T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KULOĞLU ŞEYH HACI İLYAS
BÂĞ-I BEHİŞT
(İnceleme-Tenkitli Metin)

BÜNYAMİN TAŞ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ALİ İHSAN ÖBEK

EDİRNE 2014

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

BÜNYAMİN TAŞ tarafından hazırlanan **KULOĞLU ŞEYH HACI İLYAS *BÂĞ-I BEHİŞT* (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)** konulu **DOKTORA** tezinin sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 23.24. maddeleri uyarınca **01.10.2014 Çarşamba** günü saat 14.30'da yapılmış olup tezin ...kabul edilmesine... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK	Kabul Edilmesine	[signature]
Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU	Kabul Edilmesine	[signature]
Prof. Dr. İbrahim SEZGİN	Kabul Edilmesine	[signature]
Doç. Dr. Yüksel TOPALOĞLU	Kabul Edilmesine	[signature]
Yrd. Doç. Dr. Cumhur ÜN	Kabul Edilmesine	[signature]

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10006852
Yazar Adı / Soyadı	BÜNYAMİN TAŞ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 19586466544
Telefon	5317939748
E-Posta	darurrifa@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas "Bâğ-ı Behişt" (İnceleme-Tenkitli Metin)
Tezin Tercümesi	Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas "Bâğ-ı Behişt" (Study-Critical Edition)
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Türk Edebiyatı Bölümü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2014
Sayfa	1125
Tez Danışmanları	PROF. DR. ALİ İHSAN ÖBEK 14216943358
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, Bâğ-ı Behişt, klasik Türk edebiyatı, Kur’an, manzum tefsir
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin,Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 16.10.2017 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.
NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

16.10.2014

İmza:................................

Tezin Adı: Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas "Bâğ-ı Behişt" (İnceleme-Tenkitli Metin)

Hazırlayan: Bünyamin TAŞ

ÖZET

XVII. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairi olan Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas [ö. 1068/1657-58], şuara tezkirelerinde anılmamıştır. Kuloğlu, yazmış olduğu eserlerden *Silsile-nâme, Etvâr-ı Seb'a, Dîvan-ı Hümâyûn, Dîvân-ı Mesâbîh* ve *Bâğ-ı Behişt*'in kütüphanelerde birçok elyazma nüshası bulunduğu hâlde bugüne kadar araştırmacıların da dikkat alanına girememiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda Kuloğlu'nun hayatı, şahsiyeti ve edebî kişiliği üzerine ilk defa tafsilatlı bir akademik araştırma meydana getirilmiş olup manzum bir Kur'an tefsiri olan *Bâğ-ı Behişt* adlı eserinin tenkitli metni ile bu metnin ayrıntılı incelemesi ortaya konmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde Kuloğlu'nun hayatı, edebî kişiliği, tasavvufî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümünde *Bâğ-ı Behişt*'in şekil ve muhteva özellikleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise *Bâğ-ı Behişt*'in muhtelif kütüphanelerde bulunan nüshalarının karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkan tenkitli metnine yer verilmiştir.

Ortaya çıkan tenkitli metne göre *Bâğ-ı Behişt* toplamda 8049 beyti muhtevi olan 402 kasideden müteşekkildir. Revi harflerine göre alfabetik olarak tertip edilen bu 402 kasidenin 399'u Kur'an'dan bir veya birkaç ayetin tefsiri bağlamında nazmedilmiştir. Eserde herhangi bir ayetin tefsiri olmak üzere yazılmamış olan diğer üç şiirin biri Farsça yazılmış bir na't, birisi Hz. Muhammed'in bir hadisi bağlamında yazılmış bir kaside ve birisi de eserin son şiiri, yani hatime manzumesidir. *Bâğ-ı Behişt*'te tefsir edilmek üzere kasidelerin başlığına yazılan ayetlerin toplam sayısı ise 656'dır. Eserde tefsir edilmek üzere seçilen ayetlerin sabit bir konusu olmamakla birlikte muhteva itibarıyla peygamberler tarihi, dua (münâcât), Hz. Muhammed ve ahiret (özellikle cennet) konularını işlemeye müsait olan ayetler çoğunluktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, Bâğ-ı Behişt, klasik Türk edebiyatı, Kur'an, manzum tefsir.

Name of Thesis: Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas "Bâğ-ı Behişt" (Study-Critical Edition)

Prepared by: Bünyamin TAŞ

ABSTRACT

17th century classical Turkish literature poet, Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas [d. 1068 / 1657-58], has not been referred in tazkiras. Kuloğlu wrote *Silsile-nâme, Etvâr-ı Seb'a, Dîvan-ı Hümâyûn, Dîvân-ı Mesâbîh* and *Bâğ-ı Behişt*. Even though there exist many copies of the manuscripts, it has failed to attract attention of the researchers so far. As a result of this study, an elaborated academic research was formed for the first time on Kuloğlu's life, personality and individuality, and the critical text of a poetical Qur'an exegesis named *Bâğ-ı Behişt* and the elaborated analysis of this text were composed.

In the first part of the study, information was given on Kuloğlu's life, literary personality, sufistic individuality and his Works. In the second part, the form and content properties of *Bâğ-ı Behişt* were discussed. In the third part, the critical edition of *Bâğ-ı Behişt* whose manuscript copies in various libraries were compared and contrasted was analyzed.

In accordance with the critical edition which was formed, *Bâğ-ı Behişt* is composed of 8047 couplets and 402 qasidas. According to the end ryhmes, the 399 out of these 402 qasidas which were alphabetically arranged were written within the context of one or a few exegesis of the verses.

One of the other three poems which were not written as an exegesis of the verses in the work is a na't written in Persian; one is a qasida in the context of hadith of the prophet Muhammed; one is the last poem of the work, that is, an epilogue poem. The total number of verses written for the titles of qasidas to be interpreted in *Bâğ-ı Behişt* is 656. As well as there is no stable subject of the verses chosen to be interpreted, the subjects of these verses to be interpreted about the prophets history, pray (appeal), the Prophet Mohammed and afterlife (especially heaven) outnumber in the work.

Keywords: Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, Bâğ-ı Behişt, Classical Turkish Literature, Qur'an, poetical exegesis.

ÖNSÖZ

İslam medeniyetinin tesiri altında gelişen klasik Türk edebiyatı, kaynakları bakımından da bu medeniyete sıkı sıkıya bağlıdır. İslam medeniyetinin temel kaynağı ise hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim, hem fertlerin kendi düşünce dünyasının ve özel hayatının tanziminde, hem de toplumsal hayatın şekillenmesinde tayin edici bir role sahiptir. Dolayısıyla tarihte İslam medeniyetinin güçlü bir şubesi olmuş Osmanlı toplumunun edebiyatında da Kur'an-ı Kerim'in önemli bir yeri vardır. Kur'an-ı Kerim, klasik Türk edebiyatı mahsullerinin dil, üslûp, tür, konu, remiz ve mazmun bakımından en temel kaynağıdır. Profan diye nitelenebilecek şiirlerden doğrudan dinî meseleler bağlamında yazılmış eserlere kadar hemen hemen bütün klasik Türk edebiyatı mahsullerinde Kur'an-ı Kerim'in tesirini görmek mümkündür. Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas [ö. 1068/1657-58] tarafından telif edilen *Bâğ-ı Behişt*, doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerim merkezli manzum bir metin olması bakımından söz konusu tesirin en üst noktasını temsil eden bir numunedir. *Bâğ-ı Behişt*, klasik Türk edebiyatında sınırlı sayıda bulunan manzum tefsirlerin en sistemli ve en hacimlilerinden birisi olması bakımından da önemli bir eserdir.

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, tespit edilen dört nüshadan hareketle *Bâğ-ı Behişt*'in tenkitli metninin oluşturulması ve bu metnin tafsilatlı incelemesinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde Kur'an-ı Kerim'in klasik Türk edebiyatına kaynaklık etmesi meselesi ile ilk Türkçe mealler, tefsirler ve manzum tefsirler konusu ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın hayatı, edebî kişiliği, tasavvufî kişiliği ve eserleri hakkında ulaşılan bilgilere yer verilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'in nüshaları da yine bu bölümde tanıtılmıştır. Ayrıca *Bâğ-ı Behişt*'teki şiirlerin bir kısmının Şerîfî tarafından intihal edilmesi mevzusu da yine bu bölümde değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde *Bâğ-ı Behişt*'in şekil ve muhteva özellikleri incelenmiştir. Dolayısıyla bu bölüm, "şekil" ve "muhteva" olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır. Şekil özelliklerinin değerlendirildiği başlıkta *Bâğ-ı Behişt*'in nazım

şekli, vezin, kafiye, redif, dil ve üslûp özellikleri incelenmiştir. Diğer başlıkta ise *Bâğ-ı Behişt*'teki şiirlerin muhtevası ve bu muhteva ile ilgili değerlendirmeler "Kur'an-ı Kerim", "tasavvuf", "ibadet ve ahlak" gibi muayyen başlıklar altında tasnif edilerek gösterilmeye çalışılmıştır.

İnceleme bölümünün peşi sıra bu çalışmada ulaşılan bulguların değerlendirildiği sonuç kısmına ve çalışmada faydalanılan eserlerin künyesini gösteren kaynakça bölümüne yer verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde *Bâğ-ı Behişt*'in tenkitli metni bulunmaktadır. Çalışmanın sonunda ise tenkitli metnin dizinine yer verilmiştir.

Çalışmayı hazırlarken yanlış yapmamaya ve çalışmayla ilgili bütün sorunları aşmaya azami gayret gösterilmiştir. Buna rağmen dikkatsizlik veya bilgi eksikliğinden kaynaklanan hataların olacağı muhakkaktır. Bu hataların telafi edilmesi ise en büyük temennimizdir.

Bu çalışmanın her safhasında ve her satırında bugüne kadar ilimlerinden istifade ettiğim hocalarımın eseri vardır. Bu itibarla başta danışman hocam Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK'e; lisansüstü eğitimimin her safhasında dostane ilgisiyle daima şevk veren Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇU'ya; doktora eğitimimin ders döneminde bilgilerinden ve hasbî rehberliklerinden istifade ettiğim Atatürk Üniversitesinin değerli hocaları Prof. Dr. Metin AKKUŞ, Prof. Dr. Selami ECE ve Prof. Dr. İsa ÇELİK'e; doktora eğitimim esnasında vuku bulan birtakım idarî müşkilatı aşmam için yardımcı olan Doç. Dr. Bülent BAYRAM, Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan DURMUŞ ve Yrd. Doç. Dr. Cumhur ÜN'e; şahsî kütüphanesinde bulunan *Bâğ-ı Behişt* nüshasını hiçbir külfet çıkarmadan bizimle paylaşan Dr. Rasim DENİZ'e ve bugüne kadar ilimlerinden istifade ettiğim bütün hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim.

EDİRNE – 2014 Bünyamin TAŞ

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR

KISALTMALAR

A **:** *Bâğ-ı Behişt*'in Ankara Milli Kütüphane nüshası

a.g.e. **:** Adı geçen eser

a.g.m. **:** Adı geçen makale

a.g.t. **:** Adı geçen tez

bk. **:** Bakınız

C. **:** Cilt

Çev. **:** Çeviren

DİA **:** Diyanet İslam Ansiklopedisi

Haz. **:** Hazırlayan

İSAM **:** İslam Araştırmaları Merkezi

M **:** *Bâğ-ı Behişt*'in Manisa İl Halk Kütüphanesi

no **:** Numara

ö. **:** Ölümü

R **:** *Bâğ-ı Behişt*'in Rasim Deniz özel kütüphanesi nüshası

S. **:** Sayı

s. **:** Sayfa

ss. **:** Sayfa sayısı

Ş **:** *Bâğ-ı Behişt*'in Şerîfî tarafından kopyalanan nüshası

TDK **:** Türk Dil Kurumu

TDV **:** Türkiye Diyanet Vakfı

v. **:** Varak

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ء	ʾ
ا	a / ā / e
ب	b
پ	p
ت	t
ث	s̱
ج	c
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ẕ
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ḍ / ż
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k / g / ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	v / o / ō / ö / u / ū / ü
ه	h / a / e
ى	y / ı / ī / i / ė

GİRİŞ

İslam tesiri altında gelişen klasik Türk edebiyatı, kaynakları bakımından da tabiî olarak İslam medeniyetine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu medeniyetin temel kaynağı ise hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim'dir. Bu itibarla İslam toplumunda Kur'an-ı Kerim, hem tek tek fertlerin düşünce dünyasında hem de bütün bir cemiyetin işleyişinde tayin edici role sahiptir. Bu durum, bilhassa iktidarların ve toplumun varoluşsal konumlarını İslam'la açıkladığı dönemler için geçerlidir. İktidarların meşruiyetinin ilahî olanla irtibatları mesabesince olduğu Ortaçağ ve Yeniçağ dünyasında durum tam da böyledir.

Padişahı, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi ve halifesi olarak tanımlayan Osmanlı Türk toplumunda ister kanun, ister bilim, ister sanat olsun; yazılı olan her şeyin temel ve birinci kaynağı Kur'an-ı Kerim olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu dönemin mahsulü olan klasik Türk edebiyatının temel kaynağı da Kur'an-ı Kerim'dir. Nitekim konu hakkında fikir beyan eden herkesin ortak kanaati de bu yöndedir. Agâh Sırrı Levend, o dönemin toplum teşkilatlanmasında ve bilinç şemasında dinin başat rolünü vurgulamak üzere dönemin edebiyatını *ümmet çağı edebiyatı* olarak adlandırıp temel kaynağının Kur'an olduğunu söylemiştir: "*Ümmet çağı edebiyatı, İslam dininin ortaya koyduğu hükümlere dayanır. Eski metinlerde hemen hiçbir sayfa yoktur ki, içinde Kur'an'dan bir ayet, Peygamber hadisinden bir cümle bulunmasın ve düşünceler bunlara bağlanmış olmasın. Tefsir, kelam, fıkıh gibi İslamî bilimler kültürün dayanağıdır.*"[1] Meydana getirdiği eserler ister dinî olsun, ister lâdinî olsun "*Kur'an ve hadis, eski şairlerin bol bol istifade ettikleri bir hazinedir; bir ilham kaynağıdır*."[2]

Orhan Şaik Gökyay, klasik Türk edebiyatını anlamak için anlamı bilinmeyen kelimeleri sözlüklerde aramak yerine, öncelikle bu edebiyatın kaynağını teşkil eden ayrıntıların bilinmesi gerektiğini vurgularken en önde Kur'an ayetlerini zikreder: "*Divan edebiyatı söz konusu olunca, bir şiirin anlamını sözlüklerde aramaya kalkmadan önce, bizden sahip olmamız istenen bilgiler vardır; bunlar,*

---

[1] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 24.
[2] Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1980, s. 101.

ayetler, hadisler, deyimler, cinaslar, efsaneler, kıssalardır; mitolojidir; halkın inançlarıdır, âdetleridir."[3]

Mine Mengi, klasik Türk edebiyatının temelinde dinî inançların olduğunu söyleyerek bunların kaynağı olarak da evvela Kur'an-ı Kerim'i anmıştır: "*Eski edebiyatımızın temelinde, kaynağını Kur'an ve hadislerden alan dinî inançlarla tasavvufun bulunduğunu unutmayalım.*"[4]

Mustafa Uzun, Kur'an'ın Türk edebiyatıyla irtibatını ele aldığı makalesinde klasik Türk edebiyatının Kur'an'ın etkisi altında geliştiğini söyleyip bu hükmü destekleyen hayli tafsilat sunmuştur: "*Genellikle üç döneme ayrılarak incelenen Türk edebiyatının sekiz-dokuz asırlık en uzun, en verimli devresi İslam dini ve medeniyetiyle ona hâkim vasıflarını kazandıran Kur'an'ın etkisi altında gelişmiştir.*"[5]

Ahmet Mermer, birtakım şekil ve türlerine kadar hemen her anlamda klasik Türk edebiyatının temel kaynağının Kur'an olduğunu ifade edip bu edebiyatın diğer önemli kaynakları olarak sıraladığı hadis, peygamberler tarihi ve tasavvufun da Kur'an kaynaklı olduğuna dikkat çekmiştir. Klasik Türk edebiyatının estetik yapısı sayılan belâgat ve edebî sanatların temelinin de Kur'an olduğunu söyleyip dinî olmayan konularda dahi Kur'an'ın izlerinin bulunduğunu belirtmiştir: "*Hayat, gelenek ve görenekler, önemli günler, efsane ve masallar, savaşlar gibi dinî olmayan konularda bile Kur'an'ın izlerini görmek mümkündür.*"[6]

Cihan Okuyucu, Kur'an'ın klasik Türk edebiyatına kaynaklık etmesi durumunu daha çok medrese mensubu şairlerin eserlerine hasrederek "*Kur'an-ı Kerim ve hadisler de genellikle medrese mensubu olan şairler için zengin bir ilham ve müracaat kaynağıdır. Ayet ve hadisler şiirde bazen lafzen, çok zaman da mealen yer alırlar. Bu ayet ve hadisler kimi zaman bir nükte ve mazmun malzemesi, kimi zaman da şairin iddiasına delil olarak kullanılır.*" demiştir.[7]

---

[3] Orhan Şaik Gökyay, *Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s. 324.
[4] Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994, s. 17.
[5] Mustafa Uzun, "Kur'an-Türk Edebiyatı", *DİA*, C.: 26, ss. 414-417.
[6] Ahmet Mermer, *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s. 30.
[7] Cihan Okuyucu, *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010, s. 185.

Mehmet Şeker, İslamiyet sonrası Türk edebiyatının ilk şairleri olarak bilinen Yusuf Has Hacib, Edip Ahmet Yüknekî ve Hoca Ahmed Yesevî'nin eserlerinde Kur'an'a yapılan atıfları örnekleriyle gösterip bu eserlerde Kur'an'ın nasıl kaynaklık ettiğini bu konudaki literatürü tarayarak sarahatle ortaya koymuştur.[8] Adı anılan yazarlara ait *Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakâyık* ve *Dîvân-ı Hikmet* adlı eserleri, "*Kur'an kültüründen yararlanarak, ayetlerden ilham alarak, onlardan atıflar yapan ve Türk-İslam medeniyetine mührünü vuran eserler*" diyerek tavsif etmiştir. Nitekim mezkûr eserler, klasik Türk edebiyatının öncüsü ve habercisi olarak kabul edilmektedir.

Muhammet Kuzubaş, Kur'an'ın klasik Türk edebiyatına kaynaklık etmesi konusunu ele aldığı makalesinde İslamiyet sonrası Türk edebiyatının, bilinen ilk şairlerinden itibaren Kur'an'dan beslendiğini vurgulamıştır. Fuzulî'nin şiirlerinden hareketle klasik Türk edebiyatında Kur'an'dan üç şekilde istifade edildiği tespitinde bulunmuştur: 1. Ayetlerin aynen alındığı beyitler. 2. Ayetlerin meallerinin kullanıldığı beyitler. 3. Ayetlere telmihte bulunulan beyitler.[9] Nilüfer Çelik, aynı şairin şiirlerine dayanarak yukarıdaki üç tespite ek olarak "Kur'an'ın farklı isimlerinin ve sure isimlerinin; sevgilinin kaşı ve yüzü için teşbih unsuru olarak kullanıldığı" tespitini yapmıştır.[10] Bu çalışmanın odağındaki eser olan *Bâğ-ı Behişt* ve benzeri eserlere bakarak söz konusu maddelere ek olarak doğrudan doğruya Kur'an ayetlerinin açıklaması olmak için veya bütünüyle Kur'an ayetlerinin ilhamı altında yazılmış müstakil edebî eserleri de dâhil etmek gerekir. Hatta klasik Türk edebiyatında Kur'an'ın kaynaklık etme biçimini maddelendiririrken bu tür eserleri ilk önce zikretmenin gerekliliğinden dahi söz edilebilir.

Yukarıda izah edilegeldiği üzere bu sahayla ilgili söz söyleyen hemen herkes klasik Türk edebiyatının en temel kaynağının Kur'an-ı Kerim olduğunda mutabıktır. Maamafih İslamî dönem Türk edebiyatı tarihinin bugüne kalabilen en

---

[8] Mehmet Şeker, "İslam Tarihinde Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye İlk Çevirileri", *Kur'an Meâlleri Sempozyumu-I*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, ss. 10-21.

[9] Muhammet Kuzubaş, "Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi Bakımından Kur'an", *Diyanet İlmi Dergi*, C. 39, S. 3, 2003, ss. 101-116.

[10] Nilüfer Çelik, "Fuzulî'nin Türkçe Divanında Geçen Ayetler ve Yorumları", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 6, Elazığ 2001, ss. 131-148.

eski mahsülü de bir Kur'an tercümesidir.[11] Türk İslam medeniyetinin teşekkülünde bu ve buna benzer eserlerin önemli bir rolünün olduğu muhakkaktır. Bu çeviriler, İslam'ın birinci kaynağından olmaları bakımından dinî bilginin toplumda hem yatay düzlemde yayılması, hem de o toplumun edebî mahsüllerini her yönüyle şekillendirmesi itibarıyla önemli bir rol oynamış olmalıdırlar. Bu itibarla konumuzla alakalı görülen Kur'an'ın Türkçeye ilk tercüme ve tefsirlerini burada ele almakta fayda mülahaza edilmiştir.

1. Kur'an'ın Türkçeye İlk Tercüme ve Tefsirleri

1.1. İlk Tercümeler

Kur'an-ı Kerim'in ilk tam çevirisi X. asırda Farsçaya yapılmıştır.[12] Samanoğulları emiri Mansur b. Nuh [350-365/961-976], Kur'an-ı Kerim'in Farsçaya tercüme edilmesi için bir heyet kurdurmuştur. Bu heyetin içinde, Türklerin yaşadığı bölgelerden olan üyeler de vardır.[13] Zeki Velidi Togan, bu üyelerden ikisinin o devirde dili Türkçe olan İsbicab ve Mebus şehirlerine nisbetleri dolayısıyla Türk olabileciğini ileri sürmüştür. Buna dayanarak Kur'an'ın Türkçeye ilk tercümesinin de Farsçaya ilk tercümeyle aynı devirde (X. yüzyılda) yazılmış olabileceği sonucuna varmıştır.[14] Abdülkadir İnan ise ilk Türkçe Kur'an çevirisinin, Karahanlıların Müslüman olmasından yüz yıl sonra, yani XI. asırda yapılmış olabileceğini ileri sürmüştür.[15] Yalnız, bu tahminleri teyit edecek malzeme bugün hâlâ temin edilebilmiş değildir. Eldeki nüshalara göre Türkçeye ilk Kur'an çevirilerinin de tıpkı mezkûr Farsça çeviri gibi satır altı kelime çevirileri olduğu görülmektedir. Bu çevirilerin bugün mevcut olan nüshalarından Doğu Türkçesi ile X-XIII. asırlar arasında yazıldıkları tahmin edilen en eski beş tanesi şunlardır:[16]

---

[11] M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1981, s. 163.
[12] Zülfikar Durmuş, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2007, s. 91.
[13] Abdülkadir İnan, "Eski Türkçe Üç Kuran Tercümesi", *Makaleler ve İncelemeler,* C.: 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 129.
[14] Zeki Velidi Togan, "Londra ve Tahran'daki İslamî Yazmalardan Bazılarına Dair", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, C.: 3, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1960, s. 135.
[15] Abdülkadir İnan, *a.g.m.*
[16] Kur'an'ın Türkçe tercüme tefsirleri üzerine yapılan çalışmaların bir bibliyografyası için bk. Gülden Sağol, "Kur'an'ın Türkçe Tercüme Tefsirleri Üzerine Yapılan Çalışmalar", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.: 8, İstanbul 1997, ss. 379-396.

1.1.1. Türk İslam Eserleri Müzesi Nüshası

Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye tercümeleri içinde mevcut en eski nüsha olarak kabul edilmektedir. İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesinde 73 numarada kayıtlı olan nüsha 902 sayfadan ibarettir. Müstensihi Muhammed b. el-Hâc Devletşah eş-Şirâzî'dir. Müstensihin künyesinde bulunan Şiraz'a nispet dolayısıyla eserin de Şiraz'da istinsah edilmiş olabileceği tahmin edilmiştir.[17]

Eser 734 (1333/1334) yılında istinsah edilmiştir. Tıpkı ilk Kur'an çevirisi olan Farsça tercüme gibi bu nüshada da satır altı tercüme tekniği uygulanmıştır. Eser üzerinde Abdullah Kök ve Suat Ünlü'nün doktora çalışmaları bulunmaktadır.[18] Bütün Arapça kelimelerin Türkçeleriyle karşılanmaya çalışıldığı tercümenin dilinin XII-XIII. yüzyıllar müşterek Orta Asya Türk edebî dilinin özelliklerini yansıttığı tespit edilmiştir.[19]

1.1.2. Özbekistan Nüshası

Eksik bir tercüme olup 273 varaktan ibaret olan nüsha, Özbekistan İlimler Akademisi Ebu Reyhan el-Biruni Şarksinaslık Enstitüsünde 2008 numarada kayıtlıdır. Türkçe-Farsça tercümeleri içeren nüsha satır arası tekniğiyle hazırlanmıştır. A. A. Semenov, nüshadaki Farsça tercümelerin dilinin klasik Farsça döneminin özelliklerini yansıtmasından ve bazı Türkçe kelimelerden hareketle nüshanın XIII. asra ait olabileceğini söylemiştir. Nüsha üzerinde Emek Üşenmez doktora çalışması yapmış ve eseri giriş, inceleme, metin, sözlük, ekler dizini ve tıpkıbasım hâlinde yayımlamıştır.[20]

---

[17] Mustafa Özkan, "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Kuran Tercümeleri Üzerine-I", *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.: 39, İstanbul 2010, ss. 115-159.

[18] Abdullah Kök, *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004; Suat Ünlü, *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.

[19] Mustafa Özkan, *a.g.m.*

[20] Emek Üşenmez, *Türkçe İlk Kur'an Tercümelerinden Özbekistan Nüshası*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2013.

1.1.3. İngiltere Nüshası

Manchester Rylands Kitaplığı Arapça Yazmalar bölümünde MSS. 25-38. numarada kayıtlıdır. Toplam 14 cilt içinde 1145 varaktan ibaret olan nüsha, eksik bir nüshadır. Satırarası kelime kelime yapılan tercüme Türkçenin yanında Farsça tercümeyi de içermektedir.

Mustafa Özkan, nüshanın dil özellikleri bakımından XII. asır sonları ile XIII. asır başları Karahanlı edebî dilinin özelliklerini yansıttığını söylese de Şinasi Tekin bu tercümenin X. asırda Farsçaya yapılan ilk Kur'an tercümesiyle birlikte yapıldığını ifade etmiştir.[21] Şinasi Tekin'in bu konudaki en temel dayanağı İngiltere nüshasının, Kur'an'ın bir başka dile ilk çevirisi olarak bilinen Mansur b. Nuh'un yaptırdığı Farsça tercümeyi de içeriyor olmasıdır. Eser üzerine doktora çalışması yapan Aysu Ata, Şinasi Tekin'in bu görüşünü kabul edip bu nüshanın ilk Türkçe Kur'an çevirisi olabilme ihtimalini başka birçok veriyle de desteklemiştir.[22]

1.1.4. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Nüshası

Eskiden Millet Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa kitaplığında 951 numarada bulunan nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii kitaplığı numara 2'ye nakledilmiştir. Müstensihiyle ilgili bir kayıt bulunmayan nüshanın istinsah tarihi hicrî 764 yılının Rebiülahir ayının ortası (Ocak-Şubat 1363) olarak kaydedilmiştir. Toplamda 583 varağı muhtevi olan ve Harezm Türkçesiyle yazılan nüsha, diğer nüshalar gibi satır arası tercüme tekniğiyle yapılmıştır.[23] Eser üzerinde Gülden Sağol tarafından bir doktora çalışması yapılmıştır.[24]

---

[21] Mustafa Özkan, *a.g.m.*; Şinasi Tekin'den aktaran Aysu Ata, *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi*, TDK, Ankara 2004, s. XXV.
[22] Aysu Ata, *a.g.e.*, s. XXIII-XIX.
[23] Aysu Ata, *a.g.e.*, s. XI.
[24] Gülden Sağol, *An Inter-Linear Translation of The Qur'an into Khwarazm Turkish, Introduction, Text, Glossary and Facsimile*, I. *Intoduction and Text*, Harvard University 1993; II. *Glossary*, Harvard Universty 1995; III. *Facsimile of The MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2, Section One: 1b-300b*, Harvard University 1996; III. *Facsimile of The MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2, Section Two: 301a-587b,* Harvard University 1999.

1.1.5. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü numara 3966'da kayıtlı olan nüsha, 222 varaktan ibarettir. Baştan, ortadan ve sondan bazı yaprakları eksiktir. Müstensih ve istinsah tarihine ilişkin herhangi bir kayıt bulunmayan nüshada karışık dil özellikleri görülmektedir. Buradan hareketle XIII-XIV. asırlar arasında yazıldığı tahmin edilmektedir.[25] Eser üzerinde Osman Toker, Ayşe Uyansoy Hillhouse, Cengiz Müfettişoğlu, Aslı Uygun ve Recep Yılmaz yüksek lisans tezi hazırlamışlardır.[26]

1.2. İlk Tefsirler

Tefsir eserleri, Kur'an'ın metin tercümelerinden (meal) farklı olarak sure ve ayetlerin muhtelif rivayetler ve dil bilimi kuralları çerçevesinde açıklamalarının yapıldığı eserlerdir. Bu tür eserlerin Türkçede ilk olarak ne zaman yazıldığı bilinmemekle birlikte Türklerin İslam dinine girdikleri ilk asırlardan itibaren Türkçe tefsir eserlerinin de yazılmış/tercüme edilmiş olabilecekleri yönünde tahminler yapılmaktadır. Bugün kütüphanelerde nüshaları mevcut olan eserlerden hareketle bilinen ilk Türkçe Kur'an tefsirlerinin; Fatiha suresi, İhlas suresi, Yasin suresi, Mülk suresi, Amme cüzü ve Âyetü'l-kürsî tefsirleri olduğu görülmektedir. Söz konusu tefsirlerin, Âyetü'l-kürsî tefsiri hariç, tamamının Mustafa b. Muhammed[27] tarafından, 1362-1368 yılları arasında yazıldığı kabul edilmektedir.[28] Bu tefsirlerin

---

[25] Musta Özkan, *a.g.m.*

[26] Osman Toker, *Karışık Dilli Kur'an Tercümesi (Varak no: 109b-144a)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000; Ayşe Uyansoy Hillhouse, *Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi (Varak no: 1a-37a)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006; Cengiz Müfettişoğlu, *Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi (Varak no: 37b-72a)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006; Aslı Uygun, *Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi (Varak no: 144b-183a)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006; Recep Yılmaz, *Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi (Varak no: 183b-222a)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

[27] Mustafa Özkan, Mustafa b. Muhammed hakkında şu bilgileri nakletmiştir: "*Orhan Gazi devri bilginlerinden olan Mustafa b. Muhammed, Eğirdir'de doğmuştur. Medine, Mısır, Şam ve Irak'ta bulunmuş, mükemmel bir tahsil görmüş ve iyi bir Arapça bilgisine sahip olarak ülkesine dönmüştür. Doğduğu yer olan Eğirdir'de medresede müderrislik, Ladik'de (Denizli) kadılkudatlık yapmıştır.*" (Mustafa Özkan, *a.g.m.*)

[28] Muhammet Yelten, söz konusu eserlerin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kitaplığında 3779 numarayla kayıtlı bulunan nüshalardaki takdim kayıtlarından hareketle İnançoğulları'ndan İshak Bey b. Murad Arslan'a takdim edildiğini tespit etmiştir. Ayrıca İshak Bey b. Murad Arslan'ın miladî 1362 tarihli sikkesinin bulunduğunu ve 1368'de onun yerine

kütüphanelerde ve şahıslarda birçok nüshası mevcuttur.[29] Söz konusu kısmî tefsirlerden önce yazılmış olma ihtimali bulunan bir nüsha daha vardır. Bu nüsha, doğu Türkçesiyle yazılmış olan ve "Orta Asya Tefsiri" veya "Anonim Tefsir" adlarıyla bilinen eserdir. Konuyla ilgili çalışmalarda ilk Tükçe Kur'an tercümeleri arasında tasnif edilen bu eser, muhtelif açıklama ve rivayetlere yer verdiği için bizim çalışmamızda ilk tefsirler arasında tasnif edilecektir. Bu ilk örneklerden sonra kaleme alınan ilk Türkçe tam tefsirler ise *Cevâhirü'l-Esdâf, Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys* ve *Lübâbü't-Te'vîl* adlı eserlerdir. Söz konusu eserlerin her biri aşağıda müstakil olarak ele alınmıştır:

1.2.1. Anonim Tefsir

Institut Naradov Azii kitaplığı Cod. 332'de kayıtlı bulunan nüsha, "Orta Asya Tefsiri" veya "Anonim Tefsir" adlarıyla bilinmektedir. 147 varaktan müteşekkil olan bu eksik nüshanın müstensihine ve istinsah tarihine ilişkin herhangi bir kayıt yoktur. "İlk Tercümeler" başlığı altında tanıtılan daha önceki nüshalardan farklı olarak bu nüshada satır arası kelime kelime tercümenin yanı sıra muhtelif tefsir kayıtları da bulunmaktadır. Dolayısıyla söz konusu nüshayı tefsir başlığı altında tasnif etmek daha uygun görülmüştür. Nüshanın dili, ait olduğu yer ve devirle ilgili birbirinden farklı birçok görüş ileri sürülmüştür. Janos Eckmann bu nüshanın XV. asırdan önce yazılmış olamayacağını, M. Fuad Köprülü ise hicrî IV. asır sonu veya V. asır başında (miladî XI. asırda) yazılıp Timur devrinde istinsah edilmiş olabileceğini söylemiştir.[30] Eser Üzerinde Halil İbrahim Usta yüksek lisans tezi hazırlamıştır.[31]

1.2.2. Fatiha Suresi Tefsiri

Eserin kim tarafından, ne zaman ve nerede yazıldığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve

---

Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın bey olduğunu belirterek bu eserlerin 1362-1368 yılları arasında yazılmış olması gerektiği sonucuna varmıştır (Muhammet Yelten, "Anadolu Sahasında Yapılmış Sure Tefsirleri ve Bu Tefsirlerin Türk Dili Açısından Önemi", *İlmî Araştırmalar,* S.: 9, İstanbul 2000, ss. 249-254).

[29] Mustafa Özkan, *a.g.m.*

[30] Aysu Ata, *a.g.e.*, s. XI.

[31] Halil İbrahim Usta, *XIII. Yüzyıl Doğu Türkçesi ile Yazılmış Anonim Kur'an Tefsirinin Söz ve Şekil Varlığı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989.

Edebiyatı Bölümü Kitaplığında 3779 numara ile kayıtlı bulunan nüshasını yayına hazırlayan Özcan Tabaklar, aynı yazma içinde bulunan Mustafa b. Muhammed tarafından yazılmış Mülk suresi tefsiri ve Amme cüzü tefsirinin üslûp ve dil özellikleri bakımından bu eserle benzerliğinden yola çıkarak söz konusu Fatiha suresi tefsirinin de Mustafa b. Muhammed tarafından yazılmış olabileceğini söylemektedir.[32] Sade ve akıcı bir üslûpla yazılan eserde Fatiha suresi tefsir edilirken başka tefsirlerden ve hadislerden yararlanılmıştır. Bu bakımdan eser daha çok rivayet tefsiri özelliği göstermektedir. Ayrıca tefsir yapılırken aralara muhtelif hikâyeler ve nükteli sözler de eklenmiştir. Mustafa Özkan, eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde ve Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesinde birer nüshasının daha bulunduğunu kaydetmiştir.[33]

1.2.3. İhlas Suresi Tefsiri

İhlas suresinin geniş bir tefsiri olmak üzere Mustafa b. Muhammed tarafından kaleme alınan eser, İnançoğulları'ndan Murad Arslan Bey'in isteği üzerine yazılmıştır. Eserin girişinde İhlas suresinin önemi ve sevabının çokluğu vurgulanmıştır. Tefsir yapılırken muhtelif ayetler, hadisler ve sair tefsir eserlerinden bolca istifade edilmiştir. Aralara muhtelif hikâyeler eklenmiştir. Bu bakımdan eser, bir rivayet tefsiri özelliği arz etmektedir. Kütüphanelerde birçok yazması bulunan eser üzerine Yusuf Akçay ve Ahsen Esatoğlu tarafından birer yüksek lisans çalışması yapılmıştır.[34]

1.2.4. Yasin Suresi Tefsiri

Mustafa b. Muhammed tarafından yazılan ve ilk Türkçe tefsir eserlerinden bir diğeri olan Yasin suresi tefsiri, önce kimliği hakkında elde fazla bilgi bulunmayan Hızır b. Gölbeyi'ne, daha sonra Murad Arslan Bey'e sunulmuştur. Eserin telif tarihi bilinmemektedir. Mustafa b. Muhammed'in diğer tefsir eserlerinde olduğu gibi bu

---

[32] Özcan Tabaklar, "Anadolu Sahasında Yazılmış Bir Sûre Tefsiri", *İlmî Araştırmalar*, S.: 16, İstanbul 2003, ss. 97-116.

[33] Mustafa Özkan, *a.g.m.*

[34] Mustafa Özkan, *a.g.m.*; Yusuf Akçay, *Mustafa bin Muhammed'in İhlâs Suresi Tefsiri*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensititüsü Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2005; Ahsen Esatoğlu, *İhlas Suresi Metni, Dil Özellikleri ve Sözlük*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensititüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987.

eserinde de tefsir yapılırken ayet, hadis ve muhtelif rivayetlerden bolca istifade edilmiştir. Bu itibarla eser rivayet tefsiri özelliği arz etmektedir. Eserin kütüphanelerde birçok nüshası mevcuttur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kitaplığında 3779 numarayla kayıtlı bulunan nüsha üzerine Mehmet Yusuf tarafından bir bitirme tezi hazırlanmıştır.[35] Daha sonra aynı nüsha üzerine Almazbek Jarkynbaev tarafından bir de yüksek lisans çalışması yapılmıştır.[36] Eserin Konya İzzet Koyunoğlu Kütühanesinde bulunan nüshası üzerine Nadide Gürbüz, Milli Kütüphanede bulunan bir nüshası üzerine Mehmet Kara ve Milli Kütüphanede bulunan bir başka nüshası üzerine de Funda Sezgin yüksek lisans tezi hazırlamıştır.[37]

Mustafa b. Muhammed'in tefsirinden kısa bir zaman sonra yazılan diğer bir Yasin suresi tefsiri de İstanbul'un ilk kadısı olarak bilinen Hızır Bey Çelebi tarafından yazılan tefsirdir. Tefsirin Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan bir nüshası Ayşe Hümeyra Aslantürk tarafından yayınlanmıştır.[38] Bu eserin Millet Kütüphanesinde ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplığında başka nüshaları da bulunmaktadır.[39]

1.2.5. Mülk Suresi Tefsiri

Türkçe ilk tefsirlerden birisi olan ve Mustafa b. Muhammed tarafından yazılan diğer bir eser de Mülk suresi tefsiridir. Telif tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Orhan Bey'in oğulları Süleyman ve Murad ile Murad Arslan Bey'in oğlu İshak Bey'e ayrı ayrı takdim edilmesinden hareketle XIV. asrın ilk yarısında telif edildiği tahmin edilmektedir. Eserin muhtelif kütüphanelerde birçok nüshası bulunmaktadır. Söz konusu nüshalar arasında birçok fark bulunmaktadır. Mustafa

---

[35] Mehmet Yusuf, *Yâsin Tefsiri Metin ve İndeks*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi, İstanbul 1968.
[36] Almazbek Jarkynbaev, *XIV. Yüzyılda Yazılmış Bir Sure Tefsiri Üzerine Dil İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.
[37] Mustafa Özkan, *a.g.m.*; Nadide Gürbüz, *Mustafa İbn-i Muhammed Ankaravî, Yâsîn Suresi Tefsiri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1986; Mehmet Kara, *Yasin Suresi Tefsiri (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım),* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988; Funda Sezgin, *14. Yüzyıla Ait Bir Yasin Suresi Tefsiri Üzerinde Sentaks Çalışması*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli 1997.
[38] Ayşe Hümeyra Aslantürk, *Hızır Bey Çelebi ve Yasin-i Şerif Tefsiri*, Fakülte Kitabevi, İstanbul 2007.
[39] Mustafa Özkan, *a.g.m.*

Özkan, nüshalar arasındaki bu farklılıkları eserin birden fazla kişiye takdim edilmesine yorarak her bir nüshanın ayrı bir eser olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir.[40]

Mustafa b. Muhammed'in diğer tefsir eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de tefsir yapılırken ayet, hadis ve muhtelif rivayetlerden bir hayli istifade edilmiştir. Dolayısıyla bu eser de rivayet tefsiri özelliği arz etmektedir. Ayrıca eserde muhtelif hikâye, vecize ve rivayetler aktarılırken yer yer Farsça beyitlere de yer verilmiştir. Eserin kütüphanelerde birçok nüshası mevcuttur. Eser üzerine Kayahan Erimer tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.[41] Ayrıca farklı nüshalardan hareketle eser üzerinde Ali Özcan, Feryal Korkmaz, Ulaş Yıldız, Gamze Sönmez ve Hasan Şimşek tarafından yüksek lisans çalışmaları hazırlanmıştır.[42]

1.2.6. Amme Cüzü Tefsiri

Türkçe ilk tefsirlerden birisi olan ve Mustafa b. Muhammed tarafından yazılan diğer bir eser de Amme cüzü tefsiridir. Telif tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'ya [ö. 1357] sunulmasından hareketle XIV. asrın ortalarında yazıldığı söylenebilir. Mustafa b. Muhammed'in diğer tefsir eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de ayetlerin tefsirine geçmeden önce surenin fazileti, nüzul sebebi ve sayısal bilgilere yer verilmiştir. Yine diğer eserlerde olduğu gibi bu eserde de tefsir yapılırken ayet, hadis ve muhtelif rivayetlerden istifade edilmiştir. Bu itibarla eser, rivayet tefsiri özelliği arz etmektedir.[43] Eserin bugün mevcut olan iki nüshasından biri olan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığında 3779 numarayla kayıtlı olan nüshası,

---

[40] Mustafa Özkan, *a.g.m.*

[41] Kayahan Erimer, *Tebareke Tefsiri: Metin-İncelem-Dizin*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Tezi, 1976.

[42] Ali Özcan, *Tebâreke Tefsiri (Metin-Gramer Notları-Sözlük)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987; Feryal Korkmaz, *Mülk Sûresi Tefsiri, Giriş-Gramer-Metin-Dizin*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000; Ulaş Yıldız, *Muhammet Oğlu Mustafa'nın XIV. Yüzyılda Yazdığı Çağdaş Tefsirin Dil Yorumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004; Gamze Sönmez, *XIV. Yüzyılda Yazılmış Mülk Sûresi Çevirisi Üzerine Dil İncelemesi (varak no: 31b-61a)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006; Hasan Şimşek, *Tefsîru Sûreti'l-Mülk (İnceleme-Metin-Dizin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006.

[43] Mustafa Özkan, *a.g.m.*

Özcan Tabaklar ile Ulya Nisar tarafından yüksek lisans çalışması olarak hazırlanmıştır.[44] Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesinde 873 numarayla kayıtlı olan diğer nüsha ise Hatice Tören tarafından yayınlanmıştır.[45]

Mustafa b. Muhammed'in Amme cüzü tefsirinin yazıldığı dönemlerde yazılmış olduğu tahmin edilen bir başka Amme cüzü tefsiri de Üveys b. Hoca Osman b. Emir İlyas b. Evliya tarafından yazılan eserdir. Eserin 1643 yılında istinsah edilen bir nüshası İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplığı nadir eserler bölümünde 2495-188 numarayla kayıtlıdır. Toplamda 352 varaktan oluşan eser, aynı zamanda Yasin suresi tefsirini de içermektedir.[46] Ahmet Doğu, eserin Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesinde 2270 numarayla kayıtlı olan ve hem başı hem de sonu eksik olan bir nüshası üzerine yüksek lisans çalışması hazırlamıştır.[47]

1.2.7. Vesîletü'l-Mülûk li-Ehli's-Sülûk (Ayetü'l-Kürsi Tefsiri)

Türkçe ilk tefsirlerden birisi de Ahmed-i Dâ'î tarafından yazılan *Vesîletü'l-Mülûk li-Ehli's-Sülûk* adlı Ayetü'l-kürsi tefsiridir. Eserin tek nüshası Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde 11847 numarayla kayıtlıdır. Nüshanın zahriye sayfasındaki bir kayıttan hareketle hicrî 816 (m. 1413) yılında yazıldığı anlaşılmaktadır. Eser, eldeki 172 varaklık nüshadan da anlaşılacağı üzere hayli geniş bir tefsirdir. Tefsir yapılırken ayet, hadis ve muhtelif rivayetlerden bolca istifade edilmiştir. Aralara Türkçe, Arapça ve Farsça beyitler de eklenmiştir. Ayrıca eserin içinde bir de Esma-i Hüsnâ şerhi vardır.[48] Mevcut nüshanın bir kısmı üzerine Orhan Pekçetin ve Serap Gacsi tarafından birer yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.[49]

---

[44] Özcan Tabaklar, *Mustafa bin Muhammed, Amme Cüz'ü Tefsiri (vr. 111b-121a ile 143a-154b)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987; Ulya Nisar, *Mustafa bin Muhammed, Amme Cüz'ü Tefsiri (vr. 121b-143a)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987.

[45] Hatice Tören, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Amme Cüzü Tefsiri I, Metin İnceleme-Tıpkıbasım*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2007; *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Amme Cüzü Tefsiri II, Dizin*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2007.

[46] Mustafa Özkan, *a.g.m.*

[47] Ahmet Doğu, *Amme Tefsiri, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1989.

[48] Orhan Pekçetin, *Ahmed-i Dâ'î'nin Vesîletü'l-Mülûk Adlı Eseri (1b-58b)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 24-26.

[49] Orhan Pekçetin, *a.g.t.*; Serap Gacsi, *Ahmed-i Dâ'î'nin Vesîletü'l-Mülûk Adlı Eseri (60a-115b)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

1.2.8. Cevâhirü'l-Esdâf

İsfendiyar bin Bayezid'in isteği üzerine oğlu İbrahim Beg Çelebi'nin eğitimi için hazırlanan ve XV. asrın ilk yarısında (1405?) yazıldığı tahmin edilen *Cevâhirü'l-Esdâf* bugün bilinen ilk Türkçe tefsirlerin en önemlilerinden birisidir.[50] Zira bu esere kadar yukarıda ele alınan eserlerin tamamı bir veya birkaç surelik kısmî tefsirdi. Oysa *Cevâhirü'l-Esdâf* tam olmamakla birlikte birçok sureyi muhtevi olan bir tefsirdir. Eser, satır altı tercüme ve geniş açıklamalı tefsir arası bir yöntemle hazırlanmıştır.[51] Kütüphanelerde birçok nüshası bulunan bu eser üzerine Sevinc Ahundova tarafından bir doktora çalışması yapılmıştır.[52]

1.2.9. Enfesü'l-Cevâhir (Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys)

Kütüphanelerde birçok nüshası bulunan ve Türkçe ilk tam tefsir olan dört ciltlik *Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys*'in kim tarafından yazıldığı konusu bir hayli karışıklığa sebep olmuştur. Bu konuda en çok tekrarlanan bilgi ise Ebu'l-Leys es-Semerkandî [ö. 983] tefsirinin Türkçeye Ahmed-i Dâ'î [ö. 1421?], Ebu'l-Fazl Musa bin Hacı Hüseyn el-İznîkî [ö. 1429] ve İbn Arabşah [ö. 1450] tarafından ayrı ayrı tercüme edildiği şeklindedir. Önemli nüshaları tetkik etmek suretiyle konuyu etraflı bir şekilde araştıran Abdülbaki Çetin, Ahmed-i Dâ'i'ye izafe edilen *Ebu'l-Leys-i Semerkandî Tefsîri Terecemesi* künyeli eserlerin İznikî'ye ait *Enfesü'l-Cevâhir* adlı Ebü'l-Leys tefsiri tercümesi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla bu tespite göre Ahmed-i Dâ'î'nin *Tercüme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys* adlı bir tercüme eseri yoktur. İbn Arabşah ise İznikî'nin *Enfesü'l-Cevâhir*'ini muhtasaren düzenlemiştir. Bu itibarla kütüphanelerde İbn-i Arabşah adına kayıtlı olan *Enfesü'l-Cevâhir* adlı nüshalar da aslında İznikî'nin tercümesidir. İbn Arabşah, İznikî'nin tercümesini özetleyerek yeniden düzenlemiştir. İznikî'ye atfedilen nüshalar kütüphanelerde farklı isimlerle

---

[50] Eser üzerine bir çalışma yapan Ananiasz Zajacckowski, İsfendiyar Bey'in hicrî 843 (m. 1440), oğlu İbrahim Beg Çelebi'nin ise hicrî 847 (m. 1443) tarihinde vefat ettiğini belirterek bu tefsirin en yakın ihtimalle 1405 yılında yazılmış olabileceğini ifade etmiştir (aktaran Muhammed Hamidullah, Macit Yaşaroğlu, *Kur'an Tarihi, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Bibliyografyası*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 127.).

[51] Mustafa Özkan, *a.g.m.*

[52] Sevinc Ahundova, *Eski Anadolu Türkçesi Alanında Yapılmış Olan Kur'ân Tercümesi Cevâhirü'l-Asdâf Üzerine Dil İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitiüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2013.

kayıt edilmekle birlikte müellif nüshasında eserin adının *Enfesü'l-Cevâhir* olduğu kaydedilmiştir.[53]

Eserin müellifi konusundaki karışıklık, eser üzerine yapılan tezlere de yansımıştır. Kütüphane kayıtlarından hareketle eserin Ahmed-i Dâ'î'ye ait olduğu düşünülerek, yapılan çalışmalarda müellifin kimliği bu şekilde tespit edilmiştir.[54] Abdülbaki Çetin'in mezkur tespitine göre birçok akademik çalışmada Ahmed-i Dâ'î'ye nispetle yayına hazırlanan nüshalar aslında İznikî'ye ait *Enfesü'l-Cevâhir*'in metnidir.

1.2.10. Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin

Türkçe ilk tefsir eserlerinden birisi de *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin* adlı eserdir. *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin*, Hâzin-i Bağdâdî'nin *Lübâbü't-Te'vîl fî-Meâni't-Tenzîl* adlı eserinin Ebu'l-Fazl Musa bin Hacı Hüseyn el-İznîkî [ö. 1429] tarafından Türkçeye tercümesidir. Bazı kaynaklarda İznikî'nin, *Lübâbü't-Te'vîl fî-Meâni't-Tenzîl*'i Türkçeye *Enfesü'l-Cevâhir* adıyla çevirdiği kaydedilmiş olsa da Abdülbaki Çetin, *Enfesü'l-Cevâhir*'in yine İznikî'ye ait başka bir tercüme olduğunu sarahatle ortaya koymuştur. Buna göre *Enfesü'l-Cevâhir*, Ebu'l-Leys es-Semerkandî [ö. 983] tefsirinin

---

[53] Abdülbaki Çetin, "Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsiri'nin Türkçe Tercümesi Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, Haziran 2007, ss. 53-101.

[54] Şehabettin Gedik, *Ahmed-i Dâ'î, Tercüme-i tefsîr-i Ebü'l-leys-i Semerkandî (142/82b-142/132a) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008; Evren Gökkaya, *Ahmed-i Dâ'î, Tercüme-i tefsîr-i Ebü'l-leys-i Semerkandî (142/132a-142/188a) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008; Yusuf Aktaş, *Ahmed-i Dâ'î, Tercüme-i tefsîr-i Ebü'l-leys-i Semerkandî (141/233a-243a) (142/1a-35a) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008; Elif Topaloğlu, *Ahmed-i Dâî, Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys es-Semerkandî, Nisâ suresi (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003; Birgül Yılmaz, *Ahmed-i Dâ'î: Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys-i Semerkandî, Âl-i 'İmrân suresi (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002; Aslı Budak, *Ahmed-i Dâ'î, Tercüme-i tefsîr-i Ebü'l-leys-i Semerkandî (45b-91a) (Giriş-Metin-Dizin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002; Ayşe Nur Alakese, *Ahmed-i Dâ'î'nin Ebü'l-Leys Tefsiri Tercümesi, (197b-231b Yaprakları Arası) Maide Suresi, (Dil İncelemesi, Metin, Dizin)*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002; Hatice Koç, *Ahmed-i Dâ'î'nin Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys-i Semerkandî Adlı Eseri (En'âm suresi), (Giris-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002; Sema Gonca, *Ahmed-i Dâ'î: Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys-i Semerkandî, A'râf suresi, (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002; Yasemin Özdemir, *Ahmed-i Dâî: Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys-i Semerkandî, [Yasin Suresi], (Giriş-Metin-Sözlük)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.

tercümesidir ve dolayısıyla *Tercüme-i Tefsîr-i Hâzin* de yine aynı kişi tarafından çevirilmiş ayrı bir eserdir. Eserin bir cildinin müellif nüshası Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesinde Ulucami 435 numarada kayıtlıdır.[55]

Yukarıda tanıtımı yapılan nüshalar ve eserler, bilindiği kadarıyla Türk diline yapılan ilk Kur'an tercüme ve tefsirleri olmaları bakımından önemlidir. Zira takip eden yüzyıllarda onlarca tercüme veya tefsir yapılmıştır ve bu eserlere, yukarıda tanıtımı yapılan nüshalar ve eserlerden birçok özelliğin intikal etmiş olması muhtemeldir. Bu itibarla söz konusu nüshaları *Bâğ-ı Behişt*'in uzak kaynakları olarak anabiliriz.

Türk diline Kur'an-ı Kerim'in birçok tercüme ve tefsiri yapılmıştır. Söz konusu tercüme ve tefsirler birtakım ilmî kaide ve dikkatler gözetilerek yazılmıştır. Bu tercüme ve tefsir faaliyetleri, şiire dönüşerek intikal ettiği edebiyatta ise bambaşka bir hâle bürünmüştür. Klasik Türk edebiyatında Kur'an'ın manzum birer tercümesi veya tefsiri olmak üzere yazılan eserler, klasik tefsir kitaplarından oldukça farklıdırlar. Bu farklara değinmeden önce klasik Türk edebiyatında manzum tefsir olarak telif edilen eserlere değinmek gerekir.

2. Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir

Yukarıda etraflıca değinildiği üzere klasik Türk edebiyatının ilk ve temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Bu itibarla ilk dönem eserlerinden itibaren Kur'an'ın tesirini hemen her telifatta müşahade etmek mümkündür. Örneğin tefsir kitabı olmak kasdıyla kaleme alınmadıkları hâlde Âşık Paşa'nın [1272-1332] *Garibnâme*'sinde ve Yazıcızade Mehmed'in [?-1451] *Muhammediye*'sinde birçok şiirin serlevhasında ayetlerin kaydedildiği görülmektedir. Serlevhalarında ayetlerin kaydedildiği şiirler, muhtevaları itibarıyla da ilgili ayetlerle muvafıktır. Dolayısıyla bu iki eserdeki birçok şiir de bir nevi tefsir özelliği arz etmektedir. Yine de müellifleri tarafından tefsir olarak adlandırılmadıkları için mezkûr manzumeleri tefsir olarak nitelemekten imtina edilmiştir. Eğer bu türden eserler manzum tefsir niteliğindeki eserler arasında sayılacak olsaydı bu başlık altında değerlendirilecek olan eserlerin listesini hazırlamak ancak ayrı bir tezin konusu olabilirdi. Burada dikkat çekilmek istenen

---

[55] Abdülbaki Çetin, *a.g.m.*

durum, manzum tefsir yazmak kasdıyla yazılan *Bâğ-ı Behişt* gibi eserlerle, *Garibname* vb. eserlerde bulunan söz konusu manzumelerin şekil ve muhteva yönünden benzer olmaları durumudur. Yani Kur'an ayetlerinin açıklaması mahiyetinde yazılan manzumeler, klasik Türk edebiyatı sahasında kaleme alınmış eserlerin birçoğunda rastlanabilecek türlerdir. Bu itibarla söz konusu şiirleri müstakil olarak tefsir veya tefsirname türünün içine dâhil etmek yanlış olmayacaktır.

Klasik Türk edebiyatı şairlerinin Kur'an-ı Kerim'deki bütün sure ve ayetleri muhtevi olan bir manzum tefsir yazdıklarına dair bugün için elde herhangi bir veri yoktur. Eldeki mevcut manzum tefsirlerin hepsi kısmî tefsirdir. Bazısı ise manzum-mensur karışık metinlerdir. Klasik Türk edebiyatında manzum tefsir yazmak niyetiyle kaleme alınan dokuz eser tespit edilebilmiştir. Bunlardan bir tanesi manzum-mensur karışık bir metindir. Söz konusu eserler aşağıda "Manzum Tefsirler" ve "Manzum-Mensur Karışık Tefsirler" başlıkları altında tanıtılmıştır:

2.1. Manzum Tefsirler

2.1.1. Letâyifnâme

Klasik Türk edebiyatında, bugün bilindiği kadarıyla manzum tefsir niteliğinde kaleme alınan ilk eser, XV. asır Anadolu şairlerinden Hatiboğlu'nun *Letâyifnâme*'sidir. 817 (1414) yılında tamamlanan eser, Yıldırım Bayezid devri âlimlerinden İbn Berkî diye tanınan Kâdılkudât Muslihuddin Muhammed'in Arapça olan mensur Mülk suresi tefsirinin Türkçe nazma çekilmiş hâlidir. Aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla ve mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan eser 3910 beyitten ibarettir. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümünde 3326 numarada kayıtlıdır. 124 varaklık söz konusu nüsha, Cezayirli Yusuf b. Muhammed Ali tarafından 1245'te (1829) istinsah edilmiştir.[56]

Klasik dönemin geleneksel eser tertip usulü gözetilerek hazırlanan eserde Arapça hamdeleyi müteakiben ilk şiirler tevhid, münâcât, na't ve dört halife medhiyyesi olacak şekilde tertip edilmiştir. Daha sonra gelen tercüme-i kitâb,

[56] Mustafa Erkan, "Hatiboğlu", *DİA*, C.: 16, ss. 461-462; Mustafa Özkan, "Hatipoğlu Mehmed Hayatı ve Eserlerine Dair", *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 27, İstanbul 1997, ss. 220-236.

mu'cizât-ı nebî ve mi'râc bölümlerini müteakiben tefsire geçilir. Hatiboğlu, önce Mülk suresinin isimleri, kelime sayısı, harf sayısı ve nüzul sebebi gibi ayrıntıları izah etmiş ve ancak bunların peşi sıra ayetlerin açıklamasına geçmiştir. Eserde ilk yedi ayetin tefsiri oldukça uzun tutulup bu kısımda öğüt verici ifadelerle birlikte birçok hikâye nakledilmiştir. Geri kalan ayetlerin açıklaması, ilk yedi ayet gibi araya konulan hikâyelerle uzatılmayıp kısa tutulmuştur. Eserde nakledilen hikâyelerin bir kısmı şunlardır: Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i kurban etmesi, Hz. Süleyman ve Belkıs, Hızır ve bengisu, Hz. Yahya'nın şehit edilmesi, Kıtmir, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf, İbrahim Edhem, Bayezid-i Bistamî, Zünnûn-i Mısrî, Hz. Peygamber'in miraçta ümmeti için şefaat istemesi, Nemrud'u öldüren sinek, hicrette Hz. Peygamber'in gizlendiği mağaranın ağzına ağ ören örümcek.[57] Eser üzerine Veysi Sevinçli ve Hanifi Vural tarafından birer doktora çalışması, Birgül Özel tarafındansa bir yüksek lisans çalışması hazırlanmıştır.[58]

2.1.2. Livâyî Tefsiri

Klasik Türk edebiyatında kaleme alınan diğer bir manzum tefsir de Livâyî'nin eseridir. Kapıkulu ocaklarına mensup bir askerin çocuğu olması (kuloğlu) dolayısıyla kendisi de yeniçeri olan Livâyî, mîr-i alemliğe kadar yükselmiş ve şehzade Mustafa'nın maiyetine girmiştir. Şehzade Mustafa'nın katlinden sonra hattatlıkla meşgul olan Livâyî'nin söz konusu manzum tefsirden başka bir de divanı vardır. Divanı üzerine Köksal Seyhan tarafından bir doktora çalışması hazırlanmıştır.[59]

Tek nüshası Berlin Königlichen Bibliothek Diez A oct. 192 numarada kayıtlı olan Livâyî'nin eseri Yasin, Mülk (Tebareke) ve Nebe (Amme) surelerinin manzum bir tefsiridir. Toplam 97 varaktan müteşekkil olan yazma koyu kahverengi, şemseli ve mıklepli bir cilt içindedir. Baştan birkaç yaprağı kopmuştur. Metin, açık

---

[57] Mustafa Erkan, *a.g.m.*; Mustafa Özkan, *a.g.m.*

[58] Veysi Sevinçli, *Letayifname (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Van 1996; Hanifi Vural, *Letayif-name (Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Gramatikal Dizin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 1999; Birgül Özel, *Letâyif-nâme*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

[59] Köksal Seyhan, *Livayi Divanı (Metin-İnceleme)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2002.

krem rengi kağıda harekeli talik hatla her bir sayfada iki sütun ve 15 satır olacak şekilde kaydedilmiştir. Sol alt köşelerinde rekabe kayıtları bulunan sayfalar kırmızı cedvellidir. Söz başları kırmızıdır. Mustafa adında bir müstensih tarafından 978 (1570/71) yılında istinsah edilmiştir. Yazmada eserin adına dair herhangi bir kayıt yoktur. Aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazılan eser, 2500 civarında beyti muhtevi olan bir mesnevidir. "*Ṭoḳuz yüz ellide bu taḥrīr/Beyān olup tamām oldı taḳrīr/Livāyī mes̱nevīnüñ oldı şeyḫi/Unutsun Ḫüsrev ü Şīrīni Şeyḫī*" şeklindeki telif kaydından eserin 950 (1543/44) yılında yazıldığı anlaşılmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere yaprak kopmasından dolayı eser baştan eksiktir. Bu sebeple mevcut yazma, Yasin suresinin 12. ayetinden başlamaktadır. Mülk ve Nebe surelerinin tefsirine başlamadan evvel bu surelerin fazileti, nüzul sebebi ve isimleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu itibarla başta kopan yapraklarda da Yasin suresinin ilk 12 ayetinin tefsiriyle birlikte bu surenin fazileti, nüzul sebebi ve isimleri gibi ayrıntılar ele alınmış olmalıdır.

Livâyî'nin eserinde tefsir yapılırken yer yer başka surelerden konuyla alakalı ayetler ve Hz. Peygamber'in konuyla alakalı hadisleri de mevzubahis edilmiştir. Örneğin Yasin suresinin "*ve sura üfürülür*" mealindeki 51. ayetinin tefsiri yapılırken Ankebut suresinin "*Her can ölümü tadacaktır*" mealindeki ayeti ve Rahman suresinin "*Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.*" mealindeki ayeti de konuya dahil edilmiştir. Bu gibi durumlarda ilgili ayet ve hadisler de kırmızı mürekkeple söz başı olacak şekilde kaydedilmiştir. Tefsir yapılırken yer yer konuyla alakalı olabilecek sorular ve bunlara verilen cevaplar da söz başlarına kırmızı *su'âl* ve *cevâp* kayıtları düşülmek suretiyle tanzim edilmiştir. Tefsir yapılan konuyla alakalı hikâyelerin nakledileceği kimi yerlerde ise söz başına *hikâyet* kaydı düşülmüştür.

Eserde, uzun uzadıya yapılan kıyamet, ahiret, mahşer, sorgu, cennet ve cehennem tasvirlerinin yanısıra birçok hikâye vardır. Bunlar sebeb-i nüzul rivayetleri, peygamberler tarihi, israiliyat, tasavvuf tarihi ve muhtelif menkıbelerlerden alınmış hikâyelerdir. Eserde nakledilen hikâyelerden bazıları şunlardır: Sevban, Yahya ve Şem'ûn adlı havarilerin macerası; Habib-i Neccâr'ın öldürülmesi ve bunun üzerine Antakya'nın helak edilmesi; Hz. Üzeyr; Hz. İbrahim

ve Nemrud; Buhtunnasr; Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin; Zünnun-ı Mısrî; Bayezid-i Bistamî; Cüneyd-i Bağdadî.

Bilinen tek nüshası Almanya'da bulunan eser üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Söz konusu nüsha tarafımızdan temin edilmiştir. Eserle ilgili ayrıntılı inceleme ve tanıtım, müstakil bir çalışmanın konusu olduğu için burada daha fazla ayrıntıya yer verilmemiştir.

2.1.3. Tuhfetü'l-İslâm

Tuhfetü'l-İslâm, Merdümî Abdüsselâm Çelebi'nin [?-1564] eseridir. Galata emini Ali Çelebi'nin oğlu olarak Galata'da dünyaya gelen Merdümî, sırasıyla mülazım, müderris ve kadı olmuştur. Üsküp kadısıyken de vefat etmiştir. *Tuhfetü'l-İslâm*'ı da Üsküp'te bulunduğu sırada 1563 yılında kaleme almıştır.[60] Eser, Kanunî Sultan Süleyman'a sunmak üzere yazılan bir manzum kırk hadis ve kırk ayet tercümesidir. *Tuhfetü'l-İslâm*, klasik Türk edebiyatında bilinen ilk manzum kırk ayet tercümesidir. Toplamda 513 beyti muhtevi olan eserde ayetler ve hadisler, aruzun *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış ikişer beyitlik kıt'alarla tercüme edilmiştir. Eser, Ahmet Sevgi tarafından yayımlanmıştır.[61]

2.1.4. Câmi'u'n-Nesâyîh

Hüseyin b. Ahmed Sirozî [?-1591?] tarafından yazılan *Câmi'u'n-Nesâyîh*, Yâsin suresinin oldukça serbest yapılmış bir tefsiri mahiyetindendir. Yaklaşık on bin beyitlik yekûnuyla hayli geniş bir hacme sahip olan eserde ayet tefsirleri yapılırken konu oldukça genişletilerek na't-ı resûl, na't-ı çehâr yâr, mi'rac-nâme, mevlid, nasihat-nâme gibi türlerde manzumeler yazılmıştır. Eserde Hz. Muhammed ve tasavvufla ilgili olan konular ağırlıklı olmakla birlikte sair peygamberlerin kıssalarına da yer verilmiştir.[62] Osmanlı Edebiyatı Bibliyografyası Veritabanı'ndaki

---

[60] Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 284-285.

[61] Ahmet Sevgi, *Merdümî-Tuhfetü'l-İslâm (Kırk Âyet ve Kırk Hadis Tercümesi)*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1993.

[62] Ali Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2003, s.94-96.

kayda göre eser, Mehmet Akif Alkaya tarafından doktora tezi olarak hazırlanmaktadır.

2.1.5. Câmi'u'l-Envâr

Câmi'u'l-Envâr, Hüseyin b. Ahmed Sirozî'nin [?-1591?] manzum tefsir niteliğindeki diğer bir eseridir. Eserin tam adı *Câmi'u'l-Envâr 'alâ-Tefsîri'l-İhlâs* şeklindedir. Adından da anlaşılacağı üzere eser manzum bir İhlas suresi tefsiridir. On bir bin beyitlik yekûnuyla oldukça büyük bir hacme sahip olan eser, tabiî olarak çok çeşitli konuları ihtiva etmektedir. Eserde Allah'ın isimleri ve sıfatları, Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin kıssaları ile muhtelif dinî ve tasavvufî konular işlenmiştir.[63]

2.1.6. Bâğ-ı Behişt

Klasik Türk edebiyatında manzum tefsir olmak üzere yazılan bir diğer eser de Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın *Bâğ-ı Behişt*'idir. 1638 yılında tamamlanan *Bâğ-ı Behişt*, toplamda 656 ayetin tefsir edildiği 8049 beyitlik hacmiyle klasik Türk edebiyatında kaleme alınan manzum tefsirlerin en hacimlilerindendir. Tefsir edilen ayet sayısı bakımındansa en kapsayıcı olanıdır. Eserde tefsiri yapılan söz konusu 656 ayet, kaside nazım şekliyle yazılmış yirmişer beyitlik 399 manzumede ele alınmıştır. Eserde önce ilgili ayet/ayetler, sonra o ayetin/ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen şiir kaydedilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*, kasidelerin revi harflerine göre alfabetik olarak tertip edilmiştir. Eserle ilgili ayrıntılı incelemeler ileride bulunduğu için burada daha fazla bilgi verme gereği duyulmamıştır.

2.1.7. Riyâzu'l-Gufrân

Şehsüvaroğlu Ali adında bir XVII. asır şairine ait olan *Riyâzü'l-Gufrân*, manzum bir Yasin suresi tefsiridir. 1648 yılında yazılan eser, yüksek lisans tezi olarak hazırlanan tenkitli metnine göre toplamda 1826 beyitten müteşekkil bir mesnevidir. Aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Klasik tertip usulüne göre hazırlanan eserde tevhid, na't, medhiyye ve sebeb-i te'lif

---

[63] Ali Öztürk, *a.g.t.*, s. 96-97.

manzumelerinin ardından konuya geçilir. Ayetlerin tefsirine başlamadan önce surenin iniş sebebinin, faziletinin ve mukattaatın anlamının konu edildiği üç bölüm daha vardır. Bu bölümlerden sonra ayetlerin tefsiri başlar. Önce ilgili ayet yazılıp sonra bu ayetin tefsiri yapılmıştır. Bazı ayetler onlarca beyitle açıklanırken bazıları yalnızca iki beyitle açıklanmıştır. Eser üzerine Bünyamin Köse tarafından bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır.[64]

2.1.8. Tenvîrü'l-Ebsâr

Manzum kırk ayet tercümesinin başka bir örneği olan *Tenvîrü'l-Ebsâr*, Revahî mahlaslı bir şair tarfından yazılmıştır. Eser yalnızca bir kırk ayet tercümesi değildir. İçinde kırk hadis tercümesi de buluan *Tenvîrü'l-Ebsâr*, aynı zamanda manzum bir kırk hadis tercümesidir. Klasik tertip usulüne göre önce tevhid, na't ve münâcât türlerindeki şiirlerle başlayan eserde, bunları müteakiben gelen sebeb-i te'lif manzumesinden sonra ayetlerin tefsir edildiği asıl bölüm başlar. Mesnevi nazım şeklinde yazılan eser, aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Eserin nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi 3829 numarada kayıtlıdır.[65]

2.2. Manzum-Mensur Karışık Tefsirler

2.2.1. Nazmü'l-Mübîn fi'l-Âyâti'l-Erba'în

Reisülküttâblık ve başdefterdarlık gibi önemli vazifelerde bulunan Okçuzâde Mehmed Şâhî Bey [1562/63-1630] tarafından kaleme alınan *Nazmü'l-Mübîn fi'l-Âyâti'l-Erba'în*, adından da anlaşılacağı üzere bir kırk ayet tercümesidir.[66] Eserde önce bir ile dört beyit arasında değişen manzum parçalarla ayetlerin tercümesine doğrudan veya manen değinilip sonra uzun uzadıya mensur açıklaması yapılmıştır. Bu beyitlerin de yalnızca bir kısmı Türkçedir; geri kalanı ise Arapça ve Farsçadır. Bu hâliyle eseri Türkçe manzum tefsir sınıfana sokmak hayli güçtür. Dolayısıyla "manzum-mensur karışık tefsir" olarak nitelemek daha uygun görülmüştür. Eserdeki

---

[64] Bünyamin Köse, *Şeyhî Ali Şehsüvaroğlu (Şeyhî Efendi) ve Riyâzü'l-Gufrân (Tefsîr-i Yâsîn-i Şerîf) Adlı Manzum Eserin Tenkitli Metni*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

[65] Sadık Yazar, Mücahit Kaçar, *Şerîfî Dîvânı*, Okur Akademi Yayınları, İstanbul 2012, s. 25.

[66] Chiristine Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", *DİA*, C.: 33, ss. 335-336.

manzum parçalara bir örnek olmak üzere Âl-i İmran suresinin 159. ayetinde geçen "اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّل۪ينَ[67]" ifadesinin tefsiri bağlamında yazılan beyit aşağıya kaydedilmiştir. Örnekten de anlaşılacağı üzzere eserdeki manzum metinler, ayetlerin doğrudan bir çevirisi olmaktan ziyade söz konusu ayetin ilhamı altında söylenmiş manzumeler hüviyetindedirler:

Ne begden iste maḳṣūduñ dilā ne şāhdan iste
Tevekkül ḳıl Ḫudāya devleti Allâhdan iste[68]

---

[67] *İnne'llāhe yuḥıbbü'l-mütevekkilīn* (اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّل۪ينَ): Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever (Âl-i İmran, 3/159).

[68] Okçuzâde Mehmed Şâhî Bey, *Nazmü'l-Mübîn fi'l-Âyâti'l-Erba'în*, Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Arşiv No: 601, Kayseri, v. 19[a].

I. BÖLÜM

KULOĞLU ŞEYH HACI İLYAS[69]

1. Hayatı

Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, geride bıraktığı yaklaşık 27500 beyitlik külliyatıyla klasik Türk edebiyatının en velut şairlerinden birisi olduğu hâlde şuara tezkirelerinde adı anılmamıştır. Dolayısıyla şairin hayatına, fikrî ve edebî yönüne ilişkin bilgiler; sınırlı malumat sunan sair kaynaklardan ve imkân verdiği ölçüde kendi eserlerinden elde edilmiştir.

Şuara tezkirelerinde adına rastlanmayan Kuloğlu hakkında bilgi veren ilk kaynaklar, yakın dönemde kaleme alınmış olan *Osmanlı Müellifleri*, *Sefine-i Evliya* ve Vasfi Mahir Kocatürk tarafından yazılan *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserlerdir. Bu eserlerdeki bilgiler de yalnızca birkaç cümleden ibarettir. Mezkûr kaynaklarda şairin doğum tarihi, memleketi, eğitimi, ailesi ve vefatı hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Bu üç kaynağın dışında Kuloğlu'nu, hakkında başka bilgi vermeden yalnızca bir iki eseri vesilesiyle anan başka kaynaklar da vardır. Necla Pekolcay, Kuloğlu'nu mevlid yazarları arasında adını kaydetmek suretiyle anmıştır.[70] Aynı şekilde M. Fatih Köksal da Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserine ve Pekolcay'ın mezkûr kaydına atıf yaparak Kuloğlu'nu mevlid yazarları arasında kaydetmiştir.[71] Cihan Okuyucu, Rasim Deniz'in kütüphanesinde bulunan yazma eserleri tanıttığı kataloğunda, Kuloğlu'nu söz konusu koleksiyondaki *Bâğ-ı Behişt* nüshası dolayısıyla anmıştır.[72] Selami Şimşek, *Osmanlı Müellifleri*'ndeki bilgilerden hareketle Kuloğlu'nu Âlim Sinan Efendi'nin halifesi ve Gelibolu'da faaliyet göstermiş bir mutasavvıf olarak anmıştır.[73] Rasim Deniz ise Kayseri'de yayınlanan *Bilgiyurdu* adlı

---

[69] Bu bölümde işlenen başlıklar daha önce, "Bünyamin Taş, 'Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas ve Külliyatı', *Akademik Bakış Dergisi*, S.35, Mart-Nisan 2013" künyeli makalemizde ele alınmıştı.
[70] Necla Pekolcay, *Süleyman Çelebi-Mevlid*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 40.
[71] M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, TDV, Ankara 2011, s. 67.
[72] Cihan Okuyucu, "Rasim Deniz Yazmaları Kataloğu", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni* (12-13 Nisan 2001) *Bildiriler*, C. 2, Kayseri 2001, ss. 511-591.
[73] Selami Şimşek, "Avrupa ile Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 22, Konya 2007, ss. 251-310

bir yerel dergide, elindeki nüshadan aktarmak suretiyle *Bâğ-ı Behişt*'ten sekiz beyitlik bir iktibas yapmıştır.[74]

Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Kuloğlu ile ilgili şu bilgileri vermiştir: "*Sulṭān Murād-ı rābiᶜ devri ricālinden ve Ḫalvetiyye-i ᶜUşşāḳiyye meşāyaḫından Gelibolulu ᶜĀlim Sinān Efendi ḫulefāsından ᶜāşıḳ u fāżıl bir ẕātdır. Meṣābīḥ-i şerīfi naẓmen tercüme eylemişdir. 1045 tārīḫinde ikmāl ėderek Dīvān-ı Hümāyūn nāmını vėrdigi dīvān-ı kebīri de vardır ki ikisiniñ de nüsḫaları Kütübḫāne-i ᶜUmūmī'de mevcūddur. Bir de Mevlid-i Nebī manẓūmesi vardır. Divānından:*

Sensin Kerīm ü ẕü'n-nevāl sensin Ḳadīm ü Lā-yezāl
Sensin Ḥakīm-i bī-miẟāl yoḳ hükmüñe çun u çerā

İnzāl ėdüp āyātını kim biliser ġāyātını
Ḳılġıl mücellā ẕātuñı me'men ᶜale'l-ᶜarşi'stevā

Eyle ᶜināyetden eẟer irgür hidāyetten ẓafer
Luṭf eyleyüp ḳılġıl naẓar aldı bizi nefs ü hevā"[75]

Sefine-i Evliya'da benzer ifadelerle Osmanzade Hüseyin Vassaf da aynı bilgileri tekrar etmiştir.[76] Vasfi Mahir Kocatürk ise her iki kaynaktan farklı olarak Kuloğlu'nun yalnızca *Bâğ-ı Behişt* adlı eserinden söz etmiştir.[77] İki yüzden fazla manzumeyi muhtevi olduğunu söylediği eseri[78] "*Bütün manzumeleri ruh bakımından tek konu taşıyan, bu itibarla bir bütün teşkil eden bir büyük destan haline gelmiş divandır.*" şeklindeki ifadelerle tanıtmıştır.[79] Kocatürk, Kuloğlu'na *Bâğ-ı Behişt*

---

74 Rasim Deniz, "Na't-ı Şerif", *Bilgiyurdu*, S. 3, Kayseri 2007, s. 20.
75 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. I,: Matbaa-i Amire, İstanbul 1333, s. 146-147.
76 "*Şeyḫ Sinān-ı ᶜUşşāḳī ḫalīfesidir. Meṣābīḥ'i naẓmen tercüme ėtmişdir. 1045'de ikmāl ėderek Divān-ı Hümāyūn nāmını vėrdigi dīvān-ı kebīri de vardır ki her ikisiniñ de nüsḫaları Kütübḫāne-i ᶜUmūmī'de mevcūddur. Bir de Mevlīd-i Nebī manẓūmesi vardır. İlāhiyātından: Sensin Kerīm ü ẕü'n-nevāl sensin Ḳadīm-i lā-yezāl/Sensin Ḥakīm-i bī-miẟāl yoḳ hükmüñe çūn u çerā/İnzāl ėdüp āyātını kim biliser ġāyātını/Ḳılġıl mücellā ẕātuñı me'men ᶜale'l-ᶜarşi'stevā/Eyle ᶜināyetden eẟer irgür hidāyetten ẓafer/Luṭf eyleyüp ḳılġıl naẓar aldı bizi nefs ü hevā*" Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ-i Ebrār*, C. IV, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, No:2308, İstanbul, s. 238.
77 Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1970, s. 475-477.
78 Eserde 402 adet manzume vardır.
79 Kocatürk, *Bâğ-ı Behişt*'i hem muhteva hem de şekil özellikleri bakımından etraflıca tanıtmıştır. Yazar, bu bilgileri elindeki veya bir yerlerde görmüş olduğu eksik bir nüshaya istinaden vermiş olmalıdır. Zira eser, 402 manzumeyi muhtevi olduğu halde Kocatürk, iki yüzden fazla manzumeyi içerdiğini söylemiştir. Bundan başka, kendi eserinden önce kaleme alınan iki kaynakta da Kuloğlu'nun adı kendisinin de andığı şekliyle "Kuloğlu Mustafa" olarak anıldığı halde Kocatürk, bu kaynaklardaki bilgileri kullanmamıştır. Ayrıca, Kocatürk'ün, *Bâğ-ı Behişt* dolayısıyla adını Mustafa

bağlamında bir sayfadan fazla yer ayırmış ve söz konusu eserden 13 beyit iktibas ederek şair ve şiirleri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur.[80] Necla Pekolcay, mevlid yazarlarını verdiği listesinde Kuloğlu'nu *Bâğ-ı Behişt* müellifi olarak tanıtmış ve mevlidinin bir nüshasının bulunduğunu söylemiştir.[81] Cihan Okuyucu ise, iki eser arasındaki müşterek formlardan hareketle Kuloğlu'nun, aynı zamanda Süleymaniye Kütüphanesinde bir nüshası bulunan *Dîvân-ı Mesâbîh* adlı eserin yazarı olabileceğini söylemiştir ki, isabet etmiştir.[82] Diğer kaynaklardan farklı olarak Selami Şimşek, Kuloğlu'nun eserleri arasında *Etvâr-ı Seb'a*'nın da bulunduğunu söylemiştir.[83]

Yukarıda anılan kaynaklardan dört tanesi (*Osmanlı Müellifleri, Sefine-i Evliya, Türk Edebiyatı Tarihi, Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler*) Kuloğlu'nun ismini de vermiştir. Ancak hepsi de yanlış vermiştir. Zira dördünde de Kuloğlu'nun adı *Mustafa* olarak kaydedilmiştir. Hâlbuki Kuloğlu'nun künyesini içeren mevcut yazmaların hepsinde müellif adı açıkça *Şeyh Hacı İlyas* olarak kaydedilmiştir. Bu kayıtlar aşağıda gösterilmiştir.

Kuloğlu'nun adının kaynaklarda yanlış kaydedilmesindeki en önemli pay, Şeyh Hacı İlyas'ın *Kuloğlu* mahlasını kullanmasında olmalıdır. Nitekim aynı dönemde *Kuloğlu* mahlasıyla meşhur olmuş, Mustafa isimli bir saz şairi de vardır. Kuloğlu Mustafa, IV. Murat devrini yaşamış; IV. Murat'la yakın ilişkileri bulunmuş, onun döneminde çeşitli olaylara karışmış; halk şairi olmakla birlikte aruzla da şiirler yazan; Yeniçeri Ocağı'ndan yetişme meşhur bir şairdir.[84] Şeyh Hacı İlyas ise künyesinden de anlaşılacağı üzere bir şeyhtir. Ayrıca hem Bursalı Mehmet Tahir hem de Hüseyin Vassaf'ın söz ettiği Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki (Kütüphane-i Umumî) *Dîvân-ı Hümâyûn* nüshasında bulunan ferağ kaydından eserin kâtibinin ve müellifinin Şeyh Hacı İlyas olduğu anlaşılmaktadır.[85] Bu kaydın bulunduğu sayfaya

---

olarak naklettiği Kuloğlu'nun söz konusu eserinin Manisa nüshasının sonunda bulunan ferâğ kaydında, eserin müellifinin adı açıkca İlyas şeklinde kaydedilmiştir.

[80] Vasfi Mahir Kocatürk, *a.g.e.*, s. 476-477.

[81] Necla Pekolcay, XVII. yüzyıl mevlid yazarları arasında andığı Kuloğlu'nu, adını belirtmeden, "*1637 yılında yazılmış olan Bâğ-ı Behişt müellifi*" ifadeleri ile anmış ve mevlidinin bir nüshasının bulunduğunu söylemiştir (*a.g.e.*, s. 40.)

[82] Cihan Okuyucu, *a.g.m.*

[83] Selami Şimşek, *a.g.m.*

[84] Nurettin Albayrak, "Kuloğlu Mustafa", *DİA*, C.: 26, ss. 360-361.

[85] "*Li-muḥarriri'l-faḳīr ve ketebehü'l-ḥaḳīr e'ş-Şeyḫ el-Ḥāc İlyās āmenehü'l-lāh min-şerri'l-vesvās e'ş-şehīr bi-ḲULOĠLI*" (Şeyh Hacı İlyas, *Dîvân-ı Hümâyûn*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, No:3596, 1045/1635, v. 281[b].)

sonradan yazıldığı anlaşılan bir fevaid kaydında da müellifin Hacı İlyas olduğunu gösteren ifadeler vardır.[86] Kuloğlu Hacı İlyas'ın *Dîvân-ı Mesâbîh* adlı eserinin müellif hattı olduğu anlaşılan Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'ndeki nüshasında bulunan ferağ kaydı da *Dîvân-ı Hümâyûn'*la aynı hat ve ifadeleri muhtevîdir.[87] Yine bu eserin serlevhasındaki kayıtta da eserin müellifinin Şeyh Hacı İlyas oluğu açıkça belirtilmiştir.[88] Şairin bir diğer eseri *Bâğ-ı Behişt'*in Manisa nüshasındaki ferağ kaydında da ismi aynen diğer kayıtlarda olduğu gibi Şeyh Hacı İlyas olarak belirtilmiştir.[89]

Kaynaklarda Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın doğum tarihi, doğum yeri, ailesi, ölüm yeri ve hayatına dair sair ayrıntılara yer verilmemiştir. Ancak eserlerinden hareketle bazı tahminlerde bulunmak mümkündür.

Kuloğlu'nun bugüne ulaşan eserlerinden en erken yazılanı olan *Etvâr-ı Seb'a*'nın telif tarihi miladî 1620-1621 yıllarına tekabül etmektedir.[90] Dolayısıyla geriye doğru Kuloğlu'nun izini sürebildiğimiz en uzak tarih de 1620-1621 yılları olmaktadır. 2000 beyit civarında bir yekûna ulaşan *Etvâr-ı Seb'a,* tasavvufun temel kavramlarından olan nefsin yedi mertebesini ele almaktadır. Konu işlenirken İslamî literatürde bu konuyu destekleyen ayet, hadis ve sair rivayetlerden ne varsa hemen hepsine temas edildiği görülmektedir. Eserin hâkim tonu ise öğretici ve öğütleyici bir üslûptur. Bütün bunlar, belli bir birikim ve tecrübeye işaret etmektedir. Bu itibarla *Etvâr-ı Seb'a*'yı yazdığı sırada, Kuloğlu'nun hayat tecrübesi bakımından da kayda değer bir mesafeyi aşmış olması beklenir. Ayrıca kendinden emin bir tonla muhatabına uzun uzadıya öğüt veren bir eseri, ilk gençlik yıllarının mahsülü olarak kabul etmenin zorluğu da ortadır.

Yukarıdaki tahmini destekleyen bir başka durum da Kuloğlu'nun henüz son eseri olmayan *Dîvân-ı Hümâyûn*'da dahi birçok defa ömrünün ahire ermesinden dem vurmuş omasıdır. Ömrünün kışa erdiğini söyleyip kendini, *pîr-i nâ-tüvân* tabiriyle

---

[86] "*aʿnī kim el-Ḥācī İlyās raḥmetü'l-lāhi ʿaleyh eylemiş rıḥlet-i viṣāl*" (*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 281[b].)

[87] Şeyh Hacı İlyas (1045/1635), *Dîvân-ı Mesâbîh,* Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, No:43 Ze 362, v. 281[a].

[88] "*Kitāb-ı Dīvān-ı Mesābīḥ-i şerīf teʾlīf-i Şeyḫ Ḥācı İlyās sellemehü'l-lāhi teʿālā" Dîvân-ı Mesâbîh,* v. 1[b].

[89] Şeyh Hacı İlyas (1053/1643), *Bâğ-ı Behişt,* Manisa İl Halk Kütüphanesi, No: 45 Hk 6266, v. 250[a].

[90] Geçüp ʿömrüm melāl içre ṭarīḳ-i lā-yezāl içre
Biñ otuzuncı sāl içre ki yazdum işbu Eṭvārı (*Etvâr-ı Seb'a*, v. 308[a])

niteleyecek kadar yaşlı hissettiğine göre bu eseri yazdığı sırada Kuloğlu'nun 50'li yaşları aşmış olması beklenir:

> ḲULOĠLI gider oldı bu cihāndan
> Kim anuñ rūḥı olsun şād oḳurlar (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 95[b])
>
> Bahārı ᶜömrinüñ āḫir ėrişmiş ḳış-ı pāyāna
> ḲULOĠLI'n bār-ı ḥasret şimdi pīr-i nā-tüvān ėtmiş(*Dîvân-ı Hümâyûn,*v.139[a])

Dîvân-ı Hümâyûn 1635 yılında yazılmıştır ve *Etvâr-ı Seb'a* ile arasında 15 yıllık bir zaman farkı vardır.[91] Dolayısıyla *Etvâr-ı Seb'a*'nın yazıldığı tarihlerde Kuloğlu'nun en azından 30-35 yaşlarında olması beklenir. Bütün bu verilere rağmen Kuloğlu'nun, *Etvâr-ı Seb'a*'yı yazdığı sırada henüz 20'li yaşlarda bulunuyor olması da mümkündür. Buradan hareketle Kuloğlu'nun doğum yılının en uzak 1580-1590 yılları arasında, en yakın 1590-1600 yılları arasında olduğunu söylemek en makul olanıdır.

Bursalı Mehmet Tahir ve Hüseyin Vassaf, Kuloğlu'nu Âlim Sinan Efendi'nin halifesi olarak kaydetmişlerdir. Kuloğlu'nun kendi eserlerinde de bu bilgiyi teyit eden birçok veri vardır. Bunlardan en başta geleni Kuloğlu'nun *Silsile-nâme* isimli manzumesidir. Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın kendi devrine kadar Halvetî Uşşâkî silsilesine dâhil edilen şeyhlerin künyelerinin verildiği söz konusu eserde, mezkûr silsilenin son halkası olarak Âlim Sinan Efendi'nin ismi anılmaktadır:[92]

> Mevlā anı ėdüp nüzūl buldı Ḥaḳḳa ḳurb-ı vüṣūl
> Āyīn ėdüp ḳurdı uṣūl Gelibolıda şeyḫ ᶜÖmer
>
> Diñle bu sözleri ėy cān emr eyleyüp ol Müsteᶜān
> Gelsin dėdi ḳulum Sinān açdı o sāᶜat bāl u per
>
> Yazıldı işbu silsile pes nā-gehān gelüp dile
> Esrār-ı Ḥaḳḳı ne bile ḲULOĠLI miskīn der-be-der (*Silsile-nâme,* v. 310[a])

---

[91] Rebīᶜü'l-evvelüñ hem on beşinde
Daḫi biñ tārīḫinüñ ḳırḳ beşinde

Kitāb ėrişdi evvelden temāmā
Sipās olsun hezār ol Lā-yenāma (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 281[a])

[92] *Silsile-nâme*'de kaydedilen şecere, Halvetiyyenin Ahmediyye kolunun Uşşâkiyye şubesine aittir. Halvetiyye ve Halvetiyyenin kol ve şubeleri için bk. Rahmi Serin, *İslâm Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler,* Petek Yayınları, İstanbul 1984.

Kuloğlu, *Dîvân-ı Mesâbîh* adlı eserinde Âlim Sinan Efendi için "*Faḫru'ṣ-ṣuleḥā zübdetü'l-ʿurefā Ḥażret-i Şeyḫ Sinān Efendi aʿnī ʿazīz-i men*" başlığıyla takdim ettiği bir medhiyye yazmıştır.[93] Kuloğlu'nun şeyhinin Âlim Sinan Efendi olduğunu gösteren bir diğer veri ise *Dîvân-ı Hümâyûn* adlı eserin 281[b] sayfasında yer alan "*Şeyḫ Sinān ḥażretlerinüñ ḫiẕmetini eyleyüp çoḳ kelām naẓm eylemiş idi*" şeklindeki fevâid kaydıdır.

Âlim Sinan Efendi, Halvetiyyenin Ahmediyye kolunun şubelerinden biri olan Uşşakiyye şeyhlerindendir. Ömer Karîbî'nin halifelerinden olan Âlim Sinan Efendi, *Mesâbîh* tercümesinin sonundaki manzum hatimesinde Muğla'nın köylerinden Lineli olduğunu belirtmiştir. Halep, Şam, Irak ve Mısır gibi devrinin meşhur merkezlerini gezen Sinan Efendi, otuz yıl süresince Gelibolu Bolayır'da irşatla meşgul olmuştur. Bu sebeple Gelibolulu olarak şöhret kazanmıştır.[94] Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas da Âlim Sinan Efendi'nin halifesi olduğuna göre uzun süre Gelibolu veya Gelibolu civarında bulunmuş olmalıdır.[95] Ancak Kuloğlu'nun şiirlerindeki bazı veriler, tıpkı şeyhi Âlim Sinan Efendi gibi onun da bir hayli gezdiğini düşündürmektedir:

Ėy ḲULOĠLI Kaʿbe-i maḳṣūda çün bulduñ ṭarīḳ
Kim dėdi saña ḳo anı rāh-ı Türkistāna git (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 33[b])

Göñül seyyāḥ-ı ʿālem ol iḳāmet ḳılma bir yėrde
Gezüp Şām ile şāmātı Buḫārā ile milk-i Ṭūs (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 127[b])

Terk ėdüp sīmāb-veş ben-de ḲULOĠLI Rūmėlin
Şol Ḥicāza şāh olan Muḫtāra uzatdum ayaġ

Gel muḥibb-i ḫānedān ol ėy göñül sen-de hele
Kim Necef milkindeki Kerrāra uzatdum ayaġ (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 160[b])

Kuloğlu, aşağıdaki beyitlerde kendisini dünyada hiç itibar bulmadan gezen, mekânsız bir abdal olarak nitelemiştir:

Cehd ėdüp bunda sarāy yapan ḳazanur düşmeni

---

[93] Şeyh Hacı İlyas, *Dîvân-ı Mesâbîh,* v. 3[b].
[94] Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.,* s. 82-83.
[95] Kuloğlu Şeyh İlyas'ın, şeyhi Âlim Sinan Efendi'ye oldukça çok muhabbeti olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim *Dîvân-ı Mesâbîh*'te şeyhi Âlim Sinan Efendi'ye yazdığı medhiyyeyi, IV. Murat'a yazdığı medhiyyeden öne almıştır. (*Dîvân-ı Mesâbîh,* v. 3[b].)

Bencileyin dünyede her bī-mekāna yoḳ ḥased (*Bâğ-ı Behişt,* 95/9)

Der-be-der gezüp yürür ol işbu fānī dünyede
Bu ḲULOĠLI bulmamış hīç iᶜtibār incinmemiş (*Bâğ-ı Behişt,*188/20)

Hīç ḳanāᶜat gelmedi dünyāda abdāl olduġuñ
Ėy ḲULOĠLI kendüñi dem-beste ḥayrān istedüñ (*Bâğ-ı Behişt*,249/20)

Büyük dünyāda Ḳuloġlına vėrmez ṭuracaḳ mesken
Kiminüñ ol sarāy-ı dilgüşāsın sāc u ᶜāc eyler (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 75^{b})

Aşığaki beyitte Mısır'daki Kaysun Camii'nden söz edilmiş ve bu camiin duvar renginin kırmızı olması, Mısırlıların Nil kadar çok kanlı gözyaşı dökmesine bağlanmış. Bu ifadeler, şairin söz konusu camii görmüş olma ihtimalini akla getirmektedir:

Ehl-i Mıṣruñ dīde-i giryānı Nīle beñzemiş
Oldı ẖalḳuñ secdesinden Cāmiᶜ-i Ḳaysūn sürẖ (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 53^{a})

Kuloğlu, künyesinden de anlaşılacağı üzere hacca gitmiştir. Nitekim yukarıdaki beyitlerde adı anılan mekânların bazısı hac coğrafyası içindedir. Mısır, hac yolunda deniz vasıtasını kullananların güzergâhıdır. Şam ve Necef ise kara yolunu kullananların güzergâhlarındadır. Kuloğlu'nun eserlerinde, onun hacca gittiğini gösteren başka beyitler de vardır:

Kaᶜbe kūyına eger varmaḳ olursa bir daẖı
Cānumı ḳurbān aña bī-iştibāh ėtsem gerek

Ėy ḲULOĠLI Rūm u Şāmuñ milkini terk eyleyüp
Kaᶜbe kūyın dilberüñ ben secdegāh ėtsem gerek (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 195^{b})

Şeyh Hacı İlyas, birçok farklı mekânı gezmiş olsa da nihayetinde kendisini bir Anadolu şairi olarak görmüştür. Zira o, Anadolu Türkçesiyle yazmış ve Anadolu'ya hitap etmiştir. Nitekim aşağıdaki beyitte, hitap ettiği coğrafyanın Anadolu olduğunu kendisi de teyit etmektedir:

Cevher-i naẓmuñ ile Rūm ėlini pür eyle
Özüñi baḥr-ı muḥīṭ eyleyüben ḳaᶜr-ı yem ol (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 207^{a})

Kaynaklarda Kuloğlu'nun eğitimiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak eserlerine bakınca Arapça ve Farsçayı rahatlıkla kullanıp

tefsir, hadis ve tasavvuf alanlarında müstakil eserler yazabilecek kadar iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır.

Kuloğlu'nun ailesi hakkında kendi eserlerinde açık bir delil bulunmamaktadır. Nereli olduğu, hangi aileden geldiği ve kimin soyuna müntesip olduğu bilinmediği gibi evlenip evlenmediği de belli değildir. Yalnız, mahlasından hareketle kapıkulu ocaklarına mensup bir asker çocuğu olması ihtimalinden söz edilebilir. Zira Osmanlı Devleti'nde *kuloğlu* tabiri genellikle kapıkulu ocaklarına mensup bulunanların çocukları için kullanılmıştır.[96] Mahlasın kendisinden başka bu ihtimali destekleyen herhangi bir verinin bulunmaması, Şeyh Hacı İlyas'ı kapıkulu ocağı mensubu bir asker çocuğu olarak nitelemekte ihtiyatlı olmayı gerektirir.

Bazı beyitlerinden hareketle Kuloğlu'nun evlenmemiş olabileceği sonucuna ulaşılabilir. Nitekim *Bâğ-ı Behişt*'te, Hz. Peygamber'in bir hadisi olduğu iddiasıyla evlenmemeyi evlenmekten daha hayırlı bulan bir rivayeti naklederek kendi durumunu açıklaması bu manada önemli bir veridir:

Buyurdı ben öldükleyin pes iki yüz yıl geçicek
Ümmetümüñ ḫayırlusı kim ol-durur ola ᶜazeb

Yaᶜnī mücerred oluben ehl ü ᶜayāli olmaya
Ṭurup şikāyet ėtmeye ġayrılara ol leb-be-leb

ḲULOĠLI dünyādan geçüp ġayrıdan el çekmiş durur
Ḳoyup cemīᶜ-i ᶜālemi sensin anuñ maḳṣūdı heb (*Bâğ-ı Behişt*, 29/17-20)

Yukarıdaki beyitler aslında Kuloğlu'nun evlenmemiş olduğunun açık bir delili olarak kabul edilebilir. Zira şair, Hz. Peygamber'e ithafen "*Benim ölümümün üzerinden iki asır geçtikten sonra ümmetin hayırlısı bekâr olanıdır.*" mealindeki sözü nakletmiş ve kendisinin de bu hükme uyarak dünyadan ve içindeki her şeyden el çekip yalnızca Allah'a ulaşmayı hedeflediğini söylemiştir. Yalnız, söz konusu beyitleri içeren *Bâğ-ı Behişt*'i yazdıktan sonra Kuloğlu'nun yaklaşık yirmi yıl daha yaşamış olması, bu hükmü verme konusunda ihtiyatlı olmayı gerektirir.

Çok velut ve iyi sayılabilecek bir şair olmasına rağmen kaynaklarda adına rastlanmaması, Kuloğlu'nun kendisinden sonra adını yayacak aile yakınlarının ve

[96] Abdülkadir Özcan, "Kuloğlu", *DİA*, C.: 26, ss. 358-359.

yakın dostlarının olmadığına yorulabilir. Belli ki, müritleri de bu konuda yeterince hevesli olmamış veya onun adını yayıp yaşatacak nitelikte ve nicelikte müritleri olmamış. Nitekim Kuloğlu'nun kendisi de birçok beytinde yalnızlıktan, kimsesizlikten, kadrinin bilinmemesinden ve fakirlikten dem vurmuştur:

Ėy ḲULOĠLI kimseler dünyāda ḳadrüñ bilmedi
Vaḳt ola kim sözlerüñ dillerde destān ėdeler (*Bâğ-ı Behişt,* 121/20)

ḲULOĠLI yine ḥasret ile gitdi cihāndan
Hīç kimse anuñ olmadı bir ḥāline vāḳıf (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 169[b])

ḲULOĠLI bünyāduñ-mı var āh ile feryāduñ-mı var
Bunda senüñ aduñ-mı var ṭutmaḳ dilersin yāre ruẖ (*Dîvân-ı Hümâyûn,*v.59[a])

ḲULOĠLI işidüp anı ṣaḳın dünyāda ḥüzn ėtme
Bugün bu gūşe-i faḳr içre saña da fenā vėrmiş (*Bâğ-ı Behişt,* 184/20)

Ėy ḲULOĠLI sözlerüñ ʿömren begenmez kimseler
Anuñ-içün böyle hīç bir kimse güftār eylemez (*Bâğ-ı Behişt,* 152/20)

Der-be-der gezüp yürür ol işbu fānī dünyede
Bu ḲULOĠLI bulmamış hīç iʿtibār incinmemiş (*Bâğ-ı Behişt,*188/20)

Ḳanı bir ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ anuñla ḳıla ünsiyyet
Kimüñle ola yā Rabbī ḲULOĠLI mübtelā şimdi (*Bâğ-ı Behişt,*369/20)

Ne kemlik gelür elinden ne eylüge olur ḳādir
ḲULOĠLI gözlerinüñ yaşını āb-ı revān itdi (*Bâğ-ı Behişt,*373/20)

Kuloğlu, Âlim Sinan Efendi'nin halifesi olarak şeyhlik yapmıştır. Bu durum, bütün kaynakların ittifak ettiği bir husustur. Son dönem kaynakları dışında *Dîvân-ı Hümâyûn*'un orijinal nüshasında bulunan fevaid kaydı da bu hükmü desteklemektedir. Mezkûr kayıtta Kuloğlu için "*Şeyẖ Sinān ḥażretlerinüñ ẖiẕmetini eyleyüp çoḳ kelām-ı naẓm eylemiş idi. İşbu ʿaṣr içre ṭarīḳatde ol idi pīrimüz.*"[97] denilmiştir. Kuloğlu'nun kendi eserlerinde de onun şeyhlik makamında bulunan bir insan olduğunun göstergesi sayılabilecek veriler vardır. Örneğin aşağıdaki beyitte Kuloğlu, Allah'tan kendisini dervişleriyle birlikte Hz. Muhammed'in şefaatine ulaştırmasını istemektedir:

---

[97] *Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 281[b].

Maḥşerde şefīᶜ olmaġa ḲULOĠLI'na yā Rab
Dervīşler ile Aḥmed-i Muḫtāra ilet hep (*Bâğ-ı Behişt,* 24/20)

Bir Halvetî şeyhi olan Şeyh Hacı İlyas; tasavvufî meşrebini, fıkhî mezhebini ve itikadî mezhebini eserlerinde açıkça belirtmiştir. Aşağıdaki beyitlerde Allah'a giden yolların çok olduğunu, ama kendisinin tasavvufta Seyyid Yahya Şirvanî'nin,[98] amelde İmam-ı Azam'ın ve itikatta da İmam Muhammed Maturidî'nin yolunu takip ettiğini söylemiştir:

Key ḳatı çoḳdur giden Allâha yollar dünyāda
Saña yėter Bū-Ḥanīfe meẕheb-i Nuᶜmāna git

İᶜtiḳāduñ meẕhebinde Māturīdī bes durur
Ṣūfilerde Şeyḫ Yaḥyā Seyyid-i Şirvāna git

Ėy ḲULOĠLI Kaᶜbe-i maḳṣūda çün bulduñ ṭarīḳ
Kim dėdi saña ḳo anı rāh-ı Türkistāna git (*Dîvan-ı Hümâyûn,* v. 33[a])

Kaynaklarda Kuloğlu'nun ölüm tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte Beyazıt Kütüphanesi'ndeki *Dîvan-ı Hümâyûn* nüshasının 281[b] sayfasında yer alan mezkûr fevaid kaydında Şeyh Hacı İlyas'ın hicrî 1068 (1657/1658) tarihinde vefat ettiği belirtilmiştir:[99] "*Dār-ı dünyādan beḳāya intiḳāli tārīḫi: Fātiḥa İlyās Efendi rūḥına ey ehl-i İlyās 1068.*[100]" Bu kayıttan hareketle nihaî söz olarak Kuloğlu'nun XVI. asrın sonlarında doğup XVII. asrın ilk yarısında faaliyette bulunmuş bir kişi olduğu söylenebilir.

2. Edebî Kişiliği

Hiçbir sanat eserinin mevcudiyeti tesadüfle izah edilemez. Eserin teşkilinde sanatçıyı üretmeye sevk eden birtakım tahrik unsurları vardır. Söz konusu tahrik unsurları çoğu zaman genel bir tavrın neticesi olarak birçok sanatçıda aynı olabildiği gibi bazen hiç de diğerlerine benzememekte ve bütünüyle o sanatçının şahsına özel

---

[98] Seyyid Yahya Şirvanî, Halvetiyye'nin ikinci piri sayılan kurucu isimlerinden birisidir (Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, İstanbul 2008, s. 389).

[99] "*İşbu ᶜaṣr içre ṭarīḳatde ol idi pīrimüz*" şeklindeki ifadeden bu kaydın Şeyh Hacı İlyas'ın bir müridi tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır.

[100] Kaydın altına rakamla 1068 tarihi yazıldığı halde harflerin rakam değeri toplamı *ehl* kelimesine kadar 1067 rakamını vermektedir. "*İlyas*" ibaresi söz konusu kaydın alt satırında, kendisinden önceki "*ehl*" ibaresinden bağımsız gibi görünmektedir.

olabilmektedir. Bu itibarla bazı sanatçılar sanatı, Platon'dan beri devam edegelen bir anlayış doğrultusunda, içinde bulunduğumuz dünyanın fevkinde bir âlemle irtibatlandırırken; bazıları ibda için hisleri yeterli görmüş ve çeşitli söz oyunlarıyla hüner gösterme yoluna gitmiştir. Bazı sanatçılar ise fikre hizmet eden bir sanat düşüncesiyle hareket etmiştir. Söz konusu klasik Türk edebiyatı olunca daha çok ilk tavır geçerlidir.

Şiirleri baştan sona tasavvufî remizlerle dolu olan Kuloğlu, sanatı hem dünyanın fevkinde bir âlemle irtibatlı görmüş, hem de onu kendi fikrine hizmet eden bir araç olarak kullanmıştır. *Dîvân-ı Hümâyûn* gibi ilhamının serbest olduğu eserlerinde ilk tavır geçerliyken Kur'an ayetlerinin tefsiri bağlamında nazmedilen *Bâğ-ı Behişt* için ikinci tavır geçerlidir. Nitekim bu durumu, Kuloğlu kendi sözleriyle de teyit etmektedir:

ḲULOĠLI'nuñ dili bilmez ne söyler
Meger Allâh ėde ilhām-ı ferruḫ (*Bâğ-ı Behişt,* 79/20)

Eger maʿnā-yı tevḥīde muḥaḳḳaḳ vāḳıf olduñsa
Şu Ḳāşānī gibi ebyātuñı teʾvīl-i Ḳurʾān ėt (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v.38[4])

Kuloğlu, yukarıda anılan ilk tavır uyarınca şiirlerini kendi hevâsından yazmadığını, bilakis bu şiirlerin kendisine emr-i ilahî ile ilham olunduğunu söylemiştir. Bu minvalde, "Eğer cânân (Allah) istemeseydi ben asla kendi kendime bir şeyler yazmazdım." demiştir. Yine kendi beyanından öğrendiğimize göre, ona ilham olunan şey de vasf-ı ilahîden başka bir şey değildir:

Bu ḲULOĠLI söylemezdi kendüden ʿömren kelām
Līki ol cānān aña söyle deyüp ilḥāḥ ėder (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 89[b])

Ḳāniʿ olmaz göñlümüz ḲULOĠLI ruḳʿa yazmaġa
Vaṣf-ı ḥālüñle senüñ bir ulu dīvān isterüz (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 105[b])

Bu ḲULOĠLI kendüden dėr mi ṣanursın bir kelām
Söyleyen ḳudret dilidür söylenen güftār-ı Ḥaḳ (*Bâğ-ı Behişt,* 235/20)

Bu söylediklerinden hareketle Kuloğlu'nun, sanatın kaynağı hakkındaki fikrini de anlamış bulunuyoruz. O kaynak, en öz ifadeyle keşif ve ilhamdır. Aşağıdaki beyitler de bu hükmü destekler mahiyettedir:

ḲULOĠLI'nuñ dili bilmez ne söyler
Meger Allâh ėde ilhām-ı ferruḫ (*Bâğ-ı Behişt,* 79/20)

Seḥer ki gūş-ı cān-ıla işitdüm söyleşürlerdi
Seḥāb-ı ġaybuñ içinden biraz kerrūbiyān geçdi (*Bâğ-ı Behişt,* 388/3)

Oḳuyup bir bir melekler işidüp yazduk bugün
Ėy ḲULOĠLI şiʿrüñi evvel S̱üreyyā söylemiş (*Bâğ-ı Behişt,* 173/20)

Konu olarak ilâhî aşkın işlendiği, keşif ve ilhama dayanan bu tür şiirler Kuloğlu'nun bütün eserlerinde bulunmakla birlikte bütünüyle bu şekildeki şiirlerden oluşan eseri *Dîvân-ı Hümâyûn*'dur. *Dîvân-ı Hümâyûn*'da, diğer eserlerinde olduğu gibi Kuloğlu'nu sınırlandıran bir bağlam yoktur. Diğer eserlerinden *Etvâr-ı Seb'a,* adından da anlaşılacağı üzere nefsin yedi mertebesini anlatan didaktik bir eserdir; *Dîvân-ı Mesâbîh,* manzum bir hadis kitabıdır; *Bâğ-ı Behişt* ise manzum bir tefsirdir. Üçünde de şairin ilhamı sınırlandırılmak durumundadır. Oysa *Dîvân-ı Hümâyûn*'da şairi bu şekilde sınırlandıran bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla "dünyanın fevkinde bir âlemle irtibatlı" yakıştırması en çok bu eserdeki manzumelerle örtüşmektedir. Nitekim *Dîvân-ı Hümâyûn*'daki birçok beyitte şairin kendisi de bunu açıkça ifade etmiştir. Bu itibarla kendisini göklerdeki aşk ülkesinin şahı olarak nitelemiş ve divanındaki sözleri, ezel levhasında yazılı olan mukaddes sözler diye takdim etmiştir. Zira bu sözler, aşk denizinin kaptanı tarafından çıkarılan ledün incileridir:

İḳlīm-i ʿışḳa şāh olup gök bārgāhuñdur senüñ
ḲULOĠLI ʿālem ḫalḳına göründi dīvānuñ lez̠īz̠ (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 67[a])

ḲULOĠLI meger levḥ-i ezel içre senüñ tā
Dīvānuña yazıldı bu güftār-ı muḳaddes (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 123[a])

ḲULOĠLI ḳamu sözlerüñi levḥ-i ezelde
Bir bir dürişüp nuṭḳ-ı güherbāra getürdüm (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 221[a])

Ki deryā-yı ʿışḳuñ bu dil oldı mellāḥı çün
Şu dürr-i ledünden netīce fesāḥat mı ola (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 249[b])

Buraya kadar söylenenlerden çıkan sonuca göre, Kuloğlu'nun eserlerinde işlenen ana konu tasavvuftur. Nitekim o, tasavvufun en temel meselesi olan *nefs* konusunu işlemek üzere *Etvâr-ı Seb'a* isimli müstakil bir eser yazmıştır. *Dîvân-ı*

Hümâyûn adını verdiği divanında da bütün şiirler baştan sona tasavvufî remizlerle örülmüştür. Tasavvufî konuları işlemeye pek de müsait olmadığı düşünülebilecek tefsir ve hadis ilimleri bağlamında nazmettiği *Bâğ-ı Behişt* ve *Dîvân-ı Mesâbîh*’te dahi hemen her vesileyle tasavvufî konulara veya hissiyata temas etmekten kendini alamamıştır. Yalnızca *Bâğ-ı Behişt*’i görerek Kuloğlu’nun şiirleri hakkında değerlendirmelerde bulunan Vasfi Mahir Kocatürk de bu duruma dikkat çekmiştir: “*Bu eser, bütün manzumeleri ruh bakımından tek konu taşıyan, bu itibarla da bir bütün teşkil eden büyük bir destan haline gelmiş divandır. Esas ve ruh itibariyle dinî şeriata bağlı ilahî aşkı terennüm etmektedir.*”

Tasavvufun en önemli remizlerinden birisi de ayrılık metaforudur. Buna göre ezelde mutlak varlıkla (Allah) birlikte bulunan insan, yaratılıştan sonra mutlak varlıktan kopup uzaklaşmıştır. İnsan için bu aşamadan sonra asıl mesele, koptuğu cevhere tekrar dönebilme meselesidir. Kuloğlu, şiirinde bu ayrılığın ve özlemi duyulan yeniden buluşmanın (vuslat) macerasını anlattığını söylemiştir. Yani bütün mevzu, ayrılıktan duyulan acı ve dönüş yolculuğunun güzergâhlarının tarifinden ibarettir:

ḲULOĠLI sergüẕeşt-i fürḳatüñ yazup kitāb eyle
Dėrüp ṣaf leşker-i güftāruñı bir ᶜālī dīvān ėt (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v.38[4])

Leşker-i hicrānuñı defter ḳılup yazmış bugün
Bu ḲULOĠLI ᶜışḳ dilinden bir ulu dīvān oḳur (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 86[a])

Dem-ā-dem leşker-i hicrüñle defter eyleyüp yazdum
Rebīᶜü’l-evvelüñ biñ ḳırḳ beşinde işbu dīvānı (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 268[a])

Kuloğlu, şiirinin bir diğer özelliğini de Allah kelamını nakletmet, açıklamak ve anlatmak olarak ifade etmiştir. Bu özellik, muayyen bir bağlam etrafında tanzim edilen *Bâğ-ı Behişt, Dîvân-ı Mesâbîh* ve *Etvâr-ı Seb’a*’daki manzumeleri tarif etmektedir. Kuloğlu, bu türden eserler yazarak Allah’a karşı ahde vefa göstermiş olduğunu söylemiştir:

Şol kelāmu’llâhı ḲULOĠLI yazup eyle beyān
Bu senüñ āyīnüñe erbāb-ı dīvān özenür (*Bâğ-ı Behişt,* 137/20)

ᶜAhde ėdüñüz vefā dėdüñ meger Ḳurʾān ile
Kim bu ḥuccet bize yėter aña imżā eyledüm (*Bâğ-ı Behişt,* 279/10)

Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ kelāmın söylegil tefsīr idüp
Şöyle bir dīvān-ı ʿālī ḳılmaḳ içün ur esās (*Bâğ-ı Behişt,* 163/20)

Bu tür eserlerde daha çok didaktik bir üslûp öne çıkmaktadır. Özellikle ayet veya hadis manalarının verilip bunların açıklandığı manzumeler, tabiî olarak şiiriyetten uzaktır. Karşıdaki muhataba iyiyi, güzeli ve doğruyu; anlatan, açıklayan ve öğütleyen bir ton hâkimdir:

Farż oldı ʿilim oḳuması dėdi şehinşāh
Ṭālib olana lāzım olur ḳılmaya ikrāh

Ednādan u aʿlādan ėde ʿilmi ṭaleb ol
Cāhil ḳaluben eylemeye nefsini gümrāh

Her Müslime dėr ʿilm oḳımaḳ farż olur Aḥmed
Yā bāliġ ola yā gele İslāma şu bī-rāh (*Dîvân-ı Mesâbîh,* v. 53[b])

Şu kim īmān getürürse dėdi ol Ḫālıḳ u Yezdān
Ḥaḳuñ gel bu kelāmın gūş ėdüp añla şiʿāruñ ṭut

Rükūʿ ėtsün sücūd ėtsün ʿibādet eylesün baña
Bu dürler kim nis̱ār oldı sen anuñ intişārın ṭut (*Bâğ-ı Behişt,* 34/5-6)

Kuloğlu’nun eserlerinde ele alınan konuların birçoğu, bağlamı tayin eden ayet veya hadis uyarınca peygamberler tarihi ve siyerle ilgilidir. Dolayısıyla Kuloğlu, söz konusu ayet veya hadisleri manzumelerde işlerken ilgili ayetlerin indirilmesine sebep olan veya o ayette/hadiste temas edilen hikâyeleri de yer yer nakletmiştir. Bu da ilgili manzumelerde tahkiyevî üslûbun hâkim bir ton olarak öne çıkmasını sağlamıştır:

Kim şu vaḳt oġlını iletdi Minā bāzārına
Ḳaṣd ėder boġazlamaġa her yaña seyrān ḳılur

Elini ayaġını baġladı anuñ ip ile
Ḳorḳusı ol kim ölürken aġlayup efġān ḳılur

Dėmiş İsmāʿīl benüm baġla elüm ayaġumı
Ṭarılam şāyed ölür-iken üzerüñ ḳan ḳılur

Baġlamazdan evvel elin ayaġın hem ol Ḫalīl
Oġlı İsmāʿīli ṣoyup ol maḥal ʿuryān ḳılur

Dėdi ėy baba yüzümi yėre baṣ kim gözlerüñ
Görüben şāyed teraḥḥüm eyleyüp amān ḳılur (*Bâğ-ı Behişt,* 144/2-6)

Hemen her şair gibi Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas da kendi şiirini benzersiz görmektedir. Nitekim Kuloğlu, kendi şiirinin övgüsünde onlarca beyit söylemiştir. Bu itibarla şiirini bir hikmet cevheri olarak nitelemiş ve onun adeta ölü canları dirilten bir bengisu olduğunu söylemiştir. Şiirlerinde boş söz yoktur. Zira onların hepsi Allah aşkı beyanında nazmedilmiştir. O şiir incileri, âşıklara değer katar. Onun şiirleri mana bakımından öylesine zengindir ki, onları okuyan ya küllî mecaz ya muamma ya da istiare yüklü sanır. Şimdiye kadar başkalarınca birçok şiir söylenmiş olsa da Kuloğlu'nun sözleri gibisi bulunmaz. Nitekim onun sözü öyle sıradan sözler cinsinden değildir. O ebedî sözler yazmıştır:

Müflisem deyü şikāyetler ḳılup ᶜacz eyleme
Ėy ḲULOĠLI yazduġuñ bu cevher-i ḥikmet yėter (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 73[a])

Mürde olan cānı zinde ḳılmaġa ebyāt ile
Ẓulmet içre ṣanasın bir āb-ı ḥayvān isterüz (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 105[b])

Dīvān-ı ᶜışḳuñda senüñ yazdum hezārān dāstān
Zīrā fesāne dėmezüz yoḳ yėre güftār ėtmezüz (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 112[b])

Cevher-i naẓmuñuñ yine dürcini āşikāre ḳıl
Laᶜl-i Bedaḫşı cemᶜ ėdüp sende düriş o kāna yit (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 33[a])

Ėy ḲULOĠLI dürr-i naẓmuñ vėrür ᶜuşşāḳa bahā
Olalı her birisi laᶜl-i Bedaḫşāna şebīh (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 243[a])

ḲULOĠLI sözüñ hep mecāzī midür bu senüñ
Yāḫud bir muᶜammā mıdur istiᶜāret mi ola (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 249[b])

ḲULOĠLI söylemişler çoḳ ḥikāye
Sözüñ gibi velī destān bulunmaz (*Bâğ-ı Behişt,* 151/19)

Bu ḲULOĠLI'nuñ kelām-ı lem-yezeldür yazduġı
Şöyle dīvān eylemişdür cā-be-cādan söylemez (*Bâğ-ı Behişt,* 160/20)

Kuloğlu, her ne kadar şiirinin kaynağını ilahî ilham ve keşfe dayandırıp kendi şiiriyle ilgili kutsayıcı mahiyette övgüler düzse de mahşer günü şiirin bir fayda vermeyeceğini söylemekten de geri durmamıştır:

Aġla her dāyim ĶULOĠLI ṣuçlaruñ baġışlana
Rūz-ı maḥşer menfaᶜat vėrmez bu şiᶜr ü ıṣṭılāḥ (*Bâğ-ı Behişt,* 68/20)

Kuloğlu, şiirlerinde tatbik ettiği form bakımından bütün bir edebiyat tarihimiz içinde yegânedir demek yanlış olmaz. Onun şiirlerinin kahir ekseriyeti kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Kuloğlu, 1200'den fazla kaside yazmıştır ki, eldeki verilere göre klasik Türk edebiyatının en çok kaside yazan şairidir.[101] Toplamda 25000 beyitlik bir yekûna ulaşan üç büyük divanının (*Dîvân-ı Hümâyûn*, *Dîvân-ı Mesâbîh* ve *Bâğ-ı Behişt*) tamamına yakını[102] ve toplamda 2000 beyit civarındaki *Etvâr-ı Seb'a*'nınsa 60 kadar şiiri kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Bundan başka *Etvâr-ı Seb'a*'da ve *Dîvân-ı Mesâbîh*'te mesnevi nazım şekline de yer verilmiştir. Ayrıca *Etvâr-ı Seb'a*'da müstezat nazım şekliyle yazılmış şiirler de vardır.

Kuloğlu mezkûr üç nazım şeklinin dışında başka bir nazım şekliyle şiir yazmamıştır. Bu durum, böylesine velût bir şair için ilk etapta şaşılacak bir durumdur. Zira diğerlerini olmasa bile klasik Türk edebiyanın en sevilen nazım şekli olan gazeli onun da kullanmış olması beklenirdi. Şiirlerinin en önemli konusu ilahî aşk olduğu hâlde gazel yazmamış olması, Kuloğlu'nun, kendi orijinal formunu takip etme hassasiyetiyle alakalı olmalıdır. Bu form, ekseriyetle 20 beyitten müteşekkil olan kaside formudur. Nitekim mezkûr üç büyük eserinde kasidelerin tamamına yakını 20 beyitten oluşmaktadır. Klasik Türk edebiyatında tamamı yirmişer beyitlik kasidelerden oluşan eserler tedvin etmek gibi bir gelenek yoktur. Dolayısıyla yirmişer beyitlik kasidelerden oluşan eser tedvin etme âdeti Kuloğlu'na mahsus bir tarz olarak tescil edilebilir. Söz konusu nazım şeklinin Kuloğlu tarafından nasıl tatbik edildiğine ilişkin ayrıntılı inceleme, bu çalışmanın "*Nazım Şekli*" başlığı altında yapılmıştır.

---

[101] Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'de 300 kadar; XV. asır şairlerinden Ahmed Paşa'nın 31, Necâtî Beğ'in ise 26; XVI. asır şairlerinden Bâkî'nin 27, Hayâlî'nin 27, Nev'î'nin 50, Rûhî'nin 24 ve Fuzûlî'nin 37; XVII. asır şairlerinden Nef'î'nin 59, Nâ'ilî'nin 35, Nâbî'nin 32; XVIII. asır şairlerinden Nedîm'in 38, Şeyh Gâlib'in 29, Sünbülzâde Vehbî'nin 54, Enderunlu Fâzıl'ın 84; XIX. asır şairlerinden Enderunlu Vâsıf'ın 15, İzzet Molla'nın 48 kasidesi vardır (Haluk İpekten; *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002, s.43-46).

[102] *Dîvân-ı Mesâbîh*'te 27 tane mesnevi vardır. Geri kalan şiirlerin tamamı kaside formunda yazılmıştır.

3. Tasavvufî Kişiliği

Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, elkabından da anlaşılacağı üzere bir tasavvuf önderi, yani şeyhtir. Bir mutasavvıf olarak Halvetiyye tarikatının Ahmediyye kolunun Uşşâkiyye şubesine mensuptur. Bu tespit, Kuloğlu'nun kendisi tarafından düşülen kayıtlara istinaden yapılmıştır. Zira Kuloğlu, Halvetiyye tarikatının ikinci piri sayılan Seyyid Yahya Şirvânî'ye [ö. 869/1464] olan bağlılığını şöyle ifade etmektedir:

İʿtiḳāduñ meẕhebinde Māturīdī bes durur
Ṣūfilerde Şeyḫ Yaḥyā Seyyid-i Şirvāna git (*Dîvan-ı Hümâyûn,* v. 33[a])

Halvetiyye tarikatının İslam dünyasına yayılması Seyyid Yahya Şirvanî'nin sayesinde olmuştur. Zira tarikatı muayyen kurallar ve esaslar etrafında belli bir nizam içine sokan ve yetiştirdiği halifeler vasıtasıyla İslam dünyasının muhtelif memleketlerine yayan odur. Bu sebeple tarikatın kurucusu Şeyh Ebu Abdullah Siracüddin Ömer ibni Ekmelüddin Lahcî Halvetî'den [ö. 800/1397] sonra ikinci bir kurucu şahsiyet olarak *pîr-i sânî* ünvanıyla anılmıştır. Yukarıdaki beyitten anlaşılacağı üzere Kuloğlu, Seyyid Yahya Şirvânî'yi kendi mensup olduğu tarikatın birinci ismi olarak görmektedir. Nitekim itikatta hangi mezhebe tabi olduğunu söylerken İmam Muhammed Maturîdî'yi, tasavvufta ise Seyyid Yahya Şirvânî'yi ilk isim olarak anmıştır. Maamafih bu beyitten bir önceki beyitte de amelde Hanefî mezhebinin imamı Ebu Hanife'ye tabi olduğunu söylemektedir.[103] Dolayısıyla Kuloğlu'na göre Halvetiyye yolunun piri Seyyid Yahya Şirvânî olmalıdır.[104]

Ayrıca Kuloğlu, şeyhinin Âlim Sinan Efendi olduğunu *Dîvân-ı Mesâbîh* ve *Silsile-nâme* adlı eserlerinde açıkça ifade etmiştir. Âlim Sinan Efendi'nin Halvetiyye tarikatına mensubiyeti ise bilinen bir durumdur. Bursalı Mehmed Tahir bu durumu, "*Ṭarīḳat-ı Ḫalvetiyyenüñ ʿUşşāḳī şuʿbesi meşāyıḫı fużalāsından bir ẕāt*" sözleriyle ifade etmiştir.[105] Kuloğlu, *Dîvân-ı Mesâbîh*'te Âlim Sinan Efendi'nin medhinde bir kaside yazıp, bu kasidenin serlevhasına "*Faḫru'ṣ-ṣuleḥā zübdetü'l-ʿurefā Ḥażret-i*

[103] Key ḳatı çoḳdur giden Allâha yollar dünyāda
Saña yėter Bū-Ḥanīfe meẕheb-i Nuʿmāna git (*Dîvan-ı Hümâyûn,* v. 33[a])
[104] Seyyid Yahya Şirvânî hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Selçuk Eraydın, *a.g.e.*, s. 389-390; Rahmi Serin, *a.g.e.*, s. 72-73.
[105] Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.*, s. 82.

Şeyḫ Sinān Efendi aʿnī ʿazīz-i men” kaydını düşmüştür. Serlevhadaki mezkûr kayıt ve aynı kaydın altına yazılmış olan beyitler, Kuloğlu’nun, Âlim Sinan Efendi’ye olan intisabını açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

İşit kim yine sulṭān-ı meşāyıḫ
Sinān Efendi ol cān-ı meşāyıḫ

İçürdi baña bir cām-ı mürevvaḳ
ʿAyān oldı hep ʿirfān-ı meşāyıḫ

Anuñ bezminde bu cān oldı maḫmūr
Yazıldı ḳalbe dīvān-ı meşāyıḫ (*Dîvân-ı Mesâbîh*, v. 3^b)

Kuloğlu, kendi devrine kadar Halvetî Uşşâkî silsilesine dâhil edilen şeyhlerin künyelerini verdiği *Silsile-nâme*’sinde de söz konusu tasavvuf yolunun pirlerinin kendisinden önceki son halkası olarak Âlim Sinan Efendi’yi anmıştır. *Silsile-nâme*’de kayıtlı olan isim zinciri ise, Kuloğlu’nun Halvetiyye tarikatına mensubiyetini teyit eden bir başka veridir. Zira burada kayıtlı olan isimlerle sair Halvetî silsilenâmelerinde kayıtlı olan isimler, birkaç eksik veya fazla isim dışında aynıdır.[106] Eserde, Kuloğlu’nun nitelemesiyle, Hz. Muhammed’den sonra onun manevî varisleri olarak sırasıyla dört halifenin ismi ve onlardan sonra da evliyanın rehberi olarak tabiinden Hasan Basri’nin ismi anılır. Hasan Basri’den sonra ise sırasıyla şu isimler zikredilmiştir: Habîb-i Acemî, Dâvûd-ı Tâî, Ma’rûf-ı Kerhî, Seriyyü’s-Sakatî, Cüneyd-i Bağdâdî, Mimşâd Dineverî, Muhammed Dineverî, Kâdî Muhyiddîn, Ebu’n-Necîb, Şeyh Kutbuddîn, Şeyh Rüknüddîn, Şeyh Şihâbüddîn, Şeyh Cemâlüddîn, Şeyh İbrâhîm, Muhammed Halvetî, Pîr Ömer Halvetî, Âhî Mirem, Îsâ Çelebi, Şeyh İzzüddîn, Şeyh Sadrüddîn, Seyyid Yahyâ, Pîr Muhammed, Şeyh Tacüddîn, Şeyh Alauddîn, Şeyh Yigitbaşı, Hâcî Karamanî, Ümmî Sinân İstanbulî, Nasûh Abdussamed, Şeyh Ahmed, Şeyh Hüsâm Uşşâkî, Şeyh Memican, Ömer Karîbî, Şeyh Sinân (Âlim Sinân Efendi).

Kuloğlu’nun, Halvetiyye tarikatının Ahmediyye kolunun Uşşâkiyye şubesine mensubiyeti de yine yukarıdaki silsileden anlaşılmaktadır. Zira silsilede Şeyh Yiğitbaşı lakabıyla sondan dokuzuncu sırada kaydedilen Ahmed Şemsseddin İbni İsa el-Marmaravî [ö. 910/1504], Halvetiyye tarikatının ana kollarından birisi olan

[106] Söz konusu silsileler için bk. Rahmi Serin, *a.g.e.*, s. 78-80.

Ahmediyye kolunun piridir.[107] Sondan dördüncü sırada kaydedilen Şeyh Hasan Hüsameddin [ö. 1001/1592] ise Uşşâkiyye şubesinin piridir.[108] Kendisinin mensup olduğu tarikat silsilesinde bu isimleri kaydettiğine göre Kuloğlu'nun, Halvetiyye tarikatının Ahmediyye kolunun Uşşâkiyye şubesine mensubiyeti şüphe götürmez bir gerçek olarak sarahaten ortaya çıkmış oluyor.

Halvetiyye tarikatının ismi, kurucusu Şeyh Ebu Abdullah Siracüddin Ömer ibni Ekmelüddin Lahcî Halvetî'nin çok halvette bulunan bir kişi olmasından dolayı *Halvetî* lakabını almasından kaynaklanmaktadır.[109] Daha sonra onun müritleri de *Halvetî* tabiriyle anılır olmuşlar ve dolayısıyla tarikatın adı da bu şekilde yaygınlık kazanmıştır. Tarikatın İslam memleketlerinde yayılmasında asıl etkili olan isim ise ikinci pir sayılan Seyyid Yahya Şirvânî'dir. Nitekim tarikatın esaslarıyla ilgili bilinen ilk kaideler de bu kişi tarafından tayin ve tertip edilmiştir. Halvetîlerin, Şirvânî döneminde zikir ayinlerini ne şekilde yaptıklarına dair kayıtlar bugün de mevcuttur: "*Salikler dizlerinin üzerine, kıbleye karşı oturup kuvvetli bir azim, sadakat ve halis niyetle bütün masivayı (Allah'tan başka her şeyi) kalpten çıkardıktan sonra Allahteala hazretlerinin azametini düşünerek başı sağ omuza çevirip 'Lâilâhe', hemen arkasından sol omuza çevirerek ve çevirirken sol memenin altında bir hat çekercesine ve sol meme altında bulunan kalbe 'illallâh' diye vurarak aynı usul üzerinde belli miktarda (33 veya 165 defa) zikre devam edilirdi.* "[110] "*Sonra ism-i Celâl, daha sonra esmâ-i seb'adan bir ismi şeyhinin gösterdiği sıraya göre yapar.*"[111]

Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere en başından beri Halvetîlerin zikri tıpkı Kadirîlerinki gibi cehrî, yani açıktan yapılan türdendir. Kuloğlu da bir Halvetî şeyhidir ve zikirle ilgili beyitlerde resmettiği tablo açık zikri hatırlatır cinstendir. Nitekim *Bâğ-ı Behişt*'te 21. sırada tertip edilen ve Allah'ı anmayı emreden "*Gerek ayakta, gerek otururken ve gerek yan yatarak hep Allah'ı anın.*"[112] mealindeki ayetin

[107] Rahmi Serin, *a.g.e.*, s. 128.
[108] Rahmi Serin, *a.g.e.*, s. 131-135; Selçuk Eraydın, *a.g.e.*, s. 400.
[109] Selçuk Eraydın, *a.g.e.*, s. 389.
[110] Rahmi Serin, *a.g.e.*, s. 73.
[111] Selçuk Eraydın, *a.g.e.*, s. 391.
[112] Nisâ, 4/103.

tefsiri beyanında nazmedilen kasidede toplu hâlde ve açık yapılan zikir halkası resmedilmiştir:

Dėr meşāyıḫ ḫalḳa-i ẕikr oldı andan pes murād
Yaʿnī ḳāyimle kişi Mevlāsına zār eyleyüp

Naʿra-ı *yā hū* ile feryād ėde ḳul Rabbine
Āb u feyżin Rabbisi ol ḳula īs̱ār eyleyüp (21/8-9)

Açık ve toplu hâlde yapılan zikir ayininin anıldığı beyitler yukarıdakilerle sınırlı değildir. *Bâğ-ı Behişt*'te bu durumun hatırlatıldığı başka beyitler de vardır:

Ḫalḳa-i ẕikrüñde *yā hū* dėyüp aġlar ṣūfiyān
Anlar ile ben daḫı bir ḫoşca devrān eylesem (281/6)

Ḫalḳa-i ẕikre girüp feryād ėder *yā hū* dėyü
Semʿ-i cānā nā-gehān ėrmiş gibi peyġām-ı dōst (44/1)

Ḫalḳa-i ẕikr içre dilber ʿarż-ı ruḫsār eylese
Gör ne resme vėriser ol ehl-i devrāna feraḥ (69/11)

Nār u cennet ṭoldı şol āvāze-i ẕikrüñ ile
Gün cemālüñ vėrdi ol deñlü sürūşāna feraḥ (69/15)

Yapışaldan cān ile ḥablü'l-metīn-i zülfine
Ḫalḳa-i ẕikr içre *hūy* u *hāy*'a düşdi göñlimüz (145/9)

Yukarıda değinildiği üzere Halvetîlerin zikir ayininin başlangıcında dervişlerin ilk okuduğu vird *lâilâheillallâh*'tır. Kuloğlu, *Bâğ-ı Behişt*'te bulunan iki kasideyi (327, 328) *lâilâheillallâh* redifiyle yazmıştır ve başka bir eseri olan *Dîvân-ı Hümâyûn*'da da bu redifle yazılmış bir kasidesi bulunmaktadır. Söz konusu kasideler, sürekli tekrarlanan zikir ayinlerinin Kuloğlu'nun eserlerine bir yansıması olarak değerlendirilebilir:

Çün kemāl-i Ḥaḳı ėder taʿrīf
Ḳıdem-i lā-ilâhe illa'llâh (*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 253b)

Ėy göñül eylegil ticāret ile
Sefer-i lā-ilâhe illa'llâh (*Bâğ-ı Behişt*, 327/1)

Dikdi meydān-ı şerʿe şāh-ı rüsül
ʿAlem-i lā-ilâhe illa'llâh (*Bâğ-ı Behişt*, 328/1)

4. Eserleri

Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın *Mevlid-i Nebî, Etvâr-ı Seb'a, Silsile-nâme, Dîvân-ı Hümâyûn, Dîvân-ı Mesâbîh* ve *Bâğ-ı Behişt* isimli bilinen altı eseri vardır. Bu eserlerin tamamı manzumdur. Toplamda 27500 beyti aşan eserlerinden anlaşılacağı üzere manzum söz söyleme bakımından Kuloğlu oldukça velût bir şairdir.

4.1. Mevlid-i Nebî

Kuloğlu'nun manzum bir eseri olarak Bursalı Mehmet Tahir, Hüseyin Vassaf ve Necla Pekolcay tarafından adı zikredilen bu esere kütüphane kayıtlarında rastlanamadı. Necla Pekolcay, eserin bir nüshasının bulunduğunu söylemekle birlikte bu nüshanın yerini belirtmemiştir.[113] Mevlid manzumeleriyle ilgili müstakil bir çalışma yapan M. Fatih Köksal da bu nüshayı tespit edememiştir.[114]

4.2. Etvâr-ı Seb'a

Eser, mutasavvıflar tarafından nefsin mertebeleri olarak kabul edilen yedi makamla (nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülhime, nefs-i mutmainne, nefs-i râzıyye, nefs-i marzıyye ve nefs-i kâmile) ilgilidir. Eserde söz konusu makamların her biri manzum olarak açıklanmıştır. Her bir makamın ilk başlığını Kur'an-ı Kerim'den ilgili bir ayet oluşturmaktadır. Bu bakımdan *Bâğ-ı Behişt*'in habercisi niteliğinde bir eserdir. Eser, 2000 beyit civarında olup 1030 (1620/21) yılında kaleme alınmıştır:

Geçüp ʿömrüm melāl içre ṭarīḳ-i lā-yezāl içre
Biñ otuzuncı sāl içre ki yazdum işbu Eṭvārı (*Etvâr-ı Seb'a*, v. 308[a])

Eserin bilinen iki nüshası vardır. Bunlardan biri Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (arşiv no: 45Hk 6266) *Bâğ-ı Behişt* adlı eserle aynı cilt içinde 251[b]-308[a] varakları arasında, diğeri ise Süleymaniye Kütüphanesi Reşit Efendi Koleksiyonu'nda (arşiv no: 1003) 350-392 numaralı varaklar arasında yer almaktadır.

---

[113] Necla Pekolcay, *a.g.e.*, s. 40.
[114] M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, TDV, Ankara 2011, s. 67.

4.3. Silsile-nâme

Eser, Kuloğlu'nun devrine kadar Halvetî Uşşâkî silsilesine dâhil edilen şeyhlerin künyelerini vermektedir. Mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır ve 39 beyitten müteşekkildir. Eserde, Kuloğlu'nun nitelemesiyle, Hz. Muhammed'den sonra onun manevî varisleri olarak sırasıyla dört halifenin ismi ve onlardan sonra da evliyanın rehberi olarak tabiinden Hasan Basri'nin ismi anılır. Hasan Basri'den sonra ise sırasıyla şu isimler zikredilmiştir: Habîb-i Acemî, Dâvûd-ı Tâî, Ma'rûf-ı Kerhî, Seriyyü's-Sakatî, Cüneyd-i Bağdâdî, Mimşâd Dineverî, Muhammed Dineverî, Kâdî Muhyiddîn, Ebu'n-Necîb, Şeyh Kutbuddîn, Şeyh Rüknüddîn, Şeyh Şihâbüddîn, Şeyh Cemâlüddîn, Şeyh İbrâhîm, Muhammed Halvetî, Pîr Ömer Halvetî, Âhî Mirem, Îsâ Çelebi, Şeyh İzzüddîn, Şeyh Sadrüddîn, Seyyid Yahyâ, Pîr Muhammed, Şeyh Tacüddîn, Şeyh Alauddîn, Şeyh Yigitbaşı, Hâcî Karamanî, Ümmî Sinân İstanbulî, Nasûh Abdussamed, Şeyh Ahmed, Şeyh Hüsâm Uşşâkî, Şeyh Memican, Ömer Karîbî, Şeyh Sinân (Âlim Sinân Efendi).

Eserin yazılış tarihine dair bir kayıt yoktur. Tek nüshası Bâğ-ı Behişt ve *Etvâr-ı Seb'a* nüshalarıyla aynı cilt içinde 309[a]-310[a] varakları arasında Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde (arşiv no: 45Hk 6266) bulunmaktadır.

4.4. Dîvân-ı Mesâbîh

Bu eser; İslam âleminde büyük şöhret kazanarak kırktan fazla şerhi yapılan, Ferrâ el-Begavî [ö. 516/1122] tarafından kaleme alınmış *Mesâbîhü's-Sünne* adlı hadis kitabının[115] Âlim Sinan Efendi tarafından Türkçeye tercüme edilen metninin nazma çekilmiş halidir. Kuloğlu, bir nevi sebeb-i telif manzumesi olan aşağıdaki beyitlerinde eserini şu şekilde tanıtmaktadır:

İşit kim yine sulṭān-ı meşāyıḫ
Sinān Efendi ol cān-ı meşāyıḫ

...

Meṣābīḥüñ ol idi tercümānı
Sözidür cümle tibyān-ı meşāyıḫ

Anuñ dürrini çün dizmek murādum

[115] Söz konusu eserle ilgili geniş bilgi için bk. İbrahim Hatiboğlu, "Mesâbîhu's-Sünne", *DİA*, C.: 29, TDV, Ankara 2004, ss. 258-260.

Ola ol laʿl ü mercān-ı meşāyıḫ

Ki nes̠rin naẓm ile teʾyīd ėderem
Çü şöhret bula ʿunvān-ı meşāyıḫ

Yazam bir bir eḥādis̠-i Resūli
Biline nice erkān-ı meşāyıḫ (*Dîvân-ı Mesâbîh,* v. 3^b)

Eserdeki şiirlerin kahir ekseriyeti kaside formundadır. Önce ilgili hadis verilip daha sonra bu hadisin nazmen açıklaması yapılmıştır. Her bir hadis için ayrı bir kaside yazılmıştır. Hadisler, klasik hadis kitaplarında olduğu şekliyle muayyen başlıklar altında tasnif edilmiştir. El-Begavî'nin eserinde 4931 adet hadis vardır.[116] Eserin hacmi dikkate alınarak Âlim Sinan Efendi'nin tercümesinde de bu rakama yakın bir mevcudun olduğu düşünülebilir.[117] Kuloğlu'nun eserinin hacim bakımından Âlim Sinan Efendi'nin tercümesinden daha küçük olduğu ve söz konusu tercüme doğrultusunda oluşturulmuş manzum bir eser olduğu dikkate alınarak Kuloğlu'nun, Âlim Sinan Efendi'nin eserini hülasaten tanzim ettiği söylenebilir. Eserin başında besmele manzumesi, Hz. Muhammed medhinde bir na't, dört halifenin her biri için ayrı birer na't, Âlim Sinan Efendi medhiyyesi, IV. Murat övgüsünde bir kaside ve bir tazarruname yer almaktadır. Eserin geri kalanı muhtelif hadislerin açıklaması olan manzumelerden oluşmaktadır. Oldukça hacimli olan eserde yaklaşık 9000 beyit bulunmaktadır.

Dîvân-ı Mesâbîh'in bilinen iki nüshası vardır. Bu nüshalardan birisi Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde (arşiv no: 43 Ze 362), diğeri ise Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde (demirbaş no: B1222) yer almaktadır. Tavşanlı nüshası müellif hattı olması bakımından değerlidir.

4.5. Dîvân-ı Hümayûn

Tamamı kasidelerden oluşan bir divandır. Eser, yaklaşık 420 tane manzume içermektedir. Bu manzumelerin 19 tanesi Farsça, geri kalanı ise Türkçedir.[118] Divan, şiirlerin revi harflerine göre alfabetik olarak tertip edilmiştir. Divandaki şiirlerin

---

[116] İbrahim Hatiboğlu, *a.g.m.*
[117] Âlim Sinan Efendi, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne,* Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 45 Ak Ze 216/1, v. 1^b -265^a.
[118] v. 1^b, 25^b, 40^b, 57^b, 82^b, 89^b, 95^a, 109^a, 123^a, 126^b,131^b, 141^b, 160^b, 176^b, 190^b, 205^b, 221^a, 229^b, 253^a, 263^a.

hemen hepsinde konu olarak tasavvufî aşk işlenmiştir. Eserdeki ilk üç şiir tasavvufî aşkı işlerken dördüncü ve beşinci şiirler na't, altıncı şiir ise IV. Murat övgüsünde yazılmış bir medhiyyedir. Eser, tasavvufî ıstılahları bolca işlemekle birlikte şiirler, bu tür eserlerin çoğunda olduğu gibi kuru bir didaktik üslûpla yazılmamıştır. Şiirlerde lirizm oldukça belirgindir. Bu yönüyle eser, lirik konuların yoğun olarak işlendiği bir gazeliyyat gibidir.

ᶜIyd-ı visālinde ṭoġar ol bir meh-i enver saña
Bezm-i cemālinde ṣunar bir curᶜa-i sāġar saña

Hem bezmine mestāne ol hem şemᶜine pervāne ol
Zencīrine dīvāne ol ancaḳ deli dėrler saña

Vuṣlat güli cānda biter cān bülbüli anda öter
Bir kez naẓar ḳılsa yėter luṭfından ol dilber saña (*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 8[a])

Bezm-i fenāda içilen cām-ı ṣafāya merḥabā
Dilḫᵛāh oluben içilen ol dilrübāya merḥabā

Her dem taḥammül eyleyüp anuñ cefā vü cevrine
Ṣabr eyleyen ᶜāşıḳlara dürlü belāya merḥabā

Būy-ı ṣafā-yı zülf çün cānum meşāmına ire
Dostdan ḫaber vėren bize bād-ı ṣabāya merḥabā (*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 11[b])

Aġlar bu gözüm dāyim feryād-ı fenādan hep
Başumdaki bu ġavġālar dīvān-ı ḳażādan hep

İñler bu göñül bilmem maḳṣūdı nedür anuñ
Cānumdaki sevdālar ebrū-yı belādan hep

Deryā-yı muḥabbetde eşkümden olan dürler
Ol ebr-i nisān ile olur bu hevādan hep (*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 23[b])

Divanın muhteva itibarıyla zenginlik arz ettiği görülmektedir. Âşıkane şiirlerde klasik şiirin mazmunlarını bulabilirken muhtelif konulara değinen birçok beyit aracılığıyla da dönemin sosyokültürel dokusu ve muhtelif inançlarıyla ilgili veriler elde edilebilmektedir. Divanda v. 53[a]'da yer alan *sürḫ* redifli kasidede bu zenginliği müşahede edebiliriz. Kaside, birçok farklı konuda zenginliği muhtevidir. Şiirin ilk dört beyti maktel-i Hüseyin türünün özelliklerini yansıtırken geri kalan

beyitleri farklı farklı durumlarla ilgilidir. Şiirin ilk dört beytinde Kerbela olayı anılmıştır. Dolayısıyla söz konusu olayla ilgili olan yer ve durumları hatırlatan *Kerbela, mâtem, âl-i abâ, âl-i Resûl, Mustafa* ve *Murtaza* gibi mefhumlara yer verilmiştir. Beşinci beyitten itibaren bu konuyla ilgi kesilerek başka hayaller şiire dâhil edilmiştir. Altıncı beyitte Leyla ve Mecnun hikâyesine telmih yapılmış; yedinci beyitte nergis mazmunu işlenmiş; sekizinci beyitte kan, doktor, macun hokkası gibi mütenasip kelimelerle kanlı gözyaşı mazmunu oluşturulmuş; onuncu beyitte o devirde elbise yıkama aracı olarak sabunun kullanıldığını gösteren ifadeler kullanılmış; on birinci beyitte insanların kederli zamanlarındaki halinin ifadesi olarak *yüzünü yırtmak* tabirine yer verilmiş; on ikinci beyitte Mısır'daki Kaysun Camii'nden söz edilmiş ve bu camiin duvar renginin kırmızı olması, Mısırlıların Nil kadar çok kanlı gözyaşı dökmesine bağlanmış;[119] on dördüncü beyitte, borcunu ödeyecek durumu olmayan borçlu birisinin alacaklısını görünce yüzünün kızarması durumu ifade edilmiş:

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Ḫūn-ı şāh-ı Kerbelādan kāse-i gerdūn sürḫ
Mātem-i āl-i ʿabādan dīde-i maḥzūn sürḫ

Ẓulm ėden āl-i Resūle nice vara maḥşere
Ḫışm-ı tīġ-ı Murtażādan çehre-i gülgūn sürḫ

Ḳan-ı maẓlūm seyl olub aḳmış Furāt-āsā yine
Bu sebebden gėce gündüz dāmen-i Ceyḫūn sürḫ

Ėlteler yarın anı maḥşer siyāsetgāhına
Ola şerm Muṣṭafādan ṣūret-i melʿūn sürḫ

5 Bezm-i ḥasretde bugün peymāne-i vaṣla dilā
Kim ṣusız geçer dem-ā-dem bu āb-ı meftūn sürḫ

Tā ki Leylānuñ firāḳında bu bezm-i dehrde
Dem-be-dem ḳan aġlamaḳdan sāġar-ı Mecnūn sürḫ

Şöyle kim ḳapıldı göñlüm nergis-i şehlāsına
Sīḫ-i miḥnetde ciger biryān lāʿlī gūn sürḫ

Ḳan ile ālūde olmış ol ṭabīb elde ṭutar
Ḫūn-ı fürḳatle düzülmiş ḥoḳḳa-i maʿcūn sürḫ

[119] Bu veri, şairin söz konusu camii görmüş olma ihtimalini de akla getirmektedir.

İştiyāḳından göñül dīvāne oldı zülfüñüñ
Lāle gibi ḫūn-ı ʿāşıḳdan bütün hāmūn sürḫ

Ḫūn-ı çeşmümden boyanmışdur kenār-ı dāmenüm
Yuduġumca ol ḳızardı oldı hep ṣābūn sürḫ

Fürḳatüñden yüzümi yırtmaḳdan ėy dilber senüñ
Pençe-i mercāna döndi ellerüm tā ḫūn sürḫ

Ehl-i Mıṣruñ dīde-i giryānı Nīle beñzemiş
Oldı ḫalḳuñ secdesinden Cāmiʿ-i Ḳaysūn sürḫ

Cānımuz ḳaṣdına gelmiş almaḳ ister ol melek
Ṣankim ol bir kise ḳodı ṭopṭolu merhūn sürḫ

Ṣamt ile dāyim ḫacāletdür aña bizden cevāb
Dāyinin gördükce olur cebhe-i medyūn sürḫ

Nāme ṣundum ʿarż-ı aḥvāl eyleyüp dildāra ben
Oḳumaġa niyyet ėtdi görse kim mażmūn sürḫ

Eşk-i çeşmümle ṣuvardum ʿömrümüñ bostānını
Vaḳt geldi gördüm anda cümleten ḳavun sürḫ

Ṣuçını bildi ki Mūsādan o şerm oldı ḳatı
Yėre geçdi şöyle kim gencīne-i Ḳārūn sürḫ

Bilmedi aldandı dünyāya göñül sen ʿibret al
Oldı dāmına giriftār ol-daḫi maġbūn sürḫ

Ḳodı dünyāyı ṭutup gitdi nübüvvet rāhını
Elde bīmārī şu Mūsā ile hem Hārūn gör

Ėy ḲULOĠLI gel cihāndan fāriġ ol sen de hele
Görmedüñ mi oldı bunda niceler mescūn sürḫ

Hicret'in 1045. yılında Rebiyülevvel ayının 15. gününde (29/08/1635) tamamlanan eserin tek nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndedir:[120]

Rebīʿü'l-evvelüñ hem on beşinde
Daḫi biñ tārīḫinüñ ḳırḳ beşinde

Kitāb ėrişdi evvelden temāmā
Sipās olsun hezār ol Lā-yenāma (*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 281[a])

"*Li-muḥarriri'l-faḳīr ve ketebehü'l-ḥaḳīr e'ş-Şeyḫ el-Ḥāc İlyās āmenehü'l-lāh min-şerri'l-vesvās e'ş-şehīr bi-ḲULOĠLI*" şeklindeki ferağ kaydından hareketle mevcut

[120] Şeyh Hacı İlyas (1045/1635), Dîvân-ı Hümâyûn, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, No:3596.

nüshanın müellif nüshası olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı kaydın sonunda gösterilen tarih de (1045) müellifin, hatime manzumesinde belirttiği tarihin aynısıdır.

4.6. Bâğ-ı Behişt

Bâğ-ı Behişt de tıpkı *Dîvân-ı Mesâbîh* gibi tamamı kasidelerden oluşan hacimli bir eserdir. Eser, kasidelerin revi harflerine göre alfabetik olarak tertip edilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*, son iki kaside ve eserde 307. sırada tertip edilen yegane Farsça şiir hariç, baştan sona Kur'an-ı Kerim ayetlerinin tefsiri bağlamında nazmedilen bir eserdir. *Bâğ-ı Behişt*'teki kasidelerin her biri bir veya birkaç Kur'an ayetinin tefsiri olmak üzere yazılmıştır. Eserde önce ilgili ayet/ayetler, sonra o ayetin/ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen şiir kaydedilmiştir. Eser, bu yönüyle bir bakıma oldukça serbest bir tefsir özelliği arz etmektedir. Toplamda 402 kaside ihtiva eden eserde bu kasidelerin 399 tanesi Kur'an'dan bir veya birkaç ayetin tefsiri beyanında nazmedilirken 307. sırada tertip edilen Farsça na't "*Der-naᶜt-ı seyyid-i kāʾināt ve mefḫar-ı mevcūdāt Muḥammed Muṣṭafā ṣalla'llâhu teᶜālā ᶜaleyhi ve sellem*" şeklindeki serlevhayla takdim edilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'te herhangi bir ayet bağlamında yazılmayan diğer iki şiir ise eserin sonunda yer alan 401 ve 402 sıralı şiirlerdir. Bunlardan ilki Hz. Peygamber'in, "*Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının nebileri gibidir.*" mealindeki hadisinin şerhi olarak yazılmıştır. Şiirin serlevhasına mezkûr hadisin Arapça metni kaydedilmiştir. İkincisi ise eserin son şiiri olmak hasebiyle bir hatime manzumesidir ve serlevhasında, "*Ḳaṣīdetü'l-ḫātimeti'r-risāleti'ş-şerīfe ve nām-ı īn kitāb Bāġ-ı Behişt dādīm*" şeklindeki ibare kayıtlıdır. Bu manzumede şair; eserini neden, nasıl, ne zaman yazdığını ve eserine verdiği ismi açıklamaktadır. Buna göre şair, eserini cihana bir yadigâr bırakarak Allah'ın rızasını kazanmak için her bir ayete bir kaside yazmak suretiyle 1047 (1638) yılının Ramazan ayında Kadir Gecesi'ne denk gelen bir Cuma günü bitirerek ona *Bâğ-ı Behişt* adını vermiştir:

Ki her bir āyete ben bir ḳaṣīde eyledüm inşā
Ṣanasın bir şeh-i iḳlīme bir ᶜālī maḳām oldı (402/12)

Bu deñlü saᶜy u cehd ėtdüm anı yazmaḳda her bārı
Dėse bir kez Cenāb-ı Kibriyā aña rıżām oldı (402/15)

Receb ayında başlayup Ramażān içre bitürdüm
Ḳadir gėcesi hem cumᶜa idi ol iḫtitām oldı

Tamām biñ ḳırḳ yėdi sāline ėrmişdi hem tārīḫ
Bi-ḥamdi'llâh kitābum vaḳt-ı ᶜaṣr içre tamām oldı

Pes oġluñ ṭoġdı adını ne ḳoduñ dėr iseñ baña
Aña BĀĠ-I BEHİŞT ismi işit bir ḫoşça nām oldı (402/17-19)

Bâğ-ı Behişt, bu çalışmanın asıl konusunu teşkil etmektedir. Eserin mevcut nüshalarının tenkidiyle ortaya konulan metni, bu çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Eserin şekil ve muhteva yönünden incelemesi ise bu çalışmanın ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Eserle ilgili ayrıntılı incelemeler anılan başlıklar altında yapılacağı için burada daha fazla bilgi verme gereği duyulmamıştır. Bu başlık altında nüshaların tanıtımından sonra asıl üzerinde durulan konu, Şerîfî adına istinsah edilen bir yazmadaki 3973 beytin hepsinin *Bâğ-ı Behişt*'te de bulunuyor olmasıdır. Aşağıda "*Bâğ-ı Behişt'in Şerîfî Tarafından İntihal Edilmesi Meselesi*" adıyla açılan başlık, bu konuyla ilgili değerlendirmeler beyanındadır.

4.6.1. Nüshalar

Bâğ-ı Behişt'in tespit edilebilen dört nüshası vardır. Bu nüshalardan birisi Manisa İl Halk Kütüphanesinde, 45 HK 6266 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Bu nüsha, *Bâğ-ı Behişt*'in mevcut en eski nüshasıdır. Eserin telif tarihinden beş sene sonra (1053/1643) istinsah edilmiştir. İkinci nüsha Rasim Deniz'in özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Hicrî 1247 (1831/1832) yılında istinsah edilmiştir. Üçüncü nüsha Ankara Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 8111 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Hicrî 1262 (1846) yılında istinsah edilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümünde 3398 numarayla kayıtlı olan ve *Bâğ-ı Behişt*'in bir nüshası olarak gördüğümüz dördüncü nüsha ise, aslında *Bâğ-ı Behişt*'in bir kopyası olmak üzere çoğaltılmamıştır. Diğer nüshaların yarısı kadar şiiri muhtevi olan bu nüsha, *Bâğ-ı Behişt*'in şiirlerinde bulunan *Kuloğlu* mahlasının *Şerîfî*'ye tahvili suretiyle meydana getirilmiştir. Dolayısıyla bir intihal numunesidir. Her ne kadar *Şerîfî* adına istinsah edilmiş olsa da bu nüshadaki şiirlerin tamamı *Bâğ-ı Behişt*'ten olduğu gibi kopya edildiği için söz konusu nüsha *Bâğ-ı Behişt*'in eksik bir kopyası olarak

değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili diğer teferruat ve tarafımızdan yapılan değerlendirmeler, bu çalışmanın birinci bölümünde "*Bâğ-ı Behişt'in Şerîfî Tarafından İntihal Edilmesi Meselesi*" başlığı altında ele alınmıştır.

Şerîfî adına kopya edilen nüsha, diğer nüshalara tercih edilmesi makul görülmediği için metin tenkidi sürecinde dikkate alınmamış ve bu nüshanın farkları dipnotta gösterilmemiştir. Zira bir başkasının manzumelerini aşırarak meydana getirilen bir metnin güvenilirliği olamaz. Yine de varlığının bilinmesi ve muhtevasının Kuloğlu adına tescillenmesi adına nüshanın tanıtılmasına gerek duyulmuştur. Bu münasebetle *Bâğ-ı Behişt'in* diğer üç nüshasıyla birlikte *Şerîfî* nüshasının da tanıtımı yapılmıştır. Aşağıda her bir nüsha müstakil olarak değerlendirilmiştir.

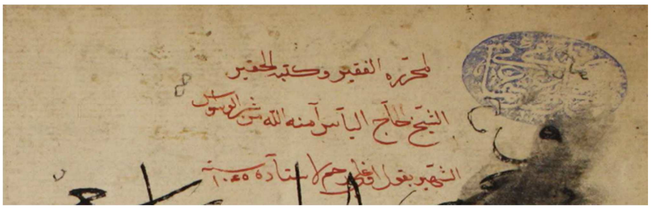
4.6.1.1. Manisa Nüshası

Manisa İl Halk Kütüphanesinde 45 HK 6266 arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüsha, Kuloğlu'nun *Etvâr-ı Seb'*a ve *Silsile-nâme* adlı başka iki eserini de kapsayan toplamda 309 varaklık bir yazmadır. *Bâğ-ı Behişt*, yazmanın 1^{b}-250^{a} sayfaları arasında bulunmaktadır. Şemseli, kahverengi meşin bir cildi vardır. Sırttaki ve sayfalardaki yamalardan tamir gördüğü anlaşılmaktadır. Sayfa ebatları 290x190-21x135 mm şeklindedir. Âbâdî kâğıda her bir sayfada çift sütun hâlinde 17 satır olmak üzere harekeli talik hatla yazılmıştır. Eserin adı, 1^{b} sayfasındaki serlevhaya kaydedilmiştir. Müellifin adı 250^{a} sayfasındaki ferağ kaydında bulunmaktadır. Şiir başlıkları (ayetler) kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfaların sol alt köşesinde rekabe kaydı bulunmaktadır. 1^{b} ve 2^{a} sayfaları çift cedvelli, diğer sayfalar cedvelsizdir. Zahriyede "*Bu kitāb Mūsā Ḫ˘ācede Fāṭımanuñ vaḳfıdur ġaflet olunmaya*" kaydı vardır. Ara ara sayfalara vakıf kaydı düşülmüştür. Bazı yanlış yazılan kelimeler için "*beyân*" kaydıyla çıkmaya düzeltmeler yazılmıştır. Bazı yerlerde ise "*li-kâtibihi*" kaydıyla çıkmaya beyit/beyitler yazılmıştır. Zahriye sayfasında ve son sayfada kütüphane mührü bulunmaktadır. Rekabe kayıtlarından, şiirin yarıda kesilmesinden ve diğer nüshalardan hareketle yazmadan 160. yapraktan sonra bir yaprak koptuğu anlaşılmaktadır. 250^{a} sayfasında eserin ferağ kaydı

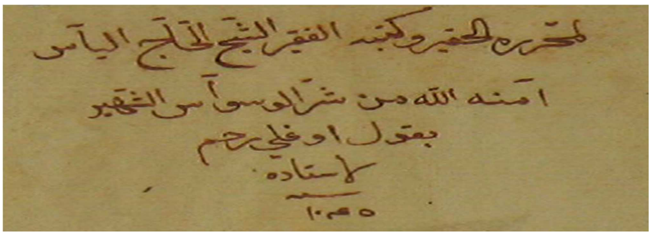
bulunmaktadır. Kâtibin kim olduğuna dair bir ifade bulunmayan kayıtta müellifin adı ve nüshanın istinsah tarihi belirtilmiştir:

“*Li-muḥarriri’l-faḳīr e’ş-şeyḫ el-ḥāc İlyās āmenehü’llâh min-şerri’l-vesvās e’ş-şehīr bi-Ḳuloġlı ve ḳad veḳaʿa’l-ferāġ fī-şehri Ramażānü’l-mübārek El-ḥamdüli’llâhi vaḥdehü sene 1053*”

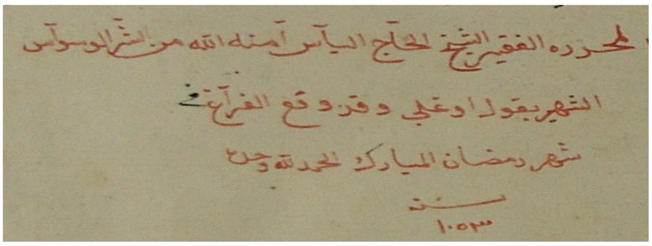
Manisa nüshası, *Bâğ-ı Behişt*’in bilinen en eski nüshasıdır. *Bâğ-ı Behişt*, Kuloğlu’nun vefatından (1657/1658) yaklaşık 20 sene önce, 1638 yılında tamamlanmıştır. Bu nüsha ise 1643 yılında istinsah edilmiştir. Dolayısıyla müellifin yaşadığı devirde istinsah edilmiştir. Kuloğlu’nun kendi hattıyla yazılmış *Dîvân-ı Hümâyûn* ve *Dîvân-ı Mesâbîh* nüshalarındaki ferağ kaydıyla bu nüshadaki ferağ kaydının “*ketebe*” kelimesi dışında benzer ibarelerle, aynı renk ve hatla yazılmış olması, bu nüshanın müellif hattından kopya edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Kuloğlu’nun kendi hattı olan kayıtlar ve mezkûr kayıt aşağıda gösterilmiştir:

Müellif hatlı *Dîvân-ı Hümâyûn* nüshasının ferağ kaydı.

Müellif hatlı *Dîvân-ı Mesâbîh* nüshasının ferağ kaydı.

Bâğ-ı Behişt’in Manisa nüshasının ferağ kaydı.

Manisa nüshası, Kuloğlu hayattayken ve büyük ihtimalle de müellif nüshasından istinsah edilerek çoğaltılmış olması bakımından diğer nüshalara göre

daha muteber addedilmiştir. Bu sebeple vezni ve anlamı aksatmayan nüsha farklılıklarında Manisa nüshası esas alınmıştır. Bu nüshadaki kayıt; vezni veya anlamı aksattığında, varsa, diğer nüshalardaki doğru kayıt tercih edilmiştir. Manisa nüshası, *Bâğ-ı Behişt*'in tenkitli metninde M kısaltmasıyla belirtilmiştir.

Baş:

Kitāb-ı Bāġ-ı Behişt

Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

قَالَ اللهُ تبارك تَعَالَى

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ۞ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ۞ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي ۞ يَفْقَهُوا قَوْلِي

Benüm bu göñlümi yā Rabbi ḳıl ʿışḳuñla sen şeydā
Derūnumdan çıḳar gitsün yine endīşe-i dünyā

Son:

Kim ol miḥrāb-ı ḳavseyni temāşā eyleyüp bir kez
ḲULOĠLI mescid-i maḳṣūdına ėrdi imām oldı

4.6.1.2. Rasim Deniz Nüshası

Rasim Deniz'in özel kütüphanesinde bulunmaktadır. *Bâğ-ı Behişt*, yazmanın 1^b-202^a sayfaları arasındadır. Şemseli, miklepli, koyu kahverengi deri bir cildi vardır. Sayfa ebatları 300x200-230x120 mm şeklindedir. Âherli, koyu krem renkte kâğıda her bir sayfada çift sütun hâlinde 20 satır olmak üzere harekeli nesih hatla yazılmıştır. Şiir başlıkları (ayetler) kırmızı mürekkeple kaydedilmiştir. Sayfaların sol alt köşesinde rekabe kaydı bulunmaktadır. Sayfalar cedvelsizdir. 202^a sayfasında eserin ferağ kaydı bulunmaktadır. Müellifin kim olduğuna dair bir ifade bulunmayan kayıtta müstensihin ve kâğıtları mühreleyen kişinin adı ile nüshanın istinsah tarihi (1247/1831-32) belirtilmiştir:

"*Ketebehü'l-ḥaḳīrü'l-faḳīr es-seyyīd Maḥmūd ibnü Maḥmūd fī-bilādi Maṭyānī min-telāmīzi ḳudreti Rabbānī fī-şuhūri sene miʾeteyni elfü erbaʿīn sebʿa ġaffera'llāhu lenā 1247*

Ėy bu kitābı müṭālaʿa ėden sizden maṭlūb ėderim bir Fātiḥa ümīd ėderim ve bundan ṣoñra Ṣorsofi'de sākin Ḥaṭīboğlu Aḥmed kāğıd mührelemişdir. Bir Fātiḥa daḫı anuñ içün yād ėdesiz dīn ḳarındaşları günāhım çoḳdur."

Rasim Deniz nüshası, *Bâğ-ı Behişt*'in tenkitli metininde R kısaltmasıyla belirtilmiştir.

Baş:

Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

قَالَ اللهُ تَعَالَى

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ۝ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ۝ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي ۝ يَفْقَهُوا قَوْلِي

Benüm bu göñlümi ʿışḳuñla ḳıl yā Rabbi sen şeydā
Derūnumdan çıḳar gitsün yine endīşe-i dünyā

Son:

Kim ol miḥrāb-ı ḳavseyni temāşā eyleyüp bir kez
ḲULOĠLI mescid-i maḳṣūdına ėrdi tamām oldı

4.6.1.3. Ankara Milli Kütüphane Nüshası

Milli Kütüphanede 06 Mil Yz A 8111 arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüsha, 280 varaktan müteşekkildir. *Bâğ-ı Behişt*, yazmanın 1^b-280^a sayfaları arasında bulunmaktadır. Nokta şemseli, zencirekli, köşebendli, siyah meşin bir cildi vardır. Sırtı tamir görmüştür. Eser, 1995 yılında Hasibe Mazıoğlu tarafından satın alınmıştır. Sayfa ebatları 253x123-167x111 mm şeklindedir. Sayfalar kırmızı cedvelle çerçevelenmiştir. Her bir sayfada çift sütun hâlinde 15 satır bulunmaktadır. Harekeli nesih hatla yazılmıştır. Şiir başlıkları (ayetler) kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfaların sol alt köşesinde rekabe kaydı bulunmaktadır. Çıkmada siyah mürekkeple ayetlerin yanına hangi surede bulundukları yazılmıştır. 2^a, 42^a, 62^a, 123^a, 152^a, 182^a, 212^a, 240^a, 263^a ve 280^b sayfalarında Milli Kütüphanenin mührü bulunmaktadır. 1^a sayfasında *Bâğ-ı Behişt*'in 13. şiirinin son dört beytiyle 14. Şiirinin ilk 10 beyti ters bir şekilde kaydedilmiştir. Bu sayfadaki yazı diğer sayfalardaki yazıdan farklıdır. Bu hâliyle farklı bir müstensihin elinden çıkmış bir nüshadan koparılmışa benzemektedir. Yazma çok özensiz bir müstensihin elinden çıkmıştır. Birçok şiirde beyitler atlanmış veya yerleri değiştirilmiştir. Şiirler kopya edilirken vezin kontrolü

yapılmamasından kaynaklı hatalar çok sık yapılmıştır. Bazı şiirlerin serlevhasında bulunması gereken ayetler kaydedilmemiştir.

280[a] sayfasında eserin ferağ kaydı bulunmaktadır. Müellifin kim olduğuna dair bir ifade bulunmayan kayıtta müstensihin adı ve nüshanın istinsah tarihi belirtilmiştir (1846):

"*Kitāb erişdi çünki intihāya*
Ḥaḳḳa ḥamd ile medḥ-i bī-nihāye

Ḥabībine ṣalāt ile taḥiyyāt
Daḫı āline kim ḫayru'l-beriyyāt

Her ki dėyeler raḥmeti çoḳ ḳazana
Fātiḥa iḥsān ėde çün bunı yazana

Hem duᶜāsından aña ḫayr erişe
Kim bize bundan duᶜā ėdüp geçe

Ḫayra yazsuñ hem Kirāmen Kātibīn
Kim duᶜā ile yād ėderse işbu ḫaṭṭuñ ṣāḥibin

Temmetü'l-kitāb bi-ᶜavnillâhi'l-Meliki'l-Vehhāb. Nemeḳahü'l-faḳīrü'l-ḥaḳīr el-muᶜterif bi'l-ᶜaczi ve'l-ḳaṣīr el-Ḥācī Muḥammed Efendi-zāde ᶜĀrif Ḥüseyn İbrāhīmü'r-Reşīd bi-ᶜArabsun el-müftī esbaḳ ᶜaffe ᶜanhüme'l-ᶜafüvvü bi-ḥürmeti ḥabībike'l-Muṣṭafā ve bi-ḥürmeti çihār yārike'l-Murtażā ve deḫale cennetehü ve müşāhedetü'r-Raḥmānü'r-Raḥīm Sene sittīni is̱nā ve miʾeteyni elf māhı recebü'l-mücerreb [1262]"

Yazmanın başında, sonradan eklendiği anlaşılan bir fihrist vardır. Fihrist, "*Her bābā fihrist beyān olunup raḳam ile sühūlet murād olunmuşdur*." cümlesiyle takdim edilmiştir. Fihristte sırasıyla şiir numaraları yazılmış ve her numaranın karşısına birkaç kelime veya bir cümleyle şiirin konusu belirtilmiştir. Üç varaklık fihristin sonuna bir de ketebe kaydı düşülmüştür. Burada belirtildiğine göre nüshanın istinsah tarihinden 54 yıl sonra, 1900 yılında yazılmıştır. Kayıt şöyledir:

"*Temmet hāẕe'l-fihristü bi-ᶜavni'llâhi'l-Meliki'l-Vehhāb Ortaḥiṣārī Ṣofu el-Ḥāc Muṣṭafā Efendi. Sene-Sāl 1318 fī-Muḥarremi'l-ḥarām.*"

Baş:

Ḳuloġlu raḥmetu'llâhi ʿaleyh

Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

قَالَ اللهُ تَعَالَى

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ۝ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ۝ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي ۝ يَفْقَهُوا قَوْلِي

Benüm bu göñlümi ʿışḳuñla ḳıl yā Rabbi sen şeydā
Derūnumdan çıḳar gitsün yine endīşe-i dünyā

Son:

Kim ol miḥrāb-ı ḳavseyni temāşā eyleyüp bir kez
Ḳuloġlı mescid-i maḳṣūdına ėrdi imām oldı

4.6.1.4. Şerîfî Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümünde 3398 numarayla kayıtlı 110 varaklık bir nüshadır. Eser, yazmanın 1^b-110^b sayfaları arasında bulunmaktadır. Koyu krem kâğıda çift sütun hâlinde yazılan cedvelsiz sayfalarda satır sayısı değişkendir. Harekesiz talik hatla yazılmıştır. Şiir başlıkları (ayetler) için özel bir mürekkep kullanılmamıştır. Sayfaların sol alt köşesinde rekabe kaydı bulunmaktadır. Zahriye sayfasında Hacı Mahmud Efendi Vakıf Kütüphanesinin ve Süleymaniye Kütüphanesinin mühürleri vardır. Yapraklardaki rekabe kayıtlarından ve şiirlerin *Bâğ-ı Behişt*'teki sıralarından hareketle yazmadan 62^a ve 105^a'dan evvel birer yaprak, 27^a ve 31^a'dan evvel de birkaç yaprak koptuğu anlaşılmaktadır. Metinde yer yer üstünü karalamak suretiyle düzeltmeler yapılmıştır. Bu tür düzeltmelerin içinde en dikkat çekici olanı, sehven imla edildiği fark edilip sonradan üstü karalanan *Kuloğlı* ibareleridir. Yazmada eser adına, müellife, müstensihe, telif veya istinsah tarihine ilişkin herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Baş:

Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Benüm bu göñlümi ʿışḳuñla ḳıl yā Rabbi sen şeydā
Derūnumdan çıḳar gitsün yine endīşe-i dünyā

Son:

Ṣaḳın aldanma Şerīfī ki bu nefs ḥīlesine

Sevme mülḥid ise iẓhār-ı kerāmet ėdeni

4.6.2. Bâğ-ı Behişt'in Şerîfî Tarafından İntihal Edilmesi Meselesi[121]

Şerîfî mahlaslı bir kişi adına istinsah edilen ve üzerinde *Dîvân-ı Şerîfî* kaydı bulunan, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümünde 3398 numarayla kayıtlı el yazmasındaki şiirlerin tamamı, istinsah farkı niteliğindeki cüzi farklar dışında, Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın *Bâğ-ı Behişt* adlı eserinde de aynen yer almaktadır. Kaynak eserlerdeki bilgilerden hareketle Şerîfî'nin kimliği hakkında kesin bir sonuca ulaşılamamıştır.[122] Tek nüshası mevcut olan divanında da şairin kendisine dair herhangi bir kayıt yoktur. Dolayısıyla eldeki divan nüshasından başka bir eseri olup olmadığı da belli değildir.

Şerîfî adına istinsah edilen divanda, ayetler bağlamında yazılan toplam 205 şiir vardır.[123] Yapraklardaki rekabe kayıtlarından ve şiirlerin *Bâğ-ı Behişt*'teki sıralarından hareketle yazmadan 62[a] ve 105[a]'dan evvel birer yaprak, 27[a] ve 31[a]'dan evvel de birkaç yaprak koptuğu anlaşılmaktadır. Kopan yapraklarla birlikte yazmada 215 civarında şiir bulunduğu söylenebilir.[124] Revi harflerine göre alfabetik olarak tertip edilen bu şiirlerin, tertip sırası bakımından da *Bâğ-ı Behişt*'le paralel olduğu görülmektedir. Bu durum, şu iki sorunu ortaya çıkmaktadır: 1. Aynı şiirlerin hem *Bâğ-ı Behişt*'te hem de *Şerîfî Dîvânı*'nda yer alması, şairin mahlas değiştirmesinden kaynaklanıyor olabilir mi?[125] 2. Eğer mahlas değiştirme durumu söz konusu değil ve bir intihalden söz edilecekse intihal eden kimdir?

İlgili başlıklarda da belirtildiği üzere Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın, *Dîvân-ı Hümâyûn*[126] ve *Dîvân-ı Mesâbîh*[127] adlı eserlerinin müellif hattı olduğu anlaşılan

---

[121] Bu bölümde ele alınan konu, daha önce "Bünyamin Taş, 'Gerçek Bir Şiir Hırsızı Şerîfî ve Çalıntı Divanı', *Dede Korkut Dergisi*, C. 2, S. 4, Aralık 2013, ss. 153-162." künyeli makalemizde değerlendirilmişti.

[122] Sadık Yazar, Mücahit Kaçar, *a.g.e.*, s. 31.

[123] Yaprak kopmasından dolayı yalnızca son birkaç beyitleri mevcut olan üç şiir de bu rakama dâhil edilmiştir.

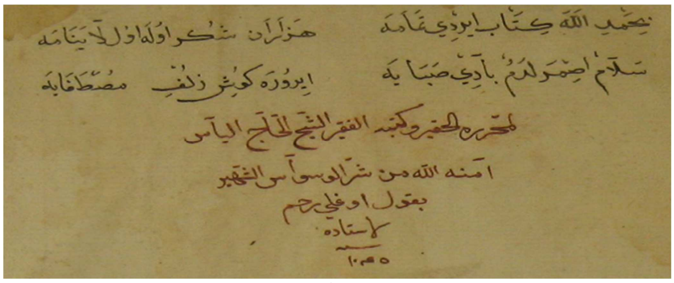
[124] Yayınlanan metinde 204 şiir vardır. Yazmadaki bir şiir (v. 54[b]) sehven atlanmış olmalı. Aynı şekilde bazı beyitlerin okunmadan atlandığı, bazı beyitlerde ise anlam ve vezin kontrolü yapılmamasından kaynaklı aksamalar olduğu görülmektedir. (Sadık Yazar, Mücahit Kaçar, *a.g.e.*)

[125] *Bâğ-ı Behişt* 8049 beyit, Şerîfî adına yayınlanan metin ise 3973 beyit ihtiva etmektedir.

[126] Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 3596.

[127] Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, 43 Ze 362.

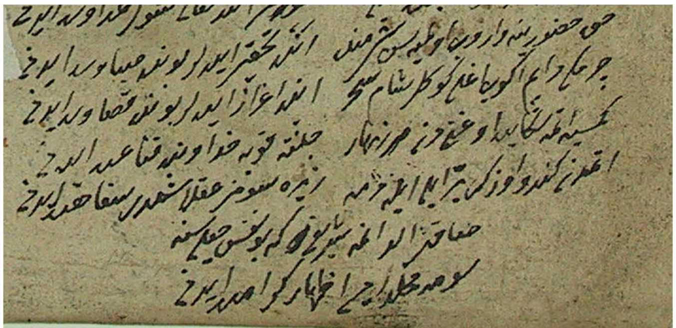
nüshaları bugün mevcuttur. Bu nüshalardaki hatla *Şerîfî Dîvânı*'nın eldeki nüshasının hattı karşılaştırıldığında *Şerîfî Dîvânı*'nın farklı bir kişi tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır:

(*Dîvân-ı Mesâbîh*, v. 280[a])

(*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 281[a]-281[b])

(*Şerîfî*, v. 110[b])

Telif/istinsah tarihi bulunmayan Şerîfî nüshasında eserin müellifine veya müstensihine dair de herhangi bir kayıt yoktur. Yalnız, nüshayı yayına hazırlayanların da dikkat çektiği üzere metinde kalem değişikliğine dair bir emare bulunmayıp nüsha boyunca hatalı mısra ve kelimelerin üzerinin karalanması nüshanın Şerîfî'nin elinden çıktığı izlenimi vermektedir.[128] Bilhassa bazı mahlas

[128] Sadık Yazar, Mücahit Kaçar, *a.g.e.*, s. 31.

beyitlerinde farkında olmadan yazılan veya ilk birkaç harfi yazıldıktan sonra fark edilip üstü karalanan *Kuloğlu* ibarelerinin varlığı, nüshanın Şerîfî'nin elinden çıkma ihtimalini güçlendirmektedir. Zira bir müstensihin istinsah ettiği nüshadaki *Şerîfî* ibarelerinin yerine yanlışlıkla defalarca *Kuloğlu* yazması izahtan uzaktır. Yazı karakterleri birbirinden son derece farklı olan ve müellif nüshaları olduğu anlaşılan yukarıdaki yazmaların kâtiplerinin de farklı kişiler olması gerekir. Bu durumda mahlas değişikliği ihtimali ortadan kalkmalıdır.

Bâğ-ı Behişt'te IV. Murad methinde yazılan ve eserde 11. sırada tertip edilen kasidenin Şerîfî nüshasında az bir değişiklikle IV. Mehmed[129] için düzenlenmesi de (v. 7^a-7^b) mahlas değişikliği ihtimalini zayıflatan bir durumdur. Zira aksi halde bir padişaha sunulan eserin yeniden caize almak ümidiyle ondan sonra tahta çıkan başka bir padişaha sunulduğu ve anlaşılmasın diye de mahlasın değiştirildiği ihtimali söz konusu olacaktır ki, bu pek makul görünmemektedir.

Söz konusu methiye *Bâğ-ı Behişt*'te 20 beyitten oluşmaktadır ve manzumenin IV. Murad methinde yazıldığı 5 beyitte açıkça ortaya konulmuştur:

Şimdi bu ᶜaṣr içre oldur bu ümmet üzre penāh
Ėdelüm Sulṭān Murāda biz dürūd ile s̱enā (11/4)

Şöyle kim ᶜazm-i sefer ḳılsa ᶜAcem iḳlīmine
Nā-tüvān olup Revāfıż bula biñ dürlü belā

Ala Baġdādı Ḫudā vėre aña fetḥ ü fütūḥ
Zīra geçmişdi muḳaddem anlaruñla mācerā (11/14-15)

Ḥażret-i Sulṭān Murāda vėre nuṣret Lā-yezāl
Ḳahr ėdüp düşmenlerin anuñ Celāl-i kibriyā (11/18)

Ėy ḲULOĠLI eyle ḫünkāra duᶜāyı dem-be-dem
Ḥaḳ vėre Sulṭān Murāduñ her murādın dāyimā (11/20)

---

[129] Şiirdeki ifadelerden hangi Mehmed için yazıldığı anlaşılmamakla beraber eldeki veriler uyarınca IV. Mehmed olması gerekir. Zira ileride ortaya konulacağı üzere Şerîfî, Kuloğlu'nun 1638 yılında yazılan eserini kendisine mal etmiştir ve dolayısıyla bu şiir 1603 yılında vefat eden III. Mehmed ve ondan önceki Mehmedler için yazılmış olamaz. Yazmada 1617, 1619 ve 1620 tarihinde üretilen kâğıtlarda yer alan filigranı içeren yaprakların bulunması da (Sadık Yazar, Mücahit Kaçar, *a.g.e.*, s. 28) şiirin III. Mehmed'den sonra tahta çıkan bir padişah için yazıldığını gösterir. XVII. asırda istinsah edilen bir nüshanın XX. yüzyılda tahta çıkan V. ve VI. Mehmedler için yazılmış bir methiyeyi ihtiva etmesi de mümkün olmadığına göre, söz konusu methiyenin IV. Mehmed için yazılmış olması gerekir.

Şerîfî nüshasındaki methiye ise 17 beyitten oluşmaktadır. *Bâğ-ı Behişt*'teki 14. beyit; 12. beytin ilk mısrası; 15, 18 ve 20. beyitlerin ikinci mısraları bu nüshada yoktur. *Bâğ-ı Behişt*'te 20. beytin "*Ḥaḳ vėre Sulṭān Murāduñ her murādın dāyimā*" şeklinde olan ikinci mısrası, Şerîfî nüshasında şiirden çıkarılıp yerine 12. beytin ikinci mısrası yerleştirilmiştir. Yine *Bâğ-ı Behişt*'te 15. beytin "*Zīra geçmişdi muḳaddem anlaruñla mācerā*" şeklinde olan ikinci mısrası, Şerîfî nüshasında şiirden çıkarılıp yerine 18. beytin ikinci mısrası yerleştirilmiştir. Ayrıca 4. beytin *Bâğ-ı Behişt*'te "*Ėdelüm Ṣulṭān Murāda biz dürūd ile s̱enā*" şeklindeki mısrası, Şerîfî nüshasında "*Ėdelüm Ġāzī Muḥammed Ḫān içün her dem duᶜā*" şeklinde ve 15. beytin *Bâğ-ı Behişt*'te "*Ala Baġdādı Ḫudā vėre aña fetḥ ü fütūḥ*" şeklinde olan mısrasının da Şerîfî nüshasında "*Ala dünyāyı Ḫudā vėre aña fetḥ ü fütūḥ*" şeklinde değiştirildiği görülmektedir.

Bâğ-ı Behişt ve diğer iki büyük eseri *Dîvân-ı Mesâbîh* ile *Dîvân-ı Hümâyûn*'da büyük bir çoğunluğu 20 beyitten oluşan şiirler yazan ve yazdığı yüzlerce şiirden de anlaşılacağı üzere manzum söz söyleme konusunda sıkıntısı bulunmayan Kuloğlu'nun kendi orijinal tavrının dışına çıkıp şiirini 17 beyitte bırakması da zayıf bir ihtimal olarak görülmelidir. Ayrıca Şerîfî nüshasındaki methiyenin hangi Mehmed için yazıldığı belli değildir. Oysa Kuloğlu, yazdığı her methiyede, *Bâğ-ı Behişt*'te yaptığı gibi memduhunun ayırt edici vasıflarını belirtmiştir. Mesela *Etvâr-ı Seb'a*'da hatime manzumesinin içindeki

Şu ᶜOs̱mān ibni Aḥmed Ḫān anuñdur şimdi bu devrān
Aña ᶜavn ėdüp ėy ṣulṭān ki maġlūb eyle küffārı (v. 308[a]) beytiyle andığı II. Osman'ın künyesini açıkça yazmıştır. *Dîvân-ı Hümâyûn*'daki methiyesini "*Der-naᶜt-ı Ṣulṭān Murād Ḫān ibni Ṣulṭān Aḥmed Ḫān*" serlevhasıyla takdim edip şiirdeki

Ḫuṣūṣān refᶜ-i bidᶜatde ne denlü iḫtitām ḳıldı
Duḫān u ḳahve refᶜ oldı bu iki bidᶜat-i ᶜuẓmā (v. 5[a]) beytiyle IV. Murad'ın meşhur bir uygulamasından bahsetmiştir. Diğer bir eseri *Dîvân-ı Mesâbîh*'teki methiyeyi de "*Der-naᶜt-ı ḥażret-i Ṣulṭān ibni Ṣulṭān es-Ṣulṭān Murād Ḫān ibni Ṣulṭān Ahmed Ḫān*" serlevhasıyla takdim edip şiirdeki

Ḫudā ḳahr eyleye ol düşmenini

Şular kim rāfıżīdür ehl-i ilḥād

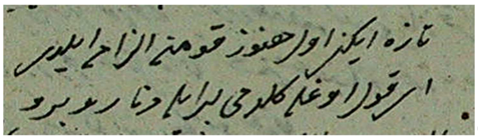
Olara ėre ḫışmı pādişāhuñ
Ki Ḥaḳdan dilerem fetḥ ola Baġdād (v. 4[a]) beyitleriyle de memduhun IV. Murad olduğunu açıkça belli etmiştir. Eğer bir mahlas değiştirme durumu olup Kuloğlu, IV. Murad için yazdığı methiyeyi IV. Mehmed'e uyarlayacak olsaydı hem padişahın ayırt edici vasıflarına dair birkaç söz söylemesi hem de IV. Murad hakkındaki mısraları şiirden çıkardıktan sonra bunların yerine yenilerini yazabilmesi beklenirdi. Kaldı ki kendisi bir şeyh olan ve dolayısıyla çevresinde az da olsa bir mürit kitlesi olması beklenen Kuloğlu'nun böyle bir işe meyletmesi çok zayıf bir ihtimaldir. Ayrıca telif kayıtlarından açıkça anlaşıldığı üzere *Bâğ-ı Behişt* (1638), Kuloğlu'nun *Etvâr-ı Seb'a* (1620/1621) adlı eseri ve diğer iki büyük divanından (*Dîvân-ı Hümâyûn*, 1635; *Dîvân-ı Mesâbîh*, 1635) sonra yazılmıştır. Bir şairin toplamda 27500 civarında beyit içeren dört büyük eser yazdıktan sonra mahlas değiştirme kararı alması ise muhtemel değildir. Şerîfî nüshasında 1617, 1619 ve 1620 tarihinde üretilen kâğıtlarda yer alan filigranı içeren yaprakların bulunması,[130] Şeyh Hacı İlyas'ın önce *Şerîfî* mahlasını kullanıp sonra *Kuloğlu* mahlasına geçmiş olma ihtimalini akla getirebilir, fakat *Etvâr-ı Seb'a*'nın 1030 (1620/1621) yılında yazılmış olması şairin bu tarihlerde de *Kuloğlu* mahlasını kullandığını göstermektedir. *Bâğ-ı Behişt* ise bu tarihten yaklaşık 18 yıl sonra yazılmıştır. Nitekim eserin hatime manzumesinde, bu eserin yazılmaya başlandığı ve bitirildiği tarihler açıkça belirtilmiştir. Buna göre eser, 1637 yılının son aylarında yazılmaya başlanıp üç ay içinde, 1638 yılının ilk aylarında bitirilmiştir.[131] Ayrıca söz konusu yaprakların üretildiği 1617-1620 tarihleri arasında Osmanlı tahtında Mehmed isimli bir padişahın bulunmaması, Şeyh Hacı İlyas'ın *Etvâr-ı Seb'a*'nın yazıldığı 1620 tarihinden hemen önce kısa bir süreliğine de olsa bu mahlası kullanmış olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Hepsinden ziyade Şerîfî nüshasındaki bazı mahlas beyitlerinde farkında olmadan yazılan veya ilk birkaç harfi yazıldıktan sonra fark edilip üstü karalanan *Kuloğlu* ibarelerinin varlığı da önce gelenin Kuloğlu olmasını gerektirir.

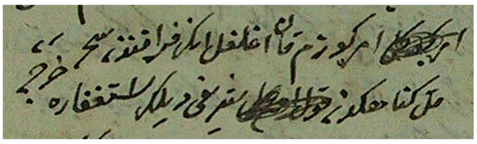
[130] Sadık Yazar, Mücahit Kaçar, *a.g.e.*, s. 28.
[131] Receb ayında başlayup Ramażān içre bitürdüm
Ḳadir gėcesi hem cumᶜa idi ol iḫtitām oldı

Tamām biñ ḳırḳ yėdi sāline ėrmişdi hem tārīḫ
Bi-ḥamdi'llâh kitābum vaḳt-ı ᶜaṣr içre tamām oldı (402/17-18)

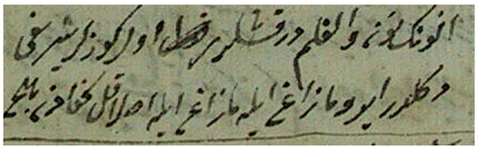
Şerîfî nüshasındaki bazı mahlas beyitlerinde farkında olmadan yazılan veya ilk birkaç harfi yazıldıktan sonra fark edilip üstü karalanan *Kuloğlu* ibarelerinin varlığı, kimin intihal ettiği sorununu da aydınlatıcı nitelikte bir veridir. Bu durum, Şerîfî'nin, *Bâğ-ı Behişt*'i kendi adına kopyalarken aklının eserden uzaklaştığı anlarda *Kuloğlu* ibarelerini mahlas olduğunu fark etmeden imla etmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Aşağıdaki beyitte mahlasın *Kuloğlu* olduğu açıkça görülmektedir:

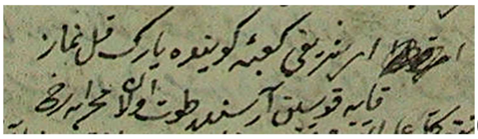

(v. 88a)[132]

Aşağıdaki beytin ikinci mısrasında ise önce *Kuloğlu* yazılmış ve daha sonra bunun mahlas olduğu fark edilerek üstü çizilip *Şerîfî* olarak düzeltilmiştir:

(v. 19a)[133]

Aşağıdaki beyitlerde ise Şerîfî'nin, mahlas olduğunu fark etmeden kopyalamaya başladığı, ancak ilk birkaç harfi imla ettikten sonra farkına varıp üstünü çizdiği örnekler görülmektedir:

(v. 19b)[134]

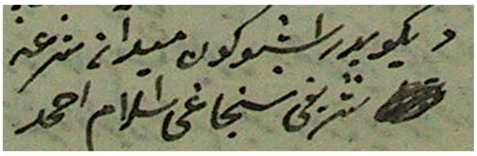

(v. 26a)[135]

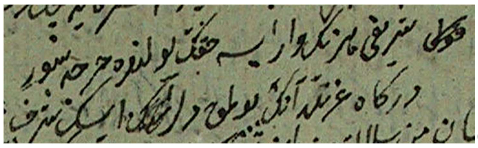
[132] Tāze iken ol henūz ḳavmini ilzām eyledi
Ėy ḲULOĠLI geldi mi bir eyle dānā rū-be-rū

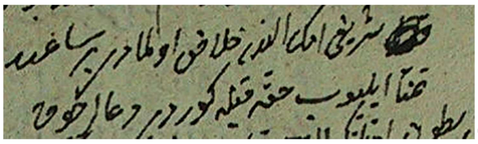
[133] Ėy gözüm ḳan aġlaġıl anuñ firāḳından seḥer
Ḳıl günāhuñdan ~~ḲULOĠLI~~ ŞERĪFĪ dilüñ istiġfāra ḫarc

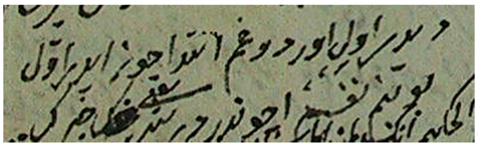
[134] Anuñ *nūn ve'l-ḳalem*'dür ~~ḲUL~~ ol gözleri ŞERĪFĪ
Degildür ayru *mā-zāġ* ile aṣlā *ḳul kefā*'dan

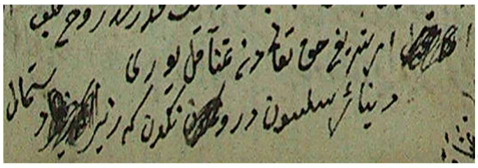
[135] ~~Ėy ḲUL~~ Ėy ŞERĪFĪ Kāᶜbe-i kūyında yāruñ ḳıl namāz
Ḳābe ḳavseyn arasında ṭut olan miḥrāba ruḫ

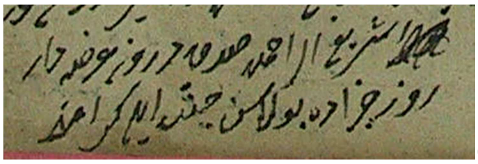

(v. 28[a])[136]

(v. 57[b])[137]

(v. 61[b])[138]

(v. 69[a])[139]

(v. 72[a])[140]

(v. 110[a])[141]

Kuloğlu'nun diğer eserleri ile *Bâğ-ı Behişt* arasındaki şekil ve üslûp ortaklıkları da *Bâğ-ı Behişt*'in ona ait olduğunu gösterir. *Bâğ-ı Behişt*'ten üç yıl önce yazılan *Dîvân-ı Mesâbîh,* Kuloğlu'nun, şeyhi Âlim Sinan Efendi'nin *Mesâbîh* tercümesini nazma çektiği eseridir. Eserde şiirlerden önce ilgili hadisler yazılıp sonra

---

136 Diküpdür işbugün meydān-ı şerᶜe
~~ḲUL~~ ŞERĪFĪ sancaġ-ı İslāmı Aḥmed

137 ~~ḲUL~~ ŞERĪFĪ her neñ var ise Ḥaḳḳuñ yolında ḫarca sür
Dergāh-ı ᶜizzinde anuñ bulmaḳ diler iseñ şeref

138 ~~ḲUL~~ ŞERĪFĪ anuñ elinden ḫalāṣ olmadı bir sāᶜat
Temennā eyleyüp Ḥaḳḳa ḳıla gördi duᶜālar çoḳ

139 Dėdi ol urduġum Allâh içün idi evvel
Bu benüm nefsüm içündür dė ŞERĪFĪ ~~ḲUL~~ ḫaberüñ

140 ~~Ėy ḲUL~~ Ėy ŞERĪFĪ Ḥaḳ teᶜālādan temennā ḳıl yüri
Dünyāyı silsün derūnuñdan ki zīr-i destmāl

141 ~~ḲUL~~ Ėy ŞERĪFĪ ol Ahmed'e sıdk-ı derūnı 'arza var
Rūz-ı cezāda bulasın cennet ile kerāmeti

nazmen açıklamaları yapılmıştır. Şiirlerin çoğu yirmişer beyitlik kasidelerdir. Dolayısıyla *Bâğ-ı Behişt* şekil ve yöntem olarak *Dîvân-ı Mesâbîh*'le benzerdir. Yine *Bâğ-ı Behişt*'ten üç yıl önce tertip edilen *Dîvân-ı Hümâyûn* da ekseriyetle yirmişer beyitlik kasidelerden oluşmaktadır. *Dîvân-ı Hümâyûn* ve *Dîvân-ı Mesâbîh*'ten on beş yıl önce yazılan *Etvâr-ı Seb'a* da ekseriyetle yirmişer beyitlik kasidelerden oluşmaktadır. Klasik Türk edebiyatında tamamı yirmişer beyitlik kasidelerden oluşan eserler tedvin etmek gibi bir gelenek yoktur. Dolayısıyla yirmişer beyitlik kasidelerden oluşan eser tanzim etme âdeti Kuloğlu'na mahsus bir tarz olarak tescil edilebilir. Bu durumda *Bâğ-ı Behişt*'in Kuloğlu'nun kendine mahsus tarzını yansıtması, onun en belirgin vasıflarından birisi olarak gösterilebilir.

Bâğ-ı Behişt'in Kuloğlu'na aidiyetini gösteren başka bir durum da onun diğer eserleriyle *Bâğ-ı Behişt* arasındaki üslûp benzerlikleridir. Örneğin Kuloğlu'nun severek kullandığı anlaşılan "*kış-ı hasret*" tamlamasına hem *Bâğ-ı Behişt*'te hem de *Dîvân-ı Hümâyûn*'da rastlanır. Üstelik bu tamlamanın geçtiği beyitlerde bariz bir söyleyiş ortaklığı da söz konusudur.

Ḳış-ı ḥasret geleceginden nigāhuñ yoḳ gibi
ᶜAndelībā āh ėdüp verd-i gülistān istedüñ (*Bâğ-ı Behişt*, 249/18; Şerîfî, v. 68[a])

Ḳış-ı ḥasretde göñül murġı fiġān ėder seḥer
Ol gül içün bil bahāristāna düşdi göñlümüz (*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 116[b])

Fiġān u zārı ḳıldılar bugün bu ḳış-ı ḥasretde
Yüzüñ gülzārını seyr ėtmege şol bülbülān müştāḳ (*Bâğ-ı Behişt*, 231/2)

Bülbül-āsā biz senüñ her bārı gülzāruñdayuz
Ḳış-ı ḥasretde hemīn feryād ile zāruñdayuz (*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 117[b])

Yine "*assılu bâzâr*" tamlaması da Kuloğlu'nun eserlerinde sık karşılaşılan bir tabirdir:

Kim sevse seni cümlesine getüre īmān
Pes buncılayın aṣṣılu bāzār ele girmez (*Bâğ-ı Behişt*, 157/10; Şerîfî, v. 40[a])

Ėy ṭabībā ėtme sen bu nāle-i bīmārı red
ᶜĀḳıl olan eylemez her aṣṣılu bāzārı red (*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 59[b])

Pes buyurduñ kim şular ṣıdḳ-ıla īmān getüre
Bu metāᶜ-ı varuñı şol aṣṣılu bāzāra ṣal (*Bâğ-ı Behişt*, 267/2; Şerîfî, v. 73[a])

Şol metāᶜ-ı ḥüsnine anuñ vėrelden naḳd-i cān
Mıṣr-ı dilde aṣṣılu bāzāra düşdi göñlümüz (*Dîvân-ı Hümâyûn*, v. 117[a])

Aynı kelime gruplarıyla oluşturulan redifler de üslûp benzerliğinin göstergesidir:

Ḥikmet ile bir yeñi sevdāya düşdi göñlimüz
ᶜAdn içinde cennet-i aᶜlāya düşdi göñlimüz (*Bâğ-ı Behişt*, 145/1; Şerîfî, v. 36[a])

Bülbül-āsā vādī-i gülzāra düşdi göñlümüz
Şebnem olup ol gül-i ruḫsāra düşdi göñlümüz (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 117[a])

Cānā cihānı terk ėdüp ol Lā-yezāle ḳıl heves
Terk eyle ġayrı sözleri şīrīn maḳāle ḳıl heves (*Bâğ-ı Behişt*, 166/1; Şerîfî, v. 42[a])

Ėy ᶜāşıḳ-ı Ḥaḳ ẕü'l-celāl ol Müsteᶜāna ḳıl heves
Bulmaḳ diler isen visāl gel Lā-mekāna ḳıl heves (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 123[b])

Fülk-i dil uzatdı yine işbu deryāya ayaġ
Kim müsemmā bulmaḳ ister ḳodı esmāya ayaġ (*Bâğ-ı Behişt*, 206/1; Şerîfî, v. 54[a])

Sāḳī-i devlet uzatdı bezm-i ṣulṭāna ayaġ
Tāc-ı ᶜizzet ḳodı yine şāh-ı devrāna ayaġ (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 158[b])

Aşağıdaki beyit ise hem *Bâğ-ı Behişt*'te hem de *Dîvân-ı Hümâyûn*'da bulunmaktadır:

Dikdi meydān-ı şerᶜe şāh-ı rüsül
ᶜAlem-i lā-ilâhe illa'llâh (*Dîvân-ı Hümâyûn,* v. 253[b]; *Bâğ-ı Behişt*, 328/1; Şerîfî, v. 90[a])

Sonuç olarak; *Şerîfî Dîvanı*'ndaki şiirlerin tamamı, istinsah farkı niteliğindeki cüzi farklar dışında, Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın *Bâğ-ı Behişt* adlı eserinde de vardır. Eldeki verilere göre Kuloğlu'nun mahlas değiştirdiğine dair herhangi bir bilgi veya makul bir ihtimal yoktur. Bu durumda bir intihal söz konusudur. Şerîfî adına istinsah edilen nüshadaki bazı mahlas beyitlerinde farkında olmadan yazılan veya ilk birkaç harfi yazıldıktan sonra fark edilip üstü karalanan *Kuloğlu* ibareleri, Kuloğlu'ndan Şerîfîye doğru bir naklin açık izleridir. Ayrıca Kuloğlu'nun diğer eserleriyle *Bâğ-ı Behişt* arasında had safhada bir üslûp ve şekil ortaklığı vardır. Bunlar ve benzeri bütün veriler intihal edenin Şerîfî olduğunu göstermektedir. Şerîfî'nin kimliğiyle ilgili herhangi bir bilgi veya ipucuna ise

ulaşılamamıştır. Ancak şairliğinin olmadığı ve kendisine ait orijinal bir eser yazmış olmasının çok düşük bir ihtimal olduğu tahmin edilebilir. Zira Kuloğlu'ndan aldığı şiirlerde değişiklik yapması gerektiği zaman birkaç beyit dahi olsa kendisi yazamayıp ilgili beyitleri şiirden çıkarmayı tercih etmiştir. Böylelikle yirmişer beyitlik kasidelerden oluşan eserin mutat âdetini de yer yer bozmuştur. *Bâğ-ı Behişt*'e birkaç beyit dahi olsa ilave yapacak şiir söyleme kudreti bulunmayan Şerîfî, ilim âlemine Kuloğlu'ndan önce tanıtılmıştır. Bu, hem Kuloğlu hem de Şerîfî'nin eserini orijinal bir eser sanarak yayınlayanlar için büyük bir talihsizlik olmuştur.

II. BÖLÜM

BÂĞ-I BEHİŞT'İN ŞEKİL VE MUHTEVA İNCELEMESİ

1. ŞEKİL

Bâğ-ı Behişt'te, tamamı kaside nazım şekliyle yazılmış olan toplam 402 tane manzume vardır.[142] Bu manzumelerden yalnızca bir tanesi Farsça olup geri kalanının tamamı Türkçedir.[143] Söz konusu manzumelerin 9 tanesi hariç hepsi, yani 394 tanesi 20 beyitten oluşmaktadır. Bunların dışında kalanlardan 7 tanesi 21 beyit, 1 tanesi de 22 beyit olarak tanzim edilmiştir. Eserde 10, 116, 236, 238, 252, 303 ve 402. sırada tertip edilen kasideler 21; 14. sırada tertip edilen kaside ise 22 beyitten oluşmaktadır. Mevcut nüshalar doğrultusunda ortaya çıkan bu tabloya göre *Bâğ-ı Behişt*'te toplam 8049 beyit vardır.

Bâğ-ı Behişt her şeyden önce manzum bir tefsirdir. Bu itibarla eserdeki şiirler bir veya birkaç ayetin tefsiri olmak üzere yazılmıştır. Dolayısıyla her şiirin serlevhasında, içerikte tefsiri yapılacak olan ayet veya ayetler yazılıdır. Eserde bu duruma istisna oluşturan yalnızca üç şiir vardır. Bunlardan biri *Bâğ-ı Behişt*'in yegâne Farsça şiiri olan na'ttır. *Bâğ-ı Behişt*'teki diğer şiirlerin aksine herhangi bir ayetin tefsiri olarak nazmedilmeyen ve eserde 307. sırada tertip edilen bu şiir, "*Der-naʿt-ı seyyid-i kāʾināt ve mefḫar-ı mevcūdāt Muḥammed Muṣṭafā ṣalla'llâhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem*" şeklindeki serlevhayla takdim edilmiştir. Geriye kalan iki şiir ise eserin sonunda yer alan 401 ve 402 sıralı şiirlerdir. Bunlardan ilki Hz. Peygamber'in, "*Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının nebileri gibidir.*" mealindeki hadisinin şerhi olarak yazılmıştır. Şiirin serlevhasına mezkûr hadisin Arapça metni kaydedilmiştir. İkincisi ise eserin son şiiri olmak hasebiyle bir hatime manzumesidir ve serlevhasında, "*Ḳaṣīdetü'l-ḫātimeti'r-risāleti'ş-şerīfe ve nām-ı īn kitāb Bāġ-ı Behişt dādīm*" şeklindeki ibare kayıtlıdır.

---

[142] Toplamda 402 manzumeyi muhtevi olan eserde yalnızca 3 tane manzume farklı bir formla yazılmıştır.
[143] Eserde 307. sırada tertip edilen kaside Farsçadır.

Baştan sona aynı form ve aynı içerikte olan manzumelerden müteşekkil bir eser olan *Bâğ-ı Behişt*'te klasik tertip usullerine uyma hassasiyeti de güdülmüştür. Zira yukarıda değinilen üç kaside hariç, baştan sona ayetler bağlamında nazmedilen bir eser olmasına rağmen şiirlerin muhtevası klasik tertip usulleri gözetilerek tayin edilmiştir. Bu itibarla ilk üç şiir münâcât; dördüncü şiir tevhîd; beşinci ve altıncı şiirler na't; sırasıyla yedi, sekiz, dokuz ve onuncu şiirler Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali övgüsünde birer medhiyye; on birinci şiir ise IV. Murat övgüsünde bir medhiyyedir. Bu ilk on bir şiirin her biri de tıpkı eserdeki diğer şiirler gibi bir ayet bağlamında yazılmıştır.

Bâğ-ı Behişt, tıpkı klasik divanların gazeliyat kısmı gibi şiirlerin revî harflerine göre, alfabetik olarak tertip edilmiştir. Kuloğlu, her harften şiir yazmaya dikkat etmiştir. Se (ث), zel (ذ), dat (ض) ve zı (ظ) harfleriyle revîli yalnızca birer şiirin bulunması bu hassasiyetin bir sonucu olmalıdır. *Bâğ-ı Behişt*'te %11,9 oranıyla (48 adet) *ra* (ر), %10,6 oranıyla (43 adet) *ye* (ی), %7,9 oranıyla (32 adet) *he* (ه) ve %6,2 oranıyla (25 adet) *şın* (ش) harfleriyle revili şiirler ağırlıktadır. Şiirlerin revî harflerine göre dağılımı ve genele oranları şöyledir:

Revi Harfi	Şiir Sayısı	Oranı	Revi Harfi	Şiir Sayısı	Oranı (%)
ا	15	3,731	ط	3	0,746
ب	16	3,98	ظ	1	0,249
ت	17	4,229	ع	3	0,746
ث	1	0,249	غ	6	1,493
ج	16	3,98	ف	15	3,731
ح	10	2,488	ق	17	4,229
خ	5	1,244	ك	16	3,98
د	15	3,731	ل	16	3,98
ذ	1	0,249	م	16	3,98
ر	48	11,94	ن	16	3,98
ز	17	4,229	و	16	3,98

س	7	1,741	ه	32	7,96
ش	25	6,219	لا	5	1,244
ص	3	0,746	ى	43	10,697
ض	1	0,249			

Tablo 1. Şiirlerin revî harflerine göre dağılımı ve genele oranları

1.1. Nazım Şekli

Bâğ-ı Behişt'teki bütün şiirler aynı formda yazılmıştır. Bu form, Kuloğlu'nun diğer eserlerinde de tekrar ettiği 20 beyitten oluşan kaside nazım şeklidir. Kuloğlu, *Dîvân-ı Hümâyûn* ve *Dîvân-ı Mesâbîh* adlı diğer iki büyük eserinde bütünüyle, *Etvâr-ı Seb'a* adlı eserinde ise ekseriyetle bu formu kullanmıştır. Klasik Türk edebiyatında tamamı 20 beyitten oluşan kasidelerle eser tedvin etmek gibi bir gelenek yoktur. Dolayısıyla bu tarzı Kuloğlu'nun şahsi tarzı olarak nitelemek yanlış olmayacaktır.

Kaside nazım şekli, konuyla ilgili teorik eserlerde; ilk beyti kendi içinde ve diğer beyitlerinin ikinci mısrası ilk beytiyle kafiyeli olan, genellikle 31 ve 99 arasında beyitten oluşan bir nazım şekli olarak tarif edilmektedir.[144] Ayrıca *nesîb/teşbîb*, *girizgâh*, *medhiyye*, *tegazzül*, *fahriyye* ve *dua* olmak üzere şiirde birbirinden farklı işlevleri bulunan altı tane de bölümü vardır. *Nesîb/teşbîb* bölümü, kasidenin ilk bölümü olup şiirin asıl konusundan bağımsız olarak aşk, tabiat, sosyal vakalar ve ilahiyât gibi muhtelif konular bağlamında yazılır. Genellikle 15-20 beyitten oluşur. *Girizgâh* bölümü, şairin asıl konuya gireceğini haber verdiği, bir iki beyitten oluşan kısımdır. *Medhiyye* bölümü, kasidenin asıl maksadının ifade edildiği bölümdür. Bu bölümde kasidenin sunulduğu kişinin övgüsü yapılır. *Tegazzül*, kasidenin içine yerleştirilen gazeli ifade eder. *Fahriyye* bölümü, şairin kendisini övdüğü beyitleri içerir. *Dua* bölümü ise memduha dua edilen ve kasidenin tamamlanmasından dolayı Allah'a şükredilen kısımdır. Bu şablon her kaside için geçerli değildir. Kasidelerin çoğu bu bölümlerden birini veya birkaçını ihtiva etmeyebilir. Bölümlerin sıralanışı da kasideden kasideye farklılık gösterebilir.

---

[144] Haluk İpekten; *a.g.e.*, s. 38; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 2009, s. 122; M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yayınevi, İstanbul 2007, s. 21.

Nitekim *Bâğ-ı Behişt*'teki kasideler de birçok yönden yukarıdaki şablona uymamaktadır.

Bâğ-ı Behişt'teki manzumeler beyit sayısı ve diğer form özellikleri bakımından kaside nazım şeklinin yukarıda verilen genel özelliklerine büyük oranda uymamaktadır. Kaside nazım şekli, daha çok övgü maksadıyla yazılan şiirler için kullanılan bir form olarak kabul edilmektedir.[145] Oysa *Bâğ-ı Behişt*'teki 402 manzumeden 399 tanesi, Kur'an-ı Kerim'den bir veya birkaç ayetin tefsiri bağlamında yazılmıştır. Dolayısıyla bu manzumelerin birçoğunda kasidenin en temel vasfı olarak kabul edilen *medhiyye* yoktur. Ayrıca klasik Türk edebiyatında kaside olsun, gazel olsun şiirler kahir ekseriyetle tek rakamlı beyitlerden oluşur. Hâlbuki *Bâğ-ı Behişt*'teki manzumelerin 394 tanesi 20 beyitten oluşmaktadır. Üstelik manzumelerin birçoğunda konuya doğrudan girilip bütün şiir aynı konu bağlamında nazmedilerek herhangi bir bölüm taksimine de gidilmemiştir. Bütün bunlar, Kuloğlu'nun manzumelerine ilk bakışta kaside demeyi zorlaştıran unsurlardır. Hâl böyle olmakla birlikte Kuloğlu, kendi şiirlerini kaside olarak nitelemiştir:

Ki her bir āyete ben bir ḳaṣīde eyledüm inşā
Ṣanasın bir şeh-i iḳlīme bir ʿālī maḳām oldı (402/12)

Şair, kendi şiirini *kaside* olarak nitelemişken ve bu şiirler söz konusu nazım şeklinin en temel yapı unsuru olan, ilk beytinin kafiyeli ve diğer beyitlerin ikinci mısrasının da ilk beyitle kafiyeli olması gerekliliğini haizken bu şiirleri başka bir nazım şekliyle nitelemek doğru olmayacaktır. Ayrıca, yukarıda kaydedilen tespitler genel durumu yansıtmaktadır. Yoksa *Bâğ-ı Behişt*'te kaside nazım şeklinin özelliklerini genel çerçevesiyle yansıtan şiirler de vardır. Bu bağlamda öncelikle eserin ilk on bir şiirinin medhiyye türünde yazıldığını belirtmek gerekir. *Bâğ-ı Behişt,* 307 numaralı ve son iki kaside hariç baştan sona ayetler bağlamında nazmedilen bir eser olmakla birlikte şiirlerin muhtevası belirlenirken klasik tertip usulü gözetilmiştir. İlk üç şiir münâcât;[146] dördüncü şiir tevhîd;[147] beşinci ve altıncı

---

[145] Haluk İpekten, *a.g.e.,* s. 40; Cem Dilçin, *a.g.e.,* s. 122-123; M. A.Yekta Saraç, *a.g.e.,* s. 22.
[146] Bu şiirlerin ilki Taha suresi 25-28. ayetler, ikincisi Araf suresi 89. ayet, üçüncüsü Zümer suresi 36. ayet bağlamında yazılmıştır. İçerik, bu ayetlerin manaları doğrultusunda oluşturulmuştur.
[147] Yasin suresi 86. ayet bağlamında yazılmıştır.

şiirler na’t;[148] sırasıyla yedi, sekiz, dokuz ve onuncu şiirler Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali övgüsünde birer medhiyye;[149] on birinci şiir ise IV. Murat övgüsünde bir medhiyyedir.[150] Bu türler, klasik Türk edebiyatında ekseriyetle kaside nazım şekliyle yazılan türlerdir. *Bâğ-ı Behişt*’te münâcât, tevhîd, na’t ve medhiyye türünde yazılmış manzumeler yalnızca bu 11 şiirle de sınırlı değildir. Benzer muhtevayla yazılan onlarca şiir daha vardır. Yalnızca Hz. Muhammed’in medhinde nazmedilen na’tlerin sayısı 30’u bulmaktadır.[151] Aynı şekilde çok sayıda münâcât ve tevhîd manzumesi vardır.

Bâğ-ı Behişt’te şiirlerin muhtevası, tabiî olarak tefsiri yapılan ayetlerin muhtevasına göre şekillenmektedir. Dolayısıyla dua ayetlerinin tefsirinin yapıldığı kasideler münâcât, Allah’ın vasıflarına dair nitelemeleri içeren ayetlerin tefsirinin yapıldığı manzumeler ise tevhîd türünün özelliklerini yansıtmaktadır. Aynı şekilde Hz. Muhammed’le alakalı olan ayetlerin tefsirinin yapıldığı manzumeler de na’t türünün özelliklerini yansıtmaktadır. Söz gelimi *Bâğ-ı Behişt*’te 16. sırada tertip edilen ve “*(Onlar şöyle yakarırlar): “Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin.*”[152] mealindeki bir dua ayetinin tefsiri beyanında nazmedilen kaside münâcât türünün özelliklerini yansıtmaktadır:

Derūnum gözgüsini ṭutmasun zeyġ ü ġıṭā yā Rab
Hidāyet eylemişken sen baña evvel ʿaṭā yā Rab (16/1)
...
Bağışla cümle ʿıṣyānını anuñ yā Ġanī Vehhāb
ḲULOĠLI her seḥerde saña ḳılmaz mı duʿā yā Rab (16/20)

Aynı şekilde eserde 255. sırada tertip edilen ve Allah’ın vasıflarının ifade edildiği “*-Hamd, çocuk edinmeyen, mülkte ortağı olmayan, zillet ve âcizliğin gerektirdiği bir yardımcıya ihtiyacı bulunmayan Allah’a mahsustur- de ve O’nu*

---

[148] Beşinci şiir Fetih suresi 28-29. ayetler, altıncı şiir ise Ahzab suresi 56. ayet bağlamında yazılmıştır.
[149] Yedinci şiir Leyl Suresi 20-21. ayetler, sekizinci şiir Nahl Suresi 90. ayet, dokuzuncu şiir Furkan Suresi 57-76. ayetler, onuncu şiir İnsan Suresi 8-9. ayetler bağlamında yazılmıştır.
[150] Nisa Suresi 59. ayet bağlamında yazılmıştır.
[151] *Bâğ-ı Behişt*’teki na’tlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bu çalışmanın muhteva incelemesi altındaki *Hz. Muhammed* başlığına bakılabilir.
[152] Âl-i İmrân, 3/8.

tekbir ile yücelt.”[153] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kaside ise tevhîd türünün özelliklerini yansıtmaktadır:

Eyle Ḫudādur ol İlâh ėtmez hīç evlād ittiḫāẕ
ʿÖmren o tezvīc istemez dėmez ki dilberler gerek

Ehl ü ʿayālden ol İlâh dė-kim münezzehdür bugün
Dėmez ki ʿömren ol Ḫudā zülf-i muʿamberler gerek

Yoḳdur şerīk ü hem naẓīr milkin yalıñuz żabṭ ėder
Arż u semāyı yaradur dėmez ki dülgerler gerek (255/3-5)

Beyit sayısı ve kafiye örgüsü bakımından kaside formunun asgarî şartlarını sağlayan *Bâğ-ı Behişt*'teki manzumeler, yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, tür ve tarz bakımından da bu formun genel kabul görmüş özelliklerini yansıtmaktadırlar. Dolayısıyla söz konusu manzumelerin kaside formunda yazıldığını teyit etmek makul olanıdır. Zira bu şiirlere kaside demediğimiz takdirde kafiye örgüsü aa ba ca... şeklinde olan gazel yahut nazm formlarından birisiyle nitelememiz gerekir. Oysa gazel formu için 20 beyitlik bir hacim sıra dışı bir durumdur. Gazeller genellikle 5-9 beyitten oluşurlar. 15 beyitlik gazeller dahi uzun (*gazel-i mutavvel*) kabul edilmiştir. Ayrıca genel kabule göre gazellerin asıl konusu aşk ve sevgilidir.[154] Hâlbuki *Bâğ-ı Behişt* manzum bir tefsirdir. Konuları da tabiî olarak tefsiri yapılan ayetlerin muhtevasıyla paraleldir. Yani konu itibarıyla da bu şiirleri gazel sınıfına koymak hayli güçtür. Aynı şekilde bu şiirlere nazm demek de mümkün değildir. Zira *Bâğ-ı Behişt*'teki bütün şiirlerde mahlas beyti vardır. Oysa nazm formunun kaside ve gazelden farklı olarak en belirgin vasfı, mahlas beytinin bulunmayışıdır.[155]

Bâğ-ı Behişt'teki manzumelerin bir kısmı, kaside formunun bölümler hâlinde yazılma özelliğini de taşımaktadır. Söz gelimi eserde 149. Sırada tertip edilen ve cennet tasviriyle ilgili olan “*Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ise güvenli bir yerdedirler. Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar. İşte böyle. Ayrıca onları iri siyah gözlü hurilerle evlendirmişizdir.*”[156] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen

[153] İsrâ, 17/111.
[154] Haluk İpekten, *a.g.e.*, s. 18.
[155] Haluk İpekten, *a.g.e.*, s. 57.
[156] Duhân, 44/51-54.

kasidenin ilk beş beyti, cennet tasviri konusundan bağımsız olarak âşıkâne bir edayla yazılmıştır:

Dil ki lez̲z̲āt ala derdinden o tīmār aramaz
ʿĀşıḳ olan bunda bir yāre daḫı yār aramaz

Kim girürse ʿāḳıbet yārüñ viṣāli bāġına
Dünyede ʿömrince ol bir daḫı gülzār aramaz

Gėce gündüz ʿıyş ėden bezm-i ṣafā-yı yār ile
Kār u bārı terk ėde ʿālemde hīç kār aramaz

Ṣıdḳ ile dünyāda şol ḥablü'l-metīne yapışan
Ol yėter aña hemīn zülf ile zünnār aramaz

Kim ṭutarsa cān-ıla ol zülf-i ʿamberbāruñı
Kim görür nūr-ı cemālüñ ġayrı ruḫsār aramaz (149/1-5)

Bu beyitler, kasidelerde şiirin asıl konusundan bağımsız olarak aşk, tabiat, sosyal vakalar ve ilahiyât gibi muhtelif konular bağlamında yazılan nesîb bölümüne karşılık gelmektedir. Bunların devamında gelen iki beyitse, kasidelerde şairin asıl konuya gireceğini haber verdiği birkaç beyitlik girizgâh bölümüne tekabül etmektedir:

İmdi geldük Ḥaḳ buyurmış şol kelāmu'llâhda
Ṣıdḳ ile taḳvā ėdenler dönüp inkār aramaz

Müttaḳīn oldur ki dünyādan müberrā olalar
Zāġ-veş gezüp cihān içinde murdār aramaz (149/6-7)

Girizgâh beyitlerinin akabinde ilgili ayetin tefsiri olmak üzere yazılan 12 beyitte ise aynen ayette olduğu gibi cennetin tasviri mevzubahis edilmiştir. Yalnız, bu beyitlerdeki üslûbun cennetin övgüsü üzerine kurulduğuna özellikle dikkat etmek gerekir. Dolayısıyla bu bölüm, kaside formunun asıl konusunun işlendiği medhiyye bölümünün ta kendisidir:

Müttaḳīler olısarlar şol maḳām içre emīn
Şol serāblardur k'anı ser-bāz u ʿayyār aramaz

Laʿl ü incüden cevāḥirden ola her ṭaşları
Ṭaḳına eṭrāfına girmege ol zār aramaz

Hem ola aḳarṣular eṭrāfı ola bāğlar
Teşne olup bir kişi hīç anda enhār aramaz

Misk ola ṭoprağı anuñ hem daḫı ᶜanber ola
Ol maḳām içinde olan misk-i Tātār aramaz

Hem dīvārınuñ içindeki ufacuḳ ṭaşları
Lüʾlüdür bulan anı laᶜl u güherbār aramaz

Sündüs istebraḳ ola gėydükleri hep anlaruñ
Bundağı gibi gezüp içine astār aramaz

Vėreler her müʾmine bir milk-i ᶜuẓmā āgāh ol
Pes gezüp dünyādaki gibi il ü şār aramaz

Ne geçerse ḫāṭırından öñine ḥāżır gele
Bundağı gibi gezüp bāġ içre es̱mār aramaz

Her ne dürlü ḫilᶜat isterse öñüne hep gelür
Bile alup sīm ü zer ol şehr-i bāzār aramaz

Ḥūr-ı ᶜīn tezvīc ėderüz dėdi Rabbü'l-ᶜālemīn
Var cevārīler bile ṭurup perestār aramaz

Efser-i zerrīn ile biri ola bir pādişāh
Anda şekvā ėtmege hīç kimse ḫünkār aramaz

Her birinüñ dilleri söyler belāġatla beyān
Pes bu dünyādaki gibi ince güftār aramaz (149/8-19)

Şairin, şiir yazmak ve ince manalar bulmak için kendi gayretine işaret ettiği son beyit ise fahriyye bölümü olarak kabul edilebilir:

Ėy ḲULOĠLI ḥūrīler anda edālar söyleye
Sencileyin cehd ėdüp ebyāt u eşᶜār aramaz (149/20)

Bâğ-ı Behişt'te, yukarıdaki örnekte olduğu gibi, kaside formunun bölümler hâlinde yazılma özelliğini yansıtan daha başka birçok örnek vardır.[157]

[157] Kaside formunun bölümler hâlinde yazılma özelliğini yansıtan diğer manzumeler şunlardır: 73, 100, 111, 136, 137, 139, 149, 151, 152, 155, 156, 157, 168, 180, 181, 185, 188, 196, 200, 206, 207, 209, 210, 213, 218, 227, 228, 231, 240, 244, 248, 258, 266, 268, 279, 281, 284, 290, 309, 310, 312, 323, 331, 332, 344, 345, 350, 366, 376, 386, 394.

Bâğ-ı Behişt'teki manzumelerin kaside olarak değerlendirilmesi gerekliliğine değindikten sonra bu kasidelerin kahir ekseriyetinin teşbîb ve tegazzül bölümlerini içermediğini, dolayısıyla *mahdûd* veya *muktedab* kasideler olduğunu da söylemek gerekir. Zira teşbîb ve tegazzül bölümleri bulunmayan kasidelere, bir nevi kusurlu yahut eksik olduklarının ifadesi olmak üzere *mahdûd* veya *muktedab* denir.[158]

Beyitleri mısra ortasından bölündüğünde bölümleri kendi arasında kafiyeli olan kasidelere musammat kaside denir.[159] *Bâğ-ı Behişt*'te de bu türden bir kaside vardır. Eserde 354. sırada tertip edilen ve "*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın resûlü ve nebîlerin sonuncusudur.*"[160] mealindeki ilgili ayetle de muvafık olmak üzere muhtevası bir na't olarak tanzim edilen şiirin duygusal tonu yüksektir. Şiir musammat bir kaside şeklinde tanzim edilmek suretiyle ahenk bakımından da güçlendirilmiştir:

Gelüp bu meclise nām-ı cenābuñ yā Resūla'llāh
Bizi mest eyledi cām-ı şarābuñ yā Resūla'llāh

Yüzüñ tābānı āfāḳa ṭoġup pertev ṣalar ṭāḳa
Ėrişdi semᶜ-i ᶜuşşāḳa ḫiṭābuñ yā Resūla'llāh

Şükür yüz biñ Ḥaḳa minnet seni vėrdi bize Ḥażret
Olupdur sāye-i raḥmet seḥābuñ yā Resūla'llāh

Şu kim fermānuña ḳuldur ledün ᶜilmin aña bildür
Cemālüñ gösterüp ḳaldur niḳābuñ yā Resūla'llāh (354/1-4)
...
Göñül fülki açar yelken ėre ser-menzile ėrken
Ġazālarda yürürken sen şitābun yā Resūla'llāh

Hümā naḫçīrini ṭutsa bu kevnüñ beyżasın yutsa
Ne_ola teng-i şeker ṭatsa ẕübābuñ yā Resūla'llāh

Melekler saña ḫidmetkār olurlar şām ile esḥār
Ḳuruldı cennet-i ᶜAdne ḳıbābuñ yā Resūla'llāh

---

[158] M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 24.
[159] M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 24.
[160] Ahzâb, 33/40.

ḲULOĠLI eyle sezmişdür ki dil sürḫini ezmişdür
Gözi ḳanıyla yazmışdur kitābuñ yā Resūla'llāh (354/17-20)

Bâğ-ı Behişt'te bütünüyle musammat olarak nazmedilen söz konusu kasidenin dışında, beyitlerinin çoğu veya bir kısmı musammat olarak nazmedilen başka kasideler de vardır. Örnek olarak eserde 17. sırada nazmedilen kasidenin son 9 beyti, 43. kasidenin son 16 beyti, 99. kasidenin ilk 5 beyti, 148. kasidenin ortasından 5 beyti, 166. kasidenin ilk beyitten sonraki 4 beyti, 209. kasidenin 10 beyti, 255. kasidenin 8 beyti ve 398. kasidenin son 11 beyti gösterilebilir.

Yukarıda, *Bâğ-ı Behişt*'in aa ba ca... kafiye örgüsüyle yazılan manzumelerinin hangi sebeplerle kaside sayılması gerektiği üzerinde durulurken, aynı kafiye örgüsüyle kurulan gazel ve nazm formlarına da değinildi. Nazmı kaside ve gazel formundan ayıran en önemli özelliğinse mahlas beytinin bulunmaması olduğu söylendi.[161] Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te 276. sırada tertip edilen ve mahlas beyti bulunmayan manzumeyi nazm olarak değerlendirmek teknik açıdan mümkündür. Yalnız, bu kadar kasidenin arasında sadece bir tane nazmın bulunması, bu şiiri yazarken şairin niyetinin de nazm yazmak olduğu hususunda tereddüde sebep olmaktadır. Zira burada şairin mahlas yazmayı unutmuş olma ihtimali daha makul görünmektedir.

Nazım şekli bakımından *Bâğ-ı Behişt*'te istisna oluşturan iki manzume daha vardır. Bunlar, eserde 327 ve 328. sıralarda tertip edilen ve matlaları aşağıdaki gibi olan manzumelerdir:

Ėy göñül eylegil ticāret ile
Sefer-i lā-ilâhe illa'llâh (327/1)

Dikdi meydān-ı şerᶜe şāh-ı rüsül
ᶜAlem-i lā-ilâhe illa'llâh (328/1)

Söz konusu iki manzumenin yukarıya alınan matla beyitlerinden görüldüğü üzere bu manzumelerin ilk beyitleri murassa değildir. Klasik Türk edebiyatında ilk beytinin iki mısrası birbirine kafiyeli olmayan bu tür manzumeler kıt'a olarak adlandırılmıştır. Yalnız, genel bir kural olarak kıt'alarda mahlas bulundurulmadığını kaydetmek gerekir. Hâlbuki mezkûr iki manzumede mahlas bulunmaktadır. Böyle

[161] Haluk İpekten, *a.g.e.*, s. 57.

olmakla birlikte şairlerin özellikle uzun kıt'alarda çoğu zaman mahlaslarını söyledikleri de vakidir.[162] Kuloğlu'nun bu manzumeleri de söz konusu uzun kıt'alar içinde değerlendirilebilir. Zira divanlarda daha çok iki beyitlik örnekleri bulunan kıt'a formu için 20 beyitlik bir hacim hayli uzun sayılır ve mezkûr manzumelerin birer uzun kıt'a olmaları bakımından mahlas beyti bulundurmaları mutada muvafık bir tercih olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla söz konusu iki manzumeye kıt'a demek teknik açıdan mümkündür. Yine de kendi şiirlerini kaside olarak niteleyen Kuloğlu'nun, bu iki şiiri yazarken de aslında niyetinin kıt'a yazmak olmayabileceğini ve söz konusu iki şiirini bu şekilde de kaside olduklarını kabul ediyor olabileceğini göz ardı etmemek gerekir.

1.2. Vezin

Bâğ-ı Behişt'te aruzun 6 bahrinden 12 farklı kalıp kullanılmıştır. Şiirlerin yarısından fazlası (%54,47) remel bahrinin kalıplarıyla yazılmıştır. Bunu hezec (%29,1) ve recez (%13,4) bahirleri takip etmektedir. Mütekârib (%1,99), hafif (%0,74) ve münserih (%0,24) bahirlerinin oranı ise oldukça düşüktür. Kuloğlu remel bahrinden de en çok *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* kalıbını kullanılmıştır. *Bâğ-ı Behişt*'te toplam 206 şiirde (%51,24) kullanılan bu kalıp, aynı zamanda diğer klasik Türk edebiyatı şairlerince de en çok kullanılan kalıptır.[163] Bu kalıbı 78 şiirde kullanılan (%19,4) hezec bahrinin *mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün* şeklindeki kalıbı ile recez bahrinin 48 şiirde kullanılan (%11,94) *müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün* şeklindeki kalıbı takip etmektedir. *Bâğ-ı Behişt*'te kullanılan kalıpların sayısı ve genele oranları aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Bahir	Kalıp	Şiir Sayısı	Oran (%)
Hezec	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	78	19,403

[162] Haluk İpekten, *a.g.e.*, s. 52.
[163] Haluk İpekten, *a.g.e.*, s. 216.

	Mefʿūlü mefāʿīlün mefʿūlü mefāʿīlün	6	1,493
	Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün	26	6,468
	Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün	7	1,741
Remel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	206	51,243
	Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün	12	2,985
	Feʿilātün fāʿilātün feʿilātün fāʿilātün	1	0,248
Recez	*Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün*	48	11,94
	Müfteʿilün mefāʿilün müfteʿilün mefāʿilün	6	1,493
Mütekârib	*Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl*	8	1,99
Hafif	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	3	0,746
Münserih	*Müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün*	1	0,248

Tablo 2. *Bâğ-ı Behişt*'te kullanılan kalıpların sayısı ve genele oranları

Bâğ-ı Behişt'teki manzumelerde aruz kusurları oldukça yoğundur. Dolayısıyla Kuloğlu'nun vezne önem veren bir şair olduğunu söylemek mümkün değildir. Vezni doğru tayin edebilmek için neredeyse her beyte birden çok müdahale gerekmektedir. *Bâğ-ı Behişt*'te görülen ve klasik Türk edebiyatında hoş karşılanmayan aruz kusurları şunlardır:

"E" Seslerinde İmâle Yapılması

Bir hecenin, kısa ve açık olduğu hâlde aruz veznine uydurmak için uzatılmasına imâle denir. İmâle, aslında aruzda bir kusur olmakla birlikte klasik Türk edebiyatında, biraz da Türkçenin imkânları dolayısıyla, çoğu zaman başvurulan bir uygulamadır. Yalnız, "e" sesi gibi imâleye müsait olmayan seslerde bu uygulamaya gidilmesi hoş karşılanmamıştır. Oysa *Bâğ-ı Behişt*'te böyle bir dikkat yoktur. Rastgele seçilecek herhangi bir şiirde dahi bu uygulamanın birçok örneğini görmek mümkündür:

ʿIydgehde dāmenin būs ėtmege rāżī ola

Gelür ise zerrece ol ḳaşı yaya inbisāṭ (200/2)

Benüm bu göñlümi yā Rabbi ḳıl ʿışḳuñla sen şeydā
Derūnumdan çıḳar gitsün yine endīşe-i dünyā (1/1)

Ne_ola bir şemme-i ʿışḳuñ ėrişürse baña yā Rab
Senüñ gülzār-ı ḥüsnüñde olam bülbül gibi gūyā (1/4)

Senüñ emrüñden ėy Bārī bugün baş çekmeyem hergiz
Senüñ ḥükmüñden ėy sulṭān ḫurūc eylemeyem ḳaṭʿā (1/7)

Ḫudāvendā bi-ḥamdi'llâh derūnum şād-kām oldı
Hele bezm-i viṣālüñde muḥabbet ṭolu cām oldı (402/1)

"Elif nun (ان)" Harflerinden Sonra Medd Yapılması

Arapça ve Farsça kelimelerde sonu konsonantla biten bir uzun heceyi veya sonu iki konsonantla biten bir heceyi, bir uzun bir kısa olacak şekilde iki hece olarak okumaya medd (imâle-i memdûd) denir. Yalnız, istisnai bir durum olarak "elif nun" harflerinden sonra medd yapılmaz ve şiirde böyle bir uygulama hata sayılır. *Bâğ-ı Behişt*'te bu kurala uymayan birkaç örneğe rastlansa da Kuloğlu, bu kurala çoğu zaman uymuştur:

Ṣıbyān mis̱āl oldı göñül bāġ-ı ġamuñda
Ebvābın açup gül gibi es̱māra ilet hep (24/19)

Hem *laḥm-ı ṭarī* dėdügi hep balıḳ etidür
Ṣayd ėden anı ṣanki ḥelvāya ėrişmiş (177/5)

Vasl (Ulama) Yapılacak Yerde Sekt Yoluyla Medd Yapılması

Konsonantla biten bir kelimeden sonra vokalle başlayan bir kelime geldiğinde birinci kelimenin son sesinin ikinci kelimenin ilk sesine bağlanmasına vasl (ulama) denir. Vasl, aruzda bir kusur olarak algılanmayıp aksine bir ahenk unsuru gibi görülmüştür. Bu sebeple de vasl yapılacak yerde vezin zoruyla yapılmayıp şiirin akışında bir kesintiye (sekt) sebep olmak hoş görülmemiştir. *Bâğ-ı Behişt*'teki örneklerden hareketle Kuloğlu'nun böyle bir hassasiyetinin olduğunu söylemek güçtür. Zira hemen her manzumede bu özensizliğin örneklerini görmek mümkündür:

Ne iş kim seyr ėdem ʿibret alam andan olam āgāh

Ne sır kim ben olam vāḳıf hīç ānı ḳılmayam ifşā (1/6)

Gördi kim Beytü'l-ḥaram içre tedāḫül ėtmiş ol
Kaᶜbenüñ ehline ṭurmaz sīm ü zer īs̱ār ėder (100/9)

Ṭoḳuz yüz elli yıl daᶜvet ėdüp ol ḳavmini Ḥaḳḳa
O daᶜvet eyledügince aña anlar żarar vėrmiş (186/2)

Vasl yapılacak yerde yapılmayıp üstüne bir de aynı hecede medd yapılması ise daha büyük bir kusur olarak görülmüştür. *Bâğ-ı Behişt*'te ilki kadar olmasa da bu uygulamanın da örnekleri mevcuttur. Üstelik aşağıdaki ilk örnekte görüleceği üzere Türkçe bir kelimenin önce imale yoluyla uzatılması ve sonra da ardından gelen açık heceye bağlanmayıp sekt yoluyla medd yapılması gibi yollara dahi başvurulmuştur:

Yüzleri olsun olaruñ aġ incüler gibi
Teşne leblerdür ḳoñ içsün bunlar enhār özlemiş (182/7)

İkisi mā-beynine düşmişdür ol bāġ-ı laṭīf
Līk ol ārzū olan cennāt u enhār içerü (313/4)

Ayn (ع) Harfine Vasl Yapılması

Vasl yapabilmek için son hecesi konsonantla biten bir kelimeyi, ilk hecesi vokalle başlayan bir kelimenin takip etmesi gerekir. Dolayısıyla Arap alfabesinde konsonantlar arasında bulunan ayn harfine ulama yapılması mümkün değildir. Yalnız, Türkçede bu harf vokal gibi telaffuz edildiğinden olmalı bazı şairler tarafından vasl için bir imkân olarak değerlendirilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'te de ayn harfiyle başlayan bazı kelimelerde bu şekilde bir tasarrufta bulunulmuştur:

Hem muttaḳīler rūz u şeb taḳvāya ḳılup iᶜtibār
Dünyāyı terk ėdüp olar dėr vardur ᶜuḳbāda s̱ebāt (41/9)

Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ teᶜālāya tażarruᶜ ḳıl müdām
Ṣuçlaruñı tā kim ᶜafv eyleye yarın ol Mecīd (85/20)

Bu rāh-ı Ḥaḳḳa cān-ıla sülūk eyleyen ᶜāşıḳlar
Şu menzilgāh-ı ḥaḳḳānīde her bār ittiḳā ḳılmış (179/18)

İmdi bu resme bir kişi Ḥaḳ yolına cehd ėtmese
Böyle dėdi Ḳurᵓān işit ėtmez anuñ ṣuçların ᶜaf (216/11)

Türkçe Kelimede Med Yapılması

Mısrayı vezne uydurmak için Türkçe kelimelerin kısa seslerinin imâle yoluyla uzatılıp medd yapılmasının kusur olarak değerlendirildiği bir vasatta, söz konusu uygulamanın bir adım öteye taşınmış hâli olan Türkçe kelimede medd yapılması uygulamasının hoş karşılanması hiç beklenemez. Klasik Türk edebiyatında bu tip tasarruflar büyük kusur olarak değerlendirilmiştir. Kuloğlu, bu konuda da kendini kayıtlı hissetmemiş olmalı. Zira *Bâğ-ı Behişt*'te veznin zorladığı yerlerde Türkçe kelimelerde de medd yapılması yoluna gidilmiştir:

Beni teveffī eyle sen müslim iken dėr ėy İlâh
Kim-durur bu derdüme sencileyin devā ėder (141/12)

Hem *laḥm-ı ṭarī* dėdügi hep balıḳ etidür
Ṣayd ėden anı **ṣanki** ḥelvāya ėrişmiş (177/5)

Yüzleri olsun olaruñ aġ incüler gibi
Teşne leblerdür ḳoñ içsün bunlar enhār özlemiş (182/7)

Aylardur görmedi gözüm cemālin şemsini
Ebr-i zülfüñ oldı cānā māh-ı tābāna ḳafaṣ (194/6)

Vezinle İlgili Diğer Tasarruflar

Kuloğlu'nun, *Bâğ-ı Behişt*'te vezin dolayısıyla müracaat ettiği yollar, yukarıda başlıklar hâlinde sıralanan uygulamalarla sınırlı değildir. Bunlardan başka; veznin zorladığı yerlerde heceyi artırmak için kelimenin gövdesine ses eklemek veya açık hece oluşturmak için kelimenin gövdesindeki bir sesi düşürmek gibi yollara da müracaat etmiştir. Sonu çift konsonantla biten bazı Arapça kelimeler, Türkçe konuşma dilinde çoğu zaman sondaki konsonantların arasına bir vokal getirilerek ifade edilir. Kuloğlu vezni sağlayabilmek için bu durumdan oldukça fazla istifade etmiştir:

Buyurdı ben öldükleyin pes iki yüz yıl geçicek
Ümmetümüñ **ḫayırlusı** kim ol-durur ola ʿazab (29/18)

Meclis-i ʿışḳuña bugün düşe düşe ėrişdi dil
Pus ėdüp ānā milk-i **luṭuf** ile merḥabā umar (139/2)

Veyil ṭamusıdur anuñ yėri dėr ḥażret-i Ḳurʾān
İşit kim naṣṣ-ı ḳāṭıʿdur sözi ṭūl-ı dırāz ėtmez (147/17)

Hem ḥüsün vėrmiş hem ol ṣıḥḥat hem ol niᶜmet bize
Daḫı süknā daḫı meᵓvā daḫı gülzār eylemiş (169/8)

Siz Allâha ėdüñ ᶜibādet dėdi ėy ḳavim
Kim ėtmeñ sevüp bütleri de siz anı vedāᶜ (203/8)

Ol zamān-kim ḥażret-i Bū-Bekir īmān getürür
Ḥamdü li'llâh ḳılmayup ikrār-ı īmānı telef (213/4)

Kim ola ḥükmüñden senüñ yā Rab rücūᶜ ėde dėdi
Bi-ġayrı sikkīn o şaḫış kendüsini maḳtūl ėde (325/13)

Gör ᶜAlī ḥażretini ġazāya ᶜazim ėder-iken
Süheyl urur mı Düldüli öñince Ḳanber olmasa (346/7)

Rabbisi ol vaḳit andan rāżī ola lā-muḥāl
Bu sebebden Ḥaḳ teᶜālāyı bile dehşet bula (355/18)

Anuñ çehresini tebdīl ėdüp ᶜĪsāya ol Allâh
Şehir ḫalḳı anı ṣandı ėdegördi mudārāyı (371/8)

Ḳapusında gėce gündüz ḫidmet ėde Ḫāliḳuñ
Āḫiretde bī-cehid vaṣl-ı dilārādur yėri (379/17)

Kuloğlu'nun, vezni sağlamak için kelimeler üzerinde yaptığı en sıra dışı tasarruf, Türkçe geniş zaman eki "r"yi hece sonundan düşürmek şeklinde olanıdır. Aşağıda bunun örnekleri görülmektedir:

Baᶜżı ḳulınuñ işini başa çıḳaru nā-gehān
Baᶜżısınuñ emeklerin yoġ ėleyüp tebāh ėder (140/5)

Ḳulaḳları yoḳ işideler āh u enīnüñ
Sen yalvarusın yoḳ yėre ki bu ne ṣadādur (142/13)

Oḳıyana vėrü cennetde Ḫudā elṭāfını
Diñleyene ḥulleler vėrür firāvān istese (331/19)

Kimine erkek oġullar vėrüben şād eyler
Ġamını arturuben ol vėrü ḳızlar kimine (347/8)

Rengi olısar yeşil anuñ buyuru Ḳurᵓān
Ol s̱evbi gėyen bil-ki sürūşāna ėrişdi (387/11)

Birleşik zamanlı fiillerin hikâyesi, asıl fiil ile "i-" fiilinin "-idi" şeklindeki geçmiş zamanının veya "-ydI" şeklindeki ekleşmiş şeklinin birleşmesiyle oluşur. Kuloğlu, veznin zorladığı yerlerde "-ydI" şeklindeki eki, kökün bünyesine sonradan girmiş olan "y" sesini atarak kullanmış ve böylece açık hece elde etmiştir:

Eger yetmiş ḳızım daḫı olursa vėredüm bir bir
Dėyü buyurdı ᶜOs̱māna bunı Faḫr-ı cihān tenhā (9/2)

Ger o vaḳte ben ėreydüm saña yardım ėdedüm
Ḫāk-ı rāhuñ bir avuç ol zümre-i ṭuġyāna ṣaç (52/18)

Ne_olaydı biz peyġambere dünyāda tābiᶜ oladuḳ
Rūz-ı cezāda kendümüz dėr şermsār ėtdük ᶜabes (165/2)

Ne cānı oladı cinnüñ biri ḳılmayadı ḫidmet
Tetebbuᶜ ḳılmayanları od içinde ġubār ėtdük (250/12)

Hīç beriyyede ḳalur mıydı ṣusuz ḥācīları
Ėdedi her cānibin ırmaġ u enhār istese (335/10)

Vezni sağlamak için yapılan ses ihraçlarına yukarıda verilen örnekler, eklerde yapılan tasarruflara yönelikti. Kuloğlu, veznin gerektirdiği yerlerde aynı işlemi kelimelerin gövdelerindeki seslere de tatbik etmiştir. Vezni sağlamak için *Bâğ-ı Behişt*'te muhtelif kelimeler üzerinde yapılan ses ihracı işleminin örnekleri aşağıdaki gibidir:

Hem ḳul ile ḫiẕmet senüñ mücrimlere raḥmet senüñ
Hem ḳahr u hem mürvet senüñ luṭfuñ umaruz ėy Çalab (29/7)

Küffāradur bu söz işit kelme-i iḳrārı ḳoyup
Īmāna gelmekden ḳaçup ol gėrü ᶜiṣyāna gider (112/15)

Ḥaḳ ṣalā ḳıldı bize dāᶜīdür Aḥmed cennete
Niçü bu ḳavm-i ġarāyib ol ṣalāyı diñlemez (159/17)

Arapça ve Farsça kelimelerde sonu konsonantla biten bir uzun heceyi veya sonu iki konsonantla biten bir heceyi, medd yapmak suretiyle bir uzun bir kısa olacak şekilde iki heceymiş gibi okumak bir kusur olarak algılanmamıştır. Aksine böyle durumlarda medd yapılmamasının asıl kusur olduğuna yönelik değerlendirmeler

vardır.[164] Oysa *Bâğ-ı Behişt*'te tersi bir durumun var olduğunu söyleyebiliriz. Kuloğlu, yukarıdaki tanıma göre, medli olması sebebiyle bünyesinde iki hece barındıran kelimelerin çoğunda meddin varlığına aldırış etmemiştir. Bilakis onun için istisna olan bu tür durumlarda medd yapılmasıdır. *Bâğ-ı Behişt*'te söz konusu kural gereğince medli olduğu hâlde şiirlerde bu durumu dikkate alınmamış onlarca kelime örneği vardır:

Gel rücūᶜ eyle yine şol Rabbüñe yā **nefs** dėdi
Cennetüñ yolına ᶜazm ėt bāġ u bostān özleyüp (23/2)

Ol seḥāb altında **şems** ḳalmaz gėrü āḫir çıḳar
Ṣıdḳ ile kiẕbüñ budur ems̱āli uş saña cevāb (31/5)

Ki **şarḳda** olsa bir kimse ve **garbda** ḳılsalar meclis
Bu deñlü olsa mā-beyni_ide mi ol bu ṣafādan ḥaẓ (201/11)

Dėdiler rūḥı bildür sen bize nedür anuñ aṣlı
Senüñ esrāruña ėy pīr-i ᶜ**ışḳ** hep dervişān müştāḳ (231/6)

Baḳarsın her yaña leşdür çü **ḥālları** müşevveşdür
O bir deryā-yı āteşdür velī ḥadd u kenār olmaz (148/15)

Bâğ-ı Behişt'te vezinle ilgili en ciddi problem recez bahrinin *müfteᶜilün mefāᶜilün müfteᶜilün mefāᶜilün* şeklindeki kalıbının uygulandığı şiirlerde görülmektedir. *Bâğ-ı Behişt*'te bu kalıp 6 şiirde kullanılmıştır. Söz konusu 6 şiirin hepsinde de sorun vardır. Bazı tef'ilelerde *müfteᶜilün* gelmesi gereken yerde *mefāᶜilün* gelirken bazılarında da tersi bir durum söz konusudur. Bazı mısralardaysa bütün tef'ileler *mefāᶜilün* ile oluşturulmuştur. Aşağıdaki ilk örnekte *müfteᶜilün* şeklinde olması gereken ilk tef'ile *mefāᶜilün* şeklinde; ikinci örnekte *mefāᶜilün* şeklinde olması gereken ikinci tef'ile *müfteᶜilün* şeklinde; üçüncü örnekte *müfteᶜilün* şeklinde olması gereken üçüncü tef'ile *mefāᶜilün* şeklinde; dördüncü örnekte *mefāᶜilün* şeklinde olması gereken dördüncü tef'ile *müfteᶜilün* şeklinde; beşinci örnekte ise her iki mısranın tamamı *mefāᶜilün mefāᶜilün mefāᶜilün mefāᶜilün* şeklinde düzenlenmiştir:

İnanmaz idi kimseye salṭanatı o ẕerrece

[164] Haluk İpekten, *a.g.e.*, s. 150.

Kim gelür ise kend'özi görübeni şitāb ėder (126/6)

Südde-i der-devletüñüñ ben de ne var faḳīriyem
Ḫ˘ān-ı naᶜīm ü feyżüñe düşdi göñül ṣalā umar (139/6)

Kimse anuñ hīç işine ḳarışamaz ki lā dėyüp
Zīra cihānuñ ıssıdur bu deñlü kārgāh ėder (140/19)

Kiminüñ aᶜmālinüñ ol ḫırmenine sünbüleler
Vėrür o ṭolu dāneler baᶜżısınuñ giyāh ėder (140/6)

Ne rişvet alur ol kişi ne ücreti ṭalep ḳılur
Ne ribḥ ü ne ticāret ol ne kimseden kirā umar (139/13)

Bu kalıpla ilgili benzer tasarruflar başka şairlerce de yapılmıştır.[165] Dolayısıyla klasik Türk edebiyatında şairlere, recez bahrinin *müfteᶜilün mefāᶜilün müfteᶜilün mefāᶜilün* şeklindeki kalıbının tef'ileleri üzerinde birtakım tasarrufta bulunmaları yönünde ruhsat tanındığından söz edilebilir.

1.3. Kafiye

En az iki mısranın sonunda tekrarlanan ve yazılışları aynı olduğu hâlde anlamları farklı olan ses benzerliğine kafiye denir. Klasik Türk edebiyatının en temel ve olmazsa olmaz unsurlarından birisi mısra sonu kafiyesidir. Söz konusu klasik Türk edebiyatı olunca aklımıza gelen her ses benzerliğine kafiye deyip geçmek de mümkün olmuyor. Klasik Türk edebiyatında kafiye mevzusunun hayli teferruatı vardır. Dolayısıyla klasik Türk edebiyatı sahası içinde değerlendirilen *Bâğ-ı Behişt*'in manzumelerini kafiye yapısı bakımından değerlendirirken söz konusu teferruatı meydana getiren kurallar ve tanımlar uyarınca hareket etme zarureti doğmaktadır. Bu dikkatten hareketle öncelikle *revî, mücerred kafiye* ve *mürekkeb kafiye* gibi konuyla alakalı belli başlı kavramlara kısaca değinmek gerekir.

Klasik Türk edebiyatında, şiirlerde kafiyeyi meydana getiren asıl harfi ifade etmek üzere revî kavramı kullanılmıştır. Yani revî, kafiyeyi oluşturan kelimelerin kök veya gövdelerinde bulunan son sestir. Bu durumda revîden sonra gelecek olan ek veya kelime benzerlikleri de redif olmaktadır. Dolayısıyla kafiye türlerinin tespiti revî harfinden önceki seslerle alakalıdır. Klasik Türk edebiyatında kafiye türleri

[165] Fatih Başpınar, *Garâmî-Dîvân*, Yedi Renk Kitapları, İstanbul 2013, s. 70.

mücerred ve mürekkeb olmak üzere temelde iki kısım olarak değerlendirilmiştir.[166] Mücerred kafiye, yalnızca revi harfinden meydana gelen kafiyelerdir. Söz gelimi "cere**s** (جرس)" ve "nefe**s** (نفس)" kelimeleriyle yapılacak olan kafiye, yalnızca bir ses benzerliğine dayandığı için bu türden bir kafiyedir. Kelimeleri Latin harflerine aktarırken eklediğimiz "e" harfi ses benzerliğini artırmak bakımından hükümsüzdür. Mürekkep kafiye ise birden fazla harfte ses benzeşmesi bulunan kafiyedir. Bu da kendi içinde mürdef, mukayyed ve mü'esses olmak üzere üçe ayrılır. Mürdef kafiye, revî harfinden önce *â, û, î* (آ و ي) harfleri bulunan mürekkeb kafiyelere; mukayyed kafiye, revîden önce gelen harfin sessiz (cezmli) olduğu ses benzeşmeleriyle elde edilen kafiyelere; müe'esses kafiye ise revî harfinden önce sırasıyla dahîl ve te'sîs bulunan kafiyelere denir.[167]

Bâğ-ı Behişt'te yer alan bütün manzumelerde kafiye bulunmaktadır. Kuloğlu, bu eserinde kafiye türleri içinden en çok mürdef kafiyeyi kullanmıştır. Eserdeki 402 şiirin 265'i (%65,92) mürdef kafiye ile yazılmıştır. Geri kalan şiirlerin 134 tanesi (%33,33) mücerred, 3 tanesi ise (%0,74) mü'esses kafiye ile tanzim edilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'te en çok tekrar edilen revi sesleri ise 133 şiirde (%33,08) tekrar edilen "-ān", 86 şiirde (%21,39) tekrar edilen "-ā" ve 61 şiirde (%15,17) tekrar edilen "-ār" sesleridir. Eserin büyük bir çoğunluğu (%69,65) bu üç kafiye ile tanzim edilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'in, bu tanım ve tasniflere göre düzenlenen kafiye istatistiği aşağıdaki gibidir.

Kafiye Sesi	Kafiye Türü	Bulunduğu Şiirler	Toplam	Oranı (%)
-ā	Mücerred	1, 6, 7, 10, 11, 15, 16, 17, 19, 22, 33, 41, 47, 50, 56, 92, 94, 102, 113, 114, 139, 141, 142, 145, 159, 160, 167, 173, 175, 177, 178, 179, 184, 185, 193, 200, 201, 206, 214, 218, 227, 228, 229, 232, 233,	86	21,39

[166] M. A. Yekta Saraç, *Eski Türk Edebiyatına Giriş Biçim ve Ölçü,* Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2011, s. 140.
[167] *"Te'sîs, revî ile arasında harekeli bir ünsüz (dahîl) olan eliftir. Dahîl ise te'sîs ve revî arasındaki harftir."* (M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 139.)

		241, 242, 243, 244, 257, 268, 269, 271, 273, 276, 279, 285, 286, 287, 288, 292, 298, 299, 301, 302, 303, 306, 308, 314, 319, 320, 337, 338, 343, 344, 345, 352, 353, 363, 364, 366, 369, 371, 379, 380, 382		
-āb	Mürdef	25, 31, 78, 126, 307, 354, 361	7	1,74
-āc	Mürdef	60, 62	2	0,49
-ād	Mürdef	88, 91, 93, 251	4	0,99
-āf	Mürdef	220, 223	2	0,49
-āġ	Mürdef	208, 210	2	0,49
-āh	Mürdef	76, 140	2	0,49
-āḥ	Mürdef	67, 68	2	0,49
-āḳ	Mürdef	226	1	0,24
-āl	Mürdef	72, 166, 189, 198, 260, 262, 263, 264, 266	9	2,23
-ām	Mürdef	44, 79, 87, 180, 280, 283, 324, 402	8	1,99
-ān	Mürdef	5, 9, 12, 14, 18, 20, 23, 27, 36, 37, 40, 43, 49, 52, 53, 54, 59, 61, 63, 69, 71, 73, 74, 77, 80, 81, 82, 95, 96, 98, 103, 109, 111, 112, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 124, 130, 132, 133, 135, 137, 144, 146, 150, 151, 153, 154, 156, 161, 164, 172, 181, 187, 190, 191, 194, 195, 197, 199, 203, 205, 207, 209, 211, 213, 215, 217, 219, 222, 224, 225, 230, 231, 234, 236, 237, 238, 245, 246, 248, 249, 252,	133	33,08

		258, 261, 272, 281, 282, 289, 290, 293, 294, 295, 296, 297, 309, 312, 321, 322, 323, 330, 331, 333, 334, 336, 339, 341, 342, 348, 350, 356, 362, 367, 368, 372, 373, 374, 378, 384, 385, 386, 387, 388, 393, 394, 396, 397, 399		
-āne	Mü’esses	240, 304	2	0,49
-ār	Mürdef	4, 21, 24, 26, 32, 34, 35, 38, 48, 51, 55, 57, 58, 66, 83, 84, 100, 104, 105, 106, 107, 108, 120, 122, 128, 129, 138, 148, 149, 152, 155, 157, 165, 169, 170, 171, 174, 176, 182, 188, 221, 235, 239, 250, 256, 267, 310, 311, 313, 315, 326, 329, 332, 335, 340, 351, 358, 360, 375, 376, 383	61	15,17
-ās	Mürdef	163	1	0,24
-āṣ	Mürdef	196	1	0,24
-āş	Mürdef	192	1	0,24
-āt	Mürdef	39, 42, 45, 75, 247, 349, 370, 381, 395	9	2,23
-āy	Mürdef	401	1	0,24
-āz	Mürdef	147, 158, 183	3	0,74
-āxet	Mü’esses	391, 392	2	0,49
-āᶜ	Mürdef	202, 204	2	0,49
-b	Mücerred	29	1	0,24
-d	Mücerred	89	1	0,24
-f	Mücerred	216	1	0,24

-īb	Mürdef	134	1	0,24
-īd	Mürdef	85	1	0,24
-īḥ	Mürdef	70	1	0,24
-īl	Mürdef	259, 359	2	0,49
-īm	Mürdef	277	1	0,24
-īn	Mürdef	143, 212, 291	3	0,74
-l	Mücerred	274	1	0,24
-m	Mücerred	136, 275, 278, 284, 328, 400	6	1,49
-n	Mücerred	300	1	0,24
-r	Mücerred	8, 30, 65, 97, 99, 101, 168, 186, 253, 254, 255, 305, 327, 346, 347, 357, 377, 398	18	4,47
-s	Mücerred	162	1	0,24
-t	Mücerred	2, 3, 13, 28, 46, 64, 90, 110, 127, 265, 270, 316, 317, 355, 365, 389, 390	17	4,22
-ū	Mücerred	318	1	0,24
-ūd	Mürdef	86	1	0,24
-ūl	Mürdef	325	1	0,24
-ūr	Mürdef	125, 131	2	0,49

Tablo 3. *Bâğ-ı Behişt*'te kullanılan kafiye sesleri

Kafiye Türü	**Bulunduğu Toplam Şiir Sayısı**	**Oranı (%)**
Mücerred	134	33,33

Mürdef	265	65,92
Mü'esses	3	0,74

Tablo 4. Şiirlerde bulunan kafiye türleri

Yukarıdaki verilerde görüldüğü üzere Kuloğlu, *Bâğ-ı Behişt*'teki şiirlerin üçte birini "ān" kafiyesi ile yazmıştır. "ān", Farsçada hem çoğul hem de fiilden sıfat yapan ek olması sebebiyle kelime bulmakta şairlere son derece büyük bir kolaylık sağlamıştır. Bu işlevlerinden dolayı söz konusu iki ekle yapılan kafiyelere *kâfiye-i şâygân* (:çok, müptezel) denilmiştir.[168] Bu itibarla Kuloğlu'nun şiirlerindeki hâkim kafiyenin *kafiye-i şâygân* olduğu akla gelebilir, fakat durum öyle değildir. Zira Kuloğlu, kafiyeyi bu seslerle kurduğu şiirlerinde daha çok kök veya gövde hâlindeki kelimeleri bulma gayreti içinde olmuştur. Yalnız, *Bâğ-ı Behişt*'te *kâfiye-i şâygân* hiç yok da değildir. Örneğin, eserde 150. sırada tertip edilen şiirde Farsça çokluk yapım eki olan "ān", kafiye sesi olarak dört beyitte tekrar edilmiştir:

ᶜArş-ı Raḥmān ayaġuñ altına olmışdur serīr
Menzil-i maḳṣūduña Sidre-nişīn**ān** ėremez (150/3)

Ol cenāb-ı Lem-yezel saña ḫiṭāb ėdüp dėdi
Ol ḫiṭābuñ ġavrine fehm-i sürūş**ān** ėremez (150/5)

Ėy benī Ādem dėgil size ben olmışam nezīr
Size benden gayrı bir daḫı resūl**ān** ėremez (150/7)

Ḥūr-ı cennet bunca niᶜmet cümleten ėy gül-ᶜizār
Bāġ-ı ṣaḥrā ḥaddine çeşm-i ġazāl**ān** ėremez (150/14)

Klasik Türk edebiyatında, aynı ek veya kelimenin şiirde tekrar edilmesiyle oluşturulan kafiyeler kusurlu görülmüştür ve bu tür uygulamalara *îtâ* denilmiştir. Yukarıdaki örnekte de görüleceği üzere bu tür kusurlu uygulamalara *Bâğ-ı Behişt*'te yer yer rastlanılmaktadır. Yalnız, *Bâğ-ı Behişt*'in manzumelerinin yirmişer beyitlik uzun manzumeler olması, bu tür örnekleri büyük bir kusur olarak görmenin önünde bir engel olmalıdır. Zira bu konudaki genel genel kanaat; gazellerde bir kez, kasidelerde ise en az yedi beyit arayla bu tür bir kullanıma ruhsat verildiği

---

[168] M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 142.

yönündedir.[169] Eserde 370. sırada tertip edilen ve bütün beyitleri aynı görevdeki "āt" ekinin tekrarıyla kafiyelendirilen kaside ise bu bakımdan baştan sona kusurludur:

Resūline ḫiṭāb ėdüp Ḫudā gönderdi āyātı
Şu müʾminler ḳıla tevbe dilerlerse selāmātı

Dėdi-kim yā ʿibādu'llâh Ḥaḳa tevbe ḳıluñ sizler
Naṣūḥ ola pes ol tevbe hīç olmaya fesādātı

Ki tevbe-i naṣūḥ oldur meʿāṣīden rücūʿ ėtseñ
Gėrü işlemeye anı bulunmaya saḳāṭātı

Kim ol tevbeyi Rabbiñüz ki keffārāt ėde size
Hep ʿafv ola günāhıñuz ḳıluñ ṣāliḥ ʿibādātı

Daḫı cennāta Ḥaḳ sizi tedāḫül ėdiser yarın
Odur cennāt olup bāġçe içinde ola ravżātı (370/1-5)

Dėyeler Rabbenā itmām ėdivėr nūrımuz bizüm
Daḫı hem maġfiret eyle baġışla bize zellātı

Bizüm bu nūrımuz artur ziyāde eylegil yā Rab
Ve hem ʿiṣyānımuz ʿafv ėt ki refʿ eyle beliyyātı

Ve hem bu cümle eşyāya ḳadīr ü muḳtedir sensin
Senüñdür ḳabż u basṭ ėy Ḥaḳ bize vėr bunda lez̠z̠ātı

Resūline Ḥaḳuñ bugün şu kim īmān getürürse
Giriser cennet-i ʿAdne bulısar bāġ u bāġātı

ḲULOĠLI bāġ-ı Firdevse ayaġuñ başmaḳ isterse
Oḳuyup cān-ıla diñle ki bu vaḥy-i semāvātı (370/16-20)

Kuloğlu'nun kafiye konusunda dikkat çekici uygulamalarından birisi de yakın sesli farklı harfleri kafiye sesi olarak kullanmış olmasıdır. Bu tür uygulamaların en sıradan olanı, "ç-c, p-b" seslerinde olduğu gibi Arap alfabesinde bulunmadığı hâlde Türkçede ve Farsçada bulunan seslerin yakın sesli kelimelerle birbirine kafiye yapılması olmalıdır. Benzer bir şekilde, iki farklı harf olan keskin ze (ز) ve peltek ze (ذ) ile biten kelimeler de birbirine kafiye yapılmıştır. *İkfa* denilen bu

---

[169] M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 142.

uygulama, bir kafiye kusuru olarak kabul edilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'te bu kusura yer yer rastlanmaktadır:

İy ᶜālemīnüñ Rabbisi ḥamd ola saña rūz u şeb
Sensin çü *rāhmānü'r-raḥīm* ḳullaruñ ister seni hep (29/1)

Vaᶜde ḳılupdur ol İlâh ḳullarına bī-iḥtiyāc
Şunlar kim īmān getüre dergāhuma muḥtāc u aç (60/1)

Pes bu āyet maᶜnīsinde böyle dir şāh-ı Ḥicāz
Ḥaḳḳ emānet cevherin çıḳardı fetḥ idüp rikāẕ (158/1)

Bâğ-ı Behişt'te kafiyenin zorlamasıyla ilgili olan sıra dışı bir durum da kelimelerin kök veya gövdelerinde bulunan seslerde değişiklik yapılmasıdır. Bunlardan en dikkat çekici olanları ise "ᶜafv" kelimesinin "ᶜaf" şeklinde, "elest" kelimesinin "eles" şeklinde, "çerāġ" kelimesinin ise "çerāḳ" şeklinde yazılması örneklerinde olduğu gibi aslında Türkçe telaffuzda zaten söylenilmeyen sesi ihraç etmek veya bir sesi yakın bir sese dönüştürmek yoluyla yapılanlarıdır:

Ėy ṭabībüm eylegil sen nāliş-i bīmārı ᶜaf
Ol Ḫudā ḳādir degil midür k'ėde evzārı ᶜaf (221/1)

Olmaz iseñ sen ėy gönül tīr-i belāyāya hedef
ᶜŪd gibi tayanmayıcaḳ vėrmezsin o tāra şeref (216/1)
...
İmdi bu resme bir kişi Ḥaḳ yolına cehd ėtmese
Böyle dėdi Ḳurʾān işit ėtmez anuñ ṣuçların ᶜaf (216/11)

Ḫalḳ-ı ᶜālem gerçi kim ėder hep emvāle heves
Vėrmez illā istedügi deñlü Ḳassām-ı eles (162/1)

Bu metāᶜ-ı dünyā fānīdür vėr aña sen ṭalāḳ
Āḫiret milkin ṭaleb ḳıl odur ᶜinde'llâh bāḳ (226/1)
...
Ėy ḲULOĠLI gel kelāmu'llâha imān ᶜarż ḳıl
Ol ola ḳabrüñde yarın şöyle nūrānī çerāḳ (226/20)

Kuloğlu, "ᶜāṣī" kelimesini kafiyeye uydurmak için "ᶜāṣ" şeklinde okuma örneğinde olduğu gibi, kafiyenin zorlamasıyla kelimeler üzerinde yer yer izahtan uzak tasarruflarda da bulunabilmektedir:

Saña vaḥy olan senüñ-çün teẕkiredür şöyle bil
Hem senüñ ḳavmüñ içün tā olmayalar Ḥaḳḳa ʿāṣ (196/7)

1.4. Redif

Mısra sonlarında gelen, yazılışları ve anlamları aynı olan seslere redif denir. Arap şiirinde bulunmayan redifin eski Türk şiirinin bir özelliği olduğu tahmin edilmektedir.[170] Bu itibarla klasik Türk şiirinin de en sevilen ahenk unsurlarından birisidir. Redif, ahenk açısından bir kolaylık sağlamakla birlikte her beytin sonunda aynı kelime veya seslere dönmenin farklı anlamlara uzanabilmek açısından bir zorluk yarattığı da muhakkaktır. Dolayısıyla hem şiirin anlam dünyasının tayin ve tespitinde hem de ahengin tesisinde redifin önemli bir yeri vardır.

Manzum bir tefsir olması dolayısıyla *Bâğ-ı Behişt*'in şiirlerinin konuları, ilgili oldukları ayetin muhtevasıyla sınırlıdır. Bu da bütün şiiri aynı konu etrafında kurmak durumunda olan Kuloğlu için redifi işlevsel kılan bir durum olmalıdır. Zira redif, şiirin konusunu bir mihver etrafında sabitleme kolaylığı sağlayarak tefsiri yapılan ayetin konu alanında kalmayı kolaylaştırmaktadır. Mamafih *Bâğ-ı Behişt*'teki şiirlerin büyük bir çoğunluğu redifle yazılmıştır. Eserdeki 402 şiirin 335 tanesinde (%83,33) redif bulunmaktadır. Rediflerin 16 tanesi (%4,77) ek hâlinde, 138 tanesi (%41,19) ek+kelime hâlinde, 181 tanesi (%54) ise kelime hâlindedir. *Bâğ-ı Behişt*'teki rediflerin ayrıntılı dökümü aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Redif	Bulunduğu Şiirler	Redif	Bulunduğu Şiirler
açmış	180	istedüñ	249
-ı ʿaf	221	istemez	146
āḫir	129	istemiş	181
-ı Aḥmed	87	ister	117
al	265	isterem	282
-dan al sebaḳ	241	ister misin	296
anuñ	252	ister seni	372
aradı	367	istese	331, 335
aramaz	149	işit	48
arasında	329, 336	*-ya* iştiġāl	271
arayu	322	*-ya* iştiyāḳ	233
-a ʿarż	197	*-i* ḳabīḥ	72
arzular	138	*-a* ḳaç	57

[170] Cihan Okuyucu, *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010, s. 164.

aṣḥāb	26	*-a* ḳafaṣ	194
āteş	174	*-a* kāḫ	80
-ya ayaġ	206	*-a* ḳamu	315
-a ayaḳ	239	ḳanda	343
-a ʿazm ėt	35	*-den* ḳapu	316
- ya baḳ	228	*-a* ḳayd	94
bes	168	**kendüye**	338
-ı **bilmezdi**	368	*-a* ḳıl belāġ	205
bir gün	292	*-e* ḳıl heves	166
bizi	364	ḳılmış	179
bozılur	115	ḳılur	144
-dur bu	314	*-a* ḳıyās	164
bula	355	kimdür	113
buldılar	127	kimine	347
bulunmaz	151	kimse	352
cānā	8	*-ī* kitāb	27
cennāt	33	*-ı* ḳo	308
-den cüzā	13	*-a* ḳulaġ	207
-a çaḳ	234	*-ya* ḳulaḳ ṭut	47
-lar çoḳ	229	Ḳurʾān	299
-ya degişmem	286	*-i* lā-ilâhe illa'llâh	327, 328
-a dėme lā	356	lā-teḫaf	217
-ı diñledüm	289	Lā-yezāl	270
-yı diñlemez	159	*-de* leb	30
-ı dōst	44	māh-rū	317
-dur	142	*-ı* mecīd	81
-ya düşdi göñlimüz	145	meded	92
ėde	325, 326, 334	meger	99
ėdeler	121, 122	menziline	344
ėdemez	154	mi	390
ėdeni	392	*-ı* muʿāf	225
ėder	100, 109, 125, 126, 134, 140, 141, 143	*-ı* muḥabbet	32
ėdüp	20	*-ı* Muḥammed	82
ėdiser	124	*-a* Muḥammed	83
eger	98	*-a* muḥtāc	61, 64
ele girmez	157	*-a* Muʿīd	84
-a ilet	37	*-dür* Murād	90
-a ilet hep	24	*-dur* Murtażā	10
el-ḥaḳ	230	muṣḥaf	218
elif	211	*-muzı*	380
ėremez	150	*-a* mübtelā	358
ėrer	130	*-yı* müdām	276
-a ėrişdi	387	*-ı* müferriḥ	75

incinmemiş	188	yine	353
inmiş	187	yoḳ	227, 236
-*a* insilāḫ	76	-*ya* yoḳ devā	15
-*e* irtibāṭ	198	-*a* yoḳ ḥased	95
isrāf	212	yüri	365
-*ını* İsrāʾīlüñ	251	-*a* żarar	133
istedi	386, 396		

Tablo 5. *Bâğ-ı Behişt*'te yer alan redifler

1.5. Dil ve Üslûp

Kuloğlu, 27500 beyit civarında bir yekûna ulaşan eserleriyle hayli velut bir şairdir. Daha çok irfanî ve eğitici şiirler yazan Kuloğlu, özellikle *Bâğ-ı Behişt*'te manayı dolaylı yollardan vererek şiirin anlaşılmasını zorlaştıran mana sanatlarına ve lirizme fazla müracaat etmemiştir. Aynı zamanda çok şiir söyleyen bir şair olmasının da etkisiyle olmalı Kuloğlu'nun şiirleri, sair klasik Türk edebiyatı şairlerine göre oldukça sade sayılır. Onun şiirlerinde Farsça izafetlerle uzatılmış girift tamlamalara pek rastlanmaz. Sözü edilen girift tamlamalar bir yana, onun çoğu beytinde ikili tamlamalara dahi rastlanmaz. Kuloğlu'nun, bilgi aktarmayı önceleyen sade üslûbunun bir örneği olarak *Bâğ-ı Behişt*'te 252. sırada tertip edilen ve "*Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin.*"[171] mealindeki ayetin tefsiri olmak üzere yazılan kasideyi ele alabiliriz. 20 beyitten oluşan şiirde yalnızca 7 tane Farsça, 2 tane de Arapça tamlama kullanılmıştır. Bu tamlamalarsa "*makâm-ı İbrâhîm, Beytu'llâh*" gibi çok yaygın bir şekilde kullanılan ve anlamı herkesçe bilinen tamlamalardır. Şiirde kullanılan tamlamalar şunlardır: *tahsîl-i sevâb, cenâb-ı Lemyezel, rûz-ı mahşer, makâm-ı İbrâhîm, âteş-i sûzân, rûz-ı cezâ, riyâz-ı cennet, Beytu'llâh, Ka'betu'llâh.* Şiirde Kâbe ve Makam-ı İbrahim çok sade bir dille anlatılmıştır. Kuloğlu'nun sade anlatımına bir örnek olmak üzere şiirin başından ve sonundan beşer beyti aşağıya kaydediyoruz:

Ḥaḳ bize gönderdi gökden gül gibi Ḳurʾān anuñ
Enbiyāya cümle nāzil olınan burhān anuñ

Noḳṭa ėtmiş dü cihānı ʿilmdür bir dāyire
Olmadı tafṣīle muḥtāc Kaʿbe Hindistān anuñ

---

[171] Bakara, 2/125.

Nās içün olsun mes̱ūbe dėyü ḳılduḳ beyti dėr
Yaʿnī Beytu'llâhı yapdı gör bu çār erkān anuñ

Nās anı ėdüp ziyāret ḳıla taḥṣīl-i s̱evāb
Mīnā bāzārında maḳbūle geçen ḳurbān anuñ

Hem buyurmışdur kelāmında cenāb-ı Lem-yezel
Ḳullarına emr ėder bu sözi kim fermān anuñ (252/1-5)

Her kim anuñ içine gire vara ḥacc eyleye
Yaḳmaya cismini yarın āteş-i sūzān anuñ

Ḥaḳ günāhın yarlıġaya ol ḳuluñ ʿafv eyleyüp
Menzilin rūz-ı cezāda eyleye ġufrān anuñ

Ḥaḳ Resūli dėdi eṭrāfını görüñ Kaʿbenüñ
Çevre yanın eylemişdür Ḥaḳ Çalab bostān anuñ

Dėr riyāż-ı cennetüñ bir ravżasıdur ol ṭaraf
Kim ṭavāf ėderse cennet içredür her ān anuñ

Bu ḲULOĠLI gėce gündüz medḥ ėder Ḳurʾānuñı
Ṣuçını ʿafv eyle yarın ėy ulu sulṭān anuñ (252/16-20)

Bâğ-ı Behişt'te tefsiri yapılan ayetlerin birçoğu peygamberler tarihi ve siyerle ilgilidir. Dolayısıyla Kuloğlu, söz konusu ayetleri tefsir ederken ayetlerin indirilmesine sebep olan veya o ayette temas edilen hikâyeleri de yer yer nakletmiştir. Bu da ilgili manzumelerde tahkiyevî üslûbun hâkim bir ton olarak öne çıkmasını sağlamıştır. Kuloğlu'nun, *Bâğ-ı Behişt*'te sade bir dil kullanmış olmasının bir sebebi de bu olmalıdır. Zira tahkiyevî beyitler, ister istemez sadeliği icbar etmektedir.

Bâğ-ı Behişt'teki bazı manzumeler baştan sona tahkiyeye dayanmaktadır. Örneğin eserde 324. sırada tertip edilen ve "*Meryem oğlu İsa, 'Ey Allahım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandıranların en hayırlısısın' dedi.*"[172]

[172] Mâide, 5/114.

mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mezkûr ayette temas edilen hikâye nakledilmiştir. Kaside, baştan sona söz konusu hikâyenin anlatımına tahsis edilmiştir. Kuloğlu'nun tahkiyevî üslûbuna örnek olmak üzere kasidenin ilk 5 beyti aşağıya kaydedilmiştir:

Bir gün ḥavāriyyūn dėdi ᶜĪsāya bayrām ėtseñe
Degsün cihāna geldügüñ dünyāda bir nām ėtseñe

Bizüm-çün iste Tañrıdan gökden ine şu māʾide
Bir gün ḥużūr-ı Ḥażrete bizüm-çün ibrām ėtseñe

Buyurdı çün ᶜĪsā nebī Allâhdan ėdüñ ittiḳā
Ṣabr eyleyüp nefsüñüzi her bārı bī-kām ėtseñe

Dėdiler ᶜĪsāya olar göñlimüz iṭminān bula
Şol muᶜcizātuñ gösterüp ḳalbimüzi rām ėtseñe

Bu kerre ᶜĪsā-yı nebī Allâha eyledi duᶜā
Yā Rabbi dėdi bize sen iḥsān-ı inᶜām ėtseñe (324/1-5)

Tıpkı yukarıdaki örnekte olduğu gibi *Bâğ-ı Behişt*'te, daha ilk beytinden itibaren bütünüyle hikâyeye tahsis edilmiş başka birçok şiir daha vardır. Hz. Musa ile Hz. Âdem'in karşılaşmasını konu alan ve eserde 49. sırada tertip edilen kaside, Hz. Lut'un hikâyesini konu alan ve eserde 170. sırada tertip edilen kaside ile Hz. Süleyman'ın asası üzerine dayanıp ölmesini konu alan ve eserde 294. sırada tertip edilen kaside söz konusu tahkiyevî şiirlere örnek olarak anılabilir.

Kuloğlu, bazı beyitlerde *Bâğ-ı Behişt*'i bir "destan" olarak tavsif etmiştir. Bu durum, *Bâğ-ı Behişt*'teki tahkiyevî metinlerin yoğunluğunun bir teyidi olarak kabul edilebilir. Zira şiiriyet veya lirizmin yoğunlukta olduğu eserler için "destan" nitlemesini kullanmak mümkün değildir. Zaten kuloğlu da "destan" kelimesini "hikâye" kelimesiyle birlikte kullanarak bu kelimeyle neyi kastettiğini sarahatle ortaya koymuştur:

ḲULOĠLI söylemişler çoḳ ḥikāye
Sözüñ gibi velī destān bulunmaz (151/19)

Klasik Türk edebiyatında tahkiyeye dayalı metinler ekseriyetle mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. *Bâğ-ı Behişt* ise bütünüyle kasidelerden müteşekkildir.

Kaside nazım şeklinde aynı kafiyeyi her beyitte tekrarlama zarureti, hikâye anlatmayı da zorlaştıran bir durum olmalıdır. Bu durumun da etkisiyle Kuloğlu, söz konusu hikâyeleri uzun uzadıya anlatmamıştır. Anlatacağı hikâyenin, tefsirini yaptığı ayetin mazmununa uygun olan taraflarını ana hatlarıyla nakledip geçmeyi tercih etmiştir.

Kuloğlu'nun dikkat çekici üslûp özelliklerinden birisi de yer yer okuyucusuyla karşı karşıya sohbet ediyormuş gibi bir hava içinde olmasıdır. Bazen adeta karşısındaki topluluğa hikâye anlatan bir meddah gibi konular arasında geçiş yaptığını okuyucuya duyurur. Bazı beyitlerde ise sanki karşısındaki insana özel bir şey anlatıyormuş gibi bir ifade tarzı ortaya koyar. Aşağıdaki beyitlerde, özellikle kasidelerin nesîb veya teşbîb bölümlerinde farklı bir konudan söz edildikten sonra asıl konuya, yani serlevhada kayıtlı olan ayetin bağlamına geçilirken söylenen samimi hitap sözleri görülmektedir:

Burada ṭursun işbu söz ṣoñra beyān eyleyelüm
Niçe buyurdıysa bize vaḥy ile Ḳurʾānı Raʾūf (222/15)

İmdi ḳo gitsün olar geldük sözüñ evveline
ʿĀrifāne eyle bir bir bu güzel destānı şerḥ (73/8)

Gelelüm söze cenāb-ı Kibriyā buyurdı kim
Anı tefsīr ėdelüm oldur netīce-i ḫalāṣ (196/4)

Biz gėrü geldük Resūlu'llâh-ı Rabbü'l-ʿālemīn
Dėdi *mā-zāġa'l-baṣar ve mā-ṭaġā*'dan al sebaḳ (241/12)

Yine geldük söze Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre işit
Ne buyurmışdur kim ol devletlü sulṭānuñ senüñ (258/6)

Geldük gėrü biz söze kim ol ḥażret-i Bārī
Bu āyet idi bir ulu burhānı gör imdi (378/6)

Bu tür hitaplar yalnızca bağlam değiştirirken söylenmemiştir. Bazı şiirler daha ilk beytinden itibaren karşıda bulunan bir dinleyiciye hitap ediliyormuş gibi yazılmıştır. Eserde 336. sırada tertip edilen kaside, bu üslûbu yansıtan tipik bir örnektir:

Ėy ḫˇāce ṣaḳın cevherüñi cān arasında
Bulunca neler çekdüñ anı kān arasında (336/1)

Söz konusu şiirde Allah'ın sıfatları, adeta bir çocuğa öğretiliyormuş gibi çok sade bir dille anlatılmıştır:

Milk ıssı odur yoḳdur anuñ ehli ʿayāli
Oturmaz o şehr içre ve dükkān arasında (336/7)

Sade dil ve tahkiyeye dair söylenenler, Kuloğlu'nun üslûbunun büsbütün şiiriyetten uzak olduğu zannına sebep olabilir. *Bâğ-ı Behişt* şiiriyet veya lirizm yoğunluklu bir eser olmamakla birlikte hissiyatın egemenliğinde tesis edilen beyitleri azımsanacak kadar da değildir. Zira *Bâğ-ı Behişt* toplamda 8049 beyti bulan hayli hacimli bir eserdir. Bu kadar geniş hacimli bir eserde lirik manzumeler, ara ara da rastlansa, toplamda bir divançe oluşturacak kadar yekûna ulaşabilir. Bahsi geçen beyitler, bilhassa nesîb/teşbîb bölümü bulunan kasidelerde bulunmaktadır. Bu tür beyitlerden bazısı örnek olmak üzere aşağıya kaydedilmiştir:

Gėcedür dėyü meded dėrme gül-i ümmīdi
Dolaşur dāmenüñ uş fürḳat ile ḫāra ṣabāḥ (66/13)

Baş u cānum yoluña cānā nis̱ār ėtsem gerek
Ḳan bahām içün benüm vaṣluñdan ücret vėr baña (2/14)

Nigāh ėt dīde-i raḥmuñla gel ėy nūr-ı müştāḳān
K'anuñ-çün sencileyin kūy-ı ġamda bir dilārā yoḳ (227/6)

Oḳusun ṭūṭī-i cān āyet-i Ḳurʾān getürüñ
Ḫāne-i şehr-i dile bir yeñi mihmān getürüñ

Bülbül-āsā yine feryād ėdelüm ḥasret ile
Görelüm biz daḫı bir gonce-i ḫandān getürüñ

Nice bir pīleveri ṭutalum elde nā-çār
Dizelüm rişteye bir laʿl-i Bedaḫşān getürüñ

Görelüm gītīnümā gibi cihānuñ içini
Ġālibā ḳalbümüze āyine-raḫşān getürüñ

Şeb-i hicrānuñ içinde nice bir oturalum
Ebri bād alsun iletsün meh-i tābān getürüñ (248/1-5)

Rāh-ı ʿışḳuñda senüñ kendümi şeydā eyledüm
Āh-ı serdüm rūzgār-āsā hüveydā eyledüm

Āsumān-ı ḥüsnüñe eşküm yėter dür-dāne-vār
Gūşvār-ı zülfüñe naẓm-ı S̱üreyyā eyledüm

Ḳābe ḳavseyn'e ėrelden gūşe-i ebrūların
Dīde-i *mā-zāġ*'uña cān-ı *ev ednā* eyledüm

Defter-i eşyāyı sildüm bu gözüm ḳanı ile
İşbu mirʾāt-ı derūnum key mücellā eyledüm

Niçe yıl Ferhād-veş der-bend-i miḥnet bekleyüp
Güc-ile Şīrīn cemālüñ anda peydā eyledüm (279/1-5)

Lirizm yoğunluklu manzumeler yalnızca nesîb/teşbîb bölümlerinde bulunmamaktadır. Bazı şiirler, serlevhadaki ayetin anlamına hiçbir şekilde temas edilmeden tamamen lirik bir tarzla yazılmıştır. Bilhassa münâcât, tevhîd ve na't türündeki manzumelerde bu husus daha belirgindir. Örneğin 286. sırada tertip edilen ve "*Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı. Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.*"[173] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kaside, söz konusu ayetlerin açıklamasına asla girilmeyip tamamen tasavvufî cezbeyle yazılan şiiriyet tonu yüksek bir ilâhîdir:

ᶜAmber ṣaçuñı zülf-i semen-sāya degişmem
Dürr-i dehenüñ cevher-i deryāya degişmem

Nergislerüñüñ dīde-i *mā-zāġ*'ın efendī
Cennetde olan gözleri şehlāya degişmem

Kim vaṣf-ı miyānuñla olan şiᶜr-i daḳīḳüm
Göklerde olan ᶜıḳd-ı S̱üreyyāya degişmem (286/1-3)

Şol dār-ı diyāruñda olan cüzʾī serīrüñ
Kürsīye daḫı ᶜArş-ı muᶜallāya degişmem

Ser-māye-i ġam olsa belā şehri içinde
Sūd ile anı devlet-i eşyāya degişmem

ḲULOĠLI bugün iki cihān milkini hergiz
Bir ḳaṭre ḳadar raḥmet-i Mevlāya degişmem (286/18-20)

---

[173] Necm, 53/17-18.

Yukarıdan beri izah edilegeldiği üzere manzum bir tefsir olması dolayısıyla *Bâğ-ı Behişt* daha çok açıklayıcı ve öğüt verici bir üslûpla yazılmıştır. Bu durum, Kuloğlu'nun genel üslûbundan ziyade eserin üslûbu olarak değerlendirilmelidir. Nitekim açıklayıcı ve öğüt verici üslûp bu tip bir eserin tabiatı gereğidir. Tefsir etmek işi tam da bunu gerektirir diyebiliriz. Zira tefsir etmekten maksat, anlaşılmayan veya anlaşılması zor olan bir metni anlaşılır hâle getirmektir. Eserin tabiatı kuru bir üslûba zorlasa da Kuloğlu, *Bâğ-ı Behişt*'te çok canlı tasvirlerin ve zengin hayallerin bulunduğu şiirler yazmaktan da geri durmamıştır. Örneğin eserde 244. sırada tertip edilen ve ay ile güneşin, gece ile gündüzün yörüngelerindeki nizama dikkat çeken "*Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.*"[174] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan kaside canlı tasvir ve hayalleriyle dikkat çekicidir:

Şol hilāl altun gemidür anda deryādur felek
Māhtāb oynar içinde belki ṣaḥrādur felek

Pādişehler cehd ėderler görmege eyvānını
Kimse aña ėremez ġāyet muʿallādur felek

Sīne-i ʿuşşāḳa beñzer gāhī ol güm güm öter
Raʿd u berḳ āvāzı ile ṭolu ġavġādur felek

Gėcelerde encümen ara ḳılur ol encümin
Bir ʿalem almış ele bil-kim S̱üreyyādur felek

Gāh olur mehtābı gögsinde geh elinde ṭutar
Bunca ʿuşşāḳ arasında bu ne daʿvādur felek

Her gün altun şeb-çerāġ aṣar bināgūşına ol
Devlet ile ṣanki bir maḥbūb-ı zībādur felek

Dür gibi bārānını ṣaçar yürür yėr yüzine
Bir şeh-i iḳlīme beñzer ġāyet esẖādur felek

Vaḳtehā ṣalındurur dūşına ebr-i ʿanberīn
Ol civān-āsā görüñ zülf-i muṭarrādur felek

Gāh olur ḥūrī melek ẖalḳı temāşālar ḳılur

[174] Yâsîn, 36/40.

Menzil-i rūḥānīdür ṭāḳ-ı mücellādur felek

Gāhī şems idrāk ėdemez ayı ḳanda gitdügin
Kimseler ʿaḳl ėrgüremezler temāşādur felek (244/1-10)

Kārbān-ı ġayb anuñ üstinde ḳonar hem göçer
Bunca rūḥānīlere bir ẖoşça süknādur felek

Ėy ḲULOĠLI geh siyeh gėyer gehī māʾī niçün
Bārī sündüspūş ola bir cāme ḥaḍrādur felek (244/19-20)

Nihayetinde bir mutasavvıf olan Kuloğlu, her ne kadar *Bâğ-ı Behişt*’i tefsire dair bir eser olarak yazmış olsa da tasavvufî kişiliğini şiirine yansıtmaktan kendini alamamıştır. Şiirlerin özellikle teşbîb bölümlerinde tasavvufî neşvenin eseri görülebilmektedir:

Ḳādir olsam gözlerüm yaşını ʿummān eylesem
Bülbülāne bāġ-ı ḥasret içre efġān eylesem

H̱ānḳāh-ı dehr içinde dāmen-i pīri ṭutup
Cürʿa-i ʿışḳuñla abdālānı ḥayrān eylesem

Āsitān-ı devletüñde bir kebūterdür göñül
Baña destūr olsa eyvānuñda cevlān eylesem

Āsumān-ı vahdetüñde murġ-ı cān pervāz ėder
Ḳādir olsam nekhet-i dīdārı seyrān eylesem

Ḥacc-ı vaṣluñ-çün göñül iḥrām-ı ʿışḳı baġladı
Bir işāret olsa bu cānumı ḳurbān eylesem

H̱alḳa-i ẕikrüñde *yā hū* deyüp aġlar ṣūfiyān
Anlar ile ben daẖı bir ẖoşca devrān eylesem (281/1-6)

Kuloğlu’nun üslûp özelliklerinden birisi de kasidelerde yer yer musammat beyitlere yer veriyor olmasıdır. Kuloğlu’nun şiirlerindeki bu musammat beyitler, kasidelerde yeknesaklığı bozmak, şiire hareket ve canlılık katmak üzere yazılan tegazzül bölümünün işlevini görür gibidir. Eserde baştan sona musammat olan yalnızca bir tane (354. kaside) şiir bulunmakla beraber birçok şiirde muhtelif sayılarda musammat beyitler vardır. Aşağıdaki örnekte görüleceği üzere bu tür beyitler bir nevi canlılık unsuru olmuştur:

Dermānı vėrme derde sen uyma göñül nā-merde sen
Olmayugör efsürde sen ḳıl ḳalb-i insāna yaraġ

Geçdi hezār eyyām işit işlemedüñ bir nām işit
Ḥaḳdan göñül peyġām işit ḳıl ulu dīvāna yaraġ

Ḥaḳ vėrdügi naᶜmāyı bil Ādem gibi esmāyı bil
Tā ol yüçe Mevlāyı bil eyle çü Yezdāna yaraġ

Gel nāzenīn ol sen bugün ḫāk-ı zemīn ol sen bugün
Nemle ḳarīn ol sen bugün milk-i Süleymāna yaraġ

Ol Ḥayy u Ḳayyūm-ı cihān Ḳurʾān içinde dėr ᶜayān
Ḳılmış resūline beyān eyle o cānāna yaraġ (209/3-7)

Kuloğlu'nun dille ilgili dikkat çekici bir tasarrufu da kelimelerin kök veya gövdesindeki sesleri kafiyenin keyfiyetine göre değiştirmesidir. Örneğin eserin geri kalanında daima "ḳulaḳ" şeklinde imla edilen kelime,[175] gayın (غ) harfinde redif uydurmak için 207. şiirin tamamında "ḳulaġ" şeklinde imla edilmiştir. Aynı durum "burāḳ, ittifāḳ, ṭuraḳ, ayaḳ, çomaḳ, ḳonaḳ, yasaḳ, yanaḳ, kucaḳ, ıraḳ," kelimeleri için de söz konusudur. Söz konusu tasarrufların örnekleri *Bâğ-ı Behişt*'te 208 ve 210 numaralı şiirlerde mevcuttur:

Müfessirler aña dėdiler çü ḳarż-ı ḥasen
ᶜİvaż almaya vėrdügi kimseden **ittifāġ** (210/9)

Aña ḳatlanuvėre ol dėmeye tiz getür
Bu resme ᶜamel işleyen kimse ḥulle **burāġ** (210/15)

Bula cennet içre [niᶜam] hem besātīn bulup
Çü Firdevs-i aᶜlā içinde ėdine **ṭuraġ** (210/16)

1.5.1. Bâğ-ı Behişt'te Bulunan Atasözü, Vecize ve Deyim Niteliğindeki Söz Öğeleri

Bir dili konuşan toplumun o dile yansıyan hayat tecrübesinin (maddî ve manevî kültür, muhit, hayat şartları) bir yansıması olan atasözleri, genel kabule göre

---

175 Bk. 47/1-20, 70/3, 93/5, 154/12, 226/13, 230/7, 230/9, 230/19, 230/20, 238/1-20, 261/1, 280/14, 356/11, 356/16, 356/19, 366/12.

geçmiş insanların tecrübeleriyle vardıkları sonuçların veciz bir ifadesi olup uzun yıllardır söylenegelen, bir hüküm ifade eden ve çoğu zaman geniş zamanla çekimlenen özlü sözlerdir.[176]

Deyimler ise belli bir anlamı ifade etmek üzere birden çok kelimenin bir araya getirilmesiyle oluşturulan kalıplaşmış söz öğeleridir. Deyimler, ait oldukları dili konuşan toplumun "*maddî ve manevî kültürünü, algılama, anlatım ve imgelem gücünü, nükte eğilimini bütünüyle ortaya koyan sözlerdir.*"[177] Dolayısıyla hem atasözleri hem de deyimler geniş ve güçlü çağrışım alanları ile muhtelif söz ve mana sanatlarını içermeleri bakımından şairler için önemli bir hazır malzeme kaynağıdır. Bu malzemeyi kullanmak ise hiç şüphesiz şairin o dile hâkimiyetiyle ilgili bir durumdur. Bu bakımdan bir eserde kullanılan atasözleri ve deyimler, eser sahibinin o dile hâkimiyeti veya şairlik kudreti açısından kayda değer bir veri olmalıdır. Bu itibarla Kuloğlu'nun dil ve üslûbunu değerlendirirken eserinde kullanmış olduğu atasözleri ve deyimlere de değinme gereği duyulmuştur.

Aşağıdaki listede *Bâğ-ı Behişt*'te atasözü ve deyim olabilecek nitelikte sözler olarak tespit ettiğimiz söz öğelerinin alfabetik dizini vardır. Bu dizine geçmeden evvel göz önünde tutulması gereken önemli bir durumu ifade etmek gerekir. Bu durum, bizim atasözü veya deyim olarak tespit ettiğimiz sözlerin aslında öyle olmamaları ihtimali ile *Bâğ-ı Behişt*'teki atasözleri ve deyimlerin bizim tespit edebildiklerimizle sınırlı olmaması gerçeğidir. Zira bizim tespitlerimiz, ancak kendi donanımımızın ve esere yöneltebildiğimiz dikkatimizin sonucudur. Oysa hem donanım hem de dikkat bakımından eksiklerimizin olacağı muhakkaktır. Bizim atasözü diye tespit ettiğimiz sözün aslında öyle olmayıp bir vecize, yani özlü söz olması ihtimali veya bizim vecize olarak tespit ettiğimiz sözün aslında bir atasözü olması ihtimali ise her zaman mümkündür. Bu itibarla tespitlerimizi "atasözleri", "vecizeler/özlü sözler" ve "deyimler" şeklindeki hususi başlıklar altında vermekten imtina edilmiştir. Bunun yerine, yukarıdaki genel başlık yeterli görülüp önce atasözü veya özlü söz olabilecek nitelikteki sözler geçtikleri beyitlerle birlikte verilmiş, daha sonra ise deyim olabilecek sözlerin dizinine geçilmiştir.

---

[176] Doğan Aksan, *Türçenin Zenginlikleri İncelikleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006, s. 111-118.
[177] Doğan Aksan, *a.g.e.*, s. 96-97.

Acele, şeytan işidir:

Anuñ ṣıfātıdur Ṣabūr ṣabrı işāret eyledi
ᶜAcele şeyṭān işidür bu derde dermānı görüñ (245/4)

Âkil olan cahille bahis etmez:

Keşti-i dil ḳılmasun ᶜālemde ᶜummān ile baḥs̱
ᶜĀḳıl olan eylemez ᶜömrinde nādān ile baḥs̱ (49/1)

Bir tabibin merhemine birçok hasta muhtaç:

İstemez mi ehl-i derd olan devāyı ᶜāḳıbet
Bir tabībüñ merhemine niçe bīmār iḥtiyāc (58/2)

Bugün ağlayan yarın güler:

Pes bugün aġlayan ol yarın güliserdür dėdi
Şol-ki bugün güler oynar rūz-ı ferdā gülmemiş (185/19)

Cihandır bu; yiyen içer, gelen gider, konan göçer:

Cihāndur bu yėyen içer gelen gider ḳonan göçer
Ḥaṣad güni eken biçer ese bād-ı ṣabā bir gün (292/19)

Denizler damlalardan bilinir/oluşur:

Ḫudā sāḳ ile hem ayaḳdan münezzeh durur
Mes̱eldür ki fehm olına ḳatrelerden biḥār (107/4)

Eden bulur:

Ėden bulur vėren alur şu kim mālın ḳıla infāḳ
On ol deñlü vėre Allâh hīç eksilmeye ol menḳūd (86/19)

Gönül bir evdir, ağız kapısı:

Göñül bir ev durur aġzuñ ḳapudur
Pes olur ol ḳapu derbāna muḥtāc (61/9)

Gül sevenler baharı görmek için acele eder:

Bu maḳāma seyr-i ᶜālī dėdi ehl-i maᶜrifet
Gül sevenler dāyim iverler bahārı görmege (340/5)

Hasat günü, eken biçer:

Cihāndur bu yėyen içer gelen gider ḳonan göçer
Ḥaṣad güni eken biçer ese bād-ı ṣabā bir gün (292/19)

Ḫayru'ṭ-ṭaʿāmı mā-ḥażar (Yemeğin en iyisi hazır olanıdır):[178]

Ḥaḳ yolına neñ var ise vėregör sen az u çoḳ
Zīra dėnmişdür işit *ḫayru'ṭ-ṭaʿāmı mā-ḥażar* (97/12)

Her bağbanın başına bağı beladır:

Her bāġbānuñ başına bāġı belādur bilmiş ol
Vėrür şu ṣıbyān ʿāḳıbet her mīveli almaya ḳayd (94/17)

Her kim ağyara katılırsa geri ağyar olur:

Ṭoġmaz illā fācir ü kāfir ṭoġar dėr ol nebī
Her ki aġyāra ḳoşılursa gėrü aġyār olur (128/7)

Kendinden alçağa bak:

Ḳıl naẓar kendüñden ednāya gel inṣāf ėt göñül
Eyleme bir kimsenüñ mālı ile rızḳına ḥased (89/18)

Kişi ne ederse kendine eder:

Her ne_ėderse kişi kendüye ėder ġayra degül
Dėye Ḥaḳ ol ḳulumı ḳatuma peşmān getürüñ (248/13)

Konan göçer, toplayan dağıtır:

Dėren ṭaġıdur ʿāḳıbet ḳonan gėrü göçer hemān
Yoḳdur tamāmet bilmiş ol bi'l-külli eşyāda s̱ebāt (41/3)

Ne ekersen onu biçersin:

Dünyā tarlasında her kim ne_ekerse anı biçer
Bezm-i maḥşerde sen anı ʿāşıḳāna ḳıl belāġ (205/3)

Ḫayr u şer her ne ekerse kişi hep anı biçer
Ger ola sūʾ-i żarar yā rīḥ-i raʿnā kendüye (338/6)

Od oda, su suya gider:

İşbu ʿanāṣırdan vücūd bir gün olısar tārumār
Od oda gide ṣu ṣuya yoḳ ḫāk ile bāda s̱ebāt (41/12)

---

[178] *ḫayrü'ṭ-ṭaʿāmı mā-ḥażar* (خيرالطعام ما حضر): Yemeğin en iyisi hazır olanıdır.

Ölümlü hastaya tedavi olmaz:

Derde uġramaḳ bugün āsān olur her kimseye
Pes **ölümlü ḫasteye eylemesi tīmār güç** (51/18)

Ömür ve mala dayanma, su gibi akar:

ᶜÖmr ile māla ṭayanma ṣu gibi aḳar hemān
Kim ecel bir gün ṭutar cānā girībānuñ senüñ (258/18)

Tarlasına fesat tohumu ekenin hasadı kötü iş olur:

Ekse kim toḫm-ı fesādı tarlasına ᶜāḳıbet
Ḥāṣılı anuñ ṣoñ ucı bilmiş ol bed kār olur (128/8)

Veren alır:

Ėden bulur **vėren alur** şu kim mālın ḳıla infāḳ
On ol deñlü vėre Allâh hīç eksilmeye ol menḳūd (86/19)

Yukarıdaki listede, bir hüküm bildirmeleri bakımından atasözü veya özlü söz olarak değerlendirilebilecek söz öbekleri, geçtikleri beyitlerle birlikte verildi. Aşağıda ise *Bâğ-ı Behişt*'te, belli bir anlamı ifade etmek üzere bir araya getirilmeleri ve bir hüküm bildirmemeleri bakımından deyim olabilecek nitelikteki sözler olarak tespit edilen söz öğelerinin dizini verilmiştir. Alfabetik olarak tasnif edilen dizinde madde başlarında parantez içinde yazılan kelimeler, o kelimenin metindeki orijinal şeklini göstermektedir. Rakamların yanında parantez içinde yazılan kelimeler ise orijinal metinde o maddedeki söz öbeğinin önünde yer alan kelimeleri göstermektedir.

acı yaş dök-: 192/7.

ağzı mühürlen-: 30/2.

ahd boz-: 51/17, 209/11.

ah u zara düş-: 315/1.

alem dik-: 291/7.

âlemi tut-: (âyâtı) 58/11, (şöhreti/heybeti) 62/8, (nâlesi) 69/16, (deve) 133/19, (nâkası) 133/20, (feryâdı) 194/4, (fitne) 346/4.

altını üstüne getir-: 170/16.

aman verme-: 201/2.

and iç-: 64/4, 64/5, 64/15.

astarını tut-: 375/13.

aşk ateşine düş-: 309/11.

2. MUHTEVA

2.1. Kur'an-ı Kerim

Manzum bir tefsir olan *Bâğ-ı Behişt*'in her bir şiiri, bir veya birkaç ayetin tefsiri bağlamında nazmedilmiştir. Nüshalarda önce tefsiri yapılacak olan ayet/ayetler serlevhaya kaydedilmiş, ardından da ilgili ayetlerin tefsirinin yapıldığı şiirler yazılmıştır. Dolayısıyla *Bâğ-ı Behişt*'le ilgili bir değerlendirme yapılacak olduğunda irdelenmesi gereken ilk husus, Kur'an-ı Kerim'in eserde ne şekilde ve ne kadarıyla yer aldığına yönelik veriler olmalıdır.

Her şeyden evvel *Bâğ-ı Behişt*'in tefsirle ilgili bir eser olduğunu belirtmek gerekir. Bu durum, eserin sahibinin kendi beyanıyla da teyit edilebilmektedir. Kuloğlu, bu eseri yazmaktan maksadının Kur'an tefsiri yapmak olduğunu muhtelif beyitlerde açıkça ifade etmiştir:

Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ kelāmın söylegil tefsīr ėdüp
Şöyle bir dīvān-ı ᶜālī ḳılmaḳ içün ur esās (163/20)

Her bir sözi-kim söyledi bir āyetüñ tefsīridür
Sen gūş-ı cān ile işit ḲULOĠLI'nuñ dīvānını (393/20)

Tefsīrle vaṣfında bu Ḳurʾān-ı ᶜaẓīmüñ
Dünyā ṭolusı böylece dīvānum olaydı (394/5)

Ve yāḫud Kaᶜbe bünyādı gibi bir āyet-i kübrā
Anuñ tefsīri iki cānibde gūyā Mıṣr u Şām oldı (402/14)

Tefsir eserleri, en başından beri belli birtakım metotlarla telif edilmişlerdir. Bu metotlar, rivayet tefsiri ve dirayet tefsiri olmak üzere temelde iki başlık altında toplanmıştır. Rivâyet tefsiri; ayetlerin ayetle, hadisle ve sahabenin sözleriyle açıklanması olarak kısaca tarif edilebilir. Dirayet tefsiri ise ayet, hadis ve sahabe sözlerinin nakledilmesine ek olarak en başta dil ve edebiyat olmak üzere diğer ilimlere dayanılarak yapılan tefsirdir.[179] *Bâğ-ı Behişt*'te daha çok rivayet tefsirinin örnekleri mevcuttur. Mesela eserde 40. sırada tertip edilen ve insanın yaratılışıyla ilgili olan "*Diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ*

---

[179] Abdurrahman Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s. 313-314.

inanmayacaklar mı?”[180] mealindeki ayetin tefsirinin yapıldığı şiirde yaratılış konusu açıklanırken konuyla ilgili bir başka ayete de müracaat edilmiştir:

Gör *nefaḫtü fī-hi min-rūhī'*de[181] dāḫildür bu kār
Emr-i Rabbānīden ėrer sırr ile cāna ḥayāt (40/7)

Aşağıdaki beyitlerde ise Hz. Peygamber ve onun sahabesinden nakledilen rivayetler yoluyla yapılan tefsir örnekleri görülmektedir:

İşbu āyet maᶜnīsin tefsīr ėder kim var imiş
Bir rivāyetde dėdiler Aḥmed-i Muḫtār imiş

Dėdi gördüm Rabbümi düşüm içinde bir gėce
Aḥsen-i ṣuretde ġāyet gūyā bir dilber imiş (171/1-2)

Hem cennetüñ ırmaḳları oldı Raḥīḳ ü Selsebīl
Böyle rivāyet ḳıldılar dėmiş kim anı ol sirāc (60/9)

Pes rivāyetdür ᶜAlīden dėdi Aᶜrāf ehliyem
Ṭut ḳulaġuñ nice söyler imdi Kerrār içerü (313/15)

Kuloğlu, yukarıda da değinildiği üzere tefsir yaparken hadislerden, sahabelerin rivayetlerinden ve kendinden önce bu sahada eser vermiş kişilerden istifade etmiştir. Kuloğlu, eserinde faydalandığı müfessirlerden Ebu'l-Leys es-Semerkandî [ö. 373/983], Zemahşerî [ö. 538/1144] ve Kadı Beyzâvî'nin [ö. 685/1286] isimlerini; Fahruddîn Râzî'nin [ö. 606/1210] ise eserinin adını (*Keşşâf*) alenen zikretmiştir:

Yazmış **Ebu'l-Leys̱** ḥażreti tefsīrine bu āyeti
Ḳurᵓānda ẕikir dėdügi tevḥīd-i Raḥmāna gider (112/10)

Faḫr-ı Rāżī yazmış ol tefsīrine Hū ismini
Cümle esmā kevn ile kendüsini mezbūr ėder (125/13)

İsm-i Hū ḥaḳḳında dėmiş **Faḫr-ı Rāżī** ḥażreti
Kendü tefsīrinde birḳaç dürlü maᶜnā söylemiş (173/6)

Naẓar ḳıl ḥāl-i insāna saña ben olayım vaṣṣāf
Buyurmışdur teᶜāle'llâh ėder tefsīr anı **Keşşāf** (223/1)

---

[180] Enbiyâ, 21/30.

[181] *nefaḫtü fī-hi min-rūhī* (نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي): “Onu şekillendirip **içine ruhumdan üfledi**ği**m** zaman onun için saygıyla eğilin.” (Sâd, 38/72).

Zīra Rabbü'l-ᶜizzeti nevm ü sine aḫẕ eylemez
Dėyü tefsīrinde şu Ḳāḍī temāşā söylemiş (173/15)

Dėdi Ḳāḍī daḫı tefsīrinde bu resme beyān
Sen o bezmüñ imdi gel peymānesine yaḳ çerāḳ (240/8)

Bir bölügin dėdi tefsīrinde Ḳāḍī ḥażreti
Ehl-i fażl olup gire ol-da bu miḳdār içerü (313/14)

Mezkûr tefsir eserlerinden başka Kuloğlu'nun, tasavvufî kaynaklardan da istifade ettiğini söylemek mümkündür. Zira eserinde bunun açık emareleri mevcuttur. Şiirlerin muhtevasında sık sık yer bulan tasavvufî ifade ve remizlerin yanı sıra bazı ayetlerin tefsiri yapılırken Süfyân es-Sevrî [ö. 161/778], İbrahim b. Edhem [ö. 161/778?], Abdullah b. Mübârek [ö. 181/797] ve Cüneyd-i Bağdâdî [ö. 297/909] gibi mutasavvıflarla ilgili nakledilen rivayetlere yer verilmesi, tasavvufun ve tasavvufî eserlerin *Bâğ-ı Behişt*'in kaynakları arasında bulunduğunun delili sayılmalıdır:

Meger Süfyān-ı Sevrīden bu ṣıdḳı ṣordılar bir gün
Dėdiler ṣıdḳı şerḥ eyle ki bu derde devā ḳanda

Dėdi bir ejder aġzına elini ṣoḳsa bir kimse
Ḫudāya ṣıġınur ḳorḳmaz dėyüp ḫavf u recā ḳanda (343/11-12)

Ḥażret-i İbrāhīm Edhemden bunı naḳl ėtdiler
Ol meşāyıḫ arasında bir ulu serdār olur

Dėdi sāʾiller görürsiz āḫiret ḥammālıdur
Ṭaşıyup ėlter pes anda dāneñüz anbār olur (104/16-17)

Naḳl olur bir gün ol ᶜAbdu'llâh Mübārek ḥażreti
Dėdi bir gün kāfir ile ceng ü ġavġā eyledüm (279/13)

Naḳl olur kim Şeyḫ Cüneydden Kaᶜbeye varmış idi
Bir yėre geldiler anda bir alay ṣāḥib-kerem (275/8)

Yukarıda adı anılan tefsir eserleri ve tasavvuf kaynaklarından başka Kuloğlu'nun halk hikâyeleri, mitoloji ve İsrailiyattan da istifade ettiği görülmektedir. Bu tür kaynakların Kur'an-ı Kerim tefsirinde kullanılması tefsir araştırmalarınca doğru kabul edilmemekle birlikte özellikle klasik dönem müfessirlerince de

kullanıldıkları vakıadır.[182] Dolayısıyla *Bâğ-ı Behişt*'te yer alan mitoloji ve İsrailiyat unsurlarını doğrudan Kuloğlu'nun kendisinin kullanmış olduğunu söylemek yanlış olur. Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te yer alan söz konusu nakiller, yine yukarıda bahsedilen kaynaklardan intikal etmiş olmalıdır. Bu türden nakillere uç birer örnek olmak üzere ilgili başlıklarda ele alınan şu rivayetlere bakılabilir: Hz. Davud'un, karısını alabilmek için Uriya'yı savaşa göndermesi hikâyesi;[183] bir bedevinin Hz. Muhammed'e para, mal ve birkaç cariye karşılığında Hz. Ayşe'yi kendisine vermesini teklif etmesi hikâyesi;[184] Hz. Ebubekir'in, Bilal-i Habeşî'yi satın almasının Bilal'in bir define yeri biliyor olmasından dolayı olduğu söylentisinin yayılması hikâyesi.[185]

Burada değinilmesi gereken önemli bir mevzu da Kuloğlu'nun, Kur'an-ı Kerim'den ayet seçerken konu bakımından özel bir dikkatinin olup olmadığı mevzusudur. Bu cümleden olmak üzere öncelikle *Bâğ-ı Behişt*'in yalnızca özel bir konuya münhasıran telif edildiğini söylemenin doğru olmayacağını belirtmek gerekir. Zira eserin konu alanı namaz ve hac gibi muhtelif ibadetlerden, haram ve helallere; peygamber kıssalarından, cennet ve cehennem tasvirlerine; cimrilik ve kıskançlık gibi insan davranışlarından, Kur'an ve Ka'be'nin medhine kadar geniş bir sahayı kuşatmaktadır. Dolayısıyla eserde tefsir edilmek üzere seçilen ayetler de bu konularla alakalı olmaktadır. Yalnız, eserde bazı konuların özel bir yeri de yok değildir. Başta Hz. Peygamber olmak üzere peygamber kıssaları, tevhîd/münâcât ve cennet tasviri konularına eserde daha çok yer verilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'in önemli bir yakûnu mezkûr konular etrafında yazılan şiirlerden oluşmaktadır. Tabiî olarak ayet seçimi de bu minvalde olmuştur.

Bâğ-ı Behişt'te tefsiri yapılan ayetlerin seçiminde, konunun kendisi dışında herhangi bir kıstas göze çarpmamaktadır. Örneğin eserin ilk 11 manzumesi konuya

---

[182] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyat,* Beyan Yayınları, İstanbul 2000.
[183] Tefsir kaynaklarına İsrailiyatan geçen bu Hikâye, çalışmamızın "Hz. Davud" başlığı altında ele alınmıştır.
[184] Kuloğlu, bu hikâyeyi Nûr suresinin 27. ayetinin nüzul sebebi olarak nakletmiştir. Tefsir kaynaklarında rastlanmayan ve halk muhayyilesinin bir ürününe benzeyen hikâye, çalışmamızın "Sebeb-i Nüzul Hikâyeleri" başlığı altında bulunan "Nûr Suresi" alt başlığında ele alınmıştır.
[185] Bu hikâyeye, kaynaklarda yer almayan ve halk muhayyilesinin bir ürünü olabilecek "define" unsuru Kuloğlu tarafından eklenmiş olmalıdır. Hikâyenin ayrıntısı için bu çalışmanın "Hz. Ebubekir" başlığına bakılabilir.

göre seçilmiş ayetlerin tefsiri olarak yazılmıştır. Kuloğlu, bu manzumeleri yazarken klasik divan tertibi usulünü gözeterek tevhîd/münâcât, na't, medh-i çâr yâr ve medh-i sultan sıralamasına riayet etmiştir. Bu sıralama klasik Türk edebiyatının bütün mensuplarınca gözetilmiştir. Dolayısıyla Kuloğlu, önceden belli olan bu konular için sonradan ayet tespit etmiştir denilebilir. Zira bu tür manzumelerin, seçilen ayetin tefsiri olmak üzere yazıldığını söylemek çok zordur. Belki o ayetin ilhamı altında yazıldığı söylenebilir. Nitekim Hz. Ömer'in medhinde yazılan ve eserde 8. sırada tertip edilen manzumenin muhtevasıyla serlevhada kayıtlı olan "*Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar.*"[186] mealindeki ayet arasında tefsirî bir münasebet bulmak çok zordur. Akla gelen tek münasebet, ayette emredilen "adalet" kavramıyla Hz. Ömer'in zihinlerde aynîleşmiş olmasıdır. Benzer bir durum, eserde 90. sırada tertip edilen ve IV. Murad'ın medhinde yazılmış "murâd" redifli manzumede de vardır. Manzumenin serlevhasında "*Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız zengin olandır, övülmeye hakkıyla lâyık olandır.*"[187] mealindeki ayet kayıtlıdır. Muhtevada ise IV. Murad'ın medhi vardır. Seçilen ayetle şiirin muhtevası arasında bir alaka bulmak neredeyse imkânsızdır. Yalnız, *Bâğ-ı Behişt*'te bu tür manzumelerin, yani serlevhasında kayıtlı olan ayetle muhtevası örtüşmeyen manzumelerin varlığı istisnaî bir durumdur. Bu verilerden hareketle bir genellemeye gitmek büyük bir yanlış olur.

Bâğ-ı Behişt'te peygamber kıssalarını konu alan ayetlerin özellikle tercih edildiği anlaşılmaktadır. Eserde, 20 peygamberle ilgili tahkiyevî anlatımlar vardır. Bazı peygamberler hakkındaki nakiller birkaç beyitle sınırlı olurken bazısı birkaç şiirde, Hz. Peygamber ise onlarca şiirde mevzubahis edilmiştir.[188] Bu veriden hareketle Kuloğlu'nun, *Bâğ-ı Behişt*'i telif ederken peygamber kıssalarını anlatmayı özellikle hedeflemiş olabileceği söylenebilir. Nitekim Kuloğlu'nun bazı ifadeleri bu tespiti destekler niteliktedir:

Ėy ḲULOĠLI enbiyānuñ vaḳᶜasından vėr ḫaber
Ḥürmetine anlaruñ şol merḳadüñ bostān olur (118/20)

[186] Nahl, 16/90.
[187] Fâtır, 35/15.
[188] Konuyla alakalı daha ayrıntılı veriler için bu çalışmanın "Peygamber" başlığına bakılabilir.

Enbiyānuñ vaṣfını cān-ıla taḳrīr eylesem
Bezm-i taḥrīrinde çün bir merḥabādur sevdügüm (288/19)

Ėy ḲULOĠLI enbiyā vaṣfın ne bildüñ söyledüñ
Ṣaḳlasun Tañrı kişi bu resme ġavġā görmesün (302/20)

Diñle imdi ėy göñül bu kilk-i zībā söylesün
Enbiyā aḫbārını ṭūṭī-i gūyā söylesün (303/1)

Ėy ḲULOĠLI enbiyā aḥvālin eylersin beyān
Kim dėdi işbu kitāb içinde saña söylesün (303/21)

Ėy ḲULOĠLI enbiyā aḥvālini eyle beyān
Söyleyüp bunuñ gibi çoḳ mācerā şimden-gėrü (319/20)

Ėy ḲULOĠLI enbiyānuñ vaṣfın eyle dāyimā
Ėresin tā kim benā-gāh āşinā menziline (344/20)

Bâğ-ı Behişt'in en çok işlenen konularından birisi de cennet bahsidir. Tıpkı peygamber kıssalarını muhtevi olan ayetlerin özel olarak seçilmesi gibi cennetle ilgili ayetlerin de özellikle seçildiği iddia edilebilir. Bu durum, manzum bir Kur'an tefsiri olarak telif edilen ve adı da *Bâğ-ı Behişt* (:cennet bahçesi) olarak tespit edilen bir eser için şaşırtıcı da olmayacaktır. Kuloğlu'nun, bu eseri yazarken cennete ulaştıran bir rehber yazma niyetinin olduğu kadar cennetin güzelliklerini anlatarak ona özendirme niyetinin de bulunduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla ayet seçiminde de bu hassasiyetle hareket etmiş olmalıdır. Tam da bu minval üzere Kuloğlu'nun kendi ifadeleri arasında, divanını cennet evsafının beyanında tedvin ettiğini işaret eden sözler vardır:

ḲULOĠLI ehl-i cennetüñ aḫbāruñ ėdüp istimāᶜ
Levḥ-i göñülde naḳş ėdüp bir ulu dīvān eyledi (362/20)

Bâğ-ı Behişt'in her bir kasidesinde birden altıya kadar farklı sayılarda ayet tefsir konusu edilebilmektedir. Birden fazla ayetin tefsirinin yapıldığı manzumelerde genelde kısa ayetler seçilmiştir. Kur'an-ı Kerim toplamda 114 sure ve 6236 ayeti muhtevidir. *Bâğ-ı Behişt*'te bu ayetlerden 656 tanesi kaydedilmiştir. Söz konusu ayetler 94 farklı sureden seçilmiştir. Eserde bütünüyle tefsiri yapılan 9 sure vardır. Bunların tamamı kısa surelerdir. Söz konusu sureler ve tefsirlerinin yapıldığı şiirler şöyledir:

Sure Adı	Bulunduğu Şiir	Sure Adı	Bulunduğu Şiir
Kadr	187	Kâfirûn	214
Asr	213	Nasr	111
Hümeze	147-148	İhlas	125
Fil	259	Felak	282
Kevser	101		

Tablo 6. *Bâğ-ı Behişt*'te tamamı tefsir edilen sureler.

Bâğ-ı Behişt'te tefsiri yapılan ayetler, bu ayetlerin bulunduğu sureler ve hangi ayetin hangi şiirde tefsir edildiğini gösteren veriler aşağıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. Tabloda sure adlarının yanındaki parantez içi numaralar surelerin Kur'an-ı Kerim'deki sırasını, ayet numaralarının yanındaki parantez içi numaralar ise ayetin hangi şiirde tefsir edildiğini gösterir. "Toplam Ayet" sütunu, o satırda kayıtlı olan sureden *Bâğ-ı Behişt*'te toplam kaç ayetin kaydedildiğini; "Toplam Şiir" sütunu ise o satırda kayıtlı olan sureden seçilen ayetlerin tefsiri beyanında *Bâğ-ı Behişt*'te toplam kaç şiir nazmedildiğini göstermektedir.

	Sure	Ayet No	Toplam Ayet	Toplam Şiir
1	A'lâ (87)	1-5(93)	5	1
2	A'râf (7)	23(13), 31(212), 46-47(313), 50(315), 89(2), 143(337), 158(393), 172(314), 204(331), 205(61), 206(113),	12	11
3	Abese (80)	1-4(136), 38-42(121)	9	2
4	Ahkâf (46)	13-14(350)	2	1
5	Ahzâb (33)	38(306), 40(354), 45-46(62), 56(6), 57(295), 66-67(260), 71(180), 72(158)	10	8
6	Alak (96)	1-4(96)	4	1

7	Âl-i İmrân (3)	8(16), 15(395), 18-19(71), 26(37), 27(38), 53(377), 73-74(335), 92(216), 110(388), 132-133(381), 134(253), 135(378), 136(379), 144(322), 159-160(397), 200(310)	20	16
8	Ankebût (29)	57(129), 69(78)	2	2
9	Asr (103)	1-3(213)	3	1
10	Bakara (2)	1-3(211), 2-3(14), 27(258), 30(20), 35(12), 44(392), 47(251), 99(135), 105(140), 125(252), 152(276), 155-156(188), 165(44), 21-22(76), 216(238), 245(210), 255(173), 266(138), 285(273), 286(51)	23	20
11	Beled (90)	4(89)	1	1
12	Beyyine (98)	5(160), 6(161), 7-8(176)	4	3
13	Burûc (85)	12-16(85)	5	1
14	Cinn (72)	17(112)	1	1
15	Cum'a (62)	4(140), 10(276), 11(105)	3	3
16	Duhâ (93)	1-5(103), 6-11(104)	11	2
17	Duhân (44)	51-54(149)	4	1
18	En'âm (6)	48(348), 75(171), 88(376), 94(36), 111(199), 129(225), 132-133(367), 160(167)	9	8
19	Enbiyâ (21)	22-23(115), 30(40), 47(321), 51-52(319), 53-55(320), 83(15), 107(131), 107(291)	11	8
20	Enfâl (8)	1(74), 9(341), 17(318), 20-21(366), 28(22), 30(50), 44(306), 45(95)	9	8
21	Fâtır (35)	3(77), 4-5(157), 7(269), 12(177), 15(90), 28-29(153), 33(233), 34-35(234)	11	8
22	Fâtiha (1)	2-5(29), 6-7(17)	6	2
23	Fecr (89)	7-8(126), 9-12(127), 23(174), 27-30(23)	11	4
24	Felak (113)	1-5(282)	5	1
25	Fetih (48)	10(120), 11(39), 17-18(351), 27(100), 28-29(5), 29(139)	7	6

26	Fil (105)	1-5(259)	5	1
27	Furkân (25)	1-2(336), 7(239), 27-28(165), 30-31(237), 52(293), 58(380), 70(345), 75-76(9)	12	8
28	Fussilet (41)	6(374), 6-8(151), 6-8(375), 26(159), 30(130), 31(296), 33(297), 46(338)	8	8
29	Gâşiye (88)	12-14(123), 13-20(342)	9	2
30	Hacc (22)	14(398), 27(280), 49-50(150), 58(26), 77(34)	6	5
31	Hadîd (57)	21(140)	1	1
31	Haşr (59)	20(57), 21(58), 22-23(311)	4	3
32	Hicr (15)	8-9(333), 28-29(263), 30-34(264), 98-99(28)	11	4
33	Hûd (11)	50(203), 51(204), 53(168), 64(133), 65-66(134), 81-82(170), 114(166), 120(274)	10	8
34	Hümeze (104)	1-5(147), 6-9(148)	9	2
35	İbrâhîm (14)	12(79)	1	1
36	İhlâs (112)	1-4(125)	4	1
37	İnfitâr (82)	6-8(99), 10-14(364)	8	2
38	İnsân (76)	8-9(10), 17-18(272), 19(386), 20-21(387), 21(119)	7	5
39	İnşikak (84)	1-4(108), 7-9(109), 10-13(110)	11	3
40	İsrâ (17)	1(53), 14(18), 15(92), 23-24(172), 26-27(292), 34(279), 39(179), 55(183), 71(221), 72(155), 79(83), 81(235), 82(59), 84(243), 85(231), 88(236), 96(241), 111(255)	20	18
41	Kadr (97)	1-5(187)	5	1
42	Kâfirûn (109)	1-6(214)	6	1
43	Kalem (68)	10-16(359), 42(107)	8	2
44	Kamer (54)	10(186), 55(343)	2	2
45	Kâria (101)	4-7(106)	4	1
46	Kasas (28)	20(308), 56(63), 76(69), 77(278)	4	4
47	Kehf (18)	23-24(163), 28(192), 30-31(191), 30-	9	8

		31(271), 46(396), 107-108(299), 110(301), 110(339)		
48	Kevser (108)	1-3(101)	3	1
49	Kıyâme (75)	10(97), 22-23(182)	3	2
50	Leyl (92)	20-21(7)	2	1
51	Lokmân (31)	8-9(267), 17(156)	3	2
52	Mâide (5)	3(48), 32(373), 41(256), 44(266), 44(390), 90(326), 109(303), 114(324), 116(325)	8	9
53	Me'âric (70)	33-35(202)	3	1
54	Meryem (19)	17(118), 41-42(142), 51-53(287), 54-55(288), 56-58(289), 60(372), 76(290)	13	7
55	Muhammed (47)	2(82), 17-19(327), 18-19(328)	4	3
56	Mutaffifîn (83)	22-26(84), 34-35(81)	7	2
57	Mü'min (40)	44(197), 55(206), 55(346), 60(281), 64(169), 75-76(190), 78(312)	8	7
58	Mü'minûn (23)	1-3(207), 4-6(208), 8-11(209), 12-13(222), 14(223), 15-16(224), 51(277), 53(41), 53(243), 97-98(262), 106-107(246)	21	11
59	Müddessir (74)	1-6(137)	6	1
60	Mülk (67)	29-30(152)	2	1
61	Mürselât (77)	19(31)	1	1
62	Nahl (16)	31(33), 31(145), 32(181), 69(46), 78(230), 78(356), 90(8), 96(226)	8	8
63	Nasr (110)	1-3(111)	3	1
64	Nâziât (79)	40-41(91)	2	1
65	Nebe (78)	9-11(66), 12-14(67)	6	2
66	Necm (53)	1-4(55), 8-9(54), 13-16(285), 17-18(286)	12	4
67	Neml (27)	44(184), 46(94), 87(352), 89(357), 90(45),	5	6

		90(358)		
68	Nisâ (4)	37(391), 59(11), 77(114), 78(304), 78(305), 93(384), 95-96(385), 103(358), 122(334), 128(74), 152(389), 157-158(371)	13	12
69	Nûh (71)	26-27(128)	2	1
70	Nûr (24)	27(132), 63(240)	2	2
71	Ra'd (13)	2(247), 23-24(353), 43(27), 43(394)	4	4
72	Rahmân (55)	1-6(323), 46-47(86), 58-59(65), 58-59(215), 60-61(124)	11	5
73	Rûm (30)	12(316), 14(316), 14-15(75), 17-18(340), 19(175), 32(243)	7	5
74	Sâd (38)	22(217), 23(218), 24(219), 24-25(220)	4	4
75	Saff (61)	6(87)	1	1
76	Sâffât (37)	22-23(284), 62-65(146), 75-78(178), 102(143), 103-107(144), 120-122(195), 123-124(344), 139-144(300)	27	8
77	Sebe (34)	12(250), 13(275), 14(294), 15(116), 28(283), 36(298), 51(201)	7	7
78	Secde (32)	4(245)	1	1
79	Şu'arâ (26)	13-14(302), 29-34(232), 88-89(185), 227(72)	11	4
80	Şûrâ (42)	27(162), 49-50(347), 52(368)	4	3
81	Tâhâ (20)	1-3(19), 25-28(1), 43-46(189), 55(194), 116-117(268), 121(49)	15	6
82	Tahrîm (66)	8(24), 8(370)	1	2
83	Talâk (65)	2-3(56)	2	1
84	Tekvîr (81)	8-12(193), 29(98)	6	2
85	Tevbe (9)	34(329), 35(330), 44(257), 51(200), 72(60), 72(382), 72(383), 99(68), 100(261), 111(80), 119(369), 129(332)	10	12
86	Tîn (95)	1-5(64)	5	1
87	Vâkı'a (56)	79-80(164)	2	1

88	Yâsîn (36)	1-6(254), 40(244), 55-56(42), 55-57(270), 57-59(43), 65(30), 77(70), 81(198), 82(4), 83(102)	17	10
89	Yûnus (10)	22(227), 22(228), 25(35), 41(399), 55-56(400), 62(32), 90(363), 108(248)	8	8
90	Yûsuf (12)	53(229), 64(365), 69(265), 78(349), 101(141)	5	5
91	Zâriyât (51)	56(47)	1	1
92	Zilzâl (99)	7-8(205)	2	1
93	Zuhrûf (43)	32(88), 43-44(122), 43-44(196), 46-47(117), 72-73(242), 85(249)	8	6
94	Zümer (39)	10(25), 36(3), 53(96), 65(154), 71(360), 73-74(361), 75(362)	8	7
Toplam 656 ayet				

Tablo 7. *Bâğ-ı Behişt*'te tefsiri yapılan ayetler ve bulundukları sureler (*Sure adlarının yanındaki parantez içi numaralar surelerin Kur'an-ı Kerim'deki sırasını, ayet numaralarının yanındaki parantez içi numaralar ise ayetin hangi şiirde tefsir edildiğini gösterir.*)

Tabloda görüldüğü üzere Kuloğlu, bazı ayetleri birkaç farklı şiirde tekrar ele almıştır. *Bâğ-ı Behişt*'te farklı şiirlerde tekrar tefsir edilen ayetler şunlardır:

Sure	Mükerrer Ayetler	Meal	Şiirler
Fussilet (41)	6-8	Allah'a ortak koşanların vay haline! Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler. Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenler için ise kesintisiz bir mükâfat vardır.	151, 374, 375
Kehf (18)	110	De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Ne var ki) bana, Sizin ilâhınız ancak bir tek ilâhtır" diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.	301, 339
Kehf (18)	30-31	Gerçek şu ki, iman edip iyi işler yapanlara gelince, elbette biz iyi iş yapanların ecrini zayi etmeyiz. İşte onlar için içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleri	191,

		vardır. Orada tahtlar üzerine kurularak altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil giysiler giyeceklerdir. O ne güzel karşılıktır! Cennet de ne güzel bir yaslanacak yerdir.	271
Mü'min (40)	55	Ey Muhammed! Sabret. Allah'ın va'di şüphesiz gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam sabah Rabbini hamd ederek tespih et.	206, 346
Nahl (16)	31	İçinden nehirler akan Adn cennetlerine gireceklerdir. Kendileri için orada diledikleri her şey vardır. Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları böyle mükâfatlandırır.	33, 145
Nahl (16)	78	Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi	230, 356
Ra'd (13)	43	İnkâr edenler, "Sen peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap (Kur'an) bilgisi bulunanlar yeter."	27, 394
Rahmân (55)	58-59	Onlar sanki yakut ve mercandır. O hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?	65, 215
Tevbe (9)	72	Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler va'detti. Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır.	60, 382-383
Zuhruf (43)	43-44	Öyle ise sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz sen doğru bir yol üzeresin. Şüphesiz bu Kur'an, sana ve kavmine bir öğüt ve bir şereftir, ondan hesaba çekileceksiniz.	122, 196

Tablo 8. Farklı şiirlerde tekrar tefsir edilen ayetler

2.1.1. Sebeb-i Nüzul Hikâyeleri

Sebeb-i nüzul (sebebü'n-nüzûl, esbâbü'n-nüzûl) tabiriyle tefsir ve Kur'an araştırmalarında surelerin veya ayetlerin Hz. Peygamber'e iniş sebepleri kastedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetler, Hz. Peygamber zamanında yaşanmış birtakım olayların üzerine nazil olmuştur. Ayetlerin inmesine sebep olan bu

olaylara “sebeb-i nüzul” adı verilmiştir.[189] Nüzul sebebi, Hz. Peygamber döneminde vuku bulmuş ve hakkında ayet/ayetler indirilmiş bir olay veya Hz. Peygamber’e sorulan ve cevaben ayet/ayetler indirilen bir sorudan ibarettir.[190] Her tefsir kaynağında olduğu gibi manzum bir tefsir olan *Bâğ-ı Behişt*’te de sebeb-i nüzulla alakalı bazı rivayetler nakledilmiştir. Eserden faydalanmayı kolaylaştırmak ve tahkiyevî olmak bakımından edebiyatın da ilgi alanına giren rivayetleri teşhir etmek için sebeb-i nüzulle ilgili nakillere ayrı bir başlık açma gereği duyulmuştur. *Bâğ-ı Behişt*’te bulunan sebeb-i nüzul kayıtları, surelerin Kur’an-ı Kerim’deki sırasına göre tertip edilerek aşağıda gösterilmiştir. Önce söz konusu rivayet bir başlıkla belirtilip sonra tırnak içinde ve italik olarak ilgili ayetler kaydedilmiştir. Başlıkların altındaki anlatımlar, *Bâğ-ı Behişt*’teki manzum kayıtların nesre çevrilmiş halidir ve tamamen Kuloğlu’na aittir. Nesir kayıtların sonunda parantez içinde belirtilen numaralar, ilgili kaydın *Bâğ-ı Behişt*’te hangi şiirde bulunduğunu göstermektedir. Gerekli görüldüğü yerlerde dipnotla açıklamalar yapılmıştır.

2.1.1.1. Âl-i İmrân Suresi (3)

2.1.1.1.1.Uhud’da Muhammed Öldü Diye Yaygara Koparılması

“*Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisingeriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisingeriye dönerse, Allah’a hiçbir zarar veremez. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.*”[191]

Mekkeli müşrikler, Müslümanlara savaş ilan ettiler. Hz. Peygamber ve ashabı, onları Uhud dağının eteğinde karşıladı. Müşriklerin askerileri üç bin kişiden fazla olduğu halde Müslümanlar yedi yüz kişiden ibaretti. Resulullah, savaş başlamadan önce bir merkeze elli tane okçu yerleştirdi. Bu okçu birliğinin komutanı Abdullah idi. Onlara şöyle emretti:

— İslam askerleri kâfirlere galebe çaldığında veya kâfirler Müslümanları mağlup eder gibi olduğuna yerinizden asla ayrılmayın. Her ne olursa olsun burayı terk etmeyin!

---

[189] Bedreddin Çetiner, *Esbâb-ı Nüzûl*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2013, s. 1.
[190] Abdulfettah el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl*, Çev.: Salih Akdemir, Fecr Yayınları, Ankara 2013, s. 11.
[191] Âl-i İmrân, 3/144.

Savaş başladı ve başlarda Müslümanlar, kâfirlere biraz üstünlük sağladı. Kâfirler kaçmaya başladı. Müslümanlar da bunların ardına düştü. Bu durumu gören okçular, ganimet endişesiyle yerlerini terk edip düşmanın ardı sıra yağmaya koyuldu. Okçuların terk ettiği geçidi boş gören küffar ise geri dönüp oradan saldırdı. Böylece savaşta Müslümanlara üstünlük sağladılar.

Müşrikler o gün ashaba galip geldiler. Yerini terk etmeyen Abdullah şehit oldu. Hz. Peygamber'in pehlivan amcası Hamza da bu savaşta şehit oldu. Müslümanların üçte biri şehit olurken üçte biri de meydanı terk edip kaçtı. Hz. Peygamber'in etrafında yalnızca dokuz kişi kaldı. Bu dokuz kişi de bir bir şehit edildi. Hz. Peygamber bir başına kaldı. Kâfirin birisi bir taş ile saldırıp Resulullah'ın dişini kırdı. Bu hengâmede şeytan fırsat bularak "Muhammet öldü!" diye bir yaygara kopardı. Bunu işiten ashap kaçmaya başladı. O esnada Hz. Peygamber'in yanında yalnızca Talha kalmıştı. Talha, onu bir yere getirip sakladı. Bu ayetle Allah, o gün "Muhammed öldü!" diyerek korku içinde gerisin geriye kaçıp gidenleri itap etti (322/1-20).

2.1.1.2. Mâide Suresi (5)

2.1.1.2.1.Son Vahiy

"*Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için dîn olarak İslâm'ı seçtim.*"[192]

Bu ayetle Allah, Hz. Peygamber'in vefatına işaret etmiştir. Hz. Peygamber de bu ayet geldiğinde artık Allah'a göç vaktinin geldiğini anladı ve her gün ashabına cenneti, İslam'ı ve sünnetini vasiyet etmeye başladı (48/1-20).

2.1.1.2.2.Hz. Muhammed'in Münafıklardan Huzursuz Olması

"*Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla 'inandık' diyenler (münafıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin.*"[193]

Hz. Peygamber zamanında, Mekke ve Medine'de, Muhacir ve Ensar'ın arasında münafıklar vardı. Onlar, dilleri ile "inandık" derlerdi, ama kalben

---

[192] Mâide, 5/3.
[193] Mâide, 5/41.

inanmazlardı. Resulullah, onların bu durumundan pek mahzun olurdu. Bu ayetle Allah, onu teselli etti (256/1-6).[194]

2.1.1.3. En'âm Suresi (6)

2.1.1.3.1.Mekkelilerin Hz. Muhammed'den Mucize Göstermesini İstemeleri

"*Biz onlara melekleri de indirseydik, kendileriyle ölüler de konuşsaydı ve her şeyi karşılarında (hakikatin şahitleri olarak) toplasaydık, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi.*"[195]

Bir gün Mekke ahalisi toplanıp Hz. Peygamber'e geldiler. Peygamber olduğuna inanmaları için ondan birtakım mucizeler göstermesini istediler:

"Eğer gerçekten de bir peygambersen bize şu istediğimiz mucizeleri göster ki, senin doğruluğuna inanalım: Gökten bir melek inip bizlere görünsün. Senin gibi gaybdan da konuşmasın; elinde bir kitap bulunsun ve ne söyleyecekse oradan okusun. 'Muhammed bir peygamberdir ve onun dini de hak dindir. Ona uyun.' desin. Ayrıca ölmüş olan büyüklerimizden de birkaçını diriltiver ki, onlar bize ahiret ahvalini anlatsınlar. Onlar bize senin dinine girmemiz yönünde nasihat etsinler. Eğer böyle bir şeyi yapmaya gücün yeterse biz de artık hiçbir bahane ileri sürmeksizin senin dinine gireriz."

Onların bu teklifleri üzerine Allah, Cebrail ile söz konusu ayeti inzal ederek ne meleklerin indirilmesinin ne de ölülerin diriltilip konuşturulmasının onları imana getireceğini bildirmiştir (199/2-12).

2.1.1.4. A'râf Suresi (7)

2.1.1.4.1.Müşriklerin Mallarını ve Zamanlarını İsraf Etmeleri

"*Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez .*"[196]

Müşrikler, mallarını ve zamanlarını israf ederlerdi. Bu ayet bunun için Resulullah'a nazil oldu (212/1-2).[197]

---

[194] Kaynaklarda bu ayetin inmesinin sebebi olarak temelde iki farklı olay nakledilmiştir. Olayların ikisi de Medine dönemi ve Yahudilerle ilgilidir. Olayların birisi Yahudilerin Tevrat'taki zina hükmünü keyfi olarak değiştirmeleri, diğeri ise iki düşman Yahudi kabilesi arasındaki adaletsiz bir antlaşmayla ilgilidir (Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.*, s. 145-147; Bedreddin Çetiner, *a.g.e.*, s. 308-313).

[195] En'âm, 6/111.

[196] A'râf, 7/31.

2.1.1.5. Enfal Suresi (8)

2.1.1.5.1.Meleklerin Savaşta Müslümanlara Yardım Etmesi

"Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da, "Ben size art arda bin melekle yardım ediyorum" diye cevap vermişti."[198]

Hz. Peygamber bir gazada Allah'a yalvarıp ondan yardım istedi. Bir rivayette bu gazanın Bedir olduğu nakledildi. Uhud veya Hayber gazaları da olabilir. Allahutaala, Resulullah'ın duasını kabul edip gökten bin tane melek indirdi. Cebrail de onlarla birlikteydi. Hz. Peygamber'e gelip;

— Ey Muhammed, bak işte bin melek geldi, dedi ve bu ayeti indirdi.

O meleklerin bir tanesi bile cihanı yıkmaya kâfiydi. İnsan suretine girip düşmanı tarumar ettiler. Müslümanlardan ve kâfirlerden bazıları da onları gördü (341/1-19).[199]

2.1.1.5.2.Hz. Muhammed'in Bir Avuç Toprakla Düşmanı Savması

"Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı."[200]

Hz. Peygamber'in bir gazasında müşrikler, şiddetle saldırıp galebe çalacak oldular. Bu gazanın bazı raviler Bedir olduğunu söylerken bazıları da Hendek olduğunu söylemiştir. Müslümanlar zor durumdayken hemen o an Cebrail, Hz. Peygamber'e gelerek;

— Eline yerden bir avuç toprak al ve düşmana yaklaşınca onlara at, dedi.

Hz. Peygamber, Cebrail'den bu haberi işitince uygun bir toprak bulmak için aramaya koyuldu. Taş ve torak Allah'ın emri ile haber veriyordu. Resulullah, toprağı bunun için herhangi bir yerden almadı. Nitekim Allah, toprağı almasını evvelce Cebrail'e emretmişti de yer kasem edip ona toprak vermemişti. Hz. Peygamber bir

---

[197] Kaynaklarda bu ayetin "*Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin).*" şeklindeki baş tarafı da dikkate alınarak temelde iki farklı olay aktarılmıştır. Bunlardan ilki ve en çok zikredileni cahiliye döneminde, Kâbe'nin, bilhassa kadınlar tarafından çıplak tavaf edilmesi olayıdır. Diğer bir rivayet ise müşriklerin hac ve Kâbe'yi tazim maksadıyla hac zamanında yalnızca ölmeyecek kadar yemeleri âdeti hakkındadır (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.,* s. 393-394; Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.,* s. 167).

[198] Enfal, 8/9.

[199] Kaynaklarda bu gazanın Bedir olduğu nakledilmiştir (Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.,* s. 170-171; Bedreddin Çetiner, *a.g.e.,* s. 411).

[200] Enfal, 8/17.

kutlu kapı bulmak için toprağı araştırıyordu. Bu halde araştırıp düşünürken nihayet yer; "Şimdi gel al, ey ay yüzlü!" diye çağırdı. Resulullah, o an yerden bir avuç toprağı aldı ve "Kâbe'nin Rabbi hakkına kırılın!" diyerek kâfirlerin gözlerine doğru serpti. Melekler, o toprağın her bir zerresini bir kâfirin gözüne saçtı. Allah'ın emriyle kâfirlerin gözleri görmez oldu ve o bir alay düşman böylece hezimete uğradı. İslam askerleri, onları kırıp bir kısmını da esir ettiler. Böylece Hz. Peygamber, o savaşta kâfirleri yenerek yanında ganimet malları ve esirlerle birlikte geri döndü. Bu ayetle Allah, o gün toprak atanın Hz. Peygamber değil, kendisi olduğunu beyan etmektedir (318/1-16).

2.1.1.5.3.Kureyşli Müşriklerin Hz. Muhammed'i Öldürme Planı

"*Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.*"[201]

Kureyş'in ileri gelenleri, Hz. Peygamber'i Mekke'den çıkarma planlarını görüşmek üzere Ebu Cehil'in öncülüğüyle Dâru'n-Nedve'de bir araya geldiler. Şeytan da insan suretine girerek bu toplantıya katıldı. Elinde bir tespih ve asa ile aralarına katılan bu yabancının bir casus olabileceğini düşünen Ebu Cehil;

— Sen yabancısın. Şimdi burası senin için uygun bir yer değil. Dışarı çık, diyerek ondan meclislerini terk etmesini istedi. Şeytan, Ebu Cehil'e;

— Ben Necidli, görmüş geçirmiş bir ihtiyarım. Dünyanın her türlü işini bilirim. Beni dışarı çıkarmanız sizin için büyük bir hata olur. Siz ne tür tuzaklar kurduğunuzu bana söyleyin bakalım, dedi.

Bunun üzerine oradakiler planlarından söz etmeye başladılar. Kimi Hz. Peygamber'i bir evde hapsetmeyi, kimi ise bir deve ile çöle terk etmeyi teklif etti. Şeytan, bu tekliflerin hiçbirisini beğenmedi. Sıra Ebu Cehil'e geldi. Ebu Cehil, Hz. Peygamber'i katilin kim olduğunun anlaşılmayacağı bir yöntemle öldürmeyi teklif etti. Şeytan bu teklifi çok beğenip Ebu Cehil'e iltifat etti.

Müşrikler bu minval üzere meşveretteyken Cebrail, Hz. Peygamber'e gelip onu müşriklerin tuzaklarından haberdar etti ve Hz. Peygamber'e Hz. Ebubekir'i de

---

[201] Enfal, 8/30.

yanına alarak Mekke'yi terk etmesini söyledi. Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi yerine bırakarak Hz. Ebubekir ile Mekke'den ayrıldı. Onlar Mekke'den çıkarken Hz. Peygamber'e tuzak kuran müşriklere Allah derin bir uyku verdi. Sabah olunca şeytan ve avenesi uykuda kaldıklarını ve onlar uyurken Hz. Peygamber'in şehri terk ettiğini anladılar. Hz. Peygamber'in yerinde ise Hz. Ali'yi buldular.

Hz. Peygamber'in Mekke'den ayrılıp Medine'ye hicret ettiğini anlayan müşrikler, hemen karar alıp takibe başladılar. Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir ise peşlerine düşen müşriklerden gizlenmek için küçük bir mağaraya saklandılar. İzlerini takip eden müşriklerden gizlenmeleri için Allah'ın izniyle mağaranın ağzına bir güvercin yuva yaptı ve bir örümcek de girişe ağ ördü. Mağaranın önüne kadar izleri süren müşrikler, yuva ve örümcek ağından dolayı mağaraya kimsenin girmediğini düşünüp oradan ayrıldılar. Söz konusu ayette Allah, Hz. Peygamber'e bu gibi nimetlerini hatırlatmaktadır (50/2-20).

2.1.1.6. Yûnus Suresi (10)

2.1.1.6.1.Allah'ın Hz. Muhammed'i Teselli Etmesi

"*Eğer onlar seni yalanlarlarsa, de ki: Benim işim bana aittir; sizin işiniz de size. Siz benim yaptığımdan uzaksınız; ben de sizin yapmakta olduğunuz şeylerden uzağım (sorumlu değilim).*"[202]

Mekke'de Velid bin Muğire ve Ebu Cehil gibi putperestler Hz. Peygamber'e sürekli eziyet ediyorlardı. Mekkelilerin çoğu da bunlara uyuyordu. Hz. Peygamber'in ashabı ise bunlara göre çok azdı. Resulullah bu duruma çok üzülüyordu. Onu teselli etmek için Allah, Cebrail'i gönderdi (399/10-15).[203]

2.1.1.7. Hûd Suresi (11)

2.1.1.7.1.Sahabeden Birisinin Mahremi Olmayan Bir Kadını Öpmesi

"*Muhakkak ki, iyilikler kötülükleri giderir.*"[204]

---

[202] Yûnus, 10/41.
[203] Bu ayetin nüzul sebebi ilgili, kaynaklarda herhangi bir olay veya durum nakledilmemiştir. Kuloğlu'nun kendi yorumu olmalı.
[204] Hûd, 11/114.

Hz. Peygamber'in zamanında bir sahabe vardı. Bu sahabenin bir dükkânı vardı. Bir gün onun dükkânına o beldenin en güzel kadınlarından birisi geldi. Sahabe, kadının güzelliğinden çok etkilendi. Kadın, hurma veya üzüm gibi bir şeyler istedi. Şeytanın vesvesesiyle sahabe, o kadına, içeri girip istediği şeylerin iyisini kendisinin seçebileceğini söyledi. Kadın da içeri girdi. Kadın içeri girince sahabe, hemen onu kucaklayıp öptü. Sahabe, yaptığı bu kötü işte daha fazla ileri gitmeyip hemen o an pişman oldu. Resulullah'a gidip bütün macerayı anlattı ve onun vereceği hükmü bekledi. Hz. Peygamber;

— Önce namazı kılalım ve Allah'tan vahiy gelmesini bekleyelim. Allah ne buyurursa öyle eyleyelim, dedi.

Sahabe pişman olup affedilmesi için Allah'a yalvardı. Abdest alıp namaza durdu. Onlar namazdayken Allah, Cebrail ile bu ayeti gönderdi. İyilik edenin kötülükleri giderilir (166/6-19).

2.1.1.8. Ra'd Suresi (13)

2.1.1.8.1.Kafirlerin Hz. Muhammed'i Risalet Hakkında Yalancılıkla Suçlamaları

"*İnkâr edenler, 'Sen peygamber değilsin' diyorlar. De ki: 'Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap (Kur'an) bilgisi bulunanlar yeter.'* "[205]

Kafirlerin Hz. Muhammed'e; "Senin peygamber olduğunu gönlümüz kabul etmiyor. Allah'tan olduğunu söylediğin yanındaki kitabınsa şeytanî bir kitap olmasından şüphe ediyoruz." demeleri üzerine Hz. Peygamber'in incinip Allah'a yönelmesi ile yukarıdaki ayet nazil olmuştur (27/2-8).[206]

---

[205] Ra'd, 13/43.

[206] Alûsî tefsirinde bu ayetin nüzul sebebi şöyledir: "Yemen'den bir papaz gelmişti. Efendimiz (as) ona; 'Benim bir resul olduğumu İncil'de buluyor musunuz?' diye sordu. Papaz; 'Hayır, bulmuyoruz.' dedi. Bunun üzerine Allah, bu ayeti indirdi." (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.*, s. 529).

2.1.1.9. İsrâ Suresi (17)

2.1.1.9.1.Hz. Muhammed'e Ruhun Keyfiyetinden Sual Edilmesi

"*Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. Size pek az ilim verilmiştir.*"[207]

Bir gün Hz. Peygamber'den ruhu sordular: "Ey Muhammed, bu ruhun keyfiyetini söyle bize. O yaratılmış mıdır, yoksa gayr-ı mahlûk mudur? Nedir bunun aslı?" Bunun üzerine söz konusu ayetle Allah, ruh hakkında insana pek az bir şey bildirildiğini vahyetmiştir (231/5-10).

2.1.1.9.2.Müşriklerin Kur'an-ı Kerim'e Nazire Yazmaya Çalışmaları

"*De ki: Ant olsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.*"[208]

Kureyşlilerin bazıları Kur'an-ı Kerim'in yalnızca bir şiir olduğunu iddia ediyorlardı. Bu sebepten onu gölgede bırakacak üslûp ve güzellikte şiirler yazarlarsa Kur'an'ı mağlup edeceklerini düşünüyorlardı, fakat bunu yapacak birisini de bulamıyorlardı. Şairlerden birisi Velib bin Muğire ve Ebu Cehil'e, Kur'an'ı mağlup edebileceğini, ama bunu yapabilmek için bazı ihtiyaçları olduğunu söyledi:

— Bu Kur'an'a ben nazire söylerdim; fakat içinde kaygısız yaşayacağım, etrafında bağ ve bahçeler bulunan evlerim, saraylarım yok. Çevre yanımda güzel kızlar, güzel oğlanlar ve akarsular olsaydı onu hükümsüz kılacak şiirler yazabilirdim. Yeter ki sessiz sakin, kafamı dinleyeceğim tenha bir köşküm olsun; ben güzel söz söylemekte Kur'an'ı geçerim. Neyleyim ki fakirim.

Şairin bu sözünü işiten Velid bin Muğire ve Ebu Cehil, hemen onun arzularını karşılayacak bir köşk yaptırdılar. Öyle bir köşk ki, bir tek içinde sultanı eksik. Köşkün etrafında bahçeler kurup sular akıttılar. Öyle mamur ki, bir abıhayatı eksik. Başkaca ne istediyse hepsini karşıladılar.

İstediği her şeyi yanı başında hazır bulan o şair, şiirlerini yazmaya başladı. Birçok söz etti, nice yapraklar harcadı ve böylece altı ay geçti. Altı ayın sonunda

---

[207] İsrâ, 17/85.
[208] İsrâ, 17/88.

diğer şairler toplanıp bunu teftiş ettiler. Yazdıklarının hepsini gözden geçirdiler, fakat özge bir söz bulamadılar. Onca yazdığının içinde Kur'an-ı Kerim'le yarışacak bir cümle bile yoktu. Bakara suresinin bir ayetine nazire söylemek için hayli çalışmış, fakat başaramamıştı. Nihayet "Böyle bir derde derman olmaz." dediler. Bunun üzerine Allah, bu ayetle, bütün insan ve cin taifesinin bir araya gelip birbirine destek olmasıyla bile Kur'an'ın bir benzerinin meydana getirilemeyeceğini bildirmiştir (236/2-18).[209]

2.1.1.10. Kehf Suresi (18)

2.1.1.10.1.Hz. Muhammed'in İnşallah Demeden Vaatte Bulunması

"*Hiçbir şey hakkında sakın 'yarın şunu yapacağım' deme! Ancak, 'Allah dilerse yapacağım' de. Unuttuğun zaman Rabbini an ve 'Umarım Rabbim beni, bundan daha doğru olana ulaştırır' de.*"[210]

Ravilerin naklettiğine göre bir gün müşrikler, Resulullah'a gelerek şu üç şeyin haberini kendilerine aktarmasını istediler:

— Birincisi; Ashab-ı Kehf kimdir? İkincisi; bütün yeryüzünü dolaşan İskender kimdir? Üçüncüsü; bize ruhu açıkla. Eğer ki sen gerçekten de bir peygambersen bunları bize açıklaman gerekir.

Hz. Peygamber;

— Bu sorularınızı yarın cevaplayayım, diyerek müşriklerden bir günlük mühlet aldı.

Resulullah, müşriklere açıklama yapmak üzere bir gün sonrası için mühlet tayin ederken Rabbini unutup "inşallah" demedi. Bunun üzerine ona birkaç gün vahiy gelmedi. Hâlbuki o, müşriklere, bir gün sonra sorularını cevaplayacağını söylemişti. Bu durum Hz. Peygamber'i bir hayli ıstıraba düşürdü. Birkaç günün sonunda nihayet Cebrail geldi ve Kehf suresini inzal etti. Resulullah'ın beklediği cevaplar da böylece gelmiş oldu. Bunlar şöyleydi:

---

[209] Tefsir kaynaklarında böyle bir olaya rastlanmamıştır.
[210] Kehf, 18/23-24.

— Ashab-ı Kehf, bir mağarada üç yüz yıl kadar uyuyan yedi kişidir. İskender ise doğuyu ve batıyı dolaşıp görünmeyen bir set yapandır. Ey Muhammed, ruh ise Rabbinin emridir. O konuya hiç yaklaşma.

Hz. Peygamber sordu:

— Ey Cebrail, niçin bana tez gelmedin?

Cebrail;

— Ey âlemlerin övüncü Muhammed, Allah emretmese yine gelmezdim. Allah sana şu ayetleriyle yol göstermektedir, diyerek Kehf suresini inzal etti (162/2-18).

2.1.1.10.2.Müşriklerin Hz. Muhammed'den Yanındaki Fakirleri Uzaklaştırmasını İstemeleri

"*Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte ol. Dünya hayatının ziynetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme.*"[211]

Rivayet edilir ki, bir gün Kureyş'in ileri gelenleri Hz. Peygamber'e gelip şu teklifi yaptılar:

— Ey Muhammed, biz sana tabi olmayı isteriz, ama yanındaki birkaç köle ve fakirin varlığı bize engel olmaktadır. Eğer Bilal ve Suheyb'i yanın uzaklaştırırsan hepimiz sana katılırız. Sen onları yanından kov ve yanında bizi bul.

Hz. Peygamber, Kureyşlilerin sözlerine meylederek Bilal ve Suheyb'i yanından kovmayı aklından geçirdi. Bunun üzerine Allah, ilgili ayetle onu azarladı (192/1-6).[212]

---

[211] Kehf, 18/28.

[212] Farklı rivayetlerde müşriklerin, Hz. Peygamber'den yanından kovmasını istediği kişiler arasında şu isimler de anılmıştır: Sa'd ibn Ebî Vakkas, İbn Mes'ûd, Ammâr ibn Yâsir, Mikdâd ibn Abdullah, Habbâb ibn Heret, Huzeyfe'nin kölesi Sâlim, Üseyd'in kölesi Salih, Vâkıd ibn Abdullah el-Hanzalî, Hz. Ömer'İn kölesi Mihca, Utbe ibn Gazvân, Evs ibn Havliyy, Amir ibn Fuheyre, Ebu Fukeyhe (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.,* s. 363-368; Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.*, s. 160-161).

2.1.1.11. Taha Suresi (20)

2.1.1.11.1.Kureyş İleri Gelenlerinin Hz. Muhammed'e İftira Etmeleri

"*Tâ Hâ. (Ey Muhammed!) Biz Kur'ân'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak (Allah'ın azabından) korkacaklara bir öğüt (bir uyarı) olsun diye indirdik.*"[213]

Kureyş'in ileri gelenlerinin Hz. Muhammed'e iftira etmeleri üzerine bu ayetler nazil olmuştur (19/11).[214]

2.1.1.12. Nur Suresi (24)

2.1.1.12.1.Bir Bedevinin Haber Etmeden Hz. Muhammed'in Evine Girmesi

"*Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.*"[215]

Bir gün bedevinin biri haber vermeksizin Hz. Peygamber'in evine girdi. O sırada evde bulunan Hz. Ayşe'yi gördü ve ona tamah etti. Bunun üzerine Resulullah'a eş değiştirmeyi teklif etti:

— Sen bunu bana ver, ben de kendi ehlimi sana vereyim. Üstüne de başkaca birçok şey daha veririm. Birkaç cariye, koyun ve deve vereyim.

Hz. Peygamber bu çirkin değiştirme teklifini kabul etmedi ve adamı gönderdi. Hz. Ayşe ana bu alçak tekliften huzursuz olup;

---

[213] Tâhâ, 20/1-3.

[214] Kuloğlu, Kureyşlilerin ne tür bir iftirada bulunduklarına ilişkin bir açıklama yapmamıştır. Tefsir kaynaklarında bu ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili beş farklı rivayet nakledilmiştir: Bunlardan ilkine göre Ebu Cehil, Velid ibn Muğire, Mut'im ibn Adiyy ile Nadr bin Haris'in, Hz. Muhammed'e; "Sen kavminin dinini terk ettiğin için bedbaht oluyorsun." demeleri üzerine söz konusu ayetler nazil olmuştur. Dahhak'tan nakledilen diğer bir rivayete göre ise; Hz. Peygamber'e Kur'an nazil olduğu zaman onun ve ashabının kalkıp namaz kılarak var güçleriyle ibadet ettiklerini gören müşriklerin "Bu Kur'an Muhammed'e ancak bedbaht olsun diye inmiştir." demeleri üzerine nazil olmuştur. Üçüncü rivayette, Hz. Peygamber hakkında "Bu adam Rabbine şaki oldu." denilmesi üzerine nazil olduğu söylenmiştir. Diğer bir rivayette, Hz. Peygamber'in vahyin ilk geldiği günlerde namazlarında kıyam ederken ayaklarının ucuna basarak durduğu ve bundan dolayı da sıkıntı çektiği için bu ayetin nazil olduğu nakledilmiştir. Son rivayette ise şöyle nakledilmektedir: Hz. Peygamber'e Müzzemmil suresinin "Ey örtünüp bürünen (Peygamber)! Kalk, birazı hariç olmak üzere geceyi; yarısını ibadetle geçir. Yahut bundan biraz eksilt." şeklindeki ilk ayetleri nazil olunca geceleri kalkıp namaz kılmaya başladı. Kıyamda çok fazla durduğu için ayakları şişiyordu. Bunun üzerine "Biz Kur'ân'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik" ayeti nazil olmuştur (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.*, s. 598-599; Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.*, s. 226).

[215] Nûr, 24/27.

— Ey Peygamber, bu ne çirkin bir haberdir, dedi. Hz. Peygamber de bu durumdan çok mustarip oldu ve Allah'ın hükmüne muntazır oldu. Nihayet bu hicap ayeti nazil oldu (132/10-19).[216]

2.1.1.13. Furkan Suresi (25)

2.1.1.13.1.Müşriklerin Hz. Muhammed'in Beraberinde Bir Melek İstemeleri

"*Dediler ki: Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda pazarda dolaşır. Ona bir melek indirilseydi de, bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya!*"[217]

Hz. Peygamber, dinini tebliğ etmek için var gayretiyle çalışıyordu. Çarşı pazar demeyip her yerde, herkese dinini tebliğ ediyordu. Onları imana getirmek için adeta yalvarıyordu. Mekke'nin kâfirleri onu gördükleri yerde şöyle derlerdi:

"Böyle peygamber mi olur? O da bizim gibi yiyip içiyor. Aynen bizim gibi çarşıda pazarda dolaşıyor. Bari onunla beraber bir melek indirilseydi ya! O melekle birlikte gelip bizi uyarırdı. Böylece onun bıraktığı heybetle bizim kalbimiz de mutmain olurdu."

Müşriklerin bu sözleri üzerine bu ayet nazil oldu (239/1-15).

2.1.1.13.2.Hz. Muhammed'in Kavminin Düşmanlığını Allah'a Şikâyet Etmesi

"*Peygamber, 'Ey Rabbim! Kavmim şu Kur'an'ı terk edilmiş bir şey hâline getirdi' dedi. Biz, işte böyle, her peygamber için suçlulardan bir düşman yarattık. Yol gösterici ve yardım edici olarak Rabbin yeter.*"[218]

Kureyşli müşrikler, Hz. Peygamber'e ısrarla karşı çıkıp şiddetli bir düşmanlık gösterdiler. Onun peygamberliğini reddedip hakkında birçok iftira ettiler. Bu durum üzerine Hz. Peygamber, inkârcıları ayetteki sözlerle Allah'a şikâyet etti ve Allah da onu teselli etti (237/1-3).

---

[216] Tefsir kaynaklarında böyle bir habere rastlanmadı. Bu ayetin nüzul sebebi için yukarıda anlatılanla hiçbir ilgisi olmayan başka bir olay nakledilmiştir. Şöyle ki: Ensar arasından bir kadın Hz. Peygamber'e gelip; "Ey Allah'ın elçisi, Ben evde bazen öyle bir durumda oluyorum ki, ne babamın, ne çocuğumun, ne de başka bir kimsenin beni o halde görmesini istiyorum. Ben bu durumda iken babam veya ailemden bir erkek gelip odama giriyor. Bu gibi durumlarda ne yapmam gerekir?" diye sorunca bu ayet nazil olmuştur. Ayrıca Kuloğlu, bu ayet için "hicab ayeti" demiş, fakat tefsir kaynaklarında "istîzân ayeti" olarak anılmaktadır (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.*, s. 648-649; Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.*, s. 251).

[217] Furkan, 25/7.

[218] Furkan, 25/30-31.

2.1.1.13.3.Hz. Muhammed'in Kâfirlere İtibar Etmemeyle Emrolunması

"*Öyle ise kâfirlere itaat etme, onlara karşı bu Kur'an'la büyük bir mücadele ver.*"[219]

Hz. Peygamber zamanında Velid bin Muğire ve Ebu Cehil, Mekke'nin eşrafındandı. Resulullah zaman zaman bunlara meylederdi. Bu ayetle onlara itaat etmemesi ve onlarla mücadele etmesi emredildi (293/4-12).[220]

2.1.1.14. Kasas Suresi (28)

2.1.1.14.1.Hz. Muhammed'in Ebu Tâlib'den Son Anında Kelime-i Tevhidi Söylemesini İstemesi

"*Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir.*"[221]

Ebu Tâlib ölüm döşeğinde son demlerini yaşıyordu. Hz. Peygamber onun yanına geldi ve şöyle dedi:

— Ey amca, eğer imana gelip benim dinime girersen seni cehennem ateşine koymaması için Allah indinde sana kefil olurum. Bu söylediğimi kabul edip bir kere lailaheillallah dersen yakıcı ateşten kurtulursun. Allah, beni alemlere rahmet olarak gönderdi.

Ebu Tâlib, Hz. Peygamber'in bu sözlerini işitince bir cevap vermeyip gözlerini kapattı. Hz. Peygamber;

— Ey amca, sözümü neden kabul etmiyorsun? Nasıl oluyor da cennete tenezzül etmiyorsun, dedi. Ebu Tâlib cevap verdi:

— Ey Muhammed, bırak beni. Kureyş'in büyüklerine hayli mahcup olurum. Birazdan ruhum onların katına varacak. Bu utançla ruhum onların katına nasıl varır? Beni onların huzuruna utanç içinde gönderme. Zira onlar bana "Buraya atalarının dininden vazgeçmiş olarak geldin. Bir çocuğa uymak sana yakıştı mı?" derler.

---

[219] Furkan, 25/52.
[220] Tefsir kaynaklarında böyle bir rivayete rastlanmamıştır.
[221] Kasas, 28/56.

Hz. Peygamber, amcasının bu sözleri üzerine ümidini yitirir ve gözyaşları içinde Allah'a yalvarır:

— Ya Rab! Amcam insaf edip küfrü bırakmadı. Allah'ım, onu bana bağışlayıp hidayete ulaştırmadın! Cömertlik denizinden ona hidayet verseydin o büyük denizden hiçbir şey eksilmezdi.

Hz. Peygamber evinde böyle yakarıp ağlarken Hz. Ali gelip haber verdi:

— Ya Resulallah bilmiş ol ki, babam senin sözlerini kabul etmeyip saygısızca bu cihanı terk etti! O seni Allah'ın elçisi bilip Kur'an'a hiç bakmadı. Sonunda da küfür ile öldü.

Hz. Peygamber;

— Ey Ali, artık yapacak bir şey kalmadı. Git onu defnet, dedi.

Ayet, söz konusu olay üzerine hidayete erecek olanları yalnızca Allah'ın bileceğini, Hz. Peygamber'in sevdiği insanları Allah dilemedikçe doğru yola iletemeyeceğini bildirmek için nazil olmuştur (63/2-20).

2.1.1.15. Ahzab Suresi (33)

2.1.1.15.1.Hz. Muhammed'e Cefa Verenlerin Lanetlenmeleri

"*Şüphesiz Allah ve Resulünü incitenlere, Allah dünya ve ahirette lânet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır*."[222]

Müşrikler, Hz. Peygamber'e eziyet ederdi. Allah, ona eziyetle düşmanlık edenlere dünyada ve ahirette lanet etmiştir. Bu ayet, dünyada ona düşmanlık edilmemesi için nazil olmuştur (295/9-15).[223]

2.1.1.16. Yasin Suresi (36)

2.1.1.16.1.Müşriklerin Öldükten Sonra Dirilmeyi Reddetmeleri

"*Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Evet yeter. O, hakkıyla yaratandır, hakkıyla bilendir.*"[224]

---

[222] Ahzab, 33/57.

[223] Kuloğlu, söz konusu eziyetin ne olduğunu belirtmemiş. Taberî, İbn Abbas'tan rivayetle bu ayetin, Hz. Peygamber'i İbn Ahtab'ın kızı Safiyye ile evlendiği için kınayanlar hakkında nazil olduğunu yazmıştır (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.*, s. 737).

Bu ayetin inmesinin sebebi kâfirlerin, öldükten sonra dirilmeyi ve sualin varlığını reddetmeleridir (198/17-18).[225]

2.1.1.17. Mü'min Suresi (40)

2.1.1.17.1.Mekkeli Müşriklerin Hz. Muhammed'e Eziyet Etmeleri

"*Ey Muhammed! Sabret. Allah'ın vaadi şüphesiz gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam-sabah Rabbini hamt ederek tespih et.*"[226]

Hz. Peygamber, Mekke'de insanlara İslam'ı tebliğ ederken müşrikler daima onu yalanlıyorlardı. Söylediği her şeyi tekzip ediyorlardı. O da bu durumdan dolayı çok huzursuz oluyordu. Allah, böyle durumlarda Hz. Peygamber'i bu ayeti ile teselli ediyordu (206/6-11).[227]

2.1.1.17.2.Velid bin Muğire ve Ebu Cehil'in Büyüklenmeleri

"*Bu, sizin yeryüzünde haksız yere şımarmanızdan ve böbürlenmenizden ötürüdür. Onlara, "Ebedî kalmak üzere cehennem kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!" (denir).*"[228]

Mekke'de Hz. Peygamber'e en çok Velid bin Muğire ve Ebu Cehil eziyet etmiştir. Bunlar hiç ölmeyeceklermiş gibi kibir ve şımarıklıkla maluldüler. Mevzubahis olan ayetlerin, bunların hakkında nazil olduğu söylenmiştir (190/11-12).[229]

---

[224] Yâsîn, 36/81.
[225] Kuloğlu, ayetin inzaline sebep olan olayla ilgili başka bir ayrıntı vermemiştir. Kaynaklarda bu olay şöyle nakledilmektedir: As bin Vail, elinde çürümüş bir kemiği ufalayarak Resulullah'a gelip; "Ey Muhammed, Allah böyle çürüyüp dağılmışken mi bunu tekrar diriltecek?" diyerek istihza etti. Bunun üzerine ilgili ayet nazil oldu. Başka bir rivayette ise bu sözü söyleyenin Übey bin Halef olduğu söylenmiştir (Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.*, s. 300).
[226] Mü'min, 40/55.
[227] Kaynaklarda böyle bir durumdan söz edilmemektedir.
[228] Mü'min, 40/75-76.
[229] Kaynaklarda böyle bir sebepten söz edilmemektedir.

2.1.1.18. Fussilet Suresi (41)

2.1.1.18.1.Mekkeli Müşriklerin Veyl Cehennemiyle Korkutulmaları

"*Allah'a ortak koşanların vay haline! Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler. Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenler için ise kesintisiz bir mükâfat vardır.*"[230]

Bu ayetler, Kâbe'yi putlarla dolduran putperest Mekkelileri korkutmak için nazil olmuştur (375/3-5).[231]

2.1.1.18.2.Hz. Muhammed Kuran Okurken Müşriklerin Gürültü Yapması

"*İnkâr edenler dediler ki: Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Baskın çıkmak için o okunurken yaygara koparın.*"[232]

Hz. Peygamber, Kâbe'de Kur'an okurken Mekke'nin kâfirleri onun sesini duymak istemezlerdi. Birbirlerine de "Onu dinlemeyin!" diye telkinde bulunurlardı. Onun Kur'an okuduğu zamanlarda gürültü yapmaları için çoluk çocuğu bir araya getirirlerdi. Bununla da yetinmeyip Mekke'nin köpeklerini de oraya toplarlardı. Ne zaman ki Resulullah, Kur'an okumaya başlasa bunlar da gürültü etmeye başlardı. Çocuklar bağırıp çağırır, köpekler ürdürülürdü. Böylece Kur'an'ın sesini bastırıp onu mağlup edeceklerini düşünürlerdi. Hz. Peygamber'i de bu şekilde Kur'an okumaktan vazgeçireceklerini zannederlerdi (159/3-11).

2.1.1.18.3.Namaza Çağrı İçin Ezanın Tayin Edilmesi

"*Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve 'Kuşkusuz ben Müslümanlardanım' diyenden daha güzel sözlü kimdir?*"[233]

Hz. Peygamber, Müslümanlara namaz vaktini haber edip onları mescide çağırmanın bir yolunu düşünüyordu. Sahabeden bazıları namaz vaktini çan çalarak duyurmayı teklif etti:

---

[230] Fussilet, 41/6-8.
[231] Bu ayetlerin inzaliyle alakalı şu olay nakledilmiştir: Müşrikler, hac mevsiminde Kâbe'yi ziyarete gelenlere yemek yedirir, su verir ve onlar için harcamalarda bulunurlardı. Bir zaman geldi; Hz. Peygamber'e iman etmiş olanlara harcama yapmamaya, onlara yemek ve su vermemeye başladılar. Bunun üzerine onlar hakkında bu ayetler nazil oldu (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.*, s. 771).
[232] Fussilet, 41/26.
[233] Fussilet, 41/33.

"Büyük bir çan kuralım. Çana vurulduğu zaman namaz vakti olduğunu bilip mescide geliriz." dediler. Hz. Peygamber bu teklifi uygun bulmadı. Bu yöntemin açık bir şekilde kâfirlere (Hıristiyanları) benzemek olacağını düşündü. Bazıları öküz boynuzundan yapılmış bir sur kullanmayı teklif ederken bazıları da büyük bir davul kullanmayı teklif ettiler. Resulullah, bu tekliflerin hiçbirisine sıcak bakmadı. Allah'ın emrini bekledi.

Sahabelerden birkaçı, rüyasında mescidin yanına bir meleğin geldiğini gördü. Melek, bildiğimiz şekliyle ezanı okudu ve birkaç kere bunu tekrar etti. Birkaç sahabenin aynı rüyayı görmesi üzerine bunun ilahi bir işaret olduğu anlaşıldı ve namaza çağrı usulü olarak ezan kararlaştırılmış oldu. Hz. Peygamber, ezanı bu şekilde okutunca münafıklardan bazıları "bu bidattir" diye ileri geri konuşmaya başladılar. Bunun üzerine Allahutaala söz konusu ayetle, ezan için bundan iyi bir söz olmayacağını bildirmiştir (297/2-15).

2.1.1.19. Fetih Suresi (48)

2.1.1.19.1.Bedevilerin Korkudan Mekke Seferine Katılmamaları

"*Bedevîlerin (savaştan) geri bırakılanları sana, "Bizi mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu; Allah'tan bizim için af dile." diyeceklerdir. Onlar, kalplerinde olmayanı dilleri ile söylerler.*"[234]

Medine'deki münafıklar, Müslümanların ordusu Mekke'ye sefere çıkacağı zaman, Müslümanların yenileceğini düşünerek, sefere katılmadılar. Durum onların düşündüğünün tersine Müslümanların galibiyeti ve Mekke'nin fethi ile sonuçlanınca Hz. Peygamber'in huzuruna gelip özür dilediler. Onları ailelerinin ve mallarının alıkoyduğunu, çok pişman olduklarını ve tövbe ettiklerini söylediler. Halbuki bu sözlerinde de samimi değildiler. Nitekim Allah da bu ayetle onların bu sözlerinin yalan olduğunu ve kalplerinde taşıdıkları ile dillerinin söylediğinin farklı olduğunu Hz. Peygamber'e bildirmiştir (39/2-12).

---

[234] Fetih, 48/11.

2.1.1.19.2.Münafıkların Hz. Muhammed'in Rüyasını İnkâr Etmeleri

"Ant olsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz."[235]

Hz. Peygamber, Mekke henüz fethedilmemişken rüyasında kendisini Kâbe'de görmüştü. Bu rüya Mekke'nin fetholunacağını önceden haber veren ilahi bir işaretti. Rüyayı müteakip Hz. Peygamber Muhacir ve Ensar ile birlikte Kâbe'yi ziyaret etmek için yola çıktı. Yanlarında da kurban edilmek üzere birçok koyun ve deve götürdüler. O yıl Kureyşliler, Hz. Peygamber ve beraberindekilerin Kâbe'yi ziyaret etmesine bir şekilde engel oldular ve Müslümanlar o sene umre yapamadılar. O esnada müşrikler ve Müslümanlar arasında bir antlaşma yapıldı. Bu antlaşmaya göre Müslümanlar ancak bir yıl sonra Kâbe'yi ziyaret için Mekke'ye gelebilecekti.

Hz. Peygamber ve Ashabı o sene umre yapamadan Medine'ye döndüler. Münafıklar bu durumdan hareketle sürekli Hz. Peygamber'in rüyasını inkâr ile meşgul oldular. Hz. Peygamber bir sene sonra tekrar Mekke'ye doğru sefere çıktı ve şehri fethetti. Böylece rüyası da tasdik edilmiş oldu. Yukarıdaki ayet bu hadise bağlamında Hz. Peygamber'in her fiilinin hak olduğunu bildirmek için indirildi (100/6-16).[236]

2.1.1.20. Cuma Suresi (62)

2.1.1.20.1.Hz. Muhammed Minberdeyken Ashabının Mescidi Terk Etmesi

"(Durum böyle iken) onlar bir ticaret veya bir oyun eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koştular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah'ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır."[237]

Hz. Peygamber, bir Cuma günü mescitte hutbe okurken kabile beyinin birisi kervanı ile Medine'ye girdi. Şehre yeni bir kervanın geldiği anlaşılsın diye davullar çalındı. Bu kervan, davul sesi eşliğinde Resulullah'ın mescidinin önünden de geçti.

---

[235] Fetih, 48/27.
[236] Kaynaklarda Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın elçisi, rüyan nerede kaldı?" diye ashabının sorması üzerine ayetin inzal edildiği belirtilmiştir (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.*, s. 816; Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.*, s. 325).
[237] Cuma, 62/11.

Cümbüşü duyup şehre yeni bir kervanın geldiğini anlayan ashabın hepsi mescidi terk edip kervanın peşi sıra gitti. Hz. Peygamber bu esnada hala minberde hutbe okumaktaydı ve bu durumdan çok rahatsız oldu. Olay üzerine bu ayet nazil oldu (105/1-6).

2.1.1.21. Kalem Suresi (68)

2.1.1.21.1.Velid b. Muğire'nin Zemmedilmesi

"*Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme. Âyetlerimiz kendisine okunduğu zaman, "Öncekilerin masalları!" der. Yakında biz onun burnunu damgalayacağız.*"[238]

Bu ayetler Velid bin Muğire hakkında nazil olmuştur. Zinadan hâsıl olduğu için şerre meyilli olan Velid, malına ve evladına güvenip Hz. Peygamber'e iman etmemişti (359/2-11).[239]

2.1.1.22. Müddessir Suresi (74)

2.1.1.22.1.Hz. Muhammed'in Cebrail'i Görünce Eve Gelip Örtüye Bürünmesi

"*Ey örtünüp bürünen (Peygamber!) Kalk da uyar. Rabbini yücelt. Nefsini arındır. Şirkten uzak dur. İyiliği, daha fazlasını bekleyerek (bir kazanç elde etmek için) yapma.*"[240]

Ravilerin naklettiğine göre Cebrail, Hira dağında Alak suresini inzal ettiği zaman Hz. Peygamber titreyerek eve geldi ve yatıp örtündü. O yatarken Cebrail yine geldi ve Müddessir suresinin ilgili ayetlerini inzal etti (137/6-9).

---

[238] Kalem, 68/10-16.
[239] Bu ayetin Ahnes ibn Şerîk ibn Amr es-Sakafî ve Esved ibn Abdi Yağûs hakkında nazil olduğuna yönelik rivayetler de vardır (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.*, s. 902; Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.*, s. 372).
[240] Müddessir, 74/1-6.

2.1.1.23. İnsan Suresi (76)

2.1.1.23.1.Hz. Ali'nin Tek Yiyeceği Olan Üç Ekmeği Muhtaçlara Vermesi

"*Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.*"[241]

Bir gün Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hasta oldular. Bunun üzerine Hz. Ali, çocukları iyileşirse üç gün oruç tutacağına dair adakta buldu. Nihayet evlatları iyileşti ve Hz. Ali de adağını yerine getirmek üzere oruç tuttu. Adağını tamamlayıp orucunu açacağı zaman yemek için üç tane ekmek tedarik etti. İftar olup Hz. Ali henüz yemeğe başlamamışken bir hasta, kapısına gelerek ondan yiyecek bir şeyler istedi ve Hz. Ali de üç ekmekten birisini bu hastaya verdi. Hastanın gitmesinden sonra Hz. Ali tekrar sofraya oturacağı sırada bu sefer de yetim olduğunu söyleyen birisi kapıya geldi. Hz. Ali ikinci ekmeği de bu yetime verdi. Aynı şekilde üçüncü ekmeği de hiç yiyeceği bulunmayan bir esire verdi. Böylelikle kendisi ve ailesi için evlerinde başka hiçbir yiyecek kalmadı. İlgili ayetler, bu olay üzerine Hz. Ali vasfında nazil oldu (10/5-14).[242]

2.1.1.24. Mürselât Suresi (77)

2.1.1.24.1.Kafirlerin Hz. Muhammed'in Mucizelerini Yalanlamaları

"*O gün vay yalanlayanların hâline!***"**[243]

Hz. Peygamber bir mucize gösterdiği zaman kafirler dört bir taraftan, yoğun bir çabayla o mucizeyi yalanlamaya çalışırlardı. Kafirlerin bu davranışlarının Hz. Peygamber'i huzursuz etmesi üzerine söz konusu ayetle Allah onu teselli etmiştir (31/12-19).[244]

---

[241] İnsan, 76/8-9.

[242] Kuloğlu'nun naklinden, üç gün peş peşe hiç iftar edilmeden oruç tutulduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda, Hz. Ali ve ailesiyle ilgili aktarılan bu olay bazı değişikliklerle farklı farklı anlatılsa da üç gün peş peşe iftarsız tutulan bir oruçtan bahsedilmemektedir (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.,* s. 927-928).

[243] Mürselât, 77/19.

[244] Kaynaklarda böyle bir sebepten söz edilmemektedir.

2.1.1.25. Abese Suresi (80)

2.1.1.25.1.Hz. Muhammed'in Kendisine Gelen Âmâya Yüzünü Ekşitmesi

"*Kendisine o âmâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü. (Ey Muhammed!) Ne bilirsin, belki de o arınacak yahut öğüt alacak da bu öğüt kendisine fayda verecek.*"[245]

Ravilerden nakledildiğine göre Resulullah bir gün Kureyş'in ileri gelenlerine İslam'ı tebliğ ediyordu. Onlarsa anlatılanları kabul etme taraftarı değillerdi. Bu sırada yanlarına bir âmâ çıkageldi ve o topluluğun yanında;

— Ya Resulullah, bana imanı arz et, dedi.

Hz. Peygamber, âmâya cevap verip imanı anlatmadı. Oradaki Kureyşli müşrikler de bu hâle gülüşüp o âmâyı küçük düşürdüler. Âmâ çok mahzun bir halde o meclisi terk etti. Bu durum üzerine Allah, Cebrail ile Abese suresinin ilk dört ayetini göndererek Hz. Peygamber'i azarladı. Daha sonra Hz. Peygamber; "Senin için Allah beni azarladı." diyerek âmânın gönlünü yaptı (136/7-19).

2.1.1.26. Mutaffifin Suresi (83)

2.1.1.26.1.Müşriklerin Ashaba Gülüp İstihza Etmeleri

"*İşte bugün de müminler kâfirlere gülerler. Koltuklar üzerinde (etrafı) seyrederler.*"[246]

Kureyşli kâfirler, Hz. Peygamberin ashabına gülüp onlarla alay ederlerdi. Bu ayetle Allah, müminlere; "Ahrette de cennette kurulmuş olarak siz onlara güleceksiniz." diye tesellide bulunmaktadır (81/6-7).

2.1.1.27. Ğâşiye Suresi (88)

2.1.1.27.1.Mekkelilerin Cennet Tasvirlerini Mantıksız Bulması

"*Orada yüksek tahtlar, konulmuş kadehler, sıra sıra yastıklar, serilmiş gösterişli yaygılar vardır. Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır! Göğe*

[245] Abese, 80/1-4.
[246] Mutaffifîn, 83/34-35.

bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir! Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir! Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır!”[247]

Allahutaala’dan cennet tahtlarının özelliklerini anlatan ayetler nazil olunca Mekkeliler anlatılanlara taaccüp ettiler: “Bunlara nasıl binilir? Bu yüksek döşeklere merdivenle mi çıkılacak?” diye şüphelerini dillendirdiler. Bunun üzerine ilgili ayetle Allah; devenin yaratılışını, göğü, dağları ve yeryüzünü örnek gösterdi (342/4-10).

2.1.1.28. Beled Suresi (90)

2.1.1.28.1.Ebu Cehil’in Bol Harcamalarıyla Övünmesi

“*Yığınla mal harcadım, diyor.*”[248]

Ayette, harcadığı malla övünen bir kişinin sözü nakledilmiştir. Kuloğlu, “Yığınla mal harcadım.” cümlesini Ebu Cehil’in ağzından nakletmektedir (7/15).

2.1.1.29. Leyl Suresi (92)

2.1.1.29.1.Hz. Ebubekir’in Yardımlarına Suizan Edilmesi

“*(Yaptığı iyiliği) ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için (yapar). Elbette kendisi de hoşnut olacaktır.*”[249]

Hz. Ebubekir için inzal edilmiştir. Hz. Ebubekir, Bilal-i Habeşî’yi satın alıp azat edince ashaptan bazıları hoş olmayan birtakım dedikodular çıkarmıştır. Bu dedikodulara göre Hz. Ebubekir, Bilal’i gizli bir hazinenin yerini bildiği için satın almıştır. Dedikodu sahipleri böyle diyerek onun, ustaca bir oyunla hayır yapıyor görünerek aslında çok kârlı bir kazanç elde ettiğini iddia etmişlerdir. Bu dedikodular üzerine yukarıdaki ayetlerle Allah, Hz. Ebubekir’in iyilik yaparken tek düşüncesinin Rabbinin rızasını kazanmak olduğunu teyit etmiştir (7/2-11).[250]

---

[247] Ğaşiye, 88/13-20.
[248] Beled, 90/6.
[249] Leyl, 92/20-21.
[250] Tefsir kaynaklarında, söz konusu durum üzerine Hz. Ebubekir hakkında dedikodu yapanların müşrikler olduğu belirtilirken gizli bir hazineden de söz edilmemiştir. Müşrikler; “Ebubekir, Bilal’i daha önce ondan görmüş olduğu bir iyilik üzerine satın alıp azat etmiştir” diye dedikodu yapmışlardır (Bedreddin Çetiner, *a.g.e.,* s. 950-952; Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.,* s. 388-389).

2.1.1.30. Duhâ Suresi (93)

2.1.1.30.1.Kâfirlerin Rabbi Muhammed'i Terk Etti Demeleri

"*Kuşluk vaktine ant olsun. Karanlığı çöktüğü vakit geceye ant olsun ki, Rabbin seni terk etmedi, sana darılmadı da. Muhakkak ki ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır. Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın.*"[251]

Nakledildiğine göre Hz. Muhammed'e bir müddet vahiy gelmedi. Vahyin gelmediği bu süre bazı rivayetlerde 7 gün, bazısında 40 gün, bazısında ise 6 ay olarak nakledilmiştir. Bunun üzerine kâfirler; "Rabbi onu terk etti. Muhammed boş yere göklere bakıp duruyor." diye laf etmeye başladılar. Hz. Peygamber bu sözleri duyup üzüntü içinde Allah'a yalvardı. Cebrail'in Duhâ suresini getirmesiyle beklediği cevaba kavuştu (103/2-8).

2.1.1.31. İnşirah Suresi (95)

2.1.1.31.1.Hz. Muhammed'in Kalbinin Yarılıp Temizlenmesi

"*(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadık mı? Senin şanını yükseltmedik mi?*"[252]

Hz. Peygamber, sütannesi Halime'nin yurdundaydı. Bir gün Halime'nin çocuklarıyla birlikte koyun otlatmağa kıra gittiler. Cebrail de insan suretine girip onların yanına gitti. Hz. Peygamber'i tutup göğsünü yardı ve onun kalbini dışarı çıkardı. Sonra o kalbi altın bir leğen içinde yıkadı. Cebrail, Hz. Peygamber'e kalbinden çıkardığı uyuşmuş kan parçasını göstererek;

— Ey Muhammed, bu kan şeytanın mevziidir. Kalbin içindeki her türlü isyanın sebebi budur, dedi. Sonra kalbini tekrar yerine koyup göğsünü kapattı.

Halime'nin çocukları ise bu durum karşısında korkup oradan kaçtılar. Telaşla annelerine koşarak; "Bir kişi gelip Muhammed'i öldürdü!" diye feryat figan ettiler. Çocukların bu sözleri üzerine endişeyle kıra giden Halime, Hz. Peygamber'in sağ esen yaşamakta olduğunu gördü. Bu olay üzerine hemen onu Mekke'ye götürüp dedesine teslim etti. Söz konusu ayetler bu olayın beyanındadır (73/9-19).

---

[251] Duhâ, 93/1-5.
[252] İnşirâh, 95/1-4.

2.1.1.32. Asr Suresi (103)

2.1.1.32.1.Asr Suresi'nin Hz. Ebubekir Şanında İnzal edilmesi

"*Ant olsun zamana ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Ancak, iman edip de salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değillerdir).*"[253]

Asr suresi, bütün varlığını Allah yoluna bağışlayan Hz. Ebubekir için inzal edilmiştir. Hz. Ebubekir, Müslüman olmadan önce çok zengindi. Müslüman olunca bütün varlığını Allah yolunda sarf etti. Evvel zengin iken Allah yolunda fakir oldu. Kureyş'in ileri gelenleri onun bu yaptığını eleştirdiler. "Ebubekir bütün varlığını telef etti. Bunca malı dağıtıp büyük bir hüsran etti. Evvel talih ve baht sahibi iken şimdi talihsiz oldu." diye hakkında ileri geri konuştular. Ebubekir, müşriklerin bu şekilde konuşup onu çekiştirmelerine çok üzüldü. Bunun üzerine Asr suresiyle Allah, asıl hüsranda olanların müşrikler olduğunu bildirdi. (7/16; 213/4-11).

2.1.1.33. Hümeze Suresi (104)

2.1.1.33.1.Müşriklerin Mimiklerle Hz. Muhammed ve Ashabıyla Alay Etmeleri

"*Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay hâline! O, malının, kendisini ebedîleştirdiğini sanır. Hayır! Ant olsun ki o, Hutame'ye atılacaktır. Hutame'nin ne olduğunu sen ne bileceksin?*"[254]

Hz. Peygamber zamanında Mekkeli kâfirler sahabeye ve Hz. Peygamber'e çeşitli eziyetler yaparlardı. Onlarla karşılaştıklarında dilleriyle çekiştirerek ve kaş göz işaretleriyle küçük düşürmeye çalışarak onları incitirlerdi. Bu ayetleri Allah, o çekiştiren ve kaş göz işaretleriyle istihza eden kâfirler hakkında indirdi. Sözü edilen kâfirler Velid bin Muğire ve Ebu Cehil'dir. Hz. Peygamber'e bunların yaptığı eziyet bütün Hicaz ahalisinin yaptığından daha fazladır (147/2-8).

---

[253] Asr, 103/1-3.
[254] Hümeze, 104/1-5.

2.1.1.34. Kevser Suresi (108)

2.1.1.34.1.Müşriklerin Hz. Muhammed'e İstihza İle Cefa Etmeleri

"*Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Doğrusu sana buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir.*"[255]

Müşrikler, Hz. Peygamber hakkında ileri geri konuşup ona hakarette bulundular. Hz. Peygamber bu durumdan çok müteessir oldu. Bunun üzerine Allah, Kevser suresiyle onu teselli edip gönlüne ferahlık verdi (101/4-6).[256]

2.1.1.34.2.Hz. Muhammed'in Miraç'ta Kerbela'dan Haberdar Olup Üzülmesi

"*Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Doğrusu sana buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir.*"[257]

Kevser suresinin inzaline sebep olarak nakledilen bir diğer rivayet ise şudur: Hz. Peygamber, Miraç esnasında gelecekte gerçekleşecek olan birtakım hadiselere vakıf oldu. Bunlardan biri de Ümeyyeoğullarının peş peşe tahta çıkıp bir hayli kudrete erişecekleri dönemin haberleri idi. Hz. Peygamber, onların saltanatlarının bin ay boyunca süreceğini ve saltanatları esnasında kendisinin ehlibeytini Kerbela'da katledeceklerini gördü.

Hz. Peygamber, Miraç'ta bu duruma vakıf olunca çok üzüldü. Onun bu üzüntüsünü gidermek için Kevser suresi indirildi (101/13-19).

2.1.1.35. Nasr Suresi (110)

2.1.1.35.1.Hz. Muhammed'e Vefatının Yaklaştığının Haber Verilmesi

"*Allah'ın yardımı ve fetih (Mekke fethi) geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir.*"[258]

---

[255] Kevser, 108/1-3.

[256] Kuloğlu, bu hakaretlerin neler olduğunu belirtmemiş. Kaynaklarda aktarıldığına göre Hz. Peygamber'in oğlu Kasım ya da Abdullah vefat edince müşrikler; "Muhammed'in oğlu kalmadı, öyleyse onun soyu kesiktir." diye dedikodu yapmaya başladılar (Abdulfettah el-Kâdî, *a.g.e.*, s. 400).

[257] Kevser, 108/1-3.

[258] Nasr, 110/1-3.

Raviler, bu surenin inmesi ile Hz. Peygamber'in yakın bir zamanda vefat edeceğini anladığını söylerler. Bir rivayette de Hz. Ömer'in bu ayetleri işitince ağladığı nakledilir. Resulullah, onun bu halini görüp;

— Ey Ömer, niçin ağlıyorsun, diye sorar. Hz. Ömer;

— Senin ölümüne işaret gelmiştir, diye cevap verir (111/17-19).

2.1.1.36. Felak Suresi (113)

2.1.1.36.1.Hz. Muhammed'e Büyü Yapılması

"*De ki: Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım.*"[259]

Bazı düzenbazlar bir gün Hz. Peygamber'e büyü yaptılar. Hz. Peygamber, büyünün tesiriyle hasta olup bir müddet yattı. Sıkıntısından dolayı Allah'a sığınıp ondan yardım istedi. Bir gece, rüyasında başucuna iki meleğin indiğini gördü. Melekler, yanına gelip konuşmaya başladılar. Onlardan biri;

— Bu yatan kimdir, diye sordu. Öteki;

— Peygamberdir, dedi. Beriki yine sordu:

— Peki, niçin yatmaktadır? Öteki cevapladı:

— Yahudinin biri, altınlı bir kaftan karşılığında ona büyü yapmayı teklif etti. Diğer Yahudiler de bu teklifi kabul etti. O düzenbazın yaptığı büyü, falan kuyudadır.

Rüyasında bu haberi alan Hz. Peygamber, uyanınca büyüyü bozmak için İbni Abbas ve Ali'yi o kuyuya gönderdi. Büyü, rüyada gösterilen yerdeydi. Birkaç tel kadın saçı ile iki tarağın düğümlenmiş olduğunu gördüler. Düğümler düğüp, okuyup tükürenlerin şerrinden korunmak için bu ayetler nazil oldu (282/4-14).

---

[259] Felak, 113/1-5.

2.2. Tasavvuf

Kendisi de bir tarikat şeyhi olan Kuloğlu'nun eserlerinde tasavvufun etkisinin olmaması düşünülemez. Nitekim bir Kur'an tefsiri olmasına rağmen *Bâğ-ı Behişt*'te de tasavvufî unsurlar hayli yoğundur. Yalnız, bu cümleden hareketle Kuloğlu'nun, ayetleri her zaman tasavvufî (işârî) yolla tefsir ettiğini düşünmek yanlış olur. Zira Kuloğlu, ayetlerin tefsirini yaparken çoğu zaman zahirî manalara bağlı kalıp tasavvufî yorumları tefsire dâhil etmemiştir. İçinde zikir ve nefs gibi tasavvufta özel yeri olan kavramlar geçen ayetlerin tefsire konu edildiği şiirler, tabiî olarak bu hükmün dışındadır. Kuloğlu çoğu şiirde doğrudan veya dolaylı yollarla tasavvufla alakalı olan tabirlere yer vermiştir. Şiirlerdeki tasavvufî sözler, daha çok kasidelerin nesîb/teşbîb veya dua bölümlerinde geçmektedir. Bunların dışında bütünüyle tasavvufî neşeyle yazılan kasideler de vardır. Aynı şekilde tasavvufî yorum ve neşenin hiç bulunmadığı kasideler de vardır. Kuloğlu, genellikle tasavvufla ilgili terennümlerini ayetlerin meali veya yorumu olarak değil, kendi hissiyatının tezahürü olarak ifade etmiştir. Dolayısıyla eserdeki tasavvufî unsurlardan hareketle *Bâğ-ı Behişt*'i tasavvufî tefsirler kategorisine sokmak çok genelleyici bir yaklaşım olur.

Müntesiplerince hadis, kelam, fıkıh gibi İslamî ilimlerden bir şube olarak görülen tasavvufun kendine mahsus bir kavram dünyası vardır. Mutasavvıflar, hemen her türlü eserlerinde meramlarını bu kavramlarla ifade ederler. Kuşeyrî bu durumu şöyle ifade etmiştir: "*Belli bir ilme mensup âlimler kendilerine mahsus birtakım maksat ve ve manaları muhataplarının anlayışına yaklaştırarak veya muayyen ıstılahlar söylendiği zaman belli bir sanata veya ilme mensup olanların o sanat ve ilme has manaları anlayabilmelerini kolaylaştırmak maksadıyla belli ıstılahlar üzerinde anlaşmışlardır. Bunun gibi sûfîler zümresi de aralarında birtakım tabir ve terimler kullanmaktadır. Maksat kendilerine has manaları birbirine anlatmak ve açıklamak, kendi yollarına yabancı olanlardan bu manaları gizlemek ve saklı tutmaktır.*"[260]

Kuşeyrî'nin yukarıda nakledilen sözlerinden anlaşılacağı üzere, mutasavvıfların kullandığı özel bir dil vardır. Bu dil, açıklayıcı olmaktan ziyade

[260] Abdulkerim Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s. 147.

sezdiricidir. Nitekim Kuloğlu da *Bâğ-ı Behişt*'te böyle bir tasavvufî dil kullanmıştır. Yoksa birtakım tasavvufî nazariyeleri ve bu nazariyelerin istinat ettiği ıstılahları açıklamak derdinde değildir. Nitekim tasavvuf nazariyelerini açıklamak, bir Kur'an tefsirinde yapılacak iş de değildir.[261] Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te tasavvuf adeta bir alt ses hükmündedir.[262] Bu ses; münâcât[263] ve na't gibi türlerde yazılmış kasidelerin bütününde, diğer şiirlerinse nesîb/teşbîb ve dua bölümlerinde açıkça duyulur olmaktadır. Örneğin eserde 2. sırada tertip edilen ve "*Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında gerçekle hükmet. Çünkü sen hükmedenlerin en hayırlısısın.*"[264] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen manzume baştan sona tasavvufî ıstılahlarla örülmüştür:

Dilerem yā Rabbenā fetḥ ile nuṣret vėr baña
Nefs elinden ʿācizem luṭf ile furṣat vėr baña

Kes̱ret-i dünyā yolum urdı ḥarāmīler gibi
Ḥücre-i ünsiyyetüñ içinde ḫalvet vėr baña

Ben żaʿīf oldum bugün emrāż-ı nefsāniyyeden
Ḳurtulımazsam da bir miḳdār ṣıḥḥat vėr baña

Dehrüñ aldanmayayım lāhūtına nāsūtına
Ḫānḳāh-ı ʿışḳ içinde sende ʿuzlet vėr baña

Cürʿa-i ʿışḳuñla mest eyle beni sen yā Raḥīm
Tā ebed ser-mest olayım şöyle ḥayret vėr baña (2/1-5)

Yukarıdaki beyitler bütünüyle tasavvufî kavramlarla örülmüştür. Beyitlerde anılan *feth, kesret-i dünyâ, hücre-i ünsiyyet, halvet, hankâh-ı 'ışk, cür'a-i 'ışk, uzlet, ser-mest* ve *hayret* kavramlarının her biri tasavvuf remzidir. Bu beyitleri tasavvufa müracaat etmeden anlamak mümkün değildir. Yine aynı şiirden alınan aşağıdaki beyitlerde bulunan *âsumân-ı vahdet, gülzâr-ı cemâl, feth, kalb, kâh-ı kurbet, fürkat,*

---

[261] Zira Kuloğlu, tasavvufî ıstılahları açıklamak için "Etvâr-ı Seb'a" adında müstakil bir eser de yazmıştır.
[262] Buraya kadar söylenenlerden hareketle *Bâğ-ı Behişt*'te ayetlerin tefsiri yapılırken tasavvufî yorumlara hiç yer verilmediği anlaşılabilir. Durum tam olarak böyle değildir. Mutasavvıflarca özel önem atfedilen bazı ayetlerin tefsiri söz konusu olduğunda doğrudan doğruya ayetin tasavvufî yorumlamasına geçilebilmektedir. İleride bunun örnekleri gösterilecektir.
[263] *Bâğ-ı Behişt*'teki münâcât şiirlerinin neredeyse tamamı dua ayetlerinin tefsiri beyanında nazmedilmiştir. Kuloğlu, dua vesilesiyle şiirin akışını kolayca tasavvufa doğru çevirebilmiştir.
[264] A'râf, 7/89.

vuslat ve *âşiyân-ı bâğ-ı kudsiyye* kavramları da tasavvufî birer remiz olarak anılmıştır:

Āsumān-ı vaḥdetüñde uçmaḳ ister murġ-ı cān
Bula gülzār-ı cemālüñ perr-i ʿismet vėr baña

Fetḥ ėdüp ḳalbüñ ḳapusın eyle dil milkin güşād
Kāẖ-ı ḳurbetüñde sen bir lemʿa ruẖṣat vėr baña

Fürḳatüñ dārında yıllardur kim ėtdüm intiẓār
Baḥr-ı luṭfuñdan Ḫudāyā sende vuṣlat vėr baña

Baş u cānum yoluña cānā nis̱ār ėtsem gerek
Ḳan bahām içün benüm vaṣluñdan ücret vėr baña

Āşiyān-ı bāġ-ı ḳudsiyyeñe ḳılmaġa ʿurūc
Ėy Ġanī Fettāḥ-ı ʿālem bārī ḳudret vėr baña (2/11-15)

Bu şekildeki manzumeler, aslında bir tefsir metni gibi değerlendirilmeye çok da müsaait değildir. Olsa olsa serlevhadaki ayetin tahrik ettiği hislerin yazıya dökülmüş hâli veya ilgili ayetin ilhamı altında yazılmış metinler olarak değerlendirilebilirler. Aksi hâlde Bakara suresinin 2 ve 3. ayetlerinin[265] tefsiri beyanında nazmedilen kasidede bezm-i aşktan, siyah gîsûlardan, şarâb-ı vuslattan, rıtl-ı girândan vb. bahsedilmesi izah edilebilecek bir durum değildir. Görülen o ki, Kuloğlu, söz konusu ayette geçen "*gayba inanırlar*" sözündeki "*gayb*" teriminin tahrikiyle ayetin metin manasından uzaklaşıp zihninde uyanan tasavvufî çağrışımların sahasına doğru yol almıştır:

Ol-durur kim ḳāfile ġayb iline ėde sefer
Ol gürūhuñ maḳdemine kārbān olsun fidā (14/9)

Bezm-i ʿışḳuñda senüñ cānā şarāb-ı vuṣlatuñ
İçene her rūz u şeb rıṭl-ı girān olsun fidā

Bāġ-ı ḥüsnüñde açılsa şol cemālüñ gülleri
Ġonçe-i ruẖsāruña hep bülbülān olsun fidā (14/16-17)

[265] Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir. Onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar (Bakara, 2/2-3).

Bâğ-ı Behişt'teki tasavvufî metinlerin, herhangi bir ayetin tefsiri olmaktan ziyade şairin ayet/ayetlerden aldığı ilhamın terennümü olduğu ifade edilmişti. Böyle olmayıp da doğrudan doğruya ilgili ayetin tefsiri olmak üzere yazılan tasavvufî metinler de vardır. Anılan metinlerin dikkat çekici özelliği ise, bu metinlerde tefsire mevzubahis edilen ayetin/ayetlerin mutasavvıflarca tasavvufun temel referansları kabul edilen ayetlerden olmasıdır. Örneğin eserde 21. sırada tertip edilen ve tasavvufun temel referanslarından olan "*(Allah şöyle der:) Ey huzur içinde olan nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! (İyi) kullarımın arasına gir. Cennetime gir.*"[266] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ilgili ayetlerin tefsiri, tasavvufî anlayışla yapılmıştır.[267] Yalnız, Kuloğlu'nun, tasavvufî yorumlar için son derece geniş imkânları barındıran bu ayetlerin tefsirinde dahi zahirî manadan çok uzaklaşmadığını özellikle belirtmek gerekir:

Gel rücūᶜ eyle yine şol Rabbüñe yā nefs dėdi
Cennetüñ yolına ᶜazm ėt bāġ u bostān özleyüp

Gel beḳā iḳlīmine eyle sefer tüccār-veş
Ḳo cihān boncuġını laᶜl-i Bedaḫşān özleyüp

Ẓulmet-i dünyāyı terk ėt sen de İskender gibi
ᶜĀlem-i maᶜnāya ėriş āb-ı ḥayvān özleyüp (23/3-4)

Dėr ė nefs-i muṭmaᵓinne Rabbüñe eyle rücūᶜ
Rāżiye marżıyye olġıl vech-i Raḥmān eyleyüp

Ḳullaruma dāḫil olġıl cennetüme giresin
Ėr olaruñ menziline ehl-i īmān özleyüp (23/18-19)

Yukarıdakine benzer bir başka örnek de eserde 54. sırada tertip edilen kasidede bulunmaktadır. Ancak bu kasidede durum biraz daha farklıdır. Zira şiirde tasavvufî yorum diğer bütün yorumların önüne geçmiştir. Kaside, tasavvufî eserlerde

---

[266] Fecr, 89/27-30.

[267] Tasavvufta nefsin yedi mertebesi olduğu kabul edilir ve bütün sistem, nefsi en son mertebeye ulaştırıncaya kadar terbiye etmek üzerine kuruludur. Bu mertebelerden 4, 5 ve 6. sırada olanları (nefs-i mutma'inne, nefs-i râziyye, nefs-i marzıyye) aynı zamanda yukarıdaki ayetlerde de anılmıştır. Mutasavvıflar, bu üç mertebeyle ilgili nazariyelerini anılan ayetlere dayandırırlar (Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerîm ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, İstanbul 1989, s. 152-155)

sık sık iktibas edilen Necm suresinin "*Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu.*"[268] mealindeki ayetlerinin tefsiri beyanında nazmedilmiştir. Ayetlerde, Hz. Peygamber'e mesafesinin iki yay aralığından daha az olduğu söylenen varlık Cebrail'dir. Bu, önceki ve sonraki ayetlerden açıkça anlaşılmaktadır.[269] Fakat Kuloğlu, ayette bahsedilen söz konusu görüşmeyi Allah'la Hz. Peygamber arasında olmuş gibi nakletmiştir:

Ol-dem Resūl-i kibriyā baṣdı ḳadem ᶜArş üzre hem
Pes ḳıldı ḫˇān-ı raḥmetin Rabbü'l-ᶜulā mihmāna ḫarc

Ol ḳaşları *ḳavseyn* işit buldı cenāb-ı Ḥażreti
Şol dīde-i *mā-zāğ*'ını ḳıldı o dem seyrāna ḫarc

Ḥaḳḳuñ cemāli Kaᶜbesin anda ṭavāf ėtdi o şeh
ᶜIyd-ı viṣāle cismini hep eyledi ḳurbāna ḫarc

Gördi Resūl-i lā-yezāl bi'ẕ-ẕāt anuñ dīdārını
Cismini ḳodı dünyede hem cānını cānāna ḫarc (54/2-5)

Bâğ-ı Behişt'te Kuloğlu'nun tasavvufî kimliğini ortaya koyan durumlardan birisi de bazı kavramları açıklarken ünlü mutasavvıfların söz ve davranışlarından deliller getirmesidir. Örneğin eserde 275. Sırada tertip edilen ve "*Ey Davûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır.*"[270] mealindeki ayet dolayısıyla şükür kavramının açıklandığı şiirde, meşhur sûfîlerden Cüneyd-i Bağdâdî'nin şükür hakkındaki sözlerine yer verilmiştir:

Naḳl olur [kim] Şeyḫ Cüneydden Kaᶜbeye varmış idi
Bir yėre geldiler anda bir alay ṣāḥib-kerem

Dėdiler şükri Ḫudāya pes nice ėtmek gerek
Her birisi söyledi bir dürlü söz kim Rūm ᶜAcem

Çünki nevbet düşdi söyleye Cüneyd ḥażretine
Mevc urup cūş eyledi işit o deryā-yı himem

---

[268] Necm, 53/8-9.
[269] (Kur'an'ı) ona, üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü (Cebrail) öğretti. O, en yüksek ufukta bulunuyorken (aslî sûretine girip) doğruldu. (Necm, 53/5-7).
[270] Sebe, 34/13.

Dėdi şükr oldur Ḫudānuñ vėrdügi niᶜmetleri
Maᶜṣıyet sermāyesi ėdinmeye ehl-i direm (275/8-11)

Yine aynı şekilde eserde 343. sırada tertip edilen ve "*Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler.*"[271] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede, meşhur sûfîlerden Ebu'l-feth ve Süfyân-ı Servî'nin sıdk kavramı hakkındaki açıklamalarına yer verilmiştir:

Ebu'l-fetḥe suʾāl ėtmiş ki birgün ṣıdḳı yārenler
Dėmişler imdi naḳl eyle bize ol ᶜālī cā ḳanda

Varup anlar-ıla bile demürci pīşgāhına
Ki bir ḳızmış demüre ol yapışmış ilticā ḳanda

Dėmiş varlıġına Ḥaḳḳuñ bu resme ṣıdḳ lāzımdur
Cenāb-ı ḥażret-i Ḥaḳḳa ki böyle āşinā ḳanda

Meger Süfyān-ı Servīden bu ṣıdḳı ṣordılar bir gün
Dėdiler ṣıdḳı şerḥ eyle ki bu derde devā ḳanda

Dėdi bir ejder aġzına elini ṣoḳsa bir kimse
Ḫudāya ṣıġınur ḳorḳmaz dėyüp ḫavf u recā ḳanda (343/8-12)

2.2.1. Aşk

Aşk, "*aşırı sevgi, sevginin son mertebesi, sevginin bütün vücuda yayılması, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebi*" gibi sürekli aşırılığa vurgu yapan sözlerle tarif edilmiştir.[272] Aşk, tasavvufun da en temel kavramlarından birisidir. Tasavvufta "aşk" denilince insanın mutlak varlığa (Allah) olan sevgisi ve özlemi kastedilmektedir. Zira tasavvufta insanın yaratılışının aşkla olduğuna inanılmaktadır. "*Ben gizli bir hazine idim; bilinmemi sevdim (istedim) ve mahlûkatı yarattım.*"[273] ve "*Sen olmasaydın, sen olmasaydın, Ben âlemi yaratmazdım.*[274]" mealindeki kudsî hadisler bu durumun delili sayılmıştır. Buradan hareketle "*Allah dahi âlemi aşkla var etmişken kulun aşktan daha mühim bir gayesi olamaz.*" düşüncesine varılmıştır. Bu itibarla aşk, tasavvufî metinlerde anılan

---

[271] Kamer, 54/55.
[272] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 48-49; Selçuk Eraydın, *a.g.e.*, s. 203.
[273] *Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'rafe fe-halaktü'1-halka li-u'rafe.* (Hadis için bk. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ,* C:II, Mısır 1351/1931, no: 2016)
[274] Hadis için bk. Aclûnî, II, 2123

tabirlerin en başında gelmektedir. *Bâğ-ı Behişt,* yazılış amacı itibarıyla tasavvufî bir metin olmamakla birlikte müellifinin şahsî temayüllerinden dolayı içinde bir hayli tasavvufî unsur barındırmaktadır. Bu unsurların en başta geleni ise aşktır.

Kuloğlu, *Bâğ-ı Behişt*'te birçok vesileyle aşktan söz etmiştir. Özellikle kasidelerin nesîb ve dua bölümleri ile münâcât türündeki kasidelerde aşk daha çok anılmıştır. Sözü edilen aşk ise, elbette ki ilahî aşktır. Kuloğlu, Allah'tan, dünyada adının aşkla anılmasını istemiştir:

ᶜIşḳuñ ile ben bütün dünyāya destān olayım
Şöyle kim Mecnūn-veş ᶜālemde şöhret vėr baña (2/10)

Kuloğlu, kendisini bir Hak âşığı olarak görmüş ve bu aşkı sayesinde dünyaya destan olacağını söylemiştir:

Āḫir göñül bu ᶜışḳ seni dünyāya destān ėdiser
Bir vaḳt ėrişüp ol ṭabīb derdüñe dermān ėdiser (124/1)

Kuloğlu, zikir halkalarını "aşk halkası" olarak anmış ve maksada ulaşmak isteyenlerin aşk denizine girmesi gerektiğini söylemiş:

Ḫalḳa-i ᶜışḳa girüp yār ėtse cilve her yaña
Naᶜra-i *yā hū* vėrür hep ehl-i devrāna ḥayāt (40/16)

Ėrmek diler iseñ eger şol gevher-i maḳṣūduña
Gir baḥr-ı ᶜışḳa ḳıl yüri varuñı keştībāna ṣarf (219/2)

Kuloğlu, âşığın özellikleri ve gerçek âşığın kim olduğuyla ilgili de birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre; gerçek âşık, mâşukunun emirlerini hiç sorgulamadan yerine getirendir. O, dünya ve içindekilerden vazgeçebilendir.

ᶜĀşıḳ oldur dünyede maᶜşūḳ ne emr eylese
Anı ḳılup dėye kim bu resmedür iḳdām-ı dōst (44/18)

ᶜĀşıḳ iseñ dünyādan geç daḫı ve mā-fīhādan
Geç ḳo ṭursun cümle nefᶜi saña anuñ yā nedür (114/17)

2.2.2. Nefs

Nefs, insanın kötü his ve huylarının kaynağı olan latifesidir.[275] Dolayısıyla nefs, tasavvufta insanın maksuduna (Allah'a) ulaşmasının önündeki en büyük engel olarak görülmüştür. Bu sebeple mutasavvıfların hepsi, nefsi terbiye ederek insanı vuslata ulaştıracak kıvama getirmenin yollarını aramıştır. Genel anlayışa göre nefsi bütünüyle ehlileştirmek için katedilmesi gereken yedi merhale vardır. Bu merhaleler sırasıyla *nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülhime, nefs-i mutmainne, nefs-i râziyye, nefs-i marzıyye* ve *nefs-i kâmile* şeklinde adlandırılmıştır. Bunların tamamı ise *etvâr-ı seb'a* olarak anılmıştır. Kuloğlu, nefsin yedi mertebesini konu alan *Etvâr-ı Seb'a* adlı müstakil bir eser kaleme alan sayılı insanlardan birisidir. Bu itibarla nefis terbiyesi kavramı, onun tasavvufî dünyasında önemli bir yere sahiptir denilebilir. Dolayısıyla *Bâğ-ı Behişt*'te de nefs kavramının önemli bir yeri vardır.

Tasavvufta nefsin mertebeleri belirlenirken Kur'an-ı Kerim'e istinat edilmiştir. Bu itibarla Kuloğlu da tefsir etmek üzere nefsin niteliklerine yer veren ayetleri özellikle seçmiştir denilebilir. Nitekim eserde 23. sırada tertip edilen ve mutasavvıflarca nefsin mertebelerinin en önemli delillerinden birisi sayılan "*(Allah şöyle der:) Ey huzur içinde olan nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! (İyi) kullarımın arasına gir. Cennetime gir.*"[276] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan kaside bunun bir örneğidir. Ayetlerde nefsin 4, 5 ve 6. mertebeleri olan *mutmainne*, *râzıyye* ve *marziyye* kavramlarına yer verilmiştir. Mutsavvıf kişiliğini ve özellikle nefsin mertebeleri konusunda müstakil bir eser yamış olmasını göz önünde tutarak Kuloğlu'nun bu ayetleri özellikle seçtiğini söylemek mümkündür.

Yukarıdaki örneğe benzer bir şekilde eserde 229. sırada tertip edilen ve mutasavvıflarca nefs-i emmarenin bir delili olarak görülen "'*Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir' dedi.*"[277] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede, ilgili ayetten hareketle nefs-i emmârenin tavsifi yapılmıştır. Şiirde, içinde ejderhalar bulunan bir eve

---

[275] Süleyman Uludağ, *a.g.e.,* s. 274.
[276] Fecr, 89/27-30.
[277] Yûsuf, 12/53.

benzetilen nefs-i emmâre, her kötülüğin kaynağı olarak tavsif edilmiştir. Ayrıca müfessirlerden nakille nefs-i emmârenin şehvet, gazab ve hevadan mürekkep olduğu söylenmiştir. Kuloğlu, nefs-i emmarenin tavsifi beyanında şu beyitleri söylemiştir:

Zelīḥānuñ sözidür bu Yūsuf ḥaḳḳında dėmişdür
Bu nefs emmāre bir evdür içinde ejdehālar çoḳ (229/2)

Ki taḥḳīḳ nefs-i emmāre mübālaġayla insāna
Çü fiᶜl-i sūʾi emr eyler arada mācerālar çoḳ (229/4)

Dėmişlerdür müfessirler bu nefs emmāre ḥaḳḳında
Kim üç şeyʾden mürekkebdür velī çun u çerālar çoḳ

Ki vardur üç ṣıfat anda birisidür anuñ şehvet
İşidür fiᶜl-i şehvānī diler ḳılmaḳ ṣafālar çoḳ

Birisi-de ġażab anuñ dögüp sögmek durur nāsı
Yavuzluḳdur ki dünyāda ḳılur ol nā-sezālar çoḳ

Birisi de hevā anuñ dėdiler diñle ᶜāḳıllar
Bu nefs emmāre ıssına ḳılur emr-i hevālar çoḳ

Ġażab şehvet hevā üçi bu insāna musallaṭdur
Bunuñ ḥaḳḳında ᶜārifler velī ḳılmış edālar çoḳ (229/9-13)

Kuloğlu, bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in Tebük seferinden dönüşte söylediği nakledilen "*Küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz.*"[278] mealindeki hadisten ilham alarak nefisle mücadelenin cenk meydanında kâfirle verilen mücadeleden daha çetin olduğunu söylemiştir:

Dėrler cihād-ı ekberi nefs ile ḳılmaḳdur ġazā
Nefsi helāk ėtmek durur uymayasın şeyṭāna sen (293/15)

Aṣıl kişinüñ nefsidür kāfir münāfıḳdan beter
Eylik yüzinden öldürür seni baḳ ol düşmāna sen

Kāfir saña ḳarşu ṭurup el ḳaldurur ḳılıc çeker
Nefsüñ firīb eyler seni eyle naẓar şerrāna sen

Kāfir görinür ḳarşudan urursın anı düşürüp
Nefsüñ görünmez gizlüdür baḳ ol ᶜadū-yı cāna sen (293/17-19)

---

[278] Aclûnî, *a.g.e.*, C. I, s. 424.

2.2.3. Şeyh

Bâğ-ı Behişt'te birçok defa temas edilen tasavvufî hususlardan birisi de şeyhe bağlanma konusudur. Kuloğlu, bazı beyitlerinde bir şeyhe bağlanmanın gerekliliğinden bahsetmiştir. Söz konusu beyitlerin çoğunda, şeyhe bağlanmanın gerekliliği bir ayet tefsiri olarak değil, şairin kendi tavsiyesi olarak yer bulmuştur:

Pīr-i muḥabbet dāmenin ṭut ḫānḳāh-ı dünyede
Ḥulviyye-i esrāruñı eyle sen abdālāna ḫarc (54/18)

İmdi şu mūy-ı mā-sivā başdan seni hep ḳapladı
Anı tırāş eylemege sen bulasın berber meger (99/15)

Ṭarīḳat şehrine girüp bulıgör mürşid-i dānā
Aña ṣor işbu rāh içre bugün ṣāḥib-livā kimdür (113/14)

Yalnız, eserde 369. sırada tertip edilen ve "*Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.*"[279] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede durum farklıdır. Şiirde, bir şeyhe bağlanmanın gerekliliği Kur'an-ı Kerim'den bir ayetle delillendirilmeye çalışılmış. Kuloğlu, mezkûr ayette geçen "*doğrularla beraber olun*" ibaresinin mürşitleri kastettiği sonucuna ulaşmıştır:

Dėdi īmān getür evvel ve ṣoñra eyle taḳvāyı
Ve hem ṣādıḳlar ile ol dėyüp ḳıldı ṣalā şimdi

Gel imdi mürşidüñ ṭutġıl etegin ṣıdḳ-ıla sen-de
Saña bu rāh-ı ᶜuḳbāya ol ola reh-nümā şimdi

Şu kim Allâh Resūlinüñ ki ṣadrında muᶜanᶜandur
Anuñ ṭut dāmenin zinhār dėme çun u çerā şimdi

Ki zīrā yalıñuz kimse başa çıḳmaya bu yolda
Çü saña lāzım olmışdur ki bir pīre recā şimdi (369/10-13)

2.2.4. Vahdet

Âlemde var olan her şeyi Allah'ın bir tecellisinden ibaret gören ve Allah'ın tek gerçek varlık olduğunu kabul eden tasavvufî *vahdet* inancı Kuloğlu'nda da vardır. Allah'ın tecelli edip çokluk hâlinde göründüğü *kesret* âleminin, yani dünyanın

---

[279] Tevbe, 9/119.

hakiki varlığının olmadığı fikrini Kuloğlu'nun da kabul ettiği anlaşılmaktadır. *Bâğ-ı Behişt*'te bu düşüncenin ürünü olan birçok beyit vardır:

ʿĀlem-i vaḥdetde iken şimdi düşdüm kes̱rete
Māhī-veş göllerde ḳaldum yine ʿummān isterem (282/3)

Esās-ı milk-i dünyāya muḳayyed olmayan ʿārif
Ėrişüp bezm-i vaḥdetde anuñla merḥabā ḳılmış (179/16)

Kes̱ret-i eşyāya aldanma firīb eyler seni
Olma ėy dil sen de ʿālem içre vaḥdetden cüẕā (13/14)

2.2.5. Vuslat (Dîdâr/Cemâl)

Tasavvufun en önemli remizlerinden birisi de ayrılık metaforudur. Buna göre ezelde mutlak varlıkla (Allah) birlikte bulunan insan, yaratılıştan sonra mutlak varlıktan kopup uzaklaşmıştır. İnsan için bu aşamadan sonra asıl mesele, koptuğu cevhere tekrar dönebilme meselesidir. Tasavvuftaki *vuslat* kavramı bu durumu ifade etmektedir. Aynı şekilde *dîdâr* ve *cemâl* tabirleri de cevhere dönmeyle alakalıdır. Kuloğlu da bu kavramları sık sık kullanmıştır:

Fürḳatüñ dārında yıllardur kim ėtdüm intiẓār
Baḥr-ı luṭfuñdan H̱udāyā sende vuṣlat vėr baña (2/13)

Bu ḲULOĠLI cennet ü aʿrāfı n'ėtsün n'ėylesün
Ḥaḳ teʿālā ḥażretinden ṭurma dīdār arzular (138/20)

Cemāli şemsini mirʾāt-ı ḳalbüñde şühūd eyle
Bilürseñ dü cihān içre anuñ gibi temāşā yoḳ (227/2)

Bütünüyle ayrılık metaforu üzerine kurulan birçok beyit vardır. Bu beyitlerde, *kesret* olarak nitelenen dünyanın zemmi ve *vahdet*'e yani Allah'a kavuşmanın özlemi işlenmiştir. Ayrılık metaforunun Kuloğlu tarafından en açık ve veciz bir şekilde işlendiği beyit aşağıdaki ilk beyittir. Diğer beyitler de bu duygunun tesiri altında yazılmıştır:

ʿĀlem-i vaḥdetde iken şimdi düşdüm kes̱rete
Māhī-veş göllerde ḳaldum yine ʿummān isterem (282/3)

Bilmeyüp çün ayru düşdüñ lāne-i aṣlıyyeden
Naẖl-ı cennetden yapılmış āşiyān ister seni (372/10)

Keṡret-i dünyā yolum urdı ḥarāmīler gibi
Ḥücre-i ünsiyyetüñ içinde ḫalvet vėr baña (2/2)

Pes ol bu vādī-i keṡret içinden ḳurtılup çıḳmış
O murġ-ı rūḥını şol dām-ı nefsinden bil rehā ḳılmış (179/15)

2.2.6. Zikir

Mutasavvıfların belli birtakım kelime ve lafızları muayyen bir zamanda, belirli sayılarda, önceden tayin edilmiş kurallar çerçevesinde söylemelerine zikir denilir. Aynı şekilde tarikat ehlinin tekke veya dergâhlarda şeyhin yahut onun halifesinin gözetimi altında belli birtakım lafızları, muayyen bir hareket düzeni içinde söylemeleri durumu da zikir adıyla karşılanmıştır.[280] Zikir iki türlüdür. Birisi kimsenin işitmeyeceği şekilde zihinden yapılan zikirdir ki, buna *zikr-i hafî* (:gizli zikir) denir. Etrafta bulunanların işitebilecekleri tonda ve çoğu zaman etraftakilerle birlikte yapılan zikre ise *zikr-i cehrî* (:açık zikir) denir. Halvetîlikte zikir alenîdir.[281] Kuloğlu da bir Halvetî şeyhidir ve zikirle ilgili beyitlerde resmettiği tablo açık zikri hatırlatır cinstendir. Nitekim eserde 21. sırada tertip edilen ve Allah'ı anmayı emreden "*Gerek ayakta, gerek otururken ve gerek yan yatarak hep Allah'ı anın.*"[282] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede toplu hâlde ve açık yapılan zikir halkası resmedilmiştir:

Dėr meşāyıḫ ḫalḳa-i ẕikr oldı andan pes murād
Yaʿnī ḳāyimle kişi Mevlāsına zār eyleyüp

Naʿra-ı *yā hū* ile feryād ėde ḳul Rabbine
Āb u feyżin Rabbisi ol ḳula īṡār eyleyüp (21/8-9)

Açık ve toplu hâlde yapılan zikir ayininin anıldığı beyitler yukarıdakilerle sınırlı değildir. *Bâğ-ı Behişt*'te bu durumun hatırlatıldığı başka beyitler de vardır:

Ḫalḳa-i ẕikrüñde *yā hū* dėyüp aġlar ṣūfiyān
Anlar ile ben daḫı bir ḫoşca devrān eylesem (281/6)

Ḫalḳa-i ẕikre girüp feryād ėder *yā hū* dėyü
Semʿ-i cānā nā-gehān ėrmiş gibi peyġām-ı dōst (44/1)

---

[280] Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s. 393.
[281] Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yayınları, İstanbul 1984,s. 73-77.
[282] Nisâ, 4/103.

Ḫalḳa-i ẕikr içre dilber ʿarż-ı ruḫsār eylese
Gör ne resme vėriser ol ehl-i devrāna feraḥ (69/11)

Nār u cennet ṭoldı şol āvāze-i ẕikrüñ ile
Gün cemālüñ vėrdi ol deñlü sürūşāna feraḥ (69/15)

Yapışaldan cān ile ḥablü'l-metīn-i zülfine
Ḫalḳa-i ẕikr içre *hūy* u *hāy'*a düşdi göñlimüz (145/9)

Bâğ-ı Behişt'te tasavvufî ıstılahlar içinde en çok *zikr*e yer verilmiştir. Zikir, yalnızca tasavvufta değil, İslamî ilimlerin hepsinde önemli görülür. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde Allah'ı sık sık anmanın önemi birçok defa vurgulanan bir durumdur. Dolayısıyla Kuloğlu'nun, tefsirle ilgili bir eserde zikir konusu üzerinde çok durmuş olması, bir tek onun mutsavvıf kişiliğiyle ilgili bir durum da değildir. Zikir konusu, *Bâğ-ı Behişt*'te 6 şiirde müstakil olarak ele alınmıştır. Bu şiirler ve tefsiri beyanında nazmedildikleri ayetler şöyledir:

1. *Bâğ-ı Behişt*'te 21. sırada tertip edilen ve "*Gerek ayakta, gerek otururken ve gerek yan yatarak hep Allah'ı anın.*"[283] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ilgili ayetin manası verilip zikrin önemi vurgulanmıştır. Şiirde tasavvufî bir yorum olarak yalnızca ayette geçen "*kıyâmen* (:ayakta)" tabirine mutasavvıfların verdiği mananın rivayeti vardır:

Dėr meşāyıḫ ḫalḳa-i ẕikr oldı andan pes murād
Yaʿnī ḳāyimle kişi Mevlāsına zār eyleyüp

Naʿra-ı *yā hū* ile feryād ėde ḳul Rabbine
Āb u feyżin Rabbisi ol ḳula īs̱ār eyleyüp (21/8-9)

2. *Bâğ-ı Behişt*'te 61. sırada tertip edilen ve "*Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam zikret ve gafillerden olma.*"[284] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ilgili ayetin manası verilip zikrin önemi vurgulanmıştır. Şiirde zikrin önemi vurgulanırken Hz. Peygamber'e nispet edilen "*Herkesin kalbinde gizli bir şeytan vardır. Kişi, ne zaman Rabbini ansa o şeytan kaçıp gider. Ne zaman ki, kalp zikirden uzaklaşsa o şeytan da gelip oraya yerleşir.*" mealindeki sözlere yer verilmiştir:

[283] Nisâ, 4/103.
[284] A'râf, 7/205.

Rivāyet olunur Faḫr-ı risālet
Buyurdı her sözi iẕᶜāna muḥtāc

Ki vardur her kişide gizlü İblīs
Göñülde ṣaḳludur nā-dāna muḥtāc

Ḳaçan ẕikr ėtse Rabbini kişi ol-dem
O ḳaçar ṣaḳlanup rīzāna muḥtāc

Ẕikirden kişi ḫālī olsa fi'l-ḥāl
Olur ol vaḳt o dil şeyṭāna muḥtāc (61/12-15)

3. *Bâğ-ı Behişt*'te 95. sırada tertip edilen ve "*Ve Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz.*"[285] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede yine ilgili ayetin manası verilip zikrin önemi vurgulanmıştır.

4. *Bâğ-ı Behişt*'te 112. sırada tertip edilen ve "*Kim Rabbinin zikrinden (Kur'an'dan) yüz çevirirse, Rabbi onu gittikçe yükselen bir azaba sokar.*"[286] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede, bu dünyada zikirle meşgul olanların cennette ulaşacağı nimetlerin tasviri yapılmıştır. Ebu'l-leys'ten rivayetle, ayette vurgulanan zikrin kelime-i tevhîd (lâilâheillallâh) olduğu belirtilip bunu ikrar etmeyenlerin kâfir olduğu söylenmiştir. Ayetteki "*sa'aden*" ibaresi cehennemde bir dağ adı olarak (Su'ûd dağı) yorumlanıp söz konusu münkirlerin bu ateş dağında yanacağı ifade edilmiştir.

5. *Bâğ-ı Behişt*'te 276. sırada tertip edilen ve "*Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz.*";[287] "*Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım.*"[288] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ayetlerin manası verilip zikrin tarifi yapılmıştır. Kuloğlu, ayette vurgulanan zikir tabiriyle kastedilenin namaz kılmak, istiğfar etmek, şükretmek ve Hz. Peygamber'in yolundan çıkmamak olduğunu söylemiştir.

6. *Bâğ-ı Behişt*'te 333. sırada tertip edilen ve "*Biz, melekleri ancak hak ve hikmete uygun olarak indiririz. O zaman da onlara mühlet verilmez. Şüphesiz o*

---

[285] Enfâl, 8/45.
[286] Cinn, 72/17.
[287] Cuma, 62/10.
[288] Bakara, 2/152.

Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz."[289] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ayetlerin manasına hiçbir şekilde değinilmeyip yeryüzünde dolaşarak, Allah'ı zikreden toplulukları arayan meleklere dair bir hadis nakledilmiştir. Ancak Kuloğlu, bu rivayetin bir hadis olduğunu belirtmemiştir.[290] Kuloğlu, söz konusu rivayeti şöyle nakletmiştir:

Allah'ın, dünyada dolaşıp zikredenleri araştıran melekleri vardır. Bu melekler, nerede bir zikir topluluğu görse gizlice onların etrafına toplanıp onları yerden göğe kadar muhafaza altına alırlar. O topluluk dağılıncaya kadar da onları terk etmezler. Ne zaman ki o zikir cemaati dağılır, melekler de tekrar mekânsızlık âlemine döner. Allahutaala, "Nereye gittiniz?" diye onlara sorar. Melekler, "Seni zikreden kullarının yanındaydık." derler. Allahutaala, "Şahit olun, onları affettim!" der.

2.3. İbadet ve Ahlak

İbadet kavramı, lugatta "*boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma*" gibi anlamlara gelmektedir.[291] Allah'ın emri doğrultusunda veya kulun Allah'a olan muhabbeti sonucu kendi arzusuyla sergilediği dinî içerikli davranışların bütününü ifade eden bir kavramdır. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin önemli bir kısmı bu konuya tahsis edilmiştir. Kur'an'da başta namaz, zekât, hac, oruç ve cihat olmak

---

[289] Hicr, 15/8-9.

[290] Kaynak eserlerde nakledildiği şekliyle hadis şu şekildedir: *Allah'ın, yollarda dolaşıp zikredenleri araştıran melekleri vardır. Allahutaala'yı zikreden bir cemaata rastlarlarsa birbirlerini "Aradığımıza gelin!" diye çağırırlar. Onları (zikredenleri) kanatlarıyla kuşatarak dünya semasına kadar arayı doldururlar. Allah, -onları en iyi bilen olduğu hâlde meleklere sorar: "Kullarım ne diyorlar?" Melekler, "Seni tesbih ediyorlar, sana tekbir okuyorlar, sana tahmid okuyorlar. Sana ta'zim ediyorlar." der. Allahutaala yine sorar: "Onlar, beni gördüler mi?" Melekler, "Hayır!" der. Allahutaala yine sorar: "Ya görselerdi ne yaparlardı?" Melekler, "Eğer seni görselerdi ibadette çok daha ileri giderler; çok daha fazla ta'zim, çok daha fazla tesbihte bulunurlardı." derler. Allahutaala yine sorar: "Onlar ne istiyorlar?" Melekler, "Senden cenneti istiyorlar." der. Allahutaala, "Cenneti gördüler mi?" diye sorar. Melekler, "Hayır ey Rabbimiz!" der. Allahutaala, "Ya görselerdi ne yaparlardı?" der. Melekler, "Eğer görselerdi cennet için daha çok hırs gösterir, onu daha ısrarla ister, ona daha çok rağbet gösterirlerdi." der. Allahutaala sormaya devam eder: "Neden istiaze ediyorlar?" Melekler, "Cehennemden istiaze ediyorlar." der. Allahutaala, "Onu gördüler mi?" diye sorar. Melekler, "Hayır ey Rabbimiz!" der. Allahutaala, "Ya görselerdi ne yaparlardı?" der. Melekler, "Eğer cehennemi görselerdi ondan daha şiddetli kaçarlar, daha şiddetli korkarlardı." der. Bunun üzeri Rab teâla şöyle der: "Sizi şahit kılıyorum, onları affettim." Onlardan bir melek der ki: "Bunların arasında falanca günahkâr kul dahi var. Bu onlardan değil. O, başka bir maksatla uğramıştı, oturuverdi." Allahutaala, "Onu da affettim. Onlar öyle bir cemaat ki onlarla oturanlar da onlar sayesinde bedbaht olmazlar." buyurur.* (Hadis için bk. İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C. 7, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s. 195-197.)

[291] Mustafa Sinanoğlu, "İbadet", *DİA*, C. 19, ss. 233-235.

üzere en temel ibadetler sık sık hatırlatılır. Dolayısıyla bir tefsir eserinin en önemli mevzularından birisi de ibadet mevzusu olmak durumundadır. Bu münasebetle manzum bir tefsir olan *Bâğ-ı Behişt*'te de ibadetlere yer ayrılmıştır.

Bâğ-ı Behişt'te bazı şiirler ilgili ayetin muhtevasına uygun olarak her biri İslam dininin önemli birer ibadeti olan namaz, oruç, zekât, hac ve cihat gibi konulara tahsis edilmiştir. Bazı şiirlerin konusu ise yapılmaması veya uzak durulması gereken davranışlar üzerinedir. Allah'ın yasakladığı ve haram kıldığı davranışlardan kaçınmak da bir ibadettir. Bu itibarla zina, hırsızlık, yalan, cimrilik, haset gibi konulara tahsis edilen şiirler de ibadet başlığı altında değerlendirilmiştir.

Bâğ-ı Behişt'te doğrudan doğruya ibadet kavramı etrafında nazmedilen manzumeler vardır. Örneğin eserde 28. sırada tertip edilen ve "*O hâlde, Rabbini hamd ile tesbih et (yücelt) ve secde edenlerden ol. Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et.*"[292] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede, Allah'ın ibadet emri mevzubahis edilmiştir. İbadet kavramı, şiirde ayetin muhtevasıyla uygun olacak bir şekilde hamd ve zikir kavramları bağlamında değerlendirilmiştir. Ayette geçen "*yakîn*" tabiri hem ölüm hem de Allah'la âşina olmak şeklinde yorumlanıp bu ikisine kavuşuncaya kadar ibadet etmenin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Yukarıdaki örneğe benzer bir şekilde *Bâğ-ı Behişt*'te 47. sırada tertip edilen manzumede de ibadet konusu işlenmiştir. Bu kaside, kulluk hakkında inzal edilmiş ayetler içinde en çok bilineni olan "*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*"[293] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilmiştir. Şiirde, söz konusu ayetin mealine kısaca değinilmiştir. Şiirin geri kalanı, ayetin ilhamı altında yazılan bir nasihatnamedir.

Kuloğlu, bazı ibadetleri *Bâğ-ı Behişt*'te hemen her vesileyle anmış ve onları sık sık hatırlatmıştır. Bunlar namaz, oruç, zekât, hac ve cihat ibadetleridir. Kullukla ilgili ihsan, takva, tevekkül ve şirk gibi bazı kavramları ise müstakil bir manzume yazmak suretiyle ele almıştır. Söz konusu kavramların her birisi için aşağıda ayrı bir başlık açılmıştır.

---

[292] Hicr, 15/98-99.
[293] Zâriyât, 51/56.

2.3.1. Ahde Vefa

Ahid kelimesi İslamî literatürde ahlakî bir kavram olarak genellikle “*birisine söz verme, vaad ve taahhütte bulunma, anlaşma yapma*” manalarını ifade etmektedir. *Ahde vefa* kavramı ise “*verilen söze bağlı kalma, verdiği sözün gereğini yerine getirme*” manalarını karşılamaktadır. Kur’an-ı Kerim’de, kulların Allah’a iman ve itaat etme konusundaki gönüllü taahhütlerini ifade etmesi bakımından ahid ile iman arasında kuvvetli bir bağ kurulmuştur. Bu itibarla Kur’an-ı Kerim’e göre ahde vefa, “*iman ederek Allah’la ahidleşmiş ve bu suretle kendisini hür iradesiyle sadakat mükellefiyeti altına sokmuş olan mümini müminin ahlakî borcudur.*”[294] Tasavvufta ise elest meclisinde Allah’ın “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” sorusuna cevaben verilen “*Evet, sen bizim Rabbimizsin.*” şeklindeki ikrara bağlı kalmak da *ahde vefa* kabul edilmiştir.[295] Bu verilerden anlaşılacağı üzere İslam ahlakının önemli bir prensibi olan *ahde vefa* kavramı, *Bâğ-ı Behişt*’te de bir şiirde müstakil olarak ele alınmıştır.

Bâğ-ı Behişt’te 279. sırada tertip edilen ve “*Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.*”[296] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ahde vefa konusu ele alınmıştır. Kuloğlu, ahde vefa kavramını *kâlu belâ*’da verilen söze bağlı kalmak ve insan ilişkilerinde verilen sözün sorumluluğunu yerine getirmek anlamlarında kullanmıştır. İnsan ilişkilerinde verilen söze bağlı kalmanın önemini vurgulamak için kahramanı Abdullah bin Mübarek olan bir menkıbe de nakletmiştir. Menkıbede, birbiriyle cenk eden Abdullah bin Mübarek ile bir kâfirin, uzayan vuruşma dolayısıyla geçmekte olan ibadet vakitleri için birbirlerine müsaade etmek üzere sözleşmeleri bağlamında gelişen bir olay nakledilmiştir. Olayın ayrıntısı bu çalışmanın “Dinî ve Menkıbevî Şahıslar” başlığı altında bulunan “Abdullah bin Mübarek” alt başlığında ele alındığı için burada tekrar etme gereği duyulmamıştır.

---

[294] Metin Yurdagür, “Ahid-Ahlâk”, *DİA*, C.: 1, s. 535.
[295] Süleyman Uludağ, “Ahid-Tasavvuf”, *DİA*, C.: 1, s. 533-534.
[296] İsrâ, 17/34.

2.3.2. Ana-Baba Hakkı

Ana-baba hakkı, İslam ahlakının en temel ve önde gelen mevzularından birisidir. Kurân-ı Kerim'de ve hadislerde çoğu zaman Allah'a kulluk vazifesinin hemen peşisıra ana-babaya iyi davranarak onları memnun etmenin zaruretine vurgu yapılmıştır. Bu itibarla İslamî literatürde çocukların ana-babaya karşı taşıdıkları sorumluluklar; tefsir, hadis ve fıkıh kitaplarından nasihatname, menakıbname ve hikemiyyât türünden metinlere kadar hemen bütün eserlerde ayrıntılı bir şekilde ele alınıp üzerinde önemle durulan bir konudur.[297] Nitekim manzum bir tefsir olan *Bâğ-ı Behişt*'te de ilgili ayetlerin tefsiri vesilesiyle ana-baba hakkı mevzubahis edilmiştir.

Bâğ-ı Behişt'te 172. sırada tertip edilen ve "*Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara 'öf!' bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: 'Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.*"[298] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede ana-baba hakkı konu edilmiştir. Şiirde, söz konusu ayetlerin meali verilerek ana-baba hakkının ehemmiyeti veciz bir üslupla ihtar edilmiştir. Ana-babaya yapılan hiçbir iyiliğin onların hakkını ödemek için yeterli olamayacağı vurgulanmıştır. Bir evladın, ana-babaya yapacağı iyiliklerle onların hakkını ödemesinin mümkün olmadığı anlatılmak istenirken, bir karıncanın Hz. Süleyman'a çekirge budu hediye etmesi teşbihine müracaat edilmiştir: Bir evlat, ebeveynine ne ihsanda bulunursa bulunsun; onun ihsanı, ana-babanın evlada yaptığının yanında karınca tarafından Hz. Süleyman'a hediye edilen çekirge budu hükmündedir.

2.3.3. Cihad

Fıkıh terimi olarak "*Müslüman olmayanlarla savaşmak*" fiili için kullanılan *cihad* kavramı, tasavvufta ise daha çok *mücâhede* kavramı bağlamında nefisle yapılan mücadeleyi ifade etmek için kullanılmıştır.[299] Cihad kavramını Kuloğlu her iki anlamıyla da kullanmıştır. *Bâğ-ı Behişt*'te 78. sırada tertip edilen ve "*Bizim*

---

[297] Mustafa Çağrıcı, "Ana Baba-Ahlâk", *DİA*, C.: 3, ss. 103-105.
[298] İsrâ, 17/23-24.
[299] Ahmet Özel, "Cihad", *DİA*, C. 7, ss. 531-534.

uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir."[300] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cihad konusu nefisle mücadele bağlamında ele alınmıştır. Şiirde yalnızca bir beyitte cihadın savaş anlamına temas edilmiştir:

Dėdi anlar kim ḳılalar bizüm içün ictihād
Ṭutup ėdeler ġazā şol ḫançer-i Süḫrāba ruḫ (78/3)

Geri kalan beyitlerde ise tasavvufî ıstılahlar eşliğinde ibadet, zikir ve ilahî aşk temaları işlenmiştir. Bu durum, Kuloğlu'nun cihada bakışını yansıtan bir veri olarak değerlendirilebilir. Nitekim Kuloğlu başka bir şiirinde, bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in Tebük seferinden dönüşte söylediği nakledilen "*Küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz*."[301] mealindeki hadisten ilham alarak nefisle mücadelenin cenk meydanında kâfirle verilen mücadeleden daha çetin olduğunu söylemiştir:

Dėrler cihād-ı ekberi nefs ile ḳılmaḳdur ġazā
Nefsi helāk ėtmek durur uymayasın şeyṭāna sen (293/15)

Aṣıl kişinüñ nefsidür kāfir münāfıḳdan beter
Eylik yüzinden öldürür seni baḳ ol düşmāna sen

Kāfir saña ḳarşu ṭurup el ḳaldurur ḳılıc çeker
Nefsüñ firīb eyler seni eyle naẓar şerrāna sen

Kāfir görinür ḳarşudan urursın anı düşürüp
Nefsüñ görünmez gizlüdür baḳ ol ʿadū-yı cāna sen (293/17-19)

Bâğ-ı Behişt'te 80. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve ölürler*."[302] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ise cihad kavramı "Allah yolunda kâfirlerle savaşmak" anlamında kullanılmıştır. Şiirde, Allah yolunda savaşarak can verenlerin cennette ne tür nimetlere kavuşacakları anlatılmıştır.

Bâğ-ı Behişt'te 385. sırada tertip edilen ve "*Ama mücahitleri büyük bir mükâfat ile kendi katından dereceler, bağışlanma ve rahmet ile cihattan geri*

[300] Ankebût, 29/69.
[301] Aclûnî, *a.g.e.*, C. I, s. 424.
[302] Tevbe, 9/111.

kalanlara üstün kılmıştır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”[303] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede de cihad kavramı işlenmiştir. Şiirde, Allah yolunda savaşanlar için *gâzî* tabiri kullanılmıştır. Allah yolunda savaşıp gâzî olanların, geride kalıp savaşa gitmeyenlerden üstün olduğu ifade edilmiştir. Bu kişilere Adn cennetinde eşi benzeri olmayan ve sonu gelmeyen ikramlarda bulunulacağı belirtilmiştir.

2.3.4. Cimrilik

Bâğ-ı Behişt'te 391. sırada tertip edilen ve "*Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.*"[304] mealindeki ayetin tefsiri olmak üzere nazmedilen kasidede cimrilik konusu işlenmiştir. Kuloğlu, söz konusu ayetin Velid b. Muğîre ve Ebu Cehil gibi müşriklerin cimriliğine ithafen indiğini belirterek cimrilerin kıyameti hatırlamayıp kimseye yardımda bulunmadıklarını ve ahirette bunun için görecekeleri büyük azap dolayısıyla çok pişman olacaklarını söylemiştir. Bundan başka şiirde cimriler hakkında şunlar söylenmiştir:

Dünyada rezil bir hâlde bulunurken Allah'ın kendisine zenginlik bağışladığı bir kimse, eğer cimrilik edip de kendisine Allah'ın bağışladığı nimetlerden fakirlere ve miskinlere vermezse mahşerde şöyle sorgulanır: "Ey cimri, Allah cömertlik edip sana bunca zenginlik vermişken sen neden fakirlere ikram etmedin?"

Kendisi cimri olup, başkalarına da "Sakın infak etmeyin!" diyerek cimriliği tavsiye edeni yüzü üstüne sürüyerek mahşere getirirler ve onu bizzat Allah sorgular. Ona, "Dünyada ben sana nice ihsanda bulundum, sense cimrilik edip bunu kimseyle paylaşmadın." diyerek hesap sorar.

Cimrilik konusu *Bâğ-ı Behişt*'te yalnızca yukarıdaki şiirde ele alınmamıştır. Bundan başka iki şiirde daha cimrilik konusuna değinilmiştir. Eserde 329. sırada tertip edilen ve "*Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda*

---

[303] Nisâ, 4/95-96.
[304] Nisâ, 4/37.

harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele .”[305] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kaside ile 330. sırada tertip edilen ve “*O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve ‘İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi, tadın bakalım biriktirip sakladıklarınızı!’ denilecek* .”[306] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede malını Allah yolunda harcamayan ve zekâtını vermeyen cimrilerin akıbeti ele alınmıştır. Şiirde, altını ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanları Allah’ın sevmediği ve onları cehennemde elim bir azabın beklediği ifade edilmiştir:

Allah, malını saklayıp yolunda harcamayan insanlara ahirette kahır ile bakacak ve onları zebanilerle dolu cehenneme atacaktır. Onlara cehennemde sıcak ve soğukla azap edilecek. Malları kıpkızıl bir kor hâline getirilip alınlarına basılacak. Bunlar feryat edip aman isteyince yanları üzerine dönderilip tekrar aynı korla dağlanacaklar. Yine feryat edip aman isteyince ateş bu sefer arkalarına basılacak. Bunlar aman istedikçe bir yandan azap eden melekler bir yandan da azar edeceklerdir.

2.3.5. Hac

İslam’ın beş şartından birisi olan hac ibadeti, *Bâğ-ı Behişt*’te birçok defa anılmıştır.[307] Özellikle insanı Allah’ın rızasına ve cennete ulaştıran davranışlardan söz edileceği zaman sürekli namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerine de temas edilmektedir. Bir şiirde de hac konusu müstakil olarak ele alınmıştır. *Bâğ-ı Behişt*’te 280. sırada tertip edilen ve “*İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.*”[308] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede Hz. İbrahim’in Kâbe’yi inşası ve insanları hacca davet etmesi hikâye edilmiştir. Hikâye kısaca şöyledir:[309]

---

[305] Tevbe, 9/34.
[306] Tevbe, 9/35.
[307] 20/5, 22/13, 68/4, 87/9, 109/4, 158/5, 176/7, 191/3, 227/15, 242/18, 252/6, 252/16, 255/15, 258/11, 280/4, 280/1-20, 292/8, 367/4.
[308] Hacc, 22/27.
[309] Hikâyenin ayrıntıları bu çalışmanın “*Hz. İbrahim’in İnsanları Kâbe’ye Hacca Davet Etmesi*” şeklindeki başlığı altında ele alınmıştır.

Hz. İbrahim, kendisine gelen ilahî ilhamla Kâbe'yi yapıp tamamlayınca Cebrail, ona Allah'tan bir haber getirmiş ve ondan insanları hacca davet etmesini istemiş. Bunun üzerine Hz. İbrahim, Ebu Kubeys dağının üstüne çıkıp Kâbe'ye bakarak üç kere "Ey İslam ümmeti, bu Kâbe, Rabbinizin evidir. O, sizi buraya hacca davet ediyor." diye bağırmış. Ruhlar bu sözlere Allah'ın emriyle kulak tutmuşlar. Onların bazısı hemen o an bu nidayı işitirken bazısı da işitmemiş. Hz. İbrahim'in nidasını işitenler zamanı gelince birer birer gelip haccederler. İhram giyinip Kâbe'yi tavaf ederler. Hz. İbrahim'i işitmeyenlereyse hac nasip olmaz.

2.3.6. İhsan

Lugatta "*güzel olmak*" manasına gelen *ihsan* tabiri, dinî bir terim olarak daha çok Hz. Peygamber'in *Cibrîl hadisi* diye bilinen hadisindeki ifadelerle tanımlanlanmıştır. Buna göre ihsan, "*İhsan, Allah'ı görür gibi ibadet etmektir.*"[310] İhsan kavramı *Bâğ-ı Behişt*'te, "*İyiliğin karşılığı, yalnız iyiliktir. O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?*"[311] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan 124. kasidede ele alınmıştır. Kuloğlu, ihsan kavramının açıklaması mahiyetinde şu cümleleri söylemiştir:

İhsan, Allah'a sıdk ile ibadet etmektir.

İhsan, kelime-i tevhide iman edip Allah'a ortak koşmamaktır.

İhsan, zenginliği Allah yoluna ve muhtaçlara sarf etmektir.

İhsan, Allah'ı görür gibi ibadet etmektir.

İhsan, Allah yolunda savaşıp gazi veya şehit olmaktır.

İhsan, nefsi ıslah edip arifbillah olmaktır.

2.3.7. İsraf

Bâğ-ı Behişt'te israf konusu iki şiirde müstakil olarak ele alınmıştır. Eserde 212. sırada tertip edilen ve "*Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.*"[312] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kaside ile 292. sırada

---

[310] Hadis için bk. İbrahim Canan, *a.g.e.*, C. 7, s. 207.
[311] Rahmân, 55/60-61.
[312] A'râf, 7/31.

tertip edilen ve *"Fakat saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir."*[313] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede israf konusu ele alınmıştır. Kuloğlu, bu iki kasidede israfla ilgili şunları söylemiştir:

Allahütealâ; "Yiyin, için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah, müsrifleri sevmez." dedi. Yiyin, için; yani Kur'an-ı okuyun, malınızı israf etmeyip zekâtınızı verin demektir. Vücudunda bulunan kuvvetin veya mal cinsinden her neyin varsa onu Allah yoluna sarf et ki, aksi israftır. Salih kimselerle otur; sakın işe yaramaz kimselerle oturma ki, bu da israftır. Allah'ın nasip ettiği ilmi boş ve kötü yere sarf etmekten de sakın ki, bu da israftır. İlmi, ehil olmayana öğretmek de israftır ki, domuz kulağına altın küpe takmaya benzer. Kişinin dört hanımı bulunduğu hâlde beşincisini istemesi de israftır. Kalbin israfı, Allah'ı düşünecek yerde başkasını düşünmendir. Dilin israfı, yaradanı zikretmek yerine yaradılanı zikretmendir. Burnun israfı, elinde bir gül varken üstüne bir tane de yasemin istemendir. Midenin israfı, kuru ekmek yerken üstüne katık istemendir. Hırsın israfı, elinde kendine yetecek kadar toprağın olduğu hâlde bir başkasının toprağını gasp etmendir. Mülkün israfı, kalacak bir yerin olduğu hâlde yüksek eyvanlı yeni bir bina yapmandır. İçeceğin israfı, sudan başkasını içmendir.

Malını saçıp savurman israftır! Onu boş yere saçıp savurursan ahirette senden davacı olur. Malı saçıp savurmayı bizzat Allah yasaklamıştır. Allahütealâ, "İsraf ehli olanlar, şeytanların kardeşidir!" buyurdu. Bu sebeple ye, iç ama sakın israf etme! O mal, sana haccetmek ve zekât vermek gibi hayırlı işler için verildi. Onu, gösterişli elbiseler ve ihtiyacın olmayan binalar için harcama. Zira bütün bunlar dünyada kalır ve sen ahirete eli boş gidersin. Senin malını yiyen tanışların ise dönüp sana düşmanlık ederler. Ancak, malını bağışlayan israf etmemiş olur. Cömertler, gün gelir Allah'a yakın olurlar.

2.3.8. Karz-ı Hasen

Bir fıkıh terimi olarak *karz*, "geri ödenmek üzere verilen mal, borç verme" anlamlarına gelmektedir. *Hasen* ise "güzel" demektir. İçine düşmüş olduğu zor

---

[313] İsrâ, 17/26-27.

durumu aşması için bir kimseye borç verilmesi, İslam'da ecir kazandıran erdemli bir davranış olarak tavsiye edilmiştir. Bu borcun *karz-ı hasen* (:güzel borç) olması ise hayır duygusuyla Allah rızası için yapılan bir fedakârlık olmasına bağlıdır.[314] Terimin İslamî literatüre girmesine kaynaklık eden ayetlerden birini (Bakara, 2/245) *Bâğ-ı Behişt*'te tefsir eden Kuloğlu, bu vesileyle *karz-ı hasen* tabirini de ele almıştır.

Bâğ-ı Behişt'te 210. sırada tertip edilen ve "*Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızkı) Allah daraltır ve genişletir. Ancak O'na döndürüleceksiniz.*"[315] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede *karz-ı hasen* terimi işlenmiştir. Kuloğlu, söz konusu şiirde *karz-ı hasen*'i şöyle tarif etmiştir:

Karz-ı hasen; bir kimsenin belli bir mühlet için başka bir kimseye verdiği borcun karşılığında kâr, yani faiz almayıp o borcu yalnızca Allah rızası için vermesidir. Eğer borçlu, borcunu ödemekte gecikir ve zorlanırsa; alacaklı kişinin, borçluyu sıkıştırmaması da beklenir.

2.3.9. Namaz

İslam'ın beş şartından birisi olarak kabul edilen namaz, dinin direği olarak görülmüştür. Bu itibarla ilgili eserlerde üzerinde en çok durulan ibadet namazdır. Namaz, Kur'an-ı Kerim'de de en çok hatırlatılan ibadetlerdendir. Dolayısıyla manzum bir tefsir olan *Bâğ-ı Behişt*'te de en çok anılan ibadetin namaz olması tabiîdir. Yalnız, bir yanlış anlaşılmaya sebep vermemek için şunu hemen belirtmek gerekir: *Bâğ-ı Behişt*'te namazla ilgili teferruatlı bilgi verilmemiştir. Namazla ilgili hadisler ve sair nakiller; namazın türleri ve rükunları gibi ilmihal konuları *Bâğ-ı Behişt*'te bulunmaz. *Bâğ-ı Behişt*'te namaz, muhakkak devam edilmesi gereken en temel ibadet olarak anılmıştır. Dolayısıyla namaz ibadeti, daha çok iyi bir müminin vasıflarının sayıldığı veya cennete götüren amellere değinilen pasajlarda anılmaktadır.

---

[314] H. Yunus Apaydın, "Karz", *DİA*, C.: 24, ss. 520-525.
[315] Bakara, 2/245.

Bâğ-ı Behişt'te, içinde namaz geçen ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan toplam 11 kaside vardır. Söz konusu ayetler ve bu ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan kasidelerin listesi aşağıdaki gibidir:

1. 14. kaside: "*Onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.*"[316]

2. 83. kaside: "*Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın.*"[317]

3. 101. kaside: "*O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes.*"[318]

4. 153. kaside: "*Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır. Şüphesiz, Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler.*"[319]

5. 156. kaside: "*Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.*"[320]

6. 160. kaside: "*Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.*"[321]

7. 202. kaside: "*Onlar, namazlarını titizlikle koruyan kimselerdir.*"[322]

8. 207. kaside: "*Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler.*"[323]

9. 209. kaside: "Onlar ki, namazlarını kılmağa devam ederler."[324]

---

[316] Bakara, 2/3.
[317] İsrâ, 17/79.
[318] Kevser, 108/2.
[319] Fâtır, 35/29.
[320] Lokmân, 31/17.
[321] Beyyine, 98/5.
[322] Me'âric, 70/34.
[323] Mü'minûn, 23/2.
[324] Mü'minûn, 23/9.

10. 252. kaside: "*Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin.*"[325]

11. 288. kaside: "*Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi. Rabbinin katında da hoşnutluğa ulaşmıştı.*"[326]

2.3.10. Oruç

İslam'ın beş şartından birisi olarak kabul edilen oruç ibadeti de tıpkı hac, namaz ve zekât ibadetleri gibi *Bâğ-ı Behişt*'te çok sık anılmıştır.[327] Eserde, Allah'ın rızasını kazanan salih kulların özelliklerinden bahsedilirken veya cennete ulaştıran amellerden söz edilirken sürekli bu ibadetlere değinilmektedir. Oruç konusu, *Bâğ-ı Behişt*'te söz konusu beyitlerin dışında herhangi bir manzume içinde müstakil olarak ele alınmamıştır.

2.3.11. Öfkeyi Yenmek

Bâğ-ı Behişt'te 253. sırada tertip edilen ve "*Öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever.*"[328] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede öfkeyi yenmenin fazileti konu edilmiştir. Şiirde, öfkeyi yenme konusunda Hz. Ömer'le ilgili bir örneğe yer verilmiştir: Hz. Ömer, bir suçlunun haddini uygularken suçlu, Hz. Ömer'in yüzüne tükürmüş. Hemen o an Hz. Ömer vurmayı bırakmış. "Evvel vurduğum Allah içindi, bundan sonra vurursam nefsim için olur." demiş. Şiirde, mezkûr hikâyenin naklinden başka öfkeyi yenmek konusunda şunlar söylenmiştir:

Bir kişi huzursuz olup gazaba gelse, fakat onu hiçkimseye duyurmayıp öfkesini yutsa ne kaybeder? Bir kişiye öfkelendiği için onu dövüp öldürmek yerine affeden kişiye bu davranışı cehennem önünde bir siper olur. Bir kimse kendisine karşı suç işlediği için öfke duyduğu kişiyi affederse, Allah da onu utanç günü olan mahşerde affeder. Zira "Allah iyilik edenleri sever." buyrulmuştur. Sen bağışla ki, Allah da seni bağışlaya.

---

[325] Bakara, 2/125.
[326] Meryem, 19/55.
[327] 20/5, 78/8, 78/19, 80/18, 82/11, 109/4, 158/4, 176/7, 180/19, 191/3, 242/18, 258/11, 267/6, 334/3, 338/3, 364/12, 369/5, 375/17.
[328] Âl-i İmrân, 3/134.

2.3.12. Rüşvet

Haksız bir menfaat sağlamak için ilgili kimseye görevini kötüye kullanması karşılığında verilen mal, para ve ödül cinsinden bedeli ifade etmek için kullanılan rüşvet kavramı, *Bâğ-ı Behişt*'te de bir kasidede müstakil olarak ele alınmıştır. Eserde 266. sırada tertip edilen ve "*Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.*"[329] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede rüşvet konusu işlenmiştir. Kuloğlu, rüşvetle ilgili şunları söylemiştir:

Hüküm sahibi (yetkili) bir kimse, rüşvet alarak kitabın emrini (kanunu, kuralı) bırakıp aksi bir hüküm verirse mahşer günü hüsrana uğrayanlardan olur. Yalnız, hakkı gerçekleştirmek için alınan ücrete rüşvet denilmez. Rüşvet, hakkı iptal etmek için alınan ücrete denir. Kim ki, rüşvetle hakkı iptal ederse o kimse ebedî âlemde Allah'ın cemalini göremez.

2.3.13. Sabır

Sabır kavramı, lugatta "*engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak*" gibi manalara gelmektedir.[330] Dinî terim olaraksa nefsin baskısına direnmek, başa gelen sıkıntı ve musibetlere karşı isyan etmeyip Allah'a sığınmak gibi davranışları ifade etmektedir. *Bâğ-ı Behişt*'te 25. sırada tertip edilen ve "*Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir.*"[331] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede sabır konusu işlenmiştir. Kuloğlu, sabredenlere mükâfat vadeden ilgili ayetin mealini verip kendince sabrın tanımını yapmıştır. Kuloğlu sabrın tanımını üç madde hâlinde ifade etmiştir:

a. Sabır, Allah'ın kendisine isabet ettireceği azaptan korkarak kulun isyana sapıp günah işlememesidir. b. Sabır, bir musibetle karşılaşıldığında kimselere şikâyet etmeyip gelene razı olmaktır. c. Sabır, Allah'a kulluk edip onun emirlerine karşı gelmemektir.

---

[329] Mâide, 5/44.
[330] Mustafa Çağrıcı, "Sabır", *DİA*, C. 35, ss. 337-339.
[331] Zümer, 39/10.

Bâğ-ı Behişt'te sabır konusuna tahsis diğer bir şiir ise eserde 188. sırada tertip edilen ve "*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlar; başlarına bir musibet gelince, 'Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz' derler.*"[332] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidedir. Bu şiirde de sabrın önemi vurgulanıp sabredenlere ahirette büyük mükâfatlar verileceği ifade edilmiştir.

2.3.14. Şehâdet

Şehâdet kelimesi, lugavî olarak "*kesinlik derecesinde haber vermek, bir yerde hazır bulunmak, şahitlik yapma, hislerle algılanan şey*" gibi anlamlara gelmektedir.[333] İslam'da şehâdet kavramı genellikle iki farklı durum için kullanılmaktadır. Bunlardan birisi Allah yolunda savaşıp can vermek, diğeri ise bir olan Allah'ın varlığına tanıklık etmek. Bu başlık altında ikinci durum ele alınmıştır.

Kuloğlu, *Bâğ-ı Behişt*'te bir şiirini şehâdet kavramına tahsis etmiştir. Eserde 202. sırada tertip eilen ve "*Onlar, şahitliklerini dosdoğru yapan kimselerdir. Onlar, namazlarını titizlikle koruyan kimselerdir. İşte onlar cennetlerde ikram göreceklerdir.*"[334] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede şehâdet kavramı ele alınmış ve bu kavramın anlam çerçevesi maddeler hâlinde özetlenmiştir. Kuloğlu, şehâdet kavramını şu maddelerle açıklamıştır:

Şehâdet, Allah birdir demektir.

Şehâdet, beş şeyde şahit olmaktır.

Şehâdet, salih ve muttakî olup kimseyi incitmemektir. Hacca gitmek ve zekât vermektir. Farzları eda edip sünneti dahi terk etmemektir.

Şehâdet, iyiyi emredip kötülükten sakındırmaktır. Vaktin efendisi olup insanları eğitmektir. Bu yapılanları da geçimlik temini için değil, yalnızca Allah için yapmaktır.

---

[332] Bakara, 2/155-156.
[333] İlyas Çelebi, "Şehâdet Âlemi", *DİA*, C. 38, ss. 422-423.
[334] Me'âric, 70/33-35.

Şehâdet, arif-i bi'llâh olup Allah'ı yakînen bilmektir. Yani mürşid-i kâmil olup ilahî sırları, diğer kullara yaymaktır.

Şehâdet, Allah'a tevekkül edip ticarete ve ziraata güvenmemektir. Rızkı yalnızca Allah'tan isteyip o ne verirse onunla kanaat etmektir.

2.3.15. Şirk

İslam'da, Allah'ın uluhiyyetine ortak tanıma durumunu ifade etmek için *şirk* kavramı kullanılmaktadır. Şirk, Kur'an-ı Kerim'de, hadislerde ve bunlarla paralel olarak sair İslam kaynaklarında üzerinde en çok durulan konulardan birisidir. Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te de birçok vesileyle şirk konusuna temas edilmiştir. Ayrıca iki şiirde de müstakil olarak ele alınmıştır:

1. Eserde 154. sırada tertip edilen ve "*Andolsun, sana ve senden önceki peygamberlere şöyle vahyedildi: Eğer Allah'a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun.*"[335] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede şirk konusu ele alınıp ayette vurgulandığı üzere şirkin bütün amelleri boşa çıkaracağı vurgusu yapılmıştır.

2. Şirk konusunun işlendiği diğer bir şiir ise, "*Allah ile birlikte başka ilâh edinme. Sonra kınanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.*"[336] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan 179. kasidedir. Bu kasidede şirkin en büyük günah olduğu vurgulanıp, müşriklerin cehennemde uğrayacakları azabın tasviri yapılmıştır.

2.3.16. Takva

Takva kelimesi sözlükte "*korkma, endişelenme, dikkatli davranma, sakınma, korunma, saygı göstermek, dindar olmak*" gibi anlamlara gelmektedir. İslamî bir terim olaraksa genellikle "*Allah'a itaat ederek azabından sakınma*" durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Takvanın fazileti beyanında Kur'an-ı Kerim'de birçok ayet vardır.[337] Ayrıca takva, sufîlerin en çok hassasiyet gösterdikleri konulardan birisidir. Bu itibarla Kuloğlu, manzum bir tefsir olan *Bâğ-ı Behişt*'te takva konusuna da yer ayırmıştır. Eserde 145. sırada tertip edilen ve "*İçinden nehirler akan Adn*

[335] Zümer, 39/65.
[336] İsrâ, 17/39.
[337] Süleyman Uludağ, "Takva", *DİA*, C. 39, s. 484-486.

cennetlerine gireceklerdir. Kendileri için orada diledikleri her şey vardır. Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları böyle mükâfatlandırır.”[338] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, muttakîlere (takva sahipleri) cennette verilecek olan nimetlerin tasviri yapılmıştır. Bu yapılırken muttakîlerin kimler olduğu da açıklanmaya çalışılmıştır. Kuloğlu muttakîleri tanımlarken birbirinden çok da farklı olmayan üç özellik sıralamıştır. Bunlar şu şekildedir:

a. Muttakîler, dünyanın hilesinden korkanlardır. b. Muttakîler, Allah'ın azabından korkanlardır. c. Muttakîler, Hz. Peygamber'in yolundan çıkmayanlardır.

2.3.17. Tevekkül

Tevekkül kavramı, “*bir kimsenin kendini Allah'a teslim etmesi, rızkında ve işlerinde Allah'ı kefil bilip sadece ona güvenmesi*” şeklinde tanımlanmıştır. Ayetlerde ve hadislerde müminlerin temel sıfatlarından birisi şeklinde anılan tevekkül, İslam'ın ana ilkelerinden birisi olarak kabul edilmiştir.[339] Tevekkül konusu *Bâğ-ı Behişt*'te beş şiirde müstakil olarak ele alınmıştır. Söz konusu şiirlerin tefsiri beyanında yazıldıkları ayetler ve şiir muhtevaları aşağıdaki gibidir:

1. Eserde 56. sırada tertip edilen ve “*Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar. Onu beklemediği yerden rızıklandırır. Kim Allah'a tevekkül ederse, O kendisine yeter.”*[340] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede tevekkül konusu işlenmiştir. Kasidenin muhtevasında yukarıya alıntılanan ayetlerden farklı bir şey söylenmeyip ilgili ayetlerin meali verilmek suretiyle tevekkülün önemi ihtar edilmiştir.

2. *Bâğ-ı Behişt*'te 79. sırada tertip edilen ve “*Allah, bize yollarımızı dosdoğru göstermişken, biz ne diye O'na tevekkül etmeyelim? Bize yaptığınız eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler, yalnız Allah'a tevekkül etsinler.”*[341] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede tevekkül kavramı, sabır kavramıyla bütünleştirilerek ele alınmıştır. Dünyada başa gelen sıkıntılara sabredenlere cennette verilcek olan nimetlerin tasviri yapılmıştır.

---

[338] Nahl, 16/31.
[339] Mustafa Çağrıcı, “Tevekkül”, *DİA*, C. 41, ss. 1-2.
[340] Talâk, 65/2-3.
[341] İbrâhîm, 14/12.

3. *Bâğ-ı Behişt*'te 332. sırada tertip edilen ve *"Eğer yüz çevirirlerse de ki: 'Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arş'ın sahibidir.'"*[342] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede Allah'ın, Hz. Muhammed'e tevekkülü tavsiye ettiği ifade edilmiştir. İki âlemde meydana gelen her şeyin ancak Allah'ın dilemesiyle gerçekleştiği belirtilerek her işte Allah'a tevekkül etmenin gerekliliği ihtar edilmiştir.

4. *Bâğ-ı Behişt*'te 380. sırada tertip edilen ve "*Sen, o ölümsüz ve daima diri olana (Allah'a) tevekkül et. O'nu her türlü övgüyle yücelterek tesbih et. Kullarının günahlarından hakkıyla haberdar olarak O yeter!*"[343] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede, tevekkül konusu, Allah'ın Hayy ismi bağlamında ele alınmıştır. Tevekkül konusunun işlendiği diğer şiirlerde olduğu gibi bu şiirde de hadiselerin ancak Allah'ın dilemesiyle gerçekleştiği ve dolayısıyla Allah'a tevekkülün ehemmiyeti vurgulanmıştır.

5. *Bâğ-ı Behişt*'te 397. sırada tertip edilen ve "*İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever. Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size kim yardım edebilir? Mü'minler, ancak Allah'a tevekkül etsinler*"[344] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede, tevekkül konusu meşveret kavramıyla birlikte ele alınmıştır. Şiirde, tevekkül edeni Allah'ın seveceği söylenmiştir. Tevekkül edip savaşa gidenlerin, öldükleri takdirde cennete gidecekleri, tevekkül etmeyenlerinse adeta gam denizinde bir tufana tutulmuş gibi olacakları ifade edilmiştir.

2.3.18. Zekât

Zekât konusu, *Bâğ-ı Behişt*'te birçok beyitte temas edilen bir konu olmak bakımından ibadetler içinde en çok anılanlarındandır.[345] Özellikle cennet ve cennete giden yolların konu edildiği hemen her şiirde namaz, zekât, oruç gibi ibadetler de

---

[342] Tevbe, 9/129.
[343] Furkân, 25/58.
[344] Âl-i İmrân, 3/159-160.
[345] 25/12, 42/13, 62/13, 97/16, 151/9, 151/11, 158/4, 160/6, 165/8, 165/15, 176/7, 190/15, 191/3, 202/12, 208/3, 208/13, 212/6, 267/8, 288/8, 292/8, 329/2, 330/8, 330/20, 334/3, 364/12, 375/6, 375/17, 378/10, 390/14, 391/9, 391/13.

anılmaktadır. Bu tür beyitlerden başka, içinde zekâtın da vurgulandığı ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidelerde de zekât konusuna temas edilmiştir. *Bâğ-ı Behişt'*te zekât konusuna temas eden toplam 5 ayet bulunmaktadır. Söz konusu ayetler ve tefsiri bağlamında yazıldıkları şiirler şöyledir:

1. 151. kaside: "*Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler.*" (Fussilet, 41/7).

2. 160. kaside: "*Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.*" (Beyyine, 98/5).

3. 208. kaside: "*Onlar ki, zekâtı öderler.*" (Mü'minûn, 23/4-6).

4. 288. kaside: "*Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi. Rabbinin katında da hoşnutluğa ulaşmıştı.*" (Meryem, 19/55).

5. 375. kaside: "*Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler.*" (Fussilet, 41/7).

2.4. Ahiret

Bir yaratıcının varlığını kabul eden dinlerin tamamına yakınında, insanların hayat boyunca sergilemiş oldukları davranışların belirleyici olduğu bir ölüm sonrası hayatı tasavvuru vardır.[346] Ölüm sonrası hayatına (ahiret) iman, İslam dininin ise en temel üç ana esasından birisidir (diğerleri Allah ve peygamber inancıdır).[347] Bu itibarla İslam dininin temel kitabı olan Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini açıklama kastıyla yazılan ve adı da *Bâğ-ı Behişt* olan bir eserde ahiret inancına dair ayrıntıların mevcudiyeti olmazsa olmaz kabilindendir. Binaenaleyh Kuloğlu'nun adeta cennete ulaşma rehberi olmak için yazdığı ve adını da *Bâğ-ı Behişt*, yani "cennet bahçesi" koyduğu eserinde, bilhassa cennetle ilgili olmak üzere, ahiret ahvaline dair hayli

---

[346] Bekir Topaloğlu, "Âhiret", *DİA*, C.: 1, s. 543-548.

[347] Āḫiret milkine Allâha Resūle dünyede
Ṣıdḳ ile īmān getürenler bulısarlar felāh (68/10)
Tā kim Allâh u Resūle āḫiret milkine hem
Mecmaʿ-ı *ḳālū belā* da nuṭḳuñı iḳrāra ṣal (267/3)

nakiller ve anlatımlar mevcuttur. Söz konusu anlatımlar, eserin önemli bir yekûnunu oluşturmaları bakımından müstakil olarak değerlendirilmeyi hak etmektedirler.

Bâğ-ı Behişt'te ahiret inancının ve ahiretin öneminin ifade edildiği birçok beyit vardır. Dünyanın geçici olduğu ve asıl elde edilmesi gerekenin ahiret olduğu fikri birçok defa tekrar edilmiştir.[348] Müminlerin, dünya hayatında sürekli ahiret hesabı düşüncesiyle yaşamalarının gerekliliği vurgulanıp ahireti isteyenin dünyadan vazgeçmesi gerektiği ileri sürülmüştür.[349] Söz konusu beyitlerde sözü edilen ve elde etmek için gayret sarf edilmesi salık verilen *ahiret* ifadesiyle asıl kastedilenin cennet olduğu ise aşikârdır.[350] Bundan başka ahiretle ilgili beyitlerde mahşer günü, hesap ve cehennemin de konu edildiği vakidir.[351]

Kuloğlu, ahiret ahvaline dair haberleri ve rivayetleri naklederken ahiret hayatı hakkında birtakım ayrıntılara da yer vermiştir. Bu ayrıntılar berzah, kıyamet, mahşer, hesap, a'râf, cennet ve cehenneme dairdir. Mezkûr kavramların eserdeki görünüşlerini teker teker ele almak faydalı olacaktır.

2.4.1.Kabir (Berzah)

İslam dininde, ölen kişilerin dünya ile ahiret âlemi arasında bir âlemde bulunduğuna inanılır.[352] Bu âlem için *berzah âlemi* veya *kabir hayatı* adlandırmaları kullanılır. *Berzah* kelimesi, "iki şey arasındaki engel" anlamına gelirken[353] *kabir* kelimesi, "ölünün gömüldüğü yer" anlamına gelmektedir.[354] Kabir hayatı veya berzah hayatı, insanın dünya hayatının nihayete ermesi ile birlikte başlayan ve

---

348 Bu metāᶜ-ı dünyā fānīdür vėr aña sen ṭalāḳ
Āḫiret milkin ṭaleb ḳıl odur ᶜinde'llâh bāḳ (226/1)

349 Yaᶜnī yevm-i āḫiret vardur dėyüben ḳorḳalar
Ḳıluben ḥacc u ġazā küffāra ṭartalar silāḥ (68/4)
Dilerseñ eger āḫiret gözleme dünyāyı
Göze ḳaşa nāẓır olup dileme zülf ü saç (62/18)

350 Şol metāᶜ-ı āḫiret dėdükleri cennet durur
Hem cidārı sīm ü zer ḳapusı anuñ infiṣāṣ (196/18)

351 Āḫiretde daḫı geldükde defātīr-i ᶜamel
Her kişi baḳup sevine ḳılduġı ḫayrātına (349/18)
Māl u milküñ ġaṣb ile cemᶜ olmış ola dünyāda
Āteş ola āḫiret şehrinde eyvānuñ senüñ (258/12)
Āḫiret aḥvāli ġāyetde şedīd ahvāl olur
Olmayugör ėy göñül ᶜālemde ṭuġyān özleyü (321/16)

352 Süleyman Toprak, "Kabir-Kelam", *DİA*, C.: 24, s. 37-38.

353 Cüneyt Gökçe, "Berzah", *DİA*, C.: 5, s. 525.

354 Kürşat Demirci, "Kabir", *DİA*, C.: 24, s. 33-35.

kıyamet kopup yeniden dirilmenin gerçekleşeceği ana kadar sürecek olan bir evreyi ifade etmektedir. Ahiret duraklarının ilki olarak da nitelenen kabir hayatına dair rivayetler ve nakiller İslamî literatürde oldukça kabarıktır. Kabir sorgusu, kabir azabı ve kabir nimetleri bağlamında Hz. Peygamber'den birçok hadis rivayet edilmiştir. Açıkça ifade ediyor olmasalar da Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerin de kabir sorgusu, azabı ve nimetine işaret ettiği kabul edilmiştir.[355] Bu kabullerden hareketle kabir hayatının mahiyeti hakkında muhtelif görüşler ve bu görüşlerin çatışmasından kaynaklı yeni tartışma alanları doğmuştur. Söz konusu görüşler bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte, *Bâğ-ı Behişt*'teki kabir hayatına ilişkin veriler, bu görüşlerden biri veya birkaçı ile alakalı bulunacaktır.

Bâğ-ı Behişt'te baştan sona kabir hayatını konu alan bir manzume bulunmamaktadır. Konuyla ilgili görüşler veya kabuller, muhtelif beyitlerde dile getirilmiştir. Kuloğlu, kabir azabı ve kabir nimetlerinin varlığını kabul etmektedir.[356] Birçok beytinde kabir azabının sebepleri ve söz konusu azaptan korunmanın yolları üzerinde durmuştur. Kuloğlu'na göre Müslüman olmayanların kabir azabı çekeceği muhakkaktır.[357] Sadece Müslüman olmayanlar değil, günahkâr Müslümanlar da kabir azabı çekecektir. Söz gelimi bu dünyada sefa sürenlerin kabirde azaba duçar olmaları kaçınılmazdır.[358] Kuloğlu, dünya ziyneti olan mal ve evladı ancak cahillerin isteyeceğini söyleyerek bunlara meyledenlerin, kabirlerinde, adeta kızgın bir aslanla birlikte olmayı kabul etmiş olduğunu ifade etmiştir.[359] Dolayısıyla kabirde karanlık, darlık ve çeşitli varlıklardan gelen cefalar gibi muhtelif azapların var olduğunu da ifade etmiş oluyor.[360] Hâsılı dünya sevgisine tutulanların kabri, onlar için bir sıkıntı

---

[355] Konunun ayrıntıları için bk. Süleyman Toprak, *a.g.m.*

[356] Kim seni ḥıfẓ ėder ol ḳabrüñ ʿaẕābından işit
Şol maḥal kim ḥażretine ėdiser daʿvet yüri (365/15)

[357] Resūlu'llâhı inkār eyleyüp getürmeyen īmān
Ölünce ḳabrini Ḥaḳ ṭopṭolu şīr-i jiyān ėtmiş (190/2)

[358] Bilüp Ḥaḳḳı Resūlini ölümden iḥtirāz ėtsün
Görürsin ḳabr ʿaẕābını sürerseñ çoḳ ṣafā şimdi (369/7)

[359] H̱udā ẕemm ėder dünyānuñ māl ile zīnetin
Ḥayātını daẖı anuñ cāhilān istedi
Kim evlād ile mālı hem dünyānuñ ṣaġlıġın
Çiçek gibi anları bād-ı ḥazān istedi
Bu dünyāda bunlara meyl eyleyen ʿāḳıbet
Yėrin ḳabr içinde o şīr-i jiyān istedi (396/4-6)

[360] ḲULOĠLI ḳabrimüz bizüm āẖir olısar ẖār u ẖāş
Şimdi bu fānī dünyāda biz lālezār ėtdük ʿabes (165/20)

ve azap yurdudur. Dünyada işledikleri güzel ameller neticesinde cennetlik olan kulların kabri ise aydınlık ve ferahtır.[361] Bu kulların kabri, cennete açılan bir pencere ile adeta cennet bahçesine dönüştürülür.[362]

Bâğ-ı Behişt'te kabir hayatının mahiyetiyle ilgili olduğu görülen bir kabul de ruhların öldükten sonra da kabirde veya kabir civarında bulunduğuna yönelik olanıdır. Hz. Davut ve Uriya'nın hikâyesinin konu edildiği 220 numaralı manzumede, Hz. Davut'un Uriya'ya yaptığı işten dolayı pişman olup ondan af dilemek için Uriya'nın kabrine gitmesi anlatılmıştır. Hz. Davut'un şiddetli pişmanlığı ve samimi istiğfarları üzerine Uriya'nın canı kabirdeki cesede iade edilir ve Hz. Davut başını kabrin içine sokarak Uriya ile konuşur. Hikâyede Hz. Davut'un, Uriya'ya karşı işlediği fiilden af dilemek için kabre gönderilmesi ayrıntısı, Kuloğlu'nun ve onu besleyen kaynakların kabir hayatı hakkındaki varsayımlarını ortaya koyması bakımından kayda değerdir. Zira Hz. Davut, söz konusu kabre gitmeden de Allah'tan af dileyebilir ve aynı görüşme manevî âlemde, farklı bir mahiyette de gerçekleştirilebilirdi.

2.4.2.Kıyamet

Dünya hayatının son bulacağı ve evrendeki düzenin altüst olmasıyla yeni bir evreye geçilecek bir zamanı ifade eden kıyamet inancı ilahî dinlerin hepsinde vardır. "Kalkmak, ayakta durmak" anlamlarına gelen *kıyâm* kökünden türeyen *kıyâmet* kelimesi, "dirilip can bularak mezardan çıkma, Allah'ın huzurunda durma veya bu olayların gerçekleşmesini sağlayan değişiklik" anlamlarına gelmektedir.[363] Kur'an-ı Kerim'de *kıyâmet* kelimesi yalnız başına hiç kullanılmayıp her seferinde *yevm* (:gün) kelimesiyle birlikte *yevmü'l-kıyâme* (:kıyamet günü) şeklindeki terkiple ifade edilmiştir.[364] Bundan başka *âhir, yevmü'l-âhir, sâ'ât* ve *ukbâ* kelimeleriyle de ifade

---

Şāhid oluñ imdi anları dėye ᶜafv eyledüm
Ḳabr içinde varmasun şīr-i jiyān eṭrāfına (333/17)

[361] Dört kitāb içre anuñ mis̱lin getürmemiş İlâh
Oḳıyanuñ ḳabrini Ḥaḳ şuᶜle-i deycūr ėder (125/18)
Ödünc vėr ḲULOĠLI ḳamu māluñı Tañrıya
Ḫudā żāyiᶜ ėtmez olur ḳabrün içre çerāġ (210/20)

[362] Ėy ḲULOĠLI sen Resūlu'llâhı medḥ ėt dāyimā
Yėrüñ āḫir ḳabr içinde gūşe-i gülzār olur (128/20)

[363] Bekir Topaloğlu, "Kıyamet", *DİA*, C.: 25, s. 516-522.

[364] Birkaç örnek için bk.: Bakara, 2/85, 113, 174, 212; Âl-i İmran, 3/55, 77, 161, 180, 185, 194; Nisa, 4/87, 109, 141, 159; Maide, 5/14, 36, 64.

edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de çeşitli kelime ve terkiplerle yüzlerce defa bahsi geçen kıyamet mevzusu, özellikle Mülk Suresi'nden itibaren kırk sekiz suresinin belli başlı muhtevasını teşkil etmektedir.[365] Kur'an-ı Kerim'de ayrıntılı tasvirlerle bu kadar yoğun bir şekilde işlenen kıyamet konusunun, nihayetinde bir tefsir eseri olan *Bâğ-ı Behişt*'te de geniş bir şekilde mevzubahis edilmesi beklenir. Nitekim öyle de olmuştur. Kuloğlu'nun, ne zaman gerçekleşeceğini Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini vurguladığı[366] kıyamet konusu, *Bâğ-ı Behişt*'te farklı bağlamlar içinde birçok beyitte defalarca anılmakla birlikte dört kasidenin de müstakil olarak konusunu teşkil etmiştir.

Bâğ-ı Behişt'te 106, 107, 108 ve 352. sırada tertip edilen ve sırasıyla "*O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan küçük kelebekler gibi olacaktır. Dağlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır. İşte o vakit, kimin tartıları ağır gelmişse artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır.*";[367] "*Ayağın üstünden (örtünün) açılacağı ve onların secdeye çağrılacakları gün, artık güç yetiremezler.*";[368] "*Gök yarıldığı ve Rabbine boyun eğdiği -ki ona yaraşan budur-, yer uzatılıp dümdüz edildiği ve içindekileri atıp boşaldığı zaman.*";[369] "*Sûr'a üfürüleceği ve Allah'ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla. Hepsi de boyunlarını bükerek O'na gelirler.*"[370] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidelerde kıyamet anının dehşeti konu edilmiştir. Kuloğlu, söz konusu kasidelerde kıyameti şöyle tasvir etmiştir:

İsrafil, Sûr'a üfürdüğü zaman yerde ve gökte, ister insan olsun ister melek, Allah'ın diledikleri dışında hiçbir canlı hayatta kalmayacak. Rivayet edilene göre neticede Cebrail, Mikail, Azrail ve İsrafil dışında yer ve gök ehlinden hayatta kalan kimse olmayacak. Her şey altüst olacak. Kıyamet günü insanoğlu için büyük zahmetler vardır. O gün, insanların çoğu ateşin yaktığı kelebekler gibi sağa sola savrulurlar. Bu güç durum karşısında ne yapacaklarını bilemeyip çaresizlik içinde kıvranırlar. Dehşet içinde ah vah ederler. İyice ısınan ateş ve şiddetle esen rüzgâr

---

[365] Bekir Topaloğlu, *a.g.m.*
[366] Hem ḳıyāmet ʿilmini bilmek aña düşer hemān
Sen niçün ehl-i tevāriḫden ya tibyān istedüñ (249/4)
[367] Kâria, 101/4-7.
[368] Kalem, 68/42.
[369] İnşikak, 84/1-4.
[370] Neml, 27/87.

denizler gibi dalgalanır. Şiddetle esen rüzgârın önünde atılmış yün gibi savrulan dağlar paramparça olur. Semadaki düzen bir bir bozulur. Kubbe gibi sağlam olan gökler sırça gibi parçalanıp tarumar olur. Yerler bir deri gibi dürülüp sahra, dağ, tepe ne varsa dümdüz edilir. Denizler taşıp birbirine kavuşur. Melekler yeryüzünü adeta bir bez gibi toparlayıp çekerler de içinde ne varsa hepsi aşikâr olur. Göklerin yarılıp dağıldığı, yerlerin dürülüp büküldüğü bu dehşetli günde insanoğlu da elbet helak olur. Yalnız Allah'ın sevgili kullarına kıyamet dehşeti yaşatılmaz. Bu dehşeti yaşamamaları için kıyamet kopmadan hemen önce canları alınır. O gün sevaplarının çokluğuyla terazisi ağır gelene ne mutlu! O kimse nihai karar yeri olan cennet bahçelerine nail olur. Hayırlı amelleri hafif, kötü amelleri ağır gelen ise cehenneme atılır.

Yukarıda da söylenildiği üzere kıyamet konusu *Bâğ-ı Behişt*'te birçok manzumede mevzubahis edilmektedir. Ancak bu manzumelerin hemen hepsinde kıyametin mahiyeti ve gerçekleşme anı hakkında bilgi verilmek yerine mahşer ve hesap bahsi öne çıkmaktadır. Doğrudan kıyametle ilgili ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen bazı kasidelerde de durum bundan farklı değildir. Sözgelimi eserde 316. sırada tertip edilen ve "*Kıyametin kopacağı günde, suçlular hayal kırıklığı içinde ümitsizliğe düşeceklerdir. Kıyametin kopacağı gün, işte o gün mü'minler ve kâfirler birbirinden ayrılacaklardır.*";[371] şeklimdeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, ayetlerin konusu öncelikle kıyametle ilgili olmasına rağmen, kıyamete bir cümleyle değinilip mevzu hemen mahşer bahsine getirilmiştir. Hasılı Kuloğlu, kıyamet konusunu müstakil olarak ele aldığı mezkûr manzumeler dışındaki manzumelerde *kıyâmet* kelimesini mahşer ve hesap anlamlarında kullanmıştır.[372]

2.4.3.Haşr

"Bir topluluğu bulunduğu yerden zor kullanarak çıkarıp bir meydanda toplamak" anlamına gelen *haşr* kavramı, İslam inancında kıyamet kopup her şey

[371] Rûm, 30/12, 14.

[372] Ḥużūr-ı Ḥażrete seni melekler ėlteler nā-çār
Ola rūz-ı ḳıyāmetde saña çun u çerā bir gün (293/15)
Ḥaḳ dėdi rūz-ı ḳıyāmet ʿadl-i mīzān ḳurula
Ḳapusına var sen anuñ ṭurma iḥsān özleyü (321/3)
Daḫı yevmü'l-ḳıyāmetde nebīler hīç elem çekmez
Belā görmez cefā görmez bulup dürlü riʿāyātı (370/12)

dümdüz edildikten sonra insanların yeniden diriltilip (ba's) hesaba çekilmek üzere bir araya toplanmasını ifade etmektedir.[373] Kıyamet koptuktan sonra cennet veya cehennem yolunda insanlar için ilk merhale, canlarının iade edilip (ba's) yerlerinden kaldırılmaları olacaktır. Bunun peşi sıra gelen merhale ise hesap vermek üzere bir araya toplanmaları, yani haşredilmeleri merhalesidir. Bazı metinlerde *haşr* tabirinin, kıyametten sonraki ilk merhaleyi ifade eden *ba's* (:diriltme) terimi yerine kullanıldığı da vakidir. *Haşr* tabiri genel bir anlam yüklenerek kıyamet, dirilme, mahşer ve hesap olaylarının hepsini kasten de kullanılmıştır.[374]

Haşr tabiri, kıyamet ve sonrasında gerçekleşecek olan olaylar bağlamında *Bâğ-ı Behişt*'te birçok defa anılmıştır. Kuloğlu, Kur'an'ı yalanlayıp haşre inanmayan kimselerin cehennemde benzersiz bir bela ile cezalandırılacaklarını söylemiştir.[375] *Haşr* kavramı *Bâğ-ı Behişt*'te "insanların hesap vermek üzere toplanmaları" şeklindeki terim anlamının yanında[376] kıyamet anlamında[377] ve kıyamet sonrasındaki mahşer, hesap gibi olayların hepsini ifade eden genel *ahiret* kavramı yerine de kullanılmıştır.[378]

2.4.4.Mahşer (Arasât) ve Hesap

Mahşer, insanların ölümden sonra yeniden diriltilip haşredilerek toplanacakları yerin adıdır. *Arasât* kelimesi de bu manada kullanılmaktadır.[379] Hesap ise insanların dünyada yapıp ettiklerinden dolayı ahirette sorguya çekilmelerini ifade etmektedir. Hesap, mahşerde olacağı için bu iki tabir çoğu zaman birlikte veya birbirinin yerine kullanılmıştır. Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te ahiret ahvaline dair konular bağlamında en çok *mahşer* tabirinin anıldığı görülmektedir. Burada *mahşer* kelimesinin birçok beyitte ölümden sonraki bütün merhaleleri ifade eden *ahiret*

[373] Süleyman Toprak, "Haşir", *DİA*, C.: 16, s. 416-417.
[374] Süleyman Toprak, a.g.m.
[375] Şu kim tekẕīb ėdüp ḥaşrı inanmasa idi ḥāşā
Ki görmeye cehennemde anuñ gibi belā kimse (352/18)
[376] İşbu resm-ile ḥużūr-ı Ḥaḳda hep ḥaşr olalar
Bunda niceyse varalar ol cihāna sermedī (385/18)
[377] Dėdi İlâhī bārī sen ḥaşre dek öldürme beni
Tā kim ben Ādem oğlını azdurayum rāh-ı ḍalāl (264/11)
[378] ḲULOĠLI cennet ü nāra inanur müʾmin-i ṣādıḳ
İnanmaz ḥaşr ile neşre bugün ehl-i hevā kimse (352/19)
[379] İşbu tertīb ile varalar ʿAraṣāt yėrine
Ėtmeye Cebbār-ı ʿālem anda her bir ḳārı ʿaf (221/8)

kelimesinin işlevinde kullanılmış olduğunu da belirtmek gerekir.[380] Mahşerin en önemli unsuru olan hesaba çekilme olgusuna da *rûz-ı cezâ, hisâb, yevmü'l-hisâb, yevmü's-su'âl, rûz-ı rüstehîz* gibi tabirler vasıtasıyla yine birçok defalar değinilmiştir.

Bâğ-ı Behişt'te, baştan sona mahşer ve hesap konuları bağlamında nazmedilmiş yirmi bir tane kaside vardır. Mahşer ve hesap konusunun müstakil olarak işlendiği söz konusu manzumeler dışında muhtelif vesilelerle bu konulara ayrıca değinilen birçok beyit daha vardır. Dolayısıyla mahşer ve hesap mevzularının, *Bâğ-ı Behişt*'in en önemli mevzularından oldukları söylenebilir. Mahşer ve hesapla ilgili olan söz konusu yirmi bir manzumenin referans ayetleri ve muhtevaları şu şekildedir:

1. *Bâğ-ı Behişt*'te 18. sırada tertip edilen ve "*Oku kitabını! Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter.' denilecektir.*"[381] mealindeki ayetin tefsiri beyanında ve *hisâb* redifiyle nazmedilen kasidede, hesaba ve ahiretin sair hâllerine dair muhtelif durumlar ele alınmıştır. Çok malın hesabının inceden inceye ayrıntılı, zor ve uzun olacağı belirtilip hayır ve şerden zerre kadar da olsa ne işlenmişse hesaba dâhil edileceği söylenmiştir.

2. *Bâğ-ı Behişt*'te 30. sırada tertip edilen ve "*O gün biz onların ağızlarını mühürleriz. Elleri bize konuşur, ayakları da kazandıklarına şahitlik eder.*"[382] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mahşer günü insanların dillerinin bağlanıp sair uzuvlarının konuşturulması durumu tasvir edilmiştir. O gün, yapılıp edilenlerin vasıtası olan organların konuşacağı ve dile gelen organların söylediklerinin utancıyla adeta taş kesilen dilin mühürleneceği söylenmiş ve şiirin geri kalanında şu ayrıntılara yer verilmiştir: İnsanın işlemiş olduğu ne varsa dile gelen uzuvları tarafından bir bir ayan edilecektir. Allah izin verinceye kadar da kimse

---

[380] Kim saña ṣalāt ile selām eylese bunda
Maḥşerde ola yėri anuñ cennet-i Meʾvā (6/7)
Maḥşerde zebānīler aña ėde ʿaẕābı
Ālūde ola ḫāk-ıla ol ḳan arasında (336/19)
Cennāta ḳoyar anı maḥşerde Teʿāle'llâh
Görürse naẓar ḳılmaz ol laʿl-i Bedaḫşāna (348/16)
Altun incü köşklerüñ üstüne sākin eyleye
Rūz-ı maḥşerde Ḫudā müʾminlerüñ etḳāsını (382/14)

[381] İsrâ, 17/14.

[382] Yâsîn, 36/65.

konuşamayacaktır. Konuşma izni yalnızca Hz. Peygamber'e verilecektir. O da böylece ümmetine şefaat edecektir.

3. *Bâğ-ı Behişt*'te 75. sırada tertip edilen ve "*Kıyametin kopacağı gün, işte o gün mü'minler ve kâfirler birbirinden ayrılacaklardır. İman edip salih ameller işleyenlere gelince, işte onlar cennet bahçelerinde sevindirilirler.*"[383] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mahşer günü iman ehli ile kafirlerin tefrika edilmesi olayı tasvir edilmiştir. Buna göre mahşer gününde Müslümanlar ve kâfirler iki ayrı topluluk olarak mahşer yerinde bulunacaklar. Cennet ehli olan Müslümanlara melekler şöyle seslenecektir: "Şu ferahlatıcı cennet bahçeleri hep sizin için hazırlandı. Bilin ki, Allah sizi cennet ehlinden eyleyip orada size kendi zatını gösterecektir. Size cennet içeceklerinden ikram edilecek." Müslümanlar, bu rahatlatıcı seslerin verdiği haberler ile sevince gark olur. Her birisine son derece güzel elbiseler giydirilir de mahşer meydanında şan ederler. Nihayet cennete sevk edilirler ve cennete vardıklarında onların her birisi için sayısız meleğin iştirak ettiği karşılama tertip edilir.

4. *Bâğ-ı Behişt*'te 83. sırada tertip edilen ve "*Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın.*"[384] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mahşer günü Hz. Peygamber'in ümmetine şefaat etmesi olayı ele alınmıştır. Şiirde, Hz. Peygamber'in, ümmetine şefaat etmesiyle ilgili olan üç farklı tasvir vardır. Bunlar şöyledir:

Hz. Muhammed, mahşer günü Allah'ın huzuruna varıp yüzünü yere koyar ve canı gönülden yalvararak isyanları sebebiyle cehennemde yanan bütün ümmetine şefaat etmek ister. Allah, bu isteğini uygun bulur ve Hz. Peygamber cehenneme gidip ateşe, "Benim ümmetimi incitme!" der. Asi ümmetinin bedenlerinin adeta kömür gibi yanıp yok olduğunu görünce onları cehennemden toplayıp cennete iletir. Cennet bahçelerine götürülünce Allah da onlara bedenlerini tekrar verir. Orada her birine köşkler, saraylar ve yüksek taraçalar bağışlanır.

---

[383] Rûm, 30/14-15.
[384] İsrâ, 17/79.

Mahşer günü Hz. Peygamber, yanakları gözyaşlarıyla ıslanmış bir vaziyette Arş'ın ayağında durup şefaat eder. "Ya Rabbi, ümmetimin hepsini bana bağışla." diye yalvarır. Kişi ömründe bir kere bile Kelime-i Tevhid'i söylemiş olsa bu ikrar şefaat etmesi için Hz. Peygamber'e yeter.

Mahşer öyle bir gün olacak ki, bütün peygamberler kendi nefsini kurtarmanın telaşı içindeyken çaresizlerin çaresi bir tek Hz. Muhammed olacaktır. O gün şefaat denizi dalgalandığında Hz. Muhammed birçok günahkâra yardım edecek. "Ümmetimin suçlarını affet." diye Allah'a ısrarla yalvaracak. O Allah ki, bütün cihanı affetmeye kadirdir. Binaenaleyh Hz. Peygamber mahşerin düşkünlerine şefaat edecektir. Kâfirler ise bunun dışındadır. Hz. Peygamber, kâfirleri müebbet kalmak üzere cehennem ateşinde bırakarak ümmetini oradan alıp cennet bahçelerine ulaştıracak.

5. *Bâğ-ı Behişt*'te 97. sırada tertip edilen ve "*O gün insan 'Kaçış nereye?' (kaçacak yer nerede) diyecektir.*"[385] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mahşer gününün dehşeti resmedilmiştir. Kuloğlu, şiirde mahşerin dehşetini şöyle tasvir etmiştir:

Kıyamet kopunca yerler kâğıt gibi dürülüp dağlar darmadağın edilir ve nihayetinde mahşer meydanı kurulur. Göklerdeki varlıklar yere inip insanoğlunu kuşatır. Mahşerin dehşetli hâli karşısında perişan olan insanlar birbirlerine, "Kaçacak yer yok mu? Buradan kurtulmak için nereye kaçabiliriz?" diye sorar. Peygamberlerin aklı başından gider, evliyalar kendinden geçip çılgına döner. Diğer insanlara ise hiçbir sığınak yoktur. Mahşerin sıcaklığından herkes tere gark olur. O gün, mahşer meydanına, insanların yapıp ettiklerinin hesabının görüleceği kaza kürsüsü kurulur. Böylelikle her şeyin ortaya saçıldığı o utanç günü, insanlar için çok çetin bir gündür. Cennet kendini belli eder ve cehennemden kıvılcımlar çıkar. Bu dünyada bir kâr olduğu zannıyla biriktirilen mal ve mülk, orada insan için yılan ve akrep olur. Dünyada Allah'a karşı işlenen isyanlar mahşer yerinde birer yılan olup insana dolanır ve insan bu hâl üzereyken sürünürcesine Rabbinin huzuruna varır. O mahşer günü öyle bir gündür ki, kimilerinin başında ateşler yanarken kimilerinin üzerine melekler

[385] Kıyâme, 75/10.

kanatlarını gerer. Dünyadayken namazlarını kılıp zekâtlarını verenler için mahşerde emin sığınaklar vardır.

6. *Bâğ-ı Behişt*'te 108. sırada tertip edilen ve "*Gök yarıldığı ve Rabbine boyun eğdiği -ki ona yaraşan budur-, yer uzatılıp dümdüz edildiği ve içindekileri atıp boşaldığı zaman.*"[386] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidenin ilk bölümünde kıyamet mevzusu konu edilirken ikinci bölümünde Hz. Peygamber'den rivayetle mahşerde yaşanacak bir olay hikâye edilmiştir. Kuloğlu, söz konusu hikâyeyi şöyle nakletmiştir:

2.4.4.1.Kıymetsiz Eşyaları Sadaka Diye Veren Adamın Mahşerdeki Utancı

Hz. Peygamber'den rivayet edilene göre mahşer günü adamın biri sorgu için huzura getirilir ve Allahutaala ona şöyle sorar:

— Ey kulum, benim için bir şey yaptın mı?

Bunun üzerine o kişi dünyada Allah yolunda her ne verdiyse melekler bir bir hazırlayıp ortaya koyarlar. Bakar ki, bakır paralar ve eski kumaş parçaları gibi şeyler hazırlanmış. Bu kıymetsiz şeyleri görünce adam son derece utanır. Melekler ona şöyle hitap:

— Ey kişi, senin şu verdiğin şeyler Allah yolunda verilmeye layık şeyler midir?

Sonra o kişinin, dünyada etrafında bulunan yardımcılarına ve arkadaşlarına verdiği bohça bohça ince kumaşları ve binlerce altını getirip ortaya dökerler. Bunun üzerine Allahutaala sorar:

— Ey kulum, ben sana bunca mâl ile zenginlik verdim. Dünyada nice işler tuttun ve nice mal yığdın. Hâl böyle iken benim için yalnızca şu verdiklerini vermek iş midir? Böyle yaparak beni bırakıp senin gibi aciz birer insan olan benzerlerine itibar ettin.

Allahutaala'nın bu sözleri, o adamı son derece büyük bir utanç içinde bırakır. Öyle ki, ateşe yansa duymaz. O kutlu peygamber, insanların işte bu şekilde sorguya çekileceklerini bildirmiştir.

---

[386] İnşikak, 84/1-4.

7. *Bâğ-ı Behişt*'te 121. sırada tertip edilen ve "*O gün birtakım yüzler vardır ki pırıl pırıl parlarlar; güler, sevinirler. O gün nice yüzler de vardır ki, toz toprak içindedirler. Onları bir siyahlık bürür. İşte onlar, kâfirlerdir, günaha dalanlardır.*"[387] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mahşer gününde müminlerin ve kâfirlerin ne durumda olacakları ve meleklerin onlara nasıl hitap edeceği konusu ele alınmıştır. Bu bakımdan şiir iki bölüme ayrılmış gibidir: İlk on beyitte cennetliklerin durumu tasvir edilirken ikinci on beyitte cehennemliklerin durumu tasvir edilmiştir. Kuloğlu, söz konusu iki taifeyi şöyle tasvir etmiştir:

Mahşer gününde bir grup insanın yüzü ay gibi parlar ve mahşer yerine sevinç içinde güle güle gelirler. Onlar, Allah'ın bağışlamasına nail olan müminerdir. Onlara Allah'ın affına mazhar oldukları meleklerce müjdelenir. Meleklerin şu sözleriyle mesut olurlar: "Ey müminler, rahat olun! Zira Allah sizin günahlarınızı bağışladı. Sizin yeriniz cennetin güzel bahçeleridir. Orada sizin için bahçeler içinde kurulmuş saraylar ve hizmetçiler vardır. Her biriniz geniş mülklerinizde adeta bir sultan gibi olacaksınız ve bu mutluluk sizin için ebediyen devam edecektir." Cennet ehli bu sözleri işitip mutlu olurlar ve mahşer yerinde yüzlerinde parlak bir nur ışıldar.

O gün, yüzleri toz toprak içinde kalmış başka bir topluluk daha vardır ki, bunların hâli perişandır. Bunlar, işlemiş oldukları suçlardan ötürü yüzleri kapkara olmuş kâfirlerdir. Melekler, bunlara şöyle hitap eder: "Cehennem için hazır olun. Zira sizin yeriniz tutuşmuş ateştir. Zebaniler sizi tutup büyük bir ateş çukuruna yuvarlayacak ve bugün size ateş içinde katran giydirilecek." Kâfirler bu hâli görüp feryat ederler.

8. *Bâğ-ı Behişt*'te 130. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz 'Rabbimiz Allah'tır' deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: 'Korkmayın, üzülmeyin, size (dünyada iken) va'dedilmekte olan cennetle sevinin!'.*"[388] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, dehşetli mahşer gününde mümin ve salih kulların melekler tarafından nasıl rahatlatılacakları anlatılmıştır. Söz konusu durumu Kuloğlu şöyle resmetmiştir:

---

[387] Abese, 80/38-42.
[388] Fussilet, 41/30.

Mahşer günü, cehennemin görünüp ehl-i mahşerin canının ağzına geldiği dehşetli bir gündür. Öylesine dehşetli bir gündür ki, peygamberler dahi kendi nefislerini kurtarmanın endişesi içinde olurlar. Bütün insanlar bir katar edilip adeta deve sürüsü gibi mahşer meydanına sevk edilirler. Bu dehşetli mahşer gününde herkes bela ve ıstırap içindeyken istikamet üzere yaşayan müminlerin üzerine altın bir gölgelik uzatılır. Allah, o müminlere melekleriyle şu müjdeyi iletir: "Ey müminler, siz bugün cehennemin size ulaşmasından sakın korkmayın! Zira sizler affa nail olanlarsınız. Dolayısıya mahşerin elemlerinden de sakın ola ki mahzun olmayasınız! Müjdeler olsun size! Allah'ın size nice armağanları vardır. O, sizi cennete koyup huriler verir."

9. *Bâğ-ı Behişt*'te 174. sırada tertip edilen ve "*Ve o gün cehennem getirildiği zaman, işte o gün insan (yaptıklarını birer birer) hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ona nasıl faydası olacak?*"[389] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cehennemin mahşer yerine getirilmesi olayı hikâye edilmiştir. Kuloğlu, olayı şöyle nakletmiştir:

Kıyamet kopup mahşer kurulduğunda Allahutaala, Cebrail'den cehennemi mahşer yerine getirmesini ister. Bu emir üzerine cehenneme giden Cebrail, ona Allah'ın emrini iletir. Mahşer yoluna düşen cehenneme her birinde yetmiş bin halka bulunan yetmiş bin zincir takılır. Her bir halkanın kulpundan, boyları minare gibi olan bir zebani grubu tutar. Cehennemi çeken bu zebanileri saymak imkânsızdır. Böylesine büyük bir kalabalık tarafından çekilen cehennem, yerinden kopar ve o muazzam ateş kütlesi hareket etmeye başlar. Halkın üstüne kara bir dağ gibi yap yap yürür. Mahşer ahalisine o denli yaklaşır ki, bin yıllık bir mesafe ancak kalır. Bu noktadan sonra zincirlerini zebanilerin elinden alan cehennem kontrolsüz bir şekilde mahşer ahalisinin üzerine yürümeye başlar. Hesap vaktine kadar beklemeyip mahşer ahalisini bir rüzgâr gibi süpürmek ister. Cehennemi ansızın karşılarında bulan mahşer ehli ona bakınca dağ, ova, deniz ne varsa hep ateş olduğunu görür. Öyle ki, yedi kat göğü bir kez yerlere vursa içlerindeki bunca kalabalığı adeta bir toz gibi savurur. Bu korkunç durum karşısında insanların akılları yerinden uçar. Peygamberlerse hemen secdeye varırlar. Hz. İbrahim ve Hz. Musa dahi Arş'ın ayaklarına tutunarak kendi

[389] Fecr, 89/23.

nefislerini kurtarmak için Allah'a yalvarırlar. Nihayet Hz. Muhammed ileri doğru yürüyüp cehennemin zincirini tutar ve onu geri çevirir.[390]

10. *Bâğ-ı Behişt*'te 185. sırada tertip edilen ve "*O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka.*"[391] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mahşer günü evlat ve emvalin bir fayda vermeyeceği konusu işlenmiştir.

11. *Bâğ-ı Behişt*'te 193. sırada tertip edilen ve "*Diri diri gömülen kız çocuğunun hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman, amel defterleri açıldığı zaman, gökyüzü (yerinden) sıyrılıp koparıldığı zaman, cehennem alevlendirildiği zaman.*"[392] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, diri diri toprağa gömülen kız çocuğunun hesabının görülmesi ile mahşer günü insanların hesaba çekileceği sair sorulara yönelik ayrıntılar mevzubahis edilmiştir. Kuloğlu ilgili sahneleri şöyle tasvir etmiştir:

Mahşer gününde herkes hesaba çekilir. Ana babası tarafından öldürülen masumlara da "Ne suç işlediniz ki, aileniz sizi boğup öldürdü?" diye sorulur. Nitekim cahiliye devrinde Araplar arasında kız çocuklarını öldürmek gibi bir âdet varmış. Aileler, kız çocuklarını nafaka endişelerinden veya ileride bir başkasına eş giderler diye utançlarından öldürürlermiş. Mahşer gününde işte bu çocuklara; "Siz ne suç işlediniz de aileniz sizi katletti?" diye sorulur. Çocuklar, "Suçumuzun ne olduğunu bizi öldürenlerden sorun!" diye cevap verirler. Bunun üzerine hesap anne babalara yöneltilir.

Mahşer günü öyle bir gündür ki, gökler yarılıp herkesin amel defteri ortaya saçılır. Zengin-fakir herkes hesaba çekilir. Cehennem kaynayıp taşar ve mahşer ehline yaklaşır. Zebaniler insanları yoklar. İnsanlar; "İnsanların namusuna göz dikip kimsenin ehliyle zina ettin mi? Yetimin malını yedin mi? Faiz yedin mi? Hırsızlık edip kimsenin malını aşırdın mı? Kimsenin toprağını zulümle gasp ettin mi? Komşunu incitir miydin? Şarap içtin mi? Namahreme yüzünü gösterdin mi?" diye inceden inceye hesaba tabi tutulur. O gün; insanların ırzına musallat olup zina

---

[390] Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *Cehennem* başlığı altındaki *Cehennemin Mahşer Yerine Getirilmesi* alt başlığına bakılabilir.
[391] Şu'arâ, 26/88-89.
[392] Tekvîr, 81/8-12.

edenlere, yetimin malına göz dikenlere, parası çok olup faizle iş görenlere, eşkıyalık edip insanların malını çalanlara, zorla bir başkasının yerini elinden alanlara, komşusuna eziyet edenlere, içki içenlere, yüzünü namahreme gösteren ay yüzlü güzellere çok çetin bir cefa vardır.

12. *Bâğ-ı Behişt*'te 205. sırada tertip edilen ve "*Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir.*"[393] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, dünyada hayır veya şer ne yaptıysa mahşer günü insanın karşısına çıkması ve yaptığı en küçük iyiliğin veya kötülüğün dahi karşılıksız kalmaması durumu konu edilmiştir.

13. *Bâğ-ı Behişt*'te 221. sırada tertip edilen ve "*Bütün insanları kendi önderleriyle birlikte çağıracağımız günü hatırla. (O gün) her kime kitabı sağından verilirse, işte onlar kitaplarını okurlar ve kıl kadar haksızlığa uğratılmazlar.*"[394] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, insanların mahşer yerine önderleriyle birlikte gelmeleri konu edilmiştir. Şiirde her köyün kendi imamıyla, her diyarın kendi kadısıyla, her kabilenin kendi önderiyle, her reayanın kendi sultanıyla ve her ümmetin de kendi peygamberiyle birlikte mahşer yerine geleceği belirtilmiştir. Bu tertiple mahşer yerine gelip toplanan insanoğlunun inceden inceye hesaba tabi tutulacağı ifade edilerek Allah'a şirk koşanların, ateşe ve putlara tapanların, zina edenlerin, cinayet işleyenlerin ve riya ehlinin cehenneme gönderileceği kaydedilmiştir. Kitapları sağlarından verilenlerinse Allah'ın affına mazhar olacakları belirtilmiştir. Son olarak her ümmetin kendi peygamberine bağışlanacağı, ilk bağışlanan ümmetin de Muhammed ümmeti olacağı ileri sürülmüştür.

14. *Bâğ-ı Behişt*'te 224. sırada tertip edilen ve "*Sonra (ey insanlar) siz bunun ardından muhakkak öleceksiniz. Sonra yine muhakkak siz, kıyamet gününde (tekrar) diriltileceksiniz.*"[395] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, yeniden dirilme ve mahşere toplanma olayı işlenmiştir. Kuloğlu bu hadiseyi şöyle tasvir etmiştir:

---

[393] Zilzâl, 99/7-8.
[394] İsrâ, 17/71.
[395] Mü'minûn, 23/15-16.

Allahutaala her insana ölümü tattırır ve onları uzun yıllar boyunca yerin altında yeniden dirilme gününü beklemeye bırakır. İnsanların nazik bedenlerini yılanların ve karıncaların azığı yapar. Bununla da bırakmayıp mahşer gününde canlarını iade edip tekrar diriltir ve herkesi fırka fırka mahşer yerine toplar. O gün herkesin yapıp ettiklerini en ince ayrıntısına kadar sorgular.

15. *Bâğ-ı Behişt*'te 269. sırada tertip edilen ve "*İnkâr edenler için çetin bir azap vardır. İman edip salih ameller işleyenler için ise bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.*"[396] mealindeki ayetin tefsiri beyanında ve *yevmü's-su'âl* redifiyle nazmedilen kasidede, mahşerdeki hesabın muhtelif veçheleri konu edilmiştir. Şiirde hesap günüyle ilgili şu nakiller yapılmıştır:

Hesap gününde kaza kürsüsü kurulur ve hesabını vermek üzere herkes bir bir Cenab-ı Allah'ın huzuruna gelir. Dünyada Allah'ın emrine isyan edenler, huzura boynu bağlı gelir. O gün "Keşke tanış olmayaydık!" diyerek evlat, anne babadan; akrabalarsa birbirlerinden kaçar. Herkes kendi nefsinin derdine düşer. O gün kâfirlerin amelleri çirkin bir şekilde karşılarına gelir ve onları cehennem yoluna sevk eder. Boyunlarına, ellerine ve ayaklarına pırangalar ve zincirler vurulur. Zebanilerce tutulup sürüye sürüye cehenneme götürülürler. Onlara orada türlü türlü azap edilir. Sırtlarına geçirmeleri için katrandan elbiseler ve yemeleri için zakkum ağacından yemekler verilir. Peygamberlerse ümmetleriyle birlikte gelir. Allahutaala bunlara ihsanlarda bulunur. Dünyada salih amel işleyen ehl-i iman o gün affa mazhar olup güzel elbiseler içinde cennete sevk edilir.

16. *Bâğ-ı Behişt*'te 303. sırada tertip edilen ve "*Allah'ın, peygamberleri toplayıp 'siz(den sonra davetiniz)e ne derece uyuldu?' diyeceği gün.*"[397] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mahşer günü Allah'ın peygamberlerinden ümmetlerinin hâlini sorması olayı hikâye edilmiştir. Kuloğlu bu manzarayı şöyle nakletmiştir:

2.4.4.2.Mahşer Günü Peygamberlerden Kitaplarının Akıbetinin Sorulması

Mahşer günü Allahutaala, Cebrail'e, Levh'i huzura getirmesini emreder:

---

[396] Fâtır, 35/7.
[397] Mâide, 5/109.

— Çabuk gel ve hesap vermesi için o aydınlık Levh’i buraya getir!

Cebrail hemen gidip Levh-i mahfûzı huzura getirir. Konuşması için Levh’e işaret edilir. Levh korkudan tir tir titrer. Allahutaala sorar:

— Ey Levh; benim Tevrat’ım, Zebur’um, İncil’im ve Kur’an’ım nerededir?

Levh, Hz. Cebrail’i işaret eder:

— Ey Allah’ım, bu sorunun cevabını Cebrail bilir. Onların hepsini gelip bir bir benden alan odur. Ne etti, neyledi; ak mıdır, kara mıdır ben bilmem.

Bu sefer hesap sırası Cebrail’e gelir ve Cebrail de tir tir titremeye başlar.

— Ey Cebrail, dilin güzel söylesin. Söyle bakalım, Tevrat’ı sen kime götürdün?

— Ey Rabbim, onu sen Musa’ya sor.

Bu kez Musa’ya, “Çık oku!” diye emredilir ve o da kendisine indirileni okur. Böylece hesap sırası ona gelir:

— Ey Musa, bu okuduklarını ümmetin kabul etti mi?

Musa da;

— Bunun cevabını Yahudiler versin, der.

Allahutaala yine Cebrail’e sorar:

— Ey Cebrail, peki İncil’i ne yaptın?

— Ey Rabbim, onu da İsa söylesin.

Bu kez de İsa’ya “Çık oku!” diye emredilir ve o da kendisine indirileni okur. Böylece hesap sırası ona gelir:

— Ey İsa, bu okuduklarını ümmetin kabul etti mi?

— Bunun cevabını Hıristiyanlar versin, der İsa.

Allahutaala yine Cebrail’e sorar:

— Ey Cebrail, peki Kur’an-ı Kerim neredMedir? Onu kime verdiysen söyle, o da çıkıp anlatsın!

— Ey Allah’ım, onu Muhammed’e indirdim. Sen sor, o güzel Muhammed de cevaplasın.

İşte böyle, Allahutaala o gün yalnızca peygamberlerle konuşur. Mahşer gününde kimse padişahların adını çağırmaz.

Hâsılı, nihayetinde Resulullah’a da “Kur’an’ını oku!” diye emredilir. Allahutaala;

— Muhammed’den başkası öte dursun. Yalnızca Muhammed konuşşun, der. Böylelikle o gün yalnızca Hz. Peygamber’e şefaat yetkisi verilir. Ondan başka hiçbir peygamber şefaat bahsinde ağzını açamaz.

17. *Bâğ-ı Behişt*’te 316. sırada tertip edilen ve “*Kıyametin kopacağı günde, suçlular hayal kırıklığı içinde ümitsizliğe düşeceklerdir.*”;[398] “*Kıyametin kopacağı gün, işte o gün mü’minler ve kâfirler birbirinden ayrılacaklardır.*”[399] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mahşer günü kâfirlerden, kendilerine gönderilen peygamberlerin sözlerini neden dinlemediklerinin sorulması konu edilmiştir. Kuloğlu, bu tabloyu şöyle resmetmiştir:

Allahutaala, hesap gününde pişmanlık içinde kıvranıp “Bizi yeniden dünyaya gönder.” diye yalvaran kâfirlere hışımla, “Ben size peygamberler göndermiştim. Niçin onlara uymadınız?” diye cevap verir. O gün cehennemin zillet kapıları kâfirler için açılır. Azap kapıları açılır ve kâfirler dalga dalga cehenneme girerler. Müslümanlarsa bölük bölük cennete girerler. Önce peygamberler topluluğu cennete girer. Onları lâl ve zümrüt kapılardan içeri alırlar. Peygamberlerin ardınca evliya ordusu girer. Onları da kıymetli taşlardan yapılmış kapılardan içeri alırlar ve nihayet geri kalan bütün Müslümanlar da yüce Allah’ın kendilerine açtırdığı kapılardan cennete girerler.

---

398 Rûm, 30/12.
399 Rûm, 30/14.

18. *Bâğ-ı Behişt*'te 317. sırada tertip edilen ve "*Yüzleri ağaranlar ise Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır.*"[400] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cennet ehlinin yüzlerinin mahşer meydanında aydınlık olması olayı tasvir edilmiştir. Cennet ehlinin yüzlerinin mahşer meydanında ayın on dördü gibi parlak olacağı ve diğer mahşer ahalisinin bu izzet ve ikram karşısında şaşırıp kalacağı ifade edilmiştir.

19. *Bâğ-ı Behişt*'te 321. sırada tertip edilen ve "*Kıyamet günü için adalet terazileri kuracağız. Öyle ki hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilmeyecek. (Yapılan iş) bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirip ortaya koyacağız. Hesap görücü olarak biz yeteriz.*"[401] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, hesap günü kimsenin hakkının kimsede bırakılmayacağı ve en küçük şeylerin bile hesabının görüleceği konu edilmiştir. Hesap edici olarak Allah'ın mutlak adil olduğu ve dolayısıyla mahşer gününde kimsenin kimsede zerre kadar hakkının kalmayacağı ifade edilmiştir.

20. *Bâğ-ı Behişt*'te 325. sırada tertip edilen ve "*Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin dedin?*"[402] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mahşer günü Allah'ın Hz. İsa'yı hesaba çekmesi hikâye edilmiştir. Söz konusu hikâye, bu çalışmanın İsa başlığı altında bulunan "*Hz. İsa'ya 'Sen mi Beni İlah Edinin Dedin?' Diye Sorulması*" şeklindeki alt başlıkta ele alınmıştır. Hikâyenin ayrıntıları için ilgili başlığa bakılabilir.

21. *Bâğ-ı Behişt*'te 391. sırada tertip edilen ve "*Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.*"[403] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, mahşer günü cimrilerin düşeceği kötü durum tasvir edilmiştir. Kuloğlu, cimrilerin mahşerdeki durumunu şöyle tasvir etmiştir:

---

[400] Âl-i İmrân, 3/107.
[401] Enbiyâ, 21/47.
[402] Mâide, 5/116.
[403] Nisâ, 4/37.

Allahutala bazı kimseleri lutfedip zengin kıldığı halde, bu kişiler, nefislerini yenip de mallarının bir miktarını fakirlere ve muhtaçlara vermezler. Mahşer günü bu kimselere; "Ey cimri, Allah'ın kullarına neden yedirmedin? Seni böylesine zengin kılan Allah, sana cömertliği de emretmedi mi?" diye hesap sorulur. Bunlar öyle kimselerdir ki, kendileri vermedikleri gibi başkalarını da vermekten men ederler. İşte bu kimseler mahşer yerine sürünerek gelirler.

Bâğ-ı Behişt'te, mahşer ve hesap mevzusunun müstakil olarak ele alındığı mezkûr şiirlerin dışındaki bazı beyitlerde de bu mevzularla ilgili muhtelif rivayetlere ve tasvirlere yer verilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

Hesap günü bütün insanlar mahşer meydanında bir araya toplanır.[404] İnsanların ellerine beratlar verilir ve beratı sağ eline verilenler cennete gider.[405] O gün Hz. Peygamber, Allah'ın izniyle bazı kimselere şefaat edebileceltir.[406] Sırat köprüsünden geçmek zordur ve buradaki yolculuk hayli uzun sürecektir.[407] Hesap gününde Arş da mahşer meydanına getirelecektir. O gün Arş, sekiz meleğin omuzunda mahşer yerine getirilir.[408] Mahşer meydanında toplanan insanoğlunun bazısı çıplak, bazısı ise giyinik olacaktır.[409] Hesap günü bazı insanların yüzü siyah olacaktır.[410] Mahşer meydanında susuzluk vardır.[411] Elest bezminde Allah'ı görmeyenler mahşer günü de onu göremeyecektir.[412] Suçlular veya günahkârlar

---

[404] Olunca rūz-ı maḥşer cemᶜ ėde bu ḫalḳı bir yėre
Kimesne yarlıġamaz anda bu ḳulları illa'llâh (332/13)

[405] Rūz-ı maḥşerde vėre ṣaġ eline anuñ berāt
Yėrini bāġ-ı behişt ile s̱emerzār eyleyüp (21/11)

[406] Maḥşerde şefīᶜ olmaġa ḲULOĠLI'na yā Rab
Dervīşler ile Aḥmed-i Muḫtāra ilet hep (24/20)
Yaᶜnī ėdevüz seni şefīᶜ rūz-ı cezāda
Şefḳat ḳılasın bunca giriftāra Muḥammed (83/10)

[407] Geçer-iken rūz-ı maḥşer ol Ṣırātuñ köprisin
Çekmeye ᶜömren cefā ġāyetde bulup sürᶜati (389/18)

[408] Pes sekiz dāne melek omuzlarında götürüp
Getüre maḥşer yėrine ᶜArş-ı Raḥmān-ı mecīd (81/16)

[409] Kimisi ola yarın maḥşer içinde ᶜuryān
Kimi pūşīde ḳıla dāmen ü destāra Muᶜīd (84/17)

[410] Meded sen rū-siyāh olup Ḫudānuñ ḳatına varma
Bürāder maḥşer ehlinüñ içinde olmaġıl menfūr (131/19)

[411] ᶜAṭş-ı maḥşerden ṣanasın teşne-lebdür cān u dil
Ḥavż-ı Kevs̱er içre olan māya düşdi göñlimüz (145/14)

[412] Meclis-i *ḳālū belā*'da görmeyen dostuñ yüzin
Rūz-ı maḥşerde gėrü ol Kirdgārı göremez (155/2)

mahşer yerine eli bağlı gelir.[413] Kur'an'ı Kerim hesap gününün o dehşetli anında okuyucularına güneşin kavurduğu mahşer meydanında gölgelik yapar ve kendisinin hak kitap olduğuna iman edenlere şefaat eder.[414] İnsanlar yapıp etiklerinden dolayı utanç içinde olurlar.[415] Dünyada başına gelen musibetlere sabır edenlere mahşer sorgusunda sıkıntı yaşatılmaz.[416]

2.4.5.A'râf

A'râf kelimesi, "yüksek yer, dağ veya tepenin en uç noktası" anlamlarına gelen *urf* kelimesinin çoğuludur. Kelimenin *irfân* kökünden türediğini söyleyenler de vardır.[417] İslamî literatürde cennet ve cehennemi birbirinden ayıran bölgenin yüksek kesimini kasten, yani cennet ve cehennemin dışında kalan bir bölgeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bu bölge ile ilgili A'râf Suresi'nin 46 ve 49. ayetleri arasında birtakım bilgiler verilmektedir.[418] Söz konusu ayetlerde A'râf ehli olarak adlandırılan bir topluluktan söz edilmektedir.

Tefsir kaynaklarında, A'râf ehli olarak adlandırılan mezkûr topluluğun kimler olduğuna dair muhtelif rivayetler ve görüşler aktarılmıştır. Manzum bir tefsir olan *Bâğ-ı Behişt*'te de ilgili ayetler dolayısıyla bu konu ele alınmıştır. Eserde 313. sırada tertip edilen ve "*İkisi (cennet ve cehennem) arasında bir sur, A'râf üzerinde*

---

[413] Ṣuçlular maḥşer yėrine hep eli bağlu gele
Şol ḫazān eyler mi gör evrāḳ-ı bostānı muʿāf (225/7)

[414] Her kim kitābu'llâha dėr dünyāda īmān getüre
Maḥşer yėrinde arayup bula Müselmānı kitāb (27/11)
Şefāʿat eyleyüp Ḥaḳḳuñ ḥużūrında recā ėde
Olursa rūz-ı maḥşerde kimüñle āşinā Ḳurʾān (299/3)
Yarın maḥşer feżāsına gele dėnmiş alay alay
Oḳuyana ola sāye ṭolup arż u semā Ḳurʾān (299/8)

[415] Ne_olaydı biz peyġambere dünyāda tābiʿ oladuḳ
Rūz-ı cezāda kendümüz dėr şermsār ėtdük ʿabes (165/2)
ʿArṣa-i maḥşerde İbrāhīm utanmasun dėyü
Ādemī şeklini tebdīl eyleyüp pinhān ėde (334/17)

[416] Şol kişi ḳılmasa ṣabr ėtse şikāyet Ḥaḳdan
Olmaya rūz-ı cezāda aña bir ẕerre ʿiḳāb (25/7)

[417] Yusuf Şevki Yavuz, "A'râf", *DİA*, C.: 3, s. 259.

[418] İkisi (cennet ve cehennem) arasında bir sur, A'râf üzerinde de birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini simalarından tanımaktadırlar. Cennetliklere, "Selâm olsun size!" diye seslenirler. Onlar henüz cennete girmemişlerdir, ama bunu ummaktadırlar. Gözleri cehennemlikler tarafına çevrildiği zaman, "Ey Rabbimiz! Bizi zalim toplumla beraber kılma" derler. A'râf'takiler, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara da seslenir ve şöyle derler: "Ne çokluğunuz, ne de taslamakta olduğunuz kibir size bir yarar sağladı!" "Sizin, 'Allah bunları rahmete erdirmez' diye yemin ettikleriniz şunlar mı?" (Sonra cennetliklere dönerek) "Haydi, girin cennete. Size korku yok. Siz üzülecek de değilsiniz" derler (A'râf, 7/46-49).

de birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini simalarından tanımaktadırlar. Cennetliklere, "Selâm olsun size!" diye seslenirler. Onlar henüz cennete girmemişlerdir, ama bunu ummaktadırlar. Gözleri cehennemlikler tarafına çevrildiği zaman, "Ey Rabbimiz! Bizi zalim toplumla beraber kılma" derler."[419] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede A'râf'ın niteliği ve A'râf ehlinin kimler olduğu konusu ele alınmıştır. Kuloğlu, A'râf'ı cennet ve cehennem arasında bulunan cennet benzeri, çeşitli hazların bulunduğu, latif bir bahçe olarak tasvir etmiştir.[420]

Kuloğlu, baştan sona A'râf konusunu ele aldığı ilgili şiirinde, A'râf ehlinin kimler olduğuna yönelik muhtelif rivayetleri de nakletmiştir.[421] Bu rivayetlere göre A'râf ehli altı kısımdır veya A'râf ehlinin kim olduğuna dair altı farklı görüş vardır:[422] 1. Anne babaya isyan ettikleri halde şehit oldukları için cehennem ateşine girmeyecek olanlar. Bunlar, anne babalarına asi oldukları için cennete giremezler, fakat dünyada iken Allah yolunda savaştıkları için cehenneme de atılmazlar. Bu sebeple ikisi arasında bir yer olan A'râf'ta bulunurlar.[423] 2. Sevabı ve günahı eşit olanlar. Kuloğlu, sevabı ve günahı eşit olan bu kimselerin deliler olduğunu belirtmiştir.[424] 3. Zinadan hâsıl olduğu halde dindar olanlar.[425] 4. Kâfir anne babadan

---

[419] A'râf, 7/46-47.

[420] İkisi mā-beynine düşmişdür ol bāġ-ı laṭīf
Līk ol ārzū olan cennāt u enhār içerü
Ḥaẓẓı vardur gerçi kim olmış müşābih cennete
Cennet-i ʿAdn ile ammā seyr-i dīdār içerü (313/4-5)

[421] Yusuf Şevki Yavuz, A'râf ehlinin kimler olduğuna yönelik rivayet tefsirlerinde on iki farklı görüş bulunduğunu belirtip söz konusu görüşleri dört başlık altında toplamıştır. Buna göre A'râf ehli hakkındaki farklı görüşler şöyledir: 1. Sevabı ve günahı eşit olan müminler. Bunlar başlangıçta cennete veya cehenneme konulmayıp bir müddet A'râf'ta bekletildikten sonra cennete alınacaklardır. Konuyla ilgili fikir belirten âlimlerin çoğu bu görüşü kabul etmiştir. 2. Melekler. 3. Peygamberler, şehitler ve âlimler gibi makamları yüksek olan kimseler. 4. Kâfir anne babadan doğup reşit olmadan ölen çocuklar veya zinadan doğanlar gibi cennete veya cehenneme girmeyi gerektirecek durumda olmayanlar (Yusuf Şevki Yavuz, *a.g.m.*).

[422] Dėdiler anda giriserler-durur altı nefer
Cennete māʿniʿ olur ḳomaz o dīvār içerü (313/7)

[423] Bir bölük oldur kim ʿāṣīdür ataya anaya
Līk bulmuşdur şehādet ile ol kār içerü
Nāra girmez pes şehīd olmış-durur ol ġāzīdür
Vālideyne ʿāṣīdür olmaz mededkār içerü (313/8-9)

[424] Bir bölügi ol-durur ḫayr ile şer yeksān ola
Şol mecānīn ḳısmıdur girmez hem anlar içerü (313/10)

[425] Bir bölügi daḫı ol-dur kim zinā evlādıdur
Ḥāṣıl olmışdur zinādan līk dindār içerü (313/11)

doğup henüz reşit olmamışken ölen çocuklar.[426] 5. Melekler.[427] 6. Ehl-i fazl yani peygamberler, ashap, şehitler ve âlimler gibi mertebesi yüksek olan kimseler.[428] Kuloğlu, bu hükme delil olmak üzere Hz. Ali'nin "Ben A'râf ehliyim." dediğine dair bir rivayeti de nakletmiştir.[429]

A'râf tabiri, yukarıda açıklana gelen anlam ve muhtevasından bağımsız olarak tasavvufta çok daha farklı anlamlar için de kullanılmaktadır. Tasavvufta *a'râf* kavramı, "*Hakk'ı tecelli ettiği mazharlarda müşahede etme makamı*"nı karşılarken *a'râf ehli* kavramı ise "*İnsanları simalarından tanıyan kâmil ve arif kişiler*" için kullanılmaktadır.[430] Kuloğlu da adı geçen manzumesinde tefsir kaynaklarındaki altı farklı görüşü naklettikten sonra konuyu tasavvufî mecraya nakletmiştir. Ariflerin bugün, yani bu dünyada iken cenneti ve cehennemi seyrettiklerini söyleyerek *a'râf* tabirini tasavvufî anlamıyla kullanmıştır.[431] A'râf tabiri, *Bâğ-ı Behişt*'te yukarıda belirtilen manzumenin dışında, başka beyitlerde de geçmektedir. A'râf hakkındaki ayetlerin tefsirinde tasavvufî yorumdan ziyade tefsir âlimlerinin rivayetlerine bağlı kalan Kuloğlu, bir başka manzumede söz konusu tabiri tamamıyla tasavvufî anlamıyla kullanmıştır. Ariflerin daha dünyada iken a'râfa girdiğini belirten Kuloğlu, buradan (a'râftan) cennet ve cehennemin seyredildiğini ileri sürmüştür. Ayrıca *ehl-i marifet*in bu makama *seyr-i âlî* adını verdiğini de belirtmiştir.[432]

---

[426] Bir bölügi daḫı küffārdan ṭoġan evlād ola
Küççük iken öldiler girmez çü küffār içerü (313/12)

[427] Bir bölügi hem meleklerdür dėdiler bī-ḥisāb
Anları ḫalḳ eyleyüp ḳomışdı Ġaffār içerü (313/13)

[428] Bir bölügin dėdi tefsīrinde Ḳāḍī ḥażreti
Ehl-i fażl olup gire ol-da bu miḳdār içerü (313/14)

[429] Pes rivāyetdür ʿAlīden dėdi Aʿrāf ehliyem
Ṭut ḳulaġuñ nice söyler imdi Kerrār içerü (313/15)

[430] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 42, 46.

[431] Cenneti cehennemi seyr eyler ʿārifler bugün
Hem ṣalar anlar bu yüzden anca efkār içerü (313/16)

[432] Yaʿnī ʿārif oluben aʿrāfa gire dünyede
Tā kim anda sākin olup lālezārı görmege
Nār ile uçmaġı dāyim bunda ʿārifler işit
Seyr ėderler ḥācet olmaz ėrte bārı görmege
Bu maḳāma seyr-i ʿālī dėdi ehl-i maʿrifet
Gül sevenler dāyim iverler bahārı görmege (340/3-5)

2.4.6.Cennet

Müslümanlar için ahiret hayatının nihaî durağı cennettir. Allah'ın rızasının tecelli ettiği cennet, ebedî saadet yurdudur. Bu itibarla Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde cennetle ilgili birçok ayrıntı vardır. Bu ayet ve hadislerin bazılarında cennetin muhtelif yönlerinin tasviri de yapılmıştır. Öyle ki, Kur'an-ı Kerim'de cennetle ilgili olan ayetler, cehenennemle ilgili olanlardan daha fazladır. Dolayısıyla gerek tefsir kaynaklarında olsun, gerek sair İslamî literatürde olsun cennetin isimleri, sayısı, katları, muhtevası gibi konular bağlamında yazılanlar hayli kabarık bir yekûna ulaşmaktadır. Söz konusu metinlerin çoğu ise naslardan alakasız olarak şahsî ideal ve hayallerin ürünleri olmak üzere imal edilen tasvir ve nitelemelerden ibarettir. Oysa Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde sair metinlerde olduğu kadar ayrıntılı tasvirler bulunmamaktadır. Bilhassa sahih olarak görülen hadislerde daha çok cennete girmeyi gerektiren veya ona girilememesi sonucunu doğuran fiil ve davranışlara yer verilmiştir. Mamafih cennetin tasviriyle ilgili olan hadislerin çoğunun senetlerinin zayıf olduğu, bu hadislerden bir kısmının ise mevzu olduğu belirtilmiştir.[433] Bu itibarla cennet ve cennetin tasviri konusuna oldukça geniş yer verilen *Bâğ-ı Behişt*'in nakillerine de mezkûr sebeplerden ötürü temkinli yaklaşmak gerekebilir.

Cennet bahsi, *Bâğ-ı Behişt*'in en çok işlenen konularından birisidir. Bu durum, manzum bir Kur'an tefsiri olarak telif edilen ve adı da *Bâğ-ı Behişt* (:cennet bahçesi) olarak tespit edilen bir eser için şaşırtıcı olmamalıdır. Kuloğlu'nun, bu eseri yazarken cennete ulaştıran bir rehber yazma niyetinin olduğu kadar cennetin güzelliklerini anlatarak ona özendirme niyetinin de bulunduğu ileri sürülebilir. Zira eserin önemli bir kısmı ubudiyet mevzularına tahsis edilirken diğer bir önemli kısmı ise ahiret ve cennet bahsine tahsis edilmiştir. Tam da bu minval üzere Kuloğlu'nun kendi ifadeleri arasında, divanını cennet evsafının beyanında tedvin ettiğini işaret eden sözler vardır.[434]

---

[433] Bekir Topaloğlu, "Cennet-Cennetin İsimleri", *DİA*, C.: 7, s. 376-386.
[434] Ḫudā ehl-i behişti añdı Ḳurʾān-ı kerīm içre
Anı gūş eyleyüp ḲULOĠLI bir aʿlā kitāb ėtdi (361/20)
ḲULOĠLI ehl-i cennetüñ aḫbāruñ ėdüp istimāʿ
Levḥ-i göñülde naḳş ėdüp bir ulu dīvān eyledi (362/20)

Kuloğlu, cennetten söz ettiği bir şiirinde açıkça; "Zengin olsun, fakir olsun; eğer bir kişide akıl varsa cennetin bu vasıflarını işittikten sonra muhakkak gönlüne onun arzusu düşecektir."[435] diyerek cennetten bu denli çok bahsetmiş olmasının sebebini de ifade etmiş oluyor aslında. Yine başka bir beytinde cennet tasvirlerinin nakledilmesine verdiği önemi; "Ey Kuloğlu, gözlerinin yaşı kızıl kana dönmeden cennetin vasıflarını anlatamazsın!" şeklindeki sözleriyle ifade etmiştir. Kuloğlu, her ne kadar cennet tasvirlerini yapmak yolunda azami gayret sarf etmiş olsa da bu yaptığının müşkül ve aslında gerçeğin çok çok az bir cüzünü ifade eden bir iş olduğunu söylemekten de geri durmamıştır.[436] Cennetin tasviri veya tavsifi beyanında söylenenlerin ancak cennetin en alt tabakasının bazı özelliklerinden ibaret olduğunu ve cennetin üst tabakalarını tasvir etmenin ise imkânsız olduğunu sık sık söyleyen Kuloğlu, bu düşüncesini Hz. Peygamber'den aynı doğrultuda bir rivayetle de desteklemektedir.[437]

Bâğ-ı Behişt'te yirmi sekiz kaside baştan sona cennet ve cennetin tasviri bağlamında nazmedilmiştir. Söz konusu şiirlerde yer yer cenneti kazandıracak veya kaybetirecek amellere de değinilmiştir. Bu manzumelerde cennetin farklı farklı isimleri anılıp cennet giysileri, yiyecekleri, içecekleri, bahçeleri, sarayları, mücevherleri, kokuları, tahtları ve hurileri bağlamında muhtelif tasvirler yapılmıştır. Bu tasvirler yapılırken İslamî literatürde cennetin katlarının isimleri veya cennetin sair isimleri olarak kabul edilen kavramların hemen hepsine de yer verilmiştir. Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te ebedi saadet yurdunu ifade etmek için İslam medeniyetinin üç

---

[435] Şol-ki ʿāḳıldur işide cennetüñ evṣāfını
Düşiserdür lā-cerem bay u gedāya iştiyāḳ (233/16)

[436] Kimseler ḳādir midür bāġ-ı cinān evṣāfına
ʿĀlem-i bālādaki ʿālī mekān evṣāfına
Ėy ḲULOĠLI sen kim olduñ vaṣf ėdersin cenneti
Anuñ ʿaḳl ėrgüremez her nüktedān evṣāfına (342/1, 20)
Şu cennetler ki vaṣfında lisān ʿāciz durur anuñ
Ne deñlü söylesem yėtmez anuñ evṣāf-ı güftārı (383/16)

[437] Kim cennetüñ ednāsını vaṣf eylemişdür Muṣṭafā
Aʿlāsına ėrmez ʿuḳūl kim ḥadd-i imkān eylemiş (191/18)
Cennetüñ ednāsıdur vaṣf olınan dėdi Resūl
İntihāsına işāret olmadı tibyāna çaḳ (234/18)
Vaṣfa gelmez cennetüñ aʿlāsı dėdi Muṣṭafā
Līk ednāsı durur dilde fütüvvet māh-rū (317/13)
Kim anuñ aʿlā derācātı dėdi vaṣf olmaya
Başlasa Peyġamber-i āḫir-zamān evṣāfına (342/19)

temel dilindeki *cennet, uçmak* ve *behişt* kavramları başta olmak üzere Arapça *cennet* kelimesinin farklı kalıplardaki çekimleri olan *cinân* ve *cennât* tabirleri ile *Adn, dâr, Dâru'l-Emân, Dâru'l-Karâr, Dâru's-Selâm, Firdevs, Huld, İlliyyîn, Me'vâ, Na'îm, Tûbâ* ve *Vesîle* tabirleri kullanılmıştır.[438]

İslamî literatürde cennet katlarının sekiz adet olduğuyla ilgili yaygın bir kanaat vardır. Konuyla ilgili eserlerde söz konusu sekiz katın özellikleri ve isimlerine dair birbirinden farklı tasvir ve nitelemeler mevcuttur. Kuloğlu da *Bâğ-ı Behişt*'te cennetin tasviri konusuna çok geniş yer vermiştir. Böyle olunca cennetin katları veya âdetiyle ilgili sayı vermekten de geri durmamıştır. Yalnız, Kuloğlu bu konuda kararlı değildir. Cennetin, bazı beyitlerde yedi, bazı beyitlerde ise sekiz kat olduğunu kaydetmiştir.[439] Cennetin sayısına yönelik açıkça beyanatta bulunan Kuloğlu, belirttiği yedi/sekiz cennetin isimlerinin neler olduğunu ise kaydetmemiştir. Yer yer farklı cennet katmanlarına atfedilen *Adn, Firdevs, Me'vâ, Na'îm* gibi isimleri kullanıp bunların özelliklerine dair tasvirler yapsa da cennetin, sözünü ettiği yedi/sekiz katmanının hangileri olduğunu sarahatle belirtmemiştir.

Kuloğlu, cennetle ilgili mevzuları yalnızca bu konuya tahsis edilmiş kasidelerde ele almamıştır. Bilhassa ubidiyetle ilgili mevzuların hemen hepsinde güzel amelin bir neticesi olarak cennetin ihsan edileceğinden söz edip birkaç cümle de olsa cennetin vasıflarına değinmiştir. Dolayısıyla *Bâğ-ı Behişt'*te doğrudan cennet mevzusu bağlamında nazmedilen söz konusu yirmi sekiz kasidenin dışında kalan sair pasajlarda da cennet tasvirlerine sık sık yer verilmiştir.[440]

---

[438] Adn: 12/3, 119/20, 222/4; Dâru'l-Emân: 161/6; Dâru'l-Karâr: 106/8, 155/7, 188/18, 340/12, 353/15; Dâru's-Selâm: 35/8, 102/7, 106/16, 180/8, 283/6; Firdevs: 4/13, 102/5, 208/7; Huld: 12/8, 12/18, 13/4, 49/6; İlliyyîn: 326/19; Me'vâ: 1/8, 102/7, 379/7; Na'îm: 17/6, 48/5, 387/8; Tûbâ: 47/15, 214/9, 286/4; Vesîle: 48/4.

[439] Berḳ-i ḫışmından yėdi ṭamuyı ḳıldı Ẕü'l-celāl
Hem cemāli pertevindendür ki cennet yėdi ḳat
Dėdiler cennet sekizdür bir rivāyetle ṣaḥīḥ
Var ise iẕᶜānuñ ėy dil varuñı ol naḳde ṣat (42/17-18)
Yėdi ṭamu sekiz uçmaḳ ḳudreti destindedür
Görsen anuñ ḳuvvetin ᶜArş-ı muᶜallāyı ṭutar (102/2)

[440] Söz konusu cennet tasvirleri için bk. 18/12-16, 21/2-4, 21/10-15, 23/17, 25/8-11, 25/15-8, 27/18, 32/5, 39/19, 43/1-13, 47/15, 57/6, 62/5-6, 62/13-16, 65/1-10, 75/10-19, 78/19, 79/11, 85/19, 86/3-4, 107/15, 110/4, 122/13-18, 150/9-15, 177/15, 181/10-19, 191/9-19, 202/7, 205/10, 257/16, 261/12, 267/13-16, 296/9-20, 315/6-10, , 339/13, 348/5, 348/19, 370/5-8, 372/6-8, 374/17-20, 379/1-11, 381/10-19, 385/13-14, 395/8-20, 398/12-13.

Cennetle ilgili olan mezkûr yirmi sekiz manzumenin referans ayetleri ve ekseriyetle cennetin muhtelif taraflarının tasviriyle alakalı olan muhtevaları şu şekildedir:

1. *Bâğ-ı Behişt*'te 33. sırada tertip edilen ve "*İçinden nehirler akan Adn cennetlerine gireceklerdir. Kendileri için orada diledikleri her şey vardır. Allâh, kendine karşı gelmekten sakınanları böyle mükâfatlandırır.*"[441] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen *cennât* redifli kasidede, genel olarak cennetin, özel olarak ise Adn cennetinin muhtelif yönleri tasvir edilmiştir. Şiir, bilhassa Adn cennetinin tasviri bağlamında yazıldığı hâlde, redifin *cennât* şeklinde çoğul seçilmesi, birbirinden farklı cennet tabakalarının olduğu kabulünü de ifade eden bir durum olmalıdır. Nitekim şiirde de bunu belirten kayıtlar vardır. Şiirde cennet ve Adn cenneti hakkında şunlar beyan edilmiştir:

Allahutaala, rızasının tecelli ettiği nihaî karar yurdu olarak yüce cenneti yarattı ve ona Adn ismini verdi. Orada su ile dolu havuzlar ve akıp gitmekte olan nehirler vardır. Kubbeleri mücevherlerden yapılan cennet, ilahî nurla ışıl ışıldır. Onun içinde kıymetli taşlardan yaratılmış evler vardır. Orada her bir müminin, kapıları zümrütten olan kızıl altından köşkleri olacaktır. Köşklerin bahçelerinde ise iri ve güzel gözlü huriler vardır. Hz. Peygamber'den rivayet edildiğine göre, toprağı en güzel kokulu miskten olup sabâ rüzgârı ruhları bu koku ile dolduracaktır. Orada, istenen her şeyden yiyilip içilebilecektir ve kişi istediği her şeyi hemen yanında hazır bulacaktır. Cennette herkes gönlünün istediği yere yerleşebilecektir. Ne kadar kalabalık olsa da dolması söz konusu değildir. Zira safâ yurdu olan cennette hiçbir tasa ve kedere yer yoktur. Yüce Allah, cenneti bütün eksikliklerden arındırmıştır. Bu dünyada uğradığı musibetlere sabreden müminlere cennette cemâl-i İlahî ile şifa verilecektir. Bütün bunları elde etmenin yolu ise kişinin amelleri değildir. Allah dilerse hiç ummayan kulunu bile cennetine koyar, dilediğini ise cehennemde ateşe atar.

2. *Bâğ-ı Behişt*'te 42. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz, cennetlikler o gün nimetlerle meşguldürler, zevk sürerler. Onlar ve eşleri gölgelerde koltuklara*

---

[441] Nahl, 16/31.

yaslanmaktadırlar.”[442] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cennetliklere verilecek olan nimetlerin tasviri yapılmıştır. Şiirde cennetin bir rivayete göre yedi, bir rivayete göre ise sekiz kat olduğu belirtilerek cennete götüren amellere de temas edilmiştir. Şiirde cennetin tasviri ve cennete götüren ameller bağlamında söylenenler aşağıdaki gibidir:

Cennet ehline çeşit çeşit meyveler ve bengisu niteliğindeki içeceklerden oluşan türlü türlü nimetler verilir. Onlar, döşekler üzerinde uzanıp iri ve güzel gözlü hurileri yanlarına alırlar. Öyle huriler ki, mücevherden daha saftırlar; saçları ve kaşları misk gibi güzel kokulu, sözleri ise şeker gibidir. Cennet ehlinin her birinin etrafı böylesine gönül alıcı güzeller ve nazenin hizmetkârlarla donatılır. Rahat gölgelerde ebediyen sürüp gidecek olan cennet hayatında korku ve endişeye yer yoktur. Kim nereye isterse oraya gider. Herkesin sarayının avlusundan süt ve bal ırmakları akar. Her mümine yüce menziller ile kızıl altından ve zebercedden imal edilmiş tahtlar verilir. Cennet ehlinin hizmetinde eğeri kırmızı yakuttan, üzengisi altından ve gemi inciden olan misk gibi güzel kokulu atlar vardır. Türlü türlü nimetlere müstağrak olan cennet ehline Allahutaala’nın zat sıfatları da tecelli edecektir. İşte bütün bu nimetler şu kimseler içindir: Ölünceye kadar namazını kılan, orucunu tutan, zekâtını her yıl veren, hacca giden ve Allah yolunda savaşıp malını Allah yolunda harcayan kişiler içindir. Yedi kat cennet, Allah’ın cemalinin nurundandır. Cennetin katları, bir rivayete göre de sekizdir. Bütün bu cennetlerin yaratılmasının sebebi ise Hz. Muhammed’dir. Zira o olmasaydı Allah hiç bilinmezdi.

3. *Bâğ-ı Behişt*’te 60. sırada tertip edilen ve *“Allah, mü’min erkeklere ve mü’min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler va’detti. Allah’ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır.”*[443] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennetin muhtelif yönleri tasvir edilmiştir. Şiirde cennetin tasviri bağlamında anlatılanlar şunlardır:

Adn cenneti içindeki yüksek makamlara erişenlerin oradaki ikameti ebedidir. Onlara güzel elbiseler ve taçlar giydirilir. Allahutaala, Adn cenneti içinde

---

[442] Yâsîn, 36/55-56.
[443] Tevbe, 9/72.

ihtişamlı saraylar vücuda getirmiştir. Öyle ki, o saraylar tamamıyla saf mücevherden yapılmıştır. O sarayların altından dupduru ve tatlı sular yüklü nehirler akar. O sular ise bal ve şekerden daha tatlıdır. Ayrıca cennette Rahîk ve Selsebil adlı ırmaklar vardır. Cennet bahçelerinin kuşları ne kumruya benzer, ne de güvercine. Onların kanatları altın ve gümüştendir. Cennet duvarlarının kerpiçleri altın ve gümüşten, toprağı ise Hoten miski gibi güzel kokulardandır. Cennetin kubbeleri ve kemerleri kırmızı yakuttan, kapıları ise saf zümrüttendir. Binek olarak eğer ve gemleri lâl ve zebercedden olan atlar ve develer vardır. Orada bir aylık yol, bir anda katedilir. Cennetliklere adeta yakut ve mercan güzelliğinde huriler verilir ki, onların misk kokulu zülüflerinin dünyada benzeri yoktur. Kıyafet olarak güzel işlemeli yeşil cennet elbiseleri ve mücevheden imal edilmiş kemerler vardır. Nihayetinde cennet, müminlerin Hakk'ın visaline ererek ebedi saadeti tadacaklar yerdir.

4. *Bâğ-ı Behişt*'te 80. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve ölürler.*"[444] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennet köşk ve saraylarının tasviri yapılmıştır. Kuloğlu cennet meskenlerini şöyle anlatmıştır:

Cennet bahçelerinde bakımsız ve boş bir yer yoktur. Her yer, içinde köşkler bulunan bağ ve bahçelerle doludur. Allautaala, dünyada canını ve mâlını kendi yoluna sarf edenler için cennette ak incilerden, lâl ve mercanlardan köşkler yapmıştır. Hz. Peygamber'den şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Cennette latif mücevherlerden yapılmış öyle evler, öyle saraylar vardır ki, onların içinden bakınca dışı, dışından bakınca içi görünür." Onları yapan kudret mimarı tertemiz yapmıştır. Bu saraylar; namazlarını kılan, oruç tutan, selamı yayan, elindeki nimetleri başkalarıyla paylaşan ve herkesin uyuduğu vakitlerde zikirle meşgul olanlar içindir.

5. *Bâğ-ı Behişt*'te 81. sırada tertip edilen ve "*İşte bugün de mü'minler kâfirlere gülerler. Koltuklar üzerinde (etrafı) seyrederler.*"[445] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cennet ehlinin, cehennem ehliyle olan diyaloğu hikâye edilmiştir. Kuloğlu, söz konusu olayı şöyle nakletmiştir:

---

[444] Tevbe, 9/111.
[445] Mutaffifîn, 83/34-35.

Allahutaala, cennet ehline yüksek köşkler vererek onlara türlü ikramlarda bulunur. Cennet ehli o köşklerde tahtlar ve paha biçilmez döşekler üzerine kurulup gülüşerek cehennemlikleri seyrederler. Allah'ın kendilerine verdiği bu sınırsız nimetler için ona şükrederler ve dünyadayken kendileriyle alay eden cehennem ehline şöyle seslenirler: "Dünyada bizi alaya alıp eğlenirdiniz. Şimdi görün bakalım, Allah nasıl yakarmış. Siz cehennemde yanarken, cennette bize türlü nimetler sunulmaktadır. Ay ve güneş bize hizmetçi kılındı. Her biri ay gibi güzel olan hizmetçilerimizi saymak mümkün değildir. Bize o kadar çok nimetler verildi ki, Süleyman'ın mülkünü anmaz olduk."

6. *Bâğ-ı Behişt*'te 84. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz iyi kimseler, Naîm cennetindedirler. Koltuklar üzerinde, (etrafı) seyrederler. Onların yüzlerinde, nimetlerin sevincini görürsün. Onlara, mühürlü (el değmemiş) saf bir içecekten içirilir. Onun (içiminin) sonu bir misktir (ağızda misk gibi koku bırakır).*"[446] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennet ehline sunulan suyun tasviri ve cennetliklerle cehennemliklerin birbirlerini görmesi konu edilmiştir. Mezkûr durumlar şiirde şöyle nakledilmiştir:

Allah'ın mümin kulları, cennette kendilerine tahsis edilen bahçeler içindeki saraylara yerleşir ve yüksek köşkler üzerine kurulup sevinç içinde etrafı seyrederler. Onlara, mühürlenmiş ıbrıklarla saf cennet sularından ikram edilir. Öyle sular ki, kokuları misk gibi güzeldir. Hizmetlerini ise el değmemiş huriler görür. Cennetlikler, köşkleri üzerinde kurulmuşken cehennemliklerin nasıl azap çektiğini görürler. Onların böylesine sefa ve saadet içindeki hâli de cehennem ehline gösterilir. Akraba ve yakınlarından bazı kimselerin cennet içinde türlü türlü nimetlere müstağrak olduğunu gören cehennem ahalisinin içlerindeki yara, bu durum karşısında yüz bin kat daha artar.

7. *Bâğ-ı Behişt*'te 119. sırada tertip edilen ve "*Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir.*"[447] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede; ihtişamlı köşklerden el değmemiş hurilere, göz alıcı elbiselerden eşi

[446] Mutaffifîn, 83/22-26.
[447] İnsân, 76/21.

benzeri olmayan yiyecek içeceklere kadar cennet ehline verilecek çeşit çeşit nimetin tasviri yapılmıştır. Şiirde, cennet ehli müminlerin, Allah'ın emriyle Yahudi ve Hıristiyanları kurban etmek üzere Sırat köprüsü üzerinden cehenneme atmaları gibi ilginç bir ayrıntı da vardır. Söz konusu mevzular şiirde şöyle nakledilmiştir:

Cennette müminlere Bedahşan lâli gibi kıymetli mücevherlerden imal edilmiş kadehler içinde nar şarabı ikram edilir. Orada Süreyya gibi yüce köşkler vardır ki, onların boyu neredeyse Ayyuk'a uzanmıştır. Müminler, her köşesinden Allah'ın rahmetinin sunulduğu o köşklerde birer sultan gibi ağırlanır. Üstlerine yeşil kırmızı kaftanlar giydirilir. İpek, kadife ve sırma kumaşlardan kesilmiş türlü türlü cennet elbiselerinden kim hangisini isterse onu giyer. Yıldızlara benzeyen gümüş bilezikler takınılır. Allahutaala, cennet ehline şerbetle dolu bengisu havuzlarından su içirir. Her mümine inci ve mercan güzelliğinde kızlar verilir.

Cennet ehli müminler, kendilerine uzatılan kurbanı cehennem ateşine atmak üzere atlara bindirilip Sırat'a götürülür. Allah'ın, "Bunu nefsine feda et!" emri ile kendilerine sunulan Hıristiyan veya Yahudiyi ateşe atarlar. Böylece kurtuluşa erip cennete giren müminlere cennette büyük bir zenginlik bahşedilir. Onlar için işret meclisleri kurulur.

8. *Bâğ-ı Behişt*'te 123. sırada tertip edilen ve "*Orada akan bir kaynak vardır. Orada yüksek tahtlar, konulmuş kadehler vardır.*"[448] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennetin türlü türlü nimetleri tasvir edilmiştir. Mezkûr tasvirler, aşağıdaki gibidir:

Çatısı Arş olan cenneti yedi duvar çevrelemiştir ve Arş'ın nuruyla aydınlanan cennette ay ve güneş de yoktur. Kudret mimarı olan Allah, o cennette müminler için ak inciden evler/saraylar yapmıştır. O saraylarda bulunan ceylan gözlü, güzel hurilerin haddi hesabı yoktur.

Cennet saraylarının çevresini, içinden akarsular geçen bağ ve bahçeler kuşatmıştır. Her bir damlası bengisu olan o akarsuların lezzetini tarif mümkün değildir ve üstelik her bir su yatağından da bir başka lezzet akmaktadır. O suların bazısı aşağıdan akar, bazısı ise yukarıdan dökülür; bazısı havuzdur, bazısı ise nehir

---

[448] Gâşiye, 88/12-14.

olup akar; bazısı bir çeşme, bazısı ise bir kuyudur. Ak inciden imal edilmiş su kapları ise yıldızlara benzemektedir. Su içmek arzusuyla elini o kaplara uzatanların sakisi Kevser'dir.

Bahçelerle donatılmış olan cennette türlü türlü meyveler vardır. O meyveler arasında elma ve nar da vardır. Orada ipek sırmalı kat kat döşek ve yorganlar vardır. Öyle döşek ki, cennet ehlinin binmesi için adeta bir deve gibi yerlere eğilir ve yükünü alınca tekrar göklere yükselir.

9. *Bâğ-ı Behişt*'te 138. sırada tertip edilen ve "*Herhangi biriniz ister mi ki, içerisinde her türlü meyveye sahip bulunduğu, içinden ırmaklar akan, hurma ve üzüm ağaçlarından oluşan bir bahçesi olsun?*"[449] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, Hz. Peygamber'in cennet hakkındaki iki hadisi nakledilmiş ve cennet bahçeleri ile bu bahçelerde bulunan meyvelerin tasviri yapılmıştır:

Hz. Peygamber, cennet için şöyle demiştir: "Ey ashabım, eğer cenneti görseydiniz hiç uyumaz, hep ona çalışırdınız ve bütün dünya sizin olsaydı cennetin yalnızca bir evi için hepsini verirdiniz." Yine Hz. Peygamber; "Cennette yüz derece (kat) vardır ve o derecelerden yalnızca bir tanesinin içine bütün dünya halkı sığar." demiştir.

Cennette türlü türlü meyveler olduğu Kur'an'da belirtilmiştir. Dolayısıyla cennet bahçelerinde sayısız meyve türleri vardır. Cennette eşsiz güzellikte elma, nar, hurma ve üzüm meyveleri vardır.

10. *Bâğ-ı Behişt*'te 145. sırada tertip edilen ve "*İçinden nehirler akan Adn cennetlerine gireceklerdir. Kendileri için orada diledikleri her şey vardır. Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları böyle mükâfatlandırır.*"[450] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, ilgili ayetin meali ifade edilmekle birlikte, tasavvufî mülahazaların ağır bastığı bir cennet terennümü söz konusudur. Şiirdeki mesaj Yunus Emre'nin;

"*Cennet cennet dedikleri*
Bir ev ile birkaç huri

[449] Bakara, 2/266.
[450] Nahl, 16/31.

İsteyene vergil anı

Bana seni gerek seni"

şeklindeki meşhur mısralarıyla muvafıktır. Ayrıca ilgili ayette cennetle mükâfatlandırılacakları bildirilen *müttekîn*'in kimler olduğu da şiirde açıklaması yapılan durumlardan birisidir. Kuloğlu'nun şiirde söyledikleri ve şiirin genel muhtevası şu şekildedir:

Cennet, içinde âşık ve maşuğun birlikte bulunduğu vahdet sarayıdır.

Allah'ın cennet diye övdüğü bağ ve bahçedir. Biz, o bahçede açılan eşsiz güle sevdalandık. Cennet saraylarının altından nehirler akar. Biz, o sarayın bahçıvanın elmasını arzularız. Kur'an, "Cennet ehli dilediğini bulacaktır." dedi. Bizim isteğimiz ise zülfü amber kokan, peri yüzlü cânândır. Allah; "Adn cennetine girenler orada ebedî kalacaklar." dedi. Bizim himmetimiz büyüktür, bu vadedilenleri peşin isteriz. Ey zahit, bizi yarının peşinden koşar sanma! Biz, sevgilinin *hablu'l-metîn* olan zülfine canla yapışmışız.

11. *Bâğ-ı Behişt*'te 161. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz, inkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler. İşte onlar yaratıkların en kötüsüdürler.*"[451] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennete giremeyecek olanların vasıfları sayılmıştır. Kuloğlu, cennete giremeyecek olanlar arasında şunları saymıştır: Şeytan, kâfirler, açıktan açığa günah işleyenler, Hz. Muhammed'i kabul etmeyen ehl-i kitap, puta tapan müşrikler ve Müslüman olduğu hâlde günahları çok olanlar.

12. *Bâğ-ı Behişt*'te 176. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdırlar. Rableri katında onların mükâfatı, içlerinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat Rablerine derin saygı duyanlara mahsustur.*"[452] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cennete girecek olan salih kulların kimler olduğu söylenip bazı cennet nimetlerinin tasviri yapılmıştır. Şiirde cennete girecekler ve cennet nimetlerinin tasviri bağlamında söylenenler aşağıdaki gibidir:

---

[451] Beyyine, 98/6.
[452] Beyyine, 98/7-8.

Ayette “mahlukatın en hayırlısı” olarak nitelenen kişi; Allah’ın birliğine inanıp şehadet getiren ve ardınca hac, zekat, namaz ve oruç ibadetlerini yerine getiren kişidir. Bu kimselerin mükâfatı “içlerinden ırmaklar geçen Adn cennetleridir.” O Adn cennetinde bazısı yakuttan, bazısı iri inciden, bazısı zebercedden, bazısı zümrütten, bazısı ise altından yapılmış köşkler vardır. Yani cennetin her evi altın ve gümüş gibi kıymetli taşlardan inşa edilmiştir. O evlerin duvarları ve kapıları da güzel nakış ve bezemelerle süslenmiştir. Oradaki ağaçların kökleri yukarıda, dalları ise aşağıdadır. Böylece meyveleri kolayca yenir. Yakaları inci süslemeli yeşil, kırmızı, beyaz ve sarı renklerdeki ipek kumaşlardan biçilmiş türlü türlü kıyafetler vardır. İçlerinde bostanlar, nar ve elma ağaçları bulunan sayısız bağ ve bahçeler vardır. Orada herkes bir hünkâr gibidir. Cennet ehlinin hizmeti melekler tarafından görülür.

13. *Bâğ-ı Behişt*’te 215. sırada tertip edilen ve “*Onlar sanki yakut ve mercandır. O hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?*”[453] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cennet hurilerinin vasıfları nakledilmiştir. “*Sadef*” şeklindeki redifinin de tesiriyle şiirde baştan sona sedef ve inci metaforları eşliğinde yapılan bir huri tasviri vardır. Kuloğlu, hurileri şöyle tarif etmiştir:

Cennette, görenlerin safa bulduğu öyle güzel huriler vardır ki, onları gören, sedef içinde bir Bedahşan lâli veya eşşiz irilikte bir inci gördüğünü sanır. Onların her birinin yüzü taze inci gibidir. Bir tanesi dünyaya gelmiş olsaydı onun ışığı karşısında ayın ve güneşin ışığı sönerdi. O iri gözlü ve saçları misk kolulu huriler, altın kapılı cennet köşklerinde cilveler içinde âlem ederler. Hasılı, yüzünü bin bir değişik surette gösteren o iri gözlü hurilerin vasfına akıl ermez.

14. *Bâğ-ı Behişt*’te 233. sırada tertip edilen ve “*Onlar, Adn cennetlerine girerler. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler. Oradaki elbiseleri de ipektir.*”[454] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennetin muhtelif nimetleri tasvir edilmiştir. Şiirdeki cennet tasvirleri şöyledir:

---

[453] Rahmân, 55/58-59.
[454] Fâtır, 35/33.

Cennete giren kullar, orada Allah'ı görmeyi isterler. Allah, onlara hepsi ipekten olan renk renk elbiseler verir. Dolayısıyla kimse abayı hatırlamaz. Orada daimi bir gönül huzuru vardır. Bakılan her şey bihakkın görülür. Cennet içeceklerini içmek için altın kadehler ve inci kâseler vardır. Herkesin çokça hurisi olur. Hasılı, Hz. Muhammed'in şeriatına uyanlara; içinde nar ve üzüm gibi çeşit çeşit meyveler, huriler, benzersiz elbiseler, evler ve saraylar bulunan cennetler verilir.

15. *Bâğ-ı Behişt*'te 234. sırada tertip edilen ve "*Şöyle derler: Hamd, bizden hüznü gideren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbimiz çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir. O, lütfuyla bizi kalınacak yurda yerleştirendir. Bize orada bir yorgunluk dokunmaz. Bize orada usanç da gelmez.*"[455] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kaside, bir önceki kasidede tefsiri yapılan ayetin devamı olan iki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilmiştir. Bir önceki kasidede cennet nimetlerinin tasviri yapılırken bu kasidede söz konusu nimetlere erişen cennet ehlinin şükrü konu edilmiştir. Kasidede yalnızca cennet ehlinin şükrü konu edilmemiştir; şükre mucib olan sair cennet nimetlerinin tasviri de yapılmıştır. Kasidenin muhtevasında bulunan cennet tasvirleri aşağıdaki gibidir:

Müminler cennete girdiklerinde perdeleri aşıp Hakk'ın cemalini görürler. Bunun üzerine şöyle şükrederler: "Allah'a hamd olsun ki, bizi bu nimetlere kavuşturdu. Rahmetini münasip görüp cennetine koyarak hüznü bizden giderdi. O, çok bağışlayıcıdır. Düşkünler gibi elden ayaktan düşmüşken başımızı göklere eriştirendir. Rabbimiz bizi affetti ve bir damlayken bizi denize ulaştırdı. Bize o kadar çok ihsanda bulundu ki, her birimiz bir sultan gibi olduk. Bizi, hiçbir belanın erişemeyeceği yüce bir makama ulaştırmıştır. Orada bize yorgunluk, meşakkat, dert, açlık ve keder gibi hiçbir zahmet yoktur."

Cennet ehlinin yüklerini develer taşır. O develerinse haddi hesabı yoktur. Cennet ehli, Allah'ın bunca ikramını görüp; "Biz ne yaptık da bu ikramlara eriştik?" diyerek mahcup olur.

Cennette herkese ak inciden bir çadır verilir. O çadırın bir eteği Şam'daysa bir eteği de Hindistan'dadır. Lâl ve incilerle donatılmış kızıl altından dört bin tane

[455] Fâtır, 35/34-35.

kapısı vardır. Hz. Peygamber, bu tarif edilenin cennetin en aşağı noktası olduğunu, daha yukarısının ise açıklanmadığını söylemiştir.

Cennet ehlinin her birine etrafı gümüşten olan bir havuz verilir. Öyle ki, o havuzun bir kıyısı Irak'taysa bir kıyısı da İran'dadır.

16. *Bâğ-ı Behişt*'te 242. sırada tertip edilen ve "*İşte bu, yapmakta olduklarınıza karşılık size mîras verilen cennettir. Orada sizin için bol bol meyve var, onlardan yersiniz.*"[456] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennet ve cehennemin, kulların bu dünyadaki amellerine göre döşenip hazırlandığını ifade eden mecaz işlenmiştir. Mezkûr mecazdan hareketle cennet tavsifinin yapıldığı şiirin muhtevası şu şekildedir:

Kulların cennete girmesi amelleri dolayısıyladır. Yani cennete girmenin şartı, onu kazandıracak işler yapmaktır. Nitekim cennetin; içinde bağ ve bahçe bulunmayan, çıplak bir arazi olduğu rivayet edilmiştir. Orada ellerinde fidanlarla hazır bekleyen melekler vardır. Kul, Allah'ı zikrettiğinde o alana ellerindeki fidanları dikerler. Kul zikre devam ettikçe içinden sular akan bahçelere dönüşür. Namaz kıldığında ise büyük saraylar kondurulur. Allah'ın azabından korkup takva edene cennet kumaşlarından elbiseler biçilir. Hasılı cennet; orucunu tutan, namazını kılan, hacca giden ve Allah yolunda savaşanlar için donatılır.

Güzel ameller işleyip cenneti hak eden kullar için orada türlü türlü meyveler hazırlanır. Ruha gıda olan cennet meyveleri yiyip içmeyle tükenmeyecek kadar çok olur. Saba rüzgârının esmesiyle cennete miskten bir bulut gelir ve etrafa cennet elbiseleri saçar. Cennette kim neyi isterse, onu hemen yanında hazır bulur. Cennette bir sınır ve noksanlık yoktur.

17. *Bâğ-ı Behişt*'te 270. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz cennetlikler o gün nimetlerle meşguldürler, zevk sürerler. Onlar ve eşleri gölgelerde koltuklara yaslanmaktadırlar. Onlar için orada meyveler vardır. Onlar için diledikleri her şey vardır.*"[457] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennetteki birtakım nimetlerin tasviri yapılmıştır. Cennete en önce Hz. Muhammed'in gireceğini söyleyen Kuloğlu, onun ardınca diğer peygamberlerin ve onların ardından

---

[456] Zuhruf, 43/72-73.
[457] Yâsîn, 36/55-57.

da bölük bölük bütün müminlerin cennete gireceğini söylemiştir. Şiirde cennetin tavfisi beyanında söylenenler şu şekildedir:

Allahutaala, cennet ehline sınırsız nimetler verir ve onlar orada yemek içmekle meşgul olurlar. Onlar için hiçbir güçlük ve noksanlık olmaz. Önlerine çeşit çeşit meyveler gelir. Onlar cennetin elmasını, narını ve üzümünü yer dururlar. Öyle ki, onlar yedikçe meyveler eksilmez, bilakis artar. Böylece cennetliklere keramet elbiseleri giydirilir. Onlar, eşleriyle birlikte gölgeliklerde bulunan tahtlar üzerine kurulup otururlar. O tahtlar ve cennetliklerin üzerine yaslandıkları döşekler latiftirler. Cennetlikler, gezmek niyetiyle cennet içinde nereye giderse kendilerine bahşedilenler de beraberinde gider. Cennet ehli için Allah sınırsız cömertlikte bulunur ve onlara istedikleri her şey verilir.

18. *Bâğ-ı Behişt*'te 271. sırada tertip edilen ve "*Gerçek şu ki, iman edip iyi işler yapanlara gelince, elbette biz iyi iş yapanların ecrini zayi etmeyiz. İşte onlar için içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine kurularak altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil giysiler giyeceklerdir. O ne güzel karşılıktır! Cennet de ne güzel bir yaslanacak yerdir!*"[458] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında ve cennetin vasfı bağlamında nazmedilen bir önceki kasidenin devamı niteliğinde nazmedilen kasidede, salih amel işleyenlerin cennete gireceği ifade edilerek cennet tasviri bağlamında birtakım ayrıntılara temas edilmiştir. Şiirde cennetin tasviri bağlamında ifade edilenler şöyledir:

Adn cenneti öyle güzel bir karar yeridir ki, onun altından tadına doyum olmayan sular akar. Altın ve gümüşten yapılmış bilezikler ve kadehler vardır. Yeşil renkli cennet elbiseleri içindeki cennetliklerin her biri, tahtlar üzerindeki döşeklere kurulup dilberlerle meşgul olur. Orada zengin fakir ayrımı olmaksızın herkese gümüş ve altın işlemelerle süslenmiş ipek elbiseler verilir. Cennet ehlinin bineği olan burak, şimşek hızıyla hareket eder.

19. *Bâğ-ı Behişt*'te 272. sırada tertip edilen ve "*Orada kendilerine, katkısı zencefil olan içecekle dolu bir kâseden içirilir. Orada bir pınar ki ona "Selsebil" adı verilir.*"[459] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında ve *Selsebîl* redifiyle nazmedilen

---

[458] Kehf, 18/30-31.
[459] İnsân, 76/17-18.

kasidede cennet ırmaklarından birisi olan Selsebil ırmağı konu edilmiştir. Şiir baştan sona Selsebil ırmağının tavsifi beyanındadır. Kuloğlu, Selsebil ırmağını şöyle tavsif etmiştir:

Selsebil ırmağı cennet içinde baştan başa akıp onun her bir mekânına karışır. Cennet ehline ondan sunup içirirler. Onu bir kere içen bir daha asla ölmez. Eğer yanılıp da bu dünyaya akacak olsaydı onu içenler kıyamet gününe kadar ölmezdi. Ve yanılıp da dünya bahçelerini dolaşsaydı bir daha asla sonbahar rüzgârı o bahçelere uğramazdı. Ayrıca onu içenin hem ağzı hem de kalbi eşsiz lezzetlere gark olur. Adeta sevgilinin dudağı gibi cana kuvvet verir. Nihayetinde bir sudur, ama bir melek gibi son derece arıdır; öyle ki, kanatları olsa göklere uçar. Bengisu dedikleri, suyunu Selsebil'den almıştır. İçki içenlerin baş ağrısını giderir. Susamışlar için bir safa kaynağıdır. Onun etrafında, amber kokulu saçlarını tarayan huriler vardır. Selsebil suyu, o hurilerin saçlarına adeta bir tarak gibi dokunur. Cennet köşklerinde bir fıskiyeden akar gibi akar; bir görünür, bir kaybolur. Cennette yaşlı genç bütün ahaliye ondan kâselerle içirirler. Dünyada Allah'ın emirlerini yerine getirip oruç tutanlar ve bol bol namaz kılanlar, cennette Selsebil'in suyunu kana kana içerler. Selsebil ırmağı gece gündüz hiç durmadan cennet içinde akıp durur, ama yine cennet toprağına dalıp dışarı taşmaz.

20. *Bâğ-ı Behişt*'te 317. sırada tertip edilen ve "*Yüzleri ağaranlar ise Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır.*"[460] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cennet ehlinin yüzünün mahşerde ayın on dördü gibi parlaması ve sonrasında cennete girmeleri ile birlikte onlara verilen birtakım cennet nimetlerinin tasviri konu edilmiştir. Şiirde cennet nimetlerinin tasviri bağlamında nakledilenler şöyledir:

Allahutaala, cennetlikleri son derece güzel eyler ve onların yüzü ayın on dördü gibi parlar. Onlara zerre kadar güçlük ve noksanlık gösterilmez. İkram ve tazim içinde bulunurlar. Onların her birine yetmiş cennet elbisesi ile lâl ve yakutla süslenmiş yetmiş bin cariye verilir. Cennetlikler, çeşit çeşit nimetlerin indirilği mücevherden kubbelerin altında iskân edilirler. Hz. Peygamber, cennetin yüksek katmanlarının vasfının yapılamayacağını söylemiştir. Dolayısıyla şimdiye kadar

---

[460] Âl-i İmrân, 3/107.

söylenenler, cennetin en aşağı noktasını anlatmak için söylenmiştir. Cennet ehli olanlar, cennete girince Allah'ın cemalini görmek isterler. Allah da onlara tecelli eder. Böylece hem cennetle, hem cennet içindeki nimetlerle, hem de Hakk'ın vuslatıyla müşerref olurlar.

21. *Bâğ-ı Behişt*'te 342. sırada tertip edilen ve "*Orada yüksek tahtlar, konulmuş kadehler, sıra sıra yastıklar, serilmiş gösterişli yaygılar vardır. Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır! Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir! Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir! Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır!*"[461] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede müşriklerin Kur'an-ı Kerim'deki cennet tasvirleriyle alay etmeleri olayına temas edilip cennet taht ve döşeklerinin tasviri yapılmıştır. Cennetin tasvri bağlamında şiirde nakledilenler şöyledir:

Mekkeliler, Kur'an-ı Kerim'deki cennet tahtları ve döşekleriyle ilgili tasvirleri duyunca şaşırdılar. "O yüksek döşeklere insanlar nasıl oturacaklar? Merdivenle mi çıkacaklar?" diyerek şüpheye düştüler. Bunun üzerine Allahutaala, sahibinin emrine ram olup onu sırtına alacağı zaman yere çöken develeri ve yüksek kılınmış dağları örnek gösterdi. Her birisi sırma işlemeli ipekten yetmiş döşeği üst üste korlar. Kim bilir belki de o döşekler, altın işlemeli ipek değil de saf nur olur. Nihayetinde cennetin vasıflarını anlatmak kimsenin harcı değildir. Aynen yüce dağlar gibi yüksek kılınan bu döşekler, birisi üstüne çıkıp oturmak istediğinde eğilip onu alır ve tekrar yükselirler. Cennet ehli olan kişi, dilerse o döşekle cenneti gezer de kuşlar ona yetişemez. O döşekler yerden Süreyya yıldızına uzanmış kadar yüksektir. Onun yüceliğini ve sair vasıflarını anlatmaya dilin gücü yetmez.

22. *Bâğ-ı Behişt*'te 353. sırada tertip edilen ve "*Bu sonuç da Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler (ve şöyle derler): Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!*"[462] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennet

[461] Ğaşiye, 88/13-20.
[462] Ra'd, 13/23-24.

ehlinin melekler tarafından kutlanması ve cennetteki bazı nimetlerin tasviri yapılmıştır. Cennetin tasviri beyanında şiirde şunlar söylenmiştir:

Nefsini ıslah edip salih amel işleyen müminler; ataları, eşleri ve çocuklarıyla birlikte cennete girerler. Cennette sayısız kemer ve kubbe vardır. Her bir kemerden içeri melekler girip cennet ehline Allah'ın selamını iletirler. Onları kutlayıp yarınları için müjde ederler. O kemerlerin pencereleri ve kapıları kızıl yakuttan olur. Oradaki en kötü kapı ve pencereler dahi altın ve gümüşten olur. Her bir mümine inciden daha latif bir çadır verilir ki, onun kızıl altından dört bin tane kapısı vardır. Hz. Peygamber'den nakledildiğine göre; o kapıların her birinden bir melek girip müminlere selam verir ve "Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir! Müjdeler olsun sana ki, en büyük nimete eriştin." der. Her birisi altın kemerli nice nice hizmetçiler gelip o cennetliklere hizmet ederler. Onlar için kat kat cennet elbiseleri çekilip getirilir. Her bir elbiseyle güzel bir dilber de gelir. O cennetin yiyecekleri hiç tükenmez ve her zaman son derece bol olur. Orada her bir mümine beş yüz tane huri verilir ki, her biri âlemde yegânedir.

23. *Bâğ-ı Behişt*'te 361. sırada tertip edilen ve "*Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: 'Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi, ebedî kalmak üzere buraya girin.' Onlar şöyle derler: 'Hamd, bize olan vaadini gerçekleştiren ve bizi cennetten dilediğimiz yere konmak üzere bu yurda varis kılan Allah'a mahsustur. Salih amel işleyenlerin mükâfatı ne güzelmiş!'*"[463] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, söz konusu ayetlerdeki meleklerin müjdelemesi ve cennetliklerin şükretmeleri mevzusu mealen verilip cennetle ilgili bazı tasvirler yapılmıştır. Şiirde cennetin tasviri bağlamında söylenenler aşağıdaki gibidir:

Cennetliklere üzengisi altın olan atlar verilir ve atlas kumaşlardan gölgelikler kurulur. Kubbesi altından ve zemini saf miskten olan cennette etrafında oturulacak havuzlar vardır. Oraya her taraftan türlü türlü meyveler indirilir. Orada istenilen her şey elde edilir. Neye el uzatılırsa ona erişilir. Kuş ve tavuk etlerinden

[463] Zümer, 39/73-74.

kebaplar yenilir. İçecek olarak Kevser sunulur. Cennet ehline gençlikleri iade edilip huriler bağışlanır.

24. *Bâğ-ı Behişt*'te 362. sırada tertip edilen ve "*Melekleri de, Rablerini hamd ile tesbih edip yücelterek Arş'ın etrafını kuşatmış hâlde görürsün. Artık kulların arasında adaletle hüküm verilmiş ve 'Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur' denilmiştir.*"[464] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kaside, bir önceki kasidede tefsiri yapılan ayetlerin devamı olan bir ayetin tefsiri bağlamında nazmedilmiştir. Bir önceki kaside cennet ehlinin melekler tarafından tebşir edilmesi manzarasının tasviri beyanında nazmedilirken bu kasidede, nail oldukları nimetleri ifade ederek şükreden cennet ehlinin tasviri konu edilmiştir. Kasidede, bizzat cennetikler tarafından yapılıyormuş gibi kurgulanan cennet tasvirleri aşağıdaki gibidir:

Yüzleri dolunay gibi apaydın kılınan ve güzellikleri her gün daha da ziyadeleşen cennetliklere en gösterişli, en kıymetli kumaşlardan renk renk elbiseler ve huriler verilir. Cennet ehli için altın, inci ve mercan gibi mücevherlerden düzülmüş köşkler, kasırlar ve saraylar yapılmıştır. O cennetin altı cehennem, yukarısı ise Allah'ın Arş'ıdır. Öyle ki, cennet ehli isterse cehennemi isterse Arş'ı seyredebilir. Arş'a baktıklarında onun etrafının zikir ve şükürle meşgul olan melekler tarafından kuşatıldığını görürler. Arş'ın güzellikleri ile gözleri kamaşan cennetlikler, kendilerine cennet mülkünü bağışlayan Rablerine şükrederler: "Biz yokken bizi var eyleyen, üstüne insanlardan kılıp cenneti nasip edene şükürler olsun. Diğer yaratılmışları çeşit çeşit hayvanlardan eylerken bize insan suretini verdi. İnsan olmakla da bırakmayıp kurtuluşa erenlerden eyledi. Bize cennetin çeşit çeşit nimetlerini saçtı. Her biri Aden incisi yahut Bedahşan lâli gibi olan ihtişamlı köşkler verdi. Arş'ını ve onun etrafını tavaf etmekte olan meleklerini bize gösterdi. Bize vuslatını nasip ederek arzumuzu giderdi."

25. *Bâğ-ı Behişt*'te 382. sırada tertip edilen ve "*Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve (Adn cennetlerinde) çok güzel köşkler va'detti.*"[465] mealindeki ayetin tefsiri

[464] Zümer, 39/75.
[465] Tevbe, 9/72.

beyanında nazmedilen kasidede baştan sona cennet nimetlerinin tasviri yapılmıştır. Şiirde cennetin tasviri beyanında nakledilenler şöyledir:

Cennet ehlinin siması nuranî kılınır ve onlara en güzel kumaşlardan elbiseler giydirilir. O elbiseler, kıymetli mücevheratla süslenmiş ipek kumaşlardan dikilmiştir. O öyle bir cennettir ki, saraylarının burçları göğe bitişir. O saraylarsa altın veya gümüşten bina edilmiştir. Bir kimse bin yıl yanında durup o sarayları seyretse, nokta kadar kir ve pasa rastlayamaz. Köşklerine Tuba ağacının gölgesi uzanır. -Meyvelerini etrafa saçarak cennet içine yayılmış olan o Tuba ağacının kökü yukarıda, dalları ise aşağıdadır.- İşte o saraylarda oturan müminler; elma ve hurma gibi muhtelif cennet meyvelerini yiyip en güzel çiçeklerin bulunduğu cennet bahçelerinde seyran ederler. İşret meclislerinde sefalar edip kırmızı badelerden içerler. Sayılamayacak kadar çok olan hurilerden kucaklarlar. Evladı kendisinden önce ölmüş olanlarsa, orada evladını görüp mutlu olur.

Muttaki kullar, mahşer gününde altın ve inciden köşklerin üstünde otururlar. Kıymetli kaftanlar giydirilip mutlu edilirler. Her birine kendi mertebesine göre saraylar ve huriler verilir. Onun en alt katmanı, içinden nehirler akan ak inciden bir çadırdır. Cennetin en güzel yerleri ise takva ehline verilir.

26. *Bâğ-ı Behişt*'te 383. sırada tertip edilen ve "*Adn cennetlerinde (çok güzel köşkler va'detti). Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır.*"[466] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, bir önceki kasidede baş tarafı ele alınan ayetin kalan kısmına devam edilmiştir. Şiirde, cennetteki her bir mümine dünyanın on katı kadar mülk verileceği ifade edilmek suretiyle cennetin tasviri bağlamında nakledilenler şöyledir:

Cennet içinde nice nice bahçeler, nehirler ve şeker ırmakları hazır edilip iri ve güzel gözlü hurilerle her yer baştan aşağı süslenmiştir. O hurilerin yüzünün aydınlığı bütün cenneti kaplamıştır. Her bir mümine onlardan çokçası verilir.

Cennette duvarı ve çatısı kırmızı yakuttan olan, lâl ve inci gibi mücevherlerle donatılmış evler vardır. Fıskıyeleri zümrüt ve zebercetten yapılmıştır ki, dışından bakılınca içinin nakışları görünür. Eğer cennete bir değer biçilecek

---

[466] Tevbe, 9/72.

olsaydı bütün dünya mülkü bir araya toplansa da bir karışını satın alamazdı. Dil ne kadar çabalarsa çabalasın, cennetin tavsifinde aciz kalır.

Duvarları ve yapıları ak inciden olan Adn cennetinin tavsifi ne mümkün! Orada, dışından bakılınca içindekilerin göründüğü Süreyya yıldızı gibi yüce köşkler vardır.

27. *Bâğ-ı Behişt*'te 386. sırada tertip edilen ve "*Çevrelerinde, gördüğünde saçılmış inciler sanacağın, hep aynı gençlik ve güzellikte kalacak hizmetçiler dolaşır.*"[467] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennet ehline sunulacak birtakım nimetlerin tasviri yapılıp bilhassa huri ve vildan meselesine değinilmiştir. Şiirde cennetle ilgili nakledilen haber ve tasvirler şu şekildedir:

Allahutaala, cennetlikleri cennete koyunca onların her biri cezbedici saraylardan isterler. Allah da onlara saraylar, köşkler ve bağ bahçeler verir. Bu sefer altın kaftanlar isterler. Allah da onlara kıymetli mücevherlerle işlenmiş ipek kumaşlardan renk renk elbiseler verir. Bu sefer bengisudan isterler. Allah da onlara Selsebil ırmağını verir. Bu sefer yemek için kebap isterler. Allah da onlara kuş eti veya tavuk verir. Bu sefer içecek su isterler. Allah da onlara şeker havuzundan sular içirir. Bu sefer elma ve nar gibi meyvelerden isterler. Allah da onlara türlü türlü meyveler gösterir. Buna da doyunca bu sefer huri ve gılman isterler. Bunun üzerine etrafları huriler ve vildanlarla kuşatılır. İnsanlara hizmet etmek için yakut dudaklı öyle oğlanlar bulunur ki, onları gören ak inci sanır. Dünyada benzerleri bulunmayan o güzeller, hiç durmadan cennet ehlini dolaşırlar.

28. *Bâğ-ı Behişt*'te 387. sırada tertip edilen ve "*Orada, görünce (sonsuz) nimetler ve büyük bir mülk (hükümranlık) görürsün. Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır.*"[468] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kaside, bir önceki kasidenin bağlamını oluşturan ayetin devamı olan iki ayeti zemin edinmiştir. Şiirde cennet ehline sunulan muhtelif ikramların tasviri yapılmıştır:

Cennete giden insanlara sonsuz bir hükümranlık verilir. Onlar, cenneti güneşin merkezine gitmiş gibi aydınlık görürler. Mücevherlerle işlenmiş ipek kumaşlardan kesilmiş, yeşil renkli, gösterişli elbiseler giyinirler. Hükümleri altında

[467] İnsân, 76/19.
[468] İnsân, 76/20-21.

birçok güzel huri bulunur. Hurilerle ödüllendirilen her bir can, o gün sevgilinin makamına erişir. Cennetliklerin en sonuncusu dahi bir sürü gılmanla ödüllendirilir. O cennetin kapıları ekser altından olur ve tavanı dahi Arş'ın ayağına kavuşur. Ölümsüzlük suyundan içmiş olan cennet ehli, ne kadar çok yaşarsa yaşasın, hep genç kalır.

2.4.7.Cehennem

Bu dünyada işlenen kötülüklerin cezasının görüleceği uhrevî azap yurdu olan cehennemin varlığı bütün dinlerde kabul gören bir olgudur.[469] Kur'an-ı Kerim'de yetmiş yedi farklı ayette bahsi geçen cehennem; Allah'ı ve buyruklarını inkâr eden kâfirlerin, zalimlerin ve münafıkların azap göreceği yerin adıdır.[470] Bu itibarla cehennem ve cehennemlikler hakkında İslamî kaynaklarda birçok nakil ve rivayet mevcuttur. Söz konusu nakil ve rivayetleri barındıran metinlerin, Kur'an-ı Kerim ve hadislerin yanında Yahudi ve Hıristiyan kaynakları ile yerel inançlar ve mitolojik anlatımlardan da beslendiği görülmektedir. Bilhassa cehennem tasvirlerinde birtakım şahsî kurgular da yok değildir. Bu, pedegojik saiklerin de etkili olduğu bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu itibarla manzum bir Kur'an tefsiri olmak bakımından geniş kitlelere ulaşmayı hedeflediğini söyleyebileceğimiz *Bâğ-ı Behişt*'in de aynı saikle yazılmış bir eser olduğunu göz önünde bulundurmak, bu tür anlatımlar bağlamında yapılacak değerlendirmelerin sağlıklı olması için faydalı olacaktır.

Cehennem konusu *Bâğ-ı Behişt*'te cennet konusu kadar sık ve ayrıntılı işlenmemiştir. Bu durum Kur'an-ı Kerim ve diğer İslamî literatürle de örtüşmektedir. Zira Kur'an-ı Kerim'de ve sair İslamî literatürde cennet tasvirleriyle ilgili metinler, cehennem tasvirleriyle ilgili metinlerden hayli fazladır.[471] Cennetle ilgili metinler kadar çok olmamakla birlikte cehennemle ilgili olan metinlerin de *Bâğ-ı Behişt*'te önemli bir yekûn oluşturduğu da muhakkaktır. Zira eserdeki on üç kaside bütünüyle

---

[469] Bekir Topaloğlu, "Cehennem-Kelam", *DİA*, C.: 7, ss. 227-233.
[470] Bekir Topaloğlu, *a.g.m.*
[471] Bekir Topaloğlu, "Cennet-Cennetin İsimleri", *DİA*, C.: 7, s. 376-386.

cehennem konusu bağlamında yazılırken, ayrıca ubudiyetle ilgili hemen her konuda da ceza yurdu olan cehenneme bir şekilde temas edilmektedir.[472]

Bâğ-ı Behişt'te on üç kaside baştan sona cehennem, cehennemlikler ve cehennemin tasviri bağlamında nazmedilmiştir. Söz konusu kasidelerde yer yer cehennemi gerektirecek veya cehennemden kurtaracak amellere de değinilmiştir. Bu manzumelerde cehennemin farklı farklı isimleri anılıp her biri ayrı birer azap olan cehennem yiyecek ve içecekleri hakkında muhtelif tasvirler yapılmıştır. Bu tasvirler yapılırken İslamî literatürde cehennemin katlarının isimleri veya cehennemin sair isimleri olarak kabul edilen kavramların hemen hepsine de yer verilmiştir. Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te uhrevî ceza yurdunu ifade etmek için İslam medeniyetinin üç temel dilindeki *cehennem, tamu* ve *dûzâh* kavramları başta olmak üzere *cahîm,*[473] *Gayyâ,*[474] *Hutame,*[475] *Sa'îr,*[476] *Veyl*[477] tabirleri kullanılmıştır.

İslamî literatürde cehennem katlarının/bölümlerinin yedi adet olduğuyla ilgili yaygın bir kanaat vardır. Bu kanaatin dayandığı temel referans ise cehennemin yedi kapısı olduğunu söyleyen ayettir.[478] Konuyla ilgili eserlerde söz konusu yedi katın özellikleri ve isimlerine dair birbirinden farklı tasvir ve nitelemeler mevcuttur. Kuloğlu da *Bâğ-ı Behişt*'te cehennemin tasviri konusuna geniş yer vermiştir. Böyle olunca cehennemin katları veya âdetiyle ilgili sayı vermekten de geri durmamıştır. Kuloğlu, değişik beyitlerde birçok defa tekrarlamak suretiyle cehennemin sayısının yedi olduğunu ifade etmiştir.[479] Cehennemin sayısına yönelik açıkça beyanatta

---

[472] *Bâğ-ı Behişt*'te müstakil olarak cehennem konusu bağlamında yazılmadığı hâlde cehennemle ilgili tasvir ve nitelemelerin bulunduğu manzum parçalar şunlardır: 42/17, 57/1-20, 85/15, 110/12-20, 112/16, 147/11-12, 147/17-19, 177/17, 179/4-10, 221/11, 242/19, 250/8, 329/11-12, 358/2-10.

[473] Size cennet sarāyını baġışladı Teᶜāle'llâh
Sizüñ içün bugün ehl-i cahīme Ḥaḳ ᶜaẕāb ėtdi (361/6)

[474] Girüñ imdi dėyeler Ġayyā içine şimdi siz
Sizi bunda ḳomaġa dünyādaki şehvet yėter (110/18)

[475] Bular cemᶜ eyleyüp mālı biri birine ḫald eyler
Ḫuṭame ṭamusı içre olar melceᵓ melāẕ ėtmez (147/11)

[476] Saᶜīr adlu ṭamu ile oları eyleyüp iḥrāḳ
Olaruñ menzilin anda dėdi Ḥaḳ külli nār ėtdük (250/8)

[477] Gel dürūġ u kiẕbi ėy dil eyleme sen irtikāb
Kiẕb ėdenler çekiser Veylün ṭamusında ᶜaẕāb (31/1)

[478] Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır (Hicr, 15/44).

[479] Yėdi ṭamu yaḳmaġa meᵓmūr olursa cismümi
Bir şerer miḳdārı cānā ḥasretüñ yėter baña (3/12)
Berḳ-i ḫışmından yėdi ṭamuyı ḳıldı Ẕü'l-celāl
Hem cemāli pertevindendür ki cennet yėdi ḳat (42/17)

bulunan Kuloğlu, belirttiği yedi cehennemin isimlerinin neler olduğunu ise kaydetmemiştir. Yer yer farklı cehennem katmanlarına atfedilen *Cahîm, Hutame, Gayyâ, Sa'îr* ve *Veyl* gibi isimleri kullanıp bunların özelliklerine dair tasvirler yapsa da cehennemin, sözünü ettiği yedi katmanının hangileri olduğunu sarahatle belirtmemiştir.

Cehennemin katlarından birisi olmamakla birlikte cehennem menzillerinden birisi olarak eserde anılan *Su'ûd* dağına da değinmek gerekir. Zira *Bâğ-ı Behişt*'te cehennemde bir menzil olarak adı anılan yegâne mekân *Su'ûd* dağıdır.[480] Kuloğlu, bu dağın zikirden yüz çeviren azgınların yeri olduğunu belirtmiştir.[481]

Kuloğlu cehennem azabının yalnızca ateşle sınırlı olmadığını, orada hem sıcakla hem de soğukla azabın bulunduğunu ifade etmiştir.[482]

Cehennem bağlamında nazmedilen mezkûr on üç manzumenin referans ayetleri ve ekseriyetle cehennemin muhtelif azapları ile cehennem ehlinin perişan hâlinin tasviri beyanında olan muhtevaları şu şekildedir:

1. *Bâğ-ı Behişt*'te 31. sırada tertip edilen ve "*O gün vay yalanlayanların hâline!*"[483] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede Allah'ı ve resulünü yalanlayan inkârcıların Veyl cehenneminde cezalandırılacağı söylenmiştir. Yani şiirde *Veyl* kelimesi, cehennemin bir katı olarak anlamlandırılmıştır. Hz.

Yėdi ṭamu sekiz uçmaḳ ḳudreti destindedür
Görsen anuñ ḳuvvetin ʿArş-ı muʿallāyı ṭutar (102/2)
Yėdidür dėdi ṭamuyı şu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre
Girürse ḫalḳ-ı ʿālem hep birine añla ṭar olmaz (148/17)

[480] *Gayyâ*, çoğu kaynakta cehennemde bir çukur olarak kabul edilmesi dolayısıyla tıpkı *Su'ûd* gibi cehennem menzillerinden birisi olarak kaydedilmelidir. Fakat Kuloğlu, *Gayyâ*'yı bir cehennem katmanı/bölümü gibi andığı için burada biz de öyle kabul ettik.

[481] Ṭamuda bir ṭaġ var durur adı Ṣuʿūd oldı anuñ
Ṣāfī o ṭaġ āteş durur kim ehl-i ṭuġyāna gider
Dėdi Ḫudā-yı lem-yezel ẕikirden iʿrāż eyleyen
Sālik olup ol ṭaġa dėr āh ile efġāna gider (112/16-17)

[482] Vėrmeye yėmek Rūz-ı cezā ḳala yalıncaḳ
Ol kişi ṭura āteş ile ḳar arasında
Ṭamu ikidür biri ṣovuḳ birisi ıssı
Bu ṣanʿatını gözle Ḥaḳuñ kār arasında (329/11-12)

[483] Mürselât, 77/19.

Peygamber'i yalanlayıp onunla alay edenlerin, bu cehennem çukurunda ebediyen yanacakları ifade edilmiştir.[484]

2. *Bâğ-ı Behişt*'te 146. sırada tertip edilen ve "*Ziyafet olarak bu mu daha hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı? Şüphesiz biz onu zalimler için bir imtihan aracı kıldık. O, cehennemin dibinde biten bir ağaçtır. Onun meyveleri sanki şeytanların kafalarıdır.*"[485] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede ayrıntılı bir cehennem tasviri yapılmıştır. Şiirin başında öncelikle cehenneme kimlerin gireceğine değinilmiştir. Buna göre; Allah'a iman etmeyenler, Hz. Muhammed'in şeriatını kabul etmeyenler ve tevbe etmeden ölenler cehenneme girecektir. Bu kimselerin ölür ölmez cehenneme atılacağı belirtilip daha sonra cehennemin tasvirine geçilmektedir. Şiirde cehennem şöyle tasvir edilmiştir:

Cehennem öyle bir yerdir ki, orada zincir ve zindan gerekmez. Öyle ki, dünya göze ne kadar büyük görünüyorsa cehennem onun yüz katı daha geniştir. Orada ne kapıya ne de kapıcıya ihtiyaç olur. Allah'ın *ateş-i kübra* dediği o cehennemin dağları ve ovaları hep ateştir.

Cehennemde meyveleri acı ve ham olan zakkum ağacı yetişir. Kökü ateşte olan zakkum ağacının dalları bütün cehennemi kaplamıştır. Onun meyvesi adeta şeytanların kafasına benzer. Cehenneme konulan zalimler onu iyi bir meyve sanıp yemek isterler. Bunun üzerine zebaniler hemen ondan toplayıp cehennem ehlinin önüne korlar. Çaresizce onu ağzına koyan cehennemliklerin ciğeri dışarı çıkar. Cehennemlikler hem açlık çeker hem de zakkumun meyvesini yemeleri için zebaniler tarafından döğülürler.

3. *Bâğ-ı Behişt*'te 148. sırada tertip edilen ve "*O, Allah'ın, yüreklere işleyen tutuşturulmuş ateşidir. Şüphesiz uzatılmış direkler arasında (bağlı oldukları hâlde)*

---

[484] Veyl cehennemiyle ilgili 375. kasidede de birtakım nitelemeler yapılmıştır:
Veyl adıdur bir ṭamunuñ anı Ḥaḳ taᶜyīn ėdüp
Yandurısar anuñ ile Mekkenüñ küffārını (375/3)
Veyl anuñ-çündür daḫı anlar ki vėrmeye zekāt
Bir yėre cemᶜ eyleyüp hem dünyānuñ dīnārını (375/6)
Dūzaḫ-ı Veyli olara Ḥaḳ muḳarrer eyledi
Göz yaşı söyündüre meger o ṭamu nārını (375/3)

[485] Sâffât, 37/62-65.

ateş onların üzerine kapatılacaktır.”[486] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede ayrıntılı bir cehennem tasviri yapılmıştır. Şiirde cehennemle ilgili resmedilen tablo şu şekildedir:

Zamanı gelip Allah’ın emri ulaşınca cehennemin bütün kapıları açılır. Cehennem ateşi öyle muazzamdır ki, bir benzerinin tasavvur edilmesi dahi mümkün değildir. İçine gireni yakıp kavurur. Yürekleri o ateşten korumak için hiçbir çare de bulunmaz. Oraya giren bedenler büyütülür. Dünyanın bütün dağları bir araya toplansa cehennemin rüzgârındaki bir toz kadar olamazlar. İnsanların bedenleri de işte buna göre büyütülür. Sonra onların üstlerine kapılar kapatılır. Orada kaçacak herhangi bir semt de bulunmaz. Cehennem ehli, kızarmış demirden direklerin ardına kapatılır. Orada günler ve geceler boyunca yanarlar. Bu günlerin hesabı mümkün değildir. Allah ne kadar dilerse o kadar yanarlar.

Cehennemde ne yaz ne de bahar olur. Orada ateş, tufan ve kasvetten başka bir şey yoktur. Azap içinde azap, hesap içinde hesap olur. Gözlerden kömür gibi simsiyah kan akar. Su yerine kaynamış irin içilir. Cehennem dört bir tarafı leşlerle dolu uçsuz bucaksız bir ateş denizidir. Orada ne bir bağ ne de meyve vardır. Dağ taş hep ateştir.

Kur’an’da cehennemin yedi tane olduğu söylenmiştir.[487] Bütün dünya halkı onlardan yalnızca bir tanesine konulsa dar gelmez. Cehennemde gece gündüz yanıp yakılmadan ve ah vahtan başka bir şey yoktur.

4. *Bâğ-ı Behişt*’te 161. sırada tertip edilen ve “*Şüphesiz, inkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler. İşte onlar yaratıkların en kötüsüdürler.*”[488] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cennete giremeyecek olanların, yani cehennem ehlinin vasıfları sayılmıştır. Cehenneme gidecek olanlar arasında şunlar gösterilmiştir: Şeytan, kâfirler, açıktan açığa günah işleyenler, Hz. Muhammed’i

---

[486] Hümeze, 104/6-9.
[487] Kur’an-ı Kerim’de cehennemin yedi tane olduğunu söyleyen herhangi bir ayet yoktur. Yedi kapısı olduğunu söyleyen ayetten hareketle bu kanaate ulaşılmış olmalı: “Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır.” (Hicr, 15/44)
[488] Beyyine, 98/6.

kabul etmeyen ehl-i kitap, puta tapan müşrikler ve Müslüman olduğu hâlde günahları çok olanlar.

5. *Bâğ-ı Behişt*'te 165. sırada tertip edilen ve "*O gün zalim kimse, (çaresizlik içinde) ellerini ısırıp şöyle diyecektir: Ne olurdu ben de peygamberle beraber aynı yolu tutsaydım! Yazıklar olsun bana, keşke falanı dost edinmeseydim!*"[489] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cehennem ehlinin pişman olup eseflenmeleri konu edilmiştir. Kaside, cehennem ehlinin pişmanlıklarının yine kendi ağızlarından aktarılması şeklinde kurgulanmıştır. Kuloğlu, cehennemliklerin pişmanlığını, onların ağzından şöyle nakletmiştir:

Cehenneme giren zalimler şöyle derler: "Dünyada hep yanlış işler yaptık. Yok yere insanlara zulmedip memeleketleri harap ettik. Ceza gününde kendimizi utanç içinde bıraktık; keşke biz de dünyada peygambere tabi olsaydık. Gösterişli saraylar yapıp donatarak nazlı ömrümüzü boş yere çürütmüşüz. Ne yazık ki, orada gece gündüz çalışıp çırpınarak yetiştirdiğimiz bahçelerin burada bize hiçbir faydası olmadı. Dünyada yığdığımız malı mülkü yine ona bırakıp buraya eli boş gelmişiz. O kazancımızın hepsini boş yere heba ettik. Keşke biz de şu kimselerle arkadaş olacağımıza peygamberle birlikte hareket edip doğru yolu tutsaydık!

Dünyada yığdığımız altın ve gümüş şimdi ateş olup bizi yakmakta. Biz ne diye onu kendimize yük ettik! Orada, fakir olanları öylece ihtiyaç içinde bırakıp zekâtı vermez ve de verdirmezdik. Koyunları develeri katar katar sürü ettik. Haram malı bol bol yığarak ayaklarımızı zincirlere ve prangalara vurdurduk. Biz kendimizi doğru yolda sanırdık, meğer yanlış yoldaymışız. Ne yazık ki, şimdi yerimizi ateş ettik. Fani dünyada boş bir nam saldık, ama burada bütün mahşer halkı bizi ayıplayıp rezil etti. Dünyada ne kadar güzellik varsa elimizle itip, hepsi de Allah'ın yasakladığı şeyler olan kötü işler yaptık. Kendimizi dağlar gibi yüce sanırdık; nice fakirin yüzünü toprağa sürttük. Allah'ın verdiği nimetlerin kıymetini bilmeyerek boşa saçtık. Dünyada Allah neyi men etmişse biz ona rağbet ettik.

6. *Bâğ-ı Behişt*'te 174. sırada tertip edilen ve "*Ve o gün cehennem getirildiği zaman, işte o gün insan (yaptıklarını birer birer) hatırlar. Fakat bu*

---

[489] Furkân, 25/27-28.

hatırlamanın ona nasıl faydası olacak?”[490] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cehennemin mahşer yerine getirilmesi olayı hikâye edilmiştir. Kuloğlu, olayı şöyle nakletmiştir:[491]

2.4.7.1.Cehennemin Mahşer Yerine Getirilmesi

Kıyamet kopup mahşer kurulduğunda Allahutaala; “Cebrail, git cehennemi getir!” diyerek Cebrail’den cehennemi mahşer yerine getirmesini ister. Bu emir üzerine cehenneme giden Cebrail;

— Rabbin seni çağırıyor, diye seslenir. Korku içinde per per yanan cehennem feryat etmeye başlar:

— Ey Cebrail, Rabbim bana ne yapacak? Yoksa bana kızacak mı?

Cebrail;

— Korkma, Allah sana kızgınlıkla muamele etmeyecek. Senin zülfikârınla kâfirleri cezalandıracak, diye cevap verir. Bunu işiten cehennem, mahşer yoluna düşer.

Mahşer yoluna düşen cehenneme her birinde yetmiş bin halka bulunan yetmiş bin zincir takılır. Her bir halkanın kulpundansa boyları minare gibi olan bir zebani grubu tutar. Cehennemi çeken bu zebanileri saymak imkânsızdır. Böylesine büyük bir kalabalık tarafından çekilen cehennem, yerinden kopar ve o muazzam ateş kütlesi hareket etmeye başlar. Halkın üstüne kara bir dağ gibi yap yap yürür. Mahşer ahalisine o denli yaklaşır ki, bin yıllık bir mesafe ancak kalır. Bu noktadan sonra zincirlerini zebanilerin elinden alan cehennem kontrolsüz bir şekilde mahşer ahalisinin üzerine yürümeye başlar. Hesap vaktine kadar beklemeyip mahşer ahalisini bir rüzgâr gibi süpürmek ister. Cehennemi ansızın karşılarında bulan mahşer ehli ona bakınca dağ, ova, deniz ne varsa hep ateş olduğunu görür. Öyle ki, yedi kat

---

[490] Fecr, 89/23.

[491] Bu hikâyenin ilham kaynağı Fecr suresinin “*O gün cehennem getirildiği zaman, işte o gün insan (yaptıklarını birer birer) hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ona nasıl faydası olacak!?*” mealindeki 23. ayetidir. Ayrıca kıyamet gününde cehennemin, yetmiş bin yuların her birinde görevlendirilmiş yetmiş bin melek tarafından çekildiğini ifade eden bir hadis rivayeti de hikâyenin geri kalanı için tamamlayıcı unsur olmuştur. Hâlbuki Kuloğlu’nun da *Bâğ-ı Behişt*’in kaynakları arasında andığı Fahreddin Razi, ayette sözü edilen getirilişi, cehennemin mahşer halkına gösterilmesi olarak yorumlamıştır ve hadis olduğu iddia edilen mezkûr rivayet de muhaddisler tarafından şüpheyle karşılanmıştır (Bekir Topaloğlu, “Cehennem-Kelam”, *DİA*, C.: 7, ss. 227-233.).

göğü bir kez yerlere vursa içlerindeki bunca kalabalığı adeta bir toz gibi savurur. Bu korkunç durum karşısında insanların akılları yerinden uçar. Peygamberlerse hemen secdeye varırlar. Hz. İbrahim ve Hz. Musa dahi Arş'ın ayaklarına tutunarak kendi nefislerini kurtarmak için Allah'a yalvarırlar. Nihayet Hz. Muhammed ileri doğru yürüyüp cehennemin zincirini tutar ve ona şöyle seslenir:

— Ey cehennem, geri dön! Allah sana nasibini verecek.

Cehennem, Hz. Muhammed'e utanarak cevap verir:

— Ya Resulullah, bırak beni insanlara gideyim!

Bunun üzerine yüce Allah; "Çabuk geri dön!" diye emreder ve cehennem de geri döner.

7. *Bâğ-ı Behişt*'te 190. sırada tertip edilen ve "*Bu, sizin yeryüzünde haksız yere şımarmanızdan ve böbürlenmenizden ötürüdür. Onlara, 'Ebedî kalmak üzere cehennem kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!' (denir).*"[492] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cehennemde muhtelif günahlara verilecek farklı cezaların tasviri yapılmıştır. Şiirde cehennem azabı beyanında yapılan tasvirler şöyledir:

Dünyada haram yiyip mutlu olan, kibir ve riya ile halkı inciten kişilere cehennemde amansızcasına azap edilir. Zebaniler, kızmış şişleri onların ta yüreklerine sokar da adeta bir kan gölü olan yaralarından kanlı sular dökülür. Dünyada kibirle yürüyenleri, cehennem zindanlarında ateşten tabutların içine hapsederler.

Koyun, sığır, deve ve at sürülerinden mal ve servet yığıp zekâtını vermeyenleri ise cehennemde yüzü üstüne yatırıp o sürülerini teker teker üstünden geçirmek suretiyle azaba tabi tutarlar.

Bir başkasının yerini gasp edip orayı tarla ya da ev yapan kişilere, gasp ettikleri o mülkü üzerlerine koymak suretiyle, yedi kat yerin dibine sokuncaya kadar azap ederler.

---

[492] Mü'min, 40/75-76.

Dünyada gezip dolaşarak ellerin haram meyvelerini yiyenlerin canı, cehennemi yuva edinir.

8. *Bâğ-ı Behişt*'te 201. sırada tertip edilen ve "*Sen onları, dehşetli bir korkuya kapılıp da kaçıp kurtulamayacakları ve yakın bir yerden yakalanacakları zaman bir görsen!*"[493] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cehhenem ehlinin, cennet ehlinin kavuştuğu nimetleri görmesi ve pişmanlıklarını ifade etmeleri hikâye edilmiştir. Kuloğlu, cehennem ehlinin, kendilerine bir fayda vermeyen pişmanlıklarını şöyle hikâye etmiştir:

2.4.7.2.Cehennem Ehlinin Pişman Olup Dünyaya Yeniden Dönmek İstemeleri

Cehennem ehli, bir anlık da olsa rahat görmeden sürekli devam eden bir azaba tabi tutulurlar. Onlar cehennem çukurunda acı içindeyken cennet ehlinin bağ ve bahçeler içinde sefa ettiğini görürler. Onları seyredip ah vah ederek göğüslerini döğerler. Allah'a yalvarıp şöyle derler:

— Ey Rabbimiz, biz de iman ettik. Bizi tekrar dünyaya gönder. Bu sefer senin hoşuna gidecek iyi ameller yaparız.

Oradaki iman onlara hiçbir fayda sağlamaz ve Allah, onların tekliflerini geri çevirir:

— Dünya ile ahiret hiç bir olur mu? Uzaklarda bir yerde bulunan bir grubun yediği yiyeceğe olduğunuz yerden eliniz kavuşabilir mi?

Cehennem ehli, cennette türlü türlü nimetlere gark olanlar arasında bazı akraba ve yakınlarının da bulunduğunu görürler. Bu sefer ağlayıp figan ederek onlardan yardım isterler:

— Ya bizi buradan çıkarıp kurtarın, ya da o içtiğiniz sudan bizim üzerimize de akıtın.

— Siz dünyada iken kâfirlerden olup Allah'a iman etmemiştiniz. Üstelik takva sahibi insanlardan ve fakirlerden de hoşlanmazdınız. Şimdi size cennet haram oldu. Bizden size bir fayda olmaz artık. Dönün cehenneminize.

---

[493] Sebe, 34/51.

9. *Bâğ-ı Behişt*'te 246. sırada tertip edilen ve "*Onlar da şöyle derler: Ey Rabbimiz! Biz azgınlığımıza yenik düştük ve sapık bir toplum olduk. Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer (tekrar günaha) dönersek şüphesiz kendimize zulmetmiş oluruz.*"[494] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cehennem ehlinin, dünyada yapıp ettiklerini sayıp dökerek pişmanlıklarını belli etmeleri konu edilmiştir. Söz konusu durum şöyle tasvir edilmiştir:

Dalalette kalan kâfirlerin ahiretteki yeri katran ve kükremiş aslanların arasıdır. O cehennemde bulunan her şey ateştir. O kâfirler, orada ebediyen yanacaklardır. Orada kendi hâllerine de bırakılmayıp melekler tarafından gözleneceklerdir. Hesap görülüp herkes yerini bulunca cehennem ahalisi Allah'a şöyle seslenecektir: "Ey Rabbimiz, dünyada nefsimiz bize galip geldi ve böylece sen de bize cehennemde kan ettin. Dünyadayken güzel yiyeceklerden yiyip hoş elbiseler giyerdik. Şimdiyse giydiğimiz katrandır ve bir ekmeğe muhtacız. Dünyada büyük günahları yapardık da kimsenin haberi olmazdı. Oysa burada bütün sırlarımızı ortaya döküp bizi âleme rüsva ettin. Ey Rabbimiz, bize dünyada mal ve iktidar verdin. Meğer onlar bizim için bir hileden başka bir şey değilmiş. Sonuçta işimiz cehennemde ah vah oldu. Ey Rabbimiz, bizi bu ateşten çıkar!" Böylece perişan bir vaziyette konuşup dururlar. Allahutaala şöyle cevap verir: "Kalın orada, artık benimle konuşmayın!"

10. *Bâğ-ı Behişt*'te 260. sırada tertip edilen ve "*Yüzlerinin ateşte bir yandan bir yana döndürüleceği gün, 'Keşke Allah'a ve Resûl'e itaat edeydik' diyecekler. Yine şöyle diyecekler: 'Ey Rabbimiz! Biz önderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik de bizi yoldan saptırdılar.'*"[495] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, cehennemdeki bazı azapların tasviri ve cehennem ehlinin pişmanlıklarını ifade ettikleri manzaranın tasviri yapılmıştır. Şiirde cehennemliklerin durumu hakkında resmedilen durum şöyledir:

Cehennemde zebaniler, kâfilerin ayaklarına ateşten zincirler ve boyunlarına da yine ateşten halkalar vurur. Onları yüzleri üstüne sürüyerek ateşe atarlar. O zebanilerin her bir pençesi çengel gibidir. Kâfirlere hiçbir mühlet tanımayıp hemen

---

[494] Mü'minûn, 23/106-107.
[495] Ahzâb, 33/66-67.

azaba başlarlar. Onları yüzleri üstüne ateşe atıp kebap gibi fır fır çevirirler. Kâfirler bu hâli görüp şöyle feryat ederler: “Ne olaydı da Allah’a ve resulüne dünyada itaat edeydik! Eğer Allah’ın elçisinin sözünü dinleseydik bugün ateşi ve aceleci zebanileri görmezdik. Ey Rabbimiz, biz önderlerimize uyduk! Bizi efendilerimiz saptırdı. Onlar, fakirlerimize; ‘Dininizden dönmeyin!’ diye öğüt verirdi. Biz onların gösterdiği yolu doğru yol sandık, fakat öyle değilmiş. Böylece bir bölük cahil olarak birbirimize uyduk. Malımız ve sıhhatimiz bizim için bir hile oldu. Bütün akran ve benzerlerimiz birbirimize uyup yolu şaşırdık.” Cehennem ehlinin bu feryadı üzerine cevap zebanilerden gelir: “Siz Peygamber’i görmediniz mi? Kur’an, özellikle de Enfal suresi size inmedi mi? O hâlde niçin Allah’ın kitabına iman etmediniz?”

11. *Bâğ-ı Behişt*’te 315. sırada tertip edilen ve “*Cehennemlikler de cennetliklere, “Ne olur, sudan veya Allah’ın size verdiği rızıktan biraz da bizim üzerimize akıtın” diye çağrışırlar. Onlar, “Şüphesiz, Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır” derler.*”[496] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cehennem ehlinin, cennet ehlini görmek istemeleri ve bu isteklerinin kabul edilmesi üzerine yaşanacak olanlar hikâye edilmiştir:

2.4.7.3.Cehennem Ehlinin Cennet Ehlinden Yardım Dilenmesi

Cehennem ehli, cennet ehlini kendilerine göstermesi için hep birden Allah’a yalvarırlar: “Orada akraba ve evlatlarımızdan tanıdıklarımız var. Onları bize göster, hasbihal edelim.” derler. Allahutaala bu isteklerini kabul eder ve onlara cennetten bir kapı açılır. Bakarlar ki, cennet ehli türlü türlü nimetler içinde yüzmektedir. Güzel bahçeli köşkler ve saraylarda sefa edip mutluluk âlemlerinde yiyip içmekle meşgul olurlar. Gümüş, altın ve sair mücevherlerden imal edilmiş tahtları vardır. Yeşil ve kırmızı renklerde ipekli cennet elbiselerini kuşanıp cennet nehirlerden su içerler. Bu manzarayı gören kâfirler, aşağıdan cennet ehline seslenirler:

— Ne olur, içtiğiniz sudan veya şu yediğiniz rızıktan bir parça bizim üzerimize de akıtın. Zira biz dünyada sizin akrabalarınızdık.

[496] A’râf, 7/50.

Cehennem ehli, cennet ehlini tanısa da cennet ehli, yüzleri kapkara olan bu topluluğu tanıyamaz. Bu sefer Allahutaala onları seslerinden tanıtır. Böylece cennet ehli olanlar da ateş içindeki akrabalarını tanır ve onlara şöyle cevap verirler:

— Allahutaala, bu nimetleri kâfirlere haram kılmıştır.

12. Bâğ-ı Behişt'te 358. sırada tertip edilen ve "*Kimler de kötü amel getirirse, yüzüstü ateşe atılırlar. (Onlara), "Ancak yaptıklarınızın karşılığını görüyorsunuz" (denir.)*" mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cehennem azabının tasviri yapılmıştır. Şiirde cehennem azabının tasviri beyanında söylenenler şöyledir:

Bir kişi, dünyada herhangi bir günah işleyip o günahı affettirmezse, yarın cehennemde yeri ateş olur. O günah için yüzünü ateşe basarlar. Dünyada işlenen kötü ameller, cehennemde yılan suretine bürünüp sahibini sokar. Zorla ve gasp yoluyla toplanan mal, orada sahibini parça parça eder. Kâfirler, dünyada gölgelerde seyran ederken cehennemde ateş kubbeler içine mahkûm olurlar. Burada bal ve şeker olan, ahirette inceden inceye zehirdir. Burada gül bahçesinde olan, orada diken içindedir. Cehennem ehli, dünyada işlemiş oldukları günahlar sebebiyle ahirette azap görürler. Kişi amelinden başka bir karşılık görmez.

13. Bâğ-ı Behişt'te 360. sırada tertip edilen ve "*İnkâr edenler grup grup cehenneme sevk edilirler. Cehenneme vardıklarında oranın kapıları açılır ve cehennem bekçileri onlara şöyle derler: Size içinizden, peygamberler gelmedi mi?*"[497] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede cehennem ehli ile zebaniler arasında geçen konuşma hikâye edilmiştir. Şiirin muhtevası, eserde 260. sırada tertip edilen şiirle benzerdir. Her iki şiirde de zebanilerin, "*Size, içinizden peygamberler gelmedi mi?*" mealindeki sorusuna cehennem ehlinin verdiği cevab üzerine bir kurgu vardır. 260. şiirde söz konusu soruya muhatap olanlar, "*Önderlerimize uyduk.*" cevabını verirken bizzat kendileri bey ve önder olan berikiler, "*Nefsimize zulmettik.*" diyerek dünyada yapıp ettikleri kötülükleri sayıp dökerler.

[497] Zümer, 39/71.

2.5. Peygamberler

Bâğ-ı Behişt'te peygamber kıssalarını konu alan ayetlerin özellikle tercih edildiği anlaşılmaktadır. Eserde, 20 peygamberle ilgili tahkiyevî anlatımlar vardır. Bazı peygamberler hakkındaki nakiller birkaç beyitle sınırlı olurken bazısı birkaç şiirde, Hz. Peygamber ise onlarca şiirde mevzubahis edilmiştir. Bu veriden hareketle Kuloğlu'nun, *Bâğ-ı Behişt*'i telif ederken peygamber kıssalarını anlatmayı özellikle hedeflemiş olabileceği söylenebilir. Nitekim Kuloğlu'nun bazı ifadeleri bu tespiti destekler niteliktedir:

Ėy ḲULOĠLI enbiyānuñ vaḳᶜasından vėr ḫaber
Ḥürmetine anlaruñ şol merḳadüñ bostān olur (118/20)

Enbiyānuñ vaṣfını cān-ıla taḳrīr eylesem
Bezm-i taḥrīrinde çün bir merḥabādur sevdügüm (288/19)

Ėy ḲULOĠLI enbiyā vaṣfın ne bildüñ söyledüñ
Ṣaḳlasun Tañrı kişi bu resme ġavġā görmesün (302/20)

Diñle imdi ėy göñül bu kilk-i zībā söylesün
Enbiyā aḫbārını ṭūṭī-i gūyā söylesün (303/1)

Ėy ḲULOĠLI enbiyā aḥvālin eylersin beyān
Kim dėdi işbu kitāb içinde saña söylesün (303/21)

Ėy ḲULOĠLI enbiyā aḥvālini eyle beyān
Söyleyüp bunuñ gibi çoḳ mācerā şimden-gėrü (319/20)

Ėy ḲULOĠLI enbiyānuñ vaṣfın eyle dāyimā
Ėresin tā kim benā-gāh āşinā menziline (344/20)

2.5.1. Hz. Âdem

Semavî dinlerin hepsi tarafından ilk insan ve ilk peygamber olarak kabul edilen Hz. Âdem, *Bâğ-ı Behişt*'te birçok defa anılmıştır. Manzum bir tefsir olan *Bâğ-ı Behişt*'te, hemen her klasik eserde olduğu gibi, ilk manzumeler münâcât, tevhîd, na't-ı resul, na't-ı çâr yâr ve medh-i sultan olarak nazmedilmiştir. Bunların hemen peşi sıra gelen ilk iki manzume ise (12, 13) Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten çıkarılma hikâyesini konu edinmektedir. Bu itibarla Kuloğlu'nun, *Bâğ-ı Behişt*'te insanlığın cennetten dünyaya ve dünyadan tekrar cennete uzanan macerasını en

başından almak gibi bir niyet güttüğü düşünülebilir. Zira eserine *Bâğ-ı Behişt* adını vermesi, eserini bir nevi cennete ulaşma rehberi olmak için tanzim ettiğinden olmalıdır. Dolayısıyla Kuloğlu'nun, klasik edebiyat eserlerinin geleneksel başlangıç türleri olan mezkûr manzumelerin hemen ardından, eserinin ilk konusu olarak insanın cennetten çıkarılması olayını anlatmasının bilinçli bir tercih olduğu söylenebilir. Eserde, Hz. Âdem hakkında nakledilenler yalnızca cennetten çıkarılma hadisesinden ibaret de değildir. Hamurunun yoğurulmasından ruh üflenmesine, esmayı bilip melekleri utandırmasından eşi Havva'nın yaratılmasına, dağların kabul etmediği emaneti kabul etmesinden yasak meyveyi yemesine kadar birçok rivayet vardır.

2.5.1.1. Yaratılış

Hz. Âdem'in ve dolayısıyla insanoğlunun yaratılışı hakkında *Bâğ-ı Behişt*'te bazı olaylar nakledilmiştir. Kuloğlu'nun naklettiği bu olaylar, yaratılışın şu safhalarını hikâye etmektedir: Meleklere insanın yaratılacağının haber verilmesi, Hz. Âdem'in hamurunun yoğurulması, meleklerin ona secde ettirilmesi, Hz. Âdem'e isimlerin öğretilmesi ve Hz. Âdem'in sırtından bütün insan ervahının çıkarılıp bezm-i elestte toplanması. Söz konusu hikâyeler sırasıyla aşağıya kaydedilmiştir.

Allah Teâlâ, meleklerine;

— Topraktan yaratılmış insanı yeryüzüne halife kılacağım, dedi. Melekler ise ona şöyle dediler;

— Ey Rabbimiz, sen yeryüzünde fesat çıkarıp kan dökecek, isyan edip büyük günahlar işleyerek emrinden çıkacak olan insanı mı yaratacaksın? Onlar yeryüzünü bozgunculuk ve zulümle dümdüz ederler. Hâlbuki biz, gözyaşlarımızı deniz edip gece gündüz seni tesbih ve takdis ederiz. Sen yerde bizi halife kıl, Âdem'in neslini kılma. Meleklerin bu sözleri üzerine Allah, o an vahyetti:

— Siz, benim bildiğimi bilmezsiniz. Boş yere aklınızı harcayıp hikmetini bilmediğiniz işlerime karışmayın! Melekler hemen o an söylediklerine pişman oldular.[498]

Allah, Hz. Âdem'in hamurunu yoğururken onun üstüne bir bulut musallat etti. Kırk gün boyunca hamurun üstüne bela yağmurları yağdırdı. Böylece o, *ahseni takvîm*[499] iken *sümme radednâ*[500] oldu. Sonra ona bir rahmet bulutu gönderdi ve kırk günlük bela yağmurunun tam bittiği anda birkaç damla rahmet yağmuru yağdırdı. Hz. Âdem'in cennetten çıkarılıp yere indirilmesi ve türlü belalara uğraması bu yüzdendir.[501]

İnsanın hamuru yoğrulup belli bir seviyeye getirildi. Eller, gözler, kulaklar... bütün uzuvlar yerli yerini buldu. Sonra şekillendirilmiş kuru bir balçık halinde surete getirildi. Allah onu bizzat kendisi düzenledi ve en güzel surette yarattı. Sonra ona ruhundan üfledi. Ruh, gelip onun bedenine girince aksırdı ve hamt etti. Allah, onun hamdına razı olup o hamdı bir bayrak yaptı. Ona ruh üfleyip can verdiğinde meleklerin ona secde etmesini emretti. Şeytan hariç hepsi ona secde ettiler.[502] Meleklere karşı yetersiz olmasın diye Allah, Âdem'e hemen o an her şeyin adını öğretti. Böylece melekler ona ne sorduysalar hepsini bildi. Sonra Âdem uyurken Havva yaratıldı. Âdem uyanıp Havva'yı gördü ve ona meyletti. Melekler onun adını sordular ve Âdem onu da bildi. Âdem ve Havva birbirine eş kılınıp cennete konuldu.[503]

Allah, ezelde bir gün meleklere emredip onları Hz. Âdem'in etrafına topladı. Sonra onun sırtını okşadı ve zürriyetini dışarı çıkardı. Bunlar enbiya

---

498 Hikâye, *Bâğ-ı Behişt*'te 20. kasidede anlatılmaktadır. Söz konusu kaside; "*Hani, Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Onlar, 'Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın?' demişlerdi (Bakara, 2/30).*" şeklindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılmıştır.

499 *aḥseni taḳvīm* (أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ): Biz, gerçekten insanı **en güzel bir biçimde** yarattık (Tîn, 95/4).

500 *s̱ümme radednā* (ثُمَّ رَدَدْنَا): **Sonra** onu, aşağıların aşağısına **indirdik** (Tîn, 95/5).

501 Hikâye, *Bâğ-ı Behişt*'te 89. kasidede anlatılmaktadır. Söz konusu kaside; "*Andolsun, biz insanı bir sıkıntı ve zorluk içinde (olacak ve bunlara göğüs gerecek şekilde) yarattık (Beled, 90/4).*" şeklindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılmıştır.

502 Meleklere, Hz. Âdem'e secde etmelerinin emredilmesi ve Şeytanın bu emre uymaması olayı *Bâğ-ı Behişt*'te muhtelif kasidelerde (13, 222, 224, 264, 268) ele alınmıştır. Şeytanın bu emre uymaması ve Allah'ın onu kovması hikâyesi bu çalışmanın *Şeytan* başlığı altında kaydedilmiştir.

503 Hikâye, *Bâğ-ı Behişt*'te 263. kasidede anlatılmaktadır. Söz konusu kaside; "*Hani Rabbin meleklere, 'Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin' demişti (Hicr, 15/28-29).*" şeklindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılmıştır.

topluluğuydu. Saf saf bir tarafa çekildiler. Onların ardınca ne kadar mümin varsa onlar da çıktı. Bunlar ise evliya ordusuydu. Sonra Âdem'in sol yanını okşadı ve yine bir topluluk dışarı çıktı. Bunlar sol tarafa toplandılar. Hepsi asiydi. Sonra Allah hepsine birden sordu:

— Ey ruhlar topluluğu, ben sizin Rabbiniz değil miyim? Sağ taraftaki topluluk cevap verdi:

— Evet, sen bizim Rabbimizsin. İşittik ve itaat ettik. Sol taraftaki asiler bu soruya cevap vermeyip sessiz kaldılar. Allah Teâlâ, Âdem'e;

— Sağındakilerin hepsi cennet ehlidir. Solunda olanlar ise cehennemliklerdir, dedi.

O gün Allah'a cevap verip *belâ* (:evet) diyenler dünyada da mümin ve muvahhit olan iman ehlidir, susup kalanlar ise cehennemlik asilerdir.[504]

2.5.1.2. Yerin ve Göğün Kabul Etmediği Emaneti Hz. Âdem'in Kabul Etmesi

Bâğ-ı Behişt'te 158. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.*"[505] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan kasidede, insanoğlunun Allah'ın emanetini kabul etmesi olayı, Hz. Âdem'in şahsında sembolik bir hikâyeye dönüştürülmüştür. Hikâye şöyledir:

Allah, madenleri açıp emanet cevherini çıkardı ve onu yedi kat göklere, yedi kat yerlere ve bütün dağlara arz etti. Dedi ki:

— Bu, benim emanetimdir. Gelin bunu siz taşıyın ve asla zayi etmeden saklayın. Böylece ben de ahrette size cennet vereyim. Sizi orada türlü nimetler içinde hoş tutayım. Mahşer günü benim katımda yücelerden olasınız. Onlar;

— Emanet nedir ya Rabbi, diye sordular. Allah cevap verdi:

---

[504] Hikâye, *Bâğ-ı Behişt*'te 314. kasidede anlatılmaktadır. Söz konusu kaside; "*Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, 'Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)' demişlerdi (A'râf, 7/172).*" şeklindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılmıştır.
[505] Ahzâb, 33/72.

—Bu emanette soru ve cevap vardır. Emanetinin hakkını vermeyenlere azap vardır.

Yer, gök ve dağlar bu sözü duyunca feryat ettiler. Korkudan her yerleri titredi. Onu almak istemediler:

— Ey Rabbimiz, cennet şöyle dursun, biz onu istemeyiz. Yeter ki sen bize hesap sorma. Biz senin her emrine “işittik ve itaat ettik” demişiz, fakat o sorgu suale cevap veremeyiz.

Allah; oruç, zekât, namaz, hac, cihat, farz, vacip, emr-i maruf ve nehy-i münkerin hepsini adeta çeyiz içindeki bir cevher gibi düzenleyip emanete remz etti. Emanet diye gösterdiği bu cevherdir. Yer ve gök bu emaneti almaktan çekinince Allah, onu Cebrail ile Hz. Âdem’e gönderdi. Cebrail, emaneti Âdem atanın huzuruna götürüp;

— İşbu taşı yer ve gök taşıyamadı. Sen de onu hafif görme, dedi. Hz. Âdem onu dizine kadar kaldırıp;

— İstersem daha yukarı da kaldırabilirim, dedi. Cebrail, kaldırmasını işaret ederek onu onayladı. Hz. Âdem bu sefer göğsüne kadar kaldırdı. Cebrail daha da kaldırmasını işaret etti. Bu sefer Hz. Âdem ta omzuna kadar kaldırdı. Tekrar yere bırakmak isteyince Cebrail engel oldu:

— İndirme, dursun. Kurtuluş bulana kadar bu emanet sende kalsın artık, dedi. Hz. Âdem ancak o zaman başına geleni anladı. Feryat etmeye başladı, ama olan olmuştu artık.

2.5.1.3. Cennetten Çıkarılma

Hz. Âdem ve Havva’nın şeytana kanıp Allah’ın emrine uymamaları ve bunun üzerine cennetten kovulmaları olayı, *Bâğ-ı Behişt*’te 4 kasidede konu edilmiştir. Bunlar 12, 13, 222 ve 268. kasidelerdir.[506] Olay şöyle nakledilmiştir:

---

[506] 12. kaside, “*Dedik ki: Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz (Bakara, 2/35).*”; 13. kaside, “*Dediler ki: Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz (A’raf, 7/23).*”; 222. kaside, “*Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu ‘alaka’ hâline getirdik (Mü’minûn, 23/12-14).*”; 268. kaside, “*Hani meleklere, ‘Âdem için*

Allah, Âdem'e ve Havva'ya, cennete yerleşip orada üzüm ve nar gibi her meyveden dilediklerince yemelerini, ama Huld cennetindeki bir ağaca asla yaklaşmamalarını söyledi. Her bir meyvesi devekuşu yumurtası kadar olan bu ağaç, buğday ağacıymış.[507] Meyvesinin tadı bal ve şekerden daha tatlı, rengi ise her renkten hissedar imiş.

Hz. Âdem ve Havva, Adn cennettine yerleşip bir müddet gönüllerince yiyip içip seyran ettiler. İçlerinde birçok hizmetçinin hazır olduğu; lâl, inci ve zebercetten yapılmış çadırlar ve altın tahtlar üstünde kuruldular. Onları, cennetin her türlü nimetini yiyip içerken gören İblis haset etti. Bir hile ile Hz. Âdem ve Havva'yı cennetten çıkarmayı düşündü. Bunlar yine cennetin nimetlerine gark olmuş bir hâldeyken yanlarına geldi ve feryat figan ağlamaya başladı. Hz. Âdem ve Havva, onun İblis olduğunu fark etmediler. İnsan veya melektir diye düşündüler ve sordular:

— Ey kişi, sen niçin böylesine feryat edersin? Şeytan cevap verdi:

— Bu kanlı gözyaşlarımı ben sizin için akıtmaktayım. Sizin bu güzelliğiniz kaybolacak, canınız gidecek ve kara yer sizi yiyecek diye üzülüyorum. Hz. Âdem ve Havva bu sözleri işitince tekrar sordular:

— Peki, buna bir çare var mıdır? Şeytan;

— Huld ağacının abıhayat olan meyvesini yerseniz ebedi ölmezsiniz, dedi.

Şeytan, bu sözlerle onları ayartıp yasak meyveyi yemelerine sebep oldu. Böylece Allah'ın emrine karşı gelmiş oldular. Bu isyanlarının bedelini ise cennetten çıkarılmakla ödediler. Allah, onları cennetten çıkarıp dünyaya gönderdi. Bununla da kalmayıp dünyada da birbirinden ayrı düşürdü. Sonra bu ikisi yaptıklarına çok pişman oldular. Gözyaşları ve pişmanlık içinde; "Rabbimiz, biz kendimize zulüm ettik. Eğer mağfiret kılıp bizi bağışlamazsan mutlaka hüsran içinde kalırız." diye Allah'a yalvardılar.

---

saygı ile eğilin' demiştik de, İblis'ten başka melekler hemen saygı ile eğilmişler; İblis bundan kaçınmıştı. Biz de şöyle dedik: 'Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis), sen ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun.' (Tâhâ, 20/116-117)." şeklindeki ayetler bağlamında yazılmıştır.

[507] *Bâğ-ı Behişt*'te yasak meyvenin buğday olduğuna dair muhtelif kayıtlar (12/8, 12/13, 115/10, 222/8, 268/18) vardır.

2.5.1.4. Hz. Âdem'in Hz. Musa'ya Cevabı

Bâğ-ı Behişt'te 49. sırada tertip edilen ve "*Âdem Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.*"[508] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan kasidede, Hz. Âdem ve Hz. Musa arasında geçtiği rivayet edilen bir muhavere anlatılmaktadır. Hz. Musa'nın rüyasında gerçekleştiği rivayet edilen bu olay şöyle nakledilmiştir:

Rivayet edildiğine göre bir gece Hz. Musa, rüyasında Hz. Âdem'i görür. Ona sorar:

— Ey baba, niçin şeytana uyup o taneyi yedin? Cennetin içinde elma, üzüm, nar... gibi onca meyve varken sen neden Huld meyvesini yedin? Böylece Allah'a asi olup soyundan gelenlere de ihanet ettin. Hâlbuki Adn cenneti içinde sabah akşam sefa sürüyordun. Huri ve gılmanlarla sohbet edip Rıdvan ile arkadaşlık yapıyordun. Havva ile birlikte güzelliğiniz ay gibi ışıldamaktaydı. Ey baba; Allah, melekleri sana secde ettirmiş ve isimleri bilmek konusunda seni onlara galip etmişken sen neden ona asi olup da o meyveyi yedin?

Hz. Âdem cevap vermiş:

— Ey oğul, Allah'ın hükmünü sorgulama! Hak Teâlâ beni yaratmadan kırk yıl önce kudret kalemiyle bütün bunları Levh'e yazmış. Ey Musa, bu Allah'ın emridir. Ben, Allah'ın ezelde takdir ettiği karşısında ne yapabilirim? Kudret kalemi Tevrat'a "Âdem, Rabbine asi olup onun emrini çiğnesin." diye yazmış. Yoksa sen Tevrat'ı görüp okumadın mı ki, rüyanda babanı suçluyorsun?

Hz. Âdem bu delillerle Hz. Musa'yı susturmuş.

2.5.2. Hz. Davud

İsrailoğullarının peygamberlerinden olan Hz. Davud, İslam kaynaklarında yiğitliği, Tâlût ve Câlût muharebesinde Câlût'u öldürmesi, demiri işleyip zırh yapması ve böylece kazancını el emeğiyle sağlaması, sesinin gürlüğü ve güzelliği, ibadete çok düşkün oluşu, İsrailoğullarının tarihinde peygamberlikle sultanlığı ilk defa kendinde birleştirmiş olması ve kitap olarak kendisine Zebur'un verilmesi gibi özellikleriyle öne çıkmaktadır.[509] Klasik Türk edebiyatında da çoğu zaman güzel ses,

---

[508] Tâhâ, 20/121.
[509] Ömer Faruk Harman, "Dâvûd", *DİA*, C.: 9, s. 21-14.

Zebur, Zebur’un sureleri ve ayetleri demek olan Mezamir, demiri mum gibi eritip işlemek ve mizmar adlı sazla birlikte anılmıştır.[510] Keza *Bâğ-ı Behişt*’te de bu özelliklerine temas edilmiştir. Eserde, Hz. Davud’un tavsifi veya kıssasının nakli amacıyla yazılmış beş kaside vardır.[511] Bunlardan birisinde yalnızca genel özelliklerinden söz edilirken geri kalan dördünde Hz. Davud’a isnat edilen bir suç ve bunun etrafında gelişen olaylar nakledilmiştir.

Bâğ-ı Behişt’te 183. sırada tertip edilen ve “*Hem Rabbin göklerde ve yerde kim varsa daha iyi bilir. Ant olsun, peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. Davud’a da Zebur’u’u verdik .*”[512] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede Hz. Davud’un genel özelliklerinden söz edilmiştir. Kuloğlu, ilgili manzumede Hz. Davud’u şöyle tavsif etmiştir:

“Hz. Davud’a kitap olarak Zebur verilmiş. Öyle güzel bir sesi varmış ki, kitabı okuduğu zaman adeta dağları taşları inletirmiş. Demir, Hz. Davud’un elinde mum gibi olmuş. Yıldırımlara ve gök gürültüsüne hükmetme ayrıcalığı bağışlanmış. Halife kılınıp halktan mümtaz edilmiş. Allah’ın “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.” demesinden muradı Hz. Davud’muş. Peygamberlerin bir kısmına göre üstün kılınmış. Zira bir günah için otuz yıl boyunca ağlayıp sızladığı rivayet edilmiş. Bu inlemelerini Allah ibadete kalbedip böylelikle onu sair enbiyaya üstün etmiş. Ona, dünyanın bütün hazineleri emrine koşulan Süleyman gibi bir oğul verilmiş.”

Eserde 217, 218, 219 ve 220. sırada tertip edilen ve sırasıyla “*Hani Davud’un yanına girmişlerdi de Davud onlardan korkmuştu. Onlar, ‘Korkma! Biz, iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda adaletle hükmet. Zulmetme ve bizi hak yola ilet’ dediler.*”[513], “*İçlerinden biri şöyle dedi: Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise bir tek koyunum var. Böyle iken ‘Onu da bana ver’ dedi ve tartışmada beni bastırdı.*”,[514] “*Davud dedi ki: Ant olsun, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemek suretiyle sana zulmetmiştir.*

---

[510] Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü,* Haz: Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2013, s. 130-131; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,* Kapı Yayınları, İstanbul 2008, s. 108.

[511] Söz konusu kasidelerin dışında yalnızca dört beyitte Hz. Davud’un adı anılmıştır: 251/13, 275/3, 294/8, 312/9.

[512] İsrâ, 17/55.

[513] Sâd, 38/22.

[514] Sâd, 38/23.

Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar da pek azdır.”,[515] *“Davud, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Derken Rabbinden bağışlama diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah’a yöneldi. Biz de bunu ona bağışladık. Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır.”*[516] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidelerde, Hz. Davud’un, Uriya adındaki bir adamın karısına âşık olması ve hoş olmayan bir şekilde bu adamın karısını eş edinmesi olayı hikâye edilmiştir. Kuloğlu olayı şöyle nakletmiştir:

2.5.2.1. Hz. Davud’un Uriya’yı Cepheye Göndermesi ve Karısıyla Evlenmesi[517]

Bir gün Hz. Davud’un huzuruna ansızın iki melek girmiş. İnsan suretinde oldukları için Hz. Davud onlardan korkmuş. Bu ikisi peygambere şöyle demiş:

— Korkma, sana cefa veya malını yağma için gelmedik. Biz iki davacıyız. Sen bize hakemlik yap ve aramızdaki meseleyi adaletle çöz. Zira senin elinde Allah’ın kitabı Zebur vardır.

Sonra meleklerden birisi şöyle devam etmiş:

— Bu yanımdaki benim kardeşimdir. Benim bir koyunum olduğu halde onun doksan dokuz koyunu var. Buna rağmen benim bir tane koyunumu da almak istiyor. Kardeşimin bu arzusu senin kitabına muvafık mıdır? Şöyle ki, babamızdan bize yüz koyun kalmıştı. Doksan dokuzunu kardeşim aldı, bir tanesi de bana kaldı. Şimdi bendeki bir tane koyunu da kendisine vermemi istiyor.

Hz. Davud bunu duyunca şöyle hükmetti:

---

[515] Sâd, 38/24.
[516] Sâd, 38/24-25.
[517] Bazı İslam kaynaklarına hiçbir tenkide tabi tutulmadan İsrailiyattan olduğu gibi geçen bu hikâyeyi birçok İslam âlimi de reddetmiştir. Hz. Ali’nin bu hikâyeyi kabul ve nakledenlere iki hadd (160 sopa) vuracağını söylediği rivayet edilmiştir (M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi,* C.: II, TDV, Ankara 2013, s. 196). Fahreddin Razi bu hikâyeye inanmak bir yana olabileceği hakkında şüphe etmenin dahi büyük bir günah olacağını ifade etmiştir (İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi,* Kayıhan Yayınları, İstanbul 2013, s. 511). İbn Kesir, konu hakkında “*Birçok müfessir bu ayet-i kerimeden sonra, birçok kıssa ve haber zikretmiştir. Bunların çoğu İsrailiyattandır. Bazıları da hiç şüphesiz yalandır* (İbn Kesir, *Peygamberler Tarihi,* Çev.: Mahmut Varhan, Hasan Ali Saygın, Karınca Polen Yayınları, İstanbul 2011, s. 631).” diyerek bu rivayeti aktarmayı dahi kayda değer bulmamıştır. Son dönem araştırmacıları da bu rivayeti şiddetle reddetmişlerdir (Bk. Abdullah Aydemir, *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler,* TDV, Ankara 2012, s. 157-159; M. Asım Köksal, *a.g.e.,* s. 196; İsmail Yiğit, *a.g.e.,* s. 511).

— Kardeşin sana zulmetmiş. Senin bir koyununu alıp kendi sürüsüne katmasına Allah rıza göstermez.

Hz. Davud hükmünü verince o iki melek kaybolmuş. Peygamber, bu duruma şaşıp kalmış. Derhal Zebur'u eline almış. Hararetle kitabı okurken bu olayın neye işaret olduğunu anlamış ve mecali kesilmiş. Hz. Davud, işlediği fenalıktan ötürü çok pişman olmuş. Otuz yıl boyunca durmadan Zebur'u okuyup gözyaşları içinde Allah'tan af dilemiş. Meğer melekler ona kendi cürmünü hatırlatmış. Ravilerin naklettiğine göre onu tövbe ettiren ameli şu imiş:

Bir gün Hz. Davud ava gitmiş. Şeytan bir güvercin kılığına girip ona görünmüş. Allah'ın peygamberi, bu güvercini avlamak istemiş. Kuş uçup kaçmış. Hz. Davud da peşinden gitmiş. Güvercin bir bahçeye girince o da peşi sıra bahçeye girmiş. Bahçe de ne güzel bir bahçeymiş! Her tarafından sular akıtılıp çiçekler ortasına bir havuz kondurulmuş. Hz. Davud, havuza bakınca bir de ne görsün? Gül yanaklı, gümüş tenli, pek güzel bir kadın saçlarını çözmüş, havuzda yıkanırmış. Kadını görür görmez gönlünü kaptırmış. Sorup soruşturup kadının Uriya adında bir kocasının olduğunu öğrenmiş. Uriya'yı askerlerin başında savaşa göndermiş. Nihayet Uriya savaşta şehit olmuş ve Hz. Davud da kadını alıp muradına ermiş. Hz. Süleyman'ın annesinin bu kadın olduğunu söylemişler.

Bu kadını almazdan evvel Hz. Davud'un doksan dokuz karısının olduğunu söylerler. Bunu da alınca yüz olmuş. Allah o iki meleği bu sebeple göndermiş. Onların davasından kendi hesabına hisse çıkarması için. Hz. Davud onların birisine, "Zulmettin!" deyip de melekler kaybolunca neye uğradığını anlamış. Bu şekilde melekler ona kendi cürmünü göstermişler. Yaptığı işten dolayı çok pişman olup hayli tövbe etmiş.

Hz. Davud, gidip Uriya'nın kabrine kapanmış. Gözyaşlarına boğulup Allah'tan af dilenmiş. O kadar ağlamış ki, mezarın toprağında otlar bitmiş. Sonunda Allah, Uriya'ya canını iade etmiş ve Hz. Davud da açılan yarıktan başını kabre uzatmış:

— Ben seni öldürttüm ve sonra da karını kendime aldım. Sen bu işe rıza gösterir misin?

Uriya demiş:

— Ey Allah'ın elçisi, ben öldüğüme gam yemem. Sonuçta kılıcımı Allah yolunda salladım.

Bu esnada Cebrail müdahale etmiş:

— Karısını önceden görüp beğendiğin için onu kasten savaşa gönderdiğini söyle!

Hz. Davud, Cebrail'in söylediğini yapınca karşıdan bir daha cevap gelmemiş. Hayli ağlamış. Sonunda Uriya cevap vermiş:

— Ey Davud, ben sana ne yaptım ki, sen bana böyle davrandın? Beni öldürttün ve evimi sahipsiz bıraktın!

Bu sözleri işitince Hz. Davud'da derman kalmamış. "Ey Allah'ım, bizi korktuğumuzdan kurtar!" diye yalvarmış. Ağlaya ağlaya kabrin etrafında dolanıp durmuş. Bir cevap alayım diye çırpınmış. Nihayet Allah Teâlâ, onun bu haline merhamet edip suçunu affetmiş. Cennet içinde huriler gösterip Uruya'yı dahi razı etmiş.

2.5.3. Hz. Eyyüb

Kur'an-ı Kerim'de kendisinden dört defa bahsedilen ve hakkında çok az bilgi verilen Hz. Eyyûb'un, Hz. İbrahim'in soyundan geldiği ve Hz. Yakup zamanında yaşadığına dair rivayetler vardır.[518] Klasik Türk edebiyatında çektiği ağır hastalık derdi dolayısıyla sabır ve tahammülün timsali olarak anılmıştır.[519] Kuloğlu da eserinde onu bu bağlamda zikretmiştir. Hz. Eyyûb, *Bâğ-ı Behişt*'te üç farklı manzumede anılmıştır. Söz konusu manzumelerden ikisinde Hz. Eyyûb'a yalnızca birer beyitte[520] hastalığı dolayısıyla telmihte bulunulmuştur. Geriye kalan manzume ise hassaten onun kıssasını aktarmak maksadıyla yazılmıştır. *Bâğ-ı Behişt*'te 15. sırada tertip edilen ve "*Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine, "Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmişti.*"[521] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan kasidede Hz. Eyyûb'un duçar olduğu

---

[518] M. Asım Köksal, *a.g.e.*, s. 305.
[519] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 170.
[520] 51/9, 312/12.
[521] Enbiya, 21/83.

hastalık ve bu hastalıktan kurtulmak için Allah'a yalvarması hikâye edilmiştir. Kuloğlu, olayı şu şekilde nakletmiştir:

2.5.3.1. Hz. Eyyüb'un Hastalıktan Kurtulması

Allah, Hz. Eyyûb'a yedi yıl süren bir hastalık verdi. Kaza yeli onun vücudunu tarumar etti. Bedeni adeta bir elek gibi delik deşik oldu. Hz. Eyyûb, emr-i Huda'dır deyip yedi yıl boyunca hiç sorgulamadan bu derde sabretti. Artık sabra da takati kalmayınca nihayet Allah'a yalvarmaya başladı:

"Ey Allah'ım eğer senin lütfun olmazsa nice yıllar perhiz etse de kişi deva bulamaz. Sen merhametlilerin en merhametlisisin. Duy benim feryadımı ve lütfun ile bana yardımcı ol! Bu hastalık bana yapıştı, gideceği yok. Beni sen kurtar ey Gani! Dert bulutundan üstüme bela yağmurları yağıyor. Sana yalvarmaktan başka bir çarem yoktur."

Bu dua üzerine merhamet deryası dalgalandı ve Hz. Eyyûb'a sıhhat verildi.

2.5.4. Hz. Harun

Hz. Musa'nın kardeşi olan ve ona yardımcı olmak üzere peygamberlik vazifesi verilen Hz. Harun'un adı Kur'an-ı Kerim'de yirmi defa zikredilmiştir. Genellikle Hz. Musa ile birlikte anıldığı için hakkında fazla bilgi yoktur.[522] Nitekim Hz. Harun'a peygamberlik görevinin verilmesi de Hz. Musa'nın arzusu dolayısıyladır. Hz. Musa, kendisine peygamberlik görevi verildiğinde Allah'a; "*Göğsüm daralır. Akıcı konuşamam. Onun için, Harun'a'a da peygamberlik ver (ve onu bana yardımcı yap).*"[523] diye niyazda bulunmuş ve duasının kabul edilmesi üzerine Hz. Harun'a da peygamberlik verilmiştir. Hz. Harun, *Bâğ-ı Behişt*'te de her seferinde Hz. Musa ile birlikte anılmıştır.[524] Kuloğlu, bunların dışında herhangi bir manzumede Hz. Harun'dan özel olarak bahsetmemiştir. Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te Hz. Musa ve Hz. Harun'un birlikte yaşadığı bazı olayları nakleden hikâyeler, çalışmanın *Musa* başlığı altında ele alındığı için burada tekrar edilmemiştir.

---

[522] İsmail Yiğit, *a.g.e.*, s. 494.
[523] Şu'arâ, 26/13.
[524] 70/9, 117/10, 117/12, 189/1, 189/7, 195/2, 287/12, 302/5, 304/17.

2.5.5. Hz. Hud

Hz. Hûd, Kur'an-ı Kerim'de Ad kavmine gönderilen peygamberlerden birisi olarak zikredilmiştir.[525] Klasik Türk edebiyatında, bu edebiyatın mazmunları arsında zikredilecek yoğunlukta Hz. Nuh'tan söz edildiği söylenemez. *Bâğ-ı Behişt*'te de Hz. Hûd bir mazmun veya teşbih unsuru olarak anılmamıştır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de adı anılan peygamberleri, ilgili ayetlerin tefsiri bağlamında anlatmak Kuloğlu'nun mutadır. Bu itibarla Hz. Hûd'un kıssası da üç farklı kasidede ele alınmıştır.

Eserde 203. sırada tertip edilen ve "*Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. Hûd, şöyle dedi: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. O'ndan başka sizin hiçbir ilâhınız yoktur. Siz, sadece iftira ediyorsunuz.*"[526] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede, Hz. Hûd'a peygamberlik verilmesi ve onun da kavmini putlardan menetmesi konu edilmiştir. Eserde 204. sırada tertip edilen ve "*Ey kavmim! Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak beni yaratana âittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?*"[527] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ise bir önceki manzumede aktarılan olayın anlatımına devam edilerek Hz. Hûd'un kavmine irat ettiği nutka devam edilmiştir. Son olarak eserde 168. sırada tertip edilen ve "*Dediler ki: Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin. Biz de senin sözünle ilâhlarımızı bırakacak değiliz. Biz sana iman edecek de değiliz.*"[528] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ise Ad kavminin Hz. Hûd'a verdiği cevap mevzubahis edilmiştir. Kuloğlu, söz konusu şiirlerde Hz. Hûd'un hikâyesini şöyle nakletmiştir:

2.5.5.1. Hz. Hud'un Ad Kavmini Daveti ve Kavminin Cevabı

Ad kavmi Allah'ı unutup putlara tapmaya başlamıştı. Allah, onları doğru yola çağırmak ve hak dine davet etmek üzere Hz. Hûd'u görevlendirmiş. Hz. Hûd, kavmine şöyle seslenmiş:

---

[525] - Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u peygamber olarak gönderdik. Onlara, "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?" dedi (A'râf, 7/65).

[526] Hûd, 11/50.

[527] Hûd, 11/51.

[528] Hûd, 11/53.

"Ey kavmim, yüzünüzü Allah'a çevirin ve şu cansız putları terk edin. Gözü yok, kulağı yok, gücü yok... putlarla ne yapıp ne edersiniz? Bunların sizi cennetten uzaklaştırmaktan başka ne faydası vardır? Sizin tanrınız, kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır.

Ey kavmim, ibadetinizi Allah'a hasredin. Putlara tapmayın. Gönlünüzdeki şüpheyi def edip Allah'ı ve resulünü sevin. Niçin İblis'e uyup putları kendinize ilah edinirsiniz? Göklerin vahyini neden terk ettiniz? Hak yolu koyup batıla saparak Hakk'a niçin iftira edersiniz?

Ey kavmim, ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim ecrimi Allah verir. İmana gelmeniz ise sizi ziyana uğratmaz. Allah'tan başka ilahlar var diyerek hiçbir şeyi ona ortak koşmayın. Onun ne bir ortağı ne de bir yardımcısı vardır. Allah, beni size bir uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderdi.

Ey kavmim, şunu bilin ki ben sizi kurtarmak istiyorum. Bunun için sizden bir ücret veya karşılık da beklemiyorum. Bütün ettiklerinize tövbe edip Allah'a dönün. Yerle göğü yaratan O'dur. Gökten size yağmuru indiren ve yerden rızkınızı bitiren O'dur. Böylece sizi besler büyütür."

Hz. Hûd, kavmine böylece nasihat etti, ama kavmi onu dinlemeyip, gösterdiği bütün mucizelere rağmen inkârlarına devam etti. Ad kavminin, Hz. Hûd'a cevabı şöyle oldu:

"Sen bize Tanrı'nın bunca delilini, bunca mucizesini getirdin, ama biz bunlarla dinimizi bırakamayız. Bu sözlerle dinimizden ayrılmayız. Bizim için asıl marifet putlarımızı terk etmemektir. Onları bırakıp da sana niçin uyalım? Senin kaza oku dediğin şeyden korunmaya bize bunlar kâfidir. Sen kendi rabbine tapın, biz de kendimizinkilerle yetinelim. Dili olsun ya da olmasın fark etmez; bize bu taşlar yeter. Biz senin dininde herhangi bir fayda veya zarar göremedik."

2.5.6. Hz. İbrahim

Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar tarafından büyük değer atfedilen ve dinler tarihinde özel bir yeri bulunan Hz. İbrahim, klasik edebiyatın belli başlı

mazmunlarından birisidir. Hz. Peygamber'in atası olması, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın "halil"i yani dostu vasfıyla zikredilmesi,[529] putları kırması, Nemrud tarafından mancınıkla ateşe atılması, onu yakmak için tutuşturulan ateşin gül bahçesine dönmesi ve kurban gibi Hz. İbrahim kıssasından neşet etmiş mazmunlara divan şiirinde sık sık müracaat edilmektedir.[530]

Hz. İbrahim, *Bâğ-ı Behişt*'te de Hz. Muhammed'in atası olarak anılmıştır.[531] Hz. Muhammed ve Hz. Musa'dan sonra *Bâğ-ı Behişt*'te bizzat hayatının konu edildiği şiir sayısı bakımından üçüncü sırada gelmektedir. Eserde Hz. İbrahim'in hayatından kesitler aktaran 6 tane kaside vardır. Hz. İbrahim'in bizzat konu edildiği manzumeler, bu manzumelerin konusunu teşkil eden ayetler ve muhtevada nakledilen olaylar şu şekildedir:

1. Eserde 319. sırada tertip edilen ve "*Ant olsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk. Hani o, babasına ve kavmine, 'Ne bu tapınıp durduğunuz heykeller?' demişti.*"[532] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, Hz. İbrahim'e nübüvvetin verilmesi konu edilmiştir. Olay şöyle nakledilmiştir:

2.5.6.1. Hz. İbrahim'e Nübüvvetin Verilmesi

Ravilerin naklettiğine göre Hz. İbrahim'e nübüvvet henüz on altı yaşındayken verilmiştir. Bir gün Cebrail gelip Allah'ın emrini bildirmiş:

— Bundan böyle sana peygamberlik bağışlanmıştır. Sen peygamberlerin atası olacaksın. Seninle iftihar edecekler. Mustafa da "İbrahim benim atamdır." diye müftehir olacak. Artık kavmini hak yola davet et.

Böylelikle henüz daha gencecik bir delikanlıyken Hz. İbrahim'e peygamberlik verilmiş. O da babası Azer'i ve kavmini hak dine davet edip putlara tapmaktan menetmeye koyulmuş.

---

[529] Kimin dini, iyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim'in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir? Allah, İbrahim'i dost edindi (Nisa, 4/125).

[530] Mustafa Uzun, "İbrahim-Türk Edebiyatı", *DİA*, C. 21, s. 272-273.

[531] 142/2-3, 319/8.

[532] Enbiyâ, 21/51-52.

2. Eserde 320. sırada tertip edilen ve " '*Babalarımızı bunlara ibadet ediyor bulduk' dediler. İbrahim, 'Ant olsun, siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz" dedi. "Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen bizimle eğleniyor musun?' dediler.*"[533] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, bir önceki manzumede nakledilenlerin devamı olarak Hz. İbrahim'in putları kırması olayı hikâye edilmektedir. Kuloğlu, olayı şöyle nakletmiştir:

2.5.6.2. Hz. İbrahim'in Putları Kırması

Hz. İbrahim, babasını ve kavmini putlara tapmaktan menetmeye başlayınca o kavim toplanıp gelmiş:

— Bu din bize atalarımızdan kalmıştır. Atadan dedeye kendimizi bu din üzere bulduk. Din meselesinde bizimle kavga etmek sana düşmez. Biz şu putlara ta ezelden tapa geldik.

Hz. İbrahim cevap vermiş:

— Sizin bu ayininiz din değil sapkınlıktır. Yarın Allah'a ne cevap vereceksiniz? Sizin babalarınız ve dedeleriniz de yanlış bir yol üzereymiş.

O kötü huylu kavim, Hz. İbrahim'in bu sözlerine gülerek cevap vermiş:

— Ey İbrahim, var git oyununu oyna! Sen daha bir çocukken doğruyu nasıl bileceksin? İsimleri bile bilmezsin. Henüz masum bir çocukken peygamberlikle senin ne işin ola? Yoksa sen bizimle eğleniyor musun?

Hz. İbrahim, onları puta tapmaktan alıkoyamamış. Bunun üzerine, ahalinin bir merasim dolayısıyla şehri terk ettiği bir gün, eline bir balta alıp putların hepsini kırmış. Baltayı da götürüp o putların en büyüğünün boynuna asmış. Şehre gelip de putlarının kırıldığını görünce büyük bir şaşkınlık ve üzüntü yaşayan müşrikler, hemen bu işi yapanı aramaya başlamışlar. Kendileri yokken şehirde kimin kaldığını soruşturmuşlar. Böylece Hz. İbrahim'in, onlar yokken şehirde bulunduğunu öğrenmişler. Çağırıp sormuşlar:

— Ey İbrahim, putlarımızı kıran sen misin?

---

[533] Enbiyâ, 21/53-55.

— Şu omzunda balta duran büyüklerine sorun. Belli ki, bir suç işlemişler ve o da bunları helak etmiş.

— Ey İbrahim, deli misin sen? Hiç bunlar cevap verebilir mi?

— Acaba ben mi deliyim, yoksa bunlara tapanlar mı delidir? Madem dilleri yoktur söylemezler, gözleri yoktur görmezler, kulakları yoktur işitmezler, o halde niçin bunlara tanrı diye tapıyorsunuz?

Hz. İbrahim bu sözlerle onları mağlup etmiş.

3. Eserde 142. sırada tertip edilen ve "*Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi. Hani babasına şöyle demişti: Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?*"[534] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede Hz. İbrahim'in, babasına putlara tapmaması yönünde ettiği nasihat ve Nemrud'un onu mancınıkla ateşe atması olayına değinilmiştir. Olaylar şöyle nakledilmiştir:

2.5.6.3. Hz. İbrahim'in Babasına Nasihati

Henüz delikanlılık çağında iken Hz. İbrahim babasına böyle öğüt verirmiş:

— Ey baba, sen niçin putlara tapıyorsun? Senin bu kulluğun boş bir iştir. Boş yere bunlara yalvarıp duruyorsun. Bunların kulakları yok ki seni duyalar. Hem gözleri de yok ki sana hizmet edeler. Boş yere bunları başına bela etmektesin. Hiçbir şey yapmaya da kadir değildirler. Elleri yok ki bir iş görsünler. Bunlar insana olsa olsa cefa taşı olurlar. Malını mülkünü bunların yoluna boş yere harcama. Sonra bunlar seni zengin edemezler.

2.5.6.4. Hz. İbrahim'in Ateşe Atılması

Nemrut, Hz. İbrahim'i bir mancınığa koyup büyük bir ateşin içine fırlatmış. O esnada Cebrail, Hz. İbrahim'e gelip yardım teklif etmiş:

— Şimdi isteme zamanıdır ey dost! Bugün benden bir isteğin var mıdır? Bugün senin hizmetinde belim iki büklümdür.

Hz. İbrahim, onu geri çevirmiş:

---

[534] Meryem, 19/41-42.

— Bugün senden asla bir isteğim yoktur. Bana sığınak olarak yüce Rabbim yeter.

— O halde bari Allah'tan yardım iste, demiş Cebrail. Hz. Musa ise;

— Bana ilim kâfidir, demiş.

Hz. İbrahim'in bu tavrı üzerine ateş hemen serin olmuş ve onun cismini yakmamış.

4. Eserde 143. sırada tertip edilen ve " *'Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?' dedi. O da, 'Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın' dedi.*"[535] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'i kurban etmekle emrolunması ve emrolunduğu şeyi yapmak üzere harekete geçmesi konu edilmiştir. Kuloğlu, olayı şu şekilde nakletmiştir:

2.5.6.5. Hz. İsmail'in Kurban Edilmesi

Bir gece Hz. İbrahim'e rüyasında, "Bizi seven oğluna kıyar." diye emrolunmuş. Bunu üzerine Hz. İbrahim, oğlu İsmail'i güzelce giydirip süslemiş. Sonra da onu alıp Mekke'den Mina'ya doğru gitmeye azmetmiş. İsmail'in annesi Hacer nereye gittiklerini sorunca Hz. İbrahim;

— Bir dost bizi çağırdı, demiş ve yanına bir bıçakla bir ip almış. Bu durumu görünce Hacer'in içine bir ateş düşmüş. Endişeyle sormuş:

— Bu bıçakla bu ip neye işarettir? Olmaya ki, babası oğluna kin ede?

Diğer bir taraftan da şeytan Hz. İbrahim'e yanaşmış ve ona vesvese vermeye çalışmış ve şunları söylemiş:

— Eğer sen İsmail'i kurban edersen senden sonrakiler bu yaptığını bir ayin haline getirirler. Vehimden ibaret olan bir düşle amel edip de oğlunu boş yere katletme.

---

[535] Sâffât, 37/102.

Hz. İbrahim, şeytanın bu sözlerini dinlememiş ve onu yanından kovmuş. O lanetlenmiş İblis, Hz. İbrahim'i yolundan çeviremeyince hemen koşup Hacer'e gitmiş.

— İbrahim, oğlunu kesecek, demiş. Hacer onu dinlemeyip;

— İbrahim'in her yaptığı doğrudur, diyerek şeytanı yanından kovmuş.

Şeytan, Hacer'den de yüz bulamayınca bu sefer İsmail'e gitmiş:

— Baban seni katletmek istiyor. Hiç ehl-i din böyle yapar mıymış?

İsmail de şeytana kulak asmamış. Yerden bir taş alıp atarak onu yanından uzaklaştırmış. Böylece baba ve oğul baş başa kalmışlar. Bir başlarına kalınca Hz. İbrahim demiş:

— Ey oğul, bu gece rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm. Yavrucuğum, sen ne dersin bu işe? İsmail, babasını dinleyip kalbini yumuşatmış:

— Ey baba, sana emrolunan vazifeyi hemen bugün yerine getir. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın. Elimi ayağımı da bağla ki, ölürken çırpınıp üzerine kan sıçratmayayım.

Bunun üzerine Hz. İbrahim, oğlunun elbiselerini çıkarıp elini ayağını bağlamış. İsmail devam etmiş:

— Ey baba, yüzümü de yere bas ki bakıp da merhamet etmeyesin. Yüzümde hem çocukluk alametleri hem de fazlasıyla güzellik vardır. Zira alnımda Mustafa'nın nuru parlamaktadır. Bana kıymayıp bu kez Allah'a asi olmayasın. Allah'ın emrini tutmayıp da gerçekten hüsrana uğramayasın.

Nihayet Hz. İbrahim eline bıçağı alıp İsmail'i boğazlamak için besmele çekmiş. Onlar bu hal içindeyken Allah Teâlâ da melekleriyle divan kılmış. Meleklere;

— İbrahim'in benim için nasıl oğlunu boğazladığını görün, demiş. Hz. İbrahim'in bu fedakârlığı bütün melekleri hayran etmiş. Demişler:

— Ey Rabbimiz, gerçekte bu ikisinden hangisi daha cömerttir? Oğlunun kanını yerlere akıtan babası mı, yoksa bir an dahi tereddüt etmeden senin yoluna canını feda eden İsmail mi? Allah Teâlâ demiş:

— Bilin ki, ben ikisinden daha cömerdim. Bunların derdine derman edecek benden başka kimse yoktur.

Bıçak İsmail'in boğazına giderken Cebrail elinde büyük bir koç olduğu halde görünüp çağırmış:

— Ey İbrahim, Allah senin kurbanını kabul etti. İsmail'i yerden kaldır. Onun yerine sana başka ihsanda bulundu. Gördüğün düş haktı. Böylece Allah seni imtihan etti. Seni böylesine zor bir belaya düşürüp karşılığında cennetini verdi.

Cebrail, Hz. İbrahim'e bir koç getirmiş. O da İsmail'in yerine bu koçu kurban etmiş.

5. Eserde 144. sırada tertip edilen ve "*Nihayet her ikisi de (Allah'ın emrine) boyun eğip, İbrahim de onu (boğazlamak için) yüz üstü yere yatırınca ona, şöyle seslendik: 'Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.' Biz, (İbrahim'e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail'i) kurtardık.*"[536] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, bir önceki kasidede anlatılan Hz. İbrahim'in İsmail'i kurban etmesi olayına devam edilmiştir. Bir önceki manzumeden farklı olarak Hz. İbrahim ile İsmail arasında geçen konuşma daha ayrıntılı nakledilmiş ve olayın sonunda gökten bir koç indirilerek İsmail'in yerine kurban edildiği belirtilmiştir. Bu şiirde işlenen ayrıntılar, *Hz. İsmail'in Kurban Edilmesi* başlığı altında nakledildiği için burada tekrar etmeye gerek görülmemiştir.

6. Eserde 280. sırada tertip edilen ve "*İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.*"[537] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, Kâbe'yi inşa etmesinden sonra Hz. İbrahim'in ruhları hacca davet etmesi konu edilmiştir. Olay şöyle anlatılmıştır:

---

[536] Sâffât, 37/103-107.
[537] Hacc, 22/27.

2.5.6.6. Hz. İbrahim'in İnsanları Kâbe'ye Hacca Davet Etmesi

Hz. İbrahim, kendisine gelen ilahî ilhamla Kâbe'yi yapıp tamamlayınca Cebrail, Allah'tan bir haber getirmiş. Demiş:

— Allah, sana insanları davet etmeni emretti. Yüksek bir yere çıkıp üç kere çağır. Onlar, uzak vadileri bırakıp bu evi haccetmek için gelecekler. Kimisi senin zamanında, kimi ise senden çok daha sonra gelecek. Kıyamet gününe kadar hac mevsimi bitmeyecek. İnsanlar her yıl burayı ziyarete gelecekler.

Cebrail'in bu sözleri üzerine Ebu Kubeys dağının üstüne çıkıp Kâbe'ye bakarak üç kere çağırmış:

— Ey İslam ümmeti, bu Kâbe, Rabbinizin evidir. O, sizi buraya hacca davet ediyor.

Hz. İbrahim, bu şekilde üç kere çağırmış. Bazıları yedi kere çağırdığını söylemişler. Elest bezminde toplanan ruhların hepsi gelip Kâbe etrafında toplanmışlar. Hz. İbrahim seslenmiş:

— Ey ruhlar topluluğu, dönün gelin! Bu, sizin Rabbinizin evidir.

Ruhlar bu sözlere Allah'ın emriyle kulak tutmuşlar. Onların bazısı hemen o an bu nidayı işitirken bazısı da işitmemiş. Hz. İbrahim'in nidasını işitenler zamanı gelince birer birer gelip haccederler. İhram giyinip Kâbe'yi tavaf ederler. Hz. İbrahim'i işitmeyenlereyse hac nasip olmaz.

2.5.6.7. Hz. İbrahim'in Babasının Hayvan Suretinde Haşredilmesi

Bâğ-ı Behişt'teki Hz. İbrahim'le ilgili kayıtlardan birisi de babası hakkındadır. Eserde 334. sırada kaydedilen kasidenin 16 ve19. beyitleri arasında Hz. İbrahim'in babasının akıbeti konu edilmiştir.[538] Kuloğlu, Azer'in akıbetini şöyle nakletmiştir:

Nakledilene göre Hz. İbrahim kıyamet gününde, kendisinin peygamberliğine iman etmediği için babasından utanacakmış. Allah Teâlâ, Hz. İbrahim mahşer ehlinin önünde utanmasın diye Azer'i bir hayvana dönüştürüp

[538] Hz. İbrahim'in babasının adı Kur'an'da *Azer* olarak zikredilmiştir. Kuloğlu, Hz. İbrahim'in babasından birkaç yerde (319/14-16) bahsetse de ismini kaydetmemiştir.

insanlardan gizleyecekmiş. Azer, bir sığıra dönüştürülüp cehenneme öyle atılacakmış.

2.5.7. Hz. İdris

İslam kaynaklarının ekseriyetine göre Hz. Nuh'un babasının dedesi olan Hz. İdris, Kur'an-ı Kerim'de adı zikredilen peygamberlerin tarih olarak ikincisidir.[539] Kalemle yazı yazan ilk kişinin Hz. İdris olduğu nakledilmiştir.[540] Klasik Türk edebiyatında, Allah tarafından göklere çekilip meleklere öğretmenlik yaptığına yönelik rivayetten ve kalemle yazı yazan ilk kişi olmasından hareketle daha çok ders ve tedrisle alakalı olarak adı anılmıştır.[541] *Bâğ-ı Behişt*'te ise yalnızca bir kasidede Hz. İdris'e dair rivayetlere yer verilmiştir.

Bâğ-ı Behişt'te 289. sırada tertip edilene ve "*Kitap'ta İdris'i de an. Şüphesiz o, doğru sözlü bir kimse, bir nebî idi. Onu yüce bir makama yükselttik. İşte bunlar, kendilerine nimet verdiğimiz nebîlerdir.*"[542] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede Hz. İdris'e değinilip cennete yükseltilmesi hikâye edilmiştir. Kuloğlu, olayı şöyle nakletmiştir:

2.5.7.1. Hz. İdris'in Azrail'le Arkadaş Olması ve Cennete Yükselmesi

Ravilerin naklettiğine göre Hz. İdris, Allah'a öyle bir kulluk edermiş ki melekler bölük bölük gelip onu ziyaret edermiş. Azrail de onu ziyarete gelmiş ve ikisi dost olmuşlar. Bir gün Hz. İdris canını Azrail'e teslim etmiş. Azrail, onun canını alıp kısa bir zaman sonra Allah'ın izniyle tekrar iade etmiş. Daha sonra Hz. İdris'i alıp cehennemi gezdirmiş. Peşi sıra cenneti de gezdirmiş. Çıkma vakti gelince Azrail;

— Artık cennetten çık, demiş. Hz. İdris kabul etmemiş:

— Ebedi hayatı tatmışken artık buradan çıkmam. Öl dedin, öldüm. Sonra tekrar dirildim. Artık benim işim bitmiştir. Ben buraya Allah'ın emri ile girdim ve onun emri olmadan çıkmam.

---

539 İsmail Yiğit, *a.g.e.*, s. 104.
540 İbn Kesir, *a.g.e.*, s. 170.
541 İskender Pala, *a.g.e.*, s. 227.
542 Meryem, 19/56-58.

İkisi bu şekilde tartışırken Allah Teâlâ, Azrail'e nida edip Hz. İdris'i cennette bırakmasını emretmiş. Böylece Hz. İdris cennette karar kılmış.[543]

2.5.8. Hz. İlyas

Kur'an-ı Kerim'de, adı üç yerde zikredilen Hz. İlyas'la ilgili fazla bilgi verilmemiştir.[544] Kavmini, tapmakta oldukları *Ba'l* adındaki puttan men ettiği ve Allah'a karşı gelmekten sakınmalarını tavsiye ettiği zikredilmiştir. İslami kaynaklarda da Hz. İlyas hakkında sağlıklı bilgiler yoktur. Ölmediği ve halen hayatta olduğuna yönelik, Hızır kültüyle de birleşen, kitabi olmayan birtakım halk inançlarının mevcudiyeti ise umumun malumudur. Tefsir kaynaklarında onun Hz. İdris'le aynı kişi olduğunu söyleyenler de olmuştur.[545] Hâsılı Hz. İlyas hakkında fazla bilgi olmadığı gibi eldeki bilgilerim de epey muğlak olduğu anlaşılmaktadır. Bu itibarla Hz. İlyas'a *Bâğ-ı Behişt*'te de fazla yer verilmemiştir. Yalnızca eserde 344. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz İlyas da peygamberlerden idi. Hani kavmine şöyle demişti: Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?*"[546] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede Hz. İlyas'tan söz edilmiştir. Söz konusu kasidede ilgili ayetin yukarıda verilen mealini vermekten öte bir nakil veya tefsir bilgisi ise verilmemiştir.

2.5.9. Hz. İsa

Allah'ın bir mucizesi sonucu Hz. Meryem'den babasız olarak dünyaya gelen Hz. İsa, Kur'anda Allah'tan bir kelime ve ruh olarak tavsif edilmiştir.[547] İsrailoğullarına gönderilen Hz. İsa'ya, Tevrat'ı tasdik ve tashih edici olarak İncil verilmiştir. Birçok mucize göstermiştir.[548] Türk edebiyatının hemen her safha ve tabakasında geniş yer verilen Hz. İsa, divan şiirinin de belli başlı mazmunlarından birisidir. En çok Allah'ın kudretinin bir numunesi olarak babasız yaratılması (nefh-i Cibrîl), beşikte iken konuşması (i'câz-ı Mesîh, nutk-ı Mesîh), hastaları iyileştirip

---

[543] Hz. İdris'in dünyadan ayrılıp vefat etmesine ilişkin değişik birçok rivayet vardır, ama bunların hemen hepsi onun göğün bir katında vefat ettiğini nakleden rivayetlerdir. Yalnızca Hasan Basri'nin rivayetinde Hz. İdris'in cennete yükseltildiği nakledilmiştir (İbn Kesir, *a.g.e.*, s. 172). Kuloğlu'nun bunca rivayet arasından Hasan Basri'nin rivayetini tercih etmesi, onun tasavvufî yönünün tabii bir sonucu olarak değerlendirilebilir.
[544] En'âm, 6785; Sâffât, 37/123, 130.
[545] Ömer Faruk Harman, "İlyâs", *DİA*, C.: 22, s. 160-162.
[546] Sâffât, 37/123-124.
[547] Âl-i İmran, 3/39, 45; Nisa, 4/171; Enbiya, 21/91; Tahrim, 66/12.
[548] Ömer Faruk Harman, "Îsâ", *DİA*, C.: 22, s. 465-472.

ölüleri diriltmesi, gökyüzüne çıkarılması (ref'-i İsa) gibi olağanüstülükleri dolayısıyla anılmıştır.[549] *Bâğ-ı Behişt*'te söz konusu olaylara da değinilerek Hz. İsa'ya geniş yer verilmiştir. Nübüvvetin ona henüz çocukken verildiği ve otuz üç yıl boyunca diyar diyar dolaşıp tebliğde bulunduğu nakledilmiştir. Ayrıca dünyada bir mesken edinmeyip bir derviş gibi gezdiği ve ölüleri diriltme mucizesinin olduğu belirtilmiştir.[550]

Kuloğlu, altı kasidede doğrudan Hz. İsa ve onun etrafında gelişen olayları konu etmiştir. Söz konusu kasideler ve bu kasidelerin tefsiri beyanında nazmedildikleri ayetler şu şekildedir:

1. *Bâğ-ı Behişt*'te 118. sırada tertip edilen ve "*Biz, ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü*."[551] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede baştan sona Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalması olayı hikâye edilmektedir. Burada yeri gelmişken Hz. Meryem'e ve Hz. Meryem'in *Bâğ-ı Behişt*'te ne şekilde anıldığına da değinmek gerekir:

Hz. İsa'yı çocuksuz olarak dünyaya getiren ve peygamber olmadığı halde Kur'an-ı Kerim'de ismi anılan nadir insanlardan birisi de Hz. Meryem'dir. Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı babasız olarak dünyaya getirmesi, onun Hz. İsa'yla birlikte Hıristiyanlar arasında tanrısal bir mevkiye taşınmasına yol açmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu durum şiddetle reddedilip Hz. Meryem'in ve Hz. İsa'nın yalnızca birer kul olduğu belirtilmiştir. İlgili ayetlerden bir tanesinin tefsiri bağlamında yazılan 325. kasidede bu konu işlenmiştir. Ayette, mahşer günü Hz. İsa'ya; "*Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin*?"[552] diye sual edileceği ve onun da "*Ben onlara, sadece bana emrettiğin şeyi söyledim.*"[553] diyerek cevap vereceği belirtilmektedir. Kuloğlu, şiirinde bu ayette anlatılan mahşer sahnesini tasvir edip Hz. İsa'nın mezkûr cevabına Hz. Meryem'i de ortak eder. Nihayetinde Hıristiyanların onları tanrı kabul etmelerinden mesul olmadıkları vurgulanmıştır.

---

[549] Mustafa Uzun, "Îsâ-Türk Edebiyatı", *DİA*, C. 22, s. 473-474.
[550] 371/13-17.
[551] Meryem, 19/17.
[552] Maide, 5/116.
[553] Maide, 5/117.

Bâğ-ı Behişt'te Hz. İsa, bazı beyitlerde annesine nispetle *İbn Meryem* olarak anılmıştır.[554] Hz. Meryem, söz konusu beyitler dışında bizzat kendisi olarak yalnızca birkaç yerde anılmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere *Bâğ-ı Behişt*'te 118. sırada tertip edilen ve "*Biz, ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü*."[555] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede baştan sona Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalması olayı hikâye edilmektedir. Kuloğlu olayı şöyle nakletmiştir:

2.7.8.1. Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya Hamile Kalması

Allah Teâlâ, bir gün Cebrail'e; "Meryem'e git ve ona İsa'yı müjdele." diye emretti. O vakitler Hz. Meryem, Mescid-i Aksa'da bir hücrede inzivaya çekilmiş; gece gündüz ibadetle meşgul olup el değmemiş ve tertemiz olarak Allah'ı zikrederdi. Cebrail, Allah'ın bu emri üzere semadan yeryüzüne inip insan şekline girdi. Genç bir delikanlı suretinde Hz. Meryem'in hücresine gitti. Hz. Meryem, ondan korktu ve kendinden uzak durmasını istedi:

— Bana yaklaşma. Bugüne kadar hiçbir erkek bana dokunmadı. Ben bu kötülüğü asla yapmam. Bu hücreye züht için girdim. Zahide olup da bu kötülüğü yapan sonunda pişman olur. Hem ben zinadan hâsıl olmadım ki, zina yapayım. Bu iş benim için büyük bir isyandan başka bir şey değildir. Anam babam beni ayıplarlar. Namusuma noksan gelmesine asla razı olmam.

Cebrail ona Allah'ın selamını iletti:

— Rabbin sana selam etti. Sana bütün dünyanın tanıyacağı bir oğul verdi. Senden bir peygamber dünyaya gelecek. Ona İncil verilecek. Kitap sahiplerinden olup halkı aydınlatacak. Allah, onu müjdeleyen ve uyaran bir elçi yapacak. Öyle ki, onun her sözü abıhayat olacak. Dünyayı dolaşıp ölüleri diriltecek. Sonunda ise göklere yükselecektir. Bu, Allah'ın emridir. Sana bu işten zarar gelmez. Bunun için seni kınayanlar sonunda çok pişman olur. Kim ki, dünyada sana ve oğluna inanırsa ahrette mekânı cennet olur.

---

[554] 87/7, 98/6, 277/8, 377/8, 377/13.
[555] Meryem, 19/17.

“Böylece Meryem, çocuğa gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi.”[556]

2. *Bâğ-ı Behişt*’te 87. sırada tertip edilen ve “*Hani, Meryem oğlu İsa, ‘Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah’ın size, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim’ demişti.”*[557] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, Hz. İsa’nın, kavmine Hz. Muhammed’in geleceğini müjdelemesi konu edilmiştir. Şiirde İbn Meryem olarak da anılan Hz. İsa, Hz. Peygamber’i şöyle müjdelemiştir:

2.5.9.2. Hz. İsa’nın Hz. Muhammed’i Müjdelemesi

“Ey İsrailoğulları, benden sonra gelecek olan son peygamberin adı Ahmed’dir. Tevrat, Zebur ve İncil’de Allah onu tarif etmiştir. O Mekkelidir. Arafat’a çıkıp haccedecek ve miraca çıkıp hakka’l-yakîne erecektir. Kâfirlerin elinden bir müddet cefa görecektir. Allah yolunda savaşacaktır. Onun nevbeti her gün beş defa okunacaktır. Medine’ye yerleşip orada karar kılacaktır.”

3. *Bâğ-ı Behişt*’te 324. sırada tertip edilen ve “*Meryem oğlu İsa, ‘Ey Allahım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandıranların en hayırlısısın’ dedi.”*[558] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede Hz. İsa’nın, havarilerine gökten sofra indirmesi olayı nakledilmiştir. Kuloğlu, olayı şöyle nakletmiştir:

2.5.9.3. Hz. İsa’nın Havarilere Gökten Sofra İndirmesi

Açlık ve sıkıntı içinde bulundukları bir gün havarileri Hz. İsa’dan gökten sofra indirmesini istemişler:

— Ey İsa, bizim için bir bayram ve sana da bir mucize olmak üzere gökten bize sofra indirmesi için Allah’a dua etsene.

Hz. İsa onlara sabrı ve takvayı tavsiye ederek;

---

[556] Meryem, 19/22.
[557] Saff, 61/6.
[558] Mâide, 5/114.

— Allah'a sığının ve nefsinizi bastırarak sabredin, demiş. Havariler ısrar etmiş:

— Kalbimizin mutmain olması için bunu istiyoruz. Eğer bu mucizeyi gösterirsen sana daha çok bağlanırız.

Havarilerinin ısrarı üzerine Hz. İsa, kendilerine gökten bir sofra indirmesi için Allah'a şöyle dua etmiş:

"Ey Rabbim, bize nimetini bağışla. Gayb mutfağından bize ihsanlarda bulun. Önce gelenlerimize ve sonradan geleceklerimize bir bayram olması için üzerimize gökten bir sofra indir.

Ey cömert Rabbim, bize gayb sofrandan ikramda bulun ki, bana inananlara karşı mahcup olmayayım!

Ey hükümranlığı sonsuz olan Allah'ım, senin hizmetçilerin çoktur! Onlardan birisine bu işi gerçekleştirmesini ilham et.

Ey Kâdir Rabbim, senin gücün her şeye yeter! Sen rızıklandıranların en hayırlısısın. Nimetlerine had yoktur. Biz ihtiyaç içinde kaldık. Sen bizi nimetinle rahata eriştir."

Hz. İsa'nın duası kabul edilmiş ve üzerlerine gökten bir sofra indirilmiş. Nakledildiğine göre sofrada gümüş bir sini içinde birkaç tabak varmış. Tabakların birinde balık, birinde sirke, birinde ise zeytin varmış. Yani riyazet ehlinin sofrası böyle olurmuş. Üç gün üç gece bu sofradan yemişler ve sonra sofra tekrar göğe kaldırılmış.

4. *Bâğ-ı Behişt*'te 325. sırada tertip edilen ve "*Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin dedin?*"[559] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede, Hz. İsa'nın ayette belirtilen sebepten dolayı mahşerde sorguya çekilmesi konu edilmiştir. Kuloğlu, bu sahneyi şöyle resmetmiştir:

2.5.9.4. Hz. İsa'ya "Sen mi Beni İlah Edinin Dedin?" Diye Sorulması

Allah Teâlâ mahşer gününde Hz. İsa'yı çağırıp sorguya çeker:

---

[559] Mâide, 5/116.

— Ey İsa, insanlara “Ben ve annem Tanrıyız.” diye sen mi söyledin? Bunlar niçin sana taptılar?

Hz. Meryem bu sual karşısında saçlarını yolup ağlar. İkisi bir;

— Ey Rabbimiz, bizim bu durumdan haberimiz yoktur, derler. Hz. İsa devam eder:

— Ey Rabbim, sen neyi emrettinse ben onu bildirdim. Onlara, “Allah’ın emrini tutun.” diye söyledim ve senin kitabını açıkladım. Ey Rabbim, kim senin mülküne kendisini ortak edebilir ve kim senin emrine girmişken geri çıkabilir? O ancak kendisini bıçaksız öldürmüş olur. Seni bilip, seni gören sana ihanet eder mi hiç? Kişi sana kendisini malum etmişken neden geri meçhul ede? Ey Rabbimiz, kim kendisine böyle bir kötülüğü edip de gören gözlerini kör eder?

Hz. İsa’nın bu minvaldeki özrü kabul edilir ve annesi ile birlikte ikisi de affedilir.

5. *Bâğ-ı Behişt*’te 371. sırada tertip edilen ve “*Ve onların, ‘Muhakkak ki, Allah’ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih’i biz öldürdük.’ sözleri (çok büyük bir iftiradır). Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler. Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir.*”[560] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, İsrailoğullarının Hz. İsa’ya benzeyen birisini öldürmeleri ve Hz. İsa’nın göğe yükseltilmesi konu edilmiştir. Kuloğlu olayı şöyle nakletmektedir:

2.5.9.5. Hz. İsa Sanılarak Bir Başkasının Öldürülmesi Hz. İsa’nın Ref’i

Yahudilerin Hz. İsa hakkında “Biz onu katlettik!” demeleri yalandır. Zira Allah da ayetleri ile onları yalanlamıştır.

Bir gün Yahudiler, Hz. İsa’yı on iki havarisiyle birlikte hapsetmişler. Ertesi günü, çıkarıp asmak için tekrar gelmişler. Meğer havarileri de Hz. İsa’ya benzermiş. Bunlardan bir tanesi kendisini Hz. İsa’nın yoluna feda etmiş ve Yahudiler Hz. İsa’yı

[560] Nisâ, 4/157-158.

asıyoruz zannıyla söz konusu havariyi asmışlar. Bir başka rivayette ise Hz. İsa'yı asmaya götürmek üzere zindana en önce giren kâfirlerden birisinin ona benzetildiği ve Yahudilerin o adamı astığı bildirilmiştir. Hz. İsa olduğu düşünülerek çarmıha taşınan adam, ne kadar bağırıp çağırmışsa da İsa olmadığını kimseye kabul ettirememiş. Başka bir rivayette ise bu kişinin nöbetçilerin başı olduğu nakledilmiştir. Hz. İsa'yı çıkarmak için herkesten önce zindana girince Allah onun çehresini Hz. İsa'ya benzetmiş. Peygambere benzetilen adamı döve döve ve türlü işkencelere tabi tutarak asmaya götürmüşler. Bu esnada Hz. İsa da göğe yükseltilmiş. Kendisine benzetilen adamın gözleri önünde katledildiğini gören ahali ise Hz. İsa'yı katlettiklerini zannetmişler.

2.5.9.6. Üzerindeki İğne Dolayısıyla Hz. İsa'nın Göğe Kabul Edilmemesi

Hz. İsa göklere doğru yükseltilirken dünya nesnesi olarak üzerinde bir iğne bulunmuş. Melekler bununla birlikte gitmesinin mümkün olmadığını belirterek ona engel olmuşlar. Bunun üzerine Hz. İsa iğneyi atmış ve böylece melekler de onu kabul etmiş.

6. *Bâğ-ı Behişt*'te 377. sırada tertip edilen ve "*Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber'e uyduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz.*"[561] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, Allah Teâlâ'nın, Hz. İsa'ya on iki tane havari nasip ettiği ve bunların her an Hz. İsa'yla birlikte hareket edip onun vahiy kâtipliğini yaptıkları belirtilerek ayette nakledilen dualarına değinilmiştir.

2.5.10. Hz. İsmail

Hz. İbrahim'in oğlu olan Hz. İsmail, klasik Türk edebiyatında hayatının hemen her safhası ile yer almakla birlikte, babasıyla birlikte yaşadığı olaylar hayatının geri kalanına göre daha çok anılmıştır. Edebiyatta genellikle annesi Hacer'le birlikte o zaman ıssız bir çöl olan Mekke'de bırakılması, Zemzem'in çıkması, kurban edilmesi, Kâbe'nin inşasında babasına eşlik etmesi gibi olaylar dolayısıyla zikredilmektedir.[562] Kuloğlu da *Bâğ-ı Behişt*'te Hz. İsmail'i, müstakil

---

[561] Âl-i İmrân, 3/53.
[562] Mustafa Uzun, "İsmail-Türk Edebiyatı", *DİA*, C. 23, s. 80-82.

olarak konu ettiği bir şiir hariç (288), her yerde mezkûr olay ve durumlar münasebetiyle anmıştır.[563]

Bâğ-ı Behişt'te Hz. İbrahim ve İsmail'in ortak macerası olan Hz. İsmail'in kurban edilmesi konusu, iki kasidede (143 ve 144) ele alınmıştır. Bu olay, *İbrahim* konusu içindeki *Hz. İsmail'in Kurban Edilmesi* başlığı altında nakledildiği için burada tekrar edilmemiştir. Eserde 288. sırada tertip edilen ve "*Kitap'ta İsmail'i de an. Şüphesiz o, sözünde duran bir kimse idi. Bir resûl, bir nebî idi. Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi. Rabbinin katında da hoşnutluğa ulaşmıştı.*"[564] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kaside ise münhasıran Hz. İsmail'i konu edinmektedir. Bu kasidede Hz. İsmail'in şu vasıfları beyan edilmiştir:

Hz. İbrahim'in oğlu, Hz. Muhammed'in ceddidir. Arafat'ta canını Allah'a feda etmek üzereyken yerine kurban gönderilendir. Babası ile birlikte Kâbe'yi inşa etmiştir. Ailesine namaz ve zekâtı emretmiştir. Onun şehri Mekke'dir. Mekke'yi çok sevdiği için oradan başka bir yere gitmemiş. O, Mekke'ye dua ettiği için bu şehre her yerden bereket yağmış. Kavmine, gelecekteki bir peygamberi müjdelemiş: "Mekke şehrinde bir peygamber doğacak ve adı da Muhammed olacak. O bütün peygamberlerin efendisi son peygamberdir. O bir inci, diğer peygamberlerse ona sedef gibidir. Dünyada iken göklere çıkıp Allah'ın cemalini görecektir."

2.5.11. Hz. Lokman

Klasik Türk edebiyatının en yaygın mazmunlarından birisi de Lokman'dır. Kur'an-ı Kerim'de kendisine hikmet verildiği zikredilen[565] ve peygamber olup olmadığı tartışmalı olan Lokman, klasik Türk edebiyatında daha ziyade hekimlik özelliğiyle öne çıkmıştır. Bu sebeple daha çok *Lokman Hakîm* tabiriyle anılmıştır. Ayrıca oğluna verdiği öğütler dolayısıyla da edebiyatta mevzubahis edilmiştir.[566] Kuloğlu da Lokman'ı, oğluna nasihatleri bağlamında nazmedilen bir şiir (156) dışında, her seferinde hekimliği dolayısıyla anmıştır.[567]

---

[563] 51/9, 143/1-20, 144/1-20, 217/12, 304/17, 350/5.
[564] Meryem, 19/54-55.
[565] Ant olsun, biz Lokman'a "Allah'a şükret" diye hikmet verdik. Kim şükrederse, ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, bilsin ki Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır (Lokman, 31/12).
[566] Mustafa Uzun, "Lokman-Türk Edebiyatı", *DİA*, C. 27, s. 206-208.
[567] 77/10, 111/2, 150/20, 154/20, 197/6, 224/1, 229/8, 249/5, 345/4.

Bâğ-ı Behişt'te 156. sırada tertip edilen ve "*Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.*"[568] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede Lokman'ın oğluna verdiği nasihatler konu edilmiştir. Kuloğlu, Lokman'ın nasihatlerini şöyle aktarmıştır:

"Ey oğul, namazı terk etme. Dinin üzerinde dosdoğru ol. Emr-i marufu ve nehy-i münkeri elden bırakma. Allah'ın menettiğini yapma. Dünyaya meyletme. Zira ahret sorgusunda çok malın bir faydası olmaz.

Ey oğul, sakın şeytana uyma! Allah, "Şeytana uymayın, o size düşmandır." dedi. Yarın Hakk'ın divanında senin yerine şeytan konuşmaz.

Ey oğul, başa ne bela geldiyse sabırla gitti. Hak'tan ne geldiyse lütuf bil. Her işinde sabret. Sabır, Allah'ın emridir."

2.5.12. Hz. Lut

Hz. Lût, meşhur Sodom ve Gomore ahalisine gönderilen peygamberdir. Amcası Hz. İbrahim henüz hayatta iken peygamberlik vazifesiyle onun yanından ayrılıp mezkûr şehirlerin bulunduğu bölgeye yerleşmiştir. Bölge ahalisi, Hz. Lût'un davetine icabet edip sapkın işlerinden vazgeçmeyince şehirleriyle birlikte helâk edilmiştir.[569] Hz. Lût ve hakkındaki rivayetlerin Klasik Türk edebiyatının yaygın mazmunlarından birisi olduğu söylenemez.[570] Nitekim *Bâğ-ı Behişt*'te de, kıssasının konu edildiği bir kaside dışında, bir teşbih unsuru veya mazmun olarak Hz. Lût'a hiç yer verilmemiştir.

Bâğ-ı Behişt'te 170. sırada tertip edilen ve "*Onların azapla buluşma zamanı sabahtır. Sabah yakın değil midir?"(Azap) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik. Üzerine de pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırdık.*"[571] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, iki büyük melek Cebrail ve Mikail'in tebdili kıyafet Hz. Lût'a gelip kavminin helâk edileceğini bildirmeleri ve devamında yaşanan olaylar kaydedilmiştir. Kuloğlu, olayı aşağıdaki gibi nakletmiştir:

---

[568] Lokmân, 31/17.
[569] Ömer Faruk Harman, "Lût", *DİA*, C.: 27, s. 227-229.
[570] Mustafa Uzun, "Lût-Türk Edebiyatı", C.: 27, 229-230.
[571] Hûd, 11/81-82.

2.5.12.1. Lut Kavminin Helâki

Allah, Hz. Lût'u kavmine bir uyarıcı olarak göndermiş. Hz. Lût, o kavim arasında nice yıllar tebliğde bulunmuş. Meğer o kavim livata fiiline müptelaymış. Hz. Lût, onları bu işten ne kadar men etmişse de muvaffak olamamış. O men ettikçe bunlar daha da azıtmışl. Sonunda kavminin bu halinden Allah'a şikâyetçi olmuş. Allah da onun duasını kabul edip Cebrail'i ona göndermiş. Cebrail yanına Mikail'i de almış ve güzel birer oğlan şekline girerek Hz. Lût'un evine misafir olmuşlar. Hz. Lût'un karısı bu durumu hemen gidip o kavme duyurmuş:

— Lût sizi oğlanlardan men ediyor, ama kendisi de iki oğlan edinmiştir. Şimdi varın onu görün!

Kadının bu sözü üzerine derhal Hz. Lût'un evine gitmişler. Orada adeta yüzleri ışıldayan iki mahbubun olduğunu görünce arzuları kabarmış ve onları Hz. Lût'tan istemişler. Hz. Lût ıstırap içinde cevap vermiş:

— Misafiri utandırmak olacak iş midir? Bunlar bana sığınıp misafir oldular. Dünyada sizin bu yaptığınızı yapacak başka kimse var mıdır?

Melekler, Hz. Lût'un hayli mustarip olduğunu görüp demişler:

— Korkma, Allah sana yardım edecektir. Bizi bu kavmi helâk etmek için sana gönderen de O'dur. Bunlara sabaha kadar mühlet verildi. Sabah vaktinde bunların hepsi helâk edilecek.

Melekler bu haberi iletip kaybolmuş. Hz. Lût da gece vakti o yöreyi terk etmiş. Sabahleyin Cebrail gelip orayı tarumar etmiş. Altı şehri göğe yükseltip geri baş aşağı yere geçirmiş. Üzerlerine de taşlar yağdırmış ve nihayet bu bölgeyi suyla örtmüş.

2.5.13. Hz. Muhammed

Bâğ-ı Behişt'te Hz. Peygamber birçok vesileyle anılmıştır. Eser, tefsir niteliğinde olduğu için hemen her şiirde Hz. Peygamber'e bir şekilde temas edilmektedir. Bu temaslar ya doğrudan ayetin Hz. Peygamber'e hitap etmesi ya Hz. Peygamber'in ayetle ilgili açıklamaları ya da sebeb-i nüzul olarak aktarılan olay veya durum vesilesiyle olmaktadır. *Bâğ-ı Behişt* bu bakımdan önemli miktarda siyer

malzemesi ihtiva etmektedir. Hz. Peygamber'le ilgili söz konusu malzemenin bir kısmı bu çalışmanın "*Sebeb-i Nüzul*", bir kısmı ise "*Hadisler*" başlığı altında değerlendirilmiştir. Anılan başlıklarda tertip edilen olay, söz veya durumlar bu başlık altında, olduğu gibi tekrar edilmeyip yeri geldikçe göndermeler yapılmıştır.

Kuloğlu, eserinin tertip usulü veya söz konusu ettiği ayetlerin mana ve çağrışımları vesilesiyle birçok şiirini na't tarzında söylemiştir. *Bâğ-ı Behişt,* klasik divan tertibi usulü gözetilerek yazılmıştır. Bu itibarla eserdeki münacat ve tevhid türünde söylenmiş olan ilk dört kasideyi müteakiben 5. ve 6. kasideler na't türünde söylenmiştir. Bu ikisinden başka Hz. Peygamber'i övme, evsafını sayma, ona duyulan sevgiyi ifade etme veya hayatından bir kesiti aktarma vesilesiyle yazılmış 27 kaside daha vardır.[572] Bu kasidelerden ikisi "*Muhammed*"[573], biri "*Ahmed*",[574] biri "*olmış Mustafâ*",[575] biri "*yâ Resulu'llâh*"[576] redifiyle yazılmıştır. Ayrıca "*Sebeb-i Nüzul*" başlığı altında değerlendirilen bazısı baştan sona bazısı kısmen na't olan 35 manzumeyi de bu hesaba eklemek gerekir.[577] Bunların da dışında bir kısmı na't olarak nitelenebilecek 9 kaside daha vardır.[578] Netice itibarıyla yetmişten fazla şiirde Hz. Peygamber bizzat konu edilmiştir. Na't ve sebeb-i nüzul manzumelerinin dışında, konu olarak Hz. Peygamber'i merkeze almadığı halde onun hadislerinin nakledildiği ayrıca 42 şiir daha vardır.[579] Dolayısıyla *Bâğ-ı Behişt*'in dörtte birinde Hz. Peygamber vardır denilebilir.

Kuloğlu, Hz. Peygamber'in zatını konu ettiği na'tlarında, tefsire mevzubahis olmak üzere şiirinin konu bütünlüğüyle uyumlu ayetleri seçmiştir. Tefsiri yapılacak ayetlerin bizzat Hz. Peygamber'e hitap eden, onu öven veya ona itaati emreden ayetlerden olmasına dikkat etmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'te, sebeb-i nüzul ayetleri dışında,

---

[572] 48, 52, 53, 54, 55, 62, 82, 83, 87, 131, 135, 150, 214, 240, 241, 254, 274, 283, 285, 286, 288, 291, 307, 354, 393, 394 ve 399. kasideler.
[573] 82 ve 83. kasideler.
[574] 87. kaside.
[575] 5. kaside.
[576] 354. kaside.
[577] 19, 27, 31, 39, 50, 63, 73, 100, 101, 103, 105, 111, 132, 136, 137, 147, 159, 163, 190, 192, 199, 206, 231, 236, 237, 239, 256, 282, 293, 295, 297, 318, 322, 341 ve 399. kasideler.
[578] 56/16-20, 69/14-20, 92/12-20, 128/15-20, 157/7-10, 174/17-20, 180/20, 204/17-20, 237/13-20.
[579] 7/12, 8/4, 9/2-11, 10/2-18, 29/18, 33/7, 45/13, 47/13, 61/12, 80/13, 90/4, 97/3, 102/10, 108/11, 112/3-5, 113/8, 114/6, 123/18, 138/15, 141/9, 171/1, 173/12-17, 191/18, 200/13, 202/4, 204/17, 288/5, 216/15, 223/9, 234/18, 238/21, 252/18, 298/18, 305/12, 309/14, 317/13, 357, 364/14, 372/18, 382/13, 395/20, 401.

Hz. Peygamber'in bizzat konu edildiği şiirlerde tefsire mevzubahis edilen ayetler ve bu şiirlerde Hz. Peygamber'in özellikleri şu şekildedir:

1. "*Şahit olarak Allah yeter. Muhammed, Allah'ın Resûlüdür.*"[580]

Eserde 5. sırada tertip edilen kaside, yukarıdaki ayetlerin ilhamı altında yazılmıştır. Şiir baştan sona Hz. Peygamber'in medhi beyanındadır. Şiirde Hz. Peygamber şöyle tavsif edilmiştir:

İki âlem mülkünün sultanıdır. Bütün peygamberlerin burhanıdır. Miraç gecesinde Allah'ın huzuruna varmış, mihmanı olmuştur. Bütün âlemlere rahmettir. Rahmet bulutunun yağmurudur. İlm-i ledün deryasının lâli ve incisidir. Marifet incisinin çıkarıldığı denizdir. Okuması yazması olmadığı halde ilim burcunun ışık saçan mehtabıdır. Kadrini bilecek bir sarraf bulunmayan hakikatler madenidir. Hakk'ın esrarını ta ezelden içmiştir. Ünsiyet tekkesinin hayranı olmuştur. Bütün ümmet için bir rahmet yağmurudur. Aşk diyarının sahibidir. Hakikatler ülkesinin sultanıdır. Doğumu ile âlemden toplu helakler kaldırılmıştır. İlim incisinin çıkarıldığı sonsuz denizdir. Onun meddahı Allah'tır.

2. "*Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.*"[581]

Yukarıdaki ayetin tefsiri beyanında yazılan ve *Bâğ-ı Behişt*'te 6. sırada yer alan şiir, Hz. Peygamber'e salat ve selamı konu edinen bir na'ttır. Şiirde Allah'ın dahi ona salat etmeyi kendi üstüne farz kıldığı, meleklerin de ona salat ve selam ettiği, nihayet bütün kullara da ona itaat ile salat ve selamın emredildiği vurgulanmıştır. Hz. Peygamber övülürken şu hususlara dikkat çekilmiştir: Miraç esnasında hayvanının yularını Cebrail çekmiştir. Allah, Hz. Musa'ya "Ayakkabılarını çıkar."[582] diyerek davette bulunduğu halde Hz. Peygamber'e "Yaklaş."[583] sözüyle davette bulunmuştur.

---

[580] Fetih, 48/28-29.
[581] Ahzab, 33/56.
[582] Tâhâ, 20/12.
[583] Alak, 96/19.

Kuloğlu, Hz. Peygamber'i överken divan şiirinde sevgili için kullanılan şu teşbihlere de başvurmuştur: Gün yüzlü, kaşları tuğra ve nergis-i mestânı âşıklarını âleme rüsva eyleyen.

3. "*Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı. O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.*"[584]

Bâğ-ı Behişt'te 55. sırada tertip edilen ve Necm suresinin ilk dört ayetinin ilhamı altında söylenen şiirde, birkaç beyitle ayetlerin manasına temas edilip geri kalanında Hz. Peygamber'in övgüsüne yer verilmiştir. Birinci tekil şahsın ikinci tekil şahsa hitabı şeklinde kurgulanan şiirde Allah ve şair olmak üzere iki hatip vardır. Böylece şair, övgüsüne Allah'ı da şahit tutmaktadır. Şiirde Hz. Peygamber övülürken daha çok âşıkane bir tarz benimsenmiştir ve genellikle sevgili vasfında yazılan şiirlerde bulunması beklenen şu tabirlere yer verilmiştir: *kemân ebrû, zülf, ruhsâr, ışk, âşık, cilve, hâl-i müşgîn, bâğ-ı hüsn, hezârân, nergis-i mestâne, gözleri bîmâr, andelib, eşk-i elem, dildâr*.

4. "*Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik.*"[585]

Kitapta 62. sırada yer alan kaside, yukarıdaki ayetlerin tefsiri beyanında yazılmıştır. Ayetteki hitap tarzı şiirde de sürdürülmüştür. Şiir, Allah'ın Hz. Peygamber'e hitabı şeklinde kurgulanmıştır ve Hz. Peygamber'in, insanları, Allah'a iman etmeye davetle görevlendirilmesi konusunu merkeze almaktadır. Ayrıca Allah'ın Hz. Peygamber'e vaadiymiş gibi şu haberler verilmiştir: Şöhretin ve heybetin âlemi tutacak. Ümmetin doğudan batıya bütün dünyayı zapt edip kâfir hükümdarlardan cizye ve vergi alacak.

5. "*İnanıp salih ameller işleyenlerin ve Muhammed'e indirilene -ki o Rablerinden gelen haktır- inananların ise Allah günahlarını örtmüş ve hâllerini düzeltmiştir.*"[586]

---

[584] Necm, 53/1-4.
[585] Ahzâb, 33/45-46.
[586] Muhammed, 47/2.

Bâğ-ı Behişt'te 82. sırada tertip edilen kaside, yukarıdaki ayetin ilhamı altında yazılmıştır. Şiir baştan sona Hz. Peygamber'in övgüsü beyanındadır. Şiirde Hz. Peygamber şöyle tavsif edilmiştir:

Allah'ı bin can ile severdi. Bize Kuranı getirdi. Yoluna baş koyanları cennete ulaştırır. Yarın cennet bahçesinin gülen goncası olacaktır. Yerde gaza ile, Miraç'ta Arş'ın üstünü seyran ile seyahat eder. Dünyada mucize gösterip küffar ile savaşırdı. Halayıklar onu kıskanmaktan birbirine girdi. Gökteki melekleri raksa getirir. Ağzının lâlini çıkarıp dünya pazarına koysa Süleyman'ın mührünü kesada verir. Dünyada dinine girene, ahrette huri ve gılman bağışlar. Dünyada üzerine salat ve selam edene ahrette inci ve mercan verir. Dünyada cismi bizim için bir kurtarıcı bulut olmuş; üzerimize rahmet yağmurları saçmaktadır. Dünya halkı, o doğduğundan beri toplu helaklerden aman bulmuştur. Gök kubbeye yüzünü göstereli ay ile güneşi utandırmaktadır. Üzerine aşk ile dua edene Bedahşan lâli saçar. Devlet göğünün parlak güneşidir; nurunun parlaklığının yanında yıldızlar bir zerre gibi kalır. İki âlemin sultanıdır; gökteki melek toplulukları onun askeri gibidir. Bütün dünyanın hâkimi olmaktansa onun devesinin çobanı olmak daha iyidir.

6. "*Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın.*"[587]

Bâğ-ı Behişt'te 83. sırada yer alan ve İsra suresinin 79. ayetinin ilhamı altında söylenen şiirde, birkaç beyitle ayetin manasına temas edilip geri kalanında Hz. Peygamber'in mahşerde ümmetine nasıl şefaat edeceği anlatılmıştır. Şiirde Hz. Peygamber'in mahşer gününde ümmetine şefaat etmesi hakkında üç farklı olay nakledilmiş. Bu olaylar şöyledir:

2.5.13.1. Hz. Peygamber'in Mahşer Günü Ümmetine Şefaat Etmesi

Hz. Muhammed, mahşer günü Allah'ın huzuruna varıp yüzünü yere koyar ve canı gönülden yalvararak isyanları sebebiyle cehennemde yanan bütün ümmetine şefaat etmek ister. Allah, bu isteğini uygun bulur ve Hz. Peygamber cehenneme gidip ateşe, "Benim ümmetimi incitme!" der. Asi ümmetinin bedenlerinin adeta kömür gibi yanıp yok olduğunu görünce onları cehennemden toplayıp cennete iletir. Cennet

---

[587] İsrâ, 17/79.

bahçelerine götürülünce Allah da onlara bedenlerini tekrar verir. Orada her birine köşkler, saraylar ve yüksek taraçalar bağışlanır.

Mahşer günü Hz. Peygamber, yanakları gözyaşlarıyla ıslanmış bir vaziyette Arş'ın ayağında durup şefaat eder. "Ya Rabbi, ümmetimin hepsini bana bağışla." diye yalvarır. Kişi ömründe bir kere bile Kelime-i Tevhid'i söylemiş olsa bu ikrar şefaat etmesi için Hz. Peygamber'e yeter.

Mahşer öyle bir gün olacak ki, bütün peygamberler kendi nefsini kurtarmanın telaşı içindeyken çaresizlerin çaresi bir tek Hz. Muhammed olacaktır. O gün şefaat denizi dalgalandığında Hz. Muhammed birçok günahkâra yardım edecek. "Ümmetimin suçlarını affet." diye Allah'a ısrarla yalvaracak. O Allah ki, bütün cihanı affetmeye kadirdir. Binaenaleyh Hz. Peygamber mahşerin düşkünlerine şefaat edecektir. Kâfirler ise bunun dışındadır. Hz. Peygamber, kâfirleri müebbet kalmak üzere cehennem ateşinde bırakarak ümmetini oradan alıp cennet bahçelerine ulaştıracak.

7. "*Hani, Meryem oğlu İsa, 'Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah'ın size, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim' demişti.*"[588]

Bâğ-ı Behişt'te 87. sırada tertip edilen ve ilgili ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, Hz. İsa'nın kendi kavmine ve bütün Hıristiyanlara Ahmed adlı son peygamberi müjdelemesi konu edilmiştir. "*-ı Ahmed*" redifiyle yazılan kasidede Hz. İsa'nın ağzıyla Hz. Muhammed'in övgüsü yapılmıştır. Şiirin ifadesiyle Hz. İsa, Hz. Peygamberi şöyle müjdelemiştir:

"Ey İsrailoğulları, benden sonra gelecek olan son peygamberin adı Ahmed'dir. Tevrat, Zebur ve İncil'de Allah onu tarif etmiştir. O Mekkelidir. Arafat'a çıkıp haccedecek ve miraca çıkıp hakka'l-yakîne erecektir. Kâfirlerin elinden bir müddet cefa görecektir. Allah yolunda savaşacaktır. Onun nevbeti her gün beş defa okunacaktır. Medine'ye yerleşip orada karar kılacaktır."

8. "*(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*"[589]

[588] Saff, 61/6.
[589] Enbiyâ, 21/107.

Bâğ-ı Behişt'te 131. sırada yer alan kaside, yukarıdaki ayetin tefsiri beyanında yazılmıştır. Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet olduğu şu ifadelerle anlatılmıştır:

Allah, Hz. Muhammed'in cismini iki âleme rahmet olarak yarattı. O geldiğinden beri dünyadan kargaşa gitmiştir. Evvelki ümmetlerin kimini yel, kimini su götürmüş; kimini ateş yakmış; kimi toprağa gömülmüş; kiminin üstüne gökten taş, kimine ateş yağmış; beldeleri ve şehirleriyle birlikte yerlere gömülmüşler. Oysa Hz. Peygamber doğduğundan beri Allah bir memleketi kahrıyla toptan helak etmemiştir. Geçmiş ümmetler büyük günah işlediklerinde Allah onları kendinden derhal uzaklaştırırken ümmet-i Muhammed'i büyük küçük birçok günahına rağmen mazur görmüştür. Bu dünyada durum böyleyken ahrette de onun şefaatiyle ümmetinin bütün suçları tekrar affedilir. Hak, onun vücudunu âleme rahmet kılmış ve böylece âlem halkı onun gölgesinde mesut olmaktadır. Bütün yerler ve gökler hepsi onun sevgisi sebebiyle var edilmiştir. Mısır, Yemen, Hindistan, Horasan veya Çin; yeryüzünde hangi medeniyet varsa hepsi onun içindir.

9. "*Andolsun, biz sana apaçık âyetler indirdik. Bunları ancak fasıklar inkâr eder.*"[590]

Yukarıdaki ayetin tefsiri beyanında yazılan ve *Bâğ-ı Behişt*'te 135. sırada yer alan şiirin ilk 9 beytinde tefsir yapılıp sonraki beyitlerde âşıkane bir edayla Hz. Peygamber'in methi yapılmıştır.

10. "*De ki: "Ey insanlar! Ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım." Artık iman edip salih ameller işleyenler var ya, işte onlar için bir bağışlama güzel bir nimet (cennet) vardır.*"[591]

Hac suresinin 49 ve 50. ayetleri bağlamında yazılan ve eserde 150. sırada yer alan kasidede, birkaç beyitle ayetlerin manası verilip geri kalanında Hz. Peygamber'in övgüsü ve ona itaat edenlere Allah'ın vaat ettiği nimetlerin neler olduğuna dair tefsir yapılmıştır.

---

[590] Bakara, 2/99.
[591] Hacc, 22/49-50.

11. *"(Ey inananlar!) Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın."*[592]

Bâğ-ı Behişt'te 240. sırada yer alan kaside, ilgili ayet bağlamında yazılmış bir na'ttır. Kasidenin ilk beş beyti âşıkane edayla söylenmiştir. Şiirin geri kalan kısmı, Hz. Peygamber'e dua ederken herhangi birisine dua ediyormuş gibi yapılamayacağı konusu etrafında nazmedilmiştir.

12. "*De ki: Sizinle benim aramda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, kullarından hakkıyla haberdardır, onları hakkıyla görendir.*"[593]

Yukarıdaki ayetin tefsiri beyanında yazılan ve *Bâğ-ı Behişt*'te 241. sırada yer alan kaside, Allah'ın, Hz. Peygamber'e ayetteki hitabı bağlamında yazılmıştır. Şiirde işlenen konunun merkezinde Hz. Peygamber vardır, fakat üslûp övgüye dönük değildir. Daha çok açıklayıcı bir anlatım hâkimdir.

13. "*Yâ Sîn. (Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin. Kur'an, ataları uyarılmamış, bu yüzden de gaflet içinde olan bir kavmi uyarman için mutlak güç sahibi, çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir.*"[594]

Yasin suresinin ilk altı ayetinin tefsiri bağlamında yazılan ve eserde 254. sırada yer alan kaside; Allah'ın, Hz. Peygamber'e hitabı şeklinde nazmedilmesi dolayısıyla söz konusu ayetlerin üslûbunu yansıtmaktadır. Şiirde övgüye yönelik bir üslûp yoktur.

14. "*(Ey Muhammed!) Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.*"[595]

Bâğ-ı Behişt'te 274. sırada yer alan kaside, yukarıdaki ayetin tefsiri beyanında yazılmıştır. Şiirin ilk yarısında ayetin tefsiri yapılmış, diğer yarısında ise Hz. Peygamber'in övgüsüne yer verilmiştir. Şiirde Hz. Peygamber şöyle vasfedilmiştir:

---

[592] Nûr, 24/63.
[593] İsrâ, 17/96.
[594] Yâsîn, 36/1-6.
[595] Hûd, 11/120.

Peygamberlerin en çok eziyet çekeni ve en efdalidir. Arş'ın üstüne davet edilip Allah ile konuşmuştur. İki kaşı, iki yay aralığınca Allah'a yaklaşmış ve vechinde Kur'an yazılmıştır. Saçı İsra gecesi kılınıp Kur'an-ı Kerim'e benzetilmiştir.

15. "*Biz, seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler.*"[596]

Bâğ-ı Behişt'te 283. sırada yer alan kaside, Hz. Peygamber'in bütün insanlık için gönderildiğini belirten ayetin tefsiri bağlamında yazılmıştır. Şiirde, diğer peygamberlerin yalnızca kendi kavmine vazifelendirildikleri halde Hz. Muhammed'in bütün insanlığa gönderildiği ve diğer peygamberlerin şeriatlarının bir başka peygamber tarafından neshedildiği halde Hz. Muhammed'in dininin kıyamet gününe kadar baki kalacağı belirtilmiş.

16. "*Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (aslî suretiyle) görmüştü. Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında. Me'vâ cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır. O zaman Sidre'yi kaplayan kaplamıştı.*"[597]

Eserde 285. sırada yer alan kaside, ilgili ayetlerin manasının verildiği son altı beyit hariç, tamamen Hz. Peygamber'in övgüsünde yazılmış bir na'ttir. Şiirde Hz. Peygamber övülürken daha çok âşıkane bir tarz benimsenmiştir ve genellikle sevgili vasfında yazılan şiirlerde bulunması beklenen şu tabirlere yer verilmiştir: *zülf-i anberbâr, dîde-i nergis, bezm-i vuslat, pertev-i ruhsâr, cemâl-i pâk, serv-kad, hüsn, mehlikâ, dîde-i mahmûr, dilârâ, dilber, leb.*

17. "*Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı. Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.*"[598]

Yukarıdaki ayetin ilhamı altında yazılan ve eserde 286. sırada yer alan kaside, *Bâğ-ı Behişt*'te baştan sona âşıkane bir üslûpla nazmedilen tek na'ttir. Şiirin serlevhasındaki ayetlere ne mana vermek ne de tefsir etmek için değinilmiştir. Mazmunların çağrışım alanı içinde ayetlerin mana ve mefhumuna telmih olmakla birlikte doğrudan bir ilişki söz konusu değildir. Şiir, bağlamından çıkarılıp müstakil

---

[596] Sebe, 34/28.
[597] Necm, 53/13-16.
[598] Necm, 53/17-18.

olarak değerlendirildiği takdirde na't olduğunu söylemek dahi müşküldür. Şiirdeki memduhun her vasfı beşeri bir sevgiliye aittir.

18. "*(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*"[599]

"*İşte bu Adn cennetleridir. Haydi, ebedî kalmak üzere buraya giriniz.*"[600]

Eserde 291. sırada yer alan kaside, ilgili ayetlerin mana ve tefsiri beyanında yazılmış bir na'ttir. Kuloğlu, Hz. Peygamber'den bahsederken sık sık onun âlemlere rahmet olarak gönderildiğine, yani Enbiya suresinin 107. ayetine doğrudan ve dolaylı olarak göndermede bulunmaktadır. 131 ve 291. şiirlerde ise söz konusu ayeti serlevhaya çekip şiire zemin yapmıştır. Dolayısıyla mevzubahis olan bu şiirde de ana konu, Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet oluşudur. Şiirin yarısından sonrası ise âşıkane eda ile yazılmış bir şefaatnamedir.

19. "*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur.*"[601]

Eserde 354. sırada yer alan kaside, yukarıdaki ayetin ilhamı altında yazılmıştır. Şiir baştan sona Hz. Peygamber'in medhi beyanındadır. Musammat beyitlerden müteşekkil olan şiirde lirik ve ahenkli bir söyleyiş hâkimdir. "-un yâ Resulullâh" redifli şiir, aşk derecesinde bir sevgi ile peygamberine seslenen bir ümmetin hitabı şeklinde kurgulanmıştır.

20. "*İnkâr edenler, 'Sen peygamber değilsin' diyorlar. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap (Kur'an) bilgisi bulunanlar yeter.*"[602]

Eserde 394. sırada yer alan kaside, yukarıdaki ayetin mana ve tefsiri bağlamında olmak üzere tamamen Hz. Peygamber'in övgüsünde yazılmış bir na'ttir. Şiir, nesîb kısmı olarak değerlendirilebilecek ilk dört beyti hariç, tamamen ilgili ayetin çağrışım alanı içinde kalarak yazılmasına rağmen lirik ve ahenkli bir edaya

---

[599] Enbiyâ, 21/107.
[600] Bu söz, Kur'anda birçok yerde geçen (Ra'd, 13/23; Nahl, 16/31; Kehf, 18/31; Tâhâ, 20/76; Fâtır, 35/33) "Adn cennetleri" ibaresinin başına "hâzihî" kelimesi eklenerek "Haydi, ebedî kalmak üzere buraya giriniz (Zümer, 39/73)" manasındaki ayet parçası ile bütünleştirilmesinden oluşan mürekkep bir ifadedir.
[601] Ahzâb, 33/40.
[602] Ra'd, 13/43.

sahiptir. Şiir, Hz. Peygamber'i inkâr edenlere duyulan öfkenin ifadesi olarak kurgulanmıştır.

Hülasa edilecek olursa; Hz. Peygamber, *Bâğ-ı Behişt*'te şu vasıflarla anılmıştır:

Bütün âlemler onun yüzü suyu hürmetine var edilmiştir. O gelmeseydi cihan yoklukta kalırdı. Nitekim Hz. Peygamber; "Sen olmasaydın, sen olmasaydın bu âlemi yaratmazdım." kudsi hitabının muhatabıdır.[603] Felekte ay, güneş, yıldızlar ve gezegenler onun aşkından dönmektedir.[604] Bütün peygamberlere delildir.[605] Enbiyaya onun hürmetine yüksek rütbeler verilmiştir. Peygamberlerin efendisidir.[606] Hepsinden efdaldir.[607] Diğer bir adı da *Tâhâ*'dır ve onun evladına *âl-i Tâhâ* denilir.[608] Son peygamberdir.[609] Âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir.[610] Okuması yazması olmadığı halde ilmin kaynağıdır. Marifet ve ilm-i ledün sahibidir.[611] Ümmetine şefaat edicidir.[612] Allah'ın bizzat övgüsüne mazhar olmuştur.[613] Allah ve

---

[603] Resūl-i kāyinātuñ yüzi ṣuyına yaradılmış
Kim anuñ maḳdemine olmış idi intiẓār eşyā (4/17)
Enbiyā sālārısın tāc-ı nübüvvet başuña
Ḫoş yaraşur hem ridā *lev-lāke* sen ḫünkāra ḫarc (55/10)
Ḳalur idi bu cihān milk-i ʿademde bilmiş ol
Gelmeseydi bu cihāna ol şeh-i ḫūbān eger (98/9)
Ayrıca bk. 128/18, 159/20.

[604] Çarḫ-ı gerdūn üzre ʿışḳından döner şems ü ḳamer
Hem nücūm ile kevākib sebʿa-i seyyār olur (128/19)

[605] Çünki daʿvā-yı risālātında Ḥaḳ şāhid durur
Enbiyānuñ ḥuccet ü burhānı olmış Muṣṭafā (5/3)

[606] Ḥürmetine buldı rifʿat pes anuñ her bir nebī
Anuñ içün mürselīne seyyid ü serdār olur (128/17)

[607] Yaratdı on sekiz biñ ʿālemi çün eyledi īcād
Ḳamudan efḍali hem enbiyānuñ Muṣṭafādur hep (19/6)

[608] Anuñ-çün āl-i *Ṭāhā* dėdiler evlādına anuñ
Ki ẓīrā Ḥaḳ yolında anlar aṣḥāb-ı rıżādur hep (19/18)

[609] Ėy benī Ādem dėgil size ben olmışam nezīr
Size benden gayrı bir daḫı resūlān ėremez (150/7)

[610] *Raḥmeten lil-ʿālemīn*'dür[610] şübhe yoḳdur ol sirāc
Kim seḥāb-ı raḥmetüñ bārānı olmış Muṣṭafā (5/7)
Ayrıca bk. 63/5, 130/20, 131, 136/20, 178/20, 291.

[611] Bī-tekellüf şöyle bil ʿilm-i ledün deryāsınuñ
Ėy ḫˇāce gör laʿl ile mercānı olmış Muṣṭafā (5/9)

[612] Maġfiret vėre olara vėre hem ecr-i ʿaẓīm
Hem şefāʿat eyleyiser Muṣṭafā yevmü's-suʾāl (269/15)
Ayrıca bk. 5/15, 30/16, 55/17, 57/18, 62/11, 83, 130/19, 131/14-20, 179/20, 193/20, 224/19, 288/20, 291/11, 303/19, 354/11, 364/20, 378/2,

[613] Ne dil-ile ben seni vaṣf eyleyem çün yā Resūl

melekleri ona salat ile selam etmektedir. Bu, kulların dahi üstüne farzdır.[614] Allah, Hz. Musa'yı "Ayakkabılarını çıkar."[615] sözleriyle kendisine davet ettiği halde onu, "Yaklaş!"[616] diyerek davet etmiştir.[617] Hz. Nuh ile birlikte yetmiş kişinin tufandan kurtulması, onun hürmetinedir.[618] Miraca yükselip Allah ile perdesiz konuşmuştur.[619] Miraçta Allah'ı görmüştür.[620] Bir yandan Miraçta Arş'ı seyran ederken bir yandan da yeryüzünde savaşlar yapmıştır.[621] Onun doğumuyla birlikte dünyada toplu helakler son bulmuştur.[622] Geçmiş ümmetler büyük günah işlediklerinde Allah onları derhal kovup azaplandırırken, büyük küçük birçok günahına rağmen ümmet-i Muhammed'i mazur görmüştür.[623] Geçmiş peygamberler yalnızca kendi kavimlerine gönderilmişken Hz. Peygamber bütün insanlığa gönderilmiştir.[624] Diğer peygamberlerin risaleti hükümsüz bırakılırken onun şeriatı kıyamet gününe kadar bakidir.[625] Savaşlarda Allah, onu melekleriyle desteklemiştir.[626] Onun dağlar gibi

---

Seni medḥ eyledi Allâh ile Ḳurʾān-ı mübīn (291/17)
Ayrıca bk. 5/20.
[614] 6/1-20.
[615] *faḫlaᶜ naᶜleyke* (فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ): Hemen ayakkabılarını çıkar (Tâhâ, 20/12).
[616] *vaḳterib* (وَاقْتَرِبْ): ...ve yaklaş (Alak, 96/19).
[617] Mūsāya dėdi çıḳar iki naᶜleynüñ Allâh
Pes yazdı senüñ şānuña ol *vaḳterib*[617] inşā (6/11)
[618] Ançа yetmiş kişi ile buldı ṭūfāndan necāt
Pes necātına sebeb ol Aḥmed-i Muḫtār olur (128/15)
[619] Gördi Ḥaḳḳı refᶜ olup küllī ḥicāb-ı mā-sivā
Ḥaḳḳ ile ḳıldı tekellüm ᶜāşıḳāne ol sirāc (53/19)
Ayrıca bk. 274/11.
[620] Görüp dīdār-ı Raḥmānı ėrişdüñ *ḳābe ḳavseyn*'e[620]
Ḳamu refᶜ oldı bi'l-küllī ḥicābuñ yā Resūla'llāh (354/7)
[621] Gāhī ėder ol yėrde ġazā ile seyāḥat
ᶜArş üzre ḳılur gāhī şu seyrānı Muḥammed (82/5)
[622] Bu ḫalḳ-ı cihān ol ṭogalı buldı emānī
Defᶜ eyledi her ḥışm ile ṭūfānı Muḥammed (82/15)
Ayrıca bk. 5/18.
[623] Bu ümmet ol ḳadar işler kebāyirden ṣaġāyirden
Birine inmeyüp ḫışmı ḳılur ṣuçlarını maᶜẕūr
Bu dünyāda budur ḥālüñ anuñ ḥürmetine şāhā
O dünyāda ḳılur gėrü ḳamu ṣuçlaruñı maġfūr (131/12-13)
[624] Seni irsāl ėtmedük biz dėr Ḫudā-yı ẕü'l-celāl
İllā cümle nās içün ḳılduḳ resūl-i ḥaḳ tamām
Kāffe-i insān içün seni beşīr ėtdük dėdi
Saña īmān getürene vėrevüz aᶜlā maḳām (283/4-5)
[625] Her nebīnüñ nesḫ olupdur çün risāleti bilüñ
Bāḳīdur şerᶜi bunuñ tā kim ilā-yevmi'l-ḳıyām (283/15)
[626] Anda melekler geldiler yardım içün gökden inüp
Ḳıldılar anuñla ġazā baḳ derdlere dermāna sen (293/13)

olan sevabı, mahşer yerine gelince cehennem ateşini söndürüp cennet nehirlerini akıtacaktır.[627] Fakirlik ile övünürdü ve vefat ettiği zaman evinde az bir miktar arpa unu dahi yoktu.[628]

Bâğ-ı Behişte'te Hz. Peygamber vasfedilirken Kur'an-ı Kerim'den ayetlere veya ayet kesitlerine sık sık telmih yapıldığı görülmektedir. Eserde, Hz. Peygamber'in vasfında bir niteleme vasıtası olarak kullanılan Kur'an sözleri şunlardır:

a. Kâbe kavseyni ev ednâ: Eserdeki 54. şiir bu ayetin tefsiri beyanında yazılmıştır. [629] Ayet, Kur'an-ı Kerim'deki bağlamı içinde değerlendirildiğinde Cebrail ile Hz. Peygamber'in yüz yüze gelmesini ifade ediyor olsa da *Bâğ-ı Behişt*'te hemen her seferinde Hz. Peygamber'in, Miraç'ta, Allah'la yüz yüze olduğunu ve onu gördüğünü ima etmek maksadıyla iktibas edilmiştir:[630]

Ḳatına oḳıdı anı ᶜarż ėdüp dīdārını
Ḳābe ḳavseyn ile aña sırr-ı *ev ednā* yazup [22/19]

Ḳābe ḳavseyn'e ėrelden güşe-i ebrūların
Dīde-i *mā-zāğ*'uña cān-ı *ev ednā* eyledüm [279/3]

Görüp dīdār-ı Raḥmānı ėrişdüñ *ḳābe ḳavseyn*'e
Ḳamu refᶜ oldı bi'l-küllī ḥicābuñ yā Resūlu'llâh [354/7]

b. Mâ-zâğ: Hz. Peygamber'in Cebrail'i gördüğünü ve onun gördüğü şeyin bir şüphe veya yanılgı olmadığını bildiren ayetlerden "şaşmadı" anlamına gelen "*mâ-zâğ*" ibaresi eserde sık sık iktibas edilmiştir.[631] 285 ve 286. kasideler ise bu ayetlerin

---

Ayrıca bk. 237/13-14, 291/6-7, 341/1-20.

[627] Söyündüre ṭamu nārın aḳıda cennet enhārın
Gele ṭağlar gibi yarın s̱evābuñ yā Resūla'llāh (354/12)

[628] Ol Mefḫar-ı mevcūdāt ᶜuḳbāya gider oldı
Bulınmadı evinde arpa unı dėr bir ṣāᶜ
Ümmet olan ol şāha beñzeye ḳanāᶜatda
Hīç sünnetini anuñ eylemeye ol-dem ḍāᶜ
Allâha ḳul olanlar Resūle olan ümmet
Faḳr ile ėder faḫrı ġayra degil ol cezzāᶜ (204/17-19)

[629] (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu (Necm, 53/9).

[630] 22/19, 54/3, 54/13, 55/9, 78/20, 103/18, 214/17, 270/17, 279/3, 285/4, 291/2, 337/18, 354/7, 402/21.

[631] Necm, 53/13-18. "*mâ-zâğ*" ibaresi 17. ayette [Göz (gördüğünden) **şaşmadı** ve (onu) aşmadı)] zikrolunmaktadır.

tefsiri beyanında yazılmıştır. Sözün Hz. Peygamber'in gözlerine geldiği hemen her yerde bu ibarenin de şiire monte edildiği görülmektedir:[632]

Mā-zāġ olalı nergis-i mestānuñ ė dilber
ʿĀşıḳlaruñı eyledüñ ʿālemlere rüsvā [6/19]

Dīde-i *mā-zāġ* ile eylerdi aṣḥāba naẓar
Yaʿnī raḥm ile ḳılur ol gözleri bīmār işit [48/18]

Nergislerüñüñ dīde-i *mā-zāġ*'ın efendī
Cennetde olan gözleri şehlāya degişmem [286/2]

c. Nûn ve'l-kalem: Kalem suresinin ilk ayetinden iktibas edilen bu ibare, yalnızca bir beyitte kullanılmıştır. İbare, Hz. Peygamber'in kaşlarının tavsifi beyanında anılmıştır:

Anuñ *nūn ve'l-ḳalem*'dür ḳaşları ḲULOĠLI ol gözler
Degildür ayru *mā-zāġ* ile aṣlā *ḳul kefā*'dan hīç [56/20]

ç. Rahmeten lil-âlemîn: Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet olarak gönderildiğini ifade eden bu ayet,[633] tefsire mevzubahis olmak üzere *Bâğ-ı Behişt*'te iki farklı şiirde (131 ve 291) serlevhaya yazılmıştır. Ayrıca eserde, doğrudan veya dolaylı olarak birçok defa anılmaktadır:[634]

Raḥmeten lil-ʿālemīn'dür şübhe yoḳdur ol sirāc
Kim seḥāb-ı raḥmetüñ bārānı olmış Muṣṭafā [5/7]

Ben *raḥmeten lil-ʿālemīn* olduġum is̱bāt eyledüm
Ehl-i cinānı ol Ḫudā uġratmaya ṭūfāna hīç [63/5]

Ėy ḳaşı yā sensin ol kim *raḥmeten lil-ʿālemīn*
Tār-ı zülfüñdür şu Ḳurʾān añduġı ḥablü'l-metīn [291/1]

d. Ve'd-duhâ: Duhâ suresinin ilk ayetinden iktibas edilen bu ibare, *Bâğ-ı Behişt*'te, Hz. Peygamber'in tavsifi beyanında bir kere anılmıştır. Surenin iniş sebebi, Hz. Peygamber'e bir müddet vahiy gelmemesi ve müşriklerin ona "Rabbin seni terk etti." diye istihzada bulunmalarıdır. Beyitte bu duruma da gönderme yapılarak Hz. Peygamber'in alnı için "*ve'd-duhâ*" nitelemesi yapılmıştır:

---

[632] 6/19, 48/18, 54/3, 56/18, 56/20, 241/12, 274/1, 279/3, 285/16, 286/2.
[633] (Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik (Enbiyâ, 21/107).
[634] 5/7, 63/5, 130/20, 136/20, 178/20, 291/1.

Gözüm ayırmasun anuñ yüzinden Tañrı bir sāᶜat
Çevirür mi yüzin ᶜuşşāḳ ol alnı *ve'ḍ-ḍuḥā*'dan hīç [56/17]

Kuloğlu, Hz. Peygamber'in medhinde yazılan bazı beyit ve manzumelerinde, genellikle sevgili vasfında yazılan şiirlerde bulunması beklenen kelime, mazmun ve tabirlere yer vermiştir. Söz konusu manzumelerde Hz. Peygamber'e *cânâ, dilârâ, dilber, dilberâ, dildâr* gibi sevgiliye yönelik sözlerle hitap edilip hüsnünden, cemâlinden, târ-ı zülfünden, turre-i tarrârından, zülf-i anberbârından, serv-kaddinden, lebinden, kemân ebrûlarından, hâlinden, leşker-i Hindûlarından, ruhsârından, nergis-i bîmârından, çeşm-i gazâlânından, dîde-i hûnbârından, lâl-i dehânından vs. söz edilmektedir:[635]

Mā-zāġ olalı nergis-i mestānuñ ė dilber
ᶜĀşıḳlaruñı eyledüñ ᶜālemlere rüsvā [6/19]

Ruḫlaruñdan kim bugün ḫurşīd-i ᶜālem utanur
Leblerüñ vėrmiş gibi laᶜl-i Bedaḫşāna feraḥ [69/17]

Muᶜcizāt-ı zülfüñüñ bir girhini ben dilberā
Ol yed-i beyżā ile biñ ejdehāya vėrmezem [285/13]

Cānā bu senüñ gün gibi imrūz-ı viṣālüñ
Maḥşerde olan göz göre ferdāya degişmem

Esrār-ı ġamuñ gėcesini ben gėce gündüz
Sürᶜatle geçen leyletü'l-İsrāya degişmem

Keyfiyyetini şām u seḥer cām-ı viṣālüñ
Ėy sāḳī-i ġam bāde-i ḥamrāya degişmem

Olsaydı göñül senüñ-ile bir gėce tenhā
Ol ᶜālemi ben milket-i ᶜuẓmāya degişmem

Ḥabs olsa göñül çāh-ı zenaḫdānuñ içinde
Bu menzileti milket-i Dārāya degişmem

[635] Eserde 286. sırada yer alan kaside, Hz. Peygamber'e âşıkane hitabın en güzel örneğidir. Baştan sona âşıkane bir üslûpla nazmedilmiştir. Şiir, bağlamından çıkarılıp müstakil olarak değerlendirildiğinde sevgilinin medhinde yazılmış bir gazel olduğu düşünülür. *Bâğ-ı Behişt*'te, bu şiirden başka Hz. Peygamber'e belirtilen şekilde hitabın yapıldığı şiir ve beyitlerin bir kısmı şunlardır: 6/12-13, 6/19, 54/11-15, 69/17-19, 73/2-5, 82/8-9, 92/16, 135/11, 137/1-5, 240/1-4, 254/17-19, 285/1-14, 286/1-20, 288, 307/2-10.

Sevdā-yı ġamuñ nāḳasına bindi bu cānum
Ol teng rehi bir ulu ṣaḥrāya degişmem [286/9-14]

Hz. Peygamber'in ashabını ve ümmetini övüp, onları diğer ümmetlere kıyasla üstün addetmek de Hz. Peygamber'i medhetmenin bir yolu olarak değerlendirilebilir. Zira ashabın ve ümmetin fazileti Hz. Peygamber dolayısıyladır. Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te 401. sırada tertip edilen ve eserin geri kalanının aksine bir hadis bağlamında yazılan kaside de Hz. Peygamber'in medhinde yazılmış bir na't olarak kabul edilebilir. Nitekim şiir, Hz. Peygamber'e atfedilen; "Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğularının nebileri gibidir."[636] sözü bağlamında nazmedilmiştir.[637] Bu rivayet açıklanırken velilerden birisinin rüyasından nakille Hz. Muhammed, Hz. Musa ve İmam Gazzâlî arasında geçen bir muhavere aktarılmaktadır. Bu muhavereden çıkarılan sonuçla da Hz. Peygamber'e atfedilen mezkûr söz güya teyit edilmektedir.[638]

Bâğ-ı Behişt'teki na'tların önemli bir kısmı da Hz. Peygamber'in hayatından kesitleri muhtevidir. Bu olayların büyük bir kısmı aynı zamanda ilgili ayetin nüzul sebebidir. Bu sebeple *Bâğ-ı Behişt*'te Hz. Peygamber'e dair anlatılan olayların çoğu bu çalışmanın "*Sebeb-i Nüzûl*" başlığı altında gösterilmiştir. Söz konusu başlık altında Hz. Peygamber'in hayatına dair aktarılan olaylar şunlardır:

1. Kureyş İleri Gelenlerinin Hz. Muhammed'e İftira Etmeleri (19/11)
2. Kâfirlerin Hz. Muhammed'i Risalet Hakkında Yalancılıkla Suçlamaları (27/2-8)
3. Kâfirlerin Hz. Muhammed'in Mucizelerini Yalanlamaları (31/12-19)
4. Son Vahiy (48/1-20)
5. Kureyşli Müşriklerin Hz. Muhammed'i Öldürme Planı (50)
6. Hz. Muhammed'in Ebu Tâlib'den Son Anında Kelime-i Tevhidi Söylemesini İstemesi (63)
7. Hz. Muhammed'in Kalbinin Yarılıp Temizlenmesi (73/9-19)

[636] Hadis için bk. Aclûnî, *a.g.e.*, C. II, s. 64.
[637] Söz konusu kaside, Kur'an'dan bir ayet yerine Hz. Peygamber'in bir hadisi bağlamında yazılması dolayısıyla eserin mutadının dışında bulunmaktadır. Bu münasebetle mezkûr kaside için *Bâğ-ı Behişt*'in bir nevi son sözüdür denilebilir. Böyle bir eser yazıp son söz olarak âlimleri öven bir hadisi konu etmeyi ise ince düşünülmüş bir fahriye tarzı kabilinden değerlendirmek yanlış olmamalıdır.
[638] Olayın detayı bu çalışmanın *Musa* başlığı altında ele alındığı için burada tekrar aktarılmamıştır.

8. Münafıkların Hz. Muhammed'in Rüyasını İnkâr Etmeleri (100/6-16)

9. Müşriklerin Hz. Muhammed'e İstihza İle Cefa Etmeleri (101/4-6)

10. Hz. Muhammed'in Miraç'ta Kerbela'dan Haberdar Olup Üzülmesi (101/13-19)

11. Kâfirlerin Rabbi Muhammed'i Terk Etti Demeleri (103/2-8)

12. Hz. Muhammed Minberdeyken Ashabının Mescidi Terk Etmesi (105/1-6)

13. Hz. Muhammed'e Vefatının Yaklaştığının Haber Verilmesi (111/17-19)

14. Bir Bedevinin Haber Etmeden Hz. Muhammed'in Evine Girmesi (132/10-19)

15. Hz. Muhammed'in Kendisine Gelen Âmâya Yüzünü Ekşitmesi (136/7-19)

16. Hz. Muhammed'in Cebrail'i Görünce Eve Gelip Örtüye Bürünmesi (137/6-9)

17. Müşriklerin Mimiklerle Hz. Muhammed ve Ashabıyla Alay Etmeleri (147/2-8)

18. Hz. Muhammed Kuran Okurken Müşriklerin Gürültü Yapması (159/3-11)

19. Hz. Muhammed'in İnşallah Demeden Vaatte Bulunması (162)

20. Velid bin Muğire ve Ebu Cehil'in Büyüklenmeleri (190/11-12)

21. Müşriklerin Hz. Muhammed'den Yanındaki Fakirleri Uzaklaştırmasını İstemeleri (192/1-6)

22. Mekkelilerin Hz. Muhammed'den Mucize Göstermesini İstemeleri (199)

23. Mekkeli Müşriklerin Hz. Muhammed'e Eziyet Etmeleri (206/6-11)

24. Hz. Muhammed'e Ruhun Keyfiyetinden Sual Edilmesi (231/5-10)

25. Hz. Muhammed'in Kavminin Düşmanlığını Allah'a Şikâyet Etmesi (237/1-3)

26. Müşriklerin Hz. Muhammed'in Beraberinde Bir Melek İstemeleri (239)

27. Hz. Muhammed'in Münafıklardan Huzursuz Olması (256/1-6)

28. Hz. Muhammed'e Büyü Yapılması (282/4-14).

29. Hz. Muhammed'in Kâfirlere İtibar Etmemeyle Emrolunması (293/4-12)

30. Hz. Muhammed'e Cefa Verenlerin Lanetlenmeleri (295/9-15)
31. Namaza Çağrı İçin Ezanın Tayin Edilmesi (297/2-15)
32. Hz. Muhammed'in Bir Avuç Toprakla Düşmanı Savması (318)
33. Uhud'da Muhammed Öldü Diye Yaygara Koparılması (322)
34. Hz. Muhammed'in Duası Üzerine Meleklerin Savaşta Müslümanlara Yardım Etmesi (341)
35. Müşriklerin Cefası Üzerine Allah'ın Hz. Muhammed'i Teselli Etmesi (399/10-15)

Sebeb-i nüzulla ilgili olaylardan başka *Bâğ-ı Behişt*'te Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen iki olay daha vardır. Bunlar ilk vahiy ve miraç olaylarıdır:[639]

2.5.13.2. İlk Vahiy

Hz. Peygamber, peygamberlik kendisine verilmezden evvel bazı günler Hira dağına giderdi. Bir gün yine Hira dağındayken ansızın Cebrail gözüktü. Cebrail;

— Oku, dedi. Resulullah;

— Ben okuma bilmem, dedi.

Cebrail onu kucaklayıp sıkarak "oku" emrini üç kez tekrar etti. Hz. Peygamber ise her defasında aynı cevabı verdi:

— Ben okumam bilmem, nasıl okuyayım?

Cebrail ayetleri bildirdi: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! Öyle Rabbin ki, bu insanı kara kandan yarattı. Senin Rabbin herkesten daha cömerttir. O, kalemle yazmayı öğretendir. O, insana bilmediğini öğretendir."[640]

Hz. Peygamber, Cebrail'i semada görünce dehşet içinde kaldı. Evine gidip olanları Hatice'ye anlattı. O zaman Varaka adında bir rahip vardı. Hatice, Hz. Peygamber'e gördüklerini Varaka'ya gidip anlatmayı tavsiye etti. Varaka'ya gittiler. Varaka;

---

[639] Olaylar, Kuloğlu'nun naklettiği şekliyle aktarılmıştır. Sebeb-i nüzula mevzubahis olan olayların detayı ilgili başlık altında verildiği için burada yalnızca başlıkları yazılıp ilgili yere gönderme yapılmıştır.
[640] Alak, 96/1-5.

— Ey Muhammed, gördüklerini bana bir bir anlat, dedi. Hz. Peygamber de anlattı. Varaka, anlatılanları dinleyince;

— O gördüğün, daha önce Musa'ya ve İsa'ya da gelen Namus-ı Ekber'dir. Eğer senin zamanına erişseydim ben de sana yardım edenlerden olurdum. Zira kavmin seni Mekke'den çıkaracaktır. Senden evvelki her peygambere, kavmi bu muameleyi yaptı.[641]

2.5.13.3. Hz. Peygamber'in Miraca Çıkması

Bir gece Allah Teâlâ, Cebrail'i Hz. Peygamber'e göndererek onu katına çıkarmasını istedi. Cebrail, hemen ona geldi. Yanında yıldırım hızıyla giden Burak'ı da getirdi. Hz. Peygamber, o gece Kâbe'de uyuyordu. Cebrail'i görünce mutlu oldu. Cebrail şöyle dedi:

— Gel ey Muhammed, Rabbin seni istedi! Gel, bu gece de kerrubiyanı aydınlat. Hak, selam edip seni huzuruna davet etmektedir.

Hz. Peygamber, Burak'a binip yola çıktı. Önce Mekke'den Kudüs'e gitti. Mescid-i Aksâ'da Burak'tan indi. Bütün peygamberlerin ruhu da orada hazır idi. Hz. Peygamber mihraba geçip iki rekât namaz kıldı. Sonra yerden göğe kadar uzanan nurdan bir merdiven uzattılar ve Hz. Peygamber o merdivene ayak bastı. Orada birinde süt, birinde bal bulunan iki kâse sundular. Hz. Peygamber, sütü içip göklerin üstüne yöneldi. O kutsal aşiyana ulaşmak için gökleri bir bir temaşa edip ötesine geçti. Her bir gökte melekler onu görüp salât ettiler. Hz. Peygamber, her evliyanın mahfilini görüp her bir peygamberin menzilini bir bir seyretti. Cebrail'in menzili olan Sidretü'l-Müntehâ'ya vardıklarında artık Cebrail daha fazla gidemeyip orada kaldı. Hz. Peygamber devam edip cennet hurilerine de takılmadan Arş'ın üstüne, *künfekân* fezasına çıktı. Burada bütün mâsivâ perdeleri kalktı. Hz. Peygamber, bizzat Hakk'ı görüp onunla konuştu.

Bu olanlar bir rüya da değildi. Resulullah, Allah ile söyleşirken uyanıktı. O, ferdâniyyet ve vahdâniyyet makamlarına kavuştu. Bir damla iken denize ulaşıp

---

[641] Hikâye, *Bâğ-ı Behişt*'te 52. kasidede anlatılmaktadır. Söz konusu kaside; "*Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı 'alak'dan yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir (Alak, 96/1-4).*" şeklindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılmıştır.

kendisi de deniz oldu. Nura erişip cismin karanlığından kurtuldu. Miraç'tan gelirken de ashabına beş vakit namazı hediye getirdi.[642]

2.5.14. Hz. Musa

Hz. Musa, *Bâğ-ı Behişt*'te en çok zikredilen peygamberlerden birisidir. Birçok şiirde bir teşbih veya telmih unsuru olarak anılırken 10 manzumenin de bizzat konusunu teşkil etmektedir. Bu bakımdan Hz. Muhammed'den sonra en geniş yer verilen peygamberdir. Hz. Musa'dan Kur'an-ı Kerim'de da çok bahsedilmiştir.[643] Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te bu kadar geniş yer bulması normal bir durumdur. Zira *Bâğ-ı Behişt*, Kur'an tefsiri bağlamında yazılan bir eserdir. Ayrıca Hz. Musa, klasik Türk edebiyatında da başlıca mazmunlardan birisidir. Hakkında İslam ve İsrailiyat kaynaklı birçok anlatım mevcuttur. Mezkûr hikâye mirasından şiirlerde en başından beri bol bol istifade edilegelmiştir. Hz. Musa edebiyatta daha çok *Sina, Tûr, Eymen, tecelli, nur, şecer, Firavun* sözleri ile birlikte Allah'ın bir mucizesi olarak elinin parlaması (*yed-i beyzâ*), Allah ile konuşması (*Kelîm*) ve asası dolayısıyla anılmaktadır.[644] *Bâğ-ı Behişt*'te de bir telmih veya teşbih unsuru olarak anıldığı beyitlerde mezkûr tabirlerle zikredilmiştir.[645]

Bâğ-ı Behişt'te bizzat Hz. Musa'yı konu edinen manzumeler, ya hayatından bir kesit ya ona yakıştırılan bir menkıbe ya da onun övgüsünde inzal olan bir ayetin tefsiri bağlamında yazılmıştır. Yukarıda bu manzumelerin 10 tane olduğu kaydedilmişti. Yalnız bu manzumelerden bir tanesi (401), eserin mutadının dışında kalıp Hz. Peygamber'in "*Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının nebileri gibidir.*"[646] hadisinin şerhi bağlamında nazmedilmiştir.[647] Hz. Musa'nın bizzat konu

---

[642] Hikâye, *Bâğ-ı Behişt*'te 53 ve 54. kasidelerde anlatılmaktadır. Söz konusu kasideler sırasıyla; "*Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. (*İsrâ, 17/1*).*" ve "*Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu (*Necm, 53/8-9*).*"şeklindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılmıştır.

[643] Hz. Musa, Kur'an'da 136 ayette doğrudan ismi anılarak zikredilmektedir. Bir kısmı için bk. Bakara 2/51, 53-55, 60-62, 67-69, 87, 92, 136, 246, 248; Âl-i İmran 3/84; Nisa 4/153, 164; Maide 5/20, 22, 24; En'âm 6/84, 91; Araf 7/103-104, 115, 122, 127-128, 131, 134, 138, 142-144, 150, 155, 160; Yûnus 10/75, 80-81, 83-84, 87-88.

[644] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 301-303.

[645] 49/2, 78/15, 189/1-20, 232/1-20, 277/8, 287/1-20, 302/1-20, 308/1-20, 312/8, 337/1-20, 363/1-20, 401/1-20.

[646] Hadis için bk. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 64.

[647] Bu kaside, *Bâğ-ı Behişt*'te bir hadisin şerhi bağlamında yazılan tek şiirdir.

edildiği manzumeler, bu manzumelerin konusunu teşkil eden ayetler ve muhtevada nakledilen olaylar şu şekildedir:

1. "*Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı*."[648] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan 49. kaside.

Şiirde Hz. Musa'nın, rüyasında Hz. Âdem'i görüp yasak meyveyi yemesinden dolayı onu kınaması ve Hz. Âdem'in ona cevabı hikâye edilmiştir. Söz konusu hikâye bu çalışmanın *Âdem-Hz. Âdem'in Hz. Musa'ya Cevabı* başlığı altında nakledildiği için tekrar buraya kaydedilmemiştir.

2. "*Andolsun, biz Mûsâ'yı mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına göndermiştik de o, 'Şüphesiz ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim' demişti. (Mûsâ) mucizelerimizi kendilerine getirince, bir de bakmışsın, o mucizelere gülüyorlar*!"[649] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan 117. kaside.

Şiirde, Hz. Musa'ya peygamberlik vazifesinin verilmesi ve Firavun'a gönderilmesi konu edilmiştir. Olaylar şu şekilde nakledilmiş:

2.5.14.1. Hz. Musa'ya Risâletin Tevdii ve Firavun'a Gönderilmesi

Allah Teâlâ, Hz. Musa'yı peygamberlikle görevlendirip onu hak dine davet etmek üzere Firavun'a göndermiş. Hz. Musa, Allah'tan Hz. Harun'u da onunla beraber görevlendirmesini istemiş:

— Ey Rabbim, sen de biliyorsun ki benim dilimde kekemelik vardır. Kardeşim Harun'a da bana emrettiğini emret ki, senin emrini onlara güzelce anlatsın.

Bunun üzerine Allah, Hz. Harun'a da risâlet vermiş ve Firavun'a ikisi birlikte gitmişler. Firavun ve avenesi, kendilerine Allah'ın mucizelerini getiren peygamberlerle istihza edip onlara gülmüşler. Ailesi Firavun'dan Hz. Musa'nın doğruluğunu tasdik etmesini istemiş, ama Haman şu sözlerle buna engel olmuş:

— Sen bir at veya eşek mi oldun ki, ağzına gem başına yular istiyorsun? Musa henüz bir çocuktur, üstelik senin hizmetçindir. Nübüvvetle ne işi olacakmış? Sen bu halkı tanrı olduğuna inandırmışken geri kulluk mu yapacaksın?

---

[648] Tâhâ, 20/121.
[649] Zuhrûf, 43/46-47.

3. *“Firavun’a gidin. Çünkü o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar. Mûsâ ve Hârûn, şöyle dediler: ‘Ey Rabbimiz! Şüphesiz biz, onun bize karşı aşırı davranmasından yahut azmasından korkuyoruz.’ Allah, şöyle dedi: ‘Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İşitirim ve görürüm.’* ”[650] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan 189. kaside.

117. manzumede olduğu gibi bu manzumede de Hz. Musa’ya peygamberlik vazifesinin verilmesi ve Hz. Harun’la birlikte Firavun’a gönderilmesi konu edilmiştir. Bir önceki hikâyeden farklı olarak diyaloglar zenginleştirilip bu ikisine, Firavun’un sarayına girmeleri konusunda Allah’ın yardımı üzerinde durulmuştur. Olaylar şu şekilde nakledilmiş:

2.5.14.2. Hz. Musa ve Harun’un Firavun’un Sarayına Girip Tebliğ Yapmaları

Allah, elçisi Hz. Musa’yı hak dine davet etmek üzere Firavun’a göndermiş. Kardeşi Hz. Harun’u da onun yanına katmış. Onlardan Firavun’a gidip böylece tebliğ etmelerini istemiş:

— Firavun’a gidip onu hak dine davet edin. Zira o, yolunu şaşırıp dalalete düşmüştür. Tanrılık davası güdüp halkı doğru yoldan saptırmaktadır. Haman, onu bir deccala çevirmiş. Yanlış yolda olduğunu ve Haman’ın sözlerine uymaması gerektiğini ona anlatın. Siz ona yumuşak söz söyleyin ki dinlesin. Çünkü iktidarı, onun can kulağını sağır etmiştir. Ola ki sizin sözünüz onu korkutur.

Hz. Musa ve Harun, Firavun’a gitmekten çekinmişler:

— Ey Rabbimiz, biz ona gitmekten korkarız. Üstelik o bizi hiç sevmez ve bize zarar verir. Bizim yüzümüzden İsrailoğullarını ayaklar altına almıştır. Allah Teâlâ onlara Tevrat’ı verip demiş:

— Siz korkmadan gidin. Korkmayın, zira ben de sizinle birlikteyim. Sizin ve onun konuşmalarını işitirim. Yaptıklarınızı ve durumunuzu da bilirim. Siz nereye giderseniz ben sizinleyimdir.

Bunun üzerine Hz. Musa ve Harun, Firavun’un sarayına gitmişler. Görmüşler ki, cümle âlem ona yönelmekte: Kapısında sayısız asker, huzurunda ayağı

[650] Tâhâ, 20/43-46.

halhallı taze cariyeler ve zindanlarında boyunlarından ayaklarına zincirlenmiş İsrailoğulları... Hiçbiri Hz. Musa ve Harun'a engel olamamış. Allah ne buyurduysa gidip Firavun'a anlatmışlar.

4. "*Firavun, 'Eğer benden başka bir ilâh edinirsen, andolsun seni zindana atılanlardan ederim.' Mûsâ, 'Sana apaçık bir delil getirmiş olsam da mı?' dedi. Firavun, 'Doğru söyleyenlerden isen haydi getir onu,' dedi. Bunun üzerine Mûsâ, asasını attı, bir de ne görsünler, asa açıkça kocaman bir yılan olmuş. Elini koynundan çıkardı, bir de ne görsünler, bakanlara bembeyaz olmuş. Firavun, çevresindeki ileri gelenlere, 'Şüphesiz bu, bilgin bir sihirbazdır' dedi.*"[651] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan 232. kaside.

Şiirde Hz. Musa'nın asasını atıp yılana dönüştürmesi ve elini koynuna sokup parlak bir ışık içinde çıkarması mucizeleri anlatılmış. Olaylar aşağıdaki gibi nakledilmiştir:

2.5.14.3. Hz. Musa'nın Firavun'a Mucize Göstermesi

Firavun, kendisine gelip hak dini tebliğ eden Hz. Musa'yı kendisinden başka bir ilah edinmesinden dolayı tehdit etmiş:

— Eğer benden başka bir ilah edinirsen seni zindana koyarım! Hem benden başka bir ilah olduğuna delilin var mı? Yoksa aramıza nifak sokmaya mı çalışıyorsun? Sana bu iddianı destekleyecek açık bir delil geldi mi ki, yeryüzünü fesada boğuyorsun? Sen kimsin de benim gibi yüce bir padişahın kudretine başkaldırıyorsun?

— Beni Allah gönderdi. Kimse ona güç yetiremez. Eğer inanırsan Allah bana birçok mucize verdi, demiş Hz. Musa. Firavun;

— Haydi, getir onu görelim, demiş. Bunun üzerine Hz. Musa asasını yere atmış ve asa kocaman bir ejderhaya dönüşmüş. İki elini koynuna sokmuş ve adeta iki meşale gibi parlar bir halde geri çıkarmış. Firavun, askerlerinin bu mucizeler karşısında korkuya kapıldıklarını görerek hemen atılmış:

---

[651] Şu'arâ, 26/29-34.

— Musa bir yerlere gidip şaşılacak sihirler öğrenmiş. Bütün bunlar, benim saltanatımı yıkmak için öğrendiği sihir ilminden başka bir şey değildir. Şimdi siz bunu ve bütün kavmini kılıçtan geçirin!

5. "*Kitap'ta, Mûsâ'yı da an. Şüphesiz o seçkin bir insan idi. Bir resûl, bir nebî idi. Ona, Tûr dağının sağ tarafından seslendik ve kendisi ile gizlice konuşmak için kendimize yaklaştırdık. Rahmetimiz sonucu kardeşi Hârûn'u bir nebî olarak kendisine bahşettik.*"[652] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan 287. kaside.

Kaside, Hz. Musa'yı vasfeden yukarıdaki ayetlerin nazmen tercümesidir. Dolayısıyla ayetlerde olduğu gibi şiirde de hatip Allah'tır. Hz. Musa'nın bir peygamber olduğu, Tur dağında Allah ile konuştuğu, kardeşi Harun'la desteklendiği belirtilmiştir.

6. "*Göğsüm daralır. Akıcı konuşamam. Onun için, Hârûn'a da peygamberlik ver (ve onu bana yardımcı yap). Bir de onlara karşı suçlu durumdayım. Bu yüzden onların beni öldürmelerinden korkarım.*"[653] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan 302. kaside.

Daha önce 117 ve 189. kasidelerde de işlenen Hz. Musa'ya peygamberlik vazifesinin verilmesi olayı, burada başka bir boyutuyla ele alınmıştır. Hz. Musa, kendisinden Firavun'a gidip tebliğde bulunması istendiğinde kekemeliğinden dolayı kardeşi Harun'un da kendisiyle birlikte davete memur edilmesini istemişti. Mezkûr kasidelerde bu olay nakledilmişti. Bu kasidede de söz konusu olaya değinilmekle beraber bir de Hz. Musa'nın ayette nakledilen; "*Bir de onlara karşı suçlu durumdayım. Bu yüzden onların beni öldürmelerinden korkarım.*" mealindeki sözlerine açıklama getirilip ilgili olay anlatılmıştır. Kuloğlu, olayı şu şekilde hikâye etmiştir:

---

[652] Meryem, 19/51-53.
[653] Şu'arâ, 26/13-14.

2.5.14.4. Hz. Musa'nın Firavun'un Adamını Öldürmesi[654]

Allah Teâlâ, Hz. Musa'dan Firavun'a gidip onu hak dine davet etmesini istedi. Hz. Musa şöyle dedi:

— Ey Rabbim, benim konuşmam akıcı değildir, göğsüm daralır. Dilimde kekemelik vardır, dönmez ki konuşayım. Benimle birlikte kardeşim Harun'u da gönder. Bir de onlara karşı benim bir suçum vardır. Bu yüzden korkarım.

Hz. Musa daha önce bir adam öldürmüştü. Korkması bundan dolayıydı. Olayın aslı şudur:

Hz. Musa'yı Firavun besleyip büyütmüş. Çocuğu olmadığı için onu evlat edinmiş. Böylece Hz. Musa, Firavun'un himayesinde büyüyüp yetişkinlik çağına gelmiş.

Bir gün ata binmiş eve giderken bir kavgaya rast gelmiş. Adamın birinin bir kimseyi ağır bir şekilde dövdüğünü görmüş. Etraftan bu durumu soruşturmuş.

— Şu dövülen kimse İsrailoğullarındadır, bu döven ise Firavun'un ailesindendir, demişler. Oysa Hz. Musa da İsrailoğullarındanmış. Firavun'un o adamını tutup öldürmüş. Firavun'u, "Musa cinayet işledi!" deyip bu olaydan haberdar etmişler. Firavun, adamlarına Hz. Musa'yı derhal öldürmelerini emretmiş.

Firavun'un adamları, öldürmek kasdıyla her yerde Hz. Musa'yı ararken şehrin öbür tarafından, Hızır olması muhtemel birisi hemen gelip ona haber vermiş:

— Firavun senin öldürülmeni kararlaştırdı. Onun askerleri şimdi her yerde seni arıyor. Hemen şehirden çık! Şüphesiz ben sana öğüt veren birisiyim.

Böylece durumdan haberdar olan Hz. Musa, Mısır'ı terk etmiş ve Eymen vadisine gidip Hz. Şuayb'ın hizmetine girmiş. Bu olayın üstünden on yıldan fazla bir süre geçince Allah, ona nübüvvet vermiş. Hz. Musa'nın "*Onlara karşı suçlu durumdayım.*" demesinin sebebi buydu.

---

[654] Bu olay, 308. kasidede de anlatılmış, fakat ayrıntılar aynı değildir. İkisinde farklı ayrıntılar öne çıkarılmış. Burada, Hz. Musa'nın, adamı öldürdükten sonra Eymen vadisine gitmesi ve Hz. Şuayb'ın yanında on seneden fazla yaşadığı nakledilirken bu ayrıntılar 308'de yoktur. 308'de bulunan, şehrin öte yakasından bir adamın gelip Hz. Musa'ya, Firavun'un askerlerinin kendisini öldüreceklerini söylemesi olayıysa burada yoktur. Olayı iki defa tekrarlamamak için burada her iki şiirdeki ayrıntılar birlikte aktarıldı.

7. "*Şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi. 'Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim' dedi.*"[655] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan 308. kaside.

Şiirde Hz. Musa'nın, Firavun'un ailesinden birisini öldürmesi hikâye edilmiştir. Söz konusu hikâye, 302. kasidede de işlenmiş ve dolayısıyla bir önceki değerlendirmede *Hz. Musa'nın Firavun'un Adamını Öldürmesi* başlığı altında nakledildiği için buraya tekrar kaydedilmemiştir.

8. "*Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, 'Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım' dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.' dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, 'Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim' dedi.*"[656] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan 337. kaside.

Manzumede, yukarıdaki ayette zikredildiği üzere, Hz. Musa'nın, Allah'ı görmek istemesi ve bunun üzerine yaşanan olaylar konu edilmiştir. Kuloğlu, olayı şöyle nakletmiştir:

2.5.14.5. Hz. Musa'nın Allah'ı Görmek İstemesi

Hz. Musa, zatını görmek için Allah'a dua etti:

— Ey Rabbim, yüzünü görmek istiyorum, bana tecelli et.

— Ey Musa, buna dayanamazsın. Beni o gözlerinle göremezsin.

Allah Teâlâ'nın bu cevabına rağmen Hz. Musa isteğinde ısrar etti ve yalvarmasını artırdı. Bunun üzerine Allah ona şöyle bir teklifte bulundu:

— Ey Musa, dilersen bir kez şu Tur-ı Sina'ya tecelli edeyim. Eğer o dağ dayanıp yerinde kalabilirse sen de beni görebilirsin. Hz. Musa bu teklifi kabul etti.

[655] Kasas, 28/20.
[656] A'râf, 7/143.

Allah Teâlâ tecelli eder etmez dağ paramparça oldu. Hz. Musa da onun heybetinden bayılıp düştü. Uyanınca Allah'a tövbe etti.

9. "*İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun da, askerleriyle birlikte zulmetmek ve saldırmak üzere, derhal onları takibe koyuldu. Nihayet boğulmak üzere iken, 'İsrailoğulları'nın iman ettiğinden başka hiçbir ilâh olmadığına inandım. Ben de Müslümanlardanım' dedi.*"[657] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan 363. kaside.

Kasidede, Hz. Musa'nın denizi yarıp kavmiyle birlikte geçmesi ve onu takip eden Firavun'un askerleriyle birlikte boğulması hikâye edilmiştir. Kuloğlu, olayı şöyle nakletmiştir:

2.5.14.6. Hz. Musa'nın Denizi Yarması

Allah'ın hışmının Firavun'a ne yaptığını dinle:

Hz. Musa, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarırken Firavun onların peşine düşmüş. İsrailoğulları, peşlerinden kovalayan Firavun'dan kaçarak deniz kenarına kadar gitmişler. Orada sıkıştıkları sırada Hz. Musa asasını denize vurmuş ve denizden on iki tane yol (her boy için bir tane) açılmış. Böylece bütün İsrailoğulları denizin karşı yakasına geçip kendilerini takip eden tehditten kurtulmuşlar. Denizin yarılması işinde Hz. Musa'ya yardım eden Cebrail'miş. Hz. Musa asasını denize vurduğu gibi Cebrail suyu yarıp açmış.

Denizin yarılıp İsrailoğullarının karşıya geçtiğini gören Firavun, askerleriyle birlikte denizden açılan yola dalıvermiş. Bunların denize girmesiyle birlikte açılan yol kapanıp suyun ayrılan yakaları birbirine kavuşmuş. Firavun, denizde açılan yolun Hz. Musa ve kavmi geçerken kapanmayıp da kendisi ve ordusu içine girdiğinde kapandığını ve artık kurtuluş olmadığını anlayınca imana gelmiş. "İsrailoğullarının inandığı Tanrı'ya ben de inandım." demiş. Yalnız iş işten geçtikten sonra gerçekleşen bu ikrar kabul edilmemiş.

10. "*Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının nebileri gibidir.*"[658] mealindeki hadisin şerhi bağlamında yazılan 401 kaside.

---

[657] Yûnus, 10/90.
[658] Hadis için bk. Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 64.

Bâğ-ı Behişt'te bir hadisin şerhi bağlamında nazmedilen tek kasidedir. Şiirde, hadis olduğu söylenen yukarıdaki sözü teyit etmek maksadıyla kurgulanmış bir hikâye nakledilmektedir. Hikâye şudur:

2.5.14.7. Hz. Musa ve İmam Gazzâlî'nin Tartışması

Rivayet ederler ki, büyüklerden birisi bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i bir toplulukla otururken görmüş. Bütün ashab-ı kiram ve selef büyükleri oradaymış. Bu topluluğun bulunduğu yere Hz. Musa gelmiş ve Hz. Peygamber'e bir hadisini sormuş:

— Ey Muhammed, sen "Benim ümmetim İsrailoğullarının enbiyasına denktir." dedin mi?

Hz. Peygamber tasdik etmiş:

— Evet, bu sözü ben söyledim. Ben sözümden geri dönmem. İstersen neden böyle dediğimi sana göstereyim.

— Şimdi sen yanındakilerden birisini bana göster de ben ona birkaç şey sorayım, demiş Hz. Musa. Hz. Peygamber, İmam Gazzâlî'yi işaret ederek;

— Ne soracaksan buna sor, demiş.

Hz. Musa, İmam Gazzâlî'nin eksikliğini gösterip onu sıkıntıya düşürmek maksadıyla zor bir mesele sormuş. İmam Gazzâlî ise onun bir sorusuna on cevap vermiş. Ne bir sıkıntıya düşmüş ne de bir kere yutkunmuş. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Musa'ya;

— Ümmetimin âlimlerinin seviyesini gördün mü, demiş. Hz. Musa yine karşı çıkmış:

— Evet, bu kişi âlim ama edebi terk etti. Ben buna bir sordum, o bana on cevap verdi. Bu sefer İmam Gazzâlî, Hz. Musa'ya cevap vermiş:

— Rabbin sana; "Ey Musa, elindeki nedir?" diye sormuştu. Sen de "O benim asamdır." dedin ve devam ettin: "Ona dayanırım, onunla koyunlara yaprak

silkerim, onunla başka işlerimi de görürün."[659] Bir soruya üç cevap verdin. Demedin ki, soran Allah'tır. Peki, sen niçin eşi benzeri olmayan o Allah'a karşı edebi terk ettin? Sen kendin yüce Allah'ın bir sorusuna üç cevap verdin. Şimdiyse senin bir soruna benim on cevap verme mi şaşırıyorsun?

Böylece İmam Gazzâlî, Hz. Musa gibi bir peygamberi alt etmiş.

2.5.15. Hz. Nuh

Edebî metinlerde daha çok tufan ve uzun ömür mazmunu olarak zikredilen Hz. Nuh'un[660] macerası, *Bâğ-ı Behişt*'te üç farklı şiirde hikâye edilmiştir. Eserde 286. sırada tertip edilen ve "*O da Rabbine, 'Ey Rabbim! Ben yenilgiye uğradım, yardım et.' diye dua etti.*"[661] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, Hz. Nuh'un uzun dokuz yüz elli yıl boyunca kavmini hak dine davet etmesi ve nihayetinde onların eziyetlerinden bıkıp Allah'a sığınması konu edilmiştir. 178. sırada tertip edilen ve "*Ant olsun, Nuh bize dua edip seslenmişti. Biz ne güzel cevap vereniz! Onu ve ailesini o büyük sıkıntıdan kurtardık. Onun neslini yeryüzünde kalanlar kıldık. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık.*"[662] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ise Hz. Nuh'un duasına icabet edilmesi ve tufanın gerçekleşmesi konu edilmiştir. Son olarak eserde 128. sırada tertip edilen ve "*Nuh, şöyle dedi: Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlâksız ve kâfir kimseler yetiştirirler.*"[663] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede ise yine Hz. Nuh'un kavminin helâkini istemesi ve tufanın gerçekleşmesi konu edilmiştir. Hz. Nuh, *Bâğ-ı Behişt*'te bizzat kendi hikâyesinin nakledildiği söz konusu üç şiirin dışında ise daima tufanla birlikte anılmıştır.[664]

Bâğ-ı Behişt'te Hz. Nuh ve tufanın konu edildiği mezkûr manzumelerde olaylar şöyle nakledilmiştir:

---

[659] İmam Gazzâlî'nin ağzından nakledilen hadise, Kur'an'da zikredilmektedir: "*Şu sağ elindeki nedir ey Musa? Mûsâ dedi ki: O benim değneğimdir. Ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelerim. Onunla başka işlerimi de görürüm.* (Taha, 20/17-18)."
[660] İskender Pala, *a.g.e.*, s. 361.
[661] Kamer, 54/10.
[662] Sâffât, 37/75-78.
[663] Nûh, 71/26-27.
[664] 89/11, 98/5, 195/5, 312/15.

2.5.15.1. Tufan

Ravilerin naklettiğine göre ulu'l-azm peygamberlerden olan Hz. Nuh, kavmini dokuz yüz elli yıl boyunca hak dine davet etmiş. O, davetinde ne kadar ısrar etmişse kavmi de ona o kadar zarar vermiş. Hz. Nuh onları kurtarıp Allah'a ulaştırmak istedikçe bunlar ona taş ve toprakla karşılık vermiş. Böylece üç devir boyunca o kavmi, usanmaksızın hidayete ulaştırmaya çabalamış. Bu devirlerden her birisi ise üç yüz yıllık bir süreyi kapsarmış. Her bir kavim veya nesil üç yüz yıl ömür sürermiş ve onlar yaşlanıp öldüklerinde Hz. Nuh yeni nesle tebliğe devam edermiş. Ne zaman bir yerde bir düğün veya bir toplantı olsa Hz. Nuh oraya gidip kavmine nasihat edermiş:

— Ey kavmim, sizin için daima bir kötülük vesilesi olan şu putları terk edip biz kere *lailaheillallah* deyin. Onun bu sözlerinden kavmi hiç etkilenmezmiş. Üstüne üstlük sövgü ile onu döverlermiş. Kanlar içinde olduğu halde bir viraneye atar giderlermiş. O an derhal Cebrail gelip arkasını sıvazlar ve ona tekrar güç verirmiş. Sonra da;

— Var git, kavmini davet et, dermiş. O da tekrar kavminin yanına gidip, onları bir kez daha davet edermiş. Onlar da aynı hal üzere yine sövüp döğerlermiş. Hz. Nuh'a Allah böyle ağır bir gam yükü vermiş. Ömrünün ahirine kadar, dokuz yüz yıl boyunca Hz. Nuh bu şekilde mücadele etmiş. Bu kadar uzun ömründe yalnızca yetmiş kişi ona inanmış.

Yine bir gün bir düğün olmuş. Hz. Nuh da âdeti olduğu üzere tebliğde bulunmak için düğüne gitmiş. Orada alçak bir adam varmış. Oğluna bir miktar altın vermiş ve onu Hz. Nuh'a karşı kışkırtmış:

— Ey oğul, uyanık ol! Onu vurmak bizim dinimizin bir ibadetidir, diyerek eline taşları sıkıştırmış. Babasının bu sözleri üzerine o talihsiz çocuk elindeki taşı atıp Hz. Nuh'un başını yarmış. Mübarek yüzü kan içinde kalmış. Gözlerine kadar kan dolmuş. Artık bunların eziyetlerinden bıkmış ve şu beddua ile Allah'a şikâyette bulunmuş:

— Ey Rabbim, bana sabır verdiğin yeter! Bunaldım artık. Bunlar beni mağlup etti. Sen bana yardım et. Yeryüzünü bu kâfirlerden temizle. Bunların işi gece

gündüz seni inkârdır. Ey Allah'ım, sen bunların cümlesini bir tufan ile helak et! Dünyayı benim kavmimden arındır, geriye bir kişi dahi kalmasın. Bunlardan bir kişi dünya bağında kalsa, gidip bu bağda biten güle diken olur. Sonra dünyaya gelen kullarını saptırırlar. Hem onlardan doğanlar da kâfir olurlar. Ey Allah'ım, sen bu kâfirleri helâk eyle, helâk eyle! Bir tanesi bile kalmasın ki, kullarını geri dalalete götürmeyeler.

Allah Teâlâ, "Nuh bize münacat etti, o icabet ehlidir." diye övdüğü Hz. Nuh'un duasını kabul etmiş ve ona Cebrail'i gönderip çabucak bir gemi yapmasını emretmiş. Sonra o kavme büyük bir tufan göndermiş. Onların üstüne şiddetli bir bela inmiş. Yerle göğün arası suya gark olmuş. Hz. Nuh, ehli de dâhil kendisine inanan yetmiş kişi ile birlikte gemiye binip tufandan kurtulmuş. Gemiye binenlerin dışındaki herkes tufanda boğulmuş. Hz. Nuh'un evladından olup da ona iman etmeyeni de tıpkı diğer inkârcılar gibi suda helak olmuş.

Kimileri bu tufanın bütün yeryüzünü, kimileri ise yalnızca bir bölgeyi kapsadığını söylemiş. Hz. Nuh'un ve ona inanların tufandan kurtulması ise Hz. Muhammed hürmetine olmuştur. Zira Hz. Nuh'un tufan esnasında Hz. Muhammed'i şefaatçi kıldığı söylenmiştir.

2.5.16. Hz. Salih

Hz. Salih, Suriye ile Hicaz arasındaki Hicr şehrinde yaşamış olan Semud kavmine gönderilmiştir. Bu kavim dağları ve kayaları oyup sağlam binalar yapmalarıyla maruftur. İnkârları sonucu helak edilmişlerdir.[665]

Kuloğlu, Hz. Salih'in hikâyesini üç farklı kasidede anlatmıştır. Bunlar "*(Salih,) onlara dedi ki: Ey kavmim! Niçin iyilikten önce kötülüğün acele gelmesini istiyorsunuz? Merhamet edilmeniz için Allah'tan bağışlanma dileseniz ya!*"[666] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan 94. kaside; "*Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah'ın dişi bir devesi. Bırakın onu, Allah'ın arzında yayılıp otlasın. Ona kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar.*"[667] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan 133. kaside ve "*Derken onu kestiler. Salih, dedi ki:*

[665] Ahmet Güç, "Sâlih", *DİA*, C. 36, s. 32-33.
[666] Neml, 27/46.
[667] Hûd, 11/64.

'Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. (Sonra helâk olacaksınız.) İşte bu, yalanlanamayacak bir tehdittir.' (Helâk) emrimiz geldiğinde Salih'i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâktan ve o günün rezilliğinden kurtardık."[668] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan 134. kasidedir. Hz. Sâlih'in hikâyesi *Bâğ-ı Behişt*'te şu şekilde aktarılmıştır:

2.5.16.1. Hz. Salih ve Deve Mucizesi

Hükm-i İlahî erişip Hz. Salih, insanları doğru yola davete, yani peygamberliğe memur oldu. Peygamberlik vazifesini alınca kavmini hak yola davete başladı. Onlara;

— Ey kavmim, niçin günah işlersiniz? Bu yolda devam ederseniz üstünüze Allah'ın azabı gelecektir. Onun hışmının korkusundan yer ve gök inler. Siz neden iyilikten önce kötülüğü istediniz? Hemen Allah'a tövbe edin! Ola ki Rabbiniz size acıyıp merhamet ede, diyerek çağrıda bulundu. Bunun üzerine kavmi, Hz. Salih'ten peygamberliğini bir mucize ile ispat etmesini istedi:

— Eğer sen gerçekten bir peygambersen Rabbine söyle de şu kayadan bize bir deve çıkarsın. Yüzü insan yüzü gibi ve tüyleri de misk gibi güzel kokulu olsun. Gözleri yakut olsun. Her bir tüyünde yürüdüğü zaman bir tanesi dahi yere dökülmeyen inciler düzülsün. O deve, dişi olsun ve yanınca da bir yavrusu bulunsun. Otlaklarımızda gezip sularımızdan içsin, ama hayvanlarımıza zarar vermesin. Eğer bunu yaparsan senin dinine iman getiririz.

Hz. Salih, Allah'tan yardım isteyerek kavminin şart koştuğu mucizeyi gerçekleştirmesini murat etti. Bunun üzerine Cebrail gelip;

— Ey Salih, şu vadiye git. Bir deve vermekle Allah'a noksan olmaz, dedi.

Kavmi, Hz. Salih'in başına toplanıp hep birlikte Cebrail'in söylediği vadiye gittiler. Hz. Salih ellerini açıp;

— Ey Rabbim, bunlara hikmetini göster. Bir deve vermekle sultana ziyan olmaz, diyerek eliyle kayaya işaret etti. İşaret ettiği anda kaya yarılıp çatladı. Adeta bir kapı gibi oldu. Hz. Salih karşısında bir ağaç gördü. Ağaç, ahır kapısı olmak üzere

---

[668] Hûd, 11/65-66.

oraya konulmuştu. Zira orada bütün yeryüzünü işgal edecek kadar sayısız deve vardı. Hz. Salih ağaç kapıyı kaldırdı ve içeriden bir deve çıktı. Cebrail;

— O ağacı hemen yerine koy! Eğer onu yerine bırakmazdan deve sürüleri bütün dünyayı işgal eder, dedi.

Hak Teâlâ, o kavmin istediği deveyi böylece meydana getirdi. Onlardan o deveye bir zarar vermemelerini istedi. Deve, onların arasında gezip otlaklarında otladı. Herkes sütünü sağıp sebeplendi. Hal böyle iken şeytan insan kılığına girip bir ihtiyar suretinde o kavme vesvese vermeye gitti. Kavmin ileri gelenlerine varıp onları devenin etine isteklendirir:

— Dünyada her kim ki bu devenin etini yerse bir daha hastalık görmez. Bunun eti her derde devadır.

Şeytanın bu sözleri üzerine o kavim, deveyi vurup öldürdü. Devenin yavrusu bu durumu görüp korkusundan kaçıp saklandı. Dışarı çıktığı o kayanın içine tekrar girdi ve kayboldu. Hz. Salih'in kavmi devenin etini aralarında paylaştılar. Kimi pişirip yedi, kimi asıp süs yaptı. Derisini dahi aldılar. O deriyi sandıklarına ıtır yaptılar. Misk gibi güzel kokan tüylerini alıp elbiselerini onunla kokulandırdılar. Kimisi hastası için, kimisi kendi derdi için devenin etini tecrübe etti. Böylece her biri başka bir sebeple onu yağma ettiler. Hz. Salih gelip olanları gördü. Adeta yüzünü gözünü, üstünü başını yırtarcasına döğündü.

— Ey kavmim, Allah'ın devesini niçin öldürdünüz? Hak Teâlâ bunun için sizi çok sert cezalandıracak. Artık üç gün boyunca yiyip için. Üç gün sonra size gökten Allah'ın azabı gelip çatacak. Bu sizin üstünüze inecek olan, Allah'ın yalanlanması mümkün olmayan vaadidir.

Mühlet bitip o kavim helak edileceği zaman Allah, Hz. Salih'i ve beraberindekileri o korkunç olaydan kurtardı. Melekler ateşten kamçılarla onları harap etti. O kavmi ateş yok etti.[669]

---

[669] Kur'an'da, Semud kavminin korkunç uğultulu bir sesle helak edildiği bildirilmiştir: "*Zulmedenleri o korkunç uğultulu ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Semûd kavmi Allah'ın rahmetinden uzaklaştı* (Hûd, 11/67-68)."

2.5.17. Hz. Süleyman

Hz. Süleyman'ın kıssası, klasik Türk edebiyatının belli başlı mazmunlarından birisidir. Şiirde daha çok zenginlik ve iktidar sahibi olması, iktidarının dünyadaki bütün mahlûkata şamil olması, tahtını rüzgârın taşıması, hayvanların dilini bilip onlarla konuşması, Sebe melikesi Belkıs'la olan macerası, ism-i azam duası yazılı olan yüzüğü, cinleri çalıştırması, karınca ve Hüdhüd ile olan muhavereleri ve akıllı veziri Âsaf dolayısıyla anılmaktadır. Bu kadar ayrıntılı, renkli ve çeşitli mazmunların öznesi olan ve üstüne üstlük Allah'ın seçilmiş kullarından bir peygamber olan Hz. Süleyman'ın şiirlerde çok anılması şaşılacak bir durum olmasa gerektir. Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te de en çok anılan isimlerden birisi Hz. Süleyman'dır. Eserde ekseri mülkü,[670] üzerinde ism-i azam duası yazılı olan yüzüğü/mührü,[671] tahtı[672] ve veziri Âsaf [673]dolayısıyla anılmıştır. Bunların hepsi dünya zenginliği ve hâkimiyetiyle ilgilidir. Dolayısıyla Hz. Süleyman'ın anıldığı hemen her yerde mevzu zenginlik ve güce dairdir. Ayrıca *Bâğ-ı Behişt*'te bu tür teşbih ve metaforlar dışında doğrudan Hz. Süleyman'ın vasfedildiği ve bazı kıssalarının anlatıldığı 3 tane de kaside vardır.[674] Bu kasidelerde Hz. Süleyman şöyle vasfedilmiştir:

Allah Teâlâ, Hz. Süleyman'a hadsiz nimetler bağışlamıştır: Onun için cinlere eşi benzeri olmayan bir taht yaptırtmış. Tahtını taşıması için de rüzgârı emrine vermiş. Rüzgâr, tahtın üstünde onu bütün efradıyla birlikte taşırmış. Böylece bir aylık yolu bir gündüz vaktinde ve diğer bir aylık yolu da bir gece vaktinde kat edermiş. Dünyada ulaşmadığı menzil kalmamış. Erimiş bakır ocağı yanınca akıtılıp

---

[670] 23/13, 36/16, 81/14, 119/1, 129/18, 183/10, 184/3, 184/16, 209/6, 231/4, 249/12, 250/1, 251/12, 331/3, 387/3.

[671] 23/13, 27/9, 40/19, 59/1, 69/7, 82/9, 150/2, 156/18, 164/4, 195/10, 207/9, 213/9, 231/4, 250/14, 290/1, 331/3, 350/4, 394/4.

[672] 36/16, 90/18, 184/8, 249/12.

[673] 116/8, 207/9, 231/4, 331/3, 350/4, 372/14, 387/3.

[674] Bu kasideler "*(Belkıs) 'Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmetmiştim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum' dedi* (Neml, 27/44)." şeklindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan 184. manzume; "*Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız* (Sebe, 34/12)." şeklindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan 250. manzume ve "*Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun ölümünü onlara ancak değneğini yemekte olan bir kurt gösterdi. Süleyman'ın cesedi yıkılınca cinler anladılar* (Sebe, 34/14)." şeklindeki ayetin tefsiri bağlamında yazılan 294. manzumelerdir.

istifadesine sunulmuş. Cinler emrine verilmiş. Eğer ona itaat etmezlerse ellerindeki ateş kamçılarıyla melekler o cinleri darp edermiş. Varacakları yer de Sair cehennemi olurmuş. Âsaf gibi bir vezir ve arkadaş verilmiş. Hükmü bütün dünyaya şamil kılınmış. Onun sahip olduğu bütün kudret kendisine verilen mühre kazılı olan ismullâhın hürmetine imiş. Zira ona, cennetten içinde ism-i azam mührü kazılı olan bir yüzük gönderilmiş. Dünyanın bütün hazineleri emrine verilmiş. Kuşların dili öğretilmiş.

Sahip olduğu onca muhteşem mülke rağmen Hz. Süleyman zühd içinde yaşamış. Başına külah, sırtına aba giyermiş. Onun için dünyada hiç kimse tevazuda ona erişemez. Allah, ona akıl ve zekâ vermiş de bunca mülk onun gözüne karınca kadar görünmemiş.

Hz. Süleyman'la ilgili *Bâğ-ı Behişt*'te nakledilen kıssalar ise şunlardır:

2.5.17.1. Asası Çürüyüp Yere Düşene Kadar Vefat Ettiğinin Anlaşılmaması

Hz. Davut döneminde inşaatına başlanan ve o vefat ettiğinde henüz bitmemiş olan Mescid-i Aksa'nın inşasına oğlu Hz. Süleyman döneminde de devam edildi. Hz. Süleyman, mabede sırçadan bir kubbe yaptırıp kapısını kapattı. Cinler ve periler içeride çalışmayı sürdürdü. Nihayet onun da ömrü vefa etmedi ve mabet tamamlanmadan Hz. Süleyman'ın vadesi tamam oldu, ama cinler onun öldüğünü bilmediler. Zira o elinin altında bir asaya dayanıp ayakta bekler vaziyetteydi. Otuz yıl boyunca Hz. Süleyman orada öylece bekledi ve cinler de çalışmaya devan ettiler. Peygamberlerin cesedi çürümediği için bu süre zarfında cinler onun vefat ettiğini anlamadılar. Mabet saf billurdan idi ve dışarıdakiler de Hz. Süleyman'ı ayakta görüp, yaşıyor zannettiler. Böylece Hz. Süleyman bir bekçi gibi dev ve perilerin çalışmasına nezaret etti. Sonunda bir kurt emr-i Hak'la o asayı yedi. Çürüyen asa kırldı ve Hz. Süleyman'ın cesedi yere düştü. Ancak o zaman cinler onun vefat ettiğini anladılar.[675]

2.5.17.2. Belkıs'ın Tahtının Bir Anda Hz. Süleyman'ın Sarayına Nakledilmesi

Hz. Süleyman devrinde Sebe adında mamur bir şehir vardı. Bu şehrin hükümdarı ise güzel bir kadın olan Belkıs idi. Sebeliler evvelce Müslüman değildiler. Hz. Süleyman'ın veziri Asaf, bu Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar az bir

---

[675] Hikâye 294. sırada tertip edilen kasidede anlatılmaktadır.

sürede Sebe'dan Hz. Süleyman'ın sarayına getirdi. Bunun üzerine Hz. Süleyman'ın sarayına gelen Belkıs, tahtını orada görünce Allah'a iman etti. Sebeliler de onunla birlikte Müslüman oldu. Belkıs, Hz. Süleyman'ın muhteşem mülkünü görünce; "Ben kendimi devlet sahibi bilirdim. Meğer benim, Hüma'nın kanadı diye bildiğim Süleyman'ın gölgesiymiş." dedi. Oradaki ihtişamı görüp kendi tahtını unuttu. Hz. Süleyman, Belkıs'la evlendi ve ona güzel bir saray verdi.[676]

2.5.18. Hz. Yakub

Hz. İshak'ın oğlu ve dolayısıyla Hz. İbrahim'in torunu olan Hz. Yakub'un lakabı İsrail'dir. Onun soyundan gelenlere de İsrailoğulları denilmiştir. Dolayısıyla İsrailoğullarının atasıdır.[677] Hz. Yakub, klasik Türk edebiyatında genellikle oğlu Hz. Yusuf'la birlikte anılmıştır. Bu itibarla Hz. Yusuf'u kaybettikten sonra gözlerinin görmez oluşu, sevgili oğlunun hasretiyle içinde yıllarca ağladığı külbe-i ahzanı, oğlunun gömleğinin kokusu ile gözlerinin açılışı gibi olayların etrafında oluşmuş metafor ağının merkezinde bulunmaktadır.[678] Hz. Yakub, *Bâğ-ı Behişt*'te de çoğu zaman Hz. Yusuf'la birlikte anılmıştır.[679] Eserde müstakil olarak Hz. Yakub'u konu edinen herhangi bir kaside yoktur. Yalnızca aslında İsrailoğullarının özelliklerinin anlatıldığı bir kasidede birkaç beyitle Hz. Yakub'dan da söz edilmiştir.

Bâğ-ı Behişt'te 251. sırada tertip edilen ve "*Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve (bir zamanlar) sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın.*"[680] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede, Allah'ın İsrailoğullarına verdiği nimetlerden bahsedilirken Hz. Yakub hakkında da bazı malumatlar verilmiştir. Söz konusu malumatlar şunlardan ibarettir:

Hz. Yakub'un lakabı İsrail'dir. Soyu Hz. İbrahim'e dayandığı için kuvvetlidir. Oğlunun biri (Hz. Yusuf) kaybolduğu için çok ağlamıştır. Allah onun soyunu yüceltmiştir. Soyundan dört bin tane peygamber geldiği rivayet edilmiştir. Bunların bir kısmına padişahlık da verilmiştir.

---

[676] Hikâyenin bir kısmı 116. kasidede, bir kısmı ise 184. kasidede anlatılmıştır. 116. kasidede daha çok Sebâ şehri tasvir edilmiştir. Bu tasvirin ayrıntıları çalışmanın *Sebâ* başlığı altında nakledilmiştir. Hz. Süleyman'ın Belkıs'la evlendiğine ilişkin ise Kur'an'da herhangi bir kayıt yoktur. Yalnız bazı müfessirlerin bu yönde görüşleri vardır (ilgili rivayetler için bk. İbn Kesir, *a.g.e.*, s. 647-648).
[677] İsmail Yiğit, *a.g.e.*,s. 300.
[678] İskender Pala, *a.g.e.*, s. 478.
[679] 51/8, 141/9, 312/14, 349/14, 387/13.
[680] Bakara, 2/47.

2.5.19. Hz. Yunus

Kur'an-ı Kerim'de dört defa kendi adıyla,[681] iki yerde de kendisini yutan balık münasebetiyle (*Zü'n-nûn* ve *Sâhibü'l-hût*)[682] adı zikredilen Hz. Yûnus, Hz. Yakub'un oğlu Bünyamin'in neslindendir. Musul civarında bulunan Asurluların başşehri Ninova'ya gönderilmiştir. Kavmine verilen mühlet dolmadan onları terk ettiği için balık tarafından yutulmakla cezalandırılmıştır.[683] Kuloğlu, Hz. Yûnus'tan yalnızca bir kasidede söz etmiştir. Söz konusu kaside dışında *Bâğ-ı Behişt*'te Hz. Yûnus bir daha anılmamıştır.

Bâğ-ı Behişt'te 300. sırada tertip edilen ve "*Şüphesiz Yûnus da peygamberlerdendi. Hani o kaçıp yüklü gemiye binmişti. Gemidekilerle kura çekmiş ve kaybedenlerden olmuştu. Böylece, Yûnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu. Eğer o, Allah'ı tespih edip yüceltenlerden olmasaydı, mutlaka insanların diriltileceği güne kadar balığın karnında kalırdı*."[684] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede Hz. Yunus'un hikâyesi konu edilmiştir. Kuloğlu olayı şöyle nakletmiştir:

2.5.19.1. Hz. Yunus'un Kavmini Terk Etmesi Balık Tarafından Yutulması

Yûnus bin Metâ, kavmi yüzünden türlü belalar çekmiş. O, kavmine hak yolu tebliğ edermiş, fakat kavmi onu hiç dinlemezmiş. Nihayet Allah, onlara azap göndereceğini bildirmiş. Bunun üzerine Hz. Yûnus, Allah'tan müsaade almamış olduğu halde kavmini terk etmiş. Limana varıp denize açılmakta olan bir gemiye binmiş. Bu sırada onun kavmi de yaklaşan azabı görüp yaptıklarına pişman olmuşlar ve üzerlerine gelen azaptan kurtulmanın çaresini aramaya başlamışlar. Padişahları çoluk çocuk, yaşlı genç bütün halkı bir araya toplamış. Yalınayak, başlar açık Allah'a yalvarmışlar:

"Ey Rabbimiz, Yûnus senin hak peygamberindir. İnandık ve kabul ettik. Ferman senindir: Boynumuzu kılıca yasladık, kefenimizi sırtımıza geçirdik ve sana geldik. Artık ya bizi öldür ya da salıver!"

---

[681] Nisa, 4/163; En'am, 6/86; Yûnus, 10/98; Sâffât, 37/139.
[682] Enbiya, 21/87; Kalem, 68/48.
[683] İsmail Yiğit, *a.g.e.*, s. 550-558.
[684] Sâffât, 37/139-144.

Allah Teâlâ, onların duasını kabul etmiş ve azaplarını kaldırmış. Kavmi bu şekilde bir macera yaşarken Hz. Yûnus da başka bir macera yaşıyormuş. Allah, onun bindiği gemiye bir tufan belası musallat etmiş. Gemidekiler, bu tufan belasının aralarından birinin yüzünden kendilerine çattığını düşünmüşler ve kura çekerek bu kişiyi bulmaya çalışmışlar. Üç seferinde de kura Hz. Yûnus'a denk gelince ona, "Sen ya bir suçlu ya da bir kaçkınsın!" demişler. Hz. Yûnus onlara bir cevap vermeyip kendisini denize bırakmış. O, denize düşer düşmez gemi de içine düştüğü tufan belasından kurtuluvermiş. Allah'ın emri üzerine Hz. Yûnus'u da bir balık yutuvermiş. Balığın karnında durmadan tesbih edip Allah'tan af dilemiş. Hz. Yûnus, affedilip kurtulana kadar bir müddet balığın karnında kalmış. Kimileri onun kırk gün kaldığını söylemişler.

2.5.20. Hz. Yusuf

Hz. Yusuf'un kıssası, klasik Türk edebiyatının en sevilen ve yaygın konularından birisidir. İçinde ihanet, ayrılık acısı, güzellik ve aşk gibi duygusal tonu yüksek ayrıntılar barındırması, hikâyeyi vazgeçilmez kılan başlıca unsurlardan olmalıdır. Zira bu macera, Kur'an-ı Kerim'de dahi kıssaların en güzeli olarak tavsif edilmiştir.[685] Konu hemen her devirde farklı müellifler tarafından ele alınıp birçok defa yazılmıştır. Bunun yanı sıra Hz. Yusuf'un kıssası, son derece işlevsel metafor gücü dolayısıyla klasik edebiyatın hemen her tür şiirinde istifade edilen bir mazmundur. Hikâyesinin birer unsuru olan kuyu, kanlı gömlek, köle olup satılmak, Züleyha,[686] iftira, hapishane, rüya, külbe-i ahzan, Ken'an... gibi remizlere geniş ifade imkanları dolayısıyla şiirlerde çok müracaat edilmiştir. Hz. Yusuf, *Bâğ-ı Behişt*'te de, doğrudan hayatını konu edinen üç kasidenin haricinde, daha çok mezkûr remizlerle anılmıştır.[687]

Bâğ-ı Behişt'te, Hz. Yusuf'un kıssasını konu edinen üç kaside vardır. Eserde 141. sırada tertip edilen ve "*Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı*

---

[685] Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin (Yusuf, 12/3).
[686] Hz. Yusuf, *Bâğ-ı Behişt*'te Züleyha ile olan macerası dolayısıyla çok fazla anılmamıştır. Bu durumla ilgili değerlendirmeler için çalışmanın "Aşk Kahramanları" başlığı altında yer alan "Yûsuf u Zelîhâ" alt başlığına bakılabilir.
[687] 23/16, 24/4, 36/5, 115/20, 185/2, 205/16, 217/14, 229/2-3, 387/13.

Müslüman olarak al ve beni iyilere kat.”[688] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, Hz. Yusuf’un zindandan kurtulup Mısır’da emir olduktan sonra ettiği dua ele alınmıştır. Eserde 265. sırada tertip edilen ve “*Yûsuf’un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin’i yanına bağrına bastı ve (gizlice) ‘Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzülme’ dedi.”*[689] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede ise, Hz. Yusuf’un yıllar sonra kardeşleriyle karşılaşması ve Bünyamin’i alıkoyması hikâye edilmiştir. Son olarak eserde 349. sırada tertip edilen ve “*Onlar, Yûsuf’a: ‘Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz biz senin iyilik edenlerden olduğunu görüyoruz’ dediler.”*[690] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede ise kardeşlerinin Hz. Yusuf’tan Bünyamin’i istemeleri ve bunun üzerine Hz. Yusuf’un onlara kimliğini belli etmesi konu edilmiştir.

Bâğ-ı Behişt’te Hz. Yusuf’un kıssası en başından itibaren anlatılmamıştır. Yalnızca Mısır’da emir olduktan sonra kardeşleriyle karşılaşması hikâye edilmiştir. Kuloğlu, söz konusu olayları şu şekilde nakletmiştir:

2.5.20.1. Hz. Yusuf’un Kardeşleriyle Karşılaşması

Hz. Yusuf’un kardeşleri, Ken’an ülkesinde kıtlık olunca zahire istemek için Mısır’a gitmişler. Hz. Yusuf onları görünce hemen tanımış. Onların en küçüğü, Yusuf’un ana baba bir kardeşi Bünyamin imiş. Onu yanına çağırıp kendisini tanıtmış:

— Ben senin kardeşinim. Sen de biliyorsun ki, şu diğerleri bana cefa etmişlerdi. Şimdi ben de onlara bir sıkıntı vereceğim, ama sen sakın bundan korkma. Hz. Yusuf, bu sözlerle Bünyamin’i teskin ederek kardeşlerine yapacağı işi ona anlatmış.

Hz. Yusuf, diğer kardeşlerine kendisini tanıtmamış. Yüklerini zahire ile doldurtup onları geri göndermiş. Bunlar yola koyulmuş giderken Yusuf’un askerleri artlarından yetişmiş ve yüklerini arayacaklarını söylemişler. Meğer onlar fark etmeden Hz. Yusuf, yüklerine kıymetli bir eşya saklatmış. Bazı raviler bu eşyanın

---

688 Yusuf, 12/101.
689 Yusuf, 12/69.
690 Yusuf, 12/78.

yakuttan mamul bir maşrapa olduğunu söylemiş. Mısır'ın sınırlarından çıkmak üzere olan kardeşlere askerler şöyle seslenmiş:

— Ey kervan ehli, padişahın kıymetli ölçeği kayboldu. Çabuk geri dönün!

Bunları geri çevirip yüklerini bir bir aramışlar. Sözünü ettikleri eşya Bünyamin'in yükünde bulunmuş. Hz. İbrahim'in şeriatına göre hırsızlık yapan kimse çalınan eşyanın sahibine köle edilirmiş. Bu yüzden Bünyamin alıkonulmuş. Diğerleri Yusuf'un huzuruna varıp Bünyamin için yalvarmışlar:

— Ey padişahımız, bunun çok muhterem bir babası vardır. O, duaları kabul olan bir kişidir. Eğer sen Allah'ın cennetine girmek istersen Bünyamin'i bırak, onun yerine içimizden başka birisini alıkoy. O yaşlı adamın bedduasını alma. Ey aziz, biz seni cömert birisi olarak gördük. Bizi cenk atına bindirme artık!

Hz. Yusuf onlara şöyle cevap vermiş:

— Peygamberin şeriatı bu mudur? Rabbinizin emrine sadakatiniz böyle midir? Değil mi ki, hırsızlık yapan, mal sahibinin kölesi olur. Eğer bu çocuğu bırakırsam sizin şeriatınız bozulur. Burada size soracağım bir şey var. Bende Süryani dilinde yazılmış bir belge var. Onu okuyup anlayacak kimse yok burada.

— Biz o dili çok iyi biliriz, demişler. Yusuf, belgeyi onlara vermiş. Belgeyi görünce yüzleri kızarmış. Çünkü bu belgeyi yazıp Hz. Yakup'un mührünü vuran kendileriymiş.

— Neden diliniz tutuldu, diye sormuş Hz. Yusuf.

— Bunun manasının hükmünü bizden sorma deyip, utanç içinde kalmışlar.

Böylece Hz. Yusuf, onları kendi şeriatlarıyla susturmuş.

2.6. Dört Halife

2.6.1. Hz. Ebubekir

Klasik divan tertibi usulü gözetilerek yazılan *Bâğ-ı Behişt*'te, Hz. Peygamber'in övgüsünde söylenen 5 ve 6. kasideleri müteakiben gelen dört kasidede sırasıyla dört halife mevzubahis edilmiştir. Bu itibarla eserdeki 7. kaside, Hz.

Ebubekir'in medhinde ve *"(Yaptığı iyiliği) ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için (yapar). Elbette kendisi de hoşnut olacaktır."*[691] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılmıştır. Söz konusu ayetlerin Hz. Ebubekir için nazil olduğu belirtilerek şu olay nakledilmiştir:

2.6.1.1. Hz. Ebubekir'in Bilal'i Satın Alması Üzerine Çıkan Dedikodular

Hz. Ebubekir, Bilal-i Habeşî'yi satın alıp azat edince ashaptan bazıları, "Ebubekir, Bilal'i gizli bir hazinenin yerini bildiği için satın aldı." diyerek dedikodu çıkardılar. Bu dedikodular üzerine yukarıdaki ayetlerle Allah, Hz. Ebubekir'in iyilik yaparken tek düşüncesinin Rabbinin rızasını kazanmak olduğunu bildirdi.[692]

Şiirde, Hz. Ebubekir'in vasfı beyanında ayrıca şunlar söylenmiştir: Onu, Kur'an-ı Kerim'de bizzat Allah övmüştür. Hz. Peygamber, kendi yerine Hz. Ebubekir'i halife tayin etmiştir ve sahabenin hepsi de ona uymuştur. Dünyanın en cömertlerinden birisiydi. Kimseden bir şey beklemeksizin yalnızca Allah rızası için iyilik yapardı. Tüm varlığını Allah yoluna ihsan etmiştir. Asr suresi onun şanında inzal edilmiştir. Peygamberlerden sonra insanların en değerlisi odur. Ariflerin ve evliyaların serdarıdır. Hz. Peygamber, onun için şöyle demiştir: "Cennetin anahtarları Ebubekir'in elinde olacaktır. Dilediğini cennete koyacak, dilediğini ondan uzaklaştıracaktır."

Asr suresinin Hz. Ebubekir için nazil olduğuna, bu surenin tefsiri bağlamında yazılan 213. şiirde de değinilmiştir. Surenin nüzul sebebi bağlamında aşağıdaki olay nakledilmiştir:

2.6.1.2. Kureyşlilerin Hz. Ebubekir'i Malını İnfak Etmesinden Dolayı Kınaması

Hz. Ebubekir, Müslüman olmadan önce çok zengindi. Müslüman olunca bütün varlığını Allah yolunda sarf etti. Kureyş'in ileri gelenleri onun bu yaptığını eleştirdiler. "Ebubekir bütün varlığını telef etti. Bunca malı dağıtıp büyük bir hüsrana uğradı. Evvel talih ve baht sahibi iken şimdi talihsiz oldu." diye hakkında ileri geri konuştular. Bunun üzerine Asr suresiyle Allah, asıl hüsranda olanların müşrikler olduğunu bildirdi.

691 Leyl, 92/20-21.
692 Bu rivayet, *Sebeb-i Nüzul* başlığı altında değerlendirilmiştir. Detaylar için ilgili bölüme bakılabilir.

Bâğ-ı Behişt'te Hz. Ebubekir, nüzul sebebi olarak kendisinin gösterildiği yukarıdaki ayetlerin dışında iki yerde daha doğrudan tefsir konusu edilmiştir. Bunlardan biri Tin suresinin ilk beş ayetinin tefsiri beyanında yazılan 64. kasidede "tîn (:incir)" lafzının tefsiri dolayısıyla; diğeri 104. kasidede ilgili ayetlerin[693] tefsiri yapılırken Hz. Ebubekir'den bir rivayet dolayısıyladır. İlkinde, Tîn suresinin birinci ayetinde[694] üstüne yemin edilen *tîn* lafzı ile kastedilenin Hz. Ebubekir olduğu ifade edilmiştir. İkincisinde ise yetimi ve dileneni ezmemenin emredildiği söz konusu ayetler münasebetiyle Hz. Ebubekir'e, bir insana yardım etmek için onun ne derece fakir olması gerektiği sorulmuş. O da; "Size gelen dilencinin Uhud dağı kadar altın ve gümüşü olduğunu görseniz dahi onu boş göndermeyin. Bir hurma miktarınca da olsa ona bir şeyler verin." diye cevap vermiştir.

Bâğ-ı Behişt'te, Hz. Ebubekir, yalnızca yukarıda sözü edilen kasidelerde anılmamıştır. Bunların dışında da anıldığı manzumeler vardır. Bu manzumelerde, yukarıda nakledilenlerden başka Hz. Ebubekir'in şu vasıflarından söz edilmiştir: Medine'ye hicreti esnasında Hz. Peygamber'in yol arkadaşı olmuştur.[695] Sıddıktır.[696]

2.6.2. Hz. Ömer

Dört halifenin ikincisi olan Hz. Ömer, *Bâğ-ı Behişt*'te 6 farklı şiirde anılmıştır.[697] Bunlardan birisi, yalnızca onun övgüsüne münhasır olan ve eserde 8. sırada bulunan kasidedir. Mezkûr şiirde Hz. Ömer övülürken, meşhur olduğu üzere, adil olması üzerinde durulmuştur. Nitekim şiirde tefsire mevzubahis olmak münasebetiyle serlevhaya yazılan ayette de adalete vurgu yapılmaktadır.[698] Adalet konusundan başka onu bizzat Hz. Peygamber'in övdüğü belirtilerek iki hadis nakledilmiştir:

1. "Allah'ın sırrını ilham ettiği bazı kulları vardır. Onlardan birisi de Ömer'dir."

---

[693] Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi? Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi? Öyleyse sakın yetimi ezme! Sakın isteyeni azarlama! Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat (Duhâ, 93/6-11).
[694] Tîn'e ve zeytûn'a andolsun (Tin, 95/1).
[695] 50/14-15.
[696] 369/4
[697] 8, 64/12, 111/18-19, 180/15, 253/19-20, 346/6.
[698] Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor (Nahl, 16/90).

2. “Ömer öldüğü zaman din keder bulur.”

Manzumede, Hz. Ömer’le ilgili şu üç olay da nakledilmiştir:

2.6.2.1. Hz. Ömer’in Kaybolan Koyunu Araması

Bir gün Hz. Ömer’i sahrada yalınayak koyun ararken gördüler. Meğer beytülmalden bir koyun kaybolmuş da onu ararmış. Birisi ona;

— Ey müminlerin emiri, kaybolan koyunu aramak sana düşmez. Emrindeki adamlardan birine söyle, o arasın, dedi. Hz. Ömer hışımla dönüp cevap verdi:

— Kıyamet gününde onun hesabını Allah, bana soracak!

2.6.2.2. Hz. Ömer’in Şam’a Giderken Deveye Kölesiyle Nöbetleşe Binmesi

Hz. Ömer bir seferinde yanında kölesiyle Şam’a yola çıkmış. Binek olarak ikisi için yalnızca bir deve varmış. Bu sebeple yol boyunca deveye kölesiyle nöbetleşe binmiş. Şam’a girecekleri sırada ise nöbet köleye gelmiş. Hz. Ömer, köleyi deveye bindirip yularından tutmuş. Bu sırada halife geliyor diye şehrin ileri gelenleri de onları karşılamaya çıkmış. Onların karşısına kölesi devede olduğu halde ve kendisi de onun ipini çeker bir vaziyette çıktı.

2.6.2.3. Hz. Ömer’in Güneşi Karartması

Bir gün Hz. Ömer’in sırtı açık kalmış. Buraya temas eden hararetli güneş ışıkları sırtını yakmaya başlamış. Canı acıyan Hz. Ömer hışımla dönüp güneşe bakmış ve bu bakışın tesiriyle güneş kararmış. Bunun üzerine tekrar dönüp ona lütufla bakınca güneş parlaklığını bulmuş.

2.6.2.4. Hz. Ömer’in Nil’e Yazdığı Mektup

Bâğ-ı Behişt’in Manisa nüshasında, mezkûr üç hikâyenin anlatıldığı sayfada çıkmaya Hz. Ömerle ilgili başka bir rivayet daha kaydedilmiştir. Bu kayıt, söz konusu kaside ile aynı vezinde yazılan üç beyitten oluşmaktadır. Rivayet şöyledir:

Cahiliye zamanında Mısır’daki Nil nehri, kurban olmak üzere güzel bir kız ona atılmadıkça taşmazmış. Hz. Ömer devrinde İslam orduları Mısır’ı fethedince bu âdete son vermişler. Bunun üzerine Nil gerçekten de taşmamış. Hz. Ömer durumu öğrenip bir mektup yazmış ve “Bu mektubu Nil’e atın.” demiş. Mektup nehre atıldığı an nehir coşmaya başlamış.

2.6.2.5. Hz. Ömer'in Yüzüne Tüküren Suçluya Had Vurmayı Terk Etmesi

Öfkeyi yutup insanları affetmenin faziletini bildiren bir ayetin[699] tefsiri bağlamında yazılan 253. kasidede ise Hz. Ömer'le ilgili şu olay nakledilmiştir:

Hz. Ömer, bir suçlunun haddini uygularken suçlu, Hz. Ömer'in yüzüne tükürmüş. Hemen o an Hz. Ömer vurmayı bırakmış. "Evvel vurduğum Allah içindi, bundan sonra vurursam nefsim için olur." demiş.

2.6.2.6. Nasr Suresi İnince Hz. Ömer'in Ağlaması

Nasr suresinin tefsir edildiği 111. kasidede de Hz. Ömer'le ilgili bir rivayet aktarılmıştır: Nasr suresi inince Hz. Ömer ağlamaya başlamış. Hz. Peygamber; "Ey Ömer niçin ağlıyorsun?" diye sormuş. Hz. Ömer; "Ya Resulallah, senin vefatına işaret geldiği için ağlıyorum." demiş.

Bâğ-ı Behişt'te 64. sırada yer alan ve Tîn suresinin tefsiri bağlamında nazmedilen 64. kasidede ise Hz. Ömer'le ilgili olarak başka bir rivayet aktarılmıştır. Surenin birinci ayetinde[700] üstüne yemin edilen *zeytûn* lafzı ile kastedilenin Hz. Ömer olduğu ifade edilmiştir.

2.6.3. Hz. Osman

İslam halifelerinin üçüncüsü olan Hz. Osman, *Bâğ-ı Behişt*'te 4 farklı yerde anılmış ve şu özelliklerinden bahsedilmiştir: Hz. Peygamber'e iki kez damat olmuş ve *Zi'n-nûreyn* lakabını almıştır.[701] İnsanların en hayâlısıdır.[702] Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliğini yapmıştır.[703] Kur'an-ı Kerim'i çoğaltmıştır.[704] Tin suresinin ikinci ayetinde üzerine yemin edilen Tur-ı Sina dağının mazmunu Hz. Osman'dır.[705]

Bâğ-ı Behişt'te dört halifenin hepsi için medhiye yazılmıştır. Bu itibarla eserdeki 9. kaside Hz. Osman'ın vasfında yazılmıştır. Kasidede, serlevhaya

---

[699] Öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever (Âl-i İmrân, 3/134).
[700] Tîn'e ve zeytûn'a andolsun (Tin, 95/1).
[701] 9/1, 9/6.
[702] 9/7, 9/15.
[703] 22/2.
[704] 27/13.
[705] Daḫı hem Ṭūr-ı Sīnāyı dėdiler ḥażret-i ʿOs̱mān
Bulara Ḥaḳ ḳāsem ḳıldı bulardur raḥmete muḥtāc (64/13)

kaydedilen ayetlere[706] hiç değinilmeden yalnızca Hz. Osman'dan söz edilip Hz. Peygamber'in onun övgüsünde söylediği hadisler nakledilmiştir. Söz konusu hadisler şunlardır:

1. "Eğer yetmiş tane kızım olsaydı onları da bir bir Osman'a verirdim."

2.6.3.1. Hz. Osman'ın Cennetle Müjdelenmesi

2. Hz. Osman, bir gaza vesilesiyle hayli infakta bulundu. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona; "Cennet bahçeleri sana vacip oldu." dedi.

2.6.3.2. Hz. Osman'ı Görünce Hz. Peygamber'in Ayağını Toplaması

3. Hz. Peygamber bir gün ayağını uzatıp oturmuştu. Yanında Hz. Ebubekir vardı, fakat yine de ayağını toplamamıştı. Daha sonra oraya Hz. Osman çıkageldi. Hz. Peygamber, Hz. Osman'dan utanıp ayağını topladı ve "Hayâ tacı başından gitmesin." dedi.

4. Hz. Peygamber bir gün Hz. Osman'ı cennetle müjdeleyip; "Cennet köşklerinde ebedi nimetler içinde olacaksın." dedi.

2.6.3.3. Cennette Hz. Osman'ın Nurunun Görülmesi

5. Hz. Peygamber'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir gün cennette bir nur peyda oldu. Cennet ehli o nurdan birbirini göremez oldular. Her yer nura gark oldu. Cennet ehli;

— Ey Rabbimiz, bu parlak ışığın aslı nedir, diye sordular. Allah Teâlâ;

— Osman'dandır o. Şimdi evinden çıktı, mescide yürümektedir. O nur, Osman'ın ayakkabılarının nurudur, dedi."

2.6.3.4. Hz. Osman'ın Rüyası

Hz. Osman'ın vasfında yazılan söz konusu kasidede son olarak onun vefatına dair bir rivayet nakledilmiştir. Rivayet aşağıdaki gibidir:

Ramazan ayıydı. Hz. Osman odasında tek başına uyurken rüyasında Hz. Peygamber'i gördü. Hz. Peygamber sordu:

---

[706] İşte onlar, sabretmelerine karşılık cennetin yüksek makamlarıyla mükâfatlandırılacaklar ve orada esenlik dileği ve selâmla karşılanacaklardır. Orada ebedî kalırlar. Orası ne güzel bir durak ve ne güzel bir konaktır (Furkan, 25/75-76)!

— Ey Osman, seni öldürmeye yeltendiler mi? Hz. Osman cevap verdi:

— Evet, ya Resulallah! Hz. Peygamber yine sordu:

— Sana yardım edelim mi? Yoksa cennet sofrasında bizimle yemek yemeyi mi istersin? Hz. Osman;

— Ya Resulallah, seninle birlikte cennet yemeklerinden yemeyi isterim, dedi.

2.6.4. Hz. Ali

Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, damadı ve nihayet halifesi olan Hz. Ali *Bâğ-ı Behişt*'te birçok defa anılmıştır. Eserde 10. sırada tertip edilen "*dur Murtazâ*" redifli kaside, onun vasfında bir medhiye olarak nazmedilmiştir. Mezkûr medhiyede ve sair yerlerde Hz. Ali'nin şu vasıflarından söz edilmiştir:

Hak yolunun saliklerine rehberdir. Onun eteğinden tutan Allah'a ulaşır. Hasta gönüllerin şifasıdır.[707] Cengâver idi. Ne zaman bir cenk olsa hemen küffara hünerini gösterip kimseden korkmazdı.[708] Müşriklerin, Hz. Peygamber'i öldürmeyi planladığı hicret gecesinde onun yatağında yatmıştır.[709] Hayber savaşında büyük kahramanlıklar göstermiştir. O olmasa Hayber kalesi fethedilemezdi.[710] Allah'ın aslanıdır.[711] Tin suresinin üçüncü ayetinde üzerine yemin edilen emin beldenin (*ve hâze beledi'l-emîn*) mazmunudur.[712] Onu, İnsan Suresi'nde bizzat Allah övmüştür.[713] Kılıcının adı *Zülfikâr*[714], atının adı *Düldül*, kölesinin adı ise *Kanber*'dir.[715] Kendisi

---

[707] Mutasavvıflar en başından beri tarikat geleneğinde iki esaslı silsilenin olduğunu kabul etmişlerdir. Bu silsilelerden birisi Hz. Ali'ye diğeri ise Hz. Ebubekir'e nispet edilmektedir. Burada, Hz. Ali'nin mutasavvıflarca kabul görmüş rolüne gönderme yapılmaktadır:

Ḥaḳ yolına sāliklere hep reh-nümādur Murtażā
Evc-i hüviyyetde uçar ol bir Hümādur Murtażā (10/1)
Kim ṭutsa anuñ dāmenin ėrer cenāb-ı Ḥażrete
Şol ḫaste-diller derdine hergiz devādur Murtażā (10/4)

[708] Ol-dem ġazā olsa eger küffāra ʿarż ėdüp hüner
Ėtmezdi kimseden ḥaẕer şīr-i Ḫudādur Murtażā (10/17)

[709] 50/15-18.

[710] Cümle ṣaḥābe-i Resūl bulımaz idi fetḥ-i bāb
Ḳalʿa-i Ḫaybere eger arada Ḥaydar olmasa (346/3)

[711] Ol-dem ġazā olsa eger küffāra ʿarż ėdüp hüner
Ėtmezdi kimseden ḥaẕer şīr-i Ḫudādur Murtażā (10/17)

[712] Daḫı şehr-i emīn ancaḳ ʿAlī ḥażretleri ola
ʿUlūmuñ ol ḳapusıdur degildür fikrete muḥtāc (64/14)

[713] Allâh Resūli ḥaḳḳına anuñ dėmişdür *lā-fetā*
Medḥ-i kelāmında Ḥaḳuñ bil *hel etā* dur Murtażā (10/2)

[714] 34/11.

ise *Ali*'den başka şu isimlerle de anılmıştır: *Haydar, Kerrâr, Murtazâ, Şâh-ı Merdân.*[716]

Bâğ-ı Behişt'te, Hz. Ali övgüsünde söylendiği iddia edilen iki tane hadis nakledilmiştir:[717]

1. "Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur."

2. "Ben ilmin şehriyim. Ali de onun kapısıdır."

İslam toplumlarında Hz. Ali'nin özel bir yeri vardır. Bu itibarla onun hakkında hayli kabarık bir menkıbe ve vecize literatürü meydana getirilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'te de Hz. Ali'den üç vecize nakledilmiştir:

1. Hz. Aliye "Cennet ehli kimdir?" diye sordular. O da "Biziz." dedi.[718]

2. Hz. Ali, dünya hayatını, öldüğün zaman uyanacağın bir uykuya benzetmiştir.[719]

3. Hz. Ali'nin "Ben Araf ehliyim." dediği rivayet edilmiştir.

Hz. Ali vasfında yazılan mezkûr kasidede Kuloğlu, tefsire mevzubahis edilen ayetlerin[720] nüzul sebebi olarak değerlendirilen ve Hz. Ali'ye nispet edilen şu olayı nakletmiştir:

2.6.4.1. Hz. Ali'nin Elindeki Son Yiyeceği Muhtaçlara Vermesi

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in hasta olması üzerine Hz. Ali, çocukları iyileşirse üç gün oruç tutacağını söyledi. Nihayet çocuklar iyileşti ve Hz. Ali de adağını yerine getirmek için oruç tuttu. İftar yemeği için üç ekmek tedarik etti. İftar vakti olacağı

---

[715] 346/7.

[716] Cümle ṣaḥābe-i Resūl bulımaz idi fetḥ-i bāb
Ḳalʿa-i Ḫaybere eger arada Ḥaydar olmasa (346/3)
Pes rivāyetdür ʿAlīden dėdi Aʿrāf ehliyem
Ṭut ḳulaġuñ nice söyler imdi Kerrār içerü (313/15)
Ḥaḳ yolına[716] sāliklere hep reh-nümādur Murtażā
Evc-i hüviyyetde uçar ol bir Hümādur Murtażā (10/1)
Ḳapularınuñ ardına uralar Şāh-ı Merdānı
İçinde ḳala nār ehli ki bir semte firār olmaz (148/8)

[717] 10/2, 10/18.

[718] 45/20.

[719] 304/19.

[720] Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) "Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz." (İnsan, 76/8-9).

sırada bir hasta, kapısına gelerek yiyecek bir şeyler istedi ve Hz. Ali de sofrasındaki üç ekmekten birisini bu adama verdi. Hastanın gitmesinden sonra bu sefer de yetim olduğunu söyleyen birisi kapıya geldi. Hz. Ali ikinci ekmeği de bu yetime verdi. Aynı şekilde üçüncü ekmeği de hiç yiyeceği bulunmayan bir esire verdi. Böylelikle kendisi ve ailesi için evlerinde başka hiçbir yiyecek kalmadı. İlgili ayetler, bu olay üzerine Hz. Ali vasfında nazil oldu.[721]

2.7. Dinî ve Menkıbevî Şahıslar

2.7.1. Abdullah bin Mübarek

Hicrî 2. asrın başlarında Merv'de doğmuş bir Türk olan Abdullah bin Mübarek hadis ve fıkıh ilimlerinin önde gelen temsilcilerinden addedilmiş, Ebu Hanife'nin öğrencisi ve dostu olmuş, zühdle alakalı hadis malzemesini tedvin etmiş bir âlimdir. Bütün bu meziyetlerine ilaveten aynı zamanda devrinin önemli şairlerinden de birisi olmuştur. Zühde verdiği ehemmiyet ve muttaki yaşantısı münasebetiyle tasavvufî muhitlerde de adından çokça söz edilmektedir. Hakkında geniş bir menkıbe literatürü meydana getirilmiştir.[722]

Abdullah bin Mübarek, *Bâğ-ı Behişt*'te de menkıbevî kişiliği dolayısıyla anılmıştır. Eserde 279. sırada tertip edilen ve "*Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.*"[723] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, sözünde durmanın önemini ihsas etmek maksadıyla Abdullah bin Mübarek'in menkıbelerinden birisi kaydedilmiştir. Kuloğlu, olayı şöyle nakletmiştir:

2.7.1.1. Verdiği Sözü Bozacak Olması Üzerine İbn Mübarek'in Uyarılması

Abdullah bin Mübarek'in şöyle dediğini naklederler:

"Bir gün kâfirin biriyle cenk ediyordum. Öğleye kadar vuruştuk. Öğle vakti girdi ve ben namaz kılmak için ondan müsaade istedim. Bana müsaade etti ve ben de namazımı kılıp Allah'a olan borcumu eda ettim. Namazdan sonra gördüm ki, kâfir öylece beni bekliyor. Yine cenge devam ettik. Bir saat geçmemişti ki, bu sefer de o

---

[721] 10/5-14; Bu rivayet, *Sebeb-i Nüzul* başlığı altında değerlendirilmiştir. Detaylar için ilgili bölüme bakılabilir.
[722] Raşit Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, C.: 1, s. 122-124.
[723] İsrâ, 17/34.

benden müsaade istedi. Ben de ona müsaade ettim ve seyretmeye koyuldum. Yanında bir put varmış. Çıkarıp ona tapındı. Gönlümden, 'Onu şimdi savunmasız yakaladım.' diye geçirerek kılıcımı çekip üstüne yürüdüm. Tam o esnada semadan '*Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.*'[724] mealindeki ayeti okuyan bir ses duydum. Böylece niyetimden vazgeçtim."

2.7.2. Bâyezîd-i Bistâmî

Hicrî 2. asrın son çeyreği ile 3. asrın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilen [ö. 234/848?] Bâyezîd-i Bistâmî, ilk mutasavvıflardan olup, tasavvufî kaynaklarda daha çok menkıbeleri ve şathiyeleriyle anılmaktadır. Kaynaklarda tam adı Ebû Yezîd Tayfûr b. Îsâ b. Sürûşân olarak kaydedilen Bistâmî'nin hayatına dair ayrıntılı bilgi bulunmamakla birlikte ona atfen birçok menkıbe, vecize ve şathiye nakledilmiştir.[725] Bu nakiller, tasavvufî metinler yoluyla edebiyata da yansımıştır. Klasik Türk edebiyatında, Bistâmî'ye atfedilen şathiyelerin mutasavvıf şairlerce iktibas edildiği görülmektedir.[726] Şathiyelerinin dışında âbidliğiyle de meşhur olan Bâyezîd-i Bistâmî, klasik Türk edebiyatında bu yönüyle de mevzubahis edilmiştir.[727] Bâyezîd-i Bistâmî, *Bâğ-ı Behişt*'te de âbidliğine vurgu yapılarak asıl adı olan Tayfûr ismiyle anılmıştır:

ḲULOĠLI Ḥaḳ resūlinüñ şefāʿātin ṭaleb eyle
Ṣaḳın aʿmālüñe baḳma olursañ da eger Ṭayfūr (131/20)

2.7.3. Cüneyd-i Bağdâdî

Hicrî 3. asırda Bağdat'ta doğup yine hayatını burada sürdüren Cüneyd-i Bağdâdî; tasavvuf terimlerini, tasavvufun usul ve esaslarını ilk defa tesbit eden önemli bir mutasavvıftır. Tarikatların hemen hepsinin silsilelerinde ona yer veriliyor

---

[724] İsrâ, 17/34.
[725] Süleyman Uludağ, "Bâyezîd-i Bistâmî", *DİA*, C.: 5, ss. 238-241.
[726] Örneğin XVI. yüzyıl şairlerinden Garîkî'ye ait olan aşağıdaki beyitte, Bistâmî'ye atfedilen "*Aziz ve Celil olan Rabbimi rüyamda gördüm. Sana nasıl vasıl olabilirim dedim. Şöyle buyurdu: Nefsini bırak da öyle gel.*" şeklindeki sözün iktibas edildiği görülmektedir:
Bir ḳademdür çünki Ḥaḳ dėdi ki *daʿ nefsek teʿāl*
Ḫaṭveteyn dėdi gerçi bir ḫaberde Muṣṭafā (Garikî b. Yûsuf b. Mezid, *Divan*, Vatikan Kütüphanesi, Vat. Turco 214, v. 16b.)
[727] İskender Pala, *a.g.e.*, s. 60.

olması, onun tasavvuf tarihi içindeki ehemmiyetini göstermesi bakımından kayda değerdir.[728] Bu itibarla bütün tasavvuf ekollerince hüsnükabul gören Cüneyd-i Bağdâdî etrafında devasa bir menkıbe literatürünün oluşması da kaçınılmaz olmuştur. Hemen her tasavvufî metinde Cüneyd-i Bağdâdî ile ilgili anlatımlara rastlamak mümkündür. Bu münasebetle kendisi de bir mutasavvıf olan Kuloğlu da *Bâğ-ı Behişt*'te Cüneyd-i Bağdâdî'den iki defa nakil yapmıştır. Bunlardan birinde Cüneyd-i Bağdâdî'nin, Kur'an-ı Kerim'e uymanın önemi beyanında irad ettiği bir vecize nakledilirken diğerinde de şükürle ilgili bir ayetin tefsiri beyanında, tasavvufî muhitlerde çok meşhur olan bir vecizesi nakledilmiştir.

1. *Bâğ-ı Behişt*'te 59. sırada tertip edilen ve "*Biz Kur'an'dan, mü'minler için şifa ve rahmet olacak şeyler indiriyoruz. Zalimlerin ise Kur'an, ancak zararını artırır.*"[729] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, Cüneyd-i Bağdâdî'nin "*Allah'a kurbiyyet sağlamak için Resulullah'ın yolundan başka bütün yollar kapalıdır*." şeklindeki vecizesi nakledilmiştir.

2. *Bâğ-ı Behişt*'te 275. sırada tertip edilen ve "*Ey Davûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır.*"[730] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede şükrün tarifi için Cüneyd-i Bağdâdî'nin bir vecizesinden delil getirilmiştir. Kuloğlu, ilgili vecizeyi şöyle kaydetmiştir:

Şeyh Cüneyd hazretleri Mekke'ye gitmiş. Anadolu'dan, İran'dan hâsılı dünyanın dört bir yanından Mekke'ye gelen ariflerin ve âlimlerin bir araya geldiği bir toplantıya katılmış. Bunlar "Allah'a nasıl şükretmek gerekir?" diye aralarında konuşmaya başlamışlar. Sıra Cüneyd hazretlerine gelince "*Verdiği nimete güvenerek Allah'a asi olmamaktır*." demiş.[731]

2.7.4. Ebu'l-feth

Bâğ-ı Behişt'te, Ebu'l-feth'ten bir yerde bahsedilmektedir. Eserde 343. sırada tertip edilen ve "*Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk*

[728] Süleyman Ateş, "Cüneyd-i Bağdâdî", *DİA*, C.: 8, ss. 119-121.
[729] İsrâ, 17/82.
[730] Sebe, 34/13.
[731] Süleyman Ateş, Cüneyd-i Bağdâdî'nin mezkûr sözünü yedi yaşındayken söylediğini nakletmiştir (Süleyman Ateş, *a.g.m.*).

meclisindedirler."[732] mealindeki ayetin tefsiri beyanında yazılan manzumede *sıdk*'ın tarifi yapılırken Ebu'l-feth'e atfen bir nakil yapılmıştır. Kuloğlu, söz konusu nakli şöyle aktarmaktadır:

Bir gün Ebu'l-feth'e sıdktan sual etmişler. Bunu soranları alıp bir demirci dükkânına varmış. Kızmış bir demiri eline almış ve "Sıdk, Allah'ın varlığına bu derece iman etmektir." demiş.

2.7.5. Hâbil ve Kâbil

Hz. Âdem ve Havva'nın ilk iki oğlu olan Hâbil ve Kâbil, Kur'an-ı Kerim'de Allah'a kurban sunmaları ve kendi kurbanının kabul edilmemesi üzerine Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi olayıyla zikredilmişlerdir.[733]

Bâğ-ı Behişt'te 373. sırada tertip edilen kaside, Kur'an-ı Kerim'de Hâbil ve Kâbil'in kıssasının nakledildiği ayetlerin hemen peşinden gelen "*Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitap'ta) şunu yazdık: "Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara resûllerimiz apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir*."[734] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilmiştir. Kuloğlu, Kâbil'in Hâbil'i öldürmesiyle ilgili şunlara değinmiştir:

Kâbil, Hâbil'i vurup öldürdüğü zaman Hz. Âdem çok ağlamış. Kâbil yeryüzünde kan döken ilk insan olup nihaî yerini cehennem etmiş. Hz. Peygamber, Kâbil hakkında, "Haksız yere öldürülen hiç kimse yoktur ki, onun kanından Âdem'in birinci oğluna pay ayrılmasın. Zira cinayeti âdet edinenlerin ilki odur." demiştir.

---

[732] Kamer, 54/55.

[733] (Ey Muhammed!) Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, "Andolsun seni mutlaka öldüreceğim" demişti. Öteki, "Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder" demişti. "Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da, kendi günahını da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte bu zalimlerin cezasıdır." Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyarak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu. Nihayet Allah, ona kardeşinin ölmüş cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz miyim ben?" dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu (Mâide, 5/27-31).

[734] Mâide, 5/32.

2.7.6. Hallâc-ı Mansûr

Tasavvuf tarihinin en önemli simalarından birisi olan Hallâc-ı Mansûr, hicrî 244'te (858) İran'ın Fars eyaletinin Beyzâ şehri yakınlarındaki Tûr kasabasında doğmuştur. Asıl adı Hüseyin olan Hallâc-ı Mansûr'un künyesinin tamamı, Ebü'l-Mugîs el-Hüseyn b. Mansûr el-Beyzâvî şeklindedir. 24 Zilkede 309 (26 Mart 922) tarihinde Bağdat'ta burnu, kollları ve ayakları kesildikten sonra idam edilmiştir. Rivayetlere göre, idam edildikten sonra başı kesilip teşhir edilmiş ve geri kalan vücudu yakılıp külleri Dicle'ye savrulmuştur. Bilhassa tasavvufî muhitlerde yaygın olan kanaat, Hallâc-ı Mansûr'un, "*ene'l-Hak*" (ben Hak'ım) gibi aşırı söz ve görüşleri dolayısıyla idam edildiği yönündedir.[735] Hallâc-ı Mansûr, klasik Türk edebiyatının en yaygın mazmunlarından birisidir. Bu edebiyatta, bilhassa "*ene'l-hak*" sözü dolayısıyla ve inancı uğruna ölümü bile göze almanın bir timsali olarak dar ağacıyla birlikte anılmıştır.[736] Şairler, *dâr* ve *Bağdât* kelimeleriyle Hallâc-ı Mansûr'a sık sık telmihte bulunmuşlardır. Nitekim Kuloğlu da *Bâğ-ı Behişt*'te onu bu şekilde anmıştır.

Bâğ-ı Behişt'te, Hallâc-ı Mansûr'dan altı beyitte söz edilmiştir. Diğer klasik Türk edebiyatı numunelerinde de olduğu gibi Hallâc-ı Mansûr, *Bâğ-ı Behişt*'te öncelikle inancı için ölmenin bir timsali olarak dar ağacıyla birlikte anılmıştır.[737] Kuloğlu'nun, Hallâc-ı Mansûr'u her defasında melâmetle ilişkilendirerek andığını da özellikle belirtmek gerekir.[738]

---

[735] Süleyman Uludağ, "Hallâc-ı Mansûr", *DİA*, C.: 15, ss. 377-381.
[736] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 285-286.
[737] Şu kim dervāze-i ʿışḳuñda Manṣūrāne ṣalb oldı
Pes ol serdār-ı rūḥānī olup yazduñ aña inşā (1/12)
[738] Manṣūr olalı bend-i melāmetde süründüm
Vaṣl olmaḳ içün sen bizi ol dāra ilet hep (24/6)
Cānını ṣaḥn-ı melāmetde vėrür Manṣūr-veş
Hīç elem çekmez olursa ʿāḳıbet bed-nām-ı dōst (44/5)
Girmeseñ ṣaḥn-ı melāmet içine Manṣūr-veş
Zülfi dārında seni dōst yine berdār eylemez (152/4)
Şol melāmet ṣaḥnınuñ içine Manṣūrāne gel
Zülfinüñ tārında olmaḳ dilegil ber-dār-ı Ḥaḳ (235/18)
Bu melāmet ṣaḥnına sen-daḫı Manṣūrāne gel
Ol belā Baġdādınuñ içinde dāra sürünü (310/2)

2.7.7. İbrahim b. Edhem

İbrahim b. Edhem, bugün Afganistan sınırları içinde kalan Belh şehrinde bir melikin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Ava çıktığı bir gün, tam bir tavşana nişan almış vuracakken gaybdan üç kere tekrar edilen "*Ey İbrahim, bunun için mi yaratıldın? Bununla mı emredildin?*" diye bir ses duyar. Bunun üzerine hemen o anda bir karar verir ve dünya mülkünden vazgeçer. Mekke'ye ve oradan da Şam'a gider. 778 tarihinde Şam'da vefat eder.[739] Bir şehzâde, yani bir sultan adayı olduğu hâlde bunlardan feragat edip zühd hayatını tercih etmesinden dolayı tasavvufun en büyük sembol isimlerinden birisi olmuştur. Bu sebeple hemen her tasavvufî metinde ondan bahsedilmiştir. Nihayetinde bir mutasavvıf olan Kuloğlu da eserinde İbrahim b. Edhem'i anmıştır.

Bâğ-ı Behişt'te 104. sırada tertip edilen ve "*Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi? Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi? Öyleyse sakın yetimi ezme! Sakın isteyeni azarlama! Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat.*"[740] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede İbrahim b. Edhem'den nakille muhtaçlara yardım etmenin faydası belirtilmiştir. Şiirde belirtildine göre İbrahim b. Edhem, muhtaçlara yardım etme hakkında şunu söylemiştir:

"*Dilenciler (muhtaçlar), sizin tanenizi ahiret anbarına taşıyan hamallardır.*"[741]

2.7.8. İmam Gazzâlî

İslam ilim ve fikir tarihinin en önemli isimlerinden birisi olan İmam Gazzâlî [ö. 505/1111], Horasan bölgesinde yer alan Tus şehrinde doğmuştur. Doğum tarihi belli değildir. Künyesi kaynak eserlerde *Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî* şeklinde kaydedilmiştir.

---

[739] Selçuk Eraydın, *a.g.e.*, s. 65.
[740] Duhâ, 93/6-11.
[741] Ḥażret-i İbrāhīm Edhemden bunı naḳl ėtdiler
Ol meşāyıḫ arasında bir ulu serdār olur
Dėdi sāʾiller görürsiz āḫiret ḥammālıdur
Ṭaşıyup ėlter pes anda dāneñüz anbār olur (104/16-17)

Zamanının neredeyse bütün ilimlerini tahsil eden Gazzâlî; mantık, fıkıh, kelam, felsefe, tasavvuf, siyaset, eğitim ve ahlak konularında otorite hükmünde görülmüştür. İslam ilim ve fikir tarihinin seyrinde çok büyük bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Bazı araştırmacıların, İslam düşünce tarihini Gazzâlî'den önce ve Gazzâlî'den sonra diye iki döneme ayırdıkları dahi vakidir.[742] İslam düşünce tarihinde böylesine derin tesiri bulunan Gazzâlî'nin klasik Türk edebiyatında yaygın bir şekilde anıldığını söylemek mümkün değildir. Nitekim *Bâğ-ı Behişt*'te de yalnızca bir şiirde anılmıştır. Söz konusu şiir, Gazzâlî'nin İslam ilim ve fikir tarihinde ne derece önemli bir yerinin olduğunu teyit eder mahiyettedir.

Bâğ-ı Behişt'te 401. sırada tertip edilen ve "*Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının nebileri gibidir*"[743] mealindeki hadisin şerhi hükmünde yazılan kasidede, Hz. Musa ve İmam Gazzâlî arasında geçtiği iddia edilen bir olay nakledilmiştir. Kuloğlu'nun naklettiğine göre olay, ululardan birisinin rüyasında vuku bulmuştur. Buna göre Hz. Muhammed, ashabı ve ashabından sonra gelen ümmetinin ileri gelenleri ile bir mecliste otururken Hz. Musa çıkagelir. Hz. Muhammed'e, "*Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının nebileri gibidir*" dedin mi diye sorar. Hz. Muhammed, onu onaylar ve sözünün doğruluğunu göstermek için Hz. Musa'yı İmam Gazzâlî'ye yönlendirir. Nihayet Hz. Musa ve İmam Gazzâlî arasında geçen tartışma sonucunda İmam Gazzâlî galip gelir.[744]

2.7.9. Süfyân-ı Sevrî

Süfyân-ı Sevrî, hicrî ikinci asırda yaşayan meşhur müfessir, muhaddis ve mutassavvıflardan birisidir. İlk dönem sûfîlerinden birisi olan Süfân-ı Sevrî daha yaşarken geniş bir şöhrete kavuşmuştur. Tasavvuf literatüründe ona atfedilen birçok menkıbe ve vecize meydana getirilmiştir.[745] Kendisi de bir mutasavvıf olan Kuloğlu, *Bâğ-ı Behişt*'te 343. sırada tertip edilen ve "*Muktedir bir hükümdarın katında,*

---

[742] Mustafa Çağrıcı, "Gazzâlî", *DİA*, C.:13, ss. 480-505.
[743] Hadis için bk. Aclûnî, *age.,* c. II, s. 64.
[744] Olayın ayrıntılı anlatımı için *Hz. Musa* başlığı altında yer alan *Hz. Musa ve İmam Gazzâlî'nin Tartışması* şeklindeki alt başlığa bakınız.
[745] Recep Özdirek, Ali Hakan Çavuşoğlu, "Süfyân es-Sevrî", *DİA*, C.: 38, ss. 23-28; Abdurrezzak Tek, "Süfyân es-Sevrî", *DİA*, C.: 38, ss. 28.

doğruluk meclisindedirler.”[746] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede *sıdk* kavramını açıklarken bu meşhur sûfînin bir sözünü nakletmiştir. Mezkûr söz aşağıdaki gibidir:

Bir gün Süfyân-ı Sevrî’ye, “Bize *sıdk*’ı açıkla.” demişler. O da, “Bir kimsenin Allah’a sığındıktan sonra elini ejder ağzına soksa dahi hiç korku duymamasıdır.” demiş.

2.8.Tarihî-Efsanevî Şahıslar

2.8.1. Asaf

Hz. Süleyman’ın veziri olan Âsaf’ın adı, Kur’an-ı Kerim’de geçmemesine rağmen Hz. Süleyman’la ilgili bazı ayetlerin[747] tefsirinde müfessirlerce anılmıştır. Bu itibarla Belkıs’ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar Sebe’den Hz. Süleyman’ın huzuruna getiren kişinin İsm-i Azam duasını bilen Âsaf olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Süleyman’ın Kur’an-ı Kerim’de teyit edilen olağanüstü özelliklerinin de etkisiyle olmalı İslamî kaynaklarda Âsaf hakkında geniş bir efsane literatürü meydana getirilmiştir.[748]

Klasik Türk edebiyatında ve diğer Doğu edebiyatlarında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan[749] *Âsaf* tabiri, *Bâğ-ı Behişt*’te de bazı beyitlerde bu anlamı öne çıkarılarak kullanılmıştır.[750] Bundan başka daha çok Hz. Süleyman’ın veziri olmak dolayısıyla onunla birlikte anılmıştır.[751] Hz. Süleyman’ın, Belkıs’la olan macerası bağlamında Belkıs’ın tahtını göz açıp kapatıncaya kadar Sebe’den Kudüs’e getirenin

---

[746] Kamer, 54/55.

[747] Süleyman, “Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim olmadan önce hanginiz bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir?” Cinlerden bir ifrit , “Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm ve şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim” dedi. Kitaptan bilgisi olan biri, “Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm” dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: “Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.” (Neml, 38/40).

[748] Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 325-329.

[749] İskender Pala, *a.g.e.*, s. 33.

[750] Cihāna ancılayın bir daḫı bir pādişāh gelmez
Aña Āṣaf gibi cānā vezīr ü āşinā vėrmiş (184/11)
Nigīn ü ḫātem-i mührüñe tesḫīr oldı her emlāk
Vezīr-i Āṣafuña tā Süleymān-ı zamān müştāḳ (231/4)

[751] 56/2, 116/18, 156/18, 184/11, 205/12, 207/9, 231/4, 331/3, 350/4, 372/14, 387/3.

Asaf olduğu kaydedilmiştir.[752] Bir beyitte ise padişah anlamına gelecek şekilde anılmıştır.[753]

2.8.2. Ayaz

Gazneli Mahmud'un [971-1030] kölesi ve mahbubudur. Metinlerde *Âyâs*, *Âyâz*, *Ayâs*, *Ayâz* ve *Eyâs* olmak üzere muhtelif şekillerde imla edilmiştir. Sultan Mahmud bir gece sarhoş olup keyif ve eğlence ile kendinden geçmişken Ayâz'a saçlarını kesmesini emreder. Ayâz da denileni yapar. Ertesi günü Ayâz'ın halini gören Sultan Mahmud yaptığına üzülür ve bir daha içki içmemeye söz verir. Şiirlerde Ayâz'ın zülüfle birlikte anılması bu yüzdendir. Klasik Türk şiirinde Sultan Mahmud'un Ayâz'a olan muhabbeti adeta Leyla ve Mecnun hikâyesi gibi sembolleşmiştir.[754] Bu itibarla bir teşbih unsuru olmak üzere yalnızca bir defa anıldığı *Bâğ-ı Behişt*'te de Ayâz, Sultan Mahmud'un ona duyduğu muhabbet dolayısıyla anılmıştır.[755]

2.8.3. Belkıs

Tevrat'ta ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçmeden hikâyesi nakledilen Belkıs, Yemen'de bulunduğu rivayet edilen Sebe mülkünün melikesidir. Kur'an-ı Kerim'de belirtildiğine göre; Hz. Süleyman, Hüdhüd'den aldığı haber üzere, güneşe tapan bir kavim olan Sebe ahalisini bir mektupla hak dine davet eder. Hz. Süleyman'ın gücünden çekinen Belkıs, bu mektuba cevaben Hz. Süleyman'a birtakım hediyelerle politik bir karşılık verir. Hz. Süleyman hediyeleri kabul etmeyip onlardan hediye değil, hak dine girmelerini istediğini belirtir. Bunun üzerine Belkıs, Kudüs'e gidip Hz. Süleyman'ı kendi mülkünde ziyaret etmek ister. Hz. Süleyman ise o henüz yoldayken Sebe'deki tahtını göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir sürede kendi sarayına getirtir. Belkıs, Kudüs'e geldiğinde tahtının kendisinden önce getirilmiş olduğunu fark eder. Hz. Süleyman'ın, zemini billurdan yapılmış sarayına girerken bir havuz var zannederek eteklerini toplar ve öyle olmadığını anlayınca bu duruma

---

752 Āṣaf-ı devrān Süleymāna anuñ taḫtını gör
Ṭarfetü'l-ʿayn içre ḳapdı aña fermān imrenür (116/18)

753 Pādişāh oldur ki ḳullarınuñ aḥvālin bilür
İmdi sen eyle her emrüñ Āṣaf-ı devrāna ʿarż (197/5)

754 Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 283; İskender Pala, *a.g.e.*, s. 43-44.

755 Pes biraz müddet geçicek geldi Cebrāʾīl emīn
Şāh Maḥmūda ṣanasın geldi gėrü ḫāṣ Ayās (163/8)

hayran kalır. Nihayetinde hak dine girmeyi kabul eder.[756] Klasik Türk edebiyatında Belkıs, daima Hz. Süleyman'la olan bu macerası bağlamında ve hikâyede adı geçen diğer kahramanlarla birlikte anılmıştır.[757]

Kur'an-ı Kerim'de adı anılan peygamberlerin birçoğunun hikâyesinin konu edildiği *Bâğ-ı Behişt*'te, Hz. Süleyman'ın Belkıs'la yaşadığı macera da konu edilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'te, Belkıs'ın kendisinin ve ülkesi Sebe'nin konu edildiği birer tane müstakil manzume bulunmaktadır. Eserde 116. sırada tertip edilen ve "*Andolsun, Sebe' halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir.*"[758] mealindeki ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen manzumede, Sebe şehrinin tavsifi beyan edilmiştir. Şehir anlatılırken birkaç beyit de Belkıs'ın güzelliği vasfında söylenmiştir.[759] Bu güzel melikeyi, Allah'ın, Hz. Süleyman'a nasip ettiği söylenerek Hz. Süleyman'la Belkıs'ın evlendikleri ima edilmiştir.[760] Ayrıca Belkıs'ın tahtının, Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf tarafından göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zamanda Kudüs'e taşındığına da değinilmiştir.[761] Yine *Bâğ-ı Behişt*'te 184. sırada tertip edilen ve "*(Belkıs) 'Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmetmiştim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum' dedi.*"[762] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede ise Belkıs'ın, Hz. Süleyman'ın dinini kabul etmesi anı mevzubahis edilmiştir. Konu, bu çalışmanın *Süleyman* başlığı altında yer alan *Belkıs'ın Tahtının Bir Anda Hz. Süleyman'ın Sarayına Nakledilmesi* şeklindeki alt

---

[756] Neml, 27/20-44.
[757] Cemal Kurnaz, "Belkıs-Edebiyat", *DİA*, C.: 5, s. 421-422.
[758] Sebe, 34/15.
[759] Pādişāhı ḳız idi adı anuñ Belḳīs idi
Ruḫlarınuñ ālına tā verd-i ḫandān imrenür (116/6)
Ḥaḳ Süleymāna naṣīb ėtdi o şehrüñ ḥākimin
Bir ḳız idi ḥüsnine ḥūrī vü ġılmān imrenür (166/17)
[760] Ḥaḳ Süleymāna naṣīb ėtdi o şehrüñ ḥākimin
Bir ḳız idi ḥüsnine ḥūrī vü ġılmān imrenür (116/17)
Hz. Süleyman'ın Belkıs'la evlendiğini ima eden tek beyit bu değildir. 184. kasidenin matla beytinde de bu duruma bir gönderme vardır:
Şu Belḳīsı Süleymāna benā-geh ol Ḫudā vėrmiş
O bir maḥbūb-ı dehr imiş anı rūḥa ġıdā vėrmiş (184/1)
[761] Āṣaf-ı devrān Süleymāna anuñ taḫtını gör
Ṭarfetü'l-ʿayn içre ḳapdı aña fermān imrenür (116/18)
[762] Neml, 27/44.

başlıkta ele alındığı için burada tekrar edilmemiştir. Hikâyeyi, Kuloğlu'nun naklettiği şekliyle görmek için ilgili başlığa bakılabilir.

2.8.4. Cem

İran'da saltanat süren Pişdadiyan hanedanının dördüncü padişahı olan Cem etrafında, kökleri Hint ve Uzakdoğu'dan Mezopotamya ve Grek mitolojilerine uzanan geniş bir efsane literatürü meydana getirilmiştir. Muhtelif dinî/kutsal metinlerde ve farklı dillerde yazılmış sair (edebî, tarihî) kaynaklarda Cem'le ilişkilendirilen birçok rivayet vardır.[763] Bu yüzden aslında her biri farklı bir kişi olan Hz. Süleyman, Keyhüsrev, İskender ve Cemşîd'le ilişkili mazmunlar, *Cem* tabiri etrafında ifade edilebilmiştir. Metinlerde karşılaşılan *Cem* tabiri, bağlamına göre mezkûr şahısların hepsiyle de ilişkilendirilebilir. Bu itibarla metinlerde zengin bir çağrışım imkânına sahiptir. Klasik Türk edebiyatının en vazgeçilmez mazmunlarından birisi olan Cem, bu edebiyatta da geniş bir çağrışım alanını ifade etmektedir. Şiirlerde genellikle şarabı bulan kişi olması bakımından şarap, zevk ve bezm etrafında oluşturulmuş metaforlarla ve meşhur kadehi (*câm-ı Cem*) dolayısıyla anılmıştır.[764]

Klasik Türk şiiri mahsullerinin genelinde olduğu gibi *Bâğ-ı Behşt*'te de Cem'den *şarap* ve *câm-ı Cem* ilgisi dolayısıyla söz edilmiştir.[765] Cem'le ilgili mazmunların, her ne kadar *Cem* tabiri bağlamında ifade edilse de aslında Hz. Süleyman ve İskender gibi sair büyük tarihî şahsiyetlerle ilişkili olabileceği daha önce söylenmişti. *Bâğ-ı Behşt*'te de bunu hatırlatan bir örnek bulunmaktadır.[766] Söz konusu beyitte *Cem, İskender, câm* ve *temâşâ* tabirlerinin birlikte kullanılması mazmunların birbirine geçmişliğinin göstergesidir. Zira Cem'in, adeta bir canlı yayın ekranı gibi dünyayı gösteren kadehi ile İskender'in *âyîne*'si işlevleri bakımından benzerdir. Şair de öyle düşünüyor olmalı ki, bu ikisini bir arada anmıştır. Ayrıca Kuloğlu, dünyanın Cem gibi bir sultana dahi kalmadığını ve o meşhur kadehinin dahi

---

[763] Bunlardan biri de *Cem* adının *Cemşîd*'e tahvili ile alakalıdır. Metinlerde her iki şekliyle de karşılaşılabilir. Mezkûr rivayet için bk. Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 133.

[764] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 125-142; *Câm-ı Cem* için ayrıca bk. Tahsin Yazıcı, "Câm-ı Cem", *DİA*, C.: 7, s. 42.

[765] Şarāb-ı meclisüñ vėrdi baña ol-deñlü keyfiyyet
Ben anuñ ẕerresini görmeyeydüm cām-ı Cem ṭutsam (284/2)

[766] Cem ki sulṭānıydı cāmın yėre urmış ʿāḳıbet
Şol Sikender ʿālemi ḳılmış temāşā gülmemiş (185/3)

yok olduğu ifade ederek dünya hayatının faniliğini vurgulamak için de Cem mazmununa müracaat etmiştir.[767]

2.8.5. Dârâ

Dârâ [ö. M.Ö. 330], İran'da saltanat sürmüş Keyâniyân hanedanının tahta çıkan son temsilcisidir. Hudutları İran coğrafyasını aşan nüfuzu ve şöhreti dünyayı tutan zengin saltanatı ile tarihin gördüğü en meşhur hükümdarlardan birisidir. İran'ın saltanatını en geniş sınırlara ulaştırmıştır. İran tahtına o güne kadar gelen hükümdarların en kudretlisi ve en zengini olmuştur. Bu sebeple *hükümdar-ı azam* ve *şehinşah* diye tavsif edilmiştir. Metinlerde boy posundan giyim kuşamına kadar her yönüyle ihtişam sahibi bir hükümdar olarak kaydedilmiştir. Ne var ki, dünyanın en büyük fatihlerinden İskender'le aynı dönemde yaşamak talihsizliğine sahiptir. İskender'in meşhur doğu seferi sırasında onunla birçok savaş yapmış ve nihayet yenilip öldürülmüştür. Firdevsî'nin *Şeyhnâme*'sinde ve *Tarih-i Taberî* gibi sair İslamî kaynaklarda Dârâ'ya geniş yer verilmiştir. Tabiî olarak klasik Türk edebiyatına da bunun yansıması olmuştur. Dârâ klasik Türk şiirinde adından en çok söz edilen İran kahramanlarından birisidir. Klasik Türk şiirinde, sahip olduğu kudretli saltanatı, geniş devleti, zenginliği, şöhreti ve İskender'le olan savaşları dolayısıyla adından çokça bahsedilmektedir.[768]

Klasik Türk şiiri numunelerinin genelinde olduğu gibi *Bâğ-ı Behişt*'te de adından en çok bahsedilen İran kahramanı Dârâ'dır. Eserde en çok dünyanın faniliğini vurgulamak için Dârâ'dan söz edilmiştir. Dârâ gibi bir hükümdar da olunsa dünyada insan için ölümden başka yol olmadığı vurgulanmıştır.[769] Ayrıca sair divan şiiri numunelerinde de sık karşılaşılacağı üzere *Bâğ-ı Behişt*'te de Dârâ, mülkünün büyüklüğü, zenginliği ve şöhreti dolayısıyla anılmıştır.[770] Dârâ'nın İskender'le

---

[767] N'ėdersin göñül şehrini ol fenā bulısar
Ḳanı Ḫüsrev ü cām-ı Cem yā ḳanı Keyḳubād (91/12)

[768] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 150-156.

[769] Dünyānuñ aldanma bugün emvāline erzāḳına
Var mı henūz gördüñ-mi hīç Ḫüsrevle Dārāda s̱ebāt (41/16)
Her kişi bilür ki bu dehr içre kām almaḳ muḥāl
Bu şükūh-ı Ḫüsrevī bu şöhret-i Dārā nedür (114/4)
Eger Dārā eger Ḫüsrev olursañ ger cihān içre
Gide bu resm ile ismüñ ḳala seng-i mezār āḫir (129/19)
Ayrıca şu beyitlerde de Dârâ bu sebeple anılmıştır: 22/4, 43/18, 47/7, 94/13, 363/20.

[770] Ḳaftān ėdünüp dėdi gėyersiñüz anı siz

birçok savaş yaptığı ve nihayet onun tarafından öldürüldüğü daha önce söylenmişti. Bu itibarla iki beyitte de İskender'in, Dârâ'nın mülkünü işgal ve ilhak için yaptığı savaşlara telmihen ikisinin adı birlikte anılmıştır.[771] Kuloğlu, memduhunu övmek için bir kıyas unsuru olarak da Dârâ'dan söz etmiştir.[772] *Dârâ* kelimesinin *hükümdar* anlamı da vardır. Kuloğlu, kelimeyi bu şekilde de kullanmıştır.[773] Örneklerde de görüleceği üzere dikkat çeken bir durum da Dârâ'nın, çoğu zaman Hüsrev'le birlikte anılmasıdır. Bu durum, her iki kelimenin de hem tarihî şahısların özel isimleri olarak hem de *hükümdar* anlamında kullanılabilmeleriyle alakalı olmalı.[774]

2.8.6. Ebrehe

Ebrehe, İslam tarihinde "Fil Vakası" olarak bilinen ve Hz. Peygamber'in doğduğu sene vuku bulduğu rivayet edilen olayın başkahramanıdır. Mutaassıp bir Hıristiyan olan Ebrehe, Yemen'de valilik yaptığı sırada Mekke'ye ve Kâbe'ye alternatif olması düşüncesiyle San'a'da Kalîs adında görkemli bir kilise inşa ettirmiş. Mekkelilerin gelip bu kilisede ibadet etmemeleri ve üstüne üstlük onlardan birisinin gelip Kalîs'e pislemesine üzerine Ebrehe, Kâbe'yi yıkmak istemiş. Ordusu, Mekke yakınlarına geldiğinde Allah tarafından gönderilen ebabil kuşlarının attığı taşlarla yok edilmiş.[775] Klasik Türk edebiyatı şiirinin mazmunları arasında göstermenin pek mümkün olmadığı Ebrehe, *Bâğ-ı Behişt*'te de yalnızca bir şiirde mevzubahis edilmiştir. O da ilgili surenin tefsiri dolayısıyladır. *Bâğ-ı Behişt*'te 259. sırada tertip

---

Her biri anuñ şöhret-i Dārāya ėrişmiş (177/9)
Sen nesin kim bu ulu pādişehüñ milketine
Ayaġ uzatduñ ėdüp şevket-i Dārāya nifāḳ (232/6)
Dürüş Ḥaḳ yolına dāyim ḳamu māl-ile nefs-ile
Elüne girse-de ṭutma ṣaḳın emlāki Dārānuñ (257/19)

[771] Rūḥ-ı Ḳudsī şöyle cevlān ėtdi İskender mis̱āl
Ḳoya bu ġam leşkeri emlāk-ı Dārāya ayaġ (206/3)
Şu Sikender gibi olmış idi ṣāḥib-seyf ol
Vėrmedi bunuñ içün milket-i Dārāya şeref (214/14)

[772] Cemāl-i nūrınuñ şemsi iḥāṭa ėtdi kevneyni
Anuñ yanında Dārāya bugün hīç ad ile ṣan yoḳ (236/17)

[773] Veh bizüm aḥvālimüz gün gün perīşān eyledi
Bizi ḫidmetkār ėder dünyāda Dārādur felek (244/16)
Saña şol ẕikr-i şerīfini müyesser ėde Ḥaḳ
Gel anı gör bıraġup şöhret-i Dārāyı müdām (276/5)

[774] Aşağıdaki örnekte söz konusu kelimeleri, belirtilen iki şekilde anlamamak için her hangi bir sebep yoktur:
Devlet cihānda ādeme ġāyetde istidrāc olur
Efserleri efsār olur şol Ḫüsrev ü Dārāya ḳayd (94/13)

[775] Ahmet Lütfi Kazancı, "Ebrehe", *DİA*, C.: 10, TDV, İstanbul 1994, s. 79-80.

edilen ve Fil Suresi'nin "*Rabbinin, fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü kuşlar gönderdi. Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi.*"[776] mealindeki ayetlerinin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede "Fil Vakası" konu edilmiştir. Kuloğlu, olayı şöyle nakletmiştir:

2.8.6.1. Fil Olayı

Yemen'de Ebrehe adında bir bey varmış. İsa dinine mensup olan bu bey, Kâbe'ye rakip olarak görkemli bir mabet inşa ettirmiş. Yemen'e, Şam'a, Anadolu'ya haberler gönderip artık Kâbe'ye gitmemelerini, bundan böyle kendi yaptırdığı kiliseye gelmelerini tembih etmiş.

Mekke ahalisinden birkaç kişi oraya gitmiş. Bir rivayette bunların tüccar olduğu söylenmiş. Mekkeliler kilise yakınlarında bir yere konup gece ateş yakmışlar. Sabah olup o kafile konduğu yeri terk ettiğinde kuvvetli bir rüzgâr esip onların ateşini kiliseye taşımış. Kilise adeta bir fitil gibi baştan ayağa yanıp kül olmuş. Ebrehe, bu yangını kimin çıkardığını sorup soruşturmuş ve gece bir kafilenin oraya konup ateş yaktığını öğrenmiş. Bu kez kafilenin nereden geldiğini sormuş. Mekke'den olduklarını öğrenince, "Madem öyle, ben de Kâbe'yi yıkacağım!" demiş.

Ebrehe, yüz bin asker ve bin filden oluşan bir ordu hazırlayıp Mekke üzerine yürümüş. Meğer o yıl Hz. Âmine de Hz. Muhammed'e yüklüymüş. Ebrehe'nin ordusu Mekke yakınlarına geldiğinde filler huzursuz olup ordunun düzenini bozmuşlar. Onların korkmasının sebebi Abdulmuttalip'in kulaklarına söyledikleriymiş. Bir rivayette ise fillere konuşanın Cebrail olduğu söylenmiştir. Askerlerin filleri zapt edip onları düzene sokmaya çalıştığı bu karmaşa anında Allah gökten ebabil kuşlarını göndermiş. Bu kuşların gagalarında balçıktan pişirilmiş ufacık, ama ağır taşlar varmış. O taşlardan her birini, askerlerden bir kişinin başına bırakmışlar. Böylece Kâbe'yi yıkmaya kast eden Ebrehe'nin askerlerinin hepsi kırılıp geçmiş. Sahibi Allah olan evi kim harap edebilir?

---

[776] Fîl, 105/1-5.

2.8.7. Ebu Cehil

Hz. Peygamber'e Mekke'de en şiddetli düşmanlık yapan kimselerden birisidir. Aynı zamanda onunla akrandır. Asıl adı Ebu'l-Hakem olduğu halde İslam'a düşmanlığı sebebiyle bizzat Hz. Peygamber tarafından Ebu Cehil olarak değiştirilmiştir. Zenginliğini ve nüfuzunu kullanarak Müslümanlara elinden gelen bütün eziyetleri yapmıştır. Bedir savaşında öldürülene kadar Hz. Peygamber'e karşı düzenlenen her türlü tertipte yer almıştır.[777] Bu itibarla Ebu Cehil, *Bâğ-ı Behişt*'te de her seferinde azılı bir peygamber düşmanı olarak anılmıştır. Bilhassa amcası Velid bin Muğire ile birlikte olup Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara yaptığı eziyetler dolayısıyla adı anılmıştır. İkisinin de Mekke'nin eşrafından olduğunu belirten Kuloğlu, bunların yaptığı eziyetin bütün Hicaz ahalisinin yaptığından daha fazla olduğunu söylemiştir.[778] *Bâğ-ı Behişt*'te Ebu Cehil'e hemen her seferinde bir sebeb-i nüzul olayı sebebiyle temas edilmiştir. Dolayısıyla Ebu Cehil'in mevzubahis edildiği bütün pasajlar, çalışmanın *Sebeb-i Nüzul* bölümü altında tasnif edilen şu başlıklarda değerlendirilmiştir: *Kureyşli Müşriklerin Hz. Muhammed'i Öldürme Planı, Velid bin Muğire ve Ebu Cehil'in Büyüklenmeleri, Allah'ın Hz. Muhammed'i Teselli Etmesi, Hz. Muhammed'in Kâfirlere İtibar Etmemeyle Emrolunması, Müşriklerin Kur'an'a Nazire Yazmaya Çalışmaları, Ebu Cehil'in Bol Harcamalarıyla Övünmesi, Müşriklerin Mimiklerle Hz. Muhammed ve Ashabıyla Alay Etmeleri*.

2.8.8. Efrasiyab

Efrâsiyâb eski İran efsanelerinde, Avesta'da ve Şehnâme'de Turan hükümdarı, korkunç bir savaşçı, büyük bir kumandan ve Ehrimen'in yeryüzündeki temsilcisi olarak anılmaktadır.[779] *Dîvânü Lugâti't-Türk*'te ise Efrâsiyâb'ın Alp Er Tonga olduğu kaydedilmiştir. Efrâsiyâb, klasik Türk edebiyatında bazen kahramanlık, hükümdarlık ve saltanat sembolü bazen de mezkûr İranî kaynakların etkisiyle kötülüğün sembolü olarak anılmıştır.[780]

---

[777] Mehmet Ali Kapar, "Ebû Cehil", *DİA*, C.:10, s. 117-118.
[778] 147/13, 190/11, 236/3, 293/5, 391/14, 399/11.
[779] Tahsin Yazıcı, "Efrâsiyâb", *DİA*, C.: 10, s. 478-479.
[780] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 156-160.

Kuloğlu, *Bâğ-ı Behişt*'te üç farklı yerde Efrâsiyâb ismini anmıştır. Bir yerde hükümdarlık ve saltanat sembolü olarak anarken[781] iki yerde ise kötülüğün ve nefsin sembolü olarak anmıştır.[782]

2.8.9. Firavun

Eski Mısır krallarının unvanı olan *firavun* kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de yalnızca Hz. Musa döneminde hüküm süren firavunu kasten kullanılmıştır. Bu firavundan Kur'an-ı Kerim'de yetmiş dört yerde söz edilmiştir. Hz. Musa'nın karşısında yer alan, ilahlık iddia eden, azgınlıkta ve zulümde sınır tanımayan bir kral olarak vasfedilen firavun; Kur'an-ı Kerim'de adeta hak, adalet ve sağduyunun karşısındaki bir sembol gibidir.[783] Bu itibarla, başlıca kaynaklarından birisi Kur'an olan klasik Türk edebiyatında da *firavun* denilince daima Hz. Musa döneminde hüküm süren Mısır kralı kastedilmiştir. Klasik Türk edebiyatında firavun, kötülüğün hatırlatıcısı olan belli başlı mazmunlarından birisi olarak yer almıştır.[784] *Bâğ-ı Behişt*'te de bir mazmun veya teşbih unsuru olarak anıldığı yerlerde kötülüğün umumî bir sembolü olacak biçimde anılmıştır.[785]

Bâğ-ı Behişt'te Hz. Muhammed'den sonra en çok anılan ve kıssasından nakiller yapılan peygamber Hz. Musa'dır. Dolayısıyla Hz. Musa'nın mücadele ettiği Firavun'a da genişçe yer verilmiştir. Bilhassa saltanatının büyüklüğü, tanrılık iddia etmesi, İsrailoğullarına zulmetmesi, Hz. Musa'yı yalanlaması, İsrailoğullarını kovalarken denizde boğulması ve kabul olunmayan son andaki imanı gibi anlatımlar dolayısıyla konu edilmiştir. Söz konusu anlatımlar, bu çalışmanın *Musa* ana başlığı altında yer alan *Hz. Musa'ya Risâletin Tevdii ve Firavun'a Gönderilmesi*, *Hz. Musa ve Harun'un Firavun'un Sarayına Girip Tebliğ Yapmaları*, *Hz. Musa'nın Firavun'a Mucize Göstermesi*, *Hz. Musa'nın Firavun'un Adamını Öldürmesi* ve *Hz. Musa'nın*

---

[781] Bize dünyāda yā Rabbī çü vėrdüñ māl ile ḳuvvet
Kimin Efrāsiyāb ėdüp kimin ṣāḥib-ḳırān ėtdüñ (246/12)

[782] Esb-i himmet rākibi ol Rüstemā göster hüner
Ḥamle ḳıl Efrāsiyāb-ı nefse meydān özleyüp (23/5)
Māl ile dünyāya maġrūr oluben kiẕb ėtdiler
Buña beñzer çoḳ niçe Nemrūd ile Efrāsiyāb (31/9)

[783] Ömer Faruk Harman, "Firavun", *DİA*, C.: 13, s. 118-121.

[784] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 180; İskender Pala, *a.g.e.*, s. 157-158; Mustafa Uzun, "Firavun-Edebiyat", *DİA*, C.: 13, s. 121-122.

[785] 92/14, 125/15, 127/6.

Denizi Yarması alt başlıklarında ele alındığı için burada tekrar edilme gereği duyulmamıştır.

2.8.10. Hâmân

Kur'an-ı Kerim'de altı defa Firavun'la birlikte anılan *Hâmân*[786] tabirinin bir unvan veya özel isim olup olmadığı kesin değildir. Bu tabirle, Firavun'un, *Hâmân* adındaki bir veziri kastediliyor olabileceği gibi *hâmân* unvanıyla anılan Amon başrahibinin kastedilmesi de mümkündür.[787] Nitekim *firavun* tabiri de aslında bir unvan olduğu halde Hz. Musa'nın mücadele ettiği krala mahsusen kullanılmıştır. Hâmân, klasik Türk edebiyatında genellikle Firavun'la birlikte ve onun için yaptırdığı kule dolayısıyla anılmıştır.[788]

Kuloğlu da geleneksel kültürdeki yaygın kabulü tekrar ederek *Bâğ-ı Behişt*'te Hâmân'ın Firavun'un veziri olduğunu kaydetmiştir. [789] Eserde söz konusu kaydın dışında üç yerde daha Hâmân'dan bahsedilmiştir.[790] Kuloğlu, Hâmân'ı daima Firavun'la birlikte anıp Firavun'u azdırıp dalalete sürükleyenin o olduğunu vurgulamıştır. *Bâğ-ı Behişt*'teki ifadelere bakınca Firavun'un tanrılık iddiasıyla halkın karşısına çıkmasında ve Hz. Musa'yı reddetmesindeki başrolün Hâmân'a verildiği görülmektedir. Kuloğlu'na göre Hz. Musa, Firavun'a tebliğ için ilk defa gittiğinde Firavun, onu hemen reddetmeyip durumu ehline danışır. Bu istişare esnasında Hâmân, "Sen bir at veya eşek mi oldun ki, ağzına gem başına yular istiyorsun? Musa henüz bir çocuktur, üstelik senin hizmetçindir. Nübüvvetle ne işi olacakmış? Sen bu halkı tanrı olduğuna inandırmışken geri dönüp bir başka tanrıya kulluk mu yapacaksın?" sözleriyle Firavun'u Hz. Musa'nın dinine uymaktan vazgeçirir.[791]

2.8.11. Hızır

Hızır, muhtelif coğrafya ve inançlarla birlikte İslam muhitinde de âb-ı hayât (âb-ı hayvân, aynü'l-hayât, bengisu) içtiği için ölümsüzlüğe eriştiğine inanılan, sayısız mit ve menkıbenin mevzusu olmuş bir şahsiyettir. İslam kaynaklarında

---

[786] Kasas, 28/6, 8, 38; Ankebût, 29/39; Ğâfir, 40/24, 36.
[787] Şaban Kuzgun, "Hâmân", *DİA*, C.: 15, s. 436-437.
[788] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 198-199; İskender Pala, *a.g.e.*, 187-188.
[789] 312/7-8.
[790] 117/17, 189/3, 195/6.
[791] 117/16-20.

Kur'an-ı Kerim'deki Hz. Musa ve kendisine Allah tarafından bir rahmet ve ilim verilen kişinin[792] hikâyesi[793] dolayısıyla yapılan tefsir ve yorumlar vesilesiyle Hızır ve bengisudan söz edilmektedir. Oysa Kur'an-ı Kerim'de bengisudan söz edilmediği gibi Hz. Musa'nın kendisinden ilim öğrendiği bu kişinin adı, kimliğine dair sair ayrıntılar ve ebedî yaşayıp yaşamadığı gibi nitelikleriyle ilgili de hiçbir kayıt yoktur. Buna rağmen tefsir kaynakları, geçmiş birtakım efsane ve mitlerin de tesiriyle tafsilatlı bir Hızır ve bengisu literatürü meydana getirmişlerdir. Bunun yazılı ve sözlü kültüre ve elbette ki edebiyata da hayli tesiri olmuştur.[794]

Etrafında gelişen sayısız mit, efsane ve gizem dolayısıyla edebiyat için çok verimli bir malzeme olan Hızır, klasik Türk edebiyatının da haliyle belli başlı mazmunlarından birisi olmuştur. Bilhassa İskender, İlyas, Musa, zulumât, âb-ı hayât, ebedîlik, darda kalmışlara yardım, yeşillik, bereket gibi durum ve kavramlarla birlikte anılıp bu kavramlar etrafında örülmüş geniş hayallere kapı açan zengin bir metafor kaynağı olmuştur.[795] Bu itibarla Hızır, *Bâğ-ı Behişt*'te de darda kalmışlara yardım eden[796] ve İskender'le birlikte bengisuyu aramaya gidip bu sudan içen[797] bir şahıs olarak zikredilmiştir. Bu mevzuyla ilgili *Bâğ-ı Behişt*'teki asıl dikkat çekici durum, Hızır ve İskender'in bengisuyu aramaları hikâyesinin Kur'an-ı Kerim'de bildirdiğinin söylenmesidir.[798] Oysa Kur'an-ı Kerim'de böyle bir hikâye yoktur. Bu durumla ilgili sair değerlendirmeler için aşağıdaki *İskender* başlığına bakılabilir.

---

[792] Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik (Kehf, 18/65).

[793] Hikâye Kehf suresinin 60 ve 82. ayetleri arasında nakledilmektedir.

[794] Hızır inancının Kur'an ve hadislerdeki yeri ile sonraki dönem tefsir ve şerh çalışmalarının bu inancın, çeşitli mit ve efsanelerden yararlanmak yoluyla, ayrıntılandırılmasındaki rolü için bk. Ahmet Yaşar Ocak, *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1999, s. 23-39.

[795] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 372.

[796] *Bâğ-ı Behişt*'te, Hz. Musa, İsrailoğullarından birisini öldürdüğü zaman şehrin öbür tarafından gelip ona Firavun'un, kendisi için ölüm emri çıkardığını söyleyerek şehri terk etmesini tavsiye edenin Hızır olabileceği söylenmiş:

Ol kişi kim vėrdi ḫaber Mūsāya Ḫıżr olsa ne var
Ḳurtardı ölmekden anı dil milkine yaġmāyı ḳo (308/13)

[797] 312/13, 367/19.

[798] Añmış idi hem Ḫudā Ḫıżr u Sikender ḳıṣṣasın
Vėrmiş idi Ḫıżra Mevlā āb-ı ḥayvān ilerü (312/13)

2.8.12. Hüsrev

Hüsrev, Sasani hanedanın Hz. Peygamber döneminde hüküm süren padişahıdır. İran tahtına daha önce bu ismi taşıyan başka padişahlar çıkmışsa da içlerinden en meşhur olanı budur. Perviz lakabıyla da anılmıştır. Çok büyük bir zenginliğe sahip olduğu rivayet edilmiştir. Şöhretinin asıl kaynağı Şirin'e olan aşkıdır. Şirin'le olan macerası Farsça edebiyatta ve klasik Türk edebiyatında tekrar tekrar ele alınıp konuyla ilgili birçok müstakil eser meydana getirilmiştir. Dolayısıyla tarihî kişiliğini aşan bir efsanevî kişiliği vardır. Klasik Türk şiirinde Hüsrev genellikle efsanevî kişiliğiyle yer edinmiştir. Aksi halde Hz. Peygamber'in davetini reddedip mektubunu yakan bir hükümdarın, Müslümanlarca üretilen bir edebiyatta bu kadar geniş bir hüsnükabule mazhar olması izahtan uzaktır. Klasik Türk şiirinde mezkûr hikâyenin bir unsuru olmak bakımından Şirin'le yan yana anıldığı gibi zenginlik, hükümdarlık, iktidar ve şöhret timsali olarak da anılmıştır. Bu itibarla klasik Türk şiirinin belli başlı mazmunlarından birisinin de Hüsrev olduğu görülmektedir. Ayrıca *hüsrev* kelimesinin çok yaygın bir şekilde *hükümdar* anlamında da kullanıldığını belirtmek gerekir.[799]

Klasik Türk şiiri mahsullerinin genelinde olduğu gibi *Bâğ-ı Behişt*'te de adından en çok bahsedilen İran hükümdarlarından birisi Hüsrev'dir. Eserde en çok dünyanın geçiciliğini belirtmek için Hüsrev'den söz edilmiştir. Hüsrev veya Dârâ gibi bir hükümdar da olunsa dünyada insan için ölümden başka bir son olmadığı vurgulanmıştır.[800] Söz konusu beyitlerde aynı zamanda mülkünün büyüklüğü, zenginliği ve şöhreti de vurgulanmıştır. *Hüsrev* kelimesinin *hükümdar* anlamı da vardır. Kuloğlu, kelimeyi birçok defa da bu anlamıyla kullanmıştır.[801] Örneklerde de

---

[799] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 176-181.

[800] Dünyānuñ aldanma bugün emvāline erzāḳına
Var mı henūz gördüñ-mi hīç Ḫüsrevle Dārāda s̱ebāt (41/16)
Ḳurtulımasın ṭutmaḳ ile milk-i cihānı
Gör n'oldı işit Ḫüsrev ü Dārāya ḳulaḳ ṭut (47/7)
Eger Dārā eger Ḫüsrev olursañ ger cihān içre
Gide bu resm ile ismüñ ḳala seng-i mezār āḫir (129/19)
Ayrıca şu beyitlerde de Dârâ bu sebeple anılmıştır: 22/4, 43/18, 91/12, 94/13, 114/4, 363/20.

[801] Ḫayme-i şerᶜ ḳurup işbu ḥaḳīḳat şehrinüñ
Bī-ᶜalem bir ḫüsrev ü ḥāḳānı olmış Muṣṭafā (5/11)
Bu ḲULOĠLI ėşigüñ ṭaşına yüz sürse ne var
Ravża-i dergāhuña çoḳ ḫüsrev ü ḥaḳan gelür (135/20)
Bir şehenşāh-ı muᶜaẓẓamdur cenāb-ı Kibriyā

görüleceği üzere dikkat çeken bir durum da Hüsrev'in, çoğu zaman Dârâ'yla birlikte anılmasıdır. Bu durum, her iki kelimenin de hem tarihî şahısların özel isimleri olarak hem de *hükümdar* anlamında kullanılabilmeleriyle alakalı olmalıdır. *Bâğ-ı Behişt*'te Hüsrev'den birçok defa bahsedilmesine rağmen bir kez dahi Şirin'le birlikte anılmadığını özellikle belirtmek gerekir. Eserde Şirin bir kez, o da Ferhat'la birlikte anılmıştır.[802]

2.8.13. İskender

İslamî kaynaklarda çoğu zaman Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen Zülkarneyn ile Makedonyalı İskender birbirine karıştırılmıştır. Hatta ikisinin aynı kişi olduğu kanaatinin bunları tefrik düşüncesinden daha yaygın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla birinden söz ederken diğerine ait maceralar da anlatılmıştır. Hatta daha başka tarihî-efsanevî kişilerin maceralarının da İskender'in şahsında anlatıldığı vakidir.[803] Kaynaklarda İskender hakkında birçok hikâye nakledilmiştir. Bu hikâyeler, farklı şair ve yazarlarca müstakil kitaplar haline getirilerek klasik Türk edebiyatında başlı başına bir tür olan *İskendernâme*ler meydana getirilmiştir. Dolayısıyla İskender, klasik Türk edebiyatının belli başlı mevzu ve mazmunlarından birisini teşkil etmektedir.

Klasik Türk edebiyatında hükümdarlığın, gücün ve saltanatın en önemli sembollerinden birisi İskender'dir. İskenderiye şehrine yaptırdığı rivayet edilen, uzaklardan gelen düşmanı gösteren ve aynı zamanda onların gemilerini yakan aynası da (*âyîne-i cihânnümâ*) şiirlerde sık sık anılır. İskender etrafında gelişmiş ve şiirlerde çok sık gönderme yapılan diğer bir hikâye ise Hızır ve İskender'in Zulumât ülkesine gidip bengisuyu (*âb-ı hayât, âb-ı hayvân*) aramaları hikâyesidir.[804]

Eski kaynakların çoğunda Zülkarneyn ile İskender'in aynı kişi olarak görüldüğü daha önce söylenmişti. Kuloğlu da Zülkarneyn ile İskender'i çoğu İslamî kaynakta da olduğu gibi aynı kişi olarak görmüştür. Nitekim *Bâğ-ı Behişt*'te 163. sırada tertip edilen ve "*Hiçbir şey hakkında sakın 'yarın şunu yapacağım' deme!*

Dergehinüñ rāhına ḫüsrevle ḥaḳan ėremez (150/19)

Ayrıca şu beyitlerde de bu anlamıyla kullanılmıştır: 197/13, 206/4, 246/18, 277/17, 325/2, 388/15.

[802] Niçe yıl Ferhād-veş der-bend-i miḥnet bekleyüp
Güc-ile Şīrīn cemālüñ anda peydā eyledüm (279/5)

[803] Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.,* s. 35; Dursun Ali Tökel, *a.g.e.,* s. 187-208.

[804] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.,* s. 204-208.

Ancak, 'Allah dilerse yapacağım' de. Unuttuğun zaman Rabbini an ve 'Umarım Rabbim beni, bundan daha doğru olana ulaştırır' de."[805] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, söz konusu ayetlerin nüzul sebebine değinilmiştir. Buna göre Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'den üç şey hakkında bilgi vermesini isterler. Bunlardan birisi de Zülkarneyn'dir.[806] Yalnız Kuloğlu, hem müşriklerin sorusunda hem de Hz. Peygamber'in cevabında bu kişinin adını İskender olarak nakleder.[807] Hâlbuki müşriklerin sorduğu kişinin adının Zülkarneyn olduğu Kur'an-ı Kerim'in, "*(Ey Muhammed!) Bir de sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar.*"[808] mealindeki ifadeleriyle sabittir. Bu durum şüphesiz, İskender ile Zülkarneyn'in aynı kişi zannedilmesinin bir sonucudur.

İskender, *Bâğ-ı Behişt*'te dünyayı dolaşan,[809] kılıç sahibi olup ülkeler fetheden, Dârâ'yı yenen,[810] Hızır'la birlikte Zulumât ülkesinde bengisuyu arayan[811] ve âyîne-i cihânnûmâ sahibi[812] hükümdar olarak vasfedilmiştir. Bu durum klasik edebî metinlerde birbirinden farklı tarihî gerçeklerin birbiri yerine nakledilmesine ve gerçekle mitolojinin birbiri içine harç edilmesine verimli bir örnek teşkil etmektedir. Zira dünyada batıdan doğuya birçok yere sefer düzenlemek bakımından Makedonyalı İskender ile Zülkarneyn birbirine benzerdir. Ancak Dârâ'yı öldürüp İran'ı ele geçiren kişinin Zülkarneyn olmadığı, Makedonyalı İskender olduğu tarihen sabittir.[813] Yine Kur'an-ı Kerim'de Zulumât ülkesine gidip bengisuyu arayan insanlara dair bir hikâye de yoktur. Oysa Kuloğlu, Hızır ve İskender'in bengisuyu aramaları hikâyesini Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de bildirdiğini söylemektedir.[814] Bu da Kur'an-ı Kerim'de hikâyesi nakledilen Zülkarneyn'in İskender'le aynı kişi zannedilmesinin yanlış bir

---

805 Kehf, 18/23-24.
806 Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Bedreddin Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl,* C. II, Çağrı Yayınları, İstanbul 2013, s. 582-584.
807 Birisi budur ki sen Aṣḥāb-ı Kehfi ḳıl beyān
Birisi kimdür Sikender gezdi Şām-ile Sivās (163/3)
Birisi daḫı Sikender kim o gezmiş ser-te-ser
Ġarb u şarḳı hep ṭolaşmış sedd yapmış inṭimās (163/11)
808 Kehf, 18/83.
809 185/3, 197/20.
810 206/3, 214/14.
811 23/4, 69/19, 194/7, 312/13, 367/19.
812 347/18.
813 Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 196-197.
814 Añmış idi hem Ḫudā Ḫıżr u Sikender ḳıṣṣasın
Vėrmiş idi Ḫıżra Mevlā āb-ı ḥayvān ilerü (312/13)

sonucudur. Yoksa tefsir yazacak kadar ilmî ehliyeti olan Kuloğlu'nun bunu bilmemesi düşünülemez. Zülkarneyn ile İskender aynı kişi olarak düşünülse bile Zülkarneyn'in bengisuyu araması gibi bir hikâye de Kur'an-ı Kerim'de yoktur. Bu durum, İslam'dan önce de halk arasında yaygın olan birtakım efsane ve mitlerin İslamî kisveye büründürülüp yeniden üretilmesinin bir sonucu olmalıdır.

2.8.14. Keykubad

Keykubâd, İran'da milattan önce dördüncü asırda saltanat süren Keyâniyân hanedanının tahta çıkan ilk temsilcisidir. Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinde adaleti dolayısıyla çokça övülmüştür. Dolayısıyla klasik Türk şiirinde de adaletiyle anılmıştır. Bundan başka hükümdarlık, güç ve azamet sembolü olarak da anılmıştır. Metinlerde bir hükümdarlık/güç sembolü olmak üzere kaydedildiği hemen her seferinde memduhun iktidarının gücünü vurgulamak için bir kıyas unsuru veya Keykubâd'a bile kalmayan dünyanın faniliği vurgusuyla anılmıştır.[815] Aynen bu şekilde *Bâğ-ı Behişt*'te de memduhun gücünü vurgulamak ve dünyanın geçiciliğini belirtmek için anılmıştır.[816]

2.8.15. Mahmud-ı Gaznevî

Hayatının büyük bir kısmını savaş meydanlarında geçiren ve Hindistan'a yaptığı on yedi seferle İslam tarihinin en büyük fatihlerinden olan Sultan Mahmud [971-1030], ilme ve sanata verdiği ehemmiyetle maruftur.[817] Şairlere caize verme âdetini ilk defa onun çıkardığı rivayet edilmiştir. Cömertliği ve şairleri koruması itibarıyla Farsça yapılan edebiyatta ve klasik Türk şiirinde Sultan Mahmud'dan çokça söz edilmiştir.[818] Şiirlerde çoğu zaman kölesi Ayâz'a olan muhabbeti ve itimadı dolayısıyla onunla birlikte anılmıştır. Klasik Türk şiirinde onun Ayâz'a olan muhabbeti adeta Leyla ve Mecnun hikâyesi gibi sembolleşmiştir.[819] Bu itibarla bir

[815] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 227-228.
[816] N'ėdersin göñül şehrini ol fenā bulısar
Ḳanı Ḫüsrev ü cām-ı Cem yā ḳanı Keyḳubād (92/12)
Her sözi ḳılma göñül tenzīl-i Ḳurʾāna ḳıyās
Keyḳubāduñ taḫtın ėtme ʿArş-ı Raḥmāna ḳıyās (164/1)
[817] Erdoğan Merçil, "Mahmûd-ı Gaznevî", *DİA*, C.: 27, s. 362-365.
[818] İskender Pala, *a.g.e.*, s. 295.
[819] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 283.

teşbih unsuru olmak üzere yalnızca bir defa anıldığı *Bâğ-ı Behişt*'te de Ayâz'la birlikte ve ona olan muhabbeti dolayısıyla anılmıştır.[820]

2.8.16. Murad IV

Klasik Türk edebiyatı şairleri, eserlerini tertip ederken şiirlerinin nazım şeklini ve revi harflerini esas aldıkları gibi ilgili şiirlerin muhtevasına da dikkat etmek durumundaydılar. Bir divanın nasıl tertip edileceği, hangi nazım şekillerinin ve türlerinin eserde hangi sırada bulunacağı önceden bellidir. Bu itibarla bazı türlerin şiirde bulunmaması düşünülemezdi bile. Bu geleneksel zaruretin insiyakıyla olsa gerek Kuloğlu, aslında manzum bir tefsir olan ve dolayısıyla devrinin sultanıyla ilgili bir şiirin dâhil edilmesinin hayli müşkül olduğu *Bâğ-ı Behişt*'te devrinin hükümdarı için iki tane medhiye nazmetmiştir. Eserde, geleneğin tayin ettiği hiyerarşiye uygun olarak önce tevhid ve münacat manzumeleri, peşlerinden Hz. Peygamber ve dört halife için yazılmış na'tler ve bunların ardından da devrin sultanı IV. Murad [1612-1640] için yazılmış medhiye (11. kaside) yer almaktadır. Sultan Murad'ın medhinde nazmedilen ikinci kaside, "d (د)" harfinin ilk manzumesi olarak kaydedilmiştir (90. kaside). Kuloğlu'nun *Bâğ-ı Behişt*'teki metodu, önce ilgili ayeti/ayetleri serlevhaya yazıp sonra yirmi beyitlik bir kaside ile bunları açıklamak şeklindedir. Sultan Murad'ın medhinde nazmedilen kasideler bu bakımdan dikkat çekicidir. Zira sultan övülürken mevzubahis edilen ayetler, aynı zamanda devrin iktidar, meşruiyet ve hükümdar anlayışının menşelerini göstermeleri bakımından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nin 17. padişahı olan IV. Murad 1612 yılında doğup 1640 yılında vefat etmiştir. Ordunun başında seferlere çıkıp Revan ve Bağdat'ı fethetmiştir. Bu fetihlerden başka şiddetle uyguladığı kahve, tütün ve içki yasaklarıyla meşhurdur.[821] Kuloğlu da Sultan Murad'ın medhindeki şiirlerinde bunlara değinmiştir. Kuloğlu'nun bu mevzularla ilgili söyledikleri, söz konusu yasakların toplum nezdinde nasıl algılandığını göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

---

[820] Pes biraz müddet geçicek geldi Cebrāʾīl emīn
Şāh Maḥmūda ṣanasın geldi gėrü ḫāṣ Ayās (163/8)

[821] Ziya Yılmazer, "Murad IV", *DİA*, C.: 31, s. 177-183.

Bâğ-ı Behişt'te 11. sırada tertip edilen ve "*Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de.*"[822] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kaside, IV. Murad'ın medhinde söylenmiştir. Sultanın medhinin mevzubahis edildiği kasidede mezkûr ayetin tercih edilmesi manidardır. Zira bu ayet doğrudan iktidarın meşruiyetiyle alakalı görülmüştür. Ayette Allah ve Peygamber'le birlikte itaatin emredildiği *ulu'l-emr* ifadesiyle kastedilenin devrin sultanı olduğu belirtilmiştir. Bundan yola çıkarak *sultân-ı âlem* diye nitelenen padişaha itaatin ve duanın vacip olduğu ileri sürülmüştür.[823] "Padişah, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir."[824] şeklindeki zayıf rivayetle de bu düşünce desteklenmeye çalışılmıştır.[825]

Şiirde dönemin siyasi olaylarının birtakım izleri de vardır. Sultan Murad'ın en önemli icraatlarından olan İran seferlerine göndermeler yapılmıştır. İran'a düzenlediği seferlerde, "Rafazılara karşı Allah'ın yardımı onunla olsun. Bağdat'ın fethi ona nasip olsun."[826] denilerek Sultan Murad'ın bizzat çıktığı seferlere ve Safevî devletiyle yapılan yoğun mücadelelere gönderme yapılmıştır. Bağdat, Sultan Murad'ın saltanatının ilk yılında Safevîlerin eline geçmişti (1624). Bu tarihten itibaren Osmanlılar, Bağdat'ı geri almak için birçok defa girişimlerde bulunmuşlardır. Revan ve Bağdat'ın alındığı seferlere sultan bizzat iştirak etmiştir. Bu itibarla Sultan Murad döneminin en önemli sorunu İran meselesidir.[827] Dolayısıyla Kuloğlu da dönemin en önemli sorununu şiirine bir şekilde yansıtmıştır. *Bâğ-ı Behişt* yazıldığı tarihte Bağdat henüz geri alınmamıştı.[828] Dolayısıyla Kuloğlu da Bağdat'ı geri almak için girişimlerde bulunan sultana dua etmektedir. *Bâğ-ı Behişt*

---

[822] Nisa, 4/59.
[823] İmdi vācibdür bize sulṭān-ı ʿālem olana
Eylemek ṣıdḳ-ı lisān ile gėce gündüz duʿā (11/3)
[824] Pādişehler dünyāda olmış-durur ẓıll-ı İlâh
Bizüm üstümüzden anı ırmaya Ḥaḳ muṭlaḳā (11/9)
[825] Hadis olduğu iddia edilen bu rivayetin tam metni şu şekildedir: "Sultan, arzda Allah'ın gölgesidir. Zayıf, ona sığınır; mazluma o vasıta ile yardım olunur. Kim dünyada Allah'ın sultanına ikramda bulunursa Allah da kıyamet günü ona ikramda bulunur." (Aclûnî, *a.g.e.*, C:I, s. 456.)
[826] Şöyle kim ʿazm-i sefer ḳılsa ʿAcem iḳlīmine
Nā-tüvān olup Revāfıż bula biñ dürlü belā
Ala Baġdādı Ḫudā vėre aña fetḥ ü fütūḥ
Zīra geçmişdi muḳaddem anlaruñla mācerā (11/14-15)
[827] Ziya Yılmazer, *a.g.m.*
[828] Kuloğlu, eserini hicrî 1047 yılının Ramazan ayında tamamladığını ifade etmiştir. Bağdat'ın fethi ise hicrî 1048 yılının Şaban ayının 17. günüdür.

eğer fetihten sonra yazılsaydı büyük bir ihtimalle sultandan Bağdat fatihi diye söz edilecekti.

Eserde 90. sırada tertip edilen ve "*Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız zengin olandır, övülmeye hakkıyla lâyık olandır.*"[829] mealindeki ayetin tefsiri beyanında nazmedilen kaside de Sultan Murad'ın övgüsünde yazılmış bir medhiyedir. Şiirde Kuloğlu'nun, mezkûr ayetten hareketle sultana övgü hissesi çıkarması hayli ilginçtir.[830] Peşi sıra nakledilen ve hadis olduğu iddia edilen söz de aynı derecede ilginçtir.[831] Bu verilerin, Osmanlı halkının nazarında iktidarın ve hanedanın nasıl algılandığını göstermek bakımından kıymettar oldukları muhakkaktır. Aynı zamanda klasik Türk edebiyatı şiirinin sosyal veriler açısından da dikkate değer olduğunun göstergeleridir. Şiirin devamında dile getirilen "devrin fitnesinin sona erdirilmesi, reayanın huzur bulması"[832] ve "mansıpların ehil olmayanlara verilmemesi"[833] gibi durumlar da o devrin toplumsal olaylarını ifade eder niteliktedirler. Nitekim o dönemde İstanbul'da ve eyaletlerde askerlerden kaynaklanan zorbalıklar çığırından çıkmıştı. Sultan Murad, bunları şiddetle bastırıp bozulan tımarlı sipahi teşkilatına, tımarları hak edenlere vermek suretiyle çekidüzen vermiştir.[834]

2.8.17. Nemrud

Babil ülkesinin ve Babil Kulesi'nin banisi ve aynı zamanda Hz. İbrahim'i ateşe atan kral olarak bilinen Nemrûd'un ismi Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir. Buna rağmen tefsir kaynaklarının hemen hepsinde Hz. İbrahim'e karşı gelip tanrılık iddiasında bulunan ve Allah kendisine hükümdarlık verdi diye böbürlenen kralın[835]

---

[829] Fâtır, 35/15.

[830] Hāḳ dėr ya Ādem oġlanı siz efḳar-ı nās olduñuz
Allâh Ġanīdür Ẕü'l-celāl**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.** andan hidāyetdür Murād
Yaʿnī yėrüñ yüzinde Ḥaḳ size ḫalīfe ḳomasa
Olurduñuz siz tārumār bundan ḥükūmetdür Murād (90/2-3)

[831] Dėr bir ḥadīs̱-i ḳudsīde benüm ʿayālümdür faḳīr
Pes aġniyā vaṣīlerüm bundan ne ḥikmetdür murād (90/4)

[832] Dėr bir ḥadīs̱-i ḳudsīde benüm ʿayālümdür faḳīr
Pes aġniyā vaṣīlerüm bundan ne ḥikmetdür murād (90/6)

[833] Hīç vėrmez aṣlā şimdi o bir manṣıbı nā-ehle kim
Ḥaḳḳını kesmez kimsenüñ ehl-i şerīʿatdür Murād (90/14)

[834] Ziya Yılmazer, *a.g.m.*

[835] Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, "Benim Rabbim diriltir, öldürür." demiş; o da, "Ben de diriltir,

Nemrûd olduğu kaydedilmiştir. İslam kaynaklarında Hz. İbrahim ve Nemrûd arasındaki mücadeleyi konu alan geniş bir menkıbe literatürü meydana getirilmiştir.[836] Bunun doğal bir yansıması olarak klasik Türk edebiyatında da bu mücadelenin sık müracaat edilen bir mazmun olduğu görülmektedir. Bilhassa Hz. İbrahim'in ateşe atılmayı göze alarak inancından dönmemesi ve ateşe atılırken kendisine yardım etmek maksadıyla gelen Cebrail'i "Bana Allah yeter!" diyerek geri çevirmesi gibi hissî tarafı kuvvetli ayrıntılar, hikâyeyi, şairler açısından son derece elverişli bir mazmun kılmıştır. Nemrûd, klasik Türk edebiyatında Hz. İbrahim'i ateşe atan kral olmanın yanı sıra zenginliğin bir sembolü olarak da anılmıştır.[837]

Nemrûd, İslam kaynaklarının hemen hepsinde olduğu gibi *Bâğ-ı Behişt*'te de Hz. İbrahim'i mancınıkla ateşe attıran,[838] tanrılık iddiasında bulunan[839] ve zengin bir kral[840] olarak anılmıştır.

2.8.18. Nuşirevan

Hz. Peygamber doğduğu zaman Sasani tahtında Nûşirevan bulunmaktaydı. Nûşirevan cömertliği, merhameti ve hassaten adaletiyle meşhur olmuş bir hükümdarmış. Öyle ki, Hz. Peygamber'in "Ben adil bir sultanın günlerinde doğdum." diyerek Nûşirevan'ı taltif ettiği dahi ileri sürülmüştür. Dolayısıyla Klasik Türk edebiyatında da daha çok adalet timsali bir hükümdar olarak anılmıştır. Ayrıca Nûşirevan'ın, Medayin şehrinde yaptırdığı rivayet edilen *Tâk-ı Kisra* veya *Eyvân-ı Kisra* adıyla anılan sarayı da klasik Türk şiirinin çokça müracaat edilen mazmunlarından birisidir.[841]

Klasik Türk şiiri mahsullerinin çoğunda olduğu gibi *Bâğ-ı Behişt*'te de Nûşirevan adalet timsali bir hükümdar olarak anılmıştır. Kuloğlu, IV. Murad'ın

öldürürüm" demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, "Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir" deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez (Bakara, 2/258).

[836] Cengiz Batuk, "Nemrud", *DİA*, C.: 32, s. 554-555.

[837] İskender Pala, "Nemrud-Türk Edebiyatı", *DİA*, C.:32, s. 555-556.

[838] 51/7, 104/1, 142/7-20, 171/14, 195/17.

[839] 125/16.

[840] 31/9.

[841] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 242-247.

medhinde yazdığı kasidede, sultanın adaletini övmek için onu Nûşirevan ile kıyaslamıştır.[842] Bundan başka bir beyitte daha anılmıştır.[843]

2.8.19. Rüstem

Rüstem, İran coğrafyasında hüküm sürmüş Eşkaniler'in [MÖ 250-MS 224] ileri gelenlerinden birisi olduğu tahmin edilen ünlü bir destan kahramanıdır. Hakkındaki en geniş malumat Firdevsî'nin Şehnâmesi'nde bulunmaktadır.[844] Klasik Türk edebiyatındaki Rüstem mazmunu da bu eserden kaynaklanmaktadır. Metinlerde babası Zâl'e nispetle *Rüstem-i Zâl, Rüstem-i Dâstân, Pûr-i Zâl, Pûr-i Dâstân, Pûr-i Zâl-i Zer, Zâl-i Zer* lakaplarıyla ve "güçlü" anlamına gelen *Tehemten* ismiyle de anılır.[845] Rüstem, klasik Türk şiirindeki belli başlı kahramanlık timsallerinden birisidir. Daha çok övülen kişinin kahramanlığını ve yiğitliğini vurgulamak için bir kıyas unsuru olarak anılır.[846] *Rüstem*[847]*, Rüstem-i Destân*[848] ve *Rüstem-i Zâl*[849] şeklinde üç farklı şekilde anıldığı *Bâğ-ı Behişt*'te de yiğitliğin, kahramanlığın ve iyi nam salmanın bir remzi olarak anılmıştır.

2.8.20. Şeddad

Şeddâd, Yemen'de Uman ve Hadramut arasında yaşadıkları rivayet edilen Ad kavminin hükümdarlarından birisidir. Klasik edebiyatta daha çok yaptırdığı köşkler, binalar ve İrem adlı bahçe dolayısıyla anılmaktadır.[850] Bundan başka

---

[842] Bir pādişāha māliküz Nūşu'r-revānı başdurur
Hīç yoḳ bahāne ʿadline hem pür-seḫāvetdür Murād (90/5)

[843] Saña ümmetlerüñe emr-i maʿrūfı ki emr ėtdük
Kim anuñ ḳarasını görmedi Nūşu'r-revān geçdi (388/13)

[844] Nimet Yıldırım, "Rüstem-i Zâl", *DİA*, C.: 35, s. 294-295.

[845] İskender Pala, *a.g.e.*, s. 382; Nimet Yıldırım, *a.g.m.*

[846] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 256.

[847] Esb-i himmet rākibi ol Rüstemā göster hüner
Ḥamle ḳıl Efrāsiyāb-ı nefse meydān özleyüp (23/5)
Dergāhına olsun bugün ḫüsrevler anuñ çākeri
Rüstemleri ḳılsun ġulām bir ṣāḥib-ʿizzetdür Murād (90/12)
İştihāruñ ṭutmış iken ʿālemi ėy mübtedī
Rüstemāne ṭurmayup dünyāda destān istedüñ (249/17)
Meydān-ı fütüvvetde ola şöyle yegāne
Hīç kimse aña beñzemeye meger o Rüstem (278/17)

[848] Bunda ṭutmazsın ḳarārı Rüstem-i destān iseñ
Evveline nāẓır olma imdi āḫir kārına ḳaç (57/12)

[849] Görse şol meydān-ı ʿArş içinde esb-i şevketüñ
Ḳorḳusından yėre girür Rüstem-i Zāl gizlenür (136/7)

[850] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 389.

zulümde Firavun ve Nemrud gibi bir timsal olarak da anılmıştır.[851] *Bâğ-ı Behişt*'te "*Şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e.*"[852] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında yazılan 126. şiirde, İrem bahçesini yaptıran Şeddâd'ın hikâyesi anlatılmıştır. Kuloğlu, hikâyeyi şöyle nakletmiştir:

Allah'ın büyük bir saltanat verdiği Şeddâd'ın hikâyesini dinle:

2.8.20.1. Şeddad ve İrem Bahçesi

Allah ona bin yıl ömür vermiş. O da bu uzun ömrün altı yüz yılında adaletle, geri kalanında ise zulümle hükmetmiş. Hükmü doğuya ve batıya cari kılınmış. Tam altı yüz yıl boyunca adaletle hükmeden Şeddâd'ı halk da o süre içinde âdil olarak tanımış. Onun yöntemi şöyleymiş: Sarayının önüne bir direk diktirmiş ve bu direğe bağlattığı zincirin diğer ucunu da kendi beline bağlamış. Bir şikâyetçi gelirse o zincir yardımıyla Şeddâd'a haber edermiş. Kimseye güvenmediği için her geleni kendisi görüp, halkın meselesini kendisi bizzat halledermiş.[853]

Bir gün Şeddâd'ın zincirine bir yılan dolanmış. Şeddâd'dan aceleyle kendisini takip etmesini istemiş. Şeddâd da düşmüş bu yılanın peşine. Yılan bir deliğe girmiş ve hemen geri çıkmış. Meğer bir akrep yuvaya el koymuş ve yılan içeri girmeye çalışınca şiddetle onu dışarı kovmuş. Şeddâd, akrebi öldürmüş ve böylece yılan yuvasına girebilmiş. İçerden bir kutu getirip Şeddâd'a vermiş. Öyle muhteşem bir kutuymuş ki, sanki onun içine Allah sekiz cenneti nakşetmiş. Şeddâd kutuyu görür görmez hayretle kendinden geçmiş. Baygın bir halde uyurken şeytan gelip; "Bilmiş ol ki, bundan böyle seni tanrı yaptım." diyerek Şeddâd'ı saptırmış. Şeddâd, sarayına gidince doğuya ve batıya asker gönderip memlekette ne kadar altın ve gümüş gibi değerli eşya varsa toplatmış. Böylece bütün servetini sömürdüğü memleketini harabeye çevirmiş. Toplattığı altın ve gümüşle bir saray diktirip ona cevahirden kapı koydurmuş. Bu yapının adını ise *Bâğ-ı İrem* koymuş. Öyle bir

---

[851] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 395.
[852] Fecr, 89/7-8.
[853] Direğe bağlı zincir ve bu zincir vasıtasıyla tebaanın şikâyetlerini doğrudan hükümdara iletebilmeleri epizodu, Nûşirevan'ın hikâyesinden mülhem gibi. Zira Şeddâd hakkında yazılanlarda buna benzer bir kayda rastlanamadı. Oysa klasik kültürde adalet timsali bir hükümdar olarak şöhret bulan Nûşirevan'a atfen nakledilen benzer bir rivayet vardır. Şöyle ki, "Nûşirevan, *Tâk-ı Kisra* ve *Eyvân-ı Kisra* isimleriyle anılan meşhur sarayının tâkına bir çan astırmış ve çanın ucuna da bir zincir bağlatmıştı. İhtiyacı olan bu zinciri çekerek hükümdarı sıkıntısından haberdar eder ve o da bu kişinin sıkıntısını gidermeye çalışırdı." (Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 245.)

bahçesi varmış ki ağaçları zümrütten, çeşmeleri ise gülsuyundan imiş. Bahçede altın ve gümüşü karıştırıp havuzlar yaptırmış. İçlerini bal ve şekerden yapılmış şerbetlerle doldurmuş. Lâl ve inciden sofalar kurdurmuş. Cennete benzetip kuş etlerinden kebaplar yaptırmış. Bütün bunlar tamamlanıp saraya yerleşileceği vakit Allah, Şeddâd'ın canını almış. Onca yıl uğraşıp yaptırdığı sarayında bir an dahi sefa sürememiş.

2.8.21. Velid bin Muğire

Hz. Peygamber'e Mekke'de en şiddetli düşmanlık yapan kimselerden birisidir. Hz. Muhammed'e peygamberlik geldiğinde Mekke'nin başkanı konumunda bulunuyordu ve dolayısıyla vahyin, kendisi dururken bir başkasına gelmiş olmasını bir türlü kabullenemiyordu. Bu sebeple Hz. Peygamber'e düşmanlıkta en ileri gidenlerden oldu. Yeğeni Ebu Cehil'in akıl hocalığını yapan ve onu İslam'a karşı kışkırtan Velid'dir. Velid bin Muğire'nin İslam'a ve Müslümanlara karşı düşmanlığının derecesini gösteren en önemli veri, o ve onunla birlikte hareket eden müşrikler hakkında 104 tane ayetin nazil olmasıdır.[854] *Bâğ-ı Behişt*'te de azılı bir peygamber düşmanı olarak anılan Velid bin Muğîre, bir manzume (359) dışında her seferinde yeğeni Ebu Cehil'le birlikte anılmıştır.[855] Eserde 359. sırada tertip edilen ve "*Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme. Ayetlerimiz kendisine okunduğu zaman, 'Öncekilerin masalları!' der. Yakında biz onun burnunu damgalayacağız.*"[856] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında yazılan manzumede ise bu ayetlerin nüzul sebebinin Velid bin Muğire olduğu belirtilerek onunla ilgili bazı bilgiler kaydedilmiştir. Kuloğlu, Velid bin Muğire hakkında şu bilgileri nakletmiştir:

Velid bin Muğire, hak dine iman getirmemiş. Daima malı ve evladının çokluğuyla övünmüş. Aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba, karnı büyük ve zinadan hâsıl olmuş bir kişiymiş. Yanında Kur'an okunduğu zaman, "Bu eskilerin masallarıdır!" dermiş.

---

[854] Mustafa Fayda, "Velîd b. Muğîre", *DİA*, C.: 43, s. 33-34.
[855] 147/13, 190/11, 236/3, 293/5, 391/14, 399/11.
[856] Kalem, 68/10-16.

Allah yolunda hayır işlemediği gibi başkalarının hayrına da engel olurmuş. Malı ve evladı ne kadar çok olsa da bütün ömrünü dalalet içinde geçirip sonuçta küfürle ölmüş. İlgili ayetler (Kalem, 68/10-16) onun hakkında inmiştir.

2.8.22. Zülkarneyn

İslamî kaynaklarda peygamber olup olmadığı konusunda ihtilaflı bilgiler bulunan Zülkarneyn'in peygamber, veli, salih bir hükümdar ve hatta bir melek olduğuna yönelik birbirinden farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan en çok tercih edileni ise onun salih bir kral olduğu yönündeki görüştür.[857] İslamî kaynaklarda Zülkarneyn, çoğu zaman Makedonyalı İskender'le aynı kişi zannedilmiştir. Bunun bir sonucu olarak Kuloğlu da Zülkarneyn'i Makedonyalı İskender'le aynı kişi zannetmiştir. Zülkarneyn hakkında Kur'an-ı Kerim'de verilen bilgileri onun adını anmadan İskender adı altında nakletmiştir. Nitekim Kehf suresinin nüzul sebebi olarak kaynaklarda nakledilen olayı aktarırken[858] müşriklerin hakkında bilgi sorduğu ve Hz. Peygamber'in de Kur'an-ı Kerim'den naklen[859] hakkında bilgi verdiği kişinin adı için Zülkarneyn diyecek yerde İskender demiştir.[860] Dolayısıyla *Bâğ-ı Behişt*'te Zülkarneyn, adı hiç anılmadan konu edilmiştir. Bu itibarla eserde İskender'in adının anıldığı her yerde Zülkarneyn'i de hatırlamak durumundayız. Konuyla ilgili daha geniş değerlendirme bu çalışmanın *İskender* başlığı altında yapıldığı için burada konu daha fazla uzatılmamıştır. Daha ayrıntılı değerlendirme için ilgili başlığa bakılabilir.

2.9. Aşk Kahramanları

2.9.1. Ferhâd ile Şîrîn

Hüsrev ile Şirin mesnevilerinin önemli kahramanlarından birisi olan Ferhâd, Mecnûn'la birlikte klasik Türk edebiyatındaki âşık tipinin en önemli sembollerinden

---

[857] İbn Kesir, *a.g.e.*, s. 772; M. Asım Köksal, *a.g.e.*, C.: II, s. 285.

[858] Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Bedreddin Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, C. II, Çağrı Yayınları, İstanbul 2013, s. 582-584; Ayrıca bu çalışmanın *Sebeb-i Nüzul* başlığı altında Kehf suresinin 23-24. ayetleri bağlamında Kuloğlu'nun anlatımıyla da olay nakledilmiştir.

[859] (Ey Muhammed!) Bir de sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar. De ki: "Size ondan bir anı okuyacağım." (Kehf, 18/83).

[860] Birisi budur ki sen Aṣḥāb-ı Kehfi ḳıl beyān
Birisi kimdür Sikender gezdi Şām-ile Sivās (163/3)
Birisi daḫı Sikender kim o gezmiş ser-te-ser
Ġarb u şarḳı hep ṭolaşmış sedd yapmış inṭimās (163/11)

birisidir. Mezkûr hikâye, esasında Sasani kralı Hüsrev ile Ermeni prensesi Şîrîn arasındaki aşk macerasını işlemektedir. Ferhâd, bu hikâyedeki rolü ve yeri bakımından Hüsrev'in gerisinde olmakla birlikte, klasik Türk edebiyatı şairinin nazarında vuslata erememesi ve aşkı uğruna katlandığı sıkıntılar bakımından âşıklık derecesi itibarıyla hikâyenin en önemli karakteridir. Bu itibarla hikâyeyi müstakil olarak ele alan mesnevilerin dışındaki sair şiirlerde de Ferhâd, çilekeş âşık tipinin bir sembolüdür. [861] Şîrîn ise tabiî olarak sevgili tipinin bir sembolüdür. Kuloğlu da *Bâğ-ı Behişt*'te yalnızca bir kere andığı Ferhâd'ı, ilgili mesnevilerdeki bir ayrıntıya telmih yaparak, aşkı uğrunda çile çeken âşık tipinin bir sembolü olarak şiirine dâhil etmiştir.[862] Ferhâd'dan kurtulmak isteyen Hüsrev, ondan etraftaki büyük bir dağdan ordusunun geçebileceği bir tünel yapmasını ister. Ferhâd, Şîrîn'den vazgeçmesi karşılığında Hüsrev'in bu teklifini kabul eder. İşe koyulur ve ilk iş olarak dağa Şîrîn'in suretini kazır.[863] Kuloğlu söz konusu beyitte bu ayrıntıya telmihte bulunmuştur.

2.9.2. Leylâ ile Mecnûn

Leylâ ile Mecnûn, Arap edebiyatından Farsça edebiyata ve oradan da Türk edebiyatına intikal eden, Hint alt kıtası da dâhil İslam dünyasının bütün edebiyatlarında işlenmiş ve modern zamanlarda da popülerliğini kaybetmemiş, meşhur bir aşk hikâyesidir.[864] Farklı yer ve zamanlarda, konuya münhasıran nazmedilen onlarca mesnevide ve sair manzumelerde birçok defa işlenip tekrar tekrar üretilmiştir. Öyle ki, artık sevgili ve âşık'ın diğer bir ifade şekli Leylâ ve Mecnûn olmuştur. Klasik Türk şiirinde çoğu zaman *Mecnûn* deyince *âşık*, *Leylâ* deyince *sevgili* ifade edilmektedir. "*Her iki kelime de âşık ve sevgili ile ilgili olabilecek bütün kavram ve çağrışım katmanlarını ifade edebilecek genişliktedir.*"[865] Dolayısıyla divan şairleri, bu hikâyeye sık sık telmihlerde bulunmuşlardır. Kuloğlu da bu

---

[861] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 433-441.
[862] Niçe yıl Ferhād-veş der-bend-i miḥnet bekleyüp
Güc-ile Şīrīn cemālüñ anda peydā eyledüm (279/5)
[863] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 435..
[864] İsmail Durmuş, "Leylâ ve Mecnûn", *DİA*, C.: 27, s. 159-160.
[865] Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 446.

hikâyeye, *Bâğ-ı Behişt*'te, sair divan şairleri gibi mezkûr saiklerle göndermelerde bulunmuştur.[866]

2.9.3. Vâmık u Azrâ

Antik Yunan kaynaklı olan Vâmık u Azrâ hikâyesi, Arapçaya ilk defa IX. asırda mensur olarak çevrilmiştir. Daha sonra ilk defa Unsurî tarafından Farsça olarak nazma çekilip takiben Farsça ve Türkçe yazan sair şairlerce de işlenmiştir.[867] Bu hikâye, klasik Türk şiirinde *Leylâ ile Mecnûn* ve *Ferhâd ile Şîrîn* hikâyeleri gibi birçok defa ele alınıp işlenmese de divan şiirinde âşık ve sevgilinin birer sembolü olarak Vâmık ve Azrâ isimlerine sık sık yer verilmiştir. Bu itibarla *Bâğ-ı Behişt*'te de iki defa bu hikâyeye gönderme yapılmıştır.[868]

2.9.4. Yûsuf u Zelîhâ

Yûsuf ve Zelîhâ kıssası, klasik Türk edebiyatının en sevilen ve en yaygın aşk hikâyelerinden birisidir. *Yûsuf u Züleyhâ, Kıssa-i Yûsuf, Yûsuf ve Züleyhâ, Yûsuf ile Zelîhâ* gibi adlarla ve hemen her seferinde mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan bu kıssanın temel kaynakları Tevrat, İncil ve Kur'an'dır.[869] Kıssaların en güzeli (*ahsenü'l-kasas*) diye nitelenen Hz. Yusuf'un macerası, Kur'an-ı Kerim'de teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır.[870] *Bâğ-ı Behişt*'te Hz. Yusuf'un kıssasından kesitlerin aktarıldığı üç kaside bulunmasına rağmen Zelîhâ ile yaşadığı macera hikâye edilmemiştir. Yalnızca birkaç beyitte bu hikâyeye telmih yapılmıştır.[871] Hz. Yusuf'la ilgili *Bâğ-ı Behişt*'teki mezkûr şiirler ve yalnızca bir mazmun olarak yer aldığı sair manzumeler, bu çalışmanın *Yusuf* başlığı altında değerlendirilmiştir. Konunun ayrıntıları için ilgili başlığa bakılabilir.

---

[866] ʿIşḳuñ ile ben bütün dünyāya destān olayım
Şöyle kim Mecnūn-veş ʿālemde şöhret vėr baña (2/10)
Zülf-i Leylāyı ṭutan ḥablü'l-metīn-āsā bugün
Aña lāzım ḳoya Mecnūn gibi ṣaḥrāya ayaġ (206/2)

[867] Selami Ece, *Manisalı Câmiî'nin Vamık u Azra Mesnevisi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2002, s. 15.

[868] Mevlāyı ḳoyup sen-de bugün ġayrıyı sevme
Ne_oldı ya olar Vāmıḳ u ʿAẕrāya ḳulaḳ ṭut (47/8)
ʿĀşıḳ u maʿşūḳ olur vaḥdet sarāyıdur cinān
ʿIşḳ içinde Vāmıḳ u ʿAẕrāya düşdi göñlimüz (145/18)

[869] Hanife Koncu, "Yûsuf ve Züleyhâ", *DİA*, C.: 44, s. 38-40.

[870] Yusuf, 12/3-102.

[871] 185/2, 194/5, 217/14, 229/2-3.

Zelîhâ, Kur'an-ı Kerim'de adı verilmeden Hz. Yusuf'u elde etmeye çalışması ve bunun üzerine yaşanan olaylar dolayısıyla zımnen anılmıştır.[872] Mısır azizinin karısı olduğu halde Hz. Yusuf'a âşık olması ve bu yüzden meydana gelen olaylar dolayısıyla *Kıssa-i Yûsuf* hikâyelerinin ana kahramanlarından birisi olarak edebiyatta da geniş bir yer edinmiştir. Klasik Türk edebiyatında Hz. Yusuf ve Zelîhâ'nın hikâyesini konu edinen müstakil eserlerden başka, sair şiirlerde de Yusuf ve Zelîhâ mazmunu yaygın bir şekilde kullanılmıştır.[873] *Bâğ-ı Behişt*'te ise doğrudan Hz. Yusuf'un konu edildiği kasidelerde onun Zelîhâ ile olan macerasına hiç değinilmemiştir.[874] *Bâğ-ı Behişt*'te yalnızca üç kere adı anılan Zelîhâ, tıpkı sair klasik Türk şiiri numunelerinde de çokça karşılaşıldığı şekliyle bir telmih unsuru olarak anılmıştır.[875]

2.10. Melekler

2.10.1. Dört Büyük Melek

2.10.1.1. Azrail

Ölüm meleği olarak bilinen Azrail'in ismi Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadis kaynaklarında geçmemektedir. Azrail tabirinin ve Azrail etrafında oluşturulan anlatmaların ekseriyetinin İslamî literatüre İsrailiyat ve halk inançları yoluyla girdiği düşünülmektedir.[876] Azrail ismi İslamî kaynaklı olmasa da Kur'an-ı Kerim'deki *melekü'l-mevt* (:ölüm meleği) kaydı[877] ve hadislerdeki benzer kayıtlar, ölümle görevli bir meleğin varlığını teyit etmektedir. İnsanlık için en büyük korku ve gizem kaynaklarından birisi olan ölüm meleği, birçok efsane ve mite konu olmak

---

[872] Yusuf, 12/23-55.
[873] Hanife Koncu, *a.g.m.*; Zehra Öztürk, "Züleyha", *DİA*, C.: 44, s. 552-553.
[874] Detaylı bilgi için bu çalışmanın *Yusuf* başlığına bakılabilir.
[875] Yūsufuñ ḥüsnin görüp milk ile mālın terk ėder
Mıṣr-ı miḥnetde niçe yıllar Zelīḥā gülmemiş (185/2)
Ḳıldı şūrīde yine nefsüñ Zelīḥāsın bugün
Sicn-i Mıṣr oldı meded ol Şāh-ı Kenʿāna ḳafaṣ (194/5)
Zelīḫānuñ sözidür bu Yūsuf ḥaḳḳında dėmişdür
Bu nefs emmāre bir evdür içinde ejdehālar çoḳ
Sevüp ol Yūsufuñ ḥüsnini rüsvāy oldı Mıṣr içre
Ḫuṣūṣan Yūsufa ḳılmışdur anuñ-çün cefālar çoḳ (229/2-3)
[876] Ahmet Saim Kılavuz, "Azrâil", *DİA*, C.: 4, s. 350-351.
[877] De ki: "Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz." (Secde, 32/11).

bakımından edebiyatta da kaçınılmaz olarak geniş bir yer tutmuştur. Bu bakımdan *Bâğ-ı Behişt*'te de ölüm meleği olarak anılan Azrail,[878] ilaveten Hz. İdris'le ilgili efsanevî bir anlatımın da unsuru olmuştur.

Bâğ-ı Behişt'te 289. sırada tertip edilen ve "*Kitap'ta İdris'i de an. Şüphesiz o, doğru sözlü bir kimse, bir nebî idi. Onu yüce bir makama yükselttik. İşte bunlar, kendilerine nimet verdiğimiz nebîlerdir.*"[879] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede, Hz. İdris ve Azrail'in arkadaş olmaları ve birlikte semalara yükselip cehennemi ve cenneti gezmeleri hikâyesi konu edilmiştir. Hikâye, bu çalışmanın *İdris* başlığı altındaki *Hz. İdris'in Azrail'le Arkadaş Olması ve Cennete Yükselmesi* alt başlığında ele alındığı için burada tekrar etme gereği duyulmamıştır. Hikâyenin ayrıntıları için ilgili başlığa bakılabilir.

2.10.1.2. Cebrail

Cebrail, semavî dinlerin hepsi tarafından Allah'tan kullarına vahiy getiren melek olarak kabul edilmektedir. Arapçada Cebrail, Cebreil, Cebril, Cibril ve Cibrin isimleriyle anılan vahiy meleği, Kur'an-ı Kerim'de Cibril, Ruhu'l-Kuds, Ruhu'l-Emin, Ruh ve Resul isimleriyle zikredilmiştir. İslamî kaynaklarda Cebrail'in görevi, hüviyeti, fiilleri, temessülü gibi konular etrafında yapılan tartışmalar hayli geniş bir literatür meydana getirmiştir.[880] Mezkûr tartışmalar bu çalışmanın mevzusu olmamakla birlikte Cebrail'le ilgili *Bâğ-ı Behişt*'teki kayıtların bir kısmı bu konuları da ilgilendirmektedir.

Klasik Türk edebiyatında evvela peygamberlere Allah tarafından vahiy ileten bir melek olma özelliğiyle anılan Cebrail, ayrıca mucizelere aracı olması ve Hz. Meryem'e Hz. İsa'yı nefhetmesi dolayısıyla da çok mevzubahis edilmiştir. Divan şiirinde melekler arasında en çok Cebrail'in ismine rastlanır. Cebrail'den başka Cibril, Cibril-i Emin, Ruhu'l-Emin, Ruhu'l-Kuds, Ruh-ı Kudsi, Hümay-ı Kudsi, Bülbül-i Kudsi, Tavus-ı Kudsi, Tavus-ı Arş ve Tavus-ı Sidre gibi isimlerle de anılmıştır. Sidretü'l-Münteha'da oturduğuna inanılan Cebrail, yukarıda anılanlardan başka şu özellikleriyle de şiirlerde çok anılmıştır: Miraç günü Hz. Peygamber'e

---

[878] 289/10, 11, 15; 304/1; 352/8.
[879] Meryem, 19/56-58.
[880] Yusuf Şevki Yavuz, Zeki Ünal, "Cebrâil", *DİA*, C.: 7, s. 202-204.

Sidre’ye kadar eşlik etmesi, gök ve yer arasını dolduran kanatları ve Hz. İbrahim ateşe atıldığında ona yardım teklif etmesi.[881]

Bâğ-ı Behişt’te Cebrail’den onlarca defa söz edilmiştir. Allah ve Hz. Peygamber’den sonra eserde en çok anılan varlık Cebrail’dir. Manzum bir tefsir olan *Bâğ-ı Behişt*’te vahiy meleği Cebrail’den bu kadar söz edilmesi elbette ki tabiî bir durumdur. Cebrail, eserde çoğu zaman farklı isimlerle anılmıştır. Kuloğlu, vahiy meleğini *Cebrâîl, Cebreîl, Cibrîl, Nâmûs-ı Ekber, Rûhu’l-Emîn, Rûh-ı Kudsî, Rûhu’l-Kuds, Murg-ı Kudsî, Bülbül-i Kudsî, Tâvûs* ve *Peyk-i Hazret* olmak üzere on bir farklı şekilde anmıştır.[882] Kuloğlu, Cebrail’i çoğu zaman bir ayetin inzali veya Allah’ın sair işlerde görevlendirdiği bir elçi olarak anmıştır. Dolayısıyla adının anıldığı çoğu yerlerde Cebrail’in kendinden ziyade aracı olduğu söz veya iş ön plana çıkarılmıştır. Eserde doğrudan Cebrail’in mevzubahis edildiği ve vasıflarının açıklandığı beyitler de vardır. İlgili beyitlerde Cebrail’in zatıyla ilgili şu vasıflardan söz edilmektedir: Bakara suresinin ilk ayetinde yer alan üç kesik harften biri olan *Lâm* ile kast edilen Cebrail’dir;[883] açıldıklarında bütün Sidre katını kaplayan altı yüz tane kanadı vardır;[884] Sidretü’l-Münteha’da oturmaktadır;[885] Sidretü’l-Münteha’nın fevkinde olan âlemlere geçme yetkisi yoktur;[886] insan sureti de dâhil istediği her surete girebilmektedir;[887] meleklerin en üstünü ve hepsi üzerinde en yetkilisidir;[888] kıyamet kopunca yerde ve gökte ne varsa hepsi helak olacak, ama diğer üç melekle birlikte Cebrail sağ kalacaktır.[889]

---

[881] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 348-349; İskender Pala, *a.g.e.*, s. 84.
[882] Örnek olarak bk. *Cebrâîl*: 3/15, 27/5, 31/20; *Cebreîl*: 186/10, 283/3, 341/10; *Cibrîl*: 7/1, 118/1, 213/3; *Nâmûs-ı Ekber*: 52/14, 211/3, 277/7; *Rûhu’l-emîn*: 6/10, 187/16; *Rûh-ı kudsî*: 40/17, 206/3, 385/7; *Rûhu’l-kuds*: 256/19, *Murg-ı Kudsî*: 9/20, 117/1, 240/13; *Bülbül-i Kudsi*: 194/2; *Tâvûs*: 285/17; *Peyk-i Hazret*: 52/17, 318/2, 319/6.
[883] 211/3, 211/14.
[884] 285/17-19.
[885] 368/11, 102/3, 53/17.
[886] 53/18.
[887] 73/11, 118/5-7, 170/4-6, 274/2.
[888] 236/20, 237/14.
[889] 352/8.

Her şeyden önce vahiy meleği olmakla maruf olan Cebrail, *Bâğ-ı Behişt*'te de en çok bu özelliği dolayısıyla anılmıştır.[890] Bundan başka şu özelliklerine de değinilmiştir:

Bâğ-ı Behişt'te Cebrail'in Hz. Peygamber'le olan münasebeti yalnızca Allah'tan vahiy getirmekle sınırlı tutulmayıp vahiy getirme vazifesi dışında da Cebrail'in Hz. Peygamber'le görüştüğüne dair kayıtlara yer verilmiştir. Buna göre; Hz. Peygamber çocukken meydana gelen kalbinin açılıp yıkanması olayını gerçekleştiren Cebrail'dir.[891] Cebrail'i kendi aslî suretiyle yalnızca Hz. Peygamber görmüştür. Zira Hz. Peygamber, Cebrail'i Hira dağında ve Miraç esnasında Sidre'de kendi suretiyle görmüştür.[892] Miraç hadisesinde Hz. Peygamber'e eşlik etmiştir.[893] Hz. Peygamber'in savaşlarında yardım için inen meleklerin başındaki yine Cebrail'dir.[894] Dolayısıyla adeta Hz. Peygamber'in nedimi gibidir.[895]

Cebrail'in, peygamberlerle yalnızca vahiy inzal etmek için görüşmediğinin tek örneği Hz. Muhammed değildir. Bu durumun diğer peygamberler için de geçerli olduğunu gösteren şu gibi vakalara da *Bâğ-ı Behişt*'te yer verilmiştir: Hz. Âdem'e dağların ve göklerin kabul etmediği emaneti vermesi,[896] Hz. İbrahim ateşe atıldığında Cebrail'in ona yardım teklif etmesi,[897] Hz. İsmail'in yerine kurban edilecek olan koçu getirmesi,[898] Hz. Lût'a güzel bir delikanlı suretinde misafir olması ve Lût kavmini helak etmesi,[899] Hz. Musa için denizi yarması,[900] Hz. Salih'e kayanın içinde görünen deve sürüsünün dışarı çıkıp dünyayı istila etmemesi için kapılarını kapatmasını söylemesi[901] ve göğe çıkarken Hz. İsa'ya eşlik etmesi.[902] Bunların

---

[890] 19/17, 27/5, 31/20, 36/5, 50/13, 58/14, 87/19, 93/13, 94/2, 101/19, 103/2, 103/8, 108/1, 111/1, 111/6, 132/1, 133/13, 135/1-2, 136/14, 136/20, 137/7, 137/9, 163/15, 164/18, 166/17, 173/4, 176/2, 180/12, 185/4, 186/10, 186/19-20.
[891] 73/11. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *Sebeb-i Nüzul-İnşirah* başlığına bakılabilir.
[892] 187/9-11, 285/15-16.
[893] 6/10, 53/2, 53/7, 135/18, 354/5. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *Hz. Muhammed-Miraç* başlığına bakılabilir.
[894] 237/14, 341/10-12.
[895] 92/20.
[896] 158/14-20. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *Âdem* başlığına bakılabilir.
[897] 142/7-10. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *İbrahim* başlığına bakılabilir.
[898] 144/16-20, 217/12. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *İbrahim* başlığına bakılabilir.
[899] 170/4-17. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *Lût* başlığına bakılabilir.
[900] 363/6-7. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *Musa* başlığına bakılabilir.
[901] 133/18-19. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *Salih* başlığına bakılabilir.
[902] 371/18. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *İsa* başlığına bakılabilir.

dışında peygamber olmadığı halde Hz. Meryem'e Hz. İsa'yı müjdelemek üzere insan suretinde görünmesi olayına da yer verilmiştir.[903]

Bâğ-ı Behişt'te kendisine yüklenen işlere bakınca Cebrail'in, peygamberlere vahiy getirme görevi dışında, Allah'ın bütün emirlerinin en önde gelen uygulayıcısı gibi bir yönü olduğu, yani bir nevi naiplik görevi yürüttüğü söylenebilir. Eserde rol aldığı olaylar itibarıyla peygamberlere vahiy getirmenin yanında Allah'ın, sair kullarla olan her türlü münasebetinde de Cebrail'i elçi kıldığını görmekteyiz. Önceki iki paragrafta ele alınan veriler bu durumu örneklemektedir. Eserde, bu durumla ilgili önceki iki paragrafta ele alınanlardan başka şu iki örnek de vardır: Fil olayında Ebrehe'nin fillerine, onları Mekke'ye gitmekten alıkoyacak birtakım telkinlerde bulunması[904] ve Sorgu günü, cehennemi mahşer yerine çağırmak üzere Allah tarafından cehenneme gönderilmesi.[905] Bu tür veriler göz önünde tutularak geleneksel anlayışta (en azından Kuloğlu ve Kuloğlu'nu besleyen kaynaklarca), Cebrail'in peygamberlerle Allah arasında vahiy köprüsü kuran bir melek olmakla birlikte Allah'ın, bütün kullarıyla olan münasebetinde de Cebrail'i görevlendirdiği gibi bir kabulün varlığından söz edilebilir.

2.10.1.3. İsrafil

Kıyamet günü sura üflemekle vazifeli olduğuna inanılan İsrafil'in adı Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir.[906] Ancak bazı ayetlerde bu işle görevli bir meleğin varlığına işaret edilmektedir.[907] İsrafil, İslamî kaynaklarda dört büyük melekten biri olarak kabul edilmektedir. Klasik Türk edebiyatında ise daha çok sura üflemesi dolayısıyla bir teşbih ve telmih unsuru olarak anılmıştır.[908] Bu itibarla yalnızca dört defa anıldığı *Bâğ-ı Behişt*'te de üç defa kıyamet günü ifa edeceği sura üfleme vazifesi dolayısıyla anılmıştır.[909] Bir beyitte ise kıyametin kopması ile yer ve

---

[903] 118/4-19, 136/6. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *Meryem* başlığına bakılabilir.
[904] 259/15. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *Ebrehe* başlığına bakılabilir.
[905] 174/1-4.
[906] Lütfullah Cebeci, "İsrâfil", *DİA*, C.: 23, s. 180-181.
[907] A'râf, 7/44; Tâhâ, 20/108; Rum, 30/25; Zümer, 39/68; Kamer, 54/6,8;
[908] İskender Pala, *a.g.e.*, s. 239.
[909] Ḥaḳ vėre cānın bu deñlü yatmış iken yėrde Ḥaḳ
Ura İsrāfīl ṣūrunı eyle bu erkānı vaṣf (224/16)
Urunca ṣūr-ı İsrāfīl ḳomaya ol Ḫudā kimse
Yėr ile gögüñ içinde çü bulmaya beḳā kimse (352/1)
Ḳıyāmet güni oluncaḳ ki ṣurı ura İsrāfīl

gökte ne varsa hepsinin yok olacağı, ama diğer üç büyük melekle birlikte İsrafil'in bundan bir zarar görmeyeceği kaydedilmiştir.[910]

2.10.1.4. Mikail

İslam inancına göre Azrail, Cebrail ve İsrafil'le birlikte dört büyük melekten biri olduğuna inanılan Mikail; Cebrail, Harut ve Marut'la birlikte Kur'an-ı Kerim'de adı anılan dört melekten birisidir. Adı Kur'an-ı Kerim'de anıldığı ve Hz. Peygamber'in de bazı dualarında onun adını andığı için önemli ve büyük bir melek olduğu kabul edilmektedir. Bazı kaynaklarda Mikail'in rızıkların taksimiyle görevlendirildiği belirtilmiştir.[911] Edebiyatta daha çok dinî-tasavvufî metinlerde anılmıştır.[912]

Bâğ-ı Behişt'te Mikail'den yalnızca iki manzumede söz edilmiştir. Birinde Cebrail'le birlikte genç ve güzel bir delikanlı kılığında Lût'a gittiği söylenmiş,[913] diğerinde ise kıyamet kopup âlemdeki bütün her şey yok olduğunda diğer üç büyük melekle birlikte Mikail'in de sağ kalacağı belirtilmiştir.[914]

2.10.2. Diğer Melekler

2.10.2.1. Kirâmen Kâtibîn

Kirâmen Kâtibîn, İslam inancına göre insanların amellerini kaydeden meleklere verilen isimdir.[915] Kur'an-ı Kerim'de muhtelif ayetlerde insanların amellerini kaydeden meleklerin varlığından söz edilmiştir.[916] Ayetlerde belirtildiğine göre bu meleklerin biri insanın sağ tarafında, biri sol tarafında oturmaktadır.[917]

Yėr ü gök ehli hep ölüp çü bulmaya rehā kimse (352/4)

910 Dėdiler ol ḳalan ancaḳ ki Cibrīl ola Mīkāʾīl
Hem ʿAzrāʾīl ü İsrāfīl hemān bunlar ola kimse (352/8)

911 Lütfullah Cebeci, "Mîkâil", *DİA*, C.: 30, s. 45-46.

912 İskender Pala, *a.g.e.*, s. 320-321.

913 Güzel oġlana kendüyi temeṡṡül ḳıldı Cebrāʾīl
Daḫı Mīkāʾīli bile yanınca ġamgüsār ėtmiş (170/5)

914 Dėdiler ol ḳalan ancaḳ ki Cibrīl ola Mīkāʾīl
Hem ʿAzrāʾīl ü İsrāfīl hemān bunlar ola kimse (352/8)

915 İnfitâr, 82/10-12.

916 İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır bir melek bulunmasın (Kâf, 50/18).

917 Üstelik biri insanın sağ tarafında, biri sol tarafında oturmuş iki alıcı melek de (onun yaptıklarını) alıp kaydetmektedir (Kâf, 50/17).

Kirâmen Kâtibîn melekleri, Klasik Türk edebiyatında da yine amelleri kaydeden melekler olarak anılmıştır.[918]

Bâğ-ı Behişt'te 364. sırada tertip edilen ve "*Hâlbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır. Onlar yapmakta olduklarınızı bilirler. Şüphesiz, iyiler Naîm cennetindedirler. Şüphesiz, günahkârlar da cehennemdedirler.*"[919] mealindeki ayetlerin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidede, Kirâmen Kâtibin melekleri konu edilmiştir. Kuloğlu, bu melekleri şöyle vasfetmiştir:

Allah Teâlâ insanları boş bırakmayıp onları gözetlemek üzere melekler tahsis etmiştir. Bunlardan Kirâmen Kâtibin adıyla anılanları insanların yapıp ettiklerini yazmakla vazifelidir. Bunlar, insan hayır ve şer her ne yaparsa her yıl ayrı bir defterde kaydederler. Yaptıklarımız hayır da olsa yazarlar, şer de olsa yazarlar. Bununla birlikte hayır amelleri yazmada hızlı davranırken şer olan ameli yazmada acele etmezler. Zira biraz sabredip "Belki tövbe eder." diye beklerler. Bunlar Allah'ın emri üzere gönlünden geçirip yapamadığın hayır işlerin için sevap yazdıkları halde, gönlünden geçirip de yapamadığın kötülükler için ceza yazmalar. Bütün yapıp ettiklerimizin kaydedildiği amel defterini nihayet ahrette bize sunup "Oku!" derler.

2.11. Şeytan

Arapçada Lugavî olarak "uzaklaşmak" ve "yanmak" gibi anlamlara sahip olan "ş-t-n (ش-ط-ن)" kökünden türeyen *şeytan* kelimesi, "fenalıkta haddi aşmış yaratık" ve "yanıp helâk olmuş varlık" anlamlarına gelmektedir.[920] Kur'an-ı Kerim'de elli dokuz defa *şeytân*, on sekiz defa *şeyâtîn* ve on bir defa da *İblîs* kelimesiyle olmak üzere toplam seksen sekiz defa anılmıştır. [921] Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre şeytan, Hz. Âdem'e secdeyle emrolunmasından itibaren insan türüne düşmanlık besleyen ve insanları saptırmak hususunda kendisine kıyamete kadar mühlet verilen ateşten yaratılmış bir varlıktır.[922] İslam inancına göre azgın,

[918] İskender Pala, *a.g.e.*, s. 276.
[919] İnfitâr, 82/10-14.
[920] Hikmet Koçyiğit, *Mekkî Ayetlerde Sosyolojik Unsurlar*, Pınar Yayınları, İstanbul 2013, s. 105; İlyas Çelebi, "Şeytan", *DİA*, C.: 39, s. 99-101.
[921] İlyas Çelebi, *a.g.m.*
[922] Hani, Rabbin meleklere şöyle demişti: "Muhakkak ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman onun için saygı ile eğilin." Derken bütün melekler

sinsi, yanıltıcı, kışkırtıcı ve saptırıcı olan şeytan, sair dinlerdeki gibi abartılmış tanrısal güçlerle mücehhez değildir.[923] Bilakis onun gücü sınırlı, hile ve tuzakları ise zayıftır. Onun insan üzerindeki tesirleri ancak vesvese yoluyla etkili olmaktadır.[924] Böyle olmakla birlikte halk inançlarında ve İsrailiyattan geçen birtakım dinî anlatmalarda şeytana haddinden fazla güç ve rol atfedildiği görülmektedir. Edebiyatta da hiç şüphesiz bunun birtakım yansımaları olmaktadır. Yalnız klasik Türk edebiyatında genel olarak şeytana abartılmış tanrısal güçler yüklenmemiştir. Daha çok Allah'a asi olup Hz. Âdem'e secde etmemesi, Hz. Âdem'i kandırıp cennetten çıkmasına sebep olması, Hz. İsmail ve annesi Hacer tarafından taşlanması gibi örnekler üzerinden insanlara vesvese ve telkin yoluyla sapkınlığı salık vermesi rolüyle yer almıştır. Aynı şekilde bu özelliklerinden dolayı sevgiliyi kandırmaya çalışan rakip tipinin de doğal bir temsilcisidir.[925]

Manzum bir tefsir olan *Bâğ-ı Behişt* her şeyden evvel dinî bir metindir. Dolayısıyla baştan sona doğru-yanlış/iyi-kötü/sevap-günah karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Söz konusu karşıtlıkların en önemli unsurlarından birisi de hiç şüphesiz şeytandır. Bu itibarla eserde hemen her fırsatta şeytandan bahsedilmiştir. Şeytan *Bâğ-ı Behişt*'te Allah, Hz. Peygamber ve Cebrail'den sonra kendisinden en çok bahsedilen varlıktır. Eserde iki defa *Azâzîl,*[926] yirmi üç defa *İblîs,*[927] otuz beş defa *şeytân*[928] ve altı defa *şeyâtîn*[929] kelimeleriyle anılmıştır. Klasik Türk edebiyatında

---

topluca saygı ile eğildiler. Ancak İblis eğilmedi. O büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu. Allah, "Ey İblis! Ellerimle yarattığıma saygı ile eğilmekten seni ne alıkoydu? Büyüklük mü tasladın, yoksa üstünlerden mi oldun?" dedi. - İblis, "Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın" dedi. Allah, şöyle dedi: "Öyle ise çık oradan (cennetten), çünkü sen kovuldun. Şüphesiz benim lânetim hesap ve ceza gününe kadar senin üzerinedir." - İblis, "Ey Rabbim! Öyle ise bana insanların diriltilecekleri güne kadar mühlet ver" dedi. Allah, şöyle dedi: "Sen o bilinen vakte (kıyamet gününe) kadar mühlet verilenlerdensin." İblis, "Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlâslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracağım" dedi. Allah, şöyle dedi: "İşte bu gerçektir. Ben de gerçeği söylüyorum: Andolsun, cehennemi seninle ve onlardan sana uyanların hepsiyle dolduracağım." (Sad, 38/71-85)

[923] Metin And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s. 286.

[924] İlyas Çelebi, *a.g.m.*; Hikmet Koçyiğit, *a.g.e.*, s. 105.

[925] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.,* s. 395; İskender Pala, *a.g.e.,* s. 431-432.

[926] 12/20, 94/9.

[927] 12714-15; 13/2, 9; 50/4, 9, 12, 17; 61/13; 115/10; 126/13; 143/11; 166/9; 179/1; 203/11; 223/3; 232/19; 264/1, 2, 8; 268/9; 320/5; 322/16.

[928] 1/2, 12/11, 13/5, 27/3, 29/8, 49/4, 61/15, 73/13, 98/4, 133/14, 134/3, 143/8, 143/16, 154/5, 156/10, 161/8, 207/18, 213/16, 217/18, 219/6, 222/3, 222/8, 245/4, 262/3, 262/9, 262/12, 264/20, 268/1, 268/20, 277/12, 293/15, 326/3, 326/5, 399/11.

[929] 146/14, 262/1, 262/8, 262/10, 292/5, 354/8.

şeytan için *Şeyh-i Necdî* tabiri de kullanılmıştır.[930] *Şeyh-i Necdî* tabirini, şeytanın bu isimle anılmasına sebep olan olayın anlatıldığı ve *Bâğ-ı Behişt*'te 50. sırada tertip edilen şiirde Kuloğlu da kullanmıştır.[931]

Yukarıda da değinildiği üzere İslam inancına göre şeytanın insan üzerindeki en büyük etkisi kötülüğe sevk etmek için ona vesvese vermesidir. *Bâğ-ı Behişt*'in ilk manzumesinin hemen ikinci beytinde de bu duruma değinilmiştir. Münacat türünde söylenmiş olan bu manzumede Kuloğlu, Allah'tan, evvela şeytanın vesvesesine karşı kalbinin muhafaza edilmesini istemiştir.[932] Şeytanın vesvese verme özelliği bundan başka birçok beyitte de tekrar edilmiştir. Bu doğrultuda Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak meyveyi yemeleri;[933] Semud kavminin bir mucize eseri kayadan çıkan deveyi öldürmeleri olayı;[934] ticaretle uğraşan bir sahabenin, kendisine müşteri olarak gelen kadına şehvetle yaklaşma davranışı[935] hep şeytanın vesveselerinin birer sonucu olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Kuloğlu, insanın hemen her kötü fiilinde vesvesenin büyük bir etkisi olduğunu ifade etmektedir. Nihayetinde eğer şeytanın vesvesesi olmasaydı insan neslinin cennetten kovulmayacağını söylemesi,[936] vesvesenin insan hayatında ne derece etkili bir şeytanî araç olarak kabul edildiğini açıkça ortaya koymaktadır.[937]

---

[930] Ahmet Talat Onay, *a.g.e.,* s. 393-394.

[931] Söz konusu olay, Hz. Peygamber'in hicret edeceği gece müşriklerin Dâru'n-nedve'de toplanıp ona suikast planlamalarıdır. Rivayete göre şeytan da bu toplantıya katılmış ve müşrikler ona "Merhaba, ya Şeyh-i Necdî!" diye hitap etmişlerdir. Mezkur isimle anılması bu yüzdenmiş (Ahmet Talat Onay, *a.g.e.,* s. 393). Kuloğlu'na göre ise bu meclistekilere kendisini Şeyh-i Necdî diye tanıtan şeytanın kendisidir. İlgili hikâyenin ayrıntıları için bu çalışmanın *Sebeb-i Nüzul* başlığı altında yer alan *Kureyşli Müşriklerin Hz. Muhammed'i Öldürme Planı* alt başlığına bakılabilir.

[932] ʿİbādet emrini baña müyesser eyle her sāʿat
Daḫı vesvās-ı şeyṭānı bu ḳalbe eyleme ilḳā (1/2)

[933] 12/19, 98/4, 222/8.

[934] 94/9. Olayın ayrıntıları için bu çalışmanın *Salih* başlığına bakılabilir.

[935] 166/1-20. Olayın ayrıntıları için *Sebeb-i Nüzul* başlığı altındaki *Sahabeden Birisinin Mahremi Olmayan Bir Kadını Öpmesi* alt başlığına bakılabilir.

[936] Ḥażret-i Ādem ḳalur idi cinān içre ebed
Aña ḳılmasa vesāvis arada şeyṭān eger (98/4)
Şeyṭān bulara vesvese vėrdi yėdiler buġdayı
Cennetden iḫrāc eyleyüp pes ḳıldı cismānī Raʾūf (222/8)

[937] Her ne kadar insanı saptırmada çok etkili kabul edilse de vesveseden korunmanın aslında zor görülmediği de söylenebilir. Zira eğer istenirse Allah'a sığınarak ve zikirle vesveseden korunmak mümkündür:
Lā-ḥavle dė çün sen delim gelmeye şeyṭān-ı racīm
ḲULOĠLI bul ḳalb-i selīm yarlıġaya ol Ḥaḳ teʿāl (264/20)

Eserde 262. sırada tertip edilen ve *“De ki: Ey Rabbim! Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım. Ey Rabbim! Onların benim yanımda bulunmalarından da sana sığınırım.”*[938] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen kasidede ise baştan sona şeytanın vesvese vermesi konusu işlenmiştir. Ayetlerde doğrudan Hz. Peygamber’e hitap edilerek şeytanların vesvesesinden Allah’a sığınması emredilmektedir. Kuloğlu, bu ayetler bağlamında mezkûr şiirde şeytan ve vesvese konusunu işlemiştir. Söz konusu ayetlerde Allah’ın, Hz. Muhammed’e bile şeytanların vesvesesinden dolayı kendisine sığınmasını emrettiğine dikkat çekmiştir. Hz. Peygamber için dahi durum bu iken sıradan kulların bu meselede ne derece dikkatli olması gerektiği vurgulanmıştır. Şeytanın vesveselerinden kalbi arındırmak için sürekli dua etmek gerektiğini söyleyen Kuloğlu, kalbin vesveselerden arındırılmaması durumunda insanın derin bir hüznün ağırlığı altında ıstırap çekeceğini ifade etmiştir. Vesvesenin, şeytanın en önemli iğfal aracı olarak kabul edildiğini göstermesi bakımından söz konusu kasidenin 18. beytindeki “*leşker-i vesvâs* (:vesvese askerleri)” tabiri kayda değerdir.[939]

Şeytanın insanlarla olan münasebetleri hususunda önemli bir ayrıntı da onun kendi suretiyle veya şekil değiştirip insanlara görünüp görünemeyeceği mevzusudur. İlahiyat çevrelerinde tartışmalı olan bu mevzu, klasik tefsir kaynakları ve bunlardan beslenen klasik İslam sanatları için şeytanın insana kendi aslî suretinde veya temessül ederek görünebileceği yönünde halledilmiş bir mevzudur. Bu itibarla şeytanın muhtelif şekillere girerek insanlara göründüğüne dair geniş bir hikâye literatürü meydana getirilmiştir. Bir klasik edebiyat mahsulü olan *Bâğ-ı Behişt*’te de şeytanın kendi suretinde ve temessül ederek insanlara yaklaştığına dair kayıtlar mevcuttur. Bu itibarla Hz. İsmail’i kurban etmekten vazgeçirmek için Hz. İbrahim’e açıkça göründüğü kaydedilmiştir.[940] Yine aynı manzumede Hz. İsmail’e ve Hacer’e de göründüğü ve onların da şeytanı taşladığı belirtilmiştir. Semud kavmine de onları, bir mucize eseri kayadan çıkan deveyi yemeleri konusunda ikna etmek için ihtiyar

---

[938] Mü’minûn, 23/97-98.

[939] Ḫār u ḫāş-ı dünyevī efkārı sür gitsün yine
Leşker-i vesvās aña girmege pes olsun muḥāl (262/8)

[940] Geldi İbrāhīme şeyṭān-ı laʿīn oldı ʿayān
Dėdi sen bunı ėderseñ ṣoñra ḫalḳ āyīn ėder (143/8)

bir insan kılığında görünmüştür.[941] Yalnız başına avlanmakta olan Hz. Davud'a bir güvercin kılığında gelip onu Uriya'nın bahçesine kadar peşinden sürüklemiştir.[942] İhtiyar bir insan kılığında (Şeyh-i Necdî) Dâru'n-nedve'ye girip müşrikleri Hz. Peygamber'i öldürmeye teşvik etmiştir.[943] Söz konusu olayların hepsi adı geçen peygamberlerin ele alındığı ilgili başlıklarda verilmiştir. Hikâyelerin ayrıntıları için bu çalışmanın ilgili başlıklarına bakılabilir.

Bâğ-ı Behişt'te Şeytanın Hz. Âdem'e secde ile emrolunana kadar Allah'ın mukarreb meleklerinden olduğu, ama secde emrini yerine getirmeyip isyan yolunu seçince Allah'ın huzurundan kovulduğu ayrıntısına birkaç yerde temas edilmiştir.[944] Eserde 264. sırada tertip edilen ve "*Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler. Ancak İblis, saygı ile eğilenlerle beraber olmaktan kaçındı. Allah, 'Ey İblis! Saygı ile eğilenlerle beraber olmamandaki maksadın ne?' dedi. İblis dedi ki: 'Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem.' Allah, 'Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun.' dedi.*"[945] mealindeki ayetlerin tefsiri beyanında nazmedilen manzumede baştan sona bu hikâye ele alınmıştır. Kuloğlu, şeytanın secde emrini tutmayıp Allah'ın huzurundan kovulması olayını şöyle nakletmiştir:

2.11.1. Şeytan'ın Allah'a Asi Olup Hz. Âdem'e Secde Etmemesi

Allah Teâlâ tüm meleklere Hz. Âdem'e secde etmelerini emrettiğinde şeytan yüz çevirip bu emri tutmamış. Bunun üzerine Allah kahır ile sormuş:

— Sana ne oldu da emrim sana geldiği zaman secde edenlerden olmadın?

Şeytan cevap vermiş:

---

[941] Nā-gehān şeyṭān ʿaleyhi'l-laʿne insān şekline
Girüben şeyẖ ṣūretine kendüyi tertīb ėder (134/3)

[942] Nā-geh o Dāvûdu'n-nebī bir gün şikār eyler iken
Şeyṭān ʿaleyhi'l-laʿne gör kendin ḳılup elvāna ṣarf
Kim bir kebūter şekline girüp gözükdi pes aña
Ṣaldı o şāhīn aña perrini ḳılur cevlāna ṣarf (219/6-7)

[943] Temes̱s̱ül olıben İblīs olaruñ üstüne girdi
Elinde var idi tesbīḥ ėder hem bir ʿaṣā iẖrāc
Dėdi-kim Şeyẖ-i Necdīyem dühūrı görmişem eks̱er
Umūr-ı külli bilmişem[943] beni ėtmek ẖaṭā iẖrāc (50/4, 6)

[944] 13/2-3, 222/3, 264/1-20, 268/8-20.

[945] Hicr, 15/30-34.

— Ey Rabbim, çanakçı toprağı gibi bir çamurdan yaratıp sonra ruh üflediğin Âdem'e ben niçin secde edecekmişim?

Bir rivayete göre şeytanla birlikte bin melek daha varmış secde etmeyen. Allah Teâlâ kahredip bunların hepsini baştan ayağa yakmış. Bunun üzerine tekrar secde etmelerini emretmiş. Meleklerin hepsi secde ettiği halde İblis yine başkaldırmış ve Allah'ın emrine uymamış. Bunun üzerine derhal cennetten kovulmuş.

Şeytan, hor ve hakir bir halde cennetten çıkarılırken hiçbir şey söyleyememiş. Ancak cennetten uzaklaşıp yalnız başına kaldığında büyük bir günah işlediğini anlayarak feryat etmeye başlamış. Allah'tan şunu dilemiş:

— Ey Allah'ım, Âdemoğlunu doğru yoldan saptırmam için mahşer gününe kadar bana mühlet ver!

Allah Teâlâ onun bu isteğini kabul etmiş. Bu yüzden şeytan, kıyamet gününe kadar sağdır ve daima Âdemoğlunu saptırmakla meşguldür. Hesap gününe kadar hiç gülmeden hüzün içinde ağlar da gezer. Allah'a onca hizmet etmişken yaptıklarının hepsi heba olmuş. Hâlbuki o, bir zamanlar Allah'a hayli yakınmış. Bir kere isyan etmekle gör ne hâle gelmiş? Altın kâselerle Selsebil ırmağından içerken şimdi köhne çanaklarla cehennemin Ğıslîn'inden içmektedir. Rıdvan'la birlikte cennet hazinelerini beklerken şimdi dünyada, köşe bucak sinerek yürüyen bir tilki gibi dolaşmaktadır. Göğe yaklaştığı zaman melekler ona ateş atarlar. Her nereye giderse Allah onu yakar. Bir zamanlar cennetlerde meskûn iken şimdi mezbelelerde meskûndur.

SONUÇ

XVII. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairi olan Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, geride bıraktığı 27500 beyit civarındaki külliyatına rağmen şuara tezkirelerinde anılmamıştır. Kuloğlu, yazmış olduğu eserlerin kütüphanelerde birçok nüshası bulunduğu hâlde araştırmacıların da dikkat alanına girememiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda Kuloğlu'nun hayatı, şahsiyeti ve edebî kişiliği üzerine ilk defa tafsilatlı bir akademik araştırma meydana getirilmiş olup şairin ilim ve edebiyat âlemine tanıtılması sağlanmıştır.

Kuloğlu'ndan bahseden yakın dönem kaynakları, adını Mustafa diye ifade etmek suretiyle yanlış kaydetmişlerdir. Aynı şekilde *Dîvân-ı Hümâyûn* adlı eserinin müellif nüshasının bulunduğu Beyazıt Devlet Kütüphanesinin arşiv kaydında da ismi Mustafa olarak yanlış kaydedilmiştir. Hâlbuki bugün nüshaları mevcut olan eserlerinin üç tanesinin ferağ kaydında, bir tanesinin ferağ kaydında ve serlevhasında, yine bir tanesinin ferağ kaydında ve fevaid kaydında adı açık bir şekilde İlyas olarak kaydedilmiştir. Söz konusu kayıtlarda yazılı olan tam künyesi ise el-Hac Şeyh Hacı İlyas şeklindedir. Yaptığımız çalışma ile herkesin birbirinden bakıp tekrar ettiği söz konusu yanlış tespit edilip düzeltilmiş oldu.

Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın doğum tarihi, doğum yeri, memleketi, ailesi, eğitimi ve hayatının sair tafsilatına ilişkin kaynaklarda herhangi bir kayıt yoktur. Dolayısıyla ancak eserlerinden hareketle bazı tahminlerde bulunulmuştur. Bu itibarla *Kuloğlu* şeklindeki mahlasından hareketle kapılu ocaklarına mensup bir askerin çocuğu olabileceği düşünülmüştür. Şiirlerinde bulunan yaşına yönelik ifadelerden hareketle doğum tarihinin en geç 1580 en erken 1600 yıllarında olabileceği tahmin edilmiştir. Eserlerindeki zengin muhtevadan ve Arapça ile Farsçaya olan hâkimiyetinden iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. *Dîvân-ı Hümâyûn* adlı eserinin mevcut nüshasında bulunan ve Kuloğlu'nun bir müridi tarafından yazıldığı anlaşılan kayıttan hareketle Âlim Sinan Efendi'nin müridi olduğu ve o öldükten sonra halifesi olarak şeyhlik yaptığı anlaşılmaktadır. Gelibolu'da irşatla meşgul olan Âlim Sinan Efendi'nin müridi ve halifesi olması dolayısıyla Gelibolu'da veya Gelibolu civarında bulunduğu düşünülmektedir. Künyesinden ve şiirlerindeki bazı kayıtlardan hacca gittiği anlaşılmaktadır. Yine şiirlerindeki bazı ifadelerden evlenmediği ve yalnız

yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. *Dîvân-ı Hümâyûn*'daki mezkûr kayıttan hareketle 1068 (1657/1658) yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Kütüphane kayıtlarından ve kaynaklardaki bilgilerden hareketle Kuloğlu'nun altı tane eseri tespit edilmiştir. Söz konusu eserler şunlardır: 1. Hz. Peygamber'in doğumunu konu alan *Mevlîd-i Nebî.* 2. Nefsin yedi mertebesini konu alan ve tasavvufî bir eser olan *Etvâr-ı Seb'a*. 3. Kuloğlu'nun devrine kadar Halvetî Uşşâkî silsilesine dâhil edilen şeyhlerin künyelerinin kaydedildiği *Silsile-nâme*. 4. tamamı yirmişer beyitlik kasidelerden oluşan ve 400 küsür manzumeyi muhtevi olan *Dîvân-ı Hümâyûn*. 5. Ferrâ el-Begavî tarafından kaleme alınmış *Mesâbîhü's-Sünne* adlı hadis kitabının Âlim Sinan Efendi tarafından Türkçeye tercüme edilen metninin nazma çekilmiş hâli olan ve tamamına yakını yirmişer beyitlik kasidelerden oluşan, 400 küsür manzumeyi muhtevi olan *Dîvân-ı Mesâbîh*. 6. Bu çalışmanın asıl konusunu oluşturan *Bâğ-ı Behişt.*

Eldeki dört nüshanın karşılaştırılması sonucu *Bâğ-ı Behişt* hakkında ulaşılan nihaî bilgiler şöyledir: Toplam 8049 beyti muhtevi olan *Bâğ-ı Behişt* manzum bir Kur'an tefsiridir. Eserdeki 402 şiirin 399'u Kur'an'dan bir veya birkaç ayetin tefsiri bağlamında nazmedilen kasidelerden müteşekkildir. Kasidelerin revi harflerine göre alfabetik olarak tertip edilen eser, klasik tertip usulü gözetilerek tevhid, münâcât, na't, medh-i çâr yâr ve medh-i sultan manzumeleriyle başlamaktadır. Eserde önce söz başlarına tefsiri yapılacak ayet/ayetler yazılıp sonra 20 beyitlik bir kasideyle ilgili ayetin/ayetlerin tefsiri yapılmıştır. *Bâğ-ı Behişt*'te söz başlarına yazılan ayetlerin toplam sayısı 656'dır. Eserde tefsir edilmek üzere seçilen ayetlerin sabit bir konusu olmamakla birlikte muhteva itibarıyla peygamberler tarihi, dua (münâcât), Hz. Muhammed ve ahiret (özellikle cennet) konularını işlemeye müsait olan ayetler çoğunluktadır. Eserde herhangi bir ayetin tefsiri olmak üzere yazılmamış olan 3 şiir vardır. Bunlardan birisi Farsça yazılmış bir na'ttır, birisi Hz. Muhammed'in bir hadisi bağlamında yazılmış bir kaside ve birisi de eserin son şiiri, yani hatime manzumesidir.

Bâğ-ı Behişt'teki şiirlerin tamamına yakını kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Toplamda 402 manzumeyi muhtevi olan eserde manzumelerin 394 tanesi 20 beyitlik kasidelerdir. Kuloğlu'nun diğer eserleri de çoğu 20 beyitten ibaret olan

kasidelerden müteşekkildir. Klasik Türk edebiyatında tamamı 20 beyitlik kasidelerden oluşan eser tedvin etmek gibi bir âdet yoktur. Bu itibarla 20 beyitten oluşan kasidelerle eser tedvin etme âdetinin, Kuloğlu'nun şahsına ait orijinal bir tavır olduğu sonucuna varılmıştır.

Bâğ-ı Behişt'te aruzun 6 bahrinden 12 farklı kalıp kullanılmıştır. Şiirlerin yarısından fazlası (%54,47) remel bahrinin kalıplarıyla yazılmıştır. Bunu hezec (%29,1) ve recez (%13,4) bahirleri takip etmektedir. Mütekârib (%1,99), hafif (%0,74) ve münserih (%0,24) bahirlerinin oranı ise oldukça düşüktür. Kuloğlu remel bahrinden de en çok *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* kalıbını kullanılmıştır. *Bâğ-ı Behişt*'te toplam 206 şiirde (%51,24) kullanılmıştır. Bu kalıbı 78 şiirde kullanılan (%19,4) hezec bahrinin *mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün* şeklindeki kalıbı ile recez bahrinin 48 şiirde kullanılan (%11,94) *müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün* şeklindeki kalıbı takip etmektedir. *Bâğ-ı Behişt*'teki manzumelerde aruz kusurları oldukça yoğundur. Dolayısıyla Kuloğlu'nun vezne önem veren bir şair olduğunu söylemek mümkün değildir. Vezni doğru tayin edebilmek için neredeyse her beyte birden çok müdahale gerekmektedir.

Bâğ-ı Behişt'te yer alan bütün manzumelerde kafiye bulunmaktadır. Kuloğlu, bu eserinde kafiye türleri içinden en çok mürdef kafiyeyi kullanmıştır. Eserdeki 402 şiirin 265'i (%65,92) mürdef kafiye ile yazılmıştır. Geri kalan şiirlerin 134 tanesi (%33,33) mücerred, 3 tanesi ise (%0,74) mü'esses kafiye ile tanzim edilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'te en çok tekrar edilen revi sesleri ise 133 şiirde (%33,08) tekrar edilen "-ān", 86 şiirde (%21,39) tekrar edilen "-ā" ve 61 şiirde (%15,17) tekrar edilen "-ār" sesleridir. Eserin büyük bir çoğunluğu (%69,65) bu üç kafiye ile tanzim edilmiştir.

Bâğ-ı Behişt'teki şiirlerin büyük bir çoğunluğu redifle yazılmıştır. Eserdeki 402 şiirin 335 tanesinde (%83,33) redif bulunmaktadır. Rediflerin 16 tanesi (%4,77) ek hâlinde, 138 tanesi (%41,19) ek+kelime hâlinde, 181 tanesi (%54) ise kelime hâlindedir.

Daha çok irfanî ve eğitici şiirler yazan Kuloğlu, özellikle *Bâğ-ı Behişt*'te manayı dolaylı yollardan vererek şiirin anlaşılmasını zorlaştıran mana sanatlarına ve

lirizme fazla müracaat etmemiştir. Aynı zamanda çok şiir söyleyen bir şair olmasının da etkisiyle olmalı Kuloğlu'nun şiirleri, sair klasik Türk edebiyatı şairlerine göre oldukça sade sayılır. Onun şiirlerinde Farsça izafetlerle uzatılmış girift tamlamalara pek rastlanmaz. Girift tamlamalar bir yana, onun çoğu beytinde ikili tamlamalara dahi rastlanmaz. *Bâğ-ı Behişt*'teki kasidelerin çoğunda sebeb-i nüzul, peygamberler tarihi ve ahiret tasviri gibi konular işlenmiştir. Bu tür konuların işlendiği şiirlerde tahkiyevî bir üslûp hâkimdir. İbadet, sevap, günah, helal, haram vb. konuların işlendiği şiirlerde ise açık bir nasihat üslûbu hâkimdir. Sonuç olarak Kuloğlu'nun üslûbu sarih, külfetsiz ve akıcıdır.

Bâğ-ı Behişt'teki şiirler muhtevaları bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Zira eserin konu alanı namaz ve hac gibi muhtelif ibadetlerden, haram ve helallere; peygamber kıssalarından, cennet ve cehennem tasvirlerine; cimrilik ve kıskançlık gibi insan davranışlarından, Kur'an ve Ka'be'nin medhine kadar geniş bir sahayı kuşatmaktadır. Dolayısıyla eserde tefsir edilmek üzere seçilen ayetler de bu konularla alakalı olmaktadır. Yalnız, eserde bazı konulara özel bir önem atfedildiği görülmektedir. Hz. Peygamber'in hayatı ve övgüsü, diğer peygamberlerin kıssaları, dua (tevhîd/münâcât) ve ahiret (kıyamet, mahşer, cennet ve cehennem tasvirleri) konularına eserde daha çok yer verilmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'in önemli bir yakûnu mezkûr konular etrafında yazılan şiirlerden oluşmaktadır. Tabiî olarak ayet seçimi de bu minvalde olmuştur.

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümünde 3398 numarayla Şerîfî mahlaslı bir kişi adına kayıtlı el yazmasındaki 3973 adet beytin tamamı, istinsah farkı niteliğindeki cüzi farklar dışında, Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın *Bâğ-ı Behişt* adlı eserinde de aynen yer almaktadır. Bu durumun mahlas değişikliğinden kaynaklanmadığı ve bir intihal vakası olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şerîfî nüshasında bulunan izler ve bizim tarafımızdan ortaya konan sair veriler, söz konusu intihalin Şerîfî tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. Şerîfî adına istinsah edilen nüsha orijinal bir eser sanılarak yayımlanmıştır. Çalışmamızda söz konusu eserin orijinal bir eser olmadığı ortaya konarak Şerîfî adına yayımlanan şiirlerin Kuloğlu'na ait olduğu gösterilmiştir. Böylelikle bir hak gasbının da önüne geçilmiştir.

KAYNAKÇA

Abdulfettah el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl,* Çeviren: Salih Akdemir, Fecr Yayınları, Ankara 2013.

Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi,* Düzenleyen: Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 2012.

Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ,* C. I-II, Mısır 1351/1931.

Ahundova, Sevinc, *Eski Anadolu Türkçesi Alanında Yapılmış Olan Kur'ân Tercümesi Cevâhirü'l-Asdâf Üzerine Dil İncelemesi,* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2013.

Akçay, Yusuf, *Mustafa bin Muhammed'in İhlâs Suresi Tefsiri,* (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2005.

Akkuş, Metin, *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası,* Fenomen Yay., Erzurum 2008.

Aksan, Doğan, *Türçenin Zenginlikleri İncelikleri*, Bilgi Yay., Ankara 2006.

Aksoy, Ömer Asım, *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II,* Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2009.

Aktaş, Yusuf, *Ahmed-i Dâ'î, Tercüme-i tefsîr-i Ebü'l-leys-i Semerkandî (141/233a-243a) (142/1a-35a) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),* (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

Alakese, Ayşe Nur, *Ahmed-i Dâ'î'nin Ebü'l-Leys Tefsiri Tercümesi, (197b-231b Yaprakları Arası) Maide Suresi, (Dil İncelemesi, Metin, Dizin),* (Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

Albayrak, Nurettin, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, L&M Yay., İstanbul 2004.

—, "Kuloğlu Mustafa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* Cilt 26, TDV Yay., Ankara 2002, ss. 360-361.

Âlim Sinan Efendi, *Tercüme-i Mesâbihü's-Sünne,* Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 45Ak Ze 216/1.

And, Metin, *Minyatürlerle Osmalı-İslâm Mitologyası,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

Apaydın, H. Yunus, "Karz", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, ss. 520-525. TDV Yay., İstanbul 2001.

Aslantürk, Ayşe Hümeyra, *Hızır Bey Çelebi ve Yasin-i Şerif Tefsiri*, Fakülte Kitabevi, İstanbul 2007.

Ata, Aysu, *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi*, TDK Yay., Ankara 2004.

Ateş, Süleyman, "Cüneyd-i Bağdâdî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, TDV Yay., İstanbul 1993, ss. 119-121.

Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyat*, Beyan Yay., İstanbul 2000.

—, *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*, TDV Yay., Ankara 2012.

Başpınar, Fatih, *Garâmî-Dîvân*, Yedi Renk Yay., İstanbul 2013.

Batuk, Cengiz, "Nemrud", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, TDV Yay., İstanbul 2006, ss. 554-555.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Tefsir Tarihi*, Cilt I-II, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları No:39, Ankara 1955.

Budak, Aslı, *Ahmed-i Dâ'î, Tercüme-i tefsîr-i Ebü'l-leys-i Semerkandî (45b-91a) (Giriş-Metin-Dizin)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333.

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C. 1-18, Akçağ Yay., Ankara 2009.

Cebeci, Lüfullah, "Mîkâil", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30, TDV yay., İstanbul 2005, ss. 45-46.

—, "İsrâfil", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 23, TDV Yay., İstanbul 2001, ss. 180-181.

Çağrıcı, Mustafa, "Gazzâlî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 13, TDV Yay., İstanbul 1996, ss. 480-505,

—, "Sabır", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35, TDV Yay., İstanbul 2008, ss. 337-339.

—, "Tevekkül", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, TDV Yay., İstanbul 2012, ss. 1-2.

—, "Ana Baba-Ahlâk", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 3, TDV Yay., İstanbul 1991, ss. 103-105.

Çelebi, İlyas, "Şehâdet Âlemi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 38, TDV Yay., İstanbul 2010, ss. 422-423.

—, "Şeytan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 39, TDV Yay., İstanbul 2010, ss. 99-101.

Çelik, Nilüfer, "Fuzulî'nin Türkçe Divanında Geçen Ayetler ve Yorumları", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6, 2001, ss. 131-148.

Çetin, Abdurrahman, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2012.

Çetin, Abdülbaki, "Ebu'l-Leys Semerkandî Tefsiri'nin Türkçe Tercümesi Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2007, ss. 53-101.

Çetiner, Bedreddin, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, Cilt I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 2013.

Demir, Şehmus, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay., İstanbul 2003.

Demirci, Kürşat, "Kabir", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, TDV Yay., İstanbul 2001, ss. 33-35.

Deniz, Rasim, "Na't-ı Şerif", *Bilgiyurdu*, Sayı 3, 2007, ss. 20.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.

Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2009.

Doğu, Ahmet, *Amme Tefsiri, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1989.

Durmuş, İsmail, "Leylâ ve Mecnûn", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, TDV Yay., Ankara 2003, ss. 159-160.

Durmuş, Zülfikar, *Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri*, Rağbet Yay., İstanbul 2007.

Ece, Selami, "İktibas", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 19, Erzurum 2002, ss. 39-53.

—, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri*, Fenomen Yay., Erzurum 2007.

—, *Manisalı Camiî'nin Vamık u Azra Mesnevisi*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Erzurum 2002.

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar,* Marmara Üniversitesi İFAV Yay., İstanbul 2008.

Erimer, Kayahan, *Tebareke Tefsiri: Metin-İncelem-Dizin,* (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1976.

Erkan, Mustafa, "Hatiboğlu", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 16, TDV Yay., İstanbul 1997, ss. 461-462.

Esatoğlu, Ahsen, *İhlas Suresi Metni, Dil Özellikleri ve Sözlük,* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1987.

Fayda, Mustafa, "Velîd b. Muğîre", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 43, TDV Yay., İstanbul 2013, ss. 33-34.

Gacsi, Serap, *Ahmed-i Dâ'î'nin Vesîletü'l-Mülûk Adlı Eseri (60a-115b),* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011.

Garikî b. Yûsuf b. Mezid, *Dîvân,* Vatikan Kütüphanesi, Arşiv No: Vat. Turco 214.

Gedik, Şehabettin, *Ahmed-i Dâ'î, Tercüme-i tefsîr-i Ebü'l-leys-i Semerkandî (142/82b-142/132a) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),* (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

Gonca, Sema, *Ahmed-i Dâ'î: Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys-i Semerkandî, A'râf suresi, (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),* (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

Gökçe, Cüneyt, "Berzah", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, TDV Yay., İstanbul 1992, ss. 525.

Gökkaya, Evren, *Ahmed-i Dâ'î, Tercüme-i tefsîr-i Ebü'l-leys-i Semerkandî (142/132a-142/188a) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),* (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

Gökyay, Orhan Şaik, *Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif*, İletişim Yay., İstanbul 1997.

Güç, Ahmet, "Sâlih", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36, TDV Yay., İstanbul 2009, ss. 32-33.

Gülensoy, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü,* TDK Yay., Ankara 2007.

Gürbüz, Nadide, *Mustafa İbn-i Muhammed Ankaravî, Yâsîn Suresi Tefsiri,* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1986.

Hamidullah, Muhammed-Yaşaroğlu, Macit, *Kur'an Tarihi, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Bibliyografyası*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Harman, Ömer Faruk, "Dâvûd", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, TDV Yay., İstanbul 1994, ss. 21-24.

—, "Firavun", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 13, TDV Yay., İstanbul 1996, ss. 118-121.

—, "İlyâs", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, TDV Yay., İstanbul 2000, ss. 160-162.

—, "Îsâ", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, TDV Yay., İstanbul 2000, ss. 465-472.

—, "Lût", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, TDV Yay., Ankara 2003, ss. 227-229.

Hatipoğlu, İbrahim, "Mesâbihu's-Sünne", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, TDV Yay., Ankara 2004, ss. 258-260.

Hillhouse, Ayşe Uyansoy, *Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi (Varak no: 1a-37a),* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ-i Ebrâr*, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, No: 2308.

İbn Kesir, *Peygamberler Tarihi*, Çeviren: Mahmut Varhan ve Hasan Ali Saygın, Karınca&Polen Yayınları, İstanbul 2011.

İnan, Abdülkadir, "Eski Türkçe Üç Kur'an Tercümesi", *Makaleler ve İncelemeler,* Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991, ss. 128-130.

İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2002.

İpekten, Haluk, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Jarkynbaev, Almazbek, *XIV. Yüzyılda Yazılmış Bir Sure Tefsiri Üzerine Dil İncelemesi*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

Kanar, Mehmet, *Arapça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2009.

—, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2008.

Kapar, Mehmet Ali, "Ebû Cehil", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, TDV Yay., İstanbul 1994, ss. 117-118.

Kara, Mehmet, *Yasin Suresi Tefsiri (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım),* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1988.

Kazancı, Ahmet Lütfi, "Ebrehe", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, TDV Yay., İstanbul 1994, ss. 79-80.

Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf*, (Çeviren: Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul 1992.

Kestelli, Raif Necdet, *Resimili Türkçe Kamus*, (Düzenleyen: Recep Toparlı, Belgin Tezcan Aksu, Canan Selvi Kanoğlu ve Seyfullah Türkmen), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

Kılavuz, Ahmet Saim, "Azrâil", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, TDV Yay., İstanbul 1991, ss. 350-351.

Kocatürk, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1970.

Koç, Hatice, *Ahmed-i Dâ'î'nin Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys-i Semerkandî Adlı Eseri (En'âm suresi), (Giris-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

Koçyiğit, Hikmet, *Mekkî Ayetlerde Sosyolojik Unsurlar,* Pınar Yay., İstanbul 2013.

Koncu, Hanife, "Yûsuf ve Züleyhâ", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 44, TDV Yay., İstanbul 2013, ss. 38-40.

Korkmaz, Feryal, *Mülk Sûresi Tefsiri, Giriş-Gramer-Metin-Dizin,* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000.

Kök, Abdullah, *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2004.

Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi,* Cilt I-II, TDV Yay., Ankara 2013.

Köksal, M. Fatih, *Mevlid-nâme,* TDV Yay., Ankara 2011.

—, "Metin Neşrinin Ana Esasları", *Türk Bilimi Araştırmaları,* Sayı 31, 2012, ss. 179-209.

Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi,* Ötüken Yay., İstanbul 1981.

Köse, Bünyamin, Ş*eyhî Ali Şehsüvaroğlu (Şeyhî Efendi) ve Riyâzü'l-Gufrân (Tefsîr-i Yâsîn-i Şerîf) Adlı Manzum Eserin Tenkitli Metni*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, *Bâğ-ı Behişt,* Milli Kütüphane, Arşiv No: 06 Mil Yz A 8111, 1262/1846.

—, *Bâğ-ı Behişt,* Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 45 Hk 6266., 1053/1643.

—, *Dîvân-ı Hümâyûn,* Beyazıt Devlet Ktüphanesi, Arşiv No: 3596, 1045/1635.

—, *Dîvân-ı Mesâbîh,* Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 43 Ze 362, 1045/1635.

—, *Etvâr-ı Seb'a,* Manisa İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 45 Hk 6266, v.252-308, 1643.

Kur'an-ı Kerim Meâli, (Düzenleyen: Halil Şahin, Muzaffer Altuntaş) Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2010.

Kurnaz, Cemal, "Belkıs-Edebiyat", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, TDV Yay., İstanbul 1992, ss. 421-422.

Kuzgun, Şaban, "Hâmân", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 15, TDV Yay., İstanbul 1997, ss. 436-437.

Kuzubaş, Muhammet, "Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi Bakımından Kur'an", *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt 39, Sayı 3, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2003, ss. 101-116.

Küçük, Raşit, "Abdullah b. Mübârek", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, TDV Yay., İstanbul 1988, ss. 122-124.

Levend, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı,* Enderun Kitabevi, İstanbul 1980.

—, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1984.

Livâyî, *Tafsîr al-Qur'ân*, Berlin Königlichen Bibliothek Diez A oct. 192, 978 (1570/1571).

Macit, Muhsin, *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları,* Kapı Yay., İstanbul 2005.

Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi,* Akçağ Yay., Ankara 1994.

Merçil, Erdoğan, "Mahmûd-ı Gaznevî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, TDV Yay., Ankara 2003, ss. 362-365.

Mermer, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatına Giriş,* Akçağ Yay., Ankara 2009.

Mollaibrahimoğlu, Süleyman, *Yazma Tefsir Literatürü*, Damla Yay., İstanbul 2007.

Müfettişoğlu, Cengiz, *Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi (Varak no: 37b-72a),* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, (Düzenleyen: Mürsel Öztürk ve Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Nisar, Ulya, *Mustafa bin Muhammed, Amme Cüz'ü Tefsiri (vr. 121b-143a)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1987.

Ocak, Ahmet Yaşar, *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1999.

Okçuzâde Mehmed Şâhî Bey, *Nazmü'l-Mübîn fi'l-Âyâti'l-Erba'în,* Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Arşiv No: 601, Kayseri.

Okuyucu, Cihan, *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yay., İstanbul 2010.

—, "Rasim Deniz Yazmaları Kataloğu", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001) Bildiriler*, Cilt 2, Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri 2001, ss. 511-591.

Onay, Ahmet Talat, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, (Düzenleyen: Cemal Kurnaz), Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2013.

Öbek, Ali İhsan, "Ben Şi'r Söylerim O Şa'îr Anlar Âh Kim", *Yedi İklim*, Sayı 96, 1998, ss. 55-60.

—, "Bir Eleştirinin Tenkidi", *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, Sayı 2, 2002, ss. 275-322.

—, *Büyük Türk Lugati'nde Divan Edebiyatı Unsurları*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Edirne 1999.

—, *Divan Edebiyatında Sosyal ve Dini Konulu Rubailer*, İnsan Yay., İstanbul 1994.

—, "Divan Şiirinde Birkaç Yanlış Okuma ve Tahlil Üzerine", *Yedi İklim*, Sayı 48, 1994, ss. 63-67.

—, "Gibb'in Ünlü Eseri 'A History of Ottoman Poetry' Çevirisindeki Okuma Yanlışları Üzerine", *Erciyes Üniversitesi Sosyla Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, Kayseri 2004.

—, *Klasik Türk Edebiyatında Müşâare*, Kerkük Vakfı Yay., İstanbul 2005.

—, "Şeyh Fâiz'in Dar Pantolon 'Âlâfranga' Dilberi", *Türk Kültürü*, Sayı 493-494, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 2004, ss. 577-586.

Özcan, Abdülkadir, "Kuloğlu", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, TDV Yay., İstanbul 2002, ss. 358-359.

Özcan, Ali, *Tebâreke Tefsiri (Metin-Gramer Notları-Sözlük)*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1987.

Özdemir, Yasemin, *Ahmed-i Dâî: Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys-i Semerkandî, [Yasin Suresi], (Giriş-Metin-Sözlük)*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000.

Özdirek, Recep, Ali Hakan Çavuşoğlu, "Süfyân es-Sevrî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 38, TDV Yay., İstanbul 2010, ss. 23-28.

Özel, Ahmet, "Cihad", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, TDV Yay., İstanbul 1993, ss. 531-534.

Özel, Birgül, *Letâyif-nâme*, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995.

Özkan, Mustafa, "Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Kuran Tercümeleri Üzerine-I", *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 39, İstanbul 2008, ss. 115-159.

—, «Hatipoğlu Mehmed Hayatı ve Eserlerine Dair.» *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 27, İstanbul 1997, ss. 220-236.

Öztürk, Ali, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerîm ve Sünnete Göre Tasavvuf,* Marmara Üniversitesi İFAV Yay., İstanbul 1989.

Öztürk, Zehra, "Züleyha", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 44, TDV Yay., İstanbul 2013, ss. 552-553.

Paçacı, Mehmet, *Kur'an'a Giriş*, İSAM Yay., İstanbul 2008.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü,* Kapı Yayınları, İstanbul 2008.

—, "Nemrud-Türk Edebiyatı",*Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, TDV Yay., İstanbul 2006, ss. 555-556.

Pekçetin, Orhan, *Ahmed-i Dâ'î'nin Vesîletü'l-Mülûk Adlı Eseri (1b-58b)*,(İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010.

Pekolcay, Necla, *Süleyman Çelebi-Mevlid,* Dergâh Yay., İstanbul 2005.

Sağol, Gülden, *An Inter-Linear Translation of The Qur'an into Khwarazm Turkish, Introduction, Text, Glossary and Facsimile,* I. *Intoduction and Text,* Harvard University 1993; II. *Glossary*, Harvard Universty 1995; III. *Facsimile of The MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2, Section One: 1b-300b,* Harvard University 1996; III. *Facsimile of The MS Süleymaniye Library, Hekimoğlu Ali Paşa No.2, Section Two: 301a-587b,* Harvard University 1999.

—, "Kur'an'ın Türkçe Tercüme Tefsirleri Üzerine Yapılan Çalışmalar", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, İstanbul 1997, ss. 379-396.

Saraç, M. A. Yekta, *Eski Türk Edebiyatına Giriş Biçim ve Ölçü,* Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir 2011.

—, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye,* 3F Yay., İstanbul 2007.

Serin, Rahmi, *İslâm Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler,* Petek Yay., İstanbul 1984.

Sevgi, Ahmet, *Merdümî-Tuhfetü'l-İslâm (Kırk Âyet ve Kırk Hadis Tercümesi),* Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1993.

Sevinçli, Veysi, *Letayifname (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük),* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Van 1996.

Seyhan, Köksal, *Livayi Divanı (Metin-İnceleme),* (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2002.

Sezgin, Funda, *14. Yüzyıla Ait Bir Yasin Suresi Tefsiri Üzerinde Sentaks Çalışması.* (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 1997.

Sinanoğlu, Mustafa, "İbadet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 19, TDV Yay., İstanbul 1999, ss. 233-235.

Sönmez, Gamze, *XIV. Yüzyılda Yazılmış Mülk Sûresi Çevirisi Üzerine Dil İncelemesi (varak no: 31b-61a),* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

Şeker, Mehmet, "İslam Tarihinde Kur’an-ı Kerim’in Türkçeye İlk Çevirileri", *Kur'an Meâlleri Sempozyumu-I,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2007, ss. 10-21.

Şerîfî, *Dîvân,* Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi, No: 3398.

Şimşek, Hasan, *Tefsîru Sûreti’l-Mülk (İnceleme-Metin-Dizin),* (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2006.

Şimşek, Selami, "Avrupa ile Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay., Konya 2007, ss. 251-310.

Tabaklar, Özcan, "Anadolu Sahasında Yazılmış Bir Sûre Tefsiri", *İlmî Araştırmalar*, Sayı 16, 2003, ss. 97-116.

—, *Mustafa bin Muhammed, Amme Cüz’ü Tefsiri (vr. 111b-121a ile 143a-154b),* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1987.

Taş, Bünyamin, "Gerçek Bir Şiir Hırsızı Şerîfî ve Çalıntı Divanı", *Dede Korkut,* Cilt 2, Sayı 4, 2013, ss. 153-162.

—, "Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas ve Külliyatı", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 35, Mart-Nisan 2013.

Tavukçu, Orhan Kemâl, *Halîlî and his Fürkat-nâme (Introduction-Analysis-Critical edition-Facsimile) / Halîlî ve Fürkat-nâmesi (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım)*, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2008.

Tek, Abdurrezzak, "Süfyân es-Sevrî-Tasavvuf", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 38, TDV Yay., İstanbul 2010, s. 28.

Togan, Zeki Velidi, "Londra ve Tahran'daki İslamî Yazmalardan Bazılarına Dair", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, 1960, ss. 133-160.

Toker, Osman, *Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi (Varak no: 109b-144a)*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000.

Tolasa, Harun, *XVI. YY.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

Topaloğlu, Bekir, "Âhiret", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, TDV Yay., İstanbul 1988, ss. 543-548.

—, "Cehennem-Kelam",*Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, TDV Yay., İstanbul 1993, ss. 227-233.

—, "Cennet-Cennetin İsimleri", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, TDV Yay., İstanbul 1993, ss. 376-386.

—, "Kıyamet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, TDV Yay., Ankara 2002, ss. 516-522.

Topaloğlu, Elif, *Ahmed-i Dâî, Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys es-Semerkandî, Nisâ suresi (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2003.

Toprak, Süleyman, "Haşir", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 16, TDV Yay., İstanbul 1997, ss. 416-417.

—, "Kabir-Kelam", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, TDV Yay., İstanbul 2001, ss. 37-38.

Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

Tören, Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Amme Cüzü Tefsiri I, Metin İnceleme-Tıpkıbasım*, Çantay Yay., İstanbul 2007.

—. *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Amme Cüzü Tefsiri II, Dizin,* Çantay Yay., İstanbul 2007.

Tulum, Mertol, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

—, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul,* Deniz Kitabevi, İstanbul 2000.

Uludağ, Süleyman, "Takva", Cilt 39, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* içinde, 484-486. İstanbul: TDV, 2010.

—, "Ahid-Tasavvuf", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, TDV Yay., İstanbul 1988, ss. 533-534.

—, "Bâyezîd-i Bistâmî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, TDV Yay., İstanbul 1992, ss. 238-241.

—, "Hallâc-ı Mansûr", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 15, TDV Yay., İstanbul 1997, ss. 377-381.

—, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Kabalcı Yay., İstanbul 2005.

Usta, Halil İbrahim, *XIII. Yüzyıl Doğu Türkçesi ile Yazılmış Anonim Kur'an Tefsirinin Söz ve Şekil Varlığı*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1989.

Uygun, Aslı, *Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi (Varak no: 144b-183a),* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

Uzun, Mustafa, "İbrahim-Türk Edebiyatı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 21, TDV Yay., İstanbul 2000, ss. 272-273.

—, "Îsâ-Türk Edebiyatı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, TDV Yay., İstanbul 2000, ss. 465-472.

—, "İsmail-Türk Edebiyatı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 23, TDV Yay., İstanbul 2001, ss. 80-82.

—, "Kur'an-Türk Edebiyatı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, TDV Yay., İstanbul 2002, ss. 414-417.

—, "Lokman-Türk Edebiyatı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, TDV Yay., Ankara 2003, ss. 206-208.

—, "Lût-Türk Edebiyatı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 27, TDV Yay., Ankara 2003, ss. 229-230.

Ünlü, Suat, *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi). Ankara 2004.

Üşenmez, Emek, *Türkçe İlk Kur'ân Tercümelerinden Özbekistan Nüshası*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2013.

Vural, Hanifi, *Letayif-name*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 1999.

Woodhead, Chiristine, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 33, TDV Yay., İstanbul 2007, ss. 335-336.

Yavuz, Yusuf Şevki, "A'râf", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 3, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 259.

Yavuz, Yusuf Şevki-Ünal, Zeki, "Cebrâil", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, TDV Yay., İstanbul 1993, ss. 202-204.

Yazar, Sadık-Kaçar, Mücahit, *Şerîfî Dîvânı*, Metamorfoz Yayıncılık, İstanbul 2012.

Yazıcı, Tahsin, "Câm-ı Cem", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, TDV Yay., İstanbul 1993, s. 42.

—, "Efrâsiyâb", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, TDV Yay., İstanbul 1994, ss. 478-479.

Yelten, Muhammet, "Anadolu Sahasında Yapılmış Sure Tefsirleri ve Bu Tefsirlerin Türk Dili Açısından Önemi", *İlmî Araştırmalar*, Sayı 9, 2000, ss. 249-254.

Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2013.

Yıldırım, Ali, *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlasnameler*, Akçağ Yay., Ankara 2006.

Yıldırım, Nimet, "Rüstem-i Zâl", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35, TDV Yay., İstanbul 2008, ss. 294-295.

Yıldız, Ulaş, *Muhammet Oğlu Mustafa'nın XIV. Yüzyılda Yazdığı Çağdaş Tefsirin Dil Yorumu*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004.

Yılmaz, Birgül, *Ahmed-i Dâ'î: Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys-i Semerkandî, Âl-i 'İmrân suresi (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, (Marmara Üniversitesi

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

Yılmaz, Recep, *Karışık Dilli Bir Kur'an Çevirisi (Varak no: 183b-222a)*, İstanbul: (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.

Yılmazer, Ziya, "Murad IV", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 31, TDV Yay., İstanbul 2006, ss. 177-183.

Yurdagür, Metin, "Ahid-Ahlâk", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, TDV Yay., İstanbul 1988, s. 535.

Yusuf, Mehmet, *Yâsin Tefsiri Metin ve İndeks*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Lisans Tezi), İstanbul 1968.

III. BÖLÜM

METİN

Tenkitli Metnin Kuruluşunda Takip Edilen Yol

Bâğ-ı Behişt'in tenkitli metni Manisa İl Halk Kütüphanesi, Rasim Deniz ve Ankara Milli Kütüphane nüshalarının karşılaştırılmasıyla kurulmuştur. Bir başkasının manzumelerini çalarak meydana getirilen bir metnin güvenilirliği olamaz düşüncesinden hareketle Şerîfî nüshasının diğer nüshalara tercih edilmesi makul görülmemiş ve bu nüsha metin kurma sürecinde dikkate alınmamıştır.

Nüshalarda farklılık olduğu durumlarda vezne uyan ve anlam bütünlüğünü bozmayan ifade tercih edilmiş, diğer ifadeler dipnotta gösterilmiştir.

Nüsha farklarının vezne uyup anlam bütünlüğünü bozmadığı durumlarda müellif henüz hayatta iken ve eserin telif tarihinden beş yıl sonra istinsah edilmiş olan Manisa İl Halk Kütüphanesi nüshası diğerlerine tercih edilmiştir. Diğer nüshalara ait ifadelerse dipnotta gösterilmiştir.

Yer yer beyitlerin sıralanışında nüshalar arasında farklar oluştuğu görülmektedir. Bu durumlarda da yine Manisa İl Halk Kütüphanesi nüshası esas alınmıştır.

Asırlar içinde dilde meydana gelen birtakım değişmelerle parelel olarak kelime ve eklerin harekelendirilmesinde nüshalar arasında farklar oluşmuştur. Örneğin birinci tekil şahıs eki Manisa nüshasında daima "-Am" şeklinde harekelenirken 19. asırda istinsah edilen diğer iki nüshada "-Im" şeklinde harekelenmiştir. Bu ve benzer durumlarda daima müellif henüz hayatta iken çoğaltılan Manisa İl Halk Kütüphanesi nüshasının tasarrufları esas alınmıştır.

Metinde şiirlere ve her şiirin beyitlerine ayrıca numara verilmiş, şiirlerin nüshalardaki yerleri metnin sol tarafında gösterilmiştir.

Yaprakların her birine rakam değeri verilip ön yüzleri rakam üzerine yazılan (^{a}), arka yüzleri ise (^{b}) işaretiyle gösterilmiştir. Yaprak numaraları tenkitli metnin sol tarafında gösterilmiştir.

Şiirlerin başlığında bulunan ayetler, tenkitli metinde de aynı yere orijinal harfleriyle kaydedilmiş; mealleri ve Kur'an-ı Kerim'de bulundukları yer dipnotta gösterilmiştir.

Ayetlerin meali Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan *Kur'an-ı Kerim Meâli*'nden,[946] imlanın manaya taalluk eden yönü düşünülerek, imlasına müdahale edilmeksizin aynen alınmıştır.

Şiirlerin içinde yapılan ayet ve hadis iktibasları transkripsiyon işaretleri ile italik yazılmış; Arap harfli orijinal şekilleri, manaları ve kaynak eserlerde bulundukları yerler dipnotta gösterilmiştir.

Eserde bulunan yegâne Farsça şiir, Arap harfleriyle dizilmiş ve beyitlerin tercümeleri dipnotta verilmiştir.

Muhtelif sebeplerden dolayı metne yapılan ilaveler köşeli ayraç [ ] içinde gösterilmiştir.

Vezni kusurlu olan mısraların sonuna bu durumu belirtmek üzere (*) işareti konulmuştur.

Orijinal metinde ayrı yazıldıkları hâlde vezin gereği birbirine ulanması gereken vokaller, "*ne_ola, ki_ėde*" örneklerinde görüldüğü gibi, (_) işareti ile gösterilmiştir. Vokallerin orijinal metinde de ayrı yazılmadığı bu durumlarda ise "*k'ėde*" örneğinde görüldüğü gibi (') işareti kullanılmıştır.

Orijinal metinde bitişik yazıldıkları hâlde bugünkü imla gereği ayrı yazılması gereken kelime ve edatlar, metnin imlasını göstermesi amacıyla aralarına (-) işareti konularak "*şimden-soñra, ʿaceb-mi, ben-de*" şeklinde gösterilmiştir.

Arapça ve Farsça kelimelerin imlasında İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"[947] adlı makalesindeki tekliflere uyulmaya çalışılmıştır.

---

[946] *Kur'an-ı Kerim Meâli*, (Haz.: Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

[947] İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, C.: XI, S. 1, Ankara 1993, ss. 51-89.

TENKİTLİ METİN

A1[b] ḲULOĠLU raḥmetu'llâhi ʿaleyh

R1[b] Bismi'llâhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

1

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ۞ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ۞ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي ۞ يَفْقَهُوا قَوْلِي[948]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – –/˘ – – –

1 Benüm bu göñlümi yā Rabbi ḳıl ʿışḳuñla sen şeydā[949]
Derūnumdan çıḳar gitsün yine endīşe-i dünyā

2 ʿİbādet emrini baña müyesser eyle her sāʿat
Daḫı vesvās-ı şeyṭānı bu ḳalbe eyleme ilḳā

3 Lisānum ʿuḳdesin ḥall eyle vėr kim nuṭḳ-ı rūḥānī
Kelāmuñda bu dilüm cārī olsun nitekim deryā

4 Ne_ola bir[950] şemme-i ʿışḳuñ ėrişürse baña yā Rab
Senüñ gülzār-ı ḥüsnüñde olam bülbül gibi gūyā

5 Ve hem ṣunʿ-ı kemālātuñ temāşāsında her dāyim
Benüm bu dīde-i ḫūnbārumı sen eylegil bīnā

6 Ne iş kim seyr ėdem ʿibret alam andan olam āgāh
Ne sır kim ben olam vāḳıf hīç ānı ḳılmayam ifşā[951]

7 Senüñ emrüñden ėy Bārī bugün baş çekmeyem hergiz
Senüñ ḥükmüñden ėy sulṭān ḫurūc eylemeyem ḳaṭʿā

8 Ṭuta[n] kim dāmen-i ʿafvuñ ḫalāṣ oldı cehennemden
Viṣālüñ bārgāhında yėridür cennetü'l-Meʾvā

9 Saña cān-ıla ḳul olan[952] bugün ġamdan rehā bulur[953]

---

[948] قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ۞ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ۞ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي ۞ يَفْقَهُوا قَوْلِي: "(Musa) dedi ki: 'Rabbim, gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğu çöz ki, sözümü anlasınlar.' (Tâhâ, 20/25-28)."

[949] göñlümi yā Rabb ḳıl ʿışḳuñla sen şeydā: göñlüm ʿışḳıñla ḳıl yā Rabbi sen şeydā A, R

[950] bir: bu A

[951] anı ḳılmayam ifşā: ḳılmaya inşā A

Bugün zencīr-i ʿışḳuñda esīr olan bulur mencā[954]

10 Diler kim bunda cān murġı uçup pervāz ėde yā Rab
Nice bir dām-ı hicrana bıraġa anı ol ferdā[955]

11 Ḳażā-yı şerʿüñe[956] yā Rabbi nā-çār olmışam maḥkūm
Benüm bu ḥuccet-i īmānuma urur mısın imżā[957]

A2[a] 12 Şu kim dervāze-i ʿışḳuñda Manṣūrāne ṣalb oldı
Pes ol serdār-ı rūḥānī olup yazduñ aña inşā[958]

M2[a] 13 Niçün bu esfel-i sāfilde cānum ḥabs olup ḳaldı
Muḳaddem olmış iken menzili şol Sidre vü Ṭūbā

14 Aña ferḥān olur şimdi bula senden yaña rāhı
Varup ḳurbiyyetüñde sākin ola çünkim ėy Mevlā

15 Hidāyet eylesen bir ḳuluña bulur reşād āḫir[959]
Bu ʿilmüñ şehri içinde olur bir ḳābil ü dānā

16 Aña kim sen ḍalālet vėresin[960] güm-rāh olup hergiz
Ṭarīḳından ḫurūc eyler yolın görmez olup aʿmā

R2[a] 17 Muʿīn olsañ aña sen rūz-ı maḥşerde ḳılup yārī
Vücūdın yaḳmaya anuñ o vaḳtin āteş-i kübrā

18 Rüsūm-ı ẓāhire bu göñlümi baġlamaġıl yā Rab
Nuḳūş-ı mā-sivā bu ḳalbümi eylemesin yaġmā

19 Bu dehrüñ ḳayd u bendinden[961] elüm ṭut ayaġum ḳurtar
Emīn eyle beni hergiz ḳulaġumdan götür ġavġā

20 ḲULOĠLI bendeñ eylerse ne_ola senden temennāyı
Budur maḳṣūdı umar kim olasın luṭf ile irżā[962]

---

952 ḳul olan: olan ḳul A
953 ġamdan rehā bulur: rehā bulur ġamdan R
954 esīr olan bulur mencā: olubdur ʿāşıḳ-ı şeydā A
955 anı ol ferdā: bir ḳulun Mevlā A
956 şerʿüñe: şerʿinde A
957 Benüm bu ḥuccet-i īmānuma urur mısın imżā: Bu benüm ḥuccet-i īmānuma urur mısın ʿaceb imżā A
958 serdār-ı rūḥānī olub yazduñ aña inşā: esrār-ı rūḥānī olub yazduñ aña ifşā A
959 Hidāyet eylesen bir ḳuluña bulur reşād āḫir: Hidāyet erişe bir ḳula bulubdur reşād āḫir A
960 vėresin: vėrüñ A
961 bendinden: bendinde A
962 M'de çıkmaya *li-kâtibihi* kaydıyla

2

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:

رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ[963]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Dilerem yā Rabbenā fetḥ eyle nuṣret vėr baña
Nefs elinden ʿācizem luṭf eyle furṣat vėr baña

2 Keṡret-i dünyā yolum urdı ḥarāmīler gibi
Ḥücre-i ünsiyyetüñ içinde ḫalvet vėr baña

3 Ben żaʿīf oldum bugün emrāż-ı nefsāniyyeden[964]
Ḳurtulımazsam da bir miḳdār ṣıḥḥat vėr baña [965]

4 Dehrüñ aldanmayayım lāhūtına nāsūtına[966]
Ḫānḳāh-ı ʿışḳ içinde sende ʿuzlet vėr baña[967]

5 Cürʿa-i ʿışḳuñla mest eyle beni sen yā Raḥīm
Tā ebed ser-mest olayım şöyle ḥayret vėr baña

A2[b] 6 Nefsüm ile işbu meydān içre[968] oldum müştzen
Luṭfūn ile yā İlâhī ẕerre ḳuvvet vėr baña

7 Bir gedāyam kūy-ı iḥsānuñda şeyyād olmışam
Dilemezseñ faḳrumı gel imdi devlet vėr baña

8 Gelmişem bugün metāʿ-ı vuṣlatuñ daʿvāsına
Müddeʿīlerden ḫalāṣ eyle de ḥuccet vėr baña

M2[b] 9 Yā İlâhī dil senüñ yoluñda ihmāl ėtmesün
Ėdeyim cān ile ḫiẕmet şöyle diḳḳat vėr baña

"Ḳuloġlı derdmendüñ pādişāha uş recāsı
Budur kim idesin ḥıṣn-ı dili bir luṭf ile iḥyā" şeklindeki beyit yazılmış.

963 رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ: "Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında gerçekle hükmet. Çünkü sen hükmedenlerin en hayırlısısın (A'râf, 7/89)."

964 nefsāniyyeden: nefsāniyyede A

965 Ḳurtulımazsam da: Ḳurtulmaz başımda A; miḳdār ṣıḥḥat: miḳdār daḫı ṣıḥḥat R

966 Dehrüñ aldanmayayım lāhūtına nāsūtına: Bu dünyānuñ aldanmayam lāhūtına nāsūtına A

967 4: — R

968 içre: içinde A

10 ʿIşḳuñ ile ben bütün dünyāya destān olayım
Şöyle kim Mecnūn-veş ʿālemde şöhret vėr baña

11 Āsumān-ı vaḥdetüñde uçmaḳ ister murġ-ı cān
Bula gülzār-ı cemālüñ perr-i ʿismet vėr baña

12 Fetḥ ėdüp ḳalbüm[969] ḳapusın eyle dil milkin güşād
Kāẖ-ı ḳurbetüñde sen bir lemʿa[970] ruẖṣat vėr baña

13 Fürḳatüñ dārında yıllardur kim ėtdüm[971] intiẓār
Baḥr-ı luṭfuñdan Ḫudāyā sende vuṣlat vėr baña

14 Baş u cānum[972] yoluña cānā nis̱ār[973] ėtsem gerek
Ḳan bahām içün benüm vaṣluñdan ücret vėr baña

15 Āşiyān-ı bāġ-ı ḳudsiyyeñe ḳılmaġa ʿurūc
Ėy Ġanī Fettāḥ-ı ʿālem bārī ḳudret vėr baña

16 Kārbān-ı ʿışḳuña dil baġladum şām u seḥer
Bī-nihāyet raḥmetüñden ẕerre raḥmet vėr baña

17 Bir ẕelīlem āsitānuñda senüñ yā Rabbenā
ʿİzzetüñ[974] ḥaḳḳı bugün sen daẖı ʿizzet vėr baña

R2b 18 Pāymāl eylemesün beni firāḳuñ leşkeri
Kim cenābuña yaḳīn eyle de[975] ḳurbet vėr baña

19 Fetḥ ėdenlerüñ ẖayırlusı çü sensin yā İlâh
Fetḥ ėdeyim ʿasker-i nefsi ki cürʾet vėr baña

20 Bu ḲULOĠLI anı ister kim ola saña yaḳīn
Her şeyi gördükde sen bir dürlü ʿibret vėr baña[976]

---

969 ḳalbüm: ḳalbüñ M
970 bir lemʿa: yarlıġa R
971 ėtdüm: ėdem A, R
972 cānum: cān A
973 nis̱ār: nisār A
974 ʿizzetüñ: ʿizzeti A
975 de: — A
976 M'de çıkmaya *li-kâtibihi* kaydıyla "Yā Muʿīn ü yā Ẓahīr tevfīḳ u nuṣret vėr baña" şeklindeki mısra yazılmış.

3

A3[a] Kemā ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü ve ʿamme nevālühü:[977]

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ[978]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ėy Ḫudāyā tā ezelden ḳısmetüñ yėter baña
Cürm ü ʿiṣyānum içün ḫod raḥmetüñ yėter baña[979]

2 Nā-tüvānam rūz u şeb ḥayret firāşında meded
Ėrişürse ėy ṭabībüm ṣıḥḥatüñ yėter baña

3 Leşker-i ḥırṣ u hevā her yanumı baġladılar
Anları defʿ ėtmek içün nuṣretüñ yėter baña

4 Pāymāl ėtdi beni nefs-i ʿadūnuñ cündi āh
Ḳırmaḳ içün cümlesini ḳuvvetüñ yėter baña

M3[a] 5 Dilerem kim[980] sen beni aġyāra muḫtāc eyleme
Maṭbaḫ-ı ġaybiyyeden dōst niʿmetüñ yėter baña

6 Ben[981] ʿaceb-mi egmesem başumı her bī-devlete
Ġarḳ ėden ehl-i cihānı devletüñ yėter baña

7 ʿĀlem-i kes̱retden ėdersem ne_ola ben iḥtirāz[982]
Gūşe-i tenhāda cānā vaḥdetüñ yėter baña

8 Ben ẕelīl ü ḫor olayım[983] ḳo cihān içre bugün
Her selāṭīne ėrişen ʿizzetüñ yėter baña

---

[977] ve ʿamme nevālühü —M
[978] أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَه: "Allah, kuluna yetmez mi (Zümer, 39/36)?"
[979] M'de çıkmaya *li-kâtibihi* kaydıyla
"Ehl-i İslām ḳılduġuñ fażl u ʿaṭā yėter baña
Derdmend ḳulam dirīgā dil-ṣafā yėter baña

Ger naẓar ḳılsañ Ḫudā ḳalbüm evine ẕerrece
Ḳurtulup cümle sivādan ṭoġrulur idi saña

Pādişāhum ġāfilem nefsüm beni ḫōr eyledi
Ṭut elüm ʿafv ėt ṣuçum dönder beni senden yaña" şeklindeki beyitler yazılmış.
[980] kim: ki A
[981] ben: pes A
[982] iḥtirāz: iʿtirāż A, M
[983] olayım: olayın R

9 Vaḥşet ėtsün ḳo dü ʿālem ehli benden incünüp
Ėy Kerīmā gėce gündüz ülfetüñ yėter baña

10 Bāġ u bostān-ı cihānı ne_ola seyrān ėtmesem
Şol ḫayāl ü ḥasretüñle[984] ḫalvetüñ yėter baña

11 Kār u bār-ı dünyādan[985] el çekeyim şimden-gėrü
Rūz u şeb der-i devletüñde ḫiẕmetüñ yėter baña

12 Yėdi ṭamu yaḳmaġa meʾmūr olursa cismümi
Bir şerer miḳdārı cānā ḥasretüñ yėter baña

13 Ger baña ʿarż eyleseler iki ʿālem milkini
Dilemem bāġ-ı behişt-i vuṣlatuñ yėter baña

14 Ẕerre deñlü istemem dünyāda hīç ḳand-ı nebāt
Şol muḥabbetden ėrişen leẕẕetüñ yėter baña

A3[b] 15 İki ʿālem ḫalḳı ḳaṣd ėderler-ise ḳatlüme
Perr-i Cebrāʾīl gibi şol ʿiṣmetüñ yėter baña

16 Ḫalḳ-ı ʿālem menʿ ėderse ḳapuña varmaġ[986] içün
Ėy Raḥīmā ol ḳadarca ruḫṣatuñ yėter baña

17 Fürḳatüñden bir ḫaberdür çünki havl-i rüsteḫīz
Cümlesinden geçer isem ḳurbetüñ yėter baña

R3[a] 18 Sāyebān-ı ʿiṣmetüñde olmaḳ içün şādumān
Dü cihānda yā İlâhī ʿiffetüñ[987] yėter baña

19 Bu cerīde-i fenā içre varaḳ-ḫˇān olmaġa
Şol kemālāt ile[988] hergiz midḥatüñ yėter baña

20 Ėy ḲULOĠLI yazmaḳ isterseñ Ḥaḳuñ esrārını
Ḫānḳāh-ı dehr içinde himmetüñ yėter baña[989]

---

[984] ḫayāl ü ḥasretüñle: cemāl-i ḥasretüñle A
[985] Kār u bār-ı dünyādan: Kārbān-ı dünyādan R
[986] varmaġ: varmaḳ A
[987] ʿiffetüñ: ġafletüñ A
[988] ile: üzre A
[989] M'de çıkmaya *li-kâtibihi* kaydıyla
"Ėy Ḳuloġlı görmek isterseñ Ḥaḳuñ dīdārını
Ḳo sivāyı perr ü bāl aç sırr-ı *ev ednādan* yaña" şeklindeki beyit yazılmış.

4

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ[990]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün

⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

M3[b] 1 Ḫudādan bir kez[991] emr oldı çün oldı āşikār eşyā
Göñül aldanma olmaz kimseye hīç pāydār eşyā

2 Pes ėtdi on sekiz biñ ᶜālemi Ḥaḳ kāf ile nūndan
Ḳamer şems ü nücūm ile döner[992] leyl ü nehār eşyā

3 Teᶜāle’llâh ḳaçan bir şeyʾi cüzʾīce murād ėtse[993]
Anuñ emr-i şerīfinden kim olur ṣad hezār eşyā

4 Ki bir kez ol dėmekden oldı bil-kim işbu maḫlūḳāt
Gėrü olma dėse fi’l-ḥāl olurdı tārumār eşyā

5 Eger sen ᶜibret alayduñ ḳamu sunᶜından ol şāhuñ
Saña da ol-ḳadar cānā ėdeydi iᶜtibār eşyā

6 Sen anuñ ḫiẕmetinde ger olayduñ rūz u şeb dāyim
Olaydı ol-ḳadar bil-kim ayaġuña nis̱ār eşyā[994]

7 Niçe eyyām sermāyı görür bencileyin her vaḳt[995]
Cemāl-i dōst ile bulur niçe evvel-bahār eşyā

8 Çü ben iḳlīm-i fürḳatde ḳalursam şöyle ser-gerdān
Bugün āh u şerārumla olur bi’l-külli nār eşyā

A4[a] 9 Cihān ālāyişinden geç sebükbār ol göñül hergiz
Ger ihmāl ėdesin şāyed olur başuña bār[996] eşyā

---

[990] إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ: “Bir şeyi dilediği zaman, O’nun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen oluverir (Yâsîn, 36/82).”

[991] kez: gün A

[992] döner: durur A

[993] ėtse: ėde M; ėder eger R

[994] Olaydı ol-ḳadar bil-kim ayaġuña nis̱ār eşyā: —R

[995] Niçe eyyām sermāyı görür bencileyin her vaḳt: —R

[996] bār: dār A

10 Kemālātına ol Ḥaḳḳuñ naẓar eylese ʿārifler
Olupdur dest-i ḳudretden pes ancaḳ bir ġubār eşyā

11 Bütün dünyāyı vėrürlerse alma bir pula zinhar[997]
Metāʿ-ı āḫiret ḳatında olur ḫor u zār eşyā

12 Vücūduñ nüsḫa-i kübrā durur ednā ḳıyās ėtme
Bu ḳalbüñ şehrinüñ bir gūşesine bil ṣıġar eşyā

13 Göñül sen ṭūṭī-i Firdevs-i aʿlā olmış idüñ kim
Seni aldar ise bir dane ile pes ne var eşyā

14 Dikendür bülbül-i ʿuşşāḳa bunda dehr-i dūnı gör
Görinür kend'özin bilmezlere bir gül-ʿizār eşyā

15 Ferāḥ-şād eyleyüp bunda niçeyi ol ḳılur mesrur
Beḳā milke varıcaḳ ėder anı şermsār eşyā

16 Temekkün olma bu şehr-i fenāda ʿāḳıl iseñ sen
Geh iḳbāl ü gehī idbār ėder çün bī-ḳarār eşyā

17 Resūl-i kāyinātuñ yüzi ṣuyına yaradılmış
Kim anuñ maḳdemine olmış idi intiẓār eşyā

M4[a] 18 Yoġ-idi ʿālemüñ nām u nişānı fehm ḳıl aṣlā
Hep anuñ ḥürmetine oldı cümle üstüvār eşyā

R3[b] 19 Cihān bir tār-ı ẓulmet içre ḳalmış idi evvelde
Anuñ gül yüzi şevḳinden olupdı lālezār eşyā

20 Çeküp rāh-ı ʿademde cümle-i ḫalḳı alup gitdi
ḲULOĠLI sārbān-ı dest-i ḳudretde ḳaṭār eşyā

5

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[998]

وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ۝ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ[999]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

---

[997] vėrürlerse alma bir pula zinhar: bir pula vėrürlerse alma sen zinhar R
[998] celle celālühü: —M
[999] وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ۝ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ: "Şahit olarak Allah yeter. Muhammed, Allah'ın Resûlüdür (Fetih, 48/28-29)."

– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 İki ᶜālem milkinüñ sulṭānı olmış Muṣṭafā
ᶜĀşıḳ olan cānlaruñ cānānı olmış Muṣṭafā

2 Bir naẓar ḳıl gör anı dāru'ş-şifā-i şirᶜada
Ḫaste-diller derdinüñ dermānı olmış Muṣṭafā

A4b 3 Çünki daᶜvā-yı risālātında Ḥaḳ şāhid durur
Enbiyānuñ ḥuccet ü burhānı olmış Muṣṭafā

4 ᶜĀlem-i ẓulmetde ḳalmış idi küfr ile cihān
Bezm-i şerᶜüñ şemᶜa-i lemᶜānı olmış Muṣṭafā

5 Dār-ı İslāmı Ḫudā bir ev yaratdı şübhesiz
Ol evüñ bil şöyle çār erkānı olmış Muṣṭafā[1000]

6 Şol şeb-i İsrāda bir gėce ḥużūr-ı Ḥażrete
Ḥaḳ teᶜālānuñ varup mihmānı olmış Muṣṭafā

7 *Raḥmeten lil-ᶜālemīn*'dür[1001] şübhe yoḳdur ol sirāc
Kim seḥāb-ı raḥmetüñ bārānı olmış Muṣṭafā

8 Āsumān-ı şerᶜ içinde ḫalḳ-ı ᶜālem üstüne
Bir[1002] żiyā-güster meh-i tābānı olmış Muṣṭafā

9 Bī-tekellüf şöyle bil ᶜilm-i ledün deryāsınuñ
Ėy ḫˇāce gör laᶜl ile mercānı olmış Muṣṭafā

10 Keştī-i cāna süvār olup arar iseñ bugün
Çün maᶜārif dürrinüñ ᶜummānı olmış Muṣṭafā

11 Ḫayme-i şerᶜi ḳurup işbu ḥaḳīḳat şehrinüñ
Bī-ᶜalem bir ḫüsrev ü ḫāḳānı olmış Muṣṭafā[1003]

12 Mekteb-i ᶜālemde oḳumamış iken bir elif[1004]

[1000] M'de çıkmaya
"Ṭarfetü'l-ᶜayında ol şāhbāz ᶜurūc ėdüp dilā
Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ varup mihmānı olmış Muṣṭafā

Ḳābe ḳavseyn'i ḳoyup ėrmiş *ev ednā* milkine
Her maḳāmuñ menbaᶜı vü kānı olmış Muṣṭafā" şeklindeki beyitler yazılmış.

[1001] *Raḥmeten lil-ᶜālemīn* (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ) : "(Ey Muhammed!) Seni ancak **âlemlere rahmet** olarak gönderdik (Enbiya, 21/107)."

[1002] bir: pür A

[1003] 11: — A

Burc-ı ͨilmüñ bir meh-i raḫşānı olmış Muṣṭafā

13 Ḳanı bir ṣarrāf-ı ͨālem ḳadrin anuñ anlaya
Şöyle kim laͨl-i ḥaḳāyıḳ kānı olmış Muṣṭafā

M4[b] 14 Cürͨadānın nūş ėdüp esrār-ı Ḥaḳḳuñ tā ezel
Tekye-i ünsiyyenüñ ḥayrānı olmış Muṣṭafā

15 Ebr-i raḥmetdür siper gibi cemīͨ-i ümmete
Bize Ḥaḳḳuñ emn ile emānı olmış Muṣṭafā

16 Cān u dilden kim gelür gör dāmenin būs ėtmeye[1005]
Milket-i ͨışḳuñ yine aͨyānı olmış Muṣṭafā

17 Ṭapusına ḫiẕmet ėden ͨāleme sulṭān olur
Pes ḥaḳāyıḳ kişverinüñ ḫānı olmış Muṣṭafā

18 Ol ṭoġaldan berü ͨālem görmedi ḳahr u cefā
Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ bize iḥsānı olmış Muṣṭafā

A5[a]- R4[a] 19 Ḳulzüm-i ͨışḳa sefer ėtmege ͨazm ėt ėy göñül[1006]
Dürr-i ͨilmüñ baḥr-ı bī-pāyānı olmış Muṣṭafā

20 Ḳanda ḳalduñ sen anı Ḥaḳ kendüsi[1007] medḥ eyledi
Ėy ḲULOĠLI dillerüñ destānı olmış Muṣṭafā

6

Ḳāle’llâhu teͨālā:[1008]

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا[1009]

Mefͨūlü/mefāͨīlü/mefāͨīlü/feͨūlün

– – ᴗ / ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – –

1 Ḥaḳ[1010] kendü ḳılur ḥażretüñe çünkim ė dānā
Raḥmetle ṣalāt eylemegi üstüne farżā

[1004] elif: elīf M
[1005] būs ėtmeye: pūs etmege R
[1006] ͨazm ėt ey göñül: ͨazm ėdegör göñül A
[1007] kendüsi: kendi A
[1008] Ḳāle’llâhu teͨālā: — M, R
[1009] إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا: “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin (Ahzab, 33/56).”
[1010] Ḥaḳ: — A

2 Emr eyledi hem ėde saña cümle melekler
Her biri ṣalāt eyleyeler sen şehe cemᶜā

3 Biz ḳullara emr oldı yine ėdüp iṭāᶜat
Hep saña duᶜā eyleyevüz şöyle ki maḥżā

4 Ėy Şāh-ı rüsül ḥażretüñe ol yüce Allâh
Bi’ẕ-ẕāt ėde[1011] çün raḥmetini saña o Mevlā

5 Üstüne nis̱ār ėde ṣalātını sürūşān
Ḥaḳdan bu saña oldı ᶜaceb devlet-i ᶜuẓmā

6 Biz saña ṣalāt ile selām ėdelüm ėy şāh[1012]
Tā kim vėre Ḥaḳ rūz-ı cezā bize de mencā[1013]

7 Kim saña ṣalāt ile selām eylese bunda
Maḥşerde ola yėri anuñ cennet-i Meᵓvā[1014]

8 Kim bunda senüñ görse bilüp ḳadrüñi hergiz
ᶜUḳbāda bula ecr-i cezīl ile o Ṭūbā

9 Biz işügüñi bunda ne_ola eger öpersek
Ayaġuñ öper Sidre ile ᶜArş-ı muᶜallā[1015]

M5[a] 10 Şol Rūḥu’l-emīn ḫiẕmet ėdüp ṭutdı licāmuñ
ᶜAzm eyler iken Ḥażrete[1016] der-leyletü’l-İsrā

11 Mūsāya dėdi çıḳar iki naᶜleynüñ Allâh[1017]
Pes yazdı senüñ şānuña ol *vaḳterib*[1018] inşā

12 Maḫmūr olurın ᶜışḳuñ içüp şām u seḥerde[1019]

[1011] ėde: ėder A
[1012] ṣalāt ile selām ėdelüm ėy şāh: ṣalāt ėdelüm selām ėy şāh A
[1013] rūz-ı cezā bize de mencā: rūz-ı cezāda bize mencā A
[1014] 7: — A
[1015] ᶜArş-ı muᶜallā: Ṭubā A
[1016] ḥażrete: ḥażretiñe A
[1017] Beyitte Hz. Musa’ya ilk defa peygamberlik görevinin verildiği ana telmih yapılmıştır. Bu haber, Kur’an’da bildirilmiştir: “فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ: Mûsâ'nın haberi sana ulaştı mı? Hani bir ateş görmüştü de ailesine, ‘Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm (oraya gidiyorum). Umarım ondan size bir kor ateş getiririm, yahut ateşin başında, yol gösterecek birini bulurum’ demişti. Ateşin yanına varınca, ona şöyle seslenildi: ‘Ey Mûsâ! Şüphe yok ki, ben senin Rabbinim. **Hemen ayakkabılarını çıkar.** Çünkü sen mukaddes vadi Tuvâ'dasın (Tâhâ, 20/9-12).”
[1018] *vaḳterib* (وَاقْتَرِبْ) : “Hayır! Sakın sen ona uyma; secde et ve Rabbine **yaklaş** (Alak, 96/19).”

Ṣun baña lebüñ cāmını sen bāde-i ḥamrā

13 Rāhuñda bize rehber olup eyleme güm-rāh
Gün gibi yüzüñ gösterüp ėy ḳaşları ṭuġrā

A5[b] 14 Biñ kerre ṣalāt ile selām ola ki bizden
Her günde ve her laḥẓada çün ėy şeh-i yektā

15 Sen bize meded eyle meded rūz-ı cezāda
Kim cismümüzi yaḳar iken āteş-i kübrā[1020]

16 Allâh ile hem bile ėder cümle sürūşān
Üstüñe s̱enā cevherini ṣaçmaġa cānā

17 Devlet aña kim ėde saña bunda ṣalātı
Raḥmet buluben çekmeye ol hīç ġam-ı ferdā

18 Şol ravża-i gülzāruña biñ dürlü taḥiyyāt
Kim bād-ı nesīm ėrgüre bizden saña mehmā

R4[b] 19 *Mā-zāġ*[1021] olalı nergis-i mestānuñ ė dilber
ᶜĀşıḳlaruñı eyledüñ ᶜālemlere rüsvā

20 Kim ola ėde saña[1022] dürūd ile selāmı[1023]
ḲULOĠLI gibi dünyede bir bī-kes ü ednā[1024]

7

Kemā ḳāle'llâhu tebāreke teᶜālā:[1025]

إِلَّا ابْتِغَاء وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى ۝ وَلَسَوْفَ يَرْضَى[1026]

1019 seḥerde: seḥer A

1020 M'de çıkmaya
"Eyle şefāᶜat yā Nebiyu'llâh Ḫudā ḥaḳḳı
Kim görmeyüp ayıtamayuz āteşi ḳaṭᶜā" şeklindeki beyit yazılmış.

1021 *mā-zāġ* (مَا زَاغَ): "Göz (gördüğünden) **şaşmadı** ve (onu) aşmadı (Necm, 53/17)."

1022 Kim ola ėde saña: Kim ola saña ėde A

1023 dürūd ile selāmı: derūn ile selāmı R

1024 M'de çıkmaya
"Ḳuloġlı daᶜvā eylemiş biz daḫı ammā hep
Meddāḥıyaz ol ḥażretüñ ednā eger aᶜlā" şeklindeki beyit yazılmış.

1025 Kemā ḳāle'llâhu tebāreke teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā celle şānühü A

1026 إِلَّا ابْتِغَاء وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى ۝ وَلَسَوْفَ يَرْضَى: "(Yaptığı iyiliği) ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için (yapar). Elbette kendisi de hoşnut olacaktır (Leyl, 92/20-21)."

Feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün
˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ –

1 İşbu āyet kim işitdüñ bu durur eblaġ edā
Muṣṭafāya bunı Cibrīl[1027] ile vaḥy ėtdi Ḫudā

2 Dėdi erbāb-ı tefāsīr bunı Bū-Bekrüñ içün
Şöyle inzāl ėdüp īḥā ḳılınur bil maḥżā

3 Anı Ḥaḳ medḥ ėde Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre ʿaceb
Ṭañ-mıdur olsa bugün cümle reʾīs-i üdebā

4 Yėrine anı ḫalīfe ḳomış ol Faḫr-ı cihān
Uydılar cümle ṣaḥābe aña bī-çun u çerā[1028]

5 Naḳl ėderler kim anuñ var imiş üç kenzi laṭīf
Ḳılmış Allâh Resūli[1029] yolına hep yaġmā

M5[b] 6 Hem Bilāli ṣatun alup daḫı azād ėtmiş
Ḥaḳ liḳāsın dileyüp istemiş ol ḳurb-ı rıżā

7 Baʿżı aṣḥāb ḍalālet aña isnād ėdüben[1030]
Kim Bilāl gizlü defīne bulup ėtmiş peydā

A6[a] 8 Yaʿnī Bū-Bekr anı eliyle[1031] ṣatun almış ola
Hem ticāret ėde bir luʿb ile[1032] hem bula ġınā

9 İşbu āyet ile bildürdi Ḫudā-yı müteʿāl
Kim Ebū-Bekr imiş ʿālemde bugün ehl-i seḫā

10 Hīç murād ėtmez imiş kimseden ol ecr-i cezīl
Vech-i aʿlāsını Rabbisinüñ ėtmiş o recā

11 Şānına işbu edā ile lisān-ı tenzīl
Böyle nāzil oluben Aḥmede olmış iḥyā[1033]

12 Bir gün ol Faḫr-ı cihān[1034] kerem olup bunı dėmiş

[1027] Cibrīl: Cebrāʾīl A
[1028] ṣaḥābe aña bī-çun u çirā: aṣḥāb aña çun u çirā A
[1029] resūli: resūlüñ M
[1030] ėdüben: ėdüp A
[1031] Bū-Bekr anı eliyle: Bū-Bekrüñ eliyle A
[1032] ile: — A
[1033] Böyle nāzil oluben Aḥmed'e olmış iḥyā: Böyle tenzīl ėdüben Aḥmed'e olmış recā A
[1034] cihān: — A

Cennetüñ ḳuflı ola anuñ elinde ammā

13 Kimi dilerse ḳoya cennete Bū-Bekr bilüñ
Kimi diler ise ol redd ėdüp ėde berrā

14 Vāy anuñ başına kim sevmeye Bū-Bekri bugün
Çeke ol rūz-ı ḳıyāmetde niçe renc ü ᶜanā

15 Gör Ebū-Bekri vėrüp varını[1035] rifᶜat buldı
Gör Ebū-Cehli dėr *ehlektü* o *mālen lübedā*[1036]

16 Ḥaḳ anun şānına *ve'l-ᶜaṣri*'i[1037] inzāl ėtmiş
Ol-ḳadar ḳılmış idi Ḥaḳ yolına varın ᶜaṭā

17 Anı medḥ eyleyübilür mi dilüm ḳāṣır iken
Kim anuñ ḥaḳḳına güftār[1038] ėdebilür mi sezā

18 Enbiyādan geçicek cümle velīnüñ o durur
Eşrefü'l-ḫalḳ o durur efser ü tāc-ı ᶜurefā

R5[a] 19 Kim ola bārī anı medḥ ü s̱enā ėdebile
Kim anuñ vaṣf-ı şerīfin ėdebile ᶜacebā

20 Bu ḲULOĠLI ne dili ile anı ḳıla beyān
Pes anı kendü kelāmında çü yād etdi Ḫudā

8

Ḳāle'llâhü:[1039]

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاء ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ[1040]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlün/mefᶜūlü/mefāᶜīlün
– – ᴗ / ᴗ – – – / – – ᴗ / ᴗ – – –

1 Ol maᶜdiletüñ kānı ol arı[1041] güher cānā
Gör ḥażret-i Fārūḳı yānī kim ᶜÖmer cānā

[1035] varını: anı A
[1036] *ehlektü mālen lübedā* (يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا) : "Yığınla mal harcadım, diyor (Beled, 90/6)."
[1037] *ve'l-ᶜaṣri* (وَالْعَصْرِ) : "Andolsun zamana (Asr, 103/1)."
[1038] ḥaḳḳına güftār: güftārını A
[1039] Ḳāle'llâhü: — M, R
[1040] إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالإِحْسَانِ وَإِيتَاء ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ: "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar (Nahl, 16/90)."
[1041] ol arı: oldı A

M6a-A6b 2 ᶜAdli ile taḳvāsı ol ḥadde ėrişmişdi
Bi'ẕ-ẕāt eger olursa oġlına ḳıyar cānā

3 Ol dürre-i taḳvā her kime ḥavāle ėtse
Kim defᶜ ėde yā anı kim ṭuta[1042] siper cānā

4 Kim Mefḫar-ı mevcūdāt medḥ eyleyüben anı
Şol mecmaᶜ-ı aṣḥāba ṭurmayup öger cānā

5 Vardur dėdi Allâhuñ baᶜżı niçe ḳulları
Ḥaḳ sırrı ile ilhām[1043] anlara ėder cānā

6 Birisi ᶜÖmer durur[1044] ol zümrenüñ içinde
İlhām ėdüben Allâh hem anı sever cānā

7 Bir defᶜa da gördiler ṣaḥrāda yalın ayaḳ
Gezüp yürür ol server bir ḳoyun arar cānā

8 Meger ki şu beytü'l-māl ḳoyunı olup żāyiᶜ
Cehd ėdüp anı ḳılur bulmaġa naẓar cānā

9 Birisi dėmiş aña düşmez saña ėy server
Bir ḳuluña emr eyle ol bula meger cānā

10 Ḫışm ile dönüp ol-vaḳt pes dėmiş aña Fārūḳ
Bil rūz-ı ḳıyāmetde Ḥaḳḳ anı ṣorar cāna[1045]

11 Bir kerre yine Fārūḳ bir ḳulu ile nā-gāh[1046]
Deveye binüp ėtmiş ol[1047] Şāma sefer cānā

12 İkisinüñ ol vaḳtin bir devesi var idi
Deveye o ḳul ile nevbetçe biner cānā

13 Şāma girecek vaḳtin nevbet o ḳula gelmiş
Ḳulın aña bindürdi[1048] kendüsi yėder cānā

[1042] ṭuta: ṭutar A
[1043] ilhām: ilhāmı A
[1044] ᶜÖmer durur: ᶜÖmer'dur A
[1045] Ḥaḳḳ anı ṣorar cānā: Ḥaḳḳ anı baña ṣorar cānā A
[1046] nā-gāh: çün nā-gāh A
[1047] ol: — A
[1048] bindürdi: bindirüp A

14 Aᶜyān-ı vilāyet hep çıḳdılar aña ḳarşu
Ḫalīfe gelür dėyüp ėrmişdi[1049] ḫaber cānā

15 ᶜAdl içre ḳılı yarup gider idi ol sulṭān
Hīç geldi mi dünyāya ancılayın er cānā[1050]

16 Ḥaḳḳında Resūlu'llâh buyurmış anuñ bir gün
Şol vaḳtin ᶜÖmer ölse dīn bula keder[1051] cānā

17 Bir gün kim anuñ ᶜuryān bulunmış idi ẓahrı
Kim tāb-ı ḥarāretden arḳası yanar cānā

A7[a] 18 Ḫışm ile dönüp bir kez ol şemse[1052] naẓar ḳılmış
Pes oldı siyeh-rū şems ḳalmadı[1053] es̱er cānā[1054]

M6[b]- R5[b] 19 Luṭf ile dönüp yine ḫurşīde naẓar ḳıldı
Nevrini gėrü buldı şems ile ḳamer cānā

20 Ḳanı ᶜÖmerüñ ᶜadl-i şerᶜi ile taḳvāsı[1055]
ḲULOĠLI anuñ'çün ėt āh ile seḥer[1056] cānā

9

أُوْلَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ۞ خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا[1057]

[1049] ėrmişdi: ėrmişdür A
[1050] 15: — A
[1051] bula keder: pula gider A, R
[1052] şemse: şemᶜe M
[1053] ḳalmadı: ḳalmamış A; ḳalmayup R
[1054] M'de çıkmaya
"Deryā-yı Mıṣır ṭaşmazdı cāhiliyetde tā
Bir duḫter-i zībāyı atmadın aña cānā

Aḥvāli bilüp mektūb yazdı ᶜÖmer dėdi hem
Atuñ bu benüm mektūbum baḥr-ı Nīle cānā

Ol-dem ki baṭaḳa atıldı aña ḳıldı cūş
Şöyle ne velāyet āb oldı ser-ā-pā cānā" şeklindeki beyitler yazılmış.
[1055] Ḳanı ᶜÖmerüñ ᶜadl-i şerᶜ[i] ile taḳvāsı: Ḳanı ᶜÖmerüñ ᶜadl ile şerᶜ taḳvāsı A
[1056] āh ile seḥer: āh u seḥer M
[1057] أُوْلَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ۞ خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا: "İşte onlar, sabretmelerine karşılık cennetin yüksek makamlarıyla mükâfatlandırılacaklar ve orada esenlik dileği ve selâmla karşılanacaklardır. Orada ebedî kalırlar. Orası ne güzel bir durak ve ne güzel bir konaktır (Furkan, 25/75-76)!"

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 İki kızın vėrür ʿOs̱māna Aḥmed şādumān tenhā
Olaruñ her birisi ile oldı cāna cān tenhā[1058]

2 Eger yetmiş ḳızım daḫı olursa vėredüm bir bir
Dėyü buyurdı ʿOs̱māna bunı Faḫr-ı cihān tenhā

3 Resūle bir ġazāda eyle ḳılmışdur ol infāḳı
Saña oldı dėdi vācib yarın bāġ-ı cinān tenhā

4 Meger bir gün yine ol Seyyid-i sālār oturmışdı
Mübārek ayaġını uzadup ol ʿālī-şān tenhā

5 Ebū-Bekr anda ḥāżır idi hīç dėvşürmedi pāyin
Pes andan ġayrı kimse şöyle bil[1059] yoġ-ıdı cān tenhā

6 Çıḳageldi ṭapusına pes ol vaḳt anda Ẕi'n-nūreyn
Nübüvvet gül-ʿizārın görmege ol bāġbān tenhā

7 Mübārek ayaġını dėvşürüp utandı ʿOs̱māndan
Dėdi tāc-ı ḥayāsı gitmesün başdan hemān tenhā

8 Aña tebşīr ėdüp bir gün cinānı muştılıḳ ḳıldı
Olursın ġurfe-i uçmaḳ[1060] içinde cāvidān tenhā

9 Behişt içre saña ol-deñlü vėrür niʿmeti Allâh
Selām ile taḥiyyātı ḳılur hem Lā-mekān tenhā

10 Bula şol ravża-i cennetde yarın rūḥ-ı ḳudsiyyeñ[1061]
Mis̱āl-i Murġ-ı ḳudsī[1062] gibi bī-ḥadd āşiyān tenhā

11 Rivāyet eylediler Faḫr-ı ʿālemden yine bir gün
Dėdi bir vaḳt bir nūr oldı cennetde ʿayān tenhā

A7[b] 12 Cinān ehli biri birin[1063] göremez oldılar nūrdan
Ṣanasın ḳaldı nūr ile ki cennet bir zamān tenhā

[1058] Olaruñ her birisi ile oldı cāna cān tenhā: Olaruñ birisi ile oldı cānāne cān tenhā M
[1059] bil: — M
[1060] uçmaḳ: uçmaġ A
[1061] rūḥ-ı ḳudsiyyeñ: rūḥ-ı ḳudsüñ A
[1062] Murġ-ı ḳudsī: ḳudsī murġ A
[1063] biri birin: birbirin A

13 Dėdiler yā İlâhī işbu berḳ-i lāmiᶜüñ aṣlı
Nedür bārī bize bildür o ḳalmasun nihān tenhā

14 Dėdi ᶜOs̠māndur ol kim ḥücresinden çıḳdı mescīde
Gider naᶜleyni nūrıdur yürür ol nüktedān tenhā

M7[a] 15 Cihānuñ bir żiyā-güster ṣan ol bedri idi farżen
Ḥayā olmışdı cevlān ėtmege bu āsumān tenhā

16 Ramażan ayıdı[1064] bir gün Resūli gördi düşinde
Yatubdı ḥücresi içre[1065] meger ol kāmrān tenhā

17 Buyurdı aña yā ᶜOs̠mān saña ḳaṣd eylediler mi
Belī dėr yā Resūla'llāh ėrüpdür[1066] şeb-revān tenhā

18 Dėdi nuṣret ḳılalum mı saña ᶜavn eyleyüp yarın[1067]
Veya bizümle yėr misin cinān içinde nān tenhā

R6[a] 19 Belī dėr yā Resūla'llāh senüñle olayım bile
Yėyem cennet ṭaᶜāmından içem āb-ı revān tenhā

20 ḲULOĠLI bu ecel kimi ḳodı yā kimi ḳoyısar
Esüp bāg-ı vücūdına anuñ bād-ı ḫazān[1068] tenhā[1069]

10

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۝ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاء وَلَا شُكُورًا[1070]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

1 Ḥaḳ yolına[1071] sāliklere hep rehnümādur Murtażā

[1064] ayıdı: idi A
[1065] içre: içinde A
[1066] ėrüpdür: ėdibdür A
[1067] yarın: — A
[1068] bād-ı ḫazān: bāġ-ı ḫazān A
[1069] M'de çıkmaya *li-kâtibihi* kaydıyla
"Ölüm Ḥaḳdur bilā-şek bu fenādā kimse ḳalmaz hīç
Ḳuloğlı ḳıl tedārik görmege yarın cemāl tenhā" şeklindeki beyit yazılmıştır.
[1070] وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۝ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاء وَلَا شُكُورًا: "Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) 'Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.' (İnsan, 76/8-9)."

Evc-i hüviyyetde uçar ol bir Hümādur Murtażā

2 Allâh Resūli ḥaḳḳına anuñ dėmişdür *lā-fetā*[1072]
Medḥ-i kelāmında Ḥaḳuñ bil *hel etā* dur[1073] Murtażā

3 Cümle cevāriḥ ėy dirīg ḳadrin anuñ bilmediler
Çeşmine ehl-i dillerüñ kim tūtiyādur Murtażā

4 Kim ṭutsa anuñ dāmenin ėrer cenāb-ı Ḥażrete
Şol ḫaste-diller derdine hergiz devādur Murtażā

5 Bir gün meger şehzādeler yaᶜnī Ḥasan ile Ḥüseyn[1074]
Ġayet şikest olmış idi dāru'ş-şifādur Murtażā

A8[a] 6 Neẕr eyleyüp dėdi bular[1075] yā Rabbī ṣıḥḥat bulsalar
Üç güne dek ṣāyim olam[1076] ehl-i recādur Murtażā

7 Pes ol iki dür-dāneler buldı seḳāmetden ḫalāṣ
ᶜAhdin yėrine getürür kān-ı vefādur Murtażā

8 Üç gün tamām ṣāyim olup üç girde ḥāżır eyledi
İfṭār ėdüp anı yėye ṣāḥib-ṣalādur Murtażā

9 Henūz daḫı başlamadan geldi birisi ḫastenüñ
Vėrdi birini girdenüñ cūd-ı seḫādur Murtażā

10 Ol birine yine o şeh başlamaġa niyyet ėder
Geldi yetīmem dėr biri gördi ṣadādur Murtażā

M7[b] 11 Vėrdi ikinci girdeyi bir ḳaldı ortada hemān
Geldi biri dėr sāᵓilüñ ṣāḥib-ᶜaṭādur Murtażā

12 Dėdi esīrem yā ᶜAlī hīç ḳūt-ı zādum[1077] yoḳ bugün
Geldüm ḳapuña raḥm ḳıl burc-ı rıżādur Murtażā[1078]

[1071] yolına: yolunda A
[1072] *lā-fetā* (لا فتى الا على لا سيف الا ذوالفقار): "Ali'den başka **yiğit**, Zülfikar'dan başka kılıç **yoktur**."
[1073] İlk ayeti "*hel etā*" [هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا: "İnsanoğlu, var edilip bahse değer bir şey olana kadar, şüphesiz, uzun bir zaman **geçmemiş midir**?"] şeklinde başlayan sure (İnsan, 76/1-31) kastedilmektedir.
[1074] Ḥasan ile Ḥüseyn: Ḥüseyn ile Ḥasan R
[1075] dėdi bular: dėdiler R
[1076] olam: olub A
[1077] ḳūt-ı zād: ḳūd-ı zād A
[1078] 12: —R

13 Vėrdi üçünciyi aña ḳalmadı öñlerinde hīç
Ne yėyeler ne içeler ṣan kīmyādur Murtażā

14 İndi bu āyet anlaruñ ḥaḳḳında dėrler ol zamān
Ḥaḳ ḥażreti medḥ eylemiş zīrā sezādur Murtażā

15 ᶜAhde vefā ėden odur neẕrin edā ėden odur
Yoḳdan ṣafā ėden odur faḳr u fenādur Murtażā

16 İḥsānın o li'llâh ėder hergiz li-vechi'llâh ėder
ᶜAzmin yüce dergāh ėder ehl-i bekādur Murtażā

17 Ol-dem ġazā olsa eger küffāra ᶜarż ėdüp hüner
Ėtmezdi kimseden ḥaẕer şīr-i Ḫudādur Murtażā

18 Gördi Resūl-i Kirdgār ḳılurken anı kār-ı zār
Eyleyüp aña iftiḫār dėr *lā-fetā* dur[1079] Murtażā

R6b 19 Dėmiş Resūl-i Hāşimī ben kim ᶜulūmuñ şehriyem
Anuñ ḳapusıdur ᶜAlī kim āşinādur Murtażā

20 *E'z-zehratü ravża'l-cinān reyḥāneyin Ḥasan Ḥüseyn*[1080]
Ceryānu māʾi Aḥmedün[1081] naḫl-i ᶜulādur Murtażā

A8b 21 Ḥilm ıssıdur ġayet şefīḳ sevenlere olur refīḳ
ḲULOĠLI sevmeyenlere sehm-i ḳażādur Murtażā

11

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1082]

أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ[1083]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ḥaḳ kelāmında buyurmışdur bunı ey āşinā

[1079] *lā-fetā* (**لا فتى** الا على لا سيف الا ذوالفقار): "Ali'den başka **yiğit**, Zülfikar'dan başka kılıç **yoktur**."
[1080] *E'z-zehratü ravża'l-cinān*: —R
[1081] *E'z-zehratü ravża'l-cinān reyḥāneyin Ḥasan Ḥüseyn ceryānu māʾi Aḥmedün* (الزهرة روض الجنان ريحانين حسن حسين جريان ماء احمد): "Cennet bahçelerinin çiçeği Hz. Fatıma ve onun kokusu Hasan ile Hüseyin Hz. Ahmed'in soyudur."
[1082] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü A
[1083] أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ: "Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de (Nisa, 4/59)."

Eyleñ Allâha iṭāᶜat dėyü bu resme edā

2 Hem Resūlu'llâha ėy müᵓminler ėdüñ inḳıyād
Hem ulu'l-emr olana dėmek dėyüp çun u çerā

3 İmdi vācibdür bize sulṭān-ı ᶜālem olana
Eylemek ṣıdḳ-ı lisān ile gėce gündüz duᶜā

4 Şimdi bu ᶜaṣr içre oldur bu ümmet üzre penāh[1084]
Ėdelüm Sulṭān Murāda biz dürūd[1085] ile s̱enā

5 Vėre Allâhu teᶜālā aña nuṣret rūz u şeb
Düşmeni üzre ėde ġālib bula Ḥaḳdan ᶜaṭā

M8[a] 6 Ḥaḳḳ anı teᵓyīd ėde tes̱bit ėde ᶜavn eyleyüp
Şöyle manṣūr ola leşker gönderürse her yaña

7 Şol nigīn-i salṭanat dūr olmaya destinde hīç
Ḥażret-i Ḥaḳḳ anı ḳılsun şöyle manṣūru'l-livā

8 Eyle ḫünkār-ı muᶜaẓẓamdur żamīr-i pākine
Tā kim ilḳā eylemeye ẓulm ü ifsādı[1086] Ḫudā

9 Pādişehler dünyāda olmış-durur ẓıll-ı İlâh
Bizüm üstümüzden anı ırmaya Ḥaḳ muṭlaḳā

10 Hem ricālu'llâh ola üstüne nāẓır dünyede
Ḥıfẓ ėde cümle mevāniᶜden anı Rabbü'l-ᶜulā

11 Ḳanda ᶜaẓm ėtse sipāh ola aña rūḥānīler
Hem muᶜīni ola her cengde ᶜAliyyü'l-Murtażā

12 Ėy göñül eyle s̱enā ḫünkāra sen de rūz u şeb
Her seḥer ėlte taḥiyyātuñ aña bād-ı ṣabā

13 Her ne yaña eylese bārī teveccüh pādişāh[1087]
Ola Allâhuñ resūli aña her dem rehnümā

A9[a] 14 Şöyle kim ᶜazm-i sefer ḳılsa ᶜAcem iḳlīmine

[1084] oldur bu ümmet üzre penāh: ol-dem ümmet üzre hem penāh A
[1085] dürūd: derūn R
[1086] ẓulm-i ifsādı: ẓulm ü fesādı A
[1087] bārī teveccüh pādişāh: teveccüh bārī pādişāh A; teveccüh bārī ol pādişāh R

Nā-tüvān olup Revāfıż bula biñ dürlü belā

15 Ala Baġdādı Ḫudā vėre aña fetḥ ü fütūḥ
Zīra geçmişdi muḳaddem anlaruñla mācerā

16 Şarḳ u ġarba[1088] Ḥaḳḳ anuñ ḥükmin ėde cārī revān
Efser-i zerrīn ile ola kemer aña sezā

17 Tūġınuñ[1089] fevḳi ėre ʿAyyūḳa anuñ ser-be-ser[1090]
Leşkeri ṭuta cihānı ṭola tā arż u semā

R7[a] 18 Ḥażret-i Sulṭān Murāda vėre nuṣret Lā-yezāl
Ḳahr ėdüp düşmenlerin anuñ Celāl-i kibriyā

19 Āsumān-ı salṭanatda ol ḳamer gibi ṭoġa
ʿĀlemi rūşen ḳılup vėre cihān içre cilā[1091]

20 Ėy ḲULOĠLI eyle ḫünkāra duʿāyı[1092] dem-be-dem
Ḥaḳ vėre Sulṭān Murāduñ her murādın dāyimā[1093]

12

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلاَ مِنْهَا رَغداً حَيْثُ شِئْتُمَا وَلاَ تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الْظَّالِمِينَ[1094]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

[1088] şarḳ u ġarba: şarḳa ġarba A
[1089] tūġınuñ: ṭoġınuñ A
[1090] ser-be-ser: ser-te-ser R
[1091] M'de çıkmaya *li-kâtibihi* kaydıyla
"Ėy ḲULOĠLI olıcaḳ ʿādil bunda şāh-ı rūḥ
Müstaḳīm olur beden daḫı bulur ḳalbüñ cilā" şeklindeki beyit yazılmış.
[1092] eyle ḫünkāra duʿāyı: eyle duʿāyı ḫünkāra A
[1093] Çıkmaya *li-kâtibihi* kaydıyla
"Ẓālimīni ḳahr ėdüp mażlūm ola ḳıldı ḥużūr
Şöyle kim adli anuñ oldı mezīd ṣubḥ u mesā

ʿAdl ü dādından anuñ buldı ḥayāt cümle bilād
Pes Ḫudā aña daḫı vėre ṣafā-ender-ṣafā

Ḳul ḫaṭāsız olamaz hīç dünyede ammā dilerem
ʿAfv olup ṣuçı anuñ göre cemāl yevmü'l-liḳā" şeklindeki beyitler yazılmış.
[1094] وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلاَ مِنْهَا رَغداً حَيْثُ شِئْتُمَا وَلاَ تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الْظَّالِمِينَ: "Dedik ki: 'Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.' (Bakara, 2/35)."

1 İşbu āyet cārī oldı ḥükm-i Ḳurʾān ġālibā
Ḥaḳ teʿālā ḥażretinden böyle fermān ġālibā

M8b 2 Dėdi yā Ādem Ḫudā cennetde hergiz sākin ol
Yėyüp iç her mīveden engūr u rummān ġālibā

3 Cennet-i ʿAdn içre tā kim ḥażret-i Ādem sülūk
Eyler idi şöyle her eṭrāfa seyrān ġālibā

4 Ḥażret-i Ḥavvā ile ikisi bir yėrde hemān
Pes olurlar idi birbirine ferḥān ġālibā

5 Bāġ-ı Firdevs içre zerrīn taḫtuñ üstinde olar[1095]
Seyr ėdüp gezerler idi niçe ezmān ġālibā

6 Laʿl ü incüden zebercedden ḳurılmış ḫaymeler
Her birinüñ var içinde bunca[1096] ġılmān ġālibā

7 Kim bular ḫoş-ḥāl ile anda olurlar niçe dem
Yėrler içerler ėdüp her derde dermān ġālibā

A9b 8 Cennet-i Ḫuld içre meger kim var imiş bir şecer[1097]
Anı buġday aġacı ḫalḳ ėtdi[1098] Sübḥān ġālibā

9 Pes anuñ her dānesi deve ḳuşı yumurdası[1099]
Gibi olup şöyle kim yoḳ ḥadd u pāyān ġālibā

10 Leẕẕeti bal u şekerden daḫı hem aḥlā imiş
Rengi ḫod olmış imiş her dürlü elvān ġālibā

11 Yėyüp içerken cinānuñ anda her niʿmetlerin
Bunları bu ḥāl içinde gördi şeyṭān ġālibā

12 Çün ḥased ėdüp bulara eylemiş bir ḥīle kim
Ādemi iḫrāc ėdüp ol ḳıla giryān ġālibā

13 İmrenüp ārzū[1100] ėdermiş Ādem ol buġdaya çün
Līk destūr-ı Ḫudā olmamış imkān ġālibā

[1095] taḫtuñ üstinde olar: taḫt üstünde olur A
[1096] bunca: bunda A
[1097] meger kim var imiş bir şecer: var imiş meger kim bir şecer A, R
[1098] Anı buġday aġacı ḫalḳ ėtdi: Anı buġday aġacı etdi A
[1099] yumurdası: yumurtası A
[1100] ārzū: arżū M

14 Gelüp İblīs bunları görmiş tenaᶜᶜumda ė yār
Aġlayup feryād ėder olup o nālān ġālibā

15 Ādem ü Ḥavvā anuñ İblīs idügin bilmeyüp
Ṣandılar anı melek yā ola insān ġālibā

16 Dėdiler niçün ᶜaceb feryād ėdersin ėy kişi
Dėdi sizüñ-çün dökerem eşk-i ḫūnān ġālibā

17 Ḥüsnüñüz gider ölürsüñüz ḳara yėr sizi yėr
Bu güzellik zāyil olur hem gider cān ġālibā

R7[b] 18 Bunı işidüp dėdiler çāre var mı pes aña
Dėdi Ḫulduñ dānesidür āb-ı ḥayvān ġālibā

M9[a] 19 Anlara vėrdi[1101] vesāvis ḳıldı iġvā ol laᶜīn
Pes ḳasem ėdüp dėdi kiẕb ile hezyān ġālibā

20 Ėy ḲULOĠLI ḥażret-i Ādem ṣafiyyu'llâh iken
Aldadı anı ᶜAzāzil ṣıdı fermān ġālibā[1102]

13

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1103]

قَالاَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ[1104]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Yā İlâhī sen bizi eyleme raḥmetden cüẕā[1105]
Ḳullaruñı ḳılmaġıl ᶜālemde ᶜiṣmetden cüẕā

[1101] vėrdi: vėrüp A
[1102] M'de çıkmaya *li-kâtibi* kaydıyla
"Ādem-i ḳalbi vü Ḥavvā-yı nefsi yaratdı Ḥaḳ
Anlara dėdi maḳām-ı rūḥda durup ġālibā

Yeñ meᶜārif ḫ˘ānını dėrüñ hem vuṣlat gülini
El uzatmañuz şecer-i ᶜiṣyāna siz ġālibā

Ėy ḲULOĠLI bu ḫiṭābı gūş-ı cāndan diñleyüp
Perr ü bāl aç ol ele ėresin dōsta ġālibā" şeklindeki beyitler yazılmış.
[1103] Ḳāle'llâhu teᶜālā: — M, R
[1104] قَالاَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ: "Dediler ki: 'Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.' (A'raf, 7/23)."
[1105] "cüẕā" kelimesi A ve R'de bütün mısralarda "cüdā" şeklinde kaydedilmiş.

A10[a] 2 Bize ᶜibret yėtme mi[1106] İblīs ile Ādem ṣafī
Oldılar her birisi dergāh-ı ᶜizzetden cüẕā

3 Secde emr olup aña ėtmedügi içün hemīn
Ol muḳarreblerden idi oldı ḳurbetden cüẕā

4 Ādeme ḫod yėme dėdi dāne-i Ḫuldı o Ḥaḳ[1107]
Ṣıdı emrin yėyüben olmış o cennetden cüẕā

5 Pes bilüp ṣuçın dėdi yā Rabbenā ẓulm eyledüm
Nefsüme[1108] şeyṭāna uydum oldum ᶜizzetden[1109] cüẕā

6 Ḥażret-i Ḥavvā ile ikisi[1110] çoġ[1111] aġladılar
Birbirisinden olupdı tā ki vuṣlatdan cüẕā

7 Yarlıġamayup bizi ger maġfiret ḳılmayasın
Ḳaluruz ḫüsrān içinde şöyle ḥürmetden cüẕā

8 Ḳul odur kim ṣuçını bilüp Ḫudādan vehm ėde
Ol ḳulı ėder Ḫudā ḳahr ile miḥnetden cüẕā

9 Bilmedi ṣuçını İblīs ėtmedi hīç tevbe ol
Anuñ-içün olmadı *lā-ḥavle ḳuvvet*'den[1112] cüẕā

10 Ėy göñül gel tevbeye Rabbüñden iste maġfiret
Eyleye Mevlā seni nār ile heybetden cüẕā

11 Ṭāᶜat eyle gėce gündüz ėr yaḳīn envārına
Olasın[1113] tā kim ebed cehl ile ẓulmetden cüẕā

12 Saᶜy ėdegör ėy göñül nūr-ı ḥaḳāyıḳ bulmaġa
Olmayagör sen-daḫı her bārı ḫalvetden cüẕā

13 Muṣṭafānuñ is̱rin ėy sālik dem-ā-dem gözlegil

[1106] yėtme mi: yėtmez mi A
[1107] dāne-i ḫuldı o Ḥaḳ: dāne-i buġday Ḥaḳ A
[1108] nefsüme: nefs-ile A
[1109] ᶜizzetden: ᶜişretden R
[1110] Ḥażret-i Ḥavvā ile ikisi: Ḥażret-i Ḥavvā ikisi dāʾim A
[1111] çoġ: çoḳ A, R
[1112] *lā-ḥavle ve lā-ḳuvvete illā bi'llâh* (لا حول ولا قوة الا بالله): "**Güç de kuvvet de** ancak Allah'tandır (Hadis için bk. İbrahim Canan, *a.g.e.*, C.: 7, s. 132)."
[1113] Olasın: Ola kim R

Cehd ėdüp olma ṣaḳın ᶜālemde ᶜuzletden cüẕā

14 Kes̱ret-i eşyāya aldanma firīb eyler seni
Olma ėy dil sen de ᶜālem içre vaḥdetden cüẕā

M9[b] 15 Kim bugün dünyāya maġrūr olur ise ᶜāḳıbet
Bilmiş olsun kim olur ᶜuḳbāda rifᶜatden cüẕā

16 Kenz-i lā-yefnā dilerseñ ṭut ḳanāᶜat gūşesin
Hem seḫāvet ehli ol olma mürüvvetden cüẕā

A10[b] 17 Ṭālibā efkār-ı Ḥaḳ ṭolsun derūnuñ rūz u şeb
Olmasun aṣlā żamīrüñ ḫavf u ḫaşyetden cüẕā

R8[a] 18 Sen de emru'llâha her dāyim iṭāᶜat ḳıl yüri
Saᶜy ėdüp olma ḳapusındaki[1114] ḫiẕmetden cüẕā

19 Sen Hümāy-ı raḥmetine ṭālib ol dāyim anuñ
Evc-i himmet içre olma perr-i devletden cüẕā

20 Ėy ḲULOĠLI iste dergāh-ı Ḫudādan ṣubḥ u şām
Kesmegil Ḥaḳdan ümīdüñ olma minnetden cüẕā

14

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1115]

هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ۝ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ[1116]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Ḥaḳ teᶜālā yolına baş ile cān olsun fidā
Rāhına dōstuñ bugün hep ḫānumān olsun fidā

2 Pes hidāyet anlaruñ içün dėyü buyurdı Ḥaḳ
Yaᶜnī taḳvā ėdene ᶜafv u emān olsun fidā

3 İmdi şunlar kim bugün īmān getüre Tañrıya

[1114] ḳapusındaki: ḳapusında A
[1115] Ḳāle'llâhu teᶜālā: — M, R
[1116] هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ۝ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ: "Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir. Onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar (Bakara, 2/2-3)."

Hem ṣalāt ėde aña bāġ-ı cinān olsun fidā

4 Rabbisinüñ yolına rızḳın kim infāḳ eyleye[1117]
Dėye dōstuñ rāhına varum hemān olsun fidā

5 Ol ḳula Rabbü'l-ᶜulā vėre hidāyet şöyle kim
Dėye yā Rabbi liḳāña dü cihān olsun fidā[1118]

6 Tā Resūl-i kibriyāya ėrmege saᶜy eyleye
Bu ṭarīḳat içre aña reh-revān olsun fidā

7 Vėre ol ḳula Ḫudā genc-i ḥaḳīḳat cevherin
Eyle cevher kim aña āb-ı revān olsun fidā

8 İttiḳā oldur ki Allâhdan ḥaẕer ėde kişi
Heybetinden dėye dāyim el-amān olsun fidā

9 Ol-durur kim ḳāfile ġayb iline ėde sefer
Ol gürūhuñ maḳdemine kārbān olsun fidā

10 Menzil oldur anda rāḥat bula diller dāyimā
Eyle süknāya bugün her sākinān olsun fidā

M10[a]-A11[a] 11 Şāhid-i ḳudsī görinse gözlerine ᶜāşıḳuñ
Bāġ-ı dilde ṣad hezārān āşiyān[1119] olsun fidā

12 Kim cemāl-i Kaᶜbesine ol Ḥaḳuñ ḳurbān olur
Rūz-ı maḥşer aña ᶜömr-i cāvidān olsun fidā

13 Saña ėderse cefāyı sen ferāh-şād ol yine
Bāġ-ı ᶜömrüñe senüñ bād-ı hazān olsun fidā

14 Leyletü'l-İsrā iken cānā siyeh gīsūlaruñ[1120]
Ṭurre-i müşgīnüñe ᶜamberfişān olsun fidā

15 ᶜAcz ėder senüñ müfessirler yüzüñ āyātına
Günde bir ḥarfine yüz biñ ḳıṣṣa-ḫᵛān olsun fidā

16 Bezm-i ᶜışḳuñda senüñ cānā şarāb-ı vuṣlatuñ
İçene her rūz u şeb rıṭl-ı girān olsun fidā

[1117] eyeleye: ėde A
[1118] Bu beyit, A'da bir önceki beyitle yer değiştirerek 4. sırada yazılmıştır.
[1119] āşiyān: cāvidān A
[1120] siyeh gīsūlaruñ: siyāh ebrūlaruñ A

17 Bāġ-ı ḥüsnüñde açılsa şol cemālüñ gülleri
Ġonçe-i ruḫsāruña hep bülbülān olsun fidā

18 Şemᶜ-i ruḫsāruñ şeb-i İsrāda lemeᶜān eylese
Her żiyāsına anuñ pervānegān olsun fidā

19 Caᶜd-ı müşgīnüñe[1121] olsun her benefşe pāymāl
Ruḫlaruñ āline cānā erġavān olsun fidā

R8b 20 Günbed-i ḳudsiyyeñe ėrmez Hümāy-ı murġ-ı cān
Ṭāḳ-ı eyvānına bunca āsumān olsun fidā

21 Her seḥer ᶜArş-ı berīne ėrse ger āhum ne_ola[1122]
Dāyim istiġnāña nālişle fiġān olsun fidā

22 Ḳabż u basṭuñ ḳapusında dil temennā üzredür
Saña ḲULOĠLI gibi çoḳ nā-tüvān olsun fidā

15

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1123]

رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ[1124]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Şol ḳaderden ėrişen sehm-i ḳażāya yoḳ devā
Biz neyüz kim niçe aᶜẓam enbiyāya yoḳ devā

2 Ḥaḳ yėdi yıl ḥażret-i Eyyūbı rencūr eyledi
Zīrā Ḥaḳdan ėrişen derd ü belāya[1125] yoḳ devā

A11b 3 Tārumār ėtdi ḳażā yėli vücūdı milkini[1126]
Ḳahr elinden ėrişen bād-ı ṣabāya yoḳ devā[1127]

[1121] caᶜd-ı müşgīn: caᶜd-ı misgīn A
[1122] ne_ola: yine A
[1123] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü A, R
[1124] رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ: "Eyyûb'u da hatırla. **Hani o Rabbine, 'Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin'** diye niyaz etmişti (Enbiya, 21/83)."
[1125] derd ü belāya: bād-ı ṣabāya R
[1126] milkini: mülkine A
[1127] 3: —R

4 Yėdi yıl ṣabr eyleyüp ol dėmedi çun u çerā
Neylesün zīrā bilür emr-i Ḫudāya yoḳ devā

M10[b] 5 Eyledi anuñ vücūdın şöyle ġırbāl[ī] mis̱āl
Ṣabr ḳılup dėr ki şemşīr-i fenāya yoḳ devā

6 Gördi kim Eyyūba çāre ḳalmadı ṣabr ėtmege
Lābe ḳılmaḳdan eyü hīç āşināya yoḳ devā

7 Ėy Ḥakīm-i lem-yezel luṭfuñdan ėrmezse dėdi
Niçe yıl perhīz ėderse pārsāya yoḳ devā

8 Rāḥimīnüñ erḥamısın ėr benüm feryāduma
Luṭfuñ ile destgīr ol bu cefāya yoḳ devā

9 Pes mażarrat mess ėdüp baña yapışdı yā Ġanī
Sen beni andan ḫalāṣ ėt intihāya yoḳ devā

10 Ebr-i miḥnetden yaġar üstüme[1128] bārān-ı belā
Saña yalvarmaḳdan özge hīç duᶜāya yoḳ devā

11 Merḥamet deryāsı mevc urdı hemān-dem Lā-yezāl
Dėme ėy dil dünyede renc ü ᶜanāya yoḳ devā

12 Pes ḥaḳāyıḳ maᶜdeninde cümle efᶜāl u ṣıfāt
Sen ḳıyās eyleme kim ehl-i recāya yoḳ devā

13 Ḥażret-i Eyyūba ṣıḥhat vėrdi ol-dem lā-maḥāl[1129]
Añlama derdin çeken ehl-i rıżāya yoḳ devā

14 Bülbülāne zārlıḳ eyle belā bāġında sen
Gül-ᶜizārı bulmayan ehl-i hevāya yoḳ devā

15 Ḫāk-pāy-ı yāri kuḥl-asā sürüp gözlerüñe
Zīra andan gayrı bir dürlü cilāya yoḳ devā

16 Derdüñe dermān gerekse ṣabr ḳıl Eyyūb-veş
Rūz-ı maḥşer añla ėy dil eşḳıyāya yoḳ devā

17 Devlet-i bāḳī dilerseñ ṭutagör ḥablü'l-metīn
Evc-i ᶜiṣmetden bugün perr-i Hümāya yoḳ devā

[1128] üstüme: üstümüze A
[1129] lā-maḥāl: lā-muhāl R

A12[a] 18 Ger ḥaḳīmāne saña ṣunmasa cām-ı ʿışḳı dōst
Şol maraż ḳalbüñde ḳalur nā-sezāya yoḳ devā

R9[a] 19 Derd-i ʿışḳa düşegör vėrür şifāsın ol İlâh
Dėmegil bezmüñde yārüñ merḥabāya yoḳ devā

20 Pes bulur her derde düşen derdinüñ dermānını
Ėy ḲULOĠLI sencileyin mübtelāya yoḳ devā

16

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ[1130]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Derūnum gözgüsini ṭutmasun zeyġ ü ġıṭā yā Rab
Hidāyet eylemişken sen baña evvel ʿaṭā yā Rab

M11[a] 2 Daẖı raḥmet bağışla kendü ḳatuñdan eyā Mevlā
Ve hem fażl ile tevfīḳüñ bize ḳıl rehnümā yā Rab

3 Göñül mirʾātını pāk ėt ġubār-ı mā-sivā gitsün
Görünsün anda şol ẕāt-ı cenāb-ı kibriyā yā Rab

4 Benüm-çün kilk-i ʿafvuñ çek bugün sen levḥ-i maḥfūẓa
Bağışla her ne deñlü ḳıldum ise uş ẖaṭā yā Rab

5 Beni dūr ėtme bezm-i ʿişretüñden dāyim ėy Vehhāb
Ezelden olmış idüñ çünki bi'ẕ-ẕāt āşinā yā Rab

6 Ve hem pūşīde ḳıl şol dāmen-i ʿafvuñ siper eyle
Ṭoḳunmasun serime nā-gehān tīr-i ḳażā yā Rab

7 Bu dil āyīnesini ʿışḳuñ ile sen mücellā ḳıl
Saña yalvarup eydür bu sözi her pārsā yā Rāb[1131]

8 Hidāyet bulmış iken göñlümüz zeyġ eyleme ilkā
Dėyüben yalvarurlar her ulu'l-ʿazm enbiyā yā Rab

[1130] رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ: "(Onlar şöyle yakarırlar): 'Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin.' (Âl-i İmrân, 3/8)."
[1131] 7: — A

9 Niçün ben dilemeyem ḥażretüñe ẕerre deñlü rāh
Saña ėrişmege ārzū[1132] ḳılur bāy u gedā yā Rab

10 Açup bāb-ı ḫazāyin ḳapusın ḳıl raḥmetüñ īs̱ār
Ne_ola melʾān[1133] olursa raḥmetüñle her feżā yā Rab

11 Ḳulūb emrāżına ėl mübtelā olmış durur dāyim
Ḥakīmā şerbet-i ʿışḳuñla sen eyle devā yā Rab

12 Seni bilmiş iken bir ḳuluña gėrü unutdurma
Aña ẕikrüñ ile tā fikrüñ ola hem ġıdā yā Rab

A12b 13 Müyesser eyle sen ʿāşıḳlara dār-ı rıżāñ ėy Ḥaḳ
Bulara vėrmegil ġayrıyyet[1134] ile bir belā yā Rab

14 Müfessirler buyurur kim ulu'l-ʿilm enbiyādur çün
Bu daʿvāyı dėmişlerdür ezel anlar saña yā Rab

15 Bize rāḥat vėrüp de evvelā soñra cefā vėrme
Bize ṣıḥḥat vėrüp de eyleme hem mübtelā yā Rab

16 Hidāyet ėtmiş iken dönderüp ḳılma bizi[1135] ıḍlāl
Faḳīr ėtme bizi vėrmiş iken evvel ġınā yā Rab

17 Bizi aʿmā ėdüp bu gözlerimüz nūrını alma
Muḳaddem vėrmiş iken çeşm-i cāna sen cilā yā Rab

M11b 18 Daḫı esbāb-ı dünyāyı müheyyā eylemiş iken
Anı sen tārumār eyleyüben[1136] vėrme fenā yā Rab

R9b 19 Viṣālüñ bulmış iken dūr ėdüp sürme cenābuñdan
Bizi sen müflis ėtme vėrmiş iken kīmyā yā Rab

20 Baġışla cümle ʿıṣyānını anuñ yā Ġanī Vehhāb
ḲULOĠLI her seḥerde saña ḳılmaz mı duʿā yā Rab

17

[1132] ārzū: ārżū M
[1133] melʾān: milān R
[1134] ġayrıyyet: ġayret A
[1135] bizi: bize R
[1136] eyleyüben: eyleyüp A

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۞ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ[1137]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ⏑ –/ – – ⏑ –/ – – ⏑ –/ – – ⏑ –

1 Yā Rab hidāyet ḳıl bize işüñ ᶜaṭādur rūz u şeb
Ṭoġrı yola ol rehnümā-pīşeñ hüdādur rūz u şeb

2 Yaᶜnī olaruñ rāhını göster bize yā Rabbenā
Ḫaşyet ėder senden olar hem ittiḳādur rūz u şeb[1138]

3 Aᶜnī ṣırāṭ-ı müstaḳīm Firdevs-i aᶜlā yolıdur
Cennet yolı dėmek olur rāh-ı beḳādur rūz u şeb

4 Bize vėr anlaruñ yolın dünyāda iḥsān eyledüñ
Anlar kimi oldı velī kim enbiyādur rūz u şeb

5 Niᶜmet vėrüben anlara dünyāda inᶜām eyledüñ
Olmadılar anlar şaḳī pes evliyādur rūz u şeb

6 Dār-ı Naᶜīm anlara ᶜaṭā[1139] ėdüb[en] ḳılduñ sezā
Daḫı ġażab eylemedüñ seyr-i liḳādur rūz u şeb

A13[a] 7 Hem anları azġun ėdüp rāh-ı ḍalālet vėrmedüñ
Şunlardan ėtmedüñ ki sen fiᶜli şeḳādur rūz u şeb

8 Tā kim kitābeyn[1140] ehlidür ol iki azġunlar dėmiş
Olar Naṣarā vü Yehūd[1141] işi ḫaṭādur rūz u şeb

9 İşlediler kim bāṭıl ᶜamel bu ḫākdān-ı ᶜarṣada
Naḫl-i ümīdi anlaruñ bār-ı belādur rūz u şeb

10 Anlardan eyleme bizi dėmek olur bu āyetüñ
Maᶜnā-yı mefhūmı[1142] bilüñ cāna ṣafādur rūz u şeb

11 Bize olaruñ yolını[1143] eyle hidāyet yā Ġanī
Yolı olaruñ dāyimā rāh-ı rıżādur rūz u şeb

1137 اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۞ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ: “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil (Fâtiha, 1/6-7).”
1138 A’da bu mısra ile 3. beytin ikinci mısrası yer değiştirmiştir.
1139 ᶜaṭā: īs̱ār A
1140 kitābeyn: kitābın A
1141 Naṣarā vü Yehūd: Naṣarā Yehūdī A
1142 maᶜnā-yı mefhūmı: maᶜnāsı mefhūmı A
1143 Bize olaruñ yolını: Bizi olaruñ yolına R

12 Bulmış hidāyet kim olar bulmış ʿināyet kim olar
Ḳılmış ibādet kim olar ḳaddi dü-tādur rūz u şeb

13 Hīç ḳılmaduñ ʿömren ġażab çekdürmedüñ aṣlā taʿab
Ḳılur seni senden ṭaleb işi recādur rūz u şeb

M12[a] 14 Her birisi merdānedür ʿışḳ odına pervānedür
Derdüñ ile dīvānedür senden devādur rūz u şeb

15 Vėrdüñ olara leẕẕeti vėrdüñ olara ʿuzleti
Vėrdüñ olara cenneti saña s̱enādur rūz u şeb

16 Anda olan niʿmetlere hem bī-ʿaded raḥmetlere
Girmek içün cennetlere Ḥaḳdan ṣalādur rūz u şeb

17 Dōst seni bilmeyenlerüñ[1144] vaṣfını ḳılmayanlaruñ
Rāhuñda olmayanlaruñ işi hevādur rūz u şeb

18 Kime hidāyet ḳılmasañ kime ʿināyet ḳılmasañ
Kime ḥimāyet ḳılmasañ senden cüdādur rūz u şeb

R10[a] 19 Bir ḳuluña ḳılsañ ʿaṭā keşf ola göñlinden ġıṭā
Aña ḥabībüñ Muṣṭafā pes rehnümādur rūz u şeb

20 ʿArş'dan yücedür meskenüñ ne ḥaddi var cān u tenüñ
ḲULOĠLI hicrüñle senüñ kim mübtelādur rūz u şeb

18

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[1145]

اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا[1146]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün

– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

A13[b] 1 Gel ḫaşyet eyle ėy göñül ėder Ḫudā cāna ḥisāb
Zīrā düşer ḳullarına eyleye sulṭāna ḥisāb

2 Kendü kitābuñı oḳı dėyüp buyurdı Ẕü'l-celāl

[1144] dōst seni bilmeyenlerüñ: seni dōst bilmeyenlerüñ A
[1145] celle şānühü: — A
[1146] اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا: " 'Oku kitabını! Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter.' denilecektir (İsrâ, 17/14)."

Pes anda nefsüñ üzere[1147] olur emīrāna[1148] ḥisāb

3 Olduḳda rūz-ı rüsteḫīz saña yėter kim olmaġa
Bir bir olısardur işit mālı çoġ[1149] insāna ḥisāb

4 Oḳı[1150] derūnuñ nüsḫasın senden cevāb isteyeler
Kim her neye mālik[1151] iseñ bāġ ile bostāna ḥisāb

5 ʿĀḳıl odur kim dünyāda māl ile rızḳı terk ėde[1152]
Olsa gerekdür ʿāḳıbet māl-ı firāvāna ḥisāb

6 Zinhār anuñ menşūrını pek ṣaḳla żāyiʿ[1153] eyleme
Lāzımdur olursa ne var erbāb-ı dīvāna ḥisāb

7 Ẕerre ḳadar ḫayr işleseñ Mevlā anı ėder suʾāl
Ẕerre ḳadar şer isleseñ olur ol ʿiṣyāna ḥisāb

8 Dünyāya gelelden berü seni yėdürür içürür
Olur mı hīç ḳābil[1154] midür inʿāma iḥsāna ḥisāb

9 Bir pādişāhuñ ḳulısın vardur o deñlü ʿaskeri
Ṣaysañ şümār olunmaya[1155] ḫayl-i sürūşāna ḥisāb

M12b 10 Aġla gözüñüñ yaşları mevc ura[1156] deryālar gibi
Olmadı hem olmayısar bu baḥr-ı ʿummāna ḥisāb

11 Gel mekteb-i ʿışḳ içre sen oḳı derūnuñ levḥini
Senden suʾāl eyleyeler maʿnā-yı Ḳurʾāna ḥisāb

12 Dār-ı behişte Ḥaḳ seni yarın tedāḫül ėtdüre
Şol mīveler kim olmaya engūr u rummāna[1157] ḥisāb

13 Laʿl ü zebercedden vėre anda saña çün[1158] ḫaymeler

[1147] üzere: bil R
[1148] emīrāna: mīzāna A
[1149] çoġ: yoḳ A
[1150] oḳı: oḳuya A
[1151] neye mālik: ne ḳadar R
[1152] ėde: ėder A
[1153] żāyiʿ: żayiʿ R
[1154] ḳābil: ḳabil R
[1155] olunmaya: olmaya A
[1156] ura: urur A
[1157] engūr u rummāna: engūrāna R
[1158] çün: çoḳ A, R

Olmaya hem içindeki ḥūrī vü ġılmāna ḥisāb

14 Gencine-i ġaybiyyesin üstüñe aça ol İlâh
Olmaya anda hem yine laᶜl ile mercāna ḥisāb

15 Ol ḥulleler kim vėreler[1159] sündüs ü istebraḳ ola
Olmayısardur[1160] anda hem hādd ile pāyāna ḥisāb

A14[a] 16 Üstüñe ṣaçu ṣaçalar[1161] taᶜẓīm ėdüp kerrūbīler[1162]
İncü ṭolu şol kāseler dürr-i Ṣıfāhāna ḥisāb

17 Bu āyetüñ tefsīrini bu resme dėmişler şüyūḫ
Yaᶜnī bir ādem eylese nefsini her āna ḥisāb

18 Şerr işlemeyüp dāyimā ḫayrāta saᶜī olsa[1163] ol
Yarlıġaya yarın[1164] Ḫudā olur mı ġufrāna ḥisāb

R10[b] 19 İḥsān ėder-iseñ[1165] seni cennete ḳoyar[1166] Lā-yezāl
Ġaflet ėdüp eyler iseñ bil oldı küfrāna ḥisāb

20 Ḳıl ḳıl suʾāl ėder Ḫudā ẕerre ḳadar fevt eylemez
ḲULOĠLI olur bilmiş ol cümle bu destāna ḥisāb

19

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1167]

طه ۞ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ۞ إِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشَى[1168]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Gözetme naḳş-ı dünyāyı[1169] gel ėy dil mā-sivādur hep

[1159] vėreler: vėrile A, R
[1160] olmayısardur: olmayısar A
[1161] ṣaçu ṣaçalar: ṣaça ṣaçular R
[1162] kerrūbīler: kerrūbiyyūn A
[1163] saᶜī olsa: saᶜy etse A
[1164] yarlıġaya yarın: yarlıġar anı A
[1165] ėder-iseñ: ėde Rabbüñ A
[1166] ḳoyar: ḳoya M
[1167] Ḳāle'llâhu teᶜālā: — M
[1168] طه ۞ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ۞ إِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشَى: "Tâ Hâ. (Ey Muhammed!) Biz Kur'ân'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak (Allah'ın azabından) korkacaklara bir öğüt (bir uyarı) olsun diye indirdik (Tâhâ, 20/1-3)."
[1169] naḳş-ı dünyāyı: nefs-i dünyāyı A

Ne deñlü saʿy ėderseñ cemʿine anuñ hevādur hep

2 Ferāmūş eyleme āḫir varacaḳ yėrüñi fikr ėt
Senüñ dünyā içün fikr eyledügüñ nā-revādur hep

3 Beḳā milke teveccüh eyle āḫir varıcaḳsın sen
Oyalanma bunuñ ārāyişine[1170] çün hebādur hep

4 Görür Ḥaḳ ḫalḳ-ı ʿālem ẓulmet-i cehl içre müstaġraḳ
Ḳamunuñ[1171] işleri envāʿ-ı fısḳ ile şeḳādur hep

5 Nebīler gönderüb bunları kendüye ḳılup[1172] daʿvet
Ḫudānuñ ḳullar üzre[1173] cümle maḳṣūdı hüdādur hep

M13[a] 6 Yaratdı on sekiz biñ ʿālemi çün eyledi īcād
Ḳamudan efḍali hem enbiyānuñ Muṣṭafādur hep

7 Aña *Ṭāhā* dėyü emr eyledi Cebbār-ı ʿālem kim
Ḳamu aḳsām-ı tenzīlāt işit vaḥy-ı Ḫudādur hep

8 Saña Ḳurʾānı inzāl eylemedük yā Muḥammed dėr
Şular kim dünyede anlaruñ işi nā-sezādur hep

9 Şeḳāvet ehline tenbīh içün Ḳurʾānı indürdük
Ḳulūbı anlaruñ aġyār ile bil āşinādur hep

A14[b] 10 Unutmışlar durur dünyā ile aḥvāl-i ʿuḳbāyı
Şekāvet ile anlaruñ derūnı imtilādur hep

11 Ṣanādīd-i Ḳureyş müşrikler idi dėdiler[1174] ol-vaḳt
Resūl-i kibriyāya işleri bil iftirādur hep

12 Pes anları Ḥaḳ inẕār ėtmek içün naṣṣ-ı ḳāṭıʿla
Beyān ėdüp ḫaber vėrdi dėyü dünyā fenādur hep

13 Şaḳīler pes buyurdı işbu sözden ʿibret alsunlar
Teẕekkür eylesün anlar cihānda ittiḳādur[1175] hep

[1170] ārāyişine: ālāyiş A
[1171] Ḳamunuñ: Ḳamu R
[1172] ḳılup: ḳılur R
[1173] ḳullar üzre: ḳullarına A
[1174] müşrikler idi dėdiler: müşrikleri dėdiler A
[1175] cihānda ittiḳādur: cihāndan etḳıyādur A; cihānda etḳıyādur R

14 Şular kim ḫaşyet ehlidür Ḥaḳı teẕkār ėder[1176] dāyim
Olaruñ çeşm-i cānına[1177] bu sözler tūtiyādur hep

15 Yehūd ile Naṣārāyı pes ilzām ėtmege indi
Ṭutalum her biri kendü dīnince pārsādur hep

16 Şeḳāvet[1178] ehlini nār-ı cehennemle ėde taḥẕīr
Pes īmān ehline Ḥaḳuñ kelāmı pür-żiyādur hep

17 Buyurdı yā Muḥammed biz saña Ḳurʾānı indürdük
Lisān-ı Cebreʾīlden Muṣṭafāya bu nidādur hep

18 Anuñ-çün āl-i *Ṭāhā* dėdiler evlādına anuñ
Ki ẓīrā Ḥaḳ yolında anlar aṣḥāb-ı rıżādur hep

R11[a] 19 Anuñ āl u ṣahābına[1179] taḥiyyāt u selām olsun
Bizüm ḫiẕmetümüz anlara her bārı s̱enādur hep

20 Ḳapusında günehkār oturur bir ḳulıdur maḥżā
ḲULOĠLI mübtelānuñ işi ol[1180] şāha duʿādur hep

20

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا[1181]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Rabbü'l-ʿizzet buyurur emlākine fermān ėdüp
Yėrde ḳılam ben ḫalīfe ṭopraġı insān ėdüp

M13[b] 2 Ādem oġlanın yaradup yėrde istiḫlāf ėdem[1182]
Şarḳa ġarba pādişāh ėdem anı sulṭān ėdüp

3 Yaradam anlaruñ içinden nebī mürsel şehīd
Anları ḳoyam cināna menzilin ġufrān ėdüp

[1176] ėder: ėde M, R
[1177] çeşm-i cānına: cism-i cānına A
[1178] Şeḳāvet: Şehādet A
[1179] āl u ṣahābına: aṣḥābına A; āl u aṣḥābına R
[1180] mübtelānuñ işi ol: işi mübtelānuñ ol R
[1181] وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا: "Hani, Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Onlar, 'Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın?' demişlerdi (Bakara, 2/30)."
[1182] ėdem: ėdüp M

A15[a] 4 Ėdeler anlar baña ṭāʿat[1183] ʿibādet rūz u şeb
Raḥmetime ġarḳ ėdem meskenlerin Rıḍvān ėdüp

5 Ḳılalar ḥacc u ġazā ṣavm u ṣalāt ile ṣıyām
Vuṣlatum ʿıydına anlar cān u dil ḳurbān ėdüp

6 Anları ḳoyam cinānuma cemālüm ʿarż ėdem
Daḫı anlara keremler eyleyem iḥsān ėdüp

7 Evliyā ėdüp olardan hem niçe ṣıddīḳ ėdem
Enbiyā ėdem[1184] niçesini ulü'l-iẕʿān ėdüp

8 Eyleyem anları dünyāda belālardan emīn[1185]
Maġfiret ėdem olara ravża-i bostān ėdüp

9 Bu sözi Ḥaḳdan işitdiler melekler ol zamān
Pes ḥased ėtdiler ol-dem kendüyi nā-dān ėdüp

10 Dėdiler yā Rabbenā ol şaḫṣı yaradur mısın
Hem fesād ėder bular yėrüñ yüzinde ḳan ėdüp

11 İşleri ola kebāyir[1186] saña ʿāṣī olalar
Ḳıla emrüñden tecāvüz her biri ṭuġyān ėdüp

12 Pes fesād ile olar ṭoldura yėrüñ yüzini[1187]
Ẓulm ile dünyāyı düpdüz ḳılalar melʾān[1188] ėdüp

13 Biz seni tesbīḥ ėderüz rūz u şeb yā Rabbenā
Hem seni taḳdīs ėderüz göz yaşın ʿummān ėdüp

14 Bizi ḳıl yėrde ḫalīfe ḳılma Ādem neslini
Seni tesbīḥ ėderüz göklerde hem cevlān[1189] ėdüp

15 Ḳıl bizi ol ḳavmi ḳılma yėr yüzinde ḥāmidūn
Seni taḳdīs ėderüz bu gökleri seyrān ėdüp

[1183] ṭāʿat: itāʿat A
[1184] ėdem: ėdüp M
[1185] belālardan emīn: belālardan kim emīn A
[1186] ola kebāyir: kebāʾīr ola R
[1187] ṭoldura yėrüñ yüzini: ṭolduralar yer yüzini A
[1188] melʾān: milān R
[1189] cevlān: elʾān R

16 Vaḥy ėdüp Cebbār-ı ᶜālem dėdi ol-dem anlara
ᶜİlmüme ėrmez sizüñ hīç ᶜilmüñüz devrān ėdüp

17 Siz ḳarışmañ işlerüme ḥikmetüm bilmediñüz
Yoḳ yėre bu ᶜaḳlıñuzuñ naḳdini tālān ėdüp

18 Her biri şermende olup ḳaldılar ol-dem hemān
Bir[1190] söz ile bunları Ḥaḳ cümle ser-gerdān ėdüp

M14[a]- R11[b]-A15[b] 19 Tekye-i ḫırmān içinde her biri abdāl olur
Cürᶜadān-ı ḫaşyet-i Ḥaḳ bunları ḥayrān ėdüp

20 Ėy ḲULOĠLI ḥażret-i Ḥaḳuñ kelāmı bitmeye
Yazar iseñ buncılayın niçe biñ dīvān ėdüp

21

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1191]

فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ[1192]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Bizi yoġ-iken Ḫudā yaratdı pes var eyleyüp
Küntü kenzen[1193] cevherin dünyāda iẓhār eyleyüp

2 Ṭamu uçmaḳ ḫalḳ ėdüp bildürdi tenzīlāt ile
Cennetüñ içinde köşkler yapdı enhār eyleyüp

3 Ravża-i bostānını tezyīn ėdüben cennetüñ
Mīveler ḳıldı içinde bāġ-ı gülzār eyleyüp

4 Hem yaratdı ol behişt içre cevāhir ḳubbeler
Dėdi bu müᵓminlerüñdür ᶜahd u iḳrār eyleyüp

5 Ẕikr ėdüñ beni dėyüp eyledi teklīf ol İlâh
Ḳāyimen[1194] yaᶜnī ayaġ üstünde eẕkār eyleyüp

[1190] Bir: Bu R
[1191] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü A, R
[1192] فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ: "Gerek ayakta, gerek otururken ve gerek yan yatarak hep Allah'ı anın (Nisâ, 4/103)."
[1193] *Küntü kenzen* (كنت كنزا مخفيا فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق لأعرف): "Ben gizli bir hazine idim; bilinmemi istedim ve mahlûkatı yarattım (Hadis için bk. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafa,* C.: II, Mısır, 1351/1931, s. 132.)."
[1194] *ḳıyāmen* (قِيَامًا): "...ayakta (Nisa, 4/103)"

6 Dėr müfessirler bu āyetde ṣalāt içre ḳıyām
Ol namāzuñ rüknidür ḳıl anı her bār eyleyüp

7 Hem *ḳuʿūden*[1195] dėdügi yaʿnī taḥiyyāt içredür
Kim teşehhüd oḳıya Ḥaḳ ile pāzār eyleyüp

8 Dėr meşāyıḫ ḫalḳa-i ẕikr oldı andan pes[1196] murād
Yaʿnī ḳāyimle kişi Mevlāsına zār eyleyüp

9 Naʿra-ı *yā hū* ile feryād ėde ḳul Rabbine
Āb u feyżin Rabbisi ol ḳula īs̱ār eyleyüp

10 Hem ėrişicek ölüm yarlıġaya anı Ḫudā
Pes ḳoya dāru'l-cināna ʿarż-ı dīdār[1197] eyleyüp

11 Rūz-ı maḥşerde vėre ṣaġ eline anuñ berāt
Yėrini bāġ-ı behişt ile s̱emerzār[1198] eyleyüp

12 Ẕikr ėden ḳullara cennetde ḥadīḳa vėre Ḥaḳ
İçini engūr u rummān-ile gül-nār eyleyüp

A16[a] 13 Ḥūrīler baġışlaya ol müʾmine yarın İlâh
Her birisi gele ḳarşu ʿarż-ı ruḫsār eyleyüp

14 Her birinüñ ola müjgānı çü tīr-endāz-vār
Bir naẓarda ʿāşıḳuñ göñlüni bīmār eyleyüp

M14[b] 15 Pes[1199] firāş-ı rāḥat içre olsa ḫaste-dillere
Merhem-i vaṣlı ile bir demde tīmār eyleyüp

16 Kim ayaġ üzre kişi Rabbini[1200] añsa dāyimā
Pes derūnı kişverini[1201] ṭolu efkār eyleyüp

17 Yā *ḳuʿūden*[1202] ol murabbaʿ otururken ẕikr ėde
Yā yaturken cümle cāyizdür ki hemvār eyleyüp

1195 *ḳuʿūden* (قُعُودًا): "...otururken (Nisa, 4/103)."
1196 andan pes: andan pes R
1197 dīdār: dildār A
1198 s̱emerzār: s̱emenzār R
1199 pes: hep A
1200 Rabbini: Rabbisini A
1201 kişverini: kişveri A
1202 *ḳuʿūden* (قُعُودًا): "...otururken (Nisa, 4/103)."

18 İsm-i Ḥaḳı ayaġ üzre oturup yatur iken
Bir kişi ẕikr ėtse cāyizdür gel ėy yār eyleyüp

R12[a] 19 Bā-ḫuṣūṣ emr ėtdi saña ol cenāb-ı Kibriyā
Niçün sen anı ferāmūş eyledüñ ʿār eyleyüp*[1203]

20 Bu ḲULOĠLI bister-i ġafletde ḫᵛāb-ālūdedür
Raḥmetüñle yarlıġa sen anı bīdār eyleyüp

22

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1204]

أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ[1205]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Kātib olsa Ḥaḳ kelāmı bitmeye eşyā yazup
Levḥ-i maḥfūz üzre anı ḥażret-i Mevlā yazup

2 Bildürüp Cibrīl[1206] ile ḳıldı resūline belāġ
Kātib-i vaḥy idi ʿOs̱mān anı ol aʿlā yazup

3 Pes buyurmış yā Muḥammed şöyle dė müʾminlere
Mālına meyl ėtmesünler defter-i ṭuġrā yazup

4 Zīrā mālı anlara fitnedür āgāh olalar
Cemʿ ėdemedi cihānı Ḫüsrev ü Dārā yazup

5 Senden[1207] öñdin geldi dünyāya selāṭīn-i cihān
Kilk-i ḳudret bunlaruñ mektūbını ḳara yazup

6 Birisi hīç görmedi mālından aṣlā menfaʿat
Levḥa-i pīşānesine anlaruñ ġavġā yazup

A16[b] 7 Yėrleri nār oldı ṭamuda muʿaẕẕebler durur
Her birinüñ sīnesine tīġ-ı vāveylā yazup

[1203] "Sen niçün anı ferāmūş eyledüñ ʿār eyleyüp" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[1204] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā A
[1205] أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ: "Mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer deneme aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır (Enfâl, 8/28)."
[1206] Cibrīl: Cebrāʾīl A
[1207] senden: sizden A

8 Hem daḫı evlāduñuz dėr fitnedür Rabbü'l-ʿibād
Anları sevmeñ göñülden çıḳaruñ[1208] evlā yazup

9 Dünyāda anlar sizi şol rāh-ı Ḥaḳdan menʿ ėder
Cān u dil mektūbına dāyim ġam-ı ferdā yazup

10 Ẕikr-i Ḥaḳdan dėdi anlar hem sizi meşġūl ėde
Vėre ḥuccet ehl-i nār olduġuña imżā yazup

M15[a] 11 Vėrmeñüz dėdi göñül emvāl ile evlāda kim
Naṣṣ-ı tenzīl ile bildürdi Ḫudā raʿnā yazup

12 Dėdi hem ecr-i ʿaẓīm ḳatumdadur yarın bilüñ
Cennet-i Firdevsi iḥżār eyledüm inşā yazup

13 Şol kişi kim mālını evlādını terk eylese[1209]
Bıraġuben ḥacca gitse ayaġı ṣaḥrā yazup

14 Hicret ėtse yāḫud ʿilm oḳumaġa arzūlayup
Ḥaḳḳ ezel başına anuñ böylece sevdā yazup

15 Pes bula ecr-i aẓīmi cennet içre ol kişi
Rabbisi vėre berātın[1210] cennetü'l-Meʾvā yazup

16 Ol bula ecr-i cezīl rūz-ı maḥşer bī-ḳıyās
Kim anuñ şānında Mevlā Sidre vü Ṭūbā yazup

17 Ėy göñül eyle ferāġat māl u evlādı bıraḳ
Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ kelāmını oḳı esmā[1211] yazup

18 Sevdügi-çün ḥażret-i Muḫtār-ı ʿālem Rabbisin
Nāmesine Ḥaḳ da[1212] anuñ Leyletü'l-isrā yazup

R12[b] 19 Ḳatına oḳıdı anı ʿarż ėdüp dīdārını
Ḳābe ḳavseyn ile aña sırr-ı *ev ednā*[1213] yazup

[1208] çıḳaruñ: çıḳarub A
[1209] eylese: eyleye A
[1210] berātın: berātında A
[1211] oḳı esmā: berāt-ı esmā A
[1212] Ḥaḳ da: Ḥaḳdan A
[1213] *Ḳābe ḳavseyni ev ednā* (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى): "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu (Necm, 53/9)."

20 Himmet-i ʿālī ṭaleb eyle[1214] ḲULOĠLI rūz u şeb
Zīra ḳılmış Ḥaḳ vücūduñ nüsḫa-i kübrā yazup

23

يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۞ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۞ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۞ وَادْخُلِي جَنَّتِي[1215]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

A17[a] 1 Muṭmaʾin ol Rabbüñe ėy dil gel iḥsān özleyüp
Göç bu fānī menzilinden milk-i cānān özleyüp

2 Gel rücūʿ eyle yine şol Rabbüñe yā nefs dėdi
Cennetüñ yolına ʿazm ėt bāġ u bostān özleyüp

3 Gel beḳā iḳlīmine eyle sefer tüccār-veş
Ḳo cihān boncuġını laʿl-i Bedaḫşān özleyüp

4 Ẓulmet-i dünyāyı terk ėt sen de İskender gibi
ʿĀlem-i maʿnāya ėriş āb-ı ḥayvān özleyüp

5 Esb-i himmet rākibi ol Rüstemā[1216] göster hüner
Ḥamle ḳıl Efrāsiyāb-ı nefse meydān özleyüp

6 Ẕerre-i nā-çīze[1217] aldanma cihānda ėy göñül
Evc-i istiġnāya ėriş māh-ı tābān özleyüp

M15[b] 7 Ol Ḥakīm ü Lem-yezel destinden iç āb-ı beḳā[1218]
Ḫāne-i dāru'ş-şifāda derde dermān özleyüp[1219]

8 Bende-i pāy-ı girīz olup[1220] yürüme dāyimā
Gel-berü dergāha yüz sür sen-de sulṭān özleyüp

[1214] eyle: ḳıl sen A

[1215] يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۞ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۞ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۞ وَادْخُلِي جَنَّتِي: "(Allah şöyle der:) 'Ey huzur içinde olan nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! (İyi) kullarımın arasına gir. Cennetime gir.' (Fecr, 89/27-30)."

[1216] Rüstemā: Rüsteme A, R

[1217] nā-çīze: nā-ḫayra A

[1218] āb-ı beḳā: āb-ı liḳā A

[1219] Bu beyit, A'da ve R'de 3. sırada kaydedilmiştir.

[1220] Bende-i pāy-ı girīz olup: Bende-i girīz olup pāi A

9 Kaʿbe kūyına seni daʿvet ėder dōstuñ yine
Ol Ḫalīlüm bizi daʿvet ḳıldı mihmān özleyüp

10 Bulmaḳ isterseñ Ḥaḳuñ ḳurbiyyetinde sen-de rāh
ʿIyd-ı vaṣlına ėriş her bār ḳurbān özleyüp

11 Māh-veş ḳalduñ ḳurumış göller içre yoḳdur āb[1221]
Rabbüñe eyle rücūʿı gėrü ʿummān özleyüp

12 Bā-ḫuṣūṣ emr eyledi ėy nefs bize[1222] döngil dėyü
Eylegil imdi sefer gel ʿālī-fermān özleyüp

13 Ḳo cihānuñ milkini destüñde kim ḫar-mühredür
Ḫātem-i laʿli gözet milk-i Süleymān özleyüp

14 Muṭmaʾin ol Rabbüñe hem vėrdügine rāżī ol
Geç meʿāṣīden göñül ʿafv-ıla ġufrān özleyüp

15 Dāḫil ol şol ḳullaruma dėyüp emr ėtdi Ḫudā
Cennetüme gir bugün Firdevs-i Rıḍvān özleyüp

A17[b] 16 Sen bu zindān-ı bedende ḳalmaġıl Yūsuf gibi
Aṣluña eyle rücūʿı pīr-i Kenʿān özleyüp

17 Gel tedāḫül ḳıl cināna dėyü Ḥaḳ daʿvet ḳılur
Mīve-i tüffāḫ ile engūr u rummān özleyüp

18 Dėr ė[1223] nefs-i muṭmaʾinne Rabbüñe eyle rücūʿ
Rāżiye marżıyye olġıl vech-i Raḥmān eyleyüp

R13[a] 19 Ḳullaruma dāḫil olġıl cennetüme giresin
Ėr olaruñ menziline ehl-i īmān özleyüp

20 Gūşe-i çeşmüñle cānā ḳıl ḲULOĠLI’na naẓar
Çıḳmaġa ḳaṣd ėder āḫir seni bu cān özleyüp

24

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā:[1224]

[1221] yoḳdur āb: āb yoḳ A
[1222] bize: sen A
[1223] ė: ki A
[1224] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle’llâhu teʿālā A

رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ[1225]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

– – ᴗ / ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – –

1 Yā Rabbi bizi nüzhet-i gülzāra ilet hep
Maḥşer olıcaḳ bāġ-ı semenzāra ilet hep

2 İtmām ėdivėr luṭfuñ ile cümle ḳuṣūrum
Cennāta ḳoyup ḥūrī-i dīdāra ilet hep

M16[a] 3 Rāhuñda senüñ bir bölük azġunlaruz ėy Ḥaḳ
Bir şemʿa vėrüp pertev-i ruḫsāra ilet hep

4 Almaḳ dilerüz Yūsuf-ı ḥüsnüñe bahā yoḳ
Biz[1226] müşterīyi aṣṣılu bāzāra ilet hep

5 Zülfüñden ėrer cāna seḥer būy-ı nesīmüñ
Şol ḫˇāceleri nāfe-i Tātāra[1227] ilet hep

6 Manṣūr olalı bend-i melāmetde süründüm
Vaṣl[1228] olmaḳ içün sen bizi ol dāra ilet hep

7 Nūruñla bizi cümle żiyālandur İlâhī
Ẓulmetde ḳoma gün gibi envāra ilet hep

8 Vėr maġfiretüñ bize cenābuñdan efendi
Pāk ėtmek içün cennet ü enhāra ilet hep

9 Abdāl olayın şām u seḥer ḫānḳahuñda[1229]
Ėy pīr-i fenā sen bizi esrāra ilet hep

A18[a] 10 Yarlıġa bizi ḳoy yine şol bāġ-ı cināna
Şeft-ālū ile sīb ü gül-nāra ilet hep[1230]

11 Bīmār olayın ben ġamuñ ile[1231] gėce gündüz
Luṭfuñdan ėy şeh sen bizi tīmāra ilet hep

[1225] رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: "Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü senin her şeye hakkıyla gücün yeter (Tahrim, 66/8)."

[1226] biz: bir A; bu R

[1227] nāfe-i Tātāra: fāḳa-i Tātāra A

[1228] Vaṣl: Vāṣıl R

[1229] ḫānḳahuñda: ḫānḳāhuñda A

[1230] Şeft-ālū ile sīb ü gül-nāra ilet hep: Şefātālū vü sīb ile gül-nāra ilet hep A

[1231] ben ġamuñ ile: ġamuñla A

12 Ḍāl olmayalum yolda çün ėy nūr-ı hidāyet
Düş öñümüze dergeh-i Ġaffāra ilet hep

13 Şol ḳāse-i fürḳatdeki tiryāḳ-ı viṣālüñ
Gel ḥikmet ile cümle bu bīmāra ilet hep

14 Her şeyʾe gücüñ yetdi çün ėy Ḳādir ü dānā
ʿĀşıḳlaruñı memleket-i yāra ilet hep

15 Ger diler iseñ bir dem ola yāre hediyye
Şol sīb-i seri gūşe-i destāra ilet hep

16 Sālik oluben gir yolına rāh-ı H̱udānuñ
Her mā-meleküñ ḫiẕmet-i ebrāra ilet hep

17 Pervāne olup lemʿa-i dīdārına ḳarşu
Bu bāl ü perüñ yanmaḳ içün nāra ilet hep

18 Dervīşlerüñi luṭf ile ėy pīr-i muḥabbet
Bir bir geçürüp menzil-i eṭvāra ilet hep

R13b 19 Ṣıbyān mis̱āl[1232] oldı göñül bāġ-ı ġamuñda
Ebvābın açup gül gibi es̱māra ilet hep

M16b 20 Maḥşerde şefīʿ olmaġa ḲULOĠLI'na yā Rab
Dervīşler ile Aḥmed-i Muḫtāra ilet hep

25

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1233]

إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ[1234]

Feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ –

1 Vėre ṣabr eyleyene ecr H̱udā ġayr-ı ḥisāb
Bulur ol cennet-i aʿlāda yarın dürlü s̱evāb

2 Ḥaḳ teʿālā dėdi ṣabr ėdene ol deñlü vėrem

[1232] Ṣıbyān mis̱āl: Żiyā mis̱āli A

[1233] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā celle şānühüA

[1234] إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ: "Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir (Zümer, 39/10)."

Bula Firdevs-i cinān içre o ḳul[1235] ḥüsn-meʾāb

3 Ṣabr odur kim ėde ḳul maʿṣiyeti işlemeye
Göñlüni yaḳa anuñ dünyede şol ḫavf-ı ʿaẕāb

A18[b] 4 Yaʿnī bir lāşe görüp düşmeye[1236] üstüne anuñ
Ṣaḳına dėndi ḥarām yėmeye tā mis̱l-i ġurāb

5 Ola ʿAnḳā gibi ol lāne-i istiġnāda
Ṣunmaya[1237] gördügine elini ṣan ʿālī-cenāb

6 Pes ikincisi[1238] odur ṣabr ėde hem gelse belā
Ėtmeye ġayra şikāyet ėdine ṣabrı ḥicāb

7 Şol kişi ḳılmasa ṣabr ėtse şikāyet Ḥaḳdan
Olmaya rūz-ı cezāda aña bir ẕerre ʿiḳāb

8 Her muṣībet gele Ḥaḳdan şu ḳula ṣābir ola
Vėre cennetde Ḫudā aña ḫıyām ile ḳıbāb

9 Ola her biri cevāhirle muṣannaʿ ẕī-laṭīf
Daḫı taṣnīʿ ile terṣīʿ olına içi ẕühāb

10 Hem Ḫudā aña cemālin ḳıla erzānī dėmiş
Göstere ẕātını refʿ eyleye bi'l-külli niḳāb[1239]

11 Ṣabr ėden bula ücūr ile cinān āḫir-kār
O Ḥaḳuñ ola ḥużūrında[1240] bilā-şübhe müs̱āb

12 Daḫı hem ṣabr o durur[1241] ėde o ḳul ṭaʿāt-ı Rab[1242]
Kim zekāt ėde edā mālik olur ise niṣāb

13 Ṭuta Ḥaḳ buyruġını emr ile nehyin ṣımaya
Ḥaḳ işinden[1243] o kişi görmeye bir şeyʾi ʿucāb

[1235] Firdevs-i cinān içre o ḳul: o ḳul Firdevs-i cinān içre R
[1236] düşmeye: düşme A
[1237] ṣunmaya: ṣunma A
[1238] ikincisi: ikinci A
[1239] niḳāb: ḥicāb A, R
[1240] ola ḥużūrında: ḥużūrında ola A
[1241] o durur: odur A
[1242] o durur ėde o ḳul ṭaʿāt-ı Rab: ėde o ḳul ṭāʿat hem Rabbine R
[1243] işinden: işinde M

14 Görine gün gibi envār-ı Ḫudā ẓāhir ola
Yaᶜnī mirᵓāt-ı göñülden gide ẓulmānī seḥāb

15 Bula ol fevz ü reşādı ḳıla Mevlāya sülūk
Göre cennetde Ḥaḳı ėde tekellümle ḫiṭāb

M17[a] 16 Ṣabr ile ṭuta veḳārı ola ᶜAnḳā-ṣıfat ol
Ḳaçmaya bād-ı elem gelse o ems̱āl-i ẕübāb

17 Mes̱elā fevt olup ölseydi anuñ evlādı
Yāḫud mālına żarar gelse yāḫud milki ḫarāb*[1244]

18 Pes cezaᶜ eyleyüben ḳılmasa Ḥaḳdan oñıla[1245]
Vėre cennetde Burāḳı ola altunlı rikāb

A19[a]- R14[a] 19 Yāḫu rencūr oluben ṣabr ėde ol kimse dėdi
Ḳılmasa āh ile feryādı ėdüb ḫalḳa ᶜitāb

20 O kişi bula ḲULOĠLI yarın ᶜuḳbāda murād
Vėre Ḥaḳḳ aña behişt ile rıżāsın mehtāb[1246]

26

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ[1247]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Resūlüñ ḥürmetine buldılar çün iᶜtibār aṣḥāb
Ḳodılar yolına anuñ be-küllī kār u bār aṣḥāb

2 Anuñ ardınca hicret eylediler Mekke şehrinden
Olurlardı yüzin görmege anuñ intiẓār aṣḥāb

3 Kelāmında Ḫudā medḥ eyleyüp anları ẕikr ėtmiş
Niçün bulmayalar bu ḫalḳ içinde iştihār aṣḥāb

[1244] "Yāḫud" kelimesi "yāḫu" şeklinde okunarak vezindeki aksaklık giderilebilir.
[1245] ḳılmasa Ḥaḳdan oñıla: ḳalsa o Ḥaḳdan gelene R
[1246] mehtāb: māhtāb A
[1247] وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ: "Allah yolunda hicret edip de sonra öldürülmüş veya ölmüş olanlara gelince, Allah onlara muhakkak güzel bir rızık verecektir. Şüphe yok ki Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır (Hac, 22/58)."

4 Ġazā olsa varuben fī-sebīli'llâh ėderlerdi[1248]
Çekerler idi küffāra tīġ ile Ẕü'l-fiḳār[1249] aṣḥāb

5 Ne semte eyledilerse teveccüh vėrdi Ḥaḳ nuṣret
Şu küffāra hücūm ėdüp ḳılurdı tārumār aṣḥāb

6 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī olara vaᶜde ḳılmışdur
Cinān içre girüben bula ḫoş dār ol ḳadar aṣḥāb[1250]

7 Ġazāyı pes gėrü li'llâh ėderlerdi bilā-ücret
Dem-ā-dem şems-i kevneyne ėdüben iftiḫār aṣḥāb

8 Olaruñ tīġ-ı tevḥīdi bu dīn meydānını açdı
Şerīᶜat ṭuġını dikdi cihāna[1251] āşikār aṣḥāb

9 Naᶜīm erzāḳını anlara vaᶜde ḳılmış ol Allâh
Bulalar cennet-i Firdevs içinde lālezār aṣḥāb

10 Bu āyet kim muhācirler içün Ḥaḳḳ eylemiş inzāl
Anuñ-çün oldılar bu ḫalḳ içinde nāmdār aṣḥāb

11 Fidā ḳıldılar Allâhuñ yolına baş ile cānı
Resūlu'llâha ḫiẕmet ḳıldılar leyl ü nehār aṣḥāb

M17[b] 12 Olara cennetini[1252] vaᶜde ḳıldı lā-yezāl Allâh
Ki yarın baḥr-i raḥmetde ṭutısardur kenār aṣḥāb

A19[b] 13 Şu deñlü saᶜy ėderler pes olar şehr-i şerīᶜatde
Bu dīn eyvānını çün eylediler üstüvār aṣḥāb

14 Olara vėriser yarın Ḫudā rızḳ-ı kerīminden
Feżā-yı cennetüñ ėdüp ġazālātın şikār aṣḥāb

15 Cinānuñ bārgāhı_içre ola anlar tenaᶜᶜumda[1253]
Nice olmayalar bu dīne olmış pāydār aṣḥāb

16 Muhācir oldılar kimi kimisi oldılar Enṣār
Ġazālar olsa eylerler idi hem kārzār aṣḥāb

[1248] Ġazā olsa varuben fī-sebīli'llâh ėderlerdi: Ġazālar olsa varurlar fī-sebīli'llâh ėderler R
[1249] Ẕü'l-fiḳār: Ẕü'l-fiġār R
[1250] ḫoş dār ol ḳadar aṣḥāb: ḫoş-ḳarār aṣḥāb A
[1251] cihāna: cihānda R
[1252] cennetini: cenneti A
[1253] Cinānuñ bārgāhı_içre ola anlar tenaᶜᶜumda: Cinānuñ bārgāhında olalar pes tenaᶜᶜumda A

17 Mücāhid fī-sebili'llâh olup ġāzī şehīd anlar
ᶜAdū-yı dīni[1254] eylemişler idi ḫāksār aṣḥāb

18 Pes ecri içün anlaruñ Ḫudā vaᶜde ḳılur cennet
Bulalar bāġ-ı ᶜAdn içre maḳām-ı gül-ᶜizār aṣḥāb

R14[b] 19 Bular baş ile cānı Ḥaḳ rıżāsına nis̱ār ėtdi
Kim aṣlā bir ġazāda ḳılmamışdurlar firār aṣḥāb

20 Beḳā sulṭanlarıdur ẓāhiren kim görinür efḳar
ḲULOĠLI olmaya mı cennet içre tācdār aṣḥāb

27

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ[1255]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

1 Gökden bize nāzil olan gör vaḥy-i Rabbānī kitāb
Nāgeh Resūl-ı ᶜāleme gönderdi sulṭānı kitāb

2 Anlar ki kāfirler idi mürsel degilsin dėdiler
Şāyed ki tekẕīb ėdesin olmaya raḥmānī kitāb

3 Sen enbiyādan idügüñ bu göñlümüz ėtmez ḳabūl
Bize beyān eyledügüñ olmaya şeyṭānī kitāb

4 Kāfirlerüñ bu sözüne ol Faḫr-ı ᶜālem incinüp
Dėdi İlâhī vėr baña kim ola nūrānī kitāb

5 Pes işbu āyet-i vaḥiy Cebrāᵓīl eyledi belāġ
Dėr *ḳul kefā bi'llâh*[1256] o Ḥaḳ bu resme rūḥānī kitāb[1257]

6 Kim yā Muḥammed dėdi Ḥaḳ sen söyle şol[1258] kāfirlere
Allâh yėter şāhidüñ budur çü Yezdānī kitāb

[1254] ᶜAdū-yı dīni: ᶜAdüvvü düşmeni A

[1255] وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ: "İnkâr edenler, 'Sen peygamber değilsin' diyorlar. De ki: 'Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap (Kur'an) bilgisi bulunanlar yeter.' (Ra'd, 13/43)."

[1256] *ḳul kefā bi'llâh* (قُلْ كَفَى بِاللَّهِ): "De ki, Allah yeter (Ra'd 13/43)."

[1257] 5: — A

[1258] şol: o A

7 Sizüñ arañuzla benüm aramda Allāhum güvāh
Daẖı anuñ ḳatındadur ᶜilm ile ferdānī kitāb

M18[a]-A20[a] 8 Benüm nebī olduġıma ger iᶜtiḳād ėtmezseñüz
Rabbüm yėter şāhid baña yazmış H̱udā anı kitāb

9 Ḥaḳ kendi şāhid olıcaḳ söz ḳala mı ortada hīç
Bir yėrde dėnmişdür işit mühr-i Süleymānı kitāb

10 Kendi kelāmıdur Ḥaḳuñ olmış ṣıfātı lem-yezel
Levḥ-i muᶜallāsında Ḥaḳ yazmış bu Ḳurᵓānı kitāb

11 Her kim kitābu'llâha dėr dünyāda īmān getüre
Maḥşer yėrinde arayup bula Müselmānı kitāb

12 Bir bir şefāᶜat eyleye Ḳurᵓān oḳıyan kimseye
Aña H̱udādan isteye cennāt-ı Rıḍvānı kitāb

13 Yazup anı cemᶜ ėtdügi içün H̱udā-yı ẕü'l-celāl
Hep ẖalḳdan eyledi ᶜazīz ḥażret-i ᶜOs̱mānı kitāb

14 Gerçi münāfıḳlar kerih gördiler anı dünyede
İllā ki olmışdur bugün ᶜāşıḳlaruñ cānı kitāb

15 Bu dünyāda mücrimlerüñ oldur şefīᶜi ᶜāḳıbet
Rūz-ı cezāda hem Ḥaḳuñ ᶜafvıyla[1259] ġufrānı kitāb

16 Ẓulmetde ḳalmışdı ḳamu[1260] bu ẖalḳ-ı ᶜālem şöyle bil
Oldı şerīᶜat bezminüñ şemᶜ-i şebistānı kitāb

17 Şol kim ḥarām ile ḥelāl pes anı temīz eyledi
Bildürdi Ḥaḳḳuñ raḥmetin hem nār-ı sūzānı kitāb

18 Medḥ eyledi hem cenneti ögüp anuñ yemişlerin
Bāġ-ı cinānda yād ėdüp tüffāḥ u rummānı kitāb

R15[a] 19 Dėdi Ḥaḳuñ buyruḳların her kim ṭutarsa muştulıḳ
Ṭutmayana iẖbār ėder bi'l-külli nīrānı kitāb

20 Īmān getürüp ṣıdḳ ile götür göñülden şübheyi[1261]

[1259] ᶜafvıyla: ᶜafv-ıla A
[1260] ḳamu: velī M
[1261] şübheyi: şübhesüz A

ḲULOĠLI olmışdur Ḥaḳuñ ḳullara fermānı kitāb

28

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1262]

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ۞ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ[1263]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Gel ėy isrāf ėden ʿömrin olıgör raḥmete ṭālib
Beḳā-yı lā-yezāl iste ol imdi niʿmete ṭālib

A20b 2 Buyurnışdur kelāmında işit imdi Teʿāle'llâh
Beni tesbīḥ ėdüp dāyim olıgör ḳurbete ṭālib

3 Benüm niʿmetlerüme ḥamd ėdüben sācidīn oluñ
Beḳā-yı lā-yezāl isteñ oluben cennete ṭālib

M18b 4 ʿİbādet eyleñ Allâha size tā mevt ėrişince
Oluñ şām u seḥer dėdi cenāb-ı ʿİzzete ṭālib

5 Ḫudā tesbīḥ ėdüñ dėyü bize teklīf ėde bi'ẕ-ẕāt
Niçün olmaya müʾminler ol aʿlā Ḥażrete ṭālib

6 Bu dünyānuñ nuḳūşına göñül aldanma zinhārī
Ḥaḳuñ niʿmetlerin ḳoyup gel olma niḳmete ṭālib

7 Bilürsin rūz-ı maḥşerde ʿaẕāb ėdiser insāna
Gel anuñ buyruġın gözle ol imdi nuṣrete ṭālib

8 Ferāmūş ėtme her sāʿat yarın varacaġuñ yėri
Elüñ çek dünyā ḫalḳından olıgör ʿuzlete ṭālib

9 Ḥaḳı ḥamd-ıla tesbīḥ ėt ʿibādet eyle her dāyim
Ölünce anı terk ėtme sen olġıl ḫiẕmete ṭālib

10 Anuñla āşinā olma cihān milkinden elüñ çek
Bu kes̱retden götür pāyüñ ol imdi vaḥdete ṭālib

[1262] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā A

[1263] فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ۞ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ: "O hâlde, Rabbini hamd ile tesbih et (yücelt) ve secde edenlerden ol. Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et (Hicr, 15/98-99)."

11 Dėdiler baᶜżı ᶜārifler yaḳīn taḥḳīḳe dėrler kim
Ki yaᶜnī bulup Allâhı ola ol vuṣlata ṭālib

12 ᶜİbādet ėdüñ Allâha yaḳīn olıcaġuz dėdi
Ḫudāyı añlayup bilüp[1264] olıgör minnete ṭālib

13 Hele emr-i İlâhīdür bu āyet müᵓminīn üzre
Sözini gūş ėdüp[1265] Ḥaḳḳuñ olavuz fikrete ṭālib

14 Gel ėy müᵓmin Ḫudā emrin yėrine sen getür tā kim
Ṣıġın Allâha her bārı olıgör ᶜiṣmete ṭālib

15 Meᶜāṣīden ḥaẕernāk ol yėrine getürüp emrin[1266]
Günāh işleyüben[1267] olma dem-ā-dem töhmete ṭālib

16 Eger daᶜvā-yı İslām eyler iseñ sen de ėy müᵓmin
Ol imdi ḳāḍıye'l-ḥācāt öñinde ḥuccete ṭālib

A21[a] 17 Aña li'llâh ėdegör ḫiẕmet ile ẕikir ü tesbīḥ
Şol ırġādān gibi ᶜālemde olma ücrete ṭālib

18 Ḥaḳı ẕikr eyledükçe bulasın dilde ḥalāvet sen
Nebāt-ı ḳand-ı aḥlādur ol ėy dil leẕẕete ṭālib

R15[b] 19 Cehennemden azād olmaḳ içün andan berāt iste
Yüzüñ sür dergeh-i Ḥaḳa olup der-devlete ṭālib[1268]

20 ḲULOĠLI cümle ᶜiṣyānuñdan eyle sen de istiġfār
Seḥerde yalvar Allâha oluben raḥmete ṭālib

29

M19[a]

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۞ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۞ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۞ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ[1269]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

[1264] bilüp: bilür A
[1265] ėdüp: ėdüñ A
[1266] emrin: emri A
[1267] işleyüben: işleyüp A
[1268] Yüzüñ sür dergeh-i Ḥaḳa olup der-devlete ṭālib: Sür yüzüñ dergāh-ı Ḥaḳa olupdur devlete ṭālib A
[1269] الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۞ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۞ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۞ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ: "Hamd , Âlemlerin Rabbi , Rahmân , Rahîm , hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) mâliki Allah'a mahsustur. (Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz (Fâtiha, 1/2-5)."

1 Ėy ʿālemīnüñ Rabbisi ḥamd ola saña rūz u şeb
Sensin çü *Rahmānü'r-Raḥīm*[1270] ḳullaruñ ister seni heb

2 Bu ʿālemīni ḫalḳ[1271] ėdüp çün-kim sen īcād eyledüñ
İmdi ė *Rahmānü'r-Raḥīm*[1272] ḳılma sen anlara taʿab

3 Anlar ne bilür resm-i rāh yā kim bilür kimdür İlâh
İşleri her dāyim günāh ṣuçlarına dėme ʿaceb[1273]

4 Her kimi sen ḍāll eyleseñ ʿömren yolını göremez
Her kime vėrseñ bedreḳa olmaz cehennemde ḥaṭab[1274]

5 Alsañ ʿināyet elüñe gönderseñ anı yoluña
Raḥm eyleseñ bir ḳuluña eger ʿAcem yā[1275] ger ʿArab[1276]

6 Duyar[1277] kemālüñi senüñ bulur viṣālüñi senüñ
Görür cemālüñi senüñ ḳılur iken nā-geh ṭaleb

7 Hem ḳul ile ḫiẕmet senüñ mücrimlere raḥmet senüñ
Hem ḳahr u hem mürvet senüñ luṭfuñ umaruz ėy Çalab

8 İsm ü ṣıfātuñken[1278] Raḥīm düşmez bizi yaḳa caḥīm
Ortada *şeyṭānü'r-racīm*[1279] olmış gibi bārī sebeb

9 Saña ʿibādet ėderüz senden saña ṣıġınuruz
Dilemezüz nār u cinān[1280] istemezüz māl u ẕeheb

10 Ancaḳ cemālüñ yā İlâh diler bu göñlümüz senüñ
Ancaḳ viṣālüñ dilerüz budur murād ėy Ferd ü Rab

11 ʿĀlemlerüñ[1281] sen Rabbisin yoḳdur şerīküñ lā-naẓīr
Her şeyʾe çün sensin ḳadīr ögret bize ʿilm ü edeb

[1270] *rahmānü'r-raḥīm* (رَحْمَنِ الرَّحِيمِ): "...Rahmân, Rahîm (Fâtiha, 1/2-5)."
[1271] ʿālemīni ḫalḳ: ʿālemīn ḫalḳı A
[1272] *rahmānü'r-raḥīm* (رَحْمَنِ الرَّحِيمِ): "...Rahmân, Rahîm (Fâtiha, 1/2-5)."
[1273] 3: — A
[1274] ḥaṭab: ḫaṭab A
[1275] yā: — A
[1276] yā ger ʿArab: eger ʿArab R
[1277] duyar: ṭuyar A
[1278] ṣıfātuñken: ṣıfāt-iken A
[1279] *şeyṭānü'r-racīm* (شَيْطَانٍ رَجِيمٍ): "Taşlanmış (kovulmuş) şeytan (Âl-i İmrân, 3/36; Hicr, 15/17; Nahl, 16/98)."
[1280] nār u cinān: cinān u nār R
[1281] ʿĀlemlerüñ: ʿĀlemlere A

A21[b] 12 Bārī cenābuñdan bize vėrgil hidāyet ėy Ġanī[1282]
Emrāż-ı nefsāniyyeyi bizden gider mis̱l-i cereb[1283]

13 Sen vech-i inkāra bizi yā Rabbenā düşürmegil
Ṣaḳla tecāhülden bizi eylemeyüp Ebī-Leheb

14 Bu ḳalbimüzüñ burcına ṭoġsun īmān envārı pes
Cānumda işrāḳ eylesün ol ṣanasın māh-ı Receb

15 Müʾmin muvaḥḥid ḳıl bizi eyle selāmet ṭamudan
Ṣāliḥler adın ḳo bize kāfir dėyü urma laḳab[1284]

16 Bizi anuñ ḥürmetine yarlıġayup vėr maġfiret
Oldur Muḥammed Muṣṭafā hem ol-durur ʿālī-neseb

M19[b] 17 Ḳurʾānı gönderdüñ aña Furḳānı indürdüñ aña
Oldur şerīf ü ʿālī-şān hem ol-durur ehl-i ḥaseb[1285]

18 Buyurdı ben öldükleyin[1286] pes iki yüz yıl geçicek[1287]
Ümmetümüñ ḫayırlusı kim ol-durur ola ʿazeb

R16[a] 19 Yaʿnī mücerred oluben ehl ü ʿayāli olmaya
Ṭurup şikāyet ėtmeye ġayrılara ol leb-be-leb

20 ḲULOĠLI dünyādan geçüp ġayrıdan el çekmiş durur
Ḳoyup cemīʿ-i ʿālemi sensin anuñ maḳsūdı heb

30

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ[1288]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Pes buyurdı Ḥaḳ teʿālā baġlana[1289] maḥşerde leb

[1282] bize vėrgil hidāyet ėy Ġanī: yā Ġanī bize vėrgil hidāyet A
[1283] cereb: ḥazeb? A; ḥarab? R
[1284] Ṣāliḥler adın ḳo bize kāfir dėyü urma laḳab: Ṣāliḥlerden ḳo bize kāfir dėyü dėyü urma laḳab R
[1285] ehl-i ḥaseb: ʿālī-ḥaseb A
[1286] öldükleyin: ölücegez A
[1287] geçicek: geçecek R
[1288] الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ: “O gün biz onların ağızlarını mühürleriz. Elleri bize konuşur, ayakları da kazandıklarına şahitlik eder (Yâsîn, 36/65).”
[1289] baġlana: baġlaya R

El ayaḳ vėre şehādet söylemez ol yėrde leb

2 Diller aġızlar mühürlene tekellüm ḳılmaya[1290]
Dest ü pāyuñ söyleyiser zīra bula perde leb

3 Her kişinüñ ėtdügi yėrler[1291] gelüp vėre cevāb
Lāzım olmaya o vaḳtin söylemege erde leb

4 Dil aġız gire pes ol vaḳtin ḥayā ḥammāmına
Çün günāhuñ[1292] ıssısından olısar ḫoygerde leb

5 Nuṭḳı insānuñ o deñlü ṭutılup söylemeye
Şöyle saḫt[1293] endām ola olur mı hīç mermerde leb

A22[a] 6 Ḥaḳḳ icāzet vėrmeyince kimse dile gelmeye
Söyleyümeye o vaḳtin līk var her serde leb

7 Herkesüñ eli ayaġı vėrecek anda cevāb
Çār-nā-çār ola ḳala döye mi bu derde leb

8 Pes ne kesb ėtdi ise her ādemī yarınki gün
Söylemege ḳalmaya ḥācet ola efsürde leb

9 Diller ėtmesün tekellüm söylesün aᶜżāları
Ḳullarımuñ dėyü cārī[1294] olısar ol ferde leb

10 Bil dehān ile tekellümden münezzehdür İlâh
Līk ḳudret dilidür cārī pes ol dilberde leb[1295]

11 Dillüyi dilsüz ėder dilsüzlere vėrür lisān
Vėre deryā içre dilerse pes ol cevherde leb

12 Ṭutıla diller ḳamu eller ayaḳlar söyleye
Ṣanasın kim kilk-i Mānīdür yazar peykerde leb

M20[a] 13 Ṣuçlaruñ bir bir ᶜayān ola saña söz ḳalmaya
Kim ne ḳıldı ise aᶜżāñ söyleye permerde leb

[1290] tekellüm ḳılmaya: aṣlā tekellüm ḳılmaya A
[1291] yėrler: birle A, R
[1292] günāhuñ: günāh A
[1293] saḫt: ṣaḥḥat A
[1294] cārī: çārı? A
[1295] dilidür cārī pes ol dilberde leb: dili cārī olısar dilberde leb A

14 Bunda söylersin velī anda lisānuñ baġlana
Gerçi vėrmişdür Ḫudāvendi bilüñ her mürde leb

15 Kimsenüñ nuṭḳa mecāli olmaya illā hemān
Ḥażret-i Muḫtār-ı ʿālem ḳala ol serverde leb

16 Söyleyüp ėde şefāʿat ümmetin yarınki gün
Dili cārī ola gūyā ṭūṭī-i sükkerde leb

17 Rabbisinden isteye ʿāṣī günehkār ümmetin
Görmeye hīç ʿuḳdeyi[1296] ol yañaġı aḥmerde leb

18 Hīç eḥad Rabbü'l-ʿibāduñ ḳarşusında duruben[1297]
Bir cevāb içün ḳımıldadmaya ḫayr u şerde leb

R16[b] 19 Ḥaḳ tekellüm vėre gūyā ola Faḫrü'l-ʿālemīn
Rabbisinden dileye açubeni menşerde leb

20 Ėy ḲULOĠLI aġla dāyim Ḥaḳ ṣuçuñ baġışlaya
Zihī müşkil baġlanup ḳalur ise ol yėrde leb

31

Ḳāle'llâhu tebāreke teʿālā celle şānühü ve ʿazze sulṭānühü:[1298]

A22[b]

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ[1299]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Gel dürūġ u kiẕbi ėy dil eyleme sen irtikāb
Kiẕb ėdenler çekiser Veylün ṭamusında ʿaẕāb

2 Ḥaḳ buyurdı bir ṭamudur Veylün anuñ ismidür
Pes yalan söyleyene anda ėdiserler[1300] ʿiḳāb

3 Gerçegi sözüñ cihānda bil güneş gibi olur
Bu yalan sözler aña beñzer kim olmışdur seḥāb

[1296] ʿuḳdeyi: ʿuḳde A, R
[1297] duruben: ṭuruben A, R
[1298] Ḳāle'llâhu tebāreke teʿālā celle şānühü ve ʿazze sulṭānühü: Ḳāle'llâhu teʿālā celle şānühü ve ʿamme nevālühü A, R
[1299] وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ: "O gün vay yalanlayanların hâline (Mürselât, 77/19)!"
[1300] ėdiserler: ėderler A

4 Tā ki şemse bir bulut gelse bürüse nā-gehān
Nitekim şemsüñ yüzine ol bulut olur niḳāb

5 Ol seḥāb altında şems ḳalmaz gėrü āḫir çıḳar
Ṣıdḳ ile kiẕbüñ budur ems̱āli[1301] uş saña cevāb

6 ᶜĀḳıbet ol söyledügüñ kiẕb ėdiserdür ẓuhūr
Şermsār olup çekiser söyleyen kişi ḥicāb

7 Bir rivāyetde mükeẕẕibler şu kāfirler durur
Yaᶜnī Allâhuñ kelāmına ḳılurlar irtiyāb

8 Ḥaḳ resūline inanmayup şu ṣıdḳı ḳodılar
Eylediler dünyāda küfr işigine intisāb

M20[b] 9 Māl ile dünyāya maġrūr oluben kiẕb ėtdiler
Buña beñzer çoḳ niçe Nemrūd ile Efrāsiyāb

10 Ḥaḳ resūlinüñ risālātına tekẕīb ėtdiler
Ḳıldılar ᶜuḳbāda kendüler menāzilin ḫarāb

11 Anlaruñ-çün ḫalḳ ėdüpdür[1302] Ḥaḳ şu Veylün ṭamusın
Cānlarına düşe āteş başlarına hem türāb

12 Muᶜcizāt iẓhār ėdicek Faḫr-ı ᶜālem ḥażreti
Her biri tekẕībe başlardı anı mis̱l-i ġurāb

13 Çaġrışurlardı yalandur dėyüben dört yañadan
Ḥaḳ cezā vėrsün cehennemde o bir alay kilāb

14 Bī-ḥużūr ėderler idi Ḥaḳ resūlini olar
Ḥaḳ tesellī ḳılmaḳ içün aña indi bu ḫiṭāb

A23[a] 15 Sen elem çekme olaruñ yėridür Veylün dėdi
Çekiserler rūz-ı maḥşer olıcaġaz inḳılāb

16 Āşiyān-ı ġaflet içre bir sürü zāġ u kilāb[1303]
Göriserlerdür olar yevmü'l-cezāda ıżṭırāb

[1301] ems̱āli: mis̱āli A
[1302] Anlaruñ-çün ḫalḳ ėdüpdür: Anlar içün ḫalḳ ėdüp A
[1303] kilāb: kelāġ A, R

17 Bī-ḥużūr olma ḥabībüm dėr o[1304] ġāfiller durur
Ben senüñ anlardan alıram kīnüñ yevmü’l-ḥisāb

18 İntiḳāmuñ alısar andan zebānīler dėmiş
Sen hemān teblīġ ėdegör anlara ḳılma şitāb

R17[a] 19 Yanalar kaʿr-ı cehennemde olar bil tā ebed
Olısar nār içre anlaruñ cigerleri kebāb

20 Ėy ḲULOĠLI ehl-i inkārı Ḥaḳ iskāt ėtmege
Vaḥy ėdüp Cebrāʾīl ile gökden indirdi kitāb

32

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ[1305]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

– – ˘ / ˘ – – ˘/ ˘ – – ˘/ ˘ – –

1 Ėy ʿāşıḳ-ı Ḥaḳ ḳıl bugün iẓhār-ı muḥabbet
Dil burcuna ṭoġsun yine envār-ı muḥabbet

2 Hīç sevgülüsi ḥażret-i Ḥaḳḳuñ dėdi Ḳurʾān
Ġam çekmeye bil dünyede ebrār-ı muḥabbet

3 Ol deñlü ėde sevgülü ḳullarına Allâh
Elṭāfını kim göreler aḫbār-ı muḥabbet

4 Maḥzūn oluben olmayalar anda ki ġamgīn
Anlara feraḥ ėrgüre[1306] dildār-ı muḥabbet

M21[a] 5 Maḥşerde olar çekmeyeler sū-i nedāmet
Cennetde vėre anlara es̱mār-ı muḥabbet

6 Bir noḳṭa[1307] gibi ehlin ėde raḥmete iġrāḳ
Devr eyleyüben anda şu[1308] pergār-ı muḥabbet

[1304] dėr o: zīrā A, R

[1305] أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ: “Bilesiniz ki, Allâh’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de (Yûnus, 10/62).”

[1306] feraḥ ėrgüre: ėrgüre feraḥ A

[1307] noḳṭa: nuṭfe A

[1308] şu: şol A, R

7 Ḥaḳ vėre yarın sevdügine dürlü hediyye
Hīç naḳṣ ola mı maḫzen ü anbār-ı muḥabbet

8 Ṣıḥḥat bulalar tā ebedī dār-ı beḳāda
Dünyāda olan ḫaste vü bīmār-ı muḥabbet

A23b 9 Ger eser ise bād-ı nesīm açıla zülfi[1309]
ʿArż olına ʿuşşāḳa şu ruḫsār-ı muḥabbet

10 Ḳurtara yarın ṣaḥibini ḥüzn ü elemden
Kim bunda olan dem-be-dem efkār-ı muḥabbet

11 Sūd ile ṣafā eyleye milk-i elem içre
Keştī-i ġama binse şu tüccār-ı muḥabbet

12 Bir ḳadr-ı celī bula olar menzil-i ʿışḳda
Cehd ile geçen dünyāda eṭvār-ı muḥabbet

13 Yoḳdur dėdi hīç ḫavf Ḫudā anlara ʿömren
Dünyāda yaḳa şol kişiyi nār-ı muḥabbet

14 Her māmelekin vėre bulan şāhid-i ḳudsī
Ṭolmışdı göñül şehrine bāzār-ı muḥabbet

15 Sulṭān oluben otura eyvān-ı rıżāda
Gözden aḳıdan bunda şol enhār-ı muḥabbet

16 Gel ḫaste olup ʿışḳ ile rencūr ol ėy ʿārif
Nā-gāh ėre şol derdüñe tīmār-ı muḥabbet

17 Bülbül gibi gel şām u seḥer eyle fiġānī
Açıldı yine gül gibi gülzār-ı muḥabbet

18 Bu zāviye-i ġamda ė dil olmayan abdāl
Nūş eylemedi cürʿa-i esrār-ı muḥabbet

R17b 19 Çekmez elemin ʿāḳıbet ol leşker-i hicrüñ
Olmaḳ dileyen dünyāda serdār-ı muḥabbet

20 Ḥaḳḳuñ olayın dėrseñ ė ḲULOĠLI velīsi
Eylemeyügör imdi gel inkār-ı muḥabbet

[1309] açıla zülfi: açıla o zülf R

33

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1310]

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ[1311]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

M21[b] 1 Teᶜāle’llâh yaratdı bunca ᶜālī müntehā cennāt
Olupdur milket-i ᶜuḳbāda eyvān-ı rıżā cennāt

A24[a] 2 Anuñ ismine ᶜAdn uçmağı dėyü bil ki ad vėrdi
Aḳar taḥtında enhārı ṭolu ḥavż ile mā cennāt

3 Yaratdı dest-i ḳudretle cevāhir ḳubbeler anda
Bu kez nūr-ı İlâhīden olupdur pür-żiyā cennāt

4 Muṣannaᶜ cevherī evler yaratdı anda ᶜAdn içre
Ḥuṣūṣan rūz-ı maḥşerde bula her pārsā cennāt

5 Bu kez deryā-yı raḥmetden temevvüc eyleye bir mevc
Vėre bir müʾminüñ başına yarın ol Ḫudā cennāt

6 Olısar bārgāhı her birinüñ ḳızıl altundan
Zümürrüdden ḳapular ᶜarż ėde anda saña cennāt

7 Türābı misk-i ezferden olupdur dėr Resūlu’llâh
Meşāmı anda ervāḥuñ ṭola bād-ı ṣabā cennāt

8 Cezālar bulalar yarın dėdi Ḥaḳ müttaḳī ḳullar
Merātibçe bula yarın ḳamu bāy u gedā cennāt

9 Ḥaḳuñ sevgilü ḳulları ṭutalar anda süknālar
Tedāḫül ėdüben bula gürūh-ı enbiyā cennāt

10 Ne dilerler ise anda yėyeler gėyeler āḫir
Ne deñlü izdiḥām olsa bulur mı imtilā cennāt

11 Ṭutalar anda meskenler[1312] ne yėri kim göñül sever

1310 Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā: —M

1311 جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ: “İçinden nehirler akan Adn cennetlerine gireceklerdir. Kendileri için orada diledikleri her şey vardır. Allâh, kendine karşı gelmekten sakınanları böyle mükâfatlandırır (Nahl, 16/31).”

1312 meskenler: meskeni A

Ki zīrā anda yoḳ ġuṣṣa ᶜaceb dār-ı ṣafā cennāt

12 Şu kim müʾmin muvaḥḥiddür ferahnāk olalar anda
Bularuñ ḫaste göñlüne ėrişdüre devā cennāt

13 Ḥaḳ anı eyle ḳılmışdur ki yoḳdur ẕerre noḳṣānı
Ḳuṣūr u ḥūr-ı ᶜīn ile ṭolu bāġ-ı serā cennāt

14 Bu dünyāda şu kim rencūr ola ṣabr ėde ḥāline
Liḳāʾu'llâh ile aña vėre dürlü şifā cennāt

15 Degül aᶜmāli kişinüñ pes anda mūcib-i cennet
Ėrerse fażlı Allâhuñ bulur her nā-sezā cennāt

16 Ḫudā dilerse bir ḳulın cehennemde ḳılur iḥrāḳ
Diler ise vėrür nā-gāh ol ummazken aña cennāt

A24[b] 17 Kişi her ne murād ėtse yarın anda bula ḥāżır
Buyurmışdur kelāmında ki *fī-hā mā yeşā*[1313] cennāt

M22[a] 18 Müʾeddeb ol gel imdi nefsüñi teʾdīb ėdüp āḫir
Yarın rūz-ı ḥacāletde bula ehl-i ḥayā cennāt[1314]

19 Göñül bend-i teḥayyürde ḳaluṙın ṣanma her dāyim
Tecellī eyleyüp vėre saña Rabbü'l-ᶜulā cennāt[1315]

R18[a] 20 ḲULOĠLI bāb-ı Rabbānī bulıgör bu ṭarīḳ içre
Eger bu gözlerüñ görsün dėr iseñ dāyimā cennāt

34

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ[1316]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün

◡ – – –/ ◡ – – –/ ◡ – – – / ◡ – – –

1 Göñül Baḥr-ı Muḥīṭüñ imdi gel sen de kenārın ṭut
Saña dėmediler bu dünyānuñ var kār u bārın ṭut

[1313] *fī-hā mā yeşā* (فِيهَا مَا يَشَا): "...orada diledikleri her şey (Nahl, 16/31)."
[1314] 18: —R
[1315] 19: —R
[1316] يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ: "Ey iman edenler, rükû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz (Hacc, 22/77)."

2 Eger Allâh resūline getürdüñ ise sen īmān
Ḫudānuñ ᶜālem-i ġaybdan gelen bu yādgārın ṭut

3 Aç imdi keşti-i dil bādbānın tā kim ėy baḥrī[1317]
Dilerseñ menzile ėrmek şimālüñ rūzgārın ṭut

4 Ṣalıvėr şāh-bāz-ı ṭabᶜuñı evc-i muᶜammāya[1318]
Gel imdi sen de maḳṣūd-ı Hümānuñ bir şikārın ṭut

5 Şu kim īmān getürürse dėdi ol Ḫālıḳ u Yezdān
Ḥaḳuñ gel bu kelāmın gūş ėdüp añla şiᶜāruñ ṭut

6 Rükūᶜ ėtsün sücūd ėtsün ᶜibādet eylesün baña
Bu dürler kim nis̱ār oldı sen anuñ intişārın ṭut

7 Daḫı ḫayr işlesün ḳullarum ola kim bula iflāḥ
Bu aḳsām-ı ᶜibādātuñ gel imdi sen de varın ṭut

8 Bi-küllī[1319] varuñı yoġa vėrüp dāyim ᶜibādet ḳıl
Fenādan ictināb eyle beḳānuñ iftiḫārın ṭut

9 Bu ḫār-ı miḥnet içinde niçün kürbet çeker cānuñ
Gel ėy ṭūṭī-i dil dāyim behiştüñ lālezārın ṭut

10 Ġurāb u zāġa[1320] aldanma cihān bāgında ėy ṣayyād
Gel imdi gūşe-i ᶜAdnüñ bugün murġ-ı hezārın ṭut

A25[a] 11 Göñül efsānesini diñleme gūyā olanuñ sen
Elüñde naṣṣ-ı ḳāṭıᶜdur ᶜAlīnüñ Ẕü'l-fiḳārın ṭut

12 Dilerseñ ėrmege ger menzil-i Ḥaḳḳa sen ėy sālik
Bıraġup ġayrı yolların[1321] nebīler rehgüẕārın ṭut

13 Seḥerlerde ġarībāne figān eylerseñ ėy bülbül
Ḳoyuben fānī bostānı beḳānuñ gül-ᶜiẕārın ṭut

M22[b] 14 Tecellī şemsi nā-geh ᶜālem içre āşikār olmış
Dilā şol ẕerre gibi sen-de anuñ bir ġubārın ṭut

[1317] baḥrī: tācī A
[1318] evc-i muᶜammāya: evc-i muᶜallāya A
[1319] Bi-küllī: Bu küllī M
[1320] Ġurāb u zāġa: Ġurāb vaşaġa? A
[1321] yolların: yolları R

15 Gel imdi nefs-i aʿdādan rehā bulmaḳ murāduñsa
Yapış ḥablü'l-metīne ḳalʿa-i şerʿüñ ḥiṣārın ṭut

16 Bu bezm içre ne söyler imdi Nāhid-i felek diñle
Ṭarīḳat çenginüñ ėy muṭribāsın mūsiḳārın ṭut

17 Bugün şehr-i muʿammā içre ėy dil bikr-i efkāruñ
Otur dāmād olup şām u seḥer cār-ı izārın ṭut[1322]

18 Derūnuñ vechine nāẓır olayın dėrseñ ėy dānā
Muḥabbet şehrinüñ içindeki āyīnedārın ṭut

19 Anuñ zülf-i siyehkārına göñül mübtelā ise
Rıżādan ṭaşra olma imdi gel yāruñ ḳarārın ṭut

R18[b] 20 Bu bāġ-ı bī-beḳāda sen teẕervī[1323] olma ḲULOĠLI
Behiştüñ lālezārınuñ yüri serv ü çenārın ṭut

35

Ḳāle'llâhu teʿālā:

وَاللّٰهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ[1324]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/feʿūlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – –

1 Gel ėy dil ḥażret-i Cebbāra ʿazm ėt
Seni daʿvet ḳılur ḥünkāra ʿazm ėt

2 Kelāmın gönderüp daʿvet ḳılur dōst
Anuñla ėtdügüñ[1325] iḳrāra ʿazm ėt

3 Bu ḥasret milkini terk eyle cānā
Viṣāl illerine bir pāre ʿazm ėt

4 Ṭarīḳ-i müstaḳīme bul hidāyet
Ḫudāya ėrişen ebrāra ʿazm ėt

[1322] Otur dāmād olup şām u seḥer cār-ı izārın ṭut: Oturma dāʾim olup şām u seḥer çār-ı zān? ṭut A
[1323] teẕervī: teẕevrī A; teẕārvī R
[1324] وَاللّٰهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ: "Allah, esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir (Yûnus, 10/25)."
[1325] ėtdügüñ: ṭutduguñ A

A25[b] 5 Tedāḫül ḳılmaġa Dāru’s-selāma
Yüri *min-taḥtihe’l-enhār’*a[1326] ʿazm ėt

6 Bu ẓulmānī mekānuñ terkini ur
Pes anda gül gibi envāra ʿazm ėt

7 Firāḳuñla ḳapuñda derdmendem
Ṭabībā ėrmege bīmāra ʿazm ėt

8 Ḫudā Dāru’s-selāma daʿvet eyler
Seni ṭurma gel ėy bī-çāre ʿazm ėt

9 Ṣadef gibi çıḳuben ḳaʿr-ı yemden[1327]
Semādan ṣaçılan emṭāra ʿazm ėt

M23[a] 10 Bıraḳ elüñdeki ḫar-mühredür hep
Meded ol lüʾlüʾ-i şehvāra ʿazm ėt

11 Vėregör almaḳ içün[1328] naḳd-i varuñ
Gel ėy dil aṣṣılu bāzāra ʿazm ėt

12 Cihānuñ ḫānḳāhından getür pāy
ʿAzīzüm cürʿa-i esrāra ʿazm ėt

13 Yıḳılmadan muḳaddem milk-i rūhuñ
Hemān bennā ile miʿmāra ʿazm ėt

14 Feżā-yı Lā-mekāna gel sefer ḳıl
Gel ėy bülbül seḥer gülzāra ʿazm ėt

15 Hidāyet ḳıl ṭarīḳ-i müstaḳīme
Ḫudāyā luṭf ėdüp ḳullara ʿazm ėt

16 Eger ʿāşıḳ iseñ ėy dil Ḫudāya
Ki baḳma şām ile esḥāra ʿazm ėt

17 Diledügin ḳoyar Ḥaḳ ṭoġrı rāha
İşit bu ḥāli āh u zāra ʿazm ėt

[1326] *min-taḥtihe’l-enhār’* (مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَار): Kur’an’da cenneti tasvir eden ayetlerde sık sık geçen ve cennetin “**altında ırmaklar**” aktığını belirten ifade (bk. Bakara, 2/25, 266; Al-i İmrân, 3/15, 136, 195, 198; Nisâ, 4/13, 57, 122).
[1327] yemden: Yemen’den A
[1328] almaḳ içün: almaġ-içün R

18 Sefer ḳıl rāh-ı ġafletden gel ėy cān
Viṣāl-i Aḥmed-i Muḫtāra ʿazm ėt

19 Göçersin bir gün olur[1329] çār-nā-çār
Muḳaddem gel yüri bu şāra ʿazm ėt

A26[a]- R19[a] 20 ḲULOĠLI rıḥleti nā-gāh yād ėt
Ṣuçuñ bil imdi istiġfāra ʿazm ėt

36

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü ve ʿamme nevālühü:[1330]

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ[1331]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ṭālibā gör ne buyurur işbu Ḳurʾānı gözet
Cān ḳulaġın ḥāżır eyle ʿālī fermānı gözet

2 Saña bildürmek içün gökden melekler gönderüp
Niçe teblīġ eylemiş ol yüce Sübḥānı gözet

3 Emr ėdüp bu āyeti kendi kelāmında Ḫudā
Muṣṭafāya buyurur tā kim bu Furḳānı gözet

4 Kim bu resme nāzil olmışdur bu vaḥy-i āsumān
Gün gibi nice ṭoġar ol māh-ı tābānı gözet

5 Ol mübārek gūşını açup lisān-ı Cebreʾīl
Söylese diñler idi ol Yūsuf-ı s̱ānī[1332] gözet

M23[b] 6 Ḥaḳ kelāmı içre buyurmış-durur yā Muṣṭafā
Ben birer birer aluram[1333] sizdeki cānı gözet

7 Nice kim evvel[1334] sizi yaratdum ise ferd ferd
Ancılayın aluram yine bu erkānı gözet

[1329] Göçersin bir gün olur: Göçersin sen de bir gün A
[1330] celle celālühü ve ʿamme nevālühü: —A, R
[1331] وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ: "Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geldiniz (En'âm, 6/94)."
[1332] Yūsuf-ı s̱ānī: Yūsuf-ı Kenʿān'ı A
[1333] Ben birer birer aluram: Ben vėrürem ben aluram M
[1334] kim evvel: evvel kim A, R

8 Pes yalıñuz varıcaḳ dergāha bu cānuñ senüñ[1335]
Yā n'ėdersin bunca mālı bunca aᶜvānı gözet[1336]

9 Ḫˇābgāhuñ olısardur bilmiş ol āḫir türāb
Yā ne ḥācet çıḳa ᶜAyyūḳa bu eyvānı gözet

10 Bu vücūduñ ṣıḥḥatine aldanup ḳılma ġurūr
Cismüñüñ fülkin kenāra ata ṭūfānı gözet

11 Bir rivāyetde geliser saña yetmiş biñ melek
Cānuñ almaḳ ḳaṣdına imdi sürūşānı gözet

12 Cehd ėdeler sāḳdan dize varınca ilteler
Bıraġuben gide anlar sen bu meydānı gözet

13 Bī-maḥal[1337] olup gideler gele yetmiş biñ daḫı
Sīneye varınca anlar çalışa anı gözet

A26b 14 Gėrü anlar bıraġuben gide yetmiş biñ gele
Elteler[1338] ḫulḳūma cānı işbu evzānı gözet

15 Çün bu deñlü ıżṭırāb ile şu hengām-ı vedāᶜ
Ėriserdür saña āḫir emr-i sulṭānı gözet

16 ᶜĀḳıbet bu dünyānuñ ṣoñı ḫarāb-ender-ḫarāb
Taḫtını vėrdi yėle milk-i Süleymānı gözet

17 Vėrme dil dünyāya ol dāyim firīb eyler[1339] seni
Ḳo fenā boncuġını laᶜl-i Bedaḫşānı gözet

18 Ḥabs olup ḳalduñ bugün cānā beden zindānına
Bul rehā bend-i ᶜalāyıḳdan o seyrānı gözet

19 Ol ṭabīb-i cān elinden nūş ėdüp maᶜcūn-ı ᶜışḳ
ᶜÖmr-i sermed[1340] ister iseñ āb-ı ḥayvānı gözet

R19b 20 Ėy ḲULOĠLI eyler iseñ ḳulzüm-i ᶜışḳa sefer

1335 bu cānuñ senüñ: cānuñ bu senüñ R
1336 8: — M
1337 Bī-maḥal: Bī-mecāl R
1338 İlteler: Elete A
1339 eyler: ėder M, R
1340 sermed: sermend A

Rākib ol fülk-i vücūda baḥr u ʿummānı gözet

37

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1341]

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ[1342]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Yā İlâhī bizi[1343] ol milk-i bī-pāyāna ilet
Fażluñ ile ḳıl hidāyet[1344] ravża-i Rıḍvāna ilet

2 Māhī-veş ḳaldum ḳurumış göller içre ṣuyı yoḳ
Beni aṣluma ḳavuşdur ol ulu ʿummāna ilet

M24[a] 3 Milk senüñdür diledügüñe vėrürsin şübhesiz
Sen baña eyle hidāyet milk-i cānāna[1345] ilet

4 Dü cihān milki elüñdedür senüñ yā Ẕü'l-celāl
Bize sen eyle tecellī kişver-i Yezdāna ilet

5 Milk odur kim kişiye bāḳī ḳala ol tā ebed
Sen bizi ḳoy cennetüñe menzil-i ġufrāna ilet

6 Diledügüñden alursın anı maʿzūl eyleyüp
Milk-i lā-yeblā naṣīb ėt bāġ ile bostāna ilet

A27[a] 7 Milk odur kim gėye kişi bunda īmān ḫilʿatın
Ḳullaruñı yā İlâhī raḥmet-i Raḥmāna ilet

8 Diledügüñe vėrürsin ʿizzet bunda hemān
ʿİzzet oldur kim bizi ṣoḥbet-i Sübḥāna[1346] ilet

[1341] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —M
[1342] قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: "De ki: 'Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin.' (Âl-i İmrân, 3/26)."
[1343] Yā İlâhī bizi: Yā İlâhī sen bizi A, R
[1344] ḳıl hidāyet: hidāyet ḳıl A
[1345] milk-i cānāna: milket-i cānāna R
[1346] bizi ṣoḥbet-i sübḥāna: bizi sen ṣoḥbet-i sübḥāna A

9 Ẕerre-i nā-çīz olup ḳalduḳ bu ġurbetde bugün
Sen bize eyle tecellī ol meh-i tābāna ilet

10 Pes teraḳḳī hem tenezzül hep[1347] senüñ destüñdedür
Cürᶜa-i ᶜışḳuñ naṣīb ėt bāde-i rummāna ilet

11 Ḥabs olup ḳalduḳ bu dünyānuñ içinde rūz u şeb
ᶜArş-ı aᶜlādan yuḳaru ol yüce seyrāna ilet

12 Çīn ü Māçīn [hep] ḫayālātuñdadur dil lā-cerem
Ḫāl ü ḥaṭṭuñ bulmaḳ içün milk-i Hindistāna ilet

13 Dil[1348] cemālüñ şemᶜinüñ pervānesidür ᶜāḳıbet
Bāl ü per yaḳmaġ[1349] içün bir āteş-i sūzāna ilet

14 Şol viṣālüñ ᶜıydına ėrmek diler cān ḳoçı kim
Kaᶜbe kūyuñda sen anı mevżiᶜ-i ḳurbāna ilet

15 ᶜİzzet ü ẕillet senüñ destüñdedür sensin Ḳadīr
Vādi-i Eymende ḳalduḳ şemᶜa-i lemᶜāna ilet

16 Bir ḳulam bunda senüñ geldüm şikāyetgāhuña
Ṭut[1350] elümi destgīr ol südde-i sulṭāna ilet

17 Kimini maᶜzūl ėdersin kime vėrüp dürlü cāh
ᶜĀlem-i maᶜnāda bizi ol yüce eyvāna ilet

18 Sāḳiyā maḫmūr-ı ᶜışḳuñdur bu dil çoḳdan senüñ
Göñlüni açmaġ[1351] içün gel bārī bir peymāne[1352] ilet

R20[a] 19 Şīve-i nergislerüñ bīmārıyam cānā meded
Ėy ṭabīb-i cān elüm ṭut pister-i dermāna ilet

M24[b] 20 Kūh-ı miḥnetde ḲULOĠLI şöyle güm-rāhuñ durur
Sen delālet ḳılup aña ḳapuña dīvāna ilet

38

[1347] hep: kim A
[1348] dil: ol A
[1349] yaḳmaġ: yaḳmaḳ A
[1350] ṭut: dut A
[1351] açmaġ: açmaḳ A
[1352] peymāne: bīmāra M

Ḳāle’llâhu teʿālā:[1353]

تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ
وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ[1354]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

A27b

1 Sen osun kim eyleyüp leyl ü nehāra iltifāt
Birbirine geçer ėdüp aġ u ḳara iltifāt

2 Gėcenüñ sāʿatlerinden gündüze ʿilāc[1355] ėdüp
Geçürürsin eyleyüp evvel bahāra iltifāt

3 Yaʿnī kim yaz günlerinde gėceler kūtāh olur
Eylemez her gėce gündüz bir ḳarāra iltifāt

4 Gāh olur kim gündüzi gėceye ʿilāc[1356] eyleyüp
Eyledüñ yā Rabbenā bu resme kāra iltifāt

5 Vaḳt olur iḫrāc ėdersin ölülerden diriler
Gūyiyā eyler bulutdan[1357] māh-pāre iltifāt

6 Vaḳt olur kim çıḳarursın dirilerden ölüler
Çıḳar ėtmez kimse aña pāre pāre iltifāt

7 Hem vėrürsin diledügüñ ḳula rızḳı bī-ḥisāb
Ėtdürürsin ḫalḳı sen ol kāmkāra iltifāt

8 Dü cihān destüñdedür her şeyʾe çü sensin ḳadīr
Eylemezsin ẕerrece cennāt u nāra iltifāt

9 Gāh olur güller açılur bir ḳurumış ḫārdan
Ėtdürürsin bülbülānı gül-ʿizāra iltifāt

10 Şemme-i ḥüsnüñde açılsa ne_ola bāġ-ı behişt
Her teẕervi[1358] eyleyüp serv ü çenāra iltifāt

[1353] Ḳāle’llâhu teʿālā: —M
[1354] تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ: “Geceyi gündüze sokarsın, gündüzü geceye sokarsın. Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsin. (Âl-i İmrân, 3/27).”
[1355] ʿilāc: īlāc R
[1356] ʿilāc: īlāc R
[1357] Gūyiyā eyler bulutdan: Gūyā eyler yolundan A
[1358] teẕervi: teẕevri A

11 Ḳaṭreye ḳılsañ naẓar ol baḥr-i bī-pāyān olur
Āfitāb olur[1359] ėderseñ bir ġubāra iltifāt

12 Kaᶜbe gibi ayaġına varur anuñ ḫāṣ u ᶜām
Ḳılur iseñ bir remīm olmış mezāra iltifāt

13 Şāh-bāz-ı ṭabᶜımuz çün evc-i istiġnādadur
Eylemez her bārı ol ednā şikāra iltifāt

14 ᶜAndelīb-i dil ḳaçan yād eylese gülẓārını
Bu muḥabbetden ėder ol lālezāra iltifāt

A28[a] 15 Ġonca gibi leblerüñ her bārı ḫandāndur senüñ
Ānuñ içün eylemezsin aḥ u zāra iltifāt

M25[a] 16 Ėy göñül dürr-i yetīmüñ Baḥr-i Ḳulzümden getür
Ḫalḳ-ı ᶜālem eylesün ol yādgāra iltifāt

17 Gel dem-ā-dem sözlerüñ ālūde ḳıl Ḳurʾān ile
Zīra olur zülf ile ruḫsār-ı yāre iltifāt

18 Ṣırçadan boncuġ ile şol dāmenüñ ṭoldurmaġıl
Dėme ėtmezler niçün bu güherbāra iltifāt*[1360]

R20[b] 19 Dergehinde yüzüñi ṭopraġa yeksān eylegil
Ėde[1361] nā-gāh ol güzel sen ḫāksāra iltifāt

20 Ḥīn-i nezᶜ içre yarın maḥşerde vü menşerde hem
Senden ister bu ḲULOĠLI yüzi ḳara iltifāt

39

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ[1362]

[1359] olur: olup A
[1360] Mısra, "*Dime ėtmezler bu güherbāra niçün iltifāt*" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[1361] Ėde: Eyle A

Mefᶜūlü/mefāᶜīlü/mefāᶜīlü/feᶜūlün
– – ᵕ / ᵕ – – ᵕ/ ᵕ – – ᵕ/ ᵕ – –

1 Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm ile Ḫudā söyledi bi’ẕ-ẕāt
İnzāl ėdüben şöyle Resūline ol āyāt

2 Kaᶜbeye sefer ėtdügi dem Mefḫar-ı eşyā
Gitmedi münāfıḳlar anuñ ile sürüp at

3 Ḫavf ėtdi bile gitmege aṣḥāb-ı muḫālif
Şaṭranc-ı ġazā içre ola dėyüp o şeh[1363] māt

4 Fetḥ eyledi çün Mekkeyi[1364] ol Faḫr-ı risālet
Kesr oldı ṣanem ṣındı pes ᶜUzzā ile hem Lāt

5 Pes geldi münāfıḳlar o dem pīş-i Resūle
ᶜÖẕr eylediler her birisi ᶜacz-i muḥālāt

6 Dėdiler aña bize şuġul vėrdi pes[1365] emvāl[1366]
Menᶜ ėtdi bizi ehl ü ᶜıyāl ile ḫayālāt

7 Tevbe ḳıluben her birisi ṣuçını bildi
Eyledi dürūġ ile olar dürlü ᶜibādāt

A28b 8 Bu āyeti Ḥaḳ şöyle nüzūl ėtdürüp ol-dem
Ḥaḳḳ ėtdi münāfıḳ olanuñ kiẕbini is̱bāt

9 Dilleri saña söyledi ammā ki ḳulūbı
İnkār iledür şöyle dėyüp her biri heyhāt

10 Hīç birisinüñ olmadı ḳalbinde ḫulūṣı[1367]
Bu ḥuccet ile eyledi Ḥaḳḳ anları iskāt

11 Her bārı Ḫudā kiẕb ile ṣıdḳını ḳulūbuñ
ᶜArż eyler idi sevgilü muḫtārına kerrāt

M25b 12 Yoḳdur bularuñ ẕerre ḳadar ḳalbi içinde

[1362] سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ: “Bedevîlerin (savaştan) geri bırakılanları sana, ‘Bizi mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu; Allah’tan bizim için af dile.’ diyeceklerdir. Onlar, kalplerinde olmayanı dilleri ile söylerler (Fetih, 48/11).”
[1363] dėyüp o şeh: dėyü o şāh A, R
[1364] çün Mekkeyi: Mekkeyi çün A
[1365] aña bize şuġul vėrdi pes: añla bizi şuġul vėrdi pes A
[1366] emvāl: aḥvāl M
[1367] ḫulūṣı: īmānı A, R

Ne deñlü saña eylediler ise mübāhāt

13 İmdi ė göñül bellü olur kiẕb ile ṣıdḳuñ
Bir gün geliser ʿāḳıbet ol rūz-ı ḫasārāt

14 Cehd eyle derūnuñda ḳoma zerḳ-i riyāyı
Bulmaya riyā ehli o gün şemme mükāfāt

15 Hep yėle gide işledügüñ dürlü ʿibādāt[1368]
Hep bile gide eyledügüñ gül gibi ṭāʿāt

16 Ėy dil çü bilür cümle Ḫudā sırr u ʿalānī
Eyleme saḳın ḥīle ile sen aña daʿvāt

17 Gel imdi yapış cehd ile sen dāmen-i ṣıdḳa
Tā kim bulasın rūz-ı cezā ecr-i müs̱ābāt

R21[a] 18 Aldanma ṣaḳın dünye nuḳūşına be-zinhār
Vīrān olısar gördügüñ evżāʿ-ı ʿimārāt

19 Ṣāliḥler ola cennet-i aʿlāda çü yarın
Nār içre yine bunda şol aṣḥāb-ı fişārāt

20 Gel ṣuçlaruña tevbe ḳılup āh-ı seḥer ėt
ḲULOĠLI şefīʿ ola saña Faḫr-ı risālāt

40

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü ve ʿamme nevālühü:[1369]

وَ مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ[1370]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Vėrdi ṣu ile Ḫudā her şeyʾe elʾāna ḥayāt
Nitekim cān ile vėrdi cümle ebdāna ḥayāt

A29[a] 2 Cümle eşyā ṣu ile diri olur dėdi İlâh[1371]

[1368] ʿibādāt: ʿibādet R

[1369] ve ʿamme nevālühü: —A, R

[1370] وَ مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ: "İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken bizim onları ayırdığımızı ve **diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğ**imizi görmediler mi? **Hâlâ inanmayacaklar mı** (Enbiyâ, 21/30)?"

[1371] diri olur dėdi: dėdi olur diri R

Yaᶜnī kim enhār ile her bāġ u bostāna ḥayāt

3 Her ḳaçan bād-ı nesīmi pes güẕār[1372] ėtse seḥer
Jāle ile vėrmiş ol Ḥaḳ verd-i ḫandāna ḥayāt

4 Hem nebātāt açılup gelmez şükūfe erġevān
Nehr-i cārī olmasa gelmez gülistāna ḥayāt

5 Ḳudretin iẓhār ėdüpdür bir ḳuru ṭopraġ iken
Ol Ḥakīm ü Lem-yezel vėrmişdür insāna ḥayāt

6 Ferd ü Cāmiᶜdür ki her eşyā anuñ destindedür
Neşʾe-i vaḥdetden ėrer ebr-i bārāna ḥayāt

7 Gör *nefaḫtü fī-hi min-rūḥī*'de[1373] dāḫildür bu kār
Emr-i Rabbānīden ėrer sırr ile cāna ḥayāt

M26a 8 Ol eḥad kim cümle maḫlūḳāt anuñ destindedür
Andan ėrer bi'l-bedāhe bunca ekvāna ḥayāt

9 Bāġ-ı vaḥdāniyyetinde[1374] bī-ᶜaded eṡmār anuñ
Ẕikridür rūḥa ġıdā bunca sürūşāna ḥayāt

10 Baş u cānı yoluna terk eyleyen bulur murād
Nār-ı şemᶜe yanar iken bula pervāne ḥayāt

11 Āb-ı raḥmetle bulur bir dem tesellī mīveler
Mā-i ḳudretden gelür engūr u rummāna ḥayāt

12 Pādişāhuñ ḳapusından ger veẓāʾif[1375] ėrişe
Pes gelür nevᶜan o dem erbāb-ı dīvāna ḥayāt

13 Cān vėrürdi cümlesi ṭaşra ṣudan ėtse ḫurūc
Āb-ı ḥikmetdür olan māhī-i ᶜummāna ḥayāt

14 Bülbülān-ı dehr ėder gerçi sürūd[1376] ile fiġān
Bir tesellīdür seḥer āh ile efġāna[1377] ḥayāt

[1372] güẕār: güẕer A

[1373] *nefaḫtü fī-hi min-rūḥī* (نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي): "Onu şekillendirip **içine ruhumdan üfledi**ği**m** zaman onun için saygıyla eğilin (Sâd, 38/72)."

[1374] vaḥdāniyyetinde: vaḥdāniyyetde A

[1375] veẓāʾif: veżāʾif A

[1376] sürūd: sürü A

[1377] efġāna: fiġāna A

15 ᶜĀlemi pergār-ı ḳudret kim iḥāṭa eylemiş
Āb-ı feyżidür anuñ ᶜaḳl ile iẕᶜāna ḥayāt

16 Ḫalḳa-i ᶜışḳa girüp yār ėtse cilve her yaña
Naᶜra-i *yā hū* vėrür hep ehl-i devrāna ḥayāt

A29b 17 Rūḥ-ı ḳudsī āşiyān-ı vaḥdete ḳılsa ᶜurūc
Bir naẓarda ol vėrür aṣḥāb-ı cevlāna ḥayāt

R21b 18 Āsumān-ı şerᶜde şol ebr-i raḥmet nā-gehān
Nāzil olsa vėrmeye mi ehl-i īmāna ḥayāt

19 Cān ṣafā ḳılmaz mı cānā vech-i ruḫsāruñ görüp
Vėrmeye mi bulsa ger mühri Süleymāna ḥayāt

20 Ėy ḲULOĠLI āb-ı raḥmetdür ledün ᶜilmi saña
Ġam beyābānında ṣu vėrmez mi ᶜaṭşāna ḥayāt

41

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü[1378] ve ᶜamme nevālühü:[1379]

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ[1380]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün
– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

1 Bu ḥuccete eyle naẓar vardur bu imżāda s̱ebāt
Vardur Ḫudā vėrdi ḫaber dergāh-ı aᶜlāda s̱ebāt

2 Sen buña maġrūr olmaġıl nā-geh kim ol zāyil olur
Yoḳdur feraḥnāk olmaġıl bu fānī dünyāda s̱ebāt

3 Dėren ṭaġıdur ᶜāḳıbet ḳonan gėrü göçer hemān
Yoḳdur tamāmet bilmiş ol bi'l-külli eşyāda s̱ebāt

M26b 4 *Ḳālū belā*'nuñ[1381] cāmını nūş ėtdi ise cānımuz

[1378] şānühü: celālühü R
[1379] ve ᶜamme nevālühü: —M
[1380] كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ: (İnsanlar ise, din) işlerini kendi aralarında parça parça ettiler. **Her grup kendinde bulunan ile sevinmektedir** (Mü'minûn, 23/53).
[1381] *Ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, '**Evet,**

Mest-i ebed olur bu dil var bezm-i ūlāda[1382] s̱ebāt

5 Buyurdı Ḥaḳ her ṭāʾife kendü ḳatında olana
Aʿnī feraḥnāk olalar var ṣanup ortada s̱ebāt

6 Ehl-i cehennem ṭamuya bile sevinürler dėmiş
Çünkim bilürler var durur şol nār-ı kübrāda s̱ebāt

7 Cennetde olan ḥūr-ı ʿīn ḳıla behişte iftiḫār
Fehm eylediler olduġın Firdevs ü Meʾvāda s̱ebāt

8 Māhīler ėderler sürūr ʿummāna ḳılup raġbeti
Zīrā bulurlar lā-cerem anlar o deryāda s̱ebāt

9 Hem muttaḳīler rūz u şeb taḳvāya ḳılup[1383] iʿtibār
Dünyāyı terk ėdüp olar dėr vardur ʿuḳbāda s̱ebāt

10 Tevḥīd-i Ḥaḳḳı dāyimā ẕikr eyleyen ẕākirlerüñ
Nefy eylediler ġayrıyı *lā'*da yoḳ *illā'*da s̱ebāt

A30[a] 11 İmrūzı dünyā ʿadd[1384] ėdüp bugünü ḳayırmadılar
Yarın ḳıyāmet dėdiler vardur çü ferdāda s̱ebāt

12 İşbu ʿanāṣırdan vücūd bir gün olısar[1385] tārumār
Od oda gide ṣu ṣuya yoḳ ḫāk ile bāda s̱ebāt

13 Hep ṭaġıla bu üstüḫˇān ḳalmayısar taḫte't-türāb
İşbu vücūduñ yoġ ola olur mı eczāda s̱ebāt

14 Bu ḫayme-i bī-üstüvān zāyil ola bir gün hemān
Ḳalmayısar nām u nişān yoḳ çarḫ-ı mīnāda s̱ebāt

15 Her enbiyā her evliyā her etḳıyā her eşḳıyā[1386]
Ḥāline ḫoşnūd oldılar vardur çü maʿnāda s̱ebāt

16 Dünyānuñ aldanma bugün emvāline erzāḳına
Var mı henūz gördüñ-mi hīç Ḫüsrevle Dārāda s̱ebāt

şahit olduk (ki Rabbimizsin)' demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."

[1382] bezm-i ūlāda: bizim evlāda R

[1383] ḳılup: ḳılur R

[1384] dünyā ʿadd: dünyāda R

[1385] vücūd bir gün olısar: vücūdı bugün olur A

[1386] her eşḳıyā: ḥāline A

17 Naḳşı cihānuñ bilmiş ol ẓıll u ḫayāle müştebih
Yoḳdur ḳıyās eyleme sen ʿömr-i heyūlāda s̱ebāt

R22[a] 18 Her ṭāʾife her bir gürūh kendülere ferḥān olup[1387]
Bir isme maẓhardur biri ism-i müsemmāda s̱ebāt

19 Māżī vü müstaḳbel geçer ḥāle[1388] olupdur iʿtibār
Yoḳdur bilürsin ėy göñül olara uḫrāda s̱ebāt

20 Bu yėr ü gök olur ḫarāb bāḳī o Rabbü'l-ʿālemīn
Ḳalur mı hep olsa hebā ḲULOĠLI ednāda s̱ebāt

42

M27[a] Ḳāle'llâhu teʿālā:[1389]

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ۞ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ[1390]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ėde Rabbü'l-ʿālemīn ḳullara yarın iltifāt
Ḳoyuben dāru'l-cināna vėre mesken ṭayyibāt

2 Olalar dürlü tenaʿʿum içre aṣḥāb-ı cinān
Yėyeler dürlü fevākih içeler āb-ı ḥayāt

3 Ḥūr-ı ʿīni ʿurs ėdineler döşekler üzre hem
İttiḳā[1391] ėdüp oturalar yatalar ʿāliyāt[1392]

4 Dilrübālar her birinüñ alup eṭrāfın ṭura
Nāzenīn ḫiẕmet ėdeler[1393] bunlara bulup s̱ebāt

A30[b] 5 Ol ḳadar nāz u naʿīm içre olalar rūz u şeb
Ḥaḳ teʿālādan tecellī olısar ẕāt-ı ṣıfāt

[1387] olup: olur R
[1388] ḥāle: ḥālī A
[1389] Ḳāle'llâhu teʿālā: —A, R
[1390] إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ۞ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ: "Şüphesiz, cennetlikler o gün nimetlerle meşguldürler, zevk sürerler. Onlar ve eşleri gölgelerde koltuklara yaslanmaktadırlar (Yâsîn, 36/55-56)."
[1391] İttiḳā: İttikā R
[1392] yatalar ʿāliyāt: yatalar anda ʿāliyāt A
[1393] Nāzenīn ḫiẕmet ėdeler: Nāzenīnler ḫiẕmet ėde A, R

6 Ḫavf u ḫaşyet görmeye cennetde müʾminler ebed
Gölgelerde rāḥat olup olmaya ayruḳ memāt[1394]

7 Ḳanda kim dilerler ise anda seyrān ėdeler
Ḥaḳ teʿālā vėrmiş anlara cehennemden berāt

8 Aḳa bal ırmaḳları süd ırmaġı ceryān ėdüp
Her birinüñ ḥavlısı içre ṣan ol nehr-i Furāt

9 Ḳızıl altundan zebercedden menābirler gele
Vėre her bir müʾmine bunca menāzil ʿāliyāt

10 Hem ola yāḳūt-ı aḥmerden egerler ẕer rikāb
İncüden ola oyanı misk-i eẕferden hem at

11 Ḥūrīler gele leṭāfetde cevāhirden temīz
Zülf ü ebrūsı ola müşgden sözi ḳānd-ı nebāt

12 Pes o gün aṣḥāb-ı cennet yüce ʿizzet bulalar
Ḳanda görür bu maḳāmı ṭamuda yanan ʿuṣāt

13 Kim durur bu milküñ ıssı dėr iseñ ėy müttaḳī
Bunda kim ḳıla namāzı hem vėre her yıl zekāt

14 Ḥacc ėdüp ėde ġazā varın vėre[1395] Allâh içün
Ṣāyim ola dün namāzı ḳıla ėrince vefāt

15 İşbu tertīb ile dünyādan gidicek ol kişi
Vėre Ḥaḳḳ aña behişt ile rıżā-güsterde ẕāt

16 Mālik ola cennetüñ milkine ol ḳul ʿāḳıbet
Fażl-ı Ḥaḳ şarṭdur velī her yėrde ėy kāmil ṣıfāt

M27b 17 Berḳ-i ḫışmından yėdi ṭamuyı ḳıldı Ẕü'l-celāl
Hem cemāli pertevindendür ki cennet yėdi ḳat

R22b 18 Dėdiler cennet sekizdür bir rivāyetle ṣaḥīḥ
Var ise iẕʿānuñ ėy dil varuñı ol naḳde ṣat

19 Hep Resūlu'llâh içün ḫalḳ ėtdi bunca cenneti

[1394] 6: —R
[1395] varın vėre: vėre varın A

Hem bu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre olan remz ü nikāt[1396]

A31[a] 20 Zīra olmasa Muḥammed hīç bilinmezdi İlâh
Ėy ḲULOĠLI gelmez idi nāzil olup beyyināt

43

لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ۞ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ۞ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ[1397]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün
– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

1 İşit Ḫudānuñ emrini pişmān olursın ʿāḳıbet
Bu sevdügüñ dünyāya sen düşmān olursın ʿāḳıbet

2 Aṣḥāb-ı cennet dėdi hem yarın yėyeler içeler
Bunda çekerseñ miḥneti ferḥān olursın ʿāḳıbet

3 Her ne dilerse anlaruñ öñinde ḥāżır bulına
Bunda faḳīr ʿüryān iken sulṭān olursın ʿāḳıbet

4 Ḥaḳ kendüsi vėre selām ol-dem ya ḳullarum dėyüp
Bunda o saña cān iken cānān olursın ʿāḳıbet

5 Cennetlere girüp tamām her kişi ṭuta bir maḳām
Anda ḳalup bāḳī müdām bir cān olursın ʿāḳıbet

6 Bulup naʿīm ü cenneti hem bunca dürlü ʿizzeti
Görüp o ẕāt-ı vaḥdeti ḥayran olursın ʿāḳıbet

7 Yėrüñ ola Dāru's-selām hem gördügüñ Rabbü'l-enām
Aġlar iken bunda müdām şādān olursın ʿāḳıbet

8 Bāḳī ḳalup saġ u esen sīmāñ ola ġāyet ḥasen[1398]
Bir ẕerre iken bunda sen tābān olursın ʿāḳıbet

9 Kevs̱er şarābı içilüp her dürlü ġamdan geçülüp
Bāġ-ı cinānda açılup ḫandān olursın ʿāḳıbet

[1396] bu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre olan: Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre olan o R
[1397] لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ۞ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ۞ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ: "Onlar için orada meyveler vardır. Onlar için diledikleri her şey vardır. Çok merhametli olan Rabbden bir söz olarak (kendilerine) 'Selâm' (vardır). (Allah, şöyle der:) 'Ey suçlular, ayrılın bugün!' (Yâsîn, 36/57-59)."
[1398] ola ġāyet ḥasen: ġāyet ola ḥasen R

10 Bī-kām iken kāma ėrüp āḫir ser-encāma ėrüp
Ṣubḥı ḳo aḫşāma ėrüp mihmān olursın ᶜāḳıbet

11 Geldüñ neye ḳalduñ nede bu sırrı fehm ėt perdede
Bir ḳatre iken dünyede ᶜummān olursın ᶜāḳıbet

12 Her neye dėrseñ ėresin hem alasın hem vėresin
Her sūrete hem[1399] giresin oġlan olursın ᶜāḳıbet

M28[a] 13 Dilerseñ olup ḥüsndār yüzüñ ola ᶜāyīne-vār[1400]
Cevherler eyleyüp nis̱ār bir kān olursın ᶜāḳıbet

A31[b] 14 Ol gün cenāb-ı Kibriyā mücrimleri iḫrāc ėde[1401]
Dāḫil olursañ anlara giryān olursın ᶜāḳıbet

15 Bu dünyāya ėtme ġurūr yoḳdur bu fānīde sürūr[1402]
Gülerseñ olup bī-ḥużūr[1403] nālān olursın ᶜāḳıbet

16 Görürsin ᶜālem ḥālini mekr iledür aḥvālini
Cemᶜ eyleme emvālini tālān olursın ᶜāḳıbet

17 Kim işlerüñ ḥāyil[1404] olup gördügüñe māyil olup
Bildüklerüñ zāyil olup nādān olursın ᶜāḳıbet

R23[a] 18 Ger Ḫüsrev ü Dārā isen dünyāyı ḳoyup gidesin
Çıḳaruben ḫilᶜatlerüñ ᶜüryān olursın ᶜāḳıbet

19 Ḳanı şol eyvānuñ senüñ yā ulu dīvānuñ senüñ
Girüp zemīne ḫāk ile yeksān olursın ᶜāḳıbet

20 ḲULOĠLI ārāmuñ senüñ yüz ile endāmuñ senüñ
Añılmaya nāmuñ senüñ destān olursın ᶜāḳıbet

44

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle ẕikrühü:[1405]

[1399] hem: kim R
[1400] Dilerseñ olup ḥüsndār yüzüñ ola ᶜāyīne-vār: Diler iseñ ol ḥüsnedār ola ᶜāyīne-vār A
[1401] ėde: ėdüp R
[1402] yoḳdur bu fānīde sürūr: bu fānīde yoḳdur sürūr R
[1403] bī-ḥużūr: sürūr A
[1404] ḥāyil: ḥāʾif A
[1405] celle ẕikrühü: —A, R

يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ[1406]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Bu göñül ister anı hīç eylemez ārām-ı dōst
Sırr ile ėrmiş derūnına meger ilhām-ı dōst

2 Ḫalḳa-i ẕikre girüp feryād ėder *yā hū* dėyü
Semʿ-i cānā nā-gehān ėrmiş gibi peyġām-ı dōst

3 Ḥażret-i ẕātı bulan dünyāyı terk ėtmez mi hīç
Ḳalbini cezb eylemişdür ġayrıdan ibrām-ı dōst

4 Kimseye baş indürür mi işbu bu fānīde görüñ
Cān u dilden eyleyen dergāha istiḫdām-ı dōst

5 Cānını ṣaḥn-ı melāmetde vėrür Manṣūr-veş
Hīç elem çekmez olursa ʿāḳıbet bed-nām-ı dōst

6 Ḳıldılar yārī[1407] cemālu'llâhı görüp merḥabā
Meclis-i *ḳālū belā*'da[1408] nūş ėdenler cām-ı dōst[1409]

7 Vuṣlatınuñ Kaʿbesine ėrdi cān ḳurbān ėdüp
Şol beyābān-ı muḥabbetde gėyen iḥrām-ı dōst

A32[a] 8 Dü cihānuñ ṣofrası nuḳlını almaz aġzına
Ol kişi kim yėye bir kez sükker-i bādām-ı dōst

M28[b] 9 Yėdi deryā içre yunar ise ol pāk olmaya
Anı kim ḳalbini bir kez yumasa ḥammām-ı dōst

10 Gözlerin yumar cihān naḳşın temāşā eylemez
Her kime nā-geh görünse çehre-i gülfām-ı dōst

11 Rūze-i hicri nihāyet bulur anuñ ʿāḳıbet
ʿIyd-ı vuṣlatda ḳıla kim ṣoḥbet-i bayrām-ı dōst

[1406] يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ: "İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp da ona ortak koşanlar vardır. **Onları, Allah'ı severcesine severler. Müminlerin Allah'a olan sevgisi daha güçlü bir sevgidir** (Bakara, 2/165)."

[1407] yārī: yarın M, R

[1408] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."

[1409] Meclis-i *ḳālū belā*'da nūş ėdenler cām-ı dōst: *Ḳālū belā* meclisinde nūş ėdenler cām-ı dōst A

12 Nāfe-i Tātār-ı Çīne mi tenezzül ėder ol
Ṭuta dest-i cān ile kim zülf-i ᶜanber[1410] cām-ı dōst

13 Kim severse Rabbisin aġyāra şekvā eylemez
ᶜĀşıḳa ḥelvā görinür şiddet-i ālām-ı dōst

14 ᶜĀlem-i ġurbetde ḳaldum bī-kes ü āvāreyem
Bu göñül feryād ėder her bār işitse nām-ı dōst

15 Murġ-ı dil ṣayd oldı ẖāl ü zülfini görmiş gibi
Pes ṭolaşdı perr-i cāna caᶜd-ı müşgīn dām-ı dōst[1411]

16 Pes gelelüm söze şol-kim seve dāyim Rabbini
Ṭutup emrin ḳıla ṭāᶜat dėye budur vām-ı dōst

17 Ḥaḳ murādını göre nefsi murādın terk ėdüp[1412]
Dėye gelsün yėrine ol-dem rıżā-yı kām-ı dōst

R23b 18 ᶜĀşıḳ oldur dünyede maᶜşūḳı ne emr eylese
Anı ḳılup dėye kim bu resmedür iḳdām-ı dōst

19 Ḫiẕmetinde ola Mevlānuñ o ḳulluḳlar ėde
Yėyüp içüp milk içinde olmaya ẕemmām-ı dōst

20 Ėy ḲULOĠLI sev anı aṣlā ferāġat eyleme
Ėrişince saña tā kim rıḥlet-i hengām-ı dōst

45

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü[1413] ve ᶜamme nevālühü:

هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ[1414]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 İşit kim naṣṣ-ı Ḳurᵓānı Ḫudā emr eyledi bi'ẕ-ẕāt
ᶜAmel ėdenlerüñ nāzil olupdur şānına āyāt

[1410] ᶜanber: ᶜamber M
[1411] dām-ı dōst: cām-ı dōst A
[1412] nefsi murādın terk ėdüp: kendi murādın terk ėde A
[1413] celle celālühü: celle şānühü A
[1414] هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ: "Kimler de kötü amel getirirse, yüzüstü ateşe atılırlar. **(Onlara), 'Ancak yaptıklarınızın karşılığını görüyorsunuz.' (denir)** (Neml, 27/90)."

A32[b] 2 Şular kim ne ḳılurlarsa cezālar bulup anuñla
Göreler ḫayr u şer anda olup aᶜmāli taṣvīrāt

3 Muṣavver ola her şaḫṣuñ gelüp aᶜmāli ḳarşuda
Eger çirkin ise çirkin güzel ise ya maḥbūbāt

4 Cezālanmazsız illā kim yarın aᶜmāliñüz ile
Ḥużūr-ı Ḥaḳḳa gelürsiz ṭutuben elde mektūbāt

M29[a] 5 Ėder bu āyeti ḥuccet tamāmet Muᶜteziller hep
Kişi her ne ḳılur ise anuñla göre mesʾūlāt

6 Olar dėr kim cezālanmaz kişi illā ᶜamel birle[1415]
Pes onlar sözini ḳılur bu āyet ile bil is̱bāt

7 Dėrüz biz fażl-ı Ḥaḳḳ ile bulur anda kişi ecri
Budur bil mez̠heb-i Manṣūr ḫayr şer cümle maḳdūrāt

8 Muḳadderdür eger cennet eger nār ādeme lā-büd
Dilerse Ḥaḳ ᶜaẕāb ėder dilerse vėriser cennāt

9 Dilerse ṭamuya iḥrāḳ ėdüben yandurur ḳulın
Dilerse mīve-i bāġ-ı behişden ᶜarż ėder ravżāt

10 Ḫudānuñ dest-i luṭfında durur bunca ᶜibādu'llâh
Ne dilerse ḳılur eyle o ḳullarına fi'l-ḥālāt

11 Cihānda iᶜtibār āḫir nefesdür dėdi ᶜārifler
Bu söz ile ḳılurlar iᶜtizālüñ daᶜvisin iskāt

12 Ne fiᶜl ile kişi bundan gidüp ᶜuḳbāya naḳl ėtse
O ḥāl ile varur Ḥaḳḳuñ ḥużūrına bulup evḳāt[1416]

13 Ṭamu ehlinüñ aᶜmālin kişi işlerken ölseydi
Ṭamulıḳ olısar dėdi Resūlu'llâh anı heyhāt

14 Cinān ehlinüñ aᶜmālin ḳılurken kişi cān vėrse[1417]
Behişt ehlinden olısar dėmişdür anı ol sāᶜāt

[1415] birle: bula A
[1416] O ḥāl ile varur Ḥaḳḳuñ ḥużūrına bulup evḳāt: O ḥāline varur Ḥaḳḳuñ ḥużūrına bulur evḳāt A
[1417] Cinān ehlinüñ aᶜmālin ḳılurken kişi cān vėrse: Cinānuñ ehli aᶜmālin ḳılurken cān kişi vėrse R; vėrse: vėre A

15 Saña naḳl ėtdügüm cānā hep Allâhuñ resūlinüñ
Ser-ā-pā sözleridür kim ḳamu dürr ile meknūnāt

16 Buyurmışdur Teᶜāle'llâh kişi ne ḳılsa ḫayr u şer
Anuñla bile ḥaşr ola nitekim şems ile ẕerrāt

A33[a] 17 Hīç andan olmaya münfek meger o ḳul ėde tevbe
Pes iḫrāc eyleye dilden nitekim[1418] silinür mirʾāt

R24[a] 18 Ḳamu aᶜmāliñüz ile cezālar bulasız anda
Dėyü buyurmış ol Allâh bunı bil aṣl-ı maᶜḳūlāt

19 Şular kim olalar ṣāliḥ bugün dünyā sarāyında
Ḳıla beş vaḳt namāz anlar ṭutalar emr-i meşrūᶜāt

20 ᶜAlīye ṣordılar kimdür cinān ehli dėdi bizüz[1419]
Ya kim olsa gerek ġayrı dėdi ḲULOĠLI ol bi'ẕ-ẕāt[1420]

46

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1421]

شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ[1422]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlü/mefāᶜīlü/feᶜūlün

– – ˘ / ˘ – – ˘/ ˘ – – ˘/ ˘ – –

M29[b] 1 Ḥaḳ dėdi kelāmında bu āyāt-ı meserret
Ḳullarına ol eyleyüben ᶜarż-ı muḥabbet

2 Şol bal arısı yapsa ᶜasel dürlü çiçekden
Ḫalḳ anı şarāb ėdüp içe vėrüp o leẕẕet[1423]

[1418] nitekim: kim eyle R

[1419] cinān ehli dėdi bizüz: dėdi cinān ehli bizüz A

[1420] M'de çıkmaya
"Evveline baḳma aᶜmālüñ ṣoñıdur muᶜteber
Niçe müʾmin dirilenler āḫiri kāfir gider

S̱ābit olmışdur bu söz āyetle burhānla
Niçe kāfir var kim dünyādan gider īmānla" şeklindeki beyitler yazılmıştır.

[1421] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā A, R

[1422] شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ: "Onların karınlarıdan çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için bir ibret vardır (Nahl, 16/69)."

[1423] leẕẕet: leẕẕāt M

3 Maᶜcūn ėdüben yėyeler ol derde şifādur
Bir dürlü belā vėrse ger insāna mażarrat

4 Maᶜcūn ile hem şerbet ėder andan eṭıbbā
İnsāna devā içün olur dėdiler elbet

5 Ḥaḳ ḳullarına dürlü ṭaᶜām eylemiş iḥżār
Ḳurʾān-ı ᶜaẓīm içre daḫı eyledi minnet

6 Dāl ola bular ḳudretine Bār-ı Ḫudānuñ
Şükr eyle yėyüp rızḳını eyleme meẕemmet[1424]

7 Ẕikr ėtdi kelāmında dėyüp *fī-hi şifāʾün*[1425]
Fāʾidelenüp bu söz ile alalar ᶜibret

8 Bāġ-ı melekūt içre yaratmış o cihānbān
Envāᶜ-i fevākih ile insāna meveddet

9 Dāyim vėrür ol rızḳı dėmez dōst bu ya düşmen
Hīç bundan öte olmaya bir daḫı mürüvvet

10 Bu ḫānḳah-ı çarḫı düzüp şehr-i seḫāda
Pes ḳıldı ṣalā cümleye gösterdi fütüvvet

A33[b] 11 Dōst düşmen anuñ yėyüp içer rızḳını dāyim
Ḳulları gibi kimseden ol istemez ücret

12 Dėmez bu Yehūd ile Mecūsī ya Naṣārā
Rızḳını vėrüp her birine ėtmedi ḫisset

13 Milkinde anuñ yėyüp içer bunca ḫalāyıḳ
Eksilmeyüben çekmez o milk ıssı hīç ᶜusret

14 Baᶜżı ḳulına vėrür o Ḥaḳ bunca kerāmāt[1426]
Nā-geh ėrüşür ummaz iken başına devlet

15 Baᶜżını o Ḥaḳḳ evsaṭ-ı ḥāl eyledi efḳar[1427]
Çekdürdi aña niçe meṣāʾib ile ḳıllet

[1424] meẕemmet: minnet A
[1425] *fī-hi şifāʾün* (فِيهِ شِفَاءٌ): "...onda şifa vardır (Nahl, 16/69)."
[1426] kerāmāt: kerāmet R
[1427] Baᶜżını o Ḥaḳḳ evsaṭ-ı ḥāl eyledi efḳar: Baᶜżı ḳulına vėrür evsaṭ ḥāl ile efḳar A

16 Baᶜżı ḳulınuñ başına ḳor efser-i zerrīn
Nā-geh bulur ol ḫalḳ-ı cihān içre ḫoş ᶜizzet

17 Ol baᶜżısına vėrdi bugün bāġ u sarāyı
Hem baᶜża vėrür pes o ḳadar dünyede miḥnet

M30a R24b 18 Kimini ḳılur ḫˇāce kimin aña ėder ḳul
Eyleyüp aña şām u seḥer yoḳ yėre ḫiẕmet

19 Faᶜᶜāl-ı cihāndur o ḳılur her ne dilerse
Milkini o hīç kimseye ėtdürmedi şirket

20 ḲULOĠLI diler senden ė Cebbār-ı cihān kim
Nezᶜ içre bula[1428] yarlıġanup gül gibi raḥmet

47

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā cellā celālühü:[1429]

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ[1430]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlü/mefāᶜīlü/feᶜūlün
– – ᵕ / ᵕ – – ᵕ/ ᵕ – – ᵕ/ ᵕ – –

1 Ger bende iseñ ḥażret-i Mevlāya ḳulaḳ ṭut
Ḳo ġayrı sözi dergeh-i aᶜlāya ḳulaḳ ṭut

2 Hīç bundan eyü ḥuccet olur mı saña cānā
Oḳu işidüp imdi bu imżāya ḳulaḳ ṭut

3 Cin ile dėdi ḳılmadum insānı ol Allâh
İllā ki baña ḫiẕmet ėde pāya ḳulaḳ ṭut

4 Pes bunları ben eylemedüm dėdi cihānbān
ᶜİbādet içün eyledüm illāya ḳulaḳ ṭut

A34a 5 Ḳulluḳ ėdeler dėyü yaratdum ki bu nāsı
Pes niçe sever seni bu sevdāya ḳulaḳ ṭut

6 Ḳullanmaḳ içün ol bizi ḫalḳ ėde cihānda

[1428] bula: n'ola A
[1429] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā cellā celālühü: Ḳāle'llâhu teᶜālā cellā celālühü A
[1430] وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ: "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım (Zâriyât, 51/56)."

Sen ėtmeyesin imdi bu maᶜnāya ḳulaḳ ṭut

7 Ḳurtulımasın ṭutmaḳ ile milk-i cihānı[1431]
Gör n'oldı işit H̱üsrev ü Dārāya ḳulaḳ ṭut

8 Mevlāyı ḳoyup sen-de bugün ġayrıyı sevme
Ne_oldı ya olar[1432] Vāmıḳ u ᶜAẕrāya ḳulaḳ ṭut

9 Menşūr-ı H̱udā cārī olup emr-i İlâhī
Gel oḳı berātını bu ṭuġrāya ḳulaḳ ṭut

10 Buyurdı H̱udā ḳulluḳ içün ẖalḳı yaratdum
ᶜİbādet ėde zīr ile bālāya ḳulaḳ ṭut

11 Ṭut emr-i Ḥaḳı dėdi saña ḥażret-i Ḳurᵓān
Dėmedi yüri bir ḳuru[1433] ġavġāya ḳulaḳ ṭut

12 Yėrine getür şām u seḥer emr-i H̱udāyı
Levḥ üzre olan aḥsen-i mes̱vāya ḳulaḳ ṭut

13 Buyurdı bunı naḳl olunur Faẖr-ı risālet
Gel ᶜāşıḳ iseñ leyletü'l-İsrāya ḳulaḳ ṭut

M30[b] 14 Kim varsa Ḥaḳa ḳulluḳ ile bir ḳarış āẖir
Bir adım aña Ḥaḳ vara[1434] buraya ḳulaḳ ṭut

15 Her kim ki ėde cān ile Mevlāya iṭāᶜat
Ḥaḳ dėdi ḳoyar cennet-i Ṭūbāya ḳulaḳ ṭut

16 H̱alḳ ėde seni ẖiẕmet içün kendüye Allâh
Pes bu sözüme[1435] imdi ė hem-sāye ḳulaḳ ṭut

17 Dünyāyı bıraḳ ehlini pes diñleme zinhār[1436]
Ger ᶜāḳil iseñ daᶜvet-i ᶜuḳbāya ḳulaḳ ṭut

R25[a] 18 Gel ᶜāşıḳ iseñ sen de ė dil ġayrıyı terk ėt
Cān ile hemān dilber-i raᶜnāya ḳulaḳ ṭut

[1431] Ḳurtulımasın ṭutmaḳ ile milk-i cihānı: Ḳurılmasın ṭutmaḳ içün milk-i cihānı A
[1432] ya olar: ne olur A
[1433] ḳuru: ġuru A
[1434] vara: vėre A
[1435] sözüme: sözine R
[1436] zinhār: sen A

19 Cāhiller ile olma göñül eyle firārī
Dünyāda hemān ʿāḳıl ü dānāya ḳulaḳ ṭut

A34[b] 20 Bulmaġa murād eyler iseñ yār-i ḳadīmi
ḲULOĠLI sen ol ism-i müsemmāya ḳulaḳ ṭut

48

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1437]

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا[1438]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Pes bu resme dėdi maḥbūbına ol Cebbār işit
Mevtine remz ėtdi anuñ Vāḥid ü Ḳahhār işit

2 Dėdi ol gün yā Muḥammed dīnüñ ikmāl eyledüm
Bundan eyü kimse ḳılmaz sencileyin kār işit

3 Niʿmetüñ itmām olup buldı senüñ dīnüñ kemāl
Hep senüñ-çün yaradıldı cennet ü enhār işit

4 Şol Vesīle cennetin ben saña iḥżār eyledüm
Kim anuñ bāġında ḳıldum mīve vü es̱mār işit

5 Cennet-i Ḫuld u Naʿīmi hep müheyyā ḳılmışam[1439]
Hem anuñ içinde vardur lā-cerem gülzār işit

6 Ben senüñ dīnüñden İslāmuñdan[1440] oldum rāżī kim
Saña vėrüp cenneti ʿarż eyledüm dīdār işit

7 Āşiyān-ı vaḥdetüme açagör sen perr ü bāl
Benüm ile vāṣıl olmaḳ iste gel ėy yār işit

8 Ḫiẕmetüñden ben senüñ ḫoşnūdam illā ėy ḥabīb
Sen baña ʿazm eylegil aġyārı ḳo gel var işit

9 Ben seni kendüme daʿvet ḳıluram şimden-gėrü

[1437] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā A, R
[1438] الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا: "Bugün sizin için dîninizi kemâle erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için dîn olarak İslâm'ı seçtim (Mâide, 5/3)."
[1439] ḳılmışam: eyledüm A
[1440] dīnüñden İslāmuñdan: dīn-i İslāmuñdan A

Bu durur kim saña lāyıḳ aṣṣılu bāzār işit

M31[a] 10 Sen benüm dergāhuma gelüp ẖoş ᶜizzet bulasın
Ḥūrīler ola ḳapuñda ėrte ẖiẕmetkār işit

11 Baña yoḳdur dünyede hīç kimse senden sevgülü
Dergehüme sālik ol gel ėy güzel ruẖsār işit

12 Çek elüñ dünyā ve mā-fīhādan eyle iᶜtirāż
Gel bize bizden yaña ol dünyeden ferrār işit

13 Şol feżā-yı Lā-mekāna[1441] muṭmaᵓin nefs *irciᶜī*[1442]
Göç bu kes̱ret kişverinden Rabbüñe nā-çār işit

A35[a] 14 Fehm ėdüp mevtin Ḫudāya añladı[1443] rıḥlet ḳılur
İşbu āyet geldüginde Aḥmed-i Muẖtār işit

15 Gün gün aṣḥāba vaṣiyyet ḳılmaġa ėtdi şürūᶜ
Dėr idi vardur beḳāda cennet ile nār işit

16 Kim ki ṭuta şerᶜümi sünnetlerüm terk ėtmeye
Yarın Allâhuñ ḳatında ola ber-ẖurdār işit

17 Ḥażret-i Ḥaḳuñ olur ẖışmına maẓhar ᶜāḳıbet
Kim ḳılursa şirᶜatümden dünyāda idbār işit

R25[b] 18 Dīde-i *mā-zāġ*[1444] ile eylerdi aṣḥāba naẓar
Yaᶜnī raḥm ile ḳılur ol gözleri bīmār işit

19 Bu idi maḳṣūdı ıṣlāḥ ėde irşād eyleye
Ümmetini ḳayırur ol derdlere tīmār işit

20 Gül cemālüñ gösterüp eyle tesellī ẖāṭırın
ᶜAndelīb-āsā ḲULOĠLI ḳıldı āh u zār işit

49

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü[1445] ve ᶜamme nevālühü:[1446]

[1441] lā-mekāna: āsumāna A
[1442] *irciᶜī* (ارْجِعِي): "Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine **dön** (Fecr, 89/28)!"
[1443] añladı: geldi A
[1444] *mā-zāġ* (مَا زَاغَ): "Göz (gördüğünden) **şaşmadı** ve (onu) aşmadı (Necm, 53/17)."
[1445] şānühü: celālühü A, R

وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى[1447]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Keşti-i dil ḳılmasun ʿālemde ʿummān ile baḥs̱
ʿĀḳıl olan eylemez ʿömrinde nādān ile baḥs̱

2 Pes rivāyet olınur bir gėce ol Mūsā kelīm
Gördi ḫˇāb-ālūd olup düşinde bu şān ile baḥs̱

3 Ḥażret-i Ādem temes̱s̱ül olup aña görinür
Eylemek içün gelüp ol İbni ʿİmrān ile baḥs̱

4 Ḥażret-i Mūsā dėdi aña işitgil yā ebū[1448]
Niçün yėdüñ dāne kim olmadı şeyṭān ile baḥs̱[*1449]

5 Ol ḳadar es̱mār u eşcār[1450] cennet içre var iken
Ėtmedüñ engūr tüffāḥ ile rummān ile baḥs̱

M31[b] 6 Dāne-i Ḫuldı yėyüp evlāduña ġadr eyledüñ
Ḥaḳḳa ʿāṣī olup ėtdüñ ʿālī fermān ile baḥs̱

7 Bizi bile cennet-i aʿlādan iḫrāc ėtdürüp
Eyledüñ bilmezlik ėdüp emr-i Sübḥān ile baḥs̱

A35[b] 8 Sürer iken cennetüñ bunda ṣafāsın rūz u şeb
Eyler iken ravża-i ʿAdn içre Rıḍvān ile baḥs̱

9 Eyler iken dāyimā heşt-i behiştüñ ʿişretin
Ėder iken[1451] bāġ içinde ḥūr u ġılmān ile baḥs̱

10 Yüziñüz envāra müstaġraḳ iken Ḥavvā ile
Ḳılur iken ḥüsn içinde māh-ı tābān ile baḥs̱

11 Hem ḫiṭābet ėdüben secde ḳılurken her melek
ʿAlleme'l-esmāda[1452] ḳılurken sürūşān ile baḥs̱

[1446] ve ʿamme nevālühü: —A, M
[1447] وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى: "Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı (Tâhâ, 20/121)."
[1448] ebū: ebā R
[1449] "niçe" diyerek vezindeki aksaklık giderilebilir.
[1450] es̱mār u eşcār: eşcār u es̱mār A
[1451] Ėder iken: Eyler iken A, R
[1452] ʿAlleme'l-esmāda: ʿAlleme'l-esmāya A

12 Yā ebū[1453] niçün yėdüñ olup Ḥaḳa ʿāṣī dėdi
Ḥażret-i Ādem dėr ėtme ḥükm-i sulṭān ile baḥs̱

13 Ḥaḳ teʿālā beni ḫalḳ ėtmezden evvel çihil sāl
Kilk-i ḳudret eylemiş levḥ üzre dīvān ile baḥs̱

14 Yazuben Tevrāt içinde dėmiş Ādem Rabbine
ʿĀṣī olup ṣıya emrin ėde ṭuġyān ile baḥs̱

15 Şol ki emru'llâh ola yā Mūsā ben ḳādir miyem
Eyleyem ʿilm-i ezel içinde Raḥmān ile baḥs̱

16 Pes oḳumaduñ-mı Tevrātı görüp sen ėy oġul
Kim ḳılursın atañа ḫˇāb içre noḳṣān ile baḥs̱

17 Bu söz ile ḥażret-i Mūsāyı ilzām eylemiş
Ṣankim ėtmiş atası ev içre[1454] oġlan ile baḥs̱

R26[a] 18 Şol ezel kim naḳş ėde levḥ-i cebīnüñ üstüne
Anuñ-ıla ola mı eşyāda her ān ile baḥs̱

19 Ėy göñül şimşīr-i taḳdīre boyun vėr ʿāḳıbet
Rūstāyī[1455] ėdemez erbāb-ı dīvān ile baḥs̱

20 Bu ḲULOĠLI zülf-i yāruñ bendine olmış esīr
Ėtmiş ol[1456] ḥablü'l-metīn olan şu Ḳurʾān ile baḥs̱

50

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُواْ لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّهُ وَاللّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ[1457]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Budur şān-ı İlâhī olıgelmiş enbiyā iḫrāc
Ėdermiş ümmet-i aḳdem[1458] nebīsin dāyimā iḫrāc

[1453] ebū: ebā R

[1454] atası ev içre: āteş içre A

[1455] Rūstāyī: Rūşān? A

[1456] Ėtmiş ol: Ol ėtmiş A

[1457] وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُواْ لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّهُ وَاللّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ : Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır (Enfal, 8/30).

M32[a]-A36[a] 2 Resūli Mekke şehrinden çıḳarmaġa ėdüp niyyet
Şu Dāru'n-Nedveye gelüp dėrildi eşḳıyā iḫrāc

3 Ebū-Cehl anda baş idi ḳalanı aña uydılar
Ki yaʿnī Kaʿbeden ola Resūl-i kibriyā iḫrāc

4 Temes̱s̱ül olıben İblīs olaruñ üstüne girdi
Elinde var idi tesbīḥ ėder hem bir ʿaṣā iḫrāc

5 Yadırġadı Bū-Cehl anı ḳıyās ėtdi ola cāsūs[1459]
Dėdi bī-gānesin var git ol imdi nā-sezā iḫrāc

6 Dėdi-kim Şeyḫ-i Necdīyem dühūrı görmişem eks̱er
Umūr-ı külli bilmişem[1460] beni ėtmek ḫaṭā iḫrāc

7 Dėdi söyleñ görem bir bir nicedür mekriñüz aña
Pes ėtdi anda her biri nice söz nā-revā iḫrāc

8 Kimi dėr ḥabs ėdelüm bir eve ḳoyup anı muḥkem
Kimi dėr bir deve ile[1461] beriyyeye ola iḫrāc

9 Birinüñ sözini İblīs pesend eylemedi[1462] aṣlā
Bilüñ olmaz bu işlerle bugün derde devā iḫrāc

10 Ki nevbet degdi Bū-Cehle dėdi ḳatl ėdelüm fi'l-ḥāl[1463]
Ėdelüm aña[1464] bir gėce ki şimşīr-i fenā iḫrāc

11 Çü ḳātil kimdügi bilinmeyince vėrevüz diyet
Tesellī bula vāris̱ler ola māl-ı ġınā iḫrāc

12 Bu sözi işidüp İblīs dėdi-kim ber-ḫudār ol sen
Ne ʿāḳıl yigit olursın ėdüp böyle şeḳā iḫrāc

13 Bular bu meşveretdeyken ki nāzil oldı Cebrāʾīl
Bu āyet indi ḥaḳḳında çün emr ėtdi Ḫudā iḫrāc

[1458] aḳdem: aḳdām A
[1459] Yadırġadı Bū-Cehl anı ḳıyās ėtdi ola cāsūs: Yadırġadı Cehl anı ḳıyās ėtdi ola cāhil A
[1460] bilmişem: görmişem A, R
[1461] dėr bir deve ile: bir deve ile dėr R
[1462] pesend eylemedi: pesende etmedi A
[1463] dėdi ḳatl ėdelüm fi'l-ḥāl: dėdi ėdelüm ḳatl fi'l-ḥāl R; dedi ḳatl ėdelüm anı A
[1464] Ėdelüm aña: Aña ėdelüm A

14 Dėdi çıḳ Mekke şehrinden[1465] Medīneye sülūk eyle
Ebū-Bekri bile götür anuñla ol siyyemā iḫrāc*[1466]

15 Ṭanışdı Mefḫar-ı eşyā ᶜAlīyi yėrine ḳodı
Ebū-Bekri alup oldı şehirden ol Hümā iḫrāc

16 Meger Allâh bu eşḫāṣa ḥavāle eylemiş ġaflet
Olar uyuduġı gibi olur bād-ı ṣabā iḫrāc

A36[b] 17 Pes İblīs evvel uyandı çaġırup[1467] dėdi vāveylā
Bilüñ kim[1468] bu gėce olmış Muḥammed Muṣṭafā iḫrāc

R26[b] 18 ᶜAlīye ṣordılar ol-dem dėdi gitdi[1469] Resūlu'llâh
Kim ardınca anuñ oldı biraz ehl-i hevā iḫrāc

M32[b] 19 Varup bir ġāra girdiler örümcek ile gögercin
Yuva yapdı ḳapusına ḳılup perde aña iḫrāc

20 Gelüp nām u nişānın bulımadı anda müşrikler
ḲULOĠLI eyledi aña Teᶜāle'llâh ġıṭā iḫrāc[1470]

51

رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ[1471]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ḫānḳāh-ı ġamda abdāl olması ėy yār güç
Cürᶜadān-ı dest-i ḥayretde olan esrār güç

2 Mefḫar-ı eşyāya nāzil oldı[1472] bu āyet yine
Günden eẓhar ḥuccete cānā meded inkār güç

3 Dėdi dė kim yā Muḥammed ėy benüm Rabbüm ki sen

[1465] çıḳ Mekke şehrinden: Mekke şehrinden çıḳ R
[1466] "ol" kelimesi çıkarılırsa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[1467] çaġırup: çaġırdı R
[1468] kim: pes A
[1469] ol-dem dėdi gitdi: anı dėdi gėtdi A
[1470] ġıṭā: ᶜaṭā M, R
[1471] رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ: "Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme (Bakara, 2/286)!"
[1472] nāzil oldı: çün nāzil oldı A

Baña taḥmīl eyleme yoḳ ṭāḳatüm ol bār güç

4 Enbiyā kim benden aḳdem geldiler görüp cefā
Anlaruñ çekdügi baña gelmedi hemvār güç

5 Baña yükletme benüm yoḳ ṭāḳatüm yā Rabbenā
Anlara olmaḳ müşābih[1473] baña bu eṭvār güç

6 Erre ile kimini biçüp kimin işhād ėdüp
Kimini ṣuya kimin oda ṣalarlar nār güç

7 Ḥażret-i İbrāhīmi Nemrūd oda[1474] atmış idi
Hem Mesīḥi ḳaṣd ėderler ḳılmaġa ber-dār güç

8 Daḫı İsrāʾīl niçe yıl aġladı gözsüz olup
Yūsufuñ dellāl elinde gezdügi bāzār güç

9 Hem Ḫalīlu'llâh şol İsmāʿīli ḳurbān eyledi
Yėdi ḳurtlar cism-i Eyyūbı kim ol bīmār güç

10 Her nebīye bir belā ḳılmış musallaṭ ol İlâh
ʿĀşıġa bu resme olsa şīve-i dildār güç

A37[a] 11 İmdi yā Aḥmed olar gibi cefā çekmek saña
Ḳābil olmaz dünyede[1475] bārī bize yalvar güç

12 Benden evvel gelene vėrdügüñi yā Rabbi sen
Baña vėrme götüremem[1476] dė ki ėy Cebbār güç

13 Ṭāḳatüm yoḳdur benüm çekdügi yüke anlaruñ
Dėyüp eyle dėr temennā heybet-i Ḳahhār güç

14 Pes resūline bu minvāle ḫiṭāb ėtdi Ḫudā
Zīra bilmez kimse ne gelür başa aḳdār güç

M33[a] 15 Gül-ʿizār-ı vaṣla dāyim bülbül ėder intiẓār
Līk ḳış-ı fürḳat ile nīş-i zaḫm-ı ḫār güç

16 Cānib-i Ḥaḳdan gelür gerçi Resūle iltifāt

[1473] olmaḳ müşābih: müşābih olmaḳ A
[1474] oda: çün oda A
[1475] Ḳābil olmaz dünyede: Ḳāʾil olmaz dünyāda A
[1476] götüremem: götürmeyem A

Raġm-ı Bū-Cehl ile aña ṭaᶜna-ı küffār güç

17 Ėy göñül ᶜahd ile peymān bozmaḳ āsāndur velī
Mecmaᶜ-ı *ḳālū belā*’da[1477] ḳılduġuñ iḳrār güç

R27[a] 18 Derde uġramaḳ bugün āsān olur her kimseye
Pes ölümlü ḫasteye eylemesi tīmār güç

19 Enbiyāya nāzil olur gerçi kim vaḥy-i mübīn
Bir bölük ḳavm arasında eylemek iẓhār güç

20 Yā İlâhī bu ḲULOĠLI’na kebāyir bārını
Luṭf ėdüp yükletme yoḫsa çekmege miḳdār güç

52

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü:[1478]

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۞ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۞ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۞ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ[1479]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 ᶜĀşıḳ iseñ ḫānumānuñ gel reh-i cānāna ṣaç
Baḥr-i ᶜışḳ ġavvāṣı ol ᶜālemlere dür-dāne ṣaç

2 Ḥaḳ resūli seyr içün gāhī Hirānuñ ṭaġına
Devlet ile gider idi varuñ ol sulṭāna ṣaç

3 Cebreᵓīl nā-geh[1480] gözükdi aña perr ü bāl açup
Naḳd-i varuñ ėy göñül sen raḥmet-i Raḥmāna ṣaç

4 Ṭutuben anı ḳucaḳladı oḳıdı *iḳra*’yı[1481]
Dėdi bilmem oḳımaḳ ben ümmīyem ᶜirfāna ṣaç

[1477] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da, **‘Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, ‘Biz bundan habersizdik.’ dememeniz içindir (A’râf, 7/172).”

[1478] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü:: —A, M

[1479] اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۞ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۞ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۞ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ: “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı “alak”dan yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir (Alak, 96/1-4).”

[1480] nā-geh: nā-gāh A

[1481] *iḳra* (اقْرَأ): “Oku (Alak, 96/1).”

A37[b] 5 Üç kezin *iḳraʾ*[1482] dėdi yaʿnī aña kim oḳıġıl
Gėrü ṣıḳdı hem gėrü ḳoyvėrdi bu[1483] evzāna ṣaç

6 Dėdi nice oḳıyayım bilmezem ben ümmīyem
Dėdi Rabbüñ ismin oḳı varuñı Ḳurʾāna ṣaç

7 Eyle Rabbüñ kim bu insānı ḳara ḳandan düzüp
Ādem ėtdi cismüñüñ evrāḳını ol cāna ṣaç

8 Hem daḫı insāna taʿlīm eyledi bilmedügin
Rūy-ı zerdüñ ḫākini bu kīmyā-yı kāna ṣaç

9 Eyle Rabbüñ kim ḳamu ḫalḳdan durur ekrem İlâh
Kārbān-ı ʿaḳluñı imdi o bāzirgāna ṣaç

10 Daḫı taʿlīm eyledi levḥ-i ḳaleme yaz dėyüp
Fikretüñ cāmını cānā bu ulu fermāna ṣaç

M33[b] 11 Kim ne sırdur bu ki ümmī idi ol Faḫr-ı cihān
Gördi Cibrīli semāda sen bu[1484] murġa dāne ṣaç

12 Dehşet ėdüp evine geldi Ḫatīceye[1485] dėdi
Toḫm-ı varuñ ėy göñül imdi sen ol bostāna ṣaç

13 Varḳa dėrler idi bir rāhib var idi ol zamān
Aña dėdi Ḫatīce[1486] bu ḫˇānı ol mihmāna ṣaç

14 Gūş ėdüben dėdi ol Nāmūs-ı Ekberdür gelen
Fikretüñ müşgini sen ol bāl u perr-efşāna ṣaç

15 Yā Muḥammed söyle kendüñ dėdi nice gördügüñ
Dürc-i ḥikmet cevherini baña ṣarrāfāne ṣaç

16 Rāhibe bir bir Resūlu'llâh çü taḳrīr eyledi
Nuḳl-ı güftāruñ dėdi bu meclis-i īmāna ṣaç

R27[b] 17 Pes odur kim peyk-i Ḥażret geldi Mūsāya dėdi
Hem daḫı ʿĪsāya indi bu ki dil rindāna ṣaç

1482 *iḳra* (اقْرَأْ): "Oku (Alak, 96/1)."
1483 ḳoyvėrdi bu: ḳodı dedi buna A
1484 Cibrīli semāda sen bu: Cebrāʾīl semāda sen A
1485 Ḫatīce: Ḫadīce A, R
1486 Ḫatīce: Ḫadīce A, R

18 Ger o vaḳte ben ėreydüm saña yardım ėdedüm
Ḫāk-ı rāhuñ bir avuç ol zümre-i ṭuġyāna ṣaç

19 Zīra ḳavmüñ seni iḫrāc ėdiserdür Mekkeden
Her nebīyi senden evvel ėtdiler ʿiṣyāna ṣaç

20 Ėy ḲULOĠLI Faḫr-ı ʿālem sergüẕeştin ẕikr ėdüp
Sözlerüñ yāḳūtını imdi gel ol ʿummāna ṣaç

53

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1487]

A38[a]

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ[1488]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Bir gėce miʿrāc ėdüpdür āsumāna ol sirāc
ʿAzm ḳıldı nā-gehānī Lā-mekāna ol sirāc

2 Ḥażret-i Cebrāʾīli gönderdi Cebbār-ı cihān
Ėde bir şeb ʿazm ẕāt-ı Müsteʿāna ol sirāc

3 Pes getürdi bir Burāḳ-ı berḳ-reftārı aña
Kaʿbede varmışdı ḫᵛāb-ı ʿālī-şāna ol sirāc

4 Devlet-i nā-geh gibi Cibrīl aña geldi hemān
Görüp anı ṭurdı ol-dem[1489] şādmāne ol sirāc

5 Dėdi kim gel yā Muḥammed seni Rabbüñ istedi
Bu gėce gel zümre-i kerrūbiyāna ol sirāc

6 Ḥaḳ selām ėdüp ḥużūrına seni daʿvet ḳılur
Pes uzandı ḳalmayuben baş u cāna ol sirāc

M34[a] 7 Gėydi tāc u ḥulleyi ṭutdı rikābın Cebreʾīl
Pes süvār oldı Burāḳa kāmrāne ol sirāc

[1487] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, R

[1488] سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ: "Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir (İsrâ, 17/1)."

[1489] ol-dem: aña A

8 Seyr ėdüp tā Mekkeden ėrişdi Ḳudse ol zamān
Ḳodı ol yėrde Burāḳı nāzükāne ol sirāc

9 Enbiyā ervāḥı ḥāżır oldılar anda tamām
Geçdi mihrāba ṣoloḳ-dem mālikāne ol sirāc

10 Mescid-i Aḳṣāda ḳıldı pes iki rekᶜat namāz
Māhtāb olmış idi iki cihāna ol sirāc

11 Şöyle kim miᶜrācı yėrden göge dek uzatdılar
Ayaġını baṣdı nūrdan nerdübāna ol sirāc

12 İki kāse ṣundılar anda biri süd biri bal[1490]
Aldı südi içdi tā kim ḳana ḳana ol sirāc

13 Pes bulardan ṣoñra yöneldi[1491] semāvāt üstine
Leyletü'l-İsrāda gitdi yana yana ol sirāc

14 Gökleri bir bir temāşā eyleyüp geçdi öte[1492]
Ḳasdı bu kim ėre ḳudsī āşiyāna ol sirāc

A38[b] 15 Gördiler anı melekler hep ṣalāt eylediler
Pes bıraḳdı anları āh u fiġāna ol sirāc

16 Şol semend-i çarḫa rākib[1493] oldı bindi nefsine
Ṭutdı destinde zümürrüd tāziyāne ol sirāc

R28[a] 17 Ėrdi Sidre'l-Müntehāya Cebreᵓīl menziline
Gitdi Ḥaḳḳa baḳmadı ḥūr-ı cināna ol sirāc

18 Ḳaldı Cibrīl anda ol[1494] baṣdı ḳadem ᶜArş üstine
Ėrdi ol sāᶜat feżā-yı *kün fe-kān*'a[1495] ol sirāc

19 Gördi Ḥaḳḳı refᶜ olup küllī ḥicāb-ı mā-sivā
Ḥaḳḳ ile ḳıldı tekellüm ᶜāşıḳāne ol sirāc

[1490] biri süd biri bal: biri süd idi biri bal A
[1491] yöneldi: yolandı/yölendi? A
[1492] öte: üstüne A
[1493] rākib: girüp A
[1494] Cibrīl anda ol: Cebrāᵓīl anda A
[1495] *kün fe-kān* (کن فکان): "Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68)."

20 Ėy ḲULOĠLI gel anuñ ḥaḳḳında dilüñ söylesün
Şāyed elüñ alup atmaya yabana ol sirāc

54

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[1496]

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى[1497]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün
– – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –

1 Gel gūşvār-ı dilbere[1498] eyle göñül dür-dāne ḫarc
Naḳd-i vücūduñ ḳıl yüri ol laʿl ile mercāna ḫarc

2 Ol-dem Resūl-i kibriyā başdı ḳadem ʿArş üzre hem
Pes ḳıldı ḫˇān-ı raḥmetin Rabbü’l-ʿulā mihmāna ḫarc

M34[b] 3 Ol ḳaşları *ḳavseyn*[1499] işit buldı cenāb-ı Ḥażreti
Şol dīde-i *mā-zāġ*’ını[1500] ḳıldı o dem seyrāna ḫarc

4 Ḥaḳḳuñ cemāli Kaʿbesin anda ṭavāf ėtdi o şeh
ʿIyd-ı viṣāle cismini hep eyledi ḳurbāna ḫarc

5 Gördi Resūl-i lā-yezāl bi’ẕ-ẕāt anuñ dīdārını
Cismini ḳodı dünyede hem cānını cānāna ḫarc

6 Ḥaḳḳ ile söyleşdi kelām bīdār idi ṣanma menām
Buldı o bir aʿlā maḳām olsun aña kāşāne ḫarc

7 Gördi cenāb-ı Ḥażreti buldı ḥużūr-ı ʿizzeti
Tā kim bu fānī leẕẕeti ḳıldı hep ol Raḥmāna ḫarc

8 Her enbiyānuñ menzilin bir bir o seyrān eyledi
Her evliyānuñ maḥfilin ėtmişdi ol kervāna ḫarc

A39[a] 9 Ėrişdi ferdāniyyete ulaşdı vaḥdāniyyete
Andaġı cismāniyyete olsun ḳamu rūḥāne ḫarc

[1496] celle celālühü: —A, R
[1497] ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى: “Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu (Necm, 53/8-9).”
[1498] gūşvār-ı dilbere: şu var dilbere A
[1499] *ḳavseyn* (قَوْسَيْنِ): “(Peygambere olan mesafesi) **iki yay** aralığı kadar, yahut daha az oldu (Necm, 53/9).”
[1500] *mā-zāġ* (مَا زَاغَ): “Göz (gördüğünden) **şaşmadı** ve (onu) aşmadı (Necm, 53/17).”

10 Bir ḳaṭre iken baḥre ol ḳavuşdı deryā oldı āh[1501]
Ėtdi vücūdı ḳaṭresin ol bī-ᶜaded ᶜummāna ẖarc

11 Bir ẕerre iken kendüsi şems ü ḳamer oldı nihān
Ḳıldı vücūdı ẕerresin kim ol meh-i tābāna ẖarc

12 Ẓulmāt-ı cismāniyyeyi ḳodı ėrüp envāra o
Oldı göñül pervānesi ol şemᶜa-i lemᶜāna ẖarc

13 ᶜArş üstüne çün ḳodı pāy tā *ḳābe ḳavseyn*'e[1502] hemīn
Olsun dü āᶜlem milketi ol vaḳt ile ol āna ẖarc

14 Ol şeb cihān-ı vuṣlatı düzdi yanından ol Ḫudā
Ėtdi Resūlu'llâh ṣafā eylemedi bir dāne ẖarc

15 Aldı gelüp aṣḥābına beş vaḳt namāzı armaġan
Buyurdı Faẖru'l-ᶜālemīn ėdeler ol erkāna ẖarc

16 Şunlar ki müᵓminler durur ḳılalar anı rūz u şeb
Bu yolda ḳılġıl baş u can sen ol yüce fermāna[1503] ẖarc

R28[b] 17 Allâha ḳul ol ėy göñül emrini getür yėrine
Eyle bu varuñ dāyimā ol ẖiẕmet-i sulṭāna ẖarc

18 Pīr-i muḥabbet dāmenin ṭut ẖānḳāh-ı dünyede
Ḥulviyye-i esrāruñı[1504] eyle sen abdālāna ẖarc

19 Ḥablü'l-metīn-i şerᶜini elden ḳoma zinhār anuñ
Ḳılġıl dem-ā-dem dünyede hep[1505] sözlerüñ Ḳurᵓāna ẖarc

M35[a] 20 Bāzār-ı ᶜışḳ içre bugün ḲULOĠLI sen-de dāẖil ol
İmdi bu ᶜömrüñ naḳdini var eyle yana yana ẖarc

55

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1506]

[1501] ol ḳavuşdı deryā oldı āh: ol ḳavuşup deryā olup A
[1502] *Ḳābe ḳavseyn* (قَابَ قَوْسَيْنِ): (Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9).
[1503] fermāna: eyvāna A
[1504] Ḥulviyye-i esrāruñı: Ḫulḳiyye-i esrāruñı A
[1505] hep: her R

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى ۞ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى ۞ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى ۞ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى[1507]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Yā Resūla'llâh seni sevmeyen olsun nāra ħarc
Ezilüp düşmenlerüñ olur büt-i dīvāra[1508] ħarc

2 Ḥaḳ kelāmında senüñ-çün eyleyüp cānā ḳasem
Pes ḳılupdur sūre-i *ve'n-necm*'i[1509] ol sen yāra ħarc

A39[b] 3 Şol kevākib ḥaḳḳı-çün dėdi semāda zeyn olan
Āsumān-ı ḳudretümde olmış ol seyyāre ħarc

4 Anlaruñ ḥaḳḳı ḍalālet vėrmedüm ben yā ḥabīb
Fiʿlüñi azġun ėdüp hīç ḳılmadum evzāra ħarc

5 Hem o yılduzlar ḥaḳı-çün söylemezsin sen dürūġ
Vaḥy-ı Ḥaḳdur sözlerüñ olur ulu'l-ebsāra ħarc

6 Saña īmān getüren bulur behişt-i cāvidān
Nār ile ḳaṭrān olupdur ṭamuda küffāra ħarc

7 Pes sevenler bulısar anda liḳāmı[1510] tā ebed
Hem ḳamer-veşler cemālüñe kim ėy meh-pāre ħarc

8 Baş u cānı yolına ḳomaz mı ʿāşıḳlar senüñ
Bülbülāne ḳıldılar feryādı sen gülzāra ħarc

9 *Ḳabe ḳavseyn*[1511] oldı cānā şol kemān ebrūlaruñ
Leyletü'l-İsrā olan zülfüñ iki ruħsāra ħarc

10 Enbiyā sālārısın[1512] tāc-ı nübüvvet başuña
Ħoş yaraşur hem ridā *lev-lāke*[1513] sen ħünkāra ħarc

[1506] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R
[1507] وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى ۞ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى ۞ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى ۞ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى: "Battığı zaman yıldıza andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı. O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir (Necm, 53/1-4)."
[1508] olur büt-i dīvāra: ol bütün dīvāra A
[1509] *ve'n-necm* (وَالنَّجْمِ): "Yıldıza andolsun (Necm, 53/1)!"
[1510] anda liḳāmı: liḳāmı anda R
[1511] *Ḳābe ḳavseyn* (قَابَ قَوْسَيْنِ): "(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9)."
[1512] sālārısın: serverisin R

11 Ḳıldılar meydān-ı ʿışḳuñda selāṭīn cilveler
Başa çıḳmadılar olup günbed-i devvāra ḫarc

12 Ḫāl-i müşgīn ile her gāh leşker-i Hindūlaruñ
Rāh-ı ruḫsāruñda oldı sen ulu serdāra ḫarc

13 Bāġ-ı ḥüsn içre hezārān nergis-i mestāneler
Olmaḳ isterler şehā sen gözleri bīmāra ḫarc

14 ʿAndelīb-āsā seḥerlerde firāḳuñla senüñ
Eşk-i elem ėderem şol dīde-i ḫūnbāra ḫarc

15 Şehr-i fürḳatde ġarīb āvāre olan ʿāşıḳuñ
Müflis-i bī-kesdür ol ne ḳıla sen dildāra ḫarc

16 Ḳapuña aġlayu geldüm sen güle gönder beni
Cüzʾ-i iḥsānuñ yėter olursa bu cerrāra ḫarc

M35[b]-R29[a] 17 Bunca maḫlūḳāta ḳādirsin şefāʿat eyleseñ
Maṭbaḫuñdan bir ḳonuġa gūyā ol bir pāre ḫarc

A40[a] 18 Ṭālib iseñ ėy göñül yārin cemālin görmege
Cümle varuñ eyle bugün Aḥmed-i Muḫtāra ḫarc

19 Yā Resūla’llâh hediyye ḳılmaġa dergāhuña
Başımuñ almasın ėtdüm dāmen ü destāra ḫarc

20 Ėy gözüm ḳan aġlaġıl anuñ firāḳından seḥer
Ḳıl günāhuñdan ḲULOĠLI dilüñ istiġfāra ḫarc

56

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۞ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ[1514]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḫaber göndermedüñ-mi baña sen cānā ṣabādan[1515] hīç

[1513] *lev-lāke* (لولاك) : “**Sen olmasaydın**, sen olmasaydın, Ben âlemi yaratmazdım (Hadis için bk. Aclûnî, *age.*, s. 164, no.: 2123).”

[1514] وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۞ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ: “Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar. Onu beklemediği yerden rızıklandırır. Kim Allah’a tevekkül ederse, O kendisine yeter (Talâk, 65/2-3).”

ᶜAceb ḳābil midür kūyuñda bulmaḳ āşnādan hīç

2 Senüñ ol Kaᶜbe kūyuñı varup seyr ėtmese zāhid
Pes anuñ yoḳ durur ḥaẓẓı bilüñ ᶜömr-i Āṣafādan hīç*[1516]

3 Ḫuṣūṣan ḥażret-i Ḳurᵓān ne resm ile ḫaber vėrdi
Bilür misin ne gelmişdür Cenāb-ı Kibriyādan hīç

4 Şular kim ḳorḳa Allâhdan meᶜāṣī ḳılmaya[1517] hergiz
Kim ol Mevlā bilür misin neler vėre ġınādan hīç

5 Ḫudāya bir kişi bunda[1518] tevekkül eylese dāyim
Aña ḥasbī durur Allâh o ḳorḳmasun cefādan hīç

6 Anı maḥrūm ėdüp Mevlā çü ġayra iḥtiyāc ėtmez
Vėrür gizlü künūzından degilse eşḳıyādan hīç

7 Anı Ḥaḳḳ āteş-i faḳra bugün yandurmaya dėdi
İşitdüñ-mi bu aḫbārı Muḥammed Muṣṭafādan hīç

8 Ḥisāb olmaya ol ḳuluñ[1519] ne dünyāda ne ᶜuḳbāda
Ḫudānuñ vėrdügi erzāḳ ėrişmeye fenādan hīç

9 Ḫudā kāfīdür ol ḳula tevekkül eylese dėdi
Ḫudā şāfī degil lāzım şu Ḳānūn-ı Şifādan hīç

10 Anuñ rızḳını menᶜ ėtmege kimse[1520] olamaz ḳādir
Anı menᶜ ėdebilür mi yaġar-ısa semādan hīç

11 Ḥaḳuñ vėrdügi nesneyi kişi almaġa ḳādir mi
Ḥaḳuñ alduġı bir şeyᵓi_ide mi kimse ᶜaṭādan hīç

A40[b] 12 Cenāb-ı Ḥaḳ var iken sen niçün aġyāra baş egdüñ
Revā mı istemek rızḳın kişi her bī-nevādan hīç

M36[a] 13 Ḫuṣūṣan kim kitābında buyurdı kim baña ḳulum
Tevekkül olsa her ānı ḳomayam nā-sezādan hīç

[1515] cānā ṣabādan: bād-ı sabādan A
[1516] "ᶜömr-i Āṣafādan" terkibi "ᶜömr-i Āṣafdan" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[1517] ḳılmaya: ėtmeye R
[1518] bunda: çün A
[1519] ḳuluñ: ḳula A
[1520] rızḳını menᶜ ėtmege kimse: rızḳın menᶜ ėtmege kimesne A

14 Ḳapusın ġayrınuñ terk eyleyüp de Ḥaḳḳa yalvaran[1521]
Kişi bula mes̱ūbātı ėderse intikādan hīç

15 Bu dünyāda o dünyāda penāh ėdinecek mevżiᶜ
Ola mı ḳullara ġayrı ᶜaceb Rabbü'l-ᶜulādan hīç

16 Resūlüñ eşigine biz yüzümüz sürerüz her bār
Çü yoḳdur ġayrı bir süknā kim ol bāb-ı rıżādan hīç

R29[b] 17 Gözüm ayırmasun anuñ yüzinden Tañrı bir sāᶜat[1522]
Çevirür mi yüzin ᶜuşşāḳ ol alnı[1523] *ve'ḍ-ḍuḥā*'dan[1524] hīç

18 Anuñ şol nergis-i bīmārı *mā-zāġa'l-başar*[1525] olmış
Kim aña gizlü yoḳ bir şey᾿ S̱üreyyādan s̱erādan hīç

19 Bu deñlü ᶜārif ü āgāh iken pes şānuña düşmez
Ḫaber almamaḳ ėy dilber ġamuñla mübtelādan hīç

20 Anuñ *nūn ve'l-ḳalem*'dür[1526] ḳaşları ḲULOĠLI ol gözler
Degildür ayru *mā-zāġ*[1527] ile aṣlā *ḳul kefā*'dan[1528] hīç

57

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ[1529]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 ᶜAndelībā ḫārı terk ėt bāġ ile gülzāra ḳaç
Bu feżā-yı miḥneti ḳo ḳuytılu kuhsāra ḳaç

2 Dehr içinde Ḥaḳ cemālin görmek isterseñ eger
Ḳo bu kes̱ret[1530] milkin ėy şeh cennet-i dīdāra ḳaç

[1521] yalvaran: yalvaruñ A, R
[1522] anuñ yüzinden Tañrı bir sāᶜat: bir sāᶜat anuñ Tañrı yüzinden A
[1523] alnı: āl-i A
[1524] *ve'ḍ-ḍuḥā* (وَالضُّحَى): "Duhâ (kuşluk) vaktine and olsun (Duhâ, 93/1)."
[1525] *mā-zāġa'l-başar* (مَا زَاغَ الْبَصَر): "**Göz (gördüğünden) şaşmadı** ve (onu) aşmadı (Necm, 53/17)."
[1526] *nūn ve'l-ḳalem* (ن وَالْقَلَمِ): "**Nûn. Kaleme** ve satır satır yazdıklarına **andolsun** (Kalem, 68/1)!"
[1527] *mā-zāġ* (مَا زَاغَ): "Göz (gördüğünden) **şaşmadı** ve (onu) aşmadı (Necm, 53/17)."
[1528] *ḳul kefā* (قُلْ كَفَى): "**De ki**, Allah **yeter** (Ra'd 13/43)."
[1529] لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ: "Cehennemliklerle cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler kurtuluşa erenlerin ta kendileridir (Haşr, 59/20)."
[1530] kes̱ret: kesret M

3 Ḥaḳ kelāmında buyurdı cennet ü nār ehlini
Müstevī olmazlar ėy dōst imdi sen anlara[1531] ḳaç

4 Hīç berāber mi olur[1532] ehl-i behişt ṭamu ile
Ehl-i cennet *fāʾizūn*[1533] olur kim ol ebrāra ḳaç

5 Ehl-i nār olur cehennemde ʿaẕāba muttaṣıl
Anlaruñ sen kürbetinden ḥażret-i Cebbāra ḳaç

A41[a] 6 Ehl-i cennet ʿişret içinde ṣafālarda olur
Ehl-i nār ola ṭamuda imdi gel bir pāre ḳaç

7 Hep olar deryā-yı āteş içre müstaġraḳ ola
Sen bulardan iḥtirāz ėt ḥażret-i Ġaffāra ḳaç

8 Bir degildür ehl-i nār ile cehennem ʿaskeri
Sen ḥaẕernāk ol olardan[1534] Īzid-i Settāra ḳaç

M36[b] 9 Dėdi Ḳurʾān ehl-i cennet olalar hep *fāizūn*[1535]
Dėye anlara melekler *taḥtihe'l-enhār*'a[1536] ḳaç

10 Ėy göñül eyle cehennemden hemīşe iʿtirāż
Ḥaḳḳ ile *ḳālū belā*'da[1537] ḳılduġun iḳrāra ḳaç

11 Çekme zaḥmet bunda sen bir dāne içün murġ-vār
Pes bu yoḳluḳdan güẕer ḳıl ol ṭolu anbāra ḳaç

12 Bunda ṭutmazsın[1538] ḳarārı Rüstem-i Destān iseñ
Evveline nāẓır olma imdi āḫir kārına ḳaç

13 Ne ṭurursın rūz u şeb sen işbu ẓulmāniyyede
Gel bıraḳ bu kāyinātı ʿālem-i envāra ḳaç

[1531] sen anlara: seyyāre A

[1532] berāber mi olur: berāber olur mı A

[1533] *fāʾizūn* (فَائِزُونَ): "...kurtuluşa erenler (Haşr, 59/20)."

[1534] ḥaẕernāk ol olardan: bulardan ḥaẕernāk ol R

[1535] *fāʾizūn* (فَائِزُونَ): "...kurtuluşa erenler (Haşr, 59/20)."

[1536] *taḥtihe'l-enhār'* (تَحْتِهَا الْأَنْهَار): Kur'an'da cenneti tasvir eden ayetlerde sık sık geçen ve cennetin "**altında ırmaklar**" aktığını belirten ifade (bk. Bakara, 2/25, 266; Al-i İmrân, 3/15, 136, 195, 198; Nisâ, 4/13, 57, 122).

[1537] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."

[1538] ṭutmazsın: dutmazsın R

14 Derdmendāne niçe bir bunda rencūr olasın
Ṭut reh-i dāru'ş-şifāyı derdüñe tīmāra ḳaç

15 Bu beyābān içre cānā olmaġıl ḳula ḳarīb[1539]
Dāḫil ol bāġ-ı behişte kim ulu'l-ebṣāra ḳaç

16 Pāydār olmaz metāᶜ-ı dünyā hīç bir kimseye
Sen bu kes̱retden elüñ çek ol ulu ḫünkāra ḳaç

R30[a] 17 Dünyānuñ vīrānesinden ėy dil uṣanmaz mısın
ᶜAzm ėdüp maᶜmūr iline sen-de ol miᶜmāra ḳaç

18 Dem-be-dem[1540] fiᶜl-i meᶜāṣīden ḥaẕer ḳıl ėy göñül
İsteyüp dāyim şefāᶜat Aḥmed-i Muḫtāra ḳaç

19 Diler iseñ sen rıżāu'llâha dāḫil olmaġa
Her seḥerlerde dem-ā-dem milk-i istiġfāra ḳaç

20 Ėy ḲULOĠLI ḳıl temennā sen de Ḥaḳ dergāhına
Bu metāᶜ-ı dünyāyı vėr aṣṣılu bāzāra ḳaç

58

A41[b] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1541]

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ[1542]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ol Raḥīmüñ raḥmetine cennet ü nār iḥtiyāc
Ḳullarınuñ āh u feryādına ḫünkār iḥtiyāc

2 İstemez mi ehl-i derd olan devāyı ᶜāḳıbet
Bir tabībüñ merhemine niçe bīmār iḥtiyāc

[1539] ḳula ḳarīb: ġūla ḳarīn R

[1540] dem-be-dem: maᶜden A

[1541] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —M

[1542] لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ: "Eğer biz, bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz (Haşr, 59/21)."

3 Dilemez mi ṣanduñ ol feryād u efġān ėtdügüm
ʿĀşıḳuñ āh u enīnine o dildār iḥtiyāc

4 Ḥaḳ kelāmında dėmiş Ḳurʾānı bir ṭaġa eger
İndüreydük olmaz idi ʿālemde kühsār iḥtiyāc*[1543]

M37[a] 5 Ḫaşyet-i Ḥaḳdan o ṭāġ olurdı anda çāk çāk
Aña olmaz idi aṣlā daḫı bir kār iḥtiyāc

6 Ḫavf-ı Ḥaḳdan yüce ṭaġlar pāre pāre olsalar
Hiç saña olmaz mı cānā ḫavf-ı Cebbār iḥtiyāc

7 Dünyāda bu ḫalḳ-ı ʿālem oldı rencūra şebīh
Olmaya mı derdlüler derdine tīmār[1544] iḥtiyāc

8 İmdi bu Ḳurʾānı sen cānuñda ṣaḳla ėy püser
Ḫ˘āce-i Hindū ėdünür[1545] müşk-i Tātār iḥtiyāc

9 Āḫiret milki sefer gibidür olmaz yalıñuz[1546]
Tefriḳa olmaya leşker oldı serdār iḥtiyāc

10 Şol ki Ḳurʾān-ı ʿaẓīmüñ ḥükmine ḳāʾil degil
Çıḳar İslāmdan bugün olur aña dār iḥtiyāc

11 Günden eẓhardur Ḥaḳuñ āyātı ṭutmış ʿālemi
Kim anı tekẕīb ėde olmadı inkār iḥtiyāc

12 Ṭaġ ėdüp ḫaşyet taḥammül ėtmeye Ḥaḳ ḫışmına
Ḳorḳmayan insāna oldı añla zünnār iḥtiyāc

13 Gör ne kim Ḥaḳḳuñ kelāmını kimesne[1547] lā dėmez
Görmeyenlere hidāyet birle ebṣār iḥtiyāc

A42[a] 14 Vaḥy-i Rabbānī bir iki gün şu nāzil olmasa
Maḳdemine Cibrīlüñ olurdı Muḫtār iḥtiyāc

15 ʿĀşıḳuñ aġladuġına ėtdi maʿşūḳ iftiḫār
Bülbülüñ feryādına ʿālemde gülzār iḥtiyāc

[1543] İndüreydük olmaz idi ʿālemde kühsār iḥtiyāc: İndüreydük ėdülmez idi ʿālemde kühsār iḥtiyāc A (Her iki şekliyle de vezin aksamaktadır.)
[1544] derdlüler derdine tīmār: dertlüler derdine bīmār A, R
[1545] ėdünür: dėnilür A
[1546] yalıñuz: bāḳīñüz/baḳıñuz A, R
[1547] kimesne: kimse A, R

R30b 16 Bunda sen Rabbüñ içün her bār ḫiẕmet ḳılmada
Cennet içre[1548] saña ḥūrīlerle ebkār iḥtiyāc

17 Bu göñül ṣaḥrāsını sen ṣusız ėtme ḫuşk-vār
Zīra baġ-ı ḳalbüñe envār u enhār[1549] iḥtiyāc

18 Yıḳulur gün gün[1550] sen ihmāl eyler iseñ ötesi
Anı taᶜmīr ėtmege ġāyetde miᶜmār iḥtiyāc

19 Ger ḥaḳīḳat bāġına girdüñse güller dėrmege
Gel tehī-dest varma anda saña destār iḥtiyāc

20 Ėy ḲULOĠLI evc-i istiġnāda olġıl dāyimā
Kim Hümā-veş olana olmadı murdār iḥtiyāc

59

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1551]

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا[1552]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün
– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

M37b 1 Ḳapuñda vardur bilürem her bār-ı iḥsāna ᶜilāc
Bulmış şu dīv-i Ehremen mühr-i Süleymāna ᶜilāc

2 Ol Bār-ı bī-hemtā dėdi vaḥy eyleyüp muḫtārına
Ḳurᵓānı ḳılmışam bugün ben ehl-i īmāna ᶜilāc

3 Aᶜnī şifā içün anı iḥbāṭ u inzāl eyledüm
Cümle ḳulūb emrāzına ol ola her āna ᶜilāc

4 İmdi bu Ḳurᵓān-ı şerīf derde devādur[1553] bilmiş ol
Kāfirlere olmaz şifā illā Müsülmāna ᶜilāc

5 Ẓālimlere yoḳdur anuñ ẕerre ḳadar nefᶜi dėyüp
Buyurdı Cebbār-ı cihān olur o ḫüsrāna[1554] ᶜilāc

[1548] içre: içinde A
[1549] envār u enhār: envāᶜ-ı enhār R
[1550] gün: bugün A
[1551] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —R
[1552] وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا: "Biz Kur'an'dan, mü'minler için şifa ve rahmet olacak şeyler indiriyoruz. Zalimlerin ise Kur'an, ancak zararını artırır (İsrâ, 17/82)."
[1553] devādur: devā A

6 Ḳurʾān seni bil Rabbüñe daʿvet ḳılur leyl ü nehār
Bulmaḳ dilerseñ oḳı ṭut cennāt-ı Rıḍvāna ʿilāc

7 Bir nehr-i cārī gibidür hem yur arıdur ol seni
Ṣudur hem ʿāḳıbet olan bāġ ile bostāna ʿilāc[1555]

A42[b] 8 Hem ol-durur bil ādemi Rabbüñe yaḳīn[1556] eyleyen
Ḳoyan Naʿīm ü cennete olan her ʿiṣyāna ʿilāc[1557]

9 Şeyḫ Cüneyid buyurdı kim baġlu durur yollar ḳamu
İllā Resūlüñ is̱ridür kim ḳurb-ı sulṭāna ʿilāc

10 İmdi Resūlu'llâh yolı ṭutmış durur Ḳurʾān ile
Var ise ʿaḳluñ eylegil bulmaġa Ḳurʾāna ʿilāc

11 Anı oḳı ṭut ḥükmini olmayup andan ṭaşra tā
Kim bulasın anuñ ile her derde dermāna ʿilāc

12 Bulmaġ[1558] içün yol ʿāḳıbet Ḥaḳḳuñ cenāb-ı ḳurbına
Hīç bundan eyü dünyede olur mı insāna ʿilāc

13 Bir kimse ṭāġī oluben niçe yıl azġun olsadı[1559]
Oḳıya bir āyet eger bulur o ġufrāna ʿilāc

14 Bir kimse müflis oluben ḳalsa o künc-i faḳrda
Oḳısa Ḳurʾānı bula māl-ı firāvāna ʿilāc

15 Bir kimse Ḳurʾānı eger oḳıyup aġlasa idi[1560]
Gözlerinüñ yaşı olur laʿl-i Bedaḫşāna ʿilāc

R31[a] 16 Ḳurʾān oḳımaġı kişi ʿādet[1561] ėdinse rūz u şeb
Ḥaḳḳ ile söyleşmiş olur ol ʿālī fermāna ʿilāc

17 Bunda şu kişi nefsini ḥabs ėdüp āyāt oḳısa
Anda bulısardur işit cennetde seyrāna ʿilāc

1554 ḫüsrāna: ḫüsrevāna A
1555 Ṣudur hem ʿāḳıbet olan bāġ ile bostāna ʿilāc: Ḳoyan Naʿīm ü cennete olan her ʿiṣyāna ʿilāc A
1556 yaḳīn: yāḳın M
1557 Ḳoyan Naʿīm ü cennete olan her ʿiṣyāna ʿilāc: Ṭoludur hem ʿāḳıbet olan bāġ ile bostāna ʿilāc A
1558 Bulmaġ: Bulmaḳ A
1559 azġun olsadı: olsa dėdi A
1560 idi: dėdi A
1561 ʿādet: ʿāded A

M38[a] 18 Ḥükmüni her kim dünyede anuñ yėrine getürür
Bula behişt içre hemān ol ḳurb-ı Raḥmāna ᶜilāc

19 Ėy dil eger ᶜāşıḳ iseñ Ḳurᵓān oḳı ṣādıḳ iseñ
Dergāhına lāyıḳ iseñ bul vaṣl-ı Sübḥāna ᶜilāc

20 ḲULOĠLI īmān istegil ᶜafv ile ġufrān istegil
Ṣon demde Ḳurᵓān istegil kim ola bu cāna ᶜilāc

60

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[1562]

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي
جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ[1563]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün
– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

A43[a] 1 Vaᶜde ḳılupdur ol İlâh ḳullarına bī-iḥtiyāc
Şunlar kim īmān getüre dergāhuma muḥtāc u aç

2 Şol müᵓminīn ü müᵓmināt muᶜtaḳ[1564] olup bula berāt
Vėrem şu mesken ṭayyibāt ḳılam oları izdivāc[1565]

3 Cennāt-ı ᶜAdn içre olar ᶜālī menāzil bulalar
Pes anda bāḳī ḳalalar ḫilᶜatler ile başda tāc

4 Ḥaḳḳuñ rıżāsı ḳurbını anda bulalar tā ebed
Ḥūrī ḳuṣūrı hem cinān laᶜl ü zeberced bī-ᶜilāc

5 Ol cennet-i ᶜAdn içre Ḥaḳ yüce sarāylar eylemiş
Enhār aḳar taḥtında pes ṭatlu[1566] ṭuru māyil mizāc

6 Fevz-i ᶜaẓīm dėnüldügi ulu saᶜādetdür işit
Yaᶜnī bula anda kişi Tañrı rıżāsın ibtihāc

[1562] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M, R

[1563] وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ: “Allah, mü’min erkeklere ve mü’min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler va’detti. Allah’ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır (Tevbe, 9/72).”

[1564] muᶜtaḳ: muᶜtāḳ A, M

[1565] oları izdivāc: oları ben izdivāc A

[1566] ṭatlu: ṭolu A

7 Ol ṣular anda kim aḳar bal u şekerden ṭatludur
Ṣāfī cevāhirden sarāy olmış-durur ṣanma zücāc

8 Murġ-ı riyāżı cennetüñ altun gümiş ḳanatludur
Ḳumrīye sen ėtme ḳıyās yāḫud gögercin yā dücāc

9 Hem cennetüñ ırmaḳları oldı Raḥīḳ ü Selsebīl
Böyle rivāyet ḳıldılar dėmiş kim anı ol sirāc

10 Bir kerbici altun ola biri gümiş dīvārunuñ
Hem ṭopraġı misk-i Ḫoten sen bu söze olma lecāc

11 Ḥaḳḳ ol evi müʾminlere vaᶜde ḳılupdur dünyede
Gūş eyleyüp bu sözleri gel imdi sen ol ile ḳaç

12 Bunca[1567] kerāmātı Ḫudā anda saña vėrmek diler
Bunca maḳāmātı İlâh eyledi sende indirāc

13 Vėreler atlar nāḳalar müʾminlere binmek içün
Laᶜl ü zebercedden eger oyan ola daḫı hidāc

M38[b] 14 Seyrān ėdiserdür kişi bir anda bir aylıḳ[1568] yolı
Ṭayrān ėdiserdür uçup bāġ-ı behişti ol revāc

R31[b] 15 Yāḳūt-ı aḥmerden ola ṭāḳ u revāḳı cennetüñ
Ṣāfī zümürrüdden ḳapu ṣanma anı sāc ile ᶜāc

A43[b] 16 Şol ḥūrīler kim vėre Ḥaḳ yāḳūt u mercān gibidür
Mis̱li bulunmaz dünyāda miskden ola zülf ile saç

17 Yeşil muṣannaᶜ ḥulleler ola cinān içre laṭīf
Ola cevāhirden niṭāḳ bu resmedür añla nitāc

18 Müʾminler anda şād ola Ḥaḳḳuñ viṣālini bula
Dōstuñ cemāli Kaᶜbesin ėde ṭavāf eyleye ḥāc

19 Var ise ger sende nikāḥ cān ile eyle ᶜazm-i rāh
Her dem seḥerler[1569] ėdüp āh ol yola bu varuñı ṣaç

[1567] Bunca: Bunda A
[1568] aylıḳ: yıllıḳ R
[1569] seḥerler: seḥerde A

20 Yā Rabbenā eyle kerem sensin göñülde muḥterem
ḲULOĠLI dėr anı görem ebvābını sen aña aç

61

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[1570]

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ[1571]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/feʿūlün
⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – –

1 Elā ėy derd ile dermāna muḥtāc
Veyā ėy dergeh-i sulṭāna muḥtāc

2 Dem-ā-dem Rabbüñi nefsüñde ẕikr ėt
Olıgör ḥażret-i Yezdāna muḥtāc

3 Tażarruʿ ḳıl derūnī pāy-ı yāre
Olursañ cān ile cānāna muḥtāc

4 Sefer ḳıl ḥażretine ḍāriʿāne
Kim olma bunda cüzʾī nāna[1572] muḥtāc

5 Ḫudā teklīf ėdüp dėr ẕikr ėdüñ hā
Ḫafī olsun kim ol efġāna muḥtāc

6 Ḥaḳı ẕikr ėt derūnī ḫāliṣāne
Ki sensin raḥmet-i Raḥmāna muḥtāc[1573]

7 Gėce gündüz Ḥaḳı ẕikr eyle bunda
Çü sensin ol yüce Sübḥāna muḥtāc[1574]

8 Ṣaḳın kim ġāfilīnden olmayasın
Gėrü sensin pes ol ġufrāna muḥtāc

[1570] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü: Ḳāle’llâhu teʿālā A; —M
[1571] وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ: “Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam zikret ve gafillerden olma (A’râf, 7/205).”
[1572] nāna: ḳana A
[1573] Ki sensin raḥmet-i Raḥmāna muḥtāc: Ki sensin ol yüce Sübḥāna muḥtāc R
[1574] Çü sensin ol yüce Sübḥāna muḥtāc: Ki sensin raḥmet-i Raḥmāna muḥtāc R

9 Göñül bir ev durur aġzuñ ḳapudur
Pes olur ol ḳapu derbāna muḥtāc

A44[a]-M39[a] 10 Ḳapuda olmasa derbān u bevvāb
Kim ol maḫzen olur düzdāna[1575] muḥtāc

11 Ḥarāmī girür ol evüñ içine
Ki zīrā ḫālīdür vīrāne muḥtāc

12 Rivāyet olunur Faḫr-ı risālet
Buyurdı her sözi iẕᶜāna muḥtāc

13 Ki vardur her kişide gizlü İblīs
Göñülde ṣaḳludur nā-dāna muḥtāc

R32[a] 14 Ḳaçan ẕikr ėtse Rabbini kişi ol-dem
O ḳaçar ṣaḳlanup rīzāna muḥtāc

15 Ẕikirden kişi ḫālī olsa fi'l-ḥāl
Olur ol vaḳt o dil şeyṭāna muḥtāc

16 Yine ẕikr eyledükçe ḳaçar ol cin
Göñül olmaz bu dem şerrāna muḥtāc

17 Ḫuṣūṣan ḥażret-i Cebbār-ı ᶜālem
Saña emr ėtdi ol fermāna muḥtāc

18 Beni ẕikr eyleñüz dėr ḫufyeten siz
Bu sözlerdür ḳatı īmāna muḥtāc

19 Ola kim ġāfilīnden olmayasız
Oluñ şām u seḥer Ḳurʾāna muḥtāc

20 ḲULOĠLI dergehüñde yā İlâhī
Olupdur kim senüñ iḥsāna muḥtāc

62

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1576]

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۞ وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا[1577]

[1575] düzdāna: dür-dāne A, R
[1576] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā A; —R

Feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūl
˘ – – / ˘ – – / ˘ – – / ˘ – – / ˘ –

1 Dėmiş Ḥaḳ teʿālā resūline sen gözün aç
Kim irsāl ėdüp eyledüm[1578] ben seni indirāc

2 Daḫı şāhid ėtdüm mübeşşir neẕīr eyledüm
Çü ḳıldum seni dergehümde baña iḥtiyāc

3 Seni dāʿī ḳıldum bu ḫalḳı baña daʿvet ėt
Şeb-i ẓulmet içre seni eyledüm bir sirāc

A44[b] 4 Şu küffārı daʿvet ḳılup eyle dīne ṣalā
Bu Ḳurʾān ile anlaruñ derdine ḳıl ʿilāc

5 Şu kim gele īmāna[1579] bula [o] cennetde ḥūr
Vėrem ḥulleler hem Burāḳ anda aña taḫt u tāc*[1580]

6 Bula bī-nihāyet benüm niʿmetüm[1581] raḥmetüm
Bağışlayam ebkār aña ėdine izdivāc

M39[b] 7 Daḫı dīnüñ ėdem senüñ ben [ki] ibḳā dėdi
Bula ʿālem içre senüñ bu metāʿuñ revāc

8 Senüñ şöhret ü heybetüñ ʿālemi hep ṭuta
Şu şehler vėre ḳamusı ḥażretine[1582] ḫarāc

9 Senüñ ümmetüñ ʿālemi żabṭ ėde şarḳ u ġarb
Ala kāfirüñ beglerinden olar cizye bāc

10 Bugün seyf-i ḳāṭıʿ[1583] vėrildi elüñe senüñ
Ġazā ḳıl yine kāfirüñ üstüne ol lecāc

11 Seni ʿāleme raḥmet ėtdüm bugün ėy ḥabīb
Şefīʿ ol aña kim[1584] ḳıla dīnüñe imtizāc

[1577] إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝ وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا: "Ey Peygamber! **Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik** (Ahzâb, 33/45-46)."
[1578] eyledüm: ėtdüm A
[1579] gele īmāna: īmāna gele A
[1580] Vezindeki aksama "-ler" veya "hem" ibarelerinden birisi çıkarılarak giderilebilir.
[1581] bī-nihāyet benüm niʿmetüm: nihāyet benim naʿīm ü A
[1582] ḳamusı ḥażretine: ḥażretine ḳamusı A
[1583] ḳāṭıʿ: ḳāṭıʿuñ A
[1584] aña kim: kim aña A

12 Şu kim mü᾿min ola vėre saña dāyim ṣalāt
Namāzın ḳılup eylese[1585] evümi bunda ḥāc

13 Zekātını vėrüp ki li’llâh ėde ol ġazā
Vėrem ecrini cennet içre bulup ibtihāc

R32[b] 14 Ḳaṣırlar vėrem aña altun ola her dīvār
Ki nāzük ola[lar] leṭāfetde ṣankim zücāc

15 Netīce bu-dur[ur] seni eyledüm ben resūl
Ṣoñı yoḳ-durur dünyānuñ imdi sen baña ḳaç

16 Vėrem ḫilᶜat-i niᶜmet-i raḥmeti anda ben
Şu kim benüm içün geçüre günin yalın aç

17 Göñül āḫiret milkini eylegil iştirā
Cihān naḳdini sen anuñ yolına cümle ṣaç

18 Dilerseñ eger āḫiret gözleme dünyāyı
Göze ḳaşa nāẓır olup dileme zülf ü saç

A45[a] 19 Bu ḥuccet yėter ẕemm ėdüp-dur[ur] anı Resūl
Temessük ėdüp sözini eylegil iḥtiyāc

20 ḲULOĠLI sirāc-ı münīri gözet dāyimā
Ḳapusında sā᾿il gibi yalvarup elüñ aç

63

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ[1586]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

1 Ėy dil hidāyet ėrişüp döndüñ-mi ol sulṭāna hīç
Bulduñ-mı nehc-i maġfiret bārī ulu ġufrāna hīç

2 Bir gün Ebū Ṭālib işit[1587] dünyādan ėderken sefer

[1585] ḳılup eylese: eylese ḳılup A

[1586] إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ: “Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir (Kasas, 28/56).”

Geldi Resūlu'llâh dėdi gelmez misin īmāna hīç

M40[a] 3 Yā ᶜammī īmāna gelüp dīnüme girürseñ dėdi
Żāmin olayın Ḥaḳ seni yandurmasun nīrāna hīç

4 Bir kerre dė ėdüp ḳabūl sen lā-İlâhe ille'llâh
Yaḳmasun Allâhuñ seni şol āteş-i sūzāna hīç

5 Ben *raḥmeten lil-ᶜālemīn*[1588] olduġum iṡbāt eyledüm
Ehl-i cinānı[1589] ol Ḫudā uġratmaya ṭūfāna hīç

6 İşitdi çün anuñ sözin yumdı gözin der-sāᶜat ol
Baḳmadı bir daḫı gėrü ol ruḫları[1590] tābāna hīç

7 Dėdi ya ᶜammī ne ᶜacep sözüm ḳabūl eylemedüñ
Bārī tenezzül ḳılmaduñ şol cennet-i Rıḍvāna hīç

8 Dėr yā Muḥammed ḳo beni ġāyet ile utanuram
Tā kim ṣanādīd-i Ḳureyş ḳāyil mi bu erkāna hīç

9 Şimdi olaruñ ḳatına varsa gerek rūḥum benüm
Beni hicāb ile meded gönderme ol aᶜyāna hīç

10 Dėyeler atañ dīnini ḳoduñ da geldüñ buraya
Şöyle revā mı uyasın dünyāda bir oġlana[1591] hīç

11 Gūş eyleyüp anı Resūl[1592] nevmīd oluben aġladı
Yā Rab dėr inṣāf ėtmedi ᶜammüm benüm küfrāna hīç

12 Anı baña baġışlayup yā Rab hidāyet ḳılmaduñ
Baḥr-ı keremden vėrsedüñ naḳs ola mı ᶜummāna hīç

A45[b] 13 Evinde Aḥmed bu sözi söyleyüben aġlar iken
Geldi ᶜAlī dėr yā Resūl atam şu güstāḫāne hīç

R33[a] 14 Sözüñ ḳabūl eylemeyüp gitdi cihāndan bilmiş ol
Seni resūlu'llâh[1593] bilüp baḳmadı ol Ḳurᵓāna hīç

[1587] işit: çün A
[1588] *Raḥmeten lil-ᶜālemīn* (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا **رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ**) : "(Ey Muhammed!) Seni ancak **âlemlere rahmet** olarak gönderdik (Enbiya, 21/107)."
[1589] cinānı: cihānı A, R
[1590] ruḫları: rūḥları A
[1591] oġlana: sulṭāna A
[1592] anı Resūl: anuñ sözin A

15 Küfr ile öldi ʿāḳıbet dėyüp ḫaber vėrdi aña
Dėr yā ʿAlī defn ėt yüri yoḳ çāre bu fermāna hīç

16 Pes işbu āyet şānına nāzil olup indi hemān
Diledügüñe rehnümā olmayasın elʾāna hīç

17 Ben diledügüm kimseye dėdi hidāyet ėderem
Yoḳdur şerīküm bil benüm ḥükm ėde bu ekvāna hīç

18 Pes yā Muḥammed dünyede her kime dilersem[1594] reşād
Eyleyüben azdurmayam yolın anuñ yabana hīç

19 Sen sevdügüñ kimesneyi yola getüremeyesin[1595]
Diler isem hādī olup yol vėrmeyem ʿiṣyāna hīç

M40[b] 20 ḲULOĠLI senüñ ḳapuñı ḳoyup da kime yalvara
Anı ḳoyup redd eylemek düşer mi sen sulṭāna hīç

64

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[1596]

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ وَطُورِ سِينِينَ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ[1597]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
◡ – – –/ ◡ – – –/ ◡ – – – / ◡ – – –

1 Olıgör imdi ʿāşıḳ u cenāb-ı Ḥażrete muḥtāc
Bu fürḳatden güẕār eyle pes olġıl vuṣlata muḥtāc

2 Buyurdı Ḥaḳ teʿāla'llâh kelām-ı lā-yezālinde[1598]
Ḳasem ḳılup bu dört şeyʾe sözidür ḥürmete muḥtāc

3 Biri bu tīn aġacına ḳasem ėtdi kim ol Mevlā
Pes olmaya ol incīrüñ şu dadı leẕẕete muḥtāc

[1593] resūlu'llâh bilüp: resūl bilüp de A
[1594] dilersem: eylersem A
[1595] yola getüremeyesin: yoldan azdurmayasıñ A
[1596] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü: —A, M
[1597] وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ وَطُورِ سِينِينَ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ: Tîn'e ve zeytûn'a andolsun. Sinâ dağına andolsun. Bu güvenli şehre (Mekke'ye) andolsun ki, Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik (Tîn, 95/1-5).
[1598] lā-yezālinde: lā-yezālīde A

4 Biri zeytūna and içdi yėmişlerde odur maḳbūl
Riyāżet ehli pes anı severler ḫalvete muḥtāc

5 Biri bu Ṭūr-ı Sīnā’da ḳılup sevgendi[1599] and içdi
Tecellī eylemiş idi o ṭaġa ḳurrete[1600] muḥtāc

6 Daḫı şehr-i emīne Ḥaḳ ḳasem ėtdi ola Mekke[1601]
Vebā ṭāʿūn aña girmez olupdur ʿiṣmete muḥtāc

A46[a] 7 Ya ol ola Medīne ol Resūl anda yatur elʾān
Ḫudānuñ bārgāhıdur şu resme ʿizzete muḥtāc

8 Bulara and içüp dėdi yaratdum işbu insānı
Vėrüp hem aḥsen-i ṣūret degildür heyʾete muḥtāc

9 Anı ben ḥüsn-i heyʾetde yaratdum eyledüm taṣvīr
Melekler secde ḳıldılar kim oldı ḳurbete muḥtāc

10 Ben insān ṣūretin ḳıldum güzel ay ile güneşden
Melāʾik oḳudı taḥsīn degilem ṣanʿata muḥtāc

11 Pes anı redd ėdüp ol-dem girüben yėre indürdüm
ʿİbādet emr ėdüp aña kim ėtdüm[1602] ḫiẕmete muḥtāc

12 Dėdiler tīn Ebū Bekrüñ ḥaḳı-çün yā Muḥammed dėr
Daḫı zeytūn ʿÖmer ḥaḳḳı degil ol ʿusrete muḥtāc

R33[b] 13 Daḫı[1603] hem[1604] Ṭūr-ı Sīnāyı dėdiler ḥażret-i ʿOs̱mān
Bulara Ḥaḳ ḳāsem ḳıldı bulardur raḥmete muḥtāc

14 Daḫı şehr-i emīn ancaḳ ʿAlī ḥażretleri ola
ʿUlūmuñ ol ḳapusıdur degildür fikrete muḥtāc

15 Teʿāle’llâh bu dört şeyʾe ḳasem ḳıldı içüben and
Bularuñ çün seni bi’ẕ-ẕāt ben ėtdüm daʿvete muḥtāc

M41[a] 16 Seni ḫulḳ-ı ʿaẓīm üzre yaratdum yā Muḥammed dėr

[1599] ḳılup sevgendi: ḳıluben kendi A; ḳılup şu kendi R
[1600] ḳurrete: ḳasvete A; ḳuvvete R
[1601] ėtdi ola Mekke: ėtdi ki ola Mekke M
[1602] ėtdüm: indi R
[1603] Daḫı: Dėdi R
[1604] hem: ḥaḳ A

Şu ḳullarumı ḳıl daᶜvet olalar cennete muḥtāc

17 Dėdiler aḥsen-i taḳvīm ola ol kim yigitlikdür
Radednā[1605] yaᶜnī pīr olmaḳ fenādur ḳudrete muḥtāc

18 Dėnildi *esfele sāfil*[1606] ölümdür yėre girmekdür
Yāḫud ṭamuda yanmaḳdur kim olmış nuṣrete muḥtāc

19 Netīce *esfele sāfil*[1607] ölümdür ḳabre girmekdür
ᶜAẕāb içinde her dāyim ṣafā vü ᶜişrete muḥtāc

20 ḲULOĠLI çünki menşūr-ı hümāyūnuñ murād eyler
Berāt ister cehennemden olup der-devlete muḥtāc

65

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[1608]

كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ۞ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ[1609]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

A46[b] 1 Göñül dürc-i muḥabbet içre ṣarrafāne cevher seç
Anuñ Hindū-yı ḫālin gör bugün sen misk-i eẕfer seç

2 Bu Ḳurʾān-ı ᶜaẓīm içinde dėmiş ḥażret-i Allâh
Ledünnī kānını bulup yine yāḳūt-ı aḥmer seç

3 Cinān içinde ḥūrīler müşābih dürr ü mercāna
Sen anlaruñ arasından yüri bir dāne dilber seç

4 Bu bāġ-ı ḥüsn-i ẕāt içre olursañ bāġbān hergiz
Kim o sulṭāna ṣunmaġa var imdi bir ṣanevber seç

5 Şu bezm-i Ẕü'l-celāle dāḫil olan ᶜāşıḳ-ı ser-mest
Gel anuñ kāse-i ᶜıyşında[1610] sen ḳand-ı mükerrer seç

[1605] *Radednā* (رَدَدْنَا): "...reddettik, indirdik, çevirdik (Tîn, 95/5)."
[1606] *esfele sāfil* (أَسْفَلَ سَافِلِ): "... aşağı(lar)ın aşağısı (Tîn, 95/5)."
[1607] *esfele sāfil* (أَسْفَلَ سَافِلِ): "... aşağı(lar)ın aşağısı (Tîn, 95/5)."
[1608] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā R; Ḳāle'llâhu teᶜālā A
[1609] كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ: "Onlar sanki yakut ve mercandır. O hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz (Rahmân, 55/58-59)?"
[1610] ᶜıyşında: ᶜışḳında A

6 Nihālān-ı behişti gözlerüñ gördi ise ḥālā
Göñül bostānına aşlamaġa bir dāne ʿarʿar seç

7 Cemāl-i ḥūr-ı ʿīni beñzedür Ḥaḳ dürr ü mercāna
Meded ol zümre-i ḫūbān arasından semenber seç

8 Dėdi siz ḳanḳı ālāsına[1611] Rabbüñüñ ėdüp tekẕīb
Bu naʿmā-yı laṭīfüñ arasında var mı kemler seç

9 Feżā-yı bī-nihāyet içre ḳuruldı cinān elʾān
Gezüp ġılmān u vildān ortası içre güzeller seç

10 Şarāb-ı lā-yezālī çoḳ-durur bāg-ı behişt içre
Olaruñ arasından imdi gel sen āb-ı Kevs̱er seç

11 Ṣafā-baḫş olsun içün cānuña ol gāh u bī-gāhī
Bu deñlü ḥullelerüñ arasında cāme aḫḍar seç[1612]

M41[b] 12 Küleng-āsā bugün ervāḥuñ āvāzına ṭut gūşuñ
ʿAdū-yı nefsi ḳatl eylemege gel imdi teller seç

R34[a] 13 Cemāli bāġını yāruñ temāşā eyle her sāʿat
Biraz şol ruḫları ālından anuñ sen de güller seç

14 Gel ėy dil nerm[1613] olıgör saḫt-dil olma be-zinhārī
Dėyeler ḫalḳ içinde ḳalbüñ olmış eyle mermer seç

15 Dilerseñ āsitān-ı yāre cānā ʿārż-ı ḥāl ėtmek
Ulaşdurmaḳ içün anı gel imdi bir kebūter seç

16 Gürūh-ı sālikīne rehnümā olmaḳ içün hergiz
Bu şehr-i bī-beḳāda var mıdur serdār u server seç

A47[a] 17 Cihāngīrler gelüp dünyāyı ṭutup ḳapdılar illā
Olaruñ arasında ḳaldı mı sen bir ġażanfer seç

18 Ciḥan fānī durur Bāḳīye eyle ʿazm her bārı
Yüri bāġ-ı behişt içinde sen de bir gül-i ter seç

19 Seni Ḥaḳ bunda gönderdi k'ėdesin ḫiẕmeti aña[1614]

[1611] ālāsına: aʿlāsın A
[1612] 11: —A
[1613] nerm: ẕemm A
[1614] ḫiẕmeti aña: aña ḫiẕmeti A

Dėmedi cemᶜ ėdüben dünyeyi var sīm ile zer seç

20 ḲULOĠLI ḳısmetüñe rāżī ol gel iki ᶜālemde
Ṣaḳın bu nefsüñe ᶜarż ėtmegil kim ḥūrī-manẓar seç

66

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1615]

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۞ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ۞ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا[1616]

Feᶜilātün/feᶜilātün/feᶜilātün/feᶜilün
‿ ‿ – –/ ‿ ‿ – –/ ‿ ‿ – –/ ‿ ‿ –

1 Nevm içün ḳıldı şebi Ḥaḳ daḫı hem kāra ṣabāḥ
Dėdi hem perde ola işlenen evzāra ṣabāḥ

2 Gėceyi rāḥat içün eylemiş ol Rabb-i celīl[1617]
Pes ḥużūr eyleyüben ṣanᶜatına vara ṣabāḥ

3 Böyle buyurdı kelāmında Ḫudā-yı Müteᶜāl
Gūş-ı hūşuñ ṭut ė dil imdi bu güftāra ṣabāḥ

4 Biz dėdi eylemişüz her gėceyi rāḥat içün
Hem meᶜāş ėdine ḫalḳ şöyle ki her bāra ṣabāḥ

5 Gėceler ṣubḥa degin ṭāᶜat ėderseñ Ḥaḳḳa
Seni ėrişdüre Ḥaḳ cennet-i dīdāra ṣabāḥ

6 Şeb-i fürḳatde kişi zārlıḳ eylerse dėdi
Yol bula nā-geh ėrüp bāġ-ı semenzāra ṣabāḥ

7 Nergisin her gėce şebnemle şular pür ḳılsa
Ėrişür gül gibi ol gözleri bīmāra ṣabāḥ

M42[a] 8 Şeb-i dünyāda ᶜibādetle dü-tā ḳılsa bėlin
Bāġ-ı ᶜuḳbāda döne servī-i reftāra ṣabāḥ

9 Nefsine ẓulm ėde ger ẓulmet-i dehr içre kişi
Vara Ḥaḳ ḥażretine dėndi yüzi ḳara ṣabāḥ

[1615] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M
[1616] وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۞ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ۞ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا: "Uykunuzu bir dinlenme (sebebi) kıldık. Geceyi (sizi örten) bir elbise yaptık. Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık (Nebe, 78/9-11)."
[1617] celīl: ẕü'l-celāl A

10 Gözi yaşını döken[1618] her gėce ḥasretle hemān
Ġarḳ ola imdi pes ol lüʾlüʾ-i şehvāra ṣabāḥ

A47b 11 Bizi bu gėce ḳarañuda ḳoyan eyle naẓar
Yaḳa[1619] altun çerāġı günbed-i devvāra ṣabāḥ

12 Gėcenüñ ḫˇābına aldanma ṣaḳın ġaflet ile
Seni cellād-ı ecel gelüben uyara ṣabāḥ

R34b 13 Gėcedür dėyü meded[1620] dėrme gül-i ümmīdi
Dolaşur dāmenüñ uş fürḳat ile ḫāra ṣabāḥ

14 Şeb-i miḥnetden elüñ çek ė göñül ʿārif iseñ
Saña rāḥat ėrişe bil kim o bir pāre ṣabāḥ

15 Şeb-i İsrāda ʿurūc eyler iseñ yāre nihān
Varasın[1621] ḳavuşasın Aḥmed-i Muḫtāra ṣabāḥ

16 Dünyā bir gėce gibidür ṣaḳın ihmāl ėtme[1622]
Ṭut anuñ emrini var yoḫsa yaḳar nāra ṣabāḥ

17 Ger anuñ dergehi daḳḳāḳı olursañ bu şeb[1623]
Ḳapuyı açuvėrürler hele cerrāra ṣabāḥ

18 Zülf-i yāri gėceye teşbīh ėderseñ āḫir
Ne ʿaceb beñzer imiş ol iki ruḫsāra ṣabāḥ

19 Ėy göñül bu gėce ol sīb-i zenaḫdānın anuñ
Dėrelüm cehd ėdüben dāmen ü destāra ṣabāḥ

20 Yüri Ḳuloġlı şeb-i ḥasret içinde āh ėt
Seni ėrişdüre Ḥaḳ vaṣl ile gülzāra ṣabāḥ

67

Ḳāle'llâhu teʿālā:[1624]

[1618] yaşını döken: yaşı dürriken A
[1619] Yaḳa: Yaḳan A
[1620] meded: imdād A
[1621] Varasın: Oluben A
[1622] ihmāl ėtme: ėtme ihmāl A, R
[1623] bu şeb: rūz u şeb A

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا[1625]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Kelāmında buyurmışdur diyen ol *fāliḳu'l-ışbāḥ*[1626]
Cevāhir dėrmek isterseñ bu baḥre olıgör mellāḥ

2 Dėdi ʿizzüm celālüm-çün üzerüñüzde[1627] ḫalḳ ėtdüm
Yėdi ḳat gökleri bir bir düzetdüm eyledüm ıṣlāḥ

3 Sirāc ėtdüm güni rūşen görüp birbiriñüz anda
Ve hem göklerde eyledüm kevākibden ṭolu miṣbāḥ

M42[b] 4 Ki her bir gök arasında melekler eyledüm seyyār
Çü ḫālī ḳalmadı bir yėr ṭoludur cinn ile ervāḥ

A48[a] 5 Gezerler şarḳ ile ġarbı ararlar ṣāliḥ ü ṭāliḥ
Bulup baña ḫaber vėre melāʾik ḳılmışam seyyāḥ

6 Daḫı şol raḥmet-i s̱eccāc yaġar gökden yėre gāhī
Bitürür dürlü yėmişler ne kim engūr ile tüffāḥ[1628]

7 Bu resme iltifāt ile mükerrem eyledüm sizi
Dėyüp kendü kelāmında buyurmış imdi o Fettāḥ

8 Gel imdi gör o sulṭānuñ bināsını ne resm ile
Raʿiyyet ne ḳılur yardım[1629] ne kimseye ėder ilḥāḥ

9 Ne alur kimsenüñ mālın ne bennāya olur muḥtāc
Ne ẓulm eyler ne celb eyler[1630] ne dihḳān ile ne fellāḥ

10 Alup vėrür işinde hīç kimesneyi şerīk ėtmez
Anı böyle bilür göñlüm gerekmez rāvī yā şerrāḥ

[1624] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R

[1625] وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا: "Üstünüze yedi sağlam gök bina ettik. Alev alev yanan aydınlatıcı ve ısıtıcı bir kandil yarattık. Yağmur yüklü yoğun bulutlardan şarıl şarıl yağmur yağdırdık (Nebe, 78/12-14)."

[1626] *fāliḳu'l-eṣbāḥ* (فَالِقُ الْإِصْبَاحِ): "O, **karanlığı yarıp sabahı çıkaran**dır. Geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı da ince birer hesap ölçüsü kıldı. Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bilenin takdiridir (ölçüp biçmesidir) (En'âm, 6/96)."

[1627] üzerüñüzde: üzerüñüze R

[1628] tüffāḥ: mellāḥ R

[1629] yardım: bir dem A

[1630] celb eyler: çelip ana A

11 Dilerse bir ḳulına ol vėrür rızḳı şümār ėtmez
Dilemez hīç mükāfātı gözetmez ecr ile irbāḥ

12 Künūzı bī-nihāyetdür diledügine ᶜarż eyler
Diledügi ᶜibādınuñ eline ol vėrür miftāḥ

R35[a] 13 Dilerse nıṣf-ı sāᶜatda yaradur böyle yüz dünyā
Naẓar ḳıl *kün fe-kān*[1631] emri bu sözi ḫoş ḳılur īżāḥ

14 Gözet imdi kelāmında nice kendüyi medḥ eyler
Kelāmu'llâh aña taḥsīn ėderken kim ola meddāḥ

15 Anuñ ḥikmetlerin ol kim göre ᶜibret ṭuta bunda
Anuñ niᶜmetlerin şükrin ḳılan olur bilüñ iflāḥ

16 Göñül derd-i İlâhīden bugün ṣad pāre olmışdur
Aña tīmār ėdemezler olursa ger bu ḫalḳ cerrāḥ

17 Bu derdüñ merḥemi gėrü pes ol dildāra rāciᶜdür
Göñül mestāne-vār eyler ne añlar pendümi nüṣṣāḥ

18 Anuñ verd-i hevāsından ḳılur dil bülbüli efġān
Anuñ derd ü cefāsından göñül her dāyim eyler ṣāḥ

19 Muḥabbet ḫilᶜatin biçer bu maᶜnādan ḫabīr olan
O bir dībā-yı eclādur anı ḳanda görür cüllāḥ

A48[b] 20 ḲULOĠLI keştī-i cāna süvār olursañ āḫir kār
Olursın baḥr-i tevḥīdüñ içinde ᶜāḳıbet mellāḥ

68

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1632]

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا
إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ[1633]

[1631] *kün fe-kān* (كن فكان): "Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68)."

[1632] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R

[1633] وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ: "Bedevîlerden kimileri de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır. Harcayacaklarını, Allah katında yakınlığa ve Peygamberin dualarını almağa vesile sayarlar. Bilesiniz

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

M43[a] 1 Ḥaḳ kelāmında bu resm iledür añla ıṣṭılāḥ
Ėdelüm anı beyān eylemege biz iftitāḥ

2 Şol kişiler kim ʿArab’dan ehl-i ḳarye oldılar
Bādiye ehli olup ėtmiş ola anlar ṣalāḥ

3 Getüreler anlar Allâha īmān evvel hemān
Dėyeler hem var durur ṣorı ḥisāb ėrte ṣabāḥ

4 Yaʿnī yevm-i āḫiret vardur dėyüben ḳorḳalar
Ḳıluben ḥacc u ġazā küffāra ṭartalar[1634] silāḥ

5 Şöyle infāḳ ėde anlar mālını ketm ėtmeyüp
Bulup ʿinde’llâh teḳarrüb olalar ehl-i necāḥ

6 Hem resūline ṣalāt eyleyüp ol ḳurbet bula
Ḥaḳ ṣırāṭ üzre geçerken vėre anlara cenāḥ

7 Kim Resūlu’llâhuñ ėdeler yolında ictihād[1635]
Ṭutuben ḳavs-i sihām elde süñü bile rimāḥ

8 Ḥaḳḳ oları raḥmeti baḥrine dāḫil eyleyüp
Bulalar dār-ı cinān içinde pes anlar ferāḥ[1636]

9 Ġarḳ ola deryā-yı raḥmet içre dėndi ol gürūh
Bāġ-ı Firdevs içre anlaruñ işi ola mizāḥ

10 Āḫiret milkine Allâha Resūle dünyede
Ṣıdḳ ile īmān getürenler bulısarlar felāh

11 Raḥmetu’llâha tedāḫül ėde ol müʾmin dėyü
Ḥaḳ ḫaber vėrmiş durur Ḳurʾān içinde bir ṣıḥāḥ[1637]

R35[b] 12 İşbu tertīb ile ol kimse olunca ʿāḳıbet
İşleye bunuñ gibi fiʿli bula vecḥ-i melāḥ

---

ki bu, (Allah katında) onlar için yakınlıktır. Allah, onları rahmetine sokacaktır. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir (Tevbe, 9/99).”

[1634] ṭartalar: ṭutalar A, R

[1635] ėdeler yolında ictihād: yolunda ėdeler anlar cihād A

[1636] ferāḥ: felāḥ A

[1637] ḫaber vėrmiş-durur Ḳurʾan içinde bir ṣıḥāḥ: kelāmında ḫaber vėrmişdür içinde bir ṣıḥāḥ A

A49[a] 13 Her[1638] meᶜāṣīden ḥaẕernāk ola şol müʾmin dėdi
Ḳılmaya fiᶜl-i kebāyir işleye nevᶜā mübāḥ

14 Ehl-i İslāmı Ḫudā teʾyīd içün indürdi pes
İşbu āyet kim gelür Ḳurʾān içinde infiṣāḥ[1639]

15 Ėy göñül Ḥaḳḳuñ kelāmın cān ile eyle ḳabūl
Tā ki envārından anuñ bula ḳalbüñ inşirāḥ

16 Ḥaḳ senüñ ḳalbüñe ilhām eyleye ᶜilm-i ledün
Añlayasın her meᶜānī görmedin ᶜizz ü merāḥ

17 Pek[1640] ṭutup ḥablü'l-metīni ḳılma destüñden cüẕā
Olmasun rūz-ı nedāmetde şu cānuñda ḳurāḥ

M43[b] 18 Ḫayır aᶜmāl işleyüp gönder şol ᶜuḳbā iline
Gide ḫüsrān-ı nedāmet göresin anda ribāḥ

19 Zülf-i yāruñ būy-ı müşgīninden istişmām ėdüp
Ḳurb-ı ḥażretden ėrişe dil meşāmına riyāḥ

20 Aġla her dāyim ḲULOĠLI ṣuçlaruñ baġışlana
Rūz-ı maḥşer menfaᶜat vėrmez bu şiᶜr ü ıṣṭılāḥ

69

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[1641]

لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ[1642]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Eyleme gel dünyede māl-ı firāvāna[1643] feraḥ
Gelmese olmaz dilā mālı çoġ[1644] insāna feraḥ

[1638] Her: Hem A
[1639] infiṣāḥ: infiṭāḥ R
[1640] Pek: Pes A
[1641] tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: tebāreke ve teᶜālā celle celālühü R; teᶜālā celle celālühü ve ᶜamme nevālühü A
[1642] لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ: "Böbürlenme! Çünkü Allah, böbürlenip şımaranları sevmez (Kasas, 28/76)."
[1643] dünyede māl-ı firāvāna: māl-ı firāvāna dünyāda A
[1644] çoġ: çoḳ A

2 Ḥaḳ ferahṇāk olanı sevmem dėyü buyurdı pes
Ḳılma zinhār ėy gönül bāġ ile bostāna feraḥ

3 Bir gün olısar durur topraġ içinde nā-bedīd
ᶜĀrif iseñ eyleme şol ṭāḳ u eyvānā feraḥ

4 Sevmez Allâhu teᶜālā bunda maġrūr olanı
Ḳoyar āḫir Ādem oġlanın ki nīrāna feraḥ

5 Sūdına aldanuben gülse kişi bula[1645] żarar
Ṣāḥibini nā-gehān ėrgüre ḫüsrāna feraḥ

6 Bī-ḫaber iken ėrişür aña şol bād-ı ḫazān
Bir seḥer ḫandān olup gelse gülistāna feraḥ

A49b 7 Ehremen buldı benā-geh destres aña hemān
Vėrdi zaḥmet[1646] lā-cerem mühr-i Süleymāna feraḥ

8 Ḫaşyet-i Ḥaḳḳ ile bunda aġlar iseñ rūz u şeb
Bulasın yarın girüp cennāt-ı Rıḍvāna feraḥ

9 Ḥaḳ rıżāsın ister iseñ ėy göñül şām u seḥer
Eyleme ġamgīn olup dünyāda her āna feraḥ

10 Perr ü bālin yandurur pervāneler görmez misin
Eyledükleri içün her şemᶜ-i sūzāna feraḥ

11 Ḫalḳa-i ẕikr içre dilber ᶜarż-ı ruḫsār eylese
Gör ne resme vėriser ol ehl-i devrāna feraḥ

R36a 12 Ḫānḳāh-ı dehr içinde nūş ėden esrār-ı Ḥaḳ
Vėrür ol pīr-i muḥabbet cümle ḥayrāna feraḥ

13 Zülf ü ruḫsārı eger yāruñ bize zencīr ola
Vėre şevḳ-āmīz olup o ehl-i zindāna[1647] feraḥ

M44a 14 Ol şeb-i İsrāda ḳılduġuñ ziyāret ėy göñül
Vėrdi bī-şek Sidre ile ᶜArş-ı Raḥmāna feraḥ

[1645] bula: böyle A
[1646] zaḥmet: raḥmet A
[1647] ehl-i zindāna: ehl-i rindāna R

15 Nār u cennet ṭoldı şol āvāze-i ẕikrüñ ile[1648]
Gün[1649] cemālüñ vėrdi ol deñlü sürūşāna feraḥ

16 ʿĀlemi ṭutdı senüñ kūs-ı şükūhuñ nālesi
Hem risālātuñ vėrüpdür ehl-i imāna feraḥ

17 Ruḫlaruñdan kim bugün ḫurşīd-i ʿālem utanur[1650]
Leblerüñ vėrmiş gibi[1651] laʿl-i Bedaḫşāna feraḥ

18 Ṣaçlaruñ şol leyletü'l-İsrāda vėrmişdür żiyā
Ruḫlaruñ vėrmez mi hīç ol māh-ı tābāna feraḥ

19 Ṭurreñe reşk eyledi ẓulmāt-ı İskender bugün
Vėrdi ḥavżuñ ḳatresi şol āb-ı ḥayvāna feraḥ

20 Ḳıl Resūlu'llâhı ḲULOĠLI hemīşe imtidāḥ
Tā ėrişe Ḥāżret-i Cebbār-ı Yezdāna feraḥ

70

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1652]

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ[1653]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün
– – ᵕ –/– – ᵕ –/– – ᵕ –/– – ᵕ –

A50[a] 1 İki cihānuñ ḫālıḳı buyurdı ṭıbyān-ı ṣarīḥ
Hem ḫālıḳı hem rāzıḳı gönderdi Ḳurʾān-ı ṣaḥīḥ

2 Dėr yā Muḥammed sen anı görmez misin kim işbu nās
Bir nuṭfe-i nā-çīz iken ḫalḳ eyledüm aḥsen melīḥ

3 Bunları bir ḳaṭre meni iken ben insān eyledüm
Vėrdüm el ayaḳ göz ḳulaḳ dilleri hem söyler faṣīḥ

4 Kimine vėrdüm māl u genc evlād u ensāb ıssıdur
Ḫalḳ arasında iʿtibār bulup olur vech-i ṣabīḥ[1654]

[1648] ile: senüñ A, R
[1649] Gün: Gül A
[1650] Ruḫlaruñdan kim bugün ḫurşīd-i ʿālem utanur: Ruḫlaruñdur kim ḫurşīd bugün ʿālem utanur R
[1651] vėrmiş gibi: gibi dėrmiş A
[1652] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā A, R
[1653] أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ: "İnsan, bizim, kendisini az bir sudan (meniden) yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiştir (Yâsîn, 36/77)."

5 Baᶜżına ᶜilm-i maᶜrifet erzānī ḳıldum dünyāda
Ḳalbin güşāde eyledüm oldı derūnı bil şerīḥ

6 Böyle iken bunlar gėrü baña ḫuṣūmet eyleyüp
Sözlerümi ṭutmaz ḳılur her biri efᶜāl-i ḳabīḥ

7 Ben ḥaḳ nebīler gönderüp anları daᶜvet eylesem
Anlar anı tekẕīb ėdüp olurlar anları cerīḥ

8 İnsānı bir ḳatre ṣudan ḫalḳ ėtmiş iken ḳudretüm
Baña ḫuṣūmet eyleyüp ṭutmadılar pend ü naṣīḥ

9 Senden muḳaddem enbiyā geldi bu ḫalḳa bir birin
Mūsā ve Hārūn Şuᶜayib yā Urmiyā veyā Mesīḥ

M44b 10 Her biri gördiler cefā küffār elinden pes olar
Ḳavmin kimi vėrdi ṣuya kimisine ėrişdi rīḥ

11 Sen bunlaruñ tekẕībine ġam-dīde olma yā ḥabīb
Ėderler ise iltifāt olma ṣaḳın aña ferīḥ

R36b 12 Ferḥān olup bu dünyenüñ alāyişine baḳmaġıl
Bennā[1655] getürüp hem sarāy olmasun evüñde saṭīḥ

13 Saña düşen oldur belāġ sen daᶜvet eyle dāyimā
Baña düşer kim eyleyem anlaruñ īmānın taṣīḥ?

14 Bu yolda niçe enbiyā bir derde oldı mübtelā
Kimini minşār iki şaḳḳ ėtdi kimi olup ẕebīḥ

15 Dünyā evi zindān iken nice ferahnāk olasın
Ortada ölüm var iken nice sen olasın necīḥ

A50b 16 Bu milk-i fānī ᶜāḳıbet bulur zevālin ᶜan-ḳarīb
Ölüm seni īḫrāc ėder oldur bu cemᶜe[1656] çün ṭarīḥ

17 Bu ten-dürüstler ᶜāḳıbet ᶜaẓm-i remīm olsa gerek
Her birini cellād-ı mevt rencūr ėdüp bula ḳarīḥ

1654 ṣabīḥ: ṣaḥīḥ A
1655 Bennā: Binā A
1656 cemᶜe: cümle A

18 İmdi ė şāh-ı mürselīn sen dünyāyı ẕemm eyleyüp
Bildür bulara dāyimā hem ehline olġıl ḳadīḥ[1657]

19 Hem āḫiret aᶜmālini[1658] bunlara göster sen dėdi
Hem cennetüñ esbābını bunlara hergiz ol medīḥ

20 ḲULOĠLI Rabbü'l-ᶜālemīn sözlerini naẓm eyleyüp
Dünyāda oldur dėyecek hem ol durur ḳavl-i ṣarīḥ

71

Ḳāle'llâhu teᶜālā celle celālühü:[1659]

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۞ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ[1660]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/feᶜūlün
⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – –

1 Ḫudā gökden ḳılup Ḳurᵓānı ilḥāḥ
Resūl-i kāyināta anı ilḥāḥ

2 Şehādet ėtdi kendü varlıġına
Bu resme gönderüp ṭıbyānı ilḥāḥ

3 Dėdi yoḳdur şerīküm bir daḫı kim
Baña eyleye bu ekvānı ilḥāḥ

4 Benem ol Vāḥid ü Ḳahhār ezelden
Ėderem kendüme fermānı ilḥāḥ

5 Naẓīrüm yoḳ şerīküm yoḳ vezīrüm
Ḳıluram ben baña iḥsānı ilḥāḥ

M45[a] 6 Şehādet hem yine ėder melāᵓik
Ki zīrā ᶜālemüñ sulṭānı ilḥāḥ

[1657] 18: —R

[1658] aᶜmālini: aḥvālini A

[1659] Ḳāle'llâhu teᶜālā celle celālühü: —M

[1660] شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۞ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ: "Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şâhitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır (Âl-i İmrân, 3/18-19)."

7 Ḫudānuñ birliġine varlıġına
Ḳılur anlar daḫı bu şānı ilḥāḥ

8 Ḳamusı bildiler kim birdür ol Ḥaḳ
Ėder maᶜmūrı hem vīrānı ilḥāḥ

A51[a] 9 Güvāh oldı olar Rabbü'l-ᶜulāya
Budur düzen bu nüh eyvānı ilḥāḥ

10 S̱erādan tā S̱üreyyāya anuñ hep
Daḫı Behrām ile Keyvānı ilḥāḥ

R37[a] 11 Nebīler varlıġına oldı şāhid
Bularuñ ᶜaḳl ile iẕᶜānı ilḥāḥ

12 ᶜAdālet ile ḳāyim oldı bunlar
Ėder Ḥaḳḳ ᶜilm ile īmᶜānı ilḥāḥ

13 Dėdiler ḫalḳa kim vāḥiddür Allâh
Ḳılupdur cennet-i Rıḍvānı ilḥāḥ

14 Şu kim emrini ṭutmaz nāra ḳoyar
Bu ḫalḳa āteş-i sūzānı ilḥāḥ

15 Şular kim emrine ėde iṭāᶜat
Ėder Ḥaḳ raḥmet-i Raḥmānı ilḥāḥ

16 Daḫı ol ᶜizz ü ḥikmet ṣāḥibidür
Ḳılur ḳullarına īmānı ilḥāḥ

17 Ve hem dīn ḥażret-i Allâhuñ ḳatında*[1661]
Hemān İslām ė cānum cānı ilḥāḥ

18 Ḫudā teslīm[1662] olanı sevdi ġāyet
Vėr eylerse bu ḫānumānı ilḥāḥ

19 Yolına baş ile cānı fidā ḳıl
Aña şekk eyleme her ānı ilḥāḥ

20 Meᶜārif mektebinde ėy ḲULOĠLI
Ḳılurlar saña bu ᶜirfānı ilḥāḥ

[1661] "hem" kelimesi veya "uñ" eki çıkarılarak vezindeki aksama giderilebilir.
[1662] teslīm: müslim R

72

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[1663]

وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ[1664]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ◡ – –/ – ◡ – –/ – ◡ – –/ – ◡ –

1 Olısar nār ehlinüñ maḥşerde aḥvāli[1665] ḳabīḥ
İşlemişler idi bunda zīra efᶜāl-i ḳabīḥ

M45[b] 2 Ḥaḳ teᶜālā buyurur ḥaḳḳında anlaruñ hemān
Anlaruñ çün var ṣırāṭ üstinde çengāl-i ḳabīḥ

A51[b] 3 Kim ezel şehrinde yazılmış alınlarında sūᵓ
Yolları üstinde oturmış şu remmāl-i ḳabīḥ

4 Ḳurᶜa ėtmişler olar levḥ-i elestüñ üstüne[1666]
Pes bularuñ ṭāliᶜinde geldi şol fāl-i ḳabīḥ

5 Emr-i Ḥaḳḳı bunlar icrā ėtmemişdi[1667] dünyede
Ṭāᶜat ėtmekde ḳılurlar idi ihmāl-i ḳabīḥ

6 Bunlaruñ şānında dėdi kim kelāmu’llâhda
Ṣanki ber-dār olanuñ öñince[1668] dellāl-ı ḳabīḥ

7 Çaġırur kim bu filān[1669] cürmi ḳılupdur işidüñ
Bunı ṣalb ėtmek dilerler zīra ḳattāl-ı ḳabīḥ

8 Pes yaḳīn vaḳtde bile anlar ki nefse ẓulm ėdüp
İşledilerdi[1670] kebāyir olup ᶜaccāl-i ḳabīḥ

9 Niçe göreler bular nār içre yarın inḳılāb
Hem boġazlarında oddan ola aġlāl-ı ḳabīḥ

[1663] tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: teᶜālā ve tebāreke celle celālühü R; tebāreke ve teᶜālā A
[1664] وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ: “Zulmedenler hangi akıbete uğrayacaklarını göreceklerdir (Şuarâ, 26/227).”
[1665] aḥvāli: ḥāli A
[1666] Bir önceki mısrada “üstine” yazılmışken burada “üstüne” yazılmış.
[1667] ėtmemişdi: ėtmemişdür R
[1668] öñinçe: öñünde A
[1669] filān: fülānuñ A
[1670] İşledilerdi: İşlerler idi A

10 Döneler fır fır şu āteş içre ems̱āl-i kebāb
Baġlanup eller ayaḳlar ola engal-i ḳabīḥ

R37[b] 11 Çün suʾāl ėdüp[1671] melekler dėye kimdür bunları
Deyeler olmışlar idi dünyede ḍāll-i ḳabīḥ

12 Cennetüñ yolın ḳoyup bunlar bu yola girdiler
İşledi bunlar cihānda daḫı aʿmāl-i ḳabīḥ

13 Ol ʿamel kim bunları bu menzile ėrgürdi tā
İşlenen fiʿl-i meʿāṣī olup eşkāl-i ḳabīḥ

14 Bunlar ile bile yana āteşe ṣanʿatları
İşbu ḥāl üzre iken ėrişmiş ācāl-i ḳabīḥ

15 Ṣūretā bunlar cevāb ėdemeyeler ṭutıla
Dilleri dudaḳları[1672] hep olalar lāl-i ḳabīḥ

16 Göreler bunlar gele aʿmāl ḳarşularına
Görmemişlerdi cihānda bunuñ ems̱āli ḳabīḥ

17 Zīra anlar[1673] söylese söylerler idi fuḥşiyāt
Dillerinde dāyimā olurdı aḳvāl-i ḳabīḥ

A52[a] 18 Hem bu ḫalḳı dögüp elinden alup emvālini
İmdi ḳaṭrāndan bular da gėyeler şāl-i ḳabīḥ

M46[a] 19 Tā ki bunlar bu cihāndan yėrlerin ḥāżırlayup
Meger irsāl eylemişler anda ḥammāl-ı ḳabīḥ

20 Ėy ḲULOĠLI bārī gel inṣāf ėdegör ḥālüñe
Ne yėre ėlte seni tā kim bu efʿāl-i ḳabīḥ

73

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1674]

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۞ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ۞ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ۞ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ[1675]

[1671] ėdüp: ėde A
[1672] dudaḳları: ṭudaḳları A
[1673] anlar: bunlar A, R
[1674] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā A; —R

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Ėy dil eyle imdi gel ol raḥmet-i Raḥmānı şerḥ
Kim müfessirler ḳılurlar ḥażret-i Ḳurʾānı şerḥ

2 Sen bugün gir ol risālet bāġınuñ gülzārına
Eylegil bülbüllerine şol gül-i ḫandānı şerḥ

3 Tā şühūd ėdüp cemāline sen anuñ ḳıl naẓar
Meclis-i ʿuşşāḳ içinde cān ėde cānānı şerḥ

4 Ẕerre-veş üftādesi ol sen o nūruñ[1676] dāyimā
Eylesün bārī zebānuñ lemʿa-i tābānı şerḥ

5 Ruḫları ālına ḥayrān ol yüri ṣarrāf iseñ
Leblerüñ ḳılsun dem-ā-dem laʿl ile mercānı şerḥ

6 Kaʿbe kūyında anuñ ḥüccāc-veş eyle ṭavāf
Eyle hem ʿıyd-ı visālinde olan ḳurbānı şerḥ

7 Ḥaḳ kitābıdur cihān ėrdi yine evvel bahār
ʿAndelīb-āsā ėdegör bāġ ile bostānı şerḥ

8 İmdi ḳo gitsün olar geldük sözüñ evveline
ʿĀrifāne eyle bir bir bu güzel destānı şerḥ

9 Ki Ḥalīme ana almışdı cihānuñ faḫrını
Dāyesiydi dėr ki kimler ėde bu oğlanı[1677] şerḥ

10 Bir gün alup[1678] gitdiler ṣaḥrāda ḳoyun gütmege
Kim Ḥalīmenüñ ḳılup oğlanları seyrānı şerḥ

R38[a] 11 Heyʾet-i insān içinde geldi Cebrāʾīl aña
Ṭutdı ṣadrın yardı fi'l-ḥāl ėtdi bu tibyānı şerḥ

A52[b] 12 Yüregin çıḳardı bir altun legen içre yudı
Gösterüp eyledi aña bir uyuşmış ḳanı şerḥ

[1675] أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۞ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ۞ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ۞ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ: "(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadık mı? Senin şânını yükseltmedik mi (İnşirâh, 95/1-4)?"
[1676] o nūruñ: onuñ A
[1677] oğlanı: ġılmānı A
[1678] alup: aluben A, R

13 Dėdi bu ḳan yā Muḥammed mevżiᶜ-i şeyṭān durur[1679]
Budur ėden ḳalb içinde[1680] saña her ᶜiṣyānı şerḥ

14 Gėrü ḳodı yėrine dikdi sıġadı ol zamān
Ḳaçdılar Ḥalīmenüñ oġlanları ol ḫānı şerḥ

M46[b] 15 Geldi bir kimse Muḥammedi helāk ėtdi dėyüp
Analarına ḳılurlar āh ile efġānı şerḥ

16 Geldi gördi kim Ḥalīme ṣaġ esen ėltüp gėrü
Kaᶜbeye teslīm ėdüp ceddine bu tibyānı şerḥ

17 İşbu ṣūre ḥaḳḳına nāzil olup[1681] anuñ dėdi
Ėtmedüm-mi ḳalbüñi ben ėy beḳā sulṭānı şerḥ

18 Ḳalbüñi mirʾāt-ı eclā gibi ben pāk eyledüm
Tā cemālüm görüp ėdesin dėdi Sübḥānı şerḥ

19 Hem senüñ ben ẕikrüñi ᶜālī ḳılup refᶜ ėtmişem
Kim melekler gökyüzinde ėdeler sen cānı şerḥ

20 Ḳo cihānuñ sözleri ṭursun ḳamudan fāriġ ol[1682]
Ėy ḲULOĠLI eyle dāyim ol şeh-i ḫūbānı şerḥ

74

Ḳāle'llâhü sübḥanehü ve teᶜālā celle şānühü:[1683]

وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ[1684]

وَالصُّلْحُ خَيْرٌ[1685]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

— ˘ — —/ — ˘ — —/ — ˘ — —/ — ˘ —

[1679] mevżiᶜ: ḫaṭṭ A

[1680] içinde: içre A

[1681] ḥaḳḳına nāzil olup: nāzil olup ḥaḳḳına A

[1682] fāriġ ol: gel fāriġ ol A

[1683] celle şānühü: —A, R

[1684] وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ: "(Ey Muhammed!) Sana ganimetler hakkında soruyorlar. De ki: 'Ganimetler, Allah'a ve Resûlüne aittir. O hâlde, eğer mü'minler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının, **aranızı düzeltin**, Allah ve Rasûlüne itaat edin.' (Enfâl, 8/1)."

[1685] وَالصُّلْحُ خَيْرٌ: "Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından, yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. **Uzlaşmak daha hayırlıdır.** Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır (Nisâ, 4/128)."

1 Eyle ėy dil[1686] ḳardeşüñ bir ehl-i īmān ile ṣulḥ
Ḳılma cengi dāyimā ḳıl her Müsülmān ile ṣulḥ

2 Arañuzda ṣulḥ ėdüñ dėyü buyurdı Lā-yezāl[1687]
Tā ola yarınki gün cennetde Rıḍvān ile ṣulḥ

3 Cüzʾī şeyʾ içün[1688] ṭurub eyleme ġavġā kimseye
ʿĀḳil ü dānā iseñ ḳıl imdi nādān ile ṣulḥ

4 Ādemī-zād iken ėtmesün seni cinnī firīb
İsm-i aʿẓam bilüp ėt dīv-i Süleymān ile ṣulḥ

5 Zīrā ṣulḥ olmaḳ ḫayırludur ḳamudan dėr Ḫudā
Gel neberd ėtme yüri var eyle insān ile ṣulḥ

A53[a] 6 Nefsüñi baṣ vėrme rāhı seni Ḥaḳdan dūr ėder
Rūz-ı maḥşer ėdegör bir ḳıṭʿa nīrān ile ṣulḥ

7 Keştī-i cānuñ süvār olmış ise baḥr-ı ġama
Rūzgāruñ şiddetin gör eyle ṭūfān ile ṣulḥ

8 ʿAhd-i Ādemde iki[1689] kimesne daʿvā[1690] ḳılsalar
Ol ėderdi bir bir anları şu ḳurbān ile ṣulḥ

9 Gözlerüm yaşı ġam-ı ʿışḳuñla ṭugyān eyledi
Ḫalḳ-ı ʿālem ėdemez deryā-yı ʿummān ile ṣulḥ

10 Teşnedür cānum ṣadef gibi sözüñ gevherlerin[1691]
Bulmaḳ içün ḳıldı cānā ebr-i nīsān[1692] ile ṣulḥ

M47[a]- R38[b] 11 Gül gibi ruḫsārını her bārı seyrān ėtmege
Ėy dil-i şūrīde eyle āh u efġān ile ṣulḥ

12 Şīr-veş görse göñül āhū-yı çeşm-i dilberi
Ėtmek ister anda ṣaḥrā-yı ġazālān ile ṣulḥ

13 Eşk-i ālüm gėce gündüz dīdeden ceryān olup

[1686] Eyle ėy dil: Ėy dil eyle R
[1687] Lā-yezāl: Ḫudā A
[1688] içün: ėdüp A
[1689] iki: iken A, R
[1690] daʿvā: daʿvet A
[1691] gevherlerin: cevherlerin A; cevherlerüñ R
[1692] ebr-i nīsān: berr-i beyābān A

Aḳar āḫir[1693] ėtmege laʿl-i Bedaḫşān ile ṣulḥ

14 Bu vücūduñda göñül Ḥaḳḳ emrin icrā ḳıl yüri
Eyle sen de rūz u şeb ol ulu fermān ile ṣulḥ

15 Nefsüñüñ vėrme murādın ḳıl riyāżet dāyimā
Ḥaḳ rıżāsı-çün ḳıl anı bir ḳuru nān ile ṣulḥ

16 Vėrseñ aña bu cihānuñ ḫilʿatin hīç yoḳ dėmez
İmdi gel eyle anı bir eski ḳaftān ile ṣulḥ

17 Bir pūla muḥtāc iken bulsa bu nefs ister daḫı
Ėdemezsin sen anı bir niçe hemyān ile ṣulḥ

18 Yoḳ devāsı ol meger kim bula tevfīḳ-i İlâh
Ėdegör imdi göñül bu derde dermān ile ṣulḥ

19 Ḳapuña geldi senüñ yā Rabbi cerrāruñ durur
Eyle dil şeyyādını bir cüzʾī iḥsān ile ṣulḥ

20 Bu ḲULOĠLI luṭfuñ ister yā Ġanī Settār ėriş
Ḳıl anı āḫir nefesde sırr-ı Ḳurʾān ile ṣulḥ

75

Ḳāle’llâhü tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[1694]

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ۞ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ[1695]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

– – ᴗ / ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – –

A53[b] 1 İşit yine naḳl oldı bu āyāt-ı müferriḥ
Oldı yine Ḳurʾān ile iṣbāt-ı müferriḥ

2 Dür-dāneleri naẓm ėdüben rişte-i cāna
Nā-geh dilüme geldi bu ebyāt-ı müferriḥ

[1693] Aḳar āḫir: Āḫir aḳar A

[1694] Ḳāle’llâhü tebāreke ve teʿālā celle celālühü: —A, M

[1695] وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ۞ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ: “Kıyametin kopacağı gün, işte o gün mü’minler ve kâfirler birbirinden ayrılacaklardır. İman edip salih ameller işleyenlere gelince, işte onlar cennet bahçelerinde sevindirilirler (Rûm, 30/14-15).”

3 Mehtāb-ı mücellā gibi şol ḥażret-i Ḳurʾān
Īs̱ār[1696] ėdüben dillere z̠errāt-ı müferriḥ

4 Ḥaḳ dėdi kelāmında yine añla bu remzi
Bir ẖoşça naẓar eyle bu mirʾāt-ı müferriḥ

5 Dėr rūz-ı cezā gele ḳaçan yevm-i ḳıyāmet
Bir bir geçicek dünyāda sāʿāt-ı müferriḥ

6 Her fırḳa ḳamu ayru düşe biri birinden
Bozula gide bundaki ʿādāt-ı müferriḥ

M47[b] 7 Pes kimi caḥīm ehli ola işbu gürūhuñ
Kimisi bula anda şu cennāt-ı müferriḥ

8 Meydān-ı ḳıyāmetde olar tefriḳa ola
Kim ḳurılısar anda ʿAraṣāt-ı müferriḥ

9 Şunlar kim īmān getürüben olsadı ṣāliḥ
Hem işleseler dünyede ẖayrāt-ı müferriḥ

R39[a] 10 Anlara dėdi anda ẖaber vėre melekler
Kim sizüñ içün oldı şu[1697] ravżāt-ı müferriḥ

11 Ḥaḳ sizi cinān ehli ḳılupdur bilüñ āẖir
Hem gösteriser anda size z̠āt-ı müferriḥ

12 Hem içesiñüz cennetüñ ol eşribesinden
Hem ṣaçasıñuz cennete reşḥāt-ı müferriḥ

13 Kim bu ẖaberi gūş ėdeler ehl-i ʿAraṣāt
Zinde ėdiser dillerin eṣvāt-ı müferriḥ

14 Cennāta girüñ dėye[1698] pes anlara münādī
Anlara ḳatı ẖoş gele daʿvāt-ı müferriḥ

A54[a] 15 Müʾminler anı işidüben ola feraḥnāk
Göñüllerine ėrişe ḥālāt-ı müferriḥ

16 Her birisine gėydüreler ẖilʿat-ı fāẖir

[1696] Īs̱ār: Īsār A
[1697] şu: şol A
[1698] Cennāta girüñ dėye: Cennete girüñ dėyeler A

Maḥşer yėrini ṭuta şu dārāt-ı müferriḥ

17 Ḳarşu geleler her birine niçe melekler
Anlara ḳıla anda maḳālāt-ı müferriḥ

18 Dāḫil olalar tā kim olar dār-ı behişte
Her biri bula dürlü maḳāmāt-ı müferriḥ

19 Her şeyʾi dilerler ise çün bulalar āḫir
Ol ḥażret-i Ḥaḳ vėre kerāmāt-ı müferriḥ

20 ḲULOĠLI eger ister iseñ fevz ü reşādı
Elden ḳoma eẕkār ile ṭāʿāt-ı müferriḥ

76

Ḳāle'llâhu teʿālā:[1699]

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۞ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ
فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ[1700]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Rehrev olup eyle ėy dil sen bu rāha insilāḫ
Ḳıl yine ʿabdāl-ı ʿışḳ ol ḫānḳāha insilāḫ

2 Buyurur Ḳurʾān içinde ol Kerīm ü Ẕü'l-celāl
Sözini ḳıl gūş ėdüp şol bārgāha insilāḫ

M48[a] 3 Dėdi kim yā eyyühe'n-nās siz ʿibādet eyleñüz
Rabbiñüzdür kim kıluñ anı penāha insilāḫ

4 Sizi ḫalḳ ėtdi ʿademden var ėdüp vėrdi vücūd
İmdi ėdüñ cān ile ol pādişāha insilāḫ

5 Daḫı sizden ne kim evvel geldi ise enbiyā
Anları da ol yaratdı ḳıl bu şāha insilāḫ

[1699] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R

[1700] يَاأَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۞ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ: "Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız. O, yeri sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır (Bakara, 2/21-22)."

6 Getürüp milk-i ᶜademden sizi işbu ᶜāleme
Ėtdiñüz[1701] dė dünyāda bu kārgāha insilāẖ

7 Siz ᶜibādet ile taḳvāyı dėr elden ḳomañuz
Eyleñüz her dāyima şol cāygāha[1702] insilāẖ

A54[b] 8 Eyle Ḳādirdür ki bu yėryüzin eyledi firāş
Siz ḳılursız üzerinde pāygāha insilāẖ

R39[b] 9 Hem semāyı üstüñüze çādır ėtdi bārgāh
Eylemeñ altında anuñ siz günāha insilāẖ

10 Daẖı inzāl ėtdi göklerden yėre bārānını
Pes yine onlar ḳıla gėrü giyāha insilāẖ

11 Yėrden iẖrāc eyleyüp ẖoş mīveler iẓhār ėder[1703]
Görüp anı ėy dil eyle ol İlâha insilāẖ

12 Sizi merzūḳ ėder ol es̱mār ile Rabbü'l-enām
Pādşehdür eylemez tāc u külāha insilāẖ

13 İşbu kār içinde Ḥaḳḳ aᶜvān u enṣār istemez
İḥtiyāc olmayuben ėtmez sipāha insilāẖ

14 Ḳudret-i destindedür cümle umūr-ı salṭanat
Bir şehin-şāhdur kim ėtmez ᶜizz ü cāha insilāẖ

15 Pes yėri gögi yaratmaḳdan murādı ol durur
Birligine ėde bu eşyā güvāha insilāẖ

16 Ėy göñül sen ẖiẕmet-i aġyārı destüñden bıraḳ
Eyle ol varlıḳ semāsındaki māha insilāẖ

17 Yėri döşek eyleyüp gögi saña yorġan ėdüp[1704]
Ḳullarum ḳılsun dėyüp bu ẖˇābgāha insilāẖ

18 Raḥmeti emṭārını gökden hem inzāl eyleyüp
Eyle şol es̱mār ėden bī-iştibāha insilāẖ

[1701] Ėtdiñüz: Eyleñüz A
[1702] cāygāha: çārgāha A, R
[1703] ėder: ėdüp A
[1704] ėdüp: ėder R

19 Rızḳını yėyüp anuñ şükrin yėrine_ilet hemān
Esfel-i sāfilde ḳalup ėtme çāha insilāḫ

M48[b] 20 İttiḳā eyle ḲULOĠLI ḥażret-i Ḥaḳdan yüri
Ḳıl seḥerde dāyim istiġfār u āha insilāḫ

77

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1705]

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ[1706]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün
– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

A55[a] 1 Ėy sözlerüm tefsīr ėden bulduñ-mı Ḳurʾāna rüsūḫ
Bulmaz mı cānuñ ʿāḳıbet ol yüce Sübḥāna rüsūḫ

2 Gör āyet-i Ḥaḳ lā-yezāl bir bir nice inzāl olur[1707]
Taḥrīr ėdegör sen anı bulduñsa tibyāna rüsūḫ

3 Pes buyurur Rabbü'l-enām ėy ḳullarum siz yād ėdüñ
Şol niʿmetü'llâhı añup bul ṣunʿ-ı Raḥmāna rüsūḫ

4 Vėrdüm dėdi ben ol ḳadar niʿmet sizüñ üstüñüze
Hīç var mıdur ġayrı İlâh bula o sulṭāna rüsūḫ

5 Var mı şerīküm hīç benüm sizi o saḳy itʿām ėde
Vėrüp sizüñ erzāḳuñuz bula o bu kāna rüsūḫ

6 Dünyāda kimdür bir daḫı arża semādan indüre
Īs̱ār ėdüben raḥmetin bula bu bārāna rüsūḫ

7 Yoḳdur gėrü illā kim ol pes bī-şebīh ü bī-naẓīr[1708]
Oldur hemānā aluben vėren[1709] bu insāna rüsūḫ

[1705] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —M

[1706] يَاأَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ: "Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Allah'tan başka size göklerden ve yerden rızık veren bir yaratıcı var mı? O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde nasıl oluyor da haktan döndürülüyorsunuz (Fâtır, 35/3)?"

[1707] Gör āyet-i Ḥaḳ lā-yezāl bir bir niçe inzāl olur: Gör āyet-i lā-yezāl bir bir niçe inzāl ėder A

[1708] bī-şebīh ü bī-naẓīr: bī-naẓīr ü bī-şebīh A, R

[1709] hemānā aluben vėren: hemān alup vėren A

R40[a] 8 Her ḳabż u basṭ elindedür ṭutar semāyı bī-sütūn[1710]
Oldur *fe-ennā tüʾfekūn*[1711] vėrür sürūşāna rüsūḫ

9 ᶜİlminden anuñ enbiyā bildiler ancaḳ şemmece
Milkinden anuñ evliyā bulmış bu eyvāna rüsūḫ[1712]

10 Bildi eṭibbā-yı zamān bir ẕerre deñlü ḥikmetin
Loḳmān evet bulmış gibi cüzʾīce dermāna rüsūḫ

11 Ol pādişāh-ı bī-zevāl ṭutar ḫazāʾin-i māl u menāl*[1713]
Ḳıl ḫiẕmetinde iştiġāl bul niᶜmet-i nāna rüsūḫ

12 Emridür anuñ *kün fe-kān*[1714] ol pādişāh-ı kāmran
Destindedür bu baş u cān ėder çün ebdāna rüsūḫ

13 Anı ki nār-ı faḳr ile iḥrāḳ ėde Rabbü'l-ᶜibād
Rūz-ı cezāda ol bula cennāt-ı Rıḍvāna rüsūḫ

14 Şol ḳul ki faḳr u fāḳaya ṣabr ėde Ḥaḳḳa yüz ṭutup[1715]
Bi'ẕ-ẕāt aña vėre Ḫudā māl-ı firāvāna rüsūḫ

15 Ṭutup ḳanāᶜat dāmenin ol künc-i istiġnāda sen
Bulasın anda ᶜāḳıbet ḥur ile ġılmāna rüsūḫ

M49[a]-A55[b] 16 Bu ṣıḥḥati vėrdi saña ol niᶜmet-i ᶜuẓmā yėter
Bu cānı kim vėrdi saña bulġıl ol iẕᶜāna rüsūḫ

17 Bu cismi kim vėrdi saña imdi gel idrāk eylegil
Bir ḳaṭre ᶜilmü'llâh yėter şol āb-ı ḥayvāna rüsūḫ

18 Bir noḳṭadur bu kāyināt Ḥaḳḳuñ kitābından hemān
Bir ẕerredür bu mümkināt ol māh-ı tābāna rüsūḫ

19 Bu cümle ᶜālem bildügi bir ḳaṭre ṣu gibi durur
ᶜİlm-i İlâhīye göre bir baḥr-ı ᶜummāna rüsūḫ

20 Bunca deñizler ger midād olsa aġaçlar hep[1716] ḳalem

[1710] semāyı bī-sütūn: semāyı şol A
[1711] *fe-ennā tüʾfekūn* (فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ): "...O hâlde nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz (Fâtır, 35/3)?"
[1712] bulmış bu eyvāna rüsūḫ: buldı evliyā eyvāna rüsūḫ A
[1713] "māl u" ibaresi metinden çıkarılırsa vezindeki aksama giderilebilir.
[1714] *kün fe-kān* (كن فكان): "Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68)."
[1715] ṭutup: ṭuta A

ḲULOĠLI ḥaşr oluncaġaz bulmaz bu dīvāna rüsūḫ

78

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[1717]

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ[1718]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Ṭutma şehr-i maᶜrifet içinde her ḳallāba ruḫ
Ṭut Resūlüñ mescidi içindeki miḥrāba ruḫ

2 Ḥaḳ buyurur kim kelām-ı muᶜcizinde bilmiş ol
Gūş-ı cān ile ṭutagör ḥażret-i Tevvāba ruḫ

3 Dėdi anlar kim ḳılalar bizüm içün ictihād
Ṭutup ėdeler ġazā şol[1719] ḫançer-i Süḫrāba ruḫ

4 Rūze-i hicrān içinde kim ki bizi arayor[1720]
Āsumān-ı dilde ṭuta ᶜıyd içün mehtāba ruḫ

5 Biz anı kendi yolumuza[1721] hidāyet ėderüz
Zīra kim ṭutmış idi cān ile[1722] ben Vehhāba ruḫ

6 Baḥr-ı miḥnet içre ġavvāṣ olup ol ṭalmış idi
Ṭutup ol ṣıdḳ-ı ṣadefde gevher-i nā-yāba ruḫ

7 Gėceler feryād ėdüp tesbīḥ oḳurdı ḳullarum
Tā ki rāḥat pisterinde ḳomadılar ḫˇāba ruḫ

R40[b] 8 Hem ṣalāt ile ṣıyāma eylediler iltizām
Issı ṣovuḳ dėmeyüp ururlar idi āba ruḫ

9 Anları kendü yoluma ben hidāyet eyleyüp
Kim tecellī eyleyüp uram ben ol aṣḥāba ruḫ

[1716] hep: hem A
[1717] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M
[1718] وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ: “Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir (Ankebût, 29/69).”
[1719] şol: çün A
[1720] arayor: arayıp R
[1721] anı kendi yolumuza: kendi yolumuza anı R
[1722] cān ile: ola A

A56[a] 10 Ehl-i iḥsān ile bile oluram dėyüp İlâh
Buyurup Ḳurʾān içinde urdı bu elḳāba ruḫ

11 Ėy göñül meyḫāne-i ʿışḳ içre sen rindāne ol
Mest-i medhūş oluben ur şol şarāb-ı nāba ruḫ

M49[b] 12 Lāşe-i dünyā gözetme ol Hümā-veş dāyimā
Bāz-ı beççe[1723] gibi urma serçe vü sīm-āba ruḫ

13 Keşti-i dil ʿazm ėderse vaḥdet-i deryāsına
Urmasun ġāyet ḥaẕernāk ol-kim o girdāba ruḫ

14 Dėdi Ḥaḳḳ *iḳrāʾ kitābek*[1724] kendi nefsüñ bilmege
Ṭut derūnuñ levḥi içre ʿilm-i uṣṭurlāba ruḫ

15 Mekteb-i ʿışḳ içre ḥüsn-i āyetin oḳı anuñ
İmdi ṭıfl-āsā urıgör maʿnī-i iʿrāba ruḫ

16 Ṭutagör pīr-i ṭarīḳat dāmenin her rūz u şeb
Ḫānḳāh-ı dehr içinde sen de ṭut ādāba ruḫ

17 Dāmen-i ḥablü'l-metīni ṣalıvėrme ėy ḫˇāce
Dest-i cān ile ṭutagör ol ṣaçı ḳullāba ruḫ

18 Cümle ḥācetüñ revā olsun dėr iseñ ṭālibā
Ḳıl temennā eyleyüp şol zümre-i aḳṭāba ruḫ

19 Ḥaḳ buyurdı rāh-ı cennetdür ṣalāt ile ṣıyām
Ṭut ʿubūdiyyet içinde imdi ol esbāba ruḫ

20 Ėy ḲULOĠLI Kaʿbe-i kūyında yāruñ ḳıl namāz
Ḳābe ḳavseyn[1725] arasında ṭut olan miḥrāba ruḫ

79

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1726]

[1723] Bāz-ı beççe: Bāzçe A

[1724] *iḳrāʾ kitābek* (اقْرَأْ كِتَابَكَ): "**Oku kitabını!** Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter." denilecektir (İsrâ, 17/14).

[1725] *Ḳabe ḳavseyn* (قَابَ قَوْسَيْنِ): "(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9)."

[1726] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M

وَمَا لَنَا أَلاَّ نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ[1727]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/feʿūlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – –

1 İşitgil imdi bu peyġām-ı ferruḫ[1728]
Ḫudādan vaḥy olup ilhām-ı ferruḫ

2 Bu āyet meclis-i şerʿ içre lā-büd
Olup müʾminlere bir cām-ı ferruḫ

3 Gele şol rūz-ı maḥşerde gözüñe
Güzel yigit gibi İslām-ı ferruḫ

A56[b] 4 Dėdi Ḳurʾān içinde Rabb-i Raḥmān
Sözidür sükker-i bādām-ı ferruḫ

5 Baña ḳullarum eylerse tevekkül
Hidāyetden gėyüp iḥrām-ı ferruḫ

6 Biz anlara yolumuz gösterevüz
Ėdeler menzile iḳdām-ı ferruḫ

R41[a] 7 Bizüm-çün dėdi daḫı ṣabr ėdeler
Eẕāları görüp ālām-ı ferruḫ

M50[a] 8 Belālar gelse ṣabr ėdeler anlar
Olara ola ol bayrām-ı ferruḫ

9 Ėdenler[1729] Ḥażretü'llâha[1730] tevekkül
Bulurlar ʿāḳıbet encām-ı ferruḫ

10 Olara ėde yarın Rabb-i muḥsin[1731]
Ziyāde luṭf ile inʿām-ı ferruḫ

11 Cinān içre vėre dürlü niʿamdan
Ḥūrīler daḫı gül-endām-ı ferruḫ

[1727] وَمَا لَنَا أَلاَّ نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ: "Allah, bize yollarımızı dosdoğru göstermişken, biz ne diye O'na tevekkül etmeyelim? Bize yaptığınız eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler, yalnız Allah'a tevekkül etsinler." (İbrâhîm, 14/12).
[1728] A'da bütün beyitlerde "ferrūḫ" şeklinde yazılmış.
[1729] Ėdenler: Ėdeler A, R
[1730] Ḥażretü'llâha: Ḥażret-i Ḥaḳḳa R
[1731] muḥsin: iḥsān A

12 Bu ārzū içre bunlar olmış idi
Bulalar[1732] ᶜāḳıbet şu kām-ı ferruḫ

13 Ḳatı ṣabr eyleyen dėye melekler
Ėrişdi vaṣl içün hengām-ı ferruḫ

14 Ṭapular eyleyüp daᶜvet ḳılalar
Ėdüben anlara ibrām-ı ferruḫ

15 Melāmet şehri içinde sürünen
Bulısar cennet içre nām-ı ferruḫ

16 Bu dünyāda cefā[1733] anda ṣafāyī
Bulara ḫoş vėre ᶜallām-ı ferruḫ

17 Ezelden başlarına böyle yazmış
Bu naḳşı anlara aḳlām-ı ferruḫ

18 Murādın her biri anda bulısar
Ėdüp Ḥaḳ luṭfını itmām-ı ferruḫ

A57[a] 19 Teᶜāle'llâh yaratmış çeşmeler kim
Yunalar anda ṣan ḥammām-ı ferruḫ

20 ḲULOĠLI'nuñ dili bilmez ne söyler
Meger Allâh ėde ilhām-ı ferruḫ

80

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ[1734]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Gel yapalum senüñ ile imdi bu meydāna kāḫ
Hep cevāhirden muraṣṣaᶜ olup ol kāşāne kāḫ

2 Ḥaḳ kelāmında buyurmışdur işit ėy muttaḳī

[1732] Bulalar: Bulara A
[1733] Bu dünyāda cefā: Bu dünyā cefādur A
[1734] إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ: "Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve ölürler (Tevbe, 9/111)."

Eyledüm aġ incülerden cennet-i Rıḍvāna kāḫ

3 *İştera*[1735] ḳıldum ben anları bu müʾminler ile
Kim benüm-çün yapar ise bu dil-i vīrāne kāḫ

M50[b] 4 Māl u nefsin kim benüm içün bugün īs̱ār ėde
Hem faḳīre ėde iḥsān eyleye mihmāna kāḫ

5 Ḥaḳ yolında fī-sebili'llâh ėde her kim ḳıtāl
Şöyle kim meydān-ı şerᶜ içre ḳıla bir dāne kāḫ

6 Rabbü'l-ᶜİzzet māl ile nefsin alup müʾminlerüñ
Cennet-i ᶜAdn içre vėre anlara dür-dāne kāḫ

R41[b] 7 Ḥaḳ teᶜālānuñ yolında kim vėrürse baş u cān
Dest-i ḳudretle yapa Allâh aña merdāne kāḫ

8 Ḥaḳ yolında nefsi ile şol kişi kim ceng ėder[1736]
Rūz-ı maḥşer cennet içre bula[1737] ol elʾāna kāḫ

9 Ol cenāb-ı Kibriyā vaᶜde ḳılup müʾminlere
Pes yaparsa lā-cerem lāyıḳdur ol sulṭāna kāḫ

10 Anlaruñ-çün[1738] Ḥaḳ teᶜālā cenneti iḥżār ėdüp
Bāġ-ı Firdevs içre ėde laᶜl ile mercāna kāḫ

11 Ravża-i cennetde müʾminler ṣafālar eyleyüp
Ḫālī yėr ḳalmayup ola bāġ ile bostāna kāḫ

12 Pes saña Rabbüñ bu resme luṭfını ᶜarż eyleye
İmdi gel cānuñ evinde eyle ol cānāna kāḫ

A57[b] 13 Bir rivāyetde buyurmışlar kim ol Faḫr-ı cihān
Yapsun Allāhum benüm ol raḥmet-i Raḥmāna kāḫ

14 Cennetüñ içinde var evler sarāylar dėdi o
İçi ṭaşından görinür şöyle bu evzāna kāḫ

15 Ṭaşı içinden görinür şol leṭāfet ki_anda var

[1735] *İştera* (اشْتَرَى): "...satın aldı (Tevbe, 9/111)."
[1736] ėder: ėde R
[1737] bula: vėre R
[1738] Anlaruñ-çün: Anlar içün A

Şol muṣannaʿdur cevāhirden kim ol her yana kāẖ

16 Eylemiş bennā-yı ḳudret anları şöyle naẓīf
Ḳıldı Ḥaḳ müʾminlerüñ içün anı seyrāna kāẖ

17 Anlara ėde naṣīb anı Ḫudā ėdüp namāz[1739]
Ḫalḳ uyurken ėde bunlar dilde ol Sübḥāna kāẖ

18 Hem ulaşdura ṣıyāmını ṭaʿāmın yėdüre
Gördügine ol selām vėrüp yapa insāna kāẖ

19 Cennetüñ içinde müʾminler şol evler bula kim
Her birisi laʿl ü incüden ola nūrāne kāẖ

20 Ėy ḲULOĠLI ẖiẕmet eyle Rabbüñe sen rūz u şeb
Bulmaḳ isterseñ cinān içinde sen mīrāne kāẖ

81

M51[a] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1740]

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ۞ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ[1741]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Vėriser cennetde müʾminlere[1742] eyvān-ı mecīd
Ḥaḳ kelāmı içre[1743] böyle dėdi Ḳurʾān-ı mecīd

2 Gülişürler seyr ėdüp ṭamudaki kāfirleri
Şol *erāʾik*[1744] üzerinde vėre seyrān-ı mecīd

3 Yaʿnī şol yüce sarāylar üzre nāẓır olalar
Ṭuta cennetde mükerrem ehl-i īmānı Mecīd

4 Şol döşekler vėre bunlara[1745] bahāsı olmaya
Kim muḳarrer[1746] eyleyiser her Müsülmānı Mecīd

[1739] Ḫudā ėdüp namāz: Ḫudāya ėde namāz A
[1740] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā A, R
[1741] فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ۞ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ: "İşte bugün de mü'minler kâfirlere gülerler. Koltuklar üzerinde (etrafı) seyrederler (Mutaffifîn, 83/34-35)."
[1742] cennetde müʾminlere: müʾminlere cennetde A, R
[1743] kelāmı içre: kelāmında R
[1744] *erāʾik* (أَرَائِكِ): "...tahtlar (Mutaffifîn, 83/35)."
[1745] bunlara: anda A

5 Ḥamdüli'llâh dėyeler Ḥaḳ ḥażreti ėtdi ʿaṭā
Ḳıldı fevḳa'l-ḥad bize inʿām u iḥsān-ı mecīd[1747]

6 Kim gülişürlerdi aṣḥāba şu küffār-ı Ḳureyş
İşbu ḥāle yėmesünler dėdi pişmānī Mecīd

7 Dėdi ėy müʾminler ol dünyāda siz kāfirlere
Gülesiz cennetde böyle ḳıldı fermān-ı Mecīd

A58[a]-R42[a] 8 Siz oları nār içinde yanar iken göresiz
Dėyesiz gelüp bize ḳılmışdı peymān-ı Mecīd

9 Bize cennet milkini iʿṭā ėdüp luṭf eyledi
Hem size kaʿr-ı cehennemde şu nīrānı Mecīd

10 Ravża-i bāġ-ı behişti bize Ḥaḳ bağışladı
H̱oş müyesser eyledi Firdevs ü Rıḍvānı Mecīd

11 Siz bize anda şol istihzā ėdüp gülerdiñüz
Size nice vėrdi görüñ nār-ı sūzānı Mecīd

12 Ol cenāb-ı Lā-yezāle dāyim olsun şükr ü ḥamd
Bize ẖādim eyledi māh ile tābānı Mecīd

13 Şol ḳamer-veşler bize ẖidmet ėder ay yüzlüler
Bī-ʿaded bağışladı ġılmān u vildānı Mecīd

14 Ol-ḳadar iḥsān ėdüpdür kim ḥicāb altındayuz
Bize unutdurdı şol milk-i Süleymānı Mecīd

15 Ehl-i cennet yuḳarudan ehl-i nār aşaġudan
Birbiriyle söyleşürler dėdi Furḳān-ı mecīd

16 Pes sekiz dāne melek omuzlarında götürüp
Getüre maḥşer yėrine ʿArş-ı Raḥmān-ı mecīd

M51[b] 17 Ṣaġ yaña ḳoya behişti ṣolına dūzaẖ dura[1748]
Ṣol yanında ḳoya od ṣaġa gülistānı Mecīd

[1746] muḳarrer: muʿazzez R
[1747] 5: —A, R
[1748] dura: ṭura A, R

18 Ehl-i dūzaḫ nār içinde göre cennet ehlini[1749]
Vėrmiş evler ḳapusı laᶜl-i Bedaḫşānı Mecīd

19 Ehl-i ṭamu cennet ehlini temāşā eyleye
Göre vėrmiş anlara māl-ı firāvānı Mecīd

20 Ėy ḲULOĠLI bu maḳāmuñ ḳanḳısıdur menzilüñ
Eyle tā kim āh u zār ᶜafv ėde Sübḥān-ı mecīd[1750]

82

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1751]

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ[1752]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlü/mefāᶜīlü/feᶜūlün
– – ˘ / ˘ – – ˘/ ˘ – – ˘/ ˘ – –

1 Sever idi biñ cān ile Sübḥānı Muḥammed
Getürdi bize gül gibi Ḳurᵓānı Muḥammed

A58[b] 2 Yolına anuñ kim vėre dünyāda ser ü cān
Cennete ḳoya iledüben[1753] anı Muḥammed

3 Pes yarın ola şübhesiz o baġ-ı behiştüñ
Şu resm ile bir ġonçe-i ḫandānı Muḥammed

4 Ḳurᵓānı Ḫudā ėtdi aña[1754] luṭf ile irsāl
Ḫalḳdan seçüben aldı Müsülmānı Muḥammed

5 Gāhī ėder ol yėrde ġazā ile seyāḥat
ᶜArş üzre ḳılur gāhī şu seyrānı Muḥammed

6 Ėderdi gehī bunda o küffāra ġazāyı
İẓhār ėdüben muᶜciz ü burhānı Muḥammed

[1749] cennet ehlini: ehl-i cenneti A, R
[1750] Sübḥān-ı mecīd: ᶜiṣyānı Mecīd R
[1751] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M
[1752] وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ: "İnanıp salih ameller işleyenlerin ve Muhammed'e indirilene -ki o Rablerinden gelen haktır- inananların ise Allah günahlarını örtmüş ve hâllerini düzeltmiştir (Muhammed, 47/2)."
[1753] iledüben: iletüben A
[1754] Ḫudā ėtdi aña: aña ėtdi Ḫudā A

R42b 7 İnzāl olana aña getür ṣıdḳ ile īmān
Setr ėde ṣuçuñ ʿafv ile dāmān-ı Muḥammed

8 Reşkinden anı birbirine girdi ḫalāyıḳ
Raḳṣa getürür gökde sürūşānı Muḥammed

9 Bāzār-ı cihān içre ḳoyup laʿl-i dehānın
Kesāda[1755] vėrür mühr-i Süleymānı Muḥammed

10 Kim ḳılsa anuñ dīnine dünyāda tedāḫül
Bağışlar aña ḥūrī vü ġılmānı Muḥammed

11 Anlar getürüp aña īmān ėtseler aʿmāl
Ṣavm ile ṣalāt olsa hem erkān-ı Muḥammed

12 Iṣlāḥ ėde Ḥaḳ ḳalbini anlaruñ efendi
Dilleri ṭola pertev-i lemʿān-ı Muḥammed

M52a 13 Kim vėrse anuñ üzerine bunda ṣalavāt
Cennetde vėre dürr ile mercānı Muḥammed

14 Cismi oluben bunda bize ebr-i hidāyet
Dünyāda ṣaçar raḥmet-i bārānı Muḥammed

15 Bu ḫalḳ-ı cihān ol ṭogalı buldı emānī
Defʿ eyledi her ḥışm ile ṭūfānı Muḥammed

16 ʿArż eyleyeli ḳubbe-i eflāke o ruḫsār
Şermende ḳılur māh ile tābānı Muḥammed

A59a 17 ʿIşḳ ile dürūd eylese kim üstüne anuñ
Hep aña ṣaçar laʿl-i Bedaḫşānı Muḥammed

18 Bir ẕerre gibi pertev-i nūrında kevākib
Devlet göginüñ şems-i dıraḫşānı Muḥammed

19 Leşker gibidür gökde aña ḫayl-i melāʾik
Kevneynüñ olup bir ulu sulṭānı Muḥammed

20 Yeg idi aña salṭanat-ı cümle cihāndan
ḲULOĠLI eger olsa şütürbān-ı Muḥammed

[1755] Kesāda: Gāh sāde A

83

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1756]

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا[1757]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlü/mefāᶜīlü/feᶜūlün

– – ᴗ / ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – –

1 Maḥşerde Ḥaḳuñ dergehine vara Muḥammed
Yüz yėre ḳoyup cān ile yalvara Muḥammed

2 İsteye şefīᶜ oluben ol cümle ᶜuṣātı
Raḥm ėde ṭamu içre yananlara Muḥammed

3 Ḥaḳḳ ėde revā sözin anuñ vara ṭamuya
İncitme dėye ümmetümi nāra Muḥammed

4 Ne görse yanup olmış olar gibi kömürler
Dėvşüre ḳoyup dāmen ü destāra Muḥammed

5 Gevdeleri hep cümle fenā bulmış āteşden
Ėlte oları cennet ü enhāra Muḥammed

6 Pes gėrü vėre gevdelerin ḥażret-i Allâh
Bunları ḳoya bāġ-ı semenzāra Muḥammed

R43[a] 7 Her biri bula anda kim ol köşk ü sarāyı
Bagışlayısar baᶜżına vervāre Muḥammed

8 Ḥaḳ dėdi teheccüd ḳılagör sen ya ḥabībüm
ᶜArş üzre olan menzileyi ara Muḥammed

M52[b] 9 Yaḳında saña biz vėrürüz kim şu maḳāmı
Tā beñzeyesin bir ulu ḫünkara Muḥammed

10 Yaᶜnī ėdevüz seni şefīᶜ rūz-ı cezāda
Şefḳat ḳılasın bunca giriftāra Muḥammed

[1756] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā A, R

[1757] وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا: "Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın (İsrâ, 17/79)."

A59[b] 11 Kim bizüm içün bunda ḳılur ise teheccüd
Ġarḳ eyleyevüz biz anı envāra Muḥammed

12 Ol ᶜArşuñ ėrüp[1758] ėde ayaġında şefāᶜat
Yaşını dizüp dür gibi ruḫsāra Muḥammed

13 Yā Rabbi dėye ümmetümi vėr baña cemᶜan
Ḫoş lābe ḳıla ḥażret-i Cebbāra Muḥammed

14 ᶜÖmrinde dėse bir kişi kelime-i tevḥīd
Ḳāʾil olısar anda ol iḳrāra Muḥammed

15 Bir gün ola ol cümle nebī dėye *ve nefsī*
Bī-çārelere ol gün ėde çāre Muḥammed

16 Mevc eyler ise anda o gün baḥr-ı şefāᶜat
Çoḳ yardım ėde bunca günehkāra Muḥammed

17 ᶜAfv eyle dėye ṣuçlarını ümmetümüñ sen
Yalvara ḳatı ḥażret-i Settāra Muḥammed

18 Ḳādirdür o Ḥaḳ yarlıġaya[1759] cümle cihānı
İllā naẓarı ḳılmaya küffāra Muḥammed

19 Küffārı ḳoya nār-ı caḥīm içre müʾebbed
Ümmetin alup ilede gülzāra Muḥammed

20 ḲULOĠLI yarın ḳalmayaduñ nār-ı ṭamuda
Luṭf ile naẓar eylese bir pāre Muḥammed

84

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[1760]

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ
مَخْتُومٍ خِتَامُهُ مِسْكٌ[1761]

[1758] ėrüp: inüp A

[1759] yarlıġaya: yarlıġasa A

[1760] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —A, M

[1761] إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ خِتَامُهُ مِسْكٌ: “Şüphesiz iyi kimseler, Naîm cennetindedirler. Koltuklar üzerinde, (etrafı) seyrederler. Onların yüzlerinde, nimetlerin sevincini görürsün. Onlara, mühürlü (el değmemiş) saf bir içecekten içirilir. Onun (içiminin) sonu bir misktir (ağızda misk gibi koku bırakır) (Mutaffifîn, 83/22-26).”

Feᶜilātün/feᶜilātün/feᶜilātün/feᶜilün
˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/˘ ˘ –

1 Niᶜmetin rūz-ı cezā vėre şu ebrāra Muᶜīd
Anları ėrgüre tā *taḥtihe'l-enhār*'a[1762] Muᶜīd

2 Ḳılalar her biri eyvān-ı sarāy üzre naẓar
Vėre anlara o gün hem yüce vervāre Muᶜīd

3 Niᶜmet-i cennet ile yüzleri ḫandān olalar
Her birinüñ yüzini döndere gül-nāra Muᶜīd

4 Şād ola yüzleri cennetde meserretden hep
Vėre bir heyʾeti kim bildüre anlara Muᶜīd

M53[a]-A60[a] 5 Hem ṣuvara oları ḥavż-ı raḥīḳ ile tamām
Anları ġarḳ ėde şol nāfe-i Tātāra Muᶜīd

R43[b] 6 Ḳoḳusı misk ü ᶜabīr gibi ṣular içüriser
Ḳoyısar anları hem bāġ-ı semenzāra Muᶜīd

7 Köşkler üstünde temāşā ėde bu müʾminler
Oları ġarḳ ėde çün[1763] ḥūrī vü ebkāra Muᶜīd

8 Şol ṣular gele ki ıbrīḳı mühürlenmiş ola
Mühri hep misk olısar Ḳādire bu kāra Muᶜīd?

9 Pes bular bunda ṣafā içre gör ehl-i nārı
Vėre mi bunları āteşdeki küffāra Muᶜīd

10 Baḳalar ṭāḳ-ı cināndan göreler ol ḥālī
Bir o deñlü düşüre kim buları zāra Muᶜīd

11 Kiminüñ atası anası kimüñ aḳrabāsı
Göreler kim ḳomış anları şu gülzāra Muᶜīd

12 Dėye lek arta bularuñ yüregi yaraları
Niçe artmaz buları ṣalmış idi nāra Muᶜīd

13 Kimini nāra giriftār ėdüben ḥabs ėtmiş

[1762] *taḥtihe'l-enhār'* (تَحْتِهَا الْأَنْهَار): Kur'an'da cenneti tasvir eden ayetlerde sık sık geçen ve cennetin "**altında ırmaklar**" aktığını belirten ifade (bk. Bakara, 2/25, 266; Al-i İmrân, 3/15, 136, 195, 198; Nisâ, 4/13, 57, 122).
[1763] çün: çoḳ R

Kimi müstaġraḳ ėdüp şuʿle-i envāra muʿīd

14 Kimini ḥūr-ı cinān ile firīb[1764] eylemiş āh
Kimini vālih ėdüp pertev-i dīdāra Muʿīd

15 Kiminüñ dili ṭudaġı[1765] çü mühürlenmiş ola
Kime teklīf ėdiser söyleye küffāra muʿīd

16 Kimine vėre Naʿīm içre ebed ḥūr-ı cinān
Kimini al ve yeşil ḥullelere ṣara Muʿīd

17 Kimisi ola yarın maḥşer içinde ʿuryān
Kimi pūşīde ḳıla dāmen ü destāra Muʿīd

18 Kimi ṭamulıḳ iken ṣuçını ʿafv ėde İlâh
Yaḳar iken şerer-i nār anı ḳurtara Muʿīd

19 Dėdiler ėde şefīʿ rūz-ı cezāda lā-büd
Baʿżı ṣāliḥ ḳulını niçe günehkāra Muʿīd

A60[b] 20 Budur ümmīdi bu ḲULOĠLI'nı maḥşerde hemān
Ki baġışlayuvėre Aḥmed-i Muḫtāra Muʿīd

85

Ḳāle'llâhu teʿālā:[1766]

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ۞ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ۞ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ۞ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ۞ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ[1767]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

M53[b] 1 Pes buyurmış yine ol dārende-i ʿArş-ı mecīd
Yā Muḥammed ṭuta Rabbüñ anda küffārı şedīd

2 Var durur oddan zebānīler elinde ḳamçılar

[1764] firīb: ḳarīb R
[1765] ṭudaġı: dudaġı A
[1766] Ḳāle'llâhu teʿālā: —A, M
[1767] إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ۞ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ۞ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ۞ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ۞ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ: "Şüphesiz, Rabbinin yakalaması çok çetindir. Şüphesiz O, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrarlar. O, çok bağışlayandır, çok sevendir. Arş'ın sahibidir, şanı yüce olandır. Dilediğini mutlaka yapandır (Burûc, 85/12-16)."

Hem elinde vardur anlaruñ şu çengāl-ı ḥadīd

3 Çeküben çengāl ile ḫalḳı düşürüp[1768] āteşe
Ura ḳamçı ile biñ dürlü ʿaẕāb ėde mezīd

4 İşbu ḳorḳu heybetinden hep ṣabīler pīr ola
Başlarında ṣaççuġazları[1769] ola aġ u sepīd

R44[a] 5 Kāfiri Rabbüñ senüñ baṭş-ı şedīd ile ṭuta
Diledügin işleye faʿʿāl-ı muṭlaḳdur Mürīd

6 Diledügini odur bedʾ ėdüp[1770] iḥyā eyleyen
Diledügini memāt ile gėrü ḳılur Muʿīd

7 Yaʿnī dönderür cināna atmış iken ṭamuya
Ketb ėdüp nār-ı cehennem içre ḳılur nā-bedīd[1771]

8 Kimini ėlter cehennem ḳapusına ḳoymaġa
Dönderüp anı gėrü cennāta iledür Reşīd

9 Kimin ehl-i cennet eyler ol şaḳī olmış iken
Kimini ėder cehennem ehli ḳılmışken saʿīd

10 Kimin ibḳā kimin iḥyā eyleyüp is̱bāt ėder
Kimini ġāzī ḳılup ol kimini eyler şehīd

11 Maġfiret ıssı durur ḳullarını ġāyet sever
Bī-nihāyet ėder infāḳı kimine ol Ḥamīd

12 Milkine kimseyi ḥükm ėtdürmez oldur pādişāh
Bī-şerīk ü bī-naẓīr ü bī-vezīr[dür] ol Vaḥīd

13 Diledügin nāra ḳoyar diledügin cennete
Raḥmetine yoḳ şümār oldur cihān ıssı ferīd

A61[a] 14 Kiminüñ her günini yas ėdüp eyler sūgvār
Kiminüñ her sāʿatin ḳılur pes ol ḳadr ile ʿīd

15 Kimisini mālik eyler pes o cennet milkine

[1768] düşürüp: düşüre A, R
[1769] ṣaççuġazları: ṣaçları çün A
[1770] odur bedʾ ėdüp: öldürüp hem A
[1771] nā-bedīd: Muʿīd A

Kimini yudar cehennem dėr daḫı *hel min-mezīd*[1772]

16 Ol gün ol Ḳahhār-ı ᶜālem bir nidā ėde mehīb
Dėye kim düşmenlerüm ḳanı şu cebbār-ı ᶜanīd

17 Kerr ü fer ile cihāna ṣıġmayan begler o gün
Birisi aṣlā cevāb ėtmeyüp olalar ḳadīd

M54[a] 18 Ėy göñül imdi bu işler olısardur āşikār
Dėmegil reyb ü gümān ėdüp ḳarīb olmaz baᶜīd

19 Bil ki Ḥaḳ dōstlarına anda żiyāfet eyleyüp
Cennet içre dėye kim ėy ḳullarum *hel mā-türīd*[1773]

20 Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ teᶜālāya tażarruᶜ ḳıl müdām
Ṣuçlaruñı tā kim ᶜafv eyleye yarın ol Mecīd

86

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1774]

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ۞ فَبِأَيِّ آلَاء رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ[1775]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Kelām-ı lā-yezāl içre buyurmışdur kim ol maᶜbūd
Kim oldur derdlere dermān hem oldur dillere maḳṣūd[1776]

2 Şular dünyā sarāyında benüm ᶜizzüm celālümden
Ki ḫavf eyleyüben ol ḳul günāhı ḳılmasa[1777] meşhūd

3 Mücerred ḫavf ėdüp benden günāh işlemese ḳaṭᶜā
Vėrem cennet sarāyında aña iki evi ben zūd

4 Ben aña milk-i cennetde iki ev eyleyem iḥżār

[1772] *hel min-mezīd* (هَلْ مِنْ مَزِيدٍ): "O gün cehenneme 'Doldun mu?' deriz. O da, '**Daha var mı?**' der (Kâf, 50/30)."
[1773] *hel mā-türīd* (هَلْ مَا تُرِيدُ): Ne istiyorsanız yapın.
[1774] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā A, R
[1775] وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ۞ فَبِأَيِّ آلَاء رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ: "Rabbinin huzurunda (hesap vermek üzere) duracağından korkan kimseye iki cennet vardır. O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz (Rahmân, 55/46-47)?"
[1776] maḳṣūd: maḳbūl A
[1777] ḳılmasa: ḳılmaya A

O ḳulum-çün binā ḳıldum anuñ-çün eyledüm maᶜdūd

R44[b] 5 Beni şol kim bu dünyāda añup işlemeye cürmi
Beḳā milke gelincegez ben anı eylerem mesᶜūd

6 Vėrem dār-ı cinān içre ne şey kim ol murād ėtse
Bu bāzār-ı cinān[1778] içre ziyānı olur anuñ sūd

7 Ḫudānuñ yolına ol kim vėre bir ḫurma miḳdārı
Varıncaḳ āḫiret milke bulısardur anı mevcūd

A61[b] 8 Kişi her neye ṭaparsa anuñla bile ḥaşr ola
Ki münfekk olmaya aṣlā biledür sācid ü mescūd

9 Ṭapan Mevlāya dünyāda gėrü secde ḳılısar pes
Cihānda ġayra ṭapanlar olısardur o gün merdūd

10 Öñince bile yanınca anuñ nūrı bile gide
Severdi Rabbini bunda pes Allâh anda ḳıldı cūd

11 O ḳuldur kim bu dünyāda añarken Rabbini dāyim
Gözinden dökilüp yaşlar ḳafāsından çıḳardı dūd

12 Mükāfātın ėdüp Allâh aña cennet naṣīb ėtdi
Vėrüp ᶜArşuñ yemīninde çü bī-ḥad gölgeler memdūd

13 O yėtmez mi ki ḫışmından azād oldı anuñ ḥālā
Cehennem āteşi anuñ ėdinmedi vücūdın ḳūd

M54[b] 14 Nebīler gibi berḳ ura yüzi nūrı[1779] ḳıyāmetde
Anı görüp ṣanalar ḫalḳ ya Ṣāliḥdür yāḫud Hūd

15 Faḳīr iken bu dünyāda ol ᶜuḳbāda ola sulṭān
Velī bunda olan ẓālim o dünyāda ola nā-būd

16 Ḫudā-yı Bār u Bir anda vėre her ḳula bir milki
Ḳıyās eyle ola ol milk kim on dünyā ḳadar maḥdūd

17 Göre müᵓmin o dünyāda Ḥaḳuñ inᶜāmın iḥsānın
Dėye *lā-yuḫlifü'l-mīᶜād*[1780] bize olmış idi maᶜhūd

[1778] cinān: cihān M
[1779] nūrı: anuñ A
[1780] *lā-yuḫlifü'l-mīᶜād* (لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ): "(Allah,) vaadinden dönmez (Âl-i İmrân, 3/9; Ra'd, 13/31; Zümer, 39/20)."

18 Yėyüp cennet ṭaᶜāmını şarāb isteye müʾminler
Siḳāyet ėdeler anda ki ḥavż idi çün ol mevrūd

19 Ėden bulur vėren alur şu kim mālın ḳıla infāḳ
On ol deñlü vėre Allâh hīç eksilmeye ol menḳūd

20 ḲULOĠLI seyyiʾātuñ hep mübeddel ola ḫayrāṭa
Eger ol lā-yezāl Allâh ėdinürse anı maḳṣūd

87

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1781]

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَابَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ[1782]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/feᶜūlün
⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – –

1 Getürdi ᶜāleme İslāmı Aḥmed
Ḫudādan naṣṣ ile peyġāmı Aḥmed

M62[a] 2 Şol ᶜĪsā maḳdeminden müjde ḳıldı
Nübüvvetden ala dėr[1783] kāmı Aḥmed

3 Getüre ümmetine vaḥy-i münzel
Hüviyyetden bulup ilhāmı Aḥmed

R45[a] 4 Dėdi kim yā benī İsrāHata! Yer işareti tanımlanmamış.ʾīl āgāh
Olıñuz bu durur encāmı Aḥmed

5 Ki benden ṣoñra gelür bir nebī kim
Olısardur dėr anuñ nāmı Aḥmed

6 Ki Tevrāt u Enācīl ü Zebūruñ
İçinde naḳş olup endāmı Aḥmed

[1781] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —A, M
[1782] وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَابَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ: "Hani, Meryem oğlu İsa, 'Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah'ın size, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim' demişti (Saff, 61/6)."
[1783] dėr: bir R

7 Bu resme ḳıldı iḫbār İbn Meryem
Nübüvvet çehrede gülfāmı Aḥmed

8 Anuñ kūyı olısar Mekke şehri
Ėdiserdür dėdi bayrāmı Aḥmed

9 ʿArafāta çıḳup ḥacc ėde her sāl
Geliserdür o vaḳt iḥrāmı Aḥmed

M55[a] 10 Ḥaḳa miʿrāc ėdüp ḥaḳḳa'l-yaḳīne
Ėrüp bula ḥużūr-ı tāmı Aḥmed

11 Ġazā ḳılup Ḥaḳuñ yolında fi'llâh
Ėdiser cehd ile iḳdāmı Aḥmed

12 Ḳılup Ḥaḳ yolına küffārı daʿvet
Olara eyleyüp ibrāmı Aḥmed

13 Oḳına nāmına ḫuṭbe vü sikke
Medīne'de ḳıla ārāmı Aḥmed

14 Olup sāḳī getüre dīn şarābın
Ṣuna müʾminlere pür-cāmı Aḥmed

15 Ḥaḳa varup çıḳa ʿArş-ı Berīne
Bula vaḥdetdeki ḥammāmı Aḥmed

16 Urıla nevbeti her günde beş kez
Oḳına adı ṣubḥ u şāmı Aḥmed

A62[b] 17 Çeke küffār elinden gerçi bunda
Biraz vaḳt şiddet-i ālāmı Aḥmed

18 Anı daʿvet ḳıla ḳatına Allâh
Dilerken Ḥaḳdan ol hengāmı Aḥmed

19 Urıla ḥażret-i Cibrīl elinde
Nübüvvet kūsı çün ber-nām-ı Aḥmed

20 Diküpdür işbugün meydān-ı şerʿe
ḲULOĠLI sancaġ-ı İslāmı Aḥmed

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[1784]

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ
دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَةُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ[1785]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ⏑ – –/ – ⏑ – –/ – ⏑ – –/ – ⏑ –

1 Ḥaḳ teᶜālā raḥmetin taḳsīm ėdüp beyne’l-ᶜibād
Rāżī ol her vėrdügine emrine ḳıl inḳıyād

2 Raḥmetin Rabbüñ şu ḳullarına taḳsīm eyledi
Kime bir ev vėrdi Ḥaḳ kime biḳāᶜ ile bilād

R45b 3 İstedügüñe göre vėrmez velī vėrür İlâh
Her ḳulına ol ḳadar kim nice eylerse murād

4 Buyurur *naḥnü ḳasemnā*[1786] ḳısmetinde şübhe yoḳ
Kimine ol bī-şümār ėder kime ḳılur ᶜidād

5 Raḥmeti gencine yoḳdur ḥadd ile ġāyāt anuñ
Diledügin ol-ḳadar kim *mā li-hâẕā min-nefād*[1787]

M55b 6 Pādişāh ėdüp kimine gėydürür zerrīn külāh
Kimini ḳul eyleyüp bāzār içinde der-mezād

7 Yaᶜnī naḳş ėtmiş o levḥ üzre debīr-i kāʾināt
Rızḳını ḫalḳuñ muḳadder eylemiş aġ u sevād

8 Kimine vėrmiş Ḫudāvendi bu deñlü māl u genc[1788]
Kimisinüñ yoḳ elinde ẕerreçe zād u zevād

9 Tā ezel Ḳassām-ı ḳudret böyle taᶜyīn eyleyüp[1789]
Ḳulları beyninde ḳılmamış velākin ıṭṭırād

1784 Ḳāle’llâhu teᶜālā: —A

1785 أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَةُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ: “Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır (Zuhrûf, 43/32).”

1786 *naḥnü ḳasemnā* (نَحْنُ قَسَمْنَا): “...biz paylaştırdık (Zuhrûf, 43/32).”

1787 *mā li-hâẕā min-nefād* (مَا لِهَذَا مِنْ نَفَادٍ): Bunun için tükenmek yoktur [Sâd Sûresi’nin 54. ayetindeki *mā lehu min-nefād* (مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ) “ona asla tükenmek yoktur” ifadesinden mülhemdir].

1788 māl u genc: genc ü māl A

1789 eyleyüp: eylemiş R

10 Hem maʿīşetlerin anlaruñ çü taḳsīm eylemiş
Birbirine eyleyüp muḥtāc oları bī-ʿinād[1790]

A63[a] 11 Hem ʿulūm-ı maʿrifet anlara taʿyīn ėtdi Ḥaḳ
Bir degildür dünyāda aṣlā meʿāş ile meʿād

12 ʿİlm içinde kimini bir baḥr-ı bī-pāyān ėder[1791]
Kimisinüñ ʿaḳlı yoḳdur kim bula rāh-ı reşād

13 Ḳullarınuñ ol kimini ṣāliḥ ėder şübhesiz
Kimine vėrüp[1792] şeḳāvet eyler ol ehl-i fesād

14 Her birin bir ḥāl ile ḳılmış tesellī ol Kerīm
Var ise fehmüñ kelāmu'llâha eyle iʿtiḳād

15 Ol-ḳadar ḳullarına inʿām u iḥsān eyledi
Raḥmeti deryāsı boldur ol Kerīm ü ol cevād

16 İşbular dünyā ḥayātında olupdur münḳasım
Birbirinden yuḳarudur anda da ėy pāk nejād

17 Ḥaḳ derecāt üzre ḳılmışdur ḳamu ḳullarını
Hem bu dünyāda hem ol ʿuḳbāda sen ėt istinād

18 Yėrleri döşek gibi döşedi ḫalḳuñ pāyine
Gökleri ḳat ḳat muṭabbaḳ çādır ėtdi yoḳ ʿimād

19 Yėr ile gök arasında kimine bir ḥabbe yoḳ
Kiminüñ yaġar başına[1793] sīm ü zer mis̱l-i cerād

20 Ḳısmetüñe rāżī ol ḲULOĠLI ḳılma ihtimām
Zīra Ḳassām ol-durur böyle buyurmış nūn u ṣād

89

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü ve ʿamme nevālühü:[1794]

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ[1795]

[1790] bī-ʿinād: bī-ʿibād A
[1791] baḥr-ı bī-pāyān ėder: baḥr-ı pāyān eylemiş A
[1792] vėrüp: vėrür A
[1793] başına: peşine M
[1794] şānühü ve ʿamme nevālühü: celālühü A, R

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Buyurur Ḳurʾān içinde yine ol Ferd ü Ṣamed
İşbu āyetdür çü[1796] küffār içre ḳavl-i muʿtemed

M56[a] 2 Dėmiş Allâhu teʿālā bī-şebīh ü bī-mis̱āl
Renc içün ḫalḳ eyledük insānı yaʿnī *fī-kebed*[1797]

R46[a] 3 Biz emek çekdürüp insānı emekdār eyledük
Tā ki rāḥat vėrmedük bunlara buyurdı faḳad

4 Gözlemez misin kimin dihḳān ėdüp rencūr[1798] ḳılur[1799]
Çeker ol günden güne bunca cefā mālā-yuʿad

A63[b] 5 Bunuñ ems̱āli ḫaberde vārid olmışdur yine
Gūş ėderseñ bunuñ ems̱āli dėyem saña ṣaded

6 Yoġururken ḥażret-i Ādem ḫamīrin ol İlâh
Bir buluṭ aña musallaṭ eylemiş gör ol Eḥad

7 Yaġdura ḳırḳ güne dek üstüne bārān-ı belā
Aḥseni taḳvīm[1800] iken *s̱ümme radednā*[1801] ile red

8 İşbu emru'llâh ile ėrişdi aña ol seḥāb
Yaġdı şol bārān-ı raḥmet olmadı hīç menʿ ü sed

9 Şol tamām ḳırḳ gün olup bitdügi gibi nā-gehān
Yaġdı birḳaç ḳaṭre kim rāḥat olaydı müstened

10 Bu sebebden ḥażret-i Ādem cinān içre iken
Yėre inüp gördi ol deñlü belālar bī-ʿaded

11 Ṣoñra gelüp ḥażret-i Nūḥ çekdi ṭūfān zaḥmetin
Sen ḥużūr ėde misin böyle iken ebā vü ced

12 Vaḳt olur kim kendüñi ṣanursın ol-dem pādişāh

[1795] لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ: "Andolsun, biz insanı bir sıkıntı ve zorluk içinde (olacak ve bunlara göğüs gerecek şekilde) yarattık (Beled, 90/4)."
[1796] çü: şu A
[1797] *fī-kebed* (فِي كَبَدٍ): "...sıkıntı ve zorluk içinde (Beled, 90/4)."
[1798] rencūr: rencīr M, R; zencīr A
[1799] ḳılur: ėder R
[1800] *Aḥseni taḳvīm* (أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ): "Biz, gerçekten insanı **en güzel bir biçimde** yarattık (Tîn, 95/4)."
[1801] *s̱ümme radednā* (ثُمَّ رَدَدْنَا): "**Sonra** onu, aşağıların aşağısına **indirdik** (Tîn, 95/5)."

Gāh olur kim bulamayasın gėyecek bir nemed

13 Dünyāda bir laḥẓa görürse ṣafāyī bir kişi
Görmeyiser niçe eyyām bil ki baᶜżı tā ebed

14 Kimisi renc ü ᶜanādan cigeri pür-ḫūn olur
Bulımaz baḥr-ı belāya ol kenār ile ya ḥad

15 Bir gün olur mı göñülde olmaya hīç inkisār
Var mı bir sāᶜat ki bī-derd ola dünyāda cesed

16 Kimine gelür belā nā-geh kimi oddan[1802] ṣudan
Kimini ėder helāk ādem kimi gürg ü esed[1803]

17 Kimi niᶜmet kimi miḥnet kimi rāḥat içredür
Kimi ednā kimi aᶜlā kimi nīk ü kimi bed

18 Ḳıl naẓar kendüñden ednāya gel inṣāf ėt göñül
Eyleme bir kimsenüñ mālı ile rızḳına ḥased

M56[b] 19 Toḫm-ı aᶜmālüñ bu dünyā tarlasına ṣaçagör
Kişt-i kāruñ bulasın ėricegez vaḳt-ı ḥaṣad

A64[a] 20 Rāḥat u renc-i Ḫudā destüñden ėder inḳısām
Bu ḲULOĠLI'na meded ḳıl yā Resūla'llâh meded

90

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[1804]

يَاأَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ[1805]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

1 Yā Rab bu nevᶜ-i ādeme ṣāḥib-saᶜādetdür Murād
Envāᶜ-ı nevᶜ-i ümmete bir ulu devletdür Murād

2 Hāḳ dėr ya Ādem oġlanı siz efḳar-ı nās olduñuz

[1802] od: ot A, M, R
[1803] kimi gürg ü esed: gibi görür esed A
[1804] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: Ḳāle'llâhu teᶜālā A, R
[1805] يَاأَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ: "Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız zengin olandır, övülmeye hakkıyla lâyık olandır (Fâtır, 35/15)."

Allâh Ġanīdür Ẕü'l-celālHata! Yer işareti tanımlanmamış. andan hidāyetdür Murād

R46[b] 3 Yaᶜnī yėrüñ yüzinde Ḥaḳ size ḫalīfe ḳomasa
Olurduñuz siz tārumār bundan ḥükūmetdür Murād

4 Dėr bir ḥadīs̱-i ḳudsīde benüm ᶜayālümdür faḳīr
Pes aġniyā vaṣīlerüm bundan ne ḥikmetdür murād

5 Bir pādişāha māliküz Nūşu'r-revānı[1806] baṣdurur
Hīç yoḳ bahāne ᶜadline hem pür-seḫāvetdür Murād

6 Geçdi ḳılıçdan fitnesi bu rūzgāruñ ser-te-ser
Ḳıldı raᶜiyyet key ḥużūr kān-ı ᶜadāletdür Murād

7 Oldı penāhı şerᶜüñ ol dīn anuñ iledür dürüst
İslāma nāṣırdur bugün kim ehl-i nuṣretdür Murād

8 Bir pādşehdür dünyede anuñ żamīr-i pākine
Ṭoḳunmasun gerd ü ġubār çün ᶜālī-himmetdür Murād

9 Ṣāḥib-ᶜalemler hep anuñ der-devletinde çākeri
Her birisi fermānberi baḥr-ı mürüvvetdür Murād

10 Düşmāna her gāhī ġazā ėtse öñüne ṭuramaz
Kimse aña vėrmez cevāb deryā-yı cürᵓetdür Murād

11 Bu ṭosun-ı çarḫa eger binse olurdı rām aña
Kim tāziyān-ı himmeti ursa ne sürᶜatdür[1807] Murād

12 Bir nāzenīne benzer ol kim ġāyet istiġnādadur
ᶜĀşıḳların ḥiss eyler ol ṣāḥib-baṣīretdür Murād

13 Ol dīde-i āhūları vehme düşürür ᶜālemi
Lākin bu ḫalḳuñ üstüne bir dürlü raḥmetdür Murād

A64[b] 14 Hīç vėrmez aṣlā şimdi o bir manṣıbı nā-ehle kim
Ḥaḳḳını kesmez kimsenüñ ehl-i şerīᶜatdür Murād

M57[a] 15 Kimisini naṣb eyleyüp ol kimisini refᶜ ėder
Vėrür alur ḳullarına şehr-i nezāketdür Murād

[1806] Nūşu'r-revān: Nūşurevān A
[1807] sürᶜatdür: şirᶜatdür A

16 Bu ḫānḳāh-ı dehrde esrāra vāḳıf gibidür
Ḫalḳa kerāmet gösterür ṣāḥib-velāyetdür Murād

17 Kimse aña çun u çerā hīç dėyemez muḫtār odur
Diledügin eyler hemān aṣḥāb-ı rifᶜatdür Murād

18 Taḥt-ı Süleymānı aña erzānī ḳılmış Ḥaḳ bugün
Ne diler ise ol olur ehl-i kerāmetdür Murād

19 Dergāhına olsun bugün ḫüsrevler anuñ çākeri
Rüstemleri ḳılsun ġulām bir ṣāḥib-ᶜizzetdür Murād

20 ḲULOĠLI sen her dāyimā ḫünkāra eylegil duᶜā
Olsun müʾebbed pādişāh kim ehl-i şevketdür Murād[1808]

91

Ḳāle'llâhu teᶜālā:

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى[1809]

Feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūl

◡ – – / ◡ – – / ◡ – – / ◡ – – / ◡ –

1 Ḫudā cenneti ḳullarına ḳılup iᶜtidād
Ki şehvet dėnildi bu yėrde hevādan murād

2 Şu kim menᶜ ėde nefsini şehvetinden dėdi
Çü ḳorḳup Ḫudādan ėde ḳavline inḳıyād

R47[a] 3 Vėre yarın aña cennetü'l-Meʾvāyı Ḥaḳ*[1810]
Bu Ḥaḳḳuñ kelāmıdur inan ė ṣāliḥ nihād

4 Şu kim nefsini nehy ėde menᶜ ėde şehvetin
Bula ol behiştüñ maḳāmın bilā-imtidād[1811]

5 Pes ol ḳul durur cenneti bunda yārin bulan
Ġazālar ėde kāfire eyleyüp ictihād

[1808] M'de çıkmaya "*Murāddan murād fātiḥ-i Baġdād Sulṭān Murāddur*" kaydı düşülmüş.

[1809] وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى: "Kim de, Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır (Nâziât, 79/40-41)."

[1810] Beyit "Vėre Ḥaḳ yarın aña [ol] Cennetü'l-Meʾvā'yı" şeklinde olursa vezindeki aksama giderilebilir.

[1811] 4: —A

6 Meᶜāş içün olmaya anuñ[1812] ġazāsı dėnür
Ola āẖiret içün ol kesb ėdüben meᶜād

7 Şu kim dünyā içün cihād ėtse[1813] ücret ile
Ya adum añılsun dėse rūz u şeb der-bilād

8 Riyā ile ėtse ᶜamel āẖiret-çün kişi
Yėye ḥāṣılını riyā pes oluben cerād

A65[a] 9 Şol işi sen işle kimesne anı ṭuymasun[1814]
Şol iş kim görünse ala ᶜāḳıbet anı bād

10 Elüñ işlemeden dilüñ söylese ol işi
Anı sen ṣatarsın ṣanasın ėdüben mezād

M57[b] 11 Ḫafī ḳıl Ḥaḳuñ işini kimse hīç ṭuymasun
Şular kim ola aḫfiyā ol-durur ḫayru'l-ᶜibād*

12 N'ėdersin göñül şehrini ol fenā bulısar
Ḳanı Ḫüsrev ü cām-ı Cem yā ḳanı Keyḳubād

13 Baña ṣalıvėr[1815] var mıdur [kim] bugün bir kişi
Bu dünyāyı kimdür ṭuta gitmeye nā-murād

14 Ṭutagör Ḫudānuñ bugün buyruġın ėy göñül
Ki nefse cihād ėdegör ol ḳılursa ᶜinād

15 Resūlüñ gözet şerᶜini sünnetin dāyimā
Dilerseñ behiştüñ yolına bulasın reşād

16 Diledügini nefsinüñ vėrmegil ṭālibā
Ṣalāḥa çekersin sen anı diler ol fesād

17 Ki bir daẖı gelmezsin [aṣlā] bu dünyāya sen
Ḫudādan dile eylügi bulasın eyü ad

18 Sen anuñ eger[1816] emrini ṭutmayasın bugün
Zebānīler ėder ḥavāle ġılāẓ u şidād

[1812] anuñ: çün ol A
[1813] ėtse: eylese A, M, R
[1814] ṭuymasun: duymasun A
[1815] ṣalı: ẖaber A
[1816] Sen anuñ eger: Eger sen anuñ A

19 O Ḳādir durur kim bugün öldüre dirgüre
Görürsin bahār ėrişür olmış iken bu ʿālem cemād

20 ḲULOĠLI cihān varlıġı yoḳlıġı bir ḫayāl
Bozar naḳşını ʿāḳıbet ḳılan aġ u sevād

92

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[1817]

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا[1818]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Umaruz senden teraḥḥüm ėy Ġanī Mevlā meded
Kimseye ẓulm eylemez ol dergeh-i aʿlā meded

2 Buyurur Ḳurʾān içinde ol İlâh-ı ẕü'l-celāl
Pes dėmişdür bunı lā-şekk *aḥsene mes̱vā*[1819] meded

A65[b]- R47[b] 3 Dėdi Cebbār-ı cihān ʿömren ʿaẕāb eylemedük
Bir ḳula dėdürmedük yoḳ yėre vāveylā meded

4 Tā kim irsāl eylemeyince muḳaddem enbiyā
Tā ki bir ḳavm üstüne indürmedük belvā meded

5 Ḳavminüñ üzerine baʿs̱ olmayınca her nebī
Gelmedi üstüne o ḳavmüñ belā illā meded

6 Ėtmeyince enbiyāsına olar inkār-ı tām
Bulmadılar nār içinde āteş-i kübrā meded

M58[a] 7 Ḳılmayınca hīç velī üzerine reyb ile şek
Rūzgār-ı nār ile ṭolmadı[1820] pes her cā meded

8 Ėtmeyince pes o ḳavm anda nebīsin bī-ḥużūr
Görmediler pes olar ṭūfān ile ġavġā meded[1821]

[1817] celle celālühü: —M
[1818] وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا: "Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz (İsrâ, 17/15)."
[1819] *aḥsene mes̱vā* (أَحْسَنَ مَثْوَا): "...en güzel yerleşme yeri (Yûsuf, 12/23)."
[1820] ṭolmadı: bulmadı R
[1821] 8: —R

9 Biz ʿaẕāb ėdicilerden olmaduḳ dėr Lā-yezāl
Urmaduḳ ḥuccetlerine ḫışm ile imżā meded

10 Lākin anlar üzerine şöyle baʿs̱ ėtdük resūl
Ėtdi anlar enbiyāsın kiẕb ile rüsvā meded

11 Kimine od[1822] kimine yėl kimisini ṣu ile
Hep helāk ėtdük ḳılup nā-būd u nā-peydā meded

12 Yā Resūla'llâh günehkār ümmetüñ niçe senüñ
Ḫāṭıruñ niçe tesellī eyleye cānā meded

13 Zīra her bir enbiyānuñ ḫāṭırı meksūr ola
Ḳavmine ėrer belā ile ṣudāʿ ḥālā meded

14 Nitekim[1823] Firʿavnı deryā Ḳārūnı yėr ḫasf ėdüp
Kim henūz anlar aşaġa gitmededür hā meded

15 İmdi sen çeşm-i teraḥḥüm ile bize yā Resūl
Bir naẓar ḳılmayasın ḥāl nice_ola ferdā meded

16 Ṣaçuñuñ zencīrine bend oldı çün ʿāşıḳlaruñ
Mübtelā ḳıldı bizi ol leyletü'l-İsrā meded

17 Ėrişüp der-devletüñe yüz yėre ḳodılar āh
Oddan isterler berātı ėy ḳaşı ṭuġrā meded

A66[a] 18 Rūz-ı maḥşer ḳıl bize ʿayn-ı hidāyetle naẓar
Münḳasım olur yedüñden cennetü'l-Meʾvā meded

19 Yapışa bir tārına her kim ḫalāṣ olur ḫalāṣ
Oldı şol ḥablü'l-metīnüñ ʿāşıḳa mencā meded

20 Bu ḲULOĠLI bende fermānuñdan umar iltifāt
Cebreʾīl oldı nedīmüñ ėy şeh-i aʿlā meded

93

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[1824]

[1822] od: ot M
[1823] Nitekim: Nice kim A
[1824] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü: —A, M

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۞ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ۞ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ۞ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ۞
فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى[1825]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḫudānuñ ism-i aʿlāsını ėy dil imdi ḳıl sen yād
Anuñ-çün kim seni bir ḳaṭre ṣudan eyledi īcād

2 Beni tesbīḥ ėdüñ dėyüp bize emr eyledi Allâh
Yaratdum sizi ṭopraḳdan ṣu üzre eyledüm bünyād

M58a- R48a 3 *Nefaḫtü fī-hi min-rūḥī*[1826] ile ben size cān vėrdüm
Nefes vėrdüm şu yėl ile ḥayātuñuzı ėtdüm bād

4 Müsāvī eyledüm sizde yaratdum eller ayaḳlar
Uyar biri birisine ḳanı bencileyin üstād

5 Berāber eyledüm gözler ḳulaḳlar dilde aġızda
Birisin naḳs ėdüp sizde ḳomadum ẕerrece ifsād

6 Muḳaddem eyledüm size ki rızḳum yėrsüñüz her bār
Mükerrem eyledüm sizi hem insān dėyü vėrdüm ad

7 Hidāyet eyledüm size gezersiz şarḳ u ġarb u şām
Görürsiz yolıñuz dāyim ḳılursız ʿaḳl ile irşād

8 Yėrüñ yüzinde ben size şehirler eyledüm taʿyīn
Ṣatu bāzār ėdüp anda ḳılursız maṣraf u īrād

9 Dėdi kim yā Muḥammed sen şu Rabbüñ ism-i aʿlāsın
Çü tesbīḥ ėdegör her bār ol anuñ ẕikrine muʿtād

10 Pes eyle Rabbü'l-ʿizzet kim seni var eyledi yoḳdan
Berāber eyledi sāʾir nebīlerle bile hem-zād

11 Dėmişdür hem[1827] kelāmında çü yoḳdur farḳ[1828] resūllerde

---

[1825] سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۞ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ۞ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ۞ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ۞ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى: "Yüce Rabbinin adını tespih et. O, yaratıp şekillendiren, âhenk veren ve düzene koyandır. O, (her şeyi) ölçüyle yapıp yönlendirendir. O, yeşil bitki örtüsünü çıkaran, sonra da onları çürüyüp kararmış çör çöpe çevirendir (A'lâ, 87/1-5)."
[1826] *Nefaḫtü fī-hi min-rūḥī* (نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي): "Onu şekillendirip **içine ruhumdan üfledi**ğim zaman onun için saygıyla eğilin (Sâd, 38/72)."
[1827] hem: her A

Buları nūr-ı ᶜArş’dan ben yaratdum eyledüm münḳād

A66[b] 12 Pes eyle Rabbü’l-ᶜizzet kim nübüvvet eyleyüp taḳdīr
Seni mürsel nebī ḳıldı ėdesin şirᶜatüñde dād

13 Hidāyet eyleyüp saña çü Cebrāʾīl nüzūl ėtdi
Ne bilürdüñ kitābı sen ya īmānı budur nūn ṣād

14 Ol Allâh kim ėder iḫrāc sizi dünyā sarāyından
Hebā olur bu ecsād-ı remīm olur gėrü eżdād

15 Gel imdi Ḥaḳ teᶜālānuñ ol aᶜlā adını ẕikr ėt
Bu niᶜmet kāfīdür saña bunı ḳıl dāyimā sen zād[1829]

16 Ḳanı atañ ḳanı anañ ḳanı oġluñ ḳızuñ cānā
ᶜAşīret yā ḳarābet hem ḳanı ebā ile ecdād

17 Ḫudānuñ ism-i aᶜlāsın göñül ẕikr eyle her bārı
Ġıdā-yı rūḥ ola anda ki Ḥaḳ *lā-yuḫlifü’l-mīᶜād*[1830]

18 Bu milkden varıcaḳ anda saña lāzım gele şāyed
Buraya gėrü gelinmez ḳalursın ebedü’l-ābād

19 Fenā fi’llâh olup hergiz beḳā-yı lā-yezāl iste
Girüben bāġ-ı Firdevse olasın anda ġāyet şād

M59[a] 20 ḲULOĠLI rehnümā oldur beḳā içre beḳā oldur
Ezelden āşina oldur hemān anı ḳılagör yād

94

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[1831]

قَالَ يَاقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ[1832]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün
– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

[1828] yoḳdur farḳ: farḳ yoḳdur R
[1829] zād: yād A
[1830] *lā-yuḫlifü’l-mīᶜād* (لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ): “(Allah,) vaadinden dönmez (Âl-i İmrân, 3/9; Ra’d, 13/31; Zümer, 39/20).”
[1831] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M, R
[1832] قَالَ يَاقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ: “(Salih,) onlara dedi ki: ‘Ey kavmim! Niçin iyilikten önce kötülüğün acele gelmesini istiyorsunuz? Merhamet edilmeniz için Allah’tan bağışlanma dileseniz ya!’ (Neml, 27/46).”

1 Olmış nübüvvet zencīri Ṣāliḥ nebīde pāye ḳayd
Tāc-ı risālet başına ol dilber-i raʿnāya ḳayd

2 Ṣu gibi aḳmış Cebreʾīl ayaġına vaḥy indürüp
Bāġ-ı nübüvvetde ḳılup ol servi-i bālāya ḳayd

R48[b] 3 Ḥükm-i İlâhī ėrişüp[1833] ol daʿvete meʾmūr olur
Menşūr-ı Cebbār-ı cihān ol ḳaşları ṭuġrāya ḳayd

4 Ḳavmine teklīf eyleyüp dėmiş ki ėy ḳavmüm benüm
Niçün günāh işlersiñüz olur yüce Mevlāya ḳayd

5 Ḥaḳḳuñ ʿaẕāb eylemesi üstüñüze lāzım gelür
Vėrür ʿaẕāb-ı lem-yezel bu kerre her bir cāya ḳayd

A67[a] 6 Ḫışmından Allâhuñ ḳamu yėr gök olur hep nāleger
Ḳılur Ḫudānuñ ḫaşyeti hep zīr ile bālāya ḳayd

7 Niçün ʿacele ėtdüñüz seyyiʾeyi ḥaseneden
Tīz Ḥaḳḳa istiġfār ėdüñ vėrmeñ o bī-hemtāya ḳayd

8 Ola ki Rabbiñüz size raḥm eyleyüp baġışlaya
Tevbe ėdüben Ḥażrete bulmañ ġam-ı ferdāya ḳayd

9 Yaʿnī ki ḳudret nāḳasın öldürmeñüz dėmiş idi
Geldi ʿAzāzil vesvese vėrüp[1834] çün o alaya ḳayd

10 Anlara öldürtdi anı ulu günāh işlediler
Ḥaḳḳ anlara vėrdi ʿaẕāb şol āteş-i kübrāya ḳayd

11 Bunları iḥrāḳ eyleyüp hep cümle nā-būd eyledi
Cānları yanar ṭamuda her biri vāveylāya ḳayd

12 Ger anlar istiġfār ėdüp Ḥaḳḳa rücūʿ eyleyedi
Belkim cenāb-ı Kibriyā ḳılmazdı ol maʿnāya ḳayd

13 Devlet cihānda ādeme ġāyetde istidrāc olur
Efserleri efsār olur şol Ḫüsrev ü Dārāya ḳayd

14 Hem ṣıḥḥat ile ėrişür kişi ġurūra ʿāḳıbet
Bunuñ ikisi oldı bil aʿlā ile ednāya ḳayd

[1833] ėrişüp: ėrişür A
[1834] vėrüp: vėrür A

15 Herkesüñ olur varlıġı kişiye lā-büd bir belā
Şāne vėrür bilürseñüz her zülf-i ᶜamber-sāya[1835] ḳayd

M59[b] 16 Mālı kişiye mār olur dünyā vü ᶜuḳbāda daḫı
ᶜİlmi durur ḥāʾil[1836] olan her ᶜālim ü dānāya ḳayd

17 Her bāġbānuñ başına bāġı belādur bilmiş ol
Vėrür şu ṣıbyān ᶜāḳıbet her mīveli almaya[1837] ḳayd

18 Tār-ı siyāhı[1838] ol bütüñ ᶜārıżına olmış ḥicāb
ᶜUşşāḳuñ ėder nālesi dāyim şeb-i yeldāya[1839] ḳayd

19 Bāġ-ı visāl-i ẕātuña hergiz ᶜurūc ėder göñül
Ḫāl-i siyāhuñ ėy ᶜaceb vėrmez mi bu sevdāya ḳayd

20 Dōstuñ cemāli bāġına dāyim dėr idüñ ᶜāşıḳam
Vird-i güvāhuñ yoḳluġı ḲULOĠLI bu daᶜvāya ḳayd

95

A67[b] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[1840]

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ[1841]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Ḥażret-i Allâha giden arı cāna yoḳ ḥased
Anı dāyim ẕikr ėden şol ẕākirāna yoḳ ḥased

2 Tā ki serrā ile ḍarrāda Ḫudāyı rūz u şeb
Şol derūn-ı ṣıdḳ ile añan zübāna yoḳ ḥased

R49[a] 3 Dünyānuñ terk eyleyüben bıraġup ālāyişin
Uça uça ᶜazm ėden ol āşiyāna yoḳ ḥased

[1835] ᶜamber-sāya: ᶜanber-sāya A
[1836] ḥāʾil: māʾil A
[1837] mīveli almaya: mīve-i almaya A
[1838] Tār-ı siyāhı: Tār-ı siyāhuñ R
[1839] şeb-i yeldāya: şeble esrāya A
[1840] celle şānühü: —M
[1841] وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ: "Ey iman edenler! (Savaş için) bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin **ve Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz** (Enfâl, 8/45)."

4 Şol ceres āvāz u feryād ėde her şām u seḥer
Rāh-ı ġayb içre yürüyen kārbāna yoḳ ḥased

5 Pertev-i nūr-ı cemālüñ şemᶜine per yanduran
Meclis-i üns içre ol pervānegāna yoḳ ḥased

6 Dünyede emvāl ü erzāḳa[1842] bulınur çoḳ ḥasūd
Bir nemed ḳaftān ile bir ḳuru nāna yoḳ ḥased

7 Çoḳ-durur dünyā bāġında gerçi gül ammā ki ḫār
Bāġ-ı ḳudsī içre olan bāġbāna yoḳ ḥased

8 Ṭosun-ı çarḫı şu kim fermānına rām eyleye
Anı urup nerm ėden şol tāziyāna yoḳ ḥased

9 Cehd ėdüp bunda sarāy yapan ḳazanur düşmeni
Bencileyin dünyede her bī-mekāna yoḳ ḥased

10 İmdi geldük[1843] Ḥaḳ teᶜālā buyurur yā ḳullarum
Beni çoḳ ẕikr eyleyen ḳalb ü lisāna yoḳ ḥased

11 Beni çoḳ çoḳ ẕikr ėdüñ cāyiz ki bulasız felāḥ
Beni ẕikr eyleye[1844] şol dil yana yana yoḳ ḥased

M60[a] 12 Hep cemīᶜ-i mā-sivādan el çeküp añsa beni
Ḳudretümde gizlü_olan ġayb u nihāna yoḳ ḥased[1845]

13 Ben felāḥ vėrüp anı cennātuma ḳosam gerek
Dār-ı ᶜuḳbāda olan bāġ-ı cināna yoḳ ḥased[1846]

14 İşbu dünyāda beni çoḳ ẕikr ėden buldı felāḥ
Yüzini şol-kim ḳoya bu āsitāna yoḳ ḥased[1847]

15 İsmümi dilde teẕekkür eyleyen her rūz u şeb
Bulur ol ḳatumda benüm gizlü kāna yoḳ ḥased[1848]

16 İsmini ẕikr eyleyen anuñ müsemmāya ėrer

[1842] emvāl ü erzāḳa: emvāle erzāḳa A
[1843] geldük: geldi A
[1844] eyleye: eylese A
[1845] 12: —A
[1846] 13: —A
[1847] 14: —A
[1848] 15: —A

Ḳudretinden vėrdügi ġayb-ı ḫazāna yoḳ ḥased[1849]

17 İsm-i aʿẓam ile Zühre göge ḳılmışdur ʿurūc
Ėrse ismu'llâh ile kim āsumāna yoḳ ḥased

18 Bülbül-i şūrīdeler gülzārı medḥ eyler seḥer
Verd-i ruḫsārın açan ol gülsitāna yoḳ ḥased

19 Bize düşen emrine ḳılmaḳdur anuñ imtis̱āl
Ḳullar üzre Ḥayy u Ḳayyūm-ı cihāna yoḳ ḥased

A68[a] 20 Pister-i ʿışḳuña düşmiş mübtelādur ol senüñ
Yā İlâhī bu ḲULOĠLI nā-tüvāna yoḳ ḥased

96

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā[1850]

قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ[1851]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy göñül sen Ḥayy u Ḳayyūm-ı cihāna ṭut ümīẕ[1852]
Ol münezzeh[1853] raḥmeti çoḳ Lā-mekāna ṭut ümīẕ

R49[b] 2 Raḥmeti deryāsı boldur maġfiret ėtse yüri
Sidre vü Ṭūbā ile bāġ-ı cināna ṭut ümīẕ

3 Ġaflet uyḳusında ḳalma sen bu yol üzre hemān
Menzil-i maḳṣūda ėlten kārbāna ṭut ümīẕ

4 Ḥaḳ teʿālā dėr ki sen dė şol benüm ḳullaruma
Yā ʿibādu'llâh bugün şol Müsteʿāna ṭut ümīẕ

5 Māl ile ʿömriñüzi dünyāda isrāf ėtdüñüz

[1849] 16: —A
[1850] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M
[1851] قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ: "De ki: 'Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.' (Zümer, 39/53)."
[1852] ümīẕ: ümīd A, R
[1853] münezzeh: münevver A, R

İndüren bārān-ı raḥmet āsumāna ṭut ümīẕ

6 Raḥmetu'llâhdan siz iḳnāṭ eylemeñ ümniyyeñüz
Gėce gündüz bārgāh-ı ᶜālī-şāna ṭut ümīẕ

7 Diler ise ol Ḫudā cümle cihānı yarlıġar
Sen rücūᶜ eyle Ḥaḳa şol āsitāna ṭut ümīẕ

M60[b] 8 Burada iki ṣıfat ile Ḫudāyı vaṣf ėder
Ḳudreti destindeki ġayb-ı ḫazāna ṭut ümīẕ

9 Pes Ġafūr oldı biri biri Raḥīm oldı anuñ
Bu iki ism-i muᶜaẓẓam rāygāna ṭut ümīẕ

10 Bōstān-ı maġfiretde ėy ᶜömür isrāf ėden
Nehr-i raḥmetden aḳan āb-ı revāna ṭut ümīẕ

11 Key ṣaḳın nevmīẕ olup kesme ümīẕüñ Tañrıdan
Her seḥerlerde dem-ā-dem yana yana ṭut ümīẕ

12 Diler ise cümle ᶜālem cürmini ᶜafv eyleye
Ān-ı vāḥid içre ḳılan *kün fe-kān*'a[1854] ṭut ümīẕ

13 Menzil-i bāġ-ı behişte ėrmege ėy muttaḳī
Cevf-i leyl içre namāz ėt şeb-revāna ṭut ümīẕ

A68[b] 14 ᶜAndelībā ėrmek isterseñ murāduñ güline
Ḫār elinden ḳıl ḥaẕer āh u fiġāna ṭut ümīẕ

15 ᶜĀşıḳ iseñ düş ayaġı tozına yārüñ hemān
Rūz-ı vaṣlı içün ammā dilsitāna ṭut ümīẕ

16 Verd-i ruḫsār-ı dilārāyı dėrem dėrseñ seḥer
Dāmenin pūs eyleyüp ol bāġbāna ṭut ümīẕ

17 Tevbe ḳıl dāyim günāhuñdan şu Rabbüñden yaña
Ricᶜat eyle sen daḫı kim bī-nişāna ṭut ümīẕ

18 Ḥaḳ teᶜālā ḳullarını bil-ki maḥrūm ėtmeye[1855]
Sen anuñ yolında dāyim mālikāna ṭut ümīẕ

[1854] *kün fe-kān* (كن فكان): "Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68)."
[1855] ėtmeye: ḳılmaya R

19 Naḳṣ ola mı baḥr-ı raḥmetden eger bir ḳaṭre āb
Yursa ẖalḳuñ cürmini baḥr-ı nihāna ṭut ümīẕ

20 Ėy ḲULOĠLI raḥmet-i Ḥaḳdan meded kesme ümīẕ[1856]
Şol kelām-ı lem-yezel dėyen dehāna ṭut ümīẕ

97

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü:[1857]

يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ[1858]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy göñül Ḥaḳḳuñ kelāmından ḳatı eyle ḥaẕer
Zīra ḳılursın yaḳīn ezmān içinde bir sefer

R50[a] 2 Ḳıra bu ẖalḳı Ḫudā gėrü vėre cānın yine
Ḫalḳ-ı ᶜālem hep göre ėtdügin anda ẖayr u şer

3 Yėrleri kāġıd gibi dėvşüre gökler ṭaġıla
ᶜArṣa-i maḥşer ḳurula böyle dėr ẖayru'l-beşer

M61[a] 4 Göklerüñ ẖalḳı yėre inüp ḳuşada ādemi
İşbu ḥāli görüp insān dėye kim *eyne'l-mefer*[1859]

5 Enbiyānuñ uṣṣı gidüp evliyā bī-ẖod ola
Sāyir Ādem oġlanı bulmaya cāy u müsteḳar

6 İşbu ḳorḳulı ẖaberdür kim buyurdı Lā-yezāl
Bunı işidüp yine niçün ėdersin kerr ü fer

7 Bunda aṣṣı ṣanuben dėvşürdügüñ māluñ senüñ
Olısardur mār u mūr aḳreb dilā ẖayl-i żarar

A69[a] 8 Bārgāh-ı Ḥaḳḳa ᶜiṣyānuñ sürüyüp varasın
Her biri bir mār ola bėlüñe gūyā kim kemer

[1856] Ėy ḲULOĠLI raḥmet-i Ḥaḳdan meded kesme ümīẕ: Ėy ḲULOĠLI varuñı rāhında Ḥaḳḳuñ vėregör R
[1857] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü: Ḳāle'llâhu teᶜālā ve tebāreke celle şānühü R
[1858] يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ: "O gün insan 'Kaçış nereye?' (kaçacak yer nerede) diyecektir (Kıyâme, 75/10)."
[1859] *eyne'l-mefer* (أَيْنَ الْمَفَرُّ): "...Kaçış nereye (Kıyâme, 75/10)?"

9 Birbirine dėye Ādem oġlanı biz ne yėre
Ḳaçuben ḳurtılmaġa bulavuz anda pes ẓafer

10 Maḥşer ıssısından ola ḫalḳ-ı ᶜālem dere ġarḳ
Her biri ola merātibçe cihān ehli ėy püser*[1860]

11 Her kişi ne ḳıldı ise anda ol ḥāżır gele
Nāra ḳarşu her birisi ṭura gūyā kim siper

12 Ḥaḳ yolına neñ var ise vėregör sen az u çoḳ
Zīra dėnmişdür işit *ḫayru'ṭ-ṭaᶜāmı mā-ḥażar*[1861]

13 Pes o bir gündür kimüñ başında āteşler yanar
Kiminüñ aça melekler üzerinde bāl u per

14 Ḳura ol gün maḥşere Mevlā ḳażā kürsisini[1862]
Cennet iẓhār ėde kendin ṭamudan çıḳa şerer

15 İmdi ol rūz-ı ḥacālet key ḳatı gündür meded
Şol Muḥammed Muṣṭafādan böyle gelmişdür ḫaber

16 Ẕī-saᶜādet aña kim ėde ṣalāt ile zekāt
Ḥaḳ teᶜālānuñ amānında ola ėy ḫōzeger?

17 Diler iseñ vėre Rabbüñ saña yarın maġfiret
Ẕikrini ḳoma dilüñden eyleyüp āḥ u seḥer

18 Tayını at besledügi[1863] gibi Rabbü'l-ᶜālemīn
Besleyüp anı büyüdür ṣanki Uḥud ṭaġı_ėder

19 Yaᶜnī bir ḫayrātı vėrseñ Ḥaḳ yolına ėy aḫī
Ger olursa ol taṣadduḳ dünyede ḫurma ḳadar

20 Ėy ḲULOĠLI varuñı rāhında Ḥaḳḳuñ vėregör
Saña bu söz aṣṣı ėtmez olsa ger laᶜl ü güher

98

M61[b] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü ve ᶜamme nevālühü:[1864]

[1860] "ėy" kelimesi çıkarılırsa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[1861] *ḫayrü'ṭ-ṭaᶜāmı mā-ḥażar* (خيرالطعام ما حضر): "Yemeğin hayırlısı daha önceden hazır olanıdır."
[1862] kürsisini: köprisini A
[1863] Tayını at besledügi: Ḳabını et eyledügi A

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ[1865]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Nice_olaydı ḥāl-i ʿālem gelmese Ḳurʾān eger
Ḍāll olaydı nevʿ-i ādem inmese Furḳān eger

A69[b]- R50[b] 2 Şol şeb-i ẓulmetde ḳalmış idi ʿālem ḫalḳı hep
Olmasa Aḥmed cihānda lemʿa-i tābān eger

3 Naḳdi bu ḫalḳuñ bilinmezdi nuḥās yāḫud gümiş
Kim meşāyıḫ olmasa dünyāda ṣarrāfān eger

4 Ḥażret-i Ādem ḳalur idi cinān içre ebed
Aña ḳılmasa vesāvis arada şeyṭān eger

5 Enbiyānuñ muʿcizātı ẓāhir olmazdı bilüñ
Olmasa Nūḥuñ duʿāsı ile şol ṭūfān eger

6 Kesilürdi ʿırḳı dünyāda Yehūdīnüñ hemān
Ḳılmasaydı İbn Meryem göklere ṭayrān eger

7 Ḥaḳ nedür bāṭıl nedür bilinmez idi ėy ḫˇāce
Ḫalḳ olunmasa idi uçmaḳ ile nīrān eger

8 Gelmese dünyā sarāyına Resūl-ı Hāşimī
Beyyināt inüp aña olmasadı fermān eger

9 Ḳalur idi bu cihān milk-i ʿademde bilmiş ol
Gelmeseydi bu cihāna ol şeh-i ḫūbān eger

10 Dünyāyı[1866] ṭutar idi āşūb-ı ġavġa cā-be-cā
Ger celālinden tecellī ḳılsa ol Sübḥān eger

11 Kimse ėtmezdi cihān içinde[1867] bir şeyʾi murād
Ėtmese evvel murād hergiz ulu sulṭān eger

12 Hem murādu'llâh olupdur bil murād-ı kāyināt
Kimse bir şeyʾ dilemez dilemese Raḥmān eger

[1864] ve ʿamme nevālühü: —A, R
[1865] وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ: "Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz (Tekvîr, 81/29)."
[1866] Dünyāyı: Dünyāda R
[1867] cihān içinde: cihānda öyle R

13 Sen ḳıyās eylersin işbu ḫalḳ-ı ᶜālem kārını
Pes ne_işlerdi senüñ cismüñde cān-ı cānān eger

14 Nuṭḳa ḳādir mi idüñ olmasa destūr-ı İlâh
Boġazuñdan-mı geçeydi ẕerre deñlü nān eger

15 Ḫalḳ-ı ᶜālem birbirisin aṣla farḳ ėtmez idi
Vaḥdet-i Ḥaḳdan temevvüc ėtse ol ᶜummān eger

16 Açılur[1868] mı saña bu bāġuñ ḳapusı ėy göñül
Ḳılmasañ her dem seḥerde aḥ ile efġan eger

M62[a]-A70[a] 17 Kimse bulmazdı anuñ dergāhına aṣlā reşād
Ėtmese ẕerre hidāyet aña ol Yezdān eger

18 Hīç bilür miydi kişi ṣaġ ile ṣolın pīş ü pes
Şöyle kim bildürmeseydi ol ᶜaẓīmü'ş-şān eger

19 Kim semend-i himmetin bir adım atdurmayadı
Pes aña luṭf-ı İlâhī açmasa meydān eger

20 Vaṣfuñ olmazdı ḲULOĠLI ḥażret-i Ḥaḳḳı tamām
Yazar iseñ buncılayın niçe biñ dīvān eger

99

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1869]

مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ۝ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ۝ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ[1870]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün
– – ⏑ –/ – – ⏑ –/ – – ⏑ –/ – – ⏑ –

1 Ben bilmezin[1871] ḳapuñ senüñ sen olasın rehber meger
Ben bir avuç ṭopraḳ iken sen ėdesin cevher meger

R51[a] 2 Her nā-revādan[1872] geçmişem derde devādan geçmişem

---

[1868] Açılur: Açıla A, R
[1869] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R
[1870] مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ۝ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ۝ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ: "Ey insan! **Seni yaratan, şekillendirip ölçülü yapan, dilediği bir biçimde seni oluşturan cömert Rabbine karşı seni ne aldattı** (İnfitâr, 82/6-8)?"
[1871] bilmezin: bilmezem A, R
[1872] nā-revādan: nā-verādan A

Aġ u ḳaradan geçmişem vechüñ ḳılam ezber meger

3 Baḫruñ sevādın bilmezem ḳayġu vü şādın bilmezem
Kimsenüñ adın bilmezem sen vėresin defter meger

4 Dilde dehānum teşnedür rūḥ-ı revānum teşnedür
Ṭūṭī-i cānum teşnedür vaṣluñ[1873] ola sükker meger

5 Varum saña ḳıldum nis̱ār ᶜışḳunla oldum bī-ḳarār
Āteşdür endāmum yanar tā ola ḫākister meger

6 Dėdüñ ki maġrūr olma sen şol Rabbüm ekremdür dėyüp
Yā kime maġrūr olayın[1874] var mı daḫı server meger

7 Kim sen bizi ḫalḳ eyleyüp hem tesviye[1875] ḳılduñ yine
Vėrüp vücūda iᶜtidāl hem aña ėtdüñ ser meger

8 Hem diledügüñ ṣūreti insāna terkīb eyledüñ
Şol aḥsen-i taḳvīm ile düzdüñ aña peyker meger

9 Envāᶜ-ı tertībāt ile anı müzeyyen eyleyüp
Hem iki gėysüler düzüp ol zülf ile ᶜanber meger

10 Bu resme tezyīnāt[1876] ile ḳılmış bu nevᶜ-i ādemi
Anı sevüp ḳılmış Ḫudā kend'özine dilber meger

A70b 11 Pes gayrı maḫlūḳa göre olmış bu Ādem oġlanı
Sāyir kevākib üstüne nice ise Ülker meger

12 Zīrā ki *kerremnā*[1877] ile seni mükerrem ḳıldı Ḥaḳ
Bilüp anı añmayanuñ olmış dili mermer meger

M62b 13 Maġrūr olup ḳılma göñül emrinden anuñ imtināᶜ
Var mı yolından menᶜ ėder anuñ seni ėller meger

14 Ol pādişāh ėtmiş seni dergāhına daᶜvet bugün
Sen nefse uyup ėy göñül olduñ aña hem-ser[1878] meger

[1873] vaṣluñ: vaṣfuñ A, R
[1874] olayın: olayım A
[1875] tesviye: teşvīşe A
[1876] tezyīnāt: tertībāt A
[1877] *kerremnā* (كَرَّمْنَا): "Andolsun, **biz** insanoğlunu **kerem sahibi (şerefli) kıldık** (İsrâ, 17/70)."
[1878] hem-ser: hember? A; berāber hem-ser R

15 İmdi şu mūy-ı mā-sivā başdan seni hep ḳapladı
Anı tırāş eylemege sen bulasın berber meger

16 Ben bilmez idüm kendümi ḫār içre ṣanup aġlayup
Yürür idüm eṭrāfumı ṭutmış benüm güller meger

17 Evc-i semāda gördügüm ben yeñi ay ėtdüm ḳıyās
Ėtmiş kemān ebrūların ol meh bize ḫançer meger

18 Birḳaç gün anuñ evine mihmān olam ṣandum idi
Ol yola gitmege baña ücretle ṭutmış ḫar meger

19 Ṭāḳ-ı muᶜallādan baña bir kez[1879] nigāh ėtmiş gibi
ᶜAḳlum perīşān oldı pes kim ol melek manẓar meger

20 ḲULOĠLI'nuñ dil ḫānesi oldı ḫarāb-ender-ḫarāb
Bir gün anuñ taᶜmīrine gönderesin dülger meger

100

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1880]

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ
وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ[1881]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

R51b 1 Yine gördüm ol güzel zülfini[1882] ᶜanberbār ėder
Şāne-i nāz ile aña niçe ḫoş tīmār ėder

2 Şol niḳāb-ı dü cihānı refᶜ ėderse nā-gehān
Dīde-i cāna hemān-dem ᶜarża-i ruḫsār ėder

3 Ėy ṭabīb-i cān eger luṭf ile ḳılmazsañ nigāh
Ḫāne-i dāru'ş-şifā-i ġamda kim tīmār ėder

4 Şol cemāl-i ḥüsnini kendü gözinden ṣaḳınup
Kaᶜbe gibi dü cihānı bir siyāh astār ėder

[1879] kez: kār A
[1880] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M
[1881] لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ: "Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz (Fetih, 48/27)."
[1882] zülfini: yüzini A

A71[a] 5 Dīde-i nergisleri bir kerre olsa şīvekār
Pister-i şevḳ içre ʿālem ḫalḳını bīmār ėder

6 Gördi ḫˇāb-ālūde iken şeb o Faḫru'l-ʿālemīn
Nā-geh ol Beytü'l-ḥaramda kendüni[1883] züvvār ėder

7 Meger olacaḳ imiş ol düş ki bir yıldan gėrü
Yaʿnī Rabbü'l-ʿizzet aña ibtidā iḫbār ėder

8 Ḫānḳāh-ı ʿışḳ içinde kim o bir abdāl idi
Anı pīr-i vuṣlat-ı Ḥaḳ vāḳıf-ı esrār ėder

M63[a] 9 Gördi kim Beytü'l-ḥaram içre tedāḫül ėtmiş ol
Kaʿbenüñ ehline[1884] ṭurmaz sīm ü zer īs̱ār ėder

10 Ėrtesi ʿazm ėtdi Mekkeyi ziyāret ḳılmaġa
Hem Muhācirler ile ʿazmi bile Enṣār ėder

11 Pes getürdi ol yola niçe ḳoyun niçe deve
Tā ki kurbān ėde anda nitekim ebrār ėder

12 Kim varup ḥacc ėtmesi ol yıl müyesser olmadı
Ol ṣanādīd-i Ḳureyş ḳoymaġa anı ʿār ėder

13 Bīʿat ėtdiler ṣaḥābe kim Resūlu'llâha hep
Bunı ṭuyup ehl-i Mekke bir yıla iḳrār ėder

14 Geldiler gerü Medīne şehrine aṣḥāb ile
Kim münāfıḳlar bu düşi ṭurmayup inkār ėder

15 Sāl-ı āḫirde yine yėtdi[1885] Resūl-i kāyināt
Mekkeyi fetḥ eyleyüben düşini iẓhār ėder

16 İşbu āyet nāzil oldı şānına ol vaḳt hemān
Dėdi ḥaḳdur ne ḳılursa Aḥmed-i Muḫtār ėder

17 Ḥaḳ teʿālā vėriserdür aña hem emn ü emān
Hem yanında kim var ise hep ulu'l-ebṣār ėder

[1883] kendüni: kendüyi R
[1884] ehline: ḫalḳına R
[1885] yėtdi: bindi R

18 Başlarını ḳazıdalar Kaᶜbeye ėdüp düḫūl
Ḫavf u ḫaşyet görmeyeler dėyü Ḥaḳ bāzār ėder

19 Kaᶜbeyi fetḥ eyleyüp girdi içerü ol Resūl
Mekke şehrini bu kez kāfirlere ol dar ėder

A71[b] 20 Ḥāşā kim Allâh Resūlinüñ düşi ola yalan
Ėy ḲULOĠLI kāyinātı Ḥaḳḳ anuñ-çün var ėder

101

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1886]

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۞ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۞ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ[1887]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

R52[a] 1 Ḥaḳ teᶜālā diledügi ḳulına kevs̱er vėrür
Dilemedügi ḳuluñ başına ḫākister vėrür

2 Dilemezse ol seni ḳılur cihānda nā-murād
Diler ise başuña cevherlü bir efser vėrür

3 Ḳara ṭaşdan diler ise çıḳarur āb-ı revān
Diler ise bir dikenden ol gül-i aḥmer vėrür

4 Bir rivāyetde gelür Ḳureyş ėder idi cefā
Ol Resūl-i kibriyāya her biri diller vėrür

M63[b] 5 Anı istihzā ėdüp taḥḳīr ėderlerdi hemīn
Göñli ġamgīn olur idi söz ki nefᶜ-i ḍar vėrür

6 Ḥaḳḳ anuñ ḳalbin tesellī ėtmek içün indürüp
İşbu āyet kim lisān-ı Ḥaḳ durur sükker vėrür

7 Yaᶜnī ḥavż-ı Kevs̱eri biz saña iᶜṭā eyledük
Ol şarābuñ rāyiḥası misk ile ᶜanber vėrür

8 Anı bir kerre içen aṣlā ṣuṣamaz bir daḫı

[1886] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M
[1887] إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۞ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۞ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ: "Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Doğrusu sana buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir (Kevser, 108/1-3)."

Zindeligi zāyil olmaz cism ü cāna fer vėrür

9 Ḥavż-ı Kevs̱er ile Rabbüñ seni iʿzāz eyledi
Pes senün ş̱ānına nisbet anlara ebter vėrür

10 Anları ṭamuya mülḥaḳ ėde seni uçmaġa
Anlara zaḳḳum içürürse saña sükker vėrür

11 Anları ḍall u muḍill eyledügi yėter hemān
Ḥaḳ teʿālā cümle ḫalḳa hep seni rehber vėrür

12 Anlara dünyā metāʿın vėrdi illā ṣoñı yoḳ
Saña cennetde leālīden niçe menber vėrür

13 Bir rivāyetde dėnildi leyletü'l-Miʿrācda kim
Ḥaḳḳ anuñ şol dīde-i bīnāsına cevher vėrür

A72[a] 14 Kim Benī Ümeyyenüñ evlādı bir bir menbere
Çıḳup inerler olara ḫaylī kerr ü fer vėrür

15 Tā ki biñ ay ṣaġuşınca beglik ėderler tamām
Kerbelāda kendünüñ evlādına ḫançer vėrür

16 İşbu ḥāli gördi ġamnāk oldı Faḫru'l-mürselīn
Ḫuşḳ-leb ḳalmış iken bu cürʿa aña ter vėrür

17 Biz senüñ evlādına Kevs̱er şarābın vėrmişüz
Anlara ol salṭanat gördüñ ki ġāyet şer vėrür

18 Bil ki ḫayr ola o biñ aylıḳ emāretden senüñ
Āl u evlāduñ cinān u Kevs̱ere enver vėrür

19 İşbu söz ile Resūlu'llâhı ḳılup tesliye
Ḥaḳ kelāmı gibi aña Cebreʾīl defter vėrür

20 Bu ḲULOĠLI girmiş Allâhuñ kelāmı bāġına
Kim gelürse ḳarşusına lāle-i aḥmer vėrür

102

Ḳāle'llâhu teʿālā:[1888]

[1888] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ[1889]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

M64a- R52b 1 Anı tesbīḥ eyle ėy dil bunca dünyāyı ṭutar
Gözle dest-i ḳudretinde niçe eşyāyı ṭutar

2 Yėdi ṭamu sekiz uçmaḳ ḳudreti destindedür
Görsen anuñ ḳuvvetin ʿArş-ı muʿallāyı ṭutar

3 Ḥikmeti ṣaḥrāsınuñ içinde Sidre bir nihāl
Serçe deñlü Cebreʾīl üstünde her cāyı ṭutar

4 Gül-ʿizār-ı ḥüsninüñ yanında cennet bir varaḳ
Bir giyāh āsā elinde gözle Ṭūbāyı ṭutar

5 Bir şererdür ḫışmınuñ ḳatında ṭamu cümleten
Ṣanki gül yapraġıdur Firdevs-i aʿlāyı ṭutar

6 Külli şeyʾ aña rücūʿ eyler bilürsin ʿāḳıbet
Pençe-i ḳudretle ol dünyāyı ʿuḳbāyı ṭutar

7 Bāġbān-āsā anuñ destindedür heşt-i behişt
Cennet-i Dāru's-selām ile o Meʾvāyı ṭutar

A72b 8 İki ʿālem ḫalḳınuñ göñli iki barmaġınuñ
Arasındadur ṣanasın iki ḫurmāyı ṭutar

9 Ḳāf ber-Ḳāf ʿāleme ḥükmi anuñ cārī durur
Yėdi ḳat yėrler ile Ḥaḳ yėdi deryāyı ṭutar

10 İbn ʿAbbās naḳl ėder dėmiş Resūl-i kāyināt
Ol Resūl kim sözleri ḳand u şekerḫāyı ṭutar

11 Şöyle vaṣf ėder idi dāyim o Yāsīn sūresin
Kim hilāl ebrūsınuñ menşūrı ṭuġrāyı ṭutar

12 Ben dėr idüm dėdi eyā ḳanḳı āyet ola ol
Zülfinüñ zencīri cennet içre ḥavrāyı ṭutar

13 Ol-ḳadar ḳıldum teʾemmül gėce gündüz anı dėr

[1889] فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ: "Her şeyin hükümranlığı elinde olan Allah'ın şanı yücedir! Siz yalnız O'na döndürüleceksiniz (Yâsîn, 36/83)."

Ḥuccet-i ᶜaḳlum meger kim işbu imżāyı ṭutar

14 Āḫiriymiş sūre-i Yāsīnüñ anuñ dėdügi
Gözlerüm bāġ-ı cihān[1890] içre bu almayı ṭutar

15 Bu perestār-ı göñül oldı sarāyuñda senüñ
Meclis-i ünsiyyet içre cām-ı ḥamrāyı ṭutar

16 Ger viṣālüñden senüñ hicrān ėrerse cānuma
Āh-ı serdüm berḳ-i ḫāṭif gibi şebhāyı ṭutar

17 Kim olursañ gėce gündüz medḥ-i ḥüsn-i yār ile
Şöhretüñ ėy dil senüñ Rūm u Buḫārāyı ṭutar

M64[b] 18 Şehperin[1891] iẓhār ėderse himmetüm ᶜAnḳāsı pes
Per-i Cebrāʾīl gibi her zīr ü bālāyı ṭutar

19 Fürḳatüñden kim senüñ bir şemme görse ėy nigār
Āh u efġānı anuñ bu çarḫ-ı mīnāyı ṭutar

20 Siḥr ėderseñ şiᶜrüñe gūş eyleyen maḫmūr olur
Ėy ḲULOĠLI sözlerüñ ᶜıḳd-ı S̱üreyyāyı ṭutar

103

Ḳāle'llâhu teᶜālā celle celālühü:[1892]

وَالضُّحَى ۞ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى ۞ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى ۞ وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولَى ۞
وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى[1893]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

R53[a] 1 Bu göñül şeyyādı[1894] çün ḳapuñda ṭurmış nān umar
Bir gedādur pādişāhum senden ol iḥsān umar

[1890] bāġ-ı cihān: bāġ-ı cinān R
[1891] Şehperin: Şöhretin R
[1892] Ḳāle'llâhu teᶜālā celle celālühü: —A, M
[1893] وَالضُّحَى ۞ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى ۞ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى ۞ وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولَى ۞ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى:
"Kuşluk vaktine andolsun. Karanlığı çöktüğü vakit geceye andolsun ki, Rabbin seni terk etmedi, sana darılmadı da. Muhakkak ki âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır. Şüphesiz, Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın (Duhâ, 93/1-5)."
[1894] şeyyādı: ṣayyādı R

A73[a] 2 Naḳl ėderler tā kim ol Faḫr-ı cihāna Cebreʾīl
Gelmemiş vaḥy ile andan Muṣṭafā Ḳurʾān umar

3 Bir rivāyetde pes altı ay o vaḥy indürmemiş
Bir rivāyetde gelür ḳırḳ gün ve illā cān umar

4 Bir rivāyetde yėdi gün ėtmemiş tenzil aña
İştiyāḳı artup anuñ derdine dermān umar

5 Pes dėmiş kāfirler anun Rabbisi terk eyledi
Kim Muḥammed de şunuñla göklere seyrān umar

6 Başladılardı ki müşrikler aña taʿn ėtmege
Vaḥiy inmez dėyüp ayruḳ bir alay nādān umar

7 İşbu ḥālī gūş ėdüp Allâha yalvardı Resūl
Gūyā bir maʿṣūmdur atasından ol ḳaftān umar

8 Geldi Cibrīl Ve'ḍ-ḍuḥā ṣuresin indürdi tamām
Şol maḥal kim Faḫr-ı ʿālem ḥażreti elʾān umar

9 Pes ḳasem ėdüp dėdi ol-dem aña Rabbü'l-enām
Ḍaḥve-i kübrā ḥaḳḳı-çün anı çār erkān umar

10 Hem gėcenüñ ḳarañusı ḥaḳḳı-çün dėr yā Ḥabīb
Ben seni terk ėtmedüm vaṣlum saña ezmān umar

11 Sen ḥabībümsin benüm ben senden ayru olmazam
Bārgāh-ı vaṣluma gelmege bevvābān umar

12 Terk ėdüp Rabbüñ seni hem daḫı ednā görmedi
Seni terk ėtdi ṣanup ol bir bölük nādān umar

13 Ḫayr olupdur āḫirüñ pes evvelüñden bilmiş ol
Seni Rabbüñ ṭapusına bir gėce mihmān umar

M65[a] 14 Saña ol deñlü vėre yaḳında rāżī olasın
Zīra senüñ maḳdemüñden cennet-i Rıḍvān umar

15 Hīç ola mı seni Rabbüñ terk ėdüp ėde ḥaḳīr
Enbiyā maḥşerde senden raḥmet-i Raḥmān umar

16 Bülbül-āsā midḥatüñden cānum ister yā Resūl
Bāġ-ı vaṣluñdan dirīġā bir gül-i ḫandān umar

A73b

17 Ben senüñ her rūz u şeb ḫānende-i eşᶜāruñam
Bu dilüm söyler velī göñlüm yeñi destān umar

18 *Ḳābe ḳavseyn*’üñ[1895] berātı naḳş olur dil levḥine
Tā ki menşūr-ı hümāyunuñda cān fermān umar

19 Şehr-i ḥüsnüñde göñül ṣarrāfı açmış bir dükān
Ki senüñ dürc-i lebüñden laᶜl ile mercān umar

20 Midḥatüñ bāġında seyr eyler ḲULOĠLI cā-be-cā
Şol ḫayāl-i şevḳüñüñ içinde naḫlistān umar

104

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[1896]

R53b

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى ۞ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى ۞ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى ۞ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۞
وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۞ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ[1897]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Ḥaḳ teᶜālā ḥażreti her kimüñ ile yār olur
Nār-ı Nemrūd aña bī-şek gūşe-i gülzār olur

2 Ol kişidür dünyāda içen murādı cāmını
Meclis-i *ḳālū belā*’da[1898] kim aña iḳrār olur

3 Yā Muḥammed bulmaduḳ mı biz seni dėdi yetīm
Şimdi nāmuñ ᶜālī olup dünyāya[1899] iẓhār olur

1895 *Ḳabe ḳavseyn* (**قَابَ قَوْسَيْنِ**): “(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9).”

1896 Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M, R

1897 أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى ۞ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى ۞ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۞ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۞ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ: “Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi? Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi? Öyleyse sakın yetimi ezme! Sakın isteyeni azarlama! Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat (Duhâ, 93/6-11).”

1898 *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da, ‘**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, ‘Biz bundan habersizdik.’ dememeniz içindir (A’râf, 7/172).”

1899 dünyāya: dünyāda R

4 Biz seni hem yoldan azġun bulmaduḳ-mı dėr Ḫudā
Eyledük saña hidāyet menzilüñ envār olur

5 Bulmaduḳ mı biz seni ġāyet de efḳar yā ḥabīb
Her yañadan saña ṭurmaz sīm ü zer īs̱ār olur

6 Şol Ḫadīce mālı ile seni münᶜim eyledük
Ol seni begenmeyenler şimdi ḫidmetkār olur

7 Ḳanda kim görseñ sen eytāmı ṣaḳın ḫor eyleme
Anları ḫoşça ṭutan ḳatumda berḫurdār olur

8 Hem daḫı senden suʾāl istese[1900] gelse bir faḳīr
Kim tehī dest anları göndermemek ne kār olur

M65[b] 9 Kim bu āyetden Ebū Bekre suʾāl eylediler
Pes ne miḳdār ola sāʾil gör ne istifsār[1901] olur

A74[a] 10 Dėdi görseñüz dilencinüñ elinde sīm ü zer
Tā Uḥud Ṭaġı ḳıyāsınca pes ol miḳdār olur

11 Gėrü redd ėtmeñ vėrüñ bir ḫurma deñlü siz aña
Ol kişi mādem ki Ḥaḳ yolına dėr cerrār olur

12 Vėrüñ Allâh ᶜışḳına siz anı boş göndermeñüz
Vėrdügüñ cennet bāġında bir alay es̱mār olur

13 Dėdi Ḥaḳ sen yā Muḥammed Rabbüñüñ inᶜāmını
Ol-ḳadar añ şükr ėdüp kim saña ol teẕkār olur

14 Ṣıḥḥatüñ niᶜmet degil midür Ḫudādan ėy göñül
Ṣanma ḳalur ṣaġ vücūduñ gāhī ol bīmār olur

15 Ger şümār ėtseñ saña Ḥaḳ vėrdügi inᶜāmını
Şükrin ėltmege yėrine bu dilüñ bīzār olur

16 Ḥażret-i İbrāhīm Edhemden bunı naḳl ėtdiler
Ol meşāyıḫ arasında bir ulu serdār olur

17 Dėdi sāʾiller görürsiz āḫiret ḥammālıdur
Ṭaşıyup ėlter pes anda dāneñüz anbār olur

[1900] istese: eylese R
[1901] istifsār: istiġfār M

18 Vėrdügüñi Ḥaḳ teʿālā ẕerre żāyīʿ eylemez
Her biri bir gün senüñ bir derdüñe tīmār olur[1902]

19 Niʿmetu'llâhı bilüp şükrin yėrine getüren
Ḫānḳāh-ı dehr içinde vāḳıf-ı esrār olur

R54[a] 20 Gėce gündüz ol-ḳadar cürminden ėdüp iʿtizāz
Bu ḲULOĞLI ṭurmayup Ḥaḳḳ iline[1903] ferrār olur

105

Ḳāle'llâhu teʿālā:[1904]

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ
وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ[1905]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Rivāyet olunur yine ki bir gün Aḥmed-i Muḫtār
Oḳurken cumʿa gün ḫuṭbe ḳılurken Rabbini teẕkār

2 Var idi bir ḳabīlenüñ begi gelüp ticāretden
Olaruñ yolı uġrardı Medīne şehrine her bār[1906]

3 Geçüp ṭabl u ʿalem birle Resūlüñ mescidi_öñinden
Ki şehre uġradı yaʿnī ḳılup ol şöhretüñ iẓhār

A74[b] 4 Bu kez aṣḥāb anı görüp ḳamusı ṭaşra çıḳdılar
Resūlu'llâh yalıñuzça ḳalup menberde pes ėy yār

M66[a] 5 Bu ḥāle Mefḫar-ı ʿālem be-ġāyet bī-ḥużūr oldı
Henūz ḫuṭbe oḳur idi o menber üzre işit var

6 Pes andan ḥażret-i Ḥaḳdan bu āyet nāzil oldı pes
Kim anları Ḫudā bi'ẕ-ẕāt bu resme eyledi inẕār

[1902] senüñ bir derdüñe tīmār olur: derdüñe hem tīmār olur R
[1903] iline: yolına R
[1904] Ḳāle'llâhu teʿālā: —R
[1905] وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ: "(Durum böyle iken) onlar bir ticaret veya bir oyun eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koştular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: 'Allah'ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.' (Cum'a, 62/11)."
[1906] her bār: ėy yār R

7 Dėdi kim yā ʿibādu’llâh niçün Ḥaḳḳuñ resūlini
Bıraġup menber üstünde gidersiz işidüp mizmār

8 Dėdi Ḥaḳ yā Muḥammed seni terk ėtdi olar[1907] ḳāyim
Ki yaʿnī ayaġ üstinde bıraḳdılar belī nā-çār

9 Sen anlara dė kim bilüñ ḫayır yoḳdur ticāretde
Ḥaḳuñ[1908] ḳatında bir ẕerre ḫayırlu olmadı tüccār

10 Daḫı buyurdı ol Allâh ki lehv ile ticāretde
Ḫudā ḳatında ḫayr olmaz ėdüñ bu sözleri işʿār

11 Ḥaḳ ėtdi ṭabl u ṣurnānuñ āvāzın lehv ile taʿbīr
Oyın gibi ṭurur maḥżā degildür bu ḫayırlu kār

12 Gelür hem bir ḥadīs̱ içre Ḫudā lehvi ḥarām ėtdi
Ḳılan anı olur ās̱im bil olmaz anda berḫurdār[1909]

13 Be-küllī çalġu ālātı ḳamusı lehv ü luʿb oldı
Şu lehvi Ḥaḳ ḥarām ėtdi dėdi ol sırr-ı maʿnīdār[1910]

14 Pes imdi siz ė müʾminler çün ol vaḳtin revā mıdur
Resūlu’llâhı terk ėdüp gidesiz tā ki der-bāzār

15 Ol Allâhuñ elindedür ḳamunuñ rızḳını vėrür
Bu ḫalḳuñ baʿżına taḳlīl ėder ol baʿżına iks̱ār

16 Ḳamu rızḳ vėricilerüñ ḫayırlusı durur Allâh
Çün oldur Ḳādir[1911] ü Ḳassām pes oldur Rāzıḳ u Cebbār

17 Şular kim bilmese rızḳuñ ne yėrden geldügin cānā
Pes anlar bilmedi Rabbin yaḳısar anları gör nār

18 Şu kim Allâha şükr ėtse Ḫudādan bilse her kārı
Varınca rūz-ı maḥşerde göriser cennet ü dīdār

A75[a] 19 Bu dünyānuñ meʿāşını bıraḳdı ʿāḳil ü dānā

[1907] olar: bular R
[1908] Ḥaḳuñ: Ḫudā R
[1909] Ḳılan anı olur ās̱im bil olmaz anda berḫurdār: Şu lehvi Ḥaḳ ḥarām ėtdi dėdi ol sırr-ı maʿnīdār M
[1910] 13: —M
[1911] Ḳādir: Ḳāʾim R

Ne var lehv-i ticāretde dėyüben geçdiler ebrār

R54[b] 20 Cihānuñ lehv ü luᶜbından ḲULOĠLI gel ferāġat ḳıl
Dilerseñ maġfiret Ḥaḳdan ėdegör dāyim istiġfār

106

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1912]

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۞ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۞ فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۞ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ[1913]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Buyurur rūz-ı ḳıyāmetde[1914] işit ol Kirdgār
Ādem oġlanı olısardur be-ġāyet ḫor u zār

M66[b] 2 Dėdi ol gün olısardur işbu nāsın eks̱eri
Şöyle kim pervāne gibi anları dėr yaḳa nār

3 Ḫalḳ-ı ᶜālem olısar nār içre pervāne mis̱āl
İşbu resme her biri ḳılalar anda āh u zār

4 Bir ḳatı yėl ese daḫı ṭaġları düpdüz ėde
Kim atılmış yüñ gibi ṭaġlar olısar tārumār

5 Ādemīler nār-ı kübrāda giriftār olalar
Perr ü bālin ṣanki pervāne ḳılur oda nis̱ār[1915]

6 Ṭaġları yüñ gibi ata düşeler ḫalḳ āteşe
Ḥaḳ teᶜālānuñ ola ḫışmı pes ol gün āşikār

7 Devlet anuñ kim terāzusı o gün aġır gele
Yaᶜnī aᶜmāl-i s̱evābı ola anuñ bī-şümār

8 Rabbisi ḫoşnūd olup andan o ḳul bulup rıżā

[1912] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

[1913] يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۞ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۞ فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۞ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ: "O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan küçük kelebekler gibi olacaktır. Dağlar da atılmış renkli yünler gibi olacaktır. İşte o vakit, kimin tartıları ağır gelmişse artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır (Kâria, 101/4-7)."

[1914] Buyurur rūz-ı ḳıyāmetde: Buyurdı ḳıyāmetde çün A

[1915] pervāne ḳılur oda nis̱ār: oda pervāne ḳılur nis̱ār R

Bulısar bāġ-ı behişti adıdur Dāru’l-ḳarār

9 Ol kişinüñ kim ola ḫayrātı yegni şerri çoḳ
Ṭurısardur niçe yıllar ayaġ üzre intiẓār[1916]

10 Ḫayr-ı aʿmāli ziyāde olan uçmaġa gire
Hem şurūrı çoġ olan ṭamuda ḳala dilfikār

11 Cümlemüze Rabbü’l-ʿizzet kim hidāyet eyleyüp
Ėtmeye yarın ḥużūrında umaruz şermsār

12 Kim ola kim kendü kendüden bula rāh-ı reşād
Luṭf ėdüp gösterde yolın herkese ol bir ü Bār

A75b 13 Ėy dirīġā Ḥaḳ teʿālā dilese bir ḳulını
Ehl-i nār iken ėder cennetde yėrin gül-ʿizār

14 Dilese ḳullarına vėrür riyāż ile cinān
Diler ise nār içinde vėrür aña inkisār

15 Her neye kim diler ise eyle Ḥaḳ ḳādir durur
Ḳanḳı ḳulını diler ise ḳılur ol īḫtiyār

16 Diledügini ḳoyar Dāru’s-selāma lā-yezāl
Diledügin nār içine atar olup bī-ḳarār

17 Ḥaḳ murād eyledügini cennete idḫāl ėder
Sevmedügi ḳulını ṭamu dibinde ıżṭırār

18 Diler ise ẕerreden şemsi hüveydā eyleyüp
Diler ise Rabbü’l-ʿizzet ḳaṭreden ḳılur biḥār

M67a- R55a 19 Ėy göñül ṭut dāmen-i şerʿ-i Resūlu’llâhı sen
Tā kim ėde Ḥaḳ senüñ cümle ʿuyūbuñ istitār

20 Bu cihān āḫir fenādur ėy ḲULOĠLI bilmiş ol
Yoḳ durur ṣoñı sen aña eylemegil iʿtibār

107

Ḳāle’llâhu teʿālā:

[1916] niçe yıllar ayaġ üzre intiẓār: ayaġ üzre niçe yıllar intiẓār R

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ[1917]

Feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūl
⏑ – – / ⏑ – – / ⏑ – – / ⏑ – – / ⏑ –

1 Ḳaçan kim ḳıyāmet ḳopa ola yevmü'l-ḳarār
Gele bir araya o vaḳtin[1918] ṣıġār u kibār

2 Müfessirler oldur dėdiler o gün keşf-i sāḳ
ʿAẕāb ėde ḫışm ile kāfirlere Kirdgār

3 O gün ḳatı gündür bu ḫalḳı ḳatı pek ṭuta
Ḫuṣūṣan o gün bulısar ėtdigüni şirār

4 Ḫudā sāḳ ile hem ayaḳdan münezzeh durur
Mes̱eldür ki fehm olına ḳatrelerden biḥār

5 Ḳıyāmet şu gündür ki ṭūfān-ı sermā gibi
Sāyir günler anuñ yanında olur nev-bahār

6 Ḥaḳ o gün ziyāde ėde ihtimāmı dėmiş
Şular kim bu āyet ḥaḳḳında ḳılur iftikār

A76[a] 7 O gün daʿvet ola ki secdeye kāfirleri[1919]
Ėdemeyeler secdeyi bulmayup iḳtidār

8 Bu dünyāda Ḥaḳḳa ʿibādet şu kim ḳılmaya
O dünyāda aṣlā ėdemeyiser añla var

9 Tecellī ėde ʿArşdan yaña ol Ġanī ẕü'l-celāl*[1920]
Ḥicābı aradan gidüp Ḥaḳḳ ola āşikār

10 Ḳamu müʾmin ü müʾmināt anda secde ḳıla
Beli ṭoġrılup ḳala kāfir[ler]üñ ḫor u zār

11 Şu küffār ile Müslümānlar bula imtiyāz
Bular secde ėde olar ḳala hemçün menār

12 Melekler dėye anlara pes ʿaceb siz kime
ʿİbādet ėderdüñüz anda [ki] leyl ü nehār

[1917] يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ: "Ayağın üstünden (örtünün) açılacağı ve onların secdeye çağrılacakları gün, artık güç yetiremezler (Kalem, 68/42)."
[1918] bir araya o vaḳtin: o vaḳtin bir araya A
[1919] secdeye kāfirleri: secde kāfirlere M
[1920] "Ġanī" kelimesi çıkarılırsa vezindeki aksaklık giderilebilir.

13 Bular[1921] söylemege dili dönmeye anlara
Cevāb vėrmege ḳudreti olmaya pāydār

14 O bir gün durur kim bula kimisi iʿtizāz
Mükerrem ṭuta Ḥaḳḳ anı eyleyüp iftiḫār

M67b 15 Ayaġı behişte basup gözi Ḥaḳḳı göre
Cinān içre ol ḥūrīler eyleyiser[1922] kenār

16 Tefaḫḫür ėde ol ḳatı günlere baʿżılar
Vėre istedügin olara bes ol bir ü Bār

17 O ḳuldur ki dünyāda Allâhını ẕikr ėdüp
Ṣaçar idi dürler gözinden ėderdi niṡār

18 O ḳuldur ki Ḥaḳḳa ḳılur idi ol ṭāʿatı
Ėderdi seḥerlerde Mevlāsına iʿtiẕār

R55b 19 O ḳuldur ki Allâh aña hidāyet ḳılur
Gözine geñiş dünyeyi eylemiş idi ṭar

20 ḲULOĠLI Resūlün yolına sülūk eyle sen
Kim olmaḳ diler iseñ eyā o gün kāmrān

108

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ۞ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۞ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ۞ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ[1923]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün
– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

A76b 1 İndürdi gökden Cebrāʾīl böyle buyurmış Kirdgār
Gökler yarılup şaḳḳ ola hep bir yėre gele biḥār

2 Bu ʿālī gökler ėy ḫˇāce ḳubbe gibi_iken üstüñe
Şırça gibi pārelenüp ḳamusı ola tārumār

3 Şol Rabbüñüñ iẕni ile bir bir bozıla āsumān

[1921] Bular: Bu kez M
[1922] eyleyiser: ėdiser M
[1923] إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ۞ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۞ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ۞ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ: "Gök yarıldığı ve Rabbine boyun eğdiği -ki ona yaraşan budur-, yer uzatılıp dümdüz edildiği ve içindekileri atıp boşaldığı zaman (İnşikak, 84/1-4)."

Daḫı bu yėrler dürilüp ḳalmaya ṣaḥrā vü kenār

4 Dėvşüreler[1924] bu yėrleri bir saḫtiyān gibi ėdüp
Görünmeye aṣlā cibāl düpdüz ola hep kūhsār

5 Ol gün bu Ādem oğlanı ġāyet żaʿīfü'l-ḥāl ola
N'ėdecegün bilmeyüben her biri ola ḫor u zār

6 Arżı melekler çekeler bėz gibi dėrüp dėvşürüp
İçinde her ne var ise ol gün olısar āşikār

7 Gökler yarılup ṭaġıla yėrler dürilüp bükile
Ortada Ādem oğlanı olmaya mı yā inkisār

8 Deryā gibi nār ile yėl ol gün temevvüc eyleyüp
Od ḳaynayup ıssı ola şiddetle esüp rūzgār

9 Od yaḳa-mıydı ėy ʿaceb yėl üşüdür miydi seni
Luṭf eylese bir kerre āh bize o gün ol bir ü Bār

M68[a] 10 Bil kim niçe ḳullar öle olunca rūz-ı rüsteḫīz
Hīç ol günüñ şiddetini ṭuymayalar baʿżı kibār

11 Bir kişiyi getüreler maḥşer yėrine dėr Resūl
Dėye Ḫudā kim ėy ḳulum benüm içün ḳılduñ mı kār

12 Allâh içün pes ol kişi her necügez vėrdi ise
Melekler iḥżār eyleyüp bir bir ėdiserler şümār

13 Göre ki baḳır aḳçalar hem eski ḳaftān pāresi
Bunları görüp ol kişi ġāyetde ola şermsār

14 Dėye melekler ėy kişi lāyıḳ mıdur Allâh içün
Buncılayın şeyleri sen Ḥaḳḳ içün ėdesin nis̱ār

15 Aʿvānına enṣārına vėrdüklerin getüreler
Biçilmedük ince ḳumaş hemyān ile altun hezār

A77[a] 16 Dėye Ḫudā-yı lem-yezel ėy ḳulum inṣāf ėtmedüñ
Ben saña vėrdüm māl u genc ḳılduñ bu deñlü kār u bār[1925]

[1924] Dėvşüreler: Dėvşüre M
[1925] bār: zār R

17 Benüm içün buncılayın nesneyi vėrmek yol mıdur
Beni ḳoyup da ṣıñaruñ bir şaḫṣa ėtdüñ iʿtibār

18 Bu sözleriyle ol kişi ġāyet ḥicāba düşiser
Belkim o duymaya idi yaḳsa anı ol vaḳt nār

R56[a] 19 Bu resme teftīş olısar rūz-ı cezāda bilmiş ol
Bu resme tenbīh eyledi bize Resūl-i kāmkār

20 Kimdür ki maḳṣūd-ı Ḫudā üzre bunı tefsīr ėde
ḲULOĠLI bunda sözlerüñ imdi ḳılagör iḫtiṣār

109

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۞ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۞ وَيَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا[1926]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Şol göñül kim ʿArş-ı aʿlādan yüce seyrān ėder
Rabbü'l-ʿizzet ol ḳulın anda ulu sulṭān ėder

2 Ol kişinüñ kim vėrile ṣaġ eline bitisi
Hep yazılmış anda ne kim ḫayr ile iḥsān ėder

3 Ol ḳuluñ kim ṣaġ yañadan vėrile mektūbı dėr
Pes ḥisābını anuñ yarın Ḫudā āsān ėder

4 Göre kim anuñ içinde yazılu ḫayrātı hep
Her ne kim ṣavm u ṣalāt u ḥacc ile ḳurbān ėder

5 Şöyle ʿinde'llâh anuñ aʿmāli hep maḳbūl olup
Ol kişi dünyāda ẕikr ile duʿā Ḳurʾān ėder

M68[b] 6 Her ne kim ḫayr işleri var ise mektūb eyleyüp
Eline vėrüp[1927] Ḫudā ol ḳulını şādān ėder

7 Hem ḥisābı ol kişinüñ anda düşvār olmaya
Ḥaḳ yėrin cennetde anuñ ravża-i Rıdvān ėder

8 Pes o ḥāli görüben mesrūren ehline döne

[1926] فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۞ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۞ وَيَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا: "Kime kitabı sağından verilirse hesabı çok kolay bir şekilde görülecek ve sevinçli olarak ailesine dönecektir (İnşikak, 84/7-9)."
[1927] vėrüp: vėrür R

Kendü azād olduġın ehline ol tibyān ėder

9 Yāẖud ol bu dünyāda olmışdı ġāyet iḥtiyāc
Ehline varsa tehī dest anı ser-gerdān ėder

A77[b] 10 Bunda anuñ iḥtiyācı anda ẖoşluġa döne
Ḥaḳḳ aña bāġ-ı behişte gir dėyüp fermān ėder

11 İşbu luṭfını görüp Ḥaḳḳuñ sevine ol kişi
Sevinü sevinü ehline varup iʿlān ėder

12 Dėr ki görüñ ḥażret-i Ḥaḳḳuñ baña iḥsānını
Dünyede gözüm yaşın hep lāle-i nuʿmān ėder

13 Āh-ı serd kim eyler idüm faḳr ucından anda ben
Medd-i āhum gūşe-i cennetde naẖlistān ėder

14 Gözlerüm yaşından olurdı yüzüm gözüm çapaḳ
Ẕerreden kemter iken ruẖsārum ol tābān ėder

15 İmdi ėy ehlüm benüm āgāh oluñ kim ol İlâh
Yoġ iken dünyāda yėrüm bunda bir bostān ėder

16 Pes bu ḥāl ile o müʾmin şād olup mesrūr ola
Nice gülmesün Ḥaḳ anı nādirü’l-aḳrān ėder

17 Dünyāda ednā iken vėrürler aña milk ü māl
Kişver-i ʿuḳbāda anı niçesi aʿyān ėder

18 Yüzine kimse anuñ baḳmaz iken ẖor u ḥaḳīr
Cennet-i Firdevs içinde bir ʿaẓīmü’ş-şān ėder

R56[b] 19 Her niçe diler ise imdi o Ḥaḳ kādir durur
Ẕerreden şems eyleyüp ol ḳaṭreden ʿummān ėder

20 Diler ise nār-ı kübrāda seni iḥrāḳ ėdüp
Diler ise ėy ḲULOĠLI menzilüñ ġufrān ėder

110

Ḳāle’llâhu teʿālā celle şānühü:[1928]

[1928] Ḳāle’llâhu teʿālā celle şānühü: —A, M

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۞ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا ۞ وَيَصْلَى سَعِيرًا ۞ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا[1929]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Dünyede dānā olana faḳr ile ḳıllet yėter
Pes anuñ yoḫsullıġı Ḥaḳdan aña niʿmet yėter

M69[a] 2 Bunda anuñ āh u zārı nāle-i feryādı çün
Dār-ı ʿuḳbāda aña ol mertebe ʿizzet yėter

3 Milk-i dünyāda anuñ ġamgīn ü meksūr olduġı
Āḫiretde Ḥaḳ liḳāsın bulmaġa furṣat yėter

A78[a] 4 Şol riyāż-ı cenneti her āna seyrān ėtmege
Künc-i ġamda ḫānḳāh-ı dehrde ḫalvet yėter

5 Niʿmet-i ʿuẓmāya elüñ ėrmege cānā senüñ
Rūz u şeb ẕikr-i İlâhīde olan ṣıḥḥat yėter

6 İmdi geldüñ maḥşer-i ekberde ne_ola ʿāḳıbet
Kāfiri menʿ ėtmege pes cehl ile ġaflet yėter

7 Ḥaḳ teʿālānuñ resūline īmān getürmeyüp
Bunda andan[1930] küfr ile gitdügi ol töhmet yėter

8 Bā-ḫuṣūṣ anlar bu dünyāda ḳılurdı iftiḫār
Anlara varduḳda anda küfr ile ḥaclet yėter

9 Anlaruñ mektūbı ardından vėrilmege hemān
Dünyāda şādān olup ėtdükleri ʿişret yėter

10 Ėy dirīġā bunlara vėrile ṣolından berāt
Bu işāret anları ṭamuya bil daʿvet yėter

11 ʿAn-ḳarīb anları daʿvet eyleyeler ṭamuya
Bu ḥacālet bu ḳabāḥat hemçü bu ẓulmet yėter

[1929] وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۞ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا ۞ وَيَصْلَى سَعِيرًا ۞ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا: "Fakat kime kitabı arkasından verilirse 'Helâk!' diye bağıracak ve alevli ateşe girecektir. Çünkü o, (dünyada iken) ailesi içinde sevinçli idi (İnşikak, 84/10-13)."

[1930] Bunda andan: Bundan anda M, R

12 Pes Saᶜīr adlu cehenneme kim īṣāl ėdeler
Bu sakāmet bu ḥarāret bārī bu ᶜusret yėter

13 Anlaruñ mektūbı ẓahrından vėriliser dėdi
Ḥaḳ budur Ḳurᵓān içinde saña bu ḥuccet yėter

14 Oḳuyup da bileler kim ehl-i nār olduḳların
Bunlara rūz-ı cezāda añla bu miḥnet yėter

15 Zīra bunlar dünyāda ehli ile ḫandān olup
Yėyüp içüp şād olup ḳılduḳları ülfet yėter

16 Bunda göreler ᶜaẕāb ile belā ile ᶜiḳāb
Ėydeler kim anda siz ėtdügüñüz şöhret yėter[1931]

17 Daduñ[1932] imdi ṭamunuñ zaḳḳūmını ḳaṭrānını
Ėydeler kim dünyāda gördügüñüz leẕẕet yėter

18 Girüñ imdi dėyeler Ġayyā içine şimdi siz
Sizi bunda ḳomaġa dünyādaki şehvet yėter[1933]

M69[b]-A78[b]- R57[a] 19 Yanuñ imdi ṭamunuñ içinde siz ėy müşrikīn
Bütleriñüz Tañrıya ḳılduġuñuz şirket yėter

20 Ėy ḲULOĠLI ol Ḫudādan ėrişürse bir naẓar
Ḳurtara nār-ı cehennemden saña raḥmet yėter

111

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[1934]

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۝ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۝ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا[1935]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ◡ – –/ – ◡ – –/ – ◡ – –/ – ◡ –

[1931] Ėydeler kim anda siz ėtdügüñüz şöhret yėter: Ėydeler kim dünyāda gördügüñüz leẕẕet yėter R
[1932] Daduñ: Ṭaduñ R
[1933] 18: —R
[1934] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: —A, M
[1935] إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۝ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۝ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا: "Allah'ın yardımı ve fetih (Mekke fethi) geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir (Nasr, 110/1-3)."

1 Ḳarşu çıḳ ṭapusına ėy dil yine cānān gelür
Cebreʾīl ile Resūle ṣanasın Ḳurʾān gelür

2 Derdüñi iẓhār ėdüben düş anuñ dāmānına
Ėy ḳatı bīmār olan dil ḥażret-i Loḳmān gelür

3 Kaᶜbe kūyına o yārüñ varalum yalvaralum
Mekke ehli bizi ṣansun bir süri ḳurbān gelür

4 Menzil-i maḳṣūda ėrmek diler iseñ ėy göñül
Keşti-i cāna süvār ol dėme kim ṭūfān gelür

5 Bekle anuñ ḳapusından sen daḫı şeyyād-veş
Vaḳt ola kim ol ḳapudan saña bir iḥsān gelür

6 Cebreʾīl bir gün getürmişdi *iẕā cāʾe*[1936] sūresin
İşbu resme Ḥaḳ teᶜālādan aña fermān gelür

7 Dėr ki aña yā Muḥammed şimdüden gėrü saña
Fetḥ ile her gėce gündüz nuṣret-i Raḥmān gelür

8 Āsitān-ı şerᶜüñe gör kim bu Ādem oġlanı
Her ḳabāyil her yañadan çekilüp her ān gelür

9 Her ḳaçan kim nuṣret-i Ḥaḳḳ ile fetḥ ėrse saña
Dīnüñe girmege cāna fevc fevc insān gelür

10 Nāsı ol vaḳtin görürsin alay alay ėrişür
Şol kenāra ṣanasın kim lücce-i ᶜummān gelür

11 Dīn-i Ḥaḳḳa dāḫil olalar benī Ādem dėmiş
Raḥmetu'llâha tedāḫül ėtmege her cān gelür

12 Zāviye-i şerᶜüñ içre ėy ḥabībüm bilmiş ol
Girüp esrāruñ temāşā ḳılmaġa ḥayrān gelür

A79[a] 13 İmdi gel şol Rabbüñi tesbīḥ ėdüp ḥamd ėt aña
Bu sarāy-ı ḳalbüñe yaḳında ol sulṭān gelür

14 Rabbüñe cān ile istiġfār ėdüp eyle rücūᶜ
Ėder ol saña tecellī vaḳt ėrüp ezmān gelür

[1936] *iẕā cāʾe* (إِذَا جَاءَ): "...geldiği zaman (Nasr, 110/1)."

M70[a] 15 Eyle taḥḳīḳ anı Rabbüñ şöyle tevvāb oldı bil
Bu derūnuñ kişverine ol ʿaẓīmü’ş-şān gelür

16 Ḥaḳ kelāmıdur buña īmān getür sen ėy göñül
Şübhe ḳılma dīnüñe ġāyet ile noḳṣān gelür

R57[b] 17 Rāvīler eydür bu āyetden Resūl-i kāyināt
Rıḥlet ėtmek ʿan-ḳarīb olduġını iẕʿān gelür[1937]

18 Bir rivāyetde ʿÖmer ḥażretleri bu āyetüñ
İndügin görüp gözinden yaş yėrine ḳan gelür

19 Pes Resūlu’llâh dėmiş ne aġladuñ sen yā ʿÖmer
Dėr ki mevtüñden baña işʿār ile iʿlān gelür

20 Ėy ḲULOĠLI ne ṭurursun rıḥlet ėtdi kārbān
Şol ceres feryād ėdüp ḳulaġuña efġān gelür

112

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā:

وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا[1938]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün

– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

1 Ḳanı şu kim bu dünyede ḫayr ile iḥsāna gider
Ḳoyup cemīʿ-i ʿālemi ol ulu sulṭāna gider

2 Ẕikr-i Ḫudā her ḳanda kim olsa aña bir kimsene
Varmaga ārzū eylese cennetde Rıḍvāna gider

3 Bir kimse dėr ẕikr ehlini görmek murād ėtse henūz
Ol kimse dėdi Muṣṭafā Firdevsi seyrāna gider

4 Yaʿnī bilüñ ẕikr-i Ḫudā cennetde es̱mār oldı dėr
Ẕikr ėtmege giden kişi tüffāḥ u rummāna gider

5 Kim bir ḥadīs̱ içre Resūl buyurdı siz yā müʾminīn
Cennet içinde ḳanḳıñuz bāġ ile bostāna gider

[1937] R’de 17. beyit, 18. beyitle yer değiştirmiş.

[1938] وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا: “Kim Rabbinin zikrinden (Kur’an’dan) yüz çevirirse, Rabbi onu gittikçe yükselen bir azaba sokar (Cinn, 72/17).”

6 Tā kim güẕār eylerseñüz yėmişini yeñ de geçüñ
Kim teşne olsa görse ṣu içüp anı ḳana gider

A79[b] 7 Dėdiler aña yā Resūl bunda nedür bāġ-ı behişt
Dėdi ki ẕikru'llâhdur ol bu söz ki Ḳurʾāna gider

8 İmdi şu kim ẕākirleri ẕikr eyler iken görsedi
Gitse bıraġup işine ol nār-ı sūzāna gider

9 Pes Ḥaḳ teʿālā ẕikrini ḳoyup da gitse bir kişi
Her neye gider ise cehenneme yana gider

10 Yazmış Ebu'l-Leys̱ ḥażreti tefsīrine bu āyeti
Ḳurʾānda ẕikir dėdügi tevḥīd-i Raḥmāna gider

M70[b] 11 Ẕikri burada ol ulu şol kelme-i tevḥīd dėmiş
Her kim bıraġa tevḥīdi dost ṭoġrı[1939] nīrāna gider

12 Bu āyet-i kerīmenüñ mefhūmı budur bilmiş ol
Ḥaḳ yoldan iʿrāż eyleyen berr ü beyābāna gider

13 Ẕikri bıraġup işine giden kişiler dāyimā
Kaʿbeyi bıraġubeni rāh-ı muġaylāna gider

14 Keşti-i nefs ü ġaflete binüp de ẕikri terk ėden
Baḥr-ı felāket içre ol girdāb-ı ṭūfāna gider

15 Küffāradur bu söz işit kelme-i iḳrārı ḳoyup
Īmāna gelmekden ḳaçup ol gėrü ʿiṣyāna gider

16 Ṭamuda bir ṭaġ var durur adı Ṣuʿūd oldı anuñ
Ṣāfī o ṭaġ āteş durur kim ehl-i ṭuġyāna gider

17 Dėdi Ḫudā-yı lem-yezel ẕikirden iʿrāż eyleyen
Sālik olup ol ṭaġa dėr āh ile efġāna gider

R58[a] 18 Pes ḳorḳu vardur herkese cāyiz ki ḥükm-i ʿām ola
Ẕikri bıraġup kim gide ṣan od neyistāna gider

19 Dünyā ve mā-fīhāda hem ne deñlü olsa kār u kesb
Bir kerre illa'llâh dėmek yegdür ki Sübḥāna gider

[1939] dost ṭoġrı: ṭosṭoġrı A

20 ḲULOĠLI ẕikru'llâhı sen ḳoma dilüñden rūz u şeb
Bir ṭoġrı yoldur dünyede menzil-i Ġufrāna gider

113

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1940]

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ[1941]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
ᵕ – – –/ ᵕ – – –/ ᵕ – – – / ᵕ – – –

A80[a] 1 ᶜAceb bu fānī dünyāda bizümle āşinā kimdür
Bugün leẕẕāt-ı cismānīde tā ehl-i fenā kimdür

2 Ḫudā buyurdı bi'ẕ-ẕāt ol kelām-ı münzel içinde
Ḳanı şol dār-ı miḥnetde olan ehl-i Ḫudā kimdür

3 Elestüñ cāmını içüp dėyen *ḳālū belā*[1942] aña
Bugün bezm-i İlâhīde ḳılanlar merḥabā kimdür

4 Şular kim Ḥaḳ teᶜālānuñ ḳatında ėtmez istikbār
ᶜİbādet ile her dāyim ḳılan bėlin dü-tā kimdür

5 Kim ol emrāż-ı nefsāniyyeye cānā bu ᶜālemde
ᶜİbādet-i Ḫudā ile bulan derde devā kimdür

6 Buyurdı Ḥaḳ teᶜāle'llâh teḳarrüb bula kim baña
Tekebbür eylemez aṣlā bu yolda pārsā kimdür

M71[a] 7 Daḫı tesbīḥ ėder Ḥaḳḳı ḳılup secde ṣabāḥ aḫşām
Şol Allâhuñ ḥużūrında ṭutan kibr ü riyā kimdür

8 Resūlu'llâh buyurmışdur benüm-çün var durur bir vaḳt
O vaḳt ėrişicek baña melek yā enbiyā kimdür

9 Ḥaḳuñ ḳatında olanlar ebed ėtmezler istikbār
Bulurlar rāhını Ḥaḳḳuñ dėmezler rehnümā kimdür

1940 Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R

1941 إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ: "Şüphesiz Rabbin katındaki (melek)ler O'na ibadet etmekten büyüklenmezler. O'nu tespih ederler ve yalnız O'na secde ederler (A'râf, 7/206)."

1942 *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."

10 Ḳanāʿat evcine cānuñ ḳuşı açarsa bāl u per
Bilürsin vaḥdet-i ẕātı dėmezsin ol Hümā kimdür

11 Derūnuñ kişverine gel tedāḫül eyle bir kerre
Suʾāl ėt nefs ile rūḥı dė kim bāy u gedā kimdür

12 Eger sen bāġ-ı tevḥīdüñ ḳapusına ėrişürsen
Göresin bezm-i ʿişretde o dem ehl-i ṣafā kimdür

13 Yatur bālīn-i ḥasretde ġamuñla nā-tüvān-āsā
Suʾāl ėtmez misin cānā ġamuñla mübtelā kimdür

14 Ṭarīḳat şehrine girüp bulıgör mürşid-i dānā
Aña ṣor işbu rāh içre bugün ṣāḥib-livā kimdür

15 Ġubār-ı ḫāk-ı rāhından bulursañ yārün ėy ʿāşıḳ
Cilā-yı çeşme-i cānā suʾāl ėt tūtiyā kimdür

A80b 16 Olar kim ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḳatında ola her dāyim
ʿİbādetden nükūl ėtmez ve bilmez eşḳıyā kimdür

17 Daḫı ol ḥażret-i Ḥaḳḳı derūnī ẕikr ėder anlar
Ėdinür ẕātını meşhūd dėmez Rabbü'l-ʿulā kimdür

R58b 18 Ve hem[1943] secde ėdüp Ḥaḳḳa ururlar yėrlere yüzler
Severler cān ile anı bilüp ehl-i rıżā kimdür

19 Ḫudānuñ bārgāhından degildür ṭaşra bu ḳullar
Bular olmazsa dünyāda daḫı ehl-i beḳā kimdür

20 ḲULOĠLI ḥażret-i Ẕāta teveccüh eyle her ānı
Daḫı bulmaġa saʿy eyle dėme sen etḳıyā kimdür

114

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[1944]

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْاَخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى[1945]

[1943] Ve hem: Hem o R

[1944] celle şānühü: —A, R

[1945] قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْاَخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى: "De ki: 'Dünya geçimliği azdır. Ahiret, Allah'a karşı gelmekten sakınan kimse için daha hayırlıdır.' (Nisâ, 4/77)."

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Sevmez Allâh anı sevme ėy göñül dünyā nedür
ʿĀḳıbet yoġ olısar bārī bugün ġavġā nedür

2 İrtikāb ėtmez aña aṣlā şol ehlü'llâh olan
Hem dėr anlar āḫiret ne cennetü'l-Meʾvā nedür

M71[b] 3 Bunda dünyānuñ seni ālāyişi meftūn ėder
Ger bileydüñ terk ėderdüñ[1946] devlet-i ʿuẓmā nedür

4 Āşinā olma ṣaḳın dünyā ile aldar seni
Gözle dāyim sen o yolı kim reh-i Mevlā nedür

5 Ḥaḳ dėdi dünyā metāʿın az olur her ne ise
Aña ʿömren baḳmayayduñ añlasañ ʿuḳbā nedür

6 Bir ḥadīs̱ içre dėdi ol Mefḫar-ı ʿālem yine
İmdi gel gūş eyle anuñ sözini cānā nedür

7 Ḥubb-ı dünyā cümle ʿiṣyānuñ başıdur buyurur
Dünyeyi seven kişiler bilmedi uḫrā nedür

8 Ḥaḳ teʿālā dėdi dünyādan ḫayırludur beḳā
Bunı işitdüñ ya çünkim aña ol sevdā nedür

9 Şol ki taḳvā eyleyüp dünyādan ėde iḥtirāz
Göstere aña Ḫudā Firdevs ile Ṭūbā nedür

A81[a] 10 İlticā ėtme meded dünyāya daḫı ehline
Ṣabr ḳılġıl dėme bu darrā vü bu serrā nedür

11 Hem dėdi dünyāyı bir sāʿat gibi Faḫr-ı cihān
Yā bu senüñ ḳalbüñ içre niyyet-i ṭūlā nedür

12 Çünki bir sāʿat ola ʿömri cihānuñ az u çoḳ
Sāḳī-i mevtüñ elinden cürʿa-i ferdā nedür

13 Dünyede her kim murād alam dėr ise alamaz
Ḥuccet-i ṭūl-i emelde ḳılduġı imżā nedür

[1946] terk ėderdüñ: tez eydürdüñ M

14 Her kişi bilür ki bu dehr[1947] içre kām almaḳ muḥāl
Bu şükūh-ı Ḫüsrevī bu şöhret-i Dārā nedür

15 İmdi gel eyle ferāġat dünyādan sen ṭālibā
Nice bir ümniyye ḳılur bu dil-i şeydā nedür

16 Hīç riyāżet gibi bu emrāż-ı nefsāniyyeye
Olmaz ėy dānā ṣaḳın kes̱retle bu naᶜmā nedür

17 ᶜĀşıḳ iseñ dünyādan [geç] daḫı ve mā-fīhādan[1948]
Geç ḳo ṭursun cümle nefᶜi saña anuñ yā nedür

R59[a] 18 İntisāb ėtme meded dünyānuñ ehli bābına
Ėy göñül fāᵓīde anlardan saña aṣlā nedür

19 Otur ᶜAnḳā gibi şol Ḳāf-ı ḳanāᶜat üstüne
Sen de āgāh olıgör ol evc-i istiġnā nedür

M72[a] 20 Ėy ḲULOĠLI şāl-ı dünyāyı şu dūşuñdan bıraḳ
Gel ferāġat ḳıl yüri başuñdaki ġavgā nedür

115

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1949]

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ۝ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ[1950]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

1 Ger iki olsa dėr ilâh bu cümle mīzān bozılur
Hīç yaz u ḳış belürmeyüp germā zemistān bozılur

2 Buyurdı Ḳurᵓān-ı mecīd olsa Ḫudā iki eger
Ḳılmazlar idi imtizāc ᶜadl ile iḥsān bozılur

3 Birbirisine uymayup yėr gök fesāda vėredi
Olmayubanı iᶜtidāl cümle sürūşān bozılur

[1947] dehr: dünyā R

[1948] dünyādan [geç] daḫı ve mā-fīhādan: ėtme meded dünyānuñ ehli bābına R

[1949] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

[1950] لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ۝ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ: "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki, Arş'ın Rabbi Allah, onların nitelemelerinden uzaktır, yücedir. O, yaptığından dolayı sorgulanamaz (Enbiyâ, 21/22-23)."

A81b 4 Eger olaydı dėr Ḫudā kim benden ayruḳ bir İlâh
Olup bu yėrler tārumār hem işbu ekvān bozılur

5 Bir şehrüñ içinde eger iki beg otursa idi
Ol şehr olurdı nār u nūr bāzār u dükkān bozılur

6 Bir zāviye içre eger otursalardı iki şeyḫ
Ẕikr ile ḫalvet ṭaġılup āyīn ü erkān bozılur

7 Bir ᶜavreti iki kişi alup taṣarruf ėtsedi
Hīç zindegāne olmayup ᶜaḳd ile iᶜlān bozılur

8 İmdi Ḫudā-yı lem-yezel birdür şerīki yoḳ anuñ
Vardur dėyen kāfir olup dīn ile īmān bozılur

9 Bir bāġuñ içinde eger olsaydı birḳaç bāġbān
Pejmürde olup her varaḳ bāġ-ı gülistān bozılur

10 İġvā-yı İblīs ile gör Ādem niçe buġday yėmiş
Ẕevḳ-i behişti unudup fi'l-cümle insān bozılur

11 Birdür meded ol bir ü Bār sen anı gel geç añlama
Şek getüren ėdüp ḫaṭā ᶜaḳl ile iẕᶜān bozılur

12 Hem bir vilāyetde eger olsaydı iki pādişāh
Bulurdı ol iller fenā milk-i ābādān bozılur

13 ᶜAhd-ı Resūl içre eger gelseydi bir āḫir nebī
Düzelmeyeydi şerᶜ-i dīn kim naẓm-ı Ḳurᵓān bozılur

14 İki kişi bir etmegi yoġursalar bir teknede
Birbirine ṭanışmayup ṭuz ḳosalar nān bozılur

15 Tesbīḥ ėdüñ ol pādişāh birdür kim ᶜArş ıssı odur
Olsaydı ḥāşā bir şerīk tā ᶜArş-ı Raḥmān bozılur

M72b 16 *Lā-yüsᵓelü ᶜammā yefᶜal*[1951] dėyüp buyurmış ol İlâh
İşinden eylemeñ suᵓāl ol ᶜālī fermān bozılur

R59b 17 ᶜĀḳıllar anuñ işine aṣlā ḳarışmaz[1952] bilmiş ol

[1951] *Lā-yüsᵓelü ᶜammā yefᶜal* (لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ): "O, yaptığından dolayı sorgulanamaz (Enbiyâ, 21/23)."
[1952] aṣlā ḳarışmaz: ḳarışmaz aṣlā R

Dėme aña çun u çerā ʿaḳl-ı perīşān bozılur

18 İşbu cihānuñ varlıġı beñzer örümcek aġına
Hīç pāydār olmaz bilüñ bu ʿālī eyvān bozılur

A82[a] 19 Her ne diler ise Ḫudā alur vėrür bil ḥükm anuñ
Ḳarışsañ anuñ işine bu ḥükm-i Furḳān[1953] bozılur

20 Bil işbu cānuñ Yūsufı sulṭān olısar ʿāḳıbet
ḲULOĠLI azād olasın bir gün bu zindān bozılur

116

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1954]

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ[1955]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ol Sebā şehrine kim milk-i Ḫorāsān imrenür
Taḫtı imiş bir nigāruñ kim Süleymān imrenür

2 Bir şehirdür kim anı Belḳīs ėdinmişdür sarāy
İşbu tertīb ile kim vaṣf ėtdi Ḳurʾān imrenür

3 Ḫalḳı yapmışdı o şehrüñ ṣaga ṣola bāġlar
Şöhretine ol bāġuñ hergiz gülistān imrenür

4 Belde-i Ṭayyibe dėyü Ḥaḳḳ aña vėrmişdi nām
Yapusınuñ ṭaşına laʿl-i Bedaḫşān imrenür

5 Anı vaṣf ėtdi Ḫudā Ḳurʾān içinde ėy ḫˇāce
Vaṣfını gūş eyleyenler şöyle her ān imrenür

6 Pādişāhı ḳız idi adı anuñ Belḳīs idi
Ruḫlarınuñ ālına tā verd-i ḫandān imrenür

[1953] ḥükm-i Furḳān: ḥükm-i fermān R
[1954] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M
[1955] لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ: "Andolsun, Sebe' halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: 'Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir.' (Sebe, 34/15)."

7 Bāġ-ı cennetden nişāne vėrür idi ol sarāy
İçine girmeden anuñ ṭurmayup cān imrenür

8 Ṣaġ u ṣolında anuñ baġçeleri var idi hem
Zīnetine anlaruñ cennetde Rıḍvān[1956] imrenür

9 Yėñ içüñ şol Rabbiñüzüñ niᶜmetin hem şükr ėdüñ
Bundan öte olmaz ol devlet ki insān imrenür

10 Kim o şehrüñ bāġınuñ içinde var idi enār
Şöyledür her dāne cennetdeki rummān imrenür

11 Ol kerīm Allâh aña vėrmişdi engūr u kiras
Sīb ile gül-nārına reşk ėtdi dendān imrenür

M73[a] 12 Şol güzeller var idi ol bāġ içinde ḥüsndār
Çeşmine ṣaḥrā-yı Çīn içre ġazālān imrenür

A82[b] 13 Dīde-i ebrūsına ḥayrān olup Mānī-i Çīn
Leblerinüñ laᶜline ᶜālemde her kān imrenür

14 Ādemi[1957] hem mīvesi ol bāġuñ olmış eyle ḫūb
Heyᵓetine anlarun gökde sürūşān imrenür

15 Ruḫlarına anlaruñ reşk eyleyüp ḥūr-ı behişt
Ḥüsnine her birisinüñ māh-ı tābān imrenür

R60[a] 16 Bunlara bu ḥüsni bu inᶜāmı Ḥaḳ baġışlamış
Yėñ içüñ dėr anlara emn ile emān imrenür

17 Ḥaḳ Süleymāna naṣīb ėtdi o şehrüñ ḥākimin
Bir ḳız idi ḥüsnine ḥūrī vü ġılmān imrenür

18 Āṣaf-ı devrān Süleymāna anuñ taḫtını gör
Ṭarfetü'l-ᶜayn içre ḳapdı aña fermān imrenür

19 Ol şehir ḫalḳın Müsülmān ėtdi hem ol ḳız bile
Girdiler dīnine pes her ehl-i īmān imrenür

20 Ḥaḳḳ anı vaṣf ėtdi Ḳurᵓān içre ögdi nāmını

[1956] cennetde Rıḍvān: cennetdeki rummān R
[1957] Ādemi: Adı R

Gūş ėdüp Ḥaḳḳuñ kelāmın dil-perīşān imrenür

21 Şöyle bīmār oluben dāru’ş-şifā-i ġamda ṭur
Ėy ḲULOĠLI derdüñe ᶜālemde dermān imrenür

117

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü:[1958]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۞ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ[1959]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
ˬ – – –/ ˬ – – –/ ˬ – – – / ˬ – – –

1 Şu kim sırr-ı İlâhīden anı her bārı cān ister
Pes ol bir Murġ-ı ḳudsī-veş göñülde āşiyān ister

2 Ḥaḳuñ ol ẕāt-ı bī-miṡli bütün dünyāya ṣıġmazken
Bu insān-ı żaᶜīfüñ ḳalbi içinde mekān ister

3 Vücūdı şeş cihāta āşikār olmış iken cānā
Kim ol kendüyi setr eyleyüben ġāyet nihān ister

4 Ḫafīdi *küntü kenzen*’den[1960] vücūdın eyleyüp iẓhār
Diler kim biline bu ḫalḳ içinde ol ᶜayān ister

5 Seni bu ᶜālem-i milke getürdi ėdesin ḫidmet
Varıcaḳ gėrü ḳatına o senden armaġan ister

A83[a] 6 Vücūduñ bir gülistān ėtdi rūḥuñ anda bir bülbül
Pes imdi geçmeden çaġuñ aña āh u fiġān ister

M73[b] 7 Buyurdı Ḥaḳ teᶜāle’llâh ki biz Mūsāyı gönderdük
Vėrüben beyyināt aña risāletden nişān ister

8 Ki her bir muᶜcize bunda Resūlüñ sıdḳınadur dāl

[1958] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü: —A, M

[1959] وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۞ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ: “Andolsun, biz Mûsâ’yı mucizelerimizle Firavun’a ve ileri gelen adamlarına göndermiştik de o, ‘Şüphesiz ben âlemlerin Rabbinin elçisiyim’ demişti. (Mûsâ) mucizelerimizi kendilerine getirince, bir de bakmışsın, o mucizelere gülüyorlar (Zuhrûf, 43/46-47)!”

[1960] *Küntü kenzen* (كنت كنزا مخفيا فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق لأعرف): “Ben gizli bir hazine idim; bilinmemi istedim ve mahlûkatı yarattım (Hadis için bk. Aclûnî, *age.*, s. 132.).”

Çü vėrdük muᶜcizāt aña o bizden ḫoş ẕübān ister

9 Biz anı tā ki Firᶜavna ėrince eyledük irsāl
Daḫı hem āl-i Firᶜavna olar şekk ü gümān ister

10 Dėdi yā Rabbi dilümde bilürsin var durur ᶜuḳde
Ki Hārūna bile emr ėt dėyüp ol dūdmān ister

11 Senüñ emrin ne ise ol olara eylesün iblāġ
Varıcaḳ ḳavmi Firᶜavnuñ belī benden beyān ister

12 Anuñla bile ol Allâh risālet vėrdi Hārūna
Olar Firᶜavna vardılar işit bu laᶜl kān ister

13 Dėdiler biz resūlu'llâh olup geldük saña elᵓān
Ḫudā ṣıdḳ istedi senden dėme kim gūşt u nān ister

R60b 14 Ḥaḳuñ āyātını iẓhār ėdüben muᶜcizāt anlar
Gülüşüp dėdiler anlara ki bunlar bozdoġan ister

15 Ėdüp anları istihzāᵓ ḳulaġa ḳoymadılar dėr
Dėdiler söziñüz sizüñ olursa çoḳ zamān ister[1961]

16 Çü Firᶜavn ehline varup bu işi meşveret ḳılmış
Dėmiş ehli ne ṭurursın seni ol Müsteᶜān ister

17 Bu kez Hāmāna ṭanışdı yüzin yırtup ḳılur feryād
Dėdi sen esb ü ḫar olduñ başuñ ancaḳ oyan ister

18 Henūz Mūsā bir oġlandur ḫuṣūṣan saña ḫidmetkār
Nübüvvetde nedür daḫli hemān ol ad u ṣan ister

19 Ḫuṣūṣan tañrıyam dėyüp inandurduñ bu ḫalḳı sen
ᶜUbūdiyyet mi ḳılursın bu pāyüñ nerdübān ister

20 ḲULOĠLI imdi Firᶜavnı firīb eylemiş ol hemān
Ṣaḳın nefsüñ seni aldar sen aṣṣı ol[1962] ziyān ister

118

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü ve ᶜamme nevālühü:[1963]

[1961] 15: —A
[1962] aṣṣı ol: ol aṣṣı R

فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا[1964]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

A83[b]

1 Ḥażret-i Cibrīle nā-geh Tañrıdan fermān olur
Meryeme var dėyüp aña vaḥy-i Ḥaḳ sübḥān olur

2 Pārsā idi o vaḳtin ḥażret-i Meryem işit
Mescid-i Aḳṣāda ol bir ḥücrede mihmān olur

M74[a]

3 Ḥaḳ teʿālāya ʿibādet eyler idi rūz u şeb
Bikr idi hem işi dāyim ẕikr-i Ḥaḳ Raḥmān olur

4 Dėdi Rabbü'l-ʿizzet ol-dem Cebreʾīle vaḥy ėdüp
Meryeme ʿĪsāyı müjde ḳıl dėyüp iʿlān olur

5 Pes bu emr ile nüzūl ėdüp semādan Cebreʾīl
Kendüyi tebdīl ėdüp ol ṣūret-i insān olur

6 Zīra ḳādirdür melāʾik girüler[1965] her ṣūrete
Cevheri cism-i leṭāfetde olaruñ kān olur

7 Sidreden emr-i Ḫudā ile ėrişüp Cebreʾīl
Ḫalvetinde Meryemüñ ol bir güzel oġlan olur

8 Meryem andan ictināb ėdüp çekindi ol zamān
Dėdi baña sen yapışursañ günāhdur ḳan olur

9 Dėdi beni hīç beşer mess ėtmedi bu vaḳte dek
Ben bu fuḥşı ḳılmazam dėyüp ḳatı nālān olur

10 Beni zühd içün muḳarrer ėtdiler bu ḥücrede
Zāhide olup da böyle işleyen nādān olur

11 Ben zinādan ḥāṣıl olmadum ki ḳılmazam zinā
Ḳorḳaram bu iş baña ġāyet ile ʿiṣyān olur

12 Atam anam baña töhmet eyleyüp taʿyīb ėder
Rāżī olmazam benüm bu ʿırżuma noḳṣān olur

[1963] celle şānühü ve ʿamme nevālühü: —A, R
[1964] فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا: "Biz, ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü (Meryem, 19/17)."
[1965] girüler: gireler A, R

13 Cebre᾽īl eydür saña Rabbüñ selām ėtdi selām
Vėrdi saña bir oġul kim ᶜāleme destān olur

R61[a] 14 Rāżī ol baña ki senden bir nebī gelse gerek
Şöyle kim her nuṭḳı anuñ çeşme-i ḥayvān olur

15 Ölüler iḥyā ėdüp ḳıla seyāḥat ᶜālemi
Anuñ işi ᶜāḳıbet şol göklere ṭayrān olur

A84[a] 16 Ḥaḳḳ anı ėde resūl ḫalḳa mübeşşir hem neẕīr
Hem kitāb ıssı olup nāsa işi tibyān olur

17 Aña İncīli Ḫudā gökden çün inzāl eyleyüp
Aña imān getürenüñ menzili ġufrān olur

18 Saña bu işden żarar gelmez Ḫudānuñ emridür
Seni rüsvāy eyleyenler anda çoḳ peşmān olur

19 Her ki dünyāda saña oġluña īmān getüre
Āḫiretde yėrleri hep cennet-i Rıḍvān olur

M74[b] 20 Ėy ḲULOĠLI enbiyānuñ vaḳᶜasından vėr ḫaber
Ḥürmetine anlaruñ şol merḳadüñ bostān olur

119

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[1966]

عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا[1967]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlü/mefāᶜīlü/feᶜūlün

– – ˬ / ˬ – – ˬ/ ˬ – – ˬ/ ˬ – –

1 Cennetde saña bāde-i rummānı ṣunarlar
Kim şol ḳadeḥ-i laᶜl-i Bedaḫşānı ṣunarlar

2 Şol köşkler ola anda yüce mis̱l-i S̱üreyyā
Arḳaña yeşil ḳırmuzı ḳaftānı ṣunarlar

3 Şāhāne olup oturasın bāġ-ı behişte
Atlar getürüp her yaña seyrānı ṣunarlar

[1966] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —A, M

[1967] عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا: “Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir (İnsân, 76/21).”

4 İstebraḳ ola gėydücegüñ mis̱l-i ḳaṭīfe
Sündüsden ėdüp üstüne şīrvānı ṣunarlar

5 Cellābilerüñ sündüs ola anda kimisi
Tā her kişinüñ ne_ister ise cānı ṣunarlar

6 Cennetde gezüp seyr ėden ervāḥa pes elʾān
Gėysün dėyüp ol ḥulle-i Rıḍvānı ṣunarlar

7 ʿAyyūḳa ėre şöyle sarāyı ola ʿālī
Her manẓaradan raḥmet-i Raḥmānı ṣunarlar

8 Gümişden ola esvireler mis̱l-i kevākib
Şerbetle ṭolu çeşme-i ḥayvānı ṣunarlar

9 Siḳāyet ėde Rabbisi şol ehl-i cinānı
Her birisine kāse-i ġılmānı ṣunarlar

A84[b] 10 Ol deñlü bula her birisi anda riʿāyet
Ḳızlar ki ṣan ol dürr ile mercānı ṣunarlar

11 Gelmeye dėdi her birinüñ mis̱li cihāna
Bir dervīşe gör milk-i Süleymānı ṣunarlar

12 Tezvīc ėdiser anda ḥūrīlerle seni Ḥaḳ
Bir müʾmine bil niçe ḳız oġlanı ṣunarlar

R61[b] 13 Atlara binüp yürideler seni Ṣırāṭa
Atmaġa oda destüñe ḳurbānı ṣunarlar

14 Nefsüñe fidā eyle bunı dėyiser Allâh
Tersā vü Yehūd ola saña ānı ṣunarlar

15 Anları atup āteşe ol bula ẖalāṣı
Ḳurtulduġına ḥuccet-i ġufrānı ṣunarlar

M75[a] 16 Pes eyleyeler anları şol cennete idẖāl
Her birisine māl-ı firāvānı ṣunarlar

17 Meclisler ėde anda Ḫudā ḳılalar ʿişret
Altunlı ḳadeḥ yėrine tābānı ṣunarlar

18 Yāḳūt olısar cürʿaları ḥavż-ı cinānuñ

Mestānelere lāle-i nuᶜmānı ṣunarlar

19 Ḥūrīler ᶜaṭā ėde saña ol Ġanī sulṭān
Gūyā elüñe bir gül-i ḫandānı ṣunarlar

20 ḲULOĠLI eger ᶜāşıḳ iseñ ẕāt-ı Ḳadīme
ᶜAdn içre saña ruᵓyet-i cānānı ṣunarlar

120

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1968]

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا[1969]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlü/mefāᶜīlü/feᶜūlün
– – ᴗ / ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – –

1 Anlar ki bugün ᶜahd ile iḳrār iledürler[1970]
Cennet iline bāġ-ı semenzār iledürler

2 Şol bunda bugün ᶜahd ile iḳrārı bozanlar
Bilmezlik ėdüp āḫirete nār iledürler

A85[a] 3 Yüzünde[1971] gören ṣandı şu gīsū-yı muᶜamber
Mıṣr ehli ṭurup Kaᶜbeye astār iledürler[1972]

R62[a] 4 Kim ḳılsa bugün cān ile şol ᶜahdine peymān
Dünyāyı ḳoyup āḫirete kār iledürler

5 Ol ādemīler üzerine rūz-ı cezāda
Melāᵓike hep raḥmet-i Cebbār iledürler

6 Bu āyet-i Ḥaḳ gelür işit münzel içinde[1973]
Rāvīler anı ḥaşre dek iḫbār iledürler

[1968] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

[1969] إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا: “Sana bîat edenler ancak Allah’a bîat etmiş olurlar. Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah’a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir (Fetih, 48/10).”

[1970] iledürler: iletürler A, R (Bu fark, şiir boyunca bütün rediflerde aynıdır.)

[1971] Yüzünde: Yüzüñde A, R

[1972] 3 ve 4. beyitler A ve R’de 11. beyitten sonra (*Allâhuñ eli*...) gelmektedir.

[1973] işit münzel içinde: münzel içinde işit A, R

7 Ḥaḳ yolına kim ḳanını ṣaçarsa zemīne
Cennetde aña nāfe-i Tātār iledürler

8 Bālīn-i ġama düşer iseñ derd-i Ḫudādan
Derdüñe senüñ vaṣl ile tīmār iledürler

9 Ḥaḳ yolda eger çeker iseñ miḥnet-i dāyim
Ẓulmetde senüñ rāhuña envār iledürler

10 Anlar ki ḳıla senüñ ile ʿahd ile bīʿat
Allâhı olar bile mededkār iledürler

M75b 11 Allâhuñ eli biledür anlaruñ eliyle
Milk-i göñüle her biri ḫünkār iledürler

12 Şol kimse dėdi ʿahdini nekṣ ėtse bozuben
Cismini olar yėmek içün mār iledürler

13 Kim ʿahde vefā eylese dünyāda efendi
ʿUḳbāda aña cennet ü enhār iledürler

14 Pes bula dėdi anuñ içün ecr-i ʿaẓīmi
Ḥūrīler anuñ aġzına ruḫsār iledürler

15 ʿAhdine vefā ėdenüñ ʿaybı daḫı olsa
Örtmege anı dāmen ü destār iledürler

16 ʿAhde ṭuranuñ nāmını müʾmin dėyüp anda
Pes ṭurmayanuñ adını küffār iledürler

17 Ol Faḫr-ı cihān ile bugün bīʿat ėdenler
Maḥşer yėrine aṣṣılu bāzār iledürler

A85b 18 Ger bunda şehā ʿahd ü vefā eyleyesin sen
Ḳabrüñe yarın gül gibi gülzār iledürler

19 Ger ʿahde vefā ėtmeyesin bunda sen ėy dōst
Ḥaḳḳuñ öñine seni günehkār iledürler

20 ḲULOĠLI meded ʿahde vefā ėdegör āḫir
Bir gün seni ol illere nā-çār iledürler

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1974]

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ۞ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ۞ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ۞ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ۞ أُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ[1975]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ḥaḳ teᶜālā buyurur ol gün ulu şān[1976] ėdeler
Niçelerüñ yüzlerini māh-ı tābān ėdeler

2 Rūz-ı maḥşerde niçe yüzler güle güle gele
Anlara tebşīr ile cennāt-ı Rıḍvān ėdeler

3 Ḍāḥike müstebşire ola niçe yüzler dėdi
Menzilātını olaruñ ᶜafv u ġufrān ėdeler

4 Ḥaḳ dėdi Ḳurʾān içinde işbu āyet şāhidüm
Arż-ı maḥşerde ṣafāyı ehl-i īmān ėdeler

5 Muştalana anlara ol-demde ᶜafv u maġfiret
Pes melekler anları bu resme şādān ėdeler

6 Dėyeler anlara ėy müʾminler eyleñ siz feraḥ
Zīra kim cennetde ḫidmet size ġılmān ėdeler

7 Ḥaḳ bağışladı günāhıñuz size raḥmet ḳılur[1977]
Hem maḳāmıñuz sizüñ bir ḫoş gülistān ėdeler

M76[a] 8 Hem teᶜāle’llâh ėde aᶜṭā ṣuçuñuz ᶜafv ėdüp
Hem sarāylar vėrüp eṭrāfını bostān ėdeler

R62[b] 9 Olasız şol şādlıḳ içinde dāyim tā ebed
Her biriñüz bir ulu milk içre sulṭān ėdeler

10 İşbu sözleri işidüp şād ola ehl-i behişt
Yüzlerin anda olaruñ nūr-ı lemᶜān ėdeler

[1974] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

[1975] وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ۞ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ۞ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ۞ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ۞ أُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ: “O gün birtakım yüzler vardır ki pırıl pırıl parlarlar; güler, sevinirler. O gün nice yüzler de vardır ki, toz toprak içindedirler. Onları bir siyahlık bürür. İşte onlar, kâfirlerdir, günaha dalanlardır (Abese, 80/38-42).”

[1976] şān: dīvān A

[1977] ḳılur: ḳılup R

11 Yine ol gün niçesinüñ yüzleri muġber olup
Her biri bir ḥāl ile ḫāṭır perīşān ėdeler

A86[a] 12 Ḳapḳara ola olaruñ yüzleri ecrāmdan
Her birinüñ keştī-i ḳalbine ṭūfān ėdeler

13 Bunlara dėye melekler siz tamām olmışsıñuz
Size nār içre bugün ḳaṭrānı ḳaftān ėdeler

14 Pes olar kāfirler olısar yüzi küllī siyāh
İşbu ḥāli görüben āh ile efġān ėdeler

15 Bunlara dėye melekler ḥāżır oluñ ṭamuya
Yėriñüzi imdi sizüñ nār-ı sūzān ėdeler

16 Kim zebānīler sizi oda atısar biliñüz
Başlarıñuz āteş-i kübrāda ġalṭān ėdeler

17 Şol ki bu dünyāda yėr idi ribāyı bilmiş ol
İmdi ol vaḳit olar ġāyetde ḫüsrān ėdeler

18 Kendüyi Ḥaḳ yolda ṣanurdı işi idi ḍalāl
Yaᶜnī şunlar kim fesād ėdüp daḫı ḳan ėdeler

19 Hem zinādan hīç ṣaḳınmayup ėderdi şerr ü şūr
Ḳorḳmayup rūz-ı cezādan ᶜavret oġlan ėdeler

20 Ėy ḲULOĠLI kimseler dünyāda ḳadrüñ bilmedi
Vaḳt ola kim sözlerüñ dillerde destān ėdeler

122

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1978]

فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ[1979]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

[1978] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle’llâhu teᶜālā A

[1979] فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ: “Öyle ise sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz sen doğru bir yol üzeresin. Şüphesiz bu Kur’an, sana ve kavmine bir öğüt ve bir şereftir, ondan hesaba çekileceksiniz (Zuhrûf, 43/43-44).”

1 Diler iseñ ėy göñül ḳabrüñ semenzār ėdeler
Kim seni şol leşker-i ʿulvīde serdār ėdeler

2 Buyurur Cebbār-ı ʿālem Aḥmed-i muḫtārına
Yā Muḥammed kim diler misin seni var ėdeler

3 Saña vaḥy olan kelāmu'llâhı ṭut sen cān ile
Ehl-i ʿālem hep risālātuñda iḳrār ėdeler

M76[b] 4 Seni biz bu ṭoġrı yol üzre resūl ėtdük hemān
Saña ümmet olanuñ nāmını ebrār ėdeler

5 Şol kişiler saña īmān getürürse dünyede
Anlaruñ yarın maḳāmın bāġ-ı gülzār ėdeler

A86[b] 6 Sen bu Ḳurʾān-ı ʿaẓīmi oḳı dāyim ẕikr ėdüp
Hem daḫı müʾminler anı dilde teẕkār ėdeler

R63[a] 7 Hem saña hem ḳavmüñe teẕkīre oldı bu kitāb
Oḳuyup bunı göñüller içre tekrār ėdeler

8 Saña īmān getürüp bunı oḳusa her kişi
Rūz-ı maḥşerde olar aṣṣılu bāzār ėdeler

9 Pes suʾāl olınalar anlar anuñla ʿan-ḳarīb
Tā ki mesʾūl olalar anlar ne kim kār ėdeler

10 Ger bu Ḳurʾān-ı ʿaẓīmi kim ki senden gūş ėdüp
Ṭutar ise āḫiretde anı ḫünkār ėdeler

11 Vėreler bāġ-ı behişt içre aña dürlü maḳām
Yapuben evler ḳapusını ṣadefkār ėdeler

12 Kim işitmese bu Ḳurʾān-ı ʿaẓīmi yā ḥabīb
Anı yarın ṭamu ḳapusında ber-dār ėdeler

13 Her ki cān ile bunı diñleyüp īmān getüre
Ḥūrīler cennetde aña ʿarż-ı ruḫsār ėdeler

14 Vėreler bāġ-ı cinān içinde şol vervāreler
Taḫtını sükkerlü ṣular ile enhār ėdeler

15 Ola ol cennet şarābı anda bil ġāyet leẕīẕ
Leẕẕetini bal u sükker rengini ḳar ėdeler

16 İşbu Ḳurʾān-ı şerīfi[1980] derd ile kim oḳusa
Āḫiretde bil anuñ derdine tīmār ėdeler

17 Şol kerāmātı bula Ḳurʾān oḳuyan bilmiş ol
Ne geçerse ḫāṭırından anı iḥżār ėdeler

18 Ol ḳadar kim Rabbü'l-ʿizzet aña ikrām eyleye
Luṭf-ı Ḥaḳdan ol ḳulı anda şerimsār ėdeler

19 Zīra bunda ṭutmış o nehc-i ṭarīḳ-i müstaḳīm
Rūz-ı maḥşerde anı ṭamudan aḥrār ėdeler

20 Ėy ḲULOĠLI ḫānḳāh-ı şerʿ içinde ol mürīd
Şāyed ola seni bir gün ṣāḥib-esrār ėdeler

123

M77ª-A87ª Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[1981]

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۞ فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ۞ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ[1982]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Cennet-i aʿlāda yarın özge[1983] seyrān olısar
Ehl-i cennet işbu ḥāl içinde ḥayrān olısar

2 Yapa şol bennā-yı ḳudret evleri aġ incüden
Eyle evler her biri bir ʿālī eyvān olısar

3 Var içinde her birinüñ bī-ʿaded ḥūrā-yı ḫūb
Her birinüñ gözleri çeşm-i ġazālān olısar

4 Yėdi dīvār eyleye ol-dem iḥāṭa cenneti
Saḳfı anuñ ol zamānda ʿArş-ı Raḥmān olısar

5 Ay u gün olmaya anda ṭuta ʿArşuñ şuʿlesi
Nūr-ı ʿArş ile cinānuñ içi raḫşān[1984] olısar

[1980] Ḳurʾān-ı şerīfi: Ḳurʾān-ı ʿaẓīmi R
[1981] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —M
[1982] فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۞ فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ۞ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ: "Orada akan bir kaynak vardır. Orada yüksek tahtlar, konulmuş kadehler vardır (Gâşiye, 88/12-14)."
[1983] Cennet-i aʿlāda yarın özge: Cennet-i aʿlā üzre yarın A

R63b 6 Hem aḳar ṣular cinānuñ içi ola cā-be-cā
Çevre yanı her sarāyuñ bāġ u bostān olısar

7 Eyle ṣular kim anuñ yoḳ leẕẕetine intihā
Kim anuñ bir ḳaṭresinden āb-ı ḥayvān olısar

8 Her birinde ola bir leẕẕet ki biri birine
Beñzemeye ėy ḫˇāce gör bu ne iḥsān olısar

9 Kimi aḳar aşaġadan birbirine ḳarışur
Kimi inüp yuḳarudan şöyle ceryān olısar

10 Ol ṣular ḥavż-ı gürīz ola kimi enhār ola
Kimi çeşme kimi ḳuyu böyle fermān olısar

11 Cümle eṭrāfı behiştüñ ola hep baġça vü bāġ
Mīveler içinde hem tüffāḥ u rummān olısar

12 Hem döşekler ola ḳat ḳat birbirinüñ üstüne
Hem ḥarīr ile muraṣṣaᶜ daḫı yorġan olısar

13 Her döşek alçala bindükde[1985] gėrü göge aġa
Sen işidüp dėme lā ol emr-i Sübḥān olısar

14 Ol döşekler kim egile bine bir ehl-i cinān
Gėrü ḳalḳup yüriye miṡl-i şütürbān olısar

A87b 15 İşbular bu ẕevḳ-i ᶜişretde olalar bām u dam
Ehl-i nāruñ başına ġāyetde ṭūfān olısar

16 Şol kevākib gibi ṣu ḳapları hep aġ incüden
Anda ḳomışlar müheyyā key firāvān olısar

M77b 17 Ṣuyı içmek dileseñ ol ḳaplara el uzadup
Sāḳī-i Kevṡer olan hem şīr-i Yezdān olısar

18 Līk cennet āliye buyurdı şāh-ı mürselīn
Aña ėrince kişi bir ḫaylī meydān olısar

19 Meger Allâh ola hādī saña ṭoġrı yol vėre

[1984] raḫşān: ruḫsār M
[1985] bindükde: bindükçe M

Çoḳ kişiler aña ėrince perīşān olısar

20 Ėy ḲULOĠLI vėrmese destūrı Rabbü'l-ᶜālemīn
Ėy ᶜaceb kimüñ yėri cennāt-ı Rıḍvān olısar

124

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[1986]

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ۞ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ[1987]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün
– – ˬ –/– – ˬ –/– – ˬ –/– – ˬ –

1 Āḫir göñül bu ᶜışḳ seni dünyāya destān ėdiser
Bir vaḳt ėrişüp ol ṭabīb derdüñe dermān ėdiser

2 Dünyāda sen Mevlā içün vėrür iseñ bir ḥabbece
Anda gėrü saña Ḫudā yėrine iḥsān ėdiser

3 Her ne ki Rabbü'l-ᶜizzetüñ yolına iḥsān ėdesin
Saña anı gėrü İlâh bilgil ki ol ān ėdiser

4 İḥsān odur kim eyleseñ Ḥaḳḳa ᶜibādet ṣıdḳ ile
İmdi saña da ol İlâh ᶜafv ile ġufrān ėdiser

R64[a] 5 Dėmişler iḥsān aña hem şol kelme-i tevḥīd ola
Anı dėyenüñ menzilin Ḥaḳ bāġ u bostān ėdiser

6 Müʾmin muvaḥḥid oluben Ḥaḳḳa şerīk ėtmeyene
Başına anuñ ol Ḫudā tā iki ḳurbān ėdiser

7 Biri Yehūdī olısar biri ola kāfir anuñ
Cennete girüp anları ṭamuya ġalṭān ėdiser

8 İḥsān odur bunda kişi varın Ḫudānuñ rāhına
İnfāḳ ėdüp üleşdürüp bu ḫalḳı şādān ėdiser[1988]

A88[a] 9 Rabbü'l-ᶜulā ol ḳulına bāġ-ı behişti ᶜarż ėdüp
Ḳalbin tesellī eyleyüp gül gibi ḫandān ėdiser

[1986] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā A
[1987] هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ۞ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ: "İyiliğin karşılığı, yalnız iyiliktir. O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz (Rahmân, 55/60-61)?"
[1988] R'de 8. ve 9. beyitler yer değiştirmiştir.

10 Ol ḳul bulup niᶜmetlerin şükr ėde yarın bī-şümār
Zīrā anı bāġ-ı cinān ġāyetde ferḥān ėdiser

11 İḥsān odur dėrler kişi Ḥaḳḳa ᶜibādet eyleye
Ḥaḳḳı göre ṭurur gibi endāmı lerzān ėdiser

12 Sen görmez iseñ ol seni gördügine yoḳ iştibāh
Yazup ḳamu aᶜmālüñi mektūb-ı dīvān ėdiser

M78[a] 13 İḥsān odur ġāzī ola Allâh içün ėdüp ġazā
Küffāra ol ṭartup silāḥ bir ᶜazm-i meydān ėdiser[1989]

14 Yā ölüben yā öldüre cānuñ vėre Ḥaḳ yolına
Tā kim şehīd olunca ol ortada çoḳ ḳan ėdiser

15 Düşdügi gibi gevdesi yėre henūz yaḳlaşmadan
Cānı Ḥaḳa vāṣıl olup Firdevse ṭayrān ėdiser

16 İḥsān odur kim nefsini ᶜālemde iṣlāḥ eyleye
Ol ᶜārif-i bi'llâh olup kendüyi pinhān ėdiser

17 Şol maᶜrifet deryāsına ġarḳ ola sālik ol zamān
Destār ile ol dāmenin pür laᶜl ü mercān ėdiser

18 Kişi eger ᶜārif ola ḳalmaz anuñ ḳalbinde şirk
Nūr-ı maᶜārif göñlinüñ içinde lemᶜān ėdiser

19 Zīrā ki nefs-i kāfiri bugün helāk ėtmişdür ol
Ḥaḳḳ āña iḥsān eyleyüp yėrin gülistān ėdiser

20 Gelüben emr-i Lem-yezel ėrince hengām-ı vedāᶜ
Bāġ u riyāż-ı cenneti ḲULOĠLI seyrān ėdiser

125

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[1990]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ[1991]

[1989] bir: bu R
[1990] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R
[1991] بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ: —A, M

قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ ۝ اللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ[1992]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Kim bu İḫlāṣ-ı şerīfi Ḥaḳ teʿālā nūr ėder
Oḳısa üç kerre her kim cennete destūr ėder

2 Üç ṣıfātı vardur Allâhuñ bu sūre içre bil
Bilse her kim ḳadrin anuñ Ḥaḳḳ anı mesrūr ėder

A88[b] 3 Bu ṣıfatlar nefy ėder ḫalḳdan ulūhiyyet hemān
Bu ṣıfatlar olmasa ḫalḳ kendüyi maġrūr ėder

R64[b] 4 Birisi bu kim Eḥaddür hīç şerīk olmaz aña
Mis̱li yoḳdur ol Ḫudānuñ yėr ü gök maʿmūr ėder

5 Zīra mis̱li vardur insānuñ pes ādem çoḳ durur
Mis̱li olan kişiler birbirini maḳhūr ėder

6 Her ṭarafda niçe biñ ādem ola aḳrān aña
Ne delīlle vāḥidem dėyü o nāsa zōr ėder

7 Bir ṣıfātı daḫı olmışdur Ṣamed kim cevfi yoḳ
Hīç tevellüd eylemezken cümleyi maḳdūr ėder

8 Zīra her insānuñ elbetde bilürsin cevfi var
Yoḳ yėre ol çalup oynar kendüyi ṭanbūr ėder

M78[b] 9 Kimse andan ṭoġmamışdur kimseden ol ṭoġmadı
Senüñ evlāduñ cihān içre seni meşhūr ėder

10 Bu ṣıfat nefy ėder insānı şu ferdāniyyeden
Ol ʿubūdiyyet berātını saña menşūr ėder

11 Bir ṣıfātı Hū’dur Allâhuñ hüviyyet şehrine
Giremez kimse ne deñlü kendüyi mecbūr ėder

12 İşbu üç efʿāl ile Allâh olupdur muttaṣıf
Her kişi kim benem ol dėrse özin memkūr ėder

[1992] قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ ۝ اللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ: “De ki: ‘O, Allah’tır, bir tektir. Allah Samed’dir. (Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) O’ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.’ (İhlâs, 112/1-4).”

13 Faḫr-ı Rāżī yazmış ol tefsīrine Hū ismini
Cümle esmā kevn ile kendüsini mezbūr ėder

14 Yaʿnī kevne her biri ḳılmış taʿalluḳ ʿāḳıbet
İsm-i Hū kevn ü mekānı kendüsinden dūr ėder

15 Olsa Tevrāt içre ger bu sūre-i İḫlāṣ eger[1993]
Ola mı Firʿavn enāniyyetde çeşmin kūr ėder

16 Ṣuḥuf-ı İbrāhīmde ger İḫlāṣ olaydı ol zamān*[1994]
Tañrıyam dėr miydi şol Nemrūd özin meşḥūr ėder

17 Ḳavm-i evvelde eger ineydi İḫlāṣ-ı şerīf
Kim ola kendüyi benlikde o vaḳt zenbūr ėder

A89[a] 18 Dört kitāb içre anuñ mis̱lin getürmemiş İlâh
Oḳıyanuñ ḳabrini Ḥaḳ şuʿle-i deycūr ėder

19 Oḳusa bir kimse üç kerre anı tā ṣıdḳ ile
Ḥaḳḳ anuñ geçmiş günāhından geçüp maġfūr ėder

20 Bu ḲULOĠLI ḳıldı miḳdārınca İḫlāṣı beyān
Belki Rabbü'l-ʿizzet anuñ ṣuçların maġfūr ėder

126

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[1995]

إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۞ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ[1996]

Müfteʿilün/mefāʿilün/müfteʿilün/mefāʿilün

– ◡ ◡ –/ ◡ – ◡ – / – ◡ ◡ –/ ◡ – ◡ –

1 Diñle o Şeddādı Ḫudā bir şeh-i müsteṭāb[1997] ėder
Ol [ki] der-i ʿadālete[1998] niçe yıl intisāb ėder

2 Şarḳa vü ġarba ḥükmini cārī ḳılup anuñ İlâh

[1993] eger: ėder R
[1994] "ger" ifadesi çıkarılırsa vezindeki aksama giderilebilir.
[1995] celle şānühü: —A, R
[1996] إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۞ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ: "Şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e (Fecr, 89/7-8)."
[1997] şeh-i: şeyʾe A
[1998] der-i ʿadālete: dār-ı ʿadāletde A

Defter-i ᶜömrini anuñ biñ yıla intiḫāb ėder

R65[a] 3 Tā kim ol altı yüzini ᶜadālet ile geçürür
Ḫalḳ anı ol maḥalle dek ᶜadl[1999] ile iḥtisāb ėder

4 Şöyle kim o sarāyınuñ öñine bir direk diküp
Aña bir ipi baġlayup bu resme irtikāb ėder*[2000]

M79[a] 5 Bir ucını o zencīrüñ beline baġlayu ḳomış[2001]
Tā ki şikāyetci gelüp andan aña cevāb ėder*[2002]

6 İnanmaz idi kimseye salṭanatı o ẕerrece*[2003]
Kim gelür ise kend'özi görübeni şitāb ėder

7 Bir gün ėrüşüben aña geldi ṣarıldı bir yılan
Ṭartup o zencīri ḳatı ol şehe ıżṭırāb ėder

8 Çözdi belinden ucını vardı anuñ ḳatına tīz
Düşdi öñine ol yılan gel dėyüb[en] ḫiṭāb ėder

9 Düşdi o māruñ ardına gitdi şehin-şāh-ı zamān
Girdi o bir maġāraya tīz gėrü inḳılāb ėder

10 Meger kim anuñ eşini cebr ile bir ᶜaḳreb alup*[2004]
Çıḳdı yılanı ḳovaraḳ gelme dėyü ᶜitāb ėder

11 Bildi firāsetle o dem ḳatl ėdüp ᶜaḳrebi hemān*[2005]
Yılan o demde inine gitdi ḳatı ḥicāb ėder

A89[b] 12 Vardı getürdi bir ḳutu heşt behişti Ḥaḳḳ anuñ
Yazmış içine naḳş ėdüp ṣankim anı kitāb ėder[2006]

13 Gördügi gibi şāh anı ġāyet ile teḥayyüre
Varduġı gibi nā-gehān İblīsi gör cevāb ėder[2007]

[1999] ᶜadl: ᶜadd M
[2000] "Aña bu resme bir ipi baġlayup irtikāb ėder" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2001] baġlayu ḳomış: baġlamış idi A
[2002] "Tā şikāyetci ki gelüp anda aña cevāb ėder" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2003] "Kimseye salṭanatı inanmaz idi o ẕerrece" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2004] "Cebr ile kim bir ᶜaḳreb alup meger anuñ eşini" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2005] "ᶜAḳrebi ḳatl ėdüp firāsetle o dem hemān bildi" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2006] 12: —R
[2007] İblīsi gör cevāb ėder: İblīs görüp cevāb ėder A; İblīsi gördi ḫˇāb ėder M

14 Dėdi aña ki bilmiş ol ben seni Tañrı eyledüm
Vardı girüp sarāyına cemᶜ-i sīm ü ẕehāb ėder

15 Şarḳ ile ġarb arasına ṣaldı o leşkerin tamām
Ḳomadı sīm ile zer ol memleketin ḫarāb ėder

16 Ne deñlü var ise ḳamu dėrdi o bennāyı hemān*[2008]
Sīm ü zer ile yapdurup cevāhir ile bāb ėder

17 Ḳodı adın Bāġ-ı İrem şöyle ki mis̱li gelmedi
Aġaçların zümürrüd ol çeşmelerin gül-āb ėder*

18 Sīm ü zeri ḳarışdurup şöyle ḥavużlar eyledi
Bal u şekerden içine hep anlaruñ şarāb ėder*[2009]

19 İçinde yapdı ṣuffeler cümle o laᶜl ü incüden*[2010]
Cennete beñzedüp anı ḳuş etlerin kebāb ėder*

20 ḲULOĠLI ᶜömri āḫire ėrişdügi gibi anuñ*[2011]
Ḳoymadı içine Ḫudā cānın alup ᶜaẕāb ėder

127

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[2012]

وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۞ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۞ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۞ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ[2013]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

M79b 1 Pes S̱emūd u ḳavm-i ᶜĀd ᶜālemde ṣıḥḥat buldılar
Bilmediler mekr-i dehri ṣanki devlet buldılar

R65b 2 Her biri bir dürli ᶜiṣyān eyledi dünyāda hāy

[2008] "Ḳamu ne deñlü var ise dėrdi o bennāyı hemān" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2009] "Bal u şekerden anlaruñ içine hep şerāb ėder" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2010] "Yapdı içinde ṣuffeler cümle o laᶜl ü incüden" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2011] "ᶜÖmri anuñ ėrişdügi gibi ḲULOĠLI āḫire" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2012] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: Ḳāle'llâhu teᶜālā A; —M
[2013] وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۞ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۞ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۞ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ: "Vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semûd'a ve kazıklar sahibi Firavun'a (ne yaptığını görmedin mi)? Bunlar şehirlerde azgınlık eden ve oralarda pek çok bozgunculuk çıkaran kimselerdi (Fecr, 89/9-12)."

Bu sebepden ölmeden anlar nedāmet buldılar

3 Bilmediler ne olısar her biri encām-ı kār
Bir iki gün fānī dünyā içre leẕẕet buldılar

4 Kimisi yapdı anuñ Bāġ-ı İrem Şeddād olup
Ėdemediler ṣafāsın ḳurı zaḥmet buldılar

5 Kimisi ṭaşlar delüp yaptı sarāylar ki metīn
Rūzgāruñ şiddetinden yaʿnī ḫalvet buldılar[2014]

6 Kimi Firʿavn oldı anuñ tañrılıḳ daʿvā ḳılup
Nīl-i ʿiṣyān içre anlar şöyle ḳuvvet buldılar

A90[a] 7 Daḫı evtād ıssılar kim ḫalḳa eyleyüp ʿaẕāb
Dünyede tuġyān ile envāʿ-ı şöhret buldılar

8 Pes bular beldān içinde işleri ifsād idi
Ḥaḳ teʿālādan olar nevʿā ḫuṣūmet buldılar

9 Rabbü'l-ʿizzet bunlara urdı ʿaẕābuñ ḳamçısın
Nār içinde dile gelmez niçe şiddet buldılar

10 Tārumār ėtdi olaruñ māl u milkin fiʿl-i şūm
İşlemege gör kim anlar niçe cürʾet buldılar

11 Ṣoñ ucı Cebbār-ı ʿālem bunlara ḳahr eyleyüp
Sen ḳıyās ėtme olar Ḥaḳdan muṣībet buldılar

12 Gerçi dünyāda ḳılurlardı ḳıyāṣınca günāh
Gör cehennem āteşinde niçe ʿusret buldılar

13 Dünyede aldum ṣanup anlar bu nefsī kāmını
Ḳaʿr-ı ṭamuda işit ol deñlü ḥasret buldılar

14 Müddetince ʿömrinüñ her biri ḳılmışdur vebāl
Sen ṣanur mısın bular destūr u ruḫṣat buldılar

15 Nāzenīn ʿömri çürütmişler pes anlar yoḳ yėre
Ṣanasın ḳayd-ı ḥayāta bunda ḥuccet buldılar

16 Varımazdı kimseler yanına gör her birinüñ

[2014] 5: —R

Mūr-veş yėr altına girdükde dehşet buldılar

17 Şarḳa ġarba her biri bir pādişāh iken anuñ
Ḳurı boş gidüp cihāndan şimdi ḳıllet buldılar

M80[a] 18 Kimini ṣu kimini yėl eyledi anuñ helāk
Her biri bir ḥal ile ᶜālemde töhmet buldılar

19 Enbiyāya tābiᶜ olmamış cihān içre bular
Şol ezelden tā ebed cehl ile ẓulmet buldılar

20 Ėy ḲULOĠLI şol ṭutanlar enbiyānuñ dāmenin
Dergeh-i aᶜlāda āgāh ol ki raḥmet buldılar

A90[b] 128

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2015]

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ۞ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا[2016]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

R66[a] 1 Ḥażret-i Nūḥ aġlayup Mevlāsına ol zār[2017] olur
Pes şikāyet eyleyüp ḳavminden ol bīzār olur

2 Dėdi yā Rab yėr yüzinde ḳoma bu kāfirleri
Anuñ içün gėce gündüz işleri inkār olur

3 Cümlesin ṭūfān ile eyle İlâhī sen helāk
Ḥāşā kim anuñ ḳalursa biri berḫurdār olur

4 Yėr yüzini külli pāk ėt işbu ḳavmümden benüm
Dār-ı dünyāda bulardan ḳalmasun deyyār olur

5 Ger bulardan birisi ḳalursa[2018] bāġ-ı dünyede
Gül biterse gėrü bunlar varup aña ḫār olur

[2015] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

[2016] وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ۞ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا: "Nûh, şöyle dedi: 'Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlâksız ve kâfir kimseler yetiştirirler.' (Nûh, 71/26-27)."

[2017] ol zār: āzār A

[2018] birisi ḳalursa: ḳalsa biri işbu R

6 Ṣoñra dünyāya gelen ḳullaruñı hep azdura
Gėrü anlardan ṭoġan hep fācir ü küffār olur

7 Ṭoġmaz illā fācir ü kāfir ṭoġar dėr ol nebī
Her ki aġyāra ḳoşılursa gėrü aġyār olur

8 Ekse kim toẖm-ı fesādı tarlasına ʿāḳıbet
Ḥāṣılı anuñ ṣoñ ucı bilmiş ol bed kār olur

9 Yā İlâhī sen bu küffārı helāk eyle helāk
Ḳalmasun anuñ birisi yėr yüzinde yār olur

10 Biri ḳalursa gėrü iḍlāl ėdüp[2019] ḳullaruñı
Küfr ile şirke uyarlar olda aña nā-çār olur*[2020]

11 Ḳahr ėdüben vėrme sen küffāra bir laḥẓa emān
Zīra ʿiṣyān u cerāyim bunlara ıṣrār olur

12 Ḳavmini ihlāk ėdince diñle Nūḥ ṭūfān ile
Tā ṭoḳuz yüz elli yıl ol ḳapuda cerrār olur

13 Bu ḳadar ṭūl u dırāz ʿömrüñ içinde aña dėr
Ḥaḳ yolında ança yetmiş kimse ẖidmetkār olur

M80[b] 14 Bāḳīsi oldı anuñ ṭūfān içinde muġraḳūn
Ḫışm-ı Ḥaḳḳ ile olar fi'l-cümle ehl-i nār olur

A91[a] 15 Ança yetmiş kimse ile buldı ṭūfāndan necāt
Pes necātına sebeb ol Aḥmed-i Muẖtār olur

16 Nūr-ı Aḥmed gūşvār-ı ʿArş olupdur şübhesiz
Şems-i kevneyn olduġı-çün ʿāleme envār olur

17 Ḥürmetine buldı rifʿat pes anuñ her bir nebī
Anuñ içün mürselīne seyyid ü serdār olur

18 Gelmeseydi ol cihāna olmaz idi kāyināt
Ḥubbına nüh ḳubbe anuñ düzilüp devvār olur

[2019] ėdüp: ėder R

[2020] Küfr ile şirke uyarlar olda aña nā-çār olur: Küfr ile şirke uyar o yolda aña nā-çār olur A (İki şekilde de vezin aksamaktadır.)

19 Çarḫ-ı gerdūn üzre ᶜışḳından döner şems ü ḳamer
Hem nücūm ile kevākib sebᶜa-i seyyār olur

20 Ėy ḲULOĠLI sen Resūlu'llâhı medḥ ėt dāyimā
Yėrüñ āḫir ḳabr içinde gūşe-i gülzār olur

129

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[2021]

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ[2022]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

R66[b] 1 Ṣaḳın aldanma bu ᶜömre ol olmaz pāydār āḫir
Emānetdür bu cān alur pes anı Kirdgār āḫir

2 Feżā-yı iftiḫār içre kebeg-veş ḳahḳaha ḳılma
O şāhīn-i ḳażā nā-gāh seni eyler şikār āḫir

3 Niçe yıl cidd ü cehd ėdüp dėrüp dėvşürdügüñ emvāl
Belürsiz oluben cānā olısar tārumār āḫir

4 Vücūduñ bāġına bir gün ese bād-ı ḫazān ėy şāh
Olup evrāḳı pejmürde ṭaġıla gül-ᶜizār āḫir

5 Seni hengām-ı rıḥlet göndere milk-i ᶜadem içre
Dükenüp ḳalmaya sāᶜat bu ᶜömr-i bī-şümār āḫir

6 Pes eyyām-ı şitā ėrüp ḳuruyup ḳala aġaçlar
Belürsiz olısar ḥālā bu bāġ-ı lālezār āḫir

7 Ki küllī nefs ölüm dadın dadısardur dėdi Allâh
Ṣafālar eyleyen bunda ėdiser āh u zār āḫir

8 Şarāb-ı mevti dėr Ḳurᵓān[2023] ḳamuya ṣunısarlardur
Rücūᶜ ėder baña dėr Ḥaḳ ṣıġār ile kibār āḫir

A91[b] 9 Gülistān-ı cihān içre ese bād-ı semūm añla

[2021] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: Ḳāle'llâhu teᶜālā celle celālühü ve ᶜamme nevālühü A
[2022] كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ: "Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz (Ankebût, 29/57)."
[2023] Ḳurᵓān: āḫir R

Türāba yüz ḳoyısardur bu serv ü bu çenār āḫir

M81[a] 10 Meded dünyāya aldanma degildür nesne hīç bāḳī
Görürsin işbu cemᶜiyyet bulısar intişār āḫir

11 Niçe eyyām olur ise ki bu deryā-yı ṣıḥhatda
Senüñ o keştī-i ᶜömrüñ ṭutısardur kenār āḫir

12 Batup ḳaᶜr-ı zemīn içre mürūr eyleye çoḳ yıllar
Ḳıyāmet günlerine sen olasın intiẓār āḫir

13 Ki bu naᶜmā-yı dünyānuñ ṣaḳın mekrine aldanma
Olısar ḳamusı itlāf aña yoḳ iᶜtibār āḫir

14 Meded mekkāre-i çarḫuñ ṣaḳın siḥrine ḳapılma
Beḳāsı yoḳ durur bunuñ cihāndur bī-ḳarār āḫir

15 Feraḥ eyleyüben aña ḳatı sen şād olub gülme
Ḥużūr-ı Ḥażrete[2024] varup olursın şermsār āḫir

16 Ne deñlü ihtimām ėtseñ bulamazsın ḳaçup furṣat
Vücūduñ noḳṭasın hergiz ecel ḳılur medār āḫir

17 Cihān mihrābı içinde işit bu ḳandil-i cismüñ
Bugün senüñ ḳażā ile olısar inkisār āḫir

18 Süleymān gibi dünyāyı ṭutarsañ Ḳāf tā ber-Ḳāf
Belürsiz eyleyüp alur seni bu rūzgār āḫir

19 Eger Dārā eger Ḫüsrev olursañ ger cihān içre
Gide bu resm ile ismüñ ḳala seng-i mezār āḫir

20 Vücūduñla bu emlāküñ gidiserdür fenā bulup
ḲULOĠLI ḳala dünyāda kitābuñ yādgār āḫir

130

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2025]

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ[2026]

[2024] Ḥużūr-ı Ḥażrete: Ḥużūr-ı ᶜizzete R
[2025] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā celle şānühü A; —M

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

R67[a] 1 Aña kim dār-ı dünyāda Ḫudādan imtinān ėrer
Hidāyet eyleyüp Hādī pes emr-i *kün fe-kān*[2027] *ėrer*

A92[a] 2 Şu ḳullar kim dėye bizüm bugün Rabbimüz Allāhdur
Olara Ḥaḳ vėrüp tevfīḳ o ẕāt-ı Müsteʿān ėrer

3 Gelüben evvel īmāna ėdeler istiḳāmet pes
Ḳıluben[2028] ḳār-ı uḫrāyı olara ʿahd emān ėrer

4 Pes oldur istiḳāmet kim ėdesin ṭoğrılıḳ elʾān
Şular kim müstaḳīm olmaz belā-yı āsumān ėrer

5 Cihāndan istiḳāmetle giden kimseye maḥşerde
Hemān emr-i Ḫudā ile niçe kerrūbiyān ėrer

M81[b] 6 Cemīʿ-i maḥşer ehli hep belā vü ıżṭırāb içre
Pes anuñ üstüne ol vaḳt bir altun sāyebān ėrer

7 O vaḳtin Īzid-i Cebbār melekler göndere aña
Ḳamu müʾminlere cānā hemān-dem müjdegān ėrer

8 Dėyeler kim ė müʾminler ṣaḳınuñ siz bugün ḳorḳmañ
Sizi bekler cehennemden Ḫudādan dīdebān ėrer

9 Nigehdār oluben anlar sizi gözlerler işbu dem
Bugün ḫavf eylemeñ zinhār size emn ü emān ėrer

10 Daḫı ḫüzn eylemeñ hergiz bugün ālām-ı maḥşerden
Ki bu ḳorḳulu günlerde şu luṭf-ı Lā-mekān ėrer

11 Melekler dėyeler gėrü ki size muştuluḳ olsun
Şol Allâh teʿālādan bugün çoḳ armaġan ėrer

12 Size müjde ė müʾminler ḳılupdur vaʿde ol Cebbār
Behişte ḳoyuben sizi niçe ḥūr-ı cinān ėder

[2026] إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ: "Şüphesiz 'Rabbimiz Allah'tır' deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: 'Korkmayın, üzülmeyin, size (dünyada iken) va'dedilmekte olan cennetle sevinin!' (Fussilet, 41/30)."

[2027] *kün fe-kān* (كن فكان): "Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68)."

[2028] Ḳıluben: Kim ḳılar R

13 Dėyeler yā ʿibādu'llâh bilüñ *ellā teḫāfū*[2029] kim
Daḫı ḫavf eylemeñ size saʿādetden nişān ėrer

14 Şu cennet muştuluḳ olsun meded ḳorḳmañ ė müʾminler
Ḫudānuñ gizlü elṭāfı size bilüñ hemān ėrer

15 Ki vaḳtler de o vaḳtdur kim ṭamu göriniser elʾān
Şu demdür arż-ı maḥşerde ki cānuñ der-dehān ėrer

16 O gün bir gündür ėy ʿārif dėye her enbiyā *nefsī*
O bāzār içre kim aṣṣı kimine çoḳ ziyān ėrer

A92[b] 17 Maḥal hem şol maḥaldür kim süreler cümleten ḫalḳı
Ḳaṭar ėdüp deve gibi ṣanasın sārbān ėrer

18 Pes eyle ḳorḳulu günde ėre müʾminlere müjde
Ola ḫalḳuñ kimi ḫandān kime āh u fiġān ėrer

19 Kimisi müjdegān ile bilā-ḫavfin bula cennet
Resūlu'llâh şefīʿ olup kime ol kāmrān ėrer

20 Bugün şol *raḥmeten lil-ʿālemīn*'e[2030] çoḳ ṣalāt eyle
ḲULOĠLI ol senüñ feryādūna kim bir zamān ėrer

131

R67[b] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celalühü innehü ḳāle:[2031]

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ[2032]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

‿ – – –/ ‿ – – –/ ‿ – – – / ‿ – – –

1 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī ḳılupdur Aḥmedi pür-nūr
Anuñ-çün ʿArş ile Kürse ol oldı şuʿle-i deycūr

M82[a] 2 İki ʿālemlere raḥmet yaratdı cismini elʾān

[2029] *ellā teḫāfū* (أَلَّا تَخَافُوا): "...korkmayın (Fussilet, 41/30)."
[2030] *raḥmeten lil-ʿālemīn* (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا **رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ**) : "(Ey Muhammed!) Seni ancak **âlemlere rahmet** olarak gönderdik (Enbiya, 21/107)."
[2031] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celalühü innehü ḳāle: Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celalühü A; Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā M
[2032] وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ: "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik (Enbiyâ, 21/107)."

Gelelden berü dünyāya gidüpdür şerr ile hem şūr

3 Suʾāl eyle sen eslāfuñ ḳamu aḥvālini bir bir
Kimini ṣu kimini yėl getürdi eyleyüp[2033] maḳhūr

4 Kimin nār eyledi iḥrāḳ kimi ḫasf oldı ṭopraġa
Kiminüñ üstüne ṭaşlar yaġup oldı pes o mehcūr

5 Kiminüñ üstüne indi semādan lā-muḥāl āteş
Kimisi kūy u şehr ile olupdur yėrlere mecrūr

6 Pes imdi Mefḫar-ı eşyā ṭoġaldan berü ʿālemde
Ḫudā ḳahr eyleyüp bir il ṭaġılup olmadı menşūr

7 Vücūdın ḥażret-i Allâh ḳılupdur ʿāleme raḥmet
Bu ʿālem ḫalḳı ẓıllında olupdur ol ḳadar mesrūr

8 Ḫuṣūṣan bu yėdi gökler yėdi yėrler ḳamu bir bir
Anuñ ḥubbına ḫalḳ olup kim oldı cümlesi maʿmūr

9 Buyurdı Ḥaḳ teʿāle’llâh seni biz ḳılmaduḳ irsāl
Ve illā ʿāleme raḥmet içün ḳılduḳ ėdüp manṣūr

10 Ne kim yėrde medāyin var senüñ-çün ṭutdılar şöhret
Eger Mıṣır u Yemen Hind ü Ḫorāsān ve ger Faġfūr

A93[a] 11 Ḫuṣūṣan sāyir ümmet kim günāh ėtse kebāyirden
Ḫudā mesḫ eyleyüp anı ḳılurdı ḥażretinden dūr

12 Bu ümmet ol ḳadar işler kebāyirden ṣaġāyirden
Birine ėtmeyüp ḫışmı ḳılur ṣuçlarını maʿẕūr

13 Bu dünyāda budur ḥālüñ anuñ ḥürmetine şāhā
O dünyāda ḳılur gėrü ḳamu ṣuçlaruñı maġfūr

14 Şefāʿat eyleyüp seni ṭamudan ḳurtarısardur
Şu dem laḥd içre ecsād-ı remīm olmış iken maḳbūr

15 Buyurdı kim şefīʿ olam kebāyir ėdene yarın
Azād ėdem cehennemden Ḫudā vėre baña destūr

16 Pes imdi añla bunuñla olupdur ʿāleme raḥmet

[2033] eyleyüp: eyledi R

Sevüp anı ḥabīb ėtdi teʿāle'llâh ėdüp manẓūr

17 Şefīʿü'l-müẕnibīn oldur dėyüben ḳılma istikbār
Seni imdi pes ėy ʿāḳıl bu sözler ėtmesün maġrūr

18 Gerekdür Ḥaḳdan istiḥyā günāh ėtmemege cehd ėt
Yanasın bil ki ṭamuda eger oldı ise maḳdūr

M82[b] 19 Meded sen rū-siyāh olup Ḫudānuñ ḳatına varma
Birāder maḥşer ehlinüñ içinde olmaġıl menfūr

20 ḲULOĠLI Ḥaḳ resūlinüñ şefāʿātin ṭaleb eyle
Ṣaḳın aʿmālüñe baḳma olursañ da eger Ṭayfūr

132

R68[a] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2034]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ[2035]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Vėrdi ol-dem Cebreʾīl maḥbūb-ı Sübḥāna ḫaber
Yā Muḥammed vėr dėdi sen ehl-i īmāna ḫaber

2 Ḥaḳ dėdi yā eyyühe'n-nās bu Resūlu'llâha siz
Ṣıdḳ ile īmān getürdüñüz dė uyana ḫaber

3 Dāḫil olmañ birbiriñüzüñ evine añsuzın
Vėrmeden tā kim ol ev ıssı Müsülmāna ḫaber

4 Hem selāmu'llâh ėdüñ ev ıssınuñ siz üstüne[2036]
Kim selāmu'llâh ile ala o merdāna ḫaber

A93[b] 5 Böylesine işlemek hem size ḫayr oldı bilüñ
Fiʿliñüz ḳıla melekler ʿArş-ı Raḥmāna ḫaber

[2034] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: — A, M
[2035] يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ: "Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor (Nûr, 24/27)."
[2036] siz üstüne: üstüne siz R

6 Bir kişi bir kişinüñ hīç geldügini ṭuymasa
Ol gelen kimse pes ėtmeyeydi o cāna ḫaber

7 Ġāfil iken üzerine girse anuñ nā-gehān
Ėtmemiş bulunsa ol da ʿavret oġlana ḫaber

8 Ehlinüñ üstüne dāḫil olsa destūr olmadan
Devesine binse vėrmeden şütürbāna ḫaber

9 Āṡim olup nehy-i Ḥaḳḳı ṭutmamış ola o şaḫṣ
İʿtimād ėdüp dėmemiş oldı Ḳurʾāna ḫaber

10 Şol ḥicābuñ āyeti inmezden evvel bir ʿArab
Evine girüp ki vėrmemiş o sulṭāna ḫaber

11 Ḥażret-i ʿĀʾişe ana anda kim ḥāżır imiş
Gūyiyā vėrilmiş ol-gün ḥūr u ġılmāna ḫaber

12 ʿĀʾişe anaya baḳup da ṭamaʿ ṭutmış ʿArab
İşbu resm ile dėmiş ol māh-ı tābāna ḫaber

13 ʿArż-ı istibdāl ėdüp dėmiş o gel sen yā Resūl
Gūş ḳıl benden bu resm ile ẓarīfāne ḫaber

14 Sen baña vėr bunı ben saña vėreyim ehlümi
Vėreyim yanınca çoḳ çoḳ bil bu iḥsāna ḫaber

M83[a] 15 Hem vėreyim saña birḳaç cāriye andan gėrü
Vėreyim ḳoyın deve ėdüp bu evzāna ḫaber

16 Kim Resūlu'llâh rıżā vėrmedi tebdīl ėtmege
Redd ėdüp vėrdi o şeh aña emīrāne ḫaber

17 Ḥażret-i ʿĀʾişe ana aña olup bī-ḥużūr
Dėdi nedür yā Resūl işbu sefīhāne ḫaber

18 Iżṭırāba düşdi ol-dem iki ʿālem güneşi
İntiẓārından anuñ ėrdi sürūşāna ḫaber

19 Pes nüzūl ėtdi bu vech-ile ḥicābuñ āyeti
Ehlüñi gösterme dėr ol şāh-ı ḫūbāna ḫaber

A94[a]- R68[b] 20 İşbu āyet bāʿiṡ oldı kim dile geldi bu söz

Ėy Ḳuloġlı söylemezdüñ böyle mestāne ḫaber

133

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[2037]

وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ[2038]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –

1 Ḳavmine ol Ṣāliḥ nebī buyurdı el-āna żarar[2039]
Ṭaşdan çıḳardı bir deve olmadı ol kāna żarar

2 Bu nāḳatu'llâhdur dėdi Allâhımuñ devesidür
Ḥaḳdan nişānedür size ėtmeñ ki bu cāna żarar

3 Yėrinde Allâhuñ ki bu ḳoñ otlasın degmeñ meded
Bu yėr Ḥaḳuñ deve Ḥaḳḳuñ ne_oldı şütürbāna żarar

4 Siz mess-i sūᵓ ile aña yapışmañuz dėr ol nebī
Sizi ᶜaẕāb-ı Ḥaḳ ṭutup ėrer her erkāna żarar

5 İşbu deveye kem naẓar ėtmeñ dėdi yā ḳavm siz
Eger bunı öldüresiz ėre her insāna żarar

6 Ol vaḳt ḳavmi Ṣāliḥüñ cemᶜ oldılardı başına
Ḥaḳ dīnde iseñ sen eger vėrme bu evzāna żarar

7 Rabbüñden anı ḳıl ṭalep vėrsün bize ol bir deve
Yüzi ola ādem gibi olmaya bu şāna żarar

8 Hep misk-i ezfer ola hem tüyi tamāmet cümleten
Gözleri yāḳūt ola dėr gelmeye mercāna żarar

9 Her bir tüyinde incüler oturalar birer birer
Yürüse hīç dökülmeyüp olmaya dür-dāne żarar

[2037] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: — A, M
[2038] وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ: "Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah'ın dişi bir devesi. Bırakın onu, Allah'ın arzında yayılıp otlasın. Ona kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar (Hûd, 11/64)."
[2039] żarar: żarār R

10 Hem dişi olup ṭoġura bile geze köçecügi
İçüp ṣuyumuz otlaya ḳılmaya ḥayvāna żarar

M83[b] 11 Böyle ėderseñ dėdiler saña īmān getürevüz
Dėyüp pes ilḥāḥ ėtdiler olmaz ol eyvāna żarar

12 Ṣāliḥ münācāt eyleyüp yā Rabbi dėr çoḳ ḳudretüñ
Vėrür iseñ bir ḳaṭresin gelür mi ʿummāna żarar

13 Pes Cebreʾīl ėdüp nüzūl ol vādīye varġıl dėdi
Ḥaḳ vėrmek ile bir deve olmaz o Sübḥāna żarar

A94[b] 14 Ḳavmi dėrilüp başına ol vādīye vardı bular
İẓhar ėde kim muʿcize tā gele şeyṭāna żarar

15 El ḳaldurup dėr bunlara yā Rabbi göster ḥikmetüñ
Vėr ḳudretüñden bir deve olmaya sulṭāna żarar

16 Ṣāliḥ işāret eyledi ol ṭaş yarılup çatladı
Ḳapu gibi oldı inan olmasun īmāna żarar

17 Arḳurı gördi bir aġaç toḳad[2040] gibi ḳonmış aña
Var bī-ḥisāb anda deve berr ü beyābāna żarar

18 Ṣāliḥ çıḳardı toḳadı çıḳdı içinden bir deve
Ḳo gėrü dėdi Cebreʾīl olmaya meydāna żarar

R69[a] 19 Eger toḳadı urmasan ṭutardı deve ʿālemi
Dėyü buyurdı Cebreʾīl var mı sürūşāna żarar

20 ḲULOĠLI ṭutsa ʿālemi Ḥaḳḳuñ o vaḳtin nāḳası
Ẕerre ḳadar gelmez idi ol genc-i pinhāna żarar

134

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[2041]

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ۞ فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا[2042]

[2040] toḳad: toḳat R
[2041] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü: — A, M

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Ḥaḳ teʿālā anlara ol nāḳayı terkīb ėder
Hem anuñ endāmını zīnet ḳılup teẕhīb ėder

2 Arasında bunlaruñ pes gezer otlar ol deve
Her biri südini ṣaġar yėr içer tesbīb ėder

3 Nā-gehān şeyṭān ʿaleyhi'l-laʿne insān şekline
Girüben şeyḫ ṣūretine kendüyi tertīb ėder

4 Pes o ḳavmüñ beglerine ėrişüp vėrür ögüt
Bir naṣīḥat ḳılur ol kim Ṣāliḥi tekẕīb ėder

5 Bu devenüñ kim etin yėrse dėdi bu dünyede
Görmeye emrāż-ı cismāniyye dėr taḳrīb ėder

6 Pes her emrāża şifā ola ve her derde devā
Dėyü anlara devenüñ etini terġīb ėder

M84[a] 7 Ol deveyi urup öldirür[2043] o ḳavm-i bed-fiʿāl
İşbu ḥāli pes melekler anlara taʿyīb ėder

A95[a] 8 Çün devenüñ köçegi gördi anası oldügin
Ḳaçdı ol ḳavm arasından ṣaḳlanup terhīb ėder

9 Gėrü pes çıḳduġı yėre girdi ol ṭaş içine
Nā-bedīd oldı Ḫudā anı gėrü taġyīb ėder

10 İmdi ol ḳavm ol devenüñ etini üleşdiler
Kimi yėr pişürüp anı kimi aṣar zīb ėder

11 Derisini daḫı aldılar şu keffāret içün
Ṣaḳlayup ṣanduḳ içinde kimi anı ṭīb ėder

12 Misk idi anuñ tüyi anuñ içün aldı bular
Her biri esbābını anuñ ile taṭyīb ėder

[2042] فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ۞ فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا: **"Derken onu kestiler. Salih, dedi ki: 'Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. (Sonra helâk olacaksınız.) İşte bu, yalanlanamayacak bir tehdittir.' (Helâk) emrimiz geldiğinde Salih'i** ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâktan ve o günün rezilliğinden **kurtardık** (Hûd, 11/65-66)."

[2043] urup öldirür: öldürdi urup R

13 Kimisi ḫastesine kimisi kendü derdine
Ol devenüñ etini derisini tecrīb ėder

14 Her biri bir ḥāl içün pes anı yaġmā ḳıldılar
Kimi yėr kimi ṭutar anı elinde sīb ėder

15 Nā-gehān Ṣāliḥ nebī geldi görüp anı hemān
Yüzini yırṭup döginür cāmesin taḳlīb ėder

16 Dėdi yā ḳavm nāḳatu'llâhı niçün öldürdüñüz
Ḥaḳ teᶜālā size bunuñ-çün ḳatı taᶜẕīb ėder

17 İmdi üç gün yėñ içüñ ḳıluñ temettuᶜ[2044] yā ḳavim
Ḫışm-ı Ḥaḳ gökden sizüñ üstüñüze taᶜṣīb ėder

R69[b] 18 Vaᶜdedür kim ġayr-ı mekẕūb iniser üstüñüze
Şol melekler ṭutup oddan ḳamçılar taḥrīb ėder

19 Dėdi Ḥaḳ vaḳtā ki emr ėrişdi anlara ᶜayān
Ṣāliḥi ḳurtarduḳ ol ḫavfdan velī taḥcīb ėder

20 Ėy ḲULOĠLI eylemiş ol ḳavmi āteş hep helāk
Nār-ı dūzaḫdan Ḫudā fi'l-ḥāl anı terkīb ėder

135

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[2045]

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ[2046]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ḥaḳ resūline bu resme ḥuccet-i tibyān gelür
Cebreᵓīl ile aña bil āyet-i Ḳurᵓān gelür

A95[b] 2 Yā ḥabībüm dėr saña biz her ne kim göndermişüz
Ne ḳadar kim dest-i Cibrīlden saña burhān gelür

M84[b] 3 Şübhe ḳılma kim bular cümle kelām-ı Ḥaḳ durur

[2044] temettuᶜ: temennā R
[2045] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: Ḳāle'llâhu teᶜālā A, R
[2046] وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ: "Andolsun, biz sana apaçık âyetler indirdik. Bunları ancak fasıklar inkâr eder (Bakara, 2/99)."

Gelmez illā kim bulardan raḥmet-i Raḥmān gelür

4 Her bir āyet kim iner saña semādan bilmiş ol
Pādişāhdan ṣan reʿāyā üstüne fermān gelür

5 Beyyinātuñ her birisi oldı bir nūr-ı mübīn
Āsumān-ı ḳalbe gūyā lemʿa-i tābān gelür

6 Her ki bunı görse senden işidüp yā Muṣṭafā
Ḳalbine elbetde anuñ ṣıdḳ ile īmān gelür

7 Bunı inkār eylemezler bunda illā fāsiḳūn
Anlaruñ göñline lā-büdd işidüp ṭuġyān gelür

8 Ehl-i ʿiṣyān anı işidüp ḳabūl ėtmez dėdi
Birbirinden utanurlar ʿırżına noḳṣān gelür

9 Anı bilmezler ki nār içre giriftār olalar
Rūz-ı maḥşer başlarına anlaruñ ṭūfān gelür

10 H̱āne-i dāru'ş-şifā-i dehr içinde ėy ṭabīb
Dėr görenler ḥuccetüñ bu derdlere dermān gelür

11 H̱ānḳāh-ı ġamda şol çeşm-i ġazālānuñ gören
Sevinüp dėr kim hele tekyeye bir ḳurbān gelür

12 Zāviye-i ʿışḳda vāḳıf olmaġa esrāruña
Gör kim ėy pīr-i vefā bir sürü abdālān gelür

13 Meclis-i *ḳālū belā*'da[2047] cürʿañı nūş eyleyen
Daʿvetüñe ol icābet eyleyüp ḥayrān gelür

14 Kimdür ol kim ṭutmaya bunda sözüñi yā Resūl
Rūz-ı maḥşer ḥażretüñ gülzārınā nālān gelür

15 Sevmez ise ḥażretüñi ġam degil ehl-i nifāḳ
Bunda var[2048] ʿāşıḳlaruñ kim gözlerinden ḳan gelür

16 Çoḳ ḥużūruñda ḳuṣūrımuz bugün bizüm ė şeh

[2047] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."
[2048] Bunda var: Bunlara R

Gėce gündüz bize senden ṭurmayup iḥsān gelür

A96[a] 17 Gözlerüm yaşı firāḳuñla olup baḥr-ı muḥīṭ
Aña ḳarışmaġa cānā çaġlayup ʿummān gelür

R70[a] 18 Maḳdemüñden Cebreʾīl buldı şeref Miʿrācda
Ḫāk-pāyüñ görmege şol ravża-i Rıḍvān gelür

19 Ümmetüñ ṭutdı cihānı ser-te-ser şarḳ ile ġarb
Şāfiʿī Ḥanbel ve Mālik ḥażret-i Nuʿmān gelür

M85[a] 20 Bu ḲULOĠLI ėşigüñ ṭaşına yüz sürse ne var
Ravża-i dergāhuña çoḳ ḫüsrev ü ḥaḳan gelür

136

Ḳāle'llâhü:[2049]

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۞ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى ۞ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى ۞ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى[2050]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Vaḳt olur şādī gelür insāna şol ġam gizlenür
ʿIyd-ı Nevrūz olsa gāhī anda mātem gizlenür

2 Ḥasretüñden bu gözüm yaşlarınuñ her ḳaṭresi
İçine cānā sen āgāh ol meded yem gizlenür

3 Şol ki reftāruñ göre kebg-i derī gibi senüñ
Ṣayd içün bir püşteye kelb-i muʿallem gizlenür

4 Dāniyālā derdimüñ dermānını çoḳ aradum
Ėy ʿaceb niçün bulımadum şu merhem gizlenür

5 Zühd ü esrāruñ ẓuhūr ėderse Belḫ-i dehrde
Ḫānḳāh-ı ʿuzlet içre İbnü Edhem gizlenür[2051]

6 Aḥsen-i taḳvīmüñe kendüyi teşbīh eylese

[2049] Ḳāle'llâhü: —A, R
[2050] عَبَسَ وَتَوَلَّى ۞ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى ۞ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى ۞ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى: "Kendisine o âmâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü. (Ey Muhammed!) Ne bilirsin, belki de o arınacak yahut öğüt alacak da bu öğüt kendisine fayda verecek (Abese, 80/1-4)."
[2051] 5: —A

Cebreʾīlden Mescid-i Aḳṣāda Meryem gizlenür[2052]

7 Görse şol meydān-ı ʿArş içinde esb-i şevketüñ
Ḳorḳusından yėre girür Zāl u Rüstem[2053] gizlenür[2054]

8 Rāvīler ėder rivāyet ol Resūl-i kāyināt
Geldi aʿyān-ı Ḳureyşe anlar ol-dem gizlenür[2055]

9 Dėdi kim gelüñ benüm dīnüme girüñ ėy Ḳureyş
Hīç birisi söylemedi oldı ebsem gizlenür

10 Dėdi īmān getürüp buluñ cehennemden necāt
Diñlemediler ṭaġılup her bir ādem gizlenür

11 Pes çıḳageldi bir aʿmā kişi dėr kim yā Resūl
Baña īmān ʿarż ḳıl dėr Faḫr-ı ʿālem gizlenür

12 Hep gülişdiler aña ol-vaḳt ṣanādīd-i Ḳureyş
Söylemedi Muṣṭafā aña güzel fem gizlenür

13 ʿArż-ı īmān ėtmedi aʿmā gidüp maḥzūn olur
Ṣanasın kim teşne-lebden mā-i Zemzem gizlenür

14 Ḥaḳ ʿiṭāb ėtdi bu āyet birle gökden Cebreʾīl
Geldüginde ḳorḳudan şāh-ı mükerrem gizlenür

A96[b] 15 Sen ʿabes yėre dėdi yā Muṣṭafā ėtdüñ nükūl
Ḳalbine aʿmānuñ Allâhu muʿaẓẓam gizlenür

M85[b] 16 Sen anuñ bilmedüñ idrāk ėdüp ezkā oldıġın
Gūyā bāġ-ı maʿrifet içre siperġam gizlenür

17 Kim senüñ vaʿẓuñdan ol bulurdı ḫaylī menfaʿat
Bil kim eczā-i devā içinde şol em gizlenür

18 Bilmedüñ ḳadrin o küffāruñ ucından sen anuñ
Eyle müʾmindür o nūrından cehennem gizlenür

19 Faḫr-ı ʿālem ėrtesi aʿmāyı ṭutdı oḫşadı

[2052] 6: —A
[2053] Zāl u Rüstem: Rüstem-i Zāl A
[2054] 7: —A
[2055] 8: —A

Dėr senüñ-çün Ḥaḳ ʿitāb ėdüp baña hem gizlenür

R70[b] 20 Ėy ḲULOĠLI *raḥmeten lil-ʿālemīn*'e[2056] ḳıl dürūd
Gūşe-i destārına Cibrīl-i ekrem gizlenür

137

يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۞ قُمْ فَأَنْذِرْ ۞ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۞ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۞ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۞ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ[2057]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Şol viṣālüñ bāġına[2058] dāyim senüñ cān özenür
Kaʿbe kūyuña bugün milk-i Ḫorāsān özenür

2 Neşter-i müjgānuñ ėrerse ne_ola rīg-i dile
Şol sifāl-i kāyināta aḳmaġa ḳan özenür

3 Ben umarsam ṭañ mıdur baḥr-ı muḥīṭ-i cūduña
Cūş ėder mevvāc olup deryā-yı ʿUmmān özenür

4 Yüzümi sürsem ne_ola şol ravża-i dergāhuña
Aña cārūb olmaġa müjgān-ı ġılmān özenür

5 Ben kim olam isteyem cānā viṣāl-i ḳurbetüñ
Pāye-i vaṣluña hergiz ʿArş-ı Raḥmān özenür

6 Rāvīler ėder rivāyet ol Resūl-i kāyināt
Kim liḳāsına anuñ gökde sürūşān özenür

7 Tā görünmişdi meger kūh-ı Ḥirāda Cebreʾīl
Lebleri laʿline anuñ anda ol kān özenür

8 Sūre-i *iḳraʾ*yı[2059] inzāl ėtdigi vaḳtin aña
Ditreyüp geldi eve örtündi yorġan özenür

[2056] *Raḥmeten lil-ʿālemīn* (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا **رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ**) : "(Ey Muhammed!) Seni ancak **âlemlere rahmet** olarak gönderdik (Enbiya, 21/107)."

[2057] يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۞ قُمْ فَأَنْذِرْ ۞ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۞ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۞ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۞ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ: "Ey örtünüp bürünen (Peygamber!) Kalk da uyar. Rabbini yücelt. Nefsini arındır. Şirkten uzak dur. İyiliği, daha fazlasını bekleyerek (bir kazanç elde etmek için) yapma (Müddessir, 74/1-6)."

[2058] bāġına: bābına A

[2059] *iḳra* (اقْرَأْ): "Oku (Alak, 96/1)."

A97[a] 9 Yatur iken Cebreʾīl geldi gėrü oldı ʿayān
Dėdi yatma yuḳaru ṭur saña Sübḥān özenür

10 Ṭur odu inẕār ėdüp ḳavmüñi ḳorḳut nārdan
Anlaruñ īmānına ʿafv-ile ġufrān özenür

11 Vėr ḫaber īmāna her kim gele olsun muştuluḳ
Ravża-i cennetde anlara şu Rıḍvān özenür

M86[a] 12 Şol kişi kim daʿvetüñ ėtmezse cānā hīç ḳabūl
Anı iḥrāḳ ėtmek içün nār-ı sūzān özenür

13 Hem daḫı Rabbüñe tekbīr eyle her beş vaḳt namāz
Evvelinde iftitāḥ olsun o Deyyān özenür

14 Rabbüñe taʿẓīm ėdüp aġırla anı ulula
Ḳatre-i feyżine anuñ cümle insān özenür

15 Hem s̱iyābuñ yuyup arıt[2060] yā Muḥammed eyle pāk
Pāresine kim ḥarīr altunlı ḳaftān özenür

16 Pes dėdi murdār olandan hem ıraġ ol yā Resūl
Şöyle kim pāk olmaġa her yėrde dāmān özenür

17 İmtinān ėtme ṣaḳın iḥsān ėderseñ birine
Ol şeyʾi teks̱īr görüp dėme ki dendān özenür

18 Rabbüñi tekbīr ėdüp eyle s̱iyābuñ iḳtiṣār
Riczi kendüñden gider bu ḥāle aʿyān özenür

19 Ne vėrürseñ kimseye çoḳ görüp ėtme imtinān
Kim fütüvvetle seḫāña ehl-i iḥsān özenür

R71[a] 20 Şol kelāmu’llâhı ḲULOĠLI yazup eyle beyān
Bu senüñ āyīnüñe erbāb-ı dīvān özenür

138

Ḳāle’llâhü tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[2061]

[2060] arıt: arın R
[2061] Ḳāle’llâhü tebāreke ve teʿālā celle şānühü: —A, M

أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ[2062]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Cennetüñ bāġına her cānibde gülzār arzular
Şol aḳar ṣular yine ırmaġ u enhār arzular

2 Naḫl ile engūrına diş biler ʿāşıḳlar anuñ
Sīb ile rummānını dėrmege destār arzular

A97b 3 Her perī-sīmā anuñ ḥūrīleri ḥayrānıdur
Bundan aña dāmenin öpmege ruḫsār arzular

4 Ḥaḳ kelāmı içre ẕikr ėtdi anuñ es̱mārını
Leblerinüñ ḳūtını görmege gül-nār arzular

5 Ṭurresine ḥūr-ı ʿīnüñ imrenüp misk-i Ḫoten
ʿIṭr-ı ʿanberbārını ol Ḫ˅āce ʿAṭṭār arzular

6 Pes dėdi Ḳurʾān içinde ol Kerīm ü Ẕü'l-celāl
Nuṭḳ-ı gevherbārını her ince güftār arzular

7 Dilemez mi biriñüz sizüñ cinān içre ola
İçine girmege anuñ dāyim ebrār arzular

M86b 8 Şol cinān kim ravżası içinde ḫurmā var anuñ
Eyle ḫurmā-ḳaddini servī ki nā-çār arzular

9 Hem ʿineb var yaʿnī şol üzüm ki rengāmīz olur
Kim anuñ her dānesin bir murġ-ı ṭayyār arzular[2063]

10 Çün aḳar anuñ sarāyınuñ hem altından ṣular
Lez̲z̲etini sükker ü rengini aḳ ḳar arzular

11 Var anuñ bāġında her dürlü yėmişler bī-ʿaded
Şemmesini görmege dünyāda es̱mār arzular

12 Ol ḳadar vaṣf ėtdi cennātı Ḫudā-yı lā-yezāl

[2062] أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ: "Herhangi biriniz ister mi ki, içerisinde her türlü meyveye sahip bulunduğu, içinden ırmaklar akan, hurma ve üzüm ağaçlarından oluşan bir bahçesi olsun (Bakara, 2/266)?"

[2063] 9: —A

Bi'ż-żarūrī görmesin gül yüzli Muḫtār arzular

13 Bu ṣıfatlar ile vaṣf eylerdi dāyim cenneti
Gūş ėdüp anı Muhācirīn ü Enṣār arzular

14 Ḥaḳ teᶜālā kendi medḥ ėder Resūlu'llâha_ anı
Niçe medḥ ėtmez görüñ ol anı her bār arzular

15 Dėr idi kim ėy benüm aṣḥābum eger cenneti
Görseñüz bir kez uyumayup çü bīdār arzular

16 Bu bütün dünyāda olan birüñüzüñ olsadı
Vėrüben bir evine olup ḫarīdār arzular

17 Yüz derece var durur uçmaġ içinde dėr nebī
Birine hep dünye ḫalḳı cümle ṣıġar arzular

18 Kim mücāhid fī-sebīli'llâh olanlaruñ içün
Yaradupdur anı Tañrı ḳılmış iḥżār arzular

A98[a]- R71[b] 19 Birbirinüñ ola mā-beyn-i zemīn ü āsumān
Arasınca yėr ü gökler işbu miḳdār arzular

20 Bu ḲULOĠLI cennet ü aᶜrāfı n'ėtsün n'ėylesün
Ḥaḳ teᶜālā ḥażretinden ṭurma dīdār arzular

139

تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ[2064]

Müfteᶜilün/mefāᶜilün/müfteᶜilün/mefāᶜilün

– ˘ ˘ –/ ˘ – ˘ –/ – ˘ ˘ –/ ˘ – ˘ –

1 Geldi bu şehrüñe göñül ḳapuña ilticā umar
Pister-i ġamda yatdı çoḳ bu derdine devā umar*[2065]

2 Meclis-i ᶜışḳuña[2066] bugün düşe düşe ėrişdi dil
Pus ėdüp ānā milk-i luṭuf ile merḥabā umar

[2064] تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ: "Onların, rükû ve secde hâlinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir (Fetih, 48/29)."

[2065] "Pister-i ġamda yatdı çoḳ derdine bu devā umar" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.

[2066] ᶜışḳuña: ᶜışḳuñda A, R

3 Kaᶜbe-i vaṣluña senüñ ėrmege saᶜy ėder isem
ᶜÖmre cihānı dilemez anda göñül ṣafā umar

M87[a] 4 Ḫaste gibi bu cānumuz[2067] düşdi senüñ eşigüñe
Dīde-i raḥm ile aña baḳar iseñ şifā umar

5 Bādiye-i firākuñuñ[2068] ḳaldum içinde āh meded
Bāb-ı ḥarīmüñe senüñ ėrmege rehnümā umar

6 Südde-i der-devletüñüñ[2069] ben de ne var faḳīriyem*
Ḫˇān-ı naᶜīm ü feyżüñe düşdi göñül ṣalā umar

7 Nūr-ı cemālüñi yine görmek içün bu gözlerüm
Ġubār-ı rāhuñı diler ẕerrece tūtiyā umar

8 İmdi cenāb-ı Ḥaḳ yine buyurdı naṣṣ-ı ḳāṭıᶜuñ*[2070]
İçide şol ḥabībine kendüsine ricā umar

9 Dėdi benüm ḳulum görüñ rükūᶜ u secde içredür
Yaᶜnī namāz ėder baña o dünyede liḳā umar*

10 Fażīletüm diler benüm namāz ile niyāz ile*
Baña ᶜibādet eyleyüp şām u seḥer rıżā umar

11 Pes anlaruñ sīmāları o dünyede bu dünyede*
Bilinür añla ᶜāḳıbet bāġ ile hem serā umar

12 Ẓāhir ola şu secdenüñ es̱eri yüzlerinde dėr
El çeküb[en] bu dünyādan ne beyᶜ u ne şirā umar

A98[b] 13 Ne rişvet alur ol kişi ne ücreti ṭalep ḳılur*
Ne ribḥ ü ne ticāret ol ne kimseden kirā umar*

14 İmdi bu ḥāli sen gözet cümle ṣaḥābe ḥālidür
Var mı durur bu sende hīç ḫalḳ seni pārsā umar

15 Cümle ṣaḥābe-i Resūl geldi bu ḥāl ile gidüp
Vaḳt-ı namāzı gözleyüp her birisi ġazā umar

[2067] bu cānumuz: cānuma A
[2068] firākuñuñ: firākuñ A
[2069] devletüñüñ: devletüñe A
[2070] "İmdi Cenāb-ı Ḥaḳ buyurdı yine naṣṣ-ı ḳāṭıᶜuñ" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.

16 Anda da varsalar gėrü hep ileri rıżā içün
Yoġ idi içlerinde hīç birisi irtişā umar

17 Keştī-i dil menāhīnüñ düşdi deñizine gėrü
Şol ṭaraf-ı hidāyetüñ içide ol ṣabā umar

18 Ḥālet-i ʿışḳuñ ile dil dünyede abdāla dönüp
Zāviye-i kerāmetüñ içide bir ʿabā umar

R72[a] 19 Kaʿbe-i rāh-ı vaṣluñuñ beriyesine pā ḳodum
Dāmenüm aldı düzd-i nefs şimdi göñül rehā umar

20 Ġayrıya ṭutmadı ümīẕ fażluñ ile teraḥḥüm ėt
Geldi ḲULOĠLI ḳapuña ṭurmayup ilticā umar

140

M87[b] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2071]

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ[2072]

Kemā ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2073]

يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ[2074]

Müfteʿilün/mefāʿilün/müfteʿilün/mefāʿilün
– ˘ ˘ –/ ˘ – ˘ –/ – ˘ ˘ –/ ˘ – ˘ –

1 İmdi cenāb-ı Kibriyā kiminüñ işin āh ėder
Kimisine o fażl ėdüp cümle cihāna şāh ėder

2 Kimisinüñ vücūdını ḳarañu[2075] gėce gibi ėdüp
Ẓulmet içinde ḳoyuben ol anı rū-siyāh ėder

3 Kimisinüñ cemāline cennet ü ḥūrī reşk ėdüp
Çehresin aġ ėdüp anuñ yüzini şems ü māh ėder

4 Fażl-ı Ḫudā bu resmedür diledügine ėrişür
Kimine salṭanat vėrür[2076] kimisini sipāh ėder

[2071] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā M; —A
[2072] ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ: "İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf sahibidir (Hadîd, 57/21; Cuma, 62/4)."
[2073] Kemā ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Kemā ḳāle M; —A
[2074] يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ: "(Allah), rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah, büyük lütuf sahibidir (Bakara, 2/105)."
[2075] ḳarañu: ḳara A

5 Baᶜżı ḳulınuñ işini başa çıḳaru[2077] nā-gehān
Baᶜżısınuñ emeklerin yoġ ėleyüp tebāh ėder

6 Kiminüñ aᶜmālinüñ ol ḫırmenine sünbüleler*
Vėrür o ṭolu dāneler baᶜżısınuñ giyāh ėder

A99[a] 7 Bir ḳulına vėrür o Ḥaḳ bir niçe māl u memleket
İki kişiye bir evi vaḳt olur o muşah ėder

8 Kimine cümle ᶜālemüñ taṣarrufın naṣīb ėdüp
Anı cemīᶜ-i ᶜāleme ṣıġınacaḳ penāh ėder

9 Raḥmetine muḫtaṣ ėder baᶜżı ḳulını fażl ile*
Kimdür anuñ bu işine dünyāda iştibāh ėder

10 Faḳr ile nā-tüvān iken bir ḳulınuñ elin alup
ᶜĀlī maḳāma ėrgürüp dünyede ehl-i cāh ėder

11 Baᶜżı ḳulını şāh iken ᶜazl-i ebedle ḫışm ėdüp
Ḥabse giriftār ėdüben menzilin anda çāh ėder

12 Kimini ṣadr-ı ᶜālīde ḥükm-i ḥükūmet ėtdürür
Kimisinüñ maḳāmını gūşe-i ḫānḳāh ėder

13 Kimine vėrür meskenet yürür ġanem cemel gibi*
Kimin esed gibi yavuz kimisini rūbāh ėder

14 Kiminüñ ṣuçlarını baġışlayup behişte ḳor*
Kimini nāra yandurur Bārī o ne günāh ėder

15 Kimini bunda ḳul iken luṭf[ı] ile ᶜatāḳ ėdüp
Taḫta geçürüben anı bir ile pādişāh ėder

16 Kimisi başına bugün bir kėçe taḳye bulamaz
Ḫilᶜat-ı fāḫire vėrüp kimine zer-külāh ėder

M88[a] 17 Fāᶜil-i muḫtār o durur kimse ḳarışmaz işine
ᶜĀḳıl olan görüp anı kendüye intibāh ėder

R72[b] 18 Kimine luṭf-ı dāyimā ėrgürür ebedü'l-ebed

[2076] salṭanat vėrür: vėrür salṭanat R
[2077] çıḳaru: çıḳarur A

İmdi o baᶜżı ḳulına luṭfını gāh gāh ėder

19 Kimse anuñ hīç işine ḳarışamaz ki lā dėyüp
Zīra cihānuñ ıssıdur bu deñlü kārgāh ėder*

20 ḲULOĠLI dilese saña sāye-i bīd baḫş ėder*
Diler ise ol üstüñe bir ᶜālī bārgāh ėder

141

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:

أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ[2078]

Müfteᶜilün/mefāᶜilün/müfteᶜilün/mefāᶜilün

– ˘ ˘ –/ ˘ – ˘ –/ – ˘ ˘ –/ ˘ – ˘ –

A99b 1 Ḥażret-i Yūsufı işit böylesine duᶜā ėder
Tā ki cenāb-ı Ḥażrete ḳaldurup el ricā ėder[2079]

2 Dėdi baña sen ėy İlâh velīsin anda bunda hem
Kim durur sencileyin daḫı baña ᶜaṭā ėder*

3 Zencīr-i zindāna beni hem ḳoyan hem çıḳaran*
Bir ḳul iken bu Mıṣruñ uş taḫtına pādişāh ėder

4 Atama anama beni ḥasret iken ḳavuşduran
Dėyü Ḫudā-yı pāke ol dürūd ile s̱enā ėder

5 Bu dünyede o dünyede baña velī sen olasın*
Yā ben kime secde ḳılam dėyü bėlin dü-tā ėder*

6 Dünyede hep murāduma sen ki çü vāṣıl eyledüñ
Āḫiretüñ derdlerine yā kim ola şifā ėder*

7 Bu dünyeden āḫirete göçer-iken de yā İlâh
Beni selāmet ėt dėyüp Ḥażrete iltica ėder

8 Ḳat beni ṣāliḥlerüñe şol-dem-i āḫirde dėyüp
Yaᶜnī gürūh-ı enbiyā sırran aña salā ėder

[2078] أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ: "Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı Müslüman olarak al ve beni iyilere kat (Yûsuf, 12/101)."
[2079] ḳaldurup el ricā: el ḳaldırup duᶜā A

9 Dėdi resūlüñ ekremi bunda kerīm ibn kerīm
Yūsuf-ı İsrāʾīl ola gün gibidür żiyā ėder

10 Daḫı kerīm ibn kerīm İshāḳ u İbrāhīm idi
Bunlaruñ ayaġı tozın kim bula tūtiyā ėder

11 Yūsufı gör ki enbiyā nesli iken pes ėy ḫᵛāce
Ḥażret-i Ḥaḳḳa yalvarup böylesine nidā ėder

12 Beni teveffī eyle sen müslim iken dėr ėy İlâh
Kim-durur bu derdüme sencileyin devā ėder

M88[b] 13 Hem beni ṣāliḥlerüñe sen eyle dėdi iltiḥāḳ*
Eyle durur ki her biri ṭopraġı kīmyā ėder

14 Teslīm ile ṣalāḥıyet ne mertebededür görüñ*
Ulu'l-ʿazim olan rüsül bunlara merḥabā ėder

15 Ḳul oluben ṣatılduġı vaḳt dėmedi bu sözi
Ḥaḳḳ anı sicn ile gėrü bu resme mübtelā ėder*

A100[a] 16 Yine dėmedi bu sözi niçe ṣabūr oldı ṣabūr*
Ne Ḥaḳa ne o ġayrıya olmadı hīç kilā ėder

17 Ṣoñra şu Mıṣruñ iline ḥākim olup o salṭanat
Ṣāḥibi olduġı gibi bu söze ibtidā ėder

R73[a] 18 İmdi gürūh-ı ṣāliḥīn ne mertebe ilerüdür*
Evc-i hüviyyetde Ḫudā anları hep Hümā ėder*

19 Daḫı şol İslāmı gözet ne mertebe ʿazīz olur*
Bunca gürūh-ı enbiyā hep anı ibtiġā ėder

20 ḲULOĠLI ḳıl ṭaleb bugün ṣalāḥ ile selāmeti*
Zīra ki bunuñ ikisi ġayrıların hebā ėder

142

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2080]

[2080] Ḳāle'llâhu teʿālā: —A, M

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ۞ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَاأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا
يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا[2081]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün
– – ˬ / ˬ – – ˬ/ ˬ – – ˬ/ ˬ – –

1 Ḳurʾān-ı ʿaẓīm böyle dėdi nuṭḳ-ı Ḫudādur
Ḳurʾānı işit imdi ḳamu derde devādur

2 Ḥaḳ dėdi kitābuñda resūline ki ẕikr ėt
İbrāhīmi añ yaʿnī saña kim ol ebādür

3 Ceddüñ hem ebūñ oldı o ṣıddīḳ nebī kim
Sālār-ı rüsül oldı pes ol ehl-i livādur

4 Hem keşfi anuñ artuḳ olup cümle nebīden
Odlara girüp lā dėmedi şāh-ı rıżādur

5 Ṣıdḳını anuñ cümle melek tecrübe ḳıldı
Ṣabr eyleyüben dėmiş o bu ḥükm-i ḳażādur

6 Gāh oda girüp oğlını gāh eyledi ḳurbān
Hīç birisine dėmedi bu renc ü ʿanādur

7 Mancınıġa pes anı ḳodı ḫışm ile Nemrūd
Cebrāʾīl aña geldi dėdi vaḳt-i ricādur

8 Yanumda senüñ var mı ʿaceb ḥācetüñ ėy dōst
Ben bende bugün ḫidmetüñe ḳadd-i dü-tādur

M89[a] 9 Yoḳ dėdi bugün sende benüm ḥācetüm aṣlā
Mencā vü penāh eyledügüm Rabb-i ʿulādur

A100[b] 10 Cebrāʾīl aña dėdi meded istegil[2082] andan
İbrāhīm aña dėr ki baña ʿilmi kefādur

11 Nār ol-dem anuñ bārid olup yaḳmadı cismin
Ṣıddīḳ adı pes anuñ-içün aña sezādur

[2081] وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ۞ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَاأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا:
"Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi. Hani babasına şöyle demişti: 'Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?' (Meryem, 19/41-42)."
[2082] istegil: iste gel R

12 Bir gün dėmiş ol atasına yā baba niçün
Eṣnāma senüñ ḳullucaġuñ bād-ı hevādur

13 Ḳulaḳları yoḳ işideler āh u enīnüñ
Sen yalvarusın yoḳ yėre kim bu ne ṣadādur

14 Hem gözleri yoḳ ḫidmetüñi göreler anlar
Yoḳ yėre hemān cümle bular başa belādur

15 Bir şeyʾe daḫı ḳudreti yoḳ elleri ėrmez
İnsāna bular kim ė peder seng-i cefādur

16 Pes seni olar şöyle ġanī eyleyümezler
Bu māmeleküñ yollarına vėrme hebādur

R73b 17 Ol tāze iken atasına böylece tenbīh
Eyledi Ḫalīl olmaḳ aña imdi revādur

18 Naḳl eylediler ṣoñra anı āteşe Nemrūd
Atmış ki aña tābiʿ olan ehl-i şeḳādur

19 Aḳdem ol ėdüp atasına böyle naṣīḥat
Tā ṣoñra özi āteş-i Nemrūda ṣalādur

20 ḲULOĠLI aña niçe Ḫudā dėmeye ṣıddīḳ
Kendüsi ile oġlı anuñ Ḥaḳḳa fidādur

143

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā:[2083]

قَالَ يَابُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَاأَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ[2084]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 İşbu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre Ḫudā taʿyīn ėder
Ḥażret-i İbrāḥīmi medḥ eyleyüp taḥsīn ėder

[2083] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M
[2084] قَالَ يَابُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَاأَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ: “‘Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?’ dedi. O da, ‘Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın.’ dedi (Sâffât, 37/102).”

2 Bir gėce aña menāmında bu resme emr olur
Bizi seven oġlına ḳıyar dėyüp temkīn ėder

3 Dėdiler kim ʿıyd-ı uḍḥıyye güniydi ol zamān
Ḥażret-i İbrāhīm oġlın ṭonadup tezyīn ėder

A101[a] 4 Pes alup gitdi Mināya ṭoġrı anı Mekkeden
Anası Hācer suʾāl ėdüp anı teskīn ėder

M89[b] 5 Dėdi İbrāhīm ki bir dōst bizi ḳılmışdur ṣalā
Bir resen alup yanınca bile bir sikkīn ėder

6 Anasına oġlanuñ bu ḥāli gördügi gibi
Göñline düşer bir āteş anı kim teskīn ėder

7 Dėdi eyā bu bıçaḳ bu ip neye remz ola ol
Olmaya kim atası oġlana anda kīn ėder

8 Geldi İbrāhīme şeyṭān-ı laʿīn oldı ʿayān
Dėdi sen bunı ėderseñ ṣoñra ḫalḳ āyīn ėder

9 Kim mücerred düş ile vehm ü ḫayāl ile ṣaḳın
Oġluñı ḳatl eyleme dėyüp ḳatı telvīn ėder

10 Ḥażret-i İbrāhīm anuñ sözini ḳılmaz ḳabūl
Redd ėdüp anı yıḳıl dėyü ḳovar telʿīn ėder

11 Pes segirdüp Hācere varur ol İblīs-i laʿīn
Ogluñı boġazlar İbrāhīm dėyüp tebsīn?[2085] ėder

12 Ol daḫı redd ėdüp anuñ sözin ėtmez istimāʿ
Her ki İbrāhīm ḳılur rāstdur kim ėy ḫodbīn ėder

13 Yüz bulamaz oradan İsmāʿīle ḳaṣd eyleyüp
Yaʿnī anı aldayup vėrüp ġaḍab tennīn[2086] ėder

14 Dėdi babañ seni ḳatl ėtmek diler elʾān işit
Bir iş işler hīç ola mı bunı ehl-i dīn ėder

15 Ḥażret-i İsmāʿīl anı gūş ėdüp recm eylemiş

[2085] tebsīn: tebşīr M
[2086] tennīn: tebyīn A; tenbīn? R

Bir ṭaş alup yėrden atar aña key nefrīn ėder

R74[a] 16 Gitdi şeyṭān aradan ḳaldı ata oġul ile
Bu sözi İbrāhīm ol-dem oġlına telḳīn ėder

17 Dėdi ėy oġul menāmumda seni gördüm bu şeb
Şöyle ḳurbān ėtmişem ḳanuñ yėri rengīn ėder

18 Pes nice görürsin ėy oġul cevāb eyle baña
Bu sözi gūş ėdüp İsmāʿīl şu ḳalbin līn ėder

A101[b] 19 Dėdi ėy baba hemān imdi işüñ işle bugün
Bāġ-ı ḳalbüñde ne resme Ḥaḳ beni mersīn? ėder

20 Sen beni şa’llâh bulursın ṣābirīnden ėy peder
Ėy ḲULOĠLI gör Ḫudā aña niçe taḥsīn ėder

144

فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ۞ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَاإِبْرَاهِيمُ ۞ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۞
إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ۞ وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ[2087]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

M90[a] 1 Çün bu resm ile Ḫalīline Ḫudā fermān ḳılur
Rāhına Rabbü’l-ʿulānuñ oġlını ḳurbān ḳılur

2 Kim şu vaḳt oġlını iletdi Minā[2088] bāzārına
Ḳaṣd ėder boġazlamaġa her yaña seyrān ḳılur

3 Elini ayaġını baġladı anuñ ip ile
Ḳorḳusı ol kim ölürken aġlayup efġān ḳılur

4 Dėmiş İsmāʿīl benüm baġla elüm ayaġumı
Ṭarılam şāyed ölür-iken üzerüñ ḳan ḳılur

[2087] فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ۞ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَاإِبْرَاهِيمُ ۞ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۞ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ۞ وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ: “Nihayet her ikisi de (Allah’ın emrine) boyun eğip, İbrahim de onu (boğazlamak için) yüz üstü yere yatırınca ona, şöyle seslendik: ‘Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.’ Biz, (İbrahim’e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail’i) kurtardık (Sâffât, 37/103-107).”

[2088] Minā: Mina M; Mīnā A

5 Baġlamazdan evvel elin ayaġın hem ol Ḫalīl
Oġlı İsmāʿīli ṣoyup ol maḥal ʿuryān ḳılur

6 Dėdi ėy[2089] baba yüzümi yėre baṣ kim gözlerüñ
Görüben şāyed teraḥḥüm eyleyüp emān ḳılur

7 Baña ḳıymayup Cenāb-ı Ḥaḳḳa ʿāṣī olasın
Emr-i Ḥaḳḳı ṣıyuben ṭapuñ bu kez ḫüsrān ḳılur

8 Hem ṣabāvet ʿālemi yüzümde hem ḥüsnüm ziyād
Muṣṭafānuñ nūrı tā alnumda dıraḫşān ḳılur

9 Anı besmel eyledi yüzi üzere İbrāhīm
Eline aldı bıçaġı ẕebḥ içün iẕʿān ḳılur

10 Kim bular bu ḥāl içindeyken Ḫudā-yı ẕü'l-celāl
Şol melekler ʿaskerine bir ulu dīvān ḳılur

11 Dėdi görüñ imdi İbrāhīm nice benüm içün
Oġlını boġazlamak diler ḳatı cevlān ḳılur

12 Oġlını ẕebḥ ėder iken ḥażret-i İbrāhīmüñ
İşbu ḥāli hep melāʾik ʿaskerin ḥayrān ḳılur

A102[a] 13 Dėdiler yā Rab saḫī ḳanḳısıdur bu ikinüñ
Babası-mı oġlı ḳanın yėrlere ceryān ḳılur

14 Yoḫsa İsmāʿīl midür yā Rabbi cevmerd rāhuña
Bī-tereddüd bī-tevaḳḳuf ol fidā-yı cān ḳılur

R74[b] 15 Dėdi Ḥaḳ ben ikisinden daḫı[2090] esḫāyam bilüñ
Benden ayruḳ bunlaruñ yoḳ derdine dermān ḳılur

16 Çün bıçaḳ elindeyken gökden göründi Cebreʾīl
Kim elinde bir ulu ḳoç çaġırup iʿlān ḳılur

17 Dėr ki yā İbrāhīm Allâh ėtdi ḳurbānuñ ḳabūl
Ḳaldur İsmāʿīli yėrden yėrine iḥsān ḳılur

M90[b] 18 Pes düşüñ gerçek olup Ḥaḳ seni ḳıldı imtiḥān
Saña ol bunuñ cezāsın ḥūrī vü ġılmān ḳılur

[2089] ėy: yā R
[2090] daḫı: de ki M, R

19 Bu belāya Ḥaḳ seni çünkim giriftār eyledi
Ecrini bunuñ saña ol cennet-i Rıḍvān ḳılur

20 Ėy ḲULOĠLI anda bir ḳoçı getürdi Cebreʾīl
Oġlınuñ yėrine İbrāhīm anı ḳurbān ḳılur

145

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[2091]

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ[2092]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Ḥikmet ile bir yeñi sevdāya düşdi göñlimüz
ʿAdn içinde cennet-i aʿlāya düşdi göñlimüz

2 Bāġ u bāġçedür Ḥaḳuñ cennet dėyüp medḥ ėtdügi
Anda açılan gül-i raʿnāya düşdi göñlimüz

3 Hem aḳar ṣular sarāyınuñ hep altından anuñ
Bāġbānā[2093] sendeki almaya düşdi göñlimüz

4 Dėdi Ḳurʾān ehl-i cennet diledügin bulısar
Şimdi bizüm ol ḳaşı ṭuġrāya düşdi göñlimüz

5 Her ne kim dilerler ise biledür dėr Lā-yezāl
Bir perī-veş zülf-i ʿamber-sāya düşdi göñlimüz

6 Mütteḳīne cennet içinde cezālar vėre Ḥaḳ
Ḥucceti budur velī imżāya düşdi göñlimüz

A102[b] 7 Şol ki ʿAdne dāḫil ola ḳalısardur tā ebed
Dėdi Rabbü'l-ʿālemīn buraya düşdi göñlimüz

8 Himmetimüz ʿālīdür bunları biz naḳd isterüz
Ṣanma bizüm zāhidā ferdāya düşdi göñlimüz

[2091] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü: —A, M
[2092] جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ: "İçinden nehirler akan Adn cennetlerine gireceklerdir. Kendileri için orada diledikleri her şey vardır. Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları böyle mükâfatlandırır (Nahl, 16/31)."
[2093] Bāġbānā: Bāġbāna M, A

9 Yapışaldan cān ile ḥablü'l-metīn-i zülfine
Ḫalḳa-i ẕikr içre *hūy* u *hāy'*a düşdi göñlimüz

10 Müttekḳīn oldur cihānuñ ḥīlesinden ḫavf ėde
Ėy ᶜaceb niçün bizüm dünyāya düşdi göñlimüz

11 Müttekḳīn oldur Ḫudādan ḫavf u ḫaşyet eyleye
Ne sebepden bu[2094] ḳurı ġavġāya düşdi göñlimüz

12 Müttekḳīn oldur Resūlüñ hīç yolından çıḳmaya
Ėy ḥabībüm leyletü'l-İsrāya düşdi göñlimüz

13 Müttekḳīne çoḳ kerāmet vėre Firdevs içre Ḥaḳ
Bī-tekellüf cennetü'l-Meᵓvāya düşdi göñlimüz

M91[a]-R75[a] 14 ᶜAṭş-ı maḥşerden ṣanasın teşne-lebdür cān u dil
Ḥavż-ı Kevs̱er içre olan māya düşdi göñlimüz

15 Ne_ola yursa āb-ı luṭfuñ yā Ġanī ecrāmımuz
Raḥmetüñden mevc uran deryāya düşdi göñlimüz

16 Tā ki es̱mār-ı cinānı medḥ ėdüpdür Ḥaḳ teᶜāl
Bāġ-ı Firdevs içre ol ḫurmāya düşdi göñlimüz

17 Dėr Resūlu'llâh ki ẕikr oldı cinānuñ mīvesi
Lā'yı ḳoduḳ rūz u şeb illā'ya düşdi göñlimüz

18 ᶜĀşıḳ u maᶜşūḳ olur vaḥdet sarāyıdur cinān
ᶜIşḳ içinde Vāmıḳ u ᶜAẕrāya düşdi göñlimüz

19 Muṭṭaliᶜ olmaḳ içün cānā yüzüñ gülzārına
Ḳaddüñi yād eyledük Ṭūbāya düşdi göñlimüz

20 Cümle eşyādan bugün ḳaṣr-ı yed ėdersem ne_ola
Ėy ḲULOĠLI ḥażret-i Mevlāya düşdi göñlimüz

146

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2095]

[2094] bu: bir R
[2095] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

أَذَلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ۞ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ۞ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ
الْجَحِيمِ ۞ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ[2096]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

A103[a] 1 Şol cehennemdür kim aña girmege cān istemez
Gökde ervāḥ-ı melāʾik yėrde insān istemez

2 Ol ki şerʿ-i Muṣṭafāyı eylemez bunda ḳabūl
Nāra iḥrāḳ ėder anı anda Sübḥān istemez

3 O kişi kim bunda kāfir ola yāḫud tevbesiz
Yā budur kim ol kimesne ṣıdḳ u īmān istemez

4 Yā budur ol kimse kim bī-meẕheb olur zendeḳa
Şerʿ-i Aḥmed içre hīç āyīn ü erkān istemez

5 Ḳoyalar kāfir mezārına Müsülmān olsa da
Şol develer kim çeke anı şütürbān istemez

6 Yā budur kim dünyeden ol kelme-i tevḥīd ile
Gitmemiş āḫir nefesde belki Ḳurʾān istemez

7 Öldügi gibi anı nār-ı caḥīme atalar
Anda giren bilmiş ol zencīr ü zindān istemez

8 Şol cehennem kim bu dünyā niçe ise gözüñe
Yüz o deñlü giñ olur ebvāb u derbān istemez

9 Ṭaġlar u ṣaḥrālar içinde ḳamu āteş durur
Nār-ı kübrā dėdi Ḥaḳ yėter ki burhān istemez

M91[a] 10 Hem biter içinde zaḳḳūm aġacı dėr Kirdgār
Bu saña ḥuccet yėter bir ġayrı tibyān istemez

11 Bu vücūduñ fülkini deryā-yı nāra atalar
Anda çoḳdur keştī-i endāma ḳaṭrān istemez

12 Dėreler zaḳḳūm aġacından yėmişler acı ḫām

[2096] أَذَلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ۞ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ۞ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ۞ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ: "Ziyafet olarak bu mu daha hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı? Şüphesiz biz onu zalimler için bir imtihan aracı kıldık. O, cehennemin dibinde biten bir ağaçtır. Onun meyveleri sanki şeytanların kafalarıdır (Sâffât, 37/62-65)."

Ṣan müdevver bir demürdür örs ü sindān istemez

R75[b] 13 Ol aġacuñ aṣlı nār içre durur ferʿi tamām
Ṭamuyı ṭutmış durur ṣaḥrā vü meydān istemez

14 Yėmişi degirmidür beñzer şeyāṭīn başına
Ol ḳadar acı vü ḫām olmış ki dendān istemez

15 Ẓālimīne fitne içün dėr anı ḳılduḳ İlâh
Yaʿnī yėmiş ṣanup aldana olar nān istemez

A103[b] 16 Pes zebānīler anı dėvşürüp ėdeler nüzūl
Ehl-i nāruñ öñine anları Raḥmān istemez

17 Çār-nā-çār anı aġzına ḳoyabilen kişi
Cigeri çıḳmaġa ṭaşra ġayrı imkān istemez

18 Hem ḥavāle ola açlıḳ hem dögeler yė dėyüp
Şol zebānīler ki her birisi aʿvān istemez

19 Ḥācetüñ aṣlā ḳabūl ėtmez yüzüñe baḳmaz ol
Bundaki[2097] gibi o senden neẕr ü ḳurbān istemez

20 Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ Muḥammed ümmetini ṣaḳlaya
Aña dāḫil olmaġa dünyāda bir cān istemez

147

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2098]

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ۞ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ۞ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ۞ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ۞ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ[2099]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Cihānda veyl anuñ-çündür dėdi Ḥaḳ kim namāz ėtmez
Yaradılmışı istihzā ḳılur Ḥaḳḳa niyāz ėtmez

[2097] Bundaki: Bundaġı R

[2098] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M

[2099] وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ۞ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ۞ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ۞ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ۞ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ: "Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay hâline! O, malının, kendisini ebedîleştirdiğini sanır. Hayır! Andolsun ki o, Hutame'ye atılacaktır. Hutame'nin ne olduğunu sen ne bileceksin (Hümeze, 104/1-5)?"

2 İşit ᶜahd-i nübüvvetde var imiş Mekkede küffār
Geçerken şol ṣaḥābeler olar hīç iḥtirāż ėtmez

3 Biri birine ġamz ėdüp ḳılurlar idi istihzā
Müsülmānları her bārı ḳılup rencīde şāẕ ėtmez

4 Cefā idi olaruñ hep işi aṣḥāba her dāyim
Cihānda bu işi küffār ėdermiş dil-nevāz ėtmez

5 Geçerken Mefḫar-ı ᶜālem biri birine kāfirler
İşāret eyleşürlerdi ki yaᶜnī keşf-i rāz ėtmez

M92[a] 6 Göz ile ḳaş ile anlar biri birine ġamz ėdüp
Hümeze lümeze ehlin Ḫudā bir serfirāz ėtmez

7 Bular cān u göñül birle ḳılurlardı işāretler
Ḥaḳīḳatde ėdüp taḥḳīr ḳıyāsen ol mecāz ėtmez

8 Ḳabāḥatlerin anlaruñ bu Ḳurᵓān āşikār ėtdi
Dėdi veyl anlaruñ-çündür muṣarraḥdur rimāz ėtmez

9 Pes anlardur ki bu mālı dėrüben dėvşürürlerdi
Ḫudā vėrmiş velī bunda o dünyāda rikāz ėtmez

A104[a] 10 Bu mālı eyle ṣandılar zamān-ıla ola nefᶜi
Ki Ḥaḳḳu Allâh içinden çıḳarup ḳış u yaz ėtmez

11 Bular cemᶜ eyleyüp mālı biri birine ḫald eyler
Ḫuṭame ṭamusı içre olar melceᵓ melāẕ ėtmez

R76[a] 12 Dėdi Ḥaḳ yā Muḥammed sen nedür idrāk ėdemezsin
Ḫuṭame ṭamusı anda emān ile īcāz ėtmez

13 Velīd ibnü Muġīredi daḫı Bū-Cehl idi şergīl[2100]
Bularuñ ėtdügin aña ḳamu ehl-i Ḥicāz ėtmez

14 Bu Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīmüñ bil nüzūlı ḫāṣṣaten illā
Ki ḥükmi ᶜāmadur düpdüz bu işi ehl-i rāz ėtmez

15 Bugün sen fānī dünyāda ġurūr u iftiḫār ile
Ėderseñ kimseyi taḥḳīr maḳāmuñ Ḥaḳ mefāz ėtmez

[2100] şergīl: şergil   A, M, R

16 Ne kimsenüñ yıḳar ḳalbin ne mālı cemᶜ ėder aṣlā
Cihān içinde ᶜārifler bunı hīç çoġ az ėtmez

17 Veyil ṭamusıdur anuñ yėri dėr ḥażret-i Ḳurᵓān
İşit kim naṣṣ-ı ḳāṭıᶜdur sözi ṭūl-ı dırāz ėtmez

18 Anuñ-çün indi bu Ḳurᵓān işidüp cümle müᵓminler
Bu ḥāle ėdeler tevbe çü ḳılmış ise bāz ėtmez

19 Şular kim etḳıyādur hep geçerler bu ṣıfatlardan
Olar bezm-i şeḳāvet içre girüp böyle sāz ėtmez

20 Ḫudā Veylüñ ṭamusına ki hīç dōstları ḳoymasun
ḲULOĠLI var mıdur Ḥaḳḳa senüñ gibi niyāz ėtmez

148

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[2101]

نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ۞ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ۞ إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ ۞ فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ[2102]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

1 O bir nār-ı muᶜaẓẓamdur kim anuñ mis̱li nār olmaz
Şu kim aña düḫūl ėde hīç içinde ḳarār olmaz

M92b 2 Pes oldur āteş-i kübrā ḳılur nār ehlini iḥrāḳ
Ḳulūb-ı nāssı messeyler dėme kim ıżṭırār olmaz[2103]

3 Çün emru’llâh ėrişicek açıla cümle ebvābı
Ḳoyalar içine ḫalḳı ṣıġār ile kibār olmaz[2104]

4 Dėnilmişdür büyük küçük içinde cümle cān birdür
Büyüdeler bu cismi de k’anuñ-çün ıṣṭıbār olmaz[2105]

5 Cemīᶜ-i dünyā ṭaġların cehennem içre ḳorlarsa

[2101] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M, R
[2102] نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ۞ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ۞ إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ ۞ فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ: “O, Allah’ın, yüreklere işleyen tutuşturulmuş ateşidir. Şüphesiz uzatılmış direkler arasında (bağlı oldukları hâlde) ateş onların üzerine kapatılacaktır (Hümeze, 104/6-9).”
[2103] 2: —A
[2104] 3: —A
[2105] 4: —A

Pes anuñ rūzgārına ḳamusı bir ġubār olmaz

6 Bu resm-ile cehennemüñ içine ḳoyalar nāsı
Ola gevdeleri büyük ki zīrā iḳtidār olmaz

A104b 7 Hem üstlerine anlaruñ ḳapularını baġlayup
Ḳamu hep baġlana yollar geçecek rehgüẕār olmaz

8 Ḳapularınuñ ardına uralar Şāh-ı Merdānı
İçinde ḳala nār ehli ki bir semte firār olmaz

9 ʿAmūd ola ḥadīd ola ḳızarmış ola ṣan āteş
Bu resme ḳufl ėdüp aña kim ola ḫor u zār olmaz

10 Yanalar tā murādu'llâh ne deñlü ise fī'l-müddet
Geçe pes gėceler günler ṣayarsañ hīç şümār olmaz

11 Şu ṭamudur kim içinde anuñ āleti od durur
Ki ṭūfān-ı ḳaṣāvetdür daḫı yaz u bahār olmaz

R76b 12 ʿAẕāb içre ʿaẕāb olur ḥisāb içre ḥisāb olur
Şu cigerler kebāb olur sürūr u iftiḥār olmaz

13 Bu gözler dökeler kānı kömürler gibi ẓulmānī
Belānuñ olmaz oranı bu maʿnā-yı şiʿār olmaz

14 Ḥamīm ile içüp ġıslīn deñizler vėre mi teskīn
Gėce gündüz olup ġamgīn bularda il ü şār olmaz

15 Baḳarsın her yaña leşdür çü ḥālları müşevveşdür
O bir deryā-yı āteşdür velī ḥadd u kenār olmaz

16 Ḳamu ṣaḥrā vü kūhistān hep oddandur işit ėy cān
Niçe ėtsün ġarīb insān ki hīç bāġ u enār olmaz

17 Yėdidür dėdi ṭamuyı şu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre
Girürse ḫalḳ-ı ʿālem hep birine añla ṭar olmaz

18 Anuñ ḳavmi gėce gündüz işidür āh u vāveylā
Yanup yaḳılmadan ġayrı daḫı bir dürlü kār olmaz

M93a 19 Ne ḳılursa anuñ-ıla bile aʿmālidür yanan
Bile yanar bile olur aña bir kimse yār olmaz

20 Ḳuloġlı Ḥaḳ teᶜāle'llâh seni saḳlaya-mı oddan
O bir demdür maᶜāza'llâh ebed leyl ü nehār olmaz

149

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2106]

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ۞ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۞ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ۞ كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ[2107]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

A105[a] 1 Dil ki lezzāt ala derdinden o tīmār aramaz
ᶜĀşıḳ olan bunda bir yāre daḫı yār aramaz

2 Kim girürse ᶜāḳıbet yārüñ viṣāli bāġına
Dünyede ᶜömrince ol bir daḫı gülzār aramaz

3 Gėce gündüz ᶜıyş ėden bezm-i ṣafā-yı yār ile
Kār u bārı terk ėde ᶜālemde hīç kār aramaz[2108]

4 Ṣıdḳ ile dünyāda şol ḥablü'l-metīne yapışan
Ol yėter aña hemīn zülf ile zünnār aramaz

5 Kim ṭutarsa cān-ıla ol zülf-i ᶜamberbāruñı
Kim görür nūr-ı cemālüñ ġayrı ruḫsār aramaz

6 İmdi geldük Ḥaḳ buyurmış şol kelāmu'llâhda
Ṣıdḳ ile taḳvā ėdenler dönüp inkār aramaz

7 Müttaḳīn oldur ki dünyādan müberrā olalar
Zāġ-veş gezüp cihān içinde murdār aramaz

8 Müttaḳīler olısarlar şol maḳām içre emīn
Şol serāblardur k'anı ser-bāz u ᶜayyār aramaz

9 Laᶜl ü incüden cevāhirden ola her ṭaşları

[2106] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

[2107] إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ۞ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۞ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ۞ كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ: "Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ise güvenli bir yerdedirler. Bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar. İşte böyle. Ayrıca onları iri siyah gözlü hurilerle evlendirmişizdir (Duhân, 44/51-54)."

[2108] 3: —A

Ṭaḳına eṭrāfına girmege ol zār aramaz

10 Hem ola aḳarṣular eṭrāfı ola bāġlar
Teşne olup bir kişi hīç anda enhār aramaz

R77[a] 11 Misk ola ṭopraġı anuñ hem daḫı ʿanber ola
Ol maḳām içinde olan misk-i Tātār aramaz

12 Hem dīvārınuñ içindeki ufacuḳ ṭaşları
Lüʾlüʾdür bulan anı laʿl u güherbār aramaz

13 Sündüs istebraḳ ola gėydükleri hep anlaruñ
Bundaġı gibi gezüp içine astār aramaz

14 Vėreler her müʾmine bir milk-i ʿuẓmā āgāh ol
Pes gezüp dünyādaki gibi il ü şār aramaz

M93[b] 15 Ne geçerse ḫāṭırından öñine ḥāżır gele
Bundaġı gibi gezüp bāġ içre es̱mār aramaz

16 Her ne dürlü ḫilʿat isterse öñüne hep gelür
Bile alup sīm ü zer ol şehr-i bāzār aramaz

A105[b] 17 Ḥūr-ı ʿīn tezvīc ėderüz dėdi Rabbü'l-ʿālemīn
Var cevārīler bile ṭurup perestār aramaz

18 Efser-i zerrīn ile biri ola bir pādişāh
Anda şekvā ėtmege hīç kimse ḫünkār aramaz

19 Her birinüñ dilleri söyler belāġatla beyān
Pes bu dünyādaki gibi ince güftār aramaz

20 Ėy ḲULOĠLI ḥūrīler anda edālar söyleye
Sencileyin cehd ėdüp ebyāt u eşʿār aramaz

150

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2109]

قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ۝ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ[2110]

[2109] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Āşiyān-ı ḳudse cān ėderse cevlān ėremez
Bāġ-ı vaṣluñ[2111] seyrine her özge seyrān ėremez

2 Kim göriser dünyede şol efser-i zerrīnüñi
Tā nigīn-i laʿlüñe mühr-i Süleymān ėremez

3 ʿArş-ı Raḥmān ayaġuñ altına olmışdur serīr
Menzil-i maḳṣūduña Sidre-nişīnān ėremez

4 Kim durur bunda senüñ farḳ ėde aʿlā şānuñı
Kaʿbe kūyuña düşüp ehl-i Ḫorāsān ėremez[2112]

5 Ol cenāb-ı Lem-yezel saña ḫiṭāb ėdüp dėdi
Ol ḫiṭābuñ ġavrine fehm-i sürūşān ėremez

6 Pes dėdi dė kim bugün cümle ʿumūm-ı nāsa sen
Sözüñi añlamaġa ʿaḳl ile izʿān ėremez

7 Ėy benī Ādem dėgil size ben olmışam neẕīr
Size benden gayrı bir daḫı resūlān ėremez

8 Her kim īmān getürüp sözlerümi ėde ḳabūl
Anı ḳosa yaḳmaġ-içün nār-ı sūzān ėremez

9 Ol kişi īmān getürüp hem ḳıla ṣāliḥ ʿamel
Vėrile ol bāġ aña tüffāḥ u rummān ėremez

R77[b] 10 Maġfiret vėre aña Rabbü'l-ʿulā luṭf eyleyüp
Dėme ol meydāna sen tā esb-i ġufrān ėremez

M94[a]-A106[a] 11 Hem o ṣāliḥ ḳullara Ḥaḳ vėre şol rızḳ-ı kerīm
Eyle erzāḳ-ı İlāhīdür aña nān ėremez

12 İçüre ṣular aña vėrüp ḥavużlar çeşmeler
Her birinüñ leẕẕetine āb-ı ḥayvān ėremez

[2110] قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ۝ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ: "De ki: 'Ey insanlar! Ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım.' Artık iman edip salih ameller işleyenler var ya, işte onlar için bir bağışlama güzel bir nimet (cennet) vardır (Hacc, 22/49-50)."
[2111] Bāġ-ı vaṣluñ: Bāġ-ı ḥüsnüñ R
[2112] R'de 4. ve 5. beyitler yer değiştirmiştir.

13 Hem vėre ol ṣāliḥīne ḥūrīler Rabb-i cevād
Ḥüsn-i ruḫsārına anuñ māh-ı tābān ėremez

14 Ḥūr-ı cennet bunca niᶜmet cümleten ėy gül-ᶜizār
Bāġ-ı ṣaḥrā ḥaddine çeşm-i ġazālān ėremez

15 Hep bular rızḳ-ı kerīm içinde dāḫildür hemān
İşbu sözüñ ġavrına efkār-ı nādān ėremez

16 Vaᶜde ḳılmışdur Ḫudā ėtmez ol ᶜahdine ḫilāf
Baḥr-ı cūdı ġavrına bu yėdi ᶜummān ėremez

17 Ḫānkāh-ı ᶜışḳına abdāl olanlar rūz u şeb
Cürᶜa-i esrārına dem-beste ḥayrān ėremez

18 Vārid oldı bā-ḫuṣūṣ emr-i şerīf-i nāṣṣ ile
Anuñ ᶜālī reʾyine ᶜālemde fermān ėremez

19 Bir şehenşāh-ı muᶜaẓẓamdur cenāb-ı Kibriyā
Dergehinüñ rāhına ḫüsrevle ḥaḳan ėremez

20 Ėy ḲULOĠLI bunda bir derde giriftār olduñ uş
Aña dermān eylemege dest-i Loḳmān ėremez

151

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2113]

وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ۞ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۞ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ[2114]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/feᶜūlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – –

1 Göñül bu derdüñe dermān bulunmaz
Cevāhir çoḳdur illā kān bulunmaz

2 Ki sözler bulınur efvāh-ı nasda
Velīkīn ḥażret-i Ḳurʾān bulunmaz

[2113] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

[2114] وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ۞ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۞ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ: "Allah'a ortak koşanların vay hâline! Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler. Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenler için ise kesintisiz bir mükâfat vardır (Fussilet, 41/6-8)."

A106[b]
M94[b]
R78[a]

3 Sözi kendüden eylemekdür āsān
Kelāmu'llâha hīç aḳrān bulunmaz

4 Bu deñlü söylemiş ehl-i tefāsīr
Bunuñ ġavrına pes imkān bulunmaz

5 Ne deñlü eyleseñ maᶜnā-yı tefāsīr
Dėme kim sen aña noḳṣān bulunmaz

A106[b] 6 Buyurdı Ḥaḳ kelām-ı lem-yezelde[2115]
Anuñ emri gibi fermān bulunmaz

M94[b] 7 Gire şol müşrikīn Veyl ü ṭamuya
Olara emn ile amān bulunmaz

8 Yanalar āteş içre gėce gündüz
Hīç anda ᶜafv ile ġufrān bulunmaz

R78[a] 9 Pes anlar dėr zekātın vėrmez idi
Bulara ṣıdḳ ile īmān bulunmaz

10 Daḫı maḥşer günine ėdüp inkār
Ki bundan ilerü küfrān bulunmaz

11 Zekātın menᶜ ėdüp ḥaşre inanmaz
Kişide dėme sen ḫüsrān bulunmaz

12 Şular kim Ḥaḳḳa īmān getürürler
Hīç anlardan ᶜaẓīmü'ş-şān bulunmaz

13 ᶜAmel ḳılalar anlar ṣāliḥāne
Bulardan eyü bir insān bulunmaz

14 Olara ecir ėrişe ġayr-ı maḳṭūᶜ
İşinde anlaruñ şerrān bulunmaz

15 Vėre Ḥaḳḳ ol ḳadar anlara anda
Şu niᶜmetler aña şükrān bulunmaz[2116]

16 Yüzi döne olaruñ māhtāba

[2115] A'da 5. ve 6. beyitler yer değiştirmiş.
[2116] 15. beyit, M'de 20. sırada, mahlas beytinden sonra kaydedilmiş.

Ki hīç ancılayın raḫşān bulunmaz

17 Vėre aña Ḫudā köşkler serālar
Aña beñzer daḫı seyrān bulunmaz

18 Libāsı ola fāḫir hem maḳāmı
O resme dünyede ḳaftān bulunmaz

19 Şu gülzār-ı cinān içre girenler
Ṣafālar ėdeler pāyān bulunmaz

A107[a] 20 ḲULOĠLI söylemişler çoḳ ḥikāye
Sözüñ gibi velī destān bulunmaz

152

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2117]

قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۞ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ
مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ[2118]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ėy göñül ruḫsār-ı devlet ᶜarż-ı dīdār eylemez
Aña kim şol mürselīne bunda iḳrār eylemez

2 Dünyāya bir kerre gelürsin ya bu ġaflet nedür
Seni bunda gönderüp ol bir daḫı var eylemez

M95[a] 3 Ḫānḳāh-ı ġamda öpmezseñ şu yėrüñ dāmenin
Ol seni abdāl ėdüben keşf-i esrār eylemez

4 Girmeseñ ṣaḥn-ı melāmet içine Manṣūr-veş
Zülfi dārında seni dōst yine berdār eylemez

5 Her ṭabībüñ pāyına cān ile sürmezseñ yüzüñ
Ol senüñ bu derdüñe bir yaḫşı tīmār eylemez

[2117] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle’llâhu teᶜālā R; —M

[2118] قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۞ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ: “De ki: ‘O, Rahmân’dır. O’na iman ettik, yalnızca O’na tevekkül ettik. Siz, kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu yakında öğreneceksiniz!’ De ki: ‘Söyleyin bakalım: Suyunuz çekiliverse, size kim temiz bir akarsu getirir?’ (Mülk, 67/29-30).”

6 Geldüñ imdi buyurur Cebbār-ı ʿālem ṭurmayup
Şol ḥabībine bu dīn içinde hīç ʿār eylemez

7 Dėdi kim dė yā Muḥammed rabbüm ol Raḥmān durur[2119]
Daḫı bir kimse anuñ gibi il ü şār eylemez

R78b 8 Aña īmān getürüp aña tevekkül olmışuz
Ancılayın bir kişi ʿālemde hīç kār eylemez

9 Varlığından kim ki anuñ bunda ger āgāh ola
Hīç anuñ raḥm ıssı idügine inkār eylemez

10 Ehl-i ʿiṣyān biliserler dėr Ḫudā çün ʿan-ḳarīb
Şol ḍalālet ıssını dünyāda dīndār eylemez

11 Hem dė kim sen yā Muḥammed anları āgāh ėdüp
Ṣuyuñuz Ḥaḳ ḳaṭʿ ėderse kimse enhār eylemez

12 Şol aḳar ırmaḳlarıñuz var sizüñ kim biliñüz
Hīç olar olmasa kimse bāġ-ı gülzār eylemez

A107b 13 Ḳoyunuñuz hem deveñüz anuñ-ıla ṣulanur
Pāk ėder sizi yur arıdur o murdār eylemez

14 Hem açarsız ḫarcanup bāġ-ıla bostān eyleyüp
Sizde ol ṣu olmasa naḫl ü semenzār eylemez

15 Eger ol ṣu kesilüp aḳmasa bir ṣubḥ ėy ḳavim
Anı Ḥaḳdan ġayrı hīç bir kimse tekrār eylemez

16 Kim durur Rabbü'l-ʿulādan ġayrı ṣuyı yėrine
Getüren oldur gėrü ġayrısı iẓhār eylemez

17 Ḫalḳ-ı ʿālem cemʿ olursa kim o ṣuyuñ ḳaṭresin
Getüremezler anı-kim ḳaṣd-ı Cebbār eylemez

18 Ḳudret ile niʿmetin ḳullarına minnet ḳılur
Līk maḳṣūdınca ḫıdmet aña ḳullar eylemez

19 Kim ḳıla ḫıdmet şu maḳṣūdınca Rabbü'l-ʿizzete
Ḫıdmetinde ʿacz ėder bil-kim o muḫtār eylemez

[2119] Raḥmān durur: Raḥmāndur M

M95[b] 20 Ėy ḲULOĠLI sözlerüñ ᶜömren begenmez kimseler
Anuñ-içün böyle hīç bir kimse güftār eylemez

153

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[2120]

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ۞ إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ[2121]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Rabbü’l-ᶜizzetden meger kim ḫaşyet-i cān eylemez
İllā ᶜālimler durur dergāha ᶜiṣyān eylemez

2 Hīç olardan yoḳdur *aḫşā*[2122] dėdi Ḳurᵓān-ı mübīn
Kim olar fiᶜl-i ṣalāḥiyyetde noḳṣān eylemez

3 Hem oḳur anlar kitābu’llâhı fehm eyler ḳamu
Ḥaḳ yola gidüp o ẕerre deñlü ṭuġyān eylemez

4 Hem iḳāmet eyleyüp Ḥaḳḳa namāz ėder olar
Ḥaḳḳuñ emrini ṭutup ol terk-i erkān eylemez

5 Rabbü’l-ᶜizzet vėrdüginden ol-ḳadar infāḳ ėder
Kend’özini ḫalḳ arasında o mennān eylemez

A108[a] 6 Ol faḳīr olanlara infāḳ ėder sırr u cihār[2123]
Kimseye ẓulm eyleyüp bir şaḫṣı nālān eylemez

R79[a] 7 Ėder o eyle ticāret tā ki bula *len tebūr*[2124]
Yaᶜnī kim bāzār-ı maḥşer içre ḫüsrān eylemez

8 Ḳorḳar Allâhdan o mālın yoḳ yėre ṣarf ėtmeyüp

2120 Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M, R

2121 إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ۞ إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَ: “Allah’a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır. Şüphesiz, Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler (Fâtır, 35/28-29).”

2122 *aḫşā* (اخْشَى/يَخْشَى) : “...en derin huşu duyanlar (Fâtır, 35/28).”

2123 sırr u cihār: sırr u nihān A

2124 *len tebūr* (لَنْ تَبُورَ) : “...asla kesilmeyecek olan (Fâtır, 35/29).”

Ḥaḳ yolına vėrür ifsād eyleyüp ḳan eylemez

9 Bu ʿibādu'llâh ėder cānā o deñlü ihtimām
Ḫavf u ḫaşyetden özin bir laḥẓa ḫandān eylemez

10 Her ne kim eline girürse vėrür Ḥaḳ yolına
Nefsi ḥükmine girüp ol bāġ u bostān eylemez

11 Ḫaşyet-i Ḥaḳḳı ṭutar[2125] ṭutmaz cihānuñ zīnetin
Mālı isrāf eyleyüp pes ʿālī eyvān eylemez

12 Her ne bulur ise yėr ol ne olur ise giyer
Hīç ṭaʿāmında libāsında ol elvān eylemez

13 Olur ėtdügi ticāret hep maʿād içün anuñ
Ḫˇāce gibi maḫzenin laʿl-i Bedaḫşān eylemez

14 Bu ṣıfatlu ḳulları ʿafv ėtse ne_ola ol Ġafūr
Niʿmetine zīra bunlar bunda küfrān eylemez

M96[a] 15 Hem bular faḳr u fenāyı iḫtiyār ėtmiş durur
Devlet ile kendüyi tezyīn ėdüp şān eylemez

16 Bunlar ėderler cenāb-ı Ḥaḳḳa dāyim ḫidmeti
Māl u milki cemʿ ėdüp şehr içre dükkān eylemez

17 Kendüyi mestūr ėderler işbu resme aḫfiyā
Tā bizim gibi özrün dillerde destān eylemez

18 Olsa bir ḫidmetleri ḳalḳup ḳılurdı kendüler
Şöyle ḫādimler ṭutup ġayrıya fermān eylemez

19 İşbu evṣāf ile diñle Rabbü'l-ʿizzet anları
Ol-ḳadar vaṣf eyledi-kim ʿaḳlum iẕʿān eylemez

20 Ėy ḲULOĠLI bu senüñ dünyā vü uḫrā derdüñe
Ol ṭabīb-i Lem-yezelden ġayrı dermān eylemez

154

A108[b] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2126]

[2125] ṭutar: ṭutan A

وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ[2127]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ᴗ –/ – – ᴗ –/ – – ᴗ –/ – – ᴗ –

1 Biz ḳullara ġayrı kişi Ḥaḳ gibi iḥsān ėdemez
Bu cismümüz ṭopraġını bir kimse zī-cān ėdemez

2 Bir ġayrı ḳapuya varup ne deñlü feryād eyleseñ
Ol bu gözüñüñ yaşların laᶜl ile mercān ėdemez

3 Hīç bir ḳuluñ maḳṣūdını vėrmez meger illā İlâh
Ḳo salṭanat ṭursun seni kimse şütürbān ėdemez

4 Ḳurʾān içinde Lā-yezāl buyurdı bu minvāle pes
Bu mesʾeleyi ḥāl bugün Şāfiᶜ ü Nuᶜmān ėdemez

5 Dėdi saña vaḥy olınan cümle kitābu'llâha hep
Ṣıdḳ-ıla īmān getüre kim anı şeyṭān ėdemez

R79b 6 Hem senden evvel enbiyā geldiler uş nevbet ile
Vaḳt ėrişüp iẕn olmasa bir yėre cevlān ėdemez

7 Ger anlara şirk ėdesin yoġ ėder aᶜmālüñ Ḫudā
ᶜĀḳiller anı Ḥaḳ bilüp ḫāṭır perişān ėdemez

8 Saña gelen vaḥy-i mübīn senden ilerü gelene
Īmān getüren kişiler ṣıdḳında noḳṣān ėdemez

9 Eger ki şirk ėderseñüz aᶜmāliñüz iḥbāṭ[2128] olur
Siz ḫāsirīnden olasız maḥşerde lemᶜān ėdemez

10 Her kim saña vü hem senüñ öñüñçe gelen cümleten
Nebīlere şirk eylese cennātı seyrān ėdemez

M96b 11 İḳrār-ı imān ėtmese peyġamberine her kişi
Bāġ-ı behişti seyr ėdüp her yaña ṭayrān ėdemez

12 Ṣıdḳ u ḳabūl ile kişi Ḳurʾāna ṭutmasa ḳulaḳ
Ol merḳadini ᶜāḳıbet bāġ ile bostān ėdemez

[2126] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā A, —M

[2127] وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ: "Andolsun, sana ve senden önceki peygamberlere şöyle vahyedildi: 'Eğer Allah'a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun.' (Zümer, 39/65)."

[2128] iḥbāṭ: ihbāṭ M

13 Bu ḫalḳa-i ṣıdḳa girüp dėmese *yā hū* murṭabıṭ
Tā ḫānḳāh-ı raḥmetüñ içinde devrān ėdemez

A109[a] 14 Dėr yā Muḥammed sen bugün Allâhuña ḳıl ḫidmeti
Olġıl ᶜubūdiyyetde kim Ḥaḳ dėme ġufrān ėdemez

15 Şükr eyle aña rūz u şeb bil niᶜmetinüñ ḳadrini
Hīç sencileyin bir kişi ᶜālemde şükrān ėdemez

16 Ḥabībine bu resme söz söyleyiçek ol Lā-yezāl
Ḥaḳḳuñ sözine göre söz hīç bir süḫandān ėdemez

17 Ḥaḳḳa tevekkül ol göñül dāyim aña sıġınuben
Dīnüñ metāᶜın ḥıfẓ ėde düzd anı tālān ėdemez

18 Maḥşerde seni ṭamuya oldur ḳoyan hem çıḳaran
Emr eylemezse Lā-yezāl anı sürūşān ėdemez

19 Ol saña luṭf eyler ise hīç kimse māniᶜ olamaz
Ol menᶜ ėderse luṭfını saña bir insān ėdemez

20 ḲULOĠLI senüñ derdüñe andan ki dermān ėrmeye
Cümle cihānuñ ḫalḳı hep olursa Loḳmān ėdemez

155

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2129]

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا[2130]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Bunda yāri görmeyen anda nigārı göremez
Ḳışın efġān ėtmeyen evvel bahārı göremez

2 Meclis-i *ḳālū belā*’da[2131] görmeyen dostuñ yüzin

[2129] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle’llâhu teᶜālā R

[2130] وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا: “Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır (İsrâ, 17/72).”

[2131] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da, ‘**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, ‘Biz bundan habersizdik.’ dememeniz içindir (A’râf, 7/172).”

Rūz-ı maḥşerde gėrü ol Kirdgārı göremez

3 Muṣṭafā ile ezel bezminde bīʿat ḳılmayan
Kevs̱er ırmaġı ḳatında çār yāri göremez

4 Şol şeb-i hicrān[2132] içinde dünyāda ṣabr ėtmeyen
Şeb-pere gibi ḳalur ʿömren nehārı göremez

5 Ol kişinüñ kim gözi maʿlūl olursa dünyede
Eline vėrseñ anuñ bir yādgārı göremez

R80[a] 6 Dėr müfessirler bu āyet indi küffār üstine
Zīra yolın azup anlar rehgüẕārı göremez

M97[a] 7 Dėdi Rabbü'l-ʿālemīn dünyāda kim aʿmā ise
Āḫiretde yine hem dāru'l-ḳarār-ı göremez

A109[b] 8 Yaʿnī şerʿ-i Muṣṭafāya dāḫil olmayan kişi
Ḳalur aʿmā ḥaşre dek Firdevs ü nārı göremez

9 Şol ki Rabbü'l-ʿizzetüñ emrine ḳılmaz imtis̱āl
Düşer ol deryā-yı şirke hīç kenārı göremez

10 Kārbān-ı ehl-i taḳvāya tedāḫül ḳılmayan
Çalınursa kūs-ı rıḥlet ol ġubārı göremez

11 Yolını güm-rāh ėdenler dėdi Rabbü'l-ʿālemīn
Ol beyābān içre ḳalup il ü şārı göremez

12 Dāmen-i ḥablü'l-metine ṣıdḳ ile yapışmayan
Şöyle kim ʿAdn uçmaġında gül-ʿizārı göremez

13 Rāh-ı Ḥaḳḳı ṭutmayup anda ḍalāletle giden
Bāġ-ı Firdevs içre ol serv ü çenārı göremez

14 Mürselīni bunda inkār ėden aña beñzeye
Şehr içinde kūr olan āyinedārı göremez

15 Kāfir olup dünyede nāra giren kişi görüñ
Mīve-i bāġ-ı behişt içre enārı göremez

16 Dünyede güm-rāh olanuñ bir kişi ems̱ālidür

[2132] şeb-i hicrān: şeb-i ẓulmet R

İḫtiyār olsa hem aʿmā kār u bārı göremez

17 Dėr meşāyıḫ kim bugün Rabbin kişi farḳ ėtmese
Āḫiretde ḳalur aʿmā bir ü Bārı göremez

18 Yaʿnī ḳalb-i muṭmaʾīn olmasa dėr Mevlāsına
Ne ḳadar eylerse aña intiẓarı göremez

19 Āşinālık ėtmese dōst ile bunda şol kişi
Pes gėrü ġurbetde ḳalur ol diyārı göremez

20 Ėy ḲULOĠLI görmese bunda kişi dōst yüzini
Anda da mehcūr olup ol zülf-i yāri göremez

156

يَابُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ[2133]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Söyleyen ḳudret dilidür bunı insān söylemez
Nuṭḳ-ı Ḥaḳdur bunı sen ṣanma ki Ḳurʾān söylemez

A110[a] 2 Bu kelām-ı Lem-yezeldür hīç bunuñ tefsīrini
Her ne deñlü cehd ėderse ehl-i dīvān söylemez

M97[b] 3 Ḥaḳ resūline bu resm-ile buyurmışdur peyām[2134]
Söyleyen Ḥaḳdur bunı oğlına Loḳmān söylemez

4 Dėmiş ėy oġul namāzuñ ḳoma dīnüñ üzere
Ḳāyim ol dėdi aña bu sözi nādān söylemez

R80[b] 5 Ėy oġul dėr şol namāzı ḳoma ol Loḳmān Ḥakīm
Nuṭḳ-ı ḥikmetdür bunı diñle her insān söylemez

6 Emr-i maʿrūf olanı elden bıraḳma ėy oġul
Diñle atañ sözidür saña şütürbān söylemez

[2133] يَابُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ: "Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir (Lokmân, 31/17)."
[2134] peyām: beyān R

7 Daḫı nehy ėt münkerātdan nefsüñi eyle ḫalāṣ
Bu sözüm Ḥaḳ sözidür ġūl-i beyābān söylemez

8 Her ne-kim Ḥaḳḳ işle dėmedi sen anı işleme
Ėy oġul sözüm işit kim her[2135] süḫandān söylemez

9 Yaʿnī nehy ėtdi Ḫudā dünyāya māyil olma sen
Şol nekīr ü münkere māl-ı firāvān söylemez

10 Hem daḫı şeyṭāna uymañ dėdi düşmāndur İlâh
Ḥaḳḳ öñinde hīç senüñ yėrine şeyṭān söylemez

11 Gitdi ol ṣabr ile ne-kim saña ėrerse belā
Biline Ḥaḳdan o derd olmışdur iḥsān söylemez

12 Her emirde[2136] yaʿnī her işüñ içinde ṣabr ḳıl
Ḥaḳ dėdi *fāṣbir*[2137] anı gūş eyle destān söylemez

13 Bārī Loḳmān eylemiş böyle naṣīḥat oġlına
Ol ḳılurdı ġayrılar derdine dermān söylemez

14 Bu sözi Cebbār-ı ʿālem Muṣṭafāya bildürüp
Emr-i Ḥaḳdur kim o sālār-ı sürūşān söylemez

15 Bu dilüm aġzumda maḥbūs olısar bir gün benüm
Ḳılmayup aṣlā teneffüs niçe ezmān söylemez

16 Zīra Ḥaḳ yolına ḳurbān ėdiserler bu seni
Ėy göñül ʿādet degil ol-vaḳt ḳurbāñ söylemez

A110[b] 17 Ṭāḳ-ı eyvānınuñ altında çoḳ oldum intiẓār
Baña incinmiş gibi bilmem o cānān söylemez

18 Mūr-ı maẓlūmīne ḳaḳır mı bu devrüñ Āṣafı
Beste-leb ḳılmış dehān mühr-i Süleymān söylemez

19 Bezm-i şevḳinde bizümle merḥabā eylemedin
Ėy ʿaceb ne_oldı kim ol çeşm-i ġazālān söylemez

[2135] işit kim her: işit her kim M

[2136] emirde: murāda R

[2137] *fāṣbir* (وَاصْبِرْ) : "...sabret (Lokmân, 31/17)."

M98[a] 20 Rūzgār-ı ʿışḳ ile cūş eyledi ḳalbüñ yine
Ėy ḲULOĠLI sözlerüñ deryā-yı ʿUmmān söylemez

157

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2138]

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ۞ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا[2139]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

– – ᴗ / ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – –

1 Ėy bülbül-i Ḥaḳ yine bu gülzār ele girmez
H̬ār oldı cihān bāġı semenzār ele girmez

2 Vey h̬aste göñül ḳandasın uş merhem-i dilber
Hīç buncılayın bir dah̬ı tīmār ele girmez

3 Şol zülf-i dilārāya yapış ḥabl-i metīndür
Ger[2140] ṭutmaz iseñ sen anı ruh̬sār ele girmez

R81[a] 4 Gülzār ile zeyn eyle bugün bāġ-ı derūnuñ
Kim buncılayın bir dah̬ı enhār ele girmez

5 H̬ˇāb içre görür her kişi yārüñ bu h̬ayālin
İllā ki yine dāmen ü destār ele girmez

6 Ol ḥażret-i Ḥaḳ dėdi kelāmında işit var
Hīç buncılayın sevgilü güftār ele girmez

7 Her kim-ki dėdi ḳılsa seni dünyede tekẕīb
Kim eylesine bir ulu inkār ele girmez

8 Senden ilerü gelmiş ise cümle nebīler
Anları dah̬ı istemez ol çār ele girmez

9 Kim seni bugün sevmese anları da sevmez

[2138] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā R; —M
[2139] وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ۞ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا: "(Ey Muhammed!) Eğer seni yalancı sayıyorlarsa bil ki, senden önce de nice peygamberler yalancı sayılmıştır. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür. Ey insanlar! Şüphesiz Allah'ın vaadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın (Fâtır, 35/4-5)."
[2140] Ger: Kim R

Kim saña olan gibi bir iḳrār ele girmez

A111[a] 10 Kim sevse seni cümlesine getüre īmān
Pes buncılayın aṣṣılu bāzār ele girmez

11 Her işlerüñi dergeh-i aᶜlāya ṣımarlar
Tā bundan eyü dünyāda bir kār ele girmez

12 Hem dėdi ḫiṭāb ėdüp o Ḥaḳ cümle-i nāsa
Bir ḫoşça görüñ raḥmet-i Cebbār ele girmez

13 Gerçek durur uş vaᶜd Ḫudā ėtmeye ḫilaf
Bu sözi ṭutuñ laᶜl ü güherbār ele girmez

14 Dünyāda olan ṣaġlıġuña ḳılma ġurūrı
Bu ᶜömri gözet ol yine yek-bār ele girmez

15 Sen eyle yapış ṣıdḳ ile şol dāmen-i şerᶜe
Kim ancılayın ḳuytulu kuhsār ele girmez

M98[b] 16 Aldanma ṣaḳın dünyā ḥayātına be-zinhār
Bir daḫı meded ḫidmet-i ḥünkār ele girmez

17 Hem şām u seḥer ḳoma yüri ẕikr-i Ḫudāyı
Şol bāġ-ı cinān içre o gül-nār ele girmez

18 Yap āḫiretüñ milkini taḳvā ile dāyim
Bundaġı gibi bir daḫı miᶜmār ele girmez

19 Çıḳarma ṣaḳın ṣıdḳuñı şol ḫāne-i dilden
Bunuñ gibi hīç dünyāda envār ele girmez

20 Ḳurᵓāna ṣaḳın şübheyi ḳo bunda ḲULOĠLI
Hīç buncılayın dāmen ü destār ele girmez

158

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2141]

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا[2142]

[2141] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Pes bu āyet maʿnīsinde böyle dėr şāh-ı Ḥicāz
Ḥaḳḳ emānet cevherin çıḳardı fetḥ ėdüp rikāz

2 Anı ʿarż ėtdi semāvāta yėdi ḳat göklere
Hem yėdi ḳat yėrlere hem cümle ṭaġlara melāẕ

R81[b] 3 Dėdi kim benüm emānetüm durur ṣaḳlañ anı
Siz anı aṣlā ṣaḳınuñ żāyiʿ ėtmeñ ḳış u yaz

A111[b] 4 Pes nedür dėyüp anı bir bir suʾāl eylediler
Dėdi Ḥaḳ ṣavm u ġazā ile zekāt ile namāz

5 Daḫı ḥacc-ı istiḳāmetdür ki yaʿnī ṭoġrılıḳ
Birbirinden bunlar ayrılmaz işit ėy şāh-bāz

6 Farż vācib emr-i māʿrūf nehy-i münker cümlesi
Düzdi bir cevher içine bunları gūyā cihāz

7 İşbu ẕikr olanları bir cevher ėtdi Lā-yezāl
Kim emānetdür dėyüp gösterdi eyledi rimāz

8 Yėre göge dėdi kim bunı siz aluñ götürüñ
Size ḳılam āḫiretde cennet içre iʿtizāz

9 Sizi ḫoş ṭutam kim anda dürlü niʿmetler vėrem
Olasız ḳatumda benüm rūz-ı maḥşer ser-firāz[2143]

10 Bu emānetde velī vardur suʾāl ile cevāb
Yėrine getürmeyen taʿẕīb olısardur biraz

11 Bu sözi yėr gök işitdiler çü feryād ėtdiler
Tā kim iʿrāż eyleyüp her yėri ḳıldı iḥtirāz

M99[a] 12 Dėdiler yā Rabbenā tek bize eyleme suʾāl
Cennetüñ ṭursun biz anı dilemezüz bā-murāẕ

13 Biz senüñ her emrine semʿan ve ṭāʿan dėmişüz

[2142] إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا: “Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir (Ahzâb, 33/72).”
[2143] 9: —R

Līk ol ṣorı ḥisāba vėremezüz bir cevāz

14 Cümle iʿrāż ėdüben[2144] ḳaçdılar almaḳdan anı
Ādeme gönderdi Cibrīli Ḫudā keşf ėde rāz

15 Ādem atanuñ varup ėltdi ḥużūrına dėdi
İşbu ṭaşı yėr ü gök götüremedi görme az

16 Ḥażret-i Ādem anı dizine dek ḳaldırdı tā
Dėdi istersem daḫı yuḳaru iletem yoḳ mecāz

17 Ḳıldı Cebrāʾīl işāret gėrü ḳaldurdı hemān
Tā iletdi gögsine dek yėre ḳoyup oldı şāẕ

18 Yine ḳıldı pes işāret ḥażret-i Cibrīl aña
Ḳaldurup döşine aldı anı eylemedi[2145] nāz

A112[a] 19 Yėre ḳomaḳ istedi Cibrīl aña ṭursun dėdi
Sende ḳalsun bu emānet tā ki bulasın mefāz

20 Ėy ḲULOĠLI bildi Ādem pes neye uġraduġın
Başladı feryād u zāra diñlemez ol bī-niyāz

159

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2146]

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ[2147]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Gör şeḳāvet ehlini hīç enbiyāyı diñlemez
Ṣavt-ı Ḳurʾān gibi bir ʿālī ṣadāyı diñlemez

2 Ḥaḳ yola daʿvet ḳılur anlar ṭutar rāh-ı ḍalāl
Menzile ėrmek dilemez rehnümāyı diñlemez

3 Şol Ḫaremde Mefḫar-ı ʿālem oḳurken gāh gāh

2144 Cümle iʿrāż ėdüben: Cümlesi iʿrāż ėdüp R

2145 M'de "*eylemedi*" kelimesinin üstü çizilip çıkmaya "*ėtmedi*" yazılmıştır. Vezin gereği "*eylemedi*" tercih edilmiştir.

2146 Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R

2147 وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ: "İnkâr edenler dediler ki: 'Bu Kur'an'ı dinlemeyin. Baskın çıkmak için o okunurken yaygara koparın.' (Fussilet, 41/26)."

Ol zamān küffār-ı Mekke Muṣṭafāyı diñlemez

R82[a] 4 Birbirine dėrler idi ḳılmañ anı istimāʿ
Gör ʿadāvet eyleyüp Rabbü'lʿulāyı diñlemez

5 Cemʿ ėdüp oġlan uşaġın hem kilāb iḥżār ėdüp
Yaʿnī ol nāzil olan derde devāyı diñlemez

6 Ol baṣīretsizler anda çaġrışurlar ṭurmayup
Gözlerine lāzım olan tūtiyāyı diñlemez

7 Ol Muḥammed Muṣṭafā Ḳurʾān oḳurken ṭurmayup
Ehl-i Mekke çaġrışup ol cān-fezāyı diñlemez

M99[b] 8 Pes uşaḳlar çagrışup kelblerini ürdürüler
Ėy dirīġā müşrikīn ol ḳaşı yayı diñlemez[2148]

9 Yaʿnī maġlūb ėdüben[2149] Ḳurʾānı ibṭāl ėdeler
Bir alay küffār gör ol ḫūb edāyı diñlemez

10 Anları ol ṭurmayup ṭogrı yola irşād ėder
Pes olar aña ėdüp dürli cefāyı diñlemez

11 Budur aḳṣā-yı murādı ḳalblerinde anlaruñ
Vaz geçüp oḳumaya cāna ġıdāyı diñlemez

12 Tā ḥarīm-i Kaʿbede cemʿ olup eşrāf-ı Ḳureyş
Kendüler söyler dürūġ o meh-likāyı diñlemez

13 Bir yėre cemʿ olmış anda bir alay zāġ u kelāġ
Kim ne söyler añlayalar ol Hümāyı diñlemez

A112[b] 14 Tā ḳıyās ėder kim anlar diñlemezler Aḥmedi
Anı bilmezler ḳamusı kim Ḫudāyı diñlemez

15 İḥtirāzı budur anlaruñ işide bir kişi
Gele nā-geh dīne gire pes burayı diñlemez

16 Bā-ḫuṣūṣ inzāl olunmışdur şifā-yı ḳalb içün
Mübtelālar kim niçün gizlü şifāyı diñlemez

[2148] 8: —A
[2149] ėdüben: oluben M

17 Ḥaḳ ṣalā ḳıldı bize dāʿīdür Aḥmed cennete
Niçü bu ḳavm-i ġarāyib ol ṣalāyı diñlemez

18 Bir kişi gönderdi anı on sekiz biñ kāyināt
Bir kez ol dėmekle oldı hūy u hāyı diñlemez

19 Bir kişi indürdi kim açsa ḳanadın ʿāleme
Ḳaplar idi düpdüz ol kūh-ı feżāyı diñlemez

20 Bir kişiye indi anuñ-içün işbu yėr ü gök
Yaradıldı ėy ḲULOĠLI enbiyāyı diñlemez

160

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[2150]

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ[2151]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ol Resūl-i Kibriyā saña hevādan söylemez
Vaḥy-i Ḥaḳdur cümleten bād-ı ṣabādan söylemez

2 Dėdi emr ėtmez Ḫudā illā ʿibādet emr ėder
Nuṭḳıdur nuṭḳ-ı Ḫudā kibr ü riyādan söylemez

R82[b] 3 Ol cenāb-ı kibriyā söyler kelām-ı Lem-yezel
Sözidür maḥż-ı hidāyet bir yañadan söylemez

M100[a] 4 Size emr ėtmez velī emri ʿibādet eyler ol
Ḳullarından ėdüp imdād irtişādan söylemez

5 Şöyle kim iḫlāṣ ile ola dīnüñüz ḳāyime
Sizden ister Ḥaḳ diyānet iftirādan söylemez

6 Hem namāza ḳāyim oluñ hem zekāt ėdüñ edā
Emr-i Ḥaḳ budur size çun u çerādan söylemez

[2150] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü: —A, M
[2151] وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ: "Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir (Beyyine, 98/5)."

7 Enbiyānuñ sözleri ḳulları daᶜvetdür Ḥaḳa
Kimseden ücret dilemez hem kirādan söylemez

8 Dīn-i Aḥmed ḳāyim olsun dėyü geldi beyyināt
Naḳş-ı levḥ oldı gelen ḳurı semādan söylemez

A113[a] 9 Söyledügi anlaruñ oldı beyān ile belāġ
Şol eṭıbbā gibi Ḳānūn u Şifādan söylemez

10 Enbiyānuñ her sözi teblīġ olur uḫrā içün
Rind-i müflis gibi anlar kīmyādan söylemez

11 Pes dilerler kim gide ḳullar Ḥaḳuñ ḳulluġına
Kim müneccimler gibi ṣayf u şitādan söylemez

12 Budur anlaruñ murādı bula ḫalḳ fevz ü reşād
Nās-ı uḫar gibi şiddetle reḫādan söylemez

13 Feyż-i Ḥaḳdur bu kelāmu’llâh aḳar her cānibe
Vaḥy-i Rabbü’l-ᶜālemīndür *mā-ṭaġā*’dan[2152] söylemez

14 Saᶜy ėder ḫalḳ-ı cihānuñ ol nebī ıṣlāḥına
Ḳaṣd bu kim dėye illā’llâh o lā’dan söylemez

15 Ferd ü Rabbü’l-ᶜālemīn dünyāya olmışdur muḥīṭ
Ḳullara teklīf ėder ḫidmet ricādan söylemez

16 Ecrini Ḥaḳdan umarlar cümle yarın mürselīn
Kimseden şeyᵓ istemez ol ilticādan söylemez

17 Sözleri vaḥy-i İlâhīdür ṣabāḥ aḫşām hemān
Ḫalḳ içün pend ü naṣīḥat nā-revādan söylemez

18 Böyle kim dīn-i Muḥammed ḳāyim olmaḳlıḳ içün
Gökden indi işbu āyet kim feżādan söylemez

19 Dīn-i Aḥmed rāygān ṭuta cihānuñ yüzini
Kim dėmiş Ḳurᵓān bunı cānā sivādan söylemez

20 Bu ḲULOĠLI’nuñ kelām-ı Lem-yezeldür yazduġı
Şöyle dīvān eylemişdür cā-be-cādan söylemez

[2152] *mā-ṭaġā* (مَا طَغَى) : “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) **aşmadı** (Necm, 53/17).”

161

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ[2153]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

M100[b] 1 Kāfir ü füccār olan dāru'l-cināna giremez
Cennete ḳomazlar ol ʿālī mekāna giremez

A113[b] 2 Ḥaḳ dėmiş ehl-i kitāb anlar ki Naṣrānī Yehūd
Gelmeyüp īmāna dīn-i ʿālī-şāna giremez

R83[a] 3 Hep olar nār-ı ṭamu içre giriftār olalar
Bilmiş ol-kim anda kāẖ-ı Müsteʿāna giremez

4 Ger Yehūdī ger Naṣārā gelmese İslāma dėr
Rūz-ı maḥşer cennete bulup bahāne giremez

5 Hem şular kim müşrikīndür yaʿnī ṭaparlar büte
Reddolur dergāh-ı Ḥaḳdan āsitāna giremez

6 Anları nār-ı cehennem şöyle iḥrāḳ ėdiser
Çāre yoḳ ḳurtulmaġa dāru'l-emāna giremez

7 Dėr kelām-ı Ḥaḳ beriyyenüñ olar eşrārıdur
Ṭamuda ḳalup ṣusuz āb-ı revāna giremez

8 Rūz-ı maḥşer anları cennāta yaḳīn[2154] ėtmeyüp
Nitekim şeyṭān o bāb-ı āsumāna giremez

9 Bülbülān-ı ḳuds yėridür dėdiler bāġ-ı behişt
Añla her zāġ u zaġan ol gülsitāna giremez

10 ʿAdn-i aʿlā ḥażret-i Ḥaḳḳuñ civārıdur işit
Murġ-ı bāl u per-şikest bu āşiyāna giremez

11 Ger Yehūdī ger Naṣārā daẖı cümle müşrikīn
Bunda dīne gelmeyüp şol kim īmāna giremez

[2153] إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ: "Şüphesiz, inkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler. İşte onlar yaratıkların en kötüsüdürler (Beyyine, 98/6)."

[2154] yaḳīn: yaḳın M

12 Hīç Muḥammed Muṣṭafāya ėtmeseler iʿtiḳād
Tā kim anlar bunda nehc-i sālikāna giremez

13 Olalar tā kim cehennem içre cümle ser-nigūn
Ṣaḳlanur[2155] cennet olar dār-ı nihāna giremez

14 Ehl-i īmānuñ yėridür dėdi cennet Lā-yezāl
Eyle müʾminler durur ifsād u ḳana giremez

15 Ehl-i nāra ol-ḳadar taʿẕīb ėde Rabbü'l-ʿibād
Hīç olaruñ çekdügi vaṣf u beyāna giremez

16 Cehd ėder herkes şu dōstuñ bārgāhına hemān
Lākin aña ėrişüp bir nāzükāna giremez

17 Niçe kimse ehl-i īmāndan bile ol cennete
Cürmi eclinden dürişüp[2156] yana yana giremez

M101[a]-A114[a] 18 Āteşīn zencīr ile baġlarlar anda kāfiri
ʿArż-ı ḥāle Ḥayy u Ḳayyūm-ı cihāna giremez[2157]

19 Nitekim bunda bir ednā kimseyi ḥabs ėtseler
ʿArż-ı aḥvāl ėtmege ṣāḥib-zamāna giremez

20 Ėy ḲULOĠLI cidd ü cehd ile bu ʿaḳluñ şānesi
Şol rimāz-ı ṭurre-i ʿamberfişāna giremez

162

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2158]

وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ[2159]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ḫalḳ-ı ʿālem gerçi kim ėder hep emvāle heves
Vėrmez illā istedügi deñlü Ḳassām-ı eles

[2155] Ṣaḳlanur: Ṣaḳlanup R
[2156] dürişüp: ṭurışup R
[2157] A'da 17 ve 18. beyitler yer değiştirmiştir.
[2158] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M
[2159] وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ: "Allah, kullarına (tümüne birden) rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi. Fakat O, rızkı dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz O, kullarından hakkıyla haberdardır ve onları hakkıyla görendir (Şûrâ, 42/27)."

R83b 2 Basṭ ėdeydi Rabbü'l-ᶜizzet ḳullara erzāḳını
Aḳıdaydı üstlerine mālı gūyā kim Aras[2160]

3 Yėryüzinde bāġī vü ṭāġī olalardı ḳamu
Hīç faḳīr ü kāmrān olmazdı bārī pīş ü pes

4 Birbirine iᶜtibār ėtmezdi bu ḫalḳ-ı cihān
Birbirine kimseler olmaz idi feryādres

5 Herkesüñ miḳdārına göre vėrür Rabbü Cevād
Kimine bir ḳubbe-i ᶜālī kimine bir kümes

6 Ḥaḳ diledügi gibi taḳsīm ü taᶜyīn eylemiş
Kimini ᶜAnḳā-ṣıfat kimini eyler bir mekes

7 Cümleyi yeksān ėdeydi māl ile iġrāḳ ėdüp
İşleri cümle cihān ḫalḳınuñ olurdı ᶜabes

8 Kimse ne sulṭān olurdı kimse ne aña vezīr
Kimse ne bevvāb-ı zindānbān u ḥācib ne ᶜases

9 Ne olurdı muttaḳī ne mübtedī ne müntehī
Kim ne bāzirgān metāᶜ ıssı ne kervān ne ceres

10 Birbirine kimse baş indürmez idi dünyede
Kimse ḳarşusında ṭurmazdı kimesne dest-bes

A114b 11 Kimsenüñ ḳapusına bir kimse varmazdı henūz
Farḳ olunmazdı cihān içinde ᶜömren hīç-kes

12 Şimdi bunda bir kişi bir kimseye ḫidmet ḳılur
Bulur ol anuñ eliyle bu cihānda destres[2161]

13 Birbirine ḫidmet ėtmek ile ėrer devlete
Azucuḳ feyż alur andan kime olsa hem-nefes[2162]

M101b 14 İşbu resme eyle tertīb eylemiş Rabbü'l-ᶜibād
Ḫidmetine[2163] kiminüñ gendüm kimisine ᶜades

[2160] M'de çıkmaya "*ismü nehr fī-bilādi'l-ᶜAcem*" kaydı düşülmüş.
[2161] Bulur ol anuñ eliyle bu cihānda destres: Birbirine ḫidmet ėtmek ile ėrer devlete ses R
[2162] 13: —R
[2163] Ḫidmetine: Ḥürmetine R

15 Cümleyi hemvār ėdeydi ger o Ḳassām-ı ezel
Biri daʿvet ḳılsa birin vėrmeyeydi aña ses

16 Cümlesi yeksān olaydı māl ile erzāḳ ile
Olmayaydı ḫalḳ-ı ʿālem[2164] birbirine mültemes

17 Līk her birini bir ḥāl ile ḳılmış tesliye
Kimine ibl ü ġanem vėrmiş kimisine feres

18 Naḳş-ı ḳudret kim ezel levḥinde taṣvīr eylemiş
Ger ḫaberdār iseñ andan imdi cānā sözi kes

19 Çünki destūr-ı ezel vėrmiş risālet kimine
Kimini mesʿūd ėdüp ḳılmış aña kimin enes

20 Bilür aḥvālini ḳullaruñ Ḫabīr oldur Baṣīr
Ėy ḲULOĠLI aña ṣıġın ėtme dünyāya heves

163

Ḳāle'llâh:[2165]

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا ۞ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا[2166]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ḳılma Ḥaḳdan ġayrı hīç kimseden ėy dil iltimās
Var mıdur bir daḫı kimse ura bu milke esās

2 Rāvīler eydür Resūlu'llâha ṣordı müşrikīn
Kim bu üç şeyden ḫaber vėr bize gėydür iltibās

R84[a] 3 Birisi budur ki sen Aṣḥāb-ı Kehfi ḳıl beyān
Birisi kimdür Sikender gezdi Şām-ile Sivās

4 Birisi daḫı bize sen eylegil rūḥı beyān

[2164] ḫalḳ-ı ʿālem: ʿālem içre M
[2165] Ḳāle'llâh: —M, R
[2166] وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا ۞ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا: "Hiçbir şey hakkında sakın 'yarın şunu yapacağım' deme! Ancak, 'Allah dilerse yapacağım' de. Unuttuğun zaman Rabbini an ve 'Umarım Rabbim beni, bundan daha doğru olana ulaştırır' de (Kehf, 18/23-24)."

Ḥaḳ nebīseñ bunlaruñ üçinden eyle indirās

A115[a] 5 Pes işitdi bu suʾāli ol Resūl-i Kirdgār
Dėdi ėrte ben size vėrem cevābı añla rās

6 İn-şāʾa'llâh dėmedi ol-vaḳt unutdı Rabbini
Ol Ḫudā-yı lā-yezāle ėtmeden ḥamd ü sipās

7 Gelmedi birḳaç gün anda kesilüp vaḥy-i mübīn
Faḫr-ı ʿālem ıżṭırāba düşdi ol-dem bī-ḳıyās

8 Pes biraz müddet geçicek geldi Cebrāʾīl emīn
Şāh Maḥmūda ṣanasın geldi gėrü ḫāṣ Ayās

9 Sūre-i Kehfi getürdi aña bildürdi ḫaber
Kim yėdi nefer kişi bir ġār içinde is ü pas

M102[a] 10 Ol magārada bular yatmış uyumış bir zamān
Geçmiş üç yüz yıl ḳadar sen bunuñ-içün ḳılma yas

11 Birisi daḫı Sikender kim o gezmiş ser-te-ser
Ġarb u şarḳı hep ṭolaşmış sedd yapmış inṭimās

12 Yā Muḥammed dėdi hem rūḥ emr-i Ḥaḳdur bilmiş ol
Pes degildür ol yaradılmış bil anı lā-misās

13 Tā ki bir bir Ḥaḳ ḫaber vėrdi aña Ḳurʾān ile
Teşne iken ṣanasın ṣundı aña sükkerli tas

14 Bu kelām-ı lem-yezel çün-kim ġıdā-yı rūḥdur
Ṣanasın bāġ-ı nübüvvetden yetişdi bir kirās

15 Dėdi kim yā Cebreʾīl niçün baña tiz gelmedüñ
Dėr ki Ḥaḳḳ emr ėtmese ben yine gelmezdüm ḥirās

16 Kim bu āyeti aña inzāl ėdüp gösterdi ol
Ṭutar ol gūyā şarāb-ı erġuvānī ṭolu kās[2167]

17 Bir işi yarın ėderem dėyüci olma bu sen
Ḥaḳḳı añmayınca zinhār dėr aña ėy Faḫr-ı nās

18 Her ne ėdem dėseñ *illā en-yeşāʾa'llâhu*[2168] dė

[2167] kās: ṭas A, R

Her ḳaçan kim Rabbüñi unudasın ėy ḥaḳşinās

19 Rabbüñi teẕkār ėdüp her yėrde añ sen yā ḥabīb
Vėre tā ᶜAdn uçmaġında ol saña cevher libās

A115b 20 Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ kelāmın söylegil tefsīr ėdüp
Şöyle bir dīvān-ı ᶜālī ḳılmaḳ içün ur esās

164

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:

لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ۞ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ[2169]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ⏑ – –/ – ⏑ – –/ – ⏑ – –/ – ⏑ –

1 Her sözi ḳılma göñül tenzīl-i Ḳurᵓāna ḳıyās
Keyḳubāduñ taḫtın ėtme ᶜArş-ı Raḥmāna ḳıyās

2 Ḥaḳ kelāmı cümle sözlerüñ işit sulṭānıdur
Baḥr-ı Nīli eyleme deryā-yı ᶜUmmāna ḳıyās

R84b 3 Cehl ile düşme göñül berr ü beyābāna ṣaḳın
Eyleme her bāġı sen Firdevs-i Rıḍvāna ḳıyās

4 Sen berāber görme sāyir sözler ile Ḥaḳ sözin
Eyleme her mühre-i mühri Süleymāna ḳıyās

5 Ṭāhir olmayınca Ḳurᵓāna yapışma dėdi Ḥaḳ
Ḳılmaġıl anuñ sözin nuṭḳ-ı perīşāna ḳıyās

M102b 6 Dėr ki ol tenzīl-i Rabbü'l-ᶜālemīndür bilmiş ol
Her şütürbānı yüri eyleme sulṭāna ḳıyās

7 Kim bu sözdür kim cenāb-ı Ḥaḳ buyurdı bilmiş ol
Acı ṣuyı ėtme gel sen āb-ı ḥayvāna ḳıyās[2170]

8 Rabbü'l-ᶜizzet ḳulına anı hidāyet eyledi
Eyleme sen rehber-i ġūl-ı beyābāna ḳıyās

2168 *illā en-yeşāᵓa'llâhu* (إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ) : "**Ancak, 'Allah dilerse** yapacağım' de (Kehf, 18/24)."
2169 لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ۞ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ: "Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir. Âlemlerin Rabbinden indirilmedir (Vâkıa, 56/79-80)."
2170 7: —A

9 Ḳadrini bil imdi Ḳurʾān-ı ʿazīmüñ ėy göñül
Şol gül-i ḥamrāyı ėtme her muġaylāna ḳıyās

10 İmdi bu cennet libāsıdur senüñ ʿaybuñ budur
Her palāsı ėtmegil altunlu ḳaftāna ḳıyās

11 Ḥaḳ kelāmıdur melekler ʿaskeri gibi hemān
Eyleme cinnīleri cānā sürūşāna ḳıyās

12 Bir midür sāyir söz ile bu kelām-ı Lem-yezel
Bir ḫar-ı lengi gel eyleme küheylāna ḳıyās

13 Cevheridür sözlerüñ bu añlaġıl ėy muttaḳī
Ḳara ṭaşı ėtmegil laʿl-i Bedaḫşāna ḳıyās

14 Ḥaḳ kelāmıyla niçedür dėr iseñ sāyir süḫan
Ḳılma nā-dān olanı sen kāmil insāna ḳıyās

A116[a] 15 Siz yapışmañ buña illā ṭāhir oluñ dėdi Ḥaḳ
Eylemeñ Ḳurʾānumı siz gayrı destāna ḳıyās

16 Ḥaḳ teʿālādan nüzūl ėtmiş durur üstüñüze
Pāk u ṭāhir ṭutuñ anı ėtmeñ efsāne ḳıyās

17 Şol kelām-ı Ḥaḳ durur sāyir kelāmuñ serveri
Ėtme her ṭaşı göñül dürr-i Ṣıfāhāna ḳıyās

18 Cebreʾīl indürdi bunı bize Ḥaḳ gönderdi hem
Ḳılma ḥablu'llâh durur zülf ü zenaḫdāna ḳıyās

19 Ḥaḳ söziyle veznini fehm eylegil sāyir sözüñ
Hīç kevākib ola mı māh ile tābāna ḳıyās

20 Ėy ḲULOĠLI gel kelāmu'llâha āb-dest ile deg
Ėde-gör kendü_özüñi şol ehl-i īmāna ḳıyās

165

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2171]

[2171] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَالَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ۝ يَاوَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا[2172]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –

1 Ṭamuda ẓālimler dėye dünyāda kār ėtdük ᶜabes
Yoḳ yėrlere biz ẓulm ėdüp dār u diyār ėtdük ᶜabes

M103[a]-R85[a] 2 Ne_olaydı biz peyġambere dünyāda tābiᶜ oladuḳ
Rūz-ı cezāda kendümüz dėr şermsār ėtdük ᶜabes

3 Bu nāzenīn ᶜömrümüzi yoḳ yėrlere çürütmişüz
Yüce sarāylar yapuben naḳş-ı nigār ėtdük ᶜabes

4 Bunda bize fāyidesi olmadı āḫir n'ėdelüm
Cehd ėdüp anda rūz u şeb bāġ-ı çenār ėtdük ᶜabes

5 Anı ḳoyuben şimdi biz bunda tehī-dest gelmişüz
Cemᶜ ėtdügümüz māl u genc hep tārumār ėtdük ᶜabes

6 Biz de Resūlu'llâh ile bile ṭutayduḳ ṭoġrı rāh
Kendümüze şol kimseyi dōst dėyü yār ėtdük ᶜabes

7 Āteş olup bizi yaḳar cemᶜ ėtdügümüz sīm ü zer
Dėyeler anı biz niçün bār-ı şümār ėtdük ᶜabes

8 Ḥaḳḳuñ zekātın menᶜ ėdüp biz vėrmedük o dünyede
Tā kim faḳīr olanları çoḳ intiẓār ėtdük ᶜabes

A116[b] 9 Selāsil-i aġlāl ile pāyı giriftār eyledük
Māl-ı ḥarāmı cemᶜ ėdüp çoḳ çoḳ şikār ėtdük ᶜabes

10 Biz ṣanur idük yolımuz ṭoġrı ola yañlış imiş
Meᵓvā-yı menzilgāhımuz kim şimdi nār ėtdük ᶜabes

11 Şimdi melāmet eyledi bu maḥşer ehli hep bizi
Bārī şu fānī dünyede ᶜırż u veḳār ėtdük ᶜabes

12 Meger ḥarāmu'llâh imiş ḳılduḳ niçe fiᶜl-i şenīᶜ

[2172] وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَالَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ۝ يَاوَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا: "O gün zalim kimse, (çaresizlik içinde) ellerini ısırıp şöyle diyecektir: "Ne olurdu ben de peygamberle beraber aynı yolu tutsaydım! Yazıklar olsun bana, keşke falanı dost edinmeseydim!" (Furkân, 25/27-28)."

Niçe niçe maḥbūbı biz anda kenār ėtdük ᶜabes

13 Şimdi ḳamu bizüm ile nāra girürler n'ėdelüm[2173]
Ḳoyunları develeri dizüp ḳaṭār ėtdük ᶜabes

14 Kendümüzi ṭaġlar ile dünyāda yeksān añladuḳ[2174]
Niçe faḳīr olanları biz ḫāksār ėtdük ᶜabes

15 Ḥaḳḳuñ ᶜaṭā eyledügi erzāḳ ḳadrin bilmeyüp
Anuñ zekātın vėrmeyüp ġayra nis̱ār ėtdük ᶜabes

16 Şimdi hebā oldı hebā gitdi varup yoḳ yėrlere
Biz de bu fānī dünyāya çoḳ iftiḫār[2175] ėtdük ᶜabes

17 Ne_olaydı Ḥaḳḳuñ yolına bile Resūlu'llâh ile
Ayrılmayup gide idük andan firār ėtdük ᶜabes

18 Bu dünyeye meger İlâh ḳahr eyleyüp ḫışm eylemiş
Aña muḥabbet eyleyüp biz iᶜtibār ėtdük ᶜabes

M103b 19 Bu ḫod fenā-ender-fenā olacaḳ imiş ᶜāḳıbet
Kim ėy dirīġā bilmedük biz iştihār ėtdük ᶜabes

20 ḲULOĠLI ḳabrimüz bizüm olısar āḫir ḫār u ḫāş
Şimdi bu fānī dünyāda biz lālezār ėtdük ᶜabes

166

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[2176]

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ[2177]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

1 Cānā cihānı terk ėdüp ol Lā-yezāle ḳıl heves
Terk eyle ġayrı sözleri şīrīn maḳāle ḳıl heves

R85b 2 Kevs̱er şarābın içmege milk-i cihāndan göçmege

[2173] n'ėdelüm: n'ėdeler M
[2174] añladuḳ: eyledük A, R
[2175] iftiḫār: iᶜtibār R
[2176] şānühü: celālühü A, R
[2177] إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ: "Muhakkak ki, iyilikler kötülükleri giderir (Hûd, 11/114)."

Bāġ-ı cināna uçmaġa gel perr ü bāle ḳıl heves

A117[a] 3 Gel şöhreti dārātı[2178] ḳo hergiz fenā dünyāyı ḳo
Kes̱retdeki ġavġāyı ḳo Ḥaḳḳa viṣāle ḳıl heves

4 Bu nükteye merdāne baḳ gel başı ḳo meydāne baḳ
Her şeyʾe dervişāne baḳ ince ḫayāle ḳıl heves

5 Lāt u Menātı terk ėdüp māʾ-i Furātı terk ėdüp
Gel seyyiʾātı terk ėdüp özge ḫiṣāle ḳıl heves

6 ʿAhd-i nübüvvetde meger kim bir ṣaḥābe var idi
Ol vaḳtin ol baḳḳāl idi sen bu mis̱āle ḳıl heves

7 Nā-geh anuñ dükkānına ḥasnā-yı ʿaṣruñ birisi
Çıḳa gelüp dėdi aña sen bu cemāle ḳıl heves

8 Ḫurmā vü üzüm ne ise ṣatduġını isterlenüp
Aña göründi gerinüp dėr ḫadd ü ḫāle ḳıl heves

9 Bıraḳdı pes orta yėre İblīs o demde vesvese
Girdi pes anuñ göñline dėr bu ḍalāle ḳıl heves

10 Dėdi ṣaḥābī ol zamān ol ḫātūna içerü var
Seç eyüsin istedügüñ deñlü bu ḥāle ḳıl heves

11 Ḫātūn içerü giricek ṭutdı o baḳḳāl anı tiz[2179]
Öpdi biraz ḳucaḳladı bu ittiṣāle ḳıl heves

12 Çünkim ṣaḥābī[2180] bu işi ḳıldı ve nādim oldı tiz
Vardı Resūlu'llâha ol bu infiʿāle ḳıl heves

13 Dėdi-kim işit yā Resūl ben bir günāh işlemişem
Hep mācerāyı söyledi bu intiḳāle ḳıl heves

14 Dėdi ṣaḥābī yā Resūl nedür ʿuḳūbetüm benüm
Dėdi Resūlu'llâh aña işit bu ḳāle ḳıl heves

M104[a] 15 Evvel namāzı ḳılalum vaḥye olalum intiẓār
Ḥaḳ görelüm ne emr ėder ol bī-zevāle ḳıl heves

[2178] şöhreti dārātı: şöhret-i Dārāyı A
[2179] Ḫātūn içerü giricek ṭutdı o baḳḳāl anı tiz: Çünkim ṣaḥābī ḫātūnı ṭutdı içerüde anı R
[2180] Çünkim ṣaḥābī: Ṣaḥābī çünkim R

16 Nādim oluben ol kişi Ḥaḳḳa tażarruᶜ eyledi
Āb-dest alup ḳıldı namāz ol bī-mis̱āle ḳıl heves

17 Anlar namāz eyler iken emr eyledi Rabbü'l-ᶜibād
Ėrişdi gökden Cebreᵓīl bād-ı şimāle ḳıl heves

A117[b] 18 Bu āyeti indürdi pes ḥasene ėde her kişi
Gider anuñ seyyiᵓesi sen bu kemāle ḳıl heves

19 Her kim ḳılursa bir günāh bir vaḳt namāz ėtse o dem
Bu rāvīdür dėdi anı āb-ı zülāle ḳıl heves

20 ḲULOĠLI cürmüñ var ise baḳma çoġına azına
Gel tevbeye gel tevbeye ol Lā-yezāle ḳıl heves

167

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2181]

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ[2182]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Pārsa olur olanlar pārsāya hem-nefes
Kim olan ṣıddīḳ olurlar enbiyāya hem-nefes

R86[a] 2 Ḥaḳ kelāmu'llâh içinde anları medḥ eyledi
Şol-kim dünyāda oldı cūd u seḫāya hem-nefes

3 Rabbisinüñ yolına bir aḳça vėrse bir kişi
On o deñlü ėde Ḥaḳḳ anı ġınāya hem-nefes

4 Ger yüz aḳça vėrür ise bin vėre Allâh aña
Ola biñ aḳça ḳadar anda ṣafāya hem-nefes

5 Ger biñ aḳça vėrür ise Ḥaḳḳ aña on biñ vėre
Ṣankim olmış o cihānda aġniyāya hem-nefes

6 Her ne deñlü vėrse Allâh ᶜışḳına ol muttaḳī

[2181] Ḳāle'llâhu teᶜālā: — A

[2182] مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ: "Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez (En'âm, 6/160)."

Pes ola iki_ol-ḳadar anda rıżāya hem-nefes

7 Bir kişiden dėdi Ḥaḳ gelse eger bir seyyiʾe
Ḥaḳ ḳılur anı kim ol-deñlü belāya hem-nefes

8 Bir kişi ėtse mürüvvet mālını infāḳ ėdüp
Rabbisi ėder anı ehl-i ʿaṭāya hem-nefes

9 Bir kişi ḳılsa şeḳāvet Ḥaḳḳa ʿāṣī oluben
Ḳılur anı Ḥaḳ da lā-büdd iştiḳāya hem-nefes

10 Yaʿnī ẓulm ėdüp birinüñ alsa ol bir ḥabbesin
Ėder Allâh anı bir ehl-i cefāya hem-nefes

M104[b] 11 Birine bir ikisine iki üçine ol üç
Ėtdügi deñlü ola renc ü ʿanāya hem-nefes[2183]

12 Her neye taḳlīd ėderse ėrişe taḳlīdine
Ḥaḳḳı taḥḳīḳ eylese ola liḳāya hem-nefes

A118[a] 13 Eyü aʿmāl ėdene vėre Ḫudā on ol-ḳadar
Ola cennetde Resūl-i kibriyāya hem-nefes

14 Yaramaz aʿmāl ėdene vėriser mis̱lin yine
İşledügi deñlüce tīr-i ḳażāya hem-nefes

15 Bir eyüye on vėre bir dāne keme gėrü bir
Her ne ise olısar ol mācerāya hem-nefes

16 Bir kişi ṣāḥib-saʿādet ḫidmetin ḳılsa müdām
Pādişāh olur olan dėrler Hümāya hem-nefes

17 Bir kişi dāyim faḳīr ile celīs olsa idi[2184]
Dėr faḳīr olur olan bunda gedāya hem-nefes

18 Bir marīża ḫidmet ėtseñ ol sirāyet eyleye
Mübtelā olur olanlar mübtelāya hem-nefes

19 İmdi Ḫallāḳ-ı cihānuñ emrini ėdüp ḳabūl
Varını olur vėren anda Ḫudāya hem-nefes

[2183] 11: —A
[2184] idi: dėdi R

20 Vėr ḲULOĠLI varuñı Allâh[2185] Resūlu’llâh içün
Yarın ėde Ḥaḳ seni ol Muṣṭafāya hem-nefes

168

قَالُوا يَاهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ[2186]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün
– – ᴗ / ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – –

1 Senden bize ger olur ise ẕerre naẓar bes
Tekrār ola mı ḳanda çü bir kerre ḫaber bes

R86b 2 Bīnī-i dile ėrer ise būy-ı laṭīfüñ
Getürmek içün anı bize bād-ı seḥer bes

3 Şāh olmaḳ içün memleket-i mesned-i yāre
Bir köhne külāh ile ʿabā tāc u kemer bes

4 Biz geldük aña ṭutmasa bir kimse nebīnüñ
Ṭutmasa idi sözlerini aña żarar bes

5 Ġalebe ėdüp ḳavmi dėmiş Hūd nebīye
Şol beyyineler eyledüñ iẓhār-ı es̱er pes

6 Kim muʿcizeyi bize getürdüñdi Ḫudādan
Ḥuccetler anı eyledüñ ol-deñlü meger bes

A118b-M105a 7 Biz bunlar ile dīnümüzi bıraġamazuz
Biz ėdemezüz bu söz ile anda sefer bes

8 Bütlerümüzi terk ėdüben biz senüñ-içün
Terk eylememek dīnümüzi bize hüner bes

9 Anları ḳoyup biz saña yā niçe uyalum
Şol tīr-i ḳażā dėdigüñe kim bu siper bes

10 Sen Rabbüñi gör bize yėter Rabbimüz elʾān
Dilsüz ola ger dillü ola bize ḥacer bes

2185 Allâh: bunda R
2186 قَالُوا يَاهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ: “Dediler ki: ‘Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin. Biz de senin sözünle ilâhlarımızı bırakacak değiliz. Biz sana iman edecek de değiliz.’ (Hûd, 11/53).”

11 Bil anı saña biz ki şu müʾmin olamazuz
Biz bize bugün ėtdügümüz seng-i meded bes[2187]

12 Dīnüñde senüñ nefᶜ ü żarar görmedük aṣlā
Biz bulduġumuz kendümüze laᶜl ü güher bes

13 Maᶜlūm ola ki her kişi muᶜtādını terke
Rāżī olamaz kendü ḫūyı aña durur bes

14 Ger ḫayr ola şer her ne ise kişiye muᶜtād
Ġayrıyı ḳoyup şām u seḥer anı ṭutar bes

15 Böylesinedür imdi gözet sen de her ᶜaṣruñ
Muᶜtād olanı her kişi ġāyetde sever bes

16 Terk ėtmez anı meger ėde Tañrı hidāyet
Zehr olsa daḫı yėdücegi aña şeker bes

17 Zaḳḳūm ise de ol kişinüñ bunda ġıdāsı
Muᶜtādı ise olur aña lüʾlüʾ-i ter bes

18 Şer işleri sen eyleme hā dünyede muᶜtād
Āgāh olugör ol kim işüñ nāra şerer bes

19 Ḫayr işleri gel ṣubḥ u mesā eyle sen ėy dōst
Ne sen ḳalasın ne işüñ eyleye güẕer bes

20 ḲULOĠLI’na ger ola senüñ ẕerre nigāhuñ
Uçmaġa anı ḳoymaġa ol aña yėter bes

169

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[2188]

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ[2189]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

[2187] 11: —A

[2188] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M, R

[2189] اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ: “Allah, yeryüzünü sizin için karar kılma yeri, göğü de binâ yapan; size şekil verip de şekillerinizi güzel kılan ve sizi temiz şeylerle rızıklandırandır. İşte Rabbiniz Allah! Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir (Mü’min, 40/64)!”

– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

A119[a]-R87[a] 1 Ḥaḳ teʿālā yėri gögi gör nice var[2190] eylemiş
Küntü kenzen[2191] cevherin dünyāda[2192] iẓhār eylemiş

2 Buyurur Rabbü'l-ʿulā ḳılduḳ dėyüp arżı ḳarār
Kendü ḫalḳ ėtdügini Ḳurʾānda iḳrār eylemiş

M105[b] 3 Hem semāyı yėrüñ üstinde binā ḳılduḳ dėyüp
Yėr ü gök benüm dėyüp bu resme güftār eylemiş

4 Kim buyurdı aḥsen-i ṣūretde ḫalḳ ėtdük sizi
Ṣūret-i insāna ol bir ḫoşça tīmār eylemiş

5 Hem sizüñ dėdi Ḫudā erzāḳıñuz ḳıldum ḥelāl
Bāġlar içre daḫı envāʿ-ı es̱mār eylemiş

6 Şöyle kim ṣūretger olup ḳıldı envāʿ-ı ṣuver
Heyʾet-i insāna ol zülf ile ruḫsār eylemiş

7 Hem bize vėrmiş durur dürlü niʿmetden Lā-yezāl
Hem fevākih hem daḫı ol niçe enhār eylemiş

8 Hem ḥüsün vėrmiş hem ol ṣıḥḥat hem ol niʿmet bize
Daḫı süknā daḫı meʾvā daḫı gülzār eylemiş

9 Hem maḳādir hem menāzil işbu nāsa vėrdi Ḥaḳ
Kimini azġun yaratmış kimi dīndār eylemiş

10 Her birin bir ḥāl ile ol şeh tesellī eyleyüp
Kiminüñ yėrini cennet kimini nār eylemiş

11 Kimine vėrmiş sarāy-ı dilgüşā kim oturur
Kimini faḳr-ıla Rabbüm çār-nā-çār eylemiş

12 Eyle Rabbü'l-ʿālemīndür kim ziyāde ėder ol
Kimisine leşker-i emlāke serdār eylemiş

13 Eyle Rabbü'l-ʿālemīndür kim berakātın vėrür
Artırup ḳullarınuñ erzāḳın īs̱ār eylemiş[2193]

[2190] var: ḫalḳ A, R
[2191] *Küntü kenzen* (كنت كنزا مخفيا فأحببت أن أعرف فخلقت الخلق لأعرف): "Ben gizli bir hazine idim; bilinmemi istedim ve mahlûkatı yarattım (Hadis için bk. Aclûnî, *age.*, s. 132.)."
[2192] dünyāda: dünyāya A

14 Eyle Rabbü'l-ᶜālemīndür rızḳını ḫalḳuñ mezīd
Eyleyüp gün gün ziyāde şöyle idrār eylemiş

15 Eyle Rabbü'l-ᶜālemīndür kimin ėtmiş enbiyā
Kimisini kendüsine ehl-i inkār eylemiş

16 Eyle Rabbü'l-ᶜālemīndür şehre vālī kimisin
Kimini bir gūşesinde şehrüñ ᶜaṭṭār eylemiş

A119[b] 17 Eyle Rabbü'l-ᶜālemīndür kimine zindānı cāy[2194]
Kimisinüñ ol maḳāmını semenzār eylemiş

18 Eyle Rabbü'l-ᶜālemīndür kimin ėdüp kümmelīn
Kimisini ḫalḳuñ arasında ebrār eylemiş

19 İşbu tertīb içre Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm içre[2195] bize
Bildürüp keyfiyyetini bir bir iḫbār eylemiş

M106[a] 20 Ėy ḲULOĠLI ol Kerīm ü Lā-yezāle ḳıl sipās
K'anuñ-içün kim seni ᶜālemde ol var eylemiş

170

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2196]

إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ۞ فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا
حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ[2197]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
◡ – – –/ ◡ – – –/ ◡ – – – / ◡ – – –

R87[b] 1 Ḫudā şol[2198] ḥażret-i Lūṭı ki ḳavmi üzre var ėtmiş
Arasında niçe yıllar kim ol ḳavmüñ ḳarār ėtmiş

2 Livāṭa fiᶜline anlar döşenmişler ṣabāḥ aḫşām

[2193] 13: —A
[2194] zindānı cāy: zindān-ı çāh A
[2195] içre: ile A, R
[2196] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M
[2197] إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ۞ فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ:
"Onların azabla buluşma zamanı sabahtır. Sabah yakın değil midir? (Azap) emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik. Üzerine de pişirilmiş balçıktan taşlar yağdırdık (Hûd, 11/81-82)."
[2198] şol: ol A

Ki Lūṭ ol ḳavmi nehy ėdüp o ḳavm andan firār ėtmiş

3 O menᶜ ėtdükçe anları olar daḫı beter olur
Görüp aḥvālin anlaruñ Ḫudāya iᶜtiẕār ėtmiş

4 Duᶜāsı müstecāb olup ki gelmiş Cebreʾīl aña
Beşer şeklinde ol Lūṭuñ evinde istitār ėtmiş

5 Güzel oġlana kendüyi temeṡṡül ḳıldı Cebrāʾīl
Daḫı Mīkāʾīli bile yanınca ġamgüsār ėtmiş

6 İki maḥbūb olup anlar şu Lūṭa oldılar mihmān
Bu kez ḫātūnı ol Lūṭuñ buları āşikār ėtmiş

7 Varup ḳavmine bildürdi dėdi imdi görüñ Lūṭı
Sizi menᶜ ėder oġlandan velī kendü şikār ėtmiş

8 İşidüp görmege geldi bu kez ḳavm anları anda
Ne görseler iki maḥbūb cemālin şuᶜledār ėtmiş

9 Bular aña ṭamaᶜ ėdüp pes almaḳ diledi fi'l-ḥāl
Dėdi Lūṭ anlara var mı ḳonuġın şermsār ėtmiş

10 Baña mihmān olup bunlar ṣıġını geldiler bu şeb
Cihānda var mı bir kimse ki sizüñ gibi kār ėtmiş

A120[a] 11 Melekler ıżṭırāb içre pes anda gördiler Lūṭı
Dėdiler ḳorḳma kim Rabbüñ saña ᶜavnini yār ėtmiş

12 Bizi gönderdi hem saña bu ḳavmi ėdevüz helāk
Bular maḳᶜadlerin añla cehennem içre nār ėtmiş

13 Ki vaᶜde ėtdi ol Allâh ṣabāḥ vaḳtinde bi'l-külli
Helāk eyleyevüz bunlar yėrini mūr u mār ėtmiş

14 Bu resm-ile ḫaber vėrüp melekler ġāyib oldılar
O ḳavmüñ arasından Lūṭ o şeb terk-i diyār ėtmiş

15 Teᶜāle'llâh ᶜaẓīmü'ş-şān ki Cebrāʾīli göndermiş
Ṣabaḥ vaḳtinde anlaruñ diyārın tārumār ėtmiş

M106[b] 16 Kelāmında buyurmışdur getürdük altın üstüne
Ḳamusın yėre yutdurup oları sengsār ėtmiş

17 Pes altı pāre şehri dėr çıḳarup göge Cebrāʾīl
Başın aşaġa eyleyüp zemīne ol ġubār ėtmiş

18 Yėr içre eyleyüp ihlāk daḫı yaġdurmış ol ṭaşlar
Olaruñ yėrini anda ki bir ṣu intişār ėtmiş

19 Bu fiʿl ile Ḥaḳ anları yėre ḫasf eylemiş şāhā
Bu āyetle beyān ėdüp ne resme ḫor u zār ėtmiş

20 Kelāmu'llâha tefsīre niçe ḳādir dilüm bilmem
ḲULOĠLI istimāʿ ėdüp bu resme iʿtibār ėtmiş

171

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2199]

R88[a]

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ[2200]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 İşbu āyet maʿnīsin tefsīr ėder kim var imiş
Bir rivāyetde dėdiler Aḥmed-i Muḫtār imiş

2 Dėdi gördüm Rabbümi düşüm içinde bir gėce
Aḥsen-i ṣuretde ġāyet[2201] gūyā bir dilber imiş

3 Çehresi bir dilber-i raʿnāya beñzer beñzemez
Baña göründi meger ol Īzid-i Cebbār imiş

4 Ol-ḳadar vardum yaḳīn aña elini boynuma
Ḳodı-kim meger ezel ḥubbı benümle yār imiş

A120[b] 5 İki yaġrınum arasında yed-i yümnāsını
Ḳoyuben baña bu sözi dėyen o Ġaffār imiş

6 Elinüñ ṣovuġı teʾs̱īr ėtdi baña ol-ḳadar
İki memem arasında ṣanasın aḳ ḳar imiş

[2199] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R
[2200] وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ: "İşte böylece İbrahim'e göklerdeki ve yerdeki hükümranlığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun (Enâm, 6/75)."
[2201] ġāyet: gördüm R

7 Yüzini gördüm sevindüm cānum ėtdi iftiḫār
Beñzemez hīç kimseye ol bir güzel ruḫsār imiş

8 Dėdi baña yā Muḥammed hīç bilür misin bu sen
Bu meleklerüñ işi kimüñ-çün istiġfār imiş

9 Hem baña ʿarż eyledi arż u semā esrārını
Nitekim İbrāhīme gösterdügi dīdār imiş

10 Böyle dėr Ḳurʾān içinde ol Kerīm ü Bī-zevāl
Ḥażret-i İbrāhīmüñ ḳılduġı ol iḳrār imiş

11 Dėdi İbrāhīme gösterdüm semānuñ leşkerin
Ol melekler kim ḳamu endāmı hep envār imiş

M107[a] 12 Hem daḫı arż içre olan ne ki var pinhān u ġayb
Ol Ḫalīlu'llâha meger kim bular aḫbār imiş

13 Bunları görüp bize īmān getürdi dėdi Ḥaḳ
Anuñ-içün müşrikīnden ol meger bīzār imiş

14 Anuñ-içün ṣıdḳ ile oġlını ḳurbān eyledi
Anuñ-içün nār-ı Nemrūd pes aña gülzār imiş

15 Anuñ-içün Kaʿbetu'llâha pes ol urmış esās
Anuñ-içün keşfi çoḳdur ṣāḥib-i esrār imiş

16 Niçe gösterdi ise İbrāhīme Rabbüñ Ġafūr
Anuñ-ıla Faḫr-ı ʿālem hem bile hemvār imiş

17 Dėr Resūlu'llâh baña üç kerre ṣordı Lā-yezāl
Yā Muḥammed dėr melekler ne dėyüp yalvar imiş

18 Ben dėdüm kim yā İlâhī sen bilürsin bilmezem
Bilürem ol-deñlü cümle saña ḫidmetkār imiş

19 Dėdi anlaruñ içün bunlar baña ḳılur niyāz
Şol-ki ḳıla dün namāzı hem işi eẕkār imiş

A121[a] 20 Hem ṭaʿāmını yėdüre ḫalḳa vėre hem selām
Ėy ḲULOĠLI kim bular hep cümlesi aḥrār imiş

R88b Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2202]

فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۞ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا[2203]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlü/mefāᶜīlü/feᶜūlün

– – ˬ / ˬ – – ˬ/ ˬ – – ˬ/ ˬ – –

1 Ol ḥażret-i Ḥaḳ bu sözi Ḳurᵓāna getürmiş
Rāvīler anı böylece tibyāna getürmiş

2 Ata vü ana olsa eger pīr ü bunamış
İslāmuñ eli anları īmāna getürmiş

3 İmdi olaruñ dėme ṣaḳın yüzine ḳarşu
Anları Ḫudā birr ile iḥsāna getürmiş

4 Öf dėme dėdi ikisine söylemegi ḳo
ᶜÖmrini olar ᶜaḳl-ı perīşāna getürmiş

5 İstedügini anlara vėr ḳılma tehī-dest
Anlar seni bu ṣūret-i insāna getürmiş

6 Hem söyledügüñ vaḳti dėdi anlara Mevlā
Söyle eyü söz tā ki nerīmāne getürmiş

7 Söyleñ olara dėdi Ḫudā ḳavl-i kerīmi
Anlar seni bil bunda kerīmāne getürmiş

M107b 8 Dünyāda ḥayātuña sebeb oldı olar pes
Biñ cehd ile bu ḳubbe-i devrāna getürmiş

9 Evvel kim ana raḥmine sen niteki düşdin
Kim seni olar dünye-i virāna getürmiş

10 Bir niçe zamān müddet ile rāh-ı ᶜademden
Tā seni olar sāḥil-i ᶜummāna getürmiş

11 Maᶜṣūm iken anları nice ulu bilürseñ

[2202] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —A, M

[2203] فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۞ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا: "Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara 'öf!' bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: 'Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.' (İsrâ, 17/23-24)."

Kim sizi olar ᶜālem-i seyrāna getürmiş

12 Ḳanatlarınuñ altına siz başuñuzı dėr
Ṣoḳuñ dėdi destār ile dāmāna getürmiş

13 Hem anlar içün dėdi ḳıluñ işbu duᶜāyı
Anlaruñ içün Ḥaḳ sizi ġufrāna getürmiş

A121[b] 14 Yā Rabbi dėgil atam ile anama raḥm ėt
Kim beni olar besleyüp eyvāna getürmiş

15 Raḥm eylediler ise nice baña ṣaġīran
Besleyü beni tā ki bu ezmāna getürmiş

16 Sen anları da raḥm ėdüben maġfiret eyle
Nitekim olar beni bu evzāna getürmiş

17 Ata vü ana ḥaḳlarını yėrine ḳomaḳ
Güçdür kim ola anları erkāna getürmiş

18 Kim ola cihān içre ḳıla anları rāżī
Kim ola anuñ peykine bir dāne getürmiş

19 Şol nemle şebīh oldı ataya olan eylük
Çegirge budın pīş-i Süleymāna getürmiş

20 Ata vü ana ḥaḳḳını kim ėdiser icrā
ḲULOĠLI yazup defter-i dīvāna getürmiş

173

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2204]

R89[a]

اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا
الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ
وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ[2205]

[2204] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R

[2205] اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ: "Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur. O'nu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Kim bu āyet maʿnīsin[i] eyle Mevlā söylemiş
Dėyen Allāhdur dėme levḥ-i muʿallā söylemiş

2 Dėr müfessirler bunı Allâh odur kim ġayrı yoḳ
Ben ilâham dėyü ṣanma kim Mesīhā söylemiş

3 İftirādur dėyü Ḳurʾān ḥaḳḳına vėrdi ḫaber
Anı kendü yanlarından hep Naṣārā söylemiş

M108[a] 4 Yoḳdur Allâhuñ şerīki dėdi gėrü kendüsi
Şol lisān-ı Cebreʾīlden ol ne aʿlā söylemiş

5 Oldur Allâh yoḳdurur ġayrı ilâh illā ki hū
Vāḥidiyyet maʿnīsin cemʿ olup esmā söylemiş

6 İsm-i Hū ḥaḳḳında dėmiş Faḫr-ı Rāżī ḥażreti
Kendü tefsīrinde birḳaç dürlü maʿnā söylemiş

7 Cümle esmā kevn ile dėdi taʿalluḳ eyledi
Līk Hū isminüñ olmaz dėyü raʿnā söylemiş

A122[a] 8 Eyle Allâh ki ṣıfātı Ḥaydurur vėrür ḥayāt
Bu benüm sözüm degildür cümle dünyā söylemiş

9 Bunca eşyānuñ ḥayātı hep ḥayātıdur Ḥaḳuñ
Birliginüñ ḥuccetine nāsı imżā söylemiş

10 Eyle Allâh kim ṣıfātıdur daḫı Ḳayyūm anuñ
Yėr ü gök benüm ḳıyāmumla dėyüp hā söylemiş

11 Dėdiler ism-i aʿẓamı Ḥayy u Ḳayyūm ismidür
Bu sözi ḥāl dili ile kim müsemmā söylemiş

12 Dėr ṣıfātı Ḥayy u Ḳayyūm olduġı-çün Lā-yezāl
Kevni ṭutar dėyüp ol ḳaşları ṭuġrā söylemiş

13 On sekiz biñ ʿālem elinde şu şīşe gibidür

---

bulunacak kimdir? O, kulların önlerindekileri ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na güç gelmez. O, yücedir, büyüktür (Bakara, 2/255)."

Dėyü teşbīh eyleyüp bu sözi dānā söylemiş

14 Ḳāyim olsa bir kişi olsa elinde bir şīşe
Uyumaḳ ḳābil mi dėyüp bunı cānā söylemiş

15 Zīra Rabbü'l-ʿizzeti nevm ü sine aḫẕ eylemez
Dėyü tefsīrinde şu Ḳāḍī temāşā söylemiş

16 Anuñ-içün kim semāvāt u zemīn elindedür
Bunı nā-bīnā nice fehm ėde bīnā söylemiş

17 Hem daḫı cümle kelāmuñ seyyidi Ḳurʾān olur
Dėyüben bunı Resūlu'llâh ne zībā söylemiş

18 Baḳaranuñ sūresidür seyyidü'l-Ḳurʾān dėyü
Diñle bir ḫoş bu sözi zülf-i semen-sā söylemiş

19 Āyetü'l-kürsī olupdur seyyidi anuñ daḫı
Bu ḥadīs̱i işidüp aʿlā vü ednā söylemiş

20 Oḳuyup bir bir melekler işidüp yazduk bugün
Ėy ḲULOĠLI şiʿrüñi evvel S̱üreyyā söylemiş

174

M108[b]- R89[b] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[2206]

وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى[2207]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḳıyāmet güni olunca[2208] olısar intiẓār āteş
Ḫudā fermān ėde ān rūz ki Cebrāʾīl biyār āteş

A122[b] 2 Ṭamuya vara Cebrāʾīl dėye Rabbüñ seni ister
Bu sözden iḫtirāz ėdüp ḳıla āh ile zār āteş

3 Dėye yā Cebreʾīl neyler baña ḳaḳır mı Ḥaḳ yoḫsa
Bu heybetden bil ėy ʿārif o gün per per yanar āteş

[2206] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: Ḳāle'llâhu teʿālā A, R
[2207] وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى: "Ve o gün cehennem getirildiği zaman, işte o gün insan (yaptıklarını birer birer) hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ona nasıl faydası olacak (Fecr, 89/23)?"
[2208] olunca: olıcaḳ A

4 Dėye Cibrīl aña ḳorḳma saña ḫışm eylemez Allâh
Nihāyet seni küffāra ḳılur bir Ẕü'l-fiḳār āteş

5 Cehennem anı işidüp ṭuta maḥşer yolın gele
Çeke anı zebānīler olalar bī-şümār āteş

6 Ṭaḳalar aña yetmiş biñ resen hep āteşīn zencīr
Ola her zencīre ḫalḳa gėrü yetmiş hezār āteş

7 O her bir ḫalḳanuñ ḳulbın ṭuta bunca zebānīler
Ola her birinüñ ḳaddi ṣanasın bir menār āteş

8 Ki bir[2209] cemm-i ġafīr ile çekeler anda ṭamuyı
Cehennem ḳopa yėrinden ki bula intişār āteş

9 Yürüye ḫalḳuñ üstüne kim ol bir ḳara ṭaġ gibi
Bu heyʾetle gele yap yap ḳıyāsen kūhsār āteş

10 O deñlü ol yaḳīn ola bu ḫalḳa ḳala mā-beyni
Ki biñ yıllıḳ ḳadar ancaḳ bu şāna ıżṭırār āteş

11 Zebānīlerüñ elinden alup zencīrini gide
Yürüye ḫalḳuñ üstüne o dem bī-iḫtiyār āteş

12 Benī Ādem bu ahvāli görüp ʿaḳlı ola zāyil
Göreler ṭaġ u ṣaḥrālar deñizler bī-kenār āteş

13 Suʾāl ile ḥisāba ol bu kez ḳatlanmaya aṣlā
Süpürmek isteye ḫalḳı olup bir rūzgār āteş

14 Nebīler secdeye varup ḳamu ḫalḳ ola ser-gerdān
Benā-geh arż-ı maḥşerde olıçaḳ āşikār āteş

15 Eger bir kerre ṣavursa yėdi ḳat gögi yėrlere
Bu deñlü izdiḥām ile ḳılurdı bir ġubār āteş

16 Kim İbrāhīm ile Mūsā ṭutalar sāḳını ʿArşuñ
Dėyeler nefsimüz yā Rab bize olmaya yār āteş

A123[a]-M109[a] 17 Muḥammed Muṣṭafā anda yürüyüp ilerü vara
Ṭuta zencīrini anuñ ėde andan firār āteş

[2209] bir: bu R

18 Dėye dön yā ṭamu saña naṣībüñ vėriser Allâh
Ḥicāb ėdüp Muḥammedden olısar şermsār āteş

19 Dėye ki yā Resūla’llâh beni ḳo varayım nāsa
Dėye Rabbü’l-ʿulā tiz dön ėde ol-dem ḳarār āteş

20 Cemīʿ-i kāyināt ol-vaḳt biliser Muṣṭafā kimdür
ḲULOĠLI ṭut yolın yoḫsa seni eyler şikār āteş

175

R90[a]

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ[2210]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

– – ᵕ / ᵕ – – ᵕ/ ᵕ – – ᵕ/ ᵕ – –

1 Eyleme göñül ḥażret-i Mevlāyı ferāmūş
Gel anuñ içün eyle bu eşyāyı ferāmūş

2 Bu ḫānḳah-ı dehre gelen cümle ulılar
Hep eylediler dāmen-i dünyāyı ferāmūş

3 Ger ʿāḳil iseñ eylegil Allâhı teẕekkür
Gel eyle ḳamu zir ile bālāyı ferāmūş

4 Kim eyle ilâh oldı o Cebbār-ı cihān-kim
Aḥmedi sevüp eyledi ʿĪsāyı ferāmūş

5 İḫrāc ėderin dirileri dėdi ölüden
Sen eylemegil imdi bu iḥyāyı ferāmūş

6 Hem ėder o Ḥaḳḳ ölüleri diriden iḫrāc
Eylemeyeler tā ki şu mevtāyı ferāmūş

7 Yėr üzre ḳılur luṭfı ile bāġ-ı semenzār
Gel ḳılma yine imdi sen ol māyı ferāmūş

8 Ḳurumış iken cümle giyāh tāzelenürler

[2210] يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ: “Allah, diriyi ölüden çıkarır, ölüyü de diriden çıkarır. Ölümünden sonra yeryüzünü diriltir. Siz de (mezarlarınızdan) işte böyle çıkarılacaksınız (Rûm, 30/19).”

Sen ėtme ki bu ṣanᶜat-ı zībāyı ferāmūş

9 Kim böylesine bizi daḫı eyleyüp iḥyā
Ol Ḥayyı gözet eyleme esmāyı ferāmūş

10 İslāmı gözet ḥażretine ol gėrü teslīm
Ėy dil ėdegör küfr-i Naṣārāyı ferāmūş

A123b 11 Miᶜrāc ėdeyin dėr iseñ ol ḥażret-i Ẕāta
Eyleme ṣaḳın leyletü'l-İsrāyı ferāmūş

12 İçdüñse eger cürᶜa-i mey bezm-i elestde
Gel ėtme yüri sāḳī-i ġarrāyı ferāmūş

M109b 13 Esmāyı ḳoma şām u seḥer sen de dilüñden
Tā ḳılmayasın bārī müsemmāyı ferāmūş

14 Ālām-ı cehennemden eger ḫavf ėder iseñ
Eyleme bugün ḫavf ile ferdāyı ferāmūş

15 Ol Ḳādir-i Ḥaḳ zindeleri ölüden iḫrāc
Eyler yüri sen ėtme bu sevdāyı ferāmūş

16 Hem ölüleri diriden iḫrāc ėder ol ẕāt
Eyler misin ol ḥikmet-i kübrāyı ferāmūş

17 Ölenleri Ḥaḳ yėrden işit eyle çıḳarur
Gör ḥuccetini eyleme imżāyı ferāmūş

18 Miḥrāb ėdeyin dėr iseñ ebrūların anuñ
Sen eyleme ol Mescid-i Aḳṣāyı ferāmūş

19 Cehd eyler iseñ oḳumaġa ᶜilm-i ledünden
Eyleme göñül levḥ-i mücellāyı ferāmūş

20 ḲULOĠLI eger ᶜāşıḳ iseñ ẕāt-ı Ḳadīme
Hīç eylemegil ḥażret-i Mevlāyı ferāmūş

176

R90b Ḥaḳ kelāmı:[2211]

[2211] Ḥaḳ kelāmı: —A, M

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۞ جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ[2212]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ḥażret-i dergāha ḫiẕmet eyleyen ebrār ḫoş
Cürʿadān-ı ʿışḳda seyrān olunan esrār ḫoş

2 Ẕī-ḳapu kim Cebreʾīl ekrem aña gelüp gider
Ẕī kim ol ṣadr-ı nübüvvet Aḥmed-i Muḫtār ḫoş

3 ʿAhd ėdüp dėdi Ḫudā anlar kim īmān getüre
Vaʿde-i *ḳālū belā* da[2213] ḳılduġı iḳrār ḫoş

A124[a] 4 Ḫāne-i beyt-i derūnuñ küfr ile yıḳılmadan
Anı İslām ile taʿmīr eyleyen miʿmār ḫoş

5 Sen ki daʿvā-yı muḥabbet ėdesin ėy mübtelā
Dilberüñ kendü eliyle ḳılduġı tīmār ḫoş

6 Dėdi-kim Allâhu aʿẓam birligüme şol kişi
Ṣıdḳ-ıla īmān getürse eyleyüp teẕkār ḫoş

7 Baʿdehü ol eylese aʿmāl-i ḥacc u yā zekāt
Hem ṣalāt u ṣavm ile ėtse bizi eẕkār ḫoş

M110[a] 8 Ol-durur beriyyenüñ ḫayırlusı dėdi Ḫudā
Ḥażret-i Ḳurʾān içinde añılan güftār ḫoş

9 Anlaruñ ecri dėdi benüm ḳatumda bilmiş ol
Şöyle kim *cennātü ʿAdnin taḫtihe'l-enhār*[2214] ḫoş

10 Şol ḳaṣırlar ola[2215] kim ʿAdn uçmaġında vėreler

[2212] إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۞ جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ: "Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdırlar. Rableri katında onların mükâfatı, içlerinden ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat Rablerine derin saygı duyanlara mahsustur (Beyyine, 98/7-8)."

[2213] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."

[2214] *cennātü ʿAdnin taḫtihe'l-enhār* (**جَنَّاتُ عَدْنٍ** تَجْرِي مِنْ **تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ**) : "...içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleri (Beyyine, 98/8)."

Kimisi yākūt kimisi lüʾlüʾ-i şehvār ḫoş

11 Kimisi ola zeberced kimisi laʿl-i Bedaḫş
Kimisi ola zümürrüd kimi altunzār ḫoş

12 Hem aġaçlar köki yuḳaru be-ġāyet müntehā
Mīveler hep aşaġaya aṣılu ber-dār ḫoş

13 Ḥulleler ola yeşil ḳırmızu ṣarı hem beyāż
Yaḳası incüli ola hem ḥarīr astār ḫoş

14 Bāġlar cennet içinde hem olısar bī-şümār
Daḫı bostān ile rummān sīb ile gül-nār ḫoş

15 Daḫı hem ḥūrī ḳuṣūr anda müzeyyen bi-ḳıyās
Birbirine ḳarşu anlar ėdeler reftār ḫoş

16 Cennetüñ her evleri ola ya altun yā gümiş
Hem münaḳḳaş hem müzeyyendür der ü dīvār ḫoş

17 Vėre Ḥaḳ ṣāliḥ ʿamellü ḳullara yarın anı
Her biri dār-ı beḳāda ola ber-ḫurdār ḫoş

18 Bu cihānda kirpigüñe hīç ṣalındırmaz idüñ
Ola ol milk-i behişt içinde bir ḫünkār ḫoş

A124[b] 19 Kendüsi maḫdūm ola ėde melekler ḫidmeti
Ṭutalar yanınca bile dāmen ü destār ḫoş

R91[a] 20 Ḥaḳḳ olardan rāżī ola hem muḫalled ḳalalar
Ėy ḲULOĠLI kim olursa bunda ḫidmetkār ḫoş

177

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا
وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ[2216]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

[2215] ola: vėre R

[2216] وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ: "İki deniz aynı olmaz. Şu tatlıdır, susuzluğu giderir, içimi kolaydır. Şu ise tuzludur, acıdır. Bununla beraber her birinden taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın lütfundan istemeniz ve şükretmeniz için gemilerin orada suyu yara yara gittiğini görürsün (Fâtır, 35/12)."

– – ˬ / ˬ – – ˬ/ ˬ – – ˬ/ ˬ – –

1 Kimdür ki cihān içre aña pāye ėrişmiş
Bu mertebede ʿArş-ı muʿallāya ėrişmiş

2 Seyr eyleyüp ol arż u semāvāt ser-ā-pā
Neẓẓāre ḳılup levḥ-i mücellāya ėrişmiş

M110[b] 3 Şol iki deñiz olmadı dėr Tañrı berāber
Birisi acı biri şekerḫāya ėrişmiş

4 Nīl ile Furāt oldı anuñ birisi ṭatlu[2217]
Birisi daḫı Hind ü Buḫārāya ėrişmiş

5 Hem *laḥm-ı ṭarī*[2218] dėdügi hep balıḳ etidür
Ṣayd ėden anı ṣanki ḥelvāya ėrişmiş

6 Minnet ėdüben dėdi ġıdā ėtdüñüz Allâh
Şol māhīleri leẕẕet-i selvāya ėrişmiş

7 Bu iki deñizden dėdi hem ėtdüñüz iḫrāc
Her ḥilye ki bir dilber-i raʿnāya ėrişmiş

8 Yā altun ola anda çıḳan yāḫu cevāhir
Kimdür ki bugün aṣl ile maʿnāya ėrişmiş

9 Ḳaftān ėdünüp dėdi gėyersiñüz anı siz
Her biri anuñ şöhret-i Dārāya ėrişmiş

10 Hem dėdi Ḫudā anda yürür niçe gemiler
Deryāda gezüp Mıṣr u Buḫārāya ėrişmiş

11 Tüccār oluben fażlını Allâhuñ arayup
Kim çoḳ kişiler böyleçe dünyāya ėrişmiş

A125[a] 12 Kim fażl-ı Ḥaḳı arar ise cān u göñülden
Bil ol kişiyi niʿmet-i ʿuẓmāya ėrişmiş

13 Bu resme Ḫudā eyledi ḳullarına minnet
Ḥaḳḳuñ bu sözi efḳar ile baya ėrişmiş

[2217] anuñ birisi ṭatlu: birisi ṭatlu anuñ R
[2218] *laḥm-ı ṭarī “laḥmen ṭariyyen”* (لَحْمًا طَرِيًّا) : “...**taze et** yersiniz (Fâtır, 35/12).”

14 Şükr eyleyesiz baña dėr ėy benüm ʿibādum
Bu söz bugün aʿlāya vü ednāya ėrişmiş

15 Şükrin yėrine kim getürürse o Ḫudānuñ
Yarın o kişi cennet-i Meʾvāya ėrişmiş

16 Ḥaḳ vėrdüginüñ ḳadrini[2219] kim bilse ė dānā
Ol ḳuluñ eli dāmen-i ḥavrāya ėrişmiş

17 Şükr eyle Ḥaḳuñ vėrdügine olma müdemmaġ
Nefsine uyan dūzaḫ-ı Ġayyāya ėrişmiş

R91[b] 18 Bu şükr-i Ḥaḳa sen de ẓarīfāne naẓar ḳıl
Şükri o Ḥaḳuñ çoḳlara sermāye ėrişmiş

19 Dil zevraḳına bindi göñül ṣaldı deñize
Ol vara vara dürr-i girān-māye ėrişmiş

M111[a] 20 Her vėrdügine şükr ėden ol Bār-ı Ḫudānuñ
ḲULOĠLI bugün bir ulu naʿmāya ėrişmiş

178

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2220]

وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ۞ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ۞ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ۞ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ[2221]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Naẓar ḳıl ḥażret-i Nūḥa ne ṭūfān-ı belā ṣavmış
Ṣanasın ʿıydgehde ʿıyş ėderken imtilā ṣavmış

2 Rıżā ḳalḳanını ṭutmış bugün meydān-ı miḥnetde
Muḥammed ḥürmetine ol yine tīr-i ḳażā ṣavmış

3 Beher sevdāyı ʿışḳuñ bahrine ṣalmış göñül fülkin

[2219] ḳadrini: ḳudreti R
[2220] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā R; —M
[2221] وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ۞ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ۞ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ۞ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ: "Andolsun, Nûh bize dua edip seslenmişti. Biz ne güzel cevap vereniz! Onu ve ailesini o büyük sıkıntıdan kurtardık. Onun neslini yeryüzünde kalanlar kıldık. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık (Sâffât, 37/75-78)."

Gör imdi luṭf-ı Ḥaḳḳ ile ne emvāc-ı cefā ṣavmış

4 Buyurdı naẓm-ı Ḳurʾān içre Rabbü'l-ʿālemīn anı
Yėr ile gök arası baḥr olup ġāyet ḫaṭā ṣavmış

A125[b] 5 Teveccüh eyleyüp bize münācāt eyledi dėr Nūḥ
Meger üstindeki kerb-i ʿaẓīmi bir duʿā ṣavmış

6 Ögüp medḥ eyledi anı icābet ehlidür dėyüp
Ne aʿlā ḳul durur ol Nūḥ bu resme ibtilā ṣavmış

7 İcābetlüler içinde ne güzeldür dėmiş Nūḥı
Anuñ-çün kim bunuñ gibi bir ulu mācerā ṣavmış

8 Anı ḳurtarıben dėr Ḥaḳ ki biz vėrdük necāt aña
Daḫı ehliyle evlādı o dem renc ü ʿanā ṣavmış

9 Daḫı kerb-i ʿaẓīm oldur çü ṭūfān olduġı müşted
Necāt ehli ėdüp anuñ üzerinden Ḫudā ṣavmış

10 Dėnildi ḥīn-i ṭūfānda Resūli ḳıldı istişfāʿ
Anuñ üstinden ol kerbi Muḥammed Muṣṭafā ṣavmış

11 Bi-ḥamdi'llâh ėrişdürdi anı luṭfı bahārına
Olup bir ʿandelīb-āsā o ḥasretle şitā ṣavmış

12 Daḫı ẕürriyyetin ḳıldı dėdi bāḳī teʿāle'llâh
Anuñ dāru'ş-şifāsında bir alay mübtelā ṣavmış

13 Ve hem terk eyledük ihlāk ėdüp aġyārını anuñ
Ṣanasın aġniyā gibi başından bir gedā ṣavmış

14 Kim anda birḳaç evlādı getürmedi anuñ īmān
Üzerinden anı Nūḥuñ o dem Rabbü'l-ʿulā ṣavmış

15 Ḫudā saḳladı ṭūfāndan ḫalāṣ ėtdi anı fi'l-ḥāl
ʿAṣā ile kim ol Mūsā gürūh-ı ejdehā ṣavmış[2222]

M111[b] 16 Ḫudā tedrīc ile anuñ kimisin Cūdīye[2223] ḳodı
O ṭūfānı anuñ yanınca olan aṣfiyā ṣavmış

[2222] 15: —R
[2223] Cūdīye: Ciddeye M

17 Bu deñlü mürselīnüñ her birine bir belā vėrüp
Hezārān ibtilāyı ṣad hezārān enbiyā ṣavmış

R92[a] 18 Kimi dėr oldı ṭūfānı bütün dünyāya müstevlī
Kimisi dėmiş anı baᶜżı kimse cā-be-cā ṣavmış

19 Dėmişdür ehl-i beytüm beñzedi şol keştī-i Nūḥa
Bunuñ ems̱āli bir vaḳᶜa o şāh-ı Kerbelā ṣavmış

A126[a] 20 ḲULOĠLI *raḥmeten lil-ᶜālemīn*'üñ[2224] ḥürmetine Ḥaḳ
Cihān ḫalḳınuñ üstünden niçe böyle belā ṣavmış

179

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2225]

وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا[2226]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḫudānuñ birligin inkār ėden ġāyet ḫaṭā ḳılmış
Özini bunda İblīs ile ol şaḫṣ āşinā ḳılmış

2 Şu Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīmi indürüp gökden teᶜāle'llâh
Bu kerre kendü dārına bütün ḫalḳı ṣalā ḳılmış

3 Benüm birligüme zinhār ola kim siz şerīk ḳoşmañ
Baña ḳul olmaz ol-kim benden özge bir Ḫudā ḳılmış

4 Anı ilḳā ėdiserler zebānīler caḥīm içre
O kimse kendüyi nāra eliyle mübtelā ḳılmış

5 Dėdi ḳılmañ Ḫudā bize benümle bile bir şaḫṣı
Bu resme nehy ü zecr ėdüp işit böyle nidā ḳılmış

6 Cehenneme atılursız *melūmen* bil-ki *medḥūrā*[2227]
Olasız ṭamuda sākin dėyüp böyle edā ḳılmış

[2224] *Raḥmeten lil-ᶜālemīn* (**رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ** وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا) : "(Ey Muhammed!) Seni ancak **âlemlere rahmet** olarak gönderdik (Enbiya, 21/107)."
[2225] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā A, R
[2226] وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا: "Allah ile birlikte başka ilâh edinme. Sonra kınanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak cehenneme atılırsın (İsrâ, 17/39)."
[2227] *melūmen medḥūrā* (مَلُومًا مَدْحُورًا) : "...kınanmış ve kovulmuş olarak (İsrâ, 17/39)."

7 Cihān-ı bī-beḳā içün Ḫudāsın unudan kimse[2228]
O ṣaḥrā-yı cehennemde yarın bāġ u serā ḳılmış

8 Bugün bir lāşe-i ednā içün Ḥaḳdan dönen āḫir
Yatur ol ḳaʿr-ı ṭamuda şu zaḳḳūmı ġıdā ḳılmış

9 Günāhuñ ulusı oldur Ḫudādan ġayrıya cānā
Ola bir kimse dünyāda el açup da duʿā ḳılmış

10 Yana ol ḳaʿr-ı nār içre dėyüp buyurdı ol Cebbār
Bu Ḳurʾān bize rehberdür ki ḳullara hüdā ḳılmış

11 Gėyüp Ḥaḳḳuñ libāsını duʿāyı āḫire ėden[2229]
Cihānda nāzenin ʿömri çürümiş ol hebā ḳılmış

M112[a] 12 Şu kim vaḥy-i şerīfüñ dėr bile ḳadrin cihān içre
Resūlüñ ayaġı tozın gözine tūtiyā ḳılmış

13 Fenā-fi'llâh olup geçmiş bu ʿālem kār u bārından
Özini şöyle zindāna[2230] cihānda pārsā ḳılmış

A126[b] 14 Bu āyet maʿnīsin tā kim şular fehm eyledi bunda
Ḥaḳuñ ḳulluġı içinde bugün ḳaddin dü-tā ḳılmış

15 Pes ol bu vādī-i kes̱ret içinden ḳurtılup çıḳmış
O murġ-ı rūḥını şol dām-ı nefsden bil rehā ḳılmış[2231]

16 Esās-ı milk-i dünyāya muḳayyed olmayan ʿārif
Ėrişüp bezm-i vaḥdetde anuñla merḥabā ḳılmış

17 Ḥaḳuñ emrāż-ı ʿışḳında bu cānı mübtelā ėden
Nihānī derdine[2232] anuñ Ḫudā bir ḫoş devā ḳılmış

R92[b] 18 Bu rāh-ı Ḥaḳḳa cān-ıla sülūk eyleyen ʿāşıḳlar
Şu menzilgāh-ı ḥaḳḳānīde her bār ittikā ḳılmış

19 Şu kim Allâh ile āḫir ilâha ilticā eyler
İşini fānī dünyāda o kimse nā-revā ḳılmış

[2228] kimse: kişi R
[2229] ėden: vėre R
[2230] zindāna: rindāne A, M
[2231] O murġ-ı rūḥını şol dām-ı nefsden bil rehā ḳılmış: O murġ-ı rūḥını şol dem ḳafesden bil rehā ḳılmış R; O murġ-ı dilini şol şol dem ḳafesden bil rehā ḳılmış A
[2232] nihānī derdine: nihān-ı derdine M

20 Şefāʿatgāhın eyleyüp velī ṣubḥ u mesā maḳṣūd
Ḳuloğli bu yüzini ḫāk-ı rāh-ı Muṣṭafā ḳılmış

180

Ḳāle'llâhü:[2233]

يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا[2234]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Resūline bu esrārı Ḫudā-yı lā-yenām açmış
Lisān-ı Cebreʾīl yine bugün bāb-ı peyām açmış

2 Cemāli şemsini ẓāhir ėdüp göstermiş ol Mevlā
Ṣanasın evc-i ḳurbından kim ol zülf-i ġamām açmış

3 Fenā vėrüp vücūdına pes anı gėrü dirgürmiş
Meger kim ḳabr-i vaḥdetden o Ḥaḳ ʿaẓm-i rimām açmış

4 Semādan eyleyüp inzāl aña Ḳurʾānı göndermiş
Aña esrārını cānā Ḫudā bir kez tamām açmış[2235]

5 Senüñ aʿmāliñüñ ol şāh kim ıṣlāḥın murād ėdüp
Şu Ḳurʾān-ı ʿaẓīminden işitgil bir kelām açmış

6 Dėmiş aʿmālini şol kim ki ıṣlāḥ eyleye bunda
Anuñla maġfiret bulup Ḫudā aña maḳām açmış

7 Daḫı şol kim ol Allâha iṭāʿat eyleye hergiz
Ki dergāhında Cebbāruñ ʿibādete ḳıyām açmış

M112[b] 8 Kim Allâha muṭīʿ olup resūline uya dāyim
Ḫudā fevz-i ʿaẓīm ile aña Dāru's-selām açmış

A127[a] 9 O ḳula Rabbü'l-ʿizzetden ėre fevz-i saʿādet dėr
Cinānuñ bārgāhından Ḥaḳ aña ḳaṣr u bām açmış

[2233] Ḳāle'llâhü: —M, R
[2234] يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا: "(Böyle davranırsanız) Allah sizin işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse, muhakkak büyük bir başarıya ulaşmıştır (Ahzâb, 33/71)."
[2235] Bu beyit A'da ve R'de 9. sırada kaydedilmiş.

10 Ola Ḥaḳḳuñ yemīninde ol aṣḥāb-ı yemīn ile
Cenāb-ı ḥażret-i Bārī aña luṭf-ı devām açmış

11 Resūlu’llâh ile ol ḳul cinān içre bile ola
Aña bāḳī ebed Tañrı cinānı müstedām açmış

12 Bu sözi Cebreᵓīl Ḥaḳdan Resūle eylemiş inzāl
Kim ol sırrı ṣaḥābīne bu kez Ḫayru’l-enām açmış

13 Kim aṣḥāb-ı Resūlu’llâh bu sözi eyleyüp ezber
Şu ṣoñra gelen ümmete hep aṣḥāb-ı kirām açmış

14 İşidüp ṭābiᶜīn anı yazup ezberlemiş elᵓān
Ki ṣoñra ėrişenlere olar daḫı ḳavām açmış

15 ᶜÖmer ḥażretleri anuñ yėrine ėdüp istiḫlāf
Anuñ naṣr-ı şerīfin gör bilād-ı Mıṣr u Şām açmış

16 Ki bu tenzīl-i Raḥmānı pes anlar intişār ėdüp
Anı oḳumaġa şimdi kim aġzını ᶜavām açmış

17 Ḫudā bunuñla bildürmiş şular kim olalar müᵓmīn
Ṭutanlar emr-i maᶜrūfı ki beyt-i ihtimām açmış

R93[a] 18 Daḫı hem nehy-i münkerden ṣaḳınalar olar dāyim
Ġazālarda şu küffāra ḳatı ḳavs-i sihām açmış

19 Çü bir evdür dėdi İslām olur aña giren maṣūn[2236]
Pes ol evüñ ḳapusını ṣalāt ile ṣıyām açmış

20 ḲULOĠLI Ḥaḳ resūline ṣalāt ile selām eyle
Saña ol bāġ-ı cennetden bir örtüli ṭaᶜām açmış

181

الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلاَئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلاَمٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ[2237]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

[2236] maṣūn: maᶜṣūm A, R

[2237] الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلاَئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلاَمٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ: “Melekler, onların canlarını iyi kimseler olarak alırken, ‘Selâm size! Yapmış olduğunuz iyi işlere karşılık girin cennete’ derler (Nahl, 16/32).”

1 Ėy göñül sen ne ṭurursın bunda sulṭān istemiş
Tā viṣālüñ Kaᶜbesini ᶜArş-ı Raḥmān istemiş

A127[b] 2 Bunda sen ġāfil yatursın kūs-ı rıḥlet çalınur
Ḳāfile girmiş yola seni şütürbān istemiş

3 Şol ki bunda cān ile dergāha ḳullıḳ eyleye
Rāżī olup yarın ol ḳulını Sübḥān istemiş

M113[a] 4 Dėr[2238] kelām-ı lem-yezel içinde buyurdı Ḫudā
Āgehüñ var mı senüñ vaṣluñ cihānbān istemiş

5 Dėdi anlar kim teveffā ėdeler dergāhuma
Yaᶜnī mevtüñ[2239] niçesi anlarda dāmān istemiş[2240]

6 Şol melekler geleler olalar anda ṭayyibīn
Dėyeler dünyāda Ḥaḳ sizden güzel cān istemiş

7 Yā ᶜibādu'llâh selām olsun size dėye bular
Cennete girüñ bugün tā sizi Rıḍvān istemiş

8 Nitekim ḳılduñuz idi anda siz ṣāliḥ ᶜamel
Şöyle aᶜmāli ki sizden ḥükm-i Ḳurᵓān istemiş

9 Rāżī ḳılduñuz Ḫudāñuzı bu aᶜmāl ile siz
Gelüñ ol Mevlā sizi imdi beher ān istemiş

10 Böyle dėyüp cennete alup gideler anları
Emr anuñdur ḳul anuñ çünkim o fermān istemiş

11 Bula yoḫsullar şu cennetde murādınca maḳām
Nite bunda aġniyā māl-ı firāvān istemiş

12 Ehl-i cennet bula anda ne dilerse dėr İlâh
Ṭutalum tuffāḥ ile engūr u rummān istemiş

13 Her ne gele ḫāṭırına öñüne ėrgüreler
Yā ola ḳoyun ḳuzı yā murġ-ı biryān istemiş

14 Eṭᶜime yā eşribe cüzᵓī vü küllī ne-ki var

[2238] Dėr: Zīra M
[2239] mevtüñ: fevtüñ A
[2240] dāmān: amān R

Ṭutalum Kevs̱er şarābı ya āb-ı ḥayvān istemiş*[2241]

15 Şu ḳaṣırlar vėre Ḥaḳḳ aña murādınca tamām
Bāġ u bāġçe her ne ise köşk ü eyvān istemiş

16 Ḥaḳ murādınca ėde anuñ maḳāmın anda pes
H̱aymeler dürr ile hem laʿl-i Bedaẖşān istemiş

A128[a] 17 Bunları ṣalmaz ise gözine vėre bāġlar
Dėye ḳulum Rabbü'l-ʿizzet gül gülistān istemiş

R93[b] 18 Gėydüreler ḥulleler dünyāda ḳılurdı ārzū
Yā yeşil ḳızıl yāẖud altunlı ḳaftān istemiş

19 Hem cevāriler vėreler ḥūrīler ẖidmet ėde
Ṭutalum göñli ya ʿavrat yā ḳız oġlan istemiş

20 Bu ḲULOĠLI cümlesinden anlaruñ nevmīẕ olup
Tā ki Ḥaḳ dergāhını giryān u nālān istemiş

182

M113[b] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[2242]

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ۞ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ[2243]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ḳanı şol dünyā sarāyı içre dildār özlemiş
Yüzini ṭopraġa sürüp zülf-i ruẖsār özlemiş

2 Kim durur bunuñ fenāsını bugün farḳ eyleyen
Kim durur yā bāġ-ı cennāt içre gül-nār özlemiş

3 Bu meşām-ı cāna şol bād-ı nesīm ėtdi ẖaber
Çaġırup dėr ḳanı şol-kim müşk-i Tatar özlemiş

4 Ol cenāb-ı Lā-yezālīden budur saña beyān
Var mıdur ṣarrāf kim lāʿl ü güherbār özlemiş

[2241] "yā" kelimesi çıkarılarak vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2242] celle şānühü: —M
[2243] وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ۞ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ: "O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar (Kıyâme, 75/22-23)."

5 İşbu bir dāru’ş-şifā-i lem-yezeldür bilmiş ol
Var mıdur bir mübtelā kim derde tīmār özlemiş

6 Dėdi Ḥaḳ celle ve ᶜalā şānında yoḳdur hīç şek*[2244]
Rūz-ı maḥşer dėye buluñ beni ebrār özlemiş

7 Yüzleri olsun olaruñ aġ incüler gibi
Teşne leblerdür ḳoñ içsün bunlar enhār özlemiş

8 Hem dėye Ḥaḳ ḳullarum görsün beni mesrūr olup
Ol-ḳadar seyr eylesünler çünki dīdār özlemiş

9 Ḥaḳ dīdārın gösterüp bunlara vėre cenneti
Her ne deñlü var ise Mevlāyı ḳullar özlemiş

A128[b] 10 Oturup ᶜAdn uçmaġında seyr ėdeler Rabbini
Her birisi işbu ḳullar kim ne miḳdār özlemiş

11 Ol Çalap vaᶜde ḳılupdur bize yüz göstermege
Göre çoḳ çoḳ anı bu dünyāda kim var özlemiş

12 Her birisi kendü miḳdārınca göre Tañrıyı
Kimi dīdār isteye kimi semenzār özlemiş

13 Ol Ḥakīm-i lem-yezelden ėre dermān-ı ebed
Dünyede derd ile anı ḳangı bīmār özlemiş

14 Āsumān-ı ᶜışḳ içinde ṭalᶜat-ı şemsin anuñ
Görmek-içün devr ėder tā sebᶜ-i seyyār özlemiş

15 Kim anuñ şehr-i seḫāsında gezerler der-be-der
Niᶜmet-i ḫᵛānın anuñ bir niçe cerrār özlemiş

16 Vardur ol-gün dėr Ḫudā yüzler ki mesrūr olalar
Rabbilerin görmek ile çār-nā-çār özlemiş[2245]

17 Geldiler abdāl olanlar ḫānḳāh-ı ḳurbına
Pīr-i ᶜışḳuñ her biri bir cürᶜa esrār özlemiş

M114[a]-R94[a] 18 Bezm-i cennāta ṭaᶜām ėltmiş ṣalā-yı ᶜām ėder

[2244] “ve” kelimesi çıkarılırsa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2245] 16: —A, R

Ol Ḫudāvende bugün mest ile hüşyār özlemiş

19 Kimi sevmiş ol cenāb-ı Kibriyānuñ ṭalᶜatın
Kimisi cennātı ister naḳş-ı dīvār özlemiş

20 Ḫāk-ı rāh-ı enbiyāya yüz sürüp zārī ḳılur
Bu ḲULOĠLI bende dāyim ᶜafv-ı Ġaffār[2246] özlemiş

183

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا[2247]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – –

1 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī özini bī-niyāz ėtmiş
Degil bir şeyᵓ ḳatında ḫalḳ-ı ᶜālem ger namāz ėtmiş

2 Dėdi Rabbün senüñ aᶜlem durur bil yā Muḥammed sen
Yėr ü gök arasında ne var ise çoġ u az ėtmiş

3 Ḳamunuñ bilür aḥvālin maḳādīrin birer birer
Dėyüp ol Faḫr-ı ᶜālem ḥażretine keşf-i rāz ėtmiş

4 Daḫı hem baᶜżısın baᶜżı nebīden eyleyüp tafḍīl
Biri birinden anlaruñ maḳādīrin dırāz ėtmiş

A129[a] 5 Zebūrı dėdi Dāvûda ki biz vėrdük ve gönderdük
Oḳusa ṭaġ u ṭaş iñler anı bir ḫoş-āvāz ėtmiş

6 Anuñ ṣavtını hem aḥsen ḳılup bir ḫūb-edā ḳılmış
Cihānı yanḳulandurmış belā bezminde sāz ėtmiş

7 Rivāyet olunur Dāvûd otuz yıl zārlıḳ ėdüp
Meger kim bir günāh içün Ḫudādan iḥtirāz ėtmiş

8 Anuñ nālişlerüñ Mevlā ḳamu ṭāᶜāta ᶜadd ėdüp
Çü sāyir enbiyā üzre gör anı serfirāz ėtmiş

[2246] Ġaffār: Ġufrān A, R

[2247] وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا: "Hem Rabbin göklerde ve yerde kim varsa daha iyi bilir. Andolsun, peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik (İsrâ, 17/55)."

9 Zebūrı aña göndermiş elinde mūm olup āhen
Ḫalīfe eyleyüp ḫalḳdan gör imdi imtiyāz ėtmiş

10 Süleymān gibi bir oġul naṣīb ėtmiş aña Allâh
Anuñ ḥükmine vėrmiş hep ne-kim genc ü rikāz ėtmiş

11 Bir āyet var durur Ḳurʾān içinde buyurur ol Ḥaḳ
Ḥaḳīḳatdür sözi anuñ ḳıyās ėtme mecāz ėtmiş

12 Meleklere dėmişdi-kim yėre ben ḫalīfe ḳoram
Şu Dāvûdu'n-nebī içün ol anlara rimāz ėtmiş

13 Ki zīrā raᶜd ile berḳe geçerdi ḥükmi Dāvûduñ
Anūñ-çün dėdi *faḍḍalnā*[2248] kim anı şāh-bāz ėtmiş

M114[b] 14 Nebīler bile ᶜālīdür biri birinden ėy ᶜāḳıl
Olara kim durur fażlı vėren ol ḳış u yaz ėtmiş

15 Ve illā iᶜtiḳād ėtmekde yoḳdur anlaruñ farḳı
Ḳamusın Ḥaḳ bilüp dė-kim nübüvvetde cevāz ėtmiş

16 Olara ṣıdḳ ile īmān getüren rāşidīn oldı
Oları seveni Allâh cihānda dilnüvāz ėtmiş

17 Cemīᶜ-i nāsa anları Ḫudā yarın şefīᶜ ėder
Kimüñ geçer sözi çoġa kimisin ol biraz ėtmiş

R94[b] 18 Mis̱āli işbu dünyāda bu ḫalḳa beñzer anlaruñ
Kimi efḳar kimi māldār niçe melceʾ melāz ėtmiş

19 Kimin ḫalḳuñ ėdüp maḥbūs çeker miḥnet bu dünyāda
Kiminüñ bunda süknāsın riyāż ile mefāz ėtmiş

A129[b] 20 ḲULOĠLI işbu ahvāle baḳup ḳalmış taḥayyürde
Yüzini ḳoyuben ḫāka Ḫudāya çoḳ niyāz ėtmiş

184

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2249]

قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ[2250]

[2248] *faḍḍalnā* (فَضَّلْنَا) : "...üstün kıldık (İsrâ, 17/55)."
[2249] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Şu Belḳīsı Süleymāna benā-geh ol Ḫudā vėrmiş
O bir maḥbūb-ı dehr imiş anı rūḥa ġıdā vėrmiş

2 Gelüp taḫtını ol vaḳtin Süleymānuñ sarāyında
Bulup īmān getürmiş ol ki ḳalbine ṣafā vėrmiş

3 Dėmişdür ḥażret-i Belḳīs görüp milkin Süleymānuñ
Ki ben bu nefse ẓulm ėtdüm baña Rabbüm hüdā vėrmiş

4 Dėdi *innī ẓalemtü nefsī* yā *Rabbī*[2251] pes ol Belḳīs
Şol İslām ḫilʿatin aña o vaḳtin Ḥaḳ ḳabā vėrmiş

5 Dėdi İslāma geldüm ben Süleymān ile Allâha
Giden yolı bile ṭutdum bunı çün[2252] rehnümā vėrmiş

6 Özümi ben ḳıyās eyler idüm kim devlet ehliyem
Süleymānuñ baña ẓıllın[2253] Ḫudā perr-i Hümā vėrmiş

7 Meger ben rāhumı ʿömren göremeyüp gider idüm
Gözüme ḫāk-pāyını benüm Ḥaḳ tutiyā vėrmiş

8 Süleymānuñ görüp taḫtını Belḳīs milkin unutdı
Bilüp kendüsini ednā anuñ-ıla ġınā vėrmiş

9 Pes īmān getürüp aña yapışdı ṣıdḳ-ıla Belḳīs
Süleymān anı çift ėdüp aña bir ḫoş serā vėrmiş

M115[a] 10 Süleymāna Teʿāle'llâh o deñlü eylemiş inʿām
Anuñ taḫtın getürmek içün ol bād-ı ṣabā vėrmiş

11 Cihāna ancılayın bir daḫı bir pādişāh gelmez
Aña Āṣaf gibi cānā vezīr ü āşinā vėrmiş

12 Bütün dünyāya ḥükmi cārī olup yürimiş anuñ
Ḥaḳ aña ġayb gencinden ʿaẓīmü'ş-şān ʿaṭā vėrmiş

[2250] قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ: "(Belkıs) 'Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmetmiştim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.' dedi (Neml, 27/44)."

[2251] *Rabbi innī ẓalemtü nefsī* (رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي) : "(Belkıs) 'Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmetmiştim.' (Neml, 27/44)."

[2252] çün: çoḳ R

[2253] ẓıllın: ẓulmın A, R

13 Hem irsāl eylemiş aña behiştden Tañrı bir ḫātem
Ki şarḳdan ġarba ol laᶜl-i cihān içre żiyā vėrmiş

A130[a] 14 Hep ėtmiş cinn-ile insüñ ḳamusın Ḥaḳḳ aña tesḫīr
Meger ol mührüñ içinde Ḫudā bir ḫoş duᶜā vėrmiş

15 Götürüp taḫtını yėller gezerdi şarḳ ile garbı
Ėrerdi fevḳ-i ᶜAyyūḳa hem aña bir livā vėrmiş

16 Künūz ile ḫazāyin hep elindeydi Süleymānuñ
Açup genc ü rikāzın Ḥaḳ pes aña kīmyā vėrmiş

17 Bu deñlü iḥtişām ile ṣarardı başına şemle
Ḥaḳ aña bunca milk içre zehādetde ᶜabā vėrmiş

R95[a] 18 Tevāzuᶜda Süleymānuñ naẓīrin görmedi ᶜālem
Ḫudā aña bu ᶜizzetler içinde ne recā vėrmiş

19 Ḳarınca deñlü gelmezdi gözine bunca milk anuñ
Cenāb-ı ḥażret-i Bārī aña fehm ü zekā vėrmiş

20 ḲULOĠLI işidüp anı ṣaḳın dünyāda[2254] ḥüzn ėtme
Bugün bu gūşe-i faḳr içre saña da fenā vėrmiş

185

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۞ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ[2255]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Bu cihān içinde ednā ile aᶜlā gülmemiş
Dünyāya gelmiş gidüp Ādemle Ḥavvā gülmemiş

2 Yūsufuñ ḥüsnin görüp milk ile mālın terk ėder
Mıṣr-ı miḥnetde niçe yıllar Zelīḫā gülmemiş

3 Cem ki sulṭānıydı cāmın yėre urmış ᶜāḳıbet

[2254] dünyāda: dünyāya A, R
[2255] يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۞ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ: "O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka (Şu'arâ, 26/88-89)."

Şol Sikender ᶜālemi ḳılmış temāşā gülmemiş

4 Ölüler diri ḳılup Cibrīle olmış hem-nefes
Pes bu deñlü muᶜcizāt ile şol ᶜĪsā gülmemiş

5 Ḥaḳ teᶜālā dėdi Ḳurᵓān içre bunı muḫtaṣar
Bu sözi gūş eyleyen ᶜaḳl ıssı dānā gülmemiş

M115b 6 Şol-ki ḥablu'llâhı ṭutdı ᶜāḳıbet buldı necāt
Küfr ile ᶜuḳbāya bundan giden aᶜmā gülmemiş

7 Dėdi ol-gün menfaᶜat vėrmez Ḫudā-yı lā-yezāl
Rūz-ı maḥşer bunda mālı olan aġnā gülmemiş

A130b 8 Daḫı evlād ıssı olup kim seve evlādını
Ḥaḳḳı ḳoyup anlara ėden mudārā gülmemiş

9 Ḥaḳ ᶜaṭāsını bulan ḳalb-i selīm ıssı ola
Şol-ki ḳalbi fāsid ola daḫı eşḳā gülmemiş

10 Şol göñül olmasa sālim nefs-i şerr ü şūrdan
Bilmiş ol-kim ol kişi dünyā vü ᶜuḳbā gülmemiş

11 Mālını ėlüñ süpürüp kim şikār ėtdüm ṣana
Ol kişi rūz-ı cezāda çeke belvā gülmemiş

12 CemHata! Yer işareti tanımlanmamış.ᶜ-i māl ėden kişi ṣanur ki ėrer devlete
Aña nekbet ol yėter dünyāda ᶜömren gülmemiş

13 Hem daḫı evlādınuñ ġuṣṣası yėter kişiye
Bular anda ḳaluben dembeste şeydā gülmemiş

14 Bunlar anda çoḳ mażarrat çoḳ ᶜuḳūbet çekeler
Bunları Ḳurᵓān içinde dėdi Mevlā gülmemiş

15 Cemᶜ ėden emvāl bir alay belā alup başa
Dünyede vü āḫiretde ehl-i dünyā gülmemiş

16 Hem daḫı evlādı içün niçe niçe kimseler
Çeküben bir ḳuru zaḥmet daḫı ġavġā gülmemiş[2256]

[2256] R'de 15. ve 16. beyitler yer değiştirmiş.

17 Bulsa her kim bunda cānā şöyle bir ḳalb-i selīm
Bu fenā dünyāda ol bir laḥẓa aṣlā gülmemiş

R95[b] 18 Şol ʿibādu'llâhı gör kim bunda nālān oldılar
Āḫiretde bilmiş ol cümle Naṣārā gülmemiş

19 Pes bugün aġlayan ol yarın güliserdür dėdi
Şol-ki bugün güler oynar rūz-ı ferdā gülmemiş

20 Ebr-i çeşminden dökilür eyle bārān-ı sirişk
Bu ḲULOĠLI'nuñ gözinden aḳdı deryā gülmemiş

186

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü ve ʿamme nevālühü:[2257]

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ[2258]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
ˬ – – –/ ˬ – – –/ ˬ – – –/ ˬ – – –

1 Anı gūş eyle rāvīler bu āyetden ḫaber vėrmiş
Ḫudā çün ḥażret-i Nūḥa risālet ol-ḳadar vėrmiş

A131[a]-M116[a] 2 Ṭoḳuz yüz elli yıl daʿvet ėdüp ol ḳavmini Ḥaḳḳa
O daʿvet eyledügince aña anlar żarar vėrmiş

3 Ol anlara olup hādī Ḫudāya ėltmek isterken
Cevāb yėrine kāfirler aña seng ü meder vėrmiş

4 Kim üç ʿaṣruñ o ḳavm-ıla dürüşmiş[2259] eyleyüp daʿvet
Ki her bir ʿaṣr üçer yüz yıl ḳadar ʿömre es̱er vėrmiş

5 Pes üç yüz yıl tamām bir ḳavm ʿömür sürer yaşarlarmış
Olar pīr olup öldükde gėrü Ḥaḳ bu ḳadar vėrmiş

6 Bularuñla gėrü ol Nūḥ o deñlü cidd ü cehd ėdüp
Şu deryā-yı nübüvvetden olara çoḳ güher vėrmiş

7 Ḳaçan-kim bir dügün olsa ya bir cemʿiyyet olsaydı

[2257] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü ve ʿamme nevālühü: Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü M; Ḳāle'llâhu teʿālā celle celālühü ve ʿamme nevālühü R
[2258] فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ: "O da Rabbine, 'Ey Rabbim! Ben yenilgiye uğradım, yardım et.' diye dua etti (Kamer, 54/10)."
[2259] dürüşmiş: ṭuruşmış A, R

Varup anda pes ol ḥażret naṣīḥatden meger vėrmiş

8 Dėr-idi anda yā ḳavmī ki bir kez ayduñ illa'llâh
Şol eṣnāmı ki terk ėdüñ ḳamusı size şer vėrmiş

9 Bu sözi işidüp anda anı dögüp ḳovarlardı
Aña ėtmezdi hīç teʾs̱īr şu ḳudretden siper vėrmiş

10 Anı vīrāneye ėltüp bıraġurlardı ẖūn-ālūd
Gelürdi Cebreʾīl derhāl kim aña ol naẓar vėrmiş

11 Ṣıġayup arḳasın anda pes anı gönderür idi
Ki var ḳavmüñi daᶜvet ḳıl gör imdi niçe fer vėrmiş

12 O ḳalḳup gėrü varurdı ėderdi anları daᶜvet
Ulu'l-ᶜazim resūl idi Ḥaḳuñ yolına ser vėrmiş

13 Bu kez anlar gėrü anı dögerlerdi sögerlerdi
Olaruñ kūh-ı endūhın aña Ḥaḳ muẖtaṣar vėrmiş

14 Ṭoḳuz yüz yıl bu resm-ile getürdi āẖire ᶜömri
Olupdı gėrü bir dernek biri ḳıza püser vėrmiş

15 Görüp Nūḥ anda bu ḥāli gėrü redd ėtmek istedi
Var idi anda bir müdbir kim ol oġlına zer vėrmiş

16 Dėmiş ėy oġul āgāh ol bizüm dīnimüz içinde
Bunı urmaḳ ᶜibādetdür dėyüp aña ḥacer vėrmiş

A131[b] 17 Pes ol bed-baẖt atasınuñ söziyle urdı dėr Nūḥı
Mübārek alnını yardı yüzi ḳan-ıla ter vėrmiş

R96[a] 18 Mübārek gözlerini ḳan bürüdi bed-duᶜā ėtdi
Dėdi buñaldum ol Rabbüm baña ṣabrı yėter vėrmiş

M116[b] 19 Bular ḳıldı beni maġlūb baña sen yardım ėt dėdi
Ḫudā Cebrāʾīli derḥāl ki Nūḥa ol seḥer vėrmiş

20 Duᶜāsı müstecāb oldı gemi yapsun dėdi tez tez
ḲULOĠLI anı Cebrāʾīl şu dem Nūḥa ẖaber vėrmiş

187

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۞ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۞ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۞ تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۞ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ[2260]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḫudādan añla bu sūre Resūle armaġan inmiş
Sevüp bu sūreyi Allâh anuñ-çün ol nihān inmiş

2 Dėdi bu Leyle-i Ḳadrüñ içinde eyledük inzāl
Bu yėrler yüzine ol gėce ehl-i āsumān inmiş

3 İşitgil Levḥ-i Maḥfūẓı yėdinci ḳat gök üstünde
İdi bir ḳırmuzı yāḳūt aña Ḥaḳdan beyān inmiş

4 Yeşil ḫaṭṭ ile yazılmış içinde dört kitāb anuñ
Ne-kim İncīl ile Tevrāt Zebūr ile Ḳurʾān inmiş

5 Yaratdı dünyā göginde bir ev Ḥaḳ ḳızıl altundan
Şu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm andan bu eve ol zamān inmiş

6 Ol evüñ adını Allâh dėmişdür beyt-i raḥmet bil
Seferatü'l-bere[2261] Adlu melekler kāmrān inmiş

7 Yazup bu Leyletü'l-Ḳadrüñ içinde anda Ḳurʾānı
Ṣanasın anda bir sāʿat içinde ol hemān inmiş

8 Ḳadir gėcesinüñ şānın gözet-kim buyurur Allâh
Ne-deñlü var ise gökde bile kerrūbiyān inmiş

9 Bu kez ol ḥażret-i Cibrīl bir elin ṭayayup yėre
Birisini göge ḳoyup Resūle der-dehān inmiş

A132[a] 10 Yigirmi üç yıl içinde şu ḳuş besler gibi yavrı
Resūlüñ ḳulaġına ol aġız açup lisān inmiş

11 Göz-idi beyt-i raḥmetden hem aġzı gūş-ı Aḥmede

[2260] إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۞ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۞ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۞ تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۞ سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ: "Şüphesiz, biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen ne bileceksin! Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir (Kadr, 97/1-5)."

[2261] Abese suresi 15 ve 16. ayetlere (بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ۞ كِرَامٍ بَرَرَةٍ: "şerefli, bir sahini yazıcıların elleri ile") telmih var.

Görünmez idi ġayrıya Resūle ol ᶜayān inmiş

12 Alup ol māᵓ-i ḥikmetden seḥāb-āsā getürmişdi
Ki gūyā āsiyāb üzre ṭolu bir nāvdān inmiş

13 O ḥikmet ṣuyını alup Resūlüñ ḳalbine ṣaçmış
Risālet gül-ᶜizārına seḥer āb-ı revān inmiş

14 Pes imdi Leyletü'l-Ḳadri o Ḥaḳ Ḳurᵓānda ẕikr ėtdi
Resūle anı medḥ ėdüp bu resme imtinān inmiş

M117[a] 15 Dėmiş-kim yā Muḥammed sen nedür o gėce bilmezsin
Çü biñ aylıḳ ᶜibādetden ḫayırludur bu şān inmiş

16 Daḫı hem cümleten emlāk olur nāzil yėre ol şeb
Bile Rūḥu'l-emīn anlaruñ ile rāygān inmiş

R96[b] 17 Her emri-kim melekler hep ḳılursa ol bile ḳılur
Ṣanasın güller ortasına ol bir erġevān inmiş

18 Ṭulūᶜ-ı fecre dek anlar gezerler şarḳ ile ġarbı
Selāmet vėrmek içün nāsa ol şükker-zebān inmiş

19 Dėdiler Leyletü'l-Ḳadri ramażān ayı içinde
Ki her sāl ol olur vāḳiᶜ pes emr-i *kün fe-kān*[2262] inmiş

20 Bize de Leyletü'l-Ḳadri müyesser ėde Ḥaḳ görmek
ḲULOĠLI kimine eẓhar kimine ol nihān inmiş

188

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2263]

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ۞ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ[2264]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

[2262] *kün fe-kān* (كن فكان): "Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68)."

[2263] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M

[2264] وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ۞ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ: "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele. Onlar; başlarına bir musibet gelince, 'Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz' derler (Bakara, 2/155-156)."

– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Gelse Ḥaḳdan bir belā ehl-i ḳarār[2265] incinmemiş
Ol belāyı bilmiş ol bir yādgār incinmemiş

2 Şöyle meydān içre ėrse zaḫm-ı tīg ü hem teber
İki ṣaf beyninde olan nāmdar incinmemiş

A132[b] 3 Kendü ḥüsnine gezend ėrmemek içün ᶜāḳıbet
Bülbülüñ feryādına[2266] bir gül-ᶜizār incinmemiş

4 Her ṭarafdan aḳsa gelse şöyle kim seyl-i belā
Kim anuñ āşūbına hīç rehgüẕār incinmemiş

5 Dōst ėderse ᶜāşıḳını işbu resme imtiḥān
Tā ḥamūl olmış götürmiş bunca bār incinmemiş

6 Ḥaḳ buyurdı sizi bir şeyᵓ ile ḳılduḳ imtiḥān
ᶜĀşıḳuñ cismini yandurursa nār incinmemiş

7 Ol-ki ḫavf ola ᶜadūnuñ ḳorḳusı yāḫūd cūᶜ
Ṣādıḳuñ ėtmiş vücudın tārumār incinmemiş

8 Cūᶜ ki ḳaḥt ola Ḫudā vėrmeye aña bunda nān
Olmasa deryā-yı ḳaḥta hīç kenār incinmemiş

9 Baᶜżı ḳula ol-ḳadar kim faḳr u ḳıllet çekdürür
Devlet ėrince olup ol intiẓār incinmemiş

10 Hem kiminüñ naḳṣ ėdüp[2267] emvālini vėrür ziyān
Eksik olmazsa belā leyl ü nehār incinmemiş

M117[b] 11 Nefsine vėrür maraż baᶜżuñ o rencūr eyleyüp
Olup anuñ bu vücūdı inkisār incinmemiş

12 Baᶜżınuñ daḫı alur[2268] evlādını ihlāk ėdüp
Az u çoḳ olsa alur ḳılup şümār incinmemiş[2269]

13 Yā budur kim bāġ u bostānın Ḫudā ėdüp helāk

[2265] ḳarār: Ḳurᵓān A
[2266] feryādına: ferdāsına M
[2267] ėdüp: eyleyüp M
[2268] alur: olur/ölür R
[2269] 12: — A

Dökilüben mīveler olur ġubār incinmemiş

14 Āfet-i jāle ėrüp bostānına ėrer zevāl
Var mıdur ṣabr eyleyüp şükr-i hezār incinmemiş

15 İmtiḥān ėtse ḳulını bu belālarla Ḫudā
Bir muṣībet ėrse evvel hīç kibār incinmemiş

R97[a] 16 Böyle olsa dėyeler *innā ileyhi rāciᶜūn*[2270]
Bu sözi dėyenlere āmūzgār[2271] incinmemiş

17 Dėdi kim dėrse bunı aña cinānı muştula
Bu sözi dėyen ḳulından Kirdgār incinmemiş

18 Pes bu deñlü imtiḥāna ṣabr ėder ḳul ḳanda var
Var ise yarın aña dāru'l-ḳarār incinmemiş

A133[a] 19 Vardur Allâhuñ ᶜibādı işbu rāh-ı miḥnete
Sārbān-ı dehr anı ḳılmış ḳaṭār incinmemiş

20 Der-be-der gezüp yürür ol işbu fānī dünyede
Bu ḲULOĠLI bulmamış hīç iᶜtibār incinmemiş

189

اذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ۞ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى ۞ قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ
يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَى ۞ قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى[2272]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ḥażret-i Mūsāyı Firᶜavna Ḥaḳ irsāl eylemiş
Ḳardeşi Hārūnı bile aña idḫāl eylemiş

2 Pes dėmiş Firᶜavna varuñ dīne daᶜvet eyleyüp
Zīra ol güm-rāh olup kendüsini ḍāl eylemiş

[2270] *innā ileyhi rāciᶜūn* (إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ) : "Şüphesiz ona döneceğiz (Bakara, 2/156)."
[2271] āmūzgār: emr-i nigār M; o zekār/öz kār? R
[2272] اذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ۞ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى ۞ قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَى ۞ قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى: "Firavun'a gidin. Çünkü o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar. Mûsâ ve Hârûn, şöyle dediler: 'Ey Rabbimiz! Şüphesiz biz, onun bize karşı aşırı davranmasından yahut azmasından korkuyoruz.' Allah, şöyle dedi: 'Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İşitirim ve görürüm.' (Tâhâ, 20/43-46)."

3 Tanrılıḳ daᶜvāsı ėdüp ḫalḳı dāyim azıdur
Anı Hāmān nāsuñ ortasında deccāl eylemiş

4 Uymasun anuñ sözine dīne gelsün ol kişi
Bilmiş olsun rāh-ı ġafletde kem aᶜmāl eylemiş

5 Siz aña līnet ile söyleñ ki bir ḫoş diñleye
Zīra gūş-ı cānın anuñ devlet ibṭāl eylemiş

M118[a] 6 Ola kim teẕkīre olup vėre ḫaşyet sözüñüz
Gör ḍalālet burnına anuñ ne çengāl eylemiş

7 Dėdiler yā Rabbenā biz ḳorḳaruz andan ḳatı
Varmaġa Hārūn ve Mūsā aña ihmāl eylemiş

8 Hem ziyāde bizi ol sevmez bize vėrür żarar
Ol benī İsrāʾīli bizüm-çü pāmāl eylemiş

9 Dėdi Rabbü'l-ᶜālemīn anlara ḳorḳmañ tiz varuñ
Dėyü Tevrātı vėrüp anlara inzāl eylemiş

10 Ben sizüñ ile bile varurın eylemeñ ḥaẕer
Dėyüp anlara o Cebbār-ı cihān ḳāl eylemiş

11 Hem buyurmış işidürem sizüñ anuñ sözlerin
Kendüyi kendüsi gėrü anda iclāl eylemiş

A133[b] 12 Hem görürem sizi ol her ne ḳılur ise dėdi
Hem sizüñ aḥvāliñüzi dėyüp ikmāl eylemiş

13 Ḳanda kim siz varasız ben bilesine varuram
Dėyü Cebbār-ı cihān bu resme īṣāl eylemiş

14 Pes bular ėrişdiler Firᶜavnuñ anda dārına
Görseler kim cümle ᶜālem aña iḳbāl eylemiş

R97[b] 15 Bī-ᶜaded leşker ḳapusında ṭurur el baġlayup
Tāzeler kim ayaġın altunlı ḫalḫāl eylemiş

16 Hem benū İsrāʾīlüñ urmış niçesin ḥabs ėdüp
Boynuna ayaġına enkāl u aġlāl eylemiş

17 İşbu deñlü heybet ile ol gürūhuñ üstüne

Varuben bu iki kimse anları lāl eylemiş

18 Ḫādim ü bevvāb u çāvūş birisi menʿ ėtmeyüp
İẕn-i Rabbü'l-ʿālemīn ile bular fāl eylemiş

19 Varup ol Firʿavna īmān ʿarż ḳılmış ikisi
Ḥaḳ ne dėdiyse dėyüp iẓhāru fi'l-bāl eylemiş

20 Vāḳıʿā Firʿavnuñ ʿaskeri çoġ idi ol zamān
Ėy ḲULOĠLI līkin anları Ḥaḳ irsāl eylemiş

190

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2273]

ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ۞ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ
فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ[2274]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Şular kim dār-ı dünyāda bir ʿālī āsitān ėtmiş
Feraḥlar eyleyüp yoḳ yėrlere ʿömrin ziyān ėtmiş

M118[b] 2 Resūlu'llâhı inkār eyleyüp getürmeyen īmān
Ölünce ḳabrini Ḥaḳ ṭopṭolu şīr-i jiyān ėtmiş

3 Gülerken yėr yüzinde yoḳ yėre ol eyleyüp ferḥān
Bėlini bār-ı maḥşer büküp anuñ nā-tüvān ėtmiş

4 Cihān içre ḥarāmḫōr oluben gülenleri görseñ
Yarın ḳaʿr-ı cehennem içre çoḳ çoḳ ol fiġān ėtmiş

A134[a] 5 Dėyeler kim girüñ imdi cehennem ḳapularından
Şu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre Ḫudā böyle beyān ėtmiş

6 Şular kibr ü riyā ile bu ḫalḳı incüdürlerdi
Zebānīler cehennemde ʿaẕāb-ı bī-emān ėtmiş

[2273] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M

[2274] ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ۞ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ:
"Bu, sizin yeryüzünde haksız yere şımarmanızdan ve böbürlenmenizden ötürüdür. Onlara, 'Ebedî kalmak üzere cehennem kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!' (denir) (Mü'min, 40/75-76)."

7 Ṣoḳalar şişleri ḳızmış olaruñ tā yüregine
Aḳa ḳanlu ṣular ḥāşā ṣanasın ihtiḳān ėtmiş

8 Bular şol āteşīn tābūt içinde olalar sākin
Nitekim bunda ẓulm ile o bāġ-ı gülsitān ėtmiş

9 Tekebbür eyleyüp bunda yürüyenleri seyr eyle
O zindān-ı cehennemde niçe gör ḥabs-i cān ėtmiş

10 Olar kendüsi kendüye ḳoyup bu ḥāle ėlterler
Dėme kim ḳullarına bu cefāyı Müsteᶜān ėtmiş

11 Velīd ibnü Muġīre hem Ebū-Cehl ile Mekkede
Cefāyı ol Resūlu'llâha bular çoḳ zamān ėtmiş

12 Bularuñ ḥaḳḳına nāzil olupdur dėrler işbu söz
Ki zīrā anlar ol vaḳtde özini kāmrān ėtmiş

13 Bular ṣandı-ki dünyāda ḳalurlar bunca māl ile
Ṣanurlar kendüler bunda bu ᶜömri cāvidān ėtmiş

R98[a] 14 Bulara ḥażret-i Bārī cehennemi ḳılup mevᶜūd
Dėdi-kim bilmiş olsunlar şu kim şirk ile ḳan ėtmiş

15 Ḫuṣūṣan mālı cemᶜ ėdüp zekātın vėrmeyenlerüñ
Ḳoyun ṣıġır deve gibi ya esb-i mādiyān ėtmiş

16 Bularuñ ṣāḥibin anda yaturalar yüzi üzre
Birer birer üzerinden geçüreler ᶜayān ėtmiş

17 Dėdi ġasb ile bir kimse biraz yėr alsa birinden
Anı ya tarla eyleyüp ya ev yapmış mekān ėtmiş

18 Yėdi ḳat yėre inince anı üstüne ol şaḫṣuñ
Ḳoyalar baṣa arḳasın şu pāy-ı pīl ü bān ėtmiş

M119[a] 19 Bu dünyāda gezüp ėlüñ ḥarām yėmişlerin yėyen
Anuñ ḳuşlar gibi cānı ṭamuda āşiyān ėtmiş

A134[b] 20 Anuñ dīdārını ārzū ḳılaldan bu dil ü cānum
ḲULOĠLI āteş-i ḥasret göñül bāġın ḫazān ėtmiş

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ۝ أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ
وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا[2275]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün
– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

1 Ol Lā-yezāli gör bugün kim nice tibyān eylemiş
Ṣāliḥ ʿamel ėdenlere bāġ-ı gülistān eylemiş

2 Buyurdı-kim ol Lā-yezāl[2276] anlar kim īmān getürüp[2277]
Benüm yolumda mālını infāḳ u iḥsān eylemiş

3 Ṣāliḥ ʿamel kim dėnilür oruc namāzdur ėy ḫˇāce
Vėrüp zekātı ḥacc ėdüp hem anda ḳurbān eylemiş

4 Bunda faḳīr olanlara ṣadaḳa vėrmekdür daḫı
Ol-kim yetīm olanlara bayramda ḳaftān eylemiş

5 Ṣāliḥ ʿamel oldur daḫı yolcılara ḫastelere
Vėre yėdüre içüre aşlarla biryān eylemiş

6 Bu ẕikr olan aʿmāle dėr bir kimse ger ʿāmil ola[2278]
Ecrini zāyiʿ ėtmezem dėyüp o fermān eylemiş

7 Şol-ki ḳıla aḥsen ʿamel bulmaya ecri inḳıṭāʿ
ʿÖmren[2279] daḫı eksilmeye ġāyet fürūzān eylemiş

8 Anlaruñ içün dėdi Ḥaḳ iḥżār-ı cennāt eyledüm
Anlar ṣadaḳalar vėrüp hem ḫatm-i Ḳurʾān eylemiş

9 ʿAdn uçmaġında anlara taḫtlar müyesser eyleye
ʿĀlī ḳaṣırlar ḳapusın laʿl-i Bedaḫşān eylemiş

[2275] إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ۝ أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا: "Gerçek şu ki, iman edip iyi işler yapanlara gelince, elbette biz iyi iş yapanların ecrini zayi etmeyiz. İşte onlar için içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine kurularak altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil giysiler giyeceklerdir. O ne güzel karşılıktır! Cennet de ne güzel bir yaslanacak yerdir (Kehf, 18/30-31)!"

[2276] Lā-yezāl: Bī-zevāl R

[2277] getürüp: getüren R

[2278] ʿāmil ola: ʿāḳıl ola R

[2279] ʿÖmren: ʿÖmri R

10 Ol köşklerüñ ol taḫtlaruñ altında enhār aḳısar
Altun ḳadeḥler kāseler anda firāvān eylemiş

11 Daḫı s̱iyābı anlaruñ ṣāfī yeşil sündüs ola
İstebraḳ ola hem yeşil ḫilᶜatler elvān eylemiş

R98b 12 Müʾminler anı gėyüben otura köşkler üstüne[2280]
Zer-beft menāṣa yaṣdanup Ḥaḳḳ anı şādān eylemiş

A135a 13 Ne ḫoş s̱evābdur dėyü Ḥaḳ Ḳurʾānda medḥ ėtdi bize
Hem ne güzel aᶜlā maḳām üstinde insān eylemiş

M119b 14 Eyle ḳaṣırlar müntehā hem eyle köşkler bī-bahā
Eṭrāfını gülzār ėdüp hem anda bostān eylemiş

15 Ṣular kim aḳar cennetüñ her cānibinden cā-be-cā
Her ḳaṭresinüñ lez̲z̲etin bir āb-ı ḥayvān eylemiş

16 Ḥūrīler anda vėreler ḫidmete gelüp gireler
Yüzlerini kim göreler Ḥaḳ māh-ı tābān eylemiş

17 Şol ḳıymetī cevherleri cemᶜ eyleyüp dėvşüreler
Ḥavż-ı gürīzüñ içine anları lemᶜān eylemiş

18 Kim cennetüñ ednāsını vaṣf eylemişdür Muṣṭafā
Aᶜlāsına ėrmez ᶜuḳūl kim ḥadd-i imkān eylemiş

19 Buyurdı-kim aḳ incüden bir dāne ḫayme vėreler
Dört biñ ḳızıl altun ḳapu hem niçe[2281] derbān eylemiş

20 ḲULOĠLI bu cennetleri söz ṭutmayan ḳanda görür
Sevgülü ḳulları Ḥaḳı ol yėrde seyrān eylemiş

192

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ
زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا[2282]

[2280] üstüne: üzere R
[2281] niçe: incü M
[2282] وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا: "Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte ol. Dünya hayatının zînetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbini bizi

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Kim rivāyetdür ṣanādīd-i Ḳureyş ḳaldurdı baş
Faḫr-ı ʿālem ḥażretine ḳıldılar bu sırrı fāş

2 Dėdiler pes yā Muḥammed isterüz kim biz seni
Līk birḳaç kimse var yanuñda olmasaydı kāş

3 Cümleten saña varup aṣḥāb olayduḳ dėdiler
Şol Bilāl ile Ṣuheybi eyle mū gibi tırāş

4 Ḳov gider yanuñda ṭurmasun pes ol cimrīleri
Anları redd eyleyüp sen dėdiler bize ulaş

5 Çün Resūlu'llâh sözine bunlaruñ meyl eyledi
Anları ḳovmaḳ diledi ḳalbi olup ḳatı ṭaş

A135[b] 6 Ḥaḳ teʿālā aña vaḥy ėdüp ʿitāb ėtdi hemān
Dėdi ṣabr ėt nefsüñe uyma ki sen ġāfil me-bāş

7 Gėce gündüz bile ol ayrılma aṣḥābuñla sen
Zīra anlar ḫavf u ḫaşyetden dökerler acı yaş

8 Ḥaḳ rıżāsını murād ėdüp ṭaleb ėder olar
Hem ġazālarda senüñ-ile bile ḳılup ṣavaş

M120[a] 9 Ṣaḳın ol ḳafirleri gözüñe ṣalındırmaġıl
Zīnet-i dünyāya māyil olup olmaġıl ḫırāş

10 Zīra anuñ zīneti zehre mübeddel olısar
Şöhret-i ḫod bī-muḥābā miḥnete olur ṭuṭaş

R99[a] 11 Dünyāya aldanup anlara iṭāʿat eyleme
Yarın anlar nār içinde olısardur *ke'l-ferāş*[2283]

12 Tābiʿ olma anlara kim bıraġup aṣḥābuñı
Ẕikrimüzden ġāfil olmışdur ḳulūbı ḫār u ḫāş

13 Sen olaruñ tābiʿ olmaġıl hevāsına ṣaḳın

---

anmaktan gafil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme (Kehf, 18/28)."

[2283] *ke'l-ferāş* (كَالْفَرَاشِ): "O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan **küçük kelebekler gibi** olacaktır (Kâria, 101/4)."

Anlara ṭutup ṣaḥābuñdan çevirme göz ü ḳaş

14 Anlara māyil olup bunlardan ėtme ictināb
Zīra anlar döşemişlerdür cehenneme firāş

15 Bunda her kimi severse yā Muḥammed dėdi Ḥaḳ
Anda bile olısar ḥaşr olısardur ḳurı yaş

16 Sen bu Ḥaḳ dōstları ile bile ol ṣubḥ u mesā[2284]
Olmaya küffār-ı Mekke seni aldar intiḳāş

17 Anlaruñ rızḳına mālına güvenme bunda sen
Yatağı nār ola anlaruñ ve ḳaṭrān ola aş

18 Kelme-i tevḥīdi anlar diline almayalar
Göñline getürmeye her biri kāfirdür bilaş

19 Yā Muḥammed ḳoma aṣḥābuñı anlar ile ol
Ḳanda gitseñ bile ayrılmazlar anlar iç ü ṭaş

20 İşbu resme Ḥaḳ teᶜālā aña tenbīh eyledi
Ėy ḲULOĠLI müşrikīnüñ ḳıldı esrārını fāş

193

A136[a]

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ۞ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ۞ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ۞ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۞ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ[2285]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḳaçan kim rūz-ı maḥşerde ola dėr cā-be-cā teftīş
Melekler arayup ḫalḳı ėdeler her yaña teftīş

2 Atası anası ḥāşā şu maᶜṣūmın helāk ėtse
Neden ötüri sen öldüñ dėyüp ola aña teftīş

3 Ne ṣuç işledüñüz idi atañuz anañuz sizi

[2284] mesā: şām R

[2285] وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ۞ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ۞ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ۞ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۞ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ: "Diri diri gömülen kız çocuğunun hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman, amel defterleri açıldığı zaman, gökyüzü (yerinden) sıyrılıp koparıldığı zaman, cehennem alevlendirildiği zaman (Tekvîr, 81/8-12)."

Boġup anda helāk ėtdi dėyüp Allâh ḳıla teftīş

4 ʿArabda bu imiş ʿādet ḳız olsa çoḳ boġazlardı
Bu āyet ile nehy oldı Resūl-i kibriyā teftīş

M120b 5 Ya kisve ya nafaḳanuñ uçından öldürürlerdi
Ḫudā maḫlūḳınuñ rızḳın vėrür vardur saña teftīş

6 Yaḫud ḳız oluben āḫir kimesne almasun dėyüp
Şu ʿārından helāk ėden olur ehl-i hevā teftīş

7 O vaḳtin kim düşenlere dėyeler ne ṣuç işledüñ
Atañuz anañuz sizi niçün ḳatl ėtdi yā teftīş

8 Olar dėye ki dünyāya henūz biz varmamış idük
Bize anı suʾāl ėtmeñ göre ata ana teftīş

9 Olardañ ṣoruñ anları nedür yā ṣuçumuz bizüm
Bu kez ataya anaya ola ėy āşinā teftīş

R99b 10 Bu kez gökler açılısar bitiler ṣaçıla yėre
Ala mektūbını herkes ola bāy u gedā teftīş

11 Cehennem ḳaynayup ṭaşa taḳarrüb eyleyüp nāsa
Zebānīler ḳıla yėr yėr bize ėy rehnümā teftīş

12 Dėyeler kimsenüñ ehli ile ėtdüñ-mi hīç lāḳa
Bula maḥşer yėrinde dėr hem ėdenler zinā teftīş[2286]

13 Dėyeler mālın eytāmuñ yėdüñ-mi ėy ʿaceb bu sen
Ola hem aḳça aṣṣısın yėyen ehl-i ribā teftīş

14 Dėyeler cāruñı yaʿnī şu ḳoñşuñ incidür miydüñ
Ḳılalar ḳıl-be-ḳıl iḳdām saña ėy pārsā teftīş

A136b 15 Dėyeler kimsenüñ mālın uġurlayup yedüñ-mi hīç
Naẓar ḳıl rūz-ı maḥşerde göriser eşḳıyā teftīş

16 Dėyeler kimsenüñ yėrin ki ġaṣb ėtdüñ-mi’di ẓulmen
Eger ėtdi ise ola aña ġāyet cefā teftīş

17 Dėyeler kimsenüñ bārī ʿaceb baḳduñ-mı’dı ʿırżın

[2286] R’de 12. ve 13. beyitler değiştirmiş.

Eger ḳılmış ise anda ola ol mācerā teftīş[2287]

18 Dėyeler daḫı sen ḫamrı ki hīç içdüñ-mi dünyāda
Eger içdi ise bunda olup başa belā teftīş

19 Daḫı nā-maḥreme yüzüñ dėyeler gösterür miydüñ
Eger gösterdi bil imdi göre ol meh-liḳā teftīş

20 Şefāᶜat ėrmese yarın Muḥammed Muṣṭafādan hīç
Göre çoḳ rūz-ı maḥşerde ḲULOĠLI mübtelā teftīş

194

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى[2288]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

M121[a] 1 Ḫākdān-ı cism olupdur añla bu cāna ḳafaṣ
Bu vücūdıdur bilürse rūḥ-ı insāna ḳafaṣ

2 Bülbül-i ḳudsī gibi cānum açardı perr ü bāl
Māniᶜ olur varmaġa cennāt-ı Rıḍvāna ḳafaṣ

3 Ėy göñül seyrān ėderdüñ bāġ-ı Firdevsi hemān
Saña māniᶜ olmasa her bārı seyrāna ḳafaṣ

4 ᶜĀlemi ṭutaydı feryāduñ senüñ ėy ᶜandelīb
Ger saña destūr ėdeydi ol gülistāna ḳafaṣ

5 Ḳıldı şūrīde yine nefsüñ Zelīḥāsın bugün
Sicn-i Mıṣr oldı meded ol Şāh-ı Kenᶜāna ḳafaṣ

6 Aylardur görmedi gözüm cemālin şemsini
Ebr-i zülfüñ oldı cānā māh-ı tābāna ḳafaṣ

7 Cümle ᶜālem arar ise bulmaz İskender miṡāl
Baḥr-ı Ẓulmetdür ser-ā-pā āb-ı ḥayvāna ḳafaṣ

[2287] 17: —A
[2288] مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى: "(Ey insanlar!) Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız (Tâhâ, 20/55)."

8 Vāṣıl olaydı varup ḳavuşa idi aṣlına
Olmasa deryā eger māhī-i ʿummāna ḳafaṣ[2289]

9 İşbu dehri ḳıldı sicn-āsā cenāb-ı Kibriyā
Cism-i insānı ėdüpdür ṣan o zindāna ḳafaṣ

A137[a]-R100[a] 10 Yā Muḥammed dėdi ṭopraḳdan yaratduḳ biz seni
Yaʿnī kim Ādem nebī dürr-i Ṣıfāhāna ḳafaṣ

11 Enbiyānuñ atasıdur ḥażret-i Ādem nebī
Tā kim olmışdur bu deñlü laʿl ü mercāna ḳafaṣ

12 Aṣlı ṭopraḳ olıcaḳ fi'l-cümle hep ṭopraḳ olur[2290]
Ol-durur aṣl-ı cevāhir daḫı elvāna ḳafaṣ

13 Hem dėdi sizi bu ṭopraġa iʿāde ėdevüz
Gėrü ḫāke ḳoyavuz ola ol ebdāna ḳafaṣ

14 Yaʿnī mevtā ėdüben ḳabre ḳoyavuz sizi dėr
Ṣanki bir bulut olur ḫurşīd-i raḫşāna ḳafaṣ

15 Ḳabr içinde ola bu ecsād u göz tā ḫurde ḫām
Ḳomaya varmaġa[2291] sizi yüce eyvāna ḳafaṣ

16 Ḳanı dünyāda senüñ seyr-i ṣafālar ėtdügüñ
Meşhedüñ oldı bu kez bāġ ile bostāna ḳafaṣ

17 Hem dėdi Ḥaḳ sizi bundan gėrü iḫrāc ėdevüz
Yaʿnī baʿs̱ eyleyevüz ola her erkāna ḳafaṣ

M121[b] 18 Dām-ı heykelden bu cān ḳurtulmaz aṣlā dėdiler
Dünyāda ʿuḳbāda bir cism ola her āna ḳafaṣ

19 Ādemī ölmek ile maḥv olmaz ėy dil bilmiş ol
Buncılayın bula bir cism-i laṭīfāna ḳafaṣ

20 Ėy ḲULOĠLI Cebreʾīl-āsā açayduñ bāl u per
Māniʿ olmasa varayduñ ʿArş-ı Raḥmāna ḳafaṣ

[2289] deryā eger māhī-i ʿummāna ḳafaṣ: deryāda eger māhī ʿummāna ḳafaṣ R
[2290] ṭopraḳ olur: ṭopraġ olur R
[2291] varmaġa: varmaya R

195

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[2292]

سَلَامٌ عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ ۞ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۞ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ[2293]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Vėrdi Firᶜavnuñ elinden İbn ᶜİmrāna[2294] ḫalāṣ
Ṣanki ebrüñ ẓulmetinden māh-ı tābāna ḫalāṣ

2 Ḥaḳ selām olsun dėdi Mūsā vü Hārūn üstüne
Böyle vėrmişdür keẕâlik ehl-i iḥsāna ḫalāṣ

3 İkisi anlar bizüm müʾmin ḳulumuzdur dėdi
Vėrdi hem anlara uyan her Müsülmāna ḫalāṣ[2295]

A137b 4 Enbiyānuñ ḥürmetine hīç ᶜaceb ḳılma ṣaḳın
Vėrür ise ṭañ-mıdur Ḥaḳ ehl-i īmāna ḫalāṣ[2296]

5 Nitekim Nūḥ-ı nebīyi ol selāmet eyledi
Bilesince yüriyen aṣḥāb-ı ṭūfāna ḫalāṣ

6 Ḳahr ėdince nice ėder ḳulına gör Lā-yezāl
Ḫışm ėdüben vėrmedi Firᶜavn u Hāmāna ḫalāṣ

7 Diledügi ḳulına ġamdan rehā vėrür Eḥad
Seni uyarsañ ḳılur ġūl-ı beyābāna ḫalāṣ

8 Gāh olur kim niçe girdāb-ı belādan[2297] ḳurtarur
Şöyle kim vėrür Ḫudā mellāh-ı ᶜummāna ḫalāṣ

9 Gāh olur Ḳārūn gibi yėrlere geçer düşmeni
Ḫalḳ-ı ᶜālem üşer ise olmaz imkāna ḫalāṣ

R100b 10 Şöyle kim üftādegāna destgīr olursa Ḥaḳ
Dīv elinden vėrür ol mühr-i Süleymāna ḫalāṣ

[2292] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M, R
[2293] سَلَامٌ عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ ۞ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۞ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ: “Mûsâ’ya ve Hârûn’a selâm olsun. Şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. Çünkü onlar mü’min kullarımızdan idiler (Sâffât, 37/120-122).”
[2294] İbn ᶜİmrāna: Āl-i ᶜİmrāna A
[2295] Vėrdi hem anlara uyan her Müsülmāna ḫalāṣ: Vėrür ise ṭañ-mıdur Ḥaḳ ehl-i īmāna ḫalāṣ R
[2296] Vėrür ise ṭañ-mıdur Ḥaḳ ehl-i īmāna ḫalāṣ: Vėrdi hem anlara uyan her Müsülmāna ḫalāṣ R
[2297] belādan: cefādan R

M122[a] 11 Emr ėderse ebr-i nīsāna ṣaçar ol raḥmetin
Kim ṣadef ḳarnından olur bunca dür-dāne ḫalāṣ

12 Vaḳt olur kim mevsim-i ʿıyd içre şehden emr olur
Bir berāt ėrer kim ola ehl-i zindāna ḫalāṣ

13 Diler ise ḳurumış yėrlere ol vėrür ḥayāt
Bir siyeh çubuḳdan engūr ile rummāna ḫalāṣ

M122[a] 14 Diler ise ʿafv ėde cümle cihānuñ cürmini
Tiz oluñ dėye yarın aṣḥāb-ı nīrāna ḫalāṣ

15 Diler ise cümlemüz bāġ-ı behişte gönderür
Emr ėder olsun dėyüp erbāb-ı ʿiṣyāna ḫalāṣ

16 Āteşe ṣalmış iken İbrāhīmi yansun dėyüp
Anı tebdīl eyledi bāġ-ı gülistāna ḫalāṣ

17 Nār-ı Nemrūda pes ol pāyın giriftār eylemiş
Gūyā bir āteş içinden buldı pervāne ḫalāṣ

18 Meclis-i *ḳālū belā* da[2298] cām-ı ʿışḳı nūş ėden
Bu ḫumār-ı dünyeden buldı o mestāne ḫalāṣ

A138[a] 19 Bir giriftār-ı kemend-i nefs-i dūnam rūz u şeb
Düşen oldur ḳulını eyleye sulṭāna ḫalāṣ

20 Sen ḲULOĠLI'na müyesser eylegil esrāruñı
Yoḳ-mıdur dünyāda bu ḫāṭır-perīşāna ḫalāṣ

196

فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۞ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ
تُسْأَلُونَ[2299]

[2298] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."

[2299] فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۞ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ: "Öyle ise sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz sen doğru bir yol üzeresin. Şüphesiz bu Kur'an, sana ve kavmine bir öğüt ve bir şereftir, ondan hesaba çekileceksiniz (Zuhruf, 43/43-44)."

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ⏑ – –/ – ⏑ – –/ – ⏑ – –/ – ⏑ –

1 Āteş-i ʿışḳuñ içinde işbu cānumdur raṣāṣ
Bend-i miḥnetden beni yā Rabbenā eyle ḫalāṣ

2 Bunca ʿiṣyānum ile yā Rabbenā eyle ḳabūl
Anuñ-içün kim senüñ dergāhuñı ḳıldum menāṣ

3 Bende-i mücrim iken şemme nigāh ėtseñ baña
Olayıdum şöyle kim cānā ḳapuñda ʿabd-i ḫāṣ

4 Gelelüm söze cenāb-ı Kibriyā buyurdı kim
Anı tefsīr ėdelüm oldur netīce-i ḫalāṣ[2300]

5 Dėdi maḥbūbına Ḥaḳ kim yā Muḥammed bilmiş ol
Ben seni mürsel yaratdum eyledüm dėr iḫtiṣāṣ

6 Vaḥy olanı saña ṭut ṣıdḳ-ıla ṣalıvėrme hā
Hem ṣırāṭ-ı müstaḳīme ayaġuñı pekçe baṣ

7 Saña vaḥy olan senüñ-çün teẕkiredür şöyle bil
Hem senüñ ḳavmüñ içün tā olmayalar Ḥaḳḳa ʿāṣ

8 İşbu Ḳurʾāndan suʾāl olınısarsız ʿan-ḳarīb
Şol-ki ʿāmil olmaya ḥükmine bulısar ḳıṣāṣ

9 Şöyle kim tīr-i duʿā ile urılur her hedef
Zühd ü taḳvāya yapış geç bu hevādan yayı yaṣ

M122[b] 10 Murġ-ı rūḥuñ bir gün ola boşana bizden yaña
Zīra kim bu cism ü ṣūret anı ḳılmış iḳtifāṣ[2301]

R101[a] 11 İmdi ol vaḳtin daḫı ḳavmüñ-de sen-de yā ḥabīb
Tā ki mesʾūl olısarsız cümleten Rūm ile Fāṣ

12 Yaʿnī ümmet ola saña şarḳ ile ġarb arası
Dėyü iʿlām eylemişdür bunı naḳl ėtdi ḳıṣāṣ

A138[b] 13 Şöyle kim her bir nebīye Ḥaḳ teʿālā vaḥy ėde
Emr-i maʿrūf nehy-i münker her ne ise intiṣāṣ

[2300] 4: — R
[2301] iḳtifāṣ: iḳtiṣāṣ R

14 Cümlesi ol vaḥy-i münzelden suʾāl olınalar
Sen bu dürri gūşvāra dėyü ḳulaġuña aṣ

15 Her nebīnüñ ḥükmi elinde durur ėy muttaḳī
Tā ne-deñlü ümmet olursa eger ʿām u ḫavāṣ

16 Bir ṣabī oġlan gibi at başı sürme her yaña
Şol ʿinān-ı iḫtiyāruñ şöyle bir miḳdār ḳaṣ

17 Kim metāʿ-ı āḫiret ẕī-ḳıymet olmışdur bilüñ
Degme aʿmāl ile girmez ele ṣanmaġıl reḫāṣ[2302]

18 Şol metāʿ-ı āḫiret dėdükleri cennet durur
Hem cidārı sīm ü zer ḳapusı anuñ infiṣāṣ

19 Mālı ile baş vėrür bunda kişi kūy almaġa
Bu degil ėdesin anı sen ziʿāmet yāḫu ḫāṣ

20 Yā İlâhī sen muʿīn ol destgīr ol rūz u şeb
Eylegil ḲULOĠLI'nı bend-i ʿanāṣırdan ḫalāṣ

197

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2303]

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ[2304]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy göñül eyle ḳamu aḥvālüñi cānāna ʿarż
Şol günāhuñ olsa ne_ola raḥmet-i Raḥmāna ʿarż

2 Her işüñi sen ol Allâha yorı tevfiż ėdüp
Her umūruñ eyle cānā ḥażret-i Sulṭāna ʿarż

3 Ḳullarınuñ cümle aḥvāline ol nāẓır durur
Nāme-i aḥvālüñi sen eyle ol dīvāna ʿarż

4 Eyleme dünyāda ʿömren nāsa ʿarż-ı iḥtiyāc

2302 reḫāṣ: raṣāṣ R

2303 Ḳāle'llâhu teʿālā: —M

2304 فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ: "Size söylediklerimi hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kullarını hakkıyla görendir (Mü'min,40/44)."

Eyle sen her işlerüñi kim yüce Sübḥāna ʿarż

5 Pādişāh oldur ki ḳullarınuñ aḥvālin bilür
İmdi sen eyle her emrüñ Āṣaf-ı devrāna ʿarż

M123[a] 6 Her ṭabībe mübtelā iseñ uzatma elüñi
Derdüñi bildürme ġayra eylegil Loḳmāna ʿarż

A139[a] 7 ʿĀşıḳ iseñ zülf-i ruḫsārına yārüñ şāne-veş
Eyle dendān-ı perīşānuñı müştāḳāne ʿarż

8 Gir bu ʿışḳuñ baḥrine ġavvāṣ olup ėy dil yine
Maʿrifetden eylegil ʿālemlere dür-dāne ʿarż

9 Ḫāne-i ḳalbüñi Allâh ʿışḳına gel sil süpür
Fevt-i cān ėt şol şeb-i vuṣlatdaki mihmāna ʿarż

10 Cümleten varuñ Sikender gibi eyle ḫarc-ı rāh
Teşne-leb eyle dem-ā-dem çeşme-i ḥayvāna ʿarż

R101[b] 11 Bir gedā olup gezer cānum kūyuñda der-be-der
Faḳrumı ḳılmaḳ dilerem dergeh-i eyvāna ʿarż

12 Leblerüñ yāḳūtını bulmaḳ içün cehd eyledüm
Tīşe-i himmet ḳılur isem ne-var ol kāna ʿarż

13 Ben ḫo[2305] muḫtācam bilürsin ḥālimüñ keyfiyyetin
Gelmişem kim eyleyem sen ḫüsrev ü ḥaḳana ʿarż

14 Māhī gibi bir ḳurumış yėrde ḳaldum yalıñuz
Kāġıdum enhāra vėrdüm ki_eyleye ʿummāna ʿarż

15 Ẕerre-veş üftādesiyem ol güneş yüzli ḳamer
Niçün eylemez beni gör şol meh-i tābāna ʿarż

16 Bāġbānā bülbül-āsā ḳapuña ḳıldum ġırīv
Beni eyle luṭfuñ ile ol gül-i ḫandāna ʿarż

17 Ḫānḳāh-ı derd-i ʿışḳuñ ben-de nev abdālıyam
Ḥālümi ėy pīr-i miḥnet eyle dervīşāna ʿarż

18 Aḳayum enhār olup ʿāşıḳlaruñ ayaġına

[2305] çü?

Eylesünler kim beni şol bāġ ile bostāna ᶜarż

19 Kaᶜbe gibi ayaġuña düşdi ᶜālemler senüñ
Eylediler ḥüsnüñi Rūm ile Hindistāna ᶜarż

20 Bu ḲULOĠLI cümleden nevmīẕ olup kesdi ümīẕ
Āḫir ėtdi emrini ol lebleri mercāna ᶜarż

198

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2306]

M123^{b}

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ[2307]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ᴗ –/ – – ᴗ –/ – – ᴗ –/ – – ᴗ –

A139^{b}

1 Eyle göñül sen cān ile ol Lā-yezāle irtibāṭ
Yėri gögi ḫalḳ eyledi ḳıl bī-mis̱āle irtibāṭ

2 Ḳādir degil-midür yine mis̱lin yaratmaġa bunuñ
Eyle derūn-ı ṣıdḳ ile sen bu ḫayāle[2308] irtibāṭ

3 Kim eyle Ḫallāḳ ol-durur diler ise buncılayın
Yüz biñ cihānı yaradur ḳıl bī-zevāle irtibāṭ

4 Buyurdı-kim dė yā ḥabīb iḥyā ėder inşā ėder
Ölüleri ol dirgürür ḳıl sen bu ḥāle irtibāṭ

5 Ölüleri dėdi Ḫudā evvel nice dirgürmişem
Nice yoġ-iken eyledüm dėr Ẕü'l-celāle irtibāṭ[2309]

6 Nice sizi insān ėdüp dünyāda gezdürdüm ise
Yā nice öldürdüm ise ḳıl bu kemāle irtibāṭ

7 Pes imdi ben bir bir sizi diri ėdüp iḥyā ėdem
Dėyü buyurmışdur yine ol Ḥaḳ teᶜālā irtibāṭ

[2306] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —A, M
[2307] أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ: "Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Evet yeter. O, hakkıyla yaratandır, hakkıyla bilendir (Yâsîn, 36/81)."
[2308] ḫayāle: ḥāle A
[2309] 5: —A

8 Her şeye ᶜĀlim ol-durur her işde Ḥākim ol-durur
Emvāt ėdüp iḥyā ėder ḳıl Ẕü'l-cemāle irtibāṭ

9 Dilerse Ḳādirdür o Ḥaḳ āteş içinde yaş aġaç
Peydā ėdüp yapraḳlana ḳıl bu meʾāle irtibāṭ

10 Ḳādirdür ol Ḥayy u Ṣamed ḳuru dikenden gül vėre
Emvātı iḥyā eyleye ḳıl bu mis̱āle irtibāṭ

R102[a] 11 Yėri gögi yaradana güç mi-durur bu resme iş
Mevtāyı iḥyā eylese ḳıl intiḳāle irtibāṭ

12 Kim eyle Ḳādirdür o şāh bunuñ gibi yüz biñ cihān
Yaratsa nesi eksile bu iᶜtidāle irtibāṭ

13 Pes eyle H̱allāḳ ol-durur yėr gök kitābından anuñ
Ancaḳ pes oldı bir varaḳ ḳıl irtiḥāle irtibāṭ

14 Ol ᶜālemüñ H̱allāḳıdur maḫlūḳınuñ Rezzāḳıdur
Cānlar anuñ müştāḳıdur ėt bu menāle[2310] irtibāṭ

15 Arż u semāvātı o Ḥaḳ yaratdı altı günde hep
Ėrmez teʾennī eyleyüp ola muḥāle[2311] irtibāṭ

16 Ḳādir degil-miydi eger bir kere ol dėse ḳamu
Olurdı fi'l-ḥāl ėy püser ḳıl bu mecāle[2312] irtibāṭ

M124[a]-A140[a] 17 Meger bu āyet inmege bāᶜis̱ olupdı ol zamān
Kāfirler inkār eylemiş ḥaşr u suʾāle irtibāṭ

18 İnkārını pes anlaruñ defᶜ içün indürdi İlâh
Tā kim biline ḳudreti ḳıl bu maḳāle irtibāṭ

19 Kimdür anuñ ḳudretine inkār ėde şirket ėde
Kāfirler ola yā meger bu iştiġāle irtibāṭ

20 ḲULOĠLI bārī kim ola fehm ėde āyet maᶜnīsin
Allâh resūlini sevüp ḳılmış risāle irtibāṭ

[2310] menāle: mis̱āle A
[2311] ola muḥāle: ola bu ḥāle A
[2312] mecāle: maḥāle M

199

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2313]

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ[2314]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Mefḫar-ı eşyā ėdüp ḫalḳ-ı cihāna iḫtilāṭ
Müslim olsunlar dėyüp[2315] ḫalḳ-ı zamāne iḫtilāṭ

2 Ehl-i Mekke cemᶜ olup geldi anuñ öñine hep
Eylediler işbu resme kāfirāne iḫtilāṭ

3 Dėdiler kim ḥaḳ nebīseñ bize göster muᶜcizāt
Bilelüm ger eyledükse āsumāna iḫtilāṭ

4 Bir melek gökden nüzūl ėtsün ᶜayān olsun bize
Tā görevüz ḳılduġuñ kerrūbiyāna iḫtilāṭ

5 Hem elinde bir kitāb olsun o bize söylesün
Ḳılmasun tā sencileyin ġāyibāne iḫtilāṭ

6 Bu Muḥammedüñ dīni ḥaḳdur uyuñ buña dėsün
Bu nebīdür dėsün ėtmez hīç yabana iḫtilāṭ

7 Hem dėdiler kim ulularımuzuñ birḳaçını
Diri ḳılġıl eylesünler ᶜārifāna[2316] iḫtilāṭ

8 Dėyüp ol mevlā bize senüñ dėdügüñ sözleri
Āḫiret aḥvālin ėtsün yana yana iḫtilāṭ

9 Dirilüp dėsün bize ulularumuz pend ėdüp
Dīnine ḳıluñ bunuñ siz ᶜāşıḳāne iḫtilāṭ

R102[b] 10 Böyle bir şeyᵓe eger ḳādir iseñ biz de senüñ
Dīnüñe girüp ėdelüm bī-bahāne iḫtilāṭ

2313 Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

2314 وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ: “Biz onlara melekleri de indirseydik, kendileriyle ölüler de konuşsaydı ve her şeyi karşılarında (hakikatin şahidleri olarak) toplasaydık, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi (En’âm, 6/111).”

2315 olsunlar dėyüp: olsun dėyüben A, R

2316 ᶜārifāna: ᶜāḳılāna A, R

A140[b] 11 Pes bu teklīfi Resūlu’llâha arż ėtdi olar
İşbu resme ḳıldılar ol ᶜāricāne[2317] iḫtilāṭ

12 İndi Cebrāʾīl semādan vaḥy ile ėdüp nüzūl
Ḳılduġında Ḥaḳ resūli Müsteᶜāna iḫtilāṭ

M124[b] 13 Dėdi-kim ḥażret-i Ḥaḳ[2318] eger semādan bir melek
İndüreydük ḳıla idi kāmrāne iḫtilāṭ

14 Hem ulularını anlaruñ diri ḳılsa idük
Eylese aḥvāl-i ḳabr ile beyāna iḫtilāṭ

15 Oları ataları bir bir teʾeddüb eylese
Āḫiretden eylese her dāstāna iḫtilāṭ

16 Anlar īmāna gelür degil-durur sen bilmiş ol
Eylemesünler senüñ ile fesāda iḫtilāṭ

17 Şol kişiyi kim cenāb-ı Kibriyā istemeye
Eylemez küfr ile ḳalur Lā-mekāna iḫtilāṭ

18 Diledügi ḳul-durur gelen Ḫudānuñ ᶜāḳıbet
Girüp İslāmuña ėden ṣādıḳāne iḫtilāṭ

19 Dilemiş ola meger anı Ḫudā-yı lem-yezel
Dīnüñe girüp ol ėtmeye gümāna iḫtilāṭ

20 Ėy ḲULOĠLI cān-ıla dīnin Resūlüñ ḳıl ḳabūl
Bōstān-ı şerᶜe gir ėt bülbülāne iḫtilāṭ

200

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[2319]

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ[2320]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

[2317] ᶜāricāne: arı cāna A

[2318] Ḥażret-i Ḥaḳ: Ḥaḳ Ḥażreti M

[2319] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M

[2320] قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ: “De ki: ‘Bizim başımıza ancak, Allah’ın bizim için yazdığı şeyler gelir. O, bizim yardımcımızdır. Öyleyse mü’minler, yalnız Allah’a güvensinler.’ (Tevbe, 9/51).”

– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Pes gerek meclisde yārān-ı ṣafāya inbisāṭ
Yolı yañılmaz gelürse rehnümāya inbisāṭ

2 ᶜIydgehde dāmenin būs ėtmege rāżī ola
Gelür ise ẕerrece ol ḳaşı yaya inbisāṭ

3 Muṭrib ol ḳānūna baġlar naġme-i nevrūzunı
Bezm-i ışḳ içre gelürse deff ü nāya inbisāṭ

4 Ḳanda bir efḳar görürse el açup iḥsān ėder
Bil başında gelse erbāb-ı ġınāya inbisāṭ

A141[a] 5 Görse her iḳlīm-i ġurbetde tekellüm eylese
Bir ġarībi gelür ise āşināya inbisāṭ

6 Ḥaḳ resūline dėmişdür dė bunı yā Muṣṭafā
Tā ki gelmiş bir gün ol ṣāḥib-ᶜaṭāya inbisāṭ

7 Bize bir şeyᵓ hīç iṣābet ėtmez illā Ḥaḳḳ anı
Yazmamış olur ise bay u gedāya inbisāṭ

8 Ėrmez illā meger anı[2321] Ḥaḳ kitābet eyleyüp
Tā ki yazmış ola levḥi üzre pāya inbisāṭ

M125[a] 9 Kim ol Allâhu teᶜālādur Ḫudāvend-i ezel
Hep odur vėren ḳamu yoḫsula baya inbisāṭ

R103[a] 10 Hīç anuñ destūrı olmaz ise saña nesneyi
Vėrmege ḳādir degil çun u çerāya inbisāṭ

11 Cümle müᵓminler tevekkül ėder Allâh üzere
Vėrmez olmasa eger emri ḳażāya inbisāṭ

12 ᶜĀlemi ḳahr eyler idi kimse bulmazdı murād
Gelmese idi eger Rabbü'l-ᶜulāya inbisāṭ

13 Zīra sebḳat eylemişdür luṭfı anuñ ḫışmını
Gör ḥadīs̱-i ḳudsī bu derde devāya inbisāṭ

14 Cümle ᶜālem ḫalḳını aç ve ṣuzuz[2322] ḳıra idi

[2321] illā meger anı: anı illā meger A
[2322] ṣuzuz: ṣusuz A

Gelmese idi eger genc-i seḫāya inbisāṭ

15 Līk cümle ḳullarınuñ rızḳını taᶜyīn ėdüp
Azar azar eylemişdür iktifāya inbisāṭ

16 Dėdi-kim dė yā Muḥammed bize vėrmez Lā-yezāl
Līk mektūb ėtmeyince bir araya inbisāṭ

17 Ḥaḳ Çalap evvel ḳalemde yazduġı her ne ise
Ol-durur bize ėren āb u hevāya inbisāṭ

18 Müjde ḳılmasa eger kim ṣıḥḥatinden bir ḥakīm
Hīç firāş içinde gelmez mübtelāya inbisāṭ

19 İmdi Ḳurᵓān içre bildürdi Ḫudāsı Aḥmede
Gele yazduġın işidüp Muṣṭafāya inbisāṭ

A141[b] 20 Kim Resūlu'llâh ėdüp anı mübeşşir ḳılduġın
İşidüp gele ḲULOĠLI ol Hümāya inbisāṭ

201

وَلَوْ تَرَى إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ[2323]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün

⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

1 Göreler ḳılmayalar kim ṭamu ehli belādan ḥaẓ
Ḳılur mıydı meger Allâh bir alay eşḳıyādan ḥaẓ

2 Fezaᶜ ekber ölümdür kim buları aḫẕ ėdüp ṭuta
Amān vėrmeye bir sāᶜat olar ėtmez cefādan ḥaẓ

3 Göreler kim olar anda Ḫudā luṭf eylemiş elᵓān
Ṣafālar eylemiş erzān ėdermiş enbiyādan ḥaẓ

4 Behiştüñ bāġ u bāġātı görine gözlerine hep
Bular ḳaᶜr-ı cehennemde ḳılur renc ü ᶜanādan ḥaẓ

[2323] وَلَوْ تَرَى إِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ: "Sen onları, dehşetli bir korkuya kapılıp da kaçıp kurtulamayacakları ve yakın bir yerden yakalanacakları zaman bir görsen (Sebe, 34/51)!"

M125[b] 5 Temāşā ėdüp anları gögüsler dögeler hāy hāy
Bileler kim Ḫudā ḳılmış bu deñlü evliyādan ḥaẓ

6 Dėyeler biz daḫı īmān getürdük cümleten yā Rab[2324]
Bu söz aṣṣı mı eyleye ola mı nā-revādan ḥaẓ

7 Ḳanı dünyā ḳanı ᶜuḳbā dėye Ḥaḳ nice ḳābildür
Iraḳdan el ėrişür mi ṭaᶜām olsa ġıdādan ḥaẓ

8 Uzaḳ yėrde ṭaᶜām olsa yėseler anı baᶜżılar
ᶜAceb senüñ elüñ aña ėre mi bu yañadan ḥaẓ

R103[b] 9 Bular feryād ėde anda dėye ṣal dünyāya yā Rab
Ḳılalum biz eyü aᶜmāl ėdesin biz gedādan ḥaẓ

10 Cehennem nārı anlara belā vėrdükçe her sāᶜat
Taḥammül ėtmezüz bārī hem olmaz ibtilādan ḥaẓ

11 Ki şarḳda olsa bir kimse ve garbda ḳılsalar meclis
Bu deñlü olsa mā-beyni ide mi bu ṣafādan ḥaẓ

12 Cinān ehli tenaᶜᶜumda olar[2325] nār-ı cehennemde
Ḫıṣım ḳāvim biri birin ḳılalar āşinādan ḥaẓ

13 Göreler aḳrabāsını cinān içinde kāfirler
Yėyüp içer[2326] ṣafālar hem ḳılurlar dilrübādan ḥaẓ

A142[a] 14 Olardan aġlayup anlar meded isteyeler fi'l-ḥāl
Elin uzadup anlara ṣanalar merḥabādan ḥaẓ

15 Bizi dėr ḳurtarup aluñ ya içdügüñüz o ṣudan[2327]
Aḳıduñ üzerümüze ėdelüm tā ki mādan ḥaẓ

16 Dėyeler siz ki kāfirler idüñüz dār-ı dünyāda
Ḥarām olmış-durur cennet Ḥaḳ ėtmez nā-sezādan ḥaẓ

17 Bu siz dünyā sarāyında ḳabūl ėtmedüñüz Ḥaḳḳı
Ve hem ėtmezdüñüz ol-vaḳt faḳīr ü etḳıyādan ḥaẓ

[2324] yā Rab: īmān A
[2325] olar: olur A
[2326] içer: içüp A
[2327] ya içdügüñüz o ṣudan: veyā içdügüñüz ṣudan A, R

18 Cehennemde ḳaluñ gidüñ size yoḳ fāʾide bizden
Ki siz ėtmezdüñüz anda cenāb-ı Kibriyādan ḥaẓ

19 Meded gel furṣatı fevt eyleme[2328] dünyāda ölmeden
Hīç ėtmez ḥażret-i Bārī bugün ehl-i hevādan ḥaẓ

20 ḲULOĠLI tevbeye gelüp Ḥaḳa imdi rücuᶜ eyle
Sev Allâhı sevenleri ḳılup Rabbü'l-ᶜulādan ḥaẓ

202

وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ ۞ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ۞ أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ[2329]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

M126[a] 1 H̱āṭıruña fikr-i dünyā vėrmesün cānā ṣudāᶜ
İşbu māl ile ḥayātuñ bula āḫir inḳıṭāᶜ

2 Cümle ḫalḳ fānī olısardur Ḫudā bāḳī ḳalur[2330]
İmdi sen eyle muḳaddem işbu eşyāyı vedāᶜ

3 Āşinā olma ṣaḳın dünyānuñ ehliyle bugün
ᶜĀḳıbet seni helāk ėder kim olmışdur sibāᶜ

4 Dünyeyi sevmek-durur dėr her ḫaṭīʾetüñ başı
Bu ḥadīs̱i kim buyurmışdur işit ol ḫayr-ı dāᶜ

5 Dėdi anlar Ḥaḳḳ-içün-kim ol celāl-ı Kibriyā
Kim şehādet üzre ḳāyim olup ėderler nefāᶜ[2331]

6 Hem dėdi anlar içün kim Ḥaḳ Çalap ẕikr eyledi
Ḥıfẓ ėderler pes[2332] ṣalāt-ı ḫamsı ḳılurlar sürāᶜ

7 Ḥaḳ buyurdı-kim olar cennetde oldı mükremūn
Yaᶜnī buldılar cevāhirden bilād ile bıḳāᶜ

[2328] furṣatı fevt eyleme: furṣatını fevt ėtme A
[2329] وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ ۞ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ۞ أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ: "Onlar, şahitliklerini dosdoğru yapan kimselerdir. Onlar, namazlarını titizlikle koruyan kimselerdir. İşte onlar cennetlerde ikram göreceklerdir (Me'âric, 70/33-35)."
[2330] ḳalur: ḳalup A, R
[2331] nefāᶜ: infāᶜ A
[2332] pes: hem A

A142[b] 8 Pes şehādet ol-durur dėye Ḫudā birdür hemān
Lā-şerīkü lā-naẓīrü işidüp ḳılma nizāᶜ

R104[a] 9 Yā şehādet bu durur beş şeyᵓde ol olup güvāh[2333]
Hīç iᶜtāḳ ile ṭalāḳa ketm ėdüp ḳılmaz ḫudāᶜ

10 Hem biri naḳż-ı vużūdur birisi evḳāt[2334] içün
Ṣaḳlama ėdüp şehādet olmaġıl ehl-i bedāᶜ

11 Pes şehādet yine oldur ola ṣāliḥ muttaḳī
Kimse andan incünüp çekmeye ᶜömrinde vecaᶜ

12 Ėde ḥac vėre zekātın var ise mālı eger
Hem edā ėdüp ferāyiż hem sünen ḳılmaya ḍāᶜ

13 Pes şehādet ol-durur kim emr-i maᶜrūf eyleye
Nehy-i münkerden ṣaḳına işbu ḫalḳı irticāᶜ

14 Ḥākimü'l-vaḳt olup ol teᵓdīb ėde nāsı bu kez
Līk li'llâh eyleye ol işi dėrmeyüp ḳuṭāᶜ

15 Pes şehādet ol-durur ol ᶜārif-i bi'llâh[2335] olup
Bile kim Ḥaḳḳı yaḳīn olmışdur ana bir ẕirāᶜ

16 Mürşid-i kāmil olup irşāda daᶜvet eyleye
Tā kim esrār-ı Ḫudāyı ėde ḳullarına şāᶜ

17 Pes şehādet ol-durur ėde tevekkül Tañrıya
Ḳılmaya kesb-i ticāret ne zirāᶜat ne ḫu bāᶜ[2336]

M126[b] 18 Dāyim illa'llâh dėye ṭurmayup ol sırr-ı cihān
Ekl ü şürb içün ėde Ḥaḳ ḥażretine ıżṭıcāᶜ

19 Ḥaḳ ne vėrürse ḳanāᶜat ėdüp anı ekl ėde
Bulur ise yėye sükker[2337] yā bulamazsa kurāᶜ

20 Ėy ḲULOĠLI bu ṣıfatlardan ḫaber ṭutar mısın

[2333] ol olup güvāh: olup ol güvāh R
[2334] evḳāt: evḳāf M
[2335] ᶜārif-i bi'llâh: ᶜārif-i li'llâh M
[2336] ḫu bāᶜ/ḫūbāᶜ/ḫo bāᶜ?
[2337] yėye sükker: sükker ekl ėde A

Eyledüñ-mi dāmen-i dünyāyı elden inḳıṭāᶜ

203

وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ[2338]

Feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūl

⏑ – – / ⏑ – – / ⏑ – – / ⏑ – – / ⏑ –

1 Gel imdi göñül eylegil sen cihānı vedāᶜ
Hemān yañılup eyleme Müsteᶜānı vedāᶜ

A143[a] 2 Kelām-ı ḳadīminde buyurdı ol Ẕü'l-celāl
Kim ᶜĀd ḳavmi ḳılmış idi Lā-mekānı vedāᶜ

3 Nübüvvet vėrüp Hūda [ve] anlara gönderüp
Çü daᶜvet ḳılup dėr ḳıluñ bu erkānı vedāᶜ*[2339]

4 Dėdi-kim ė ḳavm işüñüzdür be-külli ḫaṭā
Ḥaḳa yüz ṭutup eyleñüz nā-tüvānı vedāᶜ

5 Ki yaᶜnī bir alay büti n'eyleyüp n'ėdesiz
Ėdüñ ḳoḳusı olmayan żamīrānı vedāᶜ

6 Gözi yoḳ ḳulaġı nedür size nefᶜi anuñ
Ne zaḥmet sevüp anı ḳılmaḳ cinānı vedāᶜ

7 Sizüñ tañrıñuz ġayrı yoḳdur hemān ol-durur
Gėrü anı görüñ kim olsun ḳalanı vedāᶜ

8 Siz Allâha ėdüñ ᶜibādet dėdi ėy ḳavim
Kim ėtmeñ sevüp bütleri de siz[2340] anı vedāᶜ

R104[b] 9 İlâhıñuz andan ġayrı yoḳdur daḫı bilüñ*[2341]
Aña iftirā eyleyüp ėtmeñ *kün fe-kān*'ı[2342] vedāᶜ*

10 Sevüñ dėdi Allâhı resūle uyuñ ė ḳavm

[2338] وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ: "Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. Hûd, şöyle dedi: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. O'ndan başka sizin hiçbir ilâhınız yoktur. Siz, sadece iftira ediyorsunuz.' (Hûd, 11/50)."

[2339] Vezin bozuktur.

[2340] bütleri de siz: putlara ėdesiz A

[2341] bilüñ: biliñüz M

[2342] *kün fe-kān* (كن فكان): "Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68)."

Ėdüñ göñlüñüzden dėdi ol gümānı vedāᶜ

11 Niçün uyup İblīse ṣanem ṭutduñuz ḳapuda*
Niçün eyledüñüz bugün vaḥy-ı āsumānı vedāᶜ*

12 Niçün ḥaḳ yolı siz ḳoyup bāṭıla gitdüñüz
Niçün iftirā ėdüp ėtdüñüz bī-nişānı vedāᶜ *

13 Dėdi müfterūn olduñuz eyleyüp iftirā
Niçün eyledüñüz giden kārbānı vedāᶜ

M127[a] 14 Niçün bāṭıl içün Ḥaḳdan iᶜrāż ėdüp ḳaçduñuz*
Niçün ėtdüñüz dünyede baş u cānı vedāᶜ[2343]

15 Bu resme naṣīḥat ėdüp Hūd ᶜaleyhi’s-selām
Olara dėyügördi ėdüñ bu şānı vedāᶜ

16 Olar diñlemeyüp anı eslemezler idi
Sözin redd ėdüp eylediler o cānı vedāᶜ

17 Kim ıṣlāḥ-ı ᶜālem vücūbī degil Bārīye
Budur ḥāl-i ᶜālem ḳılur her ḳuş āşiyānı vedāᶜ*

A143[b] 18 Gel ėy bülbül-i dil bugün ėrdi uş vaḳt-i gül
Çü şimdiden ayru sen eyle fiġānı vedāᶜ

19 Murāda ėrişmege az ḳaldı-kim bilmiş ol
Şu bir gün ḳılursın sen bu ḫākdānı vedāᶜ*[2344]

20 Dilüñ baġlana söylemez olasın niçe dem
Ėdesin ḲULOĠLI sen ol dāstānı vedāᶜ

204

يَاقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ[2345]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlün/mefᶜūlü/mefāᶜīlün

– – ˬ / ˬ – – –/– – ˬ / ˬ – – –

[2343] Bu beyit A’da 17. sıradadır.
[2344] “ḳılursın sen bu” yerine “ḳılursın bu sen” okunarak vezindeki aksama giderilebilir.
[2345] يَاقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ: “Ey kavmim! Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak beni yaratana âittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız (Hûd, 11/51)?”

1 Bu āyeti cān ile eyle ė göñül ismāᶜ
Ol ḥażret-i Bārīye sen de ėresin isrāᶜ

2 Ol Hūd Nebī diñle ḳavmine dėdi bunı
Bu resme buyurmışdur Ḳurʾān-ı ᶜaẓīm icmāᶜ

3 Nübüvvetini ẓāhir ḳılmaḳ içün ol sulṭān
Kim nūr-ı risālātı olmışdı anuñ lemmāᶜ

4 Buyurdı ki *yā ḳavmī lā-esʾelüküm ecrān*[2346]
Ben sizden ecir almam hem dilemezem neffāᶜ

5 Ecrümi benüm Allâh vėrür beni ḫalḳ ėtdi
Gelürseñüz īmāna olmaya sizi veddāᶜ

6 Ben sizden ecir ḫāşā almazam oluñ āgāh
Sözümi ṭutarsañuz hīç çekmeyesiz evcāᶜ

7 Ben emr-i Ḫudā ile sizi ėderem daᶜvet
Ḥaḳḳuñ işini bilüñ kimse olımaz mennāᶜ

8 Bir ġayrı daḫı Allâh var dėyü ḳıyās ėtmeñ
Yoḳdur çü şerīk aña aᶜvān ile hem etbāᶜ

R105[a] 9 Beni bilüñ ol Allâh dėr size neẕīr ėtdi
Hem daḫı beşīr ėtdi bu dīni ḳılam ibdāᶜ

M127[b] 10 Hādī olayım dėrem ben size bilüñ ėy ḳavm
Sizden dilemem ücret Ḥaḳ ḳıla beni işbāᶜ

A144[a] 11 Allâha dönüñ cümle eyleyüben istiġfār
Yėr ile gögi bilüñ eyledi-kim ol vaḍḍāᶜ

12 Gökden döker emṭārı size o Teᶜāle’llâh
Yėrden vėrür erzāḳı ṣankim o ḳılur irżāᶜ

13 Besler büyüdür[2347] sizi ėder misiz istifhām[2348]
Her kimi diler ise illere ḳılur ol şāᶜ

[2346] *yā ḳavmī lā-esʾelüküm ecrān* (يَاقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا): “**Ey kavmim! Ben** buna karşı **sizden bir ücret istemiyorum** (Hûd, 11/51).”
[2347] büyüdür: becerür M, R
[2348] istifhām: istiġfār M

14 Ol Hūd nebī mürsel peyġamber idi gerçek
Söz geçiremez ḫalḳa bizde ne_ola bu evżāᶜ

15 Mürseller ola ᶜāciz daᶜvetde nübüvvetde
Eyle ė göñül imdi cümleden elüñ iḳṭāᶜ

16 Rabbüñe tevekkül ḳıl her ne vėrür ise Ḥaḳ
Anuñla ḳanāᶜat ḳıl olġıl bu söze iḳnāᶜ

17 Ol Mefḫar-ı mevcūdāt ᶜuḳbāya gider oldı
Bulınmadı evinde arpa unı dėr bir ṣāᶜ

18 Ümmet olan ol şāha beñzeye ḳanāᶜatda
Hīç sünnetini anuñ eylemeye ol-dem ḍāᶜ

19 Allâha ḳul olanlar Resūle olan ümmet
Faḳr ile ėder faḫrı ġayra degil ol cezzāᶜ

20 ḲULOĠLI Resūlu'llâh yolına sülūk eyle
Tā ḥażret-i Bārīye vuṣlat bulasın isrāᶜ

205

Ḳāle'llâhu teᶜālā:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ[2349]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy göñül bu sözlerüñ ḫalḳ-ı cihāna ḳıl belāġ
İl ü şehre sen anı gel kāmrāne ḳıl belāġ

2 Ḥaḳ teᶜālā buyurur Ḳurʾān içinde şöyle kim
Sen anı imᶜān ile ḫoş nāzükāne ḳıl belāġ

3 Dünyā tarlasında her kim ne_ekerse anı biçer*[2350]
Bezm-i maḥşerde sen anı ᶜāşıḳāna ḳıl belāġ

4 Kim-ki bir ẕerre ḳadar ḫayr işlese anı görür

[2349] فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ: "Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir (Zilzâl, 99/7-8)."

[2350] "her kim ne_ekerse" yerine "her ne_ekerse kim" şeklinde okunursa vezindeki aksama giderilebilir.

Āḫiret maḥṣūli içre ʿāḳılāna ḳıl belāġ

A144[b] 5 Ẕerre deñlü şer ḳılursa gėrü anı göriser
Meclis-i ġamda sen anı yana yana ḳıl belāġ

M128[a] 6 Şol-ki ḫayrāt ėde lā-şekk işleye ṣāliḥ ʿamel
Yarın anda[2351] bulmaya aña bahāne ḳıl belāġ

7 Ḫayr u şer her ne ḳılursa kişi maḥşerde göre
Böyle dėr Ḳurʾān içinde kāmilāna ḳıl belāġ

R105[b] 8 Her kişi her ne ḳılursa nefʿ ü ḍarrı kendüye
Ḥaḳ sözidür çün bu sözler müslimāna ḳıl belāġ

9 Ḥaḳ dėdi Ḳurʾān içinde *niʿme ecru'l-ʿāmilīn*[2352]
ʿAndelībā bu edāyı gülsitāna ḳıl belāġ

10 Ḥaḳ vėre cennet maḳāmın ḫayr ėden ʿāmillere
Şol peyāmı kārbān-ı dīdebāna ḳıl belāġ

11 Aça ḳullarınuñ üstüne Ḫudā genc ü rikāz
Niʿmetüñ aḫbārını muḫtāc-ı nāna ḳıl belāġ

12 Hüdhüdā sen de Süleymāndan dilerseñ müjdeyi
Kim ṣabāyı Āṣaf-ı devr ü zamāna ḳıl belāġ

13 Āsitān-ı ʿışḳa abdālāne başarsañ ḳadem
Sırr-ı Ḥaḳḳı sen-de cānā dervişāna ḳıl belāġ

14 Cīgerüñ ṭaġ[2353] ile yandıysa senün şol lāle-veş
Şol bahār ėrdi dėyüp her bōstāna ḳıl belāġ

15 Şehr-i ḥüsnüñ sen yüri dervāzesi şeyyādı ol
ʿIyd ėrişdi dėyü ol sükker-dehāna ḳıl belāġ

16 Yūsuf-ı ḥüsni pes āzād ėtdiler zindāndan
İmdi var bu müjdeyi zindāniyāna ḳıl belāġ

17 Ādemüñ vėrdi vücudı yėryüzine zīb ü fer
Ėtmesün reşkī var ehl-i āsumāna ḳıl belāġ[2354]

[2351] anda: ėde R
[2352] *niʿme ecru'l-ʿāmilīn* (نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ): "Amel edenlerin mükafatı ne güzeldir (Ankebût, 29/58; Zümer, 39/74)!"
[2353] ṭaġ: daġ R

18 Kaᶜbeyi pūşīde ḳıldı yine iḥrām-ı siyāh
Ėy delīl-i Mekke anı ḥāciyāna ḳıl belāġ

19 Yol ḥarāmīden emīn oldı ṭaġıldı düzd-i şūm
Çaluben ṭabl-ı beşāret kārbāna ḳıl belāġ

20 Ėy ḲULOĠLI ḥażret-i Ḥaḳḳuñ kelāmın cā-be-cā
Şol meᶜārif añlayan ṣāḥib-beyāna ḳıl belāġ

206

A145[a]

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ[2355]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Fülk-i dil uzatdı yine işbu deryāya ayaġ
Kim müsemmā bulmaḳ ister ḳodı esmāya ayaġ

M128[b] 2 Zülf-i Leylāyı ṭutan ḥablü'l-metīn-āsā bugün
Aña lāzım ḳoya Mecnūn gibi ṣaḥrāya ayaġ

3 Rūḥ-ı Ḳudsī şöyle cevlān ėtdi İskender mis̱āl
Ḳoya bu ġam leşkeri emlāk-ı Dārāya ayaġ

4 Ḫüsrevā bir bende-i pāy-ı girīzüñdür bu dil
Meclisüñde ṭutar ol dürr-i girān-māye ayaġ

5 Āsumān-ı ḥüsnüñe bir māh-ı nevdür bu güneş
Olmaḳ ister ėy dilārā sen yüzi aya ayaġ

6 İşit imdi ol zamānda Mekke içre müşrikīn
Uzadurlar idi ol ḳaşları ṭuġrāya ayaġ

7 Ol zamān ᶜahd-i nübüvvetde Resūl-ı Hāşimī
Daᶜvet ile kim uzatmışdı bu sevdāya ayaġ

R106[a] 8 Anı ḳavmi dāyimā tekẕīb ėderlerdi o vaḳt
Uzadurlardı_üstüne aġ ile ḳaraya ayaġ

[2354] 17: —A

[2355] فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ: "Ey Muhammed! Sabret. Allah'ın va'di şüphesiz gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam-sabah Rabbini hamd ederek tespih et (Mü'min, 40/55)."

9 Ḥaḳ teᶜālā aña vaḥy ėderdi ḥuccet gönderüp
Baḳmayup anlar ḳomışlardı bu imżāya ayaġ

10 Bī-ḥużūr olurdı anlaruñ götürmeyüp sözin
Şöyle küffār urduġına zīr ü bālāya ayaġ

11 İşbu āyet ile Ḥaḳḳ anı ḳılurdı tesliye
Ḳılmasun-mı ḳodı ol ᶜArş-ı muᶜallāya ayaġ

12 Dėdi Ḳurᵓān aña ṣabr ėt yā Muḥammed bilmiş ol
Ḳoyısarsın ᶜāḳıbet dergāh-ı aᶜlāya ayaġ

13 Zīra ḥaḳdur Rabbüñüñ vaᶜd-i şerīfi ḳıl naẓar
Baṣa īmān getürenler saña Meᵓvāya ayaġ

14 Dėr saña īmān getürmeyüp ᶜadāvet eyleyen
Ḳoyalar hep rūz-ı maḥşer nār-ı kübrāya ayaġ

A145[b] 15 Rabbüñe dėdi rücūᶜ eyle günāhuñdan ḳaçup
Baḳma imrūzına anuñ baṣ bu ferdāya ayaġ

16 Daḫı tesbīḥ eyle ḥamd eyle dem-ā-dem Rabbüñe
Ola bir gün ḳoyasın tā bezm-i ᶜuḳbāya ayaġ

17 Rabbüñe ḥamd eyle dėdi gėce gündüz durmayup[2356]
Ṭapuñ āḫir ḳoyısar cennetde Ṭūbāya ayaġ

18 Gėceler ṭūl-ı ḳıyām u gündüzin Ḳurᵓān oḳı
Ḳomaḳ isterseñ eger dergāh-ı Mevlāya ayaġ

M129[a] 19 İnkisārı defᶜ ola dėyüp o nāzük ḫāṭıruñ
Pes uzatmış Cebreᵓīl zülf-i muṭarrāya ayaġ

20 Bu ḲULOĠLI'nı ne_ola redd ėtmeseñ yevmü'l-cezā
Ṭūġ-ı luṭfuñ uzadur Şām u Buḫārāya ayaġ

207

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۞ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۞ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ[2357]

[2356] durmayup: ṭurmayup R

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Müʾmin iseñ ėy göñül ṭut imdi[2358] Ḳurʾāna ḳulaġ
Kim ne buyurmış-durur urġıl o sulṭāna ḳulaġ

2 Faḫr-ı ʿālem ḥażretine Cebreʾīl ėtdi nüzūl
Yā Muḥammed ur dėdi bu sırr-ı Sübḥāna ḳulaġ

3 Kim o Cebbār-ı cihān bu ḫalḳı īcād eyledi
Yaʿnī kim anlar ṭutar ol ʿālī-fermāna ḳulaġ

4 Muṣḥaf-ı ḥaḳdur oḳuyana vücūd-ı kāyināt
ʿĀrif iseñ ṭuta gör sen de bu ʿirfāna ḳulaġ

5 ʿĀşıḳ iseñ ol Ḫudānuñ vuṣlatı gülzārına
Ṭut bahār ėrdi yine murġ-ı ḫoş-elḥāna ḳulaġ

6 Şol ṣadā-yı Cebreʾīlden Muṣṭafā maḥẓūẓidi[2359]
Gūyā atası ṭutar āvāz-ı ṣıbyāna ḳulaġ

7 Bir yol üstünde ḳarār ėder ise ibn-i sebīl
Rıḥlet içün ṭutar anlar kūs-ı kervāna ḳulaġ

R106[b] 8 Mübtelālar olsalar bir kūşede ṣāḥib-firāş
Ṭutmaya mı tā kim ol aḫbār-ı dermāna ḳulaġ

A146[a] 9 Cān ile sevdi göñül cānā nigīn ü laʿlüñi
Ṣan-kim Āṣaf ṭutmış o ḥükm-i Süleymāna ḳulaġ

10 Dīde-i cānum senüñ zülf ü zenaḫdānuñ görüp
Ṣıdḳ ile ṭutdı yine zencīr-i zindāna ḳulaġ

11 Ḥaḳ kelāmında dėdi müʾminler iflāḥ oldılar
Ṭutdılar ṭā kim olar bu emr-i Yezdāna ḳulaġ

12 Eyle müʾminler namāz içinde ḫaşyet eyleyüp
Pes ururlar idi şol dergāh-ı Yezdāna ḳulaġ

[2357] قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۞ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۞ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ: “Mü’minler, gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler. Onlar ki, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler (Mü’minûn, 23/1-3).”

[2358] ṭut imdi: imdi ṭut A

[2359] maḥẓūẓ idi: maḥfūẓ idi A, R

13 Ġāyibāne ḫavf ėdüben Rabbilerinden olar
Ṭutdılar ṣıdḳ ile tā kim ḥükm-i Furḳāna ḳulaġ

14 Raḥmeti deryāsına anlar hep iġrāḳ olalar
Ṭutmaḳ ile bir kezin ol baḥr-ı ᶜUmmāna ḳulaġ

M129[b] 15 Hem daḫı anlar ki laġviyyātdan iᶜrāż ėdeler
Ḥaḳ sözi sevdiler urmayup şol aḳsāna ḳulaġ

16 Ol muḫālif olsa şerᶜe anı ėtmezler ḳabūl
Ṭut bu söze sen de ėy göñül ġarībāne ḳulaġ[2360]

17 Laġv odur kim bir iş Allâha Resūle yaramaz
Ṭutmaya kimse aña anda kerīmāne ḳulaġ

18 Laġv aña dėrler ki bir iş cümle menhiyyāt ola
ᶜĀḳıl olan ṭutmaya evżāᶜ-ı şeyṭāna ḳulaġ

19 Şol ṣalāt içre ḫuşūᶜ ėden yarın buldı felāḥ[2361]
Ṭutar ol cennetde hergiz zülf-i ḫūbāna ḳulaġ

20 Ėy ḲULOĠLI imdi şol laġv olanı ḳılma ḳabūl
Ṭut bugün Ḳurᵓān içinde emr-i sulṭāna ḳulaġ

208

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ۞ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۞ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ[2362]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Bende iseñ ėy göñül olma o ḫünkāra ıraġ
Ṭutup emrini derūnuñ mescidinde yaḳ çerāġ

2 Yatmaġıl rah-ı muḫālif içre göçdi kārbān
Reh-güzāruñda senüñ vardur ḥarāmīler bayāġ

3 Ḥaḳ teᶜālā dėdi Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm içre yine
Daḫı şunlar kim zekāt vėrüp olalar yüzi aġ

[2360] 16: —A

[2361] felāḥ: ḫalāṣ R

[2362] وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ۞ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۞ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ: "Onlar ki, zekâtı öderler. Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri bunun dışındadır (Mü'minûn, 23/4-6)."

A146[b] 4 Ḥaḳ ne-kim iḥsān ėderse ol daḫı iḥsān ėde
Rūz-ı maḥşer yaḳmaya cismini hīç anuñ ocaġ

5 Nār-ı ṭamu anı yandurmaya dėdi ol Resūl
Ḥaḳ teʿālānuñ ṭutan buyruġın ola göñli ṣaġ

6 Daḫı şunlar kim dėdi öt[2363] yėrini ḥıfẓ ėdeler
Urmaya aña zebānīler cehennemde çomaġ

7 Fercini nā-maḥreme keşf ėtmeyenler bulalar
Şöyle kim Firdevs-i aʿlā menzilātında ḳonaġ

R107[a] 8 Meger ezvācına yā ola perestārı anūn
Pes bu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm böyle dėdi sen urma laġ

9 Kim dėdükleri ḥarām ol-kim ḥaremdür Tañrıya
Girmegil Ḥaḳḳuñ ḳorısına ṣaḳın vardur yaṣaġ

10 Kimsenüñ ehline cānā sen yaḳīn uġramaġıl
Uġraduñsa tevbe ḳıl eyle derūnuñdan ferāġ

M130[a] 11 Var ise ʿaḳluñ şu nā-maḥremden eyle ictināb
Lāşeye düşme göñül dünyāda olup hemçü zāġ

12 Ḥaḳ teʿlānuñ ola[yu]m dėrseñ şu ḳahrından emīn
Cīfe-i dünyāya ḳonma dāyimā mis̱l-i kelāġ

13 Şol kişiler kim zekātın vėre hem nā-maḥreme
Fercini keşf ėtmeyüp göstermeye tā kim yanaġ

14 Yā meger ezvācına kendi ḳaravaşına ol
İşbulardan ġayrı kimseye uzatmaya ayaġ

15 Bir yola beñzer şerīʿat kim Ḥaḳa ṭoġrı gider
Ḳanı ol-kim bu ile gitmek içün ėde yaraġ

16 Şol-ki ḥablu’llâhı ṭutdı ʿāḳıbet buldı necāt
Lāle-i cānına anuñ hicr ile urmadı dāġ

17 Kim-ki Ḥaḳḳuñ emrini bunda getürmez yėrine
Görmez ol Firdevs-i aʿlāda yarın baġçe vü bāġ

[2363] öt: od A, R

18 Kim-ki bu naẓm-ı kerīmüñ maʿnīsi reʾyincedür
Dėdi Ḥaḳ rūz-ı cezāda bula cennet ittifāġ

A147[a] 19 Ḥaḳ dīdārın göre maḥrūm olmaya bāḳī ebed
Ḥūrīler aʿnāḳını anuñ ṭutalar ber-ḳucaġ

20 Olmaḳ isterseñ ḲULOĠLI dü cihānda ber-murād
Emrini ṭut Lā-yezālüñ olma raḥmetden ıraġ

209

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2364]

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ۞ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ۞ أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ۞ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ[2365]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün
– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

1 Ėy sālik-i Ḥaḳ gel bugün eyle o sulṭāna yaraġ
ʿAzm eyle ʿuḳbā iline ḳılġıl o Sübḥāna yaraġ

2 Vėr baş u cānı yolına tā kim murāduñ bulına
Saʿy ėt ḥaḳāyıḳ iline eyle ġarībāna yaraġ

3 Dermānı vėrme derde sen uyma göñül nā-merde sen
Olmayugör efsürde sen ḳıl ḳalb-i insāna yaraġ

4 Geçdi hezār eyyām işit işlemedüñ bir nām işit
Ḥaḳdan göñül peyġām işit ḳıl ulu dīvāna yaraġ

5 Ḥaḳ vėrdügi naʿmāyı bil Ādem gibi esmāyı bil
Tā ol yüçe Mevlāyı bil eyle çü Yezdāna yaraġ

6 Gel nāzenīn ol sen bugün ḫāk-ı zemīn ol sen bugün
Nemle ḳarīn ol sen bugün milk-i Süleymāna yaraġ

M130[b]-R107[b] 7 Ol Ḥayy u Ḳayyūm-ı cihān Ḳurʾān içinde dėr ʿayān
Ḳılmış resūline beyān eyle o cānāna yaraġ

[2364] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M

[2365] وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ۞ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ۞ أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ۞ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ: "Yine onlar ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet ederler. Onlar ki, namazlarını kılmağa devam ederler. İşte bunlar varis olanların ta kendileridir. Onlar Firdevs cennetlerine varis olurlar. Onlar orada ebedî kalacaklardır (Mü'minûn, 23/8-11)."

8 Şunlar ki yā Aḥmed dėdi ʿahd-i emānet içre dė
Yaʿnī ḳılup ʿahde vefā ėde o Raḥmāna yaraġ

9 Emānete o kimseler ėtmez ḫıyānet dėdi Ḥaḳ
Ṣāliḥ olur ol muttaḳī çün ḳıla ġufrāna yaraġ

10 Beş vaḳt namāzı dāyimā terk ėtmeyenler Ḥaḳḳ-içün
Dėyüp Ḫudā medḥ eyledi ḳıl ḥükm-i Ḳurʾāna yaraġ

11 ʿAhd-i emānet bozmayan beş vaḳt namāzını ḳılup
Ḥaḳḳa münācāt eyleyüp cennetde Rıḍvāna yaraġ

A147[b] 12 Ġālib gelenler nefse dėr vāriṡ ola Firdevse dėr
Ḳala cinān içre ebed bāġ ile bostāna yaraġ

13 Şol-kim Ḥaḳa şākir ola beş vaḳtine nāẓır ola
Dāyim anı ẕākir ola eyleye īmāna yaraġ

14 Anlar gireler cennete bāḳī ėreler niʿmete
Yol bulalar ol ḥażrete dīdārı seyrāna yaraġ

15 Dergāha ẕākir olalar naʿmāya şākir olalar
Mevlāya nāẓır olalar tā ḥūrī ġılmāna yaraġ

16 Anları Firdevs içre Ḥaḳ bāḳī muḫalled eyleye
Görmeyeler sū-i ḫaṭar ėdeler iḥsāna yaraġ

17 Ėy bülbül-i Ḥaḳ uyuma gülzāra ėriş tā seḥer
Ḳıl ol gül-i ḫandān içün āh ile efġāna yaraġ

18 Bu ḫār elinden ḳurtılup çıḳmaġa var mı çāre hīç
Dėrmege ārzū güllerin eyle gülistāna yaraġ

19 Dergāh-ı meşhūd ėre gör dīdār-ı maḳṣūd ėre gör[2366]
Ol ilde bir sūd ėde gör māl-ı firāvāna yaraġ

20 ḲULOĠLI'na sen yā Ġafūr vėrgil cinān ile ḳuṣūr
Tā bula ḳatuñda ḥużūr ḳılmış o sen ḫana yaraġ

[2366] ėre gör: ėde gör R

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā:[2367]

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ[2368]

Feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūl

˘ – – / ˘ – – / ˘ – – / ˘ – – / ˘ –

1 Naẓar ḳıl şerīʿat ilinde ḳuruldı otaġ
Sarāy-ı ṭarīḳat içinde yanupdur çerāġ

2 Baḳup ḳalma dünyāya gel yola gir ėy göñül
Çü bulmaḳ dilerseñ Ḥaḳı sen ḳıl andan yaraġ

M131[a] 3 Ḳoyup ʿālemüñ milkini gözle dāyim anı
Unutma Ḥaḳı gel yaḳar cismüñ anda ocaġ[2369]

4 Hīç ālāyişine bunuñ aldanup ḳalmaġıl
Ṣaḳın dolaşup[2370] pāyüñe olmasun bend ü baġ

5 Geçüp ḥubb-ı dünyādan imdi sen o Ḥaḳḳı gözet*[2371]
Ola tā anuñ ḥażretinde yarın yüzüñ aġ

A148[a] 6 Bunuñ dānesine ṣaḳın sen firīb olmaġıl
Giriftār olursın anuñ dāmına der-nebāġ[2372]

R108[a] 7 Kelām-ı ḳadīminde dėdi işit ol İlâh
Bu āyet meʿānīsini eyledi bi’l-belāġ

8 Şu kim dėr Ḫudāsına vėre ödünc aḳçeyi
Ḥaḳ anı ḳabūl ėdiser ol çürük ola ṣaġ

9 Müfessirler aña dėdiler çü ḳarż-ı ḥasen
ʿİvaż almaya vėrdügi kimseden ittifāġ

10 Ödünc ol-durur kim ucında ribiḥ olmaya
Vėre anı li’llâh ki hīç ṭutmayup ol dimāġ

[2367] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle’llâhu teʿālā   A
[2368] مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ: “Kimdir Allah’a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızkı) Allah daraltır ve genişletir. Ancak O’na döndürüleceksiniz (Bakara, 2/245).”
[2369] ocaġ: çerāġ   A
[2370] dolaşup: ṭolaşup   R
[2371] “sen” kelimesi çıkarılırsa vezindeki aksama giderilebilir.
[2372] nebāġ: penāġ   A, R

11 Ve hem dāyini vėre mühlet şu medyūnına
Ki yaᶜnī biraz borçluya ḳatlana urma lāġ

12 Dėnildi işit kim budur daḫı ḳarż-ı ḥasen
Vėre Ḥaḳ yolına ödünc aḳçeler baş ayaġ

13 Gelüp bir Müsülmān buñalsa dilese ödünc
Vėre aña yoḳ dėmeye bu yola ḳıl yaraġ

14 Getürdügi vaḳtin ele vėrmeye ḍīḳ-ı ᶜacz
Varup isteyüp urmaya borçlusına çomaġ

15 Aña ḳatlanuvėre ol dėmeye tiz getür
Bu resme ᶜamel işleyen kimse ḥulle burāġ

16 Bula cennet içre [niᶜam] hem besātīn bulup
Çü Firdevs-i aᶜlā içinde ėdine ṭuraġ

17 Bu resme ödünc vėrmek [ol] bir müᵓmine kişi
Ol Allâha vėrmek gibidür buña ṭut ḳulaġ

18 Anuñ-çün Ḫudā baña vėrür ödünc [ol] dėyüp
Anı ẕikr ėder naṣṣ ile añla bunı bayaġ

19 Ki bir müᵓmine vėrmesi ḥażret-i Bārīye
Ödünc vėrmege beñzedi ḳoma elüñ aşaġ

M131b 20 Ödünc vėr ḲULOĠLI ḳamu māluñı Tañrıya
Ḫudā żāyiᶜ ėtmez olur ḳabrün içre çerāġ

211

A148b Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2373]

الم ۞ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ[2374]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

[2373] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R
[2374] الم ۞ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ: "Elif Lâm Mîm. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir. Onlar gayba inanırlar (Bakara, 2/1-3)."

1 Oldı[2375] çün bunca ḥurūfuñ üstine sulṭān elif[2376]
Ṣanasın cism oldı anlar arasında cān elif

2 Şol elif kim ḥażret-i Bārīye remz eyler nihān
Lām ile vaḥy eyledi mīme ėdüp fermān elif

3 Lāmdur Nāmūs-ı Ekber yaʿnī Cebrāʾīl emīn
Levḥ-i maḥfūzdan aña ṣunmış durur Ḳurʾān elif

4 Mīmdür ism-i Muḥammed ol Resūl-i Kibriyā
Aña elṭāf-ı risālet eylemiş iḥsān elif

5 Sen bu üç ḥarfi görürsin üç ʿazīzüñ nāmına
Kim işāretdür bu cevherlerde olmış kān elif

6 Yėr ü gögi ḫalḳ ėdüp ḳıldı semāvāt u zemīn
Hem yaratdı yėr yüzinde bir sürü insān elif

R108[b] 7 Anları merzūḳ ėdüp envāʿ-i rızḳlar vėrdi o
Hem yaratdı anlaruñ-çün bāġ ile bostān elif

8 Lāzım oldı anları ṭoġrı yola daʿvet ḳıla
İçlerinden bir nebī ḳıldı kim ol Yezdān elif[2377]

9 Aña Furḳān indürüp gönderdi gökden beyyināt
Kim o Ḳurʾānı ḳılupdur derdlere dermān elif

10 Dėdi-kim Cebrāʾīl ile saña gönderdük kitāb
Yā Muḥammed şübhe yoḳ āyīn ile erkān elif

11 Ḥaḳḳı-çün ismüm benüm Cebrāʾīlüñ ismi ḥaḳı
Reyb ü şek yoḳdur bu Ḳurʾāna ḳılur tibyān elif

12 Eyle Ḳurʾān-ı ʿaẓīm aña gümān eylemegil
Dėyü buyurmış kitāb içinde istīẕān elif

13 Añdı üç ḥarfi muḳaddem anlara ḳıldı ḳasem
Kim elif lām mīm dėyü ḳılmış-durur burhān elif

14 Bu üçi üç şeyʾe rāciʿdur kim ėder intiḳāl

[2375] oldı: boldı A
[2376] M’de şiir boyunca “elīf” şeklinde yazılmış.
[2377] 8: — A, R

Mīm Muḥammed lām Cebrāʾīl-durur Sübḥān elif

15 Tā ki bu üç ulu ismüñ ḥürmeti-çün bilmiş ol
Saña Ḳurʾāndur gelen senden diler īmān elif

M132ª-A149ª 16 Bu kitābu’llâh idügine ṣaḳın reyb eyleme
Vaḥy-ı ḥaḳdur saña inen söylemez destān elif

17 Ehl-i taḳvāya hüdādur bilmiş ol ėy muttaḳī
Eyledi bu vaḥyi saña emn ile amān elif

18 Anlar içün bu hidāyetdür kim īmān getüre
Cevher-i īmānı vėre dürr ile mercān elif

19 İşbu Ḳurʾān nūrı şol dillerde ola intişār
Kim hidāyet göklerinde pertev-i tābān elif

20 Ėy ḲULOĠLI gāyibāne sen-daḫı īmāna gel
Tā ki ḳalbüñ gūşesinde eyleye lemʿān elif

212

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā:[2378]

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ[2379]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ṣaḳın olmasun ėy ʿārif bu ʿömr-i nāzenīn isrāf
Ḳılurdı māl u ezmānı[2380] şu vaḳtin müşriḳīn isrāf

2 Ki bu āyet nüzūl ėtdi Resūlu’llâha fehm eyle
Gelüp Ḥaḳdan ḫaber vėrdi dėdi Sidre-nişīn isrāf

3 *Külū* dėr *ve’şrabū*[2381] Ḳurʾān ḳıl anı var ise iẕʿān
Bu resme naḳl olur tibyān bilür mi ehl-i dīn isrāf

4 Dėdi Ḥaḳ yėñ içüñ illā kim isrāf eylemeñ zinhār
Ḫudā sevmez yaḳīn añla ḳılursa müsrifīn isrāf

[2378] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle’llâhu teʿālā A
[2379] كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ: “Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez (A’râf, 7/31).”
[2380] Māl u ezmānı: māl-ı erzānī A
[2381] *Külū ve’şrabū* (كُلُوا وَاشْرَبُوا): “**Yiyin için** fakat israf etmeyin (A’râf, 7/31).”

5 Şular kim Ḥaḳ teᶜlānuñ yėye niᶜmetlerini içe
Dėdi tenbīh ėdüp ėtmeñ bize vaḥy-i mübīn isrāf[2382]

6 Yėñ içüñ yaᶜnī Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīmi oḳuñuz dėdi
Zekātın vėrüp emvālüñ anı ḳılmañ defīn isrāf

7 Vücūduñda eger ḳuvvet eger māluñ ne-kim varsa
Ḳamu Ḥaḳ yolına ṣarf ėt ki fiᶜl-i rā vü şīn? isrāf

8 Ve hem ṣāliḥler-ile ol celīsüñ ḥaḳ ricāl olsun
Ṣaḳın nā-ehlüñ ardınca yürime bed-ḳarīn isrāf

R109[a] 9 Naṣīb ėtse maᶜārif Ḥaḳḳ anı kem yėre ṣarf ėtme
O ālet[2383] olmasun cürme hem eyleme ṣaḳın isrāf

A149[b] 10 Kim isrāf ol-durur nefse olursa dört ᶜaded ḫātūn
Beşinciyi ṭaleb ḳılmaḳ ger ola meh-cebīn isrāf

11 Dimāġuñ ol-dur isrāfı elinde var iken bir gül
Kim ol bāġ-ı ṭamaᶜ içre dilemeñ yāsemīn isrāf

M132[b] 12 Ki ḳarnuñ oldur isrāfı yėr iken ḫuşk nān o şaḫṣ
Ḳatıḳ dilemek ol nāna olur ėy ḫurdebīn isrāf

13 Pes oldur ḥırṣuñ isrāfı var iken yėri bir miḳdār
Alursa kimsenüñ ġaṣben elinden bir zemīn isrāf

14 Kim oldur māluñ isrāfı olursa yėtecek deñlü
Biraz saᶜy eylese cemᶜe pes olur ol hemīn isrāf

15 Çün oldur ᶜilmüñ isrāfı anı nā-ehle ögretme
Şu ḫınzīruñ ḳulaġına ṭaḳasın zer-nigīn isrāf

16 Kim oldur ḳalbüñ isrāfı Ḫudāyı fikr ėder iken[2384]
Ḳılasın ġayrınuñ fikrin şu Māçīn ile Çīn isrāf

17 Çün oldur milküñ isrāfı var iken aña bir süknā
Bināya başlaya ᶜālī kim eyvān-ı metiñ isrāf

2382 5: —R
2383 ālet: devlet A
2384 Ḫudāyı fikr ėder iken: var iken Ḫudānuñ fikri R

18 Pes oldur dilüñ isrāfı ḳılurken Rabbini tez̠kīr
Yaradılmışı z̠ikr ėtmek ıraġ ile yaḳīn isrāf

19 Ṭaʿāmuñ oldur isrāfı yėr iken ol ḳuru nānı
Dilemek bile yanınca kim engūr ile tīn isrāf

20 Şarābuñ oldur isrāfı ḲULOĠLI o ṣudan ġayrı
Eline bāde almaya ėdüp mā-i sinīn isrāf

213

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[2385]

وَالْعَصْرِ ۞ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۞ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ[2386]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Ṭālibā sen eyleme evḳāt-ı ezmānı telef
Nefse uyup ḳılmaġıl māl-ı firāvānı telef

2 Āşiyān-ı vaḥdet-i z̠atiyyeñe pervāz ėder
Bāġbānā eyleme murġ-ı ḫoş-elḥānı telef

3 Şol sipihr-i raḥmetüñ üstinden indi beyyināt
Perr-i Cibrīl eylemez āyāt-ı Ḳurʾānı telef

A150[a] 4 Ol zamān-kim ḥażret-i Bū-Bekir īmān getürür
Ḥamdü li'llâh ḳılmayup ikrār-ı īmānı telef

5 Var idi çoḳ māl u rızḳı vėrdi o Ḥaḳ yolına
Eylemedi ol hele nām-ı Müsülmānı telef

6 Ol ġanī iken ṭarīḳ-i Ḥaḳda oldı bir faḳīr
Ḳıldı ḥalḳuñ arasında nām-ı aʿyānı telef[2387]

7 Görüp anı dėdiler cümle ṣanādīd-i Ḳureyş

[2385] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: —A, M
[2386] وَالْعَصْرِ ۞ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۞ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ: "Andolsun zamana ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (onlar ziyanda değillerdir) (Asr, 103/1-3)."
[2387] aʿyānı telef: aġnānı telef R

Eyledi bu kimse şimdi māl-ı aḳrānı telef

M133[a]-R109[b] 8 Bu ḳadar mālı ṭaġıtdı ḳıldı ḫusrān-ı ʿaẓīm
Görüñ imdi eyledi bāġ ile bostānı telef

9 Devlet iḳbāl ėtmiş iken şimdi idbār eyledi
Ehremen gibi ḳılur mühr-i Süleymānı telef

10 İşidüp anı melūl oldı bu kez Bū-Bekri gör
Baʿżı söz vardur ḳılur ʿaḳl-ı perīşānı telef

11 İşbu āyet nāzil oldı zīrā kendi ḥaḳḳı-çün
Yā Muḥammed ḳılur insān nām-ı insānı telef

12 Cümlesidür hep ziyān içre bular yā Muṣṭafā
Zīra ḳılmışlar durur dīn ile edyānı telef

13 İllā anlar kim saña īmān getüre yā Resūl
Anlar ėtmezler bugün Firdevse cevlānı telef

14 Zīra ṭutmışdur olar nehc-i resūl-i Kirdgār
Eylemez ʿömren olar āyāt-ı Raḥmānı telef

15 Hem ḳılur ṣāliḥ ʿamel birbirine vėrür ögüt
Eylemez anlar bugün āyīn ü erkāna telef

16 Birbirine ḥaḳḳ ile ṣabrı vaṣıyyet eyleyüp
Ėder anlar rūz u şeb āmāl-i şeyṭānı telef

17 Ḥaḳḳı-çün ʿaṣruñ ḳamu anlar olur ḫusrānda
Hep ziyān içre durur ḳılurlar aḥyānı telef

18 Saña īmān getürüp ḳıla daḫı ṣāliḥ ʿamel
Ol kişi ḳılmaz bilüñ ʿafv ile ġufrānı telef

A150[b] 19 Ḥaḳḳ ile ṣabrı vaṣıyyet eyleyüp birbirine
Ḳılmadılar hīç bular ol ulu fermānı telef

20 Ėy ḲULOĠLI var yüri kesb eyle ʿilm ü maʿrifet
Ḳadre ėrdüñ eyleme şol āb-ı ḥayvānı telef

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2388]

قُلْ يَاأَيُّهَا الْكَافِرُونَ ۞ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۞ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ۞ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ۞
وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ۞ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ[2389]

Feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün
˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ –

1 Vėrdi şol pāy-ı Resūl ʿArş-ı muʿallāya şeref
Yüzinüñ şemsi vėrür günbed-i mīnāya şeref

2 Ki bu āyetle aña dėdi Ḫudā-yı müteʿāl
Vėrmedi salṭanatuñ dīn-i Naṣārāya şeref

3 Dė-kim anlara çün ėy kāfir ü müşrikler siz
Vėrmeye ḥuccetüñüz daḫı bu daʿvāya şeref

M133[b] 4 Ben sizüñ ṭapṭuġıñuz nesneye ṭapar degilem
Vėrmezem ḳılduġuñuz kiẕb-i Mesīhāya şeref

5 Siz ḳabūl ėtmedüñüz daḫı benüm ṭapduġumı
Vėre mi āyīnüm ol āyīn-i tersāya şeref

6 Ben sizüñ dīniñüzi aṣlā ḳabūl eylemezin
Bilürin vėrmez o dīn hīç reh-i Mevlāya şeref

R110[a] 7 Şu ilâh ėtdügüñüz şeyʾe ben ʿābid degilem
Vėrmedi bütleriñüz Kaʿbe-i ʿulyāya şeref

8 Dė-ki ḳoñ beni sizüñ dīniñüz olsun sizüñ
Ne-ki ḳıssīs ile ruhbān ėde dünyāya şeref

9 Ve benüm dīnümi siz baña ḳoñ ėtmeñ ʿudvān
Vėrmesün bunca ʿadāvet çü bu ġavġāya şeref

10 Bu söz ile ṭaġılup gitdi ṣanādīd-i Ḳureyş
Vėrdi ruḫsār-ı ṣafā zülf-i muṭarrāya şeref

[2388] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R

[2389] قُلْ يَاأَيُّهَا الْكَافِرُونَ ۞ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۞ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ۞ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ۞ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ۞ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ: "De ki: 'Ey Kâfirler! Ben sizin kulluk ettiklerinize kulluk etmem. Siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz. Ben sizin kulluk ettiklerinize kulluk edecek değilim. Siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır.' (Kâfirûn, 109/1-6)."

11 Anuñ ol dīde-i mekḥulı nigāh ėtdi yine
Vėrmedi çeşm-i ḥaḳāretle ol alaya şeref

A151[a] 12 Tārumār oldı ṭaġıldı hele aᶜdā-yı ġubār
Zīra vėrmezdi o mirʾāt-ı dilārāya şeref

13 Şu bisāṭ-ı yėre döşendi yine şerᶜ-i mübīn
Vėrdi ol Mıṣr ile tā Şām u Buḫārāya şeref

14 Şu Sikender gibi olmış idi ṣāḥib-seyf ol
Vėrmedi bunuñ içün milket-i Dārāya şeref

15 Yüzi menşur-i cihān içre hümāyūn oldı
Vėrdi ebrūsı anuñ gözle bu ṭuġrāya şeref

16 Ḥaḳ aña vėrdi ezel gencini ser-māye mis̱āl
Tācire vėrmeye mi devlet-i ser-māye şeref

17 *Ḳābe ḳavseyn*’e[2390] ėrişdi pes o miᶜrāc ėtdi
Ḳaşı miḥrābı vėrüp Mescid-i Aḳṣāya şeref

18 Ḫarḳ-ı ᶜādāt ile çün ṭoldı cihān muᶜcizesi
Ṣaçınuñ tārı vėrür Leyletü’l-isrāya şeref

19 Bāġ-ı cennetde ḥarām eylese Rıḍvān gibi ol
Ḳadd-i bālāsı vėrür cennet-i Ṭūbāya şeref

20 Bu ḲULOĠLI buldı bil-kim anuñ vaṣfına yol
Vėrmeseydi ḳademi ᶜArş-ı muᶜallāya şeref

215

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[2391]

M134[a]

كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ۞ فَبِأَيِّ آلَاء رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ[2392]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –

[2390] *Ḳabe ḳavseyn* (قَابَ قَوْسَيْنِ): “(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9).”

[2391] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M

[2392] كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ۞ فَبِأَيِّ آلَاء رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ: “Onlar sanki yakut ve mercandır. O hâlde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz (Rahmân, 55/58-59)?”

1 Cānā ʿaceb olduñ mı sen yāḳūt u mercāna ṣadef
Bārī bulınur mı ḳanı dürr-i Ṣıfāhāna ṣadef

2 Buyurdı Cebbār-ı cihān cennetde vardur ḥūrlar
Cevher ṣanur anı gören laʿl-i Bedaḫşāna ṣadef

3 Her birisinüñ yüzleri şol lüʾlüʾ-i ter gibidür
Gören ḳıyās eyler anı olmış o dür-dāne ṣadef

4 Ol ḥūrlaruñ birisi dünyāya gelseydi eger
Gūyā ki düşdi añsızun deryā-yı ʿUmmāna ṣadef

5 Ay u güneş nurı gidüp vėre idi anlar żiyā
Bulut gibi ola ḥicāb şol māh-ı tābāna ṣadef

A151b 6 Şol ḥūrīlerüñ pertevi rūşen ėdeydi ʿālemi
Ṣankim bir üstād eylemiş mirʾāt-ı cānāna ṣadef

R110b 7 Kāşānelerde her biri ʿişret ḳılur tā cilveler
Ḳapuları altun ola hem ṭāḳ u eyvāna ṣadef

8 Ġāyet güzeller olalar gören ṣafālar bulalar
Ṣan dürr-i şehvār oturur içinde bir dāne ṣadef

9 Ḥaḳḳında anlaruñ Ḫudā indürdi gökden beyyināt
Dür-dāneler bulmaġ-içün dökdi bu meydāna ṣadef

10 Gūyā ki ṣarrāf-ı ezel īẓḥār-ı cevher ḳılmaġa
Kim dürr-i şehvār olmaġa getürdi dīvāna ṣadef

11 İçindeki dür-dāneler her biri bir tāca maḥal
Kimse işidüp görmedi böyle ġarībāne ṣadef[2393]

12 Cibrīl ile anı Ḫudā bize beyān eyledügi
Yükletdi bāzirgān-ı ʿışḳ gūyā şütürbāna ṣadef

13 Ol ḥūrlaruñ vaṣfını Ḳurʾān beyān eyledügi
Olmış ḳadeḥ ol ġālibā yāḳūt u rummāna ṣadef

14 Ol ḥūr-ı ʿīnüñ her biri bir dāne incü gibidür
Olmış bu āyet anlara ṣandūḳ-ı merdāne ṣadef

[2393] 11: —A

15 Ol ḥūr-ı ʿīnüñ birisi ṣan dürr-i yektādur hemān
Bu āyet olmış anlara gūyā ki şāhāne ṣadef

16 Ol ḥūr-ı ʿīnüñ birisi bir şeb-çerāġa müştebīh
Beñzer bu āyet anlara ḳandīl-i nūrāne ṣadef

M134[b] 17 Ol ḥūr-ı ʿīnüñ ṣaçları bir misk-i eẕfer gibidür
Beñzer bu āyet anlara bir çīnī fincāna ṣadef

18 Ḳaşı gözi dėr anlaruñ ḳurulı yaydur nūn u ṣād
Tā ki bu āyet anlara olmışdı kāşāne ṣadef

19 Ol ḥūr-ı ʿīnüñ ḥüsnine vaṣf ile hīç ėrmez ʿuḳūl
Gösterdi ruḫsārın bize biñ dürlü elvāna ṣadef

20 ḲULOĠLI ol ḥūrīlere ṭālib misin sen-de ʿaceb
Bir başı devletlü gerek ola o mercāna[2394] ṣadef

216

Ḳāle'llâhu tebāreke ve[2395] teʿālā celle şānühü:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ[2396]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün

– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

A152[a] 1 Olmaz iseñ sen ėy gönül tīr-i belāyāya hedef
ʿŪd gibi tayanmayıcaḳ vėrmezsin o tāra[2397] şeref

2 Buyurdı Cebbār-ı cihān Ḳurʾān içinde bilmiş ol
Varını kim Ḥaḳ yolına vėrmese ḳılmasa[2398] telef

3 Birre ėrişmez ol kişi Bār-ı Ḫudā iḥsān aña
Eylemeyüp vėrmez dėdi bu sözi bilen *men ʿaref*[2399]

4 Ėrmez Ḥaḳuñ gufrānına girmez rıżā eyvānına

[2394] mercān: merdān M

[2395] tebāreke ve: —A

[2396] لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ: "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir (Âl-i İmrân, 3/92)."

[2397] o tāra: ortada A, R

[2398] ḳılmasa: ḳılsa A

[2399] *Men ʿarefe nefsehü fe-ḳad ʿarefe Rabbehü* (**من عرف** نفسه فقد عرف ربّه): "Nefsini **bilen** Rabbini bilir (Hadis için bk. Aclûnî, *age.*, s. 262)."

Yol bulmayup dīvānına ėrişmez aña hīç tuḥaf

5 Sevdügi şeyʾi bir kişi Ḥaḳḳuñ yolına vėrmese[2400]
Ėrmez Ḫudānuñ birrine ṭutmaz cinān içinde ṣaf

6 Sevdügi anuñ māl ola yāḫud ola evlādı dėr
Yā ola milk emlāk aḫī yāḫud ġıdā ola ʿalef

R111[a] 7 Yāḫud o kendü nefsini Ḥaḳ yolına neẕr ėtmese[2401]
Tā fī-sebīli'llâh şehīd olmaḳ dilese bir ṭaraf

8 Māl ile cān ile kişi Ḥaḳ yolına dürüşmese[2402]
Görmez Ḥaḳuñ dīdārını olur o kimse nā-ḫalef

9 Varını infāḳ eyleyüp Ḥaḳ yolına cānlar vėrüp
Ḳılurlar idi ictihād[2403] bu idi ādāb-ı selef

10 Ḳurʾān oḳurlardı olar ẕikr eyleyüp ṣubḥ u mesā
Vaʿẓ[2404] u naṣīḥat diñleyüp ḳılmazlar idi çeng ü def

11 İmdi bu resme bir kişi Ḥaḳ yolına cehd ėtmese
Böyle dėdi Ḳurʾān işit ėtmez anuñ ṣuçların ʿaf

12 Ėy dil Resūluñ yolına ayaḳ baṣarsañ cān-ıla
Rehber ola leyl ü nehār saña o Sulṭān-ı Necef

M135[a] 13 Ḥaḳḳuñ yolına varuñı ḫarc eylegil ėy muttaḳī
Nefsüñ içün ḫarc eyleyüp eyleme bu mālı[nı] sarf[2405]

14 Ẕikr ile ṭoldur ḳalbüñi bārī şekāvet girmesün
Bir gūşe ḫālī ḳalmasun olmayup o ġayet muḫaf

15 Eyle maḳāmuñ müntehā ḳılup ʿubūdiyyet yüri
Ḳabr ėtmeñ eviñüz dėdi olmayup ol mis̱l-i kenef

A152[b] 16 Ṭūġ-ı livā-yı himmetüñ getür seḫā meydānına
ʿAzm ėt beḳānuñ milkine zühdī ėden bula ruġuf

[2400] vėrmese: vėrmeye M
[2401] ėtmese: ėtmeye M
[2402] dürüşmese: ṭuruşmasa A; ṭuruşmaya R
[2403] ictihād: iştihār M
[2404] vaʿẓ: vāʿiẓ M
[2405] sarf: telef R

17 Baḥr-ı meᶜārif ḳaṣdına ġavvāṣ olursañ ṭālibā
Dürr ü cevāhir bulmaġa cehd ėdüp iḫrāc ėt ṣadef

18 Vėr varuñı Ḥaḳ yolına tā kim murāduñ bulına
Hīç mā-melek ḳılma dirīġ olmaya destüñ ḫas u kef

19 Hīç kimsenüñ aḥvāline neẓẓāre ḳılma ėy göñül
Başuñ çıḳarma ṭaşraya çek ḫırḳaya gūyā keşef

20 ḲULOĠLI her neñ var ise Ḥaḳḳuñ yolında ḫarca sür
Dergāh-ı ᶜizzinde anuñ bulmaḳ diler iseñ şeref

217

Ḳāle'llâhu teᶜālā celle şānühü:[2406]

إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ
وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ[2407]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Olsa cürmüñ ne güzeldür dėrse sulṭān lā-teḫaf
Yolda dėrse şol ḥarāmīden şütürbān lā-teḫaf

2 Ḥażret-i Dāvûd melekler gördi ḳorḳdı bir zamān
Kim dėdiler aña ol vaḳtin sürūşān lā-teḫaf

3 Biz seni taᶜẓīm içün geldük ki ḳılmazuz cefā
Gelmedük nehb ėtmege olduḳ çü mihmān lā-teḫaf

4 Biz iki ḫaṣmuz saña geldük bize sen ḳāżī ol
Ṭoġrı yola ṣal bizi gösterme tuġyān lā-teḫaf

5 Biz iki bīmār olup geldük ḳapuña yā nebī
Ḳıl ṭabīb-āsā bize luṭf ile dermān lā-teḫaf

R111[b] 6 Pes ḳaçan iki melek girdi Dāvûduñ üstüne
Anlar aña dėdi ol ṣandı-kim insān lā-teḫaf

[2406] Ḳāle'llâhu teᶜālā celle şānühü: —M

[2407] إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ: "Hani Dâvûd'un yanına girmişlerdi de Dâvûd onlardan korkmuştu. Onlar, 'Korkma! Biz, iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda adaletle hükmet. Zulmetme ve bizi hak yola ilet' dediler (Sâd, 38/22)."

7 Kim olardan ol fezaᶜ ėdüp çekindi ḳorḳdı dėr
Dėdi anlar ḳorḳmaġıl ḳıl bize fermān lā-teḫaf

8 Bir sefer ḳılsañ binüp keştīye tā olsañ süvār
Dėse saña baḥrlar hengām-ı ṭūfān lā-teḫaf

M135[b]-A153[a] 9 Ḳorḳuyı göñlüñden anlaruñ sözi redd eyleye
Şol maḥal kim cūş ėde emvāc-ı ᶜummān lā-teḫaf

10 Bir kişi ḥāşā ki maḥbūs olsa bir sicn içre tā
Cānı haẓẓ eyler dėse derbān-ı zindān lā-teḫaf

11 Seni bir ḥākim çaġırtsa bir iş içün ḳorkaraḳ
Ḳapuya varurken anda dėse derbān lā-teḫaf[2408]

12 Ḥażret-i İsmāᶜīli ẕebḥ eyler iken ol Ḫalīl
Dėdi Cebrāʾīl aña ėrişdi ḳurbān lā-teḫaf

13 Rāh-ı ḥacda Kaᶜbeye yaḳīn ḳalursañ sen-daḫı
Ger batarsa pāyüñe ḫār-ı muġaylān lā-teḫaf

14 İftirā eylerler ise ḥażret-i Yūsuf gibi
Yarıcuñ Allâh ola olursa bühtān lā-teḫaf

15 Ṣuçlaruñı sen ḳayırma Rabbüñ olmışdur Ġafūr
Eyler iseñ cürmüñ içün āh u efġān lā-teḫaf

16 Dāmen-i Ḥaḳḳı elüñden ḳoma yoldan çıḳmayup
Kim senüñ-çündür müzeyyen ḥūr-ı Rıḍvān lā-teḫaf

17 ᶜAndelīb-āṣā seḥerlerde fiġān eylemegil
Bāḳī ḳalmaz bil ḥazān ėder gülistān lā-teḫaf

18 Sen ölürseñ bārī anlar da bulısardur zevāl
Ḳalmaz iseñ ḳalmaz ara yėrde şeyṭān lā-teḫaf

19 Bu siyāsetgāh içinde seni ber-dār ėtseler
Böyle ḳalmaz bozılur bu ᶜālī-dīvān lā-teḫaf

20 Ėy ḲULOĠLI gel yüri dünyā vü ᶜuḳbā ġam yėme
Pes bu resm-ile buyurmışdur ki Ḳurʾān lā-teḫaf

[2408] 11: —A

218

إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ[2409]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

ˬ – – –/ ˬ – – –/ ˬ – – – / ˬ – – –

1 Olursa işbu dünyāda kimüñle āşinā muṣḥaf
Ola bu rāh-ı şerᶜ içre pes aña rehnümā muṣḥaf

2 Kim anı ṣıdḳ-ı ḳalb ile tilāvet ḳılsa her laḥẓa
Oḳuyan kimsenüñ ola çü derdine devā muṣḥaf

3 Kitābu'llâh olup cānā ḳamu ḫalḳ üstüne indi
Ḳamu emrāż-ı insāna çün olmışdur şifā muṣḥaf

A153[b] 4 Bu ḫalḳ aᶜmā iken cümle görürler rāh-ı ᶜuḳbāyı
Olupdur dīde-i cānā mükerrem tūtiyā muṣḥaf

M136[a] 5 Severler cān u dil gibi be-küllī Müslimān anı
Çü düşmez ellerinden hīç oḳurlar etḳıyā muṣḥaf

R112[a] 6 Ḳulūb-ı nāsı envāra muḳarrer ḳıldı müstaġraḳ
Şeb-i tārīk-i cehl içre olupdur pür-żiyā muṣḥaf

7 Yigirmi üç yıl içinde güc-ile ol tamām oldı
Buyurdı düzdiler anı o şāh-ı enbiyā muṣḥaf

8 Anı nāsuñ pek aᶜlāsı oḳur ṭutar bilür ḳadrin
Çü sevmez oḳumaz cānā ki her ehl-i hevā muṣḥaf

9 Bu kez Dāvûda gel imdi dėdiler ol feriştehler
Bizüm daᶜvāmuzı gör kim oḳursın dāyimā muṣḥaf

10 Zebūrı Ḥaḳ saña vėrdi kitābu'llâh elüñdedür
Bizi ṣulh eyleyüp gönder saña vėrdi Ḫudā muṣḥaf

11 Benüm bu ḳardaşumdur kim yanumda bile geldük çün
Benüm var bir ḳoyuncuġum aç oḳusun[2410] baña muṣḥaf

[2409] إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ: "İçlerinden biri şöyle dedi: 'Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise bir tek koyunum var. Böyle iken 'Onu da bana ver' dedi ve tartışmada beni bastırdı.' (Sâd, 38/23)."

[2410] oḳusun: oḳu sen A

12 Bunuñ aġnāmı bi’l-küllī tamām ṭoḳsan ṭokuz oldı
Ki benden ol biri ister yazar mı bu edā muṣḥaf

13 Senüñ şerᶜüñde var mıdur biz iki ḳardaş olavuz
Babamuzdan ki yüz ḳoyun ḳala bu ibtidā muṣḥaf

14 Ala ṭoḳsan ṭoḳuzını birisi ḳala elümde
Dėye vėr ol biri daḫı çü dėr mi bu sezā muṣḥaf

15 Bunı işidicek Dāvûd dėdi bu saña ẓulm ėtmiş
Çü yazmaz yoḳdur içinde bunuñ gibi ḫaṭā muṣḥaf

16 Senüñ bir ḳoyunuñ alup öbürlerine ḳatmaġa
Ki destūr olmadı Ḥaḳdan aña vėrmez rıżā muṣḥaf

17 Bular bu sözde iken pes melekler ġāyib oldılar
Taḥayyürde ḳalup Dāvûd aña vėrdi ṣadā muṣḥaf

18 Zebūrı aldı eline oḳurken bu ḥarāretle
Çü der-ḥāl añladı remzi düşüp elden cüdā muṣḥaf

A154[a] 19 Otuz yıl aġladı Dāvûd bu deñlü zārlıḳ ėtdi
Zebūrı ṭurmaz oḳurdı vėrüp cāna ṣafā muṣḥaf

20 Dem-ā-dem kendü kendiden ḳılur ebyāt-ı eşᶜārı
K’anuñ-çün fehm ėdüp bilmez ḲULOĠLI mübtelā muṣḥaf

219

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[2411]

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ[2412]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

M136[b] 1 Eyle gözünüñ yaşların sen āh ile efġāna ṣarf

[2411] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —A, M

[2412] قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ: “Davud dedi ki: ‘Andolsun, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemek suretiyle sana zulmetmiştir. Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar da pek azdır.’ (Sâd, 38/24).”

Ger var ise ḳıl ṭālibā emvāluñı cānāna ṣarf

2 Ėrmek diler iseñ eger şol gevher-i maḳṣūduña
Gir baḥr-ı ᶜışḳa ḳıl yüri varuñı keştībāna ṣarf

3 Ṣarrāf olursañ ᶜāḳıbet şehr-i beḳāda ėy göñül
Ḳıl naḳd-i varuñ rūz u şeb bu laᶜl ile mercāna ṣarf

4 Eger meᶜānī ᶜilmini bilmek dilerseñ ėy ḫ̬āce
Naḥvi tedārik ḳıl yüri lāzım durur Ḳurʾāna ṣarf

R112b 5 Böyle rivāyet ḳıldılar rāvīler eyle iᶜtiḳād
Ėtdi tefāsīr ehli hep bu sözi bu destāna ṣarf

6 Nā-geh o Dāvûdu'n-nebī bir gün şikār eyler iken
Şeyṭān ᶜaleyhi'l-laᶜne gör kendin ḳılup elvāna ṣarf

7 Kim bir kebūter şekline girüp gözükdi pes aña
Ṣaldı o şāhīn aña perrini ḳılur cevlāna ṣarf

8 Ḳaçdı kebūter nā-gehān vardı girüp bir baġçeye
Ardınca Dāvûdu'n-nebī çeşmin ėder seyrāna ṣarf

9 Şöyle o bāġuñ ṣāḥibi ṣular aḳıtmış cā-be-cā
Ḥavż ile gülzār eylemiş varını ol bostāna ṣarf

10 Ne görse ḥavżuñ içine girmiş bir aᶜlā sīm ten
Ṣaçını çezmiş yunmaġa gül ruḫları ḫandāna ṣarf

11 Anı görüp sevdi ḳatı gitdi ḥayātı ṣanasın
Ġāyet muḥabbet eyledi varın ḳılup ol cāna ṣarf

12 Anuñ erinüñ adına dėrler idi-kim Uruyā
Dāvûd tedārik eyledi ėde anı ḳurbāna ṣarf

A154b 13 Ser-leşker eyleyüp anı ṣaldı gazāya ol sene
Pes Uruyā ölüp şehīd oldı vücūdı ḳana ṣarf

14 Öldügin işidüp anuñ aldı o dem ḫātūnını
Ḳıldı göñül emrāżına bu derdini dermāna ṣarf

15 Dėrler Süleymāna ana ol ḫātūn olmış idi hem
Oldı bu deñlü mācerā ortada bir oġlana ṣarf

16 Hem dėdiler ṭoḳsan ṭoḳuz ḫātūnı var idi anuñ
Bunuñla oldı yüz tamām ol meclise peymāne ṣarf

17 Bunuñ içün iki melek gönderdi gökden Lā-yezāl
Dāvûda nükteler dėyüp ᶜaḳlın ḳıla izᶜāna ṣarf

M137[a] 18 Dāvûd anuñ birisine kim dėdi ẓul ėtdüñ buña
ᶜAdlün terāzūsın niçün eylemedüñ dükkāna ṣarf

19 Anlar pes uçup gidicek ṭuydı neye uġraduġın
O deñlü ḳıldı zārlıḳ gözler yaşın giryāna ṣarf

20 Ḥaḳḳuñ kelāmın gūş ėdüp eyle sen aña iᶜtibār
ḲULOĠLI eyle sözlerüñ aṣdāfına dür-dāne ṣarf

220

وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ[2413]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ḥażret-i Dāvûd bu kez cürmine ėdüp iᶜtirāf
Uruyānuñ ḳabri üstinde pes ėtdi iᶜtikāf

2 Leşkerine anı sālār eyleyüp gönderdidi
Ḳatl olunmış idi ol aᶜlāya ḳılurken mużāf

3 Bī-ġam anuñ ḫātūnın alup oturmış-idi ol
Kim melekler cürmini ėtdiler aña inkişāf

4 Düşdi yüzi üstüne ol deñlü ḳıldı ol ġarīḳ
Gözinüñ yaşından otlar bitdi yėrden bī-güzāf

R113[a] 5 Ḥaḳ teᶜālāya münācāt ėdüp istiġfār ėder
Ol-ḳadar zārılıḳ ėtdi sen anı ṣanma ḫilāf

6 Vėrdi pes Uruyānuñ Allâh teᶜālā cānını

[2413] وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ: "Dâvûd, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Derken Rabbinden bağışlama diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah'a yöneldi. Biz de bunu ona bağışladık. Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır (Sâd, 38/24-25)."

Ḳabr içine ṣoḳdı başın tā kim ol buldı şikāf

A155[a] 7 Dėdi-kim ben seni öldürtdüm pes aldum ehlüñi
Tā ki bu işe rıżā vėrür misin bī-inḥirāf

8 Yā nebīyyu'llâh dėdi öldügüme ġam yėmezem
Fī-sebīli'llâh ḳılıç çekdüm ben ol-dem bī-ġılāf

9 Dėdi Cebrāʾīl aña añlat ki ʿamden ḳılduġuñ
Sevüp anuñ ʿavretin ṣalduñ ġazāya inṣırāf

10 Bu sözi dėdükde ḳabr içre cevāb işitmedi
Ol-ḳadar aġladı Dāvûdu'n-nebī bī-iḫtilāf

11 Dėdi yā Dāvûd saña n'ėtdüm bu resme ḳaṣd ėdüp
Beni öldürtdüñ evüm ḳaldı ısız gitdi şeġāf

12 Bu sözi işitdi Dāvûduñ ḥayātı ḳalmayup
Dėdi ol-dem *yā İlâhī neccinā mimmā neḫāf*[2414]

13 Ḳabrüñ eṭrāfında aġlayup çü ser-gerdān olur
Bir cevāb alam dėyüp ol ḳabri eyledi ṭavāf

M137[b] 14 Pes anuñ ol ḥālini görüp Ḫudā raḥm eyledi
Dėr *ġafernā*[2415] maġfiret ḳılduḳ ṣuçın ėdüp muʿāf

15 Uruyāyı şöyle bir ḥāl ile irżā eyleyüp
Cennet içre ḥūrīler gösterdi her biri ʿifāf

16 Ḳabr içinden ʿaḳd ḳıldum yā nebīyu'llâh dėdi
Bu sözi işitdi Dāvûduñ çün oldı kalbi ṣāf

17 Ḥaḳ ḳatında buldı bundan ṣoñra ol ḥüsn-i meʾāb
Bu cihānda hem ḫilāfet ol cihānda iltiṭāf

18 Cürme baḳmaz ʿafv ėder dilerse cānā ol Kerīm
Ḥaḳ teʿālānuñ ḳatında ẕerre gelmez kūh-ı Ḳāf

19 Diler ise cürmüñi iḥsāna tebdīl eyleye
Veznini aʿmāl-i şerrüñ eyleyüben iḫtifāf

2414 *Yā İlâhī neccinā mimmā neḫāf* (يا الهي نجّنا ممّا نخاف): Ey Allah'ım, bizi korktuğumuzdan kurtar!
2415 *ġafernā* (غَفَرْنَا): "...mağfiret ettik (Sâd, 38/25)."

20 Gėce gündüz aġla ḲULOĠLI pes ʿiṣyānuñ içün
Aña düşen ʿafv ḳılmaḳ saña düşen iʿtirāf

221

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا[2416]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

A155[b] 1 Ėy ṭabībüm eylegil sen nāliş-i bīmārı ʿaf
Ol Ḫudā ḳādir degil midür k'ėde evzārı ʿaf

2 Dėdi rūz-ı maḥşer olınca ki daʿvet ėdevüz
Cümle nāsı çaġıruruz ėtmezüz küffārı ʿaf

R113[b] 3 Her ḳabīlenüñ imāmı öñine düşüp gele
Aġla sen ol güni ẕikr ėdüp ḳıla Ḥaḳ ẓārı ʿaf

4 Şöyle kim her birisi nālān u giryān olalar
ʿArsa-i maḥşer ḳılınca ol ulu bāzārı ʿaf[2417]

5 Düşe her ʿaṣruñ resūli ümmetinüñ öñine
Ėde luṭfından cenāb-ı Kibriyā ḳulları ʿaf

6 Yāḫu sulṭānlar raʿiyyet öñine düşüp vara
Ḥaḳ ḥużūrına ki yüzler sürüyi ol bārı ʿaf

7 Her diyāruñ ḳāżīsı yāḫud imāmı her kūyuñ[2418]
Kim cemāʿat-ıla vara ḳıla Ḥaḳ ṣuçları ʿaf

8 İşbu tertīb ile varalar ʿAraṣāt yėrine
Ėtmeye Cebbār-ı ʿālem anda her bir ḳārı ʿaf

9 Mū-be-mū anlara ol Mevlā suʾāl eyleyiser
Şirket ehlin ḳılmaya Ḥaḳ kim büt-i dīvārı ʿaf

M138[a] 10 Hem zinā ėdenleri daḫı oda ṭapanları
Ḳatl-i nefs ėdenleri eylemeyüp ḫūn-ḫ̌ārı ʿaf

2416 يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا: "Bütün insanları kendi önderleriyle birlikte çağıracağımız günü hatırla. (O gün) her kime kitabı sağından verilirse, işte onlar kitaplarını okurlar ve kıl kadar haksızlığa uğratılmazlar (İsrâ, 17/71)."
2417 ol ulu bāzārı ʿaf: olur ol bāzārı ʿaf R
2418 kūyuñ: kimüñ R

11 Hem riyā ehlin ribā ehlin ṭamuya ḥükm ėde
Ėtmeye ḳahr-ı İlâhī böyleçe füccārı ᶜaf

12 Şol kişinüñ kim kitābı ṣaġ ṭarafdan vėrile
Oḳıya anlar kitābın eyleye dīndārı[2419] ᶜaf

13 Oḳıya ḫayrātını ṭāᶜātını bir bir göre
Rūz-ı maḥşer ėde Allâh ehl-i istiġfārı ᶜaf

14 Göre mektūbında yazılmış ḳamu ḫayrāt anuñ
Ėde ol Settār-ı ᶜālem böyle ḫidmetkārı ᶜaf

15 Şol günehkār olanı seçe melekler çıḳara
Eyleye bād-ı ḥazāndan ol gül-i gülzārı ᶜaf

A156[a] 16 Havl-i maḥşerden Ḫudā ṣaḳlaya rūz-ı rüsteḫīz
Ḳılısar Ḳahhār-ı ᶜālem şol ulu'l-ebṣārı ᶜaf

17 Kimseye ẓulm eylemeye ol Ḫudā yarınki gün
Rūz-ı baḫşāyişde yā Rab eyle ben cerrārı ᶜaf

18 Ümmetiyle gele Ḥaḳḳuñ öñine her enbiyā
Ėtmeye Ḥaḳḳ anları ḳoyup ṭutan zünnārı ᶜaf

19 Her nebīye rūz-ı maḥşer ümmetin baġışlaya
Cümlesinden evvel ėde Aḥmed-i Muḫtārı ᶜaf

20 Ėy ḲULOĠLI dāmen-i ḥablü'l-metīne ṣıdḳ-ıla
Eyle yapış kim ėde yarın Ḫudā evzārı ᶜaf

222

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü:[2420]

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ۞ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ۞ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً[2421]

[2419] dīndārı: dindārı A, M, R

[2420] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü: —M

[2421] وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ۞ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ۞ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً: "Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu 'alaka' hâline getirdik (Mü'minûn, 23/12-14)."

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün

– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

1 Gūş eyle ḫāḳ-ı arżdan yaratdı insānı Raʾūf
Rūḥından ėdüp nefḫ rūh vėrdi aña cānı Raʾūf

R114[a] 2 Secde buyurdı Ādeme ḳıldı melek mescūd anı
Ḥükmine vėrdi Ādemüñ cümle sürūşānı Raʾūf

3 Ḳıldı melāʾik[2422] secdeyi İblīs aña baş egmedi
Recm eyledi anuñ içün gör imdi şeyṭānı Raʾūf

4 Cennāt-ı ʿAdnüñ içine sākin ḳılup anı bu kez
Ḫidmetde ḳodı Ādeme ol vaḳt Rıḍvānı Raʾūf

5 Hep mīvehā-yı cenneti aña sipāriş eyledi
Buyurdı yėñ içüñ dėyüp bāġ ile bostānı Raʾūf

M138[b] 6 Dėdi ḳamu cennetlerüñ yėñ mīvesi olsun ḥelāl
Bunlara taʿyīn eyledi engūr u rummānı Raʾūf

7 İllā ki Ḫuld aġacınuñ varmañ yėmişine yaḳīn
Ḳıldı bularuñ üstüne bu resme fermānı Raʾūf

8 Şeyṭān bulara vesvese vėrdi yėdiler buġdayı
Cennetden iḫrāc eyleyüp pes ḳıldı cismānī Raʾūf

9 Buyurdı Ḳurʾānda Ḫudā balçıḳdan ėtdüm ādemi
Dėdi-ki ṣoñra nuṭfesin eyledüm erzānī Raʾūf

A156[b] 10 Ol nuṭfe Ḥavvā raḥmine düşdi ḳarār ėtdi mekīn
Müddet tamām oluncaġaz ḳıldı bir oġlanı Raʾūf

11 *S̱ümme ḫaleḳnā*[2423] buyurur ol nuṭfeyi tebdīl ėdüp
ʿAlaḳaya dönderüp ol ḳılur ḳara ḳanı Raʾūf

12 Ḳaçan kim ana raḥmine bir nuṭfe düşse nā-gehān
Ḳırḳ güne dek ėdüp ḳarār[2424] gör ne ėder anı Raʾūf

13 Ḳırḳ gün tamām oluncaġaz tebdīl ėder ʿalaḳaya
Olur uyışmış ḳara ḳan ḳılur çü bu şānı Raʾūf

[2422] melāʾik: melekler R
[2423] *S̱ümme ḫaleḳnā* (ثُمَّ خَلَقْنَا): "Sonra biz yaratdık (Mü'minûn, 23/14)."
[2424] ėdüp ḳarār: ḳarār ėder R

14 Yine ṭurur ḳırḳ gün tamām ol ḳan o raḥim içinde[2425]
Tebdīl ėder gėrü Ḫudā añla bu evzānı Raʾūf

15 Burada ṭursun işbu söz ṣoñra beyān eyleyelüm
Niçe buyurdıysa bize vaḥy ile Ḳurʾānı Raʾūf

16 Pes aña göre maʿnīsin anuñ beyān eyleyevüz
Aña göre ola ḫaber niceyse tibyānı Raʾūf

17 Eşyāyı çift çift eylemiş ol bir ü Bār-ı lem-yezel
Bu resme yaratmış durur[2426] insānı ḥayvānı Raʾūf

18 Bir dāne-i ṭoḫmı ḳılur arada bāʿis̱ ol İlâh
Bir ṣu ile iḥyā ḳılur bāġ ile bostānı Raʾūf

19 Yėrden bitürür mīveler bu nāsı merzūḳ ėder o
Gökden vėrüben raḥmetin emṭār-ı bārānı Raʾūf

20 Arżı firāş ėtdi bu kez sipihri ḳıldı bir çetir[2427]
ḲULOĠLI ḳıldı şemʿdān māh ile tābānı Raʾūf

223

Ḳāle'llâhu teʿālā celle şānühü:[2428]

فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ[2429]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

R114[b] 1 Naẓar ḳıl ḥāl-i insāna saña ben olayım vaṣṣāf
Buyurmışdur teʿāle'llâh ėder tefsīr anı Keşşāf

M139[a] 2 Ḫudā-yı lem-yezel dėr kim uyışmış ḳanı bir muḍġa
Ki çiynenmiş et ems̱āli ḳıluruz urmagıl sen lāf

[2425] ḳan o raḥim içinde: o raḥim içinde bil R

[2426] durur: ṭurur M

[2427] çetir: çadır A

[2428] Ḳāle'llâhu teʿālā celle şānühü: Ḳāle'llâhu teʿālā A; —M

[2429] فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ: "Alakayı da 'mudga' yaptık. Bu 'mudga'yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir (Mü'minûn, 23/14)!"

A157[a] 3 Daḫı ol muḍġa kim Ḳurʾān içinde buyurur Allâh
Çü ḳırḳ gün daḫı bu resme ṭurup ėtmez anı itlāf

4 Tamām dörd ay olıcaḳ bil ana raḥminde o nuṭfe
Kemük hem et ḳılur Allâh gör imdi niçedür islāf

5 Diledügi gibi Mevlā anı bir ṣūrete ḳoyar
Ya erkek yā dişi eyler anuñ emri durur nūn kāf[2430]

6 Kimini meh-cebīn eyler vėrür ḥüsni aña ġayet
Anuñ yüzine ʿālemler ḳamu müştāḳ olur itḥāf

7 Kiminüñ çehresin çirkin yaradur ġāyet ol Mevlā
Yüzüñ bī-ʿayb ise cānā gel eyle ḥālüñe inṣāf

8 Pes imʿān eyle nāẓır ol nereden geldügüñ gözle
Ne_ola yā ʿāḳıbet ḥālüñ bu ʿömri eyleme isrāf

9 Buyurdı bir ḥadīs̱ içre kişi kim nefsini bilse
Bile ol Rabbini tā kim vėre ol ḳalbine şeffāf

10 Gel imdi sen-de ėy dānā çü fikr ėt nereden geldüñ
Nereye gidesin āḫir bunı fikr eylegil ālāf

11 Ki Ḳādirdür teʿāle'llâh nice dilerse ḫalḳ eyler
Eger erkek eger dişi eger ednā eger eşrāf

12 Seni bir ḳarañu yėrde yaradupdur ḳara ḳandan[2431]
Ne ḳudretdür ne ḳuvvetdür yoḳ anuñ ṣunʿına evsāf

13 O çün-kim eyledi maḫlūḳ seni ėtseydi bir ḥayvān
Neye ḳādir olur idüñ olayduñ mūr u mār-ecvāf[2432]

14 Seni maḫlūḳ-ı sāyirden seçüp Ḥaḳḳ eyledi insān
Bil anuñ ḳadrini cānā çün ėtdüñ bunı istikşāf

15 Çün insān eyledi Bārī Yehūdī ėtse yā kāfir
Neye ḳādir olur idüñ bu resme olsadı aṣdāf

2430 emri durur nūn kāf: emrindedür nūn kāf R
2431 yaradupdur ḳara ḳandan: yarada bir ḳara ḳandan M
2432 13: —A

16 Cihāna geldügüñ gibi özüñi bulsañ anlarda
Bile ḳalurduñ anlaruñ içinde ṭolsa her ṭarāf

17 Seni Rabbüñ bu kez İslām içinde böyle ḫalḳ ėtmiş
Resūle eyleyüp ümmet saña ḳılmış niçe elṭāf

18 Ki bu ecnās-ı maḫlūḳāt arasında olup insān
Daḫı hem ümmet-i Aḥmed ḳılupdur ol Ḫudā aṣvāf

M139[b]-A157[b] 19 Pes īmān cevherin cānā ḳodı ḳalbüñde o sulṭān
Bilürsin ḳıymetin anuñ eger olduñ ise ṣarrāf

20 ḲULOĠLI fehmüñ ėrdükçe beyān ėt ḳudretüñ anuñ
Olıgör[2433] her gėce gündüz kemālini anuñ vaṣṣāf

224

Ḳāle’llâhu teʿālā:[2434]

ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ۝ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ[2435]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

R115[a] 1 Eyle ėy dil rūz u şeb ol ḥażret-i Sulṭānı vaṣf
Ėy ṭabībüm ḳıl bugün şol merhem-i Loḳmānı vaṣf

2 Bāġbānā bilmiş ol alur anı bād-ı ḫazān
Eyleme sen baña hergiz bāġ ile bostānı vaṣf

3 Yoḳ-durur dehrüñ beḳāsı ʿāḳıbet bulur fenā
Ḳılmaġıl hīç kimseye sen işbu cism ü cānı vaṣf

4 Dėdi bundan ṣoñra Cebbār-ı cihān ėy ḳullarum
Sizi meyyit ėderem ḳılmañ ki bu ebdānı vaṣf

5 Yaʿnī dünyānuñ ḥayātına ṣaḳın aldanmañuz
Yıḳılup fānī olısar ėtmeñüz eyvānı vaṣf

2433 Olıgör: Olagör R
2434 Ḳāle’llâhu teʿālā: —M
2435 ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ۝ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ: “Sonra (ey insanlar) siz bunun ardından muhakkak öleceksiniz. Sonra yine muhakkak siz, kıyamet gününde (tekrar) diriltileceksiniz (Mü’minûn, 23/15-16).”

6 Ben sizi nice yaratdum ise bir bir dünyede
Alısaram gėrü sizi eylemeñ insānı vaṣf

7 Şol-ki meyyit olacaḳdur aña meyyit dė hemān
Eyleme dünyāda sen şevket-ile ʿunvānı vaṣf

8 Bir zamān sizi pes emvāt ėderem dėdi İlâh
Söz benüm sözüm degildür eyle sen Ḳurʾānı vaṣf

9 Niçe yıl yėrde ḳalup ḥaşre olasız intiẓār
Ėder iken dünyede ol serv ile sāmānı vaṣf

10 Mār u mūruñ aġzına düşe ki ol nāzük beden
Eyler iken bir zamān sīb ü zenaḫdānını vaṣf

11 Hīç revā mıdur ḳara yėrde çürümek rīze rīz
Ḳılur iken şol gümiş mānendi gerdānını vaṣf

12 Ėy dirīġ ölmek ile ḳosa Cenāb-ı Kibriyā
Añ ḳıyāmet günlerin ḳıl hem ulu dīvānı vaṣf

13 Ben sizi baʿs̱ eylesem gerek dėdi rūz-ı cezā
ʿĀḳıl iseñ ḳıl dem-ā-dem sen de ol ezmānı vaṣf

A158[a] 14 Cümle fırḳa fırḳa gelesiz ḥużūr-ı maḥşere
Ėde herkes dillü dilince kim ol aḥyānı vaṣf

M140[a] 15 Ḥarf-be-ḥarf ėde suʾāl anda Cenāb-ı Lem-yezel
Ėde mi diller şu maḥşerde olan mīzānı vaṣf

16 Ḥaḳ vėre cānın bu deñlü yatmış iken yėrde ḫalḳ
Ura İsrāfīl ṣūrunı eyle bu erkānı vaṣf

17 Ṭura ḳabrinden bu deñlü evvelīn ü āḫirīn
Ola vāveylā güni kimdür ėde ṭūfānı vaṣf

18 İşbu şekl ile bu ḫalḳ baʿs̱ olına yevmü's-suʾāl
Kim ola kim eyleye ol derdlere dermānı vaṣf

19 Ḥaḳ resūlinden şefāʿat ėrmez ise ėy dirīġ
Kim ėde rūz-ı cezāda āteş-i sūzānı vaṣf

20 Ėy ḲULOĠLI ne_ola ḥālüñ kim senüñ yevmü'l-ḳıyām
Cümle aʿżāñ eyler ise ėtdügüñ ʿiṣyānı vaṣf

225

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā:[2436]

وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ[2437]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

R115[b] 1 Yā İlâhī eylegil sen ehl-i ʿiṣyānı muʿāf
Raḥmetüñ deryāsı boldur eyle bu cānı muʿāf

2 Pes buyurduñ şol kelām-ı lā-yezālüñ içre sen
Ėtmezem ẓulm eyler ise ehl-i ṭuġyānı muʿāf

3 Bir kişiye bir kişi ẓulm ėtse ḳalmaz yanına
Ḳılmazam iki cihānda ṣāḥib-ʿudvānı muʿāf

4 Bu cihānda bir kişi bir kimseye ẓulm eylese
Anuñ-içün ėtmezem dėr ḫalḳ-ı zindānı muʿāf

5 Lā-büd aña daḫı bir ẓālim ḥavāle ḳıluram
Hīç aña vėrmez amān ėtmez o noḳṣānı muʿāf

6 Āḫiretde bir zebānī hem musallaṭ olısar
Ol-ḳadar urur anı ėtmez o nā-dānı muʿāf

7 Ṣuçlular maḥşer yėrine hep eli baġlu gele
Şol ḫazān eyler mi gör evrāḳ-ı bostānı muʿāf

A158[b] 8 Bunda ẓulmüñ niçe ise aña göredür cezāñ
Pādişāh ḳılmaz ṣuç ėden ḫalḳ-ı dīvānı muʿāf[2438]

9 Şöyle bir ẓālimi bir ẓālime musallaṭ ḳıla
Bācdār eyler mi cānā her bezirgānı muʿāf

10 Niçe ḳılduñ ise ẓulmı kāruña göre ola
Niçe kesb ėtdi ise ḳılmaya sulṭānı muʿāf

[2436] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle’llâhu teʿālā A, R
[2437] وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ: “İşte biz, kazanmakta oldukları günahlar sebebiyle zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmına böyle musallat ederiz (En’âm, 6/129).”
[2438] ḫalḳ-ı dīvānı muʿāf: ehl-i dīvānı muʿāf A, R

M140[b] 11 Birine ẓulm eyleseñ ḳalsa yanuñda ol senüñ
Ẓulmı kendü ėtmiş olur ḳılsa Sübḥānı muᶜāf

12 Ḥaḳ ḳıṣāṣ eyler iki ᶜālemde bile ḳuluna
Şöyle kim bir luᶜb ile ėtmezler insānı muᶜāf

13 Gerçi Ḳādirdür ne dilerse Ḫudā-yı lem-yezel
Diler ise ėder ol kāfir Müsülmānı muᶜāf

14 Diler ise ḳullarınuñ urmaz ᶜaybın yüzine
Diler ise ėder ol her ehl-i īmānı muᶜāf

15 Diler ise ṭamuyı ilḥāḳ ėde uçmaġına
Luṭfı cūş eylerse ḳılur ehl-i nīrānı muᶜāf

16 Ger Celāl perdesini refᶜ eyler ise nā-gehān
Eylemez bil-kim o Ḥaḳḳ erbāb-ı iḥsānı muᶜāf

17 Ḳahr u luṭfuñ kāsesi destindedür ol Ḫālıḳuñ
Dilese zehr eyler ėtmez āb-ı ḥayvānı muᶜāf

18 Diler ise ehl-i taḳvāyı ḳılur nāra ḫarīḳ
Diler ise ėder ol küffār-ı ruhbānı muᶜāf

19 Vaḳt olur kim tīşe-i ḥakkāka ḳılur pāymāl
Eylemez deryādaki laᶜl-i Bedaḫşānı muᶜāf

20 Ḳış-ı ḥasretden İlâhī eylegil fażluñ ile
Bu ḲULOĠLI bende vü cimrī vü ᶜuryānı muᶜāf

226

Ḳāle'llâhu teᶜālā celle şānühü:[2439]

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ[2440]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

R116[a] 1 Bu metāᶜ-ı dünyā fānīdür vėr aña sen ṭalāḳ
Āḫiret milkin ṭaleb ḳıl odur ᶜinde'llâh bāḳ

[2439] celle şānühü: —M
[2440] مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ: "Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katında olan ise kalıcıdır (Nahl,16/96)."

2 Bu gülistānuñ zevālidür bugün yarın ḫazān
Ol gülistānuñ zevāli yoḳ-durur bi'l-ittifāḳ

A159[a] 3 Rāh-ı ᶜuḳbāya sefer eyle hemīşe ḳıl sülūk
Saña yaramaz ko ṭursun bu fenā Şām u ᶜIrāḳ

4 Sen o kār-ı maᶜṣıyetden çek elüñ eyle ferāġ
Bir iş işle kim saña lāzım ola yevmü't-telāḳ

5 Ḥaḳ rıżāsını ṭaleb ḳıl eyle rūḥānī ṣafā
Nār-ı ṭamudan seni Rabbüñ ḳıla yarın iᶜtāḳ[2441]

6 Dėdi sizüñ ḳatıñuzda hep olanlar fānīdür
Bāḳīdür Allâh ḳatında olana ḳıl iştiyāḳ

M141[a] 7 Sen anuñ gözle rıżāsın mā-sivāyı gözleme
Rūz-ı maḥşerde varuben dėmeyesin el-firāḳ

8 Kaᶜbe kūyına anuñ ᶜazm eyle gėy iḥrām-ı ᶜışḳ
Cānuñı ḳurbān ėdegör bulmaḳ isterseñ burāḳ

9 Bunda dāyim ḫāke yüz sürüp sen aña secde ḳıl
Tā kim āzād olasın ol-gün kim ėde keşf-i sāḳ

10 Ėy göñül dermān dilerseñ derde düşüp zārī ḳıl
Tā ki ṣaḥrā-yı viṣāle ḳura bu cānuñ otaḳ

11 Hep bu dünyāda olan fānī-durur bulur zevāl
Dėyü buyurmış-durur ḫalḳ eyleyen sebᶜ ṭıbāḳ

12 Āşinā olma bunuñ ehli ḳamu bī-gānedür
Ṣoñra ṣoġur el çeker evvel vėrür sözi sıcaḳ

13 Bu cihān ender-ḫarāb ender-ḫarāb ender-ḫarāb
Dėyü buyurmışdur ol Cebbār-ı ᶜālem ṭut ḳulaḳ

14 Pes ḫarāb-ı evveli saña beyān eyleyeyin
Bu vücūduñdur kim ol ṭopraġa ola iltiḥāḳ

15 Şol ḫarāb-ı s̱ānī oldur milküñ eyvānuñ senüñ
Yıḳılup āḫir fenā bulup gide ol ᶜālī ṭāḳ

2441 iᶜtāḳ: ᶜıtāḳ M, A

16 Kim ḫarāb-ı s̱ālis̱ oldur añla ėy dānā bu kez
Gördügüñ bu yėr ü gök fānī olısar ṭumṭuraḳ

17 Dünyā vü cümle vemāfīhā bunuñ üçi durur
İmdi bunlar fānī olıcaḳ ne ḳala saña bāḳ

A159[b] 18 Bu esāsuñ gör senüñ seyl-i fenā üstindedür
Vaḳtehā bārān olursa ėlte_anı deryāya çāḳ[2442]

19 Şol fenāsı tīz olan ancaḳ vücūduñdur hemān
Ḳalanı ṣoñra fenā bula çü bāb bāb bilmiş ol

20 Ėy ḲULOĠLI gel kelāmu'llâha imān ʿarż ḳıl
Ol ola ḳabrüñde yarın şöyle nūrānī çerāḳ

227

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[2443]

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا[2444]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

R116[b] 1 Ol Allâhu teʿālādan daḫı bir ġayrı mevlā yoḳ
Anuñ şol baḥr-ı ʿışḳı gibi bu kevn içre deryā yoḳ

2 Cemāli şemsini mirʾāt-ı ḳalbüñde şühūd eyle
Bilürseñ dü cihān içre anuñ gibi temāşā yoḳ

M141[b] 3 Anuñ ol māh-veş ruḫsārını neẓẓāre ḳılursañ
Anuñ zülf-i siyehkārı gibi başumda sevdā yoḳ

4 Behiştüñ bāġbānına suʾāl eyler iseñ cānā
Senüñ şol dilrübānuñ ṭurresi gibi semen-sā yoḳ

5 Bizi şol havl-i maḥşerden üşendürme gel ėy vāʿiẓ

[2442] çāḳ: baḳ R

[2443] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: —A, M

[2444] هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا: "**O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır. Öyle ki gemilerle denize açıldığınız ve gemilerinizin içindekilerle birlikte uygun bir rüzgârla seyrettiği, yolcuların da bununla sevindikleri** bir sırada ona şiddetli bir fırtına gelip çatar ve her taraftan dalgalar onlara hücum eder de çepeçevre kuşatıldıklarını (batıp boğulacaklarını) anlayınca dini Allah'a has kılarak 'Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden olacağız' diye Allah'a yalvarırlar (Yûnus, 10/22)."

Kim anuñ vaʿde-i vaṣlı gibi ʿālemde ferdā yoḳ

6 Nigāh ėt dīde-i raḥmuñla gel ėy nūr-ı müştāḳān
K’anuñ-çün sencileyin kūy-ı ġamda bir dilārā yoḳ

7 Kelām-ı lā-yezālinde buyurdı Ḥaḳ teʿāle’llâh[2445]
Oḳı menşūrını anuñ dėme içinde ṭuġrā yoḳ

8 Kim Allâh ol-durur seyr ėtdürür tā berr ile baḥri
Temāşā ḳıldurur size bu söze kiẕb ü daʿvā yoḳ

9 Ki yaʿnī ḫalḳ-ı ʿālem kimi ḳuruda sefer ḳılur
Kimi deryāda seyr eyler görür Şām u Buḫārā yoḳ

10 Ḳaçan-kim bineler fülke muvāfıḳ rūzgār esse
Ḳamu ferḥān olur bu ḫalḳ gemi içinde ġavġā yoḳ

11 Eserse rīḥ-i ṭayyibe yāḫud bād-ı şimāl anda
Ṣafālar ėdeler tā kim görürler rīḥ-i sermā yoḳ

A160[a] 12 Buyurdı kim gemüñüzi ḳarada seyr ḳıldururduḳ*[2446]
Gezüp berr ü beyābānı dėmegil kūh u ṣaḥrā yoḳ

13 Bu ḫalḳuñ kimi bāzirgān kimi ibn-i sebīl olur
Kimi rūḥānı seyr eyler kim ol gökde S̱üreyyā yoḳ[2447]

14 Kimi miʿrāc ėder gökde mülāḳāt olur Allâha
Anuñ ʿāşıḳları çoḳdur dėmegil niçü şeydā yoḳ

15 Kimi ḥacca sefer ḳılur kimi Hinde ḳılur ʿazmi
Dėme bu ḫalḳuñ içinde ki hīç bir ehl-i dünyā yoḳ

16 Ḳılurlar ḫalḳ-ı ʿālem dünyede bil cā-be-cā seyri
Kimi ferḥān u ḫandān kimine aṣlā mudārā yoḳ

17 Bu derde ibtilā olmış-durur çoḳ kişiler seyyāḥ
Cihānı geşt ėderler her ṭaraf āsīb-i eşyā[2448] yoḳ

18 Bu kez deryāda fülke rākib olsa ḳılsa ceryānı

[2445] buyurdı Ḥaḳ teʿāle’llâh: buyurur Ḥaḳ teʿāle’llâh R

[2446] Mısra “Buyurdı kim gemüñüzi ḳarada ḳıldururduḳ seyr” şeklinde olursa vezindeki aksaklık giderilebilir.

[2447] 13: —A

[2448] āsīb-i eşyā: ʿaṣīb-i eşyā A

Ṣafālar ola ol keştīde ṭūfān ile belvā yoḳ

19 Şu bahr-ı ġamda dil fülki ėrerse milk-i dildāra
Eserse ol maḥal bād-ı felāket ᶜömre pervā yoḳ

M142[a] 20 ḲULOĠLI baḥr-ı tevḥīde dilerseñ olmaġa baḥrī
Muḥabbet rūzgārından sipihr-i dilde peydā yoḳ

228

R117[a]

جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ
الدِّينَ لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ[2449]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy göñül ᶜibret göziyle ḳudret-i Mevlāya baḳ
Mevc uran heft-i zemiñ üzre yėdi deryāya baḳ

2 Bu vücūduñ fülkini baḥr-ı ḥayāt üzre ḳılup
Naḳd-i ᶜömri elüñe vėrmiş-durur ser-māye baḳ

3 Ger ticāret ėder iseñ sen-de rūhānī sefer
Dürr-i şehvārā naẓar ḳıl gevher-i vālāya baḳ

4 Tā seḥer vaḳtin girürseñ vuṣlatı gülzārına
Dīde-i mekḥūl ile sen ol gül-i raᶜnāya baḳ

5 Cennet ü bāġ-ı behişte ger güzāruñ var ise
Sidre vü Ṭūbā ḳo ṭursun o kad-i bālāya baḳ

6 Pes dėdi yine kelāmında Ḳadīm ü Lā-yezāl
Sen berātı vechin oḳı ḳaşları ṭuġrāya baḳ

A160[b] 7 Dėmiş idi kim ḳaçan deryāda seyrān ėtseñüz
Esse bir ḫoş yel gemi seyr ėtse bu celvāya baḳ

[2449] جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ: "O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır. Öyle ki gemilerle denize açıldığınız ve gemilerinizin içindekilerle birlikte uygun bir rüzgârla seyrettiği, yolcuların da bununla sevindikleri bir sırada **ona şiddetli bir fırtına gelip çatar ve her taraftan dalgalar onlara hücum eder de çepeçevre kuşatıldıklarını (batıp boğulacaklarını) anlayınca dini Allah'a has kılarak 'Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden olacağız' diye Allah'a yalvarırlar** (Yûnus, 10/22)."

8 Yā Muḥammed şöyle şād olurdı ḫalḳ rāḥat bulup
Pes murādınca eserse bād eger buraya baḳ

9 Yā budur kim rīḥ-i ᶜāṣıf esse ṭūfān olsadı
Her ṭarafdan mevc-i deryā başlasa ġavġāya baḳ

10 Ol zamān ehl-i sefīne ẓann ėder iġrāḳ ola
Her biri başlar duᶜālar ḳılmaġa aᶜlāya baḳ

11 Ẓann ėderler kim iḥāṭa ėde mevc anları tīz
Ḳılup Allâha temennā sen o vāveylāya baḳ

12 Muḫliṣīn olup duᶜālar ėdeler dergāhına
Ḥaḳḳa istiġfār ėderler ol ulü’l-ārāya baḳ

13 ᶜAhd ėderler kim daḫı ᶜömren günāh ėtmeyeler
İşbu mevcüñ ḳorḳusından kim sen o alaya baḳ

14 Hem[2450] şeb-i tār olsa deryāda hem olsa rūzgār
Ḳaplasa ayuñ yüzini ᶜamber-i sārāya baḳ

15 Ėdeler ehl-i sefīne ol-ḳadar Ḥaḳḳa duᶜā
Ehl-i dīn olalar anlar lā’yı ḳo illā’ya baḳ

M142[b] 16 Cān-ıla iḫlāṣ ile Ḥaḳḳuñ şu vaḥdāniyyetin
Anlar iḳrār ėdeler ḳorḳu ile esmāya baḳ

17 Dėdi Rabbü’l-ᶜālemīn bunlara vėrevüz necāt
Şol zamān-kim baṣalar pāyı olar ṣaḥrāya baḳ

18 Şükr ėderler bī-ḳıyās anlar cenāb-ı ᶜİzzete
Şākirīn olalar anlar dėdi ol bennāya baḳ

19 Fülk-i dil girdāba düşse ḥālimüz ne_ola bizüm
Yā İlâhī dīde-i raḥm ile bu ednāya baḳ

R117[b] 20 Ėy ḲULOĠLI bulmaduñ ṭūfān-ı fürḳatden necāt
Tā ki *rıḥlete’ş-şitā*’da[2451] sen-de ol Mevlāya baḳ

[2450] Hem: Hep R

[2451] *rıḥlete’ş-şitā*’da: şiddetle reḥāda M

rıḥlete’ş-şitā (رِحْلَةَ الشِّتَاءِ): “Onları **kışın** (Yemen’e) ve yazın (Şam’a) yaptıkları **yolculuğa** ısındırıp alıştırdığı için (Kureyş, 106/2).”

229

Ḳāle’llâhu teʿālā:[2452]

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ[2453]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

A161[a]

1 İşitgil nefs-i emmāre kim anda gör belālar çoḳ
Aña bu dār-ı dünyānuñ içinde mübtelālar çoḳ

2 Zelīḥānuñ sözidür bu Yūsuf ḥaḳḳında dėmişdür
Bu nefs emmāre bir evdür içinde ejdehālar çoḳ

3 Sevüp ol Yūsufuñ ḥüsnini rüsvāy oldı Mıṣr içre
Ḫuṣūṣan Yūsufa ḳılmışdur anuñ-çün cefālar çoḳ

4 Ki taḥḳīḳ nefs-i emmāre mübālaġayla insāna
Çü fiʿl-i sūʾi emr eyler arada māccerālar çoḳ

5 Bunuñ keydine ḳayd olmış niçe Dārā vü Keyḫüsrev
Bunuñ mekrine uġramış niçe bay u gedālar çoḳ

6 Eger dervīş eger münʿim bu nefsüñ dāmına uġrar
Buña ḫıdmet ḳılur[2454] cānā cihānda pārsālar çoḳ

7 Nebīler ger velīler çün düşer bunuñ duzaġına[2455]
Perestār oldılar nefse görürsin meh-liḳālar çoḳ

8 ʿAceb var mı bu dünyāda buñı żabṭ eylemiş cānā
Bu emrāża niçe Loḳmān ėder gerçi devālar çoḳ

9 Dėmişlerdür müfessirler bu nefs emmāre ḥaḳḳında
Kim üç şeyʾden mürekkebdür velī çun u çerālar çoḳ

10 Ki vardur üç ṣıfat anda birisidür anuñ şehvet
İşidür fiʿl-i şehvānī diler ḳılmaḳ ṣafālar çoḳ

[2452] Ḳāle’llâhu teʿālā: —M, R

[2453] وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ: “Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi (Yûsuf, 12/53).”

[2454] ḳılur: ėden R

[2455] duzaġına: ṭuzaġına R

11 Birisi-de ġażab anuñ dögüp sögmek durur nāsı
Yavuzluḳdur ki dünyāda ḳılur ol nā-sezālar çoḳ

M143[a] 12 Birisi de hevā anuñ dėdiler diñle ʿāḳıllar
Bu nefs emmāre ıssına ḳılur emr-i hevālar çoḳ

13 Ġażab şehvet hevā üçi bu insāna musallaṭdur
Bunuñ ḥaḳḳında ʿārifler velī ḳılmış edālar çoḳ

14 Bunuñ üçin helāk ėdüp yaḳasın āteş-i ʿışḳa
Külini dīde-i cāna çek imdi tūtiyālar çoḳ

15 Helāk ėden anı buldı necātı dār-ı ʿuḳbāda
Anı her dervīş öldürmez gėyer gerçi ʿabālar çoḳ

A161[b] 16 ʿİnāyet Ḥaḳdan olmazsa ne ḳılsun mübtelā insān
Ėde gelmişdür ol Sübḥān ki ḳullara ʿaṭālar çoḳ

17 Meger raḥm eyleye Rabbüm Ġafūr oldur Raḥīm oldur
Şu Ḳurʾān-ı ʿaẓīminden vėrür bize şifālar çoḳ

18 Eger bezm-i İlâhīde içerseñ sen de bir cürʿa
Kim ol meclisde eylersin anuñla merḥabālar çoḳ

19 Elinden var mıdur bunuñ cihān içre rehā bulmış
Faḳīr oldum ṣanur kendin bunuñla aġniyālar çoḳ

R118[a] 20 ḲULOĠLI anuñ elinden ḫalāṣ olmadı bir sāʿat
Temennā eyleyüp Ḥaḳḳa ḳıla gördi duʿālar çoḳ

230

Ḳāle’llâhu teʿālā:[2456]

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ[2457]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
◡ – – –/ ◡ – – –/ ◡ – – – / ◡ – – –

[2456] Ḳāle’llâhu teʿālā: —A, M
[2457] وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ: “Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi (Nahl, 16/78).”

1 Buyurmışdur Teʿāle'llâh bu resme imtinān el-ḥaḳ
Ḳara ṭopraġa vėrmişdür Ḫudā gör cism ü cān el-ḥaḳ

2 Sizi anañuzuñ ḳarnı içinden eyledüm iḫrāc
Çıḳarmasa ne_olay-ıdı bu rīg ü üstüḫˇān el-ḥaḳ

3 Buṭūn-ı ümmehāt içre ḳalayduñuz gideydüñüz
Size ḳuvvetler erzānī ḳılur kerrūbiyān el-ḥaḳ

4 Siz ol zindān içindeyken ki bir şeyʾ bilmez idüñüz
Size semʿ ü baṣar vėrdi görüñ ol Müsteʿān el-ḥaḳ

5 Yoḳ iken sizi var ėtdi getürdi ʿālem-i milke
O vaḳtin bilmez idüñüz niçündür bu cihān el-ḥaḳ[2458]

6 Ana ḳarnında maʿṣūmın yėdügi ḳara ḳan iken
Nefāyisler diler şimdi begenmez mākiyān el-ḥaḳ

7 Ne bilürdi o bir şeyʾi yoġ-idi göz ḳulaḳ anda
Nedür bu çeşm[2459] ü ebrūlar ya zülf ʿamberfişān el-ḥaḳ

M143[b] 8 Ana ḳarnında pes insān mededsiz nā-tüvān idi
Tüvānā oldı ol şimdi daḫı ṣāḥib-ḳırān el-ḥaḳ

9 Buyurdı ḥażret-i Bārī size ben göz ḳulaḳ vėrdüm
Yoġ-iken eyledüm iḥyā pes olduñuz cüvān el-ḥaḳ

10 Daḫı hem efʾide ḳıldum göñül vėrdüm size yaʿnī
Beni fikr ile ẕikr ėdüñ size vėrdüm zübān el-ḥaḳ

A162[a] 11 Çıḳardum ana ḳarnından size ḥüsn-i ṣuver vėrdüm
Bu ʿizzet yėtme mi bārī ki bulduñuz amān el-ḥaḳ

12 Ne olacaġuñuz ol vaḳt ne bilür idüñüz sizler
Ki şimdi ʿaḳl ile bunda olursız müftiyān el-ḥaḳ

13 O vaḳtin bir avuç ṣuda ki siz rāżī idüñüz hem
Eger vėrmese anañuz ḳılurduñuz fiġān el-ḥaḳ

14 Pes ol vaḳtin şu gehvāre nihāyet üç ḳarış yėrdür
Aña ḳāyil olurduñuz bu resme çoḳ zamān el-ḥaḳ

[2458] 5: —A
[2459] çeşm: cism A, M

15 Velī şimdi size Mevlā vėrüp vervāreler köşkler
Sarāylar eyleyüp bāğlar ḳılursız gülsitān el-ḥaḳ

16 Bu sözler ḥażret-i Ḥaḳdan bize hep imtinān oldı
Bunuñ şükrin diler sizden bugün ol Lā-mekān el-ḥaḳ

17 Ola kim şükr ėdesiz dėr Cenāb-ı ḥażret-i Bārī
Bu sözlere ola vāḳıf gerek fehm-i cinān el-ḥaḳ

18 Bir iḥsān ėtse bir ḫˇāce bu kez bir ḳulına cānā
Ol anuñ eyleye şükrin vėrürse daḫı nān el-ḥaḳ

R118[b] 19 Bizi var eyleye yoḳdan göñül hem göz ḳulaḳ vėre
Gerekdür şükri dergāha bilüñ ėy dōstān el-ḥaḳ

20 ḲULOĠLI göz ḳulaḳ vėrdi saña ol ḥażret-i Allâh
Yaz anuñ vaṣfı bābında bugün çoḳ dāstān el-ḥaḳ

231

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2460]

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا[2461]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – –

1 Cemālüñ bāġına cānā bugün her bāġbān müştāḳ
Rikāb-ı raḫşuñı ṭutmaġa çoḳ[2462] kerrūbiyān müştāḳ

2 Fiġān u zārı ḳıldılar bugün bu ḳış-ı ḥasretde
Yüzüñ gülzārını seyr ėtmege şol bülbülān müştāḳ

3 Ferāmūş eylemez göñlüm beḳā şehrinde ruḫsāruñ
Ḳamer-veş gökleri seyr ėtmesine āsumān müştāḳ

M144[a] 4 Nigīn ü ḫātem-i mührüñe tesḫīr oldı her emlāk
Vezīr-i Āṣafuña tā Süleymān-ı zamān müştāḳ

[2460] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R
[2461] وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا: "Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: 'Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. Size pek az ilim verilmiştir.' (İsrâ, 17/85)."
[2462] çoḳ: çün A, R

A162b

5 Gelüp bir gün Resūlüñ ḳatına rūḥdan suʾāl oldı
Bunuñ keyfiyyetini bilmege cümle cihān müştāḳ

6 Dėdiler rūḥı bildür sen bize nedür anuñ aṣlı
Senüñ esrāruña ėy pīr-i ʿışḳ hep dervişān müştāḳ[2463]

7 Yaradılmış mıdur bu rūḥ veyāḫud ġayr-ı maḫlūḳ-mı
Bu remzi sen bize bildür bunı bilmege cān müştāḳ[2464]

8 Ḫudā vaḥy eyledi Cebrāʾīl indi geldi bu āyet
Ḫayāline anuñ her dīde-i bīnā hemān müştāḳ

9 Dėdi Ḥaḳ yā Muḥammed seni rūḥdan ėtdiler mesʾūl
Cemāl-i şāhid-i cāna olupdur ʿāşıḳān müştāḳ

10 Dėgil sen anlara şol rūḥ emru'llâh durur bilüñ
Ḥaḳ anı kendü sırrından ḳılupdur şādumān müştāḳ

11 Bu rūḥuñ aṣlını bilmez Ḫudā bilür gėrü illā
Bu laʿlüñ sırrına ėrişmege her dürlü kān müştāḳ

12 O bāġuñ lālezārına ḳamu ḫalḳ ʿandelīb olmış
O servüñ pāyına yüz sürmege āb-ı revān müştāḳ

13 *Nefaḫtü fī-hi min-rūḥī*[2465] buyurdı ḥażret-i Cebbār
Dile gelmez bu bir sırdur buña ḳalb-i liṣān müştāḳ

14 Bunı Rabbü'l-ʿulā ġāyet ṣaḳındı saḳladı cānā
Bu bir tefsīr-i rūḥānī durur ʿaḳl u beyān müştāḳ

15 Yaradılmış degildür kim anı vaṣf ėdesin bir bir
Bu bir sırr-ı İlâhīdür buña her dāstān müştāḳ

16 Ki bu bir seyf-i ḳāṭıʿdur elinde ṭutamaz kimse
Bu bir tīġ-i cevāhirdür niçe ṣāḥib-ḳırān müştāḳ

17 Daḫı buyurdı ol Allâh size biz vėrmedük ʿilmi
Ve illā ḳatı az vėrdük bu ʿilme ʿārifān müştāḳ

[2463] 6: —A
[2464] 7: —R
[2465] *Nefaḫtü fī-hi min-rūḥī* (نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي): "Onu düzenleyip **içine ruhumdan üfledi**ği**m** zaman, onun için hemen saygı ile eğilin (Hicr, 15/29)."

18 Bu rūḥı lā-yezāl Allâh o deñlü ṣaḳlamışdur kim
Bu bikrüñ mihrine cānā bi-küllī nüktedān müştāḳ

R119[a] 19 Cemālin bu ʿarūsuñ görmege bī-gāneler ḳanda
Bu şehr-i ʿilmüñ içinde aña her dōstān müştāḳ

20 ḲULOĠLI sırr-ı rūḥı bilmege insān olur ʿāciz
Bu sırruñ intihāsına ḳamu kerrūbiyān müştāḳ

232

M144[b]-A163[a] Ḳāle'llâhu teʿālā:[2466]

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ۞ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ۞ قَالَ فَأْتِ
بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ۞ فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ۞ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ
لِلنَّاظِرِينَ ۞ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ[2467]

Feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün
⏑ ⏑ – –/ ⏑ ⏑ – –/ ⏑ ⏑ – –/ ⏑ ⏑ –

1 Ḳıldı Firʿavnı görüñ ḥażret-i Mūsāya nifāḳ
Ėtdi bilmezlik ile kendüyi deryāya nifāḳ

2 Dėdi Firʿavn aña benden daḫı ġayrı bir ilâh
İttiḫāẕ eyler iseñ ger ola ser-māye nifāḳ

3 Seni mescūn ėderin sicne ṣaların zinhār
Bāʿiṡ olmış idi her dürlü belāyāya nifāḳ

4 Ḥuccetüñ var mı dėdi ġayrı İlâh olduġına
Yoḫsa ṣalmaḳ mı dilersin ki bu araya nifāḳ

5 Saña bir şeyʾ-i mübīn indi mi geldüñ bunda
Bıraġursın ne ʿaceb Şām u Buḫārāya nifāḳ

[2466] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M

[2467] قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ۞ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ۞ قَالَ فَأْتِ بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ۞ فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ۞ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ۞ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ: "Firavun, 'Eğer benden başka bir ilâh edinirsen, andolsun seni zindana atılanlardan ederim.' Mûsâ, 'Sana apaçık bir delil getirmiş olsam da mı?' dedi. Firavun, 'Doğru söyleyenlerden isen haydi getir onu,' dedi. Bunun üzerine Mûsâ, asasını attı, bir de ne görsünler, asa açıkça kocaman bir yılan olmuş. Elini koynundan çıkardı, bir de ne görsünler, bakanlara bembeyaz olmuş. Firavun, çevresindeki ileri gelenlere, 'Şüphesiz bu, bilgin bir sihirbazdır' dedi (Şu'arâ, 26/29-34)."

6 Sen nesin kim bu[2468] ulu pādişehüñ milketine
Ayaġ uzatduñ ėdüp şevket-i Dārāya nifāḳ

7 Dėdi Ḥaḳ beni nübüvvet ile irsāl ėtdi
Vėremez kimse bugün ḳudret-i Mevlāya nifāḳ

8 İnanursañ baña Ḥaḳ vėrdi ᶜaceb muᶜcizeler
Enbiyā ḥāli durur ėtme bu daᶜvāya nifāḳ

9 Dėdi göster göreyin atdı ᶜaṣāsın Mūsā
Oldı ejder ola mı ṣanᶜat-ı zībāya nifāḳ

10 Ḳudretu'llâh ile olmış o ᶜaṣā ejderhā
Ḳılmadı zülf-i nebī leyletü'l-İsrāya nifāḳ

11 Yine ol iki elin ṣoḳdı mübārek cebine
Çıḳarup ėtmeyeler şol yed-i beyżāya nifāḳ

12 İki nūr oldı yanup meşᶜale gibi iki el
Kim ėdebilür ᶜacep imdi bu sevdāya nifāḳ

A163[b] 13 Gördi-kim leşkeri ḫavf ėtdi iki muᶜcizeden
Bıraġup anlar ile ol ḳad-i bālāya nifāḳ

14 Leşkeri aña aḳup dönmesün içün bu sözi
Dėdi Firᶜavn ėdüben imdi ol alaya nifāḳ

15 Bu kişi varmış ᶜaceb siḥr teᶜallüm ḳılmış
Ki gelüp vėrdi bugün defter-i tuġrāya nifāḳ

M145[a] 16 ᶜİlm-i siḥr-ile ḳatı aᶜlem-i nās olmış bu
Geldi kim vėre bugün zīr ile bālāya nifāḳ

R119[b] 17 Böyle bir ḥīle ḳılur[2469] bozmaḳ içün ṣalṭanatum
Bıraġa ṣanᶜat ile imdi bu ṣaḥrāya nifāḳ

18 İmdi hem bunı vü ḳavmini ḳılıcdan geçürüñ
Vėrmesün bunda her aᶜlā ile ednāya nifāḳ

19 Şu kişiyi yed-i ḳudretle ki teʾyīd ėde Ḥaḳ
Kim ola İblīs ėde ism-i müsemmāya nifāḳ

[2468] bu: bir R
[2469] ḳılur: vėrür M

20 Ėy ĶULOĠLI nefs-i Firʿavnuñ işit tezvīrini*
İster ėtmege bugün ol rūḥ-ı Mūsāya nifāķ

233

Ķāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2470]

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ[2471]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ėy dirīġā geçdi ḥadden[2472] ol beķāya iştiyāķ
Cennet-i ʿAdn ile Sidre'l-müntehāya iştiyāķ

2 Ẕī-saʿādet ol ķula kim bunda ʿuryān yüriye
Ėtmeye cennetde ol tāc u ķabāya iştiyāķ

3 Gireler cennāt-ı ʿAdne dėdi Rabbü'l-ʿālemīn
Ėdeler her birisi anda liķāya iştiyāķ

4 Ḥulleler vėre Ḫudā her biri reng-ā-reng ola
Anda giren çekmeye ʿömren ṣafāya iştiyāķ

5 Dertlü cānuñ bula dermān ḥācetüñ ola devā
Olmaya andan gėrü ġayrı devāya iştiyāķ

6 Dīde-i bīnā ile her neye baķsañ göresin
Çekmeyesin ėy gözüm hīç tūtiyāya iştiyāķ

A164[a] 7 İçesin altun ķadeḥlerden ve incü kāseler
Olmaya anda ebed āb-ı beķāya iştiyāķ

8 Hem giyeler ehl-i cennet kim libās-ı ḥulleler
Hep ḥarīr ola ķamu olmaz ʿabāya iştiyāķ

9 Āsumān-ı devlete şems ü ķamer gibi ṭoġa
Ķılmaya ʿömrince ol arż u semāya iştiyāķ

10 Cennet ehli cennete dāḫil olalar bī-şümār

[2470] Ķāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M
[2471] جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ: "Onlar, Adn cennetlerine girerler. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler. Oradaki elbiseleri de ipektir (Fâtır, 35/33)."
[2472] geçdi ḥadden: Ḥaķdan geçüp A

Eyleyeler görmege ẕāt-ı Ḫudāya iştiyāḳ

11 Ol Muḥammed Muṣṭafā düşe bu ḫalḳuñ öñine
Cennete ėltmege ḳıl ol ḫāk-pāya iştiyāḳ

M145[b] 12 Sür yüzüñüñ ḳarasına rehgüẕārın ġāliyā
Eylegil ėy muttaḳī ol ḳaşı yayı iştiyāḳ

13 Pes münādīler çaġıralar gelüñ yā Müslimīn
Ėy göñül eyle yine ʿālī ṣadāya iştiyāḳ

14 Ümmetinüñ öñine düşe gele her bir nebī
Ümmet iseñ eyle cānā enbiyāya iştiyāḳ

15 Gireler dāru'l-cināna fāriġu'l-bāl olalar
Ehl-i cennet hep çekeler[2473] āşināya iştiyāḳ

R120[a] 16 Şol-ki ʿāḳıldur işide cennetüñ evṣāfını
Düşiserdür lā-cerem bay u gedāya iştiyāḳ[2474]

17 Ḥūrīler vėriser Allâhu teʿālā bī-şümār
Müʾmin iseñ eyle sen de dilrübāya iştiyāḳ

18 Niʿmet-i cennet fevākih ola rummān u ʿıneb
Eyle ėy dil sen-de ol arı ġıdāya iştiyāḳ

19 Ḥūrīlerle ḥulleler evler serālar vėreler
Eyledükse bunda şerʿ-i Muṣṭafāya iştiyāḳ

20 Vechinüñ görse ḫayālin bunda şeh-bāz-ı göñül
Eylese ṭañ-mı ḲULOĠLI ol Hümāya iştiyāḳ

234

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2475]

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ۝ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ
فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ[2476]

[2473] çekeler: olalar R
[2474] 16: —A
[2475] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

A164[b] 1 Gire müʾminler işitgil cennet-i Rıḍvāna çaḳ
Cān ḳuşı ḳonmaḳ dileye anda naḫlistāna çaḳ

2 Ehl-i cennet cemʿ olup Ḥaḳḳuñ cemālüñ göreler
Ėreler geçüp ḥicābı ol ulu dīvāna çaḳ

3 Dėyeler işbu sözi *elḥamdü li'llâhi'l-leẕī*[2477]
Ḥamd aña olsun bizi ėrgürdi[2478] bu ʿünvāna çaḳ

4 Cennetine dāḫil ėtdi raḥmet erzānī ḳılup
Ḥüzni hem giderdi bizden ėrgürüp ġufrāna çaḳ

5 Rabbimüz bizüm Ġafūr oldı ki ḳıldı maġfiret
Biz umarken pīlever vėrdi bize dür-dāne çaḳ

6 ʿAhdine ṭurdı Ḫudā eylemeyüp luṭfın dirīġ
Pes muvāfıḳ geldi fiʿli ḥażret-i Ḳurʾāna çaḳ

7 Elden ayaḳdan ki biz düşmiş idük üftāde-vār
Başımuz ėrişdi yėrden ol meh-i tābāna çaḳ

M146[a] 8 Rabbimüz çün maġfiret ḳıldı bizi oldı Şekūr
Ḳatre iken bizi ulaşdurdı ol ʿummāna çaḳ

9 Ol-ḳadar ḳıldı ʿaṭā vėrdi maḳām-ı cenneti
Her birimüz beñzedi anda ki bir sulṭāna çaḳ

10 Eyle Allâh kim Şekūr oldı ṣıfātı pes anuñ
Bu maḳāmı ḳıldı fażlından bize kāşāne çaḳ

11 Bu maḳām eyle maḳāmdur kim ėrişmez hīç belā
Bizi ėltmişdür nihāyet emn ile āmāna çaḳ

12 Hem naṣab mess eylemez bizi dėyeler hem luġūb
Yaʿnī zaḥmet ʿārıż olmaz dėyeler bir dāne çaḳ

[2476] وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ۝ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ: "Şöyle derler: 'Hamd, bizden hüznü gideren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbimiz çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir. O, lütfuyla bizi kalınacak yurda yerleştirendir. Bize orada bir yorgunluk dokunmaz. Bize orada usanç da gelmez.' (Fâtır, 35/34-35)."
[2477] *elḥamdü li'llâhi'l-leẕī* (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي ا): "Hamd Allah'a ki o... (Fâtır, 35/34)."
[2478] ėrgürdi: ėrgürüp R

13 Ṭaşıya ehl-i behiştüñ hem cihāzın nāḳalar
Bī-şümār ola develer beñzeye gerdāna çaḳ

14 Şerm olalar ehl-i cennet Ḥaḳḳuñ elṭāfın görüp
Dėyeler neden ėrişdük bu ḳadar iḥsāna çaḳ

R120[b] 15 Ḥaḳ teᶜālā anlaruñ ᶜözrin ḳabūl eyleyiser
Ḫoş gele ᶜözri ᶜibādınuñ ulu Sübḥāna çaḳ

A165[a] 16 Vėreler bir ḫayme anda birine aġ incüden
Bir tenef ėrerse Şāma biri Hindistāna çaḳ

17 Ola dört biñ ḳızıl altundan dėr anuñ ḳapusı
Her ḳapu müstaġraḳ ola laᶜl ile mercāna çaḳ

18 Cennetüñ ednāsıdur vaṣf olınan dėdi Resūl
İntihāsına işāret olmadı tibyāna çaḳ

19 Vėreler bir ḥavż aña kim ola eṭrāfı gümiş
Bir ṭaraf ėre ᶜIrāḳa birisi Īrāna çaḳ

20 Ėy ḲULOĠLI cennetüñ vaṣfın ėdemezsin beyān
Dönmeyince gözlerinüñ yaşı ḳızıl ḳana çaḳ

235

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا[2479]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Her ḳaçan bāġ-ı göñülde seyr ėde dīdār-ı Ḥaḳ[2480]
ᶜArż ola mirʾāt-ı dilde gül gibi ruḫsār-ı Ḥaḳ

2 Mā-siva'llâh cümlesi bāṭıl olur mis̱l-i zehūḳ
ᶜĀlem-i lāhūta cevlān eylese ṭayyār-ı Ḥaḳ

3 Mā-sivānuñ naḳşını bu defter-i dilden yuya

[2479] وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا: "De ki: 'Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkûmdur.' (İsrâ, 17/81)."
[2480] dīdār-ı Ḥaḳ: dildār-ı Ḥaḳ A

Ger hüviyyet bāġına ceryān ėde enhār-ı Ḥaḳ

M146[b] 4 Zāviye-i ḳurb içinde mest ėder dervīşleri
Cürᶜadānından vėrürse ẕerrece esrār-ı Ḥaḳ

5 Bülbüli ᶜuşşāḳ-ı nālān ėtdürür her dem-seḥer
Şebnem-i vaḥdetden açılsa eger gülzār-ı Ḥaḳ

6 Kaᶜbe-i dilden silindi çünkim eṣnām-ı zehaḳ
Şādumān oldı sevindi gül gibi ābdār-ı Ḥaḳ[2481]

7 Deyr-i dil bütlerini defᶜ ėtdi ḳıldı tārumār
Āşikāre oldı yine gün gibi muḫtār-ı Ḥaḳ[2482]

8 Biz günehkār ḳullaruñ ėtdügine ḳalmadı pes
Cürmimüz pūşīde ḳıldı dāmen ü destār-ı Ḥaḳ

9 Pes ᶜaceb mi ehl-i īmānuñ giderse cürmini
Ġayra iẓhār ėtmese setr eyleyüp settār-ı Ḥaḳ

10 Bu ḳulūbuñ ẓulmetin defᶜ eylese vėrse güşād
On sekiz bīn ᶜāleme işrāḳ ėden envār-ı Ḥaḳ

A165[b] 11 Şol küdūret gitse bu mirʾāt-ı dilden ġālibā
Görinürdi bī-teᶜayyün anda ol dīdār-ı Ḥaḳ

12 Sen tevekkül ḳıl aña cānā bugünden ġam yėme
Ẕerre eksilmez yėr ise dü cihān anbār-ı Ḥaḳ

13 Dönmez Allâhdan ᶜubūdiyyet ḳılur her rūz u şeb
Kim-ki dīvān-ı ezelde oldı ḫidmetkār-ı Ḥaḳ

14 Ėy göñül sen cān-ıla şerᶜ-i Resūlu'llâha gel
Eylegil *ḳālū belā*'dan[2483] tā ebed iḳrār-ı Ḥaḳ

R121[a] 15 Ḫaste-dil ol şöyle kim dāru'ş-şifā-i ġaybdan
Ėrişe tā ki senüñ bu derdüñe tīmār-ı Ḥaḳ

[2481] ābdār-ı Ḥaḳ: ebrār-ı Ḥaḳ R

[2482] 7: —A

[2483] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."

16 Naḳd-i varuñ vėrüben alġıl şu cān maḳṣūdını
Ėtdüñ ise ger elest şehrinde sen bāzār-ı Ḥaḳ

17 Sür zühūḳı Kaᶜbe-i dilden çıḳar gitsün hemān
Ḳalmasun cān-ı göñülde ẕerrece inkār-ı Ḥaḳ

18 Şol melāmet ṣaḥnınuñ içine Manṣūrāne gel
Zülfinüñ tārında olmaḳ dilegil ber-dār-ı Ḥaḳ

19 Mescid-i Aḳṣāda ḳılġıl şol ṣalāt-ı vuṣlatı
İki ᶜālemden elüñ çek eyle istiġfār-ı Ḥaḳ

20 Bu ḲULOĠLI kendüden dėr mi ṣanursın bir kelām
Söyleyen ḳudret dilidür söylenen güftār-ı Ḥaḳ

236

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2484]

M147[a]

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا[2485]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün

◡ – – –/ ◡ – – –/ ◡ – – – / ◡ – – –

1 Dėmişdür bunı[2486] ol Allâh kim andan ġayrı Sübḥān yoḳ
Dėrilse cinn ile insān arasa böyle Ḳurʾān yoḳ

2 Ḳureyşüñ baᶜżısı ol vaḳt şiᶜrdür dėrdi Ḳurʾāna
Naẓīre dėmek isterler idi-kim līk burhān yoḳ

3 Velīd ile Ebū-cehle dėdi şāᶜirlerüñ biri
Naẓīre dėr idüm ammā baña bāġ ile bostān yoḳ

4 Güzel ḳızlar aḳar ṣular olaydı çevre yanumda
Bu Ḳurʾān gibi şiᶜri ben dėr idüm güzel oġlan yoḳ

A166[a] 5 Şiᶜirler söyleyüp ben-de bunı ibṭāl ėder idüm
Ki tenhā baña bir süknā olaydı yüce eyvān yoḳ

[2484] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M
[2485] قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا: "De ki: 'Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.' (İsrâ, 17/88)."
[2486] bunı: anı A

6 Yapup evler sarāylar söyleyeydüm şiʿr-i dilkeş ben
Faḳīrem n'ėdeyüm lākin baña māl-i firāvān yoḳ

7 Bu sözi işüdüp anlar ne dėrse ėtdiler fi'l-ḥāl
Ḳaṣırlar ėtdiler bünyād hemān içinde sulṭān yoḳ

8 Anuñ etrāfına anda yapup bāġ u aḳarṣular
Şu resme ḳıldılar iḥyā nihāyet āb-ı ḥayvān yoḳ

9 Ne ise daḫı maḳṣūdı müheyyā ėtdiler aña
Bu kez başladı ol şiʿre o deñlü ḥadd u pāyān yoḳ

10 Murādı bu ki anlaruñ[2487] buña söyledeler şiʿri
Şu Ḳurʾānı ḳıla ibṭāl aña dünyāda imkān yoḳ

11 Bu deñlü söyledi dökdi ol evrāḳ-ı perīşāna
Ki ḥattā altı ay geçdi bunuñ üstüne ezmān yoḳ

12 Bu kez cemʿ oldı şāʿirler anı ortaya aldılar
Ḳamu gözden geçürdiler görürler özge destān yoḳ

13 Aradılar ḳamu bir bir şu Ḳurʾāna uyar söz hīç
Bulamayup dėdiler kim ʿaceb derd oldı dermān yoḳ

R121[b] 14 Baḳara Sūresi içre bir āyetüñ naẓīresin
Çalışmış söyleyememiş ne ḳılsun emr ü fermān yoḳ

15 Bu söz bir söz durur anı cihānı yaradan Allâh
Dėmişdür yoḳ şerīk aña daḫı ems̱āl u aḳrān yoḳ

16 Daḫı bir kimseye[2488] indi bu Ḳurʾān-ı ʿaẓīmi gör
Şerīʿat milkine şehdür ki dergāhında derbān yoḳ

M147[b] 17 Cemāl-i nūrınuñ şemsi iḥāṭa ėtdi kevneyni
Anuñ yanında Dārāya bugün hīç ad ile ṣan yoḳ

18 Bu kez ol ḥażret-i Bārī ki Cebrāʾīle vaḥy ėtdi
Bu āyet indi der-sāʿat içinde kiẕb ü hezyān yoḳ

19 Dėdi-kim yā Muḥammed dė eger bu cinn ile insān

2487 anlaruñ: bunlaruñ R
2488 kimseye: kişiye R

Derilse mis̱lini anuñ getüremeye bir cān yoḳ

20 ḲULOĠLI Ḥaḳ teʿālānuñ kelāmına naẓīr olmaz
Daḫı Cebrāʾīle mānend semāda hīç sürūşān yoḳ[2489]

A166[b] 21 Bugün iḳlīm-i ʿışḳuñ pādişāhısın muḳarrer sen
Kitābuñ gibi kubbe-i cihān içinde dīvān yoḳ[2490]

237

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā:[2491]

وَقَالَ الرَّسُولُ يَارَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ۞ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا[2492]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün

– – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –

1 Dėdi Resūl-i ʿālemīn yā Rabbi düşmān oldı çoḳ
Ḳurʾānı mehcūr ėtdiler ortada ʿudvān oldı çoḳ

2 Senüñ visālüñ Kaʿbesi rāhına girdüm yalıñuz
Hicrüñ beyābānında dōst ḫār-ı muġaylān oldı çoḳ

3 Yā Rabbi ḳavmüm yā niçün Ḳurʾānı mehcūr ṭutdılar
Nübüvvetüm inkār ėdüp hem baña bühtān oldı çoḳ

4 Dėdi Cenāb-ı Kibriyā biz her nebīye[2493] böylece
Niçe ʿadūlar eyledük ol aña giryān oldı çoḳ

5 Ehl-i cerāyimden dėdi niçesini ḫaṣm eyledük
Ol ḥāle niçe enbiyā bu resme nālān oldı çoḳ

6 Niçe nebīyi ḳavmi bil kim böyle tekẕīb eyledi
Nübüvvetin inkār ėdüp dėr ehl-i ḫüsrān oldı çoḳ[2494]

[2489] A’da 20. ve 21. beyitler yer değiştirmiş.

[2490] 21: —R

[2491] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle’llâhu teʿālā A; —M

[2492] وَقَالَ الرَّسُولُ يَارَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ۞ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا: “Peygamber, ‘Ey Rabbim! Kavmim şu Kur’an’ı terk edilmiş bir şey hâline getirdi’ dedi. Biz, işte böyle, her peygamber için suçlulardan bir düşman yarattık. Yol gösterici ve yardım edici olarak Rabbin yeter (Furkân, 25/30-31).”

[2493] nebīye: nebīyi M

[2494] 6: —A

7 Niçe niçe aʿdā-i dīn ḳıldı nebīsine ġulüv
Selefde bunuñ gibi hem ḫāṭır-perīşān oldı çoḳ

8 Bu resme niçe mücrimīn[2495] oldı nebīsine ʿadū
Baḥr-ı risāletde işit kim böyle ṭūfān oldı çoḳ

9 Kim senden evvel dünyeye gelen bu deñlü enbiyā
Böyle belālar çekdiler hem böyle hicrān oldı çoḳ

10 Rabbüñ dėdi kāfī durur Hādī Naṣīr[2496] olur saña
Hem anlara olmış idi kāfir Müsülmān oldı çoḳ

11 Rabbüñ senüñ ḳanḳısına yardım ėderse ʿāḳıbet
Ger ol velī yā ol nebī kim şād u ḫandān oldı çoḳ

M148[a] 12 Rabbüñ hidāyet eylese bir ḳulına müslim olup
Şirk ile küfri terk ėdüp bil ehl-i īmān oldı çoḳ

A167[a]-R122[a] 13 Rabbüñ saña yardım ḳılup ėtdi hidāyet Bedrde
Saña żarar ėrgürmedi arada gör ḳan oldı çoḳ

14 Ėtdi melāʾike nüzūl saña semādan yardıma
Ser-leşker olup Cebreʾīl bile sürūşān oldı çoḳ

15 ʿIyd-ı viṣālüñe senüñ ėrmedi gitdi niçeler
Mīnā-yı rāhuñda bugün gel gör ne ḳurbān oldı çoḳ

16 Her enbiyānuñ raḫşınuñ pāyında çoḳlar pāymāl
Yoluñda cānā baş u cān ḫāk ile yeksān oldı çoḳ

17 Kim zülfüñi ḥablü'l-metīn gibi ṭutarsa cān ile
Cennetde anuñ menzili bāġ ile bostān oldı çoḳ

18 Kim yā Resūla'llâh eger dāmānuñ elden ḳomasa
Dilinde anuñ dāyimā eẕkār-ı Ḳurʾān oldı çoḳ

19 Bir ḳaṭre iken niçeler bulsa ṣaçuñ ḳurbına rāh
Senden ėrişüp feyż aña deryā-yı ʿummān oldı çoḳ

20 Şol gül-ʿizār-ı vaḥdetüñ ḳapusına varmaġ-içün
ḲULOĠLI umarken bahār ammā zemistān oldı çoḳ

[2495] mücrimīn:mücrimler R
[2496] Naṣīr: Baṣīr R

238

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2497]

عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ[2498]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Gel berü sen daḫı vaḥy-i āsumāna ṭut ḳulaḳ
Dėdi Ḳurʾān içre Allâh bu beyāna ṭut ḳulaḳ

2 Levḥ-i maḥfūẓ üzre yazmış anı Ḳurʾān-ı mübīn
İmdi sen-de cān ile bu dāstāna ṭut ḳulaḳ

3 Cebreʾīl inzāl ėdüp indürdi gökden beyyināt
Cān u dilden bu kelām-ı cāvidāna ṭut ḳulaḳ

4 Sen-daḫı gülzār-ı vaṣla rūz u şeb ḥayrān iseñ
Gūş-ı cān-ıla seḥerde bülbülāna ṭut ḳulaḳ

5 Yā Muḥammed dėyü feryād ėdüp iner Cebreʾīl
Sen-de ol sālār olan kerrūbiyāna ṭut ḳulaḳ

6 Ḥaḳ bunı Cibrīl ile vėrdi resūline ḫaber
ᶜĀşıḳ iseñ sen-daḫı ol dilsitāna[2499] ṭut ḳulaḳ

A167[b] 7 Ḫayr umarsın baᶜżı şeyʾe sen muḥabbet eyleyüp
Dėdi Mevlā ol kelām-ı Müsteᶜāna ṭut ḳulaḳ

M148[b] 8 Belkim ol ḫayr añladuġun şeyʾ saña vėre żarar
Ṭālib iseñ sen bu söze ġāyibāne ṭut ḳulaḳ

9 Yaᶜnī sevüp diledügüñ şeyʾ saña bil vėre şer
Andan umma menfaᶜat rāz u nihāna ṭut ḳulaḳ

10 Pes kelām-ı ᶜizzetinde buyurur yine Ḫudā
Gül gibi güftārına sen yana yana ṭut ḳulaḳ[2500]

[2497] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle’llâhu teᶜālā A; —R
[2498] عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ: “Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, siz onu seversiniz (Bakara, 2/216).”
[2499] dilsitāna: dāstāna R
[2500] R’de 10. ve 11. beyitler yer değiştirmiş.

11 Baʿżı şeyʾden dėdi ikrāh ėdesiz ėy müʾminīn
Belki ḫayr ola size ol arı cāna ṭut ḳulaḳ

12 Ol sizüñ göze ṣalındurmaduġuñuz şeyʾ ki var
Laʿl-i maḥż oldı bilürseñ sen bu kāna ṭut ḳulaḳ

R122[b] 13 Kim bunuñ mis̱li nenüñ gibi dėr iseñ dünyede
Bir kişi mālı sever sen ʿārifāna ṭut ḳulaḳ

14 Anı ol māl içün öldürüp ḥarāmī ḳatl ėder
Sevdüginüñ şerrini gör ʿāşıḳāna ṭut ḳulaḳ

15 Yāḫud evlādına bir kimse muḥabbet eyleyüp
Sever ol ġāyetde sen gel ṣādıḳāna ṭut ḳulaḳ

16 Soñ ucı ol bir şenāʿat işleyüp atasına
Ol-ḳadar vėrür mażarrat bu lisāna ṭut ḳulaḳ

17 Baʿżı kimse var durur ikrāh ėder bir kimseden
Aḳrabādur yāḫu ḳonşı bu nişāna ṭut ḳulaḳ

18 Elde iken devleti ėllere vėrür mālını
Aña hīç bir ḥabbe vėrmez sen bu şāna ṭut ḳulaḳ

19 Vaḳt olur kim kendüsi ol kimseye muḥtāc olur
Ol anı görür gözedür ʿāli-şāna ṭut ḳulaḳ

20 Ėy ḲULOĠLI vaḳt olur ḫayr umduġuñdan şer gelür
Gāh ikrāh ėtdügüñ murġ-ı cināna ṭut ḳulaḳ[2501]

21 Rāh-ı cennet ṭopṭoludur dėdi mekrūhāt ile
Ol Muḥammed Muṣṭafā ol kāmrāna ṭut ḳulaḳ[2502]

239

A168[a]
وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ
نَذِيرًا[2503]

[2501] A'da 20. ve 21. beyitler yer değiştirmiş.
[2502] 21: —R
[2503] وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا: "Dediler ki: 'Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda pazarda dolaşır. Ona bir melek indirilseydi de, bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya!' (Furkân, 25/7)."

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ḳor Nebī şehr-i risāletde bu bāzāra ayaḳ
Uzadur ol daʿvet ile farḳ-ı küffāra ayaḳ

2 Ḫalḳı ol daʿvet ḳılur cānā ṭarīḳat yolına
Uzadur kāfirler aña gör ne miḳdāra ayaḳ

M149[a] 3 Cehd ėder anları ol Ḥaḳ dīne tā kim döndere
Ṭurmayup baṣar olar ṣaḥrā-yı inkāra ayaḳ

4 Ol diler kim cümlesi müʾmin muvaḥḥid olalar
Ḳomaḳ ister anlar ile rāh-ı Settāra ayaḳ

5 Saʿy ėder anları ol dāyim hidāyet iline
Leşker-i feyż-i Ḫudā yol bula ḳullara ayaḳ[2504]

6 Bülbülāne bunları daʿvet ḳılup feryād ėder
Tā ki cennetde ḳoya dergāh-ı gülzāra ayaḳ

7 Her birine dāmen ü destār ṭutmış yalvarur
Çünki basdurmaḳ diler ol ṣadr-ı iḳrāra ayaḳ

8 Āsumān-ı şerʿi ṭutmışdur ḳamer gibi Resūl
Tā kim eṭrāfında ḳoya sebʿ seyyāre ayaḳ

9 Faḫr-ı ʿālem ḥażretini Mekkenin kāfirleri
Pes görürlerdi baṣar ol anda her dāra ayaḳ

10 Dėrler idi kim peyāmber böyle-mi_olur dünyede
Yėr içer bizümle gezer ḳor o her kāra ayaḳ

11 Şol kişiler kim ṭaʿām yėye ṣoḳaḳlarda geze
Baṣar esvāḳ içre ol dükkān-ı ʿaṭṭāra ayaḳ

12 Eger anuñla bile nāzil olursa bir melek
Dīnine uzadalum biz daḫı bir pāre ayaḳ

R123[a] 13 Anuñ-ıla bile gezüp bizi inẕār eyleye
Yoḫsa ḳomaz ol yola bu nefs-i emmāre ayaḳ

14 Bize heybet bıraġup ḳalbimüz ola muṭmaʾīn

[2504] 5: —A

Böyle olmazsa ḳomazuz rāh-ı Ġaffāra ayaḳ

15 Böyle dèrler idi eyleyüp pes istihzā anı
Başmaḳ idi işleri tā nehc-i evzāra ayaḳ

A168[b] 16 Bu cefālar ile ol Faħr-ı risālet niçe gün
Geçürüp ᶜömri ḳor idi rāh-ı Cebbāra ayaḳ

17 Ṣoñra bir luṭf eyledi-kim ol İlâhü'l-ᶜālemīn
Uzadur aṣḥābı anuñ dār u deyyāra ayaḳ

18 Rūzgār aña ṭoḳunmaġa ḳılurken iḥtirāz
Şāne kimdür uzada ol zülf ü ruħsāra ayaḳ

19 Ėy ṭabīb-i cān eger rencīde olmazsa ḳadem
Luṭf ile teşrīf ėdüp baṣ dār-ı bīmāra ayaḳ

M149[b] 20 Ėy ḲULOĠLI göç bu ẓulmetden niçeye-dek ḳarār
Başmaḳ isterseñ yüri ol milk-i envāra ayaḳ

240

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا[2505]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Gel derūnuñ milkinüñ kāşānesine yaḳ çerāḳ
Bezm-i ᶜışḳuñ bir alay pervānesine yaḳ çerāḳ

2 Genc-i miḥnetde beni bīmār ėder derdüñ ḳatı
Ėy ṭabībüm gel bu ħaste ħānesine yaḳ çerāḳ

3 Şol şeb-i tārīk-i zülfüñde ṣaḳın boşanmasun
Ruħlaruñla ṣaçınuñ[2506] dīvānesine yaḳ çerāḳ

4 Ben ki iḳlīm-i firāḳuñda çün oldum bir ġarīb
Gel-berü bu ḳalbümüñ virānesine yaḳ çerāḳ

[2505] لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا: "(Ey inananlar!) Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın (Nûr, 24/63)."
[2506] ṣaçınuñ: saçınuñ M, R

5 Dökmiş ortaya cevāhir seçmege ṣarrāfiyān
Biz baḳalum gel bu incü dānesine yaḳ çerāḳ

6 Ḥaḳ teᶜālā dėr kelāmu'llâh içinde yoḳ gümān
Meclis-i şerᶜüñ yüri rindānesine yaḳ çerāḳ

7 Birbiriñüze duᶜā ėtdügüñüz gibi dėdi
Ol Resūle eylemeñ cānānesine yaḳ çerāḳ

8 Dėdi Ḳāḍī daḫı tefsīrinde bu resme beyān
Sen o bezmüñ imdi gel peymānesine yaḳ çerāḳ

9 Dėr Ḫudā *lā-tecᶜalū*[2507] Ḳāḍī dėdi *lā-taḳyesū*[2508]
Gel şarāb-ı vaḥdetüñ ḫum-ḫānesine yaḳ çerāḳ

A169[a] 10 Dėdi yaᶜnī siz ḳıyās ėtmeñ duᶜāñuz yā ᶜibād
ᶜĀlem-i ġaybuñ bugün ferdānesine yaḳ çerāḳ

11 Siz ḳıyās ėtmeñ Resūlüñ daᶜvetin kendüñüze
Ki_ola kendüñüz gibi şem-ḫānesine yaḳ çerāḳ

12 Pes mücāb oldı Resūlüñ daᶜveti üstüñüze
Keştī-i ᶜömrüñ yine ᶜummānesine yaḳ çerāḳ

R123[b] 13 Ḥaḳ teᶜālā dėr müʾeṡṡirdür duᶜāsı Aḥmedüñ
Murġ-ı ḳudsīnüñ bugün gel lānesine yaḳ çerāḳ

14 Ger anuñ gīsūsına sen mübtelā-yı cān iseñ
Görmege tārını anuñ şānesine yaḳ çerāḳ

15 Baᶜżıñuz baᶜżıñuza ḳılduġı gibi dėr duᶜā
Eylemeñ dėr Aḥmede dür-dānesine yaḳ çerāḳ

M150[a] 16 Pes ṣalāt ile selām oldı Resūle vėr duᶜā
Milk-i şerᶜüñ imdi dīvān-ḫānesine yaḳ çerāḳ

17 Anañ atañ aḳrabāñ gibi Resūli añmaġa
Belki taᶜẓīm olmadı mihmānesine yaḳ çerāḳ

18 Ol Resūle bil duᶜā oldı ṣalāt-ıla selām

[2507] *lā-tecᶜalū* (لَا تَجْعَلُوا): "...yapmayın (Nûr, 24/63)."
[2508] *lā-taḳyesū* (لا تقيسوا): Kıyaslamayın!
lā-taḳyesū: lā-taᶜtesū   A, R

İmdi bu ḳandīl-i nūr elvānesine yaḳ çerāḳ[2509]

19 Zīra Ḳurʾānda ṣalāt ile selām emr oldı bil
Tā ki ḳabr-i Muṣṭafā rūḥānesine yaḳ çerāḳ

20 Ėy ḲULOĠLI ḳıl taḥiyyātı Resūlüñ rūḥına
Ṣaḥn-ı şerʿüñ sen yüri pervānesine yaḳ çerāḳ

241

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2510]

قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا[2511]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy göñül gel sen bugün vaḥy-i semādan al sebaḳ
ʿĀḳil iseñ sen o şāh-ı enbiyādan al sebaḳ

2 Levḥ-i maḥfūẓa baḳup oḳı lisān-ı ḳalb ile
Ḳıl teʾemmül ol cenāb-ı Kibriyādan al sebaḳ

3 Ḥaḳ teʿālā bunı ḳılmışdur resūline belāġ
Muṣḥāf-ı cānı okuyup Muṣṭafādan al sebaḳ

4 Dėmiş Allâhu teʿālā Aḥmed-i muḫtārına
Sen bunuñ ġavrına ėriş āşinādan al sebaḳ

A169[b] 5 Dėdi-kim dė yā Muḥammed şāhidüm yėter İlâh
Ḳalbüñ olmasun televvün bī-riyādan al sebaḳ

6 Sen dė anlara sizüñ ile benüm aramda bil
Şāhidüm Allâh yėter dė pür-żiyādan al sebaḳ

7 Taḥḳīḳ ol Allâh olupdur ḳullaruñ aḥvāline
Hem Ḫabīr oldı Baṣīr oldı buradan al sebaḳ

8 Nefs ile rūḥ arasında Ḥaḳ durur çün vāsıṭa
İkisine de vėrür dürlü ḳuvādan al sebaḳ

[2509] 18: —A
[2510] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R
[2511] قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا: "De ki: 'Sizinle benim aramda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, kullarından hakkıyla haberdardır, onları hakkıyla görendir.' (İsrâ, 17/96)."

9 Ḳalb ile sırr arasında Ḥaḳ durur ḥāʾil yine
Sen ėrüp ʿayne'l-yaḳīne bu fenādan al sebaḳ

10 Sırr ile esrāruñ ortasındadur sırr-ı ḫafī
Bilmek isterseñ bu ḥāli aḫfiyādan al sebaḳ

11 Bu bir envār-ı İlâhīdür ṭoġar şol cāna kim
Sen bu ḥāle muntaẓır ol kim Ḫudādan al sebaḳ

M150[b] 12 Biz gėrü geldük Resūlu'llâh-ı Rabbü'l-ʿālemīn
Dėdi *mā-zāġa'l-baṣar ve mā-ṭaġā*'dan[2512] al sebaḳ

R124[a] 13 Yā Muḥammed seni inkār ėtdüginde müşrikīn
Anlara dė bu cevābı *ḳul kefā*'dan[2513] al sebaḳ

14 Dė-kim ėy küffār-ı Mekke siz dilerseñüz güvāh
Yėter Allâhum dė şāhid bu yañadan al sebaḳ

15 Hem risāletüme benüm daḫı gerçekligüme
Ḥaḳ güvāhumdur bilüñ dė sen rıżādan al sebaḳ

16 Kim sizüñle hem benüm beynümde Allâh şāhidüm
Kün fe-kān'dur[2514] anuñ emri dė livādan al sebaḳ

17 Hem Semīʿ ü hem Baṣīr oldı Ḫudā ḳullarına
Sen bu derde düşdüñ ise gel devādan al sebaḳ

18 Mürşid-i kāmil gerekdür Bū-ʿAlī Sīnā gibi
Aña şākird oluben gel kīmyādan al sebaḳ

19 Būy-ı zülfine eger āşüfte-i ḥayrān iseñ
Gel seḥer vaḳtinde ol bād-ı ṣabādan al sebaḳ

A170[a] 20 Ėy ḲULOĠLI Kaʿbe kūyına eger ʿāşıḳ iseñ
Gėce gündüz ṭurmayup saʿy-ı Ṣafādan al sebaḳ

[2512] *mā-zāġa'l-baṣar ve mā-ṭaġā* (مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى): "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı (Necm, 53/17)."

[2513] *ḳul kefā* (قُلْ كَفَى): "**De ki**: 'Sizinle benim aramda şahit olarak **Allah yeter**' (İsrâ, 17/96)."

[2514] *kün fe-kān* (كن فكان): "Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68)."

Ḳāle’llâhu teʿālā:[2515]

وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۞ لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ[2516]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Buyurmışdur kelāmında Cenāb-ı Kibriyā taḥḳīḳ
Resūline ḫaber vėrdi bunı Rabbü’l-ʿulā taḥḳīḳ

2 Bu sözdür sözlerüñ ṣaġı gire cennet maḳāmına
Olıcaḳ arṣa-i maḥşer ḳamu ehl-i beḳā taḥḳīḳ

3 ʿAmelleri ile dėdi gireler cennete ḳullar
Bulalar milket-i bāḳī olalar evliyā taḥḳīḳ

4 Olaruñla bile ola ne-kim var fākihe anda
Müheyyā olısar bile maḳām-ı dilgüşā taḥḳīḳ

5 Kim eyle fākihe ola dükenmeye be-ġāyet çoḳ
Yėyeler içeler anda ola rūḥa ġıdā taḥḳīḳ

6 Ki miskden bir bulut gele içinden çıḳa[2517] ḥulleler
Cinān içi ṭola ol-dem ese bād-ı ṣabā taḥḳīḳ

7 Ne-kim göñlüñ murād ėde anı ḥāżır ḳıla Allâh
Ne-kim dilerse müʾminler anı vėre Ḫudā taḥḳīḳ

M151[b] 8 Cinānuñ ḥadd ile ḥaṣrı çü yoḳdur añla bu şānı
Ṣıġarlar girse ger hep ḫalḳ ḳamu bay u gedā taḥḳīḳ

9 ʿAmel şarṭdur bu āyet kim buyurmış ḥażret-i Allâh
Behişte girmege yarın olup ehl-i ṣafā taḥḳīḳ

10 Ve illā iʿtiḳād üzre degüldür meẕheb-i Manṣūr
Ṭutarlar Muʿtezil anı[2518] ėdinürler hüdā taḥḳīḳ

11 Budur meẕhebimüz bizüm dilerse yarlıġar Allâh
Dilerse ṭamuya ḳoyar dilerse uçmaġa taḥḳīḳ

[2515] Ḳāle’llâhu teʿālā: —M, R

[2516] وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۞ لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ: “İşte bu, yapmakta olduklarınıza karşılık size mîras verilen cennettir. Orada sizin için bol bol meyve var, onlardan yersiniz (Zuhruf, 43/72-73).”

[2517] çıḳa: yaġa R

[2518] anı: bunı A, R

12 Müsebbibdür kim ol Allâh sebeb ḳılmışdur aʿmāli
Vėrür anuñ ile cennet velī olmaz bahā taḥḳīḳ

R124b 13 Buyurdı şerʿ ile ḫidmet kitābu'llâh ne-kim indi
Ḳamu ümmete emri ėtdi cemīʿ enbiyā taḥḳīḳ

A170b 14 Rivāyet olınur añla ki cennet oldı bir ṣaḥrā
İçinde bāġ u bāġça yoḳ olupdur bir fežā taḥḳīḳ

15 Melekler var durur ḥāżır ṭutarlar hep nihāl elde
Ḳaçan ẕikr eyleseñ bunda dikerler ol baġa taḥḳīḳ[2519]

16 Ki sen ẕikr eyledügüñçe olur ol bāġ ile enhār
Namāz ėtseñ yapar anlar saña ʿālī serā taḥḳīḳ[2520]

17 Çü taḳvā eyleyüp ḳorḳsañ Ḥaḳuñ nār-ı celālinden
Biçerler ḥulle donların[2521] ola saña sezā taḥḳīḳ[2522]

18 Oruc ṭutsañ namāz ėtseñ ve ḥacc ėtseñ ġazā ḳılsañ
Senüñ-çün zeyn olur cennet maḳām-ı müntehā taḥḳīḳ

19 Cehennemde dėdiler hem hīç od yoḳdur yılan olmaz
Günāh ėtseñ ve ẓulm ėtseñ ola nār ejdehā taḥḳīḳ

20 ḲULOĠLI añla bu rāzı ikisi-de olur ḫālī
Ḳoyar aʿmāl ile anda ḳulın Rabbü'l-ʿulā taḥḳīḳ

243

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ[2523]

[2519] Ḳaçan ẕikr eyleseñ bunda dikerler ol baġa taḥḳīḳ: Namāz ėtseñ yapar anlar saña ʿālī serā taḥḳīḳ R
[2520] Namāz ėtseñ yapar anlar saña ʿālī serā taḥḳīḳ: Ḳaçan ẕikr eyleseñ bunda dikerler ol baġa taḥḳīḳ R
[2521] donların: ṭonların R
[2522] M'de çıkmaya, Aziz Mahmud Hüdayi'nin benzer içerikli bir manzumesi kaydedilmiş. Değişik hat ve kalemle yazıldığı açık olan bu kayıt, yazmaya sonradan eklenmiş olmalıdır:
"Ḥulleyi bunda biçerler
Kevs̱eri bunda içerler
Cenneti bunda açarlar
Ṭurma ḳapuyı uragör

Ölmezden öñdin ölüben
Ḳalbüñ nūr-ıla ṭoluben
Ḥaḳḳı Hüdāyī buluben
Bāḳī cihāna ėregör"

Kemā ḳāle’llâhu teᶜālā:

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ[2524]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Yā İlâhī ẕātuñı her şeyᵓden aᶜlā eyledüñ
On sekiz biñ ᶜālemi yoḳdan hüveydā eyledüñ

2 Cümle dest-i ḳudretüñdedür senüñ milk ü melik
Kāf ile nūn arasında bunca eşyā eyledüñ

3 İşbu cümle kāyināta çünki vėrdüñ sen murād
Her birisini merātibçe tesellā eyledüñ

M152[a] 4 Her biri işler işini kendü şekline göre
Ṣūret-i esfel olanuñ işin ednā eyledüñ

5 Kim nenüñ gibi dėr iseñ baña sen ėy müttaḳī
Çün bu aḥvāli suᵓāl ėdüp mudārā eyledüñ

6 Evvelā ᶜulvī sürūşānuñ işi ᶜulvī durur
Anları[2525] hem işlerin ġāyet mücellā eyledüñ

7 Kimisi cennet yapar kimisi yaġmur yaġdurur
Kiminüñ raᶜd gibi işin ḳurı ġavġā eyledüñ[2526]

8 Şol müdebbirler ki tedbīr işleri eflākde
Ne dilerseñ anlaruñ eliyle peydā eyledüñ

A171[a] 9 Herkes ėder kendü şekline göre bir ḫidmeti
Kiminüñ olur işi yaz kimi sermā eyledüñ

10 Bu yañada cümle cinnīler ki süflī işleri
Anlara da yėr yüzinde gizlü süknā eyledüñ

11 Geldük insān ṣūret-i insāna oldı mübtelā
Yaᶜnī evvel ḥażret-i Ādemle Ḥavvā eyledüñ

[2523] قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ: “De ki: ‘Herkes kendi yapısına uygun işler görür.’ (İsrâ, 17/84).”
[2524] كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ: “Her grup kendinde bulunan ile sevinmektedir (Mü’minûn, 23/53; Rûm, 30/32).”
[2525] Anları: Anlaruñ R
[2526] 7: —A

12 Bunlaruñ evlādı buldı yėr yüzinde intişār
Bunlara rūy-ı zemīni hep ser-ā-pā eyledüñ

R125[a] 13 Bunlaruñ milkini sen ḳılduñ ʿIrāḳ ile Ḥicāz
Kişverin Hind ü Semerḳand u Buḫārā eyledüñ

14 Pes bularuñ pādişāh ėtdüñ kimin ėtdüñ vezīr
Kimisini ʿilm ile dünyāda dānā eyledüñ

15 Kimisi bevvāb u ḫādim kimi ḫidmetkār aña
Kimini ġāyetde māl ıssı tüvānā eyledüñ

16 Kimi çulhā kimi terzī kimisi evler yapar
Şehr içinde kimini üstād-ı bennā eyledüñ

17 Kim şütürbān kimi dihḳān kimini çūbān ėdüp
İşbu āyet ḥükmine göre ne zībā eyledüñ

18 Kimini ḳılduñ ġanī mālına şehler reşk ėder
Kim sarāyını anuñ mis̱l-i S̱üreyyā eyledüñ

19 Kimi şeyyād[2527] olup evden eve ḳılur derveze
Ḥāline ḫoşnūd ėdüp anı çü raʿnā eyledüñ

20 Ėy ḲULOĠLI her bölük kendü ile ferḥān olur
Sen bu aḥvāle ṭaġıdup ʿaḳlı şeydā eyledüñ

244

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2528]

M152[b]

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ[2529]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Şol[2530] hilāl altun gemidür anda deryādur felek
Māhtāb oynar içinde belki ṣaḥrādur felek

[2527] şeyyād: ṣayyād R
[2528] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R
[2529] لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ: "Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir (Yâsîn, 36/40)."
[2530] Şol: Çün A

2 Pādişehler cehd ėderler görmege eyvānını
Kimse aña ėremez ġāyet muʿallādur felek

A171b 3 Sīne-i ʿuşşāḳa beñzer gāhī ol güm güm öter
Raʿd u berḳ āvāzı ile ṭolu ġavġādur felek

4 Gėcelerde encümen ara ḳılur ol encümin
Bir ʿalem almış ele bil-kim S̱üreyyādur felek

5 Gāh olur mehtābı gögsinde geh elinde ṭutar
Bunca ʿuşşāḳ arasında bu ne daʿvādur felek

6 Her gün altun şeb-çerāġ aṣar bināgūşına ol
Devlet ile ṣanki bir maḥbūb-ı zībādur felek

7 Dür gibi bārānını ṣaçar yürür yėr yüzine
Bir şeh-i iḳlīme beñzer ġāyet esḫādur felek

8 Vaḳtehā ṣalındurur dūşına ebr-i ʿanberīn
Ol civān-āsā görüñ zülf-i muṭarrādur felek

9 Gāh olur ḥūrī melek ḫalḳı temāşālar ḳılur
Menzil-i rūḥānīdür ṭāḳ-ı mücellādur[2531] felek

10 Gāhi şems idrāk ėdemez ayı ḳanda gitdügin
Kimseler ʿaḳl ėrgüremezler temāşādur felek

11 Hem[2532] gėce gündüzi sebḳat eylemez dėdi İlâh
Kim bular tesbīḥ ėder[2533] içinde raʿnādur felek

R125b 12 Ḥaḳḳ anı yėr üstüne ḳılmışdur aʿlā bārgāh
Gel-berü neẓẓāre ḳıl ne çetr ü kemḫādur felek[2534]

13 Cūd u niʿmet hep yėre andan iner māh ile sāl
Şol ḫazāyin-ḳudret ile pes müheyyādur felek

14 Aña ger destūr olupdı dürler ėdeydi nis̱ār
Bir kef-i esḫā gibi devletlü sīmādur felek

15 Māhtābuñ ṭopını çevgān-ı ʿamber-sā ile

[2531] mücellādur: muʿallādur R
[2532] hem: her M
[2533] ėder: ėde R
[2534] R'de 12. ve13. beyitler yer değiştirmiş.

Gėce gündüz dönderür gūyā tüvānādur felek

16 Veh bizüm aḥvālimüz gün gün perīşān eyledi
Bizi ḫidmetkār ėder dünyāda Dārādur felek

M153[a] 17 Āsiyābını çevirdükçe anuñ bu rūzgār
Dāne gibi bizi un ėder çü dānādur felek

A172[a] 18 Ay u gün cümle kevākib üzerinde rūz u şeb
Ḥaḳḳı tesbīḥ eyleyeler niçün ednādur felek

19 Kārbān-ı ġayb anuñ üstinde ḳonar hem göçer
Bunca rūḥānīlere bir ḫoşça süknādur felek

20 Ėy ḲULOĠLI geh siyeh gėyer gehī māʾī niçün
Bārī sündüspūş ola bir cāme ḥaḍrādur felek

245

Ḳāle’llâhu teʿālā:[2535]

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ[2536]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün
– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

1 Altı gün içinde Ḫudā yaratmış ekvānı görüñ
Niçe direksiz eylemiş bu ʿālī eyvānı görüñ

2 Yėrleri gökleri tamām içinde her ne var ise
Eyyām-ı sitte içre hep ḫalḳ eylemiş anı görüñ

3 Yėter pes anuñ ḳudreti olurdı bir kez ol dėse
Bunca teʾennī yā neden bu deñlü ezmānı görüñ

4 Anuñ ṣıfātıdur Ṣabūr ṣabrı işāret[2537] eyledi
ʿAcele şeyṭān işidür bu derde dermānı görüñ

5 Yevmü’l-aḥadda başladı cumʿa gün itmām eyleyüp
Eyyām-ı sittede tamām olmış her erkānı görüñ

[2535] Ḳāle’llâhu teʿālā: —M, R
[2536] اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ: “Allah, gökleri ve yeri, ikisi arasındakileri altı gün içinde (altı evrede) yaratan sonra da Arş’a kurulandır (Secde, 32/4).”
[2537] işāret: īşāret M

6 Dėdi *ve mā-beynehümā*[2538] yėr ile gögüñ arası
Ṭolmış durur maḫlūḳ ile bunca sürūşānı görüñ

7 Yėr yüzine aḳar ṣular ḳıldı agaçlar bitdi hep
Biter bu deñlü fākihe bāġ ile bostānı görüñ

8 Yaratdı yėr üzre cibāl ṭaġlar çü mīḫ oldı yėre
Aḳıtdı enhār-ı revān deryā-yı ᶜummānı görüñ

9 Yollar düzüp yėr yüzine şehirler īcād eyledi
Tā kim benī Ādem ḳıla bu deñlü seyrānı görüñ

10 Çiçekler açılup biter anda yėmişler kim leẕīẕ
Sīb ile gül-nāra baḳup tüffāḥ u rummānı görüñ[2539]

11 Bu yėrleri bu gökleri ḫalḳ eyledi insān içün
Niçe sever Bārī Ḫudā imdi[2540] bu insānı görüñ

12 Bu yėdi ḳat gök üstüne Kürsīyi yaratdı İlâh
Pes anuñ üstüne ḳodı şol ᶜArş-ı Raḥmānı görüñ

M153[b]-A172[b]-R126[a] 13 Vėrdi ayaḳlar ᶜArşa Ḥaḳ bu cümle maḫlūḳ ṣaġışı
Birden bire ėremeye ḳuş ėtse ṭayrānı görüñ

14 Tā kim otuz biñ yıl ḳadar uçarsa ol ḳuş ṭurmayup
İki ayaġuñ arası bu ola cevlānı görüñ

15 Bu yėr ü gökler Kürsīnüñ ḳatında ḫardal gibidür
Kürsī de ᶜArş yanında bil ol-deñlüdür şānı görüñ

16 Ẕī-heybet ıssı ol İlâh kim böyle neler yaradur
Ẕī-ḳudret ıssı Ẕü'l-celāl cennāt-ı Rıḍvānı görüñ

17 Ay ile gün ḫalḳ eyleyüp ḫidmetde ḳodı anları
Her rūz u şeb ṭolandurur şol māh-ı tābānı görüñ

18 Seyyāreler ḳıldı gėrü her biri bir burc üzredür
Ėder taṣarruf gökleri Behrām u Keyvānı görüñ

19 Niçe bunuñ gibi niçe iẓhār-ı ḳudret ėtdi ol

[2538] *ve mā-beynehümā* (وَمَا بَيْنَهُمَا): "...ikisi (yer ve gök) arasındakiler (Secde, 32/4)."
[2539] 10: —A
[2540] sever Bārī Ḫudā imdi: Bārī Ḫudā imdi sever R

Ẓulmet içinde ṣaḳladı kim āb-ı ḥayvānı görüñ

20 Tesbīḥ ėdüp ʿāşıḳlaruñ vėrmek diledi eline
ḲULOĠLI niçe naẓm ėder laʿl-i Bedaḫşānı görüñ

246

Ḳāle'llâhu teʿālā ve tebāreke:[2541]

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ۞ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ[2542]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 İlâhī ʿizzetüñ ḥaḳḳı kimüñ yėrin cinān ėtdüñ
Kimin nār-ı cehennemde ebed sen cāvidān ėtdüñ

2 Ḫasāret ėrdi küffāra cehennemde ḳılup feryād
Maḳāmın anlaruñ ḳaṭrān ėdüp şīr-i jiyān ėtdüñ

3 Yaḳar nār-ı ṭamu anda kimin başın kimin cānın
Oları ḳomayup ḫālī melekler pāsbān ėtdüñ

4 Yaratduñ ṭamuda ṭaġlar sarāylar köşkler āteş hep
İner çıḳar bular anda bir alay nerdübān ėtdüñ

5 Cerāyim içre sen ḫışmuñ be-ġāyet ṣaḳladuñ yā Rab
Rıżāñı hem ʿamellerde ne bilürüz nihān ėtdüñ

6 Bu kez ḫaşr olıcaḳ ḳullar iki fırḳa olısardur
Birisi gide ṭamuya birin ehl-i cinān ėtdüñ

A173[a] 7 Ṭamu ḫalḳı dėye yā Rab bize şıḳvet gelüp ġālip
Bizi nefs-i şeḳā başdı bizi ṭamuda ḳan ėtdüñ

8 Biz evvel yėr idük niʿmet gėyerdük ḫilʿat-ı fāḫir
Bize ḳaṭrān ėdüp gėysü daḫı muḫtāc-ı nān ėtdüñ

M154[a] 9 Biz evvel zūr-ı bāzūyla cihānı eyledük tesḫīr

[2541] Ḳāle'llâhu teʿālā ve tebāreke: —A, M

[2542] قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ۞ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ: "Onlar da şöyle derler: 'Ey Rabbimiz! Biz azgınlığımıza yenik düştük ve sapık bir toplum olduk. Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer (tekrar günaha) dönersek şüphesiz kendimize zulmetmiş oluruz.' (Mü'minûn, 23/106-107)."

Velī şimdi cehennemde bizi sen nā-tüvān ėtdüñ

10 Biz işlerdük kebāyir çoḳ ki hīç ḫalḳ anı ṭuymazdı
Bugün esrārımuz bizüm bu ḫalḳa dāstān ėtdüñ

11 Bizi bu ehl-i maḥşer hep çü rüsvāy eyledi yā Rab
Bizüm aḥvālimüz cümle bu ḫalḳa sen ʿayān ėtdüñ

R126b 12 Bize dünyāda yā Rabbī çü vėrdüñ māl ile ḳuvvet
Kimin Efrāsiyāb ėdüp kimin ṣāḥib-ḳırān ėtdüñ

13 Meger ol bize mekr imiş bu ḥāle ḳodı soñ ucı
İşimüz ḳaʿr-ı ṭamuda bugün āh u figān ėtdüñ

14 Bize bu nefs-i emmāre o deñlü ġālib olmışdı
N'ėdelüm fānī dünyāda bir alay ad u ṣān ėtdüñ

15 Pes iḫrāc eyleseñ yā Rab bizi sen çıḳarup otdan
Bizi sen ẓālimīnden ṣay ḳaṭār-ı kārbān ėtdüñ

16 Bize ẓulmı o dünyāda müyesser eyledüñ yā Rab
Riʿāyātı ḳılup muḥkem elimüz bozṭoġan ėtdüñ

17 Perīşān ʿaḳl ile bunlar dėyeler güft ü gūlar çoḳ
İlâhī kārımuz aṣṣı umarduḳ sen[2543] ziyān ėtdüñ

18 Dėye *ḳāleḫseʾū*[2544] Cebbār buları yaʿnī söylemeñ
Ḫudāyā anda bunlaruñ niçesin ḫüsrevān ėtdüñ

19 Vėrüp dünyāda zīnetler mükerrem ṭutduñ anları
Bugün nār-ı cehennemde ki bī-nām u nişān ėtdüñ[2545]

20 Eger Ḥaḳḳuñ rıżāsına muḫālif işler işlerseñ
ḲULOĠLI nār-ı ṭamuda ki bir aʿlā mekān ėtdüñ

247

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ[2546]

[2543] sen: biz R

[2544] *ḳāleḫseʾū* (قَالَ اخْسَئُوا): "Allah, 'Aşağılık içinde **kalın orada**, artık benimle konuşmayın!' **der** (Mü'minûn, 23/108)."

[2545] bī-nām u nişān ėtdüñ: bī-nām bī-nişān ėtdüñ M

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

A173b 1 Yā İlâhī bī-sütūn oldı semāvātuñ senüñ
Beñzemez bir pādişāha ulu dārātuñ senüñ

2 On sekiz bīn ʿāleme şems-i cemālüñ münʿakis
Düşmiş üftāde gibi ḫāk üzre ẕerrātuñ senüñ

3 Dü cihānı dileseñ kendüñe sen ceẕb ėdesin
Ger olaydı ẕerre deñlü bir işāretüñ senüñ[2547]

4 İki ʿālem şol kitāb-ı ḳudretüñden bir varaḳ
Görse anı ehl-i ʿibret bilür āyātuñ senüñ

M154b 5 Nūr-ı miṣbāḥ-ı cemālüñ ʿālemi rūşen ḳılur
Pür-żiyā eyler göñül milkin *ke-mişkāt*'uñ[2548] senüñ

6 Refʿ ėdüp bunca semāvātı direksüz ṭurġuran[2549]
Māh u ḫurşīdi perestār ėtdi daʿvātuñ senüñ

7 Dönmez idi şems ü māh ile bu deñlü āsumān
Ẕerre miḳdār olmasa cānā icāzātuñ senüñ

8 Senden umaruz devā yā men *ʿale'l-ʿarşi's-tevā*[2550]
Olmaya mı āḫir eczā-yı mükāfātuñ senüñ

9 İki ʿālem ḫalḳınuñ dilinde yā Hū'dur hemān
Kim biliserdür ḥaḳīḳat künh-i ġāyātuñ senüñ

10 ʿĀlemi ifsād ėdersin bir nefesde dileseñ
Cümleyi irşād ėder olsa irādātuñ senüñ

11 Oldur Allâhu teʿālā dėyü buyurduñ yine
Āsumānuñ saṭḥını refʿ ėtdi rāyātuñ senüñ

12 Yā Muḥammed oldur Allâh gögi ṭutar bī-ʿimād

[2546] اللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَر: "Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş'a kurulan, güneşi ve ayı buyruğu altına alandır (Ra'd, 13/2)."

[2547] 3: —R

[2548] *ke-mişkāt* (كَمِشْكَاةٍ): "...kandil gibi (Nûr, 24/35)."

[2549] ṭurġuran: ṭurduran R

[2550] *ʿale'l-ʿarşi's-tevā* (عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى): "(Allah), Arş'a kurulmuştur" anlamındaki bu ifade Kur'an'da muhtelif yerlerde zikredilmektedir (Tâhâ, 20/5; Ra'd, 13/2; Furkân, 25/59; Secde, 32/4; Hadîd, 57/4).

Dėyü buyurduñ işitdiler ḫoş eṣvātuñ senüñ

R127[a] 13 Pes *terevnehā*[2551] dėdüñ yaᶜnī görürsüz āşikār
Ḳullar üzre düşmeden oldı ḥimāyātuñ senüñ

14 Ḳılduñ anuñ üstüne ᶜArş-ı ᶜaẓīmi istivā
İşidilmedük görülmedük kemālātuñ senüñ

15 Hem müsaḫḫar eyledüñ şems ü ḳamer emrüñdedür
Devr ėdüp arar bulımazlar nihāyātuñ senüñ

A174[a] 16 Kim bu deñlü şöhret ile gāhī gün bulur zevāl
Gāh naḳṣ olur ḳamer ėrer küdūrātuñ senüñ

17 Gökler üzre āfitābı eyledüñ altun ᶜalem
Şuᶜledār olduġına dāl oldı ravżātuñ senüñ[2552]

18 Āsumānuñ saḳfını sen eyledüñ ᶜālī otaḳ
Pādişāhlar ṭutamaz efsārını atuñ senüñ

19 Ḫānḳāh-ı ḥayret içre bil-kim abdālān-ı ᶜışḳ
Görmedi ᶜömrinde bir kerre ḫayālātuñ senüñ

20 Bu ḲULOĠLI şemᶜ-i ᶜışḳa yandı pervāne mis̱āl
Anı iḥrāḳ ėtmeye mi pertev-i ẕātuñ senüñ

248

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2553]

قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ
عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ[2554]

Feᶜilātün/feᶜilātün/feᶜilātün/feᶜilün

⏑ ⏑ – –/ ⏑ ⏑ – –/ ⏑ ⏑ – –/ ⏑ ⏑ –

M155[a] 1 Oḳusun ṭūṭī-i cān āyet-i Ḳurᵓān getürüñ
Ḫāne-i şehr-i dile bir yeñi mihmān getürüñ

[2551] *terevnehā* (تَرَوْنَهَا): “...onu görüyorsunuz (Ra’d, 13/2).”
[2552] 17: —A
[2553] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā: —M
[2554] قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ: “De ki: ‘Ey insanlar, size Rabbinizden gerçek (Kur’an) gelmiştir. Artık kim doğru yola girerse, ancak kendisi için girer. Kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapar. Ben sizden sorumlu değilim.’ (Yûnus, 10/108).”

2 Bülbül-āsā yine feryād ėdelüm ḥasret ile
Görelüm biz daẖı bir gonce-i ẖandān getürüñ

3 Nice bir pīleveri ṭutalum elde nā-çār
Dizelüm rişteye bir laᶜl-i Bedaẖşān getürüñ

4 Görelüm gītīnümā gibi cihānuñ içini
Ġālibā ḳalbümüze āyine-raẖşān getürüñ

5 Şeb-i hicrānuñ içinde nice bir oturalum
Ebri bād alsun iletsün meh-i tābān getürüñ

6 Dėdi Cebbār-ı cihān Aḥmed-i Muẖtārına āh
Yā Muḥammed dė-ki sen ḳavmüñe furḳān getürüñ

7 Ki bunuñ mis̱li gibi var mı sözüñüz baña
Buña beñzer var ise ḥuccet ü burhān getürüñ

8 Rabbiñüzden dė-ki Ḥaḳ size şu vaḳtin ki gele
Çü hidāyet bilüben siz aña īmān getürüñ

9 Şol-ki Ḳurᵓānı görüp buldı hidāyet dėdi Ḥaḳ
Var mıdur imdi anuñ gibi Müselmān getürüñ

A174[b] 10 Reh-i Ḥaḳḳı bulanuñ kendüyedür fāᵓidesi
Bu ḳapuda ṭurana imdi siz iḥsān getürüñ

11 Ḥaḳ yolını ṭuta şol kimse gide Mevlāya
Dėye tiz ol ḳulumı ḥażret-i Sübḥān getürüñ

R127[b] 12 Şu kişi kim aza ol ṭuta ḍalālet yolını
Nefsinedür var ise ġayrıya noḳṣān getürüñ

13 Her ne_ėderse kişi kendüye ėder ġayra degül
Dėye Ḥaḳ ol ḳulumı ḳatuma peşmān getürüñ

14 Kimsenüñ kimse götürmez dėdi cürmini İlâh
Ehl-i cürmi ḳat-ı dergāhuma nālān getürüñ

15 Ger bu Ḳurᵓān ile irşād ola bir kimse ᶜayān
Dėye Ḥaḳ ol ḳulumı cennete şādān getürüñ

16 Yā bu Ḳurᵓānı görüp münkir ola bir kimse

Üzerine Ḥaḳ anuñ dėye-ki nīrān getürüñ

17 Dār-ı ʿuḳbāda anı ėlteler Allâh öñüne
Dėye ol bu ḳuluma gėymege ḳaṭrān getürüñ

M155[b] 18 Yā Muḥammed dė-ki beni sizüñ üstüñüze Ḥaḳ
Çü vekīl eylemedi bu söze tibyān getürüñ

19 Baña düşen bu durur eyleyem iblāġ u beyān
Siz cevābını vėrüñ rūz-ı perīşān getürüñ

20 Bu ḲULOĠLI yine bir derde giriftār oldı
Aña tīmāre içün bir eyü dermān getürüñ

249

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ[2555]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ėy göñül dünyāda kimden derde dermān istedüñ
Yā kimüñ ḳapusına varduñ da iḥsān istedüñ

2 Pādişehdür kim anuñ milki semāvāt u zemīn
Sen niçün dünyāda andan ġayrı sulṭān istedüñ

3 Hem yėrüñ gögüñ arasında ne varsa hep anuñ
Yā neden sen ġayrı ḳapuya varup nān istedüñ

A175[a] 4 Hem ḳıyāmet ʿilmini bilmek aña düşer hemān
Sen niçün ehl-i tevāriḫden ya tibyān istedüñ

5 ʿĀḳıbet aña rücūʿ ėde cemīʿ-i kāyināt
Böyle iken ölmemek içün ne Loḳmān istedüñ

6 *Küllü şeyʾin hālikun*’dan[2556] bārī alduñ-mı ḫaber
Ḫāṭıra geldi neden yā āb-ı ḥayvān istedüñ

7 Bıraġup gitseñ gerekdür dünyānuñ boncuġını

[2555] وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ: “Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin hükümranlığı kendisine ait olan Allah yücedir! Kıyametin bilgisi de yalnız O’nun katındadır ve yalnızca O’na döndürüleceksiniz (Zuhruf, 43/85).”

[2556] *Küllü şeyʾin hālikun* (كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ): “O’nun zâtından başka **her şey yok olacaktır** (Kasas, 28/88).”

Ėy deli göñlüm niçün laᶜl-i Bedaḫşān istedüñ

8 Teng ü tār olısar āḫir saña cānā maḳbere
Ṣıġmaduñ-mı dünyeye kim yüce eyvān istedüñ

9 Ben ki tecrīd-i ḳalender-vār olam ėy pīr-i ᶜışḳ
Tekye-i miḥnetde benden neye ḳurbān istedüñ

10 Cümleden çek elüñi eyle Ḫudāya raġbeti
Bu işüñde ġāfil olup emn ü āmān istedüñ

11 Çün bilürsin ᶜāḳıbet alur anı bād-ı ḫazān
Bāġbānā yañılup bāġ ile bostān istedüñ

R128[a] 12 Ne vücūduñ ḳala ne milküñ ala hep rūzgār
Ġāfilāne dünyāda taḫt-ı Süleymān istedüñ

13 Zāhidā sen tācirāne ġāyet aṣṣı eyledüñ
Dünyeyi terk eyleyüp cennāt-ı Rıḍvān istedüñ

M156[a] 14 Ġam degüldür ṭālib-i Ḥaḳḳ olana faḳr u fenā
Saña güç kim yañılup māl-ı firāvān istedüñ

15 Ḫırṣı gör kim vėrse Mevlā saña Īrān milkini
Pes ḳanāᶜat ėtmeyüp daḫı Ḫorāsān istedüñ

16 Nehr-i cārī ger aḳarsa ḳapuñ öñinden bugün
Ṭoymayup aña sen ėy dil baḥr-ı ᶜUmmān istedüñ

17 İştihāruñ ṭutmış iken ᶜālemi ėy mübtedī
Rüstemāne ṭurmayup dünyāda destān istedüñ

18 Ḳış-ı ḥasret geleceginden nigāhuñ yoḳ gibi
ᶜAndelībā āh ėdüp verd-i gülistān istedüñ

A175[b] 19 Şol melāᵓik seyrine ėy dil tenezzül ḳılmaduñ
ᶜArş-ı aᶜlādan yüce dīdār-ı Sübḥān istedüñ

20 Hīç ḳanāᶜat gelmedi dünyāda abdāl olduġuñ
Ėy ḲULOĠLI kendüñi dem-beste ḥayrān istedüñ

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ
بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ[2557]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – –

1 Dėdi ol lā-yezāl Allâh ki ḳudret āşikār ėtdük
Cihānuñ milkini cümle Süleymāna nis̱ār ėtdük

2 Olurdı cümle aʿvānı ile bir taḫtuñ üstinde
Anı getürmege dėr Ḥaḳ biz emr-i rūzgār ėtdük

3 Kim ol yėl günde bir aylıḳ alur dėdi Ḥaḳ menzil
Cihāna gelmedi mis̱li şu resme kāmkār ėtdük

4 Gėce gėrü bir aylıḳ ol alurdı rūzgār menzil[2558]
Ne-deñlü var-ısa menzil biz aña hep şikār ėtdük

5 Hem ʿayne'l-ḳıṭrı pes anuñ yanınca bile aḳıtduḳ
Kim o tuçdan idi çeşme bu resme intişār ėtdük

6 Daḫı cinler anuñ ile ki ḫidmet eyledilerdi
O tuçdan çeşme ile biz niçe dār u diyār ėtdük

7 Şu cinler tābiʿ olmasa dėdi emr-i Süleymāna
ʿAẕābı ṭatdurup ol-dem oları tārumār ėtdük

8 Saʿīr adlu[2559] ṭamu ile oları eyleyüp iḥrāḳ
Olaruñ menzilin anda dėdi Ḥaḳ külli nār ėtdük

9 Süleymāna bu ʿizzetler ki irs̱ oldı atasından
ʿAṭāmuz ʿarż ėdüp aña bu resm-ile şümār ėtdük

M156b 10 Şu cinnīler aña tābiʿ eger olmasa bir sāʿat
Melekler āteşīn ḳamçı ile elde ṭutar ėtdük

R128b 11 Oları ḍarb ėderlerdi müsaḫḫar tā kim ölünce
Anuñ ʿaṣrında cinleri bi-külli ḫor u zār ėtdük[2560]

[2557] وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ: "Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız (Sebe, 34/12)."
[2558] Nüshalarda "alurdı ol" şeklindeki ifade, vezne uydurmak için "ol alurdı" olarak değiştirildi.
[2559] adlu: atlu M

12 Ne cānı oladı cinnüñ biri ḳılmayadı ḫidmet
Tetebbuᶜ ḳılmayanları od içinde ġubār ėtdük

A176[a] 13 Ḳamusı eyleyüp ḫidmet aña maḥkūm olurlardı
Şular kim ser-fürū ėtmez biz anı ḫāksār ėtdük

14 Süleymāna bu devletler şu mührüñ ḥürmetinedür
O mühri biz aña vėrdük bir aᶜlā yādgār ėtdük

15 Bu deñlü cinn ile insān anuñ ḥükminde oldılar
Süleymānuñ biz aᶜvānın hezār u ṣad hezār ėtdük

16 Nigīn ü ḫātem-i laᶜlüñ içinde vardı ismu'llâh
Ol ismüñ ḳuvveti ile biz anı nāmdār ėtdük

17 Müsaḫḫar eyledük rīḥı anuñ emrinde her dāyim
Muᶜaṭṭar rāyiḥa vėrdük kim anı müşkbār ėtdük

18 Anuñ mis̱lini bir daḫı cihāna biz getürmedük
Anuñ ḥükminde maḫlūḳı ṣanasın bir ḳaṭār ėtdük

19 Şu Ḳurʾān-ı ᶜaẓīminde Ḫudā añdı Süleymānı
Çü biz miḳdārımuz deñlü kim anı iftikār ėtdük

20 ḲULOĞLI ḥażret-i Ḥaḳḳuñ kelāmın gözle her sāᶜat
Muṭavvel nice ḳābildür biz anı iḫtiṣār ėtdük

251

يَابَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ[2561]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Ḥaḳ teᶜālā yād ėder evlādını İsrāʾīlüñ
Hem daḫı Yaᶜḳūb ėdüpdi[2562] adını İsrāʾīlüñ

2 Ḳudret ile eyledi anuñ bināsın üstüvār
Ḳıldı İbrāhīmden ol bünyādını İsrāʾīlüñ

[2560] 11: —A
[2561] يَابَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ: "Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve (bir zamanlar) sizi cümle âleme üstün kıldığımı hatırlayın (Bakara, 2/47)."
[2562] ėdüpdi: ėdeydi A

3 Bir rivāyetde gelür dört biñ bu deñlü enbiyā
Geldi evlādından añla yādını İsrāʾīlüñ

4 Oġlınuñ birini bir ḳaç gün yavu[2563] ḳomış idi[2564]
Bu sebepden imdi gör feryādını İsrāʾīlüñ

5 Rabbü'l-ʿizzet ḳıldı evlādına anuñ imtinān
Niʿmetüm dėyü pes añdı zādını İsrāʾīlüñ

M157[a] 6 Dėdi yā evlād-ı İsrāʾīl benüm inʿāmumı
Ẕikr ėdüñ dėr yaʿnī kim emcādını İsrāʾilüñ

A176[b] 7 Size niʿmetler vėrüp ol deñlü inʿām eyledüm
Görmedi ʿālemde kimse dādını İsrāʾīlüñ

8 Menn ü selvādur Ḥaḳuñ niʿmet dėyüp buyurduġı
Ḳavm-i Mūsāya vėrür irşādını İsrāʾīlüñ[2565]

9 ʿĀlemīn üzre sizi tafḍīl ėderem dėdügi
Añdı şol ḳudret dili evtādını İsrāʾīlüñ

10 Ceddidür anuñ işit dünyāda İbrāhīm Ḫalīl
Kimseye beñzer mi gör üstādını İsrāʾīlüñ

11 ʿĀlemīn üzre dėdi sizi mufaḍḍal eyledüm
Enbiyā ile eger şeh-zādını İsrāʾīlüñ

R129[a] 12 Yūsufı ḳıldı Süleymān ile bunda pādişāh
Kim neler maṣraf ḳılur īrādını İsrāʾīlüñ

13 Hem daḫı Dāvûd u Mūsā hep olardandur ḳamu
Yād ėder Ḥaḳ bende vü āzādını İsrāʾīlüñ

14 Yaʿnī bunca ḫalḳ içinde sizi efḍal eyledüm
Dėyü añdı ol Ḫudā gör şādını İsrāʾīlüñ

15 Ḳavm-i Firʿavn üzre dėdi sizi tafḍīl eyledüm
Öldürüp Firʿavnı aldum dādını İsrāʾīlüñ[2566]

[2563] yavu: yavı A, R
[2564] ḳomış idi: ḳılmış idi R
[2565] 8:—R
[2566] 15: —A

16 İmtinān ėder Ḫudā vėrdügi_inᶜāmı anlara
İşbu resme eyledi mīlādını İsrāᵓīlüñ

17 Kimin ėtdi pādişāh ol kimin ėtdi enbiyā
Ḥaḳ bunuñ gibi ḳılup muᶜtādını İsrāᵓīlüñ

18 Dėdi ẕikr ėdüñ benüm niᶜmetlerüm iḥsān-ıla
Kim bilürdi ol zamān dāmādını İsrāᵓīlüñ

19 Sizi tafḍīl eyledüm dėr ᶜālemīn üzre İlâh
Görmedi kimse o vaḳt ifsādını İsrāᵓīlüñ

20 İsmi Yaᶜḳūb idi dėrler idi İsrā aña ad
Ėy ḲULOĠLI ögrenürseñ adını İsrāᵓīlüñ

252

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى[2567]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ḥaḳ bize gönderdi gökden gül[2568] gibi Ḳurᵓān anuñ
Enbiyāya cümle nāzil olınan burhān anuñ

M157b-A177a 2 Noḳṭa ėtmiş dü cihānı ᶜilmdür bir dāyire
Olmadı tafḍīle muḥtāc Kaᶜbe Hindistān anuñ

3 Nās içün olsun mes̱ūbe dėyü ḳılduḳ beyti dėr
Yaᶜnī Beytu'llâhı yapdı gör bu çār erkān anuñ

4 Nās anı ėdüp ziyāret ḳıla taḥṣīl-i s̱evāb
Mīnā bāzārında maḳbūle geçen ḳurbān anuñ

5 Hem buyurmışdur kelāmında cenāb-ı Lem-yezel
Ḳullarına emr ėder bu sözi kim fermān anuñ

6 Nās içün ḳılduḳ mes̱ābe hem cehennemden emīn
Ola her kim ḥacc ėderse dėdi bu iḥsān anuñ

[2567] وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى: "Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin (Bakara, 2/125)."
[2568] gül: gün A

7 Yaʿnī her kim Kaʿbetu'llâha tedāẖül eylese
Rūz-ı maḥşer Ḥaḳ ḳatında emn ile āmān anuñ

8 Hem muṣallā ittiẖāz ėdüñ dėdi İbrāhīmüñ
Şol maḳāmın cennet içre ḥulle vü rıḍvān anuñ

9 Kaʿbeyi bir kimse dėdi yėdi kez ḳılsa ṭavāf
Hem namāz ėtse maḳām ardında yarın şān anuñ

10 Çün tamām olsa ṭavāf ėde iki rekʿat namāz
Dėr namāzını ḳabūl eyleye Ḥaḳ Sübḥān anuñ

11 Her yėrinde Kaʿbenüñ cāyiz durur ḳılmaḳ ṣalāt
Līk efḍaldür maḳām ardında istīẕān anuñ

R129[b] 12 Siz muṣallā eyleñüz dėdi maḳām-İbrāhīmi
Sevdügi-çün maḳʿad u meʾvāsını Raḥmān anuñ

13 Pes gelür Ḳurʾānda bir yėrde şu kim dāẖil ola
Kaʿbetu'llâhuñ içine gire dėr Furḳān anuñ

14 Aña dāẖil olan olur bil cehennemden emīn
Böyle dėr Ḳurʾān içinde derdlere dermān anuñ

15 Hem dėdi biz ol evi nāsā s̱evāb olsun içün
Eyledük tā kim vücūdın yaḳmaya nīrān anuñ

16 Her kim anuñ içine gire vara ḥacc eyleye
Yaḳmaya cismini yarın āteş-i sūzān anuñ

A177[b] 17 Ḥaḳ günāhın yarlıġaya ol ḳuluñ ʿafv eyleyüp
Menzilin rūz-ı cezāda eyleye ġufrān anuñ

18 Ḥaḳ Resūli dėdi eṭrāfını görüñ Kaʿbenüñ
Çevre yanın eylemişdür Ḥaḳ Çalab bostān anuñ

M158[a] 19 Dėr riyāż-ı cennetüñ bir ravżasıdur ol ṭaraf
Kim ṭavāf ėderse cennet içredür her ān anuñ

20 Biʾr-i Zemzemden şu kim nūş eyler ise bir ḳadeḥ
Kevs̱er ola içdügi yā çeşme-i ḥayvān anuñ

21 Bu ḲULOĠLI gėce gündüz medḥ ėder Ḳurʾānuñı
Ṣuçını ʿafv eyle yarın ėy ulu sulṭān anuñ

253

Ḳāle’llâhu teʿālā:

وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ[2569]

Feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

⏑ ⏑ – –/ ⏑ ⏑ – –/ ⏑ ⏑ – –/ ⏑ ⏑ –

1 Ėy göñül var mıdur ʿālemde senüñ de ḫaberüñ
Yāḫu ḳadrini ne bildüñ ki bu aʿlā güherüñ

2 Dėdi Ḳurʾān-ı ʿaẓīminde Ḫudā-yı müteʿāl
Gūşvār eyle eyüsini alup bu dürerüñ

3 Bir naṣīhat durur uş saña bu Ḳurʾān-ı şerīf
Ḳılmaya böyle naṣīḥat saña bil-kim pederüñ

4 Saña lāzım gele bil-kim bu zevād-ı rehdür[2570]
Bir gün olur ise ol ile benā-geh seferüñ

5 Ḳasem ėdüp dėdi Ḳurʾān-ı ʿaẓīminde Ḫudā
Olaruñ ḥaḳḳı içün dėdi çü gör muʿteberüñ

6 Kaẓm-ı ġayẓ ėde dėdi öykesini yuda kişi
Ṣatmaya incü ṣanup boncuġını pīleverüñ

7 Bī-ḥużūr olsa ḳatı bir kişi gelüp ġażaba
Anı ṭuyurmasa bir kimseye ne_ola żararuñ

8 Bir kişiye ġaḍab ėdüp dögüp öldürme ki sen
Gėrü ʿafv eyler iseñ ola ṭamuya siperüñ

9 Ḥaḳ seni rūz-ı ḫacāletde kim ʿafv eyleyiser
İmdi sen gözle nedür aṣlını bu derd-i serüñ

A178[a] 10 Daḫı Ḥaḳ ḳıldı ḳasem ṣuçını baġışlayana
Bir kişinüñ kim ola elde senüñ şeş dü perüñ[2571]

[2569] وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ: “Öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever (Âl-i İmrân, 3/134).”

[2570] zevād-ı rehdür: zāvād-ı rehdür M, R; ẕevādirdür A

[2571] şeş dü perüñ: şeş-perüñ?

R130[a] 11 Uracak ḥīnde anı ᶜafv ėdesin Ḥaḳḳ içün
Ṣu gibi aḳa ger ᶜafvuñ ėde iṭfā şererüñ

12 Bir kişinüñ ṣuçını bir kişi ᶜafv eylese dė
Ḥaḳ anı ᶜafv ėde ᶜafv eyle var ise hünerüñ

13 Geç ṣuçından birinüñ ḳılma hemān aña hücūm
Ne durur bu ᶜacele ṣuya mı düşdi şekerüñ[2572]

M158[b] 14 Ḥaḳ sever dėdi işit ḳullara iḥsān ėdeni
Bu durur yazduġı levḥ üzre *kirāmin berer*’üñ[2573]

15 Sen baġışla seni baġışlaya Cebbār-ı cihān
Bir gün ola kim ola nā-geh öñinden güẕerüñ

16 Ol o gündür kim ola ḳona şu kürsī-i ḳażā
Göre Ḥaḳ cürm ü cināyātını bunca ṣuverüñ

17 Biñ ayaḳ bir ayaḳ üstinde ṭura bunca zamān
O muṭavvel güni Ḥaḳḳ ėde senüñ muḫtaṣaruñ

18 Sen baġışla ṣuçını ḫalḳ-ı cihānuñ cānā
Aça gül gibi senüñ ḳalbüñi bād-ı seḥerüñ

19 Ḥad ururken birine sögmiş ᶜÖmer ḥażretine
Urmamış ayruḳ aña ᶜadlini gör sen ᶜÖmerüñ

20 Dėdi ol urduġum Allâh içün idi evvel
Bu benüm nefsüm içündür dė ḲULOĠLI ḫaberüñ

254

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[2574]

يس ۞ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ۞ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۞ عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ۞ تَنزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۞
لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ[2575]

[2572] 13: —A
[2573] *kirāmin berer* (كِرَامٍ بَرَرَةٍ): “Şerefli ve sadık olanların (Abese, 80/16).”
[2574] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M
[2575] يس ۞ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ۞ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۞ عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ۞ تَنزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۞ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ: “Yâ Sîn. (Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur’an’a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin. Kur’an, ataları uyarılmamış, bu yüzden de gaflet içinde

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –

1 Dėr yā Muḥammed biz seni bu ḫalḳa rehber eyledük
Ḳurʾān ḥaḳı-çün bilmiş ol mürsel peyāmber[2576] eyledük

2 Olduñ ṣırāṭ-ı müstaḳīm üzre ḥaḳīḳāt yā nebī
Yaᶜnī risālet taḫtına seni muḳarrer eyledük

3 Ḳurʾānı indürdük saña taᶜzīz ile tarḥīm[2577] ile
Tā kim kitābu'llâh olup elüñde defter eyledük

A178[b] 4 Şol ḳavmi inẕār ėtmege saña belāġ ėtdük beyān
Hem anlara ḳılup neẕīr[2578] daḫı muẓaffer eyledük

5 Bu ehl-i Mekkeyi işit hīç bir dīne ṭapmaz idi
Bunlar idi hep müşrikīn işlerini şerr eyledük

6 Evlād-ı İsmāᶜīl idi andan beri hīç enbiyā
Bunları daᶜvet ėtmemiş bu sözi ezber eyledük

7 Büt-ḫāne idi Mekke dėr biñ yıl tamām ėy müttaḳī
Yazduḳ tevātürler ḫaber-nāme kebūter[2579] eyledük

8 Biz enbiyānuñ ḳalbini nāzük yaratduḳ cümleden
Kendümüze mirʾāt ėdüp bir arı cevher eyledük

9 Ceẕb eyleyüp ḫalḳı çeker ḥaḳdan yaña Ḥaḳdan yaña
Kim biz anuñ sözlerini kibrīt-i aḥmer eyledük

M159[a]-R130[b] 10 Ṭūṭī gibidür enbiyā dėrler mis̱āl aña işit
Vaḥy-i mübīni biz aña dėr şehd ü şekker eyledük

11 Bu dünyede dāᶜī olup ḫalḳı Ḥaḳa ḳınduralar[2580]
Daḫı melekleri biz aña cümle leşker eyledük

12 Dünyāda ḳılduḳ ḥaḳ nebī ṣāḥib-saᶜādet anları
Hem daḫı ᶜuḳbāda yine bir ulu server eyledük

---

olan bir kavmi uyarman için mutlak güç sahibi, çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir (Yâsîn, 36/1-6)."

[2576] Nüshalarda "peyġamber" şeklinde yazıldığı halde vezin gereği "peyām" okunmuştur.

[2577] tarḥīm: tarḥim M

[2578] neẕīr: neẕir M

[2579] ḫaber-nāme kebūter: ḫaber-nāme-i kebūter M

[2580] ḳınduralar: ḳandururlar M

13 Dėr ḳavmüñ üzre biz seni inẕār içün ḳılduḳ neẕīr
Senüñ sözüñ ṭutmayana yarın ne işler eyledük

14 Hem dėdi Rabbü'l-ʿālemīn seni beşīr ėtdük bugün
Seni seveni uçmaġa daḫı mübeşşer eyledük[2581]

15 Bir ḳavm idi bu müşrikīn ābā vü ecdādında hīç
Görmemiş idi enbiyā biz seni manẓar eyledük[2582]

16 Anuñ içün inkār ėdüp bunlar seni redd ėtdiler
Günbed gibidür dilleri seni müdevver eyledük

17 *Ḳavseyn*[2583] ėdüp cānā senüñ ince kemān ebrūlaruñ
Hem leyletü'l-İsrā olan ṣaçuñ muʿamber eyledük

18 Bir ḳaṭredür andan ḥayāt şol kevs̱eri vėrdük saña
Kim leblerüñ yāḳūtını ḳand-ı mükerrer eyledük

19 Ṣaḥrā-yı şerʿ içre senüñ ḳaddüñ durur serv ü çenār
Ṭūbā ya Sidre'l-müntehā yā anı ʿarʿar eyledük

A179[a] 20 ḲULOĠLI ol Bār-ı Ḫudā buyurdı Ḳurʾān ḥaḳḳı-çün
Nehc-i nübüvvetde seni mürsel peyember eyledük

255

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[2584]

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا[2585]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün
– – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –/ – – ᵕ –

1 Yazmaġa Ḳurʾān şerḥini biñ böyle defterler gerek
Yāre peyām iletmege cānā kebūterler gerek

[2581] mübeşşer eyledük: müyesser eyledük R
[2582] 15: —A
[2583] *Ḳabe ḳavseyn* (قَابَ قَوْسَيْنِ): "(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9)."
[2584] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü: —A, M
[2585] وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا: "Hamd, çocuk edinmeyen, mülkte ortağı olmayan, zillet ve âcizliğin gerektirdiği bir yardımcıya ihtiyacı bulunmayan Allah'a mahsustur" de ve O'nu tekbir ile yücelt (İsrâ, 17/111)."

2 Dėdi Ḫudā-yı lem-yezel dė yā Muḥammed sen bunı
Elḥamdü li'llâhi'l-leẕī[2586] bu söze sükkerler gerek

3 Eyle Ḫudādur ol İlâh ėtmez hīç evlād ittiḫāẕ
ᶜÖmren o tezvīc istemez dėmez ki dilberler gerek

4 Ehl ü ᶜayālden ol İlâh dė-kim münezzehdür bugün
Dėmez ki ᶜömren ol Ḫudā zülf-i muᶜamberler gerek

5 Yoḳdur şerīk ü hem naẓīr milkin yalıñuz żabṭ ėder
Arż u semāyı yaradur dėmez ki dülgerler gerek

M159[b] 6 Hem yoḳdur aña bir velī ėde taṣarruf Ḫālıḳı
Yoḳdur bunuñ gibi kelām mānend-i cevherler gerek

7 Tekbīr ėdüñ taᶜẓīm ėdüñ dėyü buyurdı Lā-yenām
Aᶜvān u enṣār istemez dėmez ġażanferler gerek

8 Bu bir muᶜaẓẓam ḫānedür ḫuddāmıdur emlāk anuñ
Bu bir ulu kāşānedür kim buña serverler gerek

R131[a] 9 Bu bir ulu[2587] dükkān olur bu bir yüce eyvān olur
Bu bir mükerrem kān olur buña ne gevherler gerek

10 Bu ḳavl-i Ḥaḳ Sübḥān imiş bu bir ᶜaceb ᶜünvān imiş[2588]
Bu bir ulu meydān imiş buña ḳatı erler gerek

11 Bu bāġ-ı vaḥdāniyyetüñ içinde kimdür seyr ėden
Sünbüller ile yāsemin hem daḫı ᶜarᶜarlar gerek

12 Kim buña māyil gibidür gizli mesāᶜil gibidür
Altun ḥamāyil gibidür pes buña zergerler gerek[2589]

13 Bu bezm-i ᶜālīdür ḳatı şemsü'l-meᶜālidür ḳatı
Sen dėme ḫālīdür ḳatı çün misk-i ezferler gerek

14 Añla bu mūy-ı mā-sivā saña kesel vėrür meded
Bāzār-ı Mīnā gibidür bu başa berberler gerek

[2586] *Elḥamdü li'llâhi'l-leẕī* (الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي): "Hamd, o Allâh'adır ki... (İsrâ, 17/111)."
[2587] ulu: yüce A
[2588] ᶜünvān imiş: eyvān imiş R
[2589] 12: —A

A179[b] 15 Bu rāh-ı ḥacc içre eger sen ʿazm ėderseñ yalıñuz
Lāzım durur ola delīl kim buña rehberler gerek

16 Her kim bu ṣadra ehl ola bile ḥaḳīḳat yolını
Ol şehdür aña gėymege altunlu efserler gerek

17 Mevlāyı nā-geh bulmaġa cümle cihāna ṭolmaġa
Bu yolda ġaltān olmaġa biñ cān-ıla serler gerek

18 Ḥaḳḳuñ görüp āyātını bī-ḥadd ü bī-gāyātını
Anuñ kemāl-i ẕātını bilmege mehterler gerek

19 Cān-ı cihānı yaḳmaġa ṣu gibi olup aḳmaġa
Fānī cihāndan çıḳmaġa ġāyet ulu derler gerek

20 Bīnā olup aç gözlerüñ ʿarż ola saña yüzlerüñ
ḲULOĠLI senüñ sözlerüñ yazmaġa defterler gerek

256

يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ[2590]

Mefʿūlü/mefāʿīlün/mefʿūlü/mefāʿīlün

– – ᴗ / ᴗ – – – / – – ᴗ / ᴗ – – –

1 Ḥaḳḳında dėdi Mevlā ol Aḥmed-i Muḫtāruñ
Bu āyeti indürdi dilde ola eẕkāruñ

M160[a] 2 Var imiş ezel añla içinde münāfıḳlar
Mekke vü Medīnede Muhācir ü Enṣāruñ

3 Dilleri ile anlar īmāna gelürlerdi
Ḳalbleri ėdüp iʿrāż bu deñlü günehkāruñ

4 Bu ḥāline anlaruñ ġamgīn[2591] oluben Aḥmed
Gücine gelüp dėdi ol ḥażret-i Cebbāruñ

5 Bu āyeti indürdi tesliye bula ḫāṭır

[2590] يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ: "Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla 'inandık' diyenler (münafıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin (Mâide, 5/41)."

[2591] ġamgīn: ġamgin M

Şāẕ ola göñülcügi o lebleri gül-nāruñ

6 Bu āyet ile göñli tesellī olup bir dem
Güşāde olup ḳalbi o maṭlaᶜ-ı envāruñ

7 Dėdi aña yā Aḥmed ḥüzn eylemegil aṣlā
Musāraᶜat üzere olduġına küffāruñ

R131[b] 8 Dilleri ile anlar dėrler idi āmennā
Öñinde ḳılup iḳrār sen zülf-i semenzāruñ

A180[a] 9 Göñülleri īmāna gelmemiş idi ᶜömren
Sen rūz-ı ḳıyāmetde gör ḥālini füccāruñ

10 Ėy şāh-ı rüsül dėdi *lā-yaḫzünek*[2592] ol Allâh
Şol vaḳt-i televvünde olur ise efkāruñ

11 Ḳalbüñe eger ḫannās īġvā vėre şol sāᶜat
Sen ana melūl olma Ḥaḳdur çü mededkāruñ

12 Seni sū-i ḫāṭırdan ṣaḳlaya bugün Allâh
İşletmeye ol fiᶜli ᶜafv ola her evzāruñ

13 Egerçi bu nefsüñ dėr ruᶜūnet ėde cānā
Ḥaḳḳ ola saña ḥāmī örte seni Settāruñ

14 Melekler ėde irsāl ḳalbüñe senüñ ol-dem
Nefsüñ dėye elinden tiz ḳulumı ḳurtaruñ

15 Rivāyet ėder rāvī buyurdı Resūlu'llâh
Ḳalbe gelen evzārı bağışlaya Ġaffāruñ

16 Buyurdı-ki yā Aḥmed ḫüzn eyleme anlardan
Ben ṣaḳlayıcaḳ seni kim ola ṭalebkāruñ

17 Yarlıġar ise Rabbüñ seni kim ᶜaẕāb eyler
Ḫışm eylese ger Allâh kim ola hevādāruñ

18 Ẓāhir ola ger bāṭın āfāt ile ᶜāhātdan
Rabbüñ seni ḫıfẓ eyler Cibrīl ola ġamḫˇāruñ

[2592] Vezin gereği "*lā-yaḫzünek*" okunan ifadenin doğrusu "*lā-yaḫzünke*"dir. *lā-yaḫzünke* (لَا يَحْزُنْكَ): "...seni üzmesin (Mâide, 5/41)."

M160[b] 19 Şol ḳula ėden yardım Rūḥu’l-ḳudüs olsaydı
Kim ṭura aña ḳarşu kim bile ne miḳṭāruñ

20 Ḳurʾānu ʿaẓīmü’ş-şān ḳadrini neden bildüñ
ḲULOĠLI neden geldi bārī dile güftāruñ

257

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ[2593]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

1 Kelām-ı lā-yezālına naẓar ḳıl imdi Mevlānuñ
Nice taḳdīr ėder ehlin gözet Firdevs-i aʿlānuñ

2 Buyurdı Ḥaḳ teʿāle’llâh Muḥammed Muṣṭafāsına
Ne resme ḫāṭırın gözler Ḫudā ol ḳaşı ṭuġrānuñ

A180[b] 3 Ḥaḳuñ dār-ı rıżāsına tedāḫül eyleyen ḳullar
Saña ḳılmasa istiʾẕān ʿaceb-mi ehl-i ʿuḳbānuñ

4 Pes Allâha olar īmān getürse görmeden seni
Teveccüh ėtse dergāha ḳosa milkini dünyānuñ

5 Dėseler āḫiret ḥaḳdur ḳurılur ʿarṣa-i maḥşer
Ḫuda bir gün bozısardur ṭınābın çetr-i mīnānuñ

6 Ne bu yėr ḳala ne gökler ü ne ay u güneş ḳala
Ne ḳala sebʿa seyyāre çöze ʿıḳdın S̱üreyyānuñ

7 Ki bu īmān ile anlar mücāhid olsalar fi’llâh
Ve hīç çekmeseler anlar ġamın imrūz u ferdānuñ

R132[a] 8 Olar māl ile nefs ile Ḥaḳuñ yolında dürişse
Yolındadur olar bil-kim bugün cennāt-ı Meʾvānuñ

9 Bulardan hīç senüñ aṣlā nigāhuñ olmasa dėdi
Şu Rabbüñ bilür aʿlemdür ḳamusın sırr-ı iḫfānuñ

10 Kim olsa Ḥaḳ ṭarīkinde mücāhid fī-sebīli’llâh

[2593] لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ: “Allah’a ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmekten geri kalmak için senden izin istemezler. Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları çok iyi bilendir (Tevbe, 9/44).”

ʿAlīmdür ḥażret-i Bārī bilür aḥvālin etḳānuñ

11 Elā ėy maʿşer-i İslām resūline bilüñ Allâh
Ki ḥaḳḳında buyurmışdur bu sözi ehl-i taḳvānuñ

12 Budur kim ol zamān içre ḳabāyil cemʿ olurlardı
Ġazālar eyleyüp maḫfī ṣaḥābı Faḫr-ı eşyānuñ

13 Budur yā ṣoñına anuñ işāret eyleyüp Allâh
Ėde ṣoñra gelen ümmet kim is̱bātın bu daʿvānuñ[2594]

14 Ya öñüñde ya ṣoñuñda senüñ dėr ya Muḥammed Ḥaḳ
Bulısar ümmetüñ künhin ki-bu ism ü müsemmānuñ

15 Gelüp ṣıdḳ-ıla īmāna mücāhid olalar nefse
Cihād-ı ekber oldur kim kese ʿırḳını ehvānuñ[2595]

16 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī yolında çünki cān vėrdi
Girüp ol cennet-i ʿAdne bėlini ḳucdı ḥavrānuñ

17 Ne deñlü var-ise gizlü bilür Ḥaḳ ehl-i taḳvāyı
Bize Ḳurʾān yėter ḥuccet beyānıdur bu fehvānuñ

18 Cihānuñ naḳşına baḳma göñül sen āḫiret gözle
Elüñ çek dāmenin ṭutma bugün kemḫā vü dībānuñ

A181[a] 19 Dürüş Ḥaḳ yolına dāyim ḳamu māl-ile nefs-ile
Elüne girse-de ṭutma ṣaḳın emlāki Dārānuñ

20 Nuḳūş-ı esfeli terk ėt gözüñ yum evvel ü āḫir
ḲULOĠLI görmek isterseñ cemālin yüce Mevlānuñ

258[2596]

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ[2597]

[2594] A'da 19. beyit olarak kaydedilmiştir.
[2595] M'de buradan (15. beyitten) itibaren 259. manzumenin 7. beytine kadar olan kısım yaprak kopması sebebiyle eksiktir.
[2596] 258: —M
[2597] الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ: "Onlar, Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozan, Allah'ın korunmasını emrettiği bağları

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ger ezelden var ise dergāha īmānuñ senüñ
Ḳurtılup oldı muḳarreb[2598] ḥażrete cānuñ senüñ

2 Kim bu bāzār içre ṣıdḳ ister Ḫudā incü gibi
Bunda geçmez ėy ḫᵛāce laᶜl-i Bedaḫşānuñ senüñ

3 Māl-ıla sen leşkere aldanma olur tārumār
Bozılup bir gün ṭaġılur ulu dīvānuñ senüñ

4 Ġarra olma şöhretüñ cānā firīb eyler seni
Zīr ü zeber olısar altunlı ḳaftānuñ senüñ

5 Şol bahāra aldanup ḳalma eser bād-ı ḫazān
Ṭolısar zāġ u zaġan bir gün gülistānuñ senüñ

R132[b] 6 Yine geldük söze Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm içre işit
Ne buyurmışdur kim ol devletlü sulṭānuñ senüñ

7 Dėdi anlar naḳż ėdeler ᶜahdini baᶜde'l-mis̱āḳ
Yā Muḥammed diñlemeyüp emr ü fermānuñ senüñ

8 Emr-i maᶜrūf nehy-i münker ḳılmasa anlar dėdi
Bozsalar ifsād ėdüp āyīn ü erkānuñ senüñ

9 Rūz-ı maḥşer olısarlardur[2599] ḳamusı ḫāsirīn
Zīra irşād ėtmedi anları Ḳurᵓānuñ senüñ

10 Yā münāfıḳ ḥaḳḳına ine ya mürted ḥaḳḳına
Yā budur dünyāda ẓālim añlaya[2600] şānuñ senüñ

11 Bī-namāz olup oruc ṭutmaya ḥacc ėtmeyesin[2601]
Ẓulm ile meşhūr ola ol[2602] ad-ıla ṣanuñ senüñ

A181[b] 12 Māl u milküñ ġaṣb ile cemᶜ olmış ola dünyāda
Āteş ola āḫiret şehrinde eyvānuñ senüñ

(iman, akrabalık, beşerî ve ahlâkî bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimselerdir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir (Bakara, 2/27)."
[2598] muḳarreb: muḳarrer A
[2599] olısarlardur: olısardur A
[2600] añlaya: añla A, R
[2601] ėtmeyesin: ėtmeye A
[2602] ol:şol R

13 Maḳᶜad u menzilgāhuñ ola ser-ā-pā ḳaᶜr-ı nār
Daḫı zaḳḳum olısardur yėyecek nānuñ senüñ

14 Sen bu derdüñ çāresin gözle gel imdi dāᵓimā
Yā bu emrāża ne ola bārī dermānuñ senüñ

15 Bir ᶜamel ḳıl Ḥaḳḳa yarar daḫı ḫalḳa yarasun
Eylük ile añıla dillerde destānuñ senüñ[2603]

16 Ḥaḳ ḳatında żāyiᶜ olmaz dėdi ecra'l-muḥsinīn
Ne ḳadar olursa ḫalḳ üstüne iḥsānuñ senüñ

17 Dāmen-i ḥablü'l-metīni ṣaḳın elüñden ḳoma
Tā zebānīler yarın ṭutmaya dāmānuñ senüñ

18 ᶜÖmr ile māla ṭayanma ṣu gibi aḳar hemān
Kim ecel bir gün ṭutar cānā girībānuñ senüñ

19 Girüben ḳaᶜr-ı zemīne cāyuñ ola maḳbere
Niçe yıllar ḳara ṭopraḳ ola yorġanuñ senüñ

20 Yā ola nār-ı cehennem yā ola bāġ-ı behişt
Ėy ḲULOĠLI ḳanda vara ᶜāḳıbet cānuñ senüñ

259

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2604]

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۞ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۞ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۞ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۞ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ[2605]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Ḥaḳ buyurmışdur kelāmında kim ol aṣḥāb-ı fīl[2606]
Kaᶜbetu'llâh ḳaṣdına gelmiş olup ḫor u zelīl

[2603] 15: —A
[2604] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —R
[2605] أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۞ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ۞ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۞ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۞ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ: "Rabbinin, fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü kuşlar gönderdi. Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi (Fîl, 105/1-5)."
[2606] İlk altı beyit, yaprak eksikliği dolayısıyla M'de bulunmamaktadır.

2 Dėdi Rabbüñ n’eyledi aṣḥāb-ı fīle yā ḥabīb
Görmedüñ mi dėdi Ḳurᵓān içre aña ol Celīl[2607]

3 Şol Yemende Ebrehe nāmında bir beg var-idi
Yapdı bir mescid kim ᶜĪsā dīnine olup delīl

4 Kaᶜbeye teşbīh ėdüp bir ᶜālī bünyād eyledi
Bir kenīse eyledi olmaya aḳrān aña bil

R133[a] 5 Rūm u Şām cümle Yemen milkine tenbīh eyledi
Dėdi varmañ Kaᶜbeye bunda gelüñ ibn-i sebīl

A182[a] 6 İştihār u iᶜtibār-ıla pes ibṭāl eyleye[2608]
Tā ki ḥürmet bulmayup unutula Beyt-i Ḫalīl[2609]

M161[a] 7 Ehl-i Mekkeden biraz kimse çün aña vardılar
Bir rivāyetde çü bāzirgān idi anlar ḳalīl

8 Ḳondılar ol mescidüñ dīvārına od yaḳdılar
Pes olar göçdi ṣabāḥ esdi bu kez bir ḳatı yėl

9 Yaḳın idi-kim anuñ dīvārını āteş ṭutar
O kilīse cümleten yandı ṣanasın bir fetīl

10 Ėrtesi ṣordı suᵓāl ėtdi bu ḥāli pādişāh
Ḳāfile gelmiş ḳonup yaḳmış ocaḳ ḳılmış rezīl

11 Dėr ki ḳandan dėdiler hep Mekke ehlidür gelen
Dėdi ben de Kaᶜbeyi yıḳmaġa ėdeyüm raḥīl

12 Yüz biñ ᶜasker aldı biñ fīl ile Kaᶜbe ḳaṣdına
Geldi ol ẓālim anı vīrān ėde ḳılup sefīl

13 Meger ol yıl yüklü idi anası Muḥammedüñ
Kim ana karnında idi işit ol ḫayru’l-ḳabīl

14 Çekdiler fīlleri kim anı ḫarāb eyleyeler
Fīller ayaḳlamaġa ḳorḳdı-kim olalar ᶜalīl

[2607] Görmedüñ mi dėdi Ḳurᵓān içre aña ol Celīl: Ne yapdı görmedüñ mi dėdi Ḳurᵓān içinde ol Celīl A
[2608] eyleye: eyledi A
[2609] unutula Beyt-i Ḫalīl: örtüle ol Beyt-i Ḫalīl R

15 Vardı ʿAbdü’l-Muṭṭalib dėdi filüñ ḳulaġına
Bir rivāyetde ki gökden gelmiş idi Cebreʾīl

16 Bu keşākeşde iken fīller ile leşker hemān
Ḥaḳ ebābīl ḳuşların irsāl ėdüp bī-ḳāl u ḳīl

17 Şöyle minkārında anlaruñ ufacuḳ ṭaşcuġaz
Var-idi kim āteş-i siccīl içinden key s̱aḳīl

18 Her birin bir ādemüñ anuñ bıraġup başına
Cümlesi anuñ ḳırıldılar pes oldılar ḳatīl[2610]

19 Şol evi kimdür ḫarāb ėden ola ıssı Ḫudā
Anı ḥıfẓ eyler kim Allâh aña olmışdur kefīl

20 Pes bu deñlü ḫalḳı ḳıldı anda çiynenmiş giyāh
Öldügi ṭursun ḲULOĠLI Ḥaḳ ḥużūrında ḫacīl

260

A182b

يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَالَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ۞ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا[2611]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

1 Pes ol gün pāy-ı küffāra ṭaḳıla āteşīn engāl
Boyunlarına hem oddan[2612] zebānīler ḳoya aġlāl

2 Sürüyüp yüzi üstüne oları atalar nāra
Ola her bir zebānīnüñ muḳarrer pençesi[2613] çengāl

M161b 3 Bulara vėrmeyüp mühlet ʿaẕāba başlaya anlar
Çevireler kebāb-āsā yüzinüñ üstüne her ḥāl

R133b 4 Buyurdı Ḥaḳ teʿāle’llâh o gün nār-ı cehennemde

[2610] ḳatīl: ḳalīl M; fetīl A

[2611] يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَالَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ۞ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا: “Yüzlerinin ateşte bir yandan bir yana döndürüleceği gün, ‘Keşke Allah’a ve Resûl’e itaat edeydik’ diyecekler. Yine şöyle diyecekler: ‘Ey Rabbimiz! Biz önderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik de bizi yoldan saptırdılar.’ (Ahzâb, 33/66-67).”

[2612] oddan: otdan M, R

[2613] pençesi: niçesi A, R

Yüzi üstüne küffārı oda eyleyeler idḫāl

5 Göre bu ḥāli kāfirler dėyeler bārī ne_olaydı
İṭāᶜat eylemekde biz ki ėtmeye idük ihmāl

6 Ḥaḳuñ emrine fermānber olayduḳ dünyāda bārī
Bize olmaz idi aṣlā cihāna olmasaḳ meyyāl

7 Nebīler geldi çün bize iṭāᶜat eylesek aña
Bizi yaḳar mıdı ṭamu bizi ḳılur mıdı ishāl

8 Ne_olaydı dėyeler anlar biz Allâha resūline
İṭāᶜat ėtmiş olayduḳ ki ḳahr ėtmezdi ol Faᶜᶜāl

9 Eger Ḥaḳḳuñ resūlinüñ sözini diñleyeydük biz
Bugün görmez idük nārı zebānī olmayup ᶜaccāl

10 Dėyeler Rabbenā bu biz ulularımuza uyduḳ
Bize sādāt olanlar çün bizi eylediler iḍlāl

11 Rivāyetdür ki buyruldı ḳamu nās pādişāhınuñ
Dīni üzre olur dėmiş ki dėnilmiş-durur aḳvāl

12 Ki yaᶜnī bir vilāyetde[2614] ulular her ne işlerse
Bu ḫalḳ aña göre işler ḳılurlarsa nice efᶜāl

13 Dėyeler Rabbenā bizi ulularımuz azıtdı
Biz anı ṭoġrı yol ṣanduḳ meger anlar imiş ḳattāl[2615]

14 Ḥaḳuñ fermānını ṣıduḳ nebīye uymaduḳ bu biz
Biri birimüze uyduḳ n'ėdelüm bir bölük cühhāl

15 Bize bu māl ile ṣıḥḥat cihān içinde mekr oldı
Biri birini azıtdı ḳamu aḳrān ile ems̱āl

A183[a] 16 Zebānīler dėyeler kim resūli görmedüñüz mi
Size inmedi mi Ḳurʾān ḫuṣūṣan sūre-i Enfāl

17 Niçün Ḥaḳḳuñ kitābına īmān getürmedüñüz siz
Dėyeler māniᶜ olurdı bize eşġāl ile emvāl

[2614] vilāyetde: rivāyetde A, R
[2615] 13: —A

18 Büyük olancalarımuz faḳīrleri ögütlerdi
Ki dönmeñ dīnüñüzden siz dėyüp ėderler idi ḳāl

19 Zebānīler cehennemde buları çevire fır fır
Çü yalvarduḳça söz geçmez nedür bilmez olar imhāl

M162[a] 20 ḲULOĠLI nār-ı kübrādan ḥaẕer ḳılur iseñ ẓāhir
İṭāᶜat eyle Allâha resūline ḳılup iclāl

261

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2616]

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا
عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ[2617]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Gūş-ı cān ile ḳulaḳ ṭut ḥażret-i Ḳurᵓāna gel
İster iseñ maġfiret ol raḥmet-i Raḥmāna gel

2 Buyurur Ḫallāḳ-ı ᶜālem şol ṣaḥābe ḥaḳḳına
Sen daḫı anlarcılayın ṣıdḳ-ıla īmāna gel

R134[a] 3 Şol Muhācirīn ü Enṣār kim muḳaddem anları
Ẕikr ėder Rabbü'l-ᶜulā bu şemᶜe sen pervāne gel

4 Sābiḳūn u evvelūn anlardur aḳdem geldiler
İşbu īmān bezmine sen-de göñül mestāne gel

5 Hicret ėtdiler diyārın terk ėdüp Allâh içün
Sen-daḫı şevḳına anlaruñ çü yana yana gel

6 Hem Medīne ehli anlardur kim Enṣār oldılar
Yardım ėtdiler Resūle sen bu ad u ṣana gel

7 Daḫı anlar kim olara ṭābiᶜ oldı ṣıdḳ ile

[2616] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R
[2617] وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ: "İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır (Tevbe, 9/100)."

Dėyü buyurdı Ḫudā sen ᶜafv ile ġufrāna gel

8 Ḥaḳ ḳatında cümlesi merḥūm u maġfūr oldılar
Bunlara ėdüp tetebbuᶜ sen der-i iḥsāna gel[2618]

A183b 9 Rāżī olmışdur bulardan ol Ḫudā-yı lem-yezel
Daḫı anlar Ḥaḳdan erżā[2619] oldılar bu kāna gel

10 Vaᶜde ḳıldı anlara heşt-i behişti ol İlâh
Müʾmin olup cān u dilden cennet-i Rıḍvāna gel

11 Anlaruñ-çün[2620] şöyle taᶜdīd[2621] eyleyüp ḥāżırladı
Seyr-i ṣoḥbet[2622] ḳıl temāşā bāġ ile bostāna gel

12 Eyle cennet kim anuñ içinden aḳar ṣuları
Teşne-leb ḳalma dilā sen çeşme-i ḥayvāna gel

13 Pes muḫalled olalar içinde anuñ tā ebed[2623]
Gözleyüp Ḥaḳḳuñ kelāmın bu ulu seyrāna gel

14 Buyurur fevz-i ᶜaẓīm bu resmedür Bār-ı Ḫudā
Sen daḫı ṣarrāf iseñ bu dürr-ile mercāna gel

M162b 15 Bu cihān-ı bī-vefāda[2624] ėy göñül aldanma sen
Görmege dōstuñ cemālin ᶜAdne müştāḳāne gel

16 Şol firāş-ı ġaflet içinde nice bir yanasın
Ėrmege saᶜy eyle şol öñce giden kervāna gel

17 Düşmege cehd eyleme dāyim menāhī baḥrine
Naḳd-i varuñ vėr bugün binmege keştībāna gel[2625]

18 Ṭut ṭarīḳ-i Muṣṭafāyı şerᶜe ḫidmetkār olup
Sen daḫı dāḫil olıgör meẕheb-i Nuᶜmāna gel

[2618] der-i iḥsāna gel: dār-ı iḥsāna gel   R
[2619] erżā: rāżī   R
[2620] Anlaruñ-çün: Anlar içün   R
[2621] taᶜdīd: taḳdīr   A, R
[2622] Seyr-i ṣoḥbet: Seyr-i ṣıḥḥat   R
[2623] muḫalled olalar içinde anuñ tā ebed: olalar muḫalled içinde tā ebed kim anuñ   A; muḫalled olalar cennet içinde tā ebed   R
[2624] bī-vefāda: bī-beḳāda   A, R
[2625] Bu beyit R’de 19. sırada kaydedilmiştir.

19 Ol Ḥakīm ü Lem-yezelden derdüñe iste devā
Düş firāş-ı āh u zāra derdüñe dermāna gel

20 Dü cihānda bulmaḳ isterseñ eger fevz ü reşād
Ėy ḲULOĠLI ḳulluḳ ile ol ulu Sübḥāna gel

262

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2626]

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ۞ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ[2627]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Saña senden ṣıġınuram rūz u şeb ėy Ẕü'l-celāl
Ḳalbe vesvās-ı şeyāṭīn eyledükçe intiḳāl

2 Ben kim olam sen bunı telḳīn ėdesin Aḥmede
İşbu sözi dė dėyüp ḳılasın aña imtis̱āl

A184[a]-R134[b] 3 Hemz-i şeyṭān ola ol girüp ḳulūba vesvese
Vėre kim eyleye ol dil ᶜālemīne iştiġāl

4 Dė-ki bunlardan ṣıġınuram saña yā Rabbenā
Dāyimā dilüñde olsun işbu rūḥānī maḳāl

5 Kim bunı taᶜvīz içün indürdi gökden Cebreᵓīl
Yā Muḥammed dėyeler anı nisā ile ricāl

6 Pes bu āyet ḫāṭıruñdan gitmesün dāyim senüñ
Ḥaḳ saña ᶜavn eyler ise olısar ḳalᶜ-ı cibāl

7 Evvel āḫir Lā-yezāle ṣıġınup sen bunı dė
Ḳalmasun aṣlā żamīrüñde senüñ hīç ḳīl ü ḳāl

8 Çıḳa efkār-ı şeyāṭīn ṭola efkār-ı Ḫudā
ᶜĀlem-i ḳalbi ėde ḫālī Kerīm ü bī-zevāl

9 Sen bu virdi dāyimā ėy[2628] dil ferāmūş eyleme

[2626] teᶜālā: —M
[2627] وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ۞ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ: "De ki: 'Ey Rabbim! Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım. Ey Rabbim! Onların benim yanımda bulunmalarından da sana sığınırım.' (Mü'minûn, 23/97-98)."

Ḳalmaya tā kim derūnuñ içre şeyṭān-ı ḫabāl

10 Dė-ki yā Rabbī gėce gündüz saña ṣıġınuram
Hemz ü ġamzından şeyāṭīnüñ eyā şīrīn cemāl

M163[a] 11 Kim bulardan ben saña dāyim temennā ėderem
Nā-tüvānam yā İlâhī isterem senden mecāl

12 Leşker-i şeyṭānı ḳalbümden benüm sür yā Ġanī
Naṣr u ᶜavnüñ baña yoldaş eyle ḳılma pāymāl

13 ᶜĀlem-i ḳalbi taṣarruf eyledi ḥizb-i hevā
Üştür-i cānum ṭutup gider meded rāh-ı ḍalāl

14 Ḥizb-i Raḥmānī baña senden ėrişmezse eger
Bu derūnum kişverin ayaḳlaya cünd-i melāl

15 Ger baña senden ėrişürse şu yardım yā İlâh
İki ᶜālem ḫalḳı üşse eyleyümezler cidāl[2629]

16 Ger beni sen ḫor u zār ėtmek murād eyleyesin
Kimse vėrmez ẕerre deñlü baña ᶜömren[2630] inmihāl

17 Āb-ı feyż-i raḥmetüñ enhārın aḳıt yā Ġanī
Cān u dil eyleye tā kim içüp anı iġtisāl

18 Ḫār u ḫāş-ı dünyevī efkārı sür gitsün yine
Leşker-i vesvās aña girmege pes olsun muḥāl

A184[b] 19 Bāġ-ı ḥikmet güllerinden çoḳ ḳaranfil aşlasun[2631]
Bāġbān-ı dest-i ḳudret rūḥ u ḳalb olup sifāl

20 Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ teᶜālādan temennā ḳıl yüri
Dünyāyı silsün derūnuñdan ki zīr-i destmāl[2632]

263

Ḳāle'llâhu teᶜālā celle şānühü:[2633]

[2628] ėy: dė M
[2629] 15: —A; R'de 19. sırada kaydedilmiştir.
[2630] ᶜömren: aṣlā A, R
[2631] aşlasun: aşlayup M
[2632] destmāl: peştmāl A; peşmāl R

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ۞ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ
مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ[2634]

Mefʿūlü/mefāʿīlün/mefʿūlü/mefāʿīlün
– – ᴗ / ᴗ – – – / – – ᴗ / ᴗ – – –

1 Buyurdı Teʿāle'llâh eyle sözine iclāl
Ḳurʾān-ı ʿaẓīmi gör bizüm-çün ėdüp inzāl

2 Şol vaḳt meleklere emr eyledi dėr Rabbüñ
Ben ḫālıḳam[2635] insānı ėdiserem istikmāl

R135[a] 3 Ṣalṣāl ile mesnūñdan ol ḫalḳ-ı beşer ḳılmış
Muṣavver ėdüp cismin bulunmaz aña ems̱āl

4 Yaʿnī ḳurumış balçıḳ insān ola ṣūretde
Ādem yaradan ḫalıḳ benem dėdi *min-ṣalṣāl*[2636]

5 Taḫmīr ėdüp insānı tesviye bulur vaḳtā
Berāber olup eller gözler ile her eşkāl

6 Ḳulaḳlar olup çüft çüft ḫatm oldı ḳamu aʿżā
Yėrlü yėrini buldı her ʿużvı anuñ her ḥāl

M163[b] 7 *Sevveytühū*[2637] buyurdı anı o Ḫudā bi'ẕ-ẕāt
Şol muṣḥaf-ı evvelde gelmiş aña ḳutlu ḳāl

8 Buyurdı *nefaḫtü fīh rūhī*[2638] aña nefḫ ėtdi
Melāʾike eyledi pes görüp aña iḳbāl

9 Melekler ėdüp secde mescūd-ı melek oldı
Esmāyı Ḫudā aña bildürdi ʿale'l-ikmāl

10 Şol aḥsen-i ṣūretde yaratdı Ḫudā anı
Bu deñlü kemālāta maẓhar düşer ol fi'l-ḥāl

[2633] Ḳāle'llâhu teʿālā celle şānühü: —M, R
[2634] وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ۞ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ: "Hani Rabbin meleklere, 'Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin' demişti (Hicr, 15/28-29)."
[2635] ḫālıḳam: ḫālıḳın M; ḫalıḳīn R
[2636] *min-ṣalṣāl* (مِنْ صَلْصَالٍ): "...kuru çamurdan (Hicr, 15/28)."
[2637] *Sevveytühü* (سَوَّيْتُهُ): "Onu düzenledim (Hicr, 15/29)."
[2638] *nefaḫtü fī-hi rūhī* (**نَفَخْتُ فِيهِ** مِنْ رُوحِي): "Onu şekillendirip **içine ruhumdan üflediğim** zaman onun için saygıyla eğilin (Sâd, 38/72)."

11 Cennetde ḳılup süknā luṭf ėtdi aña Allâh
Melekler ėdüp taᶜzīm eylediler isticlāl

A185[a] 12 Olmaya niçün taᶜẓīm ḳudret eli ile Ḥaḳ
Taḫmīr ėdüben anı rūḥını ḳılur īṣāl

13 Şol-dem-ki gelüp rūḥı cismine anuñ girdi
Aġsırdı ve ḥamd ėtdi iẓhār ola mā-fi'l-bāl

14 Rāżī oluben Allâh ḥamdini livā ḳıldı
Bāzār-ı hüviyyetde ḥamd oldı aña dellāl

15 Ḥaḳḳ Ādeme ögretdi her şeyʾüñ o dem adın
Ḳılmamaḳ içün anı melekler o dem pāmāl

16 Ḥavvā ile çüft ėtdi cennetde ḳodı anı
Hep aña ḳılup ikrām eylediler istiḳbāl

17 Ne ṣordısa melekler bir bir o cevāb ėtdi
Ol-deñlü vėrüp fehmi Ḥaḳ anı ḳılur ifḍāl

18 Uyurken o vaḳt Ādem Ḥavvāyı yaratdı Ḥaḳ
Uyandı görüp anı oldı aña ol meyyāl

19 Melekler anuñ adın ṣordılar anı bildi
Ḳıldılar aña taḥsīn naḳl ėtdüm ᶜale'l-icmāl

20 ḲULOĠLI anuñ Allâh evladı ḳılup bizi
Hem Aḥmed-i Muḫtārı eyledi bize irsāl

264

فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ۞ إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ۞ قَالَ يَاإِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا
تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ۞ قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ۞ قَالَ
فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ[2639]

[2639] فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ۞ إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ۞ قَالَ يَاإِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ۞ قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ۞ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ: "Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler. Ancak İblis, saygı ile eğilenlerle beraber olmaktan kaçındı. Allah, 'Ey İblis! Saygı ile eğilenlerle beraber olmamandaki maksadın ne?' dedi. İblis dedi ki: 'Ben, kuru bir çamurdan,

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün
– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

R135[b] 1 Çün secde ḳıldı Ādeme cümle melekler lā-muḥāl
İᶜrāż ėdüp İblīs o dem ḳılmadı secdeye menāl

M164[a] 2 Vārid olup geldi ḫiṭāb dėr secde niçün ėtmedüñ
İblīse ḳahr ėdüp dėdi bu sözi pes ol Lā-yezāl

3 Ne_oldı sana kim sen-daḫı olmaduñ ol-dem sācidīn
Dile gelüp vėrdi cevāb dėr ėy Ḥakīm-i bī-zevāl

4 Ben Ādeme yā Rabbi dėr secde niçün ėdiserem
Ṭopraḳdan anı ḫalḳ ėdüp yaratduñ idi iştiġāl

5 Anı çanaḳçı ṭopraġı gibi çamurdan eyledüñ
Soñradan ėtdüñ nefḫ-i rūḥ vėrmem aña ben iḥtimāl[2640]

A185[b] 6 Kim bir rivāyetde dėnür var idi aᶜvānı anuñ
Bile bu deñlü biñ melek ḳılmadılar bile menāl

7 Bunlara ḳahr ėtdi Ḫudā āteş hüveydā oldı bes
Yaḳdı ser-ā-pā anları eyledi cümle pāymāl

8 Pes gėrü emr ėtdi Ḫudā cümle melāʾik ḳıldı hep
İblīs arada çekdi baş ḳılmadı emre imtis̱āl

9 Ḥaḳḳ anı recm ėtdi hemān sürdi behiştden çıḳarup
Ḫor u ḫacīl oldı bu kez söyleyimedi hīç maḳāl

10 Oldı o cennetden cüẕā ḳaldı yalıñuz anda pes
Başladı feryād ėtmege bildi-kim işledi vebāl

11 Dėdi İlâhī bārī sen ḥaşre dek öldürme beni
Tā kim ben Ādem oġlını azdurayum rāh-ı ḍalāl

12 Geçdi duᶜāsı Ḥażrete ḥaşre dek ölmez diridür
Hergiz benī Ādem ile ėder pes o ceng ü cidāl

13 Rūz-ı cezāya dek hemīn ṣaġdur kim o aġlar yürür
Gülmez ḳıyāmet günleri olunca ol yürür melāl

şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem.' Allah, 'Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun.' dedi (Hicr, 15/30-34)."

[2640] 5: —A

14 Bu deñlü ḫidmet ḳılduġı oldı hebā-ender-hebā
Gör ṭāliᶜ-i nā-şādını çıḳmadı aña ḳutlu fāl

15 Ol ḥażret-i Ḥaḳḳa anuñ var idi key taḳarrubı
Bir kez emīr ṣımaġ-ıla ḳatında oldı bī-mecāl

16 Şol kāse-i zerrīn ile içer iken ol Selsebīl
Şimdi pes ol Ġıslīn içre çanaġıdur eski sifāl

17 Rıḍvān ile cennetde ol ḫāzin iken tā rū-be-rū
Şimdi cezīre içredür siñer yürür rūbeh mis̱āl

18 Göge yaḳīn varıncaġaz melekler od atar aña
Her nereye varsa bu kez yaḳar anı nār-ı Celāl

M164[b] 19 Menzīli durur mezbele cennetler idi bir zamān
Vīrānelerde oturur nereye vardı sūᵓ-i ḥāl

20 Lā-ḥavle dė çün sen delim gelmeye şeyṭān-ı racīm
ḲULOĠLI bul ḳalb-i selīm yarlıġaya ol Ḥaḳ teᶜāl

265

A186[a]

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ[2641]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

R136[a] 1 Gūş-ı cān ile göñül bu sözi diñle ᶜibret al
Pīr-i Kenᶜānuñ elin öp oġlı gibi himmet al

2 Sen daḫı Yūsuf gibi derd ü belāya ṣabr ḳıl
Tā ki bāzirgān-ı ᶜışḳa ṣatılup bir ḥuccet al

3 Ḳaḥṭ olup Kenᶜān ilinde Mıṣra geldiler meger
Yūsufuñ ḳardaşları gel sen olardan minnet al

4 Gördi on bir kişidür bildi birisi kendünüñ
Ata ana bir ḳarındaşıdur andan şefḳat al

[2641] وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ: "Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin'i yanına bağrına bastı ve (gizlice) 'Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzülme' dedi (Yûsuf, 12/69)."

5 Çaġırup tenhāsına aldı ve kendin bildürüp
Dīde-i ḳalb ile nāẓır ol hem andan daᶜvet al

6 Dėdi aña ben senüñ ḳardaşuñam bir ḫoşça baḳ
Ḥaḳ teᶜālā baña luṭf eyledi cānā şöhret al

7 Ben cefā ėtsem gerek anlara ṣaḳın ḳorḳma hā[2642]
Kim ne ḳıldılar olar baña bilürsin ḥaşmet al

8 Baña anlar işlemişler idi dürlü intiḳām
Pes bularuñ fiᶜli kār ėtdi bu cāna ḥasret al[2643]

9 Vėrdi buġday anlaruñ yüki tamām oldı yine
Keyl[2644] ṣaḳladı yüküñ içinde bir ḫoş ᶜillet al

10 Rāvīler eydür ol ölçek idi yāḳūt naşrapa
Şöyle kim zī-ḳıymet idi sen-de bundan ḳıymet al

11 Ḳodı ol ḳardaşınuñ yükine kim evvel aña
Dėmiş idi şöyle bir iş ėdiserem ḥikmet al

12 Kārbāndur pes revān oldı vü gitdi yolına
Ḳaldı az serḥadd-i Mıṣrı geçmege sen ḳıllet al

13 Ḥażret-i Yūsuf bularuñ ṣaldı ardından yine
Çāvūş u bevvāb u ḫādim leşkerinden kes̱ret al

14 Daᶜvet ėdüp dėdiler anlara yā ehl-i kārbān*
Pādişāhuñ ölçegi gitmiş-durur tiz ricᶜat al

M165[a]-A186[b] 15 Dönderüp bunları bir bir yüklerin aradılar
Geldiler kim İbni Yāmin yükine[2645] sen nevbet al

16 Buldılar yükinde anuñ Yūsuf alup[2646] ḥabs ėdüp
Sāyirini ṣalıvėrdi enbiyādan sünnet al

17 Dīn-i İbrāhīmde her kimde uġurluḳ bulına
Anı ḳul eyler imiş ṣāḥib-metāᶜ bil ᶜādet al

[2642] hā: sen A, R
[2643] ḥasret al: ġayret A; ġayrāt al R
[2644] Keyl: Kīle R
[2645] yükine: milkine A, R
[2646] alup: aldı A, R

18 Ḳaldı Būnyāmin[2647] Mıṣırda gitdiler ḳardaşları
Āh u vāh ile bular fürḳat içinde şiddet al

19 Kim ne ḳılur ise bulur dünyā dāru'l-intiḳām
Ėtdügi kimseye ḳalmaz gör bu ḥāli ṣanᶜat al

20 Ėy ḲULOĠLI kārbān-ı ġam gelür geçer hemān
Ḳalb-i insān şāh-ı rehdür sen bu ḥāle ᶜibret al

266

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ[2648]

Feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūl

˘ – – / ˘ – – / ˘ – – / ˘ – – / ˘ –

R136[b] 1 Eger diker iseñ şerīᶜat bāġında nihāl
Bu nehr-i ḥaḳīḳatden alup bugün aña ṣal

2 Hevā-yı hüviyyete tebdīl ėdegör hemān
Ki saᶜy eyle tā kim gücüñ yetdügince mecāl

3 Ḳaṣāvet çeküp ġamm yėme bu dünyā içün
Senüñ rızḳuñı kim ḳayırmışdur ol Lā-yezāl

4 Ḥaḳuñ buyruġından ṣaḳın çıḳmayup ṭaşraya
Ziyān ėtmeyesin ki bāzār-ı maḥşer[2649] bu ḥāl

5 Eger Ḥaḳḳı tahḳīḳ bilürseñ bugün sen nedür
Hep inzāl olanlaruñ emrini [ṭut] lā-miṡāl

6 Şunı kim Ḫudā indüre vaḥy ile Aḥmede
Anı sen yėrine getürmezseñ ḳılursın vebāl*[2650]

7 Fenāyı degişme beḳāya meded zinhār*[2651]
Ḳılagör beḳā milkine gitmege iştiġāl

[2647] Būnyāmin: Bū-yāmen/Bu yāmen? R
[2648] وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ: "Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir (Mâide, 5/44)."
[2649] Metinde "maḥşerde" şeklinde olan kelime vezin gereği "maḥşer" şeklinde okundu.
[2650] Mısra, "*Getürmezseñ anı yėrine ḳılursın vebāl*" şeklinde okunurak vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2651] Mısra, "Fenāyı degişme beḳāya [be]-zinhār meded" şeklinde okunarak vezindeki aksaklık giderilebilir.

8 Beḳāyı ṣatun al fenāyı vėrüp ėy göñül
Göresin girüp cennetüñ içine sen cemāl

A187[a] 9 Buyurmış-durur kim kelām-ı ḳadīminde Ḥaḳ
Bu āyet kim inzāl olup indi yėre menāl[2652]

10 Şu kim emrümi dėr yėrine getürmeye ol
Benüm ile [ol] ėtmiş olur dem-ā-dem cidāl

M165[b] 11 Dėr Allâhuñ inzāl ėdüp gönderdügini şu kim*[2653]
Çü ḥükm eylemese Ḫudā buyruġını maḳāl[2654]

12 Ki ḫüsrān ėre āḫiretde ola ḫāsirīn
O vaḳtin ėrişe anuñ ḥāṣılına zevāl

13 Ḥaḳuñ ḥükmini ḳoya kim kendünüñ yüride
Aña ḫışm ėde āḫiretde Ġanī Ẕü'l-celāl

14 Şu ḥākim kitābuñ ḳoya dėr bugün ḥükmini
Ėde rüşvet alup o ḥükmi bilā-ihtimāl

15 Ḫasāret çeken ol-durur kim sever dünyāyı
Ki rüşvet alurdı işit sen anı māh u sāl

16 Dėdi rūz-ı maḥşer ola ol kişi ḫāsirīn
Anuñ-çün-ki dünyāda olmışdı_o dāl

17 Şu rüşvet ki icrā-yı ḥaḳ içün alına dėdi*[2655]
Aña dėnmedi rüşvet [almaḳ] gör ėy ehl-i ḥāl

18 Aña dėndi rüşvet ki ḥaḳḳı [ol] ibṭāl ėde
Ḥaḳuñ buyruġı yėrine gelmeye intiḳāl[2656]

19 Kim ibṭāl ėde ol Ḫudā buyruġını tamām
Beḳāda liḳāyı o görmeyiser ibtiẕāl

20 ḲULOĠLI gözet sen Ḥaḳuñ emrini dāyimā

[2652] menāl: mis̱āl A, R
[2653] Mısra, "Şu gönderdügini dėr Allâhuñ inzāl ėdüp" şeklinde okunarak vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2654] 11: —A
[2655] Nüshalarda "ḥaḳ içün" şeklinde yazılan ibare "ḥaḳ-çün" okunarak vezindeki aksama giderilebilir.
[2656] Buyruġı: buyurduġı A, M

Dilerseñ bulasın ṣoñ ucı bu deñlü kemāl

267

R137[a] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2657]

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ۞ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ[2658]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Yā İlâhī sen bizi ol ᶜālem-i envāra ṣal
Raḥmetüñ deryāsı boldur cennet ü enhāra ṣal

2 Pes buyurduñ kim şular ṣıdḳ-ıla īmān getüre
Bu metāᶜ-ı varuñı şol aṣṣılu bāzāra ṣal

3 Tā kim Allâha Resūle āḫiret milkine hem
Mecmaᶜ-ı *ḳālū belā*'da[2659] nuṭḳuñı iḳrāra ṣal

A187[b] 4 Sen meleklerine Allâhuñ kitābına daḫı
Ṣıdḳ-ıla īmān getüreni sen ol Cebbāra ṣal

5 Pes bulardan ṣoñra ol-kim[2660] işleye ṣāliḥ ᶜamel
Gözleyüp Ḥaḳḳuñ kelāmın sen seni ebrāra ṣal

6 Ol-durur ṣāliḥ ᶜamel añla bugün ėy muttaḳī
Kim namāz ėde oruc ṭuta özüñ ol kāra ṣal

M166[a] 7 Āşiyān-ı ġaflet içre olmayup murġ-ı hevā
Ol bugün murġ-ı behiştī kendüñi ṭayyāra ṣal

8 Ḥacc ėdüp vėrmek zekātı hem ġazā ėtmek durur
Zāviye-i ᶜışḳ içinde özüñi esrāra ṣal

[2657] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M

[2658] إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ۞ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ: "Şüphesiz, iman edip salih amel işleyenler için içlerinde ebedî kalacakları Naîm cennetleri vardır. Allah, (bu konuda) gerçek bir vaadde bulunmuştur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir (Lokmân, 31/8-9)."

[2659] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."

[2660] ol-kim: bil-kim M

9 Hem daḫı ḫayrāt ėdüp iḥsān ėde bu ḫalḳa sen
Ol ḳapuda gėce gündüz nefsi ḫidmetkāra ṣal

10 Bir rivāyetde teheccüd ḳılmaḳ aᶜlādur ḳatı
Sen bu işden fāriġ olma ḥażret-i Settāra ṣal

11 Gel bu ḥāle iᶜtibār ėtme eyü ḥāle dürüş
Tā seḥerlerde tażarruᶜ ḳıl dil istiġfāra ṣal

12 Bu ᶜameller işleyenüñ dėdi cennāt-ı Naᶜīm
Sen daḫı cānuñ Hümāsın evc-i maᶜnīdāra ṣal

13 Yaᶜnī cennāt-ı Naᶜīm içinde niᶜmet çoḳ-durur
Cānı rummān u enār engūr ile gül-nāra ṣal

14 Şol fevākih kim bu dünyāda ne dürlü var ise
Biñ o deñlüdür pes anda bu dil-i bīmāra ṣal[2661]

15 Ḫālidīn ola bular bu cennet içre dėdi Ḥaḳ
Kim muḫalled ḳalalar imdi gözüñ dildāra ṣal

16 Ḫavf u ḫaşyet olmaya cennetde ḥüzn ü ġam hemān
Ḥūrīlerle oturasın gel naẓar ruḫsāra ṣal

17 Vaᶜdesi gerçekdür Allâhuñ bilā-şek şübhesiz
Gūş-ı cānuñ sen-de cānā nükte-i Ġaffāra ṣal

18 ᶜİzz ü hikmet ıssıdur şāhā işit ol Lā-yezāl
Bu derūnuñ gel bināsını sen ol miᶜmāra ṣal

19 Ėy göñül gel Lā-yezālüñ ḥükmine rām ol bugün
Ḳo bu fānī ᶜālemi kendüñi sen ol şāra ṣal

A188[a] 20 Ẓulmet-i süflīde ḲULOĠLI ᶜaceb var mı işüñ
Dünyāyı ḳo cism ü cānı ᶜālem-i envāra ṣal

268

R137[b] Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2662]

[2661] 14: —A
[2662] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى ۞ فَقُلْنَا يَاآدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا
يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى[2663]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Uyma nefse ėy göñül ḳılma beḳāyı pāymāl
Uyma şeyṭāna ėdersin ol liḳāyı pāymāl

2 Derde düşüp ėtmese şol-kim ṭabībe ser-fürū
Ėder āḫir ol kişi tā kim devāyı pāymāl

M166[b] 3 Dünyāda fermān-ı Ḥaḳḳa eylemeyen imtis̱āl
Ḳılısardur ʿāḳıbet evc-i rıżāyı pāymāl

4 Bezm-i ġamda şol-ki nevrūz-ı ṣabāyı çalmaya
Ḳıldı ḳānūn-ı ezelde her nevāyı pāymāl

5 Āsumān-ı şerʿ içinde kim-ki pervāz eyledi
Ḳılmadı ol şöyle dīn-i Muṣṭafāyı pāymāl

6 Ḥaḳ teʿālā dėdi vaḳtā kim meleklere dėdük
Secde ḳıluñ Ādeme ėtmeñ ḳażāyı pāymāl

7 Yaʿnī maḳṣūdum benüm budur sözümi ṭutasız
Ḳılmayasız cümleñüz emr-i Ḫudāyı pāymāl

8 Cümlesi secde ḳılup emrin Ḫudānuñ ṭutdılar
Birisi ḳılmadı anda bu recāyı pāymāl

9 Secde ḳılmadı pes İblīs Ḥaḳdan iʿrāż eyledi
Kendü kendüye ḳılurken bed-duʿāyı pāymāl

10 Tesbīḥ ėdinmemişdi ol laʿnet ki Ḥaḳḳuñ emrini
Kim ṣır ise anuñ üstüne ėde revāyı pāymāl

11 Böyle dėrken gėrü Ḥaḳḳuñ emrini ṣıdı hemān
Eyledi ʿizzet ḳılacaḳ yėrde cāyı pāymāl

12 Ḥaḳ teʿālā biz dėdük dėr imdi yā Ādem işit

[2663] وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى ۞ فَقُلْنَا يَاآدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى:
“Hani meleklere, ‘Âdem için saygı ile eğilin’ demiştik de, İblis’ten başka melekler hemen saygı ile eğilmişler; İblis bundan kaçınmıştı. Biz de şöyle dedik: ‘Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis), sen ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun.’ (Tâhâ, 20/116-117).”

Düşmenüñdür bu senüñ ėt bu cüdāyı pāymāl

A188[b] 13 Hem daḫı şol ḫātūnuñ Ḥavvānuñ oldı düşmeni
Sözini diñlemeñ ėdüñ nā-sezāyı pāymāl

14 Sizi cennetden çıḳarmazdum eger bu olmasa
Hep size ögretdi bu ėdüñ şeḳāyı pāymāl

15 Buña uyduñuz benüm emrümi siz de ṣıduñuz
İmdi ḳıluñ siz bugün bu āşināyı pāymāl

16 Düşmeniñüzdür ikiñüzüñ-de dėdi Lā-yezāl
Eyleñüz bunuñ sözinden ibtidāyı pāymāl

17 Diñledüñüz emrini bunuñ benüm emrüm ḳoyup
Ėtdüñüz cennet içinde şol ṣafāyı pāymāl[2664]

18 Ne_olduñuz buġday aġacına ṭamaᶜdār olduñuz
Ḳılduñuz bunca laṭīf aᶜlā ġıdāyı pāymāl

19 Şimdi bu rūy-ı zemīn üzre gezersiz ḫor u zār
Eyledüñüz çünki Sidre'l-müntehāyı pāymāl

M167[a]-R138[a] 20 Ėy ḲULOĠLI nefs ü şeyṭāna be-zinhār uymaġıl
Ḳılmayasın tā kim is̱r-i rehnümāyı pāymāl

269

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ[2665]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Ehl-i şirke pek ᶜaẕāb ėde Ḫudā yevmü's-suʾāl
Çekeler nār-ı cehennemde cefā yevmü's-suʾāl

2 Dėdi anlar kim cihān içinde kāfir oldılar
Göreler anlar ᶜaẕāb-ıla belā yevmü's-suʾāl

3 Kāfire gele ḳatı aᶜmāli çirkīn şekl ile

[2664] 17: —A
[2665] الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ: "İnkâr edenler için çetin bir azap vardır. İman edip salih ameller işleyenler için ise bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır (Fâtır, 35/7)."

Ṭamudan baña olısar rehnümā yevmü’s-suʾāl

4 Ṭola aġlāl-ı selāsil anuñ eṭrāfı dėmiş
İsteye derdine çāre her yaña yevmü’s-suʾāl

5 Ṭutalar anı zebānīler süriyü süriyü
Olalar dürlü ʿaẕāba mübtelā yevmü’s-suʾāl

6 Vėreler ḳaṭrān gėyesüler gėye egnine ol
Daḫı zaḳḳūm aġacındandur ġıdā yevmü’s-suʾāl

7 Oġul atadan ḳaça biri birinden aḳrabā
Dėyeler kāş olmayayduḳ āşinā yevmü’s-suʾāl

A189[a] 8 Her birine kendü nefsi ḳayusı ola hemān
Dėye sürüñ ṭamuya Rabbü’l-ʿulā yevmü’s-suʾāl

9 Büsbütün dünyā hep altun ile olsa māl-a-māl
Vėrüp alaydı anı derde devā yevmü’s-suʾāl

10 Geleler bir bir ḥużūrına cevāba yürüye
Ḳona ʿadl içün o kürsiyyü’l-ḳażā yevmü’s-suʾāl

11 Ol cenāb-ı Ḥażretüñ öñine cānā her gürūh
Boynu baġlu gele bir bir eşḳıyā yevmü’s-suʾāl

12 Bu yaña geldük şular īmān getürmişler idi
Fevc fevc gele bu kez şol pārsā yevmü’s-suʾāl

13 Dünyāda anlar kim işlemiş idi ṣāliḥ ʿamel
Raḥmet-i Ḥaḳ[2666] bulalar çün enbiyā yevmü’s-suʾāl

14 Ümmetiyle gele her bir enbiyā Ḥaḳḳ öñine
Ḥaḳ teʿālā ėde anlara ʿaṭā yevmü’s-suʾāl

15 Maġfiret vėre olara vėre hem ecr-i ʿaẓīm
Hem şefāʿat eyleyiser Muṣṭafā yevmü’s-suʾāl

M167[b] 16 Ḫavf u ḫaşyet görmeye dėdi Ḫudā-yı lem-yezel
Ulu Allâhuñ ḳatında evliyā yevmü’s-suʾāl

17 Vėre anlara muraṣṣaʿ tāc ile hem ḥulleler

[2666] Raḥmet-i Ḥaḳ: Raḥmeti çoḳ R

Eyleyeler cennet içinde ṣafā yevmü’s-suʾāl

18 Vėre Ḥaḳ rıḍvān-ı ekber ḳoya ʿAdn uçmaġına
Anlaruñ ola behişt-i müntehā yevmü’s-suʾāl

19 Anlara aça ḫazāyin ḳapusını Lā-yezāl
Anlaruñ ola Naʿīm-i dilgüşā yevmü’s-suʾāl

R138[b] 20 Anlaruñ ayaġı ṭopraġını görse ẕerrece
Bu ḲULOĠLI ėder idi tūtiyā yevmü’s-suʾāl

270

Ḳāle’llâhu teʿālā:[2667]

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ۞ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ۞

لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ[2668]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ⏑ – –/ – ⏑ – –/ – ⏑ – –/ – ⏑ –

A189[b] 1 Ehl-i cennāta vėre yarın kerāmet Lā-yezāl
İmdi Ḳurʾān ile ḳılmışdur beşāret Lā-yezāl

2 Yėmek içmek şuġlına müstaġraḳ olalar tamām
Anlara inʿām ėde rūz-ı ḳıyāmet Lā-yezāl

3 Ol ḳadar rāḥat olalar kim behişt içre olar
Bunlara göstermeye ol-gün seḳāmet Lā-yezāl

4 Öñlerine gele envāʿ-i fevākih döşene
Nice gelmesün vėrüp idi saʿādet Lā-yezāl

5 Yėyeler rummānını engūrını almasını
Yėndügince ėrgüre anda ziyādet Lā-yezāl

6 Ḥaḳ teʿālā anlara vėre kerāmet ḫilʿatin
Vėre miḳdārınca anlara şefāʿat Lā-yezāl

[2667] Ḳāle’llâhu teʿālā: —M, R

[2668] إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ۞ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ۞ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ: “Şüphesiz cennetlikler o gün nimetlerle meşguldürler, zevk sürerler. Onlar ve eşleri gölgelerde koltuklara yaslanmaktadırlar. Onlar için orada meyveler vardır. Onlar için diledikleri her şey vardır (Yâsîn, 36/55-57).”

7 Hem olar ezvācı ile gölgelerde otura
Çün *erāʾik*[2669] dėyü ḳılmışdur ʿibāret Lā-yezāl

8 Şol erāʾik ola taḫtlar yā döşekler key laṭīf
Söykeneler bunlara ėde ḥimāyet Lā-yezāl

9 Ḳanda seyr ėderler ise bile yanınca gide
Anlaruñ şol fākihe ėde ʿināyet Lā-yezāl

10 Her ne kim eylerler ise ehl-i cennet iddiʿā[2670]
Anlaruñla biledür dėdi nihāyet Lā-yezāl

11 Vėrdi ol-denlü behişt ehline maḳṣūdın İlâh
Ḳılısar ol-gün işit ġāyet seḫāvet Lā-yezāl

M168[a] 12 Faḫr-ı ʿālem ḥażreti gire muḳaddem cennete
Vėrmiş idi kim aña bunda risālet Lā-yezāl

13 Anuñ ardınca giriserdür cinānā enbiyā
Bunlara vėre ki bu deñlü liyāḳat Lā-yezāl

14 Fevc fevc gire pes ümmet bula anda iʿtibār
Anlara īmān ile vėrmiş leṭāfet Lā-yezāl

15 Gelmiş idi ṣıdḳ-ıla İslāma bunlar dünyede
Hem naṣīb ėtmiş idi maḥżā ʿibādet Lā-yezāl

A190[a] 16 Kimisi aʿmāl ile bulmışlar idi cenneti
Kimine ḳılmış idi anda hidāyet Lā-yezāl

17 *Ḳābe ḳavseyn*'e[2671] ėrişdi kimi fażlu'llâh ile
Rūz-ı maḥşer kimine vėrdi nedāmet Lā-yezāl

18 Āşiyān-ı cennete ḳona şu rūḥ-ı ḳudsiyān
Tā ebed ėde pes anları selāmet Lā-yezāl[2672]

R139[a] 19 Dünyede vėrmiş idi kimisine ṣāliḥ ʿamel
Kimine vėrmişdi daḫı istiḳāmet Lā-yezāl

[2669] *erāʾik* (أَرَائِكِ): "...tahtlar (Yâsîn, 36/56)."
[2670] iddiʿā: dāʾimā R
[2671] *Ḳabe ḳavseyn* (قَابَ قَوْسَيْنِ): "(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9)."
[2672] 18: —A

20 Ėy ĶULOĠLI medḥ ḳıl ehl-i behişti rūz u şeb
Ḥürmetine anlaruñ vėre kerāmet Lā-yezāl

271

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ۝ أُوْلَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ
تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِّن سُندُسٍ
وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا[2673]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ehl-i īmān olan eyler şol beḳāya iştiġāl
Görmek[2674] ister Rabbini ėder liḳāya iştiġāl

2 Şol-ki īmān getüre Ḥaḳḳa ʿamel ṣāliḥ ḳıla
Eylemez o kimse dünyāda fenāya iştiġāl

3 Ol ʿibādet eyleyüp dergāha dāyim yalvarur
Āsiyāb-āsā ḳılur mı-kim hevāya iştiġāl

4 Şol ʿamel aḥsen ola biz anı żāyiʿ ḳılmazuz
Dėdi ḳıl sen cān-ıla Rabbü'l-ʿulāya iştiġāl

5 Ḍāriʿāne[2675] ḥażret-i dergāha aʿmāl eyleyen
Hīç ėder mi dünyāda milk ü bināya iştiġāl

6 Dėdi[2676] şol aḥsen ʿamel ėdenlerüñ-çün ol İlâh
Ėder anlar benüm ile merḥabāya iştiġāl

M168b 7 Müʾmin iseñ sen-de ėy dil eylegil ṣāliḥ ʿamel
Gėce gündüz şöyle is̱r-i enbiyāya iştiġāl

8 Anlaruñ-çündur dėdi *cennātu ʿAdnin*[2677] Lā-yezāl

[2673] إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ۝ أُوْلَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِّن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا: "Gerçek şu ki, iman edip iyi işler yapanlara gelince, elbette biz iyi iş yapanların ecrini zayi etmeyiz. İşte onlar için içlerinden ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine kurularak altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil giysiler giyeceklerdir. O ne güzel karşılıktır! Cennet de ne güzel bir yaslanacak yerdir (Kehf, 18/30-31)!"

[2674] Görmek: Göstermek A

[2675] Ḍāriʿāne: Ṣāriʿāne A

[2676] Dėdi: Daḫı A

[2677] *cennātu ʿAdnin* (جَنَّاتُ عَدْنٍ): "...Adn cennetleri (Kehf, 18/31)."

ʿĀḳıl iseñ eyle dār-ı müntehāya iştiġāl

9 Ḥaḳ teʿālā cennet-i ʿAdni senüñ-çün eylemiş
Niçün ėtmezsin şehā emr-i Ḫudāya iştiġāl

A190b 10 Eyle dār-ı münteha kim aḳar altından ṣular
Eyle lezẕetlü ṣular ėder ġıdāya iştiġāl[2678]

11 Cürʿalar vardur hep altundan gümişden esvire
Kāselerdür yaʿnī kim ėder ṣafāya iştiġāl

12 Hem vėre aḫḍar libāsı ehl-i cennāta Ḫudā
Her birisi ėdiser bir dilrübāya iştiġāl

13 Sündüs istebraḳ olısar ol libās-ı fāḫire
Ol-ḳadar vėriliser bay u gedāya iştiġāl

14 Yėyeler içeler anda gėyeler ol ṭonları
Eyleyüben cennet içre ittikāya iştiġāl

15 Ḥulle ṭonların gėyeler yėyeler hem içeler
Eyleyeler anda hep tāc u ḳabāya iştiġāl

16 Şol erāʾik üzere yaʿnī döşekler üstüne
Oturup eyleyeler bir ḫūb edāya iştiġāl[2679]

R139b 17 Dėdi Ḥaḳ *niʿme'ṡ-ṡevāb ve ḥasunet mürtefeḳā*[2680]
Cennet ehli ėdeler gelen ʿaṭāya iştiġāl

18 Ol ḥakīmāne bugün şol derd-i rūḥānī gözet
Eyleme ʿālemde cismānī devāya iştiġāl

19 Gel Burāḳ-ı berḳa baḳ kim cennet içre seyr ėder
Ḳılmaġıl bunda semend-i bād-pāya iştiġāl

20 Ėy ḲULOĠLI gözüñe alma nuḳūş-ı ʿālemi
Vėrmeye mirʾāt-ı dil rūy-ı rıżāya iştiġāl

[2678] ġıdāya iştiġāl: ṣafāya iştiġāl R
[2679] 16: —A
[2680] *niʿme'ṡ-ṡevābu ve ḥasunet mürtefeḳā* (نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا): "O ne güzel karşılıktır! Cennet de ne güzel bir yaslanacak yerdir (Kehf, 18/31)!"

272

Ḳāle’llâhu teʿālā:[2681]

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ۝ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا[2682]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Cennet içinde olısardur revāne Selsebīl
Aḳuben ḳarışa tā her bir mekāna Selsebīl

2 İçüreler ṣunalar şol cennet ehline anı
Aḳısar başdan başa bāġ-ı cināna Selsebīl

M169[a] 3 Kim içerse anı bir kere hīç ʿömren ṣuṣamaz
Ḳatı leẕẕetler vėre ḳalb ü dehāna Selsebīl

4 Anı nūş ėden ṣafā bulur dehānı ter olur
Tā işāret ḳılur ʿömr-i cāvidāna Selsebīl

A191[a] 5 Şol leb-i dilber gibi vėrür bu cism ü cāna fer
Tāze ḳuvvetler vėrür her nā-tüvāna Selsebīl

6 Ṣu durur ammā be-ġāyet arıdur gūyā melek
Bulsa pervāz ėder uçar āsumāna Selsebīl

7 Āb-ı ḥayvān dėyü ẕikr olan pes andan teşnedür
Tā ḥayāt-ı cāvidān vėrür bu cāna Selsebīl

8 Kim içerse yañılup maḥşer ḫumārın defʿ ėder
Key ṣafā-baḫşdur gözet her teşnegāna Selsebīl

9 Bāġ-ı cennetde aḳar ol gėce gündüz ṭurmayup
Cennet içre ṭalar ol aḳmaz yabana Selsebīl

10 Gerçi Ḳurʾān içre nāmın anuñ añmışdur Ḫudā
Līk vaṣf ėtmek ile sıġmaz beyāna Selsebīl

11 Ölmez idi ḫalḳ içüp anı ilā-yevmi’l-ḳıyām
Ger aḳaydı yañılup işbu cihāna Selsebīl

[2681] Ḳāle’llâhu teʿālā: —M, R

[2682] وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ۝ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا: “Orada kendilerine, katkısı zencefil olan içecekle dolu bir kâseden içirilir. Orada bir pınar ki ona “Selsebil” adı verilir (İnsân, 76/17-18).”

12 İçeler hep ehl-i cennet anı maḫmūr olalar
Aḳa ravżāt içre her bir bōstāna Selsebīl

13 Gül-ʿizār-ı ʿāleme degmez idi bād-ı ḫazān
Aḳsa idi dünyede bu gülsitāna Selsebīl[2683]

14 Ḥūrīler eṭrāfın almışdur ṭarar ṣaçlarını
Şāne gibi ṭoḳınur[2684] ʿanberfeşāna Selsebīl

15 Aḳar ol kāşānelerden ṣanasın fısḳıyyedür
Görinüp gelür gider[2685] ġayb u nihāna Selsebīl

16 Yarın uçmaḳ[2686] içre anı kimse ḳalmaz hep içer
Kāselerden ṣunalar pīr ü cüvāna Selsebīl

R140[a] 17 Ol dehān-ı mübtelāya vėre sükkerden nişān
Ehl-i ḥikmet içiserdür nāzükāne Selsebīl

18 Kim bugün icrā-yı emru’llâh ėdüp ṣāyim ola
Yarın anlar içiserler[2687] ḳana ḳana Selsebīl

19 Hem vėriserler durur çoḳ çoḳ ṣalāt eyleyene
Nūş ėde ol daḫı anda kāmrāne Selsebīl

M169[b] 20 Kimine ṣunalar anda zencebīl-i ter-mizāc[2688]
Ėy ḲULOĠLI içen ėrer Lā-mekāna Selsebīl

273

A191[b]

كُلٌّ آمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلآئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ
رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ [2689]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

[2683] 13: —A
[2684] ṭoḳınur: ṭoḳınup A, R
[2685] Görinüp gelür gider: Görinür gelür geçer A; Görinür gelür gider R
[2686] uçmaḳ: uçmaġ R
[2687] içiserler: içiserdür R
[2688] ter-mizāc: tezāc? A, R
[2689] كُلٌّ آمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلآئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لاَ نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ: “Her biri; Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: ‘Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.’ Şöyle de dediler: ‘İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.’ (Bakara, 2/285).”

⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

1 Ḫudā vaḥy ile gönderdi bu deñlü enbiyā mürsel
Çü müʾmin oldı kim dėrse bugün ol merḥabā mürsel

2 Gelüp Ḥaḳdan ḫaber vėrdi ulu'l-ʿazm-i rüsül añla
Bir[2690] aġızdan dėdiler hep bilüñ vardur beḳā mürsel

3 Olara getüren īmān bugün İslāma dāḫildür
Dėse iḳrār ėdüp müʾmin be-küllī aṣdıḳā mürsel

4 Sürūş ile kitābına resūline īmān ister
Çü farḳ olmaz arasında tamāmet aḳrabā mürsel

5 Ḳarābet aña dėrler kim nübüvvetde ḳarābetdür
Ve gernī ṭīn olur zāyil velī bulmaz fenā mürsel

6 Biri birinden ayrılmaz ḳamusı ʿużv-ı vāḥiddür
Ṣanasın dīde-i cāna olupdur tūtiyā mürsel

7 Anuñ bir kimse baʿżına getürse ṣıdḳ-ıla īmān
Ve baʿżına getürmese aña vėrmez rıżā mürsel

8 Ḳamusı da berāberdür getür cümlesine taṣdīḳ
Biri birinden ėy ʿārif kim olmazlar cüdā mürsel

9 Cihāna gelüben şāhā ḳamusı gitdiler bir bir
Zamānında olurlardı bu ḫalḳa rehnümā mürsel

10 Ḳamusı vaḥy-ı Rabbānī getürüp eyledi daʿvet
İşit rūḥānī meclisde ki çalmışdur nevā mürsel

11 *Semiʿnā ve eṭaʿnā*[2691] pes dėyen anlardur Allâha
Ve hem İslāma gelmişdür bilürseñ ibtidā mürsel

12 Dėdiler maġfiret senden dilerüz yā İlâhī biz
Ve senden ibtidā bulduḳ sañadur[2692] intihā mürsel

13 Bu ḫalḳı Ḥaḳ yaratmadın ezel şehrinde bil cānā
Pes Allâh ile olmışdı tamāmet āşinā mürsel

[2690] Bir: Bu M
[2691] *Semiʿnā ve eṭaʿnā* (سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا): "İşittik ve itaat ettik (Bakara, 2/285)."
[2692] sañadur: saña dėr M

14 Gėrü dünyā sarāyında kim iḳrār ėden anlardur
Ki ḫaşyet eyleyüp Ḥaḳdan olurlar etḳıyā mürsel

A192[a] 15 Olaruñ cümlesin sevüp birini sevmemek olmaz
Ėderse bunı kim yarın ėde aña cefā mürsel

M170[a]-R140[b] 16 Oları sevse bir kimse gümān eylemese aṣlā
Ḳulūb emrāżına hergiz ėdiserdür devā mürsel

17 Bu esrār-ı ḥaḳīḳatden ḫaberdār ol gel ėy ʿārif
Ḳıla bu derdüñe yarın senüñ dürlü şifā mürsel

18 Nuḳūş-ı deyr-i dünyāda baş indürmediler hergiz
Pes el çekdiler eşyādan olupdur pārsā mürsel

19 Bugün bu lāşe-i dehre tenezzül ėtmediler hīç
Hemān evc-i hüviyyetde hep oldılar Hümā mürsel

20 ḲULOĠLI anlara īmān getür ṣıdḳ-ı derūn ile
Şefāʿat ėdeler yarın ḳıyāmetde saña mürsel

274

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2693]

وَكُـلاًّ نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاء الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءكَ فِي هَـذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ[2694]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün
– – ◡ / ◡ – – ◡/ ◡ – – ◡/ ◡ – –

1 Ġam-dīde olup gāhī o *mā-zāġ*-ı mükeḥḥal[2695]
Ġayret odına yanar idi gūyā ki ṣandal

2 Müşrikler aña eyledügi vaḳt cefāyı
Görinür idi Cibrīl aña ṣanki müşekkel

3 Nūrānī olup gelür idi ṣanasın insān

[2693] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M
[2694] وَكُـلاًّ نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاء الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءكَ فِي هَـذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ: "(Ey Muhammed!) Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir (Hûd, 11/120)."
[2695] *mā-zāġ* (مَا زَاغَ): "Göz (gördüğünden) **şaşmadı** ve (onu) aşmadı (Necm, 53/17)."

Getürür idi vaḥy ile ol āyet-i münzel

4 Dėr idi hemān saña degil işbu ʿalāmet
Senden ilerü gelmiş idi pes niçe mürsel

5 Ḳıṣṣa ėdüben cümlesinüñ saña beyānın
Vaḥy eyledi Ḥaḳḳ āyetini añla mufaṣṣal

6 Evvelde gelen cümleten aḫbār-ı resūli
Biz saña beyān eyledük efrādı mükemmel

7 Gūş eyleyüben anlaruñ aḥvālini cānā
Tā ḳalbüñ ola şöyle mücellā vü muṣayḳal

8 Anlara daḫı pes neler olmışdı selefde
Peyġamberine töhmet ėdüpdür niçe echel

A192[b] 9 Her ḳavmi işit ḳıldı nebīsine cefāyı
Ḳurʾān-ı ʿaẓīm anı saña eyledi mücmel

10 Ekrem-i rüsül çekdi belāyānuñ eşeddin
Eyledi seni ḥażret-i Ḥaḳ bil daḫı efḍal

11 ʿArş üzre seni daʿvet ėdüp oḳudı Allâh
Bu deñlü kelām ėtdi senüñ ile muḥaṣṣal

M170[b] 12 Ḳavseyne ḳarīn eyledi hem iki ḳaşuñı
Vechüñde yazup ḥażret-i Ḳurʾānı müselsel

13 Ṣaçuñı ḳılup daḫı senüñ leyletü'l-İsrā
Ḳurʾāna şebīh eyledi Ḥaḳḳ anı muṭavvel

14 Ḥaḳ saña ḳaçan gelse dėdi yaʿnī bu Ḳurʾān
Mevʿıẓa ėdin sen anı tā meẕheb-i Ḥanbel

R141[a] 15 Müctehid olup dīnüñe hep gire ulular
Her biri ola şöyle anuñ ekmel ü kümmel

16 Taḳsīm ėdeler naẓmı şol aṣḥāb-ı fetāvī
Dört meẕheb ėdüp her birisi olısar ecmel

17 Dört yol[2696] üzere oldı bu kez dīn-i Muḥammed

[2696] Dört yol: Dördi A; Dört meẕheb R

Beşinci yolı kim ṭuta ol pes olur esfel

18 Ẕikr ola dėdi mevᶜıẓa hem müctehidīne
Tā ṣoñra gelen gide aña gitdiler evvel

19 Allâhı seven kişilere dīn-i Muḥammed
Ol-deñlü ṣafā gelür işit gelmeyüp eṣḳal

20 Ėy şāh-ı rüsül saña dürūd ile taḥıyyāt
ḲULOĠLI ḳılur ṣubḥ u mesā yoḳ saña ems̱el

275

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2697]

اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ[2698]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Gel berü dāru'ş-şifāᵓu şükre cānā baṣ ḳadem
Bir gün alur yoluñı şol rehzen-i milk-i ᶜadem

2 Ḥaḳ saña vėrmiş iken māl-ı ġanāyim bu ḳadar
Ḳıl sen anuñ şükrini olmış iseñ ger muġtenem

A193[a] 3 Āl-i Dāvûda Ḫudā şükrini fermān eyledi
Ḥaḳ teᶜālānuñ murādınca ḳatı şükr-i etem

4 Az bulınur Ḥaḳ teᶜālānuñ şu şākir ḳulları
Şükr ėdenüñ şükri olmışdur defātirde raḳam

5 Şükr ile ḳıluñ ᶜamel dėdi Cenāb-ı Kibriyā
Gerçi azdur şükr ėden ḳullarımuz dėr der-ḥarem

6 Şükr odur kim Rabbisine şükr ėde bir ḳul hemān
Hīç arasın kesmeye her bārı vėrdükçe niᶜam

7 Şükr odur kim ḫālıḳına şükr ėde ṣubḥ u mesā
Bu vücūdı varlıġına rāżī ola fi'l-ḥikem[2699]

[2697] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā celle şānühü A, R
[2698] اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ: "Ey Davûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır (Sebe, 34/13)."
[2699] 7: —A

M171[a] 8 Naḳl olur [kim] Şeyḫ Cüneydden Kaᶜbeye varmış idi
Bir yėre geldiler anda bir alay ṣāḥib-kerem

9 Dėdiler şükri Ḫudāya pes nice ėtmek gerek
Her birisi söyledi bir dürlü söz kim Rūm ᶜAcem

10 Çünki nevbet düşdi söyleye Cüneyd ḥażretine
Mevc urup cūş eyledi işit o deryā-yı himem

11 Dėdi şükr oldur Ḫudānuñ vėrdügi niᶜmetleri
Maᶜṣıyet sermāyesi ėdinmeye ehl-i direm

12 Yaᶜnī saña vėrse erzāḳını Ḥaḳ mālā-yuᶜad
Nefsüñ arzusına ḫarc ėtme anı[2700] ėy muḥterem

13 Ger anı isrāf ėderseñ aña şükr eylememek
Olur işüñ ger dilüñ olsa idi şükre ḳalem

14 Şükri biñ kerre dilüñ ile çü tekrāren dėseñ
Fā᾽ide nedür saña olduḳça işüñ bunda kem

R141[b] 15 Şükr odur kim niᶜmetini Ḫālıḳuñ sen ėy ḫˇāce
Ġayra isrāf ėtmeyesin gėce gündüz dem-be-dem

16 Bir ḥikāyetde gelür kim ululardan birisin
Yırtmış idi bir peleng zaḫm urup aña bed-şiyem

17 Gördiler anı ki bir baḥruñ kenārında yatur
Dāyimā şükr eyler idi gėce gündüz ol ḫocam

18 Dėdiler aña muṣībet pes degildür şükre cāy
Şükri anuñ-çün ėderem dėr muṣībet geldi hem

A193[b] 19 Mübtelā-yı maᶜṣıyet olsam nice_olur idi ḥāl
Zīra geldi cisme ol vaḳtin ėrer cāna elem

20 Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳḳa şükr eyle hemīşe niᶜmetin
Yėyüp içersin Ḫudāvendüñ nedendür sana ġam

[2700] ėtme anı: anı ėtme R

وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيراً لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ[2701]

Kemā ḳāle'llâhü:

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ[2702]

Feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ –

1 Dem-be-dem sen-daẖı ẕikr ėt ulu Mevlāyı müdām
Ḳıl tefekkür dün ü gün dergeh-i aʿlāyı müdām

2 Dėdi Ḥaḳ ẕikr-i kes̱īr ile beni ẕikr eyleñ[2703]
Ḥaḳḳı ẕikr ėt bulasın cennet-i Meʾvāyı müdām

3 Ḳındurur ẕikrine ḳullarını ol Rabbü'l-ʿibād
Ẕikr ėdenler bıraġur zīnet-i dünyāyı müdām

M171b 4 Saña destūr ėde şol kendü kereminden İlâh
Niçü tekrār ėdemez bu dilüñ esmāyı müdām

5 Saña şol ẕikr-i şerīfini müyesser ėde Ḥaḳ
Gel anı gör bıraġup şöhret-i Dārāyı müdām

6 Şu kişiler ki bugün ẕikr ile muʿtād oldı
O yėter gözlemeyüp ġayrı temāşāyı müdām

7 Dėdi Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre beni ẕikr eyleñ
Ola kim ḳurtulasız añ ġam-ı ferdāyı müdām

8 Dėdi kim ḳurtulasız yaʿnī cehennemden o Ḥaḳ
Bulasız ecr-i ʿazīm ile müdāvāyı müdām

9 Ẕikr ėdüñ ḥażret-i Allâhı hemīşe ḳullar
Ėdesiz şām u seḥer Ḥaḳḳa temennāyı müdām

10 Devr ėdüp ḳıldı melekler şu Ḫudāyı eẕkār
Ki ṭavāf eyleyüben ʿArş-ı muʿallāyı müdām

11 Yine Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre Ḫudā-yı müteʿāl
Buyurur diñle sözin sen ḳo bu eşyāyı müdām

[2701] وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيراً لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ: "Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz (Cuma, 62/10)."
[2702] فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ: "Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım (Bakara, 2/152)."
[2703] eyleñ: eyleñüz M

12 Beni anuñ sizi ben-de añayım dėdi İlâh
İsmini dilde ṭutup ara müsemmāyı müdām

A194[a] 13 Añmaḳ oldur ki ḳılasın Ḥaḳa beş vaḳt namāz
Emrini ṣımayuben ḳoma bu sevdāyı müdām

14 Añmaḳ oldur ki Ḥaḳı eyleyesin istiġfār
Ẕikr ėdesin saña ol vėrdügi naʿmāyı müdām

R142[a] 15 O seni añduġı oldur ki ṣuçuñ yarlıġayup
Saña cennetde ėde menzil-i mes̱vāyı müdām

16 O seni anduġı oldur ki rıżāsını saña
Çü naṣīb eyler ise defʿ ėde belvāyı müdām

17 Sen anı anduġuñ oldur ki dilüñde ismi
Keştī-i ḳalb ile seyr eyle o deryāyı müdām

18 Sen anı añmaḳ odur kim şu Resūlüñ yolını
Ḳomayup gözleyesin zülf-i muṭarrāyı müdām

19 O seni añduġı oldur ki şifā vėre saña
Her maraż ṭutmış iken cismüñi eczāyı müdām

20 O seni[2704] añduġı oldur ki ʿadū ḳılsa ġulüv
Vėre nuṣret ḳıla yardım gör o Mevlāyı müdām

277

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2705]

M172[a]

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ[2706]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Ne buyurmışdur işit imdi bu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm
Böyle vaḥy oldı Ḫudādan bize bu naẓm-ı kerīm

2 Enbiyāya pes ḫiṭāb ėdüp Cenāb-ı Kibriyā

[2704] O seni: Ėy ḲULOĠLI R
[2705] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R
[2706] يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ: "Ey peygamberler! Temiz şeylerden yiyiniz ve iyi ameller işleyiniz. Doğrusu ben, sizin yaptığınız şeyleri tamamen bilirim (Mü'minûn, 23/51)."

İşbu resme söylemişdür Ḥaḳ kitābında ḳadīm

3 Buyurur çün Rabbü’l-ᶜizzet ėy gürūh-ı enbiyā
Yėñ içüñ eyü ṭaᶜāmı kim ḥelāl ola naᶜīm

4 Yėñ ṭaᶜāmuñ siz ḥelālin hem ḳıluñ ṣāliḥ ᶜamel
Hep sizüñ aᶜmāliñüzi pes görür bilür ᶜAlīm

5 Ṭayyibāt olan ṭaᶜāmı yėñ dėyü buyurdı Ḥaḳ
Yaᶜnī pāk ola ḥarām olmaya içinde saḳīm

6 Hem ḳıluñ aᶜmāl-i ṣāliḥ daḫı eyü işleri
İşleyü görüñ gėce gündüz hīç olmayup elīm

A194b 7 Enbiyā bir ḫüsrevāndur anlara leşker melek
Hem daḫı Nāmūs-ı Ekber oldı anlara nedīm

8 Kimi İbrāhīmdür anuñ kimisi Ādem Ṣafī
Kimisi ᶜĪsā_ibni Meryem kimisi Mūsā Kelīm

9 Anlara[2707] her kim iṭāᶜat eyler ise anlara
Menzil-i ġufrāna ėrgürdi oları ol Raḥīm

10 Her ki ṣıdḳ-ıla olara iᶜtiḳād eylemese
Olısardur rūz-ı maḥşerde olar ḫor u leʾīm

11 Şol-ki Allâhuñ kelāmına resūline bugün
Ṣıdḳ-ıla īmān getürmese olur odda muḳīm

12 Anları cān-ıla sevse dünyāda şol kimsene
Dögünür ṭaşlar-ıla ol vaḳt şeyṭān-ı racīm

13 Āḫiret bir gün durur kim māluñ evlāduñ saña
Nefᶜi yoḳdur hīç diler senden Ḫudā ḳalb-i selīm

14 Zīra ol gün işbu ölenler dirilür cümlesi
Ḥaḳ teᶜālā vaᶜde ḳılmışdur kim ol Muḥyī ramīm

R142b 15 Gül açılur gibi cümle yėr yüzinden çıḳalar
Dėdiler ṣubḥ-ı ḳıyāmetde ese bād-ı nesīm

16 Ol cenāb-ı Kibriyā nice diler ise ḳılur

2707 Anlara: Bunda A; Bunlara R

Zīra yoḳdur hīç şerīk aña vü mis̱lidür ʿadīm[2708]

M172[b] 17 Enbiyāya işbu resme eylemişdür ol ḫiṭāb
Şol ṭaʿām-ı ṭayyibātı yėñ içüñ olmañ vehīm

18 Ṭayyibātı dėdiler ancaḳ müfessirler ḥelāl
Yaʿnī kesb ile zirāʿat hem ticāret zer ü sīm

19 Bunlaruñ mā-dūnı cümle hep ḥarām olmış-durur
Meger ola ehl-i ṣanʿat işleye başmaḳ[2709] edīm

20 Ėy ḲULOĠLI yė ḥelāli işleyüp ṣāliḥ ʿamel
Ṭut Ḫudānuñ buyruġını böyle dėr naẓm-ı Kerīm

278

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2710]

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ[2711]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün
– – ᴗ / ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – –

1 Vaḥy ile gelüp Aḥmede ol Cibrīl-i ekrem
Bu āyeti gönderdi Ḫudā ʿazze ve cell hem

A195[a] 2 Dünyāda dėdi āḫireti sen-de ṭaleb ḳıl
Unutma dėdi daḫı naṣībüñi muḳaddem

3 İḥsān ėde gör saña Ḫudā ḳılduġı gibi
Artura daḫı ẕerre ḳadar eylemeye kem

4 Bāġī oluben yėrde ṣaḳın eyleme ifsād
Ger ister iseñ dünyāda olmaġa müsellem

5 Hem dėdi Ḫudā sevmez inan ehl-i fesādı

2708 16: —A

2709 başmaḳ: paşmaḳ A

2710 Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R

2711 وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ: "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez (Kasas, 28/77)."

Eyleme anı ister iseñ derdüñe merhem

6 Vėrecegini iste dėdi rūz-ı cezāda
Dīdārı imiş vėrecegi vech-i mükerrem[2712]

7 Ḥaḳ vėrecegi dėdiler insāna rıżādur
Hem daḫı liḳāsı durur elṭāfıdur elzem

8 Dünyāda saña vėrecegi daḫı naṣībüñ
Tābūt u kefen oldı unutma ki muḳassem

9 Anda şu kişi eylese Mevlā içün infāḳ
Ḥaḳ raḥmetine ġarḳ ėde deryā-yı muᶜaẓẓam

10 İḥsān ėdüñüz dėdi Ḫudā siz olanından
Ben size nice vėrdüm ise māl ile dirhem[2713]

11 Siz benüm içün māl u direm eyleñüz īs̱ār
Ben size nice ėtdüm ise pes dėdi aḳdem

M173[a] 12 Devletlülerüñ māl olur iḥsānı cihānda
Yoḳlu kişiler ėde Ḫudāsına ᶜamel hem

13 ᶜĀlimlere pes bu durur iḥsān ėde taᶜlīm
Bir ḥabbe ḳabūl eylemeye gelse cebel hem

R143[a] 14 Li'llâh oḳuda şöyle ki şākirdini üstād
Köçegini[2714] de almaya vėrürse cemel hem

15 Şākirdlerini şöyle sevüp ola muᶜallim
ᶜĪsāyı nice sever ise anası Meryem

16 Müstaġnī olup ola zehādetde berāber
Ecr almaya ol ṣanasın İbrāhīm Edhem

17 Meydān-ı fütüvvetde ola şöyle yegāne
Hīç kimse aña beñzemeye meger o Rüstem

18 Ḳılmaya daḫı vech-i arāżīde fesādı
Meşveret[2715] ėdüp bir işi işlemeye mübhem

[2712] 6: —A
[2713] 10: —A
[2714] Köçegini: Köşegini A, R

A195[b] 19 Ḥaḳ sevmez imiş dünyede şol ehl-i fesādı
Müfsid oluben olmayugör dünyede mülzem

20 ḲULOĠLI eger ister iseñ rāh-ı reşādı
Kimseye ṣaḳın dėmeyesin yā bu eyü kem

279

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle celālühü:[2716]

وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً[2717]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Rāh-ı ᶜışḳuñda senüñ kendümi şeydā eyledüm
Āh-ı serdüm[2718] rūzgār-āsā hüveydā eyledüm

2 Āsumān-ı ḥüsnüñe eşküm yėter dür-dāne-vār
Gūşvār-ı zülfüñe naẓm-ı S̱üreyyā eyledüm

3 *Ḳābe ḳavseyn*'e[2719] ėrelden gūşe-i ebrūların
Dīde-i *mā-zāġ*'uña[2720] cān-ı *ev ednā*[2721] eyledüm

4 Defter-i eşyāyı sildüm bu gözüm ḳanı ile
İşbu mirᵓāt-ı derūnum key mücellā eyledüm

5 Niçe yıl Ferhād-veş der-bend-i miḥnet bekleyüp
Güc-ile Şīrīn cemālüñ anda peydā eyledüm

6 Keştī-i cāna süvār olsam ᶜaceb-mi māh u sāl
Fürḳatüñden gözlerüm yaşını deryā eyledüm[2722]

7 Sūz-ı ḥasretle göñül tennūrı içre dil kebāb

[2715] Meşveret: Müşevveş A, R
[2716] celle celālühü: —M, R
[2717] وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً: "Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur (İsrâ, 17/34)."
[2718] Āh-ı serdüm: Āh-ı serdūh? A; Āh-ı serdüh? R
[2719] *Ḳabe ḳavseyn* (قَابَ قَوْسَيْنِ): "(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9)."
[2720] *mā-zāġ* (مَا زَاغَ): "Göz (gördüğünden) **şaşmadı** ve (onu) aşmadı (Necm, 53/17)."
[2721] *Ḳābe ḳavseyni ev ednā* (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى): "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, **yahut daha az oldu** (Necm, 53/9)."
[2722] 6: —A

Oldı cānā bezm-i ᶜışḳuñda müheyyā eyledüm

M173[b] 8 Meclis-i *ḳālū belā*da[2723] ᶜahd alup senden dirīġ
Cām-ı vaḥdetden içüp kendümi rüsvā eyledüm

9 Şol berātın yazdurup ben-de ezel dīvānınuñ
Ḳaşlaruñ meşkinden aña özge ṭuġrā eyledüm

10 ᶜAhde ėdüñüz vefā dėdüñ meger Ḳurᵓān ile
Kim bu ḥuccet bize[2724] yėter aña imżā eyledüm

11 Rūz-ı maḥşerde şular ᶜahd ile mesᵓūl olalar
Bu kelām-ı semᶜ-i pāk ile ben ıṣfā eyledüm

12 Ol suᵓālüñ ḳorḳusından cānum oldı sūznāk
Ben niçün ᶜahd ü emānet içre daᶜvā eyledüm

13 Naḳl olur bir gün ol ᶜAbdu'llâh Mübārek ḥażreti
Dėdi bir gün kāfir ile ceng ü ġavġā eyledüm

A196[a]-R143[b] 14 Vakt-ı ẓuhra degin uġraşduḳ anuñ ile tamām
Öyle oldı aña yalvardum mudārā eyledüm

15 Baña vėrdi ol amān ḳıldum namāz ėtdüm niyāz
Tā kim ol yėrde edā-yı ḳarż-ı Mevlā eyledüm

16 Pes namāzdan fāriġ oldum gördüm ol kāfir beni
Bekler imiş gėrü ceng ėtdüm muhābā eyledüm

17 Geçmeden sāᶜat o da benden diledi bir dilek
Pes amān vėrdüm aña gitdi temāşā eyledüm

18 Var imiş kim bir ṣanem yanında ṭapdı ol-ḳadar
Ben dėdüm göñlümden anı eyü tenhā eyledüm

19 Kim ḳılıç çekdüm anı öldürmek içün yüridüm
Bu ḫiṭāb ėrdi hevādan anı esmāᶜ eyledüm

20 İşbu āyet oḳuna düşdi işitdüm dėdi ol

[2723] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."
[2724] bize: baña A, R

Dėr Ḳulogli ʿahdüñe ṭur yoḫsa ifnā eyledüm

280

وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ[2725]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

1 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī ḳılur İbrāhīme ilhām
O vaḳtin Kaʿbetu'llâhı kim ol ḳılmış idi itmām

2 Gelüp Cibrīl aña bir bir ḫaber vėrdi Teʿālādan
Çıḳupdur ol cebel üzre Ebū Ḳubeysdür aña nām

3 Dėdi bu nāsı daʿvet ḳıl saña emr eyledi Allâh
Çaġır üç kerre cān-ıla be-ġāyet eyleyüp iḳdām

M174[a] 4 Bu evi ḥacc içün anlar geliserdür dėdi saña
Iraḳ vādīleri ḳoyup geleler evüñe encām

5 Kimi senüñ zamānuñda kimisi daḫı çoḳ ṣoñra
Çekilüp geleler cānā ḳılalar ʿizzet ü ikrām

6 Ḳıyāmet günlerine dek bu ḥaccuñ mevsimi bitmez
Ziyāret ḳılalar her yıl gelüp anı ulu'l-aḥlām

7 Gör imdi ne saʿādetdür vėrür İbrāhīme Allâh
Anuñ evlādına bile ne ḳıldı Ḳādir ü Ḳassām

A196[b] 8 İşitgil ḥażret-i_İbrāhīm çıḳupdur Bū-Ḳubeys üzre
Çaġırdı Kaʿbeye ḳarşu dėdi yā maʿşere'l-İslām

9 Gelüñ ḥacc eyleñ imdi dėr evidür Rabbiñüzüñ bu
Sizi daʿvet kılur Allâh ėdüñ emrine istilām

10 Derūn-ı cān ile anda kim üç kerre nidā ḳıldı
Kimisi dėr yėdi kerre ḳıluben daʿvete ibrām

11 Ḳaçan mīs̱āḳ-ı ādemde niçe çıḳdı ise ervāḥ
Gelüp şol ʿālem-i ġaybdan ṭolup eṭrāf-ı Kaʿbe tam

[2725] وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ: "İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler (Hacc, 22/27)."

12 Buları ḥażret-i Allâh hep İbrāhīme arż ėtdi
Gelüp ḳuşatdılar beyti ḳamusı ḳıldı istiḫdām

13 Dėdi *yā maᶜşere’l-ervāḥ ve hâẕā beytü Rabbiküm*
Teᶜālev yā teᶜālev[2726] dėr oluñ bu emrüme siz rām

R144[a] 14 Anuñ sözine pes ervāḥ Ḥaḳ emriyle ḳulaḳ ṭutdı
Kimi işitdi der-sāᶜat kimi işitmedi ifhām

15 Nidā ḳılduḳda[2727] İbrāhīm şular kim anda işitdi
Birer birer zamānında gelüp ḥacc ėtdiler fercām

16 Pes anlara naṣīb oldı ṭavāf eylediler beyti
Gelüp ḥacc ėtdiler beyti bėline baġlayup iḥrām

17 Şular kim diñleyip ṭurdı işitmedi nidāsını
Naṣīb olmadı ḥacc aṣlā olara Zemzem-ile cām

18 Ki bunda şimdi ḥacc ėden işitendür anuñ ṣavtın
Ḳılur ol telbiye *lebbeyk*[2728] Ḥaḳuñ emrine istiᶜṣām

19 Ol aṣḥāb-ı yemīn oldı bulup Ḥaḳḳuñ ᶜināyetin
Ḳılur ol ḳulına Allâh cinān içre ḳatı inᶜām

20 ḲULOĠLI Ḥaḳ teᶜālānuñ evine sen riᶜāyet ḳıl
Varup beytin ziyāret ḳıl ḳayırmaz ger olursa dām

281

M174[b]

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ[2729]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ḳādir olsam gözlerüm yaşını ᶜummān eylesem
Bülbülāne bāġ-ı ḥasret içre efġān eylesem

[2726] *yā maᶜşere’l-ervāḥ ve hâẕā beytü Rabbiküm teᶜālev* (يا معشر الارواح و هذا بيت ربكم تعالو): Ey ruhlar topluluğu, dönün gelin, bu sizin Rabbinizin evidir!
[2727] ḳılduḳda: ḳılduḳça M
[2728] *lebbeyk* (لبيك): Hacda telbiye esnasında söylenen “**buyur** Allahım, hizmetindeyim” anlamındaki söz.
[2729] وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ: “Rabbiniz şöyle dedi: ‘Bana dua edin, duânıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir.’ (Mü’min, 40/60).”

A197[a] 2 Ḫānḳāh-ı dehr içinde dāmen-i pīri ṭutup
Cürᶜa-i ᶜışḳuñla abdālānı ḥayrān eylesem

3 Āsitān-ı devletüñde bir kebūterdür göñül
Baña destūr olsa eyvānuñda cevlān eylesem

4 Āsumān-ı vaḥdetüñde murġ-ı cān pervāz ėder
Ḳādir olsam nekhet-i dīdārı seyrān eylesem

5 Ḥacc-ı vaṣluñ-çün göñül iḥrām-ı ᶜışḳı baġladı
Bir işāret olsa bu cānumı ḳurbān eylesem

6 Ḫalḳa-i ẕikrüñde *yā hū* dėyüp aġlar ṣūfiyān
Anlar ile ben daḫı bir ḫoşca devrān eylesem

7 Dėdi Ḥaḳ ḳıluñ duᶜā baña kelāmında işit
Tevbe ḳılsañuz baña ben ᶜafv u ġufrān eylesem

8 Rabbiñüz dėdi baña ėdüñ duᶜāyı yalvaruñ
İsticābet eyleyüben sizi şādān eylesem

9 Pes duᶜā ėtmek odur kim Ḥaḳḳa istiġfār ola
Ḥak hidāyet ḳılsa ben-de ᶜazm-i cānān eylesem

10 Ḳılsañuz dergāhuma dėdi namāz ile niyāz
Yėrüñüzi cennet-i ᶜAdn içre rıḍvān eylesem

11 Ḥaḳ teᶜālā çünki *üdᶜūnī*[2730] dėdi bize ḫaber
Rehgüẕārında ṭurup çāk-ı girībān eylesem

12 Saña nice yalvarayım tā ki ben ėy pādişāh
Bu sözüm geçdügini bilsem-de nālān eylesem

13 Bāġ-ı istiġnāñ içinde ᶜandelīb-āsā bugün
Gözlerümi şöyle dergāhuñda giryān eylesem

R144[b] 14 Ḥuccetin ṭutar Ḫudā çün vaᶜdine ṣādık durur
Ol-ḳadar yalvarsam aña ᶜarż-ı īmān eylesem

15 Gėrü Ḥaḳ buyurdı çün anlar kim istikbār ėde
Şol ᶜibādātum ḳoyanları perīşān eylesem

2730 *üdᶜūnī* (اُدْعُونِي): Bana dua edin (Mü’min, 40/60).

16 Ḫidmetümden şol kişiler kim benüm yüz döndere
Ṭañ-mıdur yėrini anlaruñ çü nīrān eylesem

M175[a]-A197[b] 17 Şol tekebbür eyleyen küffār ola füccār ola
Baña noḳṣān ola mı tefsīr-i Ḳurʾān eylesem

18 Anları nār-ı ṭamuya Ḥaḳ tedāḫül eyleye
Baña ʿayb olmaz dem-ā-dem ḫavf-ı ʿiṣyān eylesem

19 Ḳulların şaşırmaya yoldan o Rabbü'l-ʿālemīn
Eksügümi Ḥaḳ tamām eyleye noḳṣān eylesem

20 Umaram-ki dāmen-i luṭf ile setr ėde İlâh
Ėy Ḳuloġli sözde her ne deñlü nisyān eylesem

282

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2731]

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۞ مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ۞ وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۞ وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ
۞ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ[2732]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ◡ – –/ – ◡ – –/ – ◡ – –/ – ◡ –

1 Dānyālā ben senüñ ḳapuñda dermān isterem
Ḥākimü'l-vaḳtsın öñüñde bāḳī fermān isterem

2 İşigüñ ṭaşına ḳodum başumı ṣarrāf-veş
Dürc-i cevherdür ṣan ol laʿl-i Bedaḫşān isterem

3 ʿĀlem-i vaḥdetde iken şimdi düşdüm kes̱rete
Māhī-veş göllerde ḳaldum yine ʿummān isterem

4 Faḫr-ı ʿālem ḥażretine bir gün ol mekkāreler
Mekr ėdüben dėdiler dembeste ḥayrān isterem

5 Anlaruñ mekrinden ol ḫaste olup yatdı biraz

[2731] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: —A, M

[2732] قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۞ مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ۞ وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ۞ وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ۞ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ: "De ki: 'Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım.' (Felak, 113/1-5)."

Dėdi yā Rabbī cenābuñdan sürūşān isterem

6 Gördi kim düşinde gökden indi çün iki melek
Birbirine ṣordılar kim bunı pinhān isterem

7 Birisi dėdi yatan kimdür biri dėdi Resūl
Dėdi yā niçün yatur kim aña[2733] amān isterem

8 Dėdi kim ḫayru'l-beriyyedür buña mekr ėtdiler
Dėmedi bu kimseye māl-ı firāvān isterem

9 Bir Yehūdiyye fülān ḳuyuda siḥr[2734] ėtdi buña
Öldürürsem dėdi ger altunlı ḳaftān isterem

10 Pes Yehūdīler de rāżī oldı alıvėrmeye[2735]
Dėdi kim ben anı bu ḫāk ile yeksān isterem

A198[a] 11 Çün bu aḫbārı meleklerden bu kez aldı Resūl
Uyanup dėdi bu siḥri ben perīşān isterem

12 İbni ᶜAbbāsı ᶜAlī ile pes aña gönderüp
Buldılar ol biʾri kim bu işe peşmān isterem

M175[b]-R145[a] 13 Görseler iki ṭaraḳ birḳaç tel[2736] ᶜavret ṣaçları
Ol ṭaraḳlar birbirine dėr ki dendān isterem

14 Kim bu āyet indi gökden nāzil oldı ol zamān[2737]
Dėrdi Aḥmed ben bunuñ ṣıdḳına Ḳurʾān isterem

15 Dėdi kim dė yā Muḥammed ben aña ṣığınuram
Tā kim ol Rabbü'l-felaḳdur ḥükm-i Sübḥān isterem

16 Yaradılmış kim var ise hep şürūrından anuñ
İstiᶜānet dilerem andan ki iḥsān isterem

17 Şerr-i neffāṡāt dėnüldügi budur seḥḥāreler
ᶜAḳd ėdüp bağlar üfürürlerdi[2738] imkān isterem

[2733] kim aña: dėdi kim M, R
[2734] siḥr: mekr A
[2735] alıvėrmeye: alup vėrmege A; alıvėrmege R
[2736] tel: ḳıl A
[2737] ol zamān: hemān A
[2738] üfürürlerdi: oḳurlardı A

18 Oḳudurlardı tükürürlerdi dügümler dügüp
Dė ki şerrinden olaruñ ᶜavn-ı Raḥmān isterem

19 Daḫı şol şerr-i ḥasūdı[2739] defᶜ ḳıl yā Ẕü'l-celāl
Ol şeb-i tārīk içinde māh-ı tābān isterem

20 Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ teᶜālāya teᶜavvüẕ ḳıl yüri
Dė ki senden derdüme her bārı dermān isterem

283

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2740]

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ[2741]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Çün kelāmında buyurmışdur yine Rabbü'l-enām
Ol-durur hem pādişāh-ı lā-naẓīr ü lā-yenām

2 Vaḥy olupdur Aḥmede çün bu ḫiṭāb-ı müsteṭāb
Bizden ol-deñlü aña olsun ṣalāt-ıla selām

3 Ara yėrde vāsıṭa olmış lisān-ı Cebreʾīl
İşbu Ḳurʾān-ı ᶜaẓīmi aña indürdi be-nām

4 Seni irsāl ėtmedük biz dėr Ḫudā-yı ẕü'l-celāl
İllā cümle nās içün ḳılduḳ resūl-i ḥaḳ tamām

A198[b] 5 Kāffe-i insān içün seni beşīr ėtdük dėdi
Saña īmān getürene vėrevüz aᶜlā maḳām

6 Şol-ki müʾmindür sen anlara beşāret ėdesin
Cümleten heşt-i behişt ü cennet-i Dāru's-selām

7 Muştulaġıl cennet ehline tamāmet cenneti
Ṭutısardur ümmetüñ anda senüñ aḥsen merām

8 İşbu āyet nāzil oldıġında ḫandān oldılar
İftiḫār ėdüp anuñla cümle aṣḥāb-ı kirām

[2739] şerr-i ḥasūdı: ḥasūduñ şerri A
[2740] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R
[2741] وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ: "Biz, seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler (Sebe, 34/28)."

M176[a] 9 Hem neẕīr olduġuña bāᶜiṡ budur yā Muṣṭafā
Dė-ki Rabbü'l-ᶜizzet ėder düşmenine intiḳām

10 Yaᶜnī vardur Ḥaḳ teᶜālānuñ ṭamusı yandurur
Müdbir ü mürted olana ėre āteşden sihām

11 Rūz-ı maḥşer ḥażret-i Ḥaḳ ḫışm ėdüp kāfirlerüñ
Ṭaḳısardur boġazına şöyle kim otdan zimām

12 Her kim īmāna gele bula behişt-i cāvidān
Her ki kāfir gide dünyādan behişt aña ḥarām

R145[b] 13 *Kāffeten li'nnās*[2742] olan budur dėdiler ġālibā
Her nebī meᵓmūr olupdur kendi ḳavmine hümām

14 Faḫr-ı ᶜālem cümle aḳvām üzre meᵓmūr olduġın
Tā kim işᶜār eyledi bu āyet-i Ḥaḳ ber-devām

15 Her nebīnüñ nesḫ olupdur çün risāleti bilüñ
Bāḳīdur şerᶜi bunuñ tā kim ilā-yevmi'l-ḳıyām

16 Nitekim Tevrāt u İncīl biri birin nesḫ ėder
Çün ser-ā-pā cümlesin nesḫ ėtdi bu şīrīn kelām

17 Dėdi lākin *ekṡerü'n-nās*[2743] ḳadrüñi bilmediler
Ḳaldılar küfr ü ḍalālet içre pes niçe ᶜavām

18 Ḳadrüñi bilen bulur dār-ı Naᶜīm ü cenneti
Bilmeyenler ḳalısardur ẓulmet içre der-ḍırām

19 Yā Muḥammed kim seni bilse beşīr ü hem neẕīr
Bulısar Firdevs-i aᶜlā içre incüden ḫıyām

A199[a] 20 Ėy ḲULOĠLI sen anun evṣāfını eyle beyān
Rūz-ı maḥşerde şefīᶜ ola saña ḫayru'l-enām

[2742] *Kāffeten li'nnās* (كَافَّةً لِلنَّاسِ): "...bütün insanlar için (Sebe, 34/28)."
[2743] *ekṡerü'n-nās* (أَكْثَرَ النَّاسِ): "...insanların çoğu (Sebe, 34/28)."

احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ۞ مِن دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ[2744]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
◡ – – –/ ◡ – – –/ ◡ – – – / ◡ – – –

1 Yazardum şöyle dīvān-ı ġamuñ zerrīn ḳalem ṭutsam
Bileydüm ḥāl-i ᶜuḳbāyı eger rāh-ı ᶜadem ṭutsam

2 Şarāb-ı meclisüñ vėrdi baña ol-deñlü keyfiyyet
Ben anuñ ẕerresini görmeyeydüm cām-ı Cem ṭutsam

3 Cemālüñ bāġını ḳıldı göñül o resme seyrānı
Görem-miydi ᶜaceb biñde birin bāġ-ı İrem ṭutsam

4 Çalar ḳānūn-ı ışḳuñla belānuñ muṭrıbı sāzın
Müyesser idi nevrūz-ı ᶜIrāḳ ile ᶜAcem ṭutsam

M176[b] 5 Yürürdi raᶜd-ı āhum günbed-i eflāke berḳ-āsā
Seḥāb-ı hicrüñ ile ẕerre deñlüce elem ṭutsam

6 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī dėmiş Ḳurᵓānı içinde
Ḳıyāmet güni küffārı tamāmet müttehem ṭutsam

7 Ki ḥaşr ėdüñ ẓulümkārı daḫı ezvācını bile
Sürüñ anları ṭamuya ḳatı deyn-i ḫadem ṭutsam

8 Çü Ḥaḳdan ġayrıya anlar ṭaparlardı o dünyāda
Özenüp daḫı dėrlerdi ki bu deñlü ṣanem ṭutsam

9 Hidāyet eyleñ anları ṣırāṭ üzre caḥīm içre
Amān vėrmeñ ḳoyuñ nāra anuñ-çün ben-de ġam ṭutsam

10 Çü tahrīr eyleyüp nār-ı caḥīmi yazamayaydum
Anuñ evṣāfın ėy ḫˇāce niçe yıllar ḳalem ṭutsam[2745]

11 Pes emr eyleyiser Cebbār çü dėvşürüñ günehkārı
Ḥiṣabın Ḥaḳ bilür anuñ ki cemᶜ olmaz raḳam ṭutsam

12 Ḳamu küffārı cemᶜ ėde cehenneme ėdüp idḫāl

[2744] احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ۞ مِن دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ: "Allah, meleklere şöyle emreder: 'Zulmedenleri, eşlerini ve Allah'ı bırakıp da tapmakta olduklarını toplayın, onları cehennemin yoluna koyun.' (Sâffât, 37/22-23)."

[2745] 10: —A

Ki bunlar nefse ẓulm ėtdi hep aʿmā vü aṣam ṭutsam

R146[a] 13 Ḥiṣāb ėdüp suʾāl ėde Ḫudā vėrdügi niʿmetden
Peşīmān olalar ol-gün dėyen māl u direm ṭutsam

14 Ser-encāmından ol-günüñ ʿaceb ḳurtılmaḳ olur mı
ʿİnāyet ḳılmasa Allâh ne-deñlü ben himem ṭutsam

A199[b] 15 Meger ol ḥażret-i Cebbār ʿināyet eyleye nā-gāh
Rehā bulmaḳ müyesser mi gözümde eşk-nem ṭutsam

16 Baña pīr-i şefāʿat çün ḳılur mı dīde-i rahmı
Nedāmet ḫānḳāhında eger dest-i kerem ṭutsam

17 Bu cevher gibi yek-dāne elüme girmeye idi
Eger deryā-yı ḳulzümden daḫı ḳıymetlü yem ṭutsam

18 Yüzümü āsitānuñda ḳosam aġlasam ėy cānā
Senüñ destūruñ olursa cenābuña ḳadem ṭutsam

19 Duʿā ile münācāt eyleyüp bir kez yüzüñ görsem
Ḳabūl olsa bu ḥācātum ḳapuñda ḳutlu dem ṭutsam

20 ḲULOĠLI varmaḳ olmazsa anuñ ḳapusına bir kez
Ṣaġ olmaḳdan firāḳ ile çü yeg rāh-ı ʿadem ṭutsam

285

وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى ۞ عِندَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى ۞ عِندَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى ۞ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى[2746]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

M177[a] 1 Ḫırḳa-i ālūdemi zerrīn ḳabāya vėrmezem
Zülf-i ʿamberbāruñı bād-ı ṣabāya vėrmezem

2 Dīde-i nergislerüñle eyleseñ bir kez naẓar
Bezm-i vuṣlatda hezārān merḥabāya vėrmezem

3 Ḫāk-i rāhuñdan girürse ẕerre deñlü elüme
Ben anuñ bir ẕerresin ṣad tūtiyāya vėrmezem

[2746] وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى ۞ عِندَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى ۞ عِندَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى ۞ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى: "Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (aslî suretiyle) görmüştü. Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında. Me'vâ cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır. O zaman Sidre'yi kaplayan kaplamıştı (Necm, 53/13-16)."

4 Pertev-i ruḫsāruñı şems ü ḳamerden gizleyüp
Ḳābe ḳavseyn'üñ[2747] senüñ biñ ḳaşı yāya vėrmezem

5 Cennetü'l-Meʾvāya degişmem cemāl-i pāküñi[2748]
Serv-ḳaddüñi o Sidre'l-müntehāya vėrmezem

6 İşigüñ ṭaşını baña vėrseler yasdanmaġa
Ben anı laᶜl ü cevāhirden bahāya vėrmezem[2749]

7 Evvel āḫir derdüñi ben yā Resūl-ı Hāşimī
Şöyle kim anı be-her dürlü devāya vėrmezem

8 Ḥüsnüñi bir kez temāşā eylesem ḫˇāb içre ben
Cennet-i ᶜAdn içre bunca meh-liḳāya vėrmezem

9 Şol şarāb-ı Lem-yezelden dīde-i maḫmūruñı
Kim benū İsrāʾīl içre pārsāya vėrmezem

A200[a] 10 Ol firāş ėdündügüñ postuñ en ednā pāresin
Şehlerüñ taḫtında olan zerdevāya vėrmezem

11 Ėy dilārā ẕerre deñlü ḫāk-pāyüñ cevherin
Niçe biñ misḳāl iksīr-i kīmyāya vėrmezem*

12 Kim beyābān-ı firāḳuñda çekilen zaḥmeti
Kaᶜbe kūyuñ ḥaḳḳı-çün saᶜy-ı Ṣafāya vėrmezem

R147[b] 13 Muᶜcizāt-ı zülfüñüñ bir girhini ben dilberā
Ol yed-i beyżā ile biñ ejdehāya vėrmezem

14 Niçe yıllardur senüñ cānā ġamuñ bīmārıyam
Leblerüñ ben merhem-i dāru'ş-şifāya vėrmezem

15 Ol Ḥirā ṭaġında görmiş idi Cibrīli meger
Şeh-per-i ednāsını perr-i Hümāya vėrmezem

16 Sidrede gördi gėrü anı pes ol heyʾet ile
Dīde-i *mā-zāġ*'ını[2750] arż u semāya vėrmezem

[2747] *Ḳabe ḳavseyn* (قَابَ قَوْسَيْنِ): "(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9)."
[2748] cemāl-i pāküñi: ol cemālüñ pāküñi R
[2749] 6: —A
[2750] *mā-zāġ* (مَا زَاغَ): "Göz (gördüğünden) **şaşmadı** ve (onu) aşmadı (Necm, 53/17)."

17 Altı yüz ḳanadını ᶜarż eyleyüp ol Sidrede
Heyᵓet-i ṭāvūsını gün gibi aya vėrmezem

M177[b] 18 Dėdi Ḳurᵓān cennetü'l-Meᵓvā ḳatında Sidreyi
Ḥaḳ sözini şol kelām-ı nā-revāya vėrmezem

19 Şol zamān-kim Cebreᵓīl açsa ḳanadını tamām
Örter idi Sidreyi kūs-ı livāya vėrmezem

20 Gördügine Cibrīli Ḳurᵓān anuñ şāhid durur
Ėy ḲULOĞLI Ḥaḳ sözin nuṭḳ-ı cilāya vėrmezem

286

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2751]

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ۞ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى[2752]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlü/mefāᶜīlü/feᶜūlün
– – ˘ / ˘ – – ˘/ ˘ – – ˘/ ˘ – –

1 ᶜAmber[2753] ṣaçuñı zülf-i semen-sāya degişmem
Dürr-i dehenüñ cevher-i deryāya degişmem

2 Nergislerüñüñ dīde-i *mā-zāġ*'ın[2754] efendī
Cennetde olan gözleri şehlāya degişmem

3 Kim vaṣf-ı miyānuñla olan şiᶜr-i daḳīḳüm
Göklerde olan ᶜıḳd-ı S̱üreyyāya[2755] degişmem

A200[b] 4 Cānā bu senüñ dünyede şol Sidre miyānuñ
ᶜUḳbāda olan cennet-i Ṭūbāya degişmem

5 Firdevs-i berīn ile senüñ kūyuñı her bār
Seyr eyledügüñ āyet-i kübrāya degişmem

6 Şol gözler ola sendeki şehlā-yı mükaḥḥal

[2751] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M
[2752] مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ۞ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى: "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı. Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü (Necm, 53/17-18)."
[2753] ᶜAmber: ᶜAnber A
[2754] *mā-zāġ* (مَا زَاغَ): "Göz (gördüğünden) **şaşmadı** ve (onu) aşmadı (Necm, 53/17)."
[2755] ᶜıḳd-ı: ᶜahd-i M

Dünyāda olan dīde-i bīnāya degişmem

7 Ol menzilet-i ḫalvetüñi iki cihānda
Kāşāne ile ḳaṣr-ı mücellāya degişmem

8 Yek tārını ben cidd ile ol ḥabl-i metīnüñ
ᶜĀlemde ḳamu aġ ile ḳaraya degişmem

9 Cānā bu senüñ gün gibi imrūz-ı viṣālüñ
Maḥşerde olan göz göre ferdāya degişmem

10 Esrār-ı ġamuñ gėcesini ben gėce gündüz
Sürᶜatle geçen leyletü'l-İsrāya degişmem

11 Keyfiyyetini şām u seḥer cām-ı viṣālüñ
Ėy sāḳī-i ġam bāde-i ḥamrāya degişmem

12 Olsaydı göñül senüñ-ile bir gėce tenhā
Ol ᶜālemi ben milket-i ᶜuẓmāya degişmem

R147[a] 13 Ḥabs olsa göñül çāh-ı zenaḫdānuñ içinde
Bu menzileti milket-i Dārāya degişmem

M178[a] 14 Sevdā-yı ġamuñ nāḳasına bindi bu cānum
Ol teng rehi bir ulu ṣaḥrāya degişmem

15 Biñ zaḥmet ile hele müsemmāña ėrişdüm
Ben anı dönüp bir daḫı esmāya degişmem

16 Āyīne-i ruḫsāruñı dil ḳıldı temāşā
Cānā ben anı zīnet-i dünyāya degişmem

17 Bu gözlerimüñ yaşını aḳıtdı firāḳuñ
Her ḳaṭresini ben yėdi deryāya degişmem

18 Şol dār-ı diyāruñda olan cüzʾī serīrüñ
Kürsīye daḫı ᶜArş-ı muᶜallāya degişmem

A201[a] 19 Ser-māye-i ġam olsa belā şehri içinde
Sūd ile[2756] anı devlet-i eşyāya degişmem

20 ḲULOĠLI bugün iki cihān milkini hergiz

[2756] Sūd ile: Şūrāyla A; Şol öyle R

Bir ḳaṭre ḳadar raḥmet-i Mevlāya degişmem

287

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ۞ وَنَادَيْنَاهُ مِن جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ
وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ۞ وَوَهَبْنَا لَهُ مِن رَّحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا[2757]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Ḥaḳ teʿālā dėdi Mūsāya belā göstermedüm
Düşmenin ḫor eyledüm anuñ cefā göstermedüm

2 Yā Muḥammed sen anı Ḳurʾān içinde añ dėdi
Şol ʿaṣā-yı ġayra gibi ejdehā göstermedüm

3 Rūzgār-ı miḥneti çekdürmedüm aña dėdi
Keştī-i rāḥatda ṭūfān-ı hevā göstermedüm

4 Mürselīn içre anı muḫliṣ peyāmber eyledük
Aṣdıḳā vėrdüm aña hīç mācerā göstermedüm

5 Ṭūr-ı eymen cānibinden bir nidā ḳılduḳ aña
Ol benümle söyleşür ẕātu'l-ʿulā göstermedüm

6 Vaḥyüme āyātuma anı çün ėtdüm iḫtiyār
Cebreʾīlden ġayrı aña rehnümā göstermedüm

7 Ben muḳarreb eyleyüp daḫı necāt vėrdüm işit
Hīç ʿadūsından aña bir ibtilā göstermedüm

8 Ḳuvvetin günden güne anuñ ziyāde eyledüm
Nā-tüvān ėdüp aña renc ü ʿanā göstermedüm[2758]

M178[b] 9 Ol kelīmu'llâh olup baña tekellüm eyledi
Sözlerümden ġayrı dėr ṣīt u ṣadā göstermedüm

10 Ṭūr-ı Sināda gelüp benüm kelāmum diñledi

[2757] وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَى إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ۞ وَنَادَيْنَاهُ مِن جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ۞ وَوَهَبْنَا لَهُ مِن رَّحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا: "Kitap'ta, Mûsâ'yı da an. Şüphesiz o seçkin bir insan idi. Bir resûl, bir nebî idi. Ona, Tûr dağının sağ tarafından seslendik ve kendisi ile gizlice konuşmak için kendimize yaklaştırdık. Rahmetimiz sonucu kardeşi Hârûn'u bir nebî olarak kendisine bahşettik (Meryem, 19/51-53)."
[2758] 8: —A

Kendü nuṭḳumdan daḫı bir mā-ʿadā göstermedüm

11 Dīde-i bīnāsı dāyim Cebreʾīli seyr ėder
Evc-i ḥikmetde aña perr-i Hümā göstermedüm

R147[b] 12 Raḥmetümden dėdi ben aña Ḫudā baġışladum
Ḳardaşı Hārūnı hem andan cüẕā göstermedüm

A201[b] 13 Pes anuñ-çün aña da vėrdüm nübüvvet dėr İlâh
Anı ḫālī ḳomaġı aña revā göstermedüm

14 Yā Muḥammed anı ẕikr eyle kitābuñda dėdi
Gerçi anuñ yüzini bunda saña göstermedüm

15 Biz o Mūsāyı bugün muḫliṣ nebīlerden ḳılup
Kem yola gitmege aña hīç rıżā göstermedüm

16 Şol ḥiṣār-ı ʿiṣmet içre enbiyā maʿṣūm olur
ʿAsker-i nefsden olara ben livā göstermedüm

17 Añla her dürlü kebāyirden müberrādur nebī
Enbiyānuñ birine şerr-i şeḳā göstermedüm

18 İmdi ben Mūsāyı Ṭūr üzre kelīmu'llâh ėdüp
Hem muḳarreb eyleyüp ʿömren ḫaṭā göstermedüm

19 Raḥmetüm baġışlayup ḳardaşını ėtdüm nebī
Bu cihān ālāyişin hergiz aña göstermedüm

20 Ėy ḲULOĠLI dīde-i bīnā ile eyle naẓar
Kimseye böyle maḳām-ı dilgüşā göstermedüm

288

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ۝ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ
وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِندَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا[2759]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

[2759] وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ۝ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِندَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا: "Kitap'ta İsmail'i de an. Şüphesiz o, sözünde duran bir kimse idi. Bir resûl, bir nebî idi. Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi. Rabbinin katında da hoşnutluğa ulaşmıştı (Meryem, 19/54-55)."

1 Dīde-i cāna cihān içre cilādur sevdügüm
Ḫāk-i pāyüñden bir avuç tūtiyādur sevdügüm

2 Ḥaḳ teᶜālā dėdi vaḥy ėdüp resūline ᶜayān
ᶜĀlem içre ol Muḥammed Muṣṭafādur sevdügüm

3 Añ kitābuñda şol İsmāᶜīli dėdi Ẕü’l-celāl
Oldurur ebā vü şāh-ı enbiyādur sevdügüm

4 *Ṣādıḳu’l-vaᶜd*[2760] oldı ol daḫı resūl oldı dėdi
Ḥażret-i İbrāhīm oġlı dilrübādur sevdügüm

M179[a] 5 Şol ᶜArāfāt üzre cānını Ḥaḳa ḳurbān ėden[2761]
Bir güzel baḳışlu ol bir ḳaşı yādur sevdügüm

6 Ḥaḳ fidā ḳıldı anuñ yolına bir ẕebḥ-i ᶜaẓīm
Āferīn olsun benüm Ḥaḳḳa fidādur sevdügüm

A202[a] 7 Kaᶜbeyi yapdı atası ile bünyād eyledi
Bu cihān içinde bir ḳıblenümādur sevdügüm[2762]

8 Ehline emr eyledi tā kim ṣalāt ile zekāt
Bu risālet kāḫına o meh-liḳādur sevdügüm

9 Ḥükm-i şerᶜi cümle evlādına gör İsmāᶜīli
Emr ėdüp dėdi benüm Ḥaḳdan rıżādur sevdügüm

10 Ḥacc-ı mebrūr eyleyüp ḳıldı ziyāret Kaᶜbeyi
Pes ṭavāf ėdüp dėdi saᶜy-ı Ṣafādur sevdügüm

R148[a] 11 Kaᶜbe içre ṭoġmış idi mevlidi idi anuñ
Dėr idi hergiz benüm beyt-i Ḫudādur sevdügüm

12 Hem maḳāmı Mekke şehriydi olurdı Kaᶜbede
Gitmez idi ṭaşra hīç dėrdi buradur sevdügüm[2763]

13 Ḥażret-i İbrāhīm aña pes duᶜā ḳılmış idi
Her ṭarafdan geldi niᶜmet ol ġıdādur sevdügüm

[2760] *Ṣādıḳu’l-vaᶜd* (صَادِقَ الْوَعْدِ): “...sözünde duran (Meryem, 19/54).”
[2761] cānını Ḥaḳa ḳurbān ėden: cānın Ḥaḳa ḳurbān eyleyen R
[2762] içinde bir ḳıblenümādur sevdügüm: içindeki ḳıble pes añadur sevdügüm A; içinde ki ḳıble añadur sevdügüm R
[2763] 12: —A

14 Ḳavmine dėr idi İsmāʿīl pes anda gāh gāh
Bir nebī gelse gerekdür ol Hümādur sevdügüm

15 Mekke şehrinde ṭoġup adı Muḥammed olısar
Seyyid ola mürselīne müntehādur sevdügüm

16 Bir güherdür ol nebī dėr enbiyā aṣdāf aña
ʿArş-ı aʿlāya ʿurūc ėde yucadur[2764] sevdügüm

17 Gökleri seyrān ėdüp Ḥaḳḳuñ göre dīdārını
İki ʿālemde bile ol rehnümādur sevdügüm

18 Böyle vaṣf eyler idi ol Faḫr-ı ʿālem ḥażretin
Şol cemāli pertevinden bir żiyādur sevdügüm

19 Enbiyānuñ vaṣfını cān-ıla taḳrīr eylesem
Bezm-i taḥrīrinde çün bir merḥabādur sevdügüm

20 Ėy ḲULOĠLI Mefḫar-ı eşyāyı eyle imtidāḥ
Ol şefāʿat şāhı ol ṣāḥib-livādur sevdügüm

289

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ۝ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ۝ أُوْلَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ[2765]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

M179[b] 1 Semʿ-i cān-ile bu vaḥy-i āsumānı diñledüm
Kim ne dėdi Ḥaḳ teʿālānuñ lisānı diñledüm

A202[b] 2 Mest ü ḫˇāb-alūde yaturdum meger kim bir seḥer
Müjde ḳıldılar ḳamu kerrūbiyānı diñledüm

3 Dėdi Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre Ḫudā-yı ẕü'l-celāl
Enbiyā ḥaḳḳında olan dāstānı diñledüm

4 Ḥaḳ kelām-ı muʿcizinde dėdi bunı Aḥmede

[2764] yucadur: bu cādur? M

[2765] وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ۝ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ۝ أُوْلَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ: "Kitap'ta İdris'i de an. Şüphesiz o, doğru sözlü bir kimse, bir nebî idi. Onu yüce bir makama yükselttik. İşte bunlar, kendilerine nimet verdiğimiz nebîlerdir (Meryem, 19/56-58)."

Şol kelāmu'llâh içindeki beyānı diñledüm

5 Dėdi ẕikr eyle kitāb içinde İdrīsi Ḫudā
Şöyle kim ben ol kelām-ı dilsitānı diñledüm

6 Dėdi taḥḳīḳ ol nebī ṣıddīḳ olupdur şübhesiz
Pes risālet gülşeninde bülbülānı diñledüm

7 Biz anı refᶜ eyledük dėdi mekān-ı ᶜāliye
Cennet imiş kim anuñ meger mekānı diñledüm

8 Anı ġayb illerine alup melekler gitdiler
Geldi geçdi çün nidā-yı kārbānı diñledüm

9 Rāvīler ḳıldı rivāyet şöyle İdrīsü'n-nebī
Ḳılur idi Ḥaḳḳa ḳullıḳ tā kim anı diñledüm

R148b 10 Her melek gelüp ziyāret eyler idi fevc fevc
Geldi dėrler bir gün ᶜAzrāʾīl nihānī diñledüm

11 Ḳardaş olup anuñ-ıla dėr uḫuvvet ḳıldılar
Bir gün ᶜAzrāʾīle dėr ol vėrdi cānı diñledüm

12 Rūḥını ḳabż ėtmiş iken vėrdi gėrü Lā-yezāl
Ṭamuya ėltmiş bu emr-i Müsteᶜānı diñledüm

13 Seyr ėdüp ṭamuyı bir bir ḳoyar uçmaġa anı
Girdi[2766] uçmaġ içre bāġ-ı gülsitānı diñledüm

14 Pes bu kez uçmaġı daḫı ol temāşā eyledi
Çün tamām seyr eyledi bāġ-ı cinānı diñledüm

15 Dėdi ᶜAzrāʾīl gel imdi ṭaşra çıḳ şimden-gėrü
Dėdi çıḳmazam ben ᶜömr-i cāvidānı diñledüm

16 Öl dediñ öldüm dirüldüm ḥaşr u neşr oldum dėdi
Çün işüm bitdi benüm bu nüktedānı diñledüm[2767]

A203a 17 Şimdi girdüm ben cinān içre Ḥaḳ emri üzere
Çıḳmazam şimden-gėrü Ḥaḳdan amānı diñledüm

[2766] Girdi: Gezdi R
[2767] 16: —M

18 Bu cidāl[2768] içinde iken geldi Ḥażretden nidā
Pes ḳo ṭursun dėdi emr-i ᶜālī-şānı diñledüm

M180[a] 19 Bu sebebden cennet içre İdrīs eyledi ḳarār
Bunı böyle naḳl ėder Sebᶜu'l-mes̱ānī diñledüm

20 Enbiyā üzre Ḫudā inᶜāmını mebẕūl ėder
Dėr ḲULOĠLI bir ᶜazīz-i kāmrānı diñledüm

290

وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَّرَدًّا[2769]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Senüñ laᶜl-i nigīnüñle Süleymān-ı zamān olsam
Ziyādet ėrse Mevlādan ᶜazīz ü kāmrān olsam

2 Şu[2770] dergāhuña yol bulsam hidāyet eyleseñ bi'ẕ-ẕāt
Geçüp ṣadr-ı muᶜallāña otursam şādumān olsam

3 Ferāmūş eylesem cümle cihānuñ mā-sivāsını
Çıḳup bu fānī eşyādan ki bī-nām u nişān olsam

4 Daḫı aᶜmāl-i ṣāliḥ kim Ḥaḳuñ ḳatında bāḳīdür
Müyesser eylese Mevlā ki ben ehl-i cinān olsam

5 S̱evāb-ı ḫayr ile müʾmin ėrişür birr ü iḥsāna
Hidāyet eylese Bārī bu ḫiẕmetde hemān olsam

6 Cemālüñ gül-ᶜizārından işitsem ᶜandelīb ünin
Gül-i ruḫsāruñı seyr eylesem bir bāġbān olsam

7 Lebüñ laᶜlini şehr-i ᶜışḳuñ içre bulmaḳ ister dil
Anuñ ḳadrini fehm ėtmege ṣarrāf-ı cihān olsam

8 Ki cünd ü ᶜasker-i nefsi ṭaġıtsam ᶜālem-i dilden
Niçe düşmişleri şāh eylesem ṣāḥib-ḳırān olsam[2771]

[2768] cidāl: cedel M
[2769] وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَّرَدًّا: "Allah, doğruya erenlerin hidayetini artırır. Kalıcı salih ameller, Rabbinin katında sevap bakımından da daha hayırlıdır, sonuç itibari ile de (Meryem, 19/76)."
[2770] Şu: Çü M
[2771] 8 —A

9 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī buyurur muṣḥaf içinde
Rumūzın añlasam anuñ şu ben-de nüktedān olsam

R149[a] 10 Şular kim ḥażret-i Ḥaḳdan hidāyet ehli olmışdur
Naṣīb ėtse Ḫudā ben anlaruñla hem-ᶜinān olsam

11 Hidāyātın olaruñ ḥażret-i Ḥaḳḳ izdiyād eyler
Ben anlaruñ yolında bir ġarīb ü nā-tüvān olsam

A203[b] 12 S̱üreyyā gibi anlar şol semā-yı ᶜışḳda seyr eyler
Ben anlaruñ arasında ᶜaceb-mi[2772] kehkeşān olsam

13 Şol aᶜmāl-i ḫayırdur kim Ḫudā ḳatında marżıyye
Fenāsız bāḳıyāt oldur ben ol yāḳūta kān olsam

14 Ki ḫayr-ı ṣāliḥāt oldur riyāsız bir ᶜamel ola
Ḥaḳuñ yanında bāḳīdür fenā bulmaz çü fān olsam

M180[b] 15 Şol aᶜmāl-i s̱evāb anuñ ola ol bāḳıyāt ola
Ben anda pādişāham bunda ger muḥtāc-ı nān olsam

16 O bir şehbāz-ı ḳudsīdür ki her elde ḳarār ėtmez
O bir şāhīn-i ünsīdür ben aña destvān olsam

17 ᶜAmel kim ṣāliḥ ola Ḥaḳ ḳatında ol s̱evāb olur
Pes ol bir ᶜālī menzildür ben aña kārvān olsam

18 O bir maḥbūb-ı zībādur anuñ gėydügi dībādur
O bir zülf-i muṭarrādur şu bād-ı zerfişān olsam

19 Nice aña elüm ėre nice anı gözüm göre
Anı ḳanda bulam ḳanda ki dāmen der-miyān olsam

20 Bu düzd-i nefs ele gelmek muḥāl-ender-muḥal ancaḳ
ḲULOĠLI şehr-i dildāra niçe yıl pāsbān olsam

291

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ[2773]

[2772] ᶜaceb-mi: ᶜaceb bir M

هَذِهِ جَنَّاتُ عَدْنٍ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ[2774]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Ėy ḳaşı yā sensin ol-kim *raḥmeten lil-ʿālemīn*[2775]
Tār-ı zülfüñdür şu Ḳurʾān[2776] añduġı ḥablü'l-metīn

2 *Ḳābe ḳavseyn*'e[2777] müşābihdür kemān ebrūlaruñ
Oldı ḫāk-ı āsitānuñ reşk-i Firdevs-i berīn

3 Şübhe yoḳdur Ḥaḳ teʿālānuñ ḥabībi olduġuñ
Ḥüsnüñ āyātında ḥayrān ḳaldı Cebrāʾīl emīn

4 Emrüñe oldı musaḫḫar hep senüñ milk ü melek
Lāzım olmadı saña enguşter-i laʿl-i nigīn

5 ʿĀlemīne raḥmet içün seni gönderdi İlâh
Ḫidmetüñde der-miyān ėtdi etek[2778] Sidre-nişīn

6 Şu melekler yardıma geldi semādan pes saña
Yardım ėtdi ġazve-i Bedr içre ḫayru'n-nāṣırīn

A204[a] 7 Sen şerīʿat ṣaḥnına dikdüñ bugün ṭuġ-ı ʿalem
Açduñ[2779] İslām ilini oldı saña Rabbüñ muʿīn

8 Senüñ-ile cennete yarın giriser ümmetüñ
Hâẕihī cennātu ʿAdnin fedḫulūhā ḫālidīn[2780]

2773 وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ: "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik (Enbiyâ, 21/107)."

2774 هَذِهِ جَنَّاتُ عَدْنٍ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ: "İşte bu Adn cennetleridir. Haydi, ebedî kalmak üzere buraya giriniz." manasındaki bu söz, Kur'anda birçok yerde geçen (Ra'd, 13/23; Nahl, 16/31; Kehf, 18/31; Tâhâ, 20/76; Fâtır, 35/33) "Adn cennetleri" ibaresinin başına "hâzihî" kelimesi eklenerek "Haydi, ebedî kalmak üzere buraya giriniz (Zümer, 39/73)" manasındaki ayet parçası ile bütünleştirilmesinden oluşan mürekkep bir ifadedir. İfade, klasik Türk edebiyatında bu şekliyle başka şairlerce de zikredilmiştir (Türk edebiyatında Kur'an bahsi için bk. Mustafa Uzun, "Kur'an, XII. Edebiyat", *DİA*, C. 26, ss. 414-417).

2775 *raḥmeten lil-ʿālemīn* (رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ): "...âlemlere rahmet (Enbiyâ, 21/107)."

2776 zülfüñdür şu Ḳurʾān: zülfüñde şu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm A

2777 *Ḳabe ḳavseyn* (**قَابَ قَوْسَيْنِ**): "(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9)."

2778 etek: anuñ A, M

2779 Açduñ: Açdı R

2780 *Hâẕihī cennātu ʿAdnin fedḫulūhā ḫālidīn* (هَذِهِ جَنَّاتُ عَدْنٍ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ): "İşte bu Adn cennetleridir. Haydi, ebedî kalmak üzere buraya giriniz." manasındaki bu söz, Kur'anda birçok yerde geçen (Ra'd, 13/23; Nahl, 16/31; Kehf, 18/31; Tâhâ, 20/76; Fâtır, 35/33) "Adn cennetleri" ibaresinin başına "hâzihî" kelimesi eklenerek "Haydi, ebedî kalmak üzere buraya giriniz (Zümer, 39/73)" manasındaki ayet parçası ile bütünleştirilmesinden oluşan mürekkep bir ifadedir.

9 Kim yetīm oldı aduñ dürr-i yetīm olsañ ne var
Ayaġuña pes nis̱ār ola senüñ dürr-i s̱emīn

R149[b] 10 ʿAndelīb-āsā fiġān eylersem ėy şeh ṭañ-mıdur
Gül cemālüñ ḳarşusında boynın egmiş yāsemīn

M181[a] 11 Aġlayu geldüm güle gönder bugün dergāhuña
Beni maḥrūm eyleme sen ėy şefīʿu'l-müẕnibīn

12 Bir kebūter gibi dergāhuña cevlān eyledüm
Dil penāh ėdinmek ister dāmen ü yā āstīn

13 Ėy dirīġā cümle tesbīḥin yañıldı her melek
Ḳaşlaruñ miḥrābına secde ḳılaldan ḥūr-ı ʿīn

14 Āsumān-ı şerʿ içinde şol ḳamer ruḫsāruñı
Gösterür gün gibi ālemlere tā ol meh-cebīn

15 Āsitān-ı devletüñde ben senüñ bir bendeyem
Dīde-i raḥmuñla baḳ oldum yine zār-ı ḥazīn

16 Her seḥergeh gülşen-i vasluñda cānum bülbüli
Ol ḳadar ḳılur temennā ile feryād u enīn

17 Ne dil-ile ben seni vaṣf eyleyem çün yā Resūl
Seni medḥ eyledi Allâh ile Ḳurʾān-ı mübīn

18 Āşiyān-ı şerʿüñi dil murġı cevlāngāh ėder
Bulmaḳ ister ḥüsnüñ evṣāfında kendüye ḳarīn

19 Rāh-ı Ḥaḳda Mescid-i Aḳṣādur evvel menzilüñ
Sidredür ikincisi hem yā imāme'l-mürselīn

20 Bu ḲULOĠLI dāmen-i vaṣluñ tevellāsındadur
Ṣuçını urma yüzine tā kim anuñ yevm-i dīn

292

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[2781]

وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ۞ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ[2782]

[2781] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā R

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

A204[b] 1 Bu māl-ı ʿömre aldanma olısardur hebā bir gün
Ne ḳılduñ dėyüben mālı suʾāl ėde Ḫudā bir gün

2 Ḥaḳuñ vėrdügi emvāli yolına ḳılmasañ infāḳ
Ger isrāf ėdesin anı olısar ejdehā bir gün

3 Anı[2783] tebẕīr ėdüp isrāf ėderseñ nā-maḥal yėre
Ki daʿvācı olısardur bu emvālüñ saña bir gün

4 Ḫudā nehy eyledi bi'ẕ-ẕāt bu mālı eylemeñ tebẕīr
Çü yaʿnī eylemeñ isrāf çekersiz çoḳ belā bir gün

5 Buyurdı ḥażret-i Bārī şu isrāf ehli olanlar
Kim iḫvān-ı şeyāṭīndür görür anlar cefā bir gün

6 Yėyüp içüp ṣaḳın nefsüñ murādına bu mālı sen
Gel isrāf eyleme yoḫsa ḳılursın pek ḫaṭā bir gün

M181[b] 7 Cenāb-ı lā-yezāl Allâh şu Ḳurʾān-ı ʿaẓīminde
Bize tenbīh ėdüpdür kim ėdesin çoḳ recā bir gün

8 Saña mālı niçün vėrdi ki ḥacc eyle zekātın vėr
Anı yoḳ yėre ḫarc ėtme çekisersin cezā bir gün

9 Libās-ı fāḫire gėyüp yapular yapmaġıl zāyid
Hep anlar ḳalısar bunda olısarsın cüdā bir gün

R150[a] 10 Senüñ mālını yėyenler ʿadāvet ėdeler saña
Gėrü düşmān olısardur tamāmet āşinā bir gün

11 Taṣadduḳ eyleyen mālı kim isrāf ėtmemiş olur
Yemīninde olısardur Ḥaḳuñ ehl-i seḫā bir gün

12 Bugün yėyüp içüp cānā tefaḫḫur eyleyen bunda
Olup giryān-ı ser-gerdān çeke renc ü ʿanā bir gün

13 Naṣīḥat ḳılsa ger[2784] bunda ḳatı diñlenmeyen sözler

[2782] وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ۝ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ: "Fakat saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir (İsrâ, 17/26-27)."
[2783] Anı: Ki M
[2784] ḳılsa ger: ḳılsalar A, R

Gözüñe olısar cānā pes anlar tūtiyā bir gün

14 Senüñ bu dār-ı dünyāda ḳatı ḫoş ṭutduġuñ cismüñ
Kim ol ʿaẓm-i remīm ola fenā-ender-fenā bir gün

15 Ḥużūr-ı Ḥażrete seni melekler ėlteler nā-çār
Ola rūz-ı ḳıyāmetde saña çun u çerā bir gün

A205[a] 16 Eger māl u eger ṣaġlıḳ Ḥaḳuñ vėrdügi niʿmetler
Suʾāl eyleyüben vėren dėye ḳanı bahā bir gün

17 Bu māl u milküñ ıssı bil seni iḥḍār ėdiserdür
Bu deñlü yıl otururduñ ḳanı dėye kirā bir gün

18 Eger mālını Allâhuñ sen isrāf eylemez iseñ
ʿAṭıyyātını arturup vėre daḫı ʿaṭā bir gün

19 Cihāndur bu yėyen içer gelen gider ḳonan göçer
Ḥaṣad güni eken biçer ese bād-ı ṣabā bir gün

20 Nedendür dünyede zaḥmet çekersin bu ḳadar miḥnet
ḲULOĠLI eyleye raḥmet saña Rabbü'l-ʿulā bir gün

293

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:

فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا[2785]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün

– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

1 Ger müʾmin iseñ cān ile ṭut ḳulaġuñ Ḳurʾāna sen
Gör ne dėdi ol Ẕü'l-celāl dön yüzüñi Sübḥāna sen

2 Meydān-ı ʿışḳ kerrārı ol dōst derdinüñ bīmārı ol
Bu ḳapunuñ cerrārı ol aç elüñi iḥsāna sen

M182[a] 3 Buyurdı Cebbār-ı cihān sözini ṭut ẓāhir nihān
Vaḥy-i Ḥaḳa ḳılma gümān ėrmek dile ġufrāna sen

4 Ol Mefḫar-ı eşyāya Ḥaḳ kāfirlere uyma dėdi

[2785] فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا: “Öyle ise kâfirlere itaat etme, onlara karşı bu Kur'an'la büyük bir mücadele ver (Furkân, 25/52).”

Yaʿnī iṭāʿat eyleme şol zümre-i nā-dāna sen

5 ʿAṣr-ı Resūl içre meger Bū-Cehl ile kim ol Velīd
Eşrāf-ı Mekkeden idi aldanmaġıl ʿünvāna sen

6 Bunları görürdi Nebī meyl eyler idi gāh gāh
Dėdi Ḫudā meyl eyleme ol fırḳa-i ṭuġyāna sen

7 Ger var ise bu dünyāda anlaruñ emlāki dėdi
Bir gün ḫarāb olur gider baḳma yüce eyvāna sen

8 Evlād u ensāb ile ṭutmış ise şöhret olar
Baḳma eser bād-ı ḫazān bu bāġ ile bostāna sen

9 Bu ʿömr ü māla dėdi Ḥaḳ bir gün zevāl ėrer hemān
Bulur fenā olur hebā aldanmaġıl ʿünvāna sen

A205[b]- R150[b] 10 Kafirlerüñ emvāline erzāḳına ḳılma naẓar
Kaʿbe yolını bıraġup gel gitme Hindistāna sen

11 Ḳılma olara iʿtibār eyle cihād anlar ile
Bir gün ėrisersin dėdi tā kim ulu dīvāna sen

12 Eyle cihād-ı ekberi dėyü buyurdı Lā-yezāl
Bedrüñ ġazāsın dėdiler ėr nuṣret-i Raḥmāna sen

13 Anda melekler geldiler yardım içün gökden inüp
Ḳıldılar anuñla ġazā baḳ derdlere dermāna sen

14 Dėrler cihād-ı ekberi Uḥud ġazāsıydı bilüñ
Ṣındı mübārek dişleri boyanmış idüñ ḳana sen

15 Dėrler cihād-ı ekberi nefs ile ḳılmaḳdur ġazā
Nefsi helāk ėtmek durur uymayasın şeyṭāna sen

16 Deryā-yı ḫāmūşa meded aldanma keştībān iseñ
Cehd ėt kenāra çıḳmaġa ėrmeyesin ṭūfāna sen

17 Aṣıl kişinüñ nefsidür kāfir münāfıḳdan beter
Eylik yüzinden öldürür seni baḳ ol düşmāna sen

18 Kāfir saña ḳarşu ṭurup el ḳaldurur ḳılıc çeker
Nefsüñ firīb eyler seni eyle naẓar şerrāna sen

19 Kāfir görinür ḳarşudan urursın anı düşürüp
Nefsüñ görünmez gizlüdür baḳ ol ᶜadū-yı cāna sen

M182[b] 20 ḲULOĠLI'nuñ ṣuçlarını ᶜafv ėt neler ḳıldı neler
Rūz-ı cezāda ḳahr ėdüp yandurmaġıl nīrāna sen

294

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ[2786]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy dirīġā fānīdür aldanma bu dehre hemān
Kim ne ḳıldı n'eyledi ḳanı Süleymān-ı zamān

2 Taḫtını yėller götürüp seyr ėderdi ᶜālemi
Çün belürsiz oldı şimdi gitdi hep nām u nişān

3 Ḫātemi destinde iken ins ü cin fermān idi[2787]
Leşkeriydi yėrde cinnī gökde hem kerrūbiyān

A206[a] 4 Manṭıḳu'ṭ-ṭayrı Ḫudā taᶜlīm ėdüpdür pes aña[2788]
Ḳuş dilini fehm ėdüp söylerdi gėrü hem-çünān

5 Bir ᶜaẓīm kürsīyi vażᶜ ėtmişler idi perrīler
Ṣandelīlerde füṣūṣ ėtmişler idi zer-nişān

6 Bu ḳadar ᶜālimler anuñ otururdı üstüne
Hem oturmışlardı eṭrāfında çoḳ ṣāḥib-ḳırān

7 Günde bir aylıḳ yolı alurdı taḫtı seyr ėdüp
Ḳanda gitse ḥāyil olmazdı aña kevn ü mekān

8 Mescid-i Aḳṣāyı yapdurmışdı Dāvûdu'n-nebī
Çün tamām olmamış iken rıḥlet ėtdi nā-gehān

9 Anı yapdurmaġa kim ḳaṣdı Süleymān eyledi

[2786] فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ: "Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun ölümünü onlara ancak değneğini yemekte olan bir kurt gösterdi. Süleyman'ın cesedi yıkılınca cinler anladılar (Sebe, 34/14)."

[2787] idi: ėder M

[2788] ėdüpdür pes aña: ėdüpdi pes aña M

Ḥaḳ teᶜāla anı ḳıldı atasından kāmrān

R151[a] 10 Niçe yıllar yapdı anı[2789] ḳaldı gėrü nā-tamām
Ol-daḫı dergāh-ı Ḥaḳḳa tā kim ısmarladı cān

11 Ḳubbe yapdı sırçadan ḳapusın iġlāḳ eyledi
Kendü ṭurdı ayaḳ üzre diri gibi şādumān

12 Ḳoltuġına bir ᶜaṣāyı ṭayanup ṭurdı bu kez
Enbiyānuñ meyyiti zīrā çürümez ėy cüvān

13 Naḳl ėderler ḳubbe içre ol Süleymān-ı nebī
Ayaġ üzre ṭurdı otuz yıl tamāmet rāygān

14 Ṣāfi billūr cām-idi içi görünür ṭaşradan
Öldügini kimseler bilmezdi ėtmezdi gümān

15 Dīv ü perrī Mescid-i Aḳṣāyı yaparlar idi
Üstlerine ṭurur idi ṣanasın ol pāsbān

M183[a] 16 Laᶜl ü mercān ile yaparlar idi o mescidi
Balçıġını misk-i ezfer eyleyüp ᶜamberfişān

17 Kimseler bilmez idi anda Süleymān öldügin[2790]
Cinnīlere mevti anuñ olmamış idi beyān

18 Ol ṭayanduġı ᶜaṣāyı emr-i Ḥaḳḳ ile meger
Girüp içine yėdi bir ḳurtcuġaz anı revān

A206[b] 19 Ol ᶜaṣā ḳırıldı vü düşdi Süleymān-ı nebī
Ṭuydı cinler tārumār oldı ḳaçup añla ol ān

20 İmdi ᶜibret ṭut göñül dehrüñ selāṭīni ḳanı
Ėy ḲULOĠLI kimseye bāḳī degüldür bu cihān

295

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا[2791]

[2789] yapdı anı: yapdırup R
[2790] anda Süleymān öldügin: Süleymān öldügi güni R
[2791] إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا: "Şüphesiz Allah ve Resûlünü incitenlere, Allah dünya ve ahirette lânet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır (Ahzâb, 33/57)."

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy göñül ṣaḳın işüñ dünyāda ṭuġyān olmasun
Āḫiretde aġlamaḳdan gözlerüñ ḳan olmasun

2 Emr-i Ḥaḳḳı unudup dünyāda[2792] ḳılmaġıl ṭamaʿ
Anda nār olur bugün māl-ı firāvān olmasun

3 Aldanup ʿömrüñ bahārına bugün ėy murġ-ı dil
Lāne-i menzilgehüñ anda zemistān olmasun

4 Ḥaḳ kelāmında buyurmışdur işit ėy muttaḳī
Anı ṭut gūş eyleyüp ḫaṣmuñ çü Ḳurʾān olmasun

5 Dėdi taḥḳīḳ şunlar Allâhuñ resūline eẕā
Eyleyenlerüñ yėri bāġ ile bostān olmasun

6 Yaʿnī Allâhuñ resūline cefā ėdenlerüñ
Menzili yarınki gün Firdevs-i Rıḍvān olmasun

7 Ḥaḳḳa mūẕī ol-durur ura ferāyiż terkini
Ėy göñül urma ṣaḳın ḥālüñ perīşān olmasun

8 Pes Resūle ol-durur mūẕī sünen terk eyleye
Āḫiretde dāmenüñ ṭutan o sulṭān olmasun

9 Dėdiler bu āyetüñ oldur nüzūline sebeb
Ḥaḳ resūline kişi dünyāda düşmān olmasun

R151[b] 10 Mefḫar-ı eşyā zamānında var idi müşrikīn
Anlaruñ yėri ya niçün ḳaʿr-ı nīrān olmasun

11 Faḫr-ı ʿālem ḥażretine anlar ėderdi cefā
Āḫiretde imdi anlar daḫı şādān olmasun

M183[b] 12 Hem kelāmu'llâhı anlar diñlemezlerdi tamām
Dünyāda niçün olaruñ işi küfrān olmasun

13 Laʿnet ėtdi āḫiretde dünyāda Ḥaḳḳ anlara
Başları nice ṭamu dibine[2793] ġalṭān olmasun

[2792] dünyāda: dünyāya A, R
[2793] dibine: ehline A, R

A207[a]

14 Anlaruñ-çün eyledi taᶜdīd ᶜaẕāb u miḥneti
Ḥaḳ dėdi yarın ki hīç emn ile āmān olmasun

15 Ḥaḳ resūline eẕā vėren pes ol kāfirlerüñ
Mesned ü meʾvāsı yarın ᶜafv ü ġufrān olmasun

16 Ger ḥaḳīḳat Kaᶜbesi rāhına basduñsa ḳadem
Düş delīlüñ ardına rāhuñ beyābān olmasun

17 Ṣapma yoldan ġūl-ı nefse aldanup ėy muttaḳī
Menzile ėr dāmenüñ ḫār-ı muġaylān olmasun[2794]

18 Ḥaḳ resūline muḫālif çalma ėy dil zinhār*
Pāyüñ aġlāl-ı selāsil boynuñ urġan olmasun

19 Keştī-i cisme süvār olup gidersin menzile
Ḳıl ḥaẕer eṭrāf u eknāfuñ çü ṭūfān olmasun

20 Ėy ḲULOĠLI sev Resūl-i Ḥaḳḳı rūz-ı rüsteḫīz
Maḳᶜadüñ anda senüñ şol nār-ı sūzān olmasun

296

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2795]

نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ[2796]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy göñül Firdevs-i aᶜlāda mekān ister misin
Murġ-veş ḫuld-ı berīne āşiyān ister misin

2 Şol bahār-ı ᶜömrüñüñ ėrişmeden pāyānına
Ol gül-i raᶜnā içün bir gülsitān ister misin[2797]

3 ᶜĀlem-i maᶜnāyı abdālāne seyr ėt cā-be-cā
Dāmenin öpmege yėrüñ āsitān ister misin

[2794] 17: —A

[2795] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —A, M

[2796] نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ: "Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlarınızız. Orada canlarınızın çektiği ve istediğiniz her şey sizin için vardır (Fussilet, 41/31)."

[2797] Ol gül-i raᶜnā içün bir gülsitān ister misin: Dāmenin öpmege yėrüñ āsitān ister misin R

4 Ṭāʿat-ı Ḥakdan nedür maḳṣūd olan ėy muttaḳī
Sen-de bārī ḥūrī vü bāġ-ı cinān ister misin

5 Ḳapusına varmaġa sen-daḫı ėy mūr-ı göñül
Sen-de yoḫsa bir Süleymān-ı zamān ister misin

6 Ḥaḳ teʿālā dėr kelām-ı lem-yezel içre işit
Diñledükden ṣoñra anı baş u cān ister misin

7 Ben sizi sevdüm bu dünyānuñ ḥayātında dėdi
Bundan eyü bir kelām-ı nüktedān ister misin

M184[a] 8 Evliyā ḳıldum sizi dėr āḫiret içre daḫı
Vėrürem erzāḳuñı daḫı hemān ister misin

A207[b]- R152[a] 9 Nefsüñüz her ne dilerse vėrürem dėdi İlâh
Ḳuzı eti daḫı guşt-ı mākiyān ister misin

10 Cennet içre çekile gele nüzūl-ı Ḥaḳ hemīn
Ṭola etrāfuñ fevākih daḫı nān ister misin

11 Ol Ġafūruñ eyleye saña dilārā maġfiret
Hīç rıżāsını anuñ ẓāhir nihān ister misin

12 Ol Raḥīmüñ raḥmeti mebẕūl olısar dāyimā
Yėyüben niʿmetlerin āb-ı revān ister misin

13 Şol döşekler cennet içre olısardur key yüce
Çıḳmaġa üstüne anuñ nerdübān ister misin

14 Ḥūrīler göndere Ḥaḳḳ anı ḳılasın izdivāc
Ol Ḫudādan bundan artuḳ armaġan ister misin[2798]

15 Bunuñ ile olmayup gāhī tecellā eyleye
Saña yüzin göstere ol Müsteʿān ister misin

16 Cennet ehline yarın gösterde vechin Lā-yezāl
Ol Ḫudānuñ yüzini keşf ü ʿayān ister misin

17 Tā kelāmında kefīl oldı behişte ḳoymaġa
Yā Muḥammed yėtme-mi ġayrı żamān ister misin

[2798] 14: —A

18 Seni ḳoya cennete daḫı cemālin göstere
Niʿmetin vėrmek muḳadderdür gümān ister misin

19 İmdi gel bunda Ḥaḳı sev seni Allâhuñ seve
Vėre saña anda ʿömr-i cāvidān ister misin

20 Ėy ḲULOĠLI Murġ-ı ḳudsī gibi pervāz eyledüñ
Cennet-i ʿAdn içre yoḫsa āşiyān ister misin

297

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ[2799]

Feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūlün/feʿūl
˘ – – / ˘ – – / ˘ – – / ˘ – – / ˘ –

1 Ki ḥuccet durur pes bu āyet oḳına eẕān
Muḥammed ḫaber vėrmege istedi şol zamān

2 Namāz farż olundı edā ḳılması lāzım gelüp*
Nice cemʿ ola mescide bilmeyüp müʾminān

3 Dėdiler ceres ünü ile ḫaber ėdelüm
Ki nāḳūs-ı ekber düzelüm çalınsın hemān

M184b-A208a 4 İşidüp anı dėr gelelüm bu kez mescide
Ḳılalum namāzı ėdelüm Ḥaḳa imtinān

5 Revā görmedi Ḥaḳ resūli bu işi bu kez
Teşebbüh dėdi kāfire ḳılmayalum ʿayān

6 Dėdi baʿżılar imdi ṣūr uralum işbu dem
Naḳāre çalalum işide şu pīr ü cüvān

7 Ki yaʿnī öküz boynuzını çalalum dėmiş
Çü baʿżı ṣaḥābe bu yola olurlar revān

8 Buña daḫı ḳāyil olup vėrmedi ol rıżā
Görelüm dėdi pes nice emr ėder Müsteʿān

R152b 9 Bu şehr-i risālāt içine Muḥammed gelüp
Naẓar eyle imdi ne resme açılur dükān

[2799] وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ: “Allah’a çağıran, salih amel işleyen ve “Kuşkusuz ben müslümanlardanım” diyenden daha güzel sözlü kimdir (Fussilet, 41/33)?”

10 Bu kez gördi düşde ṣaḥābīlerüñ birḳaçı
Gelüp bir melek saṭḥ-ı mescide ḳıldı dürler fişān*[2800]

11 Eẕānı tamāmen oḳıdı bu üslūba ol
İlerü varup bir daḫı eyledi merratān

12 Ziyāde dėdi iki kerre [ki] ḳadd ḳāmet ol
Dėdiler bu oldı işāret eẕāna nişān

13 Bunuñla eẕānı oḳutdı o vaḳtin Resūl
Nifāḳ ehli dėdi ki bidᶜat-durur işbu şān

14 Ḫudādan bu āyet çü nāzil olupdur işit
Şu cānuñ meşāmına bunı ėdin żaymurān

15 Dėdi Müslimīne Ḫudāya namāz ėtmege
Ki bundan eyü söz mi var daᶜvete Müslimān

16 Ḫudānuñ evine bu ḫalḳı çağırmaḳ içün
Daḫı bundan aḥsen kelām ola mı bi'l-maᶜān[2801]

17 Risālet bāġında eẕān oldı çün gül-bahār
O bāġa işidüp nice cemᶜ olur bülbülān

18 Gelüñ ol Ḫudānuñ açıldı viṣāli güli
Sizüñ-çün müzeyyen olupdur şu bāġ-ı cinān

19 Müʾeẕẕin bu ḫalḳı Ḥaḳa daᶜvet ėtse ne_ola
Ṣuçı ᶜafv ola ol çağırup ḳılurken fiġān

A208[b] 20 ḲULOĠLI eẕānuñ namāzuñ ya ḳanı senüñ
Şunuñla ölicek dilersin behişt-i s̱emān

298

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2802]

M185[a]

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ[2803]

[2800] "dürler fişān" ibaresi yerine "dür efşān" yazılarak vezindeki aksama giderilebilir.
[2801] 16: —A
[2802] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Hīç bilür misin vėrür erzāḳuñı Mevlā neden
Kesb ile mi ḥāṣıl olur saña bu naʿmā neden

2 Ol seni merzūḳ ėdüpdür ac u muḥtāc eylemez
Gėce gündüz cehd ėdersin bārī bu ġavġā neden

3 Gel ḥelālinden temennā eyle andan rızḳuñı
Ėllerüñ sen ḳo ḥarāmın çalışup yaġmā neden

4 Nereye varsa gerekdür uşda ʿömrüñ dükenüp
İmdi bu ḥırṣ u hevāya çekdügüñ belvā neden

5 Āşinā olma ṣaḳın dünyā ve mā-fīhā ile
Şol fenāsı görinen şeyʾe bugün sevdā neden

6 Ḥaḳ teʿālā ḫod senüñ rızḳuñı taḳdīr eyledi
Çün bilürsin işbu sırrı yā ġam-ı ferdā neden

7 Müʾminem dėrseñ anuñ varlıġına īmān getür
Ṭoludur yėrden göge bu günbed-i mīnā neden

8 Ġayrı ḳapuyı ḳoyup gėrü aña yalvar yüri
Varacaġuñ ḳapudur āḫir bu istiġnā neden

R153[a] 9 Ḥaḳ kelāmında resūline buyurmış bu sözi
İmdi fehm ėt ėy göñül bu āyet-i kübrā neden

10 Ben-de bu şehr-i şerīʿat içre bir cūyendeyem
Elüme bārī neden girmez benüm maʿnā neden

11 Ḥaḳ dėdi *ḳul inne Rabbī yebsuṭu'r-rızḳa li-men*[2804]
Diledügine vėrince[2805] aramaḳ saña neden

12 Basṭ ėder ol rızḳını istedügine ol-ḳadar
Sen baña vėr dėyü ṭurmaz[2806] yalvarursın hā neden

[2803] قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ: "Ey Muhammed, de ki: 'Şüphesiz, Rabbim rızkı dilediğine bol verir ve (dilediğine) kısar. Fakat insanların çoğu bilmezler.' (Sebe, 34/36)."

[2804] *ḳul inne Rabbī yebsuṭu'r-rızḳa li-men* (قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ): "De ki: 'Şüphesiz, Rabbim rızkı dilediğine bol verir.' (Sebe, 34/36)."

[2805] vėrince: vėrür nice A, R

[2806] ṭurmaz: ṭurma A, M

13 Māl u rızḳı ᶜakl ile Ḥaḳ bize ḳısmet eyledi
Kimini ḳıldı o ᶜāḳıl kimini şeydā neden

A209[a] 14 Kimini ġāyet tüvānger eyledi Rabbü'l-celīl
Kimisini ac u muḥtāc eyledi ednā neden

15 İşbu tedbīr ile taḳdīri bizüm-çün eylemiş
Sen aña yā niçün olmazsın ᶜaceb irżā neden

16 Ḳıl temāşā gel behişt ile cinān ehlin bugün
Kimisi şādān olur kimine vāveylā neden

M185[b] 17 Eks̱erü'n-nās bunı bilmezler dėdi Rabbü'l-ᶜibād
Ḥaḳ seni maḳṣūm ėdince ġayra istidᶜā neden

18 Faḫr-ı ᶜālem ḥażretine geldi bir gün Cebreᵓīl
Ṭaġları altun ėdelüm saña bu ḍarrā neden

19 Çekme zaḥmet bārı ṣarf ėt ġayra olma ihtiyāc
Pes ḳabūl ėtmedi anı Mefḫar-ı eşyā neden

20 Ėy ḲULOĠLI bilür idi kendü maḳsūmın o şāh
Zāyid olduġın dilemez menn ile selvā neden

299

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ۞ خَالِدِينَ فِيهَا[2807]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Getürdi ᶜālem-i milke Resūl-i kibriyā Ḳurᵓān
Kim oḳursa her emrāża olur cānā şifā Ḳurᵓān

2 Teraḥḥüm eyleyüp Allâh şu ḳullarınuñ üstüne
Nüzūl eyleyüp oldı bil ḳamu derde devā Ḳurᵓān

3 Şefāᶜat eyleyüp Ḥaḳḳuñ ḥużūrında recā ėde
Olursa rūz-ı maḥşerde kimüñle āşinā Ḳurᵓān

[2807] إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ۞ خَالِدِينَ فِيهَا: "Şüphesiz, inanıp yararlı işler yapanlara gelince, onlar için içlerinde ebedî kalacakları Firdevs cennetleri bir konaktır (Kehf, 18/107-108)."

4 Düşen ẓıll-ı şerīfine bulısar devlet-i sermed
Saᶜādet āsumānında olupdur bir Hümā Ḳurʾān

5 Kim oḳur ise cān-ıla bula fevz ü reşād añla
Ėde yevmü'l-cezā anı Teᶜālādan recā Ḳurʾān

6 Muḥammed dīn sarāyında müheyyā eylemiş meclis
Şarāb-ı lā-yezālīden ṭolu cām-ı ṣafā Ḳurʾān

7 Ṭarīḳ-i ḥażret-i Ḥaḳḳa[2808] giden cān-ıla zühhāda
Ki ücretsiz olur añla bugün bir rehnümā Ḳurʾān

A209[b] 8 Yarın maḥşer feżāsına gele dėnmiş alay alay
Oḳuyana ola sāye ṭolup arż u semā Ḳurʾān

R153[b] 9 Ṭarīḳ-i Ḥaḳda nā-bīnā durur bu cümle-i ᶜālem
Muḥaḳḳaḳ dīde-i cāna olupdur tūtiyā Ḳurʾān

10 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī bu resm-ile beyān ėtmiş
Gel imdi gūş-ı cānuñ ṭut ḫaber vėrsün saña Ḳurʾān

11 Şular taḥḳīḳ dėdi īmān getüre Rabbü'l-aᶜlāya
Meleklerine Allâhuñ inan dėr dāyimā Ḳurʾān

12 Kitābına resūline īmān getüre ol kimse
Şu gökden gönderüp bize vėrüp-durur Ḫudā Ḳurʾān[2809]

M186[a] 13 Daḫı ol kimse eyleye bu dünyāda ᶜamel ṣāliḥ
O ḫayrāt işi ḳılmaġa yėterdür muḳtedā Ḳurʾān

14 Olur anlar içün cennet dėdi Rabbü teᶜāla'llâh
Kim ol cennet ki Firdevsdür ḫaberdür mübtedā Ḳurʾān

15 Nüzūl-i niᶜmet-i Raḥmān bulısardur cinān ehli
Ṣunısar ehl-i taḳvāya şarāb-ı dilgüşā Ḳurʾān

16 Muḫalled olalar anuñ içine gireler dėdi
Kelām-ı lā-yezāl içre buyurdı cā-be-cā Ḳurʾān

17 Şu kim aᶜmāl-i ḫayrāt ḳıla bu dār-ı dünyāda
Şu cennetde vėre Allâh dėdi aña bahā Ḳurʾān[2810]

[2808] Ṭarīḳ-i ḥażret-i Ḥaḳḳa: Ṭarīḳat ḥażret-i Ḥaḳḳa M
[2809] vėrüp-durur Ḫudā Ḳurʾān: vėrüpdi o Ḫudā Ḳurʾān M; vėrüp-de o Ḫudā Ḳurʾān R

18 Kim ol Firdevsüñ içinde bulısar niᶜmet-i bāḳī
Ḫuṣūṣan kim oḳur-ısa ṭuta elde livā Ḳurᵓān

19 Ṭamudan yine ḳurtılmaḳ içün arar iseñ çāre
Ki bu bend-i ᶜalāyıḳdan vėriserdür rehā Ḳurᵓān

20 ḲULOĠLI yañılup zinhār elüñden dāmenin ṣalma
Dü ᶜālemde ḳamu derde olupdur bil şifā Ḳurᵓān

300

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2811]

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۞ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ۞ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنْ الْمُدْحَضِينَ ۞ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ۞ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ۞ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ[2812]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün
– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

1 Diñle Ḥaḳuñ esrārını imdi göñül cān ile sen
Nice o Yūnus bin Metā ṣaldı ṣuya cān ile ten

A210[a] 2 Mürsel nebīden eyledük dėyü buyurdı anı Ḥaḳ
Ḳavmi öcinden añlaġıl çekmişdür envāᶜ-ı miḥen

3 Her bir belā eşeddini vėrdi nebīlere Ḫudā
Ḥaḳḳuñ ḥużūrında işit her enbiyādur mümteḥan

4 Ol ḥażret-i Yūnus işit ḳavmine vaᶜẓ eyler idi
Diñlemediler sözini dėdiler ol ṣaġ u esen

5 Şol ḥażret-i Cebbārı gör ol ḳavme gönderdi ᶜaẕāb
Yūnus ṭuyup ḳaçdı anı çıḳdı arasından hemen

6 Deryāda gördi bir gemi aḳup giderdi ṭurmayup
Girdi geminüñ içine engine ṭutdurdı dümen

[2810] 17: —A
[2811] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M
[2812] وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۞ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ۞ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنْ الْمُدْحَضِينَ ۞ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ۞ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ۞ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ: "Şüphesiz Yûnus da peygamberlerdendi. Hani o kaçıp yüklü gemiye binmişti. Gemidekilerle kur'a çekmiş ve kaybedenlerden olmuştu. Böylece, Yûnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu. Eğer o, Allah'ı tespih edip yüceltenlerden olmasaydı, mutlaka insanların diriltileceği güne kadar balığın karnında kalırdı (Sâffât, 37/139-144)."

7 Pes ḳavm-i Yūnus nā-gehān gördiler ėrişdi ᶜaẕāb
Ḳaçmaġ-ıla olmaz dėyüp cemᶜ oldılar hep bir çemen

R154[a] 8 Bir pādişāhı var idi ol ḳavmüñ işit ol zamān
Cemᶜ ėtdi o ḳavmi bir yėre oġlan uşaḳ pīr kühen*[2813]

M186[b] 9 Başların açup pes olar Ḥaḳḳa tażarruᶜ ėtdiler
Yā Rabbi Yūnus dėdiler kim ḥaḳ resūlüñdür ḥasen

10 İnanduḳ iḳrār eyledük elüñdedür fermān senüñ
Başumıza ṭutduḳ ḳılıç boynumuza ṭaḳduḳ kefen

11 Hep baş açuḳ yalın ayaḳ ol oda ḳarşu vardılar
Dėdiler aṣ ya ṣalıvėr pes elüñe vėrdük resen

12 Bu ḥāl ile Rabbü'l-celīl anlara ḳıldı merḥamet
Bir keştī-āsā ol ᶜaẕāb Yūnusa çekdürdi seren

13 Bu kez geminüñ üstüne geldi o ṭūfān-ı belā
Ḳurᶜa ṣaluben dėdiler kimdür ki bu sırra ėren

14 Üç kerre sehm-i ḳurᶜa gör düşdi ki Yūnus üstüne
Atduḳça ol sehmi gėrü düşerdi Yūnusa kemen

15 Dėdiler aramuzda sen yā ṣuçlı yā ḳaçḳın mısın[2814]
Kendüyi deryāya ṣalup açmadı kimseye dehen

16 Emr-i Ḫudā ile anı yutdı bir ulu balıcaḳ
Gör enbiyānuñ ḥālini kimseye dėmez sen ve ben

A210[b] 17 Tesbīḥ ėderdi balıġuñ ḳarnında ol her rūz u şeb
Ḥaḳḳa ḳılurdı iştiyāḳ dilemez emlāk-ı s̱emen

18 Deryāya düşdügi gibi merkeb rehā buldı gėrü
Gitdi o ṭūfān-ı belā ḳurtuldı envāᶜ-ı sufun

19 Yūnus peyāmber balıġuñ ḳarnında ḳaldı bir zamān
Kimi dėdi ḳırḳ gün anı söylediler niçe süḫan

[2813] Mısra "Bir yėre cemᶜ ėtdi o ḳavmi oġlan uşaḳ pīr kühen" şeklinde okunursa vezindeki aksaklık giderilebilir.
[2814] yā ṣuçlı yā ḳaçḳın mısın: ṣuçlı mısın ḳaçḳun mısın R

20 Gör enbiyānuñ ḥālini ḲULOĠLI ʿibret al yüri
Gėyme libās-ı fāḫire çıḳsa gerekdür pīrehen

301

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2815]

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا[2816]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Aç gözüñi ėy göñül çün ḥükm-i Mevlādur gelen
Kimse ḳarşu ṭuramaz gūyā ki deryādur gelen

2 Dāmen-i ḥablü'l-metīni hīç elüñden komaġıl
Seyr ḳıl Ḥaḳḳuñ liḳāsın sırr-ı esrādur gelen

3 Faḫr-ı ʿālem ḥażretine çün ėrişdi bu ḫiṭāb
Gördi-kim Ḥaḳdan aña levḥ-i mücellādur gelen

4 Dėdi-kim Ḥaḳ yā Muḥammed sen dėgil müʾminlere
Size ol Cebbār-ı ʿālemden bu feḥvādur[2817] gelen

M187[a] 5 Ben daḫı sizcileyin dėgil ki ādem oġluyam
Baña ol Ḫallāḳ-ı ʿālemden pes īcādur[2818] gelen

6 Daḫı sizüñ Tañrıñuz bilüñ kim ol bir Tañrıdur
Ḳopısar rūz-ı ḳıyāmet ḥükm-i ferdādur gelen

R154[b] 7 Şol İlâh-ı vāḥid oldur kim şerīk olmaz aña
Diñle Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içre bu maʿnādur gelen

8 Kim recā ėtse liḳāsını anuñ yevmü'l-cezā
Görmek isterse cemālin ḳaşı ṭuġrādur gelen

9 Rabbisinüñ dėdi isteyen liḳāsın ʿāḳıbet

[2815] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R
[2816] قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا: "De ki: 'Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Ne var ki) bana, 'Sizin ilâhınız ancak bir tek ilâhtır' diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın.' (Kehf, 18/110)."
[2817] feḥvādur: fehvādur A, M, R
[2818] īcādur: īcāzdur ?

Bir naẓar ḳılsun nihānī ḫūb u zībādur gelen

A211[a] 10 İşlesün dünyāda ol aʿmāl-i ṣāliḥ rūz u şeb
Zīrā kim ḥaşr olısar bāzār-ı kübrādur gelen

11 Ḫidmetinde Rabbüñüñ dėr kimseyi ḳoşma şerīk
Ḳıl ḥaẕer yevmü'l-ḳıyāmet başa ġavġādur gelen

12 Şol ʿibādāt-ı Ḫudāda kim revā olur mı hīç
Şirket ėtmek Ḥaḳ teʿālāya ne sevdādur gelen

13 Kim-ki eylerse Ḥaḳa aʿmāl-i ṣāliḥ dünyāda
Ḳarşulayup dėr melekler ehl-i taḳvādur gelen

14 Şol-ki şirk ile Ḫudānuñ ḳatına varsa idi
Pes zebānīler dėye uruñ kim eşḳādur gelen

15 Yarın ol-gündür ki ʿArşı sürüyüp getüreler
Şol münādīler çağıra ʿArş-ı aʿlādur gelen

16 Yarın ol-gündür ki ʿarż ėde cemālin Ẕü'l-celāl
Göreler gözler dėyüp vech-i muʿāllādur gelen

17 Yarın ol-gündür ki ḥūrīler ṭuta eṭrāfuñı
Her yañadan göresin zülf-i muṭarrādur gelen[2819]

18 Ol Muḥammed Muṣṭafā ümmetler-içün yalvarup
Dėye yā Rabbī bugün şol rūz-ı belvādur gelen

19 Şol liḳāu'llâhı dünyāda recā ėdenleri
Cemʿ ėdüben dėyeler ṣāḥib-temāşādur gelen

20 Ėy ḲULOĠLI dėrdi görse ehl-i maḥşer naẓmuñı
Rişte-i vāḥidde bu ʿıḳd-ı S̱üreyyādur gelen

302

وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ ۞ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ[2820]

[2819] 17: —A

[2820] وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ ۞ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ: "Göğsüm daralır. Akıcı konuşamam. Onun için, Hârûn'a da peygamberlik ver (ve onu bana yardımcı yap). Bir de onlara karşı suçlu durumdayım. Bu yüzden onların beni öldürmelerinden korkarım (Şu'arâ, 26/13-14)."

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

M187[b] 1 Şol mübārek başıñuz ölünce ġavġā görmesün
Böyle rüsvā olduġum ḫalḳ-ı temāşā görmesün

2 Ḥaḳ teʿālā gönderüp Mūsāyı Firʿavna dėdi
Var anı ḳıl dīne daʿvet hevl-i ferdā görmesün

3 Dėdi yā Rabbī benüm cānum ṭaracuḳdur ḳatı
Hem lisānum cārī degildür temennā görmesün

4 ʿUḳdesi var dilimüñ dönmez tekellüm ėdemem
Ḫayli zaḥmetdür İlâhī bārī ḍarrā görmesün

A211[b] 5 Benüm ile ḳardaşum Hārūnı hem gönder bile[2821]
Bu metāʿ-ı ʿaḳlum ol miḥnetde yaġmā görmesün

6 Kehkeşān-ı pāyüm ol yola sülūk eyler ise
Şol semā-yı ġamda hīç cemʿ-i S̱üreyyā görmesün[2822]

R155[a] 7 Ḳorḳaram vardur günāhum anlaruñ yanında ben
Sen beni ṣaḳla İlâhī ehl-i daʿvā görmesün

8 Pes muḳaddem ḥażret-i Mūsā ki ḳan ėtmiş idi
Bu sebebden ḳorḳar idi yaʿnī eşḳā görmesün

9 Bu idi aṣlı şu Mūsāyı o Firʿavn besleyüp
Pes rebībe ḳılmış idi ṣaḳla şeydā görmesün

10 Yoġ-idi oġlı ḳızı oġul ėdinmişdi anı
Yigit oldı büyidi anı her ednā görmesün

11 Bir gün ata bindürüp eve ḳoşa gider imiş
Gelür iken gördi bir ġavġāyı dünyā görmesün

12 Görse kim bir kimseyi bir kimse ṭurmayup döger
Ṣordı aṣlın dėdiler bu işi dānā görmesün

13 Bu dögülen kimse ālidür benū İsrāʾīlüñ
Bu urandur āl-i Firʿavn anı tersā görmesün

[2821] Benüm ḳarındaşum Hārūn bile hem gönder daḫı A
[2822] 6: —A

14 Ḥażret-i Mūsā meger nesli imiş İsrāʾīlüñ
Āl-i Firʿavnı ṭutup öldürdi tenhā görmesün

15 İşbu aḫbārı şu Firʿavna beyān eylediler
Dėdiler ḳan ėtdi Mūsā bunı Mevlā görmesün

16 Aradup öldürmek istedi bu kez Mūsā ḳaçup
Çıḳdı serḥaddini Mıṣruñ ol naṣārā[2823] görmesün

17 Ṭūra vardı vādī-i Eymen kenārın seyr ėdüp
Tā Şuʿayba ḫidmet ėtdi başı belvā görmesün

M188[a] 18 Bunuñ üstinden geçüp on yıldan artuḳ māh u sāl
Ṣoñra vėrdi Ḥaḳ nübüvvet yazı sermā görmesün

19 Bu sebebdendi *le-hüm ʿaleyye ẕenbün*[2824] dėdügi
Ḥaḳ teʿālā saḳlasun şimşīr-i ġarrā görmesün

20 Ėy ḲULOĞLI enbiyā vaṣfın ne bildüñ söyledüñ
Ṣaḳlasun Tañrı kişi bu resme ġavġā görmesün

303

A212[a] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[2825]

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ[2826]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Diñle imdi ėy göñül bu kilk-i zībā söylesün
Enbiyā aḫbārını ṭūṭī-i gūyā söylesün

2 Rūz-ı maḥşer cemʿ ėde Ḥaḳ cümle peyġamberleri
Daʿvet eyleñ dėye bir bir ḫalḳı eşyā söylesün

3 Cebreʾīli daʿvet ėde ḳatuma tiz gel dėyü
Dėye ḳanı var getür levḥ-i mücellā söylesün

4 Getüre Cebrāʾīl anda levḥ-i maḥfūẓı hemān

[2823] naṣārā: nehār M
[2824] *le-hüm ʿaleyye ẕenbün* (لَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ): "Onlara karşı suçlu durumdayım (Şu'arâ, 26/14)."
[2825] celle şānühü: —M
[2826] يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ: "Allah'ın, peygamberleri toplayıp 'siz(den sonra davetiniz)e ne derece uyuldu?' diyeceği gün (Mâide, 5/109)."

Pes işāret ėde dėye aña Mevlā söylesün

5 Ditreye levḥ söylemege hīç mecāli ḳalmaya
Dėye kerrūbīlere eyleñ mudārā söylesün

6 Dėye yā levḥ ḳandadur Tevrāt u İncīlüm benüm
Hem Zebūrum ile Furḳānum dė esmā söylesün

R155b 7 Ḥażret-i Cebrāʾīle ol levḥ işāret eyleye
Dėye bu bilür İlâhī[2827] ṣor sen aña söylesün

8 Geldi bir bir benden aldı cümlesini Cebreʾīl
N’eyledi n’ėtdi o bilür aġ u ḳara söylesün

9 Cebreʾīle gele nevbet ditreye ol-da hemān
Dėye Ḥaḳ yā Cebreʾīl dilüñ şeker-mā söylesün[2828]

10 Dėye Tevrātı kime iletdüñ uş yā Cebreʾīl
Dėye ol-da yā İlâhī ṣor ki Mūsā söylesün

11 Çıḳ oḳu dėye çıḳa oḳıya ṣora ümmetüñ
Hīç icābet ėtdü mi ol dėye tersā söylesün

12 Pes dėye yā Cebreʾīl İncīli n’ėtdüñ n’eyledüñ
Dėye yā Rabbī anı-da söyle ʿĪsā söylesün

13 Çıḳ oḳu dėye oḳuya ṣora tā kim ümmetüñ
Hīç icābet ėtdü mi dėye naṣārā söylesün

M188b 14 Pes dėye yā Cebreʾīl ḳanı şu Ḳurʾān-ı Kerīm
Kime vėrdüñ n’eyledüñ dė imdi baña söylesün

A212b 15 Dėye yā Rabbī anı Muḥammede indürmişem
Sen suʾāl eyle anı ol ḳaşları yā söylesün

16 Enbiyā ile tekellüm ėde Ḥaḳ yevmü’l-cezā
Kimse dėmez anda kim Ḫüsrev ya Dārā söylesün

17 Herkesüñ nuṭḳı ṭutıla līk bu üç dört nefer
Dėmeye hīç kimse aṣḥāb-ı temāşā söylesün

[2827] bu bilür İlâhī: Yā Rabbi bu bilür R
[2828] şeker-mā söylesün: şeker-hā söylesün M

18 Pes Resūlu’llâha dėyeler oḳı Ḳurʾānuñı
Ġayrı ṭursun dėye Ḥaḳ ol ḳaşı ṭuġrā söylesün

19 Birine olmaya destūr kim şefāʿat ėtmege
Ḥaḳ teʿālā dėye şol zülf-i muṭarrā söylesün

20 Enbiyānuñ birisi açmaya ol yėrde dehān
Rabbü ʿizzet dėye ol ṣaçı[2829] semen-sā söylesün

21 Ėy ḲULOĠLI enbiyā aḥvālin eylersin beyān
Kim dėdi işbu kitāb içinde saña söylesün

304

Ḳāle’llâhu teʿālā:[2830]

أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ[2831]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Yazmasa kilk-i ḳudret bu ādemüñ pīşānesin
ʿAzrāʾil ḳoya idi elden bu mevtüñ şānesin

2 Ol şeb-i ġamda ṭolaşur ṭurma cānuñ şemʿine
İşbu evden ḳovamaz kimse ecel pervānesin

3 Ḳanda olsañuz sizi idrāk ėder dėdi ölüm
Yoḳ yėre zaḥmet çeküp yapma ėlüñ kāşānesin

4 Ḳurtulımazsın ölümden nereye varsañ hemān
ʿAnkebūt-āsā bıraġursın[2832] cihān vīrānesin

5 Sāḳī-i çarḫı gözet devr eyledükçe rūz u şeb
Nevbet ile ol ṣunar bir gün saña peymānesin[2833]

R156[a] 6 Ḳanda olursañ dėdi Ḥaḳ mevt sizi idrāk ėder
Ol şarāb-ı hādimü’l-leẕẕātı içüp ḳanasın[2834]

[2829] ṣaçı: saçı M
[2830] Ḳāle’llâhu teʿālā: —M
[2831] أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ: “Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır (Nisâ, 4/78).”
[2832] bıraġursın: bıraġup sen A, R
[2833] saña peymānesin: ecel peymānesin A, R
[2834] 6: —A

7 Ger boyun taḳdīrine vėrmezseñ ol sulṭānuñuñ
Pes rıżā zencīrine girmez iseñ dīvānesin

8 Cümle aḥvālüñ aña tefvīż ėdegör dāyimā
Ṭut elüñde dāyimā bāġ-ı muḳadder nānesin

M189[a]-A213[a] 9 Sen bugün rūbāh-ı çarḫa[2835] ger firīb olmayasın
Kim bu meydān-ı ṭarīḳatda ᶜaceb şīrānesin

10 Ėy göñül ḳaçma ölümden emr-i Rabbānī-durur
Sen rıżāsın gözler iseñ Tañrınuñ merdānesin

11 Bu ḥayāta aldanup ḳılmazsañ emre imtis̱āl
Ḫışmına maẓhar düşüp nār-ı ṭamuda yanasın

12 Olsa ger maḥṣūl-i ᶜuḳbā içre bu toḫmuñ hebā
Dėrmeyesin rūz-ı baḫşāyişde luṭfı dānesin

13 Āşinālıḳ kesbin ėtdüñse Ḫudā ile ezel[2836]
Sen bu şehr-i dilgüşāda ġayrıya bī-gānesin

14 ᶜĀḳıl iseñ eyleme kimseye buġż ile ḥased
Kendüñe her ne ṣanursañ ġayra anı ṣanasın

15 Bu cihān terk eylemedin gel sen anuñ terkin ur
Vaḳt ola anı elüñden bıraġup uṣanasın

16 Emr-i Ḥaḳḳ ile ecel cellādı ṭuta dāmenüñ
Ḥāl bu resme olıcaḳ yā sen kime ṭayanasın[2837]

17 Gele bir gün unuda İbrāhīm İsmāᶜīlini
Ḳardaşı Hārūnı Mūsā daḫı ᶜĪsā anasın

18 Pes ecel yėli ese nā-geh vücūduñ bāġına
Ṣaça hep zīr ü zemīne sīb ile rummānesin

19 Şimdi ḫᵛāb-ālūdesin buyurduġı gibi ᶜAlī
Öldügüñ vaḳtin benā-gāh uyḳudan uyanasın

[2835] rūbāh: rūbāḫ M
[2836] Ḫudā ile ezel: ezel Ḫudā ile R
[2837] ṭayanasın: dayanasın R

20 Ḥaḳ teᶜālā dėdi ḲULOĠLI ölümden çāre yoḳ
Ṭara mūy-ı mā-sivāyı al ele ġam şānesin

305

وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ[2838]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Ṭālibā eyle kelāmu'llâhı sen ezber hemān
Dü cihānda ol-durur oḳuyacaḳ defter hemān

2 Rāh-ı ᶜuḳbāya eger gitmek dilerseñ ᶜāḳıbet
İşbu Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm yėter saña rehber hemān

A213[b] 3 Gel ḳaṣāvet çekme dünyāda şu rızḳum yoḳ dėyü
Pes yėter Ḳurᵓān saña ᶜālemde sīm ü zer hemān

4 Ger iṣābet eylese size ḥasene dėdi Ḥaḳ
Bilüñ Allâhdan açıldı size ᶜālī der hemān

M189[b] 5 Yaᶜnī bir eylük bir iḥsān ėrse kişiye dėdi
Anı Allâhuñ ḥużūrından bile ol er hemān

R156[b] 6 Daḫı nefsi kişinüñ Ḥaḳḳa yarar ḳılsa ᶜamel
Rabbü'l-ᶜizzetden hidāyetdür anı dėrler hemān

7 Ḥasene ḳılsa iṣābet dė anı Allâhdan
Ol biter bāġ-ı saᶜādetden saña gülber[2839] hemān

8 Eylügi ᶜind-i Ḫudādan gel ḳıyās eyle ḳıyās
Ḥaḳ teᶜālānuñ ḳatındadur ulu bihter hemān

9 Seyyiᵓe ėrse anı kendü ḳatuñdan fehm ėdüp
Mār-ı nefs olur şu tedrīc ile bil ejder hemān

10 Bir günāhı kendü nefsüñden ḳıyās eyle dėdi
İşbu nefs ėder kişiyi ᶜāḳıbet ebter hemān

11 Ol saña eylük yüzinden niçe kemlikler ḳılur

[2838] وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ: "Onlara bir iyilik gelirse, 'Bu, Allah'tandır' derler. Onlara bir kötülük gelirse, 'Bu, senin yüzündendir' derler (Nisâ, 4/78)."

[2839] gülber: gül-berg?

Pes çeker ḳatl ėtmege nefsüñ saña ḫançer hemān

12 Bir ḥadīs̱ içre dėmişdür Faḫr-ı ᶜālem ḥażreti
Kim nis̱ār olsun anuñ ayaġına dürler hemān

13 Seyyiʾātı kişinüñ niᶜmetleri taġyīr ėder
Ḳısmetin tebdīl ėder olur pes o kemter hemān

14 Bu sebebden her kişinüñ işledügi seyyiʾe
Niᶜmet-i ᶜuḳbāyı yaḳup ėde ḫākister hemān

15 Ḳullaruñ cürmi içün rızḳını vėrmez Lā-yezāl
Bī-günāh olsa kişi yaġar aña cevher hemān

16 İşbu āyet bu ḥadīs̱ ile olupdur müttefiḳ
Ṭut-ki ṣulḥ oldı biri birle iki leşker hemān

17 Mez̠hebimüzde bizüm taḳdīre olur iᶜtibār
Gör semā-i iᶜtiḳād içinde bu Ülker hemān

A214[a] 18 Ḫayr u şerri Ḥaḳ saña taḳdīr ėdüpdür şübhesiz
Na yazıldı ise başa görür anı ser hemān

19 Ḥaḳ dėdi *naḥnü ḳasemnā*[2840] size ḳısmet eyledük
İᶜtizāle bunı ol ḥuccet dėyüp ėlter hemān

20 Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ kelāmı sözlerüñ sulṭānıdur
Bu sözüñ öñünce gitsün ᶜūd ile micmer hemān

306

وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ قَدَرًا مَقْدُورًا[2841]

Kemā ḳāle'llâhü teᶜlā:

لِيَقْضِيَ اللّٰهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا[2842]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

[2840] *naḥnü ḳasemnā* (نَحْنُ قَسَمْنَا): "...biz paylaştırdık (Zuhrûf, 43/32)."

[2841] Nüshalarda "وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ قَدَرًا مَقْدُورًا" [:Allah'ın indinde, kesinleşmiş bir hüküm oldu.] şeklindeki bu ibare Kur'anda "وَكَانَ أَمْرُ اللّٰهِ قَدَرًا مَقْدُورًا" [:Allah'ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür (Ahzâb, 33/38).] şeklindedir.

[2842] لِيَقْضِيَ اللّٰهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا: "Hani karşılaştığınız zaman onları gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu **ki Allah, olacak bir işi gerçekleştirsin** (Enfâl, 8/44)."

M190[a] 1 İlâhī ḳullaruñ eyler gėce gündüz recā senden
Dilerler her murādātı ḳamu bay u gedā senden

2 Kelām-ı münzel içinde işāret eyledüñ gerçi
Ki her şeyʾi ḳılup taḳdīr ėderler imtinā[2843] senden

3 Benī Ādem ara yėrde hemān bir ālet olmışdur
Ėrişür cümleye yā Rab şu faḳr ile ġınā senden

4 Fakīr olanlaruñ ḥāli nice_olur bilmezem yā Rab
Ġınā gelmeyüp isterler vėrürken aġniyā senden

5 Buyurduñ cümle eşyāyı muḳadder eyledük dėdüñ
Ki yā nice ricā ėtsün devāyı mübtelā senden

R157[a] 6 Ki her dāʾı[2844] yaratduñ bile dermānın ḳılup irsāl
Maraż nice ėrişürse ėrer gėrü devā senden[2845]

7 Bu dünyāda o dünyāda ʿibāduñ saña yalvarur
Ne ḫalḳ ister murādātı cemīʿ-i enbiyā senden

8 Eger mücrim eger ʿāṣī saña hep intiẓār içre
Nice vėrür iseñ derdi gelür yine şifā senden

9 Eger ġamdur eger şādī bu ḳullaruña fi'l-cümle
Muḳadderdür gelür bir bir ki şiddetle recā senden

10 Ḳamu eşyāyı taḳdīre ḥavāle ėtdi bu āyet
Gelür vaḳti ile bir bir cefā ile ṣafā senden

11 Şu kim bīnā olup oldı senüñ esrāruña vāḳıf
Anuñ o dīde-i cānına ėrer tūtiyā senden

12 Olar kim kendüyi bilmedi vāḳıf olmadı sırra
Olısar rūz-ı maḥşerde aña çun u çerā senden

A214[b] 13 Ḥużūruñda senüñ cümle ki maḳdūr oldı her eşyā
Ėrişür ḳullaruña gėce gündüz cā-be-cā senden

14 Ḳamu aḥvāl-i insānı muḳadder eyledüñ hergiz

[2843] imtinā: iġtinā M, R
[2844] her dāʾı: devā R
[2845] 6: —A

Günāh u yā s̱evāb ėrer saʿādetle şeḳā senden[2846]

15 Eger cennet eger ṭamu muḳadderdür hep insāna
Kimine esfel-i sāfil kimine müntehā senden

16 Kiyāsetle cehālet pes muḳadder dėdiler cümle
Bu insān üstüne taḳdīr olupdur ėy Ḫudā senden

17 Kimin aʿlā kimin ednā ḳılursın ādemī-zāduñ
Ḫazāyin ġaybı içinde ėrer ḫalḳa ʿaṭā senden

M190b 18 Faḳīr olup kimi bulmaz cihān içinde bir mesken
Kimine vėrüp emlāki gelür ṭabl u livā senden

19 Ḥaḳuñ işleyecegi iş hep işlenmiş gibidür bil
Pes olur olacaḳ āḫir bu bezme merḥabā senden

20 İlâhī rūz-ı baḫşāyişde ḲULOĠLI’na rahm eyle
Dilesün ṣuçını āḫir Muḥammed Muṣṭafā senden

307

در نعت سیّد کاینات و مفخری موجودات محمّد المصطفی صلّی الله تعالی علیه و سلّم[2847]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 ایکه جمله سجده گاه انبیا محراب تو
قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى[2848]را معلی باب تو[2849]

2 آب حیوان میچکد چاه زنخدانت دوام
خضر زنده میرود از تشنگان آب تو[2850]

3 انکه زندان مرا خال سیاهت ای خواجه
گشت زنجیر دل من عنبرین قلاب تو[2851]

[2846] şeḳā senden: şifā senden R

[2847] “Alemlerin ve bütün varlıkların efendisi ve övünç kaynağı Hazret-i Muhammed Mustafa (Allah’ın selamı üzerine olsun) için naat.”

[2848] *Ḳābe ḳavseyni ev ednā* (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى): “(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu (Necm, 53/9).”

[2849] “Ey mihrabı bütün enbiyalara secdegâh olan (Hz. Muhammed), senin kapın *kâbe kavseyni ev ednâ*’ya (makamına) yükselmiştir!”

[2850] “Senin çene çukurunun kuyusundan sürekli abıhayat akıyor. Ölümsüz olan Hızır senin bu abıhayatının arzusuyla dolaşmaktadır.”

[2851] “Ey (yüzündeki) siyah beni, zindanım olan sevgili; gönlümün zinciri senin anber kokulu kancana (saçlarına) dolaştı!”

4 جمع کردنده اگر فی الجمله ارباب علوم
از یکی حرفُ ندانند نکتۀ القاب تو[2852]

5 آنچه بسیارنده جهد کرده کشتیبان غم
هیچ رها مییافت[2854] ای شه قطرۀ گرداب تو[2853]

R157b 6 مفتیان هفت کشور گر چه کردند انجمن
کس نمیداند شها از رمز اسطرلاب تو[2855]

A215a 7 روز آخر گشت مخموری خرابی میکند
روز اوّل از قدح یک جرعه نوش ناب تو[2856]

8 دلبرا آن جعد مشکینت ز ابر عنبرین
در میانرا پس طلوع کرد چهرۀ مهتاب تو[2857]

9 می خرام از سرو اسا آن لوای شرع دین[2858]
هر یکی کشور گشا شد خسروا اصحاب تو[2859]

10 رخنه کرده جان ما را غمزۀ دلدوزها
گر خراب قصد کرده خنچری سحراب تو[2860]

11 حوض کوثر در قیامت گر که اظهاری شود
انبیا و اولیا میگشت همه مرغاب تو[2861]

12 در حریم آستانت لانه بنیادم مگر
امّتان عاشقانت هر یکی سیماب تو[2862]

13 از دیار ملک حسرت آمدم زارُ و حزین
خشک لب ماندم حبیبا از کجا میراب تو[2863]

[2852] "Eğer bütün ilim ehli bir araya gelseydi senin lakaplarının inceliklerinden bir harf dahi anlayamazlardı."
[2853] "Ey sevgili, gam (gemisinin) kaptanı ne kadar çok çabalasa da senin girdabının bir damlasından bile kurtulamıyor!"
[2854] مییافت: یافت M
[2855] "Ey sevgili, yedi diyarın müftüleri bir araya gelse bile senin usturlabının işaretlerini kimse anlayamaz!"
[2856] "Ezelde senin saf şarabınla dolu kadehten bir yudum içen mahşerde bile mest ü harap dolaşır."
[2857] "Ey gönül alan sevgili, anber kokulu bulutlar gibi olan kıvırcık saçlarının arasından senin ay (gibi parlayan) yüzün ortaya çıktı (göründü)!"
[2858] 9: —A
[2859] "O şeriat bayrağı bir servi gibi dalgalanıyor. Ey padişah, senin ashabının her biri bir fatih oldu!"
[2860] "Sührab'ınki gibi olan haçerin bizi harap etmek isteyince gönül delen bakışlar canımızda yaralar açmış."
[2861] "Kıyamet kopup Kevser havuzu görününce bütün enbiya ve evliya tekmil senin su kuşların (gibi olurlar)."
[2862] "Senin huzurunda bir yuva kurdum ki, onun her bir civası (süsü) senin aşığın olan ümmetlerindir."

M191[a] 14 ای[2864] دهان خاتم لعلت سلیمان زمان
آن سرای سلطنت را جبرئیل بواب تو[2865]

15 بار گاه آستانت رشک فردوس برین
حوریان تعلیم کردد[2866] روز و شب آداب تو[2867]

16 وی سخاوت معدنی وای همت آموز فلک
صد هزاران به که بیداری ما از خواب تو[2868]

17 هر یکی را از نبی کرده بنو اسرآیلی
در میان امتت را ان اولول الباب تو[2869]

18 ای شفا ساز بر اصحاب بلا را رحم کن
هر که افتاد ان را فریادرس اقطاب تو[2870]

19 بس که ما را پرچم زلفت اگر حبل متین
نقش قران جمالت هر مژه اعراب تو[2871]

20 بر قول اوغلی را شفاعت کن ایا فخر جهان
کشور شرع مبینت گوشه در قلاب تو[2872]

308

Ḳāle'llâhu teᶜālā celle celālühü:[2873]

وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يَامُوسَى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ[2874]

[2863] "Ey sevgili, hasret diyarından ağlaya inleye geldim. (Artık) dudaklarım kurudu, nerede senin oluğun?"
[2864] از :ای M
[2865] "Ey dudaklarının lâl mührü Süleyman-ı zaman olan (sevgili), senin sarayının kapıcısı Cebrail'dir!"
[2866] کردد : کردید A; کرد در R
[2867] "Firdevs cenneti senin sarayını kıskanır. Huriler gece gündüz senin sarayının erkanını öğrenmeye çalışırlar."
[2868] "Ey feleğe himmeti öğreten cömertlik madeni, senin uykun bizim uyanıklığımızdan yüz bin kat daha iyidir! ("Bizim uyanıklığımız senin uykundan yüz bin kat daha iyidir" şeklinde yazılan cümle, şiirin mana ve kasdına muhalif olduğu için "senin uykun bizim uyanıklığımızdan yüz bin kat daha iyidir" şeklinde çevrildi.)"
[2869] "Senin ümmetinin içindeki alimlerin her biri, İsrailoğullarının peygamberleri gibidir."
[2870] "Ey şifa veren (tabip), belaya düşmüşlere merhamet et. (Zira) her düşkünün yardımcısı senin kutuplarındır!"
[2871] "Bize *hablü'l-metin* (din, İslam) olarak senin saçının perçemi, Kur'an hattı yerine cemalin ve o Kur'an'ın harekesi olarak da kirpiklerin yeter."
[2872] "Ey bütün alemlerin övüncü (Hz. Muhammed), senin şeriatının aydınlık diyarının bir köşesinde bulunan Kuloğlu'na şefaat et."
[2873] Ḳāle'llâhu teᶜālā celle celālühü: —M

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün
– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

A215[b] 1 Ėy dil kelām-ı lem-yezel diñle ne dėr ġavġāyı ḳo
Ḳıl rāh-ı ʿuḳbāya sülūk şimden-gėrü[2875] dünyāyı ḳo

2 Vėrme göñül dünyāya sen aldanma hūy u hāya sen
Ėrgil[2876] yüce Mevlāya sen özün uzaḳ sevdāyı ḳo

3 İmdi reh-i ġufrāna gel bu bāġa bülbülāne gel
Cānā der-i iḥsāna gel her şeb ġam-ı ferdāyı ḳo

4 Ḳurʾāna ṭutġıl semʿ-i pāk ne dėr o Ḫallāḳ-ı cihān
Maḥbūb ėdin Ḥaḳḳuñ sözin şol zülf-i ʿamber-sāyı ḳo

R158[a] 5 Ḳurʾānda niçe ḳıssalar geçmişdür evāyilde bil
Sen anı diñle dāyimā gel Ḫüsrev ü Dārāyı ḳo

6 Pes āl-i Firʿavnuñ birin Mūsā nebī ḳatl eylemiş
Yapışma dāmengīr olup sen aña bu daʿvāyı ḳo

7 Firʿavn işidüben anı tīz ṭutuñ öldürüñ dėdi
Aramaġa başladılar bu yola dest ü pāyı ḳo

8 Ol şehr içinde birisi Mūsāya tez vėrdi ḫaber
Terk eyle bu şehri dėdi imdi meded burayı ḳo

9 Leşkeri Firʿavnuñ seni arar bulımayup yürür
Öldürseler gerek dėdi Mıṣrı bıraḳ bu cāyı ḳo

M191[b] 10 İşit o Firʿavn-ı laʿīn ʿaskerine emr eyledi
Muḳarrer oldı dėr işit ḳatlüñ senüñ ebnāyı ḳo

11 *Faḫruc* dėdi *innī leke*[2877] ben saña ögüt vėrürin
Çıḳ git bu şehri sen bıraḳ gel yüri hūy u hāyı ḳo

12 Ben dėdi saña nuṣḥ u pend ėdenlerüñ birisiyem

[2874] وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يَامُوسَى إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ: "Şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi. 'Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim' dedi (Kasas, 28/20)."

[2875] şimden-gėrü: şimden-ṣoñra A

[2876] Ėrgil: Vėrgil R

[2877] *Faḫruc innī leke* (فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ): "Şehirden **hemen çık. Şüphesiz ben sana** öğüt verenlerdenim (Kasas, 28/20)."

Saña mudārā ḳılmazam bu şirket-i evżāyı ḳo

13 Ol kişi kim vėrdi ḫaber Mūsāya Ḫıżr olsa ne var
Ḳurtardı ölmekden anı dil milkine yaġmāyı ḳo[2878]

14 Pes ḥażret-i Mūsā bu kez ḳaçdı anuñ sözi ile
Ḥuccet yėter Ḳurʾān saña ġayrı aña imżāyı ḳo

15 Düşdi yola Mūsā nebī Ḥaḳḳa temennā eyledi
Yā Rab beni ḳurtar dėdi şol ẓālimīnden vāyı ḳo

16 Mūsāya daḫı böyle ḥāl gör imdi vāḳıᶜ olıcaḳ
Ne_olsa gerek ġayrılara bizüm gibi ednāyı ḳo

A216[a] 17 Mūsāya ol vaḳtin daḫı risālet inmemiş idi
Bu vaḳᶜadan ṣoñra olur peyġamber ol sen lāyı ḳo

18 Bu nefs-i Firᶜavnı gözet yardım Ḫudādan inmese
Rūḥa nice ġālib olur imdi o ejderhāyı ḳo

19 ᶜAvn ile naṣrı Tañrınuñ ėrişicek olur bahār
Vuṣlat güni germā gibi fürḳat durur sermāyı ḳo

20 ḲULOĠLI sen nefsüñi gör maġlūb olup ḳalmayasın
Ġarḳ eyle deryā-yı ġama Firᶜavn ile Mūsāyı ḳo

309

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ[2879]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Sen-daḫı girmek dile bāġ-ı cināna gel-berü
Murġ-veş pervāz ėdegör āşiyāna gel-berü

2 Şehr-i dildāra sefer ḳıl sen-de bāzirgān olup
Al metāᶜı baḳmaġıl sūd u ziyāna gel-berü

3 Ḫalḳa-i tevḥīde gir devrān ėdüp *yā hū* dėyü

[2878] 13: —A

[2879] يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ: “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa, öylece sakının ve siz ancak müslümanlar olarak ölün (Âl-i İmrân, 3/102).”

Ḳalmaġıl sen-daḫı ėy dil baş u cāna gel-berü

4 Gūşe-i miḥnetde ḳalma sen-daḫı bī-gāne-vār
Ḫidmet eyle bir ʿazīz ü kāmrāna gel-berü

R158[b] 5 İşbu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içinde Ḥaḳ ne buyurur
Ṭut ḳulaġuñ imdi bir ḫoş dāstana gel-berü[2880]

M192[a] 6 İmdi anlar kim Ḥaḳa ṣıdḳ-ıla īmān getüre
Ḳorḳuben ṣıġın Ḫudā-yı Müsteʿāna gel-berü[2881]

7 Ḥaḳḳ-ı taḳvā ile Allâhdan şular kim ḫavf ėde
Dėdi Ḳurʾān ṭut ḳulaġuñ bu beyāna gel-berü

8 Ḥaḳḳ-ı taḳvā ol-durur her āna Ḥaḳdan ḳorḳasın
İʿtiḳād ėt işbu vaḥy-i āsumāna gel-berü

9 Ḥaḳḳ-ı taḳvā ol-durur ʿömren günāh işlemeye
İşleme cürmi ṣaḳın ḳılma bahāne gel-berü

10 Ḥaḳḳ-ı taḳvā ol-durur aṣlā evāmirden kişi
İctināb eylemeyüp gör ʿāşıḳāne gel-berü

11 Ölmeyesiz dėdi Ḥaḳ illā ölüp teslīm ile
Āteş-i ʿışḳa düşe gör yana yana gel-berü

A216[b] 12 Yaʿnī Allâhuñ rıżāsın bulduġuñuz ḥālde siz
Ölmege saʿy eyleyüp āḫir mekāna gel-berü

13 Murġ-ı rūḥuñ ʿāḳıbet şol ʿālem-i envāra ṣal
Esfel-i Ġayyāyı meʾvā ḳılma cāna gel-berü

14 Tuḥfetü'l-müʾmin dėdi şol mevt Faḫr-ı kāyināt
Yüzüñi sürüyü var ol āsitāna gel-berü

15 Yaʿnī mevt ėrişicek ol vaḳit ikrāh eyleme
Ṭosun-ı nefsüñi rām ėt tāziyāna gel-berü

16 Ḳaçma ölmekden saña ölüm vesīledür Ḥaḳa
Cān u dilden ʿazm ḳıl milk-i nihāna gel-berü

[2880] Ṭut ḳulaġuñ imdi bir ḫoş dāstana gel-berü: Ḳorḳuben ṣıġın Ḫudā-yı Müsteʿāna gel-berü A
[2881] 6: —A

17 Tā ki teslīm ol Ḫudāya sen-de İsmāʿil gibi
Ḫançer-i İbrāhīmi[2882] boyama ḳana gel-berü

18 Gör Ḥaḳuñ niʿmetlerin inʿāmını iḥsānını
Niçe bir muḥtāc olasın bunda nāna gel-berü

19 Zīr-i ḫāk içre unudulup gide nām u nişān
İʿtibār eyleme bunda ad u ṣana gel-berü

20 Daʿvet ėder seni teslīm ile var ḳapusına
Ėy ḲULOĠLI ṣaḳın aldanma cihāna gel-berü

310

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ[2883]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Bülbül-āsā gel göñül evvel bahāra sürünü
Şöyle ḫāk-ālūde olup ol gül-ʿizāra sürünü

M192[b] 2 Bu melāmet ṣaḥnına sen-daḫı Manṣūrāne gel
Ol belā Baġdādınuñ içinde dāra sürünü

3 Keştī-i cānı eger ṣalduñsa ġam deryāsına
Çıḳmaġa cehd eylegil sen bir kenāra sürünü

4 Şol ġazāl-ı çeşm-i yārüñ ṣaydına şīrāne dil
Beñzedi rūbāha ol dāyim şikāra sürünü

R159[a] 5 Vāʿiẓüñ sözini diñleyüp ʿamel ėden kişi[2884]
Ḳış güni yolcı gibi yaġmura ḳara sürünü[2885]

A217[a] 6 Dėdi ėy anlar ki īmān getürenler Tañrıya
Ṣabr ėdüñ ṭāʿāta siz ol Kirdgāra sürünü

7 Ṣabr ėdüñ hem maʿṣıyet işlemege saʿy eylemeñ[2886]

[2882] Ḫançer-i İbrāhīmi: Ḫançer-i İbrāhīmin R
[2883] يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ: "Ey iman edenler! Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz (Âl-i İmrân, 3/200)."
[2884] ėden kişi: kişi ėde R
[2885] gibi yaġmura ḳara sürünü: gibi yaġmur u ḳara sürünü A; gibidür yaġmura ḳara sürünü M
[2886] işlemege saʿy eylemeñ: işlemegi saʿy eylemeñ M

Ṭāʿat ehliyle bile oluñ ḳaṭāra sürünü

8 Ṣabr ėdüñ şehvāt-ı nefsüñ mekrine keyd olmañuz
Şol ṣabī bilmezlik ile naḳş-ı māra sürünü

9 Ṣabr ėdüñ nār-ı ġażap yandursa sizi ḥażm[2887] ėdüñ
Servī gibi yüri tesbīḥ-i çenāra sürünü

10 Rabṭ olup dėdi daḫı şerʿ-i şerīfe baġlanup
Seyr ėt ay u gün gibi leyl ü nehāra sürünü

11 Baġlanup tefrīḳa olmañ birbiriñüzden dėdi
Ṣan S̱üreyyā[2888] ile seyr eyler sitāre sürünü

12 Zülfini ḥablü'l-metīn-āsā elüñden ṣalma hā
Gele bir gün yanuña ol māh-pāre sürünü

13 Rabṭ oluñ şerʿ-i şerīf içre evāmir emrine
Ėresin maḳṣūduña bir gün o kāra sürünü

14 Eyle baġlan-kim ḳaṭār-ı kārbān ayrılmasun
Ara yürüsin bu yolda nefsüñ ara sürünü

15 Daḫı ḫavf eyle Ḫudādan hīç günāh işlemeyüp
Bezm-i tevḥīd içre ẕikr-i bī-şümāra sürünü

16 Ṣaḳlaya sizi bugün ṭop-ı ḥavādis̱den dėdi
ʿÖmriñüz ifnā ėdüñ işbu ḥiṣāra sürünü

17 Ola kim nār-ı cehennemden dėdi ḳurtulasız
Geçer-iken şol Ṣırāṭı tā ki nāra sürünü

18 İşbu Ḳurʾān zülf-i dilber gibidür ṭūl u dırāz
Seyr ėder dīdārını ruḫsār-ı yāre sürünü[2889]

M193[a] 19 Bir ġarībem dīde-i raḥm ile eyle yek naẓar
Biñ belā ile hele geldüm bu şāra sürünü

20 Bu ḲULOĠLI bendeñe eyle teraḥḥüm yā Ġanī
Redd ėderseñ anı sen ya kime vara sürünü

[2887] ḥażm: ḥazm?
[2888] S̱üreyyā: Süreyyā M
[2889] 18: —A

311

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[2890]

هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ۞ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ[2891]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

A217[b] 1 Maʿşer-i *ḳālū belā*'da[2892] eyleyen iḳrār-ı Hū
ʿĀlem-i ġayb u şehādetde ḳılur teẕkār-ı Hū [2893]

2 Eyle Hūdur kim bilür ġayb u şehādet ʿilmini
Hem bilür her kim olursa[2894] bunda ḫidmetkār-ı Hū

3 Ḳullarınuñ ol-durur dürlü ʿuyūbın ṣaḳlayan
Āşikāre işleri setr eyler ol Settār-ı Hū

R159[b] 4 Eyle Raḥmāndur bütün dünyāya ʿāmdur raḥmeti
Pes Raḥīmdür ḳullara maḥşer güni Ġaffār-ı Hū

5 Eyle Allâhdur aña ġayrı ilâh olmaz şerīk
İki ʿālem pādişāhıdur pes o ḫünkār-ı Hū

6 Bir melikdür ḳullaruñ ʿaybını ṣaḳlar ṣakınur
Kimsenüñ urmaz yüzine luṭf ile evzārı Hū

7 Cān-ıla ḫidmet ḳılanlar ṣādıḳāne rāhına
İki ʿālemde olurlar şöyle berḫurdār-ı Hū

8 Naḳd-ı cānı vėrse kim alur metāʿ-ı āḫiret
Eyleyen şehr-i ḥaḳīḳatde bugün bāzār-ı Hū

[2890] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: —A, M

[2891] هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ۞ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ: "O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'tır. Gaybı da, görünen âlemi de bilendir. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir. O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'tır (Haşr, 59/22-23)."

[2892] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."

[2893] teẕkār-ı hū: tekrār-ı hū A

[2894] olursa: ḳılursa M

9 Bezm-i şemᶜe yanmaġa ḳaṣd ėtse kim pervāne-veş
Perr ü bāl-ı cānını yandura anuñ nār-ı Hū

10 Bülbül-āsā cūş ėdüp feryād ėden *yā hū* dėyü
Açılur aña seḥerde gül gibi gülzār-ı Hū

11 Bād-ı ᶜışḳ ile fenā vėrseñ vücūduñ milkine
Anı taᶜmīr eyleye luṭf ile ol miᶜmār-ı Hū

12 Ḫānḳāh-ı ᶜışḳ içinde nev mürīd ol ėy göñül
Ṣuna tā pīr-i muḥabbet cürᶜa-i esrār-ı Hū

13 Āsumān-ı dilde cevlān eylese mehtāb-veş
ᶜĀlem-i maᶜnāda seyr eyler gėce seyyār-ı Hū

14 Āşiyān-ı vaḥdete bu murġ-ı cān pervāz ėder
Şol[2895] seḥāb-ı ḳurb-ı raḥmetde uçar ṭayyār-ı Hū

M193[b] 15 Dergeh-i aᶜlāda her kim bulmaḳ isterdi murād
Rūz u şeb ṭāḳ-ı mücellāda ḳılur naẓẓār-ı Hū

A218[a] 16 Ėy göñül dāru'ş-şifā-yı ḳurba dāḫil ol yüri
Olduñ ise tā ezelden derd ile bīmār-ı Hū

17 Her ki ister seyr ėde dāyim ḥaḳīḳat milkini
Ṭolısar evvel derūnı cümleten efkār-ı Hū

18 Diler iseñ sen-de elṭāf-ı Ḫudāyı dāyimā
Bu ḳapuda gėce gündüz olıgör cerrār-ı Hū

19 Cümle ḫalḳuñ rızḳını oldur vėren şām u seḥer
Her ne deñlü yėse ḫalḳ eksilmeye anbār-ı Hū

20 Ėy ḲULOĠLI diler iseñ ḥażret-i Allâha rāh
Hīç dilüñden gitmesün her dāyimā eẕkār-ı Hū

312

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ[2896]

[2895] Şol: Sürer A; Sūr-ı R

[2896] وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ: "Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var (Mü'min, 40/78)."

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Himmetüñ ṭuġını ḳaldur gitdi ṣulṭān ilerü
Kārbān-ı ġayba ėr tā kim sürūşān ilerü

2 Menzile ėrdüm dėyü ḳılma tefaḫḫur kibr ile
Ḳandasın sen varacaġuñ ᶜālī eyvān ilerü

3 Bu beyābān-ı ṭarīḳat içre baṣarsañ ḳadem
Saᶜy ḳıl varmaġa cānā bāġ u bostān ilerü

R160[a] 4 Ėy göñül ebvāb-ı maᶜnā üstüñe açılmadı
Artda ḳalduñ sen bugün tefsīr-i Ḳurᵓān ilerü

5 Aldanup ṭutarsın elüñde cihān boncuġını
Cevher añlarsun anı laᶜl-i Bedaḫşān ilerü

6 Ḥaḳ dėdi senden muḳaddem geldi niçe enbiyā
Vāḳiᶜ olmışdur daḫı hem niçe destān ilerü

7 Biz olaruñ baᶜżısını saña ḳıṣṣa eyledük
Nitekim gelmiş-durur Mūsā vü Hāmān ilerü

8 Yaᶜnī Firᶜavnuñ vezīri olup iḍlāl eyledi
Ḳıldı ol Mūsā ile ḫāṭır-perīşān ilerü

9 Enbiyādan daḫı Ādem hem daḫı Nūḥu'n-nebī
Gelmiş idi daḫı Dāvûd u Süleymān ilerü

A218[b] 10 Hem Ḫalīlu'llâhı añmış idi Ḳurᵓānda Ḫudā
Āteş olmış idi kim aña gülistān ilerü

M194[a] 11 Ẕikr ėdüp İdrīsi çün kendü kitābında Ḫudā[2897]
Cennete ḳoydı bulup Firdevs-i Rıḍvān ilerü

12 Hem daḫı Eyyūbı añmışdı kitābında o Ḥaḳ
Eylemiş idi anuñ derdine dermān ilerü

13 Añmış idi hem Ḫudā Ḫıżr u Sikender ḳıṣṣasın
Vėrmiş idi Ḫıżra Mevlā āb-ı ḥayvān ilerü

14 Hem daḫı Yaᶜḳūbı ẕikr ėtmişdi Ḳurᵓānda yine

[2897] Ḫudā: İlâh A, R

Ḳul olup ṣatılmış idi şāh-ı Kenᶜān ilerü

15 Nūḥa vėrmiş-idi necāt ḳavmini ėdüp helāk
Ḫāṭırı içün anuñ ḳılmışdı ṭūfān ilerü

16 İşbu resme ḳıṣṣalar taḳrīr ėdüvėrdük saña
Yā Muḥammed bu idi ḥāl-i resūlān ilerü

17 Niçesinüñ saña aḥvālini ẕikr ėtdük dėdi
Niçesini añmaduḳ ol ḳaldı pinhān ilerü

18 Baᶜżınuñ aḥvālini saña beyān eylemedük
Var idi hem daḫı çoḳ kāfir Müsülmān ilerü[2898]

19 Enbiyānuñ baᶜżın efḳar ėtmiş idi Lā-yezāl
Baᶜżına vėrmiş idi māl-ı firāvān ilerü

20 Ėy ḲULOĠLI eyler iseñ her ne deñlü sen sülūk
Ėremezsin menzil-i meᵓvā-yı cānān ilerü

313

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ
عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ۞ وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا
تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ[2899]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Gel işit Aᶜrāfı cānā ol ḫaberdār içerü
Al meᶜānī cevherinden sen biraz var içerü

R160b 2 Ḥaḳ yaratdı cennet ü nāruñ arasında anı
Ṭaşra ḳodı ṭamuyı bāġ-ı semenzār içerü

3 Şöyle ol bir baġçedür ṭaşrası ṭamudur anuñ

[2898] 18: —A

[2899] وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ۞ وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ: "İkisi (cennet ve cehennem) arasında bir sur, A'râf üzerinde de birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini simalarından tanımaktadırlar. Cennetliklere, 'Selâm olsun size!' diye seslenirler. Onlar henüz cennete girmemişlerdir, ama bunu ummaktadırlar. Gözleri cehennemlikler tarafına çevrildiği zaman, 'Ey Rabbimiz! Bizi zalim toplumla beraber kılma' derler (A'râf, 7/46-47)."

Eyle kim heşt-i behişt oldı o gülzār içerü

A219[a] 4 İkisi mā-beynine düşmişdür ol bāġ-ı laṭīf
Līk ol ārzū olan cennāt u enhār içerü

5 Ḥaẓẓı vardur gerçi kim olmış müşābih cennete
Cennet-i ᶜAdn ile ammā seyr-i dīdār içerü

M194[b] 6 Tā ki berzaḫ gibidür cennet cehennem ortası
Lākin ol eyvān ile tāḳ-ı ṣadefkār içerü

7 Dėdiler anda giriserler-durur altı nefer
Cennete māᶜniᶜ olur ḳomaz o dīvār içerü

8 Bir bölük oldur kim ᶜāṣīdür ataya anaya[2900]
Līk bulmuşdur şehādet ile ol kār içerü

9 Nāra girmez pes şehīd olmış-durur ol ġāzīdür
Vālideyne ᶜāṣīdür olmaz mededkār içerü

10 Bir bölügi ol-durur ḫayr ile şer yeksān ola
Şol mecānīn ḳısmıdur girmez hem anlar içerü

11 Bir bölügi daḫı oldur kim zinā evlādıdur
Ḥāṣıl olmışdur zinādan līk dindār içerü

12 Bir bölügi daḫı küffārdan ṭoġan evlād ola
Küççük iken öldiler girmez çü küffār içerü

13 Bir bölügi hem meleklerdür dėdiler bī-ḥisāb
Anları ḫalḳ eyleyüp ḳomışdı Ġaffār içerü

14 Bir bölügin dėdi tefsīrinde Ḳāḍī ḥażreti
Ehl-i fażl olup gire ol-da bu miḳdār içerü

15 Pes rivāyetdür ᶜAlīden dėdi Aᶜrāf ehliyem
Ṭut ḳulaġuñ nice söyler imdi Kerrār içerü

16 Cenneti cehennemi seyr eyler ᶜārifler bugün
Hem ṣalar anlar bu yüzden anca efkār içerü

17 Cennete baḳup yerinürler umarlar raḥmetin

[2900] ᶜāṣīdür ataya anaya: ataya hem anaya ᶜāṣīdür R

Nāra baḳup sevinürler işbu ḳullar içerü

18 Bizi ḳılma ẓālimīnden yā İlâhī[2901] dėyüben
Yalvarur anlar Ḥaḳa sen-daḫı yalvar içerü

A219[b] 19 Bu temennāsın ḳabūl ėdüp Ḫudā ᶜāriflerüñ
Dėdiler Firdevs-i aᶜlāsına ḳoyar içerü

20 Bu kitābı başlayaldan yā ḳamu ᶜömrüñde hīç
Ėy ḲULOĠLI söyledüñ-mi böyle güftār içerü

314

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[2902]

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا[2903]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
ᵕ – – –/ ᵕ – – –/ ᵕ – – – / ᵕ – – –

R161[a] 1 Gelür şehr-i elestden senüñ ile āşinādur bu
O bezmüñ cāmını nūş eyledüñse merḥabādur bu

M195[a] 2 Ne_ola bir kerre raḥm-ıla naẓar ḳılsañ aña cānā
Belā[2904] dėmiş ezel cemᶜiyyetinde bir gedādur bu

3 Eger bīnā olup naẓẓāre ḳılmaḳ dileseñ dōsta
Pes evvel dīde-i cāna gerek bir tūtiyādur bu

4 Ṣaḳın bīmār-ı ᶜışḳ iseñ ki ḳapusın baṣup geçme
Senüñ emrāżuña dermān olur dāru’ş-şifādur bu

5 Rivāyetdür dėnildi çün cenāb-ı Kibriyā bir gün
Ezel cemᶜ eylemiş ervāḥı mirᵓāt-ı ṣafādur bu

6 Pes emr ėtmiş melekler Ādemi çevreye almışlar
Nice almayalar cārī olur emr-i Ḫudādur bu

[2901] ḳılma ẓālimīnden yā İlâhī: ẓālimīnden yā İlâhī ḳılma R

[2902] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: —A, M

[2903] وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا: “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da, ‘Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ demişlerdi (A’râf, 7/172).”

[2904] *Belā* (بَلَى): “**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi (A’râf, 7/172).”

7 Ṣıġadı Ādemüñ arḳasını pes çıkdı ẕürriyyāt
Çekildi bir ṭaraf ṣaf ṣaf gürūh- ı enbiyādur bu

8 Anuñ ardınca çıḳdılar ne-deñlü varsa müʾminler
Ḳamusı bir yaña ṭurdı cünūd-ı evliyādur bu

9 Ṣıġadı ẓahrınuñ ṣol cānibini çıḳdı bir leşker
Şimāline çekildi Ādemüñ hep eşḳıyādur bu

10 Dėdi yā maᶜşere'l-ervāḥ şu Rabbiñüz degil-miyem
Cevābın vėrdiler Ḥaḳḳa işit *ḳālū belā* dur[2905] bu

11 Olara ḥażret-i_Allâh dėdi *e-lestü bi-Rabbiküm*[2906]
Degil-miyem şu Rabbiñüz ki bir aᶜlā nidādur bu

12 Cemīᶜi çaġrışup dėdi İlâhī Rabbimüzsin sen
Semiᶜnā ve eṭaᶜnā[2907] pes ne ḳuvvetlü ṣadādur bu

A220[a] 13 Yemīn ehli bu resm-ile Ḫudāsına cevāb ėtdi
İşit ehl-i şimāli sen dėme gel[2908] kim ḫaṭādur bu

14 Ḫiṭābına Ḥaḳuñ aṣlā cevāb eylemedi anlar
Dėdi pes Ādeme Allâh ḳamu ehl-i hevādur bu

15 Yemīnüñde olan maḫlūḳ senüñ hep ehl-i cennetdür
Yesāruñda olan cümle ṭamuluḳ nā-revādur bu

16 Dėdüñse ėy göñül sen-de eger *ḳālū belā*[2909] ol vaḳt
Gėrü bunda dėyüsersin maḳam-ı müntehādur bu

17 Eger anda Ḫudāya sen cevāb eylemedüñ ise
Ḳalup bunda ḍalāletde ᶜaceb cevr ü cefādur bu

18 *Belā*[2910] dėyen bu dünyāda nebī olur velī olur

[2905] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)" **demişlerdi** (A'râf, 7/172)."
[2906] *e-lestü bi-Rabbiküm* (أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ): "Ben sizin Rabbiniz değil miyim (A'râf, 7/172)?"
[2907] *Semiᶜnā ve eṭaᶜnā* (سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا): "İşittik ve itaat ettik." anlamındaki bu ibare Kur'an'da muhtelif yerlerde zikredilmektedir (Bakara, 2/285; Nisâ, /46; Mâide, /7).
[2908] dėme gel: dėmegil R
[2909] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."
[2910] *Belā* (بَلَى): "**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi (A'râf, 7/172)."

Ve yā müʾmin muvaḥḥiddür merām-ı aṣfiyādur bu

M195[b] 19 *Eṭaʿnā*[2911] dėyen Allâha muṭīʿ olur bu dünyāda
ʿAṣaynā[2912] dėyen ol-vaḳit ṭamuda ibtilādur bu

20 ḲULOĠLI yalvar Allâha seni ḳurtara āteşden
Cināna eyleyüp idḫāl ger olursa ʿaṭādur bu

315

وَنَادَى أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ[2913]

Müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün/müstefʿilün

– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

R161[b] 1 Ehl-i cehennem çaġrışup Mevlāya yalvara ḳamu
Bir yėre gelüp düşeler pes āh ile zāra[2914] ḳamu

2 Dėyeler Allâhum sen göster cinān ehlin bize*
Vardur çü bizden aḳrabā oġıl ḳız anlara ḳamu

3 Göster oları görelüm yā bir sehil söyleşelüm
Görmiş olalum anları dėrler ki bir pāre ḳamu

4 Destūr ėde Rabbü'l-celīl açıla cennetden ḳapu
Görüñ dėyüp izn olısar ol-deñlü küffāra ḳamu

5 Baḳup göreler cennetüñ içinde oġlın kimisi
Kimisi göre ḳardaşın batmışlar envāra ḳamu

6 Kāfirler aça gözini ehl-i behişti göreler
Müstaġraḳ olmışlar olar alma vü gül-nāra ḳamu

A220[b] 7 Seyr eyleyüp her birisi cennetde ḳılur ʿişreti
Vālih olup ḳılmış olar zülf ile ruḫsāra ḳamu

[2911] *Semiʿnā ve eṭaʿnā* (سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا): "İşittik ve **itaat ettik**." anlamındaki bu ibare Kur'an'da muhtelif yerlerde zikredilmektedir (Bakara, 2/285; Nisâ, /46; Mâide, /7).

[2912] *ʿAṣaynā* (عصينا): İsyan ettik.

[2913] وَنَادَى أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ: "Cehennemlikler de cennetliklere, 'Ne olur, sudan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bizim üzerimize akıtın' diye çağrışırlar. Onlar, 'Şüphesiz, Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır' derler (A'râf, 7/50)."

[2914] düşeler pes āh ile zāra: düşe pes āh ile dara A

8 Köşkler sarāylar içre hep yėyüp içerler şādumān
Ṭalmış ṣafā ile olar bāġ-ı semenzāra ḳamu

9 Gėymiş ḥarīrden ḥulleler yeşil ḳızıl her birisi
Yėyüp içerler her biri ġarḳ olmış enhāra ḳamu

10 Altun gümişden ġurfeler içinde ḫandān oluben
Kime cevāhirden ola otura vervāre ḳamu

11 Küffār anı görüp bu kez aşaġadan çaġıralar
Bize de ol içdügüñüz ṣudan vėrüñ ara ḳamu

12 Şol yėdügüñüz niʿmetüñ bir pāresinden bize de
İḥsān ėdüñ ne_olsa gerek dėyeler ebrāra ḳamu

13 Kim biz ḳarābetüz size dünyāda bilür misiñüz
Bunlar baḳup bilümeye yüzleri ḳapḳara ḳamu[2915]

14 Ehl-i behişti bileler ehl-i cehennem ne-ki var
Anlar görüp bilümeye dönmiş şu murdāra ḳamu[2916]

M196[a] 15 Hele āvāzından Ḫudā bildüre anlaruñ daḫı
Anlar daḫı nāẓır ola bunca günehkāra ḳamu

16 Bu kez biri birisini farḳ ėdeler ḫıṣm u ḳavim
Baḳa cinān ehli bu kez nāra giriftāra ḳamu

17 Bunlar dėyeler ṣucaġaz vėrüñ bize de içelüm
Yā yėdügüñüz niʿmetüñ atuñ biraz nāra ḳamu

18 Dėye cinān ehli bu kez ol-dem cehennem ḫalḳına
Destūr-ı Ḥaḳ yoḳdur bize hem bile güftāra ḳamu

19 Ḥaḳ vėrme dėmişdür bize anuñ-içün vėremeyüz[2917]
Bunı ḥarām ėtmiş Ḫudā aṣḥāb-ı evzāra ḳamu

20 ḲULOĠLI hīç bilür misin ne_ola maḳāmuñ ʿāḳıbet
Olunca ʿömrüñ iḫtitām yalvar şu Cebbāra ḳamu

[2915] yüzleri ḳapḳara ḳamu: dönmiş şu murdāra ḳamu R
[2916] dönmiş şu murdāra ḳamu: yüzleri ḳapḳara ḳamu R
[2917] vėremeyüz: vėrümeyüp M; vėrmeyüben R

316

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ[2918]

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ[2919]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ᴗ –/ – – ᴗ –/ – – ᴗ –/ – – ᴗ –

R162[a] 1 Rūz-ı ḳıyāmet açıla küffāra şiddetden ḳapu
Yarın ebed açılmaya anlara cennetden ḳapu

A221[a] 2 Buyurdı Cebbār-ı cihān pes yevm-i sāᶜat ḳopıcaḳ
Açılısar mücrimlere envāᶜ-ı miḥnetden ḳapu

3 Yaᶜnī ᶜaẕāb-ı sāṭıᶜa anlar göriserler dėdi
Ayruḳ cihāna gelmeyüp ḳapana devletden ḳapu

4 Mücrimlere lübs-i ḥarīr yėrine ḳaṭrān olısar
Maḥşer güni olıcaġaz açıla zaḥmetden ḳapu

5 Mücrimlere lübs-i ḥarīr aġlāl u engāl olısar
Rūz-ı nedāmet[2920] ėricek anlara vaḥşetden ḳapu[2921]

6 Dünyāda ḳılduġı ṣafā anlara mūr u mār ola
Açıla hem yevmü's-suʾāl dürlü mażarratdan ḳapu

7 Nāz u naᶜīm içre olar dünyāda yürürler idi
Hem açısarlar anlara dürlü meşaḳḳatdan ḳapu

8 Bunda faḳīr olanları dögüp sögerdi mücrimīn
Anda açıla anlara envāᶜ-ı ġılẓatdan ḳapu

9 Nā-çār oluben ṭamuda Ḥaḳḳa tażarruᶜ ėdeler
Gėrü cihāna gelmegi kim ola ricᶜatdan ḳapu[2922]

10 Ḥaḳḳ anlara ėde ᶜitāb dėye nebī göndermişem
Niçün aña uymaduñuz vardı nübüvvetden ḳapu

2918 وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ: "Kıyametin kopacağı günde, suçlular hayal kırıklığı içinde ümitsizliğe düşeceklerdir (Rûm, 30/12)."

2919 وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ: "Kıyametin kopacağı gün, işte o gün mü'minler ve kâfirler birbirinden ayrılacaklardır (Rûm, 30/14)."

2920 Rūz-ı nedāmet: Rūz-ı ḳıyāmet R

2921 5: —A

2922 9: —A

M196[b] 11 Ol ḳapuya varmaduñuz ṭoġrı baña gelmedüñüz
Dėyüp olara ḫışm ėde açıla heybetden ḳapu

12 Size neẕīr irsāl ėdüp niçe nebī göndermişem
Dėyüp olara ḳahr ėde pes aça ḥasretden ḳapu

13 Niçün benüm rehberlerüm ardınca dėr gitmedüñüz
Şimdi size vācib durur ḫışm-ıla zecretden ḳapu

14 Pes yevm-i sāᶜat olıcaḳ ol-gün olalar tefriḳa
Yaᶜnī bölük bölük olup açıla fürḳatden ḳapu

15 Hep ehl-i cennet cennete bölük bölük dėr gireler
Anlaruñ üstüne o gün açıla niᶜmetden ḳapu

16 Hem ṭamu ḫalḳı ṭamuya cümle gireler fevc fevc
Pes anlaruñ üstlerine açıla niḳmetden ḳapu

17 Hep fırḳa fırḳa olalar cümle gürūh-ı enbiyā
Anlara Mevlā açısar laᶜl ü zebercetden ḳapu

A221[b] 18 Anlaruñ ardınca gire lā-büd cünūd-ı evliyā
Anlara daḫı açıla fi'l-cümle zīnetden ḳapu

19 Bir fırḳa daḫı müslimīn anda gireler cennete
Anlara daḫı açıla şu Rabbü'l-ᶜizzetden ḳapu

20 Ḫalḳ iki bölük olıcaḳ ḲULOĠLI ḥālüñ nice_ola
Aça saña şāyed İlâh eyvān-ı raḥmetden ḳapu

317

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2923]

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ[2924]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

R162[b] 1 Rūz-ı maḥşer olısardur ehl-i cennet māh-rū

[2923] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R
[2924] وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ: "Yüzleri ağaranlar ise Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar orada ebedî kalacaklardır (Âl-i İmrân, 3/107)."

Görüp anı dėyeler nedür bu ṭalᶜat māh-rū

2 Yüzleri ehl-i cinānuñ nūr-ı ebyażdan laṭīf
Olısarlar cennet içre ᶜālī-himmet māh-rū

3 Ser-te-ser ehl-i behiştüñ yüzleri berrāḳ ola
Her birisi bulalar şöyle meserret māh-rū

4 Yüzlerinüñ nūrı işrāk eyleye mā-fi’ż-żamīr
Hep görenler dėyiser nedür bu heyᵓet māh-rū

5 Raḥmetu’llâha tedāḫül eyleyeler ol gürūh
Fırḳa-i ᶜuẓmāya dėne bu ne ᶜizzet māh-rū

6 Raḥmeti ol-gün Ḫudānuñ cennet-i niᶜmet durur
Bulısarlar yüzi aġ olup çü ḥürmet māh-rū

M197[a] 7 Seyr ėdeler cennet-i Firdevs-i aᶜlāyı olar
Olalar görmeyüben ol-gün mażarrat māh-rū

8 Ḥaḳ teᶜālā anları ġāyetde aḥsen eyleye
Pes gören dėye[2925] budur ol ehl-i devlet māh-rū

9 Yüzine ḥayrān olısar ay u güneş anlaruñ
Olalar hem bir alay ṣāḥib-mürüvvet māh-rū

10 Ḥaḳ teᶜālā anları tekrīm ü taᶜẓīm üzere
Ẕerre deñlü görmeyeler anda şiddet māh-rū

11 Ayuñ on dördi gibi olısar anda yüzleri
Yetmişer ḥulle bulalar ola zīnet māh-rū

A222[a] 12 Her birine vėriser hem yetmişer biñ cāriye[2926]
Laᶜl ü yāḳūt-ı muraṣṣaᶜlarla ḳıymet māh-rū

13 Vaṣfa gelmez cennetüñ aᶜlāsı dėdi Muṣṭafā
Līk ednāsı durur dilde fütüvvet māh-rū

14 Cennet ehli cennete girince Ḥaḳ dīdārını
Görmege ārzū ėde hem çeke ḥasret māh-rū

[2925] gören dėr: gözet dėye A; gören dėyen M
[2926] vėriser hem yetmişer biñ cāriye: vėriserdür yetmiş biñ cāriye R

15 Ḥaḳ cemālin görmege ārzū ėdince bu kirām
Anlara ḳıla tecellī vėre ruḫṣat māh-rū

16 Cennet ile hem müşerref olalar yarın olar
Ḳıla Ḥaḳ cell ü ʿalā anlara vuṣlat māh-rū

17 Biri niʿmet biri cennet biri dīdār-ı şerīf
Üçi daḫı üç yañadan vėre ḥürmet māh-rū

18 Ehl-i nār olmış iken ṭamuda nār içre muḳīm
Bunlara bāġ-ı behişt ile çü raḥmet māh-rū[2927]

19 Ḥaḳ cevāhir ḳubbeler içre buları ḳondura
Hem nüzūl ėrişe dėr envāʿ-ı niʿmet māh-rū

20 Ėy Ḫudāvendā çun ez-behr-āb-ı rūy-ı Muṣṭafā[2928]
Bu ḲULOĠLI'na baġışla sen-de ṭalʿat māh-rū

318

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[2929]

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى[2930]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

R163[a] 1 Bir ġazāda ol Muḥammed Muṣṭafā bil ėy ulu
Ceng ėderken kāfir ile ḳıldı müşrikler ġulū[2931]

2 Nāzil oldı nā-gehānī peyk-i Ḥażret Cebreʾīl
Dėdi saña çoḳ selām ėtdi yine Cebbār-ı Hū

M197[b] 3 Emr ḳıldı yėrden alġıl dėdi bir avuç turāb
Tā ki küffāra yaḳīn olduḳda ṭapuñ rū-be-rū

4 Bir rivāyetde Bedirdür dėdiler ol ġazveyi
Bir rivāyetde ki Ḫendeḳdür dėdiler güft u gū

5 Pes bu aḫbārı işitdi Cebreʾīlden Faḫr-ı nās

[2927] 18: —A
[2928] ez-behr-āb-ı rūy-ı Muṣṭafā: ez-behrām-ı rūy-ı Muṣṭafā M
[2929] celle celālühü: —M
[2930] وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى: "Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (Enfâl, 8/17)."
[2931] "Gulüvv" şeklinde telaffuz edilen kelime kafiye gereği "gulû" okunmuştur.

Kim teveccüh eyledi ṭoprаġ içün ol cüst ü cū

6 Ṭaş u ṭopraġ emr-i Ḥaḳḳ ile ḫaber vėrür idi
Bu sebebden bulduġı yėrden pes almaz idi o

A222[b] 7 Nitekim Ḥaḳ Cebreʾīle emr ḳıldı al dėyüp
Vėrmedi Cebrāʾīle vėrdi ḳasem ol yėr ḳamu

8 Cüst ü cūdan Faḫr-ı ʿālemüñ murādı bu idi
Gözler idi[2932] nereden açıla bir ḳutlu ḳapu

9 Pes teʾemmül eyler iken Faḫr-ı ʿālem cā-be-cā
Gördi-kim çaġırdı yėr imdi gel al ėy māh-rū

10 Yėrden aldı bir avuç ḫākı şoloḳ-dem Muṣṭafā
Pes anı küffāra ḳarşu ṣaçdı ol yüzi ṣulu

11 Ṣaçdı ḫākı dėdi Kaʿbe Rabbi ḥaḳḳı-çün ṣınuñ
Kāfirüñ gözlerine ḳarşu atup ol baḫtlu

12 Ol turābuñ hep melekler ẕerresin yaġmāladı
Her birin bir kāfirüñ gözine ḳıldılar sepü

13 Gözleri görmez olup buldı çü küffār inhizām
Emr-i Ḥaḳḳ ile bu kez ṣındı o bir alay ʿadū

14 Leşker-i İslām oları ḳırmaġa başladılar
Baʿżısını pes esīr eyledilerdi sū-be-sū

15 Faḫr-ı ʿālem ḥażreti döndi ġazādan ġānimīn
Māl ile aldı esīr olanları döndi gėrü

16 İşbu āyet nāzil oldı dėmiş Allâhu'l-kerīm
Sen degilsin anlara ṭopraġ atan ėy sevgülü[2933]

17 Ṣūretā sen atduñ illā biz ḥaḳīḳat atmışuz
Bizüz anları belāya ėrgüren hep mū-be-mū

18 Anları öldürdi Tañrısı çü sen öldürmedüñ
Ḳatl ėden Allâhdur işit gerçi *iẕ lem-taḳtulū*[2934]

[2932] Gözler idi: Gözledürdi M
[2933] ėy sevgülü: ol sevgülü R

M198[a] 19 Yā Muḥammed sen bir ālet olduñ añla arada
Ḥaḳ durur faᶜᶜāl-ı muṭlaḳ gör kim ėy yüzi ṣulu

20 Ėy ḲULOĠLI muᶜcizātını beyān ėt Aḥmedüñ
Ġayrınuñ medḥin ḳo ṭursun eylegil aña ṭapu

319

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[2935]

وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ۞ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ[2936]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

A223[a]- R163[b] 1 Biz dėdük İbrāhīme olduñ ata şimden-gėrü
Senüñ ile faḫr ėder her enbiyā şimden-gėrü

2 Pes nübüvvet nā-gehāni aña erzānī olup
Dėdi Cebrāᵓīl saña oldı ᶜaṭā şimden-gėrü

3 Gökden indi üstüne anuñ bu kez suḥf-ı beyān
Dėdi Ḥaḳ bulduñ reşād-ı dāyimā şimden-gėrü

4 ᶜĀlem-i fürḳatden ėtdüñ ᶜālem-i ünse sefer
Ḥaḳ viṣālinden eser bād-ı ṣabā şimden-gėrü

5 ᶜĀlemīnden eyledük dėdi cenāb-ı Kibriyā
Olduñ ᶜilmu'llâh ile sen āşinā şimden-gėrü

6 Müjde ḳıldı bir gün aña peyk-i ḥażret Cebreᵓīl
Açdı ṭuġ-ı himmetüñ ḫalḳa livā şimden-gėrü

7 Ḥaḳ nebī ḳıldı seni hem enbiyānuñ atası
Olısarsın dėdi Cebrāᵓīl aña şimden-gėrü

[2934] *iẕ lem-taḳtulū* (اذ لَمْ تَقْتُلُو): "O zaman siz öldürmediniz" anlamına gelen ibare, Enfâl Suresi'nin 17. ayetindeki "فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ: onları siz öldürmediniz" ibaresinden mülhemdir.
[2935] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: —A, M
[2936] وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ۞ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ: "Andolsun, daha önce de İbrahim'e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini verdik. Biz zaten onu biliyorduk. Hani o, babasına ve kavmine, 'Ne bu tapınıp durduğunuz heykeller?' demişti (Enbiyâ, 21/51-52)."

8 İftiḫār ėde senüñ-ile bu deñlü mürselīn
Atam İbrāhīm dėye hem Muṣṭafā şimden-gėrü

9 Vėrdi İbrāhīme çün ol bu meserretden ḫaber
Daᶜvet ėt dėr ḳavmüñi Ḥaḳdan yaña şimden-gėrü

10 Kaᶜbetu’llâhı yapup bu nāsı daᶜvet ėdesin
Ḥācīlar gelüp ḳıla saᶜy-ı Ṣafā şimden-gėrü

11 İşbu aḫbārı işidüp çün ol İbrāhīm Ḫalīl
El-vidāᶜ olsun dėdi nefs ü hevā şimden-gėrü

12 Rāvīler eydür on altısında idi ol zamān
Çün nübüvvet vėrdi aña ol Ḫudā şimden-gėrü

13 Tāze iken Ḥaḳḳ anı mürsel peyāmber eyledi
Vėrdi Rabbü’l-ᶜizzet ol-deñlü hüdā şimden-gėrü

14 Atasını gördi-kim büte ṭapardı ol cüvān
Dėdi nedür başuña işbu belā şimden-gėrü

M198b 15 Gel bu eṣnāmı bıraġup Ḥaḳḳa ṭāᶜat eylegil
Olısar senüñ ile bunlar hebā şimden-gėrü

A223b 16 Atasına ḳavmine tenbīh ėdüp ṭapmañ dėdi
Ben olayım size Ḥaḳḳa rehnümā şimden-gėrü

17 Dėdi ᶜālimlerden eyledük anı Rabbü’l-ġafūr
Gözlerine keḥl-i ḳudret tūtiyā şimden-gėrü

18 ᶜĀlim oldur bile her şeyʾi tamāmet aṣlı_ile[2937]
Gözine görünmeye hīç mā-sivā şimden-gėrü[2938]

19 ᶜĀlim oldur farḳ ėde şol Ḥaḳḳı bāṭıldan temīz
Ḳılmaya ol sū-i fiᶜl ü nā-revā şimden-gėrü

20 Ėy ḲULOĠLI enbiyā aḥvālini eyle beyān
Söyleyüp bunuñ gibi çoḳ mācerā şimden-gėrü

[2937] tamāmet aṣlı_ile: tamām aṣlı ile R
[2938] 18: —A

320

R164a Ḳāle’llâhu teᶜālā celle celālühü:[2939]

قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءنَا لَهَا عَابِدِينَ ۞ قَالَ لَقَدْ كُنتُمْ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۞ قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ
أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ[2940]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Geldi İbrāhīme ol ḳavim temāşā rū-be-rū
Bize ābāmuzdan ėrişdi bu sevdā rū-be-rū

2 Biz bunı ābā vü ᶜan-ced bulduḳ ol bir dīn durur
Söylediler bu sözi ol cāna tenhā rū-be-rū

3 Ṭapa geldük işbu eṣnāma ezelden āḫire
Saña düşmez eyleme bizümle ġavġā rū-be-rū

4 Dėdi āyīn-i ḍalāletdür degildür işbu dīn
Ne cevāb ėdersiñüz siz Ḥaḳḳa ferdā rū-be-rū

5 Atañuz daḫı hem ābāñuz sizüñ hep ḍāl imiş
Leşker-i İblīs ėder çün sizi yaġmā rū-be-rū

6 Bes gülişdiler baḳup aña o ḳavm-i bed-fiᶜāl
Dėdiler yā İbrāhīm var luᶜbuñ oyna rū-be-rū

7 Sen daḫı ṣıbyān iken saña nereden geldi Ḥaḳ
Şol müsemmā ḳandadur bilmezsin esmā rū-be-rū

8 Yā nübüvvetde nedür daḫlüñ henūz maᶜṣūm iken
Pes ḳılursın bizüm ile böyle daᶜvā rū-be-rū

9 Dėdi kāfirler aña *em ente mine’l-lāᶜibīn*[2941]
Ṣundılar baḳır o ṣunmış idi kīmyā rū-be-rū

10 Cemᶜ olup anuñla lecc eyler idi ol küffār gör
Ṣanki meh-tāb ile olurdı S̱üreyyā rū-be-rū[2942]

[2939] Ḳāle’llâhu teᶜālā celle celālühü: —A, M

[2940] قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءنَا لَهَا عَابِدِينَ ۞ قَالَ لَقَدْ كُنتُمْ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۞ قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ: “‘Babalarımızı bunlara ibadet ediyor bulduk’ dediler. İbrahim, ‘Andolsun, siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz’ dedi. ‘Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen bizimle eğleniyor musun?’ dediler (Enbiyâ, 21/53-55).”

[2941] *em ente mine’l-lāᶜibīn* (أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ): “Yoksa sen bizimle eğleniyor musun (Enbiyâ, 21/55)?”

M199[a] 11 Ol nebiyyü mürsele ḳarşu bir alay müşrikīn
Bütlere eylerler idi çoḳ temennā rū-be-rū

A224[a] 12 Bir gün ol bütleri tenhā buldı İbrāhīm nebī
Seyre çıḳmışlar idi fi'l-cümle eşḳā rū-be-rū

13 Cümlesini hep şikest ėtdi urup teber ile
Bir büyük büt vardı adı Lāt u ᶜUzzā rū-be-rū

14 Boynuna aṣdı anuñ ol baltayı[2943] gör ṣanᶜatı
Geldi kāfirler olup göz yaşı deryā rū-be-rū

15 Teftīş ėtdiler bu şehr içinde kim ḳaldı dėyü[2944]
İbni Āẕer dėdi bilenler budur hā rū-be-rū

16 Çağırup ṣordılar aña ne içün yā İbrāhīm
Bunları dėdi şikest ėtdüñ ṣaḳın hā rū-be-rū

17 Dėdi ṣoruñ ol büyükleri helāk ėtmiş ola
Bir ṣuç işlemişdür anlar daḫı cānā rū-be-rū

18 Dėdiler delü misin bunlar vėrür mi hīç cevāb
Dėdi delü ben-miyem ṭapan-mı şeydā rū-be-rū

19 Çün gözi yoḳdur ḳulagı dili yoḳdur söylemez
Niçü ṭāᶜat eyleyüp dėrsiz ki Mevlā rū-be-rū

R164[b] 20 Tāze iken ol henūz ḳavmini ilzām eyledi
Ėy ḲULOĠLI geldi mi bir eyle dānā rū-be-rū

321

Ḳāle'llâhu ve teᶜālā:[2945]

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا
وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ[2946]

[2942] 10: —A
[2943] baltayı: paltayı A, R
[2944] dėyü: dėyüp M
[2945] Ḳāle'llâhu teᶜālā: — A, M
[2946] وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ: "Kıyamet günü için adalet terazileri kuracağız. Öyle ki hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilmeyecek. (Yapılan

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy göñül sen cān-ıla gel ʿafv u ġufrān özleyü
Ol ṭabībe yüz sürüyüp derde dermān özleyü

2 Ṣuçlaruñ içün dem-ā-dem eyle istiġfār sen
Tā kim ol yevmü'l-cezāda emn ü amān özleyü

3 Ḥaḳ dėdi rūz-ı ḳıyāmet ʿadl-i mīzān ḳurula
Ḳapusına var sen anuñ ṭurma iḥsān özleyü

4 Raḥmet-i Ḥaḳdan ṣaḳın nevmīẕ olup kesme recā
Dön şu maʿṣūma yürür taḳyā vü ḳaftān özleyü

5 Cūş ėderse baḥr-ı raḥmet dü cihānı yarlıġar
Sen-de ėy dil gel yüri cennāt-ı Rıḍvān özleyü

A224[b] 6 Āsumān-ı şerʿ içinde sen-daḫı çü bende ol
Her burūcı seyr ḳıl māh ile tābān özleyü

M199[b] 7 Dünyānuñ ḳoġıl metāʿını fenādur ʿāḳıbet
Āḫiret tüccārı ol laʿl-i Bedaḫşān özleyü

8 Ḥaḳ dėdi rūz-ı cezā ḳılsam gerek mīzānı ben
Kimseye ẓulm ėtmezem ḳahr ile ʿudvān özleyü

9 Bir kişinüñ ḥaḳḳı olsa ẕerre mis̱ḳāli dėdi[2947]
Bir kişide alıvėrürem ben imkān özleyü

10 Ẕerre yā ḫardal ḳadar ḥaḳḳını ʿömren kimsenüñ
Kimsede hīç ḳomazam dėr ulu sulṭān özleyü

11 Bir kişinüñ ḥaḳḳı olsa bir kişide dėdi Ḥaḳ
Ḳomaz[2948] alıvėrürem ben ʿadl-i mīzān özleyü

12 Ẕerre miḳdārı ya ḫardal dānesi deñlü dė ger
Kimsenüñ ḥaḳḳın ḳomazam ʿahd ü peymān özleyü[2949]

---

iş) bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirip ortaya koyacağız. Hesap görücü olarak biz yeteriz (Enbiyâ, 21/47)."

[2947] mis̱ḳāli dėdi: miḳdārı dėdi A, R

[2948] ḳomaz: ḳomazam M, R

[2949] Kimsenüñ ḥaḳḳın ḳomazam ʿahd ü peymān özleyü: Kimsenüñ kimsede ḥaḳḳı ḳalmaz ėy cān özleyü R

13 Ẓulm olunmaz dėdi ol gün hīç bir nefse Ḫudā
Kimsenüñ kimsede ḥaḳḳı ḳalmaz ėy cān özleyü[2950]

14 Biz yėterüz dėr ḥisāb ėdici ol-gün Müsteᶜān
Vāy aña kim gide dünyādan ol ᶜiṣyān özleyü

15 Ḥaḳ ḥisāb ėdincegez müşkil olur ḥālüñ senüñ
Olmaġıl ṣaḳın göñül māl-ı firāvān özleyü

16 Āḫiret aḥvāli ġāyetde şedīd ahvāl olur
Olmayugör ėy göñül ᶜālemde ṭuġyān özleyü

17 Ḥaḳ ḥisāb ėtse ᶜaceb-mi ḳulları ecrāmını
Kendüsi yaratdı bizi yėrde insān özleyü

18 İmdi gel raḥ-ı reşādı sen daḫı elden ḳoma
Āḫiret milkine git īmān u Ḳurᵓān özleyü

19 Vażᶜ ėder mīzānı Ḥaḳ rūz-ı cezā ġāfil me-bāş
Keştī-i ᶜiṣyāna binme anda ṭūfān özleyü

R165[a] 20 Āḫiret menzillerine ėrmege saᶜy eyledi
Bu ḲULOĞLI terk ėdüp dünyāyı īmān özleyü

322

A225[a] Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2951]

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ
عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ[2952]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün
– – ᴗ –/ – – ᴗ –/ – – ᴗ –/ – – ᴗ –

1 Gel gir şerīᶜat milkine sen ṣıdḳ-ı īmān arayu
Bir cism-i mürde[2953] gibi sen imdi yüri cān arayu

[2950] 13. beyit, R'de 19. sırada kaydedilmiş.
[2951] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R
[2952] وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ: "Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisingeriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim gerisingeriye dönerse, Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır (Âl-i İmrân, 3/144)."
[2953] cism-i mürde: mürde cism A

2 Diñle Uḥud ġazāsına şol Mekkenin kāfirleri
ᶜAzm eyledi ceng ėtmege her biri meydān arayu

M200[a] 3 Ol-vaḳt Resūl aṣḥāb ile çıḳubeni ḳarşuladı
Uḥud ṭaġınuñ altına ol vardı düşmān arayu

4 Kāfir çerisi çoġ-ıdı[2954] üç biñden aşmışdı şümār
Bunlar yėdi yüzdi tamām derdlere dermān arayu

5 Bir merkeze Faḫr-ı cihān elli ᶜaded oḳcı ḳodı
Başları ᶜAbdu'llāh idi ol tīr ü peykān arayu

6 Dėdi eger ġālib gele İslām çerisi kāfire
Yāḫud eger maġlūb olasız ḳaçmañ eyvān arayu

7 Bu kez dögüşdi Faḫr-ı nās kāfirleri ṣıdı biraz
Ḳaçdı olar ḳodı bular düşdi_ardına ḳan arayu

8 Bu oḳçılar ol raḫneyi ḳoyup gider yaġmāya hep
Kimi deve bulup alur kimi ḳız oġlan arayu

9 Gėrü dönüp küffār o dem bunları eyledi ġulüv
Ol raḫneyi ḫālī bulup küffār Müsülmān arayu

10 Ḳatl oldı ᶜAbdu'llâh o dem Ḥaḳḳa ėrişdi cānı bil
Aṣḥāba ġālib geldiler ol ehl-i ᶜiṣyān arayu

11 ᶜAmm-i Resūlu'llâh o gün şehīd olup-durur işit
Adıydı Ḥamza pehlüvān kim ḥūr u ġılmān arayu

12 Üç bölük oldı Müslimīn bir bölügi oldı şehīd
Bir bölügi ḳıldı firār işe peşīmān arayu

13 Ḳaldı Resūlu'llâh ile ol arada ṭoḳuz nefer
Oldı perīşān ol zamān aṣḥāb hicrān arayu

14 Bir bir şehīd oldı ḳamu öldi ṭoḳuz nefer kişi
Her birinüñ cānı Ḥaḳa ėrişdi ġufrān arayu

A225[b] 15 Bu kez bir eli ḳanası[2955] urdı Resūli ṭaş ile

[2954] çoġ-ıdı: çoḳ idi R
[2955] bir eli ḳanası: anuñ bir dānesi A

Gitdi mübārek dişleri dürr ile mercān arayu

16 Çaġırdı İblīs ol zamān Muḥammed öldi dėyüben
Ḳaçdı ṣaḥābe işidüp kūh u beyābān arayu

17 Ṭalḥa yalıñuz ol zamān ḳaldı Resūlu'llâh ile
Ḳucaḳlayup getürdi pes ʿavn ile amān arayu

18 Bir ṣaḫra-i kübrānuñ ol dibine ṣaḳladı anı
Kendü ḳafādārı olup ṭururdı imkān arayu

R165[b] 19 Bu āyet ile Cebrāʾīl pes nuṣret iʿlām eyledi
Dėdi niçün ḳaçarsıñuz bāġ ile bostān arayu

M200[b] 20 Muḥammedi öldürseler döner midüñüz gėrüye
Ḳoyup ḲULOĠLI[2956] Aḥmedi gider misin cān arayu

323

الرَّحْمَنُ ۞ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۞ خَلَقَ الْإِنسَانَ ۞ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۞ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۞ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ[2957]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Söz mi vardur bir daḫı dünyāda Ḳurʾān üstüne
Yılduz otursa ḫaṭādur māh-ı tābān üstüne

2 Bu kelām-ı Lem-yezel her sözlerüñ sulṭānıdur
Cinnīler ġālib gelür mi hīç sürūşān üstüne

3 Ḥaḳ sözi sāyir sözüñ üstüne ol-deñlü durur
Ḳoya mı cevher-fürūş boncuġı mercān üstüne

4 İşbu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm içinde ġayrı söz dėmek
Şöyle ṭaş atmaġa beñzer ʿArş-ı Raḥmān üstüne

5 Naẓm ile ben-daḫı Ḳurʾānı ʿilāve ḳılduġum
Ṣanki bir ferrācedür altunlı ḳaftān üstüne

[2956] Ḳoyup ḲULOĠLI: ḲULOĠLI ḳoyup R
[2957] الرَّحْمَنُ ۞ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۞ خَلَقَ الْإِنسَانَ ۞ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۞ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۞ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ: "Rahmân, Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti. Güneş ve ay bir hesaba göre hareket etmektedir. Otlar ve ağaçlar (Allah'a) boyun eğerler (Rahmân, 55/1-6)."

6 İmdi Ḳurʾān-ı ʿaẓīminde Ḫudā-yı ẕü'l-celāl
Ne buyurdı gel işit sen-daḫı insān üstüne

7 Dėdi Raḥmān kim bu dünyā ḫalḳını esirgeyüp
Luṭf ėdüp gönderdi Ḳurʾānı Müsülmān üstüne

8 Nevʿ-i insānı yaratdı çün edīm-i arżdan[2958]
Eyledi et ü deri çünkim ṭamar ḳan üstüne

A226[a] 9 Vėrdi ʿaḳl u maʿrifet taʿlīm-i Ḳurʾān eyledi
ʿArż ėdüp ʿilm-i ledünnī aña tibyān üstüne

10 Yaʿnī ol Faḫr-ı cihānı yėryüzine getürüp
Ḥaḳ nebiyy-i mürsel ėtdi ehl-i īmān üstüne

11 Taʿlīm ėtdi hem Ḫudāvend-i cihān ʿilm-i beyān
Şerʿ-i dīni ḳurdı bu āyīn ü erkān üstüne

12 Yaradup şems ü ḳamer ay ile güni ol İlâh
Anları ol ḳodı tesbīḥ ile devrān üstüne

13 Devr ėderler ṣanasın şol ḫalḳa-i ẕikri müdām
Ay bir altun gemidür yürür ol ʿummān üstüne

14 Bu felek deryā-yı aḫḍār gibidür ėy cān-ı men
Bu ḳamer keştī-i zerrīn gibi seyrān üstüne

15 İkisi daḫı Ḥaḳa tesbīḥ oḳurlar ṭurmayup
İşleri göklerde seyr ėtmekdi cevlān üstüne

M201[a] 16 Ay u gün tesbīḥ ü taḳdīs eyleyicek Ḫālıḳa
Ėy göñül sen nice[2959] ġāfilsin bu vīrān üstüne[2960]

17 Ḥaḳ ḳasem ḳıldı daḫı bu ay u günüñ Tañrısı
Ḥaḳḳı-çün kim ḥükmi cārīdür şol ekvān üstüne

18 Hem ḳasem ḳıldı nücūm-ile kevākib ḥaḳḳına
Secde ėderler bular dāyim bu aḥyān üstüne

[2958] edīm-i arżdan: Ādemi arżdan R
[2959] nice: niçün M, R
[2960] 16: —A

R166[a] 19 Bunlaruñ ḳılduġı secde ḥaḳḳı-çün dėr ol Kerīm
Eyledüm insānı ben ᶜilm ile ᶜirfān üstüne

20 İki ᶜālem rütbesini diler iseñ ber-devām
Ėy ḲULOĠLI cehd ėt oḳumaġa Ḳurʾān üstüne

324

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2961]

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيرُ الرَّازِقِينَ[2962]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün
– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

1 Bir gün ḥavāriyyūn dėdi ᶜĪsāya bayrām ėtseñe
Degsün cihāna geldügüñ dünyāda bir nām ėtseñe

2 Bizüm-çün iste Tañrıdan gökden ine şu māʾide
Bir gün ḥużūr-ı Ḥażrete bizüm-çün ibrām ėtseñe

3 Buyurdı çün ᶜĪsā nebī Allâhdan ėdüñ ittiḳā
Ṣabr eyleyüp nefsüñüzi her bārı bī-kām ėtseñe

A226[b] 4 Dėdiler ᶜĪsāya olar göñlimüz iṭminān bula
Şol muᶜcizātuñ gösterüp ḳalbimüzi rām ėtseñe

5 Bu kerre ᶜĪsā-yı nebī Allâha eyledi duᶜā
Yā Rabbi dėdi bize sen iḥsān-ı inᶜām ėtseñe

6 Bizüm üzerimüze dėr indür semādan māʾide
Evvelimüz ᶜıyd eyleyüp āḫir ser-encām ėtseñe

7 Ol maṭbaḫ-ı ġaybiyyeden bize ᶜaṭālar eyleyüp
Yā Rabbi ᶜıyşımuz bizüm sükkerlü bādām ėtseñe

8 Kendü ḳatuñdan yā Ġanī bize dėdi vėrgil naᶜīm
Gökden nüzūl ėtsün ṭaᶜām bu işe iḳdām ėtseñe

[2961] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: —A, M
[2962] قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيرُ الرَّازِقِينَ: "Meryem oğlu İsa, 'Ey Allahım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandıranların en hayırlısısın' dedi (Mâide, 5/114)."

9 Luṭf eyleyüp sen yā Kerīm bārī utandurma beni
Şol ḫᵛān-ı ġaybuñdan bizi bir kerre iṭʿām ėtseñe

10 Çoḳdur senüñ ḫādimlerüñ ėy pādişāh-ı Lem-yezel
Pes anlaruñ birisine bu işi ilhām ėtseñe

11 Evvelimüz āḫirimüz bizüm çü bayrām eyleyüp
Ol bī-nihāye niʿmetüñ sen bize itmām ėtseñe

M201[b] 12 Yā Rabbi Ḳādirsin dėdi her şeyʾe ėrer ḳudretüñ
Bu rūze-i rūzımuzı fażluñ ile şām ėtseñe[2963]

13 Bu tengnā-yı dünyenüñ içinde bulduḳ ḫār u ḫāş
Süknā-yı menzilgāhımuz yā Rabbi gülfām ėtseñe

14 Bu ḳış-ı ḥasret içre biz ḳalduḳ-ki cūʿ-ı s̱elc ile[2964]
Şol niʿmet ile rāḥatuñ dārını ḥammām ėtseñe[2965]

15 ʿĪsā münācāt içre dėr *ve ente ḫayru'r-rāziḳīn*[2966]
Yā Rab şarāb-ı fażluñı bize ṭolu cām ėtseñe

16 Nā-geh semādan māʾide nāzil olup indi yėre
Dėdi ḥavāriyyūna o şükr-i Ḥaḳḳı vām ėtseñe

17 Naḳl oldı-kim ol vaḳt inen gökden gümiş sīnī idi
İçinde var bir ḳaç ṭabaḳ sen bunı ifhām ėtseñe[2967]

R166[b] 18 Birinde balıḳ birisi sirke biri zeytūn idi
Yaʿnī riyāżet ehline dėr ḳaddüñi lām ėtseñe

19 Yėdiler üç gün üç gėce gėrü semāya refʿ olup
Gūş eyleyüp aḫbārı sen ġayrıya peyġām ėtseñe

A227[a] 20 ḲULOĠLI ḥāl-i enbiyā böyle gelüp böyle geçer
İşidüben eṭvārını anlaruñ erḳām ėtseñe

[2963] şām ėtseñe: sām ėtseñe A, R
[2964] cūʿ-ı s̱elc ile: çoḳ s̱elc ile R
[2965] 14: —A
[2966] *ve ente ḫayru'r-rāziḳīn* (وَأَنْتَ خَيرُ الرَّازِقِينَ): "Sen rızıklandıranların en hayırlısısın (Mâide, 5/114)."
[2967] İçinde var bir ḳaç ṭabaḳ sen bunı ifhām ėtseñe: Yaʿnī riyāżet ehline dėr ḳaddüñi lām ėtseñe R

325

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[2968]

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَاعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ[2969]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˘ –/– – ˘ –/– – ˘ –/– – ˘ –

1 Rūz-ı ḳıyāmetde Ḫudā çoḳ begleri maᶜzūl ėde
Bunda ḥarīr aṭlas gėyen ḳaftānın anda çul ėde

2 Ne ḫüsrevān u ne keyān pes enbiyāsına bile
ᶜĪsā gibi peyġāmberi o dünyede mesᵓūl ėde

3 Maḥşer güni ḥużūrına çağırup ėdiser suᵓāl
Anı ḫiṭāb-ı Lem-yezel bu resm-ile meşġūl ėde

4 Dėdüñ-mi yā ᶜĪsā ᶜaceb biz anam ile ikimüz
Tañrılaruz bize ṭapuñ kim nās anı meᵓmūl ėde

5 Biz iki Tañrıyuz dėyü nāsı ögütledüñ-midi[2970]
Niçün saña ṭapdı bular kim bu sözi menḳūl ėde

6 Niçesi ḫalḳuñ yañılup yolumı bıraḳdı benüm
Meryem işide ağlayup ṣaçlarını maḳtūl ėde

7 Yā Rabbi dėyeler Ḥaḳa yoḳdur bizüm āgāhımuz
Her sırrı bilür Tañrısın Ḥaḳ sözlerin maḳbūl ėde

M202[a] 8 ᶜĪsā ile hem Meryemi yarlıġaya ol Ẕü'l-celāl
Pes anlaruñ üzerine inᶜāmını mebẕūl ėde

9 Yā Rab dėye ᶜĪsā nebī ne dėmesi lāzım gele
Sen bildügüñ nesneleri kimdür ki ġayrı yol ėde

10 Ne emr ḳılduñsa dėye ben-de anı emr eyledüm
Dėdüm Ḫudānuñ emrini ṭutuñ sizi Ḥaḳ ḳul ėde

11 Her ne buyurduñ ise sen ben anı dėdüm anlara
Kimdür ṭarīḳuñda senüñ kendüyi nāsa ġūl ėde

[2968] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M

[2969] وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَاعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ: "Allah, kıyamet günü şöyle diyecek: 'Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin dedin?' (Mâide, 5/116)."

[2970] ögütledüñ-midi: ögütledüñ-mi sen A

12 Senüñ kitābuñı dėye anlara tibyān ėtmişem
Kim ola milküñde senüñ kendüsini medḫūl ėde[2971]

13 Kim ola ḥükmüñden senüñ yā Rab rücūᶜ ėde dėdi
Bi-ġayrı sikkīn o şaḫıṣ kendüsini maḳtūl ėde

14 Seni bilüp seni gören saña iḥānet mi ėder
Ol ḥażretüñe kendüyi maᶜlūm iken mechūl ėde

A227[b] 15 Kimdür saña sū-i naẓar eyleye pes yā Rabbenā
Bīnā iken kör eyleyüp kendüsini maᶜlūl ėde

16 Böyle dėyüben iᶜtiẕār eyledi ᶜĪsā Tañrıya
Netīce ᶜafv ėtdi Ḫudā kimdür dırāz u ṭūl ėde[2972]

17 Kim enbiyānuñ is̱rine gitmez ise bu dünyede
Varup beḳā ḫırmenine ol żāyiᶜ-i maḥṣūl ėde

R167[a] 18 Dünyāyı temlīk eyleyüp şol kişt-kār ėden kişi
Āḫir bıraġup gidüben yėrlerini maḥlūl ėde

19 Bunda şu ẓālim begleri anda Ḫudā aḥḳar ėdüp
Yüksek olan alçaḳ ola ṣaġları Mevlā ṣol ėde

20 ḲULOĠLI senüñ sözlerüñ naẓm-ı kerīme öykünüp
Kim dünyede sözlerüñi gūş eyleyüp maᶜḳūl ėde

326

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[2973]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ[2974]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

[2971] 12: —A
[2972] dırāz u ṭūl ėde: ṭırāz-ı ṭūl ėde A
[2973] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: A, M
[2974] يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ: “Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz (Mâide, 5/90).”

1 Her kim Allâhuñ resūline bugün iḳrār ėde
Lā-büd ol ḫamr içmege Faḫr-ı cihāndan ʿār ėde

2 Ḥaḳ dėdi īmān getürenler kitāb-ı mürsele
Meclis-i ḫamrı görüp varmaya istikbār ėde

3 Ḫamr u meysir daḫı enṣāb ile ezlām ėy ʿazīz
Hep bular şeyṭān işidür ādemi murdār ėde

M202[b] 4 İctināb ėdüñ bulardan dėdi Ḥaḳ ėy Müslimīn
Kim buları terk ėderse anı Mevlā yār ėde

5 Ḫamr içün ḳosa kişi bir küpe engūruñ ṣuyın
Aña tedrīc-ile şeyṭān dün ü gün tīmār ėde

6 Ol maḥalle ėre o ṣu hūş-ı nāsı gidere
ʿAḳlı zāyil eyleyüp içenleri bed-kār ėde[2975]

7 Bengilikdür daḫı meysir ėy göñül ḳıl iʿtirāż
Kim yėr ise bunda yėrin anda kişi nār ėde

8 ʿAḳlı zāyil eyleyen şeyʾ ādemi mecnūn ḳılur
Dünyeyi başına insānuñ o şeyʾler ṭar ėde

9 İctināb ėdüñ ṭamulardan ḫalāṣ oluñ dėdi
Kimdür ol Ḥaḳḳuñ kelāmın ṭutmayup inkār ėde

A228[a] 10 Pertev-i şems-i hidāyet[2976] ėrse kimüñ ḳalbine
İşbulardan el çeküp bi'l-külli istiġfār ėde

11 Müskirātı terk ėdüp Ḥaḳḳa ʿibādet eyleyüp
Kend'özini ol ḳapuya şöyle ḫiẕmetkār ėde

12 Rūz-ı maḥşer ol ḳulını ḳoya uçmaġına Ḥaḳ
Vėrüben eyvān-ı ʿālī çevresin enhār ėde

13 Ḫamr ėden yarın şarāb-ı cenneti nūş ėtmeye
Ḳarnı ṭola nār ile ġāyetde āh u zār ėde

14 Şol-ki mestāne olup cümleyi rencīde ḳıla[2977]

[2975] 6: —A
[2976] Pertev-i şems-i hidāyet: Pertev-i nūr-ı İlâhī A; Pertev-i nūr-ı hidāyet R
[2977] ḳıla: ėde A, R

Ḥaḳḳ anuñ ḳarnını yarın od ile hemvār ėde

15 Kim-ki ser-ḫoş olsa unutsa namāz ile niyāz
Ṭamu aġacına Ḥaḳ yarın anı ber-dār ėde

16 Ėy göñül gel tevbe eyle içdüñ ise ḫamrı sen[2978]
Tā ki cürmüñi senüñ ol tevbe yuya arıda

R167[b] 17 Ḥaḳ teʿālānuñ ḥużūrına varasın yüzi aḳ
Cennete ḳoya seni eṭrāfuñı gülzār ėde

18 Nefsinüñ vėrmese ārzūsını kişi dünyāda
Ḥażret-i Ḥaḳḳ anuñ-ıla cenneti bāzār ėde

19 Vėreler aʿlā maḳāmı bula ʿİlliyyīni ol
Ḫilʿat-ı fāḫir vėrüp her cānibin es̱mār ėde

20 Ėy ḲULOĠLI eyle ḫamr içmekden āḫir ictināb[2979]
Ḳurtulasın ṭamudan Mevlā seni aḥrār ėde

327

M203[a]

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْواهُمْ ۞ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً فَقَدْ جَاء
أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ۞ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ[2980]

Feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

˘ ˘ – – / ˘ – ˘ – / ˘ ˘ –

1 Ėy göñül eylegil ticāret ile
Sefer-i lā-ilâhe illa’llâh

2 Bulasın baḥr-ı bī-nihāyet ile
Güher-i lā-ilâhe illa’llâh

[2978] M’de çıkmaya “*li-kātibih*” kaydıyla şu mısra yazılmış: *Ėy aḫī gel tevbe eyle fāriġ ol ez-müskirāt*

[2979] M’de çıkmaya “*li-kātibih*” kaydıyla şu mısra yazılmış: *Ėy ḲULOĠLI ḫamr-ı ġafletden uyan ḳıl iḥtirāz*

[2980] وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْواهُمْ ۞ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً فَقَدْ جَاء أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ۞ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ: “Hidayete erenlere gelince, Allah onların hidayetini artırır. Onların Allah’a karşı gelmekten sakınmalarını sağlar. Onlar kıyametin kendilerine ansızın gelmesinden başka bir şey beklemiyorlar. Muhakkak onun alametleri gelmiştir (ama öğüt almıyorlar). Kıyamet kendilerine gelip çatınca öğüt almaları kendilerine ne fayda verecek? Bil ki Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur (Muhammed, 47/17-19).”

A228[b] 3 Bāġ-ı cennet durur yė yėmişini
 S̱emer-i lā-ilâhe illa'llâh

4 Cebrā'īlden işitdi Mefḫar-ı dīn
Ḫaber-i lā-ilâhe illa'llâh

5 Yarın olur cehenneme ḳalḳan
Siper-i lā-ilâhe illa'llâh

6 Ḫoş ṣaçıldı ḳulūb-ı insāna
Dürer-i lā-ilâhe illa'llâh

7 Kime ėrse bulur kemāl āḫir
Naẓar-ı lā-ilâhe illa'llâh

8 Milk-i İslāma[2981] şāh ėder dėyeni
Kemer-i lā-ilâhe illa'llâh

9 Ẕikr-i dāyim ile yė ṭūṭī mis̱āl
Şeker-i lā-ilâhe illa'llâh

10 Yaḳdı küffārı nār-ı ṭamuya
Şerer-i lā-ilâhe illa'llâh

11 Fer'-i dünyāda aṣl-ı cennet ile
Şecer-i lā-ilâhe illa'llâh

12 Ḳıldı ġāzīleri çü şīrāne
Hüner-i lā-ilâhe illa'llâh

13 Milk-i İslāmı eyledi aḥsen[2982]
Es̱er-i lā-ilâhe illa'llâh

14 Nā-bedīd ėtdi ehl-i ṭuġyānı
Żarar-ı lā-ilâhe illa'llâh

15 İḥtirāza düşürdi eşḳāyı
Ḥaẕer-i lā-ilâhe illa'llâh

M203[b]- R168[a] 16 Ġonca-i bāġ-ı cenneti açdı
Seḥer-i lā-ilâhe illa'llâh

[2981] Milk-i İslāma: Milk-i insāna R
[2982] aḥsen: iḥsān R

17 Vėrmedi yol cināna küffāra
Ḫaṭar-ı lā-ilâhe illa'llâh

A229[a] 18 Ḫoş helāk eyler idi aʿdāyı
Teber-i lā-ilâhe illa'llâh

19 Yol vėrür kārbān-ı İslāma
Memer-i lā-ilâhe illa'llâh

20 Ėy ḲULOĠLI dilüñde eyle müdām
Şümer-i lā-ilâhe illa'llâh

328

Ḳāle'llâhu teʿālā:[2983]

فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ۞ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ[2984]

Feʿilātün/mefāʿilün/feʿilün

◡ ◡ – – / ◡ – ◡ – / ◡ ◡ –

1 Dikdi meydān-ı şerʿe şāh-ı rüsül[2985]
ʿAlem-i lā-ilâhe illa'llâh

2 Yaḳdı küffārı ġayret-i nāra
Elem-i lā-ilâhe illa'llâh

3 Müʾminānı ḳorudı āteşden
Ḥarem-i lā-ilâhe illa'llâh

4 Ḥuccet-i dīne eyledi imżā
Ḫatem-i lā-ilâhe illa'llâh

5 Ẕikr ėdenleri yazdı ehl-i behişt
Ḳalem-i lā-ilâhe illa'llâh

6 Geçdi cānına kāfirüñ āḫir
Sehem-i lā-ilâhe illa'llâh

[2983] Ḳāle'llâhu teʿālā: —A, M
[2984] فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ۞ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ: "Kıyamet kendilerine gelip çatınca öğüt almaları kendilerine ne fayda verecek? Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur (Muhammed, 47/18-19)."
[2985] şāh-ı rüsül: şāh-ı mürsel R

7 Müşrikīne ḳılupdur āḫir kār
Sitem-i lā-ilâhe illa’llâh

8 Ehl-i ṭamuya vėrdi vāveylā
Nedem-i lā-ilâhe illa’llâh

9 Deftere yazdı ehl-i İslāmı
Raḳam-ı lā-ilâhe illa’llâh

10 Ayırup seçdi bir yėre cemʿan
Ümem-i lā-ilâhe illa’llâh

11 Aldı ṣatun metāʿ-ı taḳvāyı
Dėrem-i lā-ilâhe illa’llâh[2986]

M204[a] 12 Teşrīf ėtdi diyār-ı İslāma
Ḳadem-i lā-ilâhe illa’llâh

A229[b] 13 Hem küfürden yudı ʿArab milkin
ʿAcemi lā-ilâhe illa’llâh

14 Ehline ėrse ne_ola maḥşerde
Kerem-i lā-ilâhe illa’llâh

15 Açısar bülbülāna şol bāġı
İrem-i lā-ilâhe illa’llâh

R168[b] 16 Ḫırmen-i āḫiretde vėrdi ribā
Ẕimem-i lā-ilâhe illa’llâh

17 Āb-ı Zemzem gibi yur arıdur
Lememi lā-ilâhe illa’llâh

18 ʿĀḳıbet ėrgürür kemāle seni
Himem-i lā-ilâhe illa’llâh

19 Ḳılur iḥyā şu rūz-ı maḥşerde
Rimemi lā-ilâhe illa’llâh

20 Ėy ḲULOĠLI dikildi ṣaḥn-ı dile
ʿAlem-i lā-ilâhe illa’llâh

[2986] 11: —A

329

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ[2987]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

– – ᴗ / ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – –

1 Pervāne gibi[2988] yanma göñül nār arasında
Bülbül gibi ol sen-daḫı gülzār arasında

2 Var ise çıḳar sen-de zekātını şu māluñ
Boncuġı ḳoma laʿl ü güherbār arasında

3 Ḥaḳ dėdi kitābında bunı eyleyüp iblāġ
Dōstına anı zümre-i Enṣār arasında

4 Her kim-ki dėdi cemʿ ėde altunı gümişi[2989]
Ṣaḳlaya anı dāmen ü destār arasında[2990]

5 Yolına Ḥaḳuñ eylemese dėr anı infāḳ
Ḥaḳ sevmez anı dėdi şu ḳullar arasında[2991]

6 Muştula dėdi yarın aña nār-ı elīmi
Yandura oda ol ḳulı küffār arasında

A230[a] 7 Kenz eyleyüben cemʿ ėde kim māl-ı firāvān
Vėrmese ḥakın Tañrınuñ iks̱ār arasında

M204[b] 8 Ḥaḳḳ anı yaḳa rūz-ı cezā nār-ı elīme
Bu deñlü zebāniyle sitemkār arasında

9 Ḳahr ile naẓar eyleye pes Tañrı o ḳula
Ḳomaya anı bāġ-ı semenzār arasında

10 Vėrmese alup kişi bugün ḥaḳḳ-ı ünāsı
Ḥabs ėde Ḫudā nār ile dīvār arasında

11 Vėrmeye yėmek rūz-ı cezā ḳala yalıncaḳ

[2987] وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ: "Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele (Tevbe, 9/34)."

[2988] gibi: mis̱āli R

[2989] R'de 4 ve 5. beyitler yer değiştirmiş.

[2990] dāmen ü destār arasında: daḫı şu ḳullar arasında R

[2991] şu ḳullar arasında: destār arasında R

Ol kişi ṭura āteş ile ḳar arasında

12 Ṭamu ikidür biri ṣovuḳ birisi ıssı
Bu ṣanʿatını gözle Ḥaḳuñ kār arasında

13 Şol emr-i Ḥaḳı ṣıyanuñ uş nice_ola ḥāli
Ol deñlü ḥisāb ola-kim āẕār arasında

14 Seyr eyler iken ehl-i behişt bāġ-ı cinānı
Gezerler iken sīb ile gül-nār arasında

15 Pes ḥāli dīger-gūn ola ol mānıʿ-i ḫayruñ
Şermende olup bir alay ebrār arasında

R169[a] 16 Ėller gülüben oynaya bāġında cinānuñ
Bu ḳala gide bir sürü murdār arasında

17 Bu ḥāli suʾāl ėde bu kez eyde melekler
Sen olur idüñ leşker-i inkār arasında

18 Hīç vėrmez idüñ Ḥaḳ yolına anda zekātı
Pes olur idüñ kāḫ-ı ṣadefkār arasında

19 Menʿ eyler idüñ gelse eger ḳapuña sāʾil
Oturur iken sīm ile dīnār arasında

20 ḲULOĠLI ṣaḳın ḳoma Ḥaḳuñ sözini dilden
Yaz anı daḫı şiʿr ile güftār arasında

330

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā:[2992]

يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ[2993]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

– – ˘ / ˘ – – ˘/ ˘ – – ˘/ ˘ – –

[2992] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle’llâhu teʿālā A; —M

[2993] يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ: “O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve ‘İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi, tadın bakalım biriktirip sakladıklarınızı!’ denilecek (Tevbe, 9/35).”

A230[b] 1 Gel ḳalma göñül cürm-ile ᶜiṣyānuñ içinde
Tā ḳalmayasın āteş-i sūzānuñ içinde

2 Ol-gün dėdi Ḥaḳ ḳızduralar mālını ḫalḳuñ
Od gibi ola nār-ı fürūzānuñ içinde

3 Ḥaḳḳuñı Ḥaḳuñ vėrmeyene olına taᶜẕīb
Ṭutalar anı ᶜarṣa-i meydānuñ içinde

M205[a] 4 Şol kimse bugün ėtmese Ḥaḳ yolına infāḳ
Ḥabs ėde Ḫudā bunca sürūşānuñ içinde[2994]

5 Emr ėde bu kez mālını eyleyeler āteş
Ḳıpḳızıl ola şuᶜle-i nīrānuñ içinde

6 Baṣalar anuñ alnına ol aḳçaları kim
Ḥaḳ böyle dėdi āyet-i Ḳurʾānuñ içinde

7 Alınlarına baṣalar ol māniᶜ-i ḫayruñ
Feryād ėde ol bu ḳadar aᶜyānuñ içinde

8 Melekler aña dėye niçün ḥaḳḳ-ı zekātı
Sen vėrmez idüñ ṣaḳlayuben cānuñ içinde

9 Yanına anuñ dönderüben gėrü baṣalar
Ṭopraġ ile ol yana ḳızıl ḳanuñ içinde

10 Feryād ėdüp ol gėrü meded isteye Ḥaḳdan
Feryād ėde ol bunca Müsülmānuñ içinde

11 Arḳasına pes gėrü anuñ baṣalar odı
Āteş büriye ṣırmalı ḳaftānuñ içinde

12 Neler çeke gör anda şu aṣḥāb-ı kebāyir
ᶜAfv olmasa dėr meẕheb-i Nuᶜmānuñ içinde

13 Gāh alnına geh yanına arḳasına gāhī
Ḳızmış gümişi baṣalar ebdānuñ içinde

14 Feryād ėdüben aġladuġın göre melekler
Ḫaber dėyeler saña bu fırḳanuñ içinde

[2994] 4: —A

R169[b] 15 Hīç ėrmedi-mi saña şol aḫbār-ı İlâhī
Bildürmedi-mi naḳl ile burhānuñ içinde

A231[a] 16 Kim saña revā ola mı-kim ḥażret-i Ḥaḳḳuñ
Emrini ṣımaḳ māl-ı firāvānuñ içinde

17 Bir ḥabbesini vėrmeyesin sen Ḥaḳa anuñ
Ol seni ḳoya laᶜl-i Bedaḫşānuñ içinde

18 İmdi bu senüñ kenz ėdüben sevdügüñ altun
Gör saña neler eyledi bir ānuñ içinde

19 Nefsüñ içü sen bunları cemᶜ eyledüñ illā
Ṭamġalar ėder arḳañ ile yanuñ içinde

20 ḲULOĠLI eger var ise menᶜ ėtme zekātı
Tā yanmayasın āteş-i sūzānuñ içinde[2995]

331

M206[a] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[2996]

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ[2997]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Dertlü olsa dünyede şol kimse dermān istese
Girse tüccārāne bu şehr içre dükkān istese

2 Ḳanı şol ṣarrāf olup gelen cihān bāzārına
Müşterī gibi bugün laᶜl-i Bedaḫşān istese

3 Pādişāh olmaḳ içün milk-i fenā iḳlīmine
Āṣaf-ı devrān gibi mühr-i Süleymān istese

4 Āsumān-ı ḳalbe nāẓır olsa kim raṣṣād-veş
Aḫter-i burc-ı saᶜādet māh-ı tābān istese

5 Kārbān-ı ᶜışḳı kim alsa ḳaṭārına bugün
Ḫidmet içün kendüye lā-büd şütürbān istese

[2995] āteş-i sūzānuñ içinde: āteş-i kübrānuñ içinde R
[2996] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā A, R
[2997] وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ: "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin (A'râf, 7/204)."

6 Mescid-i şerᶜ içre dāḫil olsa kişi ber-devām
Semᶜ-i cān-ıla ṭurub aṣvāt-ı Ḳurʾān istese

7 Buyurur kendü kelāmı içre Cebbār-ı cihān
Şol-kişi kim derd ile dünyāda īmān istese[2998]

8 Tā ki Ḳurʾān-ı ᶜaẓīm oḳunduġı vaḳtin dėdi
Diñlesün derd ile ol-kim ᶜavf u ġufrān istese[2999]

9 İşidüp Ḳurʾānı şol-kim ṣāmit ola diñleye
Söylemeye ol kişi elṭāf-ı Raḥmān istese

A231[b] 10 Ḥażret-i Ḳurʾān oḳunurken derūnī istimāᶜ
Eylesün ol kişi kim cennāt-ı Rıḍvān istese

11 Yaᶜnī ᶜāmil ola ḥükmi ile Ḳurʾānuñ dėdi
Kim derūnī ṣıdḳ-ıla aṣvāt u elḥān istese

12 Lābüd ol emr-i Ḫudāvendi kim icrā eyleye
Cennet-i Firdevs içinde ᶜālī eyvān istese

13 Yėrine ėlte Ḫudānuñ emr ü nehyin diñleyüp
Milket-i ᶜuḳbāda ol kendüyi sulṭān istese

14 Her ki dünyā vü ve mā-fīhādan ėdüp iḥtirāz
Ḥaḳ teᶜālānuñ ḳatında ḥūr u ġılmān istese

15 Diñlesün Ḳurʾānı ṣıdḳ-ıla dėdi Mevlā hemān
Cennet-i ᶜālīde kim laᶜl ile mercān istese[3000]

R170[a] 16 Raḥm olunmışlardan olasız dėdi Rabbü'l-ᶜibād
Diñlesün Ḳurʾānı her kim ḳurb-ı Yezdān istese

M206[b] 17 Ḥaḳ teᶜālā şu ḳulını yarlıġar bil ᶜāḳıbet
Cümleye raḥm ėder ol Ḫallāḳ-ı insān istese

18 Naẓm-ı Ḳurʾān-ı ᶜaẓīmi oḳıyan bulur necāt
Diñleyeni magfiret ėder o Sübḥān istese

[2998] dünyāda īmān istese: ol-kim ᶜavf u ġufrān istese R
[2999] 8: —R
[3000] 15: —A

19 Oḳıyana vėrü cennetde Ḫudā elṭāfını
Diñleyene ḥulleler vėrür firāvān istese

20 Ėy ḲULOĠLI sen-daḫı Ḳurʾānı eyle istimāʿ
Ḥaḳ ḳılur ẕikrin saña tüffāḥ u rummān istese

332

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ[3001]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Cināna kimse ḳoymaz rūz-ı ḥaşr ebrārı illa'llâh
Cehennem odına yaḳmaz yarın küffārı illa'llâh

2 Bütün dünyā bir araya eger cemʿ olsalar cānā
Bilüp farḳ eyleyemeye ḳamu esrārı illa'llâh

3 Ferāmūş eyleme ėy dil Ḥaḳı ġafletle zinhārī
Yaḳarken[3002] seni kimse sākin ėtmez nārı illa'llâh

4 Ḳamu ḫalḳuñ metāʿı bir yėre gelse gerek āḫir
Kimesne ḳuramaz maḥşerde ol bāzārı illa'llâh

A232[a] 5 Göñül derd-i İlâhīye düşerseñ sen-de bir miḳdār
Saña bir kimse bugün ḳılmaya tīmārı illa'llâh

6 Kitābın gönderüp Cebrāʾīl ile eylemez teʾyīd
İki ʿālemde bir kimse pes ol muḫtārı illa'llâh

7 Dėdi dė yā Muḥammed sen tevellā ėtse kāfirler
Baña hīç kimse ḳılmaz dü cihānda yārī[3003] illa'llâh

8 Baña kāfī durur Allâh ilâh oldur şerīki yoḳ
Daḫı göstermeye yarın baña dīdārı illa'llâh

9 Tevekkül eyledüm aña pes oldur Rabbisi ʿArşuñ
Baña arż eylemeye anda hīç ruḫsārı illa'llâh

[3001] فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ: "Eğer yüz çevirirlerse de ki: 'Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arş'ın sahibidir.' (Tevbe, 9/129)."
[3002] Yaḳarken: Yanarken A, R
[3003] yārī: bārı M

10 Yoġ-iken var ėden hem ol nebiyy-i mürsel ėden o[3004]
Vėremez bāġ-ı cennetde baña gülzārı illa’llâh

11 Bu milk anuñ durur hergiz naẓīri[3005] yoḳ vezīri yoḳ
Ki yoḳdur ġayrı hīç aṣlā cihānuñ varı illa’llâh

12 Mümīt oldur daḫı Muḥyī hem öldürür ve dirgürür
Cihān içinde ḳılmaz añlaġıl bu ḳārı illa’llâh

M207[a] 13 Olunca rūz-ı maḥşer cemᶜ ėde bu ḫalḳı bir yėre
Kimesne yarlıġamaz anda bu ḳulları illa’llâh[3006]

14 Resūline ḫaber vėrüp beyān ėtdi belāġ ėtdi
Şu Cebrāʾīl getürdi söylemez güftārı illa’llâh

15 Dėdi ki yā Muḥammed sen tevekkül eylegil bize
Dėgil vėrmez risāletden baña miḳdārı illa’llâh

R170[b] 16 Ve hem bāġ-ı behişt içre tedāḫül ḳılmaġa imkān
Naṣīb eyleyüben vėrmez leẕīẕ enhārı illa’llâh

17 Beni baña uyanları yarın ᶜafv eyleyüp hergiz
Baġışlayup baña vėrmez ol aᶜlā dārı illa’llâh

18 Tevekkül eylegil bize dėdi Ḥaḳḳ imdi her dāyim
Tecellī eylemez kimse saña her bārı illa’llâh

19 Yarın ümmetüñ ile seni kimse yā Muḥammed dėr
Cinān içre ḳoyup vėrmez gül ü gül-nārı illa’llâh

20 ḲULOĠLI ġafleti ḳoyup Ḥaḳuñ adını ẕikr eyle
Ṭulūᶜ ėtdürmeye yarın saña envārı illa’llâh

333

A232[b]
مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ ۞ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ[3007]

[3004] ėden o: ėder o R
[3005] naẓīri. naẓarı M
[3006] 13: —A

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Ḥaḳ melekler gönderür her gün cihān eṭrāfına
Ṣanki bülbüller ṭolaşur gülsitān eṭrāfına

2 ʿĀlemi cevlān ėdüp bir bir geze kerrūbiyān
Şöyle pervāz ėde anlar āsumān eṭrāfına

3 Arayalar geşt ėdüp şarḳ ile ġarbuñ arasın
Ṭolaşalar ʿālemüñ kerrūbiyān eṭrāfına

4 Ḳanḳı yėrde ḫalḳ eger eylerse ẕikru'llâhı dėr
Ṭuralar anuñ melāʾik pes nihān eṭrāfına

5 Ḳoruyalar tā ki yėrden göge dek ṣaflar ṭutup
Gūyā ḫādimler ṭurur her kāmrān eṭrāfına

6 Gūş ėdüben diñleyeler Ḥaḳḳı ẕikr ėdenleri
Ṣanasın cemʿ oldı ḫalḳ bir dāstān eṭrāfına

7 Ger o meclis ola ẕikru'llâh veyā Ḳurʾān ola
Yā naṣīḥat eyleye vaʿẓ u beyān eṭrāfına

8 Yā ḥadīs̱ oḳuna ol meclisde yā āyet ola
Yā budur taʿlīm-i şerʿ-i dīn īşān eṭrāfına

M207[b] 9 Mā-ḥaṣal ol meclis içre Rabbü'l-ʿizzet añıla
Sürünü sürünü vara baş u cān eṭrāfına

10 Tā o meclis ṭaġılınca ol melekler ṭuralar
Ṭūṭīler üşmiş gibi Hindūstān eṭrāfına

11 Ḥaḳ kelāmında buyurdı nerede ẕikr olsadı
Ol maḥalde üşe anuñ ḳudsiyān eṭrāfına

12 Bekleyeler meclis-i ẕikri bozulunca tamām
Ṣanki murġāb üşdiler āb-ı revān eṭrāfına

13 Ẕikr ėdenler ṭaġılınca meclisi ḥıfẓ ėdeler
Lāne yapar ḳumrīler ṣan būsitān eṭrāfına

[3007] مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ ۞ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ: "Biz, melekleri ancak hak ve hikmete uygun olarak indiririz. O zaman da onlara mühlet verilmez. Şüphesiz o Zikr'i (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz (Hicr, 15/8-9)."

14 Ṭaġılıcaḳ[3008] işbu meclis hep olar da ṭaġıla
Varalar ol-dem feżā-yı lā-mekān eṭrāfına

A233[a] 15 Ḥaḳ teᶜālā ḳanda varduñuz dėyüp ėde suᵓāl
Dėyeler varduḳ İlâhī ẕākirān eṭrāfına

R171[a] 16 Seni ẕikr eylerler idi ol maḥalde ḳullaruñ
Emrüñ ile varduḳ anlaruñ hemān eṭrāfına

17 Şāhid oluñ imdi anları dėye ᶜafv eyledüm
Ḳabr içinde varmasun şīr-i jiyān eṭrāfına

18 Rūz-ı maḥşer anlara vėrdüm ᶜaṭām ile behişt
Ḫidmet ėdüp ṭolaşalar ḥūriyān eṭrāfına

19 Ẕikr ėderken bunda ḥıfẓ eylese anda ėtme mi
Düşüre mi anları baḥr-ı gümān eṭrāfına

20 Ḥaḳḳı ẕikr eyle ḲULOĠLI sen dilüñde dāyimā
İlede şāyed seni bāġ-ı cinān eṭrāfına

334

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[3009]

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ
اللّٰهِ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيلاً[3010]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Şol ḳulına kim naẓar ol ḥażret-i Sübḥān ėde
Ḫilᶜatini dār-ı dünyāda anuñ īmān ėde

2 Hem naṣīb eyleye bunda Ḥaḳḳ aña ṣāliḥ ᶜamel
O ḳuluñ işini dāyim ḫayr ile iḥsān ėde

[3008] Ṭaġılıcaḳ: Ṭaġılınca A, R

[3009] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle'llâhu teᶜālā R; —M

[3010] وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيلاً: "İman edip salih ameller işleyenleri de ebedî olarak kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, gerçek bir vaadde bulunmuştur. Kimdir sözü Allah'ınkinden daha doğru olan (Nisâ, 4/122)?"

3 Ḥacc u rūze ḳıldura aña ṣalāt ile zekāt
Ḳalbine vėre hidāyet dilini Ḳurʾān ėde

4 Nūr-ı īmān ola anuñ ḫāṭırında müncelī
Çevresinde rūz u şeb envār-ı Ḥaḳ raḫşān ėde

M208[a] 5 Ḫāṭırında olmaya illā rıżāʾu'llâh ola
Pertev-i nūr-ı hidāyet dem-be-dem lemᶜān ėde

6 Bu ṣıfatlar çün kemāle ėrdüginde ol kişi
Bir gün emru'llâh ile bu dünyeden ṭayrān ėde

7 ᶜĀlem-i milkden uçup o gide gayb illerine
Ṣāḳ-ı ᶜArşı rūḥı anuñ ṭolaşup cevlān ėde

8 Ḥaḳ ᶜaṭālar eyleyüp aña behişt-i cāvidān
Maḳᶜadın ṭāḳ-ı muᶜallā menzilin ġufrān ėde

A233[b] 9 Hem vėre Mevlā aña rūz-ı cezā baḫşāyişin
Laᶜl ü incüden muraṣṣaᶜ aña bir eyvān ėde

10 Rabbü'l-ᶜizzet aña ol-deñlü ᶜaṭālar eyleyüp
Bāġ-ı cennetde mekānın ḥūrī vü Rıḍvān ėde

11 Dāḫil ėde ol ḳulın cennāta Rabbü'l-ᶜālemīn
Hem aḳar ṣular vėrüp her cānibin bostān ėde

12 Hem muḫalled eyleye cennetde ol ḳulın Ḫudā
Bunda ol efḳar da olsa anda bir sulṭān ėde

13 Vaᶜdesi gerçekdür Allâhuñ buyurdı Lā-yezāl
Kimdür ol-kim Ḥaḳ sözini dėmeye kitmān ėde

14 Ḥaḳ kelāmından daḫı aṣdaḳ kelām olur mı dėr
Şol-ki taṣdīḳ eylemez anda yėrin ḳaṭrān ėde

R171[b] 15 Keştī-i inkāra her kim bunda rākib olsadı
Varıcaḳ maḥşerde cānın ġarḳa-i ṭūfān ėde

16 Naḳl olur rūz-ı ḳıyāmet atasın İbrāhīmüñ
Öldügi-çün[3011] küfr ile Ḥaḳḳ anı bir ḥayvān ėde

[3011] Öldügi-çün: Olduġı-çün R

17 ᶜArṣa-i maḥşerde İbrāhīm utanmasun dėyü
Ādemī şeklini tebdīl eyleyüp pinhān ėde

18 Ehl-i maḥşer bilmesün İbrāhīm olup şermsār[3012]
Ol baḳar şeklini aña gėydürüp ḳaftān ėde

19 İşbu resm-ile anı nāra atısardur Ḫudā
Çoḳ kişi inkār ucından kendüyi pişmān ėde

20 Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ sözine eylegil taṣdīḳ-i tām
Yarın ol dīdār-ı Ḥaḳḳı gözlerüñ seyrān ėde

335

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā:[3014]

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ۞ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاء وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ[3014]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ⏑ – –/ – ⏑ – –/ – ⏑ – –/ – ⏑ –

M208[b] 1 ᶜAfv ėderdi ḳulların fi’l-cümle Cebbār istese
Ḳoymaz idi ṭamuya ᶜömren günehkār istese

2 Ümmet-i vāḥid ḳılaydı cümleyi ol Kirdgār
Ḳomaz idi dünyede kimse o küffār istese

A234[a] 3 Bu cihānuñ ḫalḳını zühhād ėdeydi ser-te-ser
Ḳalmayaydı ara yėrde ehl-i inkār istese

4 Pes cehennemden gider idi ᶜaẕābuñ āleti
Cennete ilḥāḳ olaydı cümleten nār istese

5 Ḳulların āzād ėdeydi bend-i ḳahrından o şāh
Ādemī-zādı ėder idi ol aḥrār istese

6 Cennete idḫāl ėdüben yoḳ ḥisāb ile ᶜaẕāb
Yėrlerini ḳapladı ḫalḳuñ o gülzār istese

3012 şermsār: şermdār M, R

3013 Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā: Ḳāle’llâhu teᶜālā A

3014 قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ۞ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاء وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ: “De ki: ‘Lütuf Allah’ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir. O, rahmetini dilediğine has kılar. Allah, büyük lütuf sahibidir.’ (Âl-i İmrân, 3/73-74).”

7 Hīç ḳıtāl ėtmeyüben kāfir Müsülmān ortada
Eyleye idi bu ḫalḳı cümle dīndār istese

8 Anlara inᶜām u iḥsānın[3015] ki Ḥaḳ mebẕūl ėdüp
Aġniyā ėdeydi ḳalmayaydı[3016] bī-kār istese

9 Ḫuşḳ nāna iḥtiyāc ėtmeyedi bir ḳulını
Vėrür idi her birine ṭolu anbār istese

10 Hīç beriyyede ḳalur mıydı ṣusuz ḥācīları
Ėdedi her cānibin ırmaġ u enhār istese

11 Ėrdüginde pes elest vaḳtinde[3017] ervāḥa nidā
Cümlesi *ḳālū belā*[3018] dėyeydi iḳrār istese

12 İşbu āyet kim kelāmu'llâh içinde buyurur
Luṭfı çoḳdur olur ol kime mededkār istese

13 Yā Muḥammed dėdi sen dė fażl-ı raḥmet Tanrınuñ
Ḳudreti destindedür ėder ol īs̱ār istese

14 Diledügi ḳulına īs̱ār ėder Ḥaḳ raḥmetin
Diledügini ḳılur faḳra giriftār istese

R172[a] 15 İstedügine ḥarīr aṭlas biçer mālā-yuᶜad
Baᶜżısına vėrmez ol bir eski astār istese

16 Diler ise iki ᶜālemde bile münᶜim ḳılur
Eyleyüp her cānibin ol bāġ-ı gül-nār istese[3019]

17 Ṭamuya yaḳmaz cihān içinde göstermez belā
Bir sarāy-ı müntehā vėrür ṣadefkār istese

M209[a] 18 Sevse ḳullarını hīç aġyāra baḳdurmaz idi
Gösterürdi anlara her bārı dīdār istese

[3015] iḥsānın: iḥsānı M
[3016] ḳalmayaydı: ḳılmayaydı A, R
[3017] vaḳtinde: bezminde R
[3018] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."
[3019] 16: —A

A234b 19 Şerbet-i vaṣlı ile tīmār ėdeydi ber-devām
Mübtelā ėder midi ʿuşşāḳ-ı dildār istese

20 Āteş-i dūzaḫda ḳor mıydı muḫalled bā-murāẕ[3020]
Bu ḲULOĠLI'nı kim ol zülf-i semenzār istese

336

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ۞ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا[3021]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün
– – ˬ / ˬ – – ˬ/ ˬ – – ˬ/ ˬ – –

1 Ėy ḫ̬āce ṣaḳın cevherüñi cān arasında
Bulunca neler çekdüñ anı kān arasında

2 Gūş eyleyüben yazdı müfessirler işit kim
Ḥaḳ böyle dėmiş ḥażret-i Ḳurʾān arasında

3 Kendüye s̱enā eylemiş ol Ḫālıḳ-ı bī-çūn
Bir bencileyin[3022] yoḳ dėyü sulṭān arasında

4 İnzāl ėdüp āyātını ol Tañrı tebārek
Şol ḳulına yoḳ mis̱li resūlān arasında

5 Olsun dėdi pes ḫalḳ-ı cihān içü neẕīr ol
Peyġamber olup cümleten insān arasında

6 Kim ancılayın işbu semāvāt ile arżı
Milk eyledi hep cümle sürūşān arasında

7 Milk ıssı odur yoḳdur anuñ ehl ü ʿayāli
Oturmaz o şehr içre ve dükkān arasında

8 Hīç yėr ü gögi kimseden o yėmedi mīras̱

[3020] bā-murāẕ: bā-meded A
[3021] تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ۞ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا: "Âlemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna Furkân'ı indiren Allah'ın şanı yücedir. O, göklerin ve yeryüzünün mülkü (hükümranlığı) kendisine ait olandır. Çocuk edinmemiştir. Mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir (Furkân, 25/1-2)."
[3022] bencileyin: sencileyin A, R

Olmadı şerīk aña bu ekvān arasında

9 Hem ṭutmaz o Ḥaḳ bizcileyin ehl ile evlād
Emri yüridi cān-ıla ebdān arasında

10 Bir müştereki yoḳdur anuñ yėr ile gökde
Hem bizcileyin yürimez aʿvān arasında

11 Her şeyʾi daḫı añla göñül yaradan oldur
Māhīler ėder bir alay ʿummān arasında

A235[a] 12 Taḳdīr ėdüben her birinüñ rızḳını ol şāh
Aç ḳomaz o küffār u Müsülmān arasında

M209[b] 13 Pes imdi gerek böyle cihānbān-ı şehinşāh
Ḳulları ḳoya cennet ü nīrān arasında

R172[b] 14 İḫbār[3023] ėdüben göndere anlara resūlin
Bunlara dėye fehm ile iẕʿān arasında

15 Vardur dėye ol bāġ-ı behişt ile cehennem
Sözini ṭutan cennet-i Rıḍvān arasında

16 Gözleye Ḥaḳuñ emrini kim ḳavl-i Resūli
Ol ola yarın ḥūrī vü ġılmān arasında

17 Ḥak vėre aña kāḫ-ı zümürrüdden efendi
Müstaġraḳ ola laʿl ile mercān arasında

18 Şol kişi eger diñlemese vaḥy-i mübīni
Yarın ḳalısar āteş-i sūzān arasında

19 Maḥşerde zebānīler aña ėde ʿaẕābı
Ālūde ola ḫāk-ıla ol ḳan arasında

20 ḲULOĠLI ʿaceb sencileyin var mıdur eyle
Bu ümmet ile meẕheb-i Nuʿmān arasında

337

[3023] İḫbār: Aḫyār R

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى
الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا
أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ[3024]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḳaçan kim ḥażret-i Mūsā münācāt ėtdi Mevlāya
Diledi kim naẓar ėde benā-geh ẕāt-ı eclāya

2 Dėdi yā Rab yüzüñ görmek murādumdur tecellī ḳıl
Dėdi Ḫallāḳ-ı ekber kim döyemezsin tecellāya

3 Bu kez arturdı zārını dėdi görmek murādumdur
İlâhī ḳıl naẓar baña dėyüp vardı temennāya

4 Dėdi bizi bu gözlerle göremezsin-ki yā Mūsā
Tecellī ėdelüm bir kez dilerseñ Ṭūr-ı Sīnāya

A235[b] 5 Eger ol ṭaġ mekānında ḳarār eyler ise dėdi
Taḥammül ėdesin sen-de ki düşdüñ çün bu sevdāya

6 Aña rāżī olup Mūsā tecellī eyledi Allâh
Hemān dem pārelendi Ṭūr ṣan āteş düşdi ṣaḥrāya

7 Yıḳıldı ḥażret-i Mūsā bu heybetden fenā buldı
Ṣanasın büsbütün ʿālem yanupdur nār-ı kübrāya

M210[a] 8 İfāḳat buldı ol vaḳtā dėdi *tübtü ileyk*[3025] Ḥaḳḳa
Tażarruʿ eyleyüp yüzin ḳodı dergāh-ı aʿlāya

9 Dėdi ben müʾmin-i evvel olayın ki buña yā Rab
Ki ṭāḳat kimse getürmez bugün ẕāt-ı muʿallāya

10 Bu deñlü var kim Allâhu teʿālā bir ḳulın sevse
Ḥarāret vėre ḳalbine dili duş ola esmāya

[3024] وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ: "Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, 'Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım' dedi. Allah da, 'Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.' dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, 'Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim' dedi (A'râf, 7/143)."

[3025] *tübtü ileyk*e (تُبْتُ إِلَيْكَ): "Sana tövbe ettim (A'râf, 7/143)."

11 Dilinden gitmeye nām-ı Ḫudā ẕikr ėde Allâhı
Bu esmā vü ṣıfāt ile düşe maẓhar müsemmāya

R173[a] 12 Fenā ėre[3026] anuñ evvel derūnī ᶜālemi içre
Naẓar eylemeye ol vaḳt ki Firdevs ile Ṭūbāya

13 O Ḥaḳḳ ile fenā bula gözinden çıḳa mecmūᶜı
Cihānuñ ḫalḳı bi'l-külli naẓar ḳılmaya eşyāya

14 Beḳā vėre fenāsına gėrü iḥyā ėde anı
Cenāb-ı ḥażret-i Bārī ki başlaya mudārāya

15 Beḳā iḳlīmine ol ḳul ticāret-çün sefer ḳıla
Ala sūd-ı maᶜārifden ėde yoḳluġı ser-māye[3027]

16 Ledün cevherine cānā ḫarīdār ola ol sālik
Metāᶜ-ı maᶜrifet içün ticāret ėde ᶜuḳbāya

17 Göñül şehrinde bir bāzirgān olup kārbān ehli
Alup kālā-yı rūḥānī gele bāzār-ı dünyāya

18 Bu maḳsūda eger sālik dilerse dünyede ėrmek
Dem-ā-dem iḳtidā ėde kim ol sırr-ı *ev ednā*'ya[3028]

19 Risālet bārgāhında o bir sulṭān-ı aᶜlādur
Nübüvvet kārgāhında ṭanışmaḳ ḫoş o dānāya

20 ḲULOĠLI Ṭūr-ı Mūsādan ḫaberdār olmaḳ isterseñ
Berāt-ı vechini gör lābe ḳıl ol ḳaşı ṭuġrāya

338

A236[a]

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ[3029]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

[3026] ėre: ola R
[3027] 15: —A
[3028] *Ḳābe ḳavseyni ev ednā* (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى): "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, **yahut daha az oldu** (Necm, 53/9)."
[3029] مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ: "Kim iyi bir iş yaparsa kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin, kullara (zerre kadar) zulmedici değildir (Fussilet, 41/46)."

1 Bir kişi eylerse dāyim kār-ı ʿuḳbā kendüye
Diler ise eylesün ẓulm ile ġavġā kendüye

2 Diler ise eylesün her rūz u şeb ṣāliḥ ʿamel
Diler ise eylesün ol fısḳ-ı tenhā kendüye

3 Ḳılsa ol ḳul rūze-i ṣavm u ṣalātı dāyimā
Bulur ise tā kim ol Firdevs ü Meʾvā kendüye

M210b 4 Bir kişi ḳılsa dėdi nā-ḫoş ʿamel Rabbü'l-celīl
Eyler ise maḳʿadın maḥşerde ġayyā kendüye

5 Diler ise ol bugün şol toḫm-ı ẓulmet[3030] kişt ėde
Her ne ḳılursa bugün hep ola ferdā kendüye

6 Ḫayr u şer her ne ekerse kişi hep anı biçer
Ger ola sūʾ-i żarar yā rīḥ-i raʿnā kendüye

7 Ḳullarına dėdi ẓulm ėtmez Ḫudā-yı lem-yezel
Dāne-i ḫardal olursa cümle eşyā kendüye[3031]

8 Ḥaḳ buyurdı bir ḳulum her ne ʿamel ḳılur ise
Eylemez bir kimse içün aġ u ḳara kendüye[3032]

9 Āsumān-ı şerʿ içinde māhtāb olsañ saña
Yā budur ḳılsa sözin ʿıḳd-ı S̱üreyyā kendüye[3033]

10 Yā budur fiʿl-i ḳabīḥ işlerse ol bed-nām ola
Ehl-i maḥşer cümleten ėde temāşā kendüye[3034]

11 Yā budur ol bir eyü nām işleye fiʿl-i laṭīf
Ẕikri ḫayr olsun dėye bu ḫalḳ-ı dünyā kendüye[3035]

R173b 12 Ḫayr u şer her ne ḳılursa anı göre her kişi
Diler ise çul gėye dilerse kemḫā kendüye[3036]

13 Her kişi aʿmāline göre bula dėr ecrini

[3030] toḫm-ı ẓulmet: toḫm-ı ẓulm M
[3031] 7: —A
[3032] 8: —A
[3033] 9: —A
[3034] 10: —A
[3035] 11: —A
[3036] 12: —A

Yā cehennem ola yāḫud ᶜAdn-i aᶜlā kendüye

14 ᶜĀṣī olursa ᶜaẕāb eyler ᶜitāb eyler Ḫudā
Ol muṭīᶜ olsa ḫod eyler Ḥaḳ mudārā kendüye

15 Āşiyān-ı ġaflet içre bunda ḫˇāb-ālūd olan
Tā kim uçmaḳ perr ü bālin vėrmez ᶜömren kendüye[3037]

16 ᶜĀḳıl oldur olmaya dünyāda dünyāya ḥarīṣ
Nefsine pend eyleyüp dėye ṣaḳın-hā kendüye

17 Rabbü'l-ᶜizzet ḳullarına eylemez ẓulm-i ṣarīḥ
Kişi ne fiᶜl ėtse ger saᶜd u ger eşḳā kendüye

18 Kimsenüñ hīç kimseye yüklenmeye cürmi dėdi
Her ne ḳılursa dėdi Ḳurᵓānda Mevlā kendüye

19 Gerçi Rabbü'l-ᶜālemīn diledügini ᶜafv ėder
Diledügi ḳula taᶜẕīb ėde *mā-şā*[3038] kendüye

20 Kimseye vėrmez cihān içinde aṣlā nefᶜ ü ḍar
ᶜĀḳıl olursa ḲULOĠLI yāḫu şeydā kendüye

339

M211[a]

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا[3039]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

A236[b] 1 Her ki diler şol liḳā-i Lā-mekāna ėrmege
Perr ü bāl açsun o ḳudsī āşiyāna ėrmege

2 Rabbisinüñ kim-ki dīdār-ı şerīfin özleyüp
Gėce gündüz saᶜy ėde ol ᶜālī-şāna ėrmege

3 Şol-ki Rabbü'l-ᶜālemīne isteyüp ḳurb-ı viṣāl
ᶜAzm ėde cān-ıla kim sırr-ı nihāna ėrmege

[3037] 15: —A
[3038] *mā-şā*e (مَا شَاء): "dilediği şey" anlamına gelen bu ifade Kur'an'da muhtelif ayetlerde zikredilmektedir (Hûd, 11/107; Hûd, 11/108; İnfitâr, 82/8).
[3039] فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا: "Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın (Kehf, 18/110)."

4 Nitekim ol Mefḫar-ı eşyā muḳaddem ibtidā
Nice diler idi vaḥy-i āsumāna ėrmege

5 Tā kim ol ümmīd ile işler idi ṣāliḥ ᶜamel
Cehd ėderdi güller içün bāġbāna ėrmege

6 Ėrdi her maḳsūdına cehd ile Faḫr-ı enbiyā
Līk saᶜy eylerdi milk-i cāvidāna ėrmege

7 Ḥaḳḳ aña Ḳurʾān ile bu resme eyledi beyān
Kim-ki diler sen gibi kerrūbiyāna ėrmege

8 Yā Muḥammed ol ᶜamel ḳılsun olup ṣāliḥ-nihād
Hem daḫı cehd eylesün bu āsitāna ėrmege

9 Yarın ol Ḥaḳḳuñ cemālin görmek isterse dėdi
Eylesün ṣāliḥ ᶜamel cān-ı cihāna[3040] ėrmege

10 Şol-ki isterse liḳāʾu'llâhı rūz-ı rüsteḫīz
Saᶜy ėdüp cehd eylesün ol müʾmināna ėrmege

11 Eylesün ṣāliḥ ᶜamel dünyāda ol ḫayrāt ile
Ḥūrī ḳuçup ṭurre-i ᶜanberfişāna ėrmege[3041]

R174[a] 12 Rabbisinüñ ḫiẕmetinde kimseyi hīç iştirāk
Eylemesün dėdi Ḥaḳ bāġ-ı cināna ėrmege

13 Zīra müşrikler behişte dāḫil olmaz tā ebed
Çalışur anlar cihān içre ziyāna ėrmege

14 Ḥaḳ teᶜālānuñ rıżāsın isteyen ḳullar bugün
Cehd ėderler dāyim emr-i *kün fe-kān*'a[3042] ėrmege

15 İşbu dünyā rāhı üzre yatma ḫˇāb-ālūd olup
Ġafleti ḳo rıḥlet ėden kārbāna ėrmege

16 Dāmenüñ deccāl-ı nefs elinden eyle gel rehā[3043]
Saᶜy ḳıl şol mehdī-i ṣāḥib-zamāna ėrmege

[3040] cān-ı cihāna: cān u cihāna A, R
[3041] 11: —A
[3042] *kün fe-kān* (كن فكان): Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68).
[3043] eyle gel rehā: eylegil rehā A, R

M211[b]-A237[a] 17 Ḫānḳāh-ı ᶜışḳ içinde olmaḳ isterseñ mürīd
Sen-de cehd ėt bir ᶜazīz-i kāmrāna ėrmege

18 Ḫār-ı miḥnetden ḫalāṣ eyle girībānuñ yine
Bülbül-āsā saᶜy ḳıl ol gülsitāna ėrmege

19 Ḳıl teẕervī gibi şāhīn-i ḳażādan iḥtirāz
Şol penāh ėdinmek içün būsitāna ėrmege

20 Ėy ḲULOĠLI işle aᶜmāli riyāsız dāyimā
Diler iseñ kim liḳā-i Müsteᶜāna ėrmege

340

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ۞ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ[3044]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Bülbülāna raġbet eyle gül-ᶜizārı görmege
Saᶜy ėdegör ṭālibā ol Kirdgārı görmege

2 Ḥaḳ teᶜālā dėdi Ḳurʾān-ı kerīminde bunı
Kim dilerse ᶜāḳıbet cennāt u nārı görmege

3 Yaᶜnī ᶜārif oluben aᶜrāfa gire dünyede
Tā kim anda sākin olup lālezārı görmege

4 Nār ile uçmaġı dāyim bunda ᶜārifler işit
Seyr ėderler ḥācet olmaz ėrte bārı görmege

5 Bu maḳāma seyr-i ᶜālī dėdi ehl-i maᶜrifet
Gül sevenler dāyim iverler bahārı görmege

6 Ḥaḳḳı tesbīh ile aḫşāmın dėdi Ḳurʾān ile
Ẕikre meşġūl olup ivmegil nehārı görmege

7 Hem ṣabāḥ vaḳtinde tesbīḥ eylegil Ḥaḳ ḥażretin
Ger dilerseñ Ḥaḳ yolındaġı ḳaṭārı görmege

[3044] فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ۞ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ: "Öyle ise akşama girdiğinizde, sabaha kavuştuğunuzda, Allah'ı tespih edin. Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur. Gündüzün sonunda ve öğle vaktine girdiğinizde Allah'ı tespih edin (Rûm, 30/17-18)."

8 Vaḳt namāzıdur dėdi bunı meşāyıḫ rūz u şeb
Sen-daḫı saᶜy eyle cānā ol şikārı görmege

9 Ḥamd anuñdur kim semāvāt ile ᶜarżuñ Ḫālıḳı
Cehd ḳıl imdi o fażl-ı bī-şumārı görmege

10 Bunca maḫlūḳına çün rızḳını vėrür ḥamd anuñ
Kim-durur kim özene bu iᶜtibārı görmege

A237[b] 11 Hem daḫı vakt-ı ᶜışā yaᶜnī ki yatsu farżını
Kim edā ėderse diler ol diyārı görmege

R174[b] 12 Öyle farżın kim ḳıla buyurdı *ḥīne tuẓhirūn*[3045]
Ol-durur ümīẕ ėden dāru'l-ḳarārı görmege

M212[a] 13 İşbu dört vaḳti Ḫudā ẕikr eylemişdür bu maḥal
Ḳalma baḥr-ı ẓulmet içre gel kenārı görmege

14 Baᶜżılar dėrler namāzdan ṣoñra tesbīḥ eylemek
Anı işᶜār eyledi saña bu kārı görmege

15 İmdi gel Ḥaḳḳı bu vaḳtlerde göñül sen ẕikr ḳıl
Diler iseñ gėce gündüz vech-i yārı görmege

16 Rabbü'l-aᶜlānuñ cemālin özleyen ᶜāşıḳları
İster iseñ sen-de cānā rehgüẕārı görmege

17 Diñle Ḳurʾān-ı kerīmi ḳavli ile ᶜāmil ol
Kendüñi meyyit bilüp iste mezārı görmege

18 Bıraġup dünyānuñ ālāyişin olup meşġūl[3046]
İste sen-de dāyimā ol şehr-yārı görmege[3047]

19 Cennet-i Firdevs-i aᶜlāyı dilerseñ ġālibā
Ẕikre meşġūl olıgör bāġ-ı enārı görmege

20 Ėy ḲULOĠLI eylegil ḥablü'l-metīni imtisāk[3048]
Diler iseñ Aḥmed ile çār yārı görmege

[3045] *ḥīne tuẓhirūn* (حِينَ تُظْهِرُونَ): "Öğle vaktine girdiğinizde (Rûm, 30/18)."
[3046] Nüshalarda "meşġūl olup" şeklinde kaydedilen ifade vezne uydurmak için "olup meşġūl" şeklinde okundu.
[3047] 18: —A
[3048] imtisāk: inmisāk M

341

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ[3049]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Diñle imdi işbu āyet dāstān olsun yine
Ehl-i īmān zümresine bir beyān olsun yine

2 Bir ġazāda pes bu gelmiş idi diñle Faḫr-ı nās
Aña bizden bu tahiyyāt armaġan olsun yine

3 İstiġās̱e eyleyüp Rabbü'l-ᶜulāya yalvarur
Dīni anuñ ḥaşr olunca cāvidān olsun yine

4 Müstecāb ėdüp duᶜāsını cenāb-ı Kibriyā
Düşmenüñ dėr bāġ-ı ᶜömrine ḫazān olsun yine

5 Yā Muḥammed dėr bize vaḳtā temennā eyledüñ
Ḳorḳmaġıl imdi saña emn ü amān olsun yine

A238[a] 6 Āsumān-ı ḳahrum içre işbu küffār ᶜaskeri
Ülker-i cemᶜiyyetüñde[3050] kehkeşān olsun yine

7 Saña imdād içün indürdüm pes uşda biñ melek
Her biri bir ᶜāleme ṣāḥib-ḳırān olsun yine

8 Çün cenābuñ iḥtirāz eyledi bu küffārdan
Kim sipāh u leşkerüñ kerrūbiyān olsun yine

M212[b] 9 Biñ ᶜaded indürdi gökden Ḥaḳ melāᵓik leşkerin
Faḫr-ı ᶜālem gördi ġayrıdan nihān olsun yine

10 Cebreᵓīli bile ḳoşdı yanlarınca anlaruñ
Dėdi-kim işbu ḳaṭāra sārbān olsun yine

11 Bir rivāyetde dėdiler ol ġazā Bedrüñ idi
Yā Uḥud yā Ḫayber ola bir nişān olsun yine

[3049] إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ: "Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da, 'Ben size art arda bin melekle yardım ediyorum' diye cevap vermişti (Enfâl, 8/9)."

[3050] Ülker-i cemᶜiyyetüñde: Ülker-i cemᶜiyyetdür A

R175[a]

12 Cebreʾīl geldi dėdi uşda ėrişdi bīn melek
Yā Muḥammed ḫāṭıruñ dėr şādumān olsun yine

13 İstiġās̱eñ gördi Rabbü’l-ᶜālemīn esirgedi
Kim senüñ dāyim penāhuñ Müsteᶜān olsun yine

14 Ol meleklerüñ biri yėter cihānı yıḳmaġa
Līk ol meydān içinde ad u ṣān olsun yine

15 Anca bir taᶜẓīm içün dīne riᶜāyet ėtmege
Geldi bunlar ehl-i şirk hep nā-tüvān olsun yine

16 Ḥaḳ teᶜālā anları uġraşmaġa göndermedi
Tā kim İslām leşkeri dėr kāmrān olsun yine

17 Leşker-i İslāmdan anı baᶜżılar görmiş idi
Kim fidā yolına anuñ baş u cān olsun yine

18 Ṣūret-i insānda ėtdiler ᶜadūyı tārumār
Kāfir ortasında dėr āh u fiġān olsun yine

19 Baᶜżı küffār bile gördiler melekler leşkerin
Kim bu esrār-ı İlâhī dėr ᶜayān olsun yine

20 Ėy ḲULOĞLI Ḥaḳ teᶜālā Aḥmed-i Muḫtārına
Gönderüpdür leşkerin bu dāstān olsun yine

342

A238[b]

فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ۝ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ۝ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ۝ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ۝ أَفَلَا يَنْظُرُونَ
إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ۝ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ۝ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ۝ وَإِلَى الْأَرْضِ
كَيْفَ سُطِحَتْ[3051]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

[3051] فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ۝ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ۝ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ۝ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ۝ أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ۝ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ۝ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ۝ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ: “Orada yüksek tahtlar, konulmuş kadehler, sıra sıra yastıklar, serilmiş gösterişli yaygılar vardır. Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır! Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir! Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir! Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır (Ğaşiye, 88/13-20)!”

1 Kimseler ḳādir midür bāġ-ı cinān evṣāfına
ʿĀlem-i bālādaki ʿālī mekān evṣāfına

2 Bülbülān-ı ʿışḳ yine feryād ėder şām u seḥer
Her biri diller döker ol gülsitān evṣāfına

3 Ḥaḳ teʿālā vėrdi çün cennet serīrinden ḫaber
Başladı Ḳurʾān işit şād-revān evṣāfına

4 Yaʿnī kim yüksek döşekler ola cennetde dėdi
Başladı kendi behiştüñ Lā-mekān evṣāfına

M213[a] 5 Ehl-i Mekke işidüp anı taʿaccüb ėtdiler
Dėdiler n'ėtmek gerek yā nerdübān evṣāfına

6 Nice binerler o yüksek döşege dėdi olar
Ḥaḳ teʿālā başladı vėre nişān evṣāfına

7 Dėdi-kim görmez misiz işbu develer nicedür
Niçe yükler yüklenür bu kārbān evṣāfına

8 Develer nice çökerler ṣāḥibine rām olup
Nice yazdı pes Ḥaḳ anlaruñ beyān evṣāfına

9 Hem mis̱āl ėtdi Ḫudā şol yüce ṭaġları yine
Ḫoş taḳayyüd ḳıldı kendü Müsteʿān evṣāfına[3052]

10 Nice ṭaġları yüce ḳıldı ise ol Kirdgār
Cennetüñ döşekleri budur hemān evṣāfına

R175[b] 11 Bıraġalar birbirinüñ üzre yetmiş ḳat döşek
Her biri sündüs ola gelmez lisān evṣāfına

12 O döşekler tā S̱üreyyādan s̱erā miḳdārına
Ėrişe yüksekligi gelmez dehān evṣāfına

13 Belki ṣāfī nūr ola olmaya zer-beft ü ḥarīr
Kimseler ḳādir midür bu dāstān evṣāfına

14 Kim döşekler heyʾetinde nūr ola köşkler yüce
Ne beşer ʿaḳl ėrgüremez ḳudsiyān evṣāfına

[3052] 9: —A

15 Cennet içre Ḥaḳ döşekler ḫalḳ ėdüpdür key yüce
Ėrmedi anuñ daḫı kerrūbiyān evṣāfına[3053]

A239[a] 16 Bir kişi binmek dilese üzerine egilüp
Gėrü refʿ olur göge ėrmez zebān evṣāfına

17 Ol döşekler ile dilerse behişti seyr ėder
Şöyle uçar ėrişemez murġyān evṣāfına

18 Diler ise şöyle bir yėrde ḳarār ėder ṭurur
Aṣlā fehm ėrgüremez bil ḳuşça cān evṣāfına

19 Kim anuñ aʿlā derācātı dėdi vaṣf olmaya
Başlasa Peyġamber-i āḫir-zamān evṣāfına

20 Ėy ḲULOĠLI sen kim olduñ vaṣf ėdersin cenneti
Anuñ ʿaḳl ėrgüremez her nüktedān evṣāfına

343[3054]

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[3055]

فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ[3056]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

M213[b] 1 Gel imdi ṣıdḳa ʿazm eyle gör ol cāy-ı ʿulā ḳanda
Baḳ ol ṣāʾir menāzile maḳām-ı müntehā ḳanda

2 Ḫudā-yı ḥażret-i Bārī dėdi naẓm-ı kerīminde
Çü ṣıdḳ bir ʿālī menzildür ki sen ḳanda Ḫudā ḳanda

3 Beyābān-ı ṭarīḳatde gezersin ėy göñül bī-bāl
Unutduñ Kaʿbe-i vaṣlı kim ol Merve Ṣafā ḳanda

4 Dėdiler *maḳʿad-ı ṣıdḳın*[3057] çaḳ Allâhuñ ḳatındadur
Nice bula anı ṭālib ol ile rehnümā ḳanda

[3053] 15: —A
[3054] A'da bu şiirin serlevhasına herhangi bir kayıt düşülmemiştir.
[3055] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā M
[3056] فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ: "Muktedir bir hükümdarın katında, doğruluk meclisindedirler (Kamer, 54/55)."
[3057] *maḳʿad-ı ṣıdḳın* (مَقْعَدِ صِدْقٍ): "Sadıklar makamı (Kamer, 54/55)."

5 Şu kişi kim bugün ṣıdḳuñ maḳāmına ḳadem baṣa
Bulur Ḥaḳḳı o menzilde cenāb-ı Kibriyā ḳanda

6 O kim ṣıdḳuñ maḳāmını bulabile bu dünyāda
Bulur ol meşreb-i ʿālī bilür bu mācerā ḳanda

7 Tedāḫül eylese şol-kim bugün ṣıdḳuñ maḳāmına
Bulur ol bezm-i dildārı bilür hem merḥabā ḳanda

8 Ebu'l-fetḥe suʾāl ėtmiş ki birgün ṣıdḳı yārenler
Dėmişler imdi naḳl eyle bize ol ʿālī cā ḳanda

9 Varup anlar-ıla bile demürci pīşgāhına
Ki bir ḳızmış demüre ol yapışmış ilticā ḳanda

A239[b] 10 Dėmiş varlıġına Ḥaḳḳuñ bu resme ṣıdḳ lāzımdur
Cenāb-ı ḥażret-i Ḥaḳḳa ki böyle āşinā ḳanda

R176[a] 11 Meger Süfyān-ı Sevrīden bu ṣıdḳı ṣordılar bir gün
Dėdiler ṣıdḳı şerḥ eyle ki bu derde devā ḳanda

12 Dėdi bir ejder aġzına elini ṣoḳsa bir kimse[3058]
Ḫudāya ṣıġınup ḳorḳmaz dėyüp ḫavf u recā ḳanda

13 O tinnīn aġzına elin ṣoḳup ḫavf ėtmese aṣlā
Bulur ṣıdḳuñ merāmını dėmez ayruḳ saña ḳanda[3059]

14 Ki ṣıdḳ bir ʿālī menzildür Ḫudānuñ çaḳ yemīninde
O cāya her kişi varmaz maḳām-ı evliyā ḳanda

15 Maḳām-ı ṣıdḳı gūş eyle dėmiş anı müfessirler
Muṣībet gelse Allâhdan dėmegil bu belā ḳanda

16 Ya faḳr u yā fenā gelse Ḫudānuñ bārgāhından
Şikāyet ḳılmaya ġayra o dėmeye ʿaṭā ḳanda

17 Daḫı ṣıdḳ ol-durur añla bu ʿālem ḳaḥṭ-ı tām olsa
Ki ṣabr eyleye dėmeyüp bu erzāḳ-ı semā ḳanda

M214[a] 18 Tevekkül eyleye Ḥaḳḳa bugün seng-i ḥavādis̱den
Penāh ėdinmeye ġayruñ ḳapusın cā-be-cā ḳanda

[3058] kimse: kişi R
[3059] 13: —A

19 Ḥużūrında Ḥaḳuñ bu ṣıdḳ bir eyvān-ı saᶜādetdür
Velīler arayup anı dėdiler enbiyā ḳanda

20 ḲULOĠLI cevher-i ṣıdḳı bulayduñ iki ᶜālemde
Suʾāl eylemeyüp ġayra dėmezdüñ kīmyā ḳanda

344

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3060]

وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۞ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ[3061]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėrmek isterseñ göñül ṣıdḳ u ṣafā menziline
Cehd ḳıl ger ᶜārif iseñ enbiyā menziline

2 Ḥaḳ teᶜālā añdı Ḳurʾān içre baᶜżı mürseli
Kim ėrişmiş idi anlar müntehā menziline

3 Dāᶜī-i Ḥaḳḳ oldılar anlar bu ḫalḳı rūz u şeb
Tā kim ėrmiş idi anlar rehnümā menziline

4 Her biri ḳavmi elinden gerçi çekdiler cefā
Ėrdiler bu rāh-ı Ḥaḳḳ içre belā menziline

A240[a] 5 Gördiler çün bī-ᶜaded ḳavmi cefāsın her biri
Ėrdiler dergāh-ı Ḥaḳda pes recā menziline

6 Ḥaḳ buyurmışdur kelām-ı lem-yezel içre ᶜayān
Enbiyāyı biz ėrişdürdük beḳā menziline

7 Dėdi İlyāsı Ḫudā biz mürselīnden eyledük
Pes ėrişdürdük anı tā kim ᶜaṭā menziline

8 Vėrdük anuñ eline tā kim nübüvvet defterin
Ėrdi ol ḥizb-i sürūş ile livā menziline

9 Buldı tā günden güne kim ol nübüvvetden kemāl

[3060] celle şānühü: — A
[3061] وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۞ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ: "Şüphesiz İlyas da peygamberlerden idi. Hani kavmine şöyle demişti: 'Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?' (Sâffât, 37/123-124)."

Eyledi anuñ melekler ilticā menziline

10 Zīra mürsel dėmez aña kim melāʾik inmese
Çün melek gelmez işit her pārsā menziline

R176b 11 Enbiyādan ġayrıya gelmez melek mervī budur
Niçe kimse varsa zühd ile fenā menziline

12 Bā-ḫuṣūṣ Cebrāʾīl inmez hīç nebīden ġayrıya
Līki iner ol melek emr-i Ḫudā menziline

13 Ol nebiyy-i mürsel olur kime gelse Cebreʾīl
Nitekim geldi Muḥammed Muṣṭafā menziline

M214b 14 Dėdi mürsel eyledük[3062] İlyāsı Rabbü'l-ʿālemīn
Enbiyādan oldı ėrişdi liḳā menziline

15 Ḳavmine dėdi niçün ḳorḳmazsıñuz Allâhdan
Ḥaḳḳa dönüñ ėrişüñ siz de hüdā menziline

16 Āsiyāb-ı çarḫ birer birer ögüdüser sizi
Ėltiser ḳabr içre tā renc ü ʿanā menziline

17 Ol zamān sizden suʾāl ėder cenāb-ı Kibriyā
Varasız maḥşerde kürsiyyü'l-feżā menziline

18 Müşkil olur işüñüz evvel tedārik eyleñüz
Derd ėrişmeden ėrüñ siz de devā menziline

19 Ḳavmine taḳvāyı emr eyledi tenbīh eyleyüp
Bu durur maḳṣūdı ėrgüre rıżā menziline[3063]

20 Ėy ḲULOĠLI enbiyānuñ vaṣfın eyle dāyimā
Ėresin tā kim benā-gāh āşinā menziline

345

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[3064]

A240b

[3062] eyledük: eyledi M
[3063] 19: —A
[3064] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü: —A, M

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا[3065]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Buyurmışdur kelāmında kim ol Rabbü'l-ʿulā ṣorma
Şular kim derd-i ʿiṣyāna olalar mübtelā ṣorma

2 Firāş-ı ġaflet içinde geçen emrāż-ı nefsānī
Ne işler işlemişdür kim sen anı hīç baña ṣorma

3 Suʾāl ėt merhem-i faḳrı bulursañ ger ġınā ehlin
Ṣaḳın şol ḫırḳapūş olup gezene kīmyā ṣorma

4 Bu derdüñ çāresin eyā suʾāl ėt gėrü Loḳmāna
Zamānuñ müddeʿīsine be-zinhārī devā ṣorma

5 Bulursañ bezm-i rindānuñ[3066] şarābın nūş-ı cān eyle
Tereddüd eyleyüp hīç ānuñ aṣlın ṣūfiyā ṣorma

6 Dėmiş ol ḥażret-i Bārī şu Ḳurʾān-ı ʿaẓīminde
İşidüp ʿāmil ol anı nedür ecr ü kirā ṣorma

7 Ḳomışdur cennete ṭoġrı ṣırāṭ-ı müstaḳīmi Ḥaḳ
Aña ẕāhib ol ėy sālik gel imdi rehnümā ṣorma

8 Dėdi ol lā-yezāl Allâh bunı naẓm-ı kerīminde
Günehkāra neler ėder o Ḥāḳ rūz-ı cezā ṣorma

9 Ve illā şol kişiler kim meger tevbe ėde āḫir
O deñlü zārlıḳ ėde Ḥaḳa ṣubḥ u mesā ṣorma

M215[a] 10 ʿİbādet eyleye gėrü rücūʿ ėdüp meʿāṣīden
Yüzini ṭopraġa ḳoyup ḳıla ol bir duʿā ṣorma[3067]

11 Ne-deñlü ʿāṣī olduysa Ḫudānuñ bārgāhına
O deñlü iʿtirāż ėde nedür bu mācerā ṣorma[3068]

[3065] إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا: "Ancak tövbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir (Furkân, 25/70)."

[3066] bezm-i rindānuñ: bezm-i rindānı M

[3067] 10: —R

[3068] 11: —R

R177[a] 12 Geçüp dükkān-ı īmāna muḳaddem ola ol şākird
Ṭuta bir mürşidin elin ėde bir merḥabā ṣorma

13 Pes ol aᶜmāl-i ṣāliḫle geçüre ᶜömrinüñ varın
Şu resme ittiḳā[3069] ėdüp ola ol pārsā ṣorma

14 Ḥaḳ anlaruñ günāhını çü tebdīl ėde ḫayrāta
Vėre rūz-ı ḳıyāmetde kim ol deñlü ᶜaṭā ṣorma

A241[a] 15 Olaruñ seyyiᵓātı hep ḥasenāta ola tebdīl
Maḳām-ı ᶜālīde bula sarāy-ı dilgüşā ṣorma

16 Ki ᶜömrinüñ birazını günāh ile geçürmişken
Vėre Ḥaḳ menzil-i ᶜālī hem anlara ġınā ṣorma

17 Ġafūr oldı Raḥīm oldı ṣıfātı Ḥaḳ teᶜālānuñ
Ḳulına ol-ḳadar elṭāf ėder kim ol Ḫudā ṣorma

18 Ġafūr oldur kim ᶜiṣyānuñ be-küllī maġfiret ḳılur
Raḥīm ol-deñlü erḥamdur cenāb-ı Kibriyā ṣorma

19 Ḳulına maġfiret ḳılup[3070] vėrür dürlü ᶜaṭıyyātı
Bir ednā iken insāna vėrür tāc u livā ṣorma

20 İlâhī merhem-i tevbe ėrüşdür kim şifā bula
Ẕünūbından neler çekdi ḲULOĠLI mübtelā ṣorma

346

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ[3071]

Müfteᶜilün/mefāᶜilün/müfteᶜilün/mefāᶜilün

– ᴗ ᴗ –/ ᴗ – ᴗ –/ – ᴗ ᴗ –/ ᴗ – ᴗ –

1 Yıḳılur idi[3072] milk-i dil tevbe çü dülger olmasa
Ḳalur idük beriyyede ᶜışḳ bize rehber olmasa

[3069] ittiḳā: ittifāḳ A, R

[3070] ḳılup: ḳılur A, R

[3071] فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ: "Ey Muhammed! Sabret. Allah'ın va'di şüphesiz gerçektir. Günahının bağışlanmasını iste. Akşam sabah Rabbini hamd ederek tespih et (Mü'min, 40/55)."

[3072] Yıḳılur idi: Yıḳılurdı bu R

2 Ṭop-ı belā-yı miḥnete ṣabrı ḥiṣār ėdin yüri
Cünd-i hevā bu ḳalᶜayı alurdı leşker olmasa*

3 Cümle ṣaḥābe-i Resūl bulımaz idi fetḥ-i bāb
Ḳalᶜa-i Ḫaybere eger arada Ḥaydar olmasa

4 Şerr ile şūra her beşer ġarḳ olur idi ser-te-ser
Ṭutaydı fitne ᶜālemi ortada maḥşer olmasa*

5 Oġulları firāḳına ṣabr ėde-miydi Muṣṭafā*
Tesellī içü ḫātırın ḥavż ile Kevs̱er olmasa*

M215b 6 Faḳr ile fāḳaya ᶜaceb ḥażret-i Bū-Bekir ᶜÖmer
Taḥammül ėde mi idi muṣḥaf u menber olmasa*

7 Gör ᶜAlī ḥażretini ġazāya ᶜazim ėder-iken
Süheyl urur mı[3073] Düldüli öñince Ḳanber olmasa*

8 Baḳ şu gürūh-ı aᶜẓama ᶜazm ėde ḳanḳı cānibe
Tefriḳa olur idi hep bir ulu server olmasa

A241b 9 Sen-de bu kişver-i derūn içre gel ᶜaḳlı baş ėdin
Başa bu cānuñı hevā ᶜaḳl aña hem-ser olmasa

10 Böyle buyurdı ol Ḫudā ṣabr ḳıl ėtme maᶜṣıyet
Maᶜṣıyet işlemek ḳolay idi o defter olmasa

11 Hem daḫı her muṣībete ṣabr ėdüñ eylemeñ cezaᶜ
Ecr-i ᶜaẓīmi buladuñ eger işüñ şer olmasa

R177b 12 Hem daḫı ṭāᶜat ėtmege ṣabr ḳıluñ dėdi İlâh
Ėder iken vesāvisüñ kitābı ezber olmasa*[3074]

13 Vaᶜdesi size Tañrınuñ gerçek idügini bilüñ
Āh-ı ḳıyāmet oluben ṭāmuda ejder olmasa[3075]

14 İmdi günāhıñuz içün tevbe ile tażarruᶜı
Eyleñ o ẕāt-ı Bārīye nāmuñuz ebter olmasa[3076]

[3073] Süheyl urur mı: Sühel olur mı A; Süheyl vurur mı R
[3074] Ėder iken vesāvisüñ kitābı ezber olmasa: Āh-ı ḳıyāmet oluben ṭāmuda ejder olmasa R
[3075] 13: —R
[3076] 14: —A

15 Ḥāmd ile tesbīḥ ėdüñüz Rabbiñüze şām u seḥer
Şehr-i ḫavāṭırda bugün tīġ ile ḫançer olmasa*

16 Milk-i derūna ʿaḳl-ı cān şāh ola mıydı ėy ʿaceb
Bār-i Ḫudādan ol edeb kim aña efser olmasa

17 İşbu sirāc-ı dilde hīç yanar mı idi nūr ʿaceb*
Ḍavʾ-ı hüviyyet ėrişüp içine cevher olmasa

18 Oḳuya mıydı ḥamd ile tevbeyi ṭūṭī-i zebān
Feyż-i İlâhī pes anuñ diline sükker olmasa

19 Ṣuçını bilüben aña rücūʿ ėder midi göñül*
Zülf-i kemend-i yār eger būy-ı muʿamber olmasa

20 ḲULOĠLI kendünden ʿaceb söyleye miydi bir kelām*
Aña ümīd-i yār ile vuṣlat-ı dilber olmasa

347

Ḳāle’llâhu teʿālā:[3077]

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ ۝ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ[3078]

Feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün
ᵕ ᵕ – –/ ᵕ ᵕ – –/ ᵕ ᵕ – –/ ᵕ ᵕ –

M216[a] 1 Vėrdi Ḥaḳ ḳullarınuñ ḥuccet ü defter kimine
Kimin ėtdi o Ḫudā diñle peyāmber[3079] kimine

2 Yėr ü gök milkidür anuñ yaradur n’ister ise
Baʿżına ḳız vėrür evlādı o Ḥaḳḳ er kimine

A242[a] 3 Baʿżı ḳulına vėrür cümleten erkek evlād
Ḳudreti çoḳ o bağışlar daḫı duḫter kimine

[3077] Ḳāle’llâhu teʿālā: —M, R
[3078] لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ ۝ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ: “Göklerin ve yerin mülkü (hükümranlığı) Allah’ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla gücü yetendir (Şûrâ, 42/49-50).”
[3079] Nüshalarda “peyġamber” şeklinde yazıldığı halde vezin gereği “peyāmber” okundu.

4 Baᶜżısına daḫı vėrür ikisin bile Kerīm
Yaᶜnī erkek ile hem dişi berāber kimine

5 Kimine ikisini daḫı o vėrmez maḥżā
Pes ᶜaḳīm eylemegi ḳıldı muḳadder kimine

6 Cümleyi ᶜilmi iḥāṭa ėder anuñ her gāh
Nice dilerse ėder anı muḳarrer kimine

7 Kimini ėder ᶜayālmend-i faḳīr ėder o Ḥaḳ
Vėrmez ol pister-i rāḥatda çü hem-ser kimine

8 Kimine erkek oġullar vėrüben şād eyler
Ġamını arturuben ol vėrü ḳızlar kimine

9 Kimine ikisini daḫı ḳılur erzānī[3080]
Kān ėdüb anları baġışlar o cevher kimine

10 Kimine vėrmez ikisinden ėder Ḥaḳ maḥrūm
Eylemez ikisini daḫı muṣavver kimine

11 ᶜİlmine ḳudretine ᶜaḳl-ı beşer ėrişmez
Vėrür ol menzil-i aᶜlāsına rehber kimine

R178[a] 12 Kimini ḍāll u muḍill eyler ėder ser-gerdān
Daḫı ḳor bāġ-ı behişt içine menber kimine

13 Kimisi döşenüben ḫār ile ḫāşākı yatur
Yatmaġa güller ile yazdı ṣanavber kimine[3081]

14 Kimini ḳıldı bugün bend-i belā içre esīr
Vėrdi laᶜl ile muraṣṣaᶜ daḫı[3082] efser kimine

15 Kimini ḳodı bugün genc-i cefāda tenhā
Salṭanat ile ḳatı vėrdi o leşker kimine

16 Kiminüñ boynına aġlāl ėder āhenger-i ġam
Vėrdi ḫalḫāl-ı ṣafā düzmege zerger kimine

17 Kiminüñ cāmına ṭoldurdı ḳoyup āb-ı ḥayāt

[3080] erzānī: erzānī Ḥaḳ A, R
[3081] 13: —A
[3082] daḫı: tāc R

Ḳahr-ı zehr ile o ṣunmış idi ḫançer kimine

M216[b] 18 Kimini ḳıldı cihān içre o Ḥaḳ nā-bīnā
Ṣundı luṭfı ile mirʾat-ı Sikender kimine

A242[b] 19 Kimine zehr içürür kāse-i çarḫ eyle naẓar
İltifāt ile ṣunar ol ṭolu sükker kimine

20 Kimini dār-ı firāḳ içre yaḳar nār-ı caḥīm
Ḳıldı ḲULOĠLI viṣālini müyesser kimine

348

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ[3083]

Mefʿūlü/mefāʿīlün/mefʿūlü/mefāʿīlün
– – ˘ / ˘ – – – / – – ˘ / ˘ – – –

1 Ol ḥażret-i Bārī gör yazdı anı[3084] Ḳurʾāna
Şol levḥ-i muʿallāda naḳş eyledi dīvāna

2 Bu sözi buyurdı Ḥaḳ Ḳurʾān-ı ʿaẓīminde
Pend ola ögüt ola tenbīh olup insāna

3 Hīç dünyeye peyġamber göndermedük aṣlā biz
İllā ki beşīr olup her bī-ser ü sāmāna

4 Muştulaya cennātı müʾminlere peyġamber
Ḳorḳmañ dėye her bārı ol ḫavf ile nālāna

5 Ḳorḳmañ size cennetde Ḥaḳ vėre yüce evler
Her birisinüñ saḳfı yėrden ėre Keyvāna

6 Müjde ḳıla Firdevsi müʾminlere mübeşşir
Ḳorḳmañ dėye her bārı şol zümre-i īmāna

7 Cennāt ile ravżātı muştulaya peyġamber
Luṭf-ı Ḥaḳı medḥ ėde bir sürü Müsülmāna

[3083] وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ: “Biz peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir (En’âm, 6/48).”
[3084] anı: bunı A, R

8 Hem daḫı neẕīr ola ḳorḳuda cehennemden
Küfr ile giden bundan yanar dėye nīrāna

9 Şol-kişi Ḥaḳa īmān getürmese dünyāda
Ġarḳ olmaya maḥşerde ol raḥmet-i Raḥmāna

10 Her kim-ki cihān içre işlerse meᶜāṣī dėr
Tevbesiz ölen kişi ėrişmeye ġufrāna

11 Keştī-i inābetle bulmasa sevāḥil kim
O baḥr-ı ẕünūb içre iġrāḳ ola ᶜummāna[3085]

R178[b] 12 Pes imdi neẕīr ola ümmetine her mürsel
Ḫaber vėre ṭamuyı girmeñ dėyü ᶜiṣyāna[3086]

13 Şol kişi eger īmān getürüp ėde aᶜmāl
Ḫavf ėtmeye ṭamudan dėr girmeye sūzāna

M217[a]-A243[a] 14 Ḥüzn ėtmeye maḥşerde ol hevl-i ḳıyāmetde
Ḥaḳḳ anı ėrişdüre elṭāf ile iḥsāna

15 Ḫavf eylemesün dėdi ol Rabbü'l-ᶜibād aña
Ḥüzn eylemesün ėrdi dėr milket-i şādāna[3087]

16 Cennāta ḳoyar anı maḥşerde Teᶜāle'llâh
Görürse naẓar ḳılmaz ol laᶜl-i Bedaḫşāna

17 Ravżāta ḳoyar anı gör luṭfını Settāruñ
Ḫār içre gezer iken duş ola gülistāna

18 Ṭāvus-ı cinān ėder bir būm iken ol seni
Melekler ile ol vaḳt başla yüri cevlāna

19 Cennetde ne ḥüzn olur bārī ne olur ḳorḳu
Ol bāġ-ı semenzārı ᶜazm ėt yüri seyrāna

20 ḲULOĠLI behişt-āsā ırmaġ ėdegör çeşmüñ
Beñzeye gözüñ yaşı hem dürr ile mercāna

[3085] 11: —A
[3086] dėyü ᶜiṣyāna: dėyüp ᶜiṣyāna A, M
[3087] milket-i şādāna: milkini şādāna M

349[3088]

قَالُوا يَاأَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ[3089]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Yūsufuñ ḳardeşleri cemᶜ oldı varup ḳatına
Eylemediler taḥammül baḳuben dārātına

2 Dėdiler ėy pādişāhum işbu oġlanuñ işit
Atasınuñ ḳarşu ṭurmaz kimseler daᶜvātına

3 Pīr kişidür atamuz hem müstecābü'd-daᶜvadur
Şöyle kim lerzān ėder ᶜArş maḳdem-i ḥālātına

4 Birimüzi yėrine ḥabs eyle anı ṣalıvėr
Girmek isterseñ Ḫudānuñ dėdiler cennātına

5 Bed-duᶜāsın alma ol pīrüñ dėdiler Yūsufa
Bizi rencīde ėdüp bindürmegil ceng atına

6 Biz seni bir ehl-i iḥsān görmişüz pes yā ᶜazīz
Bizi düşürme bu nefsüñ şūr ile şerrātına

7 Ṭutmış idi ḥabs ėdüp Bünyāmini Yūsuf meger
Ḳardaşı idi anuñ ol şemse baḳ ẕerrātına

A243[b] 8 Ḥażret-i Yūsuf dėdi-kim bu mıdur şerᶜ-i resūl
Ṣıdḳıñuz böyle mi idi Rabbiñüz eyyāmına

9 Her metāᶜuñ ıssına ugrı olurmış anda ḳul
Ger muvāfıḳ düşse her māl ıssınuñ is̱bātına

M217[b] 10 İşbu oġlanı ṣalıvėrsem bozılur şerᶜiñüz
Hem daḫı düşmez bu işler enbiyā rāyātına

11 Hem dėdi kim bende bir Süryānī ḥuccet var durur
Oḳuyamaz kimseler bilmez nedür ebyātına

R179[a] 12 Dėdiler biz ġāyet ile ol dilüñ üstādıyuz

[3088] A'da bu şiirin serlevhasına herhangi bir kayıt düşülmemiştir.
[3089] قَالُوا يَاأَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ: "Onlar, Yûsuf'a: 'Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz biz senin iyilik edenlerden olduğunu görüyoruz' dediler (Yûsuf, 12/78)."

Gül gibi mesrūr olalum ol ṣuyuñ raḥşātına

13 Vėrdi anlaruñ eline gėrü ḥuccetlerini
Ėrmediler ol ḳapunuñ ḫidmet-i ṭāᶜātına[3090]

14 Bildiler kim kendüler yazmışlar idi ḥucceti
Mühr-i Yaᶜḳūbı urup yaḳmışlar idi ẕātına

15 Birbirine baḳışuben anda hayrān oldılar
Ėrmediler işbu sırruñ nüktesi ġāyātına

16 Dėdi Yūsuf anlara niçün ṭutuldı diliñüz
Dėdiler ṣorma bunuñ fehvāsınuñ eskātına

17 Her biri şerm oldı ol-deñlü ki gelmez hīç dile
Uġradılar ṣanki anda dünyenüñ āfātına

18 Āḫiretde daḫı geldükde defātīr-i ᶜamel
Her kişi baḳup sevine ḳılduġı ḫayrātına

19 Līk şerrüñ defteri açılsa şermende olup
Kendünüñ pişmān olısar fiᶜline ālātına

20 Ėy ḲULOĠLI ḳılduġuñ şerr ü fesāduñ defteri
Elüñe vėre melekler varıcaḳ Ḥaḳ ḳatına

350[3091]

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü[3092]

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۞ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ
خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ[3093]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
— ˘ — —/ — ˘ — —/ — ˘ — —/ — ˘ —

1 Bend-i miḥnetden ḫalāṣ ėt bizi Ḳurᵓān ᶜışḳına

[3090] ḫidmet-i ṭāᶜātına: ḫidmet-i ġāyātına A
[3091] A'da bu şiirin serlevhasına herhangi bir kayıt düşülmemiştir.
[3092] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: —A, M
[3093] إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۞ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ:
"Şüphesiz Rabbimiz Allah'tır, deyip sonra da dosdoğru olanlara hiçbir korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de. Onlar cennetliklerdir. Yapmakta olduklarına karşılık, orada sürekli kalacaklardır (Ahkâf, 46/13-14)."

Küfr-i zülfüñden rehā vėr ehl-i īmān ᶜışḳına

A244[a] 2 Bir ġarīb āvāreyem kūyuñda ser-gerdān olup
Başımuñ ṭopunı āzād eyle çevgān ᶜışḳına[3094]

3 Deyr-i hicrüñde senüñ zencīr-i zülfün ey ṣanem
Boynuma geçdi çıḳarmaġıl Müsülmān ᶜışḳına

4 Şol nigīn-i laᶜlüñi alma dehānumdan meded
Āṣaf-ı dehre sözüm geçsün Süleymān ᶜışḳına

5 Ḫançer-i ḳudretle ẕebḥ ėtme şol İsmāᶜīl mis̱āl
Beni diñlendür Ḫalīlüm bārī ḳurbān ᶜışḳına

M218[a] 6 Diñle Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīminde cenāb-ı Kibriyā
Böyle buyurdı işit anı cihānbān ᶜışḳına

7 Rabbimüz Allâh dėye anlar ki fānī dünyede
İstiḳāmet ėdeler ṣoñra o Sübḥān ᶜışḳına

8 İstiḳāmet ṭoġrıluḳdur yaᶜnī ṣāliḥ olalar
Ḳılmayalar hīç fesādātı ki Raḥmān ᶜışḳına

9 Ṣāliḥ oldur ṣulḥ ėde nefs ile ruḥuñ leşkerin
Olmaya pes ceng ara yėrinde sulṭān ᶜışḳına

10 Anlar içün ḥüzn ü ḫavf olmaz dėdi Rabbü'l-ᶜulā
Ġarḳ ėde bir ḳaṭre raḥmet baḥr-ı ᶜummān ᶜışḳına

R179[b] 11 Hem dėdi aṣḥāb-ı cennetdür o ḳullar Lā-yezāl
Kāḫ-ı dünyāyı ḳomışdı anda eyvān ᶜışḳına

12 Terk ėdüp idi olar işbu cihān boncuġını
Cennet içre ḫayme-i laᶜl-i Bedaḫşān ᶜışḳına

13 Vėrdiler varını Ḥaḳḳuñ yolına infāḳ ėdüp
İstediler pes[3095] rıżāsın ḥūr u Rıḍvān ᶜışḳına

14 Dėrler idi yā İlâhī sen bize vėrgil necāt[3096]
Nār-ı kübrādan ḫalāṣ eyle şu Ġufrān ᶜışḳına[3097]

[3094] çevgān ᶜışḳına: çü kān ᶜışḳına R
[3095] pes: dė M, R
[3096] 14: —A

15 Bunlara vėrdi muḫalled Ḥaḳ teʿālā cenneti
Ol ḥabībi Muṣṭafā derdlere dermān ʿışḳına

16 Cürʿa-i nāb-ı şerīfüñden bize ėy Ḫıżr-pey
Bir ḳadeḥ ṣunsañ ne_ola ol āb-ı ḥayvān ʿışḳına

17 Gerçi bir ālūdeyem geldüm ḳapu-yı luṭfına[3098]
Beni redd ėtme İlâhī pāk dāmān ʿışḳına

A244b 18 Ḫānḳāhuñ gūşesinde ḳo beni ėy pīr-i ġayb
Şol melāʾik ḳılduġı ʿizzetlü devrān ʿışḳına

19 Destgīr ol dāmenüñ ṭutdum beni eyleme red
Hāşimīnüñ ḳurduġı āyīn ü erkān ʿışḳına

20 Rūz-ı maḥşer olıcaḳ ḲULOĠLI'nı sen yā Ġanī
Tā ki fermān-ı behişt ėt ʿālī dīvān ʿışḳına

351

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[3099]

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ۞ لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ[3100]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

M218b 1 İşbu söz düşdi Muhācirīn ü Enṣār içine
Ṣanki teẕhīb ile naḳş oldı o dīvār içine

2 Naẓm-ı Ḳurʾān nāzükāne indi şol dür-dāne-vār[3101]
Zīver ėtdi Muṣṭafā zülf ile ruḫsār içine

[3097] Ġufrān ʿışḳına: ġavġā ʿışḳına M
[3098] ḳapu-yı luṭfına: ḳapuña luṭfına A; ḳabūl-ı luṭfına M
[3099] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: —A, M
[3100] لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ۞ لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ: "Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya güçlük yoktur. (Bunlar savaşa katılmak zorunda değillerdir.) Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse, onu elem dolu bir azaba uğratır. Şüphesiz Allah, inananlardan hoşnut olmuştur (Fetih, 48/17-18)."
[3101] dür-dāne-vār: devrāna var M

3 Ṣıdḳ ile ḥablü'l-metīnin gire ṭutan cennete
Sevmeyen girsün meded yarın anı nār içine

4 İşbu āyet kim cihād içün nüzūl ėtdi revān
Pes ḫaber vėrdi Ḫudā bu deñlü ebrār içine

5 Kim-ki aʿmādur ḥarac yoḳ yaʿnī gözsüz olana
Ḳoñ otursunlar oları dėdi bu şār içine

6 Hem ayaḳsızlar daḫı aʿrecler olsun ḳāʿidīn
Hem marīż olan daḫı varmaya küffār içine

7 Bunlar otursun selāmet çıḳmasunlar ġazveye
Varalar ḫarbe ḳalanı ehl-i inkār içine

8 Şol-ki Allâha Resūle dėr iṭāʿat eylese[3102]
Yarın ol dāḫil ola cennāt-ı enhār içine

R180[a] 9 Yaʿnī Allâhuñ Resūliyle ḳıla her kim ġazā
Bilmiş olsun gėrü ol cennetde gülzār içine

10 Ḥaḳ Resūlinüñ öñinde kim olur ise şehīd
Giriser ol şübhesiz bāġ-ı semenzār içine

A245[a] 11 Bāġ-ı cennetde ġanīmet birle rengāmīz ola
Ol şehīdüñ ḳanı rummān ile gül-nār içine

12 Cennet-i ʿAdne şehīd olan tedāḫül eyleye
Ḳoyalar ol müʾmini bir sürü ebkār içine

13 Kim tevellā eylese yaʿnī kim iʿrāż eyleyüp
Aña taʿẕīb eyleyüp bıraġa murdār içine

14 Ḥaḳ ʿaẕāb ėde aña nār-ı elīm içre biraz
Bıraġalar şöyle kim ḳaṭrān-ı ḳaynar içine

15 Geldi Allâhdan Resūline bu resm-ile ḫaber
Pes münāfıḳlardan od düşdi sitemkār içine

16 Ṣıdḳ u īmān ehlini teʾyīd ėder Rabbü'l-ʿulā
Gül ṣuyı ṣaçar gibi aṣḥāb-ı iḳrār içine

[3102] eylese: eyleye A, R

17 Ehl-i inkāruñ işini āşikāre eyleyüp
Bıraġur başlarını şol seng ile ḫār içine

M219[a] 18 Dėdi rāżī oldı müʾminlerden Allâhu'l-celīl
Bunları ġarḳ eyleyiser yarın envār içine

19 Bir maḳāma ilede anları yarın Kirdgār
Girmemişdür kim anuñ hīç aṣlā deyyār içine

20 Ėy ḲULOĠLI luṭf ėderse ol cenāb-ı Kibriyā
Seni daḫı dāḫil eyleyiser anlar içine

352

Ḳāle'llâhu teʿālā celle şānühü ve ʿamme nevālühü:[3103]

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ[3104]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Urunca ṣūr-ı İsrāfīl ḳomaya ol Ḫudā kimse
Yėr ile gögüñ içinde çü bulmaya beḳā kimse

2 Ne-deñlü var ise zī-rūḥ ḳamu zīr ü zeber ola
İçinde işbu ekvānuñ ki vėrmeye ṣadā kimse

3 Ecel bārī muḳadderdür gelür āḫir amān vėrmez
Aña bu dehrüñ içinde bulımadı devā kimse

4 Ḳıyāmet güni oluncaḳ ki ṣurı ura İsrāfīl
Yėr ü gök ehli hep ölüp çü bulmaya rehā kimse

A245[b] 5 Semāvāt ile dėr arżuñ içinde ḳalmaya bir şaḫṣ
Arasalar bulımazlar ki bulmaduḳ fenā kimse

6 Bu maḫlūḳ üzre ol Cebbār şu ḳahr ile naẓar ėde
Ya kimdür menʿ ėde ḥükmin ya bir şeyʾi aña kimse

[3103] Ḳāle'llâhu teʿālā celle şānühü ve ʿamme nevālühü: —A, M
[3104] وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ: "Sûr'a üfürüleceği ve Allah'ın dilediği kimselerden başka göklerdeki herkesin, yerdeki herkesin korkuya kapılacağı günü hatırla. Hepsi de boyunlarını bükerek O'na gelirler (Neml, 27/87)."

7 Meger kendü murādātı olan ḳullar ola bāḳī
Ḳalanı hep helāk olup ᶜaceb var mı ḳala kimse

R180b 8 Dėdiler ol ḳalan ancaḳ ki Cibrīl ola Mīkāʾīl
Hem ᶜAzrāʾīl ü İsrāfīl hemān bunlar ola kimse

9 Ḳamu yėr ehli gök ehli helāk olup ḳırılalar
Aḥad ḳalmaya ᶜālemde ne ṣaġ ne mübtelā kimse

10 Muḳarrebler durur dördi ḳalalar Ḥaḳ ḥużūrında
Bulardan ġayrı bu derde ki bulmaya şifā kimse

11 O bir gündür hep ᶜulvīler semāda nā-bedīd ola
Ḥaḳuñ yanında ḳalmaya pes ol gün müntehā kimse[3105]

12 O bir gündür ki bu begler yürürken kerr ü ferr ile
ᶜAdem bāzārına girüp ecel naḳdin bula kimse[3106]

13 Kim ol şāh-ı muᶜaẓẓam ḳatına bir söz dėyebile
Ya kimdür kim hużūrında ėdebile recā kimse

14 Kim ola Ḥaḳ teᶜālānuñ ḫurūc eyleye emrinden
İşine ḳarışup dėr mi ᶜaceb çun u çerā kimse[3107]

M219b 15 Urılup nefḫa-i ṣūrı ḳamu ḫalḳ ḳırıla geçe
O ṣūruñ heybetinden ḳadir olur mı ṭura kimse

16 Semāvāt u zemīn içre diri ḳalmaya bir canlu
Melek yāḫud beşer cānā işit ḳurtılmaya kimse

17 Meger kim Ḥaḳ teᶜālānuñ diledügi ḳala anda
Muḳarreb ola dergāha anuñla āşinā kimse[3108]

18 Şu kim Ḥaḳḳuñ kelāmına inansa ṣıdḳ-ı ḳalb ile
Yarın cennet sarāyına bula ol rehnümā kimse

19 Şu kim tekẕīb ėdüp ḥaşrı inanmasa idi ḥāşā
Ki görmeye cehennemde anuñ gibi belā kimse

[3105] Ḥaḳuñ yanında ḳalmaya pes ol gün müntehā kimse: ᶜAdem bāzārına girüp ecel naḳdin bula kimse M

[3106] 12: —M

[3107] çun u çerā kimse: çun mācerā kimse R

[3108] 17: —A

20 ḲULOĞLI cennet ü nāra inanur müʾmin-i ṣādıḳ
İnanmaz ḥaşr ile neşre bugün ehl-i hevā kimse

353

A246[a]

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ
بَابٍ ۞ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ[3109]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Cennet-i ʿAdne ḳoyısar ḳulların Mevlā yine
Anlara ola müyesser cennet-i aʿlā yine

2 İşidüp dōstuñ beḳā şehrindeki elṭāfını
Sevinüp şād oldı cānā bu dil-i şeydā yine

3 Dāḫil ola cennet-i ʿAdne şu müʾminler dėdi
Rūz-ı maḥşer olıcaḳ ol ḳaşları ṭuġrā yine

4 Hep gireler cennet-i ʿAdn içre dėdi beyyināt
Bu sözi iblāġ ėdüpdür ol gül-i ḥamrā yine

5 Kim-ki ıṣlāḥ eyledi nefsin ḳılup ṣāliḥ ʿamel
Ola dėr Ḥaḳ yėri anuñ cennetü'l-Meʾvā yine

6 Giriser ābā vü ezvāc ile evlādı ile
Ṭolısardur anlar ile bāġ ile ṣaḥrā yine

R181[a] 7 Ḥaḳ teʿālā anlara anda melekler göndere
Vėreler Ḥaḳḳuñ selāmın dėyeler Ṭūbā yine

8 Her ḳapudan dāḫil olalar melekler anlara
Dėr bunuñ gibi ʿaṭālar eyleye ferdā yine

9 Ola ṭāḳ-ı manẓara cennet içinde bī-ʿaded
Her birisinden melekler gireler ammā yine

[3109] جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ۞ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ: "Bu sonuç da Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler (ve şöyle derler): 'Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!' (Ra'd, 13/23-24)."

M220[a] 10 Pencereler ḳapular ola ḳızıl yāḳūtdan
Sīm ü zerden olısardur ḳapu eñ ednā yine

11 Vėreler bir müʾmine bir ḫaymeyi dürden laṭīf
Ola dört biñ ḳızıl altun ḳapusı illā yine

12 Gire her bir ḳapudan vėre selāmı bir melek
Böyle dėmişdür bunı ol raḥmet-i eşyā yine

13 Dėyeler kim her birisi *niʿme ʿuḳbe'd-dār*[3110] aña
Muştuluḳ kim saña bulduñ niʿmet-i ʿuẓmā yine

14 Geleler ḳullar ḳaravaşlar ėdeler ḫidmeti
Her biri altun kemerli ṣanasın Cevzā yine[3111]

15 Dėyeler aña kim ėy müʾmin ki bu dāru'l-ḳarār
Kim ne aʿlādur otur içinde bī-pervā yine

A246[b] 16 Ḥaḳ teʿālānuñ bu kez luṭfı temevvüc eyleyüp
Aḳısar ehl-i behiştüñ üstüne deryā yine

17 Çekilüp ḳat ḳat gele ḥulleler anda bī-ḳıyās
Her birisiyle gele bir dilber-i raʿnā yine

18 Hem ṭaʿāmı cennetüñ döşenüben mebẕūl ola
Hīç kesilmeye arası niʿmetüñ ḳaṭʿā yine

19 Vėre her bir müʾmine beş yüz ḥūrī kim miṣli yoḳ
Olısar her biri ʿālem içre bī-hemtā yine

20 Ėy ḲULOĠLI gele bir gün bu ḫaber vāḳiʿ ola
Ümmet-i Aḥmedle saña raḥm ėde Mevlā yine

354

Ḳāle'llâhu teʿālā:[3112]

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ[3113]

[3110] *niʿme ʿuḳbe'd-dār* (نِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ): "Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir (Ra'd, 13/24)!"
[3111] 14: —A
[3112] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Gelüp bu meclise nām-ı cenābuñ yā Resūla’llāh
Bizi mest eyledi cām-ı şarābuñ yā Resūla’llāh

2 Yüzüñ tābānı āfāḳa ṭoġup pertev ṣalar ṭāḳa
Ėrişdi semʿ-i ʿuşşāḳa ḫiṭābuñ yā Resūla’llāh

3 Şükür yüz biñ Ḥaḳa minnet seni vėrdi bize Ḥażret
Olupdur sāye-i raḥmet seḥābuñ yā Resūla’llāh

4 Şu kim fermānuña ḳuldur ledün ʿilmin aña bildür
Cemālüñ gösterüp ḳaldur niḳābuñ yā Resūla’llāh

5 Şeb-i İsrāda eylerken cenāb-ı Ḥaḳḳa miʿrācı
Ṭutupdur Cebreʾīl anda rikābuñ yā Resūla’llāh

M220[b] 6 Ėrişdüñ sırr-ı İsrāya başup pā ʿArş-ı aʿlāya
Yetişdi yüce Mevlāya cevābuñ yā Resūla’llāh

R181[b] 7 Görüp dīdār-ı Raḥmānı ėrişdüñ *ḳābe ḳavseyn*’e[3114]
Ḳamu refʿ oldı bi’l-küllī ḥicābuñ yā Resūla’llāh

8 Yüzüñ envār-ı bāṭını ki ṭoldurdı bisāṭını
Rücūm ėtdi şeyāṭīnı şihābuñ yā Resūla’llāh

9 Seni Ḥaḳ luṭf ile ṣaldı sevenler raḥmete ṭaldı
Nübüvvet bezmine çaldı rebābuñ yā Resūla’llāh

A247[a] 10 Cihāna olmaduñ ġarra degil ḳapuñda mūr nerre
Cilādur gözlere ẕerre türābuñ yā Resūla’llāh

11 Varasın ėrte mīzāna geleler saña iḥsāna
Şefīʿi olasın yevmü’l-ḥisābuñ yā Resūla’llāh

12 Söyündüre ṭamu nārın aḳıda cennet enhārın
Gele ṭaġlar gibi yarın s̱evābuñ yā Resūla’llāh

13 Saña Ḥaḳḳ eyleyüp yārī vėre hep cennet ü nārı

[3113] مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ: “Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur (Ahzâb, 33/40).”
[3114] *Ḳābe ḳavseyn* (قَابَ قَوْسَيْنِ): “(Peygambere olan mesafesi) **iki yay aralığı kadar**, yahut daha az oldu (Necm, 53/9).”

Ṭamuya ḳoya küffārı ᶜitābuñ yā Resūla'llāh

14 Bilüp ümmetini seçe Ṣırāṭı yėl gibi geçe
Buñalmış yüzlere ṣaça gül-ābuñ yā Resūla'llāh

15 Nebīler āḫiri sensin ḳamunuñ fāḫiri sensin
Ṭoludur maḫzen-i ḳudret ẕehābuñ yā Resūla'llāh

16 Saña ümmet olan cennet bulısar olmayan niḳmet
Budur bülbül ile farḳı gurābuñ yā Resūla'llāh

17 Göñül fülki açar yelken ėre ser-menzile ėrken
Ġazālarda yürürken sen şitābun yā Resūla'llāh

18 Hümā naḫçīrini ṭutsa bu kevnüñ beyżasın yutsa
Ne_ola teng-i şeker ṭatsa ẕübābuñ yā Resūla'llāh[3115]

19 Melekler saña ḫidmetkār olurlar şām ile esḥār
Ḳuruldı cennet-i ᶜAdne ḳıbābuñ yā Resūla'llāh

20 ḲULOĠLI eyle sezmişdür ki dil sürḫini[3116] ezmişdür
Gözi ḳanıyla yazmışdur kitābuñ yā Resūla'llāh

355

يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۞ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۞ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۞ وَادْخُلِي جَنَّتِي[3117]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 İşbu nefs-i muṭmaᵓinne ᶜāḳıbet raḥmet bula
Ḥaḳ teᶜālā ḥażretinden bir gün o daᶜvet bula

M221[a] 2 Dėye Ḥaḳ yā muṭmaᵓin nefs *irciᶜī*[3118] aña ḫiṭāb
Bu ḫiṭābı işidüp nefs Tañrıdan ricᶜat bula

3 Rabbüñe eyle rücūᶜ rāżī ol andan ber-devām

[3115] 18: —A
[3116] sürḫini: sürḥiyle A; şerḥini R
[3117] يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۞ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۞ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۞ وَادْخُلِي جَنَّتِي: "(Allah, şöyle der:) 'Ey huzur içinde olan nefis! Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! (İyi) kullarımın arasına gir. Cennetime gir.' (Fecr, 89/27-30)."
[3118] *irciᶜī* (ارْجِعِي): "Dön (Fecr, 89/28)!"

Ol Ḫudānuñ ḥażretinden ol-ḳadar ruḫṣat bula

4 Fātiḥ ü Fettāḥ odur ḳulına aça bir ḳapu
Ol ḳapudan içerüye kim ola furṣat bula

A247[b] 5 Lā-mekān sırrın dilerseñ rāżī ol vėrdügine
ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳlar anda bī-ʿaded ʿizzet bula

6 Rāżī olsa ḥażret-i Ḥaḳdan ḳuluñ nefsi tamām
Geçe cümle mā-sivādan dergeh-i ʿizzet bula[3119]

R182[a] 7 Seyr-i ʿālīdür maḳām-ı rāżıye marżıyye bil
Her ki ėrdi bu maḳāma Ḥaḳdan o ḥürmet bula

8 Yaʿnī rāżī ola ḫoşnūd ola Rabbinden kişi
Rabbisinüñ ḫidmetinde dāyimā leẕẕet bula

9 Ol ḳulından rāżī ola Rabbü'l-ʿizzet ber-devām
Gėce gündüz anuñ ile emr-i Ḥaḳ ülfet bula

10 Şol ʿibādu'llâha dāḫil olısar bundan-gėrü
Anlara ilḥāḳ oluben dėdi Ḥaḳ cennet bula

11 Taṣfiye eyleye sālik ḳalbi[3120] bundan ilerü
Şol maḳām-ı ṣāfiye içre ṣūfī ṣafvet bula

12 Ėre nefs-i muṭmaʾinniye[3121] ḫiṭāb-ı Lem-yezel
Rabbüñe eyle rücūʿ yā nefs dėyü şöhret bula

13 Rāżī-i emrāż-ı cismāniyye ol dėye aña
Hep berāber ola ol ger ʿusr ile yüsret bula

14 Rabbisine muṭmaʾin ola bu nefs-i nāṭıḳa
Milk-i ḳalb anuñ idügine ḫafī ḥuccet bula

15 Bile taḥḳīḳ Rabbisini kimdür ol vāḳıf olup
Anuñ-içün bu ḫiṭābāt ile ol devlet bula

16 Anuñ-içün ḳābil olur Rabbisi vėrdügine
Gerçi ol naʿmā-yı ẓāhirde biraz ḳıllet bula

[3119] dergeh-i ʿizzet bula: dergeh-i ʿuzlet bula R
[3120] ḳalbi: ḳalbe A, R
[3121] nefs-i muṭmaʾinniye: nefs-i muṭmaʾinne bu R

17 Rāżī ola Rabbisinden her ne gelürse aña
Mā-sivānuñ leşkerinden ol ili ḫalvet bula

18 Rabbisi ol vaḳit andan rāżī ola lā-muḥāl
Bu sebebden Ḥaḳ teᶜālāyı bile dehşet bula

M221[b] 19 Ėrişe marżıyyeye rāżıyyeden geçüp bu kez
Şol cenāb-ı Kibriyāya bī-cihet ḳurbet bula

A248[a] 20 Dāḫil ola şol ᶜibādu'llâha girüp cennete
Ėy ḲULOĠLI Ḥaḳ teᶜālāya bu kez vuṣlat bula

356

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3122]

وَاللّٰهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ[3123]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 ᶜĀḳıl iseñ imdi vaḥy-i āsumāna[3124] dėme lā
Ol Resūl-i kibriyā Faḫr-ı cihāna dėme lā

2 Dėdi Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm içre Ḫudā-yı ẕü'l-celāl
Bir gedāsın bunda sen ol ᶜālī-şāna dėme lā

3 Mūr-veş[3125] zīr-i zemīn üzre göñül ḫidmetde ol
Ḳarşu ṭurup ol Süleymān-ı zamāna dėme lā

4 Dėdi Rabbü'l-ᶜālemīn kendü kelāmında işit
Müᵓmin iseñ sen-de emr-i *kün fe-kān*'a[3126] dėme lā

5 Kārbān-ı şerᶜe girdüñse ḳaṭāra baġlanup
İḳtidā ėt imdi ḥükm-i sārbāna dėme lā

[3122] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: —A, M
[3123] وَاللّٰهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ: "Allah, sizi analarınızın karnından, siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi (Nahl, 16/78)."
[3124] imdi vaḥy-i āsumāna: sen de imdi āsumāna A
[3125] Mūr-veş: Mürşide R
[3126] *kün fe-kān* (كن فكان): "Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68)."

R182[b] 6 Dėdi iḫrāc eyledüm sizi ana ḳarnından uş
Bu kelāmı işidüp ol Müsteᶜāna dėme lā

7 Anañuz ḳarnından iḫrāc eyledüm sizi dėdi
Nesne bilmezdüñüz ol vaḳtin bu āna dėme lā

8 Anañuz ḳarnından iḫrāc olduġuñuz ḥīnde siz
Nesne bilmezdüñüz ol vaḳtin bu kāna dėme lā[3127]

9 Yaᶜnī her maᶜṣūmuñ ᶜaḳlı olmaz ol vaktin işit
Böyle dėmişdür Ḫudā sen bu beyāna dėme lā

10 Dāyim aġlarduñ ki bir şeyden degil idüñ ḫabīr
Anañ atañ besledi ol kāmrāna dėme lā

11 Dėdi Ḥaḳ semᶜ ü baṣar vėrdüm size göz ü ḳulaḳ
Gördüñüz işitdiñüz sen bu ᶜayāna dėme lā

12 Hem göñül vėrdüm size fehm ü taᶜaḳḳul ėdesiz
Dėdi cebbār-ı cihān sen bu nişāna dėme lā

13 Ola kim şükr ėdesiz dėdi baña Rabbü cevād
Şükr ḳıl her dāyim aña ẕākirāna dėme lā

14 Şükr ėdenlerüñ Ḫudā artura rızḳın bī-ᶜidād
Ḥamd ėdüp dergāh-ı Ḥaḳḳa şākirāna dėme lā

M222[a]-A248[b] 15 Yoġ iken ol seni var ėder gėrü hem yoġ ėder
Sen Ḫudāya ḫidmet eyle baş u cāna dėme lā

16 Anuñ-içün ḫalḳ ėdüp vėrdi saña Ḥaḳ göz ḳulaḳ
Seni yoḳdan var ėden ol mālikāna dėme lā

17 Ger muṭīᶜ olursañ olur pes yėrüñ bāġ-ı behişt
ᶜAndelīb-āsā fiġān ėt gülsitāna dėme lā

18 ᶜĀṣī olursañ yėrüñ nār-ı cehennem menzilüñ
Meger ᶜafv ėde Ḫudā sūd u ziyāna dėme lā

19 Göz ḳulaḳ vėrdüm dėyü Rabbüñ saña minnet ḳılur
İşbu āyet ile sen ol imtināna dėme lā

3127 8: —A

20 Ėy Ḳuloġlı şükr ḳıl dergāha dāyim yalvarup
Bir gün açarsın ḳanad ol āşināya dėme lā

357

Ḳāle’llâhu teʿālā:[3128]

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ[3129]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḫudā gönderdi ḳullara gelüpdür bu ḫaber illā
Dėmişdür bu beyānı kim pes ol Ḫayru’l-beşer illā

2 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī buyurur[3130] kendü luṭfından
Dėyem[3131] bu resme tefsīrin ben anuñ muḫtaṣar illā

3 Ḳanı ṣarrāf-ı ʿālem kim bile ḳıymetini anuñ
Bu Ḳurʾān-ı ʿaẓīmi gör olupdur bir güher illā

4 Ḥasene vėrse bir kimse Ḫudā ʿışḳına bir ḥabbe
Olur nār-ı cehennemde oda ḳarşu siper illā

5 Eger mālı ḥelāl ise ṣadaḳa sened olur nāra
Ḥarām ise ḳazanduġı geçer andan şerer illā

R183[a] 6 Ḥarāmı ṣadaḳa ėtseñ o sedd olsa cehenneme
Ki ġırbāla döner göz göz ḳılur āteş güẕer illā

7 Kişinüñ vėrdügi altun eger aḳça eger mīve
Eger bir ḥabbe de olsa ḳılur Ḥaḳ ṭaġ ḳadar illā

8 Feżā-yı maḥşere ḳarşu gele yanınca yürüye
Ya üstüne ola ṣayvān güneş ḳılmaz żarar illā

A249[a] 9 Pes anı ḥarr-ı maḥşerden ḳorur gözler ṣadaḳātı
Fezaʿ güni bile olur bize Ḥaḳ böyle dėr illā

3128 Ḳāle’llâhu teʿālā: —M
3129 مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ: “Her kim iyi amel getirirse, ona ondan daha hayırlısı vardır. Onlar o gün korkudan emindirler (Neml, 27/89).”
3130 buyurur: buyurdı A, R
3131 Dėyem: Dāʾim R

10 O gün hevl-i ḳıyāmetden emīn ola dėdi Allâh
Dėdi aṣḥāb-ı ḫayrātı bulısardur ẓafer illā

M222[b] 11 Ne vėrseñ Rabbü'l-ᶜizzet-çün gele maḥşerde ḳarşuña
Saña arż eyleyüp Allâh ėdiser muᶜteber illā

12 Vėrürseñ sā᾿ile anuñ biri on yėrine geçer
Vėrürseñ ḳoñşuña yetmiş yėrinedür şümer illā

13 Vėrürseñ aḳrabāya ger yėdi yüz vėriser Allâh
Dėmiş naẓm-ı kerīminde bu sözi Ḥaḳ meger illā

14 Eger ᶜālimlere vėrseñ ṣadaḳañ dėr Resūlu'llâh
Şümār olmaz aña bilgil budur söz ėy püser illā

15 Ḳamusından daḫı efḍal durur ᶜālimlere vėrmek[3132]
Dėyü buyurdı peyġamber sözi cāna şeker illā

16 Ḫuṣūṣan ḥażret-i Allâh ki Ḳur᾿ān içre dėmişdür
Sözidür eblaġ u aṣdaḳ saña ḥuccet yėter illā

17 Ṣadaḳa vėren ādemler fezaᶜ güni emīn ola
Dėdi ol ḥażret-i Bārī sözidür müşgter illā

18 Bu illā ḥarf-i istis̱nā durur lā-büdd o bir şey᾿i[3133]
Pes iḫrāc ėde bir şeyden ne_ola ḫayr ile şer illā[3134]

19 Ṣadaḳañ bu senüñ cānā riyā olsa ḥarām olsa
Veyāḫud ol ribā olsa saña yoḳ nefᶜ ü ḍarr illā

20 ḲULOĠLI anca ortada delālet ėtdügüñ ḳalur
Ḳalanı hep hebā olur dėmiş Ḫayru'l-beşer illā

358

وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ[3135]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

[3132] ᶜālimlere vėrmek: rāşidlere vėrmek R
[3133] 18: —A
[3134] ḫayr ile şer illā: ḫayr u şer illā R
[3135] وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ: "Kimler de kötü amel getirirse, yüzüstü ateşe atılırlar. (Onlara), 'Ancak yaptıklarınızın karşılığını görüyorsunuz' (denir.) (Neml, 27/90)."

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Seyyiʾāt ehli olısar āh u zāra mübtelā
Nite oldılarsa bunda iᶜtibāra mübtelā

2 Bir günāh işlese bir ḳul bunda ᶜafv olunmasa
Olısar ṭamuda yarın şöyle nāra mübtelā

3 Ol günāh içün anuñ yüzini oda baṣalar
Ola biñ dürlü ᶜaẕāba yüzi ḳara mübtelā

A249[b] 4 Āteş-i dūzaẖda ol nice giriftār olmasun
Bunda olmışdı dün ü gün ol şikāra mübtelā

5 Bunda maᶜlūm olan anda şöyle mechūl olısar
Bu sebebden oldı bunda iştihāra mübtelā

R183[b] 6 İşledügi sū-i fiᶜl ol-gün muṣavver ola dėr
Ṣoḳa dāġ ėdüp anı ol ola māra mübtelā

M223[a] 7 Bunda cemᶜ eyledügi şu ġaṣb ile yā cebr ile
Göre kim kendüyi ḳılur pāre pāre mübtelā

8 Anda āteş ḳubbeler içinde maḥbūs ola ol
Bunda olmışdı nite servī çenāra mübtelā

9 Anda bīmār-ı cefā olup ḳala nār içre tā
Nitekim bunda olurdı lālezāra mübtelā

10 Yüzlerini ehl-i nāruñ āteşe kebb ėdeler
Zemherīr içinde olup rūzgāra mübtelā

11 Āteş-i dūzaẖda ol-deñlü temennā ḳılalar
Oldılar idi ki ḳahr-ı Kirdgāra mübtelā

12 Seyyiʾātı anlaruñ kendüleri bīzār ėde
Nice oldıysa bugün ruẖsār-ı yāre mübtelā

13 Bundaġı bal u şeker anda zehirdür mū-be-mū
Bunda gülşen içre olan anda ẖāra mübtelā

14 Hīç cezālanmaz kişi illā ki aᶜmāli ile
Bunda baḥr içinde hem anda kenāra mübtelā

15 Seyyiʾātı vėre küffāra o gün derd ü elem
Nitekim olmış o bunda kār u bāra mübtelā

16 İttiḫāẕ ėdüp bir alay büte ṭaparlar idi
Ṣan-kim olmışlar idi seng-i mezāra mübtelā

17 Bile yanalar olar ile cehennemde ḳamu
Olalar yarın ʿaẕāb-ı bī-şümāra mübtelā[3136]

18 Ḥaḳ teʿālādan göñül ḳorḳmayup işlerseñ günāh
Yarın olursın şu rūy-ı şermsāra mübtelā

19 Ḳılmaz iseñ ḫavf u ḫaşyetden göñül sen seyyiʾe[3137]
Ėde Ḥaḳ yarın seni bir gül-ʿizāra mübtelā

A250[a] 20 Ėy ḲULOĠLI tevbe eyle cümleten ecrāmuña
Ḥaḳḳa istiġfār ėde[3138] leyl ü nehāra mübtelā

359

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü:[3139]

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ ۞ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ۞ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۞ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ ۞
أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ۞ إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۞ سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ[3140]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
⏑ – – –/ ⏑ – – –/ ⏑ – – – / ⏑ – – –

1 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī buyurdı bu sözi ḳavlen
Resūline ḫaber vėrdi bunı Ḳurʾānda tenzīlen

M223[b] 2 Velīd ibnü Muġīrenüñ ḥaḳında indi bu āyet
Anuñ bed-fiʿlini Allâh ėdüpdür levḥe tescīlen

3136 17: —A
3137 sen seyyiʾe: seyyiʾe sen R
3138 ėde: eyle A, R
3139 Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle celālühü: —A, M
3140 وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ ۞ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ۞ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۞ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ ۞ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ۞ إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۞ سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ[3140]: "Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme. Âyetlerimiz kendisine okunduğu zaman, 'Öncekilerin masalları!' der. Yakında biz onun burnunu damgalayacağız (Kalem, 68/10-16)."

3 Getürmemiş idi īmān ki ḫod-bīn idi ġāyetde
Ṭayanur idi mālına hem evlādına tenfīlen

R184[a] 4 O dünyāda ḥarīṣ idi çoġ idi māl u evlādı
Velīkin küfr ile öldi olupdur işi taḍlīlen

5 Ḍalālet içre ʿömrini geçürmiş idi ol bī-dīn
Ḥaḳa bir kerre ėtmedi cihān içinde tehlīlen

6 Anuñ ḥaḳḳında bu āyet semādan nāzil olmışdı
Resūli nehy ėdüp andan dėr aña ḳılma teclīlen

7 Dėdi-kim yā Muḥammed sen muṭīʿ olma aña zinhār
Kim ednā vü mehīn oldur senüñ ḳatuñda taḫcīlen

8 Sen ekbersin ol ebterdür senüñ yanuñda el-āne
Ol esfeldür sen aʿlāsın özüñi ḳılma tems̱īlen

9 Daḫı hemmāz u meşşādur nemīm ile yürür ol kelb
Seni ġaybet ėder ḳanda olursa dėdi techīlen

10 Ve hem mennāʿ-ı ḫayr olup taṣadduḳ eylemez li'llâh
Ne vėrür ne vėreni ḳor işidür ḫayra taḳlīlen

11 Es̱īm oldı günehkār ol ʿutül hem ḳarnı büyükdür
Zinādan ḥāṣıl olmışdur Ḥaḳ anı ėde taḳtīlen

12 Eger māl ile evlādın görürseñ eyleme raġbet[3141]
Dėyü buyurdı ol Allâh sözidür *aḳvemü ḳīlen*[3142]

A250[b] 13 Zinādan ḥāṣıl olduġı içün ol şerre māyildür
Hīç aña iʿtibār ėtme dėdi gör anı tesfīlen[3143]

14 Tilāvet eyleseñ vaḳtā anuñ yanında Ḳurʾānı
Ki eydür eski sözlerdür hīç ėtmez anı taḳbīlen

15 Esāṭīr-evvelīndür bu dėyüp raġm[3144] ile ṭaʿn eyler
Sözine bī-ḥużūr olma sen anı añla teshīlen

[3141] 12: —R

[3142] *aḳvemü ḳīlen* (أَقْوَمُ قِيلًا): "Şüphesiz gece kalkışı, (kalp ve uzuvlar arasında) tam bir uyuma ve **sağlam bir kıraat**a daha elverişlidir (Müzzemmil, 73/6)."

[3143] 13: —R

[3144] raġm: zuʿm A, R

16 Anı ḫorṭūmı üstüne sürüyüser[3145] zebānīler
Cehennem āteşi içre vücūdı ola ḳandīlen

17 Cehennemde aña taᶜẕīb ėderem ben senüñ içün
Sen aña iltifāt ėtme sözümi diñle taᶜcīlen

18 Senüñ şān-ı şerīfüñde kim ol bir şey degildür hīç
Saña Ḳurᵓānı indürdük *ve rattelnāhü tertīlen*[3146]

M224[a] 19 Nedür ol-kim seni bunda ya Ḳurᵓānı begenmeye
İçinde ḫırmen-i ᶜuḳbā ėde ol nārı taḥṣīlen

20 ḲULOĠLI naẓm-ı Ḳurᵓāna muḥabbet eyle her sāᶜat
Buyurmışdur Ḥaḳ anuñ-çün *ve faḍḍalnāhü tafḍīlen*[3147]

360

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3148]

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ[3149]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ḫāliḳu'l-eşyā gözet imdi niçe kār eyledi
Rūz-ı maḥşer ḫalḳ içün bir ulu bāzār eyledi

2 Cemᶜ ėdiser anda işit ins ü cinni Kirdgār
Bunlaruñ aᶜmāli içün cennet ü nār eyledi

3 İki bölük eyleyüp bu ḫalḳı ol-dem Ẕü'l-celāl
Birin İslām leşkeri birini küffār eyledi

4 Olucaḳ rūz-ı ḳıyāmet ḳopıcaḳ yevmü'l-ḥisāb
İşbu kāfir zümresin ṭamuya hep var eyledi

3145 sürüyüser: sürüyeler R
3146 *ve rattelnāhü tertīlen* (وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا): "Ve onu tane tane (ayırarak) okuduk (Furkan, 25/32)."
3147 *ve faḍḍalnāhü tafḍīle* (وَفَضَّلْنَاهُ تَفْضِيلاً): "Ve onu üstün kıldık" anlamındaki ibare Kuran'da tam bu şekilde geçmemektedir. Benzer ibareler için bk. İsrâ, 17/21, 70.
3148 Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: — A, M
3149 وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ: "İnkâr edenler grup grup cehenneme sevk edilirler. Cehenneme vardıklarında oranın kapıları açılır ve cehennem bekçileri onlara şöyle derler: 'Size içinizden, peygamberler gelmedi mi?' (Zümer, 39/71)."

R184[b] 5 Ṭamuya varıcaḳ anlar ḳapuları açılup
Kim zebānīler çıḳup ḳarşuya idbār eyledi

6 Fetḥ olup üstlerine cümle cehennem ḳapusı
Vehle-i ūlāda çün küffārı bīzār eyledi

A251[a] 7 Ḫışm ile anda zebānīler suʾāl eyleyicek
Ḳorḳusından cürmini bunlar hep iḳrār eyledi

8 Dėyeler gelmedi mi size Resūlu’llâh ʿaceb
Ol nebīdür ʿālemīne baʿs̱-ı Ġaffār eyledi

9 Dėyeler geldi velīkin biz iṭāʿat ḳılmaduḳ
Nefsümüz bizi hevāya pes giriftār eyledi

10 Enbiyāya uymaduḳ dünyāda olduḳ küfr ile
Bizi ol küfr ü ḍalālet şimdi nā-çār eyledi

11 Dünyā mekr oldı bize varlıġı eyledi ḳarīb[3150]
Şimdi āteşdür velī anda semenzār eyledi

12 Ṣıḥḥat-i dünyā ile māl ile meftūn olmışuz
Yüzümüze güldi dünyā ʿarż-ı ruḫsār eyledi

13 Şimdi bīmār-ı belā ḳıldı yanaruz āteşe
Līk dünyāda bize çarḫ yaḫşı tīmār eyledi

14 Ėtdügi elṭāfı cümle burnumuzdan aḳıdup
Şimdi bizi nār-ı ḫışm-ıla o bīmār eyledi

M224[b] 15 Her birimüz anda beg idük veyā sulṭān idük
Līk bunda ṭamu ḳapusında cerrār eyledi

16 Umaruz müzd-i s̱evābı aḳrabādan çāre yoḳ
Aḳrabā bizden ḳaçup her biri inkār eyledi

17 Müsteḥaḳdur bize bu biz ḥażret-i Peyġamberi
Diñlemeyüp her birimüz niçe evzār eyledi

18 Ẓulm ėderdük dėyeler aṣar baṣarduḳ nāsı biz
Şimdi bizi Ḥaḳ ṭamu dibinde ber-dār eyledi

[3150] varlıġı eyledi ḳarīb: varlıġı oldı ġarīb A; varlıġı hem oldı ġarīb R

19 Anuñ-içün bizi ṣaldı ṭamuya Allâhımuz
Ḳılmayup bize hidāyet cümle eşrār eyledi

20 Dėyüben feryād ėdiser ėy ḲULOĠLI ehl-i nār
Bu sözi Ḳurʾān ile Ḥaḳ bize iḫbār eyledi

361

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ۞ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ[3151]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
◡ – – –/ ◡ – – –/ ◡ – – – / ◡ – – –

A251[b] 1 O Ḥaḳḳ ehl-i behiştüñ atına altun rikāb ėtdi
Ṣaḳınup ḥarr-ı maḥşerden ve hem müşgīn seḥāb ėtdi

2 Olara sāyebān içün ḳuruldı bārgāh-ı aṭlas
Maḳāmın menzil-i ʿālī ḳılup zerrīn ḳıbāb ėtdi

3 Ḳaçan Firdevs-i aʿlāya yaḳīn ėrişse müʾminler
Melekler ḳarşu çıḳup anlara pes fetḥ-i bāb ėtdi

R185[a] 4 Melekler anlara ʿizzet ḳılup eyleye istiḳbāl
Nidā ėdüp münādī anlara bir ḫoş ḫiṭāb ėtdi

5 Selāmu'llâh ėrişdürüp melekler ėdeler iʿzāz
Dėyeler sizi Allâh kāmbīn ü kāmyāb ėtdi

6 Size cennet sarāyını bağışladı Teʿāle'llâh
Sizüñ içün bugün ehl-i cahīme Ḥaḳ ʿaẕāb ėtdi

7 Sizüñ maḥṣūlüñüz ʿarż eyleyüp bu ḫirmen-i ʿuḳbā
Velī küffāruñ aʿmālin ṣu yėrine ser-āb ėtdi[3152]

[3151] وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ۞ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ: "Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: 'Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi, ebedî kalmak üzere buraya girin.' Onlar şöyle derler: 'Hamd, bize olan vaadini gerçekleştiren ve bizi cennetten dilediğimiz yere konmak üzere bu yurda varis kılan Allah'a mahsustur. Salih amel işleyenlerin mükâfatı ne güzelmiş!' (Zümer, 39/73-74)."

[3152] ser-āb ėtdi: şarāb ėtdi R

8 Görüñ bu cennetüñ milki ki nice ᶜālī taḫtlardur
Cefālar çekmeden ėrişdüñüz Ḥaḳ tez ḥisāb ėtdi

9 Muḫalled ḳalasız bu milk içinde tā ebed bāḳī
Ḳodı kāfirleri teşne senüñ dört yanuñ āb ėtdi

M225a 10 Oturup ḥavżuñ eṭrāfında ᶜişretler ḳılasız siz
Dėyeler ayaġıñuz altına müşgden türāb ėtdi

11 Fevākih her yañadan anlara anda nüzūl ėde
Sevinüp dėyeler bu yüzümüz Ḥaḳ māhtāb ėtdi

12 Dėyeler ḥamdü li'llâh ol Kerīm ü Lā-yezāl Allâh
Olupdur vaᶜdine ṣādıḳ ne-kim bize cevāb ėtdi

13 Niçe ezmān idi arzū ėderdük cennet içün biz
Müyesser eyleyüp şimdi bize Mevlā şitāb ėtdi

14 Ki cennetde ne dilersek bize vėrdi Ḫudā küllī
Şu ḥūrīler baġışlayup bizi gėrü şebāb ėtdi[3153]

15 Bize vėrdügi ḥullenüñ bahāsı yoḳ-durur aṣlā
Behişt içre ḳamu meskenlerimüz hep ẕehāb ėtdi[3154]

A252a 16 Neye uzadur ısaḳ elimüz ėrer bi-ḥamdi'llâh
Cinānuñ murġını bize Ḫudā aᶜlā kebāb ėtdi

17 Ne cinsden istesek[3155] fi'l-ḥāl müheyyā ėder o Mevlā
Ṭaᶜāmımuz laṭīf etler ile hep mākiyān ėtdi

18 Ve hem rummān u tüffāḥın müyesser eyledi ᶜAdnüñ[3156]
Ve hem şol Kevs̱er ırmaġın bize bugün şarāb ėtdi

19 Ne aᶜlādur[3157] bugün ecri ᶜamel ėdenlerüñ dėr Ḥaḳ
Cinānuñ saḳfın altundan ve taḫtın müşg-i nāb ėtdi[3158]

20 Ḫudā ehl-i behişti añdı Ḳurᵓān-ı kerīm içre

[3153] 14: —A
[3154] 15: —A
[3155] istesek: eylesek R
[3156] eyledi ᶜAdnüñ: eyleye ᶜAdnüñ R
[3157] M'de çıkmaya "*beyān*" kaydıyla "*ne küçükdür*" ibaresi yazılmış.
[3158] müşg-i nāb ėtdi: misk-i nāb ėtdi R

Anı gūş eyleyüp ḲULOĠLI bir aᶜlā kitāb ėtdi

362

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü ve ᶜamme nevālühü:[3159]

وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ[3160]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ᴗ –/ – – ᴗ –/ – – ᴗ –/ – – ᴗ –

1 Ehl-i behişte ol Ḫudā cevherden eyvān eyledi
Altun ile düzdi fuṣūṣ[3161] dürr-ile mercān eyledi

2 Ḳıldı anı bir ḫoş nihād aşaġası ṭamu durur
Hem cennetüñ yuḳarusın bil ᶜArş-ı Raḥmān eyledi

R185b 3 Pes cennet ehli istese ṭamuyı ėderdi naẓar
Baḳup görürdi gözleri tā ᶜArşı seyrān eyledi

4 Baḳup naẓar eyleseler melekler eṭrāfın anuñ
Cümle ṭavāf eyleyüben her biri cevlān eyledi

5 Tesbīḥ ėdüben Rabbine her birisi ḥamd eyleye
ᶜArşı temāşā eyleyüp lāhūta ṭayrān eyledi

M225b 6 Birbiri mā-beyninde hem icrā ėde ḥaḳḳı olar
Ḥaḳ bunları bu ḫidmete ḳoyup sürūşān eyledi

7 ᶜArşı göreler cennetüñ içinde oturur iken
Şu zīnet-i ᶜArş anlaruñ gözine lemᶜān eyledi

8 Ḥamd ėdeler kim ᶜālemüñ oldur tamāmet Rabbisi
Bize bu cennet milkini añsuzın iḥsān eyledi

9 Ḥamd aña kim biz yoġ-iken bizi gėrü var eyleyüp
Daḫı behişt ėdüp naṣīb hem nevᶜ-i insān eyledi

[3159] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü ve ᶜamme nevālühü: — A, M
[3160] وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ: “Melekleri de, Rablerini hamd ile tesbih edip yücelterek Arş’ın etrafını kuşatmış hâlde görürsün. Artık kulların arasında adaletle hüküm verilmiş ve ‘Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur’ denilmiştir (Zümer, 39/75).”
[3161] fuṣūṣ: ḳuṣūr A; ḳuṣūṣ R

A252b 10 Bize bu ādem ṣūretin bağışlayup vėrdi cemāl
Sāyir yaradılmışı hep ol nice ḥayvān eyledi

11 İnsān içinde ḳomayup ehl-i ṣalāḥ[3162] ėtdi bizi
Küffārı ṭamu içre ol görince nālān eyledi

12 Bize behiştüñ niᶜmetin erzānī ḳıldı Ḥaḳ teᶜāl[3163]
Bizüm ġıdāmuz rūz u şeb tüffāh u rummān eyledi

13 Bize behişt içre Ḫudā vėrdi şu resme ġurfeler
Her birini dürr-i ᶜAden laᶜl-i Bedaḫşān eyledi

14 Vaṣlın müyesser eyleyüp arzūmuz ėrdi āḫire
Derdümüze Rabbü'l-ᶜulā bir özge dermān eyledi

15 Cennete girüp ᶜArşı biz gördük meleklerin daḫı
Tā ḥavl-ı ᶜArşı her biri kim nice devrān eyledi

16 Ehl-i cināna sen işit nice ėder taᶜzīz o Ḥaḳ
Her birisinüñ yüzlerin ṣan māhtābān eyledi

17 Hem ḥulleler vėrdi İlâh her birine yeşil ḳızıl
Medd-i baṣarca her biri anuñ dıraḫşān eyledi

18 Ḥulle vü köşk ḥūr u ḳuṣūr ḳıldı ᶜaṭā anlara Ḥak
Günden güne hem anlaruñ ḥüsnin fürūzān eyledi

19 Hem gėydügi aṭlasları eyledi reng-ā-reng İlâh
Her ān içinde anlaruñ rengini elvān eyledi[3164]

20 ḲULOĠLI ehl-i cennetüñ aḫbāruñ ėdüp istimāᶜ
Levḥ-i göñülde naḳş ėdüp bir ulu dīvān eyledi

363

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[3165]

[3162] ṣalāḥ: ṣalāt M
[3163] ḳıldı Ḥaḳ teᶜāl: ḳıldı o Ḥaḳ A; Ḥaḳ teᶜāl ḳıldı R
[3164] 19: —A
[3165] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنتُ أَنَّهُ لا إِلِـهَ إِلاَّ الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ[3166]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –/ – – ˬ –

M226[a] 1 İmdi işit Firᶜavnı kim ḫışm ile Mevlā n'eyledi
Ġarḳ ėtdi Hind deryāsına küfr ile sevdā n'eyledi

2 Ol-dem benū İsrāʾīlüñ ardınca ḳova gitdiler
Öñüne düşüp anlaruñ gör imdi Mūsā n'eyledi

R186[a] 3 Deryā kenārına gelüp urdı ᶜaṣāyı baḥre ol
On iki yol oldı deñiz gör mevc-i deryā n'eyledi

A253[a] 4 Cümle benū İsrāʾīli Ḥaḳḳ ėtdi anda sālimīn
Deryāyı geçdiler öte anlara maḥżā n'eyledi

5 İşit kelāmında Ḫudā kim biz geçürdük baḥrı dėr
Cümle benī İsrāʾīli emr-i muᶜallā n'eyledi

6 Kim ol arada Cebreʾīl bile idi Mūsā ile
ᶜAvn ėtmege gelmiş idi ekrem ü esḫā n'eyledi

7 Mūsā çün urduġı gibi deryāyı böldi Cebreʾīl
Geçdi hep olar ṣaġ esen īmān u īḥā n'eyledi

8 Ardınca ḫışm ile meger Firᶜavn ile hep ᶜaskeri
Deryāya uġradı ḳamu anlara ġavġā n'eyledi

9 Bu kez deñiz başdan başa ḳavuşdı biri birine
Ġarḳ oldı Firᶜavn ᶜaskeri gör ḥubb-ı dünyā n'eyledi

10 Pes ḳavm-i Mūsā geçdügi vaḳtin ḳavuşmadı deñiz
İmdi ṣalāḥ-ı ḥāli gör yā fiᶜl-i eşḳā n'eyledi

11 Vaḳtā ki baḥr içre laᶜīn ġarḳ olduġın idrāk ėdüp
Getürdi īmān yoḳ yėre ḳuru temennā n'eyledi

[3166] وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنتُ أَنَّهُ لا إِلِـهَ إِلاَّ الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ: "İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun da, askerleriyle birlikte zulmetmek ve saldırmak üzere, derhal onları takibe koyuldu. Nihayet boğulmak üzere iken, 'İsrailoğulları'nın iman ettiğinden başka hiçbir ilâh olmadığına inandım. Ben de müslümanlardanım' dedi (Yûnus, 10/90)."

12 Dėdi benū İsrāʾīlüñ yapışduġı imiş ḳapu
Tā kim baña bu ḳılduġum gör ḳurı daʿvā n’eyledi

13 Begenmez idüm bir zamān dīni imiş ḥaḳḳ anlaruñ
Ḳılurdum istihzā anı kim dest-i beyżā n’eyledi

14 Mūsā çekerken ʿuzleti ʿişret ėderdüm ben hemān
Deryāya ġarḳ oldum bugün baña temāşā n’eyledi[3167]

15 Mūsā ḳılurken daʿveti aña icābet ḳılmadum
Diñlemedüm peyġamberin[3168] kim Rabbü’l-aʿlā n’eyledi

16 Her dem benī İsrāʾīli ḥabs eyleyüp döger idüm
Baña bugünden gėrü gör bu ḳaṣr-ı eclā n’eyledi

17 Ben-de getürdüm anlaruñ Tañrısına īmān dėyüp
Muʿterif oldı cürmine ki ṣāḥib-eşyā n’eyledi

M226[b] 18 Maḳbūle geçmedi anuñ īmānı ol-dem dėdiler
Hīç nefʿi olmayup aña ḳuru mudārā n’eyledi

19 Bu çarḫ kimüñ kim yüzine bugün gülerse ʿāḳıbet[3169]
Gözle riʿāyet ḳılduġı kimseye ferdā n’eyledi

A253[b] 20 Aldanma dehrüñ rūz u şeb idbārına iḳbāline
ḲULOĠLI imdi ḳıl naẓar Ḫüsrevle Dārā n’eyledi

364

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[3170]

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ۞ كِرَامًا كَاتِبِينَ ۞ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ۞ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۞ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ[3171]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

[3167] 14: —A
[3168] peyġamberin: peyġamberüñ A; peyġamberi R
[3169] M’de bu mısranını üzerine çizgi çekilip çıkmaya “Bu çarḫuñ kim ki yüzine bugün gülerse elbet” şeklindeki mısra yazılmış.
[3170] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: — A, M
[3171] وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ۞ كِرَامًا كَاتِبِينَ ۞ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ۞ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۞ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ: “Hâlbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır. Onlar yapmakta olduklarınızı bilirler. Şüphesiz, iyiler Naîm cennetindedirler. Şüphesiz, günahkârlar da cehennemdedirler (İnfitâr, 82/10-14).”

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Pes melekler ḳodı tā kim bekleye Mevlā bizi
Ḫālī mi ḳor ṣanasın ol Ḫāliḳu'l-eşyā bizi

R186[b] 2 Her bir ādem başına yaratdı Rabbü'l-ᶜālemīn
Bu ḳadar ferişteyi gözleyeler her cā bizi

3 Kim ḫaber vėrüp şu Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm içre dėdi
Var Kirāmen Kātibīn yazmaġ-içün maḥżā bizi

4 Ḫayr u şer her ne ḳılursañuz yazarlar dėdi Ḥaḳ
Ėdeler her yılda bir ḥuccet ile imżā bizi

5 Ṣuçumuz ḫayrātımuz her bārı mektūb olısar
Ḳılalar işbu melekler defter ü ṭuġrā bizi

6 Fiᶜlimüz ger ḫayr olursa yaza ḫayrı ol melek
Şerr olursa hem yazısar ḳomayup ḳaṭᶜā bizi

7 Līk ḫayrı yazduġı vaḳtin o taᶜcīl ėdiser
Şerri teᵓḫīr ėdiserdür yazmayup esḫā bizi

8 Yazısardur āḫir ol illā biraz ḳatlanısar
Tā ki tevbe ėde dėr ol dergeh-i aᶜlā bizi

9 Göñlüñe ne gelse ḫayrāt işlerüñ işlenmese[3172]
Yazdura anı Ḫudā gör nice sever hā bizi

10 Her ne gelse ḳalbüñe şerr ü fesād işlemeseñ
Anı yazmaya melekler ṭutmaya belvā bizi

11 Mā-ḥaṣal ebrāruñ ol efᶜāl-i ḫayrātın yazar
Hīç maḥrūm eylemez andan Ḫudā aṣlā bizi

12 Yazıla ṣavm u ṣalāt ile ṣıyām ile ḳıyām
Hem zekāt u ḥac yazıla yazalar etḳā bizi

13 Hem elüñle vėrdügüñ māl u menāl Allâh içün
Hem ṭaᶜām u hem libāsı gözlese aġnā bizi

M227[a]-A254[a] 14 Defter-i ġayb-ı İlâhī içre hep merḳūm ola
Hīç maḥal fevt eylemeye dėr Nebī şerᶜā bizi

[3172] işlenmese: işlenmeye R

15 Cümle ėtdüklerimüz ḫayrāt ile şer naḳş olup
Daᶜvet ėdüp oḳu dėyeler işit ferdā bizi

16 Hem içinde yazıla ebrār içün dār-ı Naᶜīm
Muntaẓır olup çü bekler cennetü'l-Meᵓvā bizi

17 Hem ucında yazıla füccār içün nār-ı caḥīm
Kim ᶜaẕāb ėtmek içün ol āteş-i kübrā bizi

18 Eyle teᵓḫīr eyleyüp eyle olur ol intiẓār
Rūz u şeb eyler temennā dūzaḫ u Ġayyā bizi

19 Cennet ile nār ėder arzū biz andan ġāfilüz
Gör nelerden alıḳodı şöhret-i dünyā bizi

20 Ėy ḲULOĠLI nār-ı Ġayyāda[3173] olursın nā-bedīd
Almasa ėdüp şefāᶜat Raḥmet-i eşyā bizi

365

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: [3174]

فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ[3175]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ėy göñül bulduñ Ḫudādan ḳorḳma gel ᶜiṣmet yüri
İşbu Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīmi eylegil ḥuccet yüri

R187[a] 2 Cümleden ḫayr oldı Allâhu teᶜālā kim seni
Ḥıfẓ ėdüp ṣaḳınmada sen ḳılmaġıl diḳḳat yüri

3 Rāḥimīnüñ erḥamıdur işit imdi ol İlâh
Nice vėrmişdür bu ceng içre saña furṣat yüri

4 Eyle ḥıfẓ ėtdi seni evvel ana ḳarnında ol
Dünyāya gelincegez göstermedi ᶜusret yüri

[3173] nār-ı Ġayyāda: tār-ı Ġayyāda R
[3174] tebāreke: —A
[3175] فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ: "Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir (Yûsuf, 12/64)."

5 Ṣaḳladı maʿṣūm iken daḫı seni ol Kirdgār
Atañ anañ eylediler saña pek ḥürmet yüri

6 Gözlediler seni her şeyden taḥaffuẓ ḳıldılar
Bulduñ envāʿ-ı riʿāyet yoḳ aña ücret yüri

7 Hem yigitlikde seni ḥıfẓ eyledi ol Ẕü'l-celāl
Neye el uzatduñ ise bulduñ uş nuṣret yüri

A254b 8 Hem seferde hem ḥażarda[3176] seni gözletdi İlâh
Ḳanda varduñ ise bulduñ bu ḳadar ʿizzet yüri

9 Ol seni İslām içinde eyledi pes imtiyāz
Ėy Müsülmān dėyü ḳıldı ḫalḳ saña raġbet yüri

M227b 10 Daḫı dünyā manṣıbından vėrdi bil-kim mertebe
Görmedüñ ḫalḳ arasında belki hīç ḫaclet[3177] yüri

11 Çünkim insān eyledi ėtse seni Naṣrānī ol
Faḫr-ı ʿālem ḥażretine eyledi ümmet yüri

12 Eyleme dünyāda hīç faḳr u ġınāya iʿtibār
Pes yėter İslām içinde olduġuñ devlet yüri

13 Her biri bir şaḫṣa ḫidmet ḳılur illā kim saña
Pes durur Mevlāya dāyim ḳılduġuñ ḫidmet yüri

14 Rāḥimīnüñ erḥamıdur çün bilürsin ol İlâh
Şol ümīd-i raḥmet eyle eyleme ḫaşyet yüri

15 Kim seni ḥıfẓ ėder ol ḳabrüñ ʿaẕābından işit[3178]
Şol maḥal kim ḥażretine ėdiser daʿvet yüri

16 Gėrü ḥıfẓ ėder seni maḥşerde ol Cebbār Hū
Kim zebānīler ḳılurken üstüñe şiddet yüri

17 Gėrü ḥıfẓ ėder bitiler vėrülürken Ḥaḳ seni
Vėre mektūbuñ oḳurken dilüñe ḳuvvet yüri

18 Ḥıfẓ ėdiserdür seni gėrü mīzāna var iken

[3176] ḥażarda: ḥaẕerde M
[3177] ḫaclet: ḥuccet M
[3178] Kim seni ḥıfẓ ėder ol ḳabrüñ ʿaẕābından işit: Seni ḥıfẓ ėder Ḫudā ol ḳabr ʿaẕābından işit R

Şol terāzū keffesine eyleye s̱ıḳlet yüri[3179]

19 Ṣaḳlaya daḫı ṣırāṭ üzre geçerken pādişāh
Ol Resūlu'llâh ile tā bulasın cennet yüri

20 Ėy ḲULOĠLI ġam yėme rūz-ı ḳıyāmet ol Ġanī
Baḥr-ı luṭfından ḳıla saña daḫı raḥmet yüri

366

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3180]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ۞ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا

سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ[3181]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
ᴗ – – –/ ᴗ – – –/ ᴗ – – – / ᴗ – – –

R187[b] 1 Göñül cān-ıla diñle yine hātifden ṣadā geldi
Diyār-ı ḥasret içinde bugün bir āşinā[3182] geldi

2 Ḳanadın dėvşirüp açdı benā-geh ol şeb-i hicrān
Gözüñ aç üstüñe şol ṣaye-i perr-i Hümā geldi

A255[a] 3 Ḳudūm-i ḫāk-ı rāh-ı dilber-i raᶜnāyı cemᶜ eyle
Sevin ėy çeşm-i ḫūnbārum saña çoḳ tūtiyā geldi

4 Ġarīb ü bī-kes āvāre ṭururken künc-i ᶜuzletde
Ziyāret ḳılmaġa ben ḥasteyi ol meh-liḳā geldi

5 Eger esrār-ı tevḥīde var ise ẕerre īmānuñ
Meded ṣıdḳ-ıla gūş eyle kelām-ı enbiyā geldi

M228[a] 6 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī ḫiṭāb ėdüp dėdi bi'ẕ-ẕāt
Kim īmān sancaġın çekenler üstüne livā geldi

7 Ya aṣḥāb-ı Resūlu'llâh iṭāᶜat ėdüñ Allâha
Bu Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīme iḳtidā ėdüñ hüdā geldi

[3179] 18: —A
[3180] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: — A, M
[3181] يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ۞ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ: "Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlüne itaat edin ve (Kur'an'ı) dinlediğiniz hâlde ondan yüz çevirmeyin. İşitmedikleri hâlde, 'işittik' diyenler gibi de olmayın (Enfâl, 8/20-21)."
[3182] āşinā: aṣḥāb-ı āşinā A

8 Muṭīᶜ oluñ Resūline yüzüñüz dönmeñüz aṣlā[3183]
Hezārān muᶜcizāt ile Muḥammed Muṣṭafā geldi

9 Yüzüñüz çevirüp andan ġazālarda ḳoyup gitmeñ
Ki Seyfu'llâh ile size Resūl-i kibriyā geldi

10 İṭāᶜat ėdüñ Allâha Resūline daḫı her gāh
Şerīᶜat yolınuñ içinde kim ol rehnümā geldi

11 Hemān anlar gibi olmañ *semiᶜnā*[3184] dėdiler aḳdem
Bu Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm anlara maḥżā bir cefā geldi

12 İşitdük dėdiler ᶜömren işitmedi ḳulaḳları
Kelāmu'llâh olaruñ semᶜine nevᶜan ṣadā geldi

13 Ki tenbīh ėdüp aṣḥāba muḳaddem dėr ė müᵓminler
Resūle ittibāᶜ eyleñ size Ḥaḳdan ᶜaṭā geldi

14 Daḫı īmān getürüp soñra rücᶜat ėdeni añdı
Nifāḳ ehlini ẕemm ėtdi olara nüktehā geldi

15 Münāfıḳlar Resūlüñ yüzine dėrlerdi işitdük
Velī inkār ėderlerdi ṣanurlardı belā geldi

16 Olaruñ gizlü aḥvālin Resūle bildürüp Allâh
Münāfıḳlar başına ṣanki bir sehm-i ḳażā geldi

17 Bu Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm indügi gibi çehre-i arża
Ḳıyāsen cevher olup yėr yüzine tūtiyā geldi

A255[b] 18 Kim inzāl olmadı illā olupdur göz göre raḥmet[3185]
Ki bīmārān-ı ḳalbe Ḥaḳ teᶜālādan şifā geldi

19 Ḥakīmāne Resūl-i kibriyā milke ḳadem baṣdı
Bir alay ḫaste-diller derdine Ḳurᵓān devā geldi

20 ḲULOĠLI naṣṣ-ı Ḳurᵓānı nice medḥ eyleyübilir
Kim ol levḥ-i muᶜallādan bize luṭf-ı Ḫudā geldi

[3183] dönmeñüz aṣlā: dönmesün aṣlā A, R
[3184] *semiᶜnā* (سَمِعْنَا): "...işittik (Enfâl, 8/21)."
[3185] göre raḥmet: bu reh-i raḥmet R

367

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3186]

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ۞ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ[3187]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

R188[a] 1 Her kişi kendü maḳāmını firāvān aradı
Menzilin göklerde şol māh ile tābān aradı

M228[b] 2 Saᶜy ėder bir iş içün her kimse dünyāda hemān
Şāh olanlar ᶜāleme ḳonmaġa eyvān aradı

3 Ḥaḳ Resūli bile aḳdem şol nübüvvet gelmeden
Kim Ḫirā ṭaġına varup vaḥy-i Ḳurᵓān aradı

4 Mıṣr u Şāma dāḫil olup ḥacca giden ḥācılar
Pes beriyye yolına evvel şütürbān aradı

5 Kesb ėdüp envāᶜ-ı zaḥmet bunca yıl cevher-furūş
Ḳara ṭaş içinde ol laᶜl-i Bedaḫşān aradı

6 Her ṭabībüñ dāmenine ṣarılup bīmār-ı dil
Ṣad hezārān cedd ile derdine dermān aradı

7 Sāᵓil-i şehri gözet geldükçe bayrām-ı viṣāl
Ḳapu ḳapu cerr ėdüp ol-deñlü iḥsān aradı

8 Her bir ᶜāşıḳ-ı ṣādıḳ maḳṣūda bulunca ṭarīḳ
Niçe yıllar yoḳ yėre gezdi beyābān aradı[3188]

9 Ḫalḳ-ı eşyā pes derecātın bulunca mā-ḥaṣal
Kimi ᶜizzet kimi manṣıb kimi bir nān aradı

10 Mevsim-i ḥac geldüginde Mekkenüñ efḳarları
Ṣaḥn-ı Mīnāyı gezüp her biri ḳurbān aradı

[3186] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: — A, M
[3187] وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ۞ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ: "Herkesin amellerine göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir. Rabbin her bakımdan sınırsız zengindir, rahmet sahibidir. Dilerse sizi yok eder (En'âm, 6/132-133)."
[3188] 8: —A

11 Cāh içün ol pādişāh-ı ʿālemüñ menşūrını
Niçe müddet ḫidmet ėdüp ehl-i dīvān aradı

12 Cā-be-cā seyr eyleyüp ṣayyād-ı çeşmüm ʿāşıḳan
Kim o hāmūn-ı Ḫoten içre ġazālān aradı

A256[a] 13 Ḫalḳuñ aʿmālinden ol Rabbü'l-ʿulā ġāfil degil
Kimi cennet kimisi hep nār-ı suzān aradı

14 Cümle ḫalḳuñ işini bilür senüñ Rabbüñ dėdi
Yā Muḥammed kimisi Firdevs-i Rıḍvān aradı

15 Dėdi Rabbüñ hem ġanī hem raḥmet ıssı pādişāh
Ol-daḫı ḳullar içinde ṣıdḳ u īmān aradı

16 Herkesüñ aʿmāline göre derecātın vėrür
Bulur ʿāḳıbet anı kim bunda insān aradı

17 Ne yola isterse Rabbiñüz sizi irsāl ėder
Her biri bu yolda bir āyīn ü erkān aradı

18 Nenüñ üstüne ʿamel eylerse kişi Ḥaḳ vėrür
Bulur āḫir āteş ü yāḫud gülistān aradı

M229[a] 19 Her kişiye de ʿamel ile naṣīb olmaz dilek
Nitekim Ḫıżr u Sikender āb-ı ḥayvān aradı

20 Bu ḲULOĠLI teşne-leb geldi ḳapuña yā Ġanī
Baḥr-ı iḥsānuñ işidüp şād u ḫandān aradı

368

R188[b] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[3189]

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا
نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ[3190]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

[3189] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: —A, M

[3190] وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ: "İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun (Şûrâ, 42/52)."

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḳaçan biz saña vaḥy ėtdük kimesne anı bilmezdi
Oḳurken sen benū Hāşim nedür Ḳurʾānı bilmezdi

2 Saña irsāl ėdüp rūḥı inerken Cebreʾīl ekrem[3191]
Görüp ḫavf eyledüñ evvel ṭapuñ bu şānı bilmezdi

3 Ne bilürdüñ muḳaddem sen kitābı yā īmān aṣlın
Cenābuñ yā Muḥammed dėr senüñ īmānı bilmezdi

4 Günāh işlerdi aṣḥābuñ ḳılurdı maʿṣıyet ḥāşā
Senüñ dīnüñe[3192] girmeden olar ʿiṣyānı bilmezdi

5 Şeb-i ẓulmet-i cehl içre ḳalupdı sen-de anlar da
Sirāc-ı vaḥyin içinde nedür lemʿānı bilmezdi

A256[b] 6 Velīkin biz bu Ḳurʾānı ki bir nūrdan çırāġ ėtdük
Saña gönderdük ėy dānā kim ol ẓulmānı bilmezdi

7 Hidāyet ḳılmasaḳ saña daḫı etbāʿuña cānā
Cenābuñ ẓulmet içinde reh-i Raḥmānı bilmezdi

8 Pes imdi saña gösterdük şerīʿat yolın ėy Aḥmed
Senüñ ābā vü ecdāduñ ki bu erkānı bilmezdi

9 Daḫı ḳullarımuz içre ve ḳanḳısın murād ėtseñ
Hidāyet eylerüz aña kim ol edyānı bilmezdi

10 Bugün ḳanḳı ḳulumuza dilersek oluruz rehber
Anı menzile ėrgürür nedür[3193] meydānı bilmezdi

11 Dilerse serçe ḳuşını ḳılur bir ʿālī Cebrāʾīl
Oturur Sidrede ḳāyim ezel cevlānı bilmezdi

12 Dilerse ümmīyi nādān iken peyġamber eyler ol
Melekler seyr ėder dāyim nedür rūḥānı bilmezdi

13 Dilerse küfr içindeyken ḳulını müslim ėder Ḥaḳ
Olur bir ʿālim ü fāżıl nedür ʿirfānı bilmezdi

[3191] Cebreʾīl ekrem: vaḥy-i Rabbānī R

[3192] dīnüñe: derdüñe A, R

[3193] menzile ėrgürür nedür: menziline ėrgürürüz nedür A; menziline ėrgürürüz R

M229[b] 14 Dilerse bir ḳulını müflis iken kāmrān eyler
Begenmez aṭlas-ı çarḫı muḳaddem nānı bilmezdi[3194]

15 Dėdi sen yā Muḥammed ḳullara yol gösteremezsin
Ṣırāṭ-ı müstaḳīme bir kişi iẕʿānı bilmezdi

16 Ḫudā kendü yolına kendüsi hādī olur maḥżā
Ayaġına gelür cevher şu ṣarrāf ḳānı bilmezdi[3195]

17 Dirīġā ʿilm-i ḥikmetden Ḫudā eylemese āgāh
Aristō-yı cihān ėy şeh nedür dermānı bilmezdi[3196]

18 Netīce ḥażret-i Allâh Resūline ḳılur minnet
Muḥammed Muṣṭafā evvel ġam-ı hicrānı bilmezdi

19 Şu vaḥdet iḳlīmi içre olurdı Ḥaḳḳ-ıla dāyim
Risālet ayırur ol fürḳat-i cānānı bilmezdi

R189[a] 20 Pes aña tesliye-ḫāṭır içün bu āyeti Allâh
Kim irsāl ėtdi ḲULOĠLI nedendür anı bilmezdi

369

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā:[3197]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ[3198]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Gel ey eyvān-ı İslāma uran ʿālī binā şimdi
Ne buyurdı Teʿāle'llâh anı diñle saña şimdi

A257[a] 2 Dėdi anlar kim īmāna geleler ḳorḳa Allâhdan
Olunca ḳıluben taḳvā ėdeler etḳıyā şimdi

3 Daḫı ṣıdḳ ehli ile hem bile oturalar dāyim
Olardan ayru olma dėr ḳanı ol aṣdıḳā şimdi

[3194] 14: —A
[3195] 16: —A, R
[3196] R'de 17 ve 18. beyitler yer değiştirmiş.
[3197] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā: Ḳāle'llâhu teʿālā R
[3198] يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ: "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun (Tevbe, 9/119)."

4 Şu kim Allâh Resūline getürse ṣıdḳ-ıla īmān
Ebū Bekr ile otursun dėmekdür bu aña şimdi

5 Ṣalāt ile ṣıyām ėtsün[3199] evāmir gözlesün dėmek
Olur cümle Müsülmāna ki bu ʿālī nidā şimdi

6 Ki nehy olandan el çeksün yapışşun şerʿ ü taḳvāya
Kim āyīn-i Resūlu'llâh olur ḥabl-ı Ḫudā şimdi

7 Bilüp Ḥaḳḳı Resūlini ölümden iḥtirāz ėtsün
Görürsin ḳabr[3200] ʿaẕābını sürerseñ çoḳ ṣafā şimdi

8 Eger şerʿ-i Muḥammedden nükūl ėder iseñ cüzʾī
Ḳılurlar çoḳ cefā anda çekersin hem belā şimdi

9 Ve illā işbu Ḳurʾānuñ nüzūli ḫāṣadur gerçi
Tamāmet ḥükmidür ʿāmma bilürseñ bu edā şimdi

M230[a] 10 Dėdi īmān getür evvel ve ṣoñra eyle taḳvāyı
Ve hem ṣādıḳlar ile ol dėyüp ḳıldı ṣalā şimdi

11 Gel imdi mürşidüñ ṭutġıl etegin ṣıdḳ-ıla sen-de
Saña bu rāh-ı ʿuḳbāya ol ola rehnümā şimdi

12 Şu kim Allâh Resūlinüñ ki ṣadrında muʿanʿandur
Anuñ ṭut dāmenin zinhār dėme çun u çerā şimdi

13 Ki zīrā yalıñuz kimse başa çıḳmaya bu yolda
Çü saña lāzım olmışdur ki bir pīre recā şimdi

14 Çü ṣāliḥlerden ayrılma eger sālik iseñ Ḥaḳḳa
Bu vaḳt āḫir zamān oldı bulunmaz enbiyā şimdi

15 Derūnuñ ḳanḳı alaya eger baġlayubilürseñ
Anı bu derdüñe eyle gel imdi sen devā şimdi

16 Şu kim bir āsitān öpdi ve ḫidmet ḳıldı cān-ıla
Bu dehrüñ ḫānḳāhında ol olmışdur gedā şimdi

A257[b] 17 Eger dervīş iseñ pīrüñ ṣaḳın çıḳma rıżāsından
Yėter ṣıdḳ-ıla ḫidmet ḳıl saña ol ṣūfiyā şimdi

[3199] ṣıyām ėtsün: selām olsun A, R
[3200] Görürsin ḳabr: Görür ḳabr A; Görür ḳabrüñ R

18 Ḳanı ʿaṣr-ı ḫilāfetde geçen ʿālī meşāyıḫ pes
Ḫudānuñ bārgāhına bulunmaz āşinā şimdi

19 Selefde var-idi erler ricālu'llâh olup maḥżā
Olupdur bu zamān ḫalḳı ḳamu ehl-i hevā şimdi[3201]

R189[b] 20 Ḳanı bir ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ anuñla ḳıla ünsiyyet
Kimüñle ola yā Rabbī ḲULOĞLI mübtelā şimdi

370

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[3202]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ
وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ[3203]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – –

1 Resūline ḫiṭāb ėdüp[3204] Ḫudā gönderdi āyātı
Şu müʾminler ḳıla tevbe dilerlerse selāmātı

2 Dėdi-kim yā ʿibādu'llâh Ḥaḳa tevbe ḳıluñ sizler
Naṣūḥ ola pes ol tevbe hīç olmaya fesādātı

3 Ki tevbe-i naṣūḥ oldur meʿāṣīden rücūʿ ėtseñ
Gėrü işlemeye anı bulunmaya saḳāmātı[3205]

4 Kim ol tevbeyi Rabbiñüz ki keffārāt ėde size
Hep ʿafv ola günāhıñuz ḳıluñ ṣāliḥ ʿibādātı

M230[b] 5 Daḫı cennāta Ḥaḳ sizi tedāḫül ėdiser yarın

[3201] 19: —A
[3202] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: — A, M
[3203] يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: "Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin. Umulur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların nurları önlerinden ve sağlarından aydınlatır, gider. 'Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü senin her şeye hakkıyla gücün yeter' derler (Tahrîm, 66/8)."
[3204] ėdüp: ėtdi R
[3205] saḳāmātı: saḳāṭātı M

Odur cennāt olup bāġçe içinde ola ravżātı

6 Sarāylar köşkler olmışdur zebercedden ve yāḳūtdan
Aḳar altından enhārı dökilüp bāġa reşḥātı

7 Şu cennetler kim ırmaġı ola bal u şekerden hep
Şol evler kim ola fāḫir ki yoḳ dünyāda dārātı

8 Hīç anda is ü pas olmaz hep altundan zümürrüdden
İçine girse bir kimse gider ḳalbi küdūrātı

9 Derūnī tevbe ėtse kim günāh işlemese ayruḳ
Ḳoyalar anı ol eve bula dürlü kerāmātı

A258[a] 10 Dėdi hem Ḥaḳ teʿāle'llâh şu Ḳurʾān-ı ʿaẓīminde
Resūline ḫaber vėrdi ėdüp işbu işārātı

11 Hīç olmaz enbiyā üzre o gün cüzʾī nedāmet dėr
Ki yaʿnī ḫavf u ḫaşyet yoḳ vėre anlara cennātı

12 Daḫı yevmü'l-ḳıyāmetde nebīler hīç elem çekmez[3206]
Belā görmez cefā görmez bulup dürlü riʿāyātı[3207]

13 Daḫı her kim-ki anlara bile īmān getürürse
Ḫudā ʿafv ėde anı-da bula ol özge ḥālātı

14 Gide rūz-ı ḳıyāmetde olaruñ nūrı öñünce
Daḫı yanınca yürüye gör imdi bu ʿalāmātı

15 Ne-deñlü var ise bundan öte īmān ile gitmiş
Bile saʿy eyleye nūrı işitgil bu ʿibārātı

16 Dėyeler Rabbenā itmām ėdivėr nūrımuz bizüm
Daḫı hem maġfiret eyle bağışla bize ẕellātı

R190[a] 17 Bizüm bu nūrımuz artur ziyāde eylegil yā Rab
Ve hem ʿiṣyānımuz ʿafv ėt ki defʿ eyle beliyyātı

18 Ve hem bu cümle eşyāya ḳadīr ü muḳtedir sensin
Senüñdür ḳabż u basṭ ėy Ḥaḳ bize vėr bunda leẕẕātı

[3206] nebīler hīç elem çekmez: olaruñ nūrı öñünce R
[3207] Belā görmez cefā görmez bulup dürlü riʿāyātı: Daḫı yanınca yürüye gör imdi bu ʿalāmātı R

19 Resūline Ḥaḳuñ bugün şu kim īmān getürürse
Giriser cennet-i ᶜAdne bulısar bāġ u bāġātı

20 ḲULOĠLI bāġ-ı Firdevse ayaġuñ basmaḳ isterse
Oḳuyup cān-ıla diñle ki bu vaḥy-i semāvātı

371

Ḳāle'llâhu teᶜālā celle celālühü ve ᶜamme nevālühü:[3208]

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۞ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ[3209]

Mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün/mefāᶜīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

M231[a] 1 Yehūdīler dėdiler kim ki biz ḳatl ėtdük ᶜĪsāyı
Bu āyet ile ol Allâh yalan çıḳardı Tersāyı

2 Şu vaḳtin anı ḥabs ėtdi Yehūdīler bir ev içre
Pes ėrte oldı geldiler çıḳarmaġa Mesīḥāyı

A258[b] 3 Ḥavāriyyūndan on iki kişi var idi yanınca
Bular ᶜĪsāya beñzerdi müşābihetde sīmāyı

4 Olaruñ biri kendüyi fidā ḳıldı pes ᶜĪsānuñ
Yolına anı aṣdılar Ḫudā defᶜ ėtdi ġavġāyı

5 Daḫı bir ḳavl-ı āḫirde işit ol ḳavm-i Tersādan
Muḳaddem girdi zindānuñ içine bir teberrāyı

6 Anı ᶜĪsāyı ṣandılar ṭutup ṣalb ėtdiler fi'l-ḥāl
Çaġıra gördi ol melᶜūn gör imdi bir temāşāyı

7 Daḫı ġayrı rivāyetde dėdiler kim ᶜases başı
Muḳaddem girdi zindāna ṭuta o ᶜālem-ārāyı

[3208] Ḳāle'llâhu teᶜālā celle celālühü ve ᶜamme nevālühü: Ḳāle'llâhu teᶜālā A; —M

[3209] وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۞ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ: "Ve onların, 'Muhakkak ki, Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i biz öldürdük.' sözleri (çok büyük bir iftiradır). Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler. Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir (Nisâ, 4/157-158)."

8 Anuñ çehresini tebdīl ėdüp ᶜĪsāya ol Allâh
Şehir ḫalḳı anı ṣandı ėdegördi mudārāyı

9 Döge söge[3210] anı fi'l-ḥāl aṣa ḳodılar ol dāra
Ḫudā ᶜĪsāyı refᶜ ėtdi vėrüp Firdevs ü Meᵓvāyı[3211]

10 Birisin tā kim ol ḳavmüñ Ḥaḳ ᶜĪsāya ḳılup teşbih
Anı aṣdurdı[3212] yėrine gör imdi ḥükm-i Mevlāyı

11 Bir alay iḫtilāf oldı olar şekk içre ḳaldılar
Birisi bilemediler kim ol vech-i semen-sāyı[3213]

12 Anı ẓann-ı yaḳīn ile ki ḳatl olundı ṣandılar
Anı refᶜ eyleyüp Allâh çıḳardı göklere ātī[3214]

13 Rivāyetdür kim ᶜĪsāya nübüvvet geldi ṭıfl iken
Otuz üç yıl diri oldı seyāḥat ḳıldı dünyāyı

14 Fenā fi'llâh olup gezdi iḳāmet ḳılmadı aṣlā
Seyāḥat eyledi tā kim Semerḳand u Buḫārāyı

R190[b] 15 O bu dünyāda bir yėre binā eylemedi dėrler
Ki bir dervīş olup gezdi cihān içinde her cāyı

16 Görüp bildi cihānuñ ol ṣoñıdur ᶜāḳıbet vīrān
Ḳabūl eylemedi ᶜömren kim ol zīr ile bālāyı

M231[b] 17 Ölüler diri ḳılurdı gezerdi muᶜciẓātıyla
Anuñ ümmetleri ruhbān olup dėrdi Naṣārāyı

A259[a] 18 Ḳaçan Cibrīl anı alup bu kez gitdi semāvāta
Bilürdi ism-i aᶜẓam kim oḳurdı dilde esmāyı

19 Anuñ esbāb-ı dünyādan yanında ança bir sūzen
Bulundı māniᶜ oldılar melekler diñle fehvāyı

20 Çıḳarup atdı igneyi yanından aldılar ṣoñra
ḲULOĠLI sen ḳılur mısın bu dervīşlikde daᶜvāyı

[3210] söge: döge M
[3211] Firdevs ü Meᵓvāyı: Firdevs-i Aᶜlāyı R
[3212] aṣdurdı: aṣdura A, R
[3213] bilemediler kim ol vech-i semen-sāyı: bilmediler kim daḫı ol vech-i şemsāyı R
[3214] göklere ātī: göge ᶜĪsāyı R

372

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا[3215]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ – –/ – ᵕ –

1 Gel rücūʿ ėt Rabbüñe ol Müsteʿān ister seni
ʿAzm-i rāh ėt ne ṭurursın Lā-mekān ister seni

2 Dėdi Ḳurʾān-ı ʿaẓīminde cenāb-ı Kibriyā
Bu durur fehvā netīce bī-nişān ister seni

3 Dėdi aḳdem kim-ki şehvātına tābiʿ olsadı
Hem namāz eylemeseñ ḫışım-künān ister seni

4 Yaʿnī nehyinden ḳaçup emrine rāżī olmasañ
Ḳahr-ı ġayyāda o Ḥaḳ çün der-miyān ister seni

5 İllā tevbe eyleyüp īmān getürenler dėdi
Hem ʿamel ḳılsañ kim ol ẓāhir nihān ister seni

6 Vaʿde ḳıldı cenneti ṣāliḥlerine Lā-yezāl
İmdi sen bunda gör ol ḥūr-ı cinān ister seni

7 Bir gün ol bāġuñ göñül sen varmaduñ ḳulluġına
Mīveler yetişdi şimdi bāġbān ister seni

8 Ṣāliḥīni dāḫil ėdem cennete dėr ol İlâh
Bunda sen bī-kes yürürseñ kāmrān ister seni

9 Teşne-leb ḳalduñ beriyye-i firāḳ içre niçün
Cennet-i aʿlāda şol āb-ı revān ister seni

10 Ẓulmet-i dünyāda şeb-revlik ėdersin ẓulm ile
Ġāfil olma mevt olup bir pāsbān ister seni[3216]

11 Bilmeyüp çün ayru düşdüñ lāne-i aṣlıyyeden
Naḫl-ı cennetden yapılmış āşiyān ister seni

[3215] إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا: "Ancak tövbe edip inanan ve salih amel işleyenler başka. İşte onlar, cennete girecekler ve hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır (Meryem, 19/60)."

[3216] 10: —A

12 Ḥākimü’l-vaḳt istese ḳorḳar varursın pāyına
Eksügüñ diñle[3217] o Ḫallāḳ-ı cihān ister seni

M232[a]-A259[b] 13 Ḫār u ḫāşāk-ı ḍalālet içre ḳalduñ ėy göñül
ᶜĀlem-i ḳudsīdeki ol gülsitān ister seni

14 Mūr-veş zīr-i zemīn içinde ḳalma leng-pā
Āṣaf-ı ᶜahd ol Süleymān-ı zamān ister seni

R191[a] 15 Ġaflet ėdüp işbu rāh üzre uyuma yalıñuz
Kūs-ı rıḫlet çalup ehl-i kārbān ister seni

16 Bezm-i ᶜışḳa dāḫil ol yārüñ temāşāsına gel
Sāḳī-i mestāneler ḫande-künān ister seni

17 Ḥaḳ dėdi tevbe ėdüp aᶜmāl-i ṣāliḥ işleyen
Giriser bāġ-ı behişte *kün fe-kān*[3218] ister seni

18 Ol-durur ṣāliḥ ᶜamel anda riyā āṡārı hīç
Olmaya dėdi Resūlu’llâh hemān ister seni

19 Rūz u şeb bu cāy-ı miḥnetde gezersin aġlayup
Ṣaḥn-ı cennetde o Ḥaḳ çün şādumān ister seni

20 Ėy ḲULOĠLI tevbe eyle Ḥaḳḳa ḳıl ṣāliḥ ᶜamel
Şol beḳā şehrinde olan ᶜālī-şān ister seni

373

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3219]

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا[3220]

[3217] diñle: degül A, R

[3218] *kün fe-kān* (كن فكان): “Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En’am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü’min, 40/68).”

[3219] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: — A, M

[3220] مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا: “Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitap’ta) şunu yazdık: ‘Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır.’ (Mâide, 5/32).”

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḳaçan kim Hābili Ḳābil urup öldürdi ḳan ėtdi
O vaḳtin ḥażret-i Ādem çoġ aġladı fiġān ėtdi

2 Muḳaddem ol fesād ėdüp yėrüñ yüzinde gūş eyle
Olup ehl-i cehennem şöyle ḫüsrān u ziyān ėtdi

3 Ḫudā Ḳurʾān içinde anı ẕikr ėtdi Resūline
Müfessirler yazup ol-vaḳtin aʿlā dāstān ėtdi

4 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī dėdi naẓm-ı şerīf içre
Resūl-i kibriyā bu resm ile anı beyān ėtdi

5 Ki her kim işbu dünyāda bir ādem urup öldürse
Günāhı deñlü cürmi Ḳābile Ḥaḳ armaġan ėtdi

6 O ḳan ėden kişi ile şerīk olur imiş Ḳābil
Fesād u ẓulmı kim zīrā ol evvel ad u ṣān ėtdi

A260[a] 7 Ol aḳdem ḳılmasa ḳanı bu fitne[3221] ʿādet olmazdı
Nerede şimdi ḳan olsa ṣanasın ol hemān ėtdi

8 Kim ol ḳan eyleyen şaḫṣuñ günāhı deñlü ecrāmı
Şu Ḳābilüñ boġazına Ḥaḳ āteşden yılan ėtdi

M232[b] 9 Buyurdı bir kişi Allâh ki yėr yüzinde ḳan ėtse
Bütün dünyāyı ḳatl ėtmek gibi_olur ṣan ḳıran ėtdi

10 Şu nā-ḥaḳ yėre bir müʾmin kişinüñ ḳanını dökmek
Ki maḥżā ẓulm ü cevr ile o hep ḳatl-ı cihān ėtdi[3222]

11 Ṣanur kim ol bir ādem ölmek ile giñ olur dünyā
Çü yoḳdur andan āgāhı yėrin şīr-i jiyān ėtdi

12 Daḫı ölene dek meẕmūm ola ḫalḳ içre ol ẓālim
Ve hem rūz-ı cezāda başın oddan bozdoġan ėtdi

13 Yarın rūz-ı ḫacāletde göre neler çeke ol şaḫṣ
Anuñ rūḥına zaḳḳūm aġacında āşiyān ėtdi

[3221] fitne: vaḳte A, R
[3222] 10: —A

R191[b] 14 Gėrü buyurdı Cebbār-ı cihān añla kelāmında
Bugün ṣāliḥlerüñ üzerine dürlü fişān ėtdi

15 Şu kim bir müʾminüñ göñlini iḥyā ėtse luṭf ile
Bütün dünyāyı iḥyā eyleyüp ṣan şādumān ėtdi

16 Budur kim bir kişiyi Ḥaḳ yolına ḳulaġuz olsa
Hidāyet eyleyüp rāh-ı Ḥaḳa ehl-i cinān ėtdi

17 Bütün dünyāyı Allâha hidāyet ėtmege beñzer
Kim ol kimse özini āḫiretde ʿālī-şān ėtdi

18 Ya budur bir kişiye vėre bir miḳdār o milkinden
Aña ev yapuvėrdi yāḫu şehr içre dükān ėtdi

19 Muḥaṣṣal bir şey ile bir kişiyi tesliye ḳılsa
Ṣan ol eylükler ile cümle iḥyā ins ü cān ėtdi

20 Ne kemlik gelür elinden ne eylüge olur ḳādir
ḲULOĠLI gözlerinüñ yaşını āb-ı revān ėtdi

374

Ḳāle'llâhu teʿālā:[3223]

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ[3224]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün

˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Resūl-i kibriyāsına Ḫudā gönderdi Ḳurʾānı
Dėdi kim yā Muḥammed dė olara naṣṣ-ı Furḳānı

A260[b] 2 Ki tenzīl-i kerīminde bu resm-ile ḫaber vėrdi
Çün īḳāz eylemek ister bu ġafletden Ḥaḳ insānı

3 Dėgil ben-de sizüñ gibi beşer misḻindenem ammā[3225]
Baña vaḥy eyledi Allâh elümde ʿilm-i Rabbānī

[3223] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R
[3224] قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ: "De ki: 'Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. Artık O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin.' (Fussilet, 41/6)."
[3225] ammā: cānā A, R

4 Daḫı Allâhımuz birdür ki yoḳ ġayrı şerīk aña
Naẓīri yoḳ vezīri yoḳ yaratdı ᶜArş-ı Raḥmānı

M233[a] 5 Aña küllī rücūᶜ ėdüñ varursın ᶜāḳıbet bir gün
Beḳā milki yoluñuzda görürsiz bu cihān fānī

6 Cerāyimden ḳılup tevbe Ḥaḳa eyleñüz istiġfār
Daḫı hem istiḳāmetle oluñ kim yoḳdur aḳrānı

7 Bu dīn yolında siz ḳāyim ṭuruñ s̱ābit-ḳadem olup
Ḥaẕer eyleñ meᶜāṣīden ṣaḳınuñ ḳılmañ ᶜiṣyānı

8 Bilüñ kim bir durur Allâh anuñ mis̱li şerīki yoḳ
Aña ḳulluḳ ėdüñ dāyim buluñ ḳatında iḥsānı

9 Pes istiġfār ėdüñ Ḥaḳḳa meᶜāṣīden rücūᶜ eyleñ[3226]
Dė-kim dest-i ecel nā-gāh alur bir gün girībānı

10 Bu keştī-i vücūduñla nice bir gezesin ġāfil
Güẕergāhuñdadur añla bu baḥruñ mevc-i ṭūfānı

11 Sen āḫir yanına anuñ varacaḳsın muḳaddem var
Saña raḥm eyleye şāyed aça ol bāb-ı ġufrānı

12 İlâh-ı vāḥid-i muṭlaḳ ne_ola ger ᶜām-ı feyżinden
Bağışlayup ger ᶜafv ėtse ṣuçından her peşīmānı

13 Ḫuṣūṣan istiḳāmetde ola ger sālik-i dergāh
ᶜAceb-midür bulursa ol eger menzil-i rūḥānī

R192[a] 14 Ḥaḳa ṣıdḳ-ıla istiġfār ėden aᶜmāl-i ṣāliḥle
Bulur şehr-i beḳā içre kim ol sīmā-yı nūrānī[3227]

15 Ḥaḳa dönmekdür istiġfār günehden ricᶜat ėtmekdür
Derūnı kim Ḥaḳa dönse göre gökde sürūşānı

16 Dėdi Ḥaḳ yā Muḥammed sen bu ḳavme ḳulluḳ emr eyle
Baña ḳulluḳ ėdenlerüñ be-ġāyet ᶜālīdür şānı

17 Şu kim Ḥaḳḳuñ Resūlini işidüp Ḥaḳḳa yüz ṭutsa
Aña cennetde Ḥaḳ vėrür yarın alma vü rummānı

[3226] eyleñ: ėdüñ R
[3227] 14: —A

A261[a] 18 Daḫı cennet sarāyını naṣīb ėde aña ol Ḥaḳ
Aḳar içinden eṭrāfa anuñ şol mā-i ceryānı

19 Ve hem bāġ-ı behiştüñ ol temāşā ėde eṭrāfın
Göre kendüye ḫidmetkār o gün ġılmān u vildānı

20 ḲULOĠLI istiḳāmetle Ḥaḳa ricᶜat ḳılur iseñ
Ėdesin cennet-i Firdevs içinde sen-de seyrānı

375

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā:[3228]

وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ الَّذِينَ ۞ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۞ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ[3229]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

M233[b] 1 Vāy aña ḫışma getüre ᶜālemüñ Cebbārını
Kendüye düşmān ėde her kim cihān Ḳahhārını

2 Şirk-i bi'llâh eyleyüp Ḥaḳḳa şerīk ḳoşanlaruñ
Yaḳısar nār-ı ṭamu ol-gün iki ruḫsārını

3 Veyl adıdur bir ṭamunuñ anı Ḥaḳ taᶜyīn ėdüp
Yandurısar anuñ ile Mekkenüñ küffārını

4 Ehl-i Mekke ol zamānda büt-perestlerdi ḳamu
Ṭolu ḳılmışlardı eṣnām Kaᶜbenüñ dīvārını

5 Anları tenẕīr içün bu āyeti indürdi Ḥaḳ
Bāṭıl olup işleri hem bileler miḳdārını

6 Veyl anuñ-çündür daḫı anlar ki vėrmeye zekāt
Bir yėre cemᶜ eyleyüp hem dünyānuñ dīnārını

7 İşleri ẓulm ü fesād ola dėreler dirhemi

[3228] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā: — A, M

[3229] وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ الَّذِينَ ۞ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۞ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ: "Allah'a ortak koşanların vay haline! Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler. Şüphesiz iman edip salih ameller işleyenler için ise kesintisiz bir mükâfat vardır (Fussilet, 41/6-8)."

Ekl ėdüp anı bugün hīç añmayalar yarını

8 Āḫiret milkini inkār ėde[3230] kāfir olalar
Ṭoldurup esbāb-ı cürm-ile beḳā bāzārını

9 Dūzaḫ-ı Veyli olara Ḥaḳ muḳarrer eyledi
Göz yaşı söyündüre meger o ṭamu nārını

10 İşbu āyet ile taḥẕīr ėtdi ehl-i Mekkeyi
Tā ki teʾyīd eyleye ol Aḥmed-i Muḫtārını

11 Hem buyurdı diñle Cebbār-ı cihān bundan gėrü
Kim Resūlu’llâh[3231] öñinde ʿarż ėde iḳrārını

A261[b] 12 Daḫı anlar kim gele ṣıdḳ-ıla īmāna dėdi
Her seḥer dergāh-ı Ḥaḳḳa ėdüp istiġfārını

R192[b] 13 Müʾmin olup Ḥaḳ Resūlinüñ eline yapışa
Ṭuta ol cān u göñülden Kaʿbenüñ astārını

14 Hem ʿameller işleye ḫayrāt ile terk ėde şer
Kimsenüñ incitmeye hīç dāmen ü destārını

15 Ne eliyle ne diliyle ādemi incitmeye
Ẓulm ėdüp bir kimseye[3232] almaya āh u zārını

16 Şöyle kim ṣıdḳ-ıla ol ṣāliḥ ʿameller eyleye
Rāżī ėdüp kendüsinden ʿālemüñ Ġaffārını

17 Ḥacc ėdüp ḳılsa namāz ile zekāt ile ṣıyām
Ölür-iken seyr ėde ol cennetüñ gülzārını

M234[a] 18 Anlar içün var dėdi[3233] ecr-i Ḫudā-yı ẕü’l-celāl
Bāġ-ı ʿAdnüñ yėyiserlerdür güzel es̱mārını

19 *Ġayru memnūn*[3234] ola ecri dėdi anlaruñ İlâh
Bulalar Firdevs-i aʿlānuñ gül-i gülzārını[3235]

[3230] ėde: ile A, R
[3231] Resūlu’llâh: Resūlinüñ A
[3232] kimseye: kimsenüñ R
[3233] dėdi: idi M
[3234] *Ġayru memnūn* (غَيْرُ مَمْنُونٍ): “... kesintisiz (Fussilet, 418).”
[3235] gülzārını: gülistānını A

20 Ėy ḲULOĠLI ġayr-ı maḳṭūᶜ ola ecri anlaruñ
Sen-de çalış göresin yarın Ḥaḳuñ dīdārını

376

ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ[3236]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Yoluña yā Rabb aḳıtsam dīde-i ḫūnbārumı
Ḫāke sürsem ben dem-ā-dem bu iki ruḫsārumı

2 Nāliş ėtsem ol-ḳadar vaḳt-i seḥerde aġlayu[3237]
ᶜArż ėdüp dergāhuña ḳılursam istiġfārumı

3 Ol-ḳadar diḳḳat[3238] ile saña temennā eylesem
ᶜAfv ėder misin İlâhī bu geçen evzārumı

4 Dėdüñ Allâh istedügi ḳulına olur delīl
Gör benüm *ḳālū belā* da[3239] ᶜahd ile īkrārumı

5 Ėy Ḥakīm-i Lem-yezel eyle ᶜināyet sen baña
Dest-i luṭfuñla oñarġıl bu dil-i bīmārumı

A262[a] 6 Diledügüñ ḳullara yol gösterirsin yā İlâh
Baña göstergil İlâhī sen reh-i dildārumı

7 Rāhumı güm eyledüm bilmem nereye varayum
Baña seyr ėtdür pey-ā-pey varacaḳ eṭvārumı[3240]

8 Çün buyurdı Ḫālıḳ-ı bī-çun kelāmında ᶜayān
Yoluma hādī oluram dilesem ḳullarumı

9 Rehnümālıḳ ėderem anlara rāh-ı cenneti

[3236] ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ: "İşte bu, Allah'ın hidayetidir ki, kullarından dilediğini buna iletip yöneltir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, bütün yaptıkları boşa gitmişti (En'âm, 6/88)"

[3237] aġlayu: aġlayup A, R

[3238] diḳḳat: riḳḳat R

[3239] *ḳālū belā* (قَالُوا بَلَى): "Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da, '**Evet,** şahit olduk (ki Rabbimizsin)' **demişlerdi**. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik.' dememeniz içindir (A'râf, 7/172)."

[3240] 7: —A

Tā kim oḳurlar ṭutarlar işidüp güftārumı

10 Ben hidāyet ėtdügüm ḳullar ėder ṣāliḥ ᶜamel
Cehd ėder anlar yolumda isteyüp dīdārumı

11 Şol-ki kāfirler durur dāyim şerīk ḳoşup baña
Diñlemezlerse Resūlu'llâh olan muḫtārumı

12 Ḥabt ėdüp laġv eylerem aᶜmālini ben anlaruñ
Anlara göstermezem ben cennet ü envārumı[3241]

R193[a] 13 Dūzaḫı ḳıldum muḳarrer anlara maḥşerde ben
Göreler nice olur bozmaḳ bugün bāzārumı

M234[b] 14 Anlara envāᶜ-ı taᶜẕīb ile ben ḳahr eylerem
Anlar içün bunda iḫżār eylemişem nārumı

15 Şol ᶜameller işleseler baña şirket eyleyüp
Refᶜ ėderem üstlerinden anlaruñ enẓārumı

16 Penbe-i ḳudret ṭıḳanur göñlüne gözlerine
Ne görürler ne işidürler benüm esrārumı

17 Anları dūr eyleyem pes raḥmetümden dibelik
İstimaᶜ ėtmediler eẕān ile mizmārumı

18 Ben Resūlümle kitāb anlara göndermiş-idüm
Diñlemediler benüm ol nuṭḳ-ı gevherbārumı

19 Müşrikīne Ḥaḳ bu resm-ile ḫuṣūmet eyledi
Ben-de[3242] bu deñlü beyān ėtdüm görüñ miḳdārumı

20 Ėy ḲULOĠLI cennet istemeyiser kāfirleri
Dėye yā Rabbi yėdürme anlara es̱mārumı

377

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[3243]

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلَتْ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ[3244]

[3241] envārumı: enhārumı A
[3242] Ben-de: Bunda R
[3243] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R

Feᶜilātün/feᶜilātün/feᶜilātün/feᶜilün
˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ –

A262[b] 1 Ėy göñül alma bu baḥr içre meded pīleveri
Var iken ᶜālem-i maᶜnāda ledünnī güheri

2 Dėdi Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīminde Ḫudā-yı müteᶜāl
Ṭūṭī-veş sen-de tenāvül ėdegör bu şekeri

3 Şu semādan yėre Cibrīl ile gönderdi İlâh
Gūş ėdüp cān ile taṣdiḳ ėdegör sen ḫaberi

4 Enbiyāsını bize gönderüp Allâhu Celīl
Dėr ki vardur bu cihāndan ḳamu ḫalḳuñ güẕeri

5 Kim gelür işbu fenā milkine āḫir-i kār
Ėdiserdür gėrü ol milk-i beḳāya seferi

6 Bir gün ola ḳomaya yėr ile gökde ol İlâh
Cümle ihlāk ėdüben ḳalmaya hīç dīv ü perī

7 Her nebī ḳavmine inẕār ile tebşīr ėderek
Gelüben dėyüvėrür anlara nefᶜi żararı

8 İbni Meryeme naṣīb ėtdi ḥavāriyyūnı
On iki kimse idi anlaruñ ᶜadd u şümeri[3245]

9 Kātib-i vaḥy olup olurlar idi anuñ-ıla
Yaḳmaya anları maḥşerde ṭamunuñ şereri

M235[a] 10 İşbu āyet ki yazıldı sözidür anlaruñ
Ṣadef-i dürc-i leṭāfetde dökerler düreri

11 Dėdiler ėy bizüm Allâhımuz inanduḳ biz
Ṭoḳınup cānımuza girdi nübüvvet es̱eri

12 Ne-kim inzāl ėdüben vaḥy-ı kelāmuñı senüñ
Aña īmān getürüp yolına ḳoduḳ[3246] bu seri

R193[b] 13 Hem Resūline tetebbuᶜ ėdüp uyduḳ cümleten

[3244] رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلَتْ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ: “Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber’e uyduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz (Âl-i İmrân, 3/53).”
[3245] Doğrusu “şümār” olmalı.
[3246] ḳoduḳ: ḳoduk   M

Kim odur ḥażret-i ʿĪsā daḫı Meryem püseri

14 Bizi yā Rab dėdiler cümle şehādāt ile yaz
Görmeyelüm daḫı şol hevl-i ḳabirde ḫaṭarı

15 Bizi şāhidler ile bile kitābet eyle
Bize vėr rūz-ı ḳıyāmetde daḫı hem ẓaferi

A263[a] 16 Esüben bād-ı ṣabā gāh gehī luṭfuñdan
Ṣaça şol cānımuza vaṣluñ ile müşgteri

17 Gele bir gün-ki ṭamu ḳaynaya ṭaşa yā Rab
Ġażabından yaḳa ol nās ile bile ḥaceri

18 Kimdür ol-gün-ki muḫālifet ėde yanmamaġa
Şu zebānīler elinde ṭutalar şeş dü peri

19 İmdi ol gün bu Resūlüñ yüzi ṣuyına bizi
Ḳoy behişte dėdiler kim uralum cilveleri

20 Ki bu āyet sözidür cümle ḥavāriyyūnuñ
Gūşvār eyle ḲULOĠLI işidüp bu güheri

378

Ḳāle'llâhu teʿālā:[3247]

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ
وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ[3248]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün
– – ˘ / ˘ – – ˘/ ˘ – – ˘/ ˘ – –

1 Pes ne buyurur ol ulu sulṭānı gör imdi
Ol bizüm içün göndere[3249] Ḳurʾānı gör imdi

2 Şol bize şefīʿ olsun içün ḥażret-i Allâh
Ḫalḳ eyledi ol raḥmet-i Raḥmānı gör imdi

[3247] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R
[3248] وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ: "Yine onlar, çirkin bir iş yaptıkları yahut nefislerine zulmettikleri zaman Allah'ı hatırlayıp hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenler -ki Allah'tan başka günahları kim bağışlar- ve bile bile işledikleri (günah) üzerinde ısrar etmeyenlerdir (Âl-i İmrân, 3/135)."
[3249] Nüshalarda "gönderür" şeklinde olan kelime, vezin gereği "göndere" okundu.

3 Pend ėtmek içün bize anı ḳıldı muḫāṭıb[3250]
Gönderdi aña peyk-i sürūşānı gör imdi

4 Cebrāʾīl ile vėrüp aña vaḥy-ı kelāmın
Bildürdi ḳamu ḥuccet-i tibyānı gör imdi

5 Cemᶜ ėtdi Resūl anda biraz kātib-i vaḥyi
Naḳş eylediler muṣḥaf-ı Furḳānı gör imdi

M235b 6 Geldük gėrü biz söze kim ol ḥażret-i Bārī
Bu āyet idi bir ulu burhānı gör imdi

7 Anlar dėdi Ḥaḳ işleyeler ẓulm u kebāyir
İfsād ėdüben yā ėdeler ḳanı gör imdi

8 Evler yapuben ẓulm ile cemᶜ eyleye mālı
ᶜAyyūḳa degin ilete eyvānı gör imdi

A263b 9 Dėr *fāḥişeten*[3251] yā ḳılalar fiᶜl-i zināyı
Yā ẓulm ėde ol nefsine her ānı gör imdi

10 Yā yėye ribā vėrmeyüp ᶜömrinde zekātı
Cemᶜ eyleyüp o māl-ı firāvānı gör imdi

11 Pes ᶜömrinüñ ol żāyiᶜ ėde niçe günini
Bu fiᶜl ile tā geçüre ezmānı gör imdi

R194a 12 Ṣoñra dönüp ol nādim ola ẕikr ėde Ḥaḳḳı
Tevbe ėdüben isteye ġufrānı gör imdi

13 Aġlaya añup cürmini o şām u seḥerde
Gözden aḳıda dürr ile mercānı gör imdi

14 Cürmine dėdi ol kişi Ḥaḳ ḳıla sitiġfār
Ḥaḳdan dileye derdine dermānı gör imdi

15 Hīç kimse dėdi yarlıġamaz cürmini anuñ
İllā ki o Ḥaḳ yarlıġaya şānı gör imdi[3252]

[3250] muḫāṭıb: muḫālif M
[3251] *fāḥişeten* (فَاحِشَةً): "...kötülük (Âl-i İmrân, 3/135)."
[3252] 15: —A

16 Kimdür ki Ḥaḳuñ ḳullarına ėrgüre imdād
Gėrü ėder ol ḥażret-i Sübḥānı gör imdi

17 Bir müflis iken ḳulını münᶜim ḳılur ol şāh
Üstüne ṣaçar laᶜl-i Bedaḫşānı gör imdi

18 Ḳapusına kim derd ile eylerse temennī
Raḥm ėdüp aña ol ḳılur iḥsānı gör imdi

19 Cürmine şu kim tevbe ėdüp ola peşīmān
Ḥaḳ vėre aña cennet-i Rıḍvānı gör imdi

20 Mālik olalı pādişehim leşker-i ᶜışḳa
ḲULOĠLI yazar bir ulu dīvānı gör imdi

379

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3253]

أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ[3254]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ – –/ – ᴗ –

1 Dėdi Ḳurᵓān anlaruñ Firdevs-i aᶜlādur yėri
Cennet-i ᶜAdn ile ẓıll-ı şāḫ-ı Ṭūbādur yėri

M236[a] 2 Ḥaḳ cezālar vėriser anlara daḫı maġfiret
Kevs̱er-i enhār ile şol cām-ı ḥamrādur yėri

3 Anlara Rabbileri vėre cezālar bī-ḥisāb
Bāġ-ı ḫuldda sāye-i gül-nār u elmādur yėri

A264[a] 4 Maġfiret kim ᶜafv ola girmeye anlar ṭamuya
Şol sarāy-ı cennet içre ḳurb-ı Mevlādur yėri

5 Vaᶜde ḳıldı anlara Allâhu Rabbü'l-ᶜālemīn
Ol behiştī kim yarın zülf-i semen-sādur yėri

[3253] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: Ḳāle'llâhu teᶜālā A; —M
[3254] أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ: "İşte onların mükâfatı Rab'leri tarafından bağışlanma ve içinden ırmaklar akan cennetlerdir ki orada ebedî kalacaklardır. (Allah yolunda) çalışanların mükâfatı ne güzeldir (Âl-i İmrân, 3/136)!"

6 Eyle cennet kim aḳar altından enhārı anuñ
Şol binālar incüden ḫūb u mücellādur yėri

7 Kim muḫalled ḳalalar içinde dėdi Ḥaḳ teᶜāl
Pes şu müᵓminler ki Firdevs ile Meᵓvādur yėri

8 İşbu Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm bu sözlere ḥuccet yėter
Eyle Ḳurᵓān kim anuñ levḥ-i muᶜāllādur yėri

9 *Niᶜme ecru'l-ᶜāmilīn*[3255] buyurdı ol Ḳādir Çalap
Kim ᶜamel ėdenlerüñ şol ḳaṣr-ı zībādur yėri

10 ᶜĀmilīnüñ ecri ne aᶜlā dėmek olur işit
Sündüs-i aḫḍar[3256] ile bāzū-yı ḥavrādur yėri

R194b 11 Şol kişi kim Rabbisinüñ emrine tābiᶜ ola
Cennet içre pes anuñ bir kāḫ-ı raᶜnādur yėri

12 Ḥaḳ teᶜālā dėdi anlar kim bulalar maġfiret
Nār-ı ṭamudan muḥaṣṣal bil-ki mencādur yėri

13 Ol-ki Rabbü'l-ᶜizzetüñ emrinden ėde iᶜtirāż
Rūz-ı maḥşerde işit şol nār-ı kübrādur yėri

14 Tābiᶜ olup nefsine ḳoyan Ḫudānuñ buyruġın
Ḳaᶜr-ı ṭamuda anuñ gūş eyle ġayyādur yėri

15 Kim-ki ḫavf ėde Ḥaḳuñ ḫışmından ėdüp iḥtirāz
İmdi anuñ rūz u şeb Ḥaḳḳa temennādur yėri

16 Ṭāᶜat ile Rabbisine şol-ki istiġfār ėde
Ḫalḳ ser-gerdān iken anuñ temāşādur yėri

17 Ḳapusında gėce gündüz ḫidmet ėde Ḫālıḳuñ
Āḫiretde bī-cihet[3257] vaṣl-ı dilārādur yėri[3258]

18 Ḥakḳa ricᶜat ėdenüñ ṣıdḳ-ı derūn-ı tām-ıla
Gūşe-i vaḥdetde Rabbisine melḳādur yėri

[3255] *Niᶜme ecru'l-ᶜāmilīn* (نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ): "(Allah yolunda) çalışanların mükâfatı ne güzeldir (Âl-i İmrân, 3/136)!"
[3256] aḫḍar: aḥḍar M, A
[3257] bī-cihet: bī-cehid M
[3258] 17: —A

M236b 19 Ḥaḳ teᶜālāyı seven bulur viṣāl-i ḳurbını
İsme meşġūl olanuñ āḫir müsemmādur yėri

A264b 20 Ėy ḲULOĠLI kim-ki Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīmi diñleye
Cennet-i Firdevs ile āḫir şu Ṭūbādur yėri

380

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا[3259]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Gel tevekkül eyleyüp yād ėdelüm mevlāmuzı
Lā-yemūt oldur añalum dergeh-i aᶜlāmuzı

2 Pādişehdür kim fenā bulmaz olup ᶜazl-i ebed
Ḥuccet-i cisme ol urur ṣūret-i imżāmuzı

3 Bizi aġlatsa ḳaçan kim güldüren oldur yine
Eyleyen oldur tesellī bu dil-i şeydāmuzı

4 Eyle Ḥaydur kim ḥayātı cümleye şāmil durur
Ol ṭutar ḳapar ḳamu emvāt ile maḥyāmuzı

5 Eyle Ḥaydur Lā-yemūt oldur fenā ėrmez aña
Bir şeh-i ᶜādil durur kim defᶜ ėder belvāmuzı

6 Pes aña ḳıldı tevekkül işbu cümle mümkināt
İstinād ėtdük bugün biz de aña arḳamuzı

7 Dü cihānuñ defteri ᶜilminde anuñ münderic
Ferd ferd āgāh olupdur ol bilür esmāmuzı

8 Eyle Ḥaydur kim aña mevt ėrişüp bulmaz fenā
Ol-durur ḥaşr ėdüp āḫir saᶜd ile eşḳāmuzı

9 Yā Muḥammed dėr tevekkül eyle ol Ḥayy üzre sen[3260]
Eyle Ḥay kim mevt ėrişmez ol vėrür naᶜmāmuzı

[3259] وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا: “Sen, o ölümsüz ve daima diri olana (Allah’a) tevekkül et. O’nu her türlü övgüyle yücelterek tesbih et. Kullarının günahlarından hakkıyla haberdar olarak O yeter (Furkân, 25/58)!”
[3260] üzre sen: üzere M

10 Hem daḫı tesbīḥ ėdüp ḥamd eyle aña rūz u şeb
ᶜĀlim ü dānādur ol bilür dėgil etḳāmuzı

R195[a] 11 Kāfīdür ḳullarınuñ ẕenbini bilmekde o Ḥaḳ
Şöyle maᶜlūm ėdünüpdür zīr ile bālāmuzı

12 Kim ḫabīr olmış-durur ẕenb-i ᶜibādına tamām
Pes ne bilmek ol yaratmışdur ḳamu sīmāmuzı

13 Kāfīdür ol maġfiret ėtmekde ḳullar cürmini
İmdi teẕkār ėdelüm ol Ḫālıḳ-ı eşyāmuzı

A265[a] 14 Yarlıġarsa ṭañ-mıdur ᶜālemleri ol Kirdgār
Yaradan oldur muḳarrer günbed-i mīnāmuzı

M237[a] 15 Kim tevekkül eyledük ol Bī-zevāle işimüz
Ol yaratdı ḳayırur aᶜlā-y-ıla ednāmuzı

16 Tūtiyā-yı ẕikridür ḳalbüñ gözine fer vėren
Nūr-ı Ḥaḳ ḳılur küşāde dīde-i bīnāmuzı

17 Kesmeyüp rızḳumuzı vėrür Ḫudā-yı Lem-yezel
İmdi imrūzı ḳayuran ḳayırur ferdāmızu

18 Çün Ḫabīr oldı bizüm aḥvālimüzden Ẕü'l-celāl
Hep bizüm ol ḳayırur dünyāmuzı ᶜuḳbāmuzı

19 Biz perīşān-ḥāl olup anuñ yolında yürürüz
Ol tedārik eylemişdür menzil ü meʾvāmuzı

20 Ėy ḲULOĠLI Ḫālıḳ-ı bī-çunı ẕikr ėt dāyimā
Gel ferāmūş ėtmeyelüm dergeh-i aᶜlāmuzı

381

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3261]

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۞ وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ
وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ[3262]

[3261] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: — A, M

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –/ – – ˘ –

1 Gūş ėt derūn-ı cān ile ol Ḥażretüñ āyātını
Eyle iṭāᶜat sen aña görmek dilerseñ ẕātını

2 Dėdi Ḫudā-yı ẕü'l-celāl ḳıluñ iṭāᶜat siz baña
Daḫı Resūlu'llâha hem redd eylemeñ daᶜvātını

3 Ḥaḳḳuñ Resūline dėdi dāyim iṭāᶜat eyleyüp
Ṣıdḳ-ı derūn-ı tāmm ile görüñ ṣafā mirʾātını

4 Eger Resūl ile Ḥaḳa tābiᶜ olursañuz dėdi
İşidesiz şām u seḥer meleklerüñ aṣvātını

5 Raḥm eyleyüp Rabbü'l-ᶜulā sizlere ėder merḥamet
Bağışlaya Rabbü'l-Kerīm yarın size cennātını

6 Haḳḳa Resūle iᶜtiḳād ėderseñüz ėy müminūn
Size Ḫudā feyż eyleye kim ol-ḳadar ḫālātını

7 Hem dėdi[3263] Ḥaḳ sürᶜat ėdüp şol maġfirete çalışuñ
Kim Rabbiñüz ḳıla ᶜaṭā ᶜAdn içreki ravżātını

A265b 8 Ol Ḫālıḳuñ ġufrānını sürᶜat ḳılup isteñ müdām
Defᶜ eyleñ istiġfār ile nefsiñüzüñ şerrātını

9 Cennātı isteñ Tañrıdan ġāyet geñiş milkdur dėdi
Bu gökler ile yėrlerüñ cemᶜ ėtseler her ḳatını

R195b 10 Pes ṭūl-ı ᶜarżı cennetüñ andan daḫı evsaᶜ durur
Şems ü ḳamer cehd eylese bulımaya ẕerrātını

M237b 11 Ḥaḳ muttaḳīn içün anı iᶜdād ėdüp ḥāżırladı
Anuñ içün ḥaşr ėdiser müʾminlerüñ emvātını

12 Ol cennetüñ zīnetleri tafṣīle hīç kābil degil
Ḫüsrevle Dārā görseler ġaşş olalar dārātını

[3262] وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۞ وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ:
"Allah'a ve Peygambere itaat edin ki size merhamet edilsin. Rabbinizin bağışına, genişliği göklerle yer arası kadar olan ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun (Âl-i İmrân, 3/132-133)."

[3263] Hem dėdi: Kim daḫı A

13 Köşkler ḳaṣırlar incüden ṣāfī zümürrüdden-durur
Ay u güneş ḫayrān ola gösterseler lemᶜātını

14 Doḳunsa ger bād-ı ḥazān ᶜömren es̱er ḳılmayadı
Nehr-i behişt yėr üstüne ṣaçaydı ger reşḥātını[3264]

15 Hīç cennetüñ yėmişleri çürümez olmaz infisāḫ[3265]
Bozmaz Ḫudā-yı lem-yezel pes anlaruñ ᶜādātını

16 Yarın cinān içre Ḫudā inᶜām u iḥsān eyleyüp
Ġāyetde iᶜzāz ėdiser müᵓminlerüñ sādātını

17 Laᶜl ü zümürrüd köşklerüñ üstünde ikrām eyleye
Ġāyet mükerrem ṭutısar nāsuñ Ḫudā ḳādātını

18 Müᵓmin olup Allâha sen eyle Resūle iᶜtiḳād
Bu ḥuccetinüñ ėde Ḥaḳ yarın bize is̱bātını

19 Bezm-i cināna girüben müᵓminler ᶜişret eyleye
Ḥūrīlerüñ işideler eşᶜārını ebyātını

20 ḲULOĠLI anuñ sözlerin sen diñle semᶜ-i cān ile
Buyurdı ol Rabbü'l-ᶜulā añla kelām-ı ẕātını

382

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً[3266]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Vaᶜde ḳıldı Ḥaḳ bize şol cennet-i aᶜlāsını
Ḥullelerden gėydüre müᶜminlere dībāsını[3267]

2 Müᵓminīn ü müᵓmināṭı cemᶜ ėde Ḥaḳ bī-ḥiṣab
Ḥakdan ayru kim bilür her birinüñ esmāsını

A266[a] 3 Cennet içre anları mesrūr u şādān eyleyüp[3268]

[3264] 14: —A

[3265] infisāḫ: infitāḥ A, R

[3266] وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً: "Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve (Adn cennetlerinde) çok güzel köşkler va'detti (Tevbe, 9/72)."

[3267] dībāsını: zībāsını M

[3268] anları mesrūr u şādān eyleyüp: kim sarāylar ola göge muttaṣıl R

Daḫı nūrānī ḳılısar anlaruñ sīmāsını[3269]

4 Eyle cennet kim sarāylar ola göge muttaṣıl[3270]
Görmeye bin yıl ṭurursa kimse is ü pasını[3271]

5 Ol sarāylaruñ bināsı ola altun yā gümiş
Her sarāyın ġurfesine sāye-i Ṭūbāsını

6 Bir aġaçdur köki gökde hep budaḳları anuñ
Cennet içre intişār olmış ṣaçar almasını

M238[a] 7 Ol sarāy içre oturan müʾminīn ü müʾmināt
Yėyeler bāġ-ı behiştüñ sīb ile ḥurmāsını[3272]

8 Şol behiştüñ bāġ u bāġātını seyrān ėdeler
Göreler gülzār içinde hem gül-i raʿnāsını[3273]

9 Bezm-i cennetde ṣafālar ėde müʾmin müʾmināt
Nūş ėdeler ʿişret ile bāde-i ḥamrāsını[3274]

R196[a] 10 Sündüs istebraḳ libās-ı fāḫir ile ṣalına
Hem der-āġūş eyleyeler bī-ʿaded ḥavrāsını

11 Pes muḳaddem ölen evlādın bula ehl-i behişt
Şād u ḫandān olalar seyr eyleyüp ebnāsını

12 Ḥaḳ kelāmıdur[3275] Resūlu'llâh buyurdı bu sözi
İşbu imrūzuñ muḳarrer anlaġıl ferdāsını

13 Faḫr-ı ʿālem eyledi şöyle nübüvvet daʿvīsin
Urdı bu āyet ile bu ḥuccetüñ imżāsını

14 Altun incü köşklerüñ üstüne sākin eyleye
Rūz-ı maḥşerde Ḫudā müʾminlerüñ etḳāsını

15 Cennet içre vėre ḫilʿatlar Ḫudā şād eyleye
İşbu ḫalḳuñ cümleten aʿlā ile ednāsını

[3269] Daḫı nūrānī ḳılısar anlaruñ sīmāsını: Görmeye bin yıl ṭurursa kimse is ü pasını R
[3270] kim sarāylar ola göge muttaṣıl: anları mesrūr u şādān eyleyüp R
[3271] Görmeye bin yıl ṭurursa kimse is ü pasını: Daḫı nūrānī ḳılısar anlaruñ sīmāsını R
[3272] yėyeler bāġ-ı behiştüñ sīb ile ḥurmāsını: Nūş ėdeler ʿişret ile bāde-i ḥamrāsını M
[3273] 8: —M
[3274] 9: —M
[3275] kelāmıdur: kelāmındur M

16 Her birine Ḥaḳ merātibce vėre ḥūr u ḳuṣūr
Ehl-i taḳvāya vėriser cennetüñ zībāsını

17 Ḳıla bir aḳ[3276] incüden çādır kim ednā cenneti
Bu ola dėdi Resūlu'llâh işit mes̱nāsını

18 Eyle cennet kim içinden nehr-i cārī aḳısar
İçine vėrüp feraḥ defʿ eyleye belvāsını[3277]

A266b 19 Ḫalḳ muḫalled oluben ḳalalar anda tā ebed
Hep ferāmūş eyleyeler bu geçen dünyāsını

20 Ėy ḲULOĠLI vaʿdesine çünki Ḥaḳ ṣādıḳ durur
Zāyil ėdüp dünyāyı bir gün ḳura ʿuḳbāsını

383

Ḳāle'llâhu teʿālā:[3278]

فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ[3279]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ḫudā cennet-i ʿAdn içre ḳoyısar yarın ebrārı
Anuñ yanınca ʿafv ėdüp ḳoya niçe günehkārı

2 Kelāmında dėdi Allâh yaratdum müʾminīn içün
Cinān içre ḳılup ḥāżır niçe bāġ u semenzārı

3 Kim ol uçmaġuñ içinde şeker ırmaḳların ḳıldum
Müheyyā ḳıldum eṭrāfında anuñ bunca enhārı

4 Ser-ā-pā zīnet ėtmişdür behişti ḥūr-i ʿīn ile
Ṭutupdur cennetüñ için olaruñ yüzi envārı

M238b 5 Vėre her müʾmine Allâh olardan bir alay ḥūrī
Ki baġışlaya bir ḳula o Ḥaḳ bir sürü dildārı

[3276] aḳ: aġ A, R
[3277] 18: —A
[3278] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M
[3279] فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ: "Adn cennetlerinde (çok güzel köşkler va'detti). Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır (Tevbe, 9/72)."

6 Şu cennetler ki vaṣfında lisān ʿāciz durur anuñ
Ne deñlü söylesem yėtmez anuñ evṣāf-ı güftārı

7 Şol evler laʿl ü incüden cevāhirden muṣannaʿdur
Daḫı yāḳūt-ı aḥmerden olupdur saḳf u dīvārı

8 Zümürrüdden zebercedden ola fısḳıyeler küllī
Ṭaşından görine anda içinüñ naḳş-ı jengārı

9 Eger anuñ bahāsına Ḫudā ḳıymet murād ėtse
Alamaz bir ḳarış yėrden bütün dünyā vü dīnārı

R196[b] 10 Nihāyet luṭf-ı Rabbānī ėre müʾminlere anda
Bulalar ol maḳāmı-kim Ḫudā ḳılmışdur iḳrārı

11 Hem ʿAdn uçmaġınuñ vaṣfı dil-ile ḳābil olur mı
Hep aḳ incüden ėtmişdür Ḫudā dīvār ile dārı[3280]

12 S̱üreyyā yılduzı gibi yüce köşkler var içinde
Kişi dīvārına baḳsa görür içinde ruḫsārı

13 Nebīler gireler anda ki ṣıddīḳ u şehīdler hem
Vėre her müʾmine Allâh ki on dünyāca[3281] miḳdārı

A267[a] 14 Daḫı Rıḍvān-ı ekber ki çü bir ʿālī merām oldur
Umaruz bize de vėre ol iki ʿālemüñ varı

15 Rıżā ancaḳ ol Allâhuñ ola ḫoşnūdlıġı anda
Yāḫud ola liḳāu'llâh pes arż eyleye dīdārı

16 Eger kim ol Ġanī sulṭān vėrürse cinn ile inse
Üleşdürse cinānı hep ki taḳsīm eyleyüp Bārī

17 Ki bir ḫidmetde bir dāne ḳadar eksilmeye ancaḳ
Bu ḫalḳuñ işi hep biter ḳalup bir ṭolu anbārı

18 Daḫı fevz-i ʿaẓīm oldur muḳarreb olasın Ḥaḳḳa
Nite bunda ricālü'l-ġayb bulupdur bāb-ı esrārı

19 Baḥālar ḳonsa uçmaġa ʿaceb ne vėrüp alayduñ
Ḥaḳa imdi temennā ḳıl olup anuñ ḫarīdārı

[3280] 11: —A
[3281] dünyāca: bu dünyā A, R

20 Rıżāñı sen naṣīb eyle daḫı dīdāruñı göster
Ḳulogli’na şefīᶜ eyle ḳıyāmet güni Muḫtārı

384

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3282]

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا[3283]

Fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilātün/fāᶜilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

M239[a] 1 İmdi ėy dil ḳıyma Allâhuñ[3284] severseñ cāna hāy
Ḳatl-i nefs ėden giriser āteş-i sūzāna hāy

2 Dėdi Cebbār-ı cihān naẓm-ı kerīminde işit
Ṣanma gel Ḥaḳḳuñ kelāmın ėy göñül efsāne hāy

3 Öldürüp bir müʾmini ėtme kebāyir dünyede
Sen-daḫı nā-ḥaḳ yėre girme ṣaḳıngıl ḳana hāy

4 Bir kişi bir Müslümānı ḳaṣd ile ḳatl eylese
Uġrar ol deryā-yı āteş içre bir ṭūfāna hāy

5 Dėdi Ḥaḳ yarın cehennemdür cezāsı ḳātilüñ
Giriser meccānen ol şol āteş-i nīrāna hāy

6 Ol cehennem āteşi içre muḫalled ḳalısar
Vaṣfa gelmez hīç ḳıyās ile o deñlü yana hāy

7 Ḥaḳ teᶜālā ḫışm ėde ol ḳātile dėr beyyināt
Kāfir olur şübhesiz inanmayan Ḳurʾāna hāy

A267[b] 8 İᶜtiẕār ėt Rabbüñe *maġdūb ᶜaleyh*[3285] olmayasın
Ṭamu içinde dönersin ḳıl ḥaẕer[3286] biryāna hāy

[3282] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: — A, M
[3283] وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا: “Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. Allah, ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır (Nisâ, 4/93).”
[3284] Allâhuñ: Allâhı M, R
[3285] *maġdūb ᶜaleyh* (مَغضُوبِ عَلَيه): “...gazaba uğrayanlar (Fâtihâ, 1/7).”
[3286] ḥaẕer: naẓar R

R197[a] 9 Key ṣaḳın nehyinden ėy dil sen bugün ol Ḫālıḳuñ
Nefsüñi ġarḳ ėtme ėy şeh lücce-i ʿiṣyāna hāy

10 Ḳātilüñ üstüne laʿnet ėde Rabbü'l-ʿālemīn
Sen teḫallüf eyleme cānā ulu fermāna hāy

11 Ḥaḳ ḥavāle eyleye aña ʿaẕābuñ ulusın
Ol-ḳadar düşe o ẓālim āh ile efġāna hāy

12 Bu geñiş dünyāda gerçi varasın bir cānibe[3287]
Ėlteler maḥşerde līkin ol ulu dīvāna hāy

13 Ḳātilüñ cürmi bağışlanmasa istiġfār ile
Āteş-i dūzaḫda yarın olısar pervāne hāy

14 Eyledüñse tevbe eyle ėtmedüñse eyleme
ʿAfv ėde Mevlā günāhuñ ėresin ġufrāna hāy

15 Ėy göñül eyle meʿāṣīden dem-ā-dem ictināb
Tā ki vāṣıl olasın ol raḥmet-i Raḥmāna hāy

16 Ḥaḳḳ o baḥr-ı maġfiretden baḫş ėde ger ḳaṭresin
On sekiz biñ ʿālemi iġrāḳ ėde ʿummāna hāy[3288]

17 Āṣumān-ı tevbede cevlān ėdegör rūz u şeb
Maġfiret burcında yüzüñ beñzeye tābāna hāy

M239[b] 18 Gėce gündüz nefsüñi şerr ü meʿāṣīden ṣaḳın
Tā ki dāḫil olasın şol bāġ-ı naḫlistāna hāy

19 Ḥaḳ teʿālānuñ gözet nehyini ḳılma ḳatl-i nefs
Ger ulaşmaḳ ister iseñ cennet-i Rıḍvāna hāy

20 Ėy ḲULOĠLI Rabbü'l-ʿizzetden temennā ḳıl yüri
Varıcaḳ ḫayrın[3289] ṭaleb ḳıl dergeh-i iḥsāna hāy

385

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[3290]

[3287] cānibe: ḫāneye A
[3288] 16: —A
[3289] ḫayrın: ḫayr A; ḫayrān R

وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ۞ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا[3291]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Ḳoya Ḥaḳ ġāzīleri bāġ-ı cināna sermedī
Ėrişe murġān-ı ḳudsī āşiyāna sermedī

2 Ol-ḳadar vėre Ḫudā kim anlara mālā-yuʿad
Beñzeyeler şol Süleymān-ı zamāna sermedī

A268[a] 3 Oturanlar üzere ġāzīlere fażlın vėre
Döne anlar her biri bir ʿālī-şāna sermedī

4 Kim ḳılıc ṭartup şu küffār üzre ḳılmışdı ġazā
Oturalar cennet içre kāmrāne sermedī

5 Zīra anlar Ḥaḳ yolında cān u serden geçdiler
Mālik oldılar bu kerre baş u cāna sermedī

6 Māl u milki bıraġup Ḥaḳ yolına cehd ėtdiler
Bu kez ėrgürdi oları bir mekāna sermedī

7 Rūḥ-ı ḳudsī gibi uçdılar bu dār-ı dünyeden
Ėrdiler bārī şu milk-i Müsteʿāna sermedī

R197[b] 8 Ḥaḳ teʿālā vėrdi ol-deñlü fażīlet anlara
Kim ėrişdiler maḳām-ı dilsitāna sermedī

9 Şol mücāhid fī-sebīli’llâh olanlar ʿāḳıbet
Girdiler bāġ-ı behişte yana yana sermedī

10 Kim bulısar Ḥaḳ teʿālānuñ kemāl-i fażlını
Vėrmiş ola ol meger şol ġāziyāna sermedī

11 Ḳanları ırmaġ olup aḳmışdı bunda anlaruñ
Laʿl ü mercāndan yapılmış bir dükāna sermedī

12 Rabbü’l-ʿizzet anlara vėrmiş fażīlet ber-devām

[3290] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: — A, M

[3291] وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ۞ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا: “Ama mücahitleri büyük bir mükâfat ile kendi katından dereceler, bağışlanma ve rahmet ile cihattan geri kalanlara üstün kılmıştır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir (Nisâ, 4/95-96).”

Mālik ėtmiş şol derecāt-ı nihāna sermedī

13 Şol behişt içinde anlar ol-ḳadar ʿişret ḳıla
Sükker-i pālūdeler ḳoyup dehāna sermedī

M240[a] 14 Cennet-i ʿAdni naṣīb ėder budur ecr-i ʿaẓīm
Ol bir evdür bulımaz kimse bahāne sermedī

15 Maġfiret rahmet müyesser ėder Allâhu'l-celīl
Cennet içinde olalar şādmāne sermedī

16 Evde oturanlar üzre ġāzīler artuḳ bula
Şol derecātı ki vėrmiş Ḥaḳ yegāne sermedī[3292]

17 Nice ise bunda atlarla ḳılıcları bile
Elde ṭutalar süñü hem tāziyāne sermedī

18 İşbu resm-ile ḥużūr-ı Ḥaḳda hep ḥaşr olalar
Bunda niceyse varalar ol cihāna sermedī

A268[b] 19 Ḳanları laʿl ü zümürrüdden binālar olısar
Dėyeler görüp bulaşayduḳ şu ḳana sermedī

20 Ėy ḲULOĠLI ġāzī olan şehīd olan dünyede
Ġarḳ ola cennetde şol āb-ı revāna sermedī

386

Ḳāle'llâhu teʿālā:[3293]

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا[3294]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Bu dil-i pejmürde gül gibi gülistān istedi
Bülbül-i şūrīdeler bāġ ile bostān istedi

2 Ėy ḥakīm-i Lem-yezel ḳapuñda bīmārān-ı ʿışḳ
Ol-ḳadar zārīlıḳ ėdüp derde dermān istedi

[3292] 16: —A

[3293] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R

[3294] وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا: "Çevrelerinde, gördüğünde saçılmış inciler sanacağın, hep aynı gençlik ve güzellikte kalacak hizmetçiler dolaşır (İnsân, 76/19)."

3 Pādişāhum eksilür mi raḥmetüñ anbārı hīç
Ḳapuña müflis gelüp māl-ı firāvān istedi

4 Tekye-i ʿışḳuñ bugün bir baş açuḳ abdālıyam
Āsitānuñdan göñül āyīn ü erkān istedi

5 Bir naẓar ḳıl dīde-i raḥm ile bu cerrār-ı dil[3295]
Ḳapuña gelüp senüñ ẕerre ḳadar nān istedi

6 Tācir-i ʿışḳam yine[3296] cevher-furūş olmaġ-içün
Şehrüñe vardı göñül bir ḫoşça dükkān istedi

7 Cennete ehl-i behişti ḳoyısar yarın İlâh
Her biri anda sarāy-ı dilkeş eyvān istedi

R198[a] 8 Vėre anlara Ḫudā şol ġurfeler hem bāġlar
Gėrü anlar gėymege altunlı ḳaftān istedi

9 Vėre anlara cenāb-ı Kibriyā ḫilʿatları
Ḥaḳ teʿālā anı gėydürmege ʿuryān istedi

10 Sündüs istebraḳ gėye kimi[3297] yeşil kimi ḳızıl
Bu kez anlar içmek içün āb-ı ḥayvān istedi

M240[b] 11 Vėre anlara içeler Selsebīl ırmaġını
Bu kez anuñ kimisi yėmege büryān istedi

12 Vėre anlara yėyeler murġ eti yā mākiyān
Yėyüp anı her birisi māʾ-ı ceryān istedi[3298]

13 İçüre ḥavż-ı şekerden anları Rabbü'l-ʿulā[3299]
Gėrü anlar mīve-i alma vü rummān istedi

A269[a] 14 Mīveler iẓhār ėdüp andan tenāvül ėdeler
Ṭoyup andan[3300] her birisi ḥur u ġılmān istedi

15 Anlaruñ eṭrāfuñı gelüp ḳuşada ḥūrīler
Kim ṭavāf eylemege her biri vildān istedi

[3295] cerrār-ı dil: cerrāruña A, R
[3296] yine: bugün R
[3297] geye kimi: geyeler kim M, R
[3298] 12: —A
[3299] Rabbü'l-ʿulā: Rabbü'l-ʿibād A, R
[3300] Ṭoyup andan: Ṭatup andan A; Ṭoyup anlar R

16 Eyle oġlanlar ṣanur anları gören incüler
Ḥaḳ teʿālā anları ḫuddām-ı insān istedi

17 Dāyimā ehl-i behişti ol güzeller ṭolaşa
Anlaruñ bunda viṣālin çoḳ Müsülmān istedi

18 Anlaruñ mānendi olmaya naẓīri dünyāda
Görmege yüzlerini şol ehl-i īmān istedi

19 Eyle oġlanlar kim anlaruñ leb-i yāḳūtını
Bunda müştāḳ oluben laʿl-i Bedaḫşān istedi

20 Bunda sen ġāfil yürürsin[3301] bī-kes olup dāyimā
Ėy ḲULOĠLI kim seni cennetde sulṭān istedi

387

Ḳāle'llâhu teʿālā:[3302]

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ۞ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ[3303]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün
– – ˘ / ˘ – – ˘ / ˘ – – ˘ / ˘ – –

1 Derd ister iken dil yine dermāna ėrişdi
Bir müflis iken māl-ı firāvāna ėrişdi

2 Bī-kār oluben gezer iken baḥr-ı belāda
Göz yaşı ile dürr ile mercāna ėrişdi

3 Mūr olmış iken zīr-i zemīn içre bu cānum
Āṣaf gibi ol milk-i Süleymāna ėrişdi

4 Vėrmez mi elem saña göñül berr ü beyābān
Ḥācīlar uşup Kaʿbede ḳurbāna ėrişdi

5 Cebbār-ı cihān ḳoya cinān içre bu nāsı
Her biri göre milk ile eyvāna ėrişdi

[3301] sen ġāfil yürürsin: ġāfil olma sen R

[3302] Ḳāle'llâhu teʿālā: —M, R

[3303] وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ۞ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ: "Orada, görünce (sonsuz) nimetler ve büyük bir mülk (hükümranlık) görürsün. Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır (İnsân, 76/20-21)."

6 Uçmaġı göre her birisi anda münevver
Gūyā kim olar menzil-i tābāna ėrişdi

7 Ḥūrīler ile ehl-i behişt ola müşerref
Her cān o maḥal mesned-i cānāna ėrişdi

M241[a]-A269[b]-R198[b] 8 Müʾminler o gün seyr ėdeler milk-i Naʿīmi
Ednāsı anuñ bir sürü ġılmāna ėrişdi

9 Hem milk-i kebīr ile anı vaṣf ėder Allâh
Bir derecesi gökdeki Keyvāna ėrişdi

10 Hem gėyecegi sündüs ola ehl-i cinānuñ
İstebraḳ ola ṣırmalu ḳaftāna ėrişdi

11 Rengi olısar yeşil anuñ buyuru Ḳurʾān
Ol s̱evbi gėyen bil-ki sürūşāna ėrişdi

12 Külḫanda idi ḳabr-i şitā içre bu ervāḥ
Cennāta girüp ṣanki gülistāna ėrişdi

13 Şād oldı ḳamu görüben ol milk-i kebīri
Yaʿḳūb-ı göñül Yūsuf-ı Kenʿāna ėrişdi

14 Māhī gibi hep ḳalmış idi maḥşer-i gilde[3304]
Uçmaġa girüp her biri ʿummāna ėrişdi[3305]

15 İstebraḳ ile sündüs ola[3306] ḫilʿatı anuñ
Maġfūr oluben raḥmet-i Raḥmāna ėrişdi

16 Ḥūrīler ola anuñ ile hem daḫı hem-ser
Tā ḥükmi anuñ bir sürü ḫūbāna ėrişdi

17 Dervāzeleri cennetüñ altun ola eks̱er
Hem saḳfı anuñ pāy-ı gerozmāna ėrişdi

18 İçinde olan yigit olup ḳocamaz aṣlā
Ger ʿömri anuñ niçe biñ ezmāna ėrişdi

[3304] maḥşer-i gilde: maḥşerde gilde R
[3305] 14: —A
[3306] ile sündüs ola: ola sündüs ile R

19 Hīç tāzeligi gitmeye şol ehl-i behiştüñ
Zīrā ki lebi çeşme-i ḥayvāna ėrişdi

20 ḲULOĠLI nice medḥ ėde kim ḫalḳ-ı cinānı
Pes anda olar bir ulu iḥsāna ėrişdi

388

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ[3307]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Bu dil murġ-ı küleng-āsā ḳılup āh u fiġān geçdi
Ḥicāz iḳlīminüñ rāhında gūyā kārbān geçdi

2 Firāş-ı ġamda bīmārāne yatur dil ṭabībā sen
Ki ḫulf-ı vaʿde ḳılduñ gelmedüñ ḫayli zamān geçdi

A270[a] 3 Seḥer ki gūş-ı cān-ıla işitdüm söyleşürlerdi
Seḥāb-ı ġaybuñ içinden biraz kerrūbiyān geçdi

4 Cenāb-ı ḥażret-i Bārī dėdi vaḥy-ı nüzūl içre
Bilürsin yā Muḥammed ilerü peyġamberān geçdi

M241[b] 5 Ḥisāb üzre pes anuñ üç yüz on üçi olup mürsel
Aralarında her birin hezārān ümmetān geçdi

6 Olupdur enbiyānuñ niçesine bir niçe vaḳʿa
Olaruñ ortasında niçe niçe dāstān geçdi

7 Mürūr ėdüp ḳamunuñ ʿömri ėrdi şimdi pāyāna
Ḥayāt-ı dünye bir ṣudur aḳup āb-ı revān geçdi

R199[a] 8 Cihān bir gülşen-i raʿnāya beñzer devr ėdüp bu çarḫ
Kim ol arzū ile bu bāġa ḳondı bülbülān geçdi

9 Seni biz ekrem-i mürsel ḳılup bu nāsa gönderdük
Dėdükde ṣadr-ı aʿlāya bu kez Faḫr-ı cihān geçdi

10 Daḫı hem ümmetüñi ḫayr-ı ümmet eyledük dėr Ḥaḳ

3307 كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ: “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah’a iman edersiniz (Âl-i İmrân, 3/110).”

Ṣanasın sükker-i Hinde bir alay ṭūṭiyān geçdi

11 Senüñ iḫrāc olup nāsuñ içinden ümmetüñ çıḳdı
Ṭarīḳat menziline uġrayup çün sālikān geçdi

12 Ki sensin seyyid-i mürsel ṣaḥābuñ ḫayr-ı ümmetdür
Risālet bāġına uġradı ṭāvus-ı cinān geçdi[3308]

13 Saña[3309] ümmetlerüñe emr-i maᶜrūfı ki emr ėtdük
Kim anuñ ḳarasını görmedi[3310] Nūşu’r-revān geçdi

14 Çü yaᶜnī bu saᶜādātı niçeler görmeyüp gitdi
Bu dīnüñ leẕẕetin ṭatmadı çoḳ ṣāḥib-ḳırān geçdi

15 Daḫı nehy eyledük dėr münkirātı senden ėy Aḥmed
O fiᶜl-i nā-sezāyı işledi pes ḫüsrevān geçdi

16 Evāmirden nevāhīden saña bildürdi pes Ḳurᵓān
Bu Ḳurᵓānı işitmeden fenādan çoḳ keyān geçdi

17 Daḫı Allâha īmānı saña ᶜarż eyledüḳ biz dėr
Cihāndan küfr ile çoḳ pādişehler bī-amān geçdi

A270[b] 18 Saña ümmetlerüñe ḫilᶜat-ı īmānı gėydürdük
Niçeler gėymedi bu ḫilᶜat-ı ᶜömre ziyān geçdi

19 Senüñ ümmetlerüñ çün ḫayr-ı ümmetdür bu nās içre
Ḳamusı milk-i ᶜuḳbāya fenādan şādumān geçdi

20 ḲULOĠLI Ḥaḳ teᶜālānuñ kelāmın kim beyān eyler
Niçe senüñ gibi bu yolda gerçi ᶜāşıḳān geçdi

389

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3311]

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُوْلَـٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا

رَّحِيمًا[3312]

[3308] R’de ve 12 ve 13. beyitler yer değiştirmiş.
[3309] Saña: Ki sensin R
[3310] görmedi: gör imdi R
[3311] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: — A, M

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün
– ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ – –/ – ˬ –

1 Pes kelāmında buyırmışdur çün ol Ḥaḳ ḥażreti
Kim ḫiṭāb ėdüp dėdi-kim yā Muḥammed ümmeti

M242[a] 2 Şol kim Allâha Resūline pes īmān getüre
İşbu Ḳurʾān-ı ʿaẓīm ola elinde ḥucceti

3 Ṣımaya Ḥaḳḳuñ kelāmında evāmir ne ise
Daḫı nehyinden ḳaça bu Ādemüñ zürriyeti

4 Hem daḫı ayru düşüp dīnden ḫurūc eylemeye
Arḳasından çıḳmaya hīç anuñ īmān ḫilʿatı

5 Arasından anlaruñ tefrīḳ ėdüp ayrılmaya
Birbirinüñ ortasından eylemeyüp fetreti[3313]

6 İttifāḳ ėdüp cemāʿat meclisini bozmaya
Ṣalmaya fitne bıraġup orta yėre şirreti

R199[b] 7 Ehl-i sünnet ve'l-cemāʿat arasında iftirāḳ
Düşürüp eylemeye anlara ʿusr-ı miḥneti

8 Yā budur ki ehl-i dīne vėrmeyüp ol iḫtilāl
Anlara çekdürmeye envāʿ dürlü zaḥmeti

9 Ol Müsülmānları birbirine iḍlāl ėtmeye
Anlaruñ mā-beynine ṣalmaya şerr ü ʿusreti

10 Cān-ı dilden Ḥaḳḳa Resūline īmān getüre
Hīç ḫurūc eylemeyüp bozmaya ol cemʿiyyeti

11 Ḥaḳ kelāmında dėdi anlar içün vardur ücūr
Yaʿnī anlara yėter dünyāda īmān devleti

12 Anlara yaḳında Ḥaḳ vėrür ʿaṭā-yı bī-ḥisāb
Ṣuçları maġfūr olur gidüp ḳamunuñ ẕilleti[3314]

[3312] وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُولَـٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَّحِيمًا: "Allah'a ve peygamberlerine iman edenler ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara gelince, işte onlara Allah mükâfatlarını verecektir. Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir (Nisâ, 4/152)."

[3313] 5: —A

[3314] Ṣuçları maġfūr olur gidüp ḳamunuñ ẕilleti: Görmeye o kimse aṣlā hīç ḳabirde şiddeti R

13 Ehl-i īmāna kim ʿömrünce vesāvis vėrmeye
Görmeye o kimse aṣlā hīç ḳabirde şiddeti[3315]

A271[a] 14 Yāḫu bu dīn içre ol bir dürlü bidʿat ḳılmasa
Çekmeye rūz-ı ḳıyāmetde belā vü kürbeti[3316]

15 Birbirinden ehl-i sünnet seçilüp ayrılmasa
Bulalar yevmü’l-cezāda dürlü dürlü ḳıymeti

16 Ehl-i İslām arasında tefriḳa içün ḍalāl
Bıraġup bir kimse vėrmese[3317] bu nāsa şıḳḳatı

17 Şol-ki īmān ehli olup hem ṣalāh üzre ola
Bir kişi görmese[3318] ḫiç andan şeḳā vü nekbeti

18 Geçer-iken rūz-ı maḥşer ol Ṣırātuñ köprisin
Çekmeye ʿömren cefā ġāyetde bulup sürʿati

19 Hem anuñ ṣuçlarını maġfūr ėde Rabbü’l-ġafūr
Kendü luṭfından ʿaṭā ḳılısar aña cenneti

M242[b] 20 Ėy ḲULOĠLI dīn-i İslām içre tefrīḳ ėtmegil
Bulmaḳ isterseñ iki ʿālemde Ḥaḳdan raḥmeti

390

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[3319]

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ[3320]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 Ki Ḥaḳdan ḳorḳmayup nāsdan ḥaẕer ḳılmaḳ çü ḫaşyet mi
Cihānuñ mālını cemʿ eylemek ẓulm ile devlet mi

[3315] aṣlā hīç ḳabirde şiddeti: maġfūr olup ḳamunuñ ẕilleti R
[3316] R’de 13 ve 14. beyitler yer değiştirmiş.
[3317] vėrmese: vėrmeye R
[3318] Bir kişi görmese: Bir kimse görmese A; Bir kişi görmeye R
[3319] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: —A, M
[3320] فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ: “Şu hâlde, siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve âyetlerimi az bir karşılığa değişmeyin. Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir (Mâide, 5/44).”

2 Şeḳāvet eyleyüp bāṭında ẓāhirde ḫuşūᶜ ėtmek
Ėle ḳarşu ᶜibādet eylemek Allâha ḫidmet mi

3 Meᶜāṣī işlememek ėl içinde ḫavf-ı nās ėdüp
Bu tenhāda ḳabāyiḥ eylemek bārī mürüvvet mi

4 Dėdi Ḥaḳ benden ėdüñ ḫaşyeti nāsdan ḥaẕer ḳılmañ
Bunuñ ᶜaksini ṭutmaḳ ėy göñül saña fütüvvet mi

5 Riyā ėtmek-durur mażmūnı çün bu naṣṣ-ı Ḳurᵓānuñ
Ki Ḥaḳdan ḳorḳmayup ḫalḳdan ṣaḳınmaḳ ḳalbe ṣafvet mi

R200[a] 6 Riyānuñ maḥmili olmaḳ revā mıdur saña ėy dil
Olup merdūd-ı Ḥaḳ maḳbūl-ı ḫalḳ olmaḳ bir ᶜizzet mi

7 Buyurdı Ḥaḳ teᶜāle'llâh gėrü naẓm-ı kerīminde
Kelāmın diñlemeyen hīç Resūlu'llâha ümmet mi

A271[b] 8 Benüm āyātumı satmañ az aḳçayla dėdi Raḥmān
Bütün dünyāyı vėrseydüñ ᶜaceb Ḳurᵓāna ücret mi

9 Murād mefhūmıdur anuñ ki yaᶜnī ḥükm-i Ḳurᵓānı
Biraz dünyāya[3321] aldanup degişmek çünki niᶜmet mi

10 Namāzuñ vaktini tā kim geçürmek iş ile dāyim
Bıraḳmamaḳ[3322] işi elden namāz fevt ola ṣanᶜat mı

11 Yaḫud bir iki dünyāya ṭamaᶜ ėdüp o kiẕb ėde
Yalan yėre şehādetler ḳıla olda meserret mi

12 Veyā beyᶜ ü şirā içre o kiẕb ile yemīn ėdüp
Ki birḳaç aḳçaya ṭāmiᶜ ola bu aña vüsᶜat mi

13 Ya budur naẓm-ı Ḳurᵓānı oḳuya birḳaç aḳçaya
O cerrār oluben dervāze ėde ḫalḳa minnet mi

14 Ya ol-durur zekātını çıḳarmaya o mālından
Ḥaḳuñ buyruġını dünyā içün menᶜ ėde ḥuccet mi

15 Ki āyetden murād olan evāmirdür nevāhīdür
Yėrine gelmese bunlar dėnildi şarṭ-ı ḳısmet mi

[3321] dünyāya: dünyāda M
[3322] Bıraḳmamaḳ: Bıraḳmaya M

16 Buyurdı kim-ki ḥükm ėtmez şol inzāl olan aḥkāmı
Olar kāfir gibidür kim ʿaceb bu dīne ḥürmet mi

M243[a] 17 Kişi ḳāżī ya beg olsa ol icrā ėtmese ḥaḳḳı
Ḥaẕer ḳılsun bu āyetden kim anuñ fiʿli sünnet mi

18 Çü temyīz ėtmese şol-kim ḥaḳı bāṭıldan ėy ḫᵛāce
Anuñ ḳalbin sivā bozmış bu kār Allâha ricʿat mi

19 Ḥaḳuñ aḥkāmını cānā getür yėrine ferden ferd
Müheyyādur senüñ ecrüñ murāduñ anda cennet mi

20 ḲULOĠLI imdi Ḳurʾān-ı ʿaẓīme pes riʿāyet ḳıl
Hemān istedügüñ āḫir nefesde ḳaṭre raḥmet mi

391

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[3323]

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللّٰهُ مِن فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا[3324]

Müfteʿilün/mefāʿilün/müfteʿilün/mefāʿilün
– ᴗ ᴗ –/ ᴗ – ᴗ – / – ᴗ ᴗ –/ ᴗ – ᴗ –

1 Ol ki baḫīl ola dėdi çeke niçe nedāmeti
Kimseye ḳılmaya[3325] ʿaṭā añmayup ol ḳıyāmeti

A272[a] 2 Ḥaḳḳ aña fażl u luṭfını vėrmiş iken çün bī-aded
Anı ġanī ḳılmış idi çeker iken rezāleti

3 Niʿmet-i Ḥaḳḳı ketm ėdüp vėrmese o mesākine
Nefsi ġalebe eyleyüp baṣa anı cehāleti

4 Maḥşer olıcaḳ ʿāḳıbet dėyeler aña ėy baḫīl
Niçün ʿibād-ı Ḥaḳḳa sen eylemedüñ żiyāfeti

R200[b] 5 Ḥaḳ saña eyledi ʿaṭā bunca niʿam vėrüp meger

[3323] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: —A, M
[3324] الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللّٰهُ مِن فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا: "Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır (Nisâ, 4/37)."
[3325] ḳılmaya: ḳılmasa R

Dėdi mi saña ḳılma o ḳullaruma seḫāveti

6 Kendü baḫīl olup kişi ġayrılara da emr ėden[3326]
Cimrilere vėrme ṣaḳın dėyü ḳılan ḫabās̱eti*

7 Anı daḫı sürüyeler ᶜarṣa-i maḥşere gele
Kendü Ḫudā-yı lem-yezel ėde aña ᶜadāveti

8 Dünyede dėye ben saña niçe ᶜaṭālar eyledüm
Vėrmedüñ [ol] ḳullaruma mālı ḳılup baṭāleti*

9 Nā-kesi anda ṭamuya emr ėde Ẕāt-ı Kibriyā
Bunda zekātı menᶜ ėdüp ḳıldı ise şeḳāveti

10 Dėdi kelāmında Ḫudā ẕemm ėdüp ehl-i buḫlı o*
Rūz-ı cezāda anlara ḥāżır ėdem seḳāmeti[3327]

11 Şol ki ᶜaṭāsını Ḥaḳuñ vėrmese nāsa buḫl ėdüp
Varıcaḳ anda maḥşere göre niçe ḫacāleti[3328]

12 ᶜAhd-ı Resūlde var idi müşrikīn içre aġniyā
Faḳīr olanlara olar ḳılmaz idi ṣadāḳatı

13 Ḥaḳḳ-ı zekātı menᶜ ėdüp vėrmez olar yetīmlere
Hem faḳīr olanlara ėtmez idi riᶜāyeti*[3329]

M243b 14 Velīd ile Ebū Cehil ġāyet eḫass-ı nās idi
Sevmez idi Resūli hīç görmeyeler saᶜādeti

15 Buḫl ile inkār ile hem geçdi ḳamu ᶜömürleri
Küfri bıraġamadılar sevmek ile riyāseti[3330]

16 Dėdi Ḫudā-yı lem-yezel baḫīl olan kāfire biz
ᶜAdd ėdüb[en] ḥāżırladuḳ ola cehennem āleti

17 Bunda ṣaḥābuña senüñ eylemeyen taṣadduḳı
Diñle sözümi yā Nebī anda göre ġarāmeti

3326 ėden: ėder R
3327 Rūz-ı cezāda anlara ḥāżır ėdem seḳāmeti: Varıcaḳ anda anlara ḥāżır ėdem seḳāmeti R
3328 Varıcaḳ anda maḥşere göre niçe ḫacāleti: Rūz-ı cezāda maḥşerde göre niçe ḫacāleti R
3329 Mısra başındaki “hem” kelimesi yerine “daḫı” yazılarak vezindeki aksama giderilebilir.
3330 15: —A

A272[b] 18 Daḫı ʿaẕābuñ ulusı anlara teklīf olına
Çeke ṭamuda pes olar rūz-ı cezā muhāneti

19 Cümle ṣaḥābe-i kirām cennete girdügi gibi
Anlar oda gire düşe görmeyeler selāmeti

20 ḲULOĠLI āl-i Aḥmede ṣıdḳ-ı derūnı ʿarża var
Rūz-ı cezāda bulasın cennet ile kerāmeti

392

Ḳāle’llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[3331]

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ[3332]

Feʿilātün/feʿilātün/feʿilātün/feʿilün

˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ ˘ ˘ –

1 Ḳatı ẕemm ėtme göñül bunda ḳabāḥat ėdeni
Niçe ẕemm ėtdi Ḫudā ḫalḳa riyāset ėdeni

2 Kendü buḫl ile geçünüp de çıḳup vaʿẓ eyler
İşbu nāsa göre teklīf-i seḫāvet ėdeni

3 Kimseyi kirpügine ṣalmasa maġrūr oluben
Ḥaḳ sever mi göre kendüye riʿāyet ėdeni

4 Ṭurma pend eylese infāḳ ile ḫayrı nāsa
O bilür kendüsi şirk ile şeḳāvet ėdeni

R201[a] 5 Kürsiye çıḳuben ʿilmini ol iẓhār ėtse
Ḥaḳ bilür kendüsi nefsinde cehālet ėdeni

6 Gösterürse kişi nās üstüne sīmā-yı ṣalāḥ
O Ḫudā bilmeye mi gizlü şenāʿat ėdeni

7 Emr ėdüp nāsa dėdi birr ile hem taḳvāyı
Bilürem kendüsi nefsinde ferāġat ėdeni

8 Şu luġat içre ki birr eylüge dėrler maḥżā
Kendü ėtmeyüp anı ėle işāret ėdeni

[3331] şānühü: celālühü A, R
[3332] أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ: “Siz, kendinizi unutup başkalarına mı iyiliği emrediyorsunuz (Bakara, 2/44)?”

9 Ġayra nuṣḥ eyleyüben kendüsi ḳılmasa ṣalāḥ
Ḥaḳ bilür imdi riyā birle ẓarāfet ėdeni

10 Kendüsi ėtmez iken kişi çü bir ḫayrātı
Bilür Allâhu teᶜālā ki berāᶜat ėdeni

11 Ėy göñül imdi ḳo aġyārı seni gör sen-de
Bilür ol dürlü cerāyimden inābet ėdeni

M244a-A273a 12 Kendüñi ṭoġrı ḳıyās eyleme bunda zinhār
Çü bilür anda terāzū sitiḳāmet ėdeni[3333]

13 Fikr ėdüp cümle ẕünūbuñı sen ėt istiġfār
ᶜİlm-i Ḥaḳḳ eyler iḥāṭa ki nedāmet ėdeni[3334]

14 Ḫidmet-i Ḥaḳda ṣaḳın eyleme cānum taḳṣīr
Tañrı ṭamuya ḳoya ᶜömre baṭālet ėdeni

15 Ėy göñül ḥażret-i Ḳurᵓāna muḥabbet eyle
Sevmez Allâhu teᶜālā şol ᶜadāvet ėdeni

16 Ḥaḳ ḥużūrına varup olmayasın şermende
Anda taḥḳīr ėdeler bunda ṣabāvet ėdeni

17 Cürmüñi dāyim añup aġla göñül şām u seḥer
Anda iᶜzāz ėdeler bunda ḳaṣāvet ėdeni

18 Kimseye ėtme şikāyet o Ġanīden her bār
Cennete ḳoya Ḫudāvende ḳanāᶜat ėdeni

19 Ėtmeden kendü özüñ birri ėle eyle dėme
Zīra sevmez ᶜuḳalā şimdi sefāhat ėdeni

20 Ṣaḳın aldanma ḲULOĠLI ki bu nefs ḥīlesine
Sevme mülḥid ise iẓhār-ı kerāmet ėdeni

393

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3335]

[3333] Çü bilür anda terāzū sitiḳāmet ėdeni: ᶜİlm-i Ḥaḳḳ eyler iḥāṭa ki nedāmet ėdeni R
[3334] 13: — R

قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ[3336]

Müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün/müstefᶜilün

– – ˬ –/– – ˬ –/– – ˬ –/– – ˬ –

1 İşit yine ol Ḫāliḳuñ sen ne dėdi Ḳurʾānını
Kim niçe īs̱ār eyledi ḳullarına ġufrānını

2 Ol Aḥmed-i Muḫtārına ėdüp bu resm-ile ḫiṭāb
Dėdi dilerse her kişi cennetlerüñ seyrānını

3 Ḳılsun saña tābiᶜ olup şerᶜ-i şerīfe iḳtidā
ᶜİṣyānına nādim olup aḳıda gözden ḳanını

4 Dė eyyühe’n-nās anlara yaᶜnī ėy ādem oġlanı
Nefsüñüze uyup hemān ḳılmañ cihān ᶜiṣyānını

R201[b] 5 Dė ben resūlu’llâh olup geldüm sizüñ cümleñüze
Açdum nübüvvet şehrine laᶜl-i ledün dükkānını

6 Ḥaḳ şirk ü küfri dilemez sizden siz İslāma gelüñ
Ben Ḥaḳḳ öñine ėlterem müʾminlerüñ īmānını

A273[b] 7 Ben size peyġamber olup geldüm Ḫudādan naṣṣ ile
Ḥuccet getürdüm size ben Allâhumuñ burhānını

M244[b] 8 Eyle Ḫudā kim yėr ü gök milkidür anuñ ser-te-ser
Üstüne yapdı yėrlerüñ bu göklerüñ eyvānını

9 Oldur ki bu arż u semā kimseden aña ḳalmadı
Kendü yaratdı cümleten hep māh ile tābānını

10 Yoḳdur şerīk ile naẓīr iki cihānda aña hīç
Hem bozmaġa ḳādir degül kimse anuñ erkānını

11 Yoḳdur ilâh illā ki o iḥyā ėder emvāt ėder
Hem öldürür hem dirgürür bu ᶜālemüñ insānını

12 Muḥyī mümīt oldur dėdi maḫluḳı cümle mū-be-mū

[3335] Ḳāle’llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: —A, M

[3336] قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ: “(Ey Muhammed!) De ki: ‘Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah’ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, diriltir ve öldürür.’ (A’râf, 7/158).”

Oldur alan vėren ḳamu cümle cihānuñ cānını

13 Eyle resūlem dė dėdi bu ʿālemüñ Ḫallāḳına
İşidür anuñ *kün fe-kān*[3337] ṣımañ anuñ fermānını

14 Gör imdi ol Cebbār u Ḥaḳḳ niçe sever ḳullarını
Niçe vėre irsāl ėder ol derdlerüñ dermānını

15 İmdi cemīʿan ḳaydına eyleñ naẓar ėy müslimīn
Her bir nebīyi ḳavmine indürdi Ḥaḳ tibyānını

16 İllā Resūlu'llâhı dėr cümleye ḳıldı Ḥaḳ nebī
Degil yalıñuz Mekkeye Rūm ile Hindistānına

17 Cümle lisāna her dile oldı nebī ol pāk-ẕāt
Ḥaḳḳ anı ḳıldı bāġbān ṭutar beḳā bostānını

18 Her bir nebīnüñ ḳavmine ancaḳ[3338] yetişür daʿveti
İllā ki bunuñ cümleye gör Ḫālıḳuñ iḥsānını

19 Ėy dil şerīʿat şehrinüñ içinde ṣarrāf ol yüri
Kim gūşvāre eylegil şol dürr ile mercānını

20 Her bir sözi-kim söyledi bir āyetüñ tefsīridür[3339]
Sen gūş-ı cān ile işit ḲULOĠLI'nuñ dīvānını

394

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ[3340]

Mefʿūlü/mefāʿīlü/mefāʿīlü/feʿūlün

– – ᴗ / ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – – ᴗ/ ᴗ – –

A274[a] 1 Yoluñda fidā ḳılmaġa biñ cānum olaydı
Şol ġamzelerüñ neşterine ḳanum olaydı

2 Vėr baña dėdi dilberi gör naḳd-i ḥayātuñ
Bi'llâhi vėrür idüm a sulṭānum olaydı[3341]

[3337] *kün fe-kān* (كن فكان): "Ol dedi ve oldu (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47, 59; En'am, 6/73; Nahl, 16/40; Furkân, 25/7; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68)."

[3338] ancaḳ: anca M

[3339] tefsīridür: tefsīrini R

[3340] وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ: "İnkâr edenler, 'Sen peygamber değilsin' diyorlar. De ki: 'Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap (Kur'an) bilgisi bulunanlar yeter.' (Ra'd, 13/43)."

3 Rāhuñda senüñ cümlesini ḫarc ėder idüm
Evler ṭolusı laʿl-i Bedaḫşānum olaydı

M245[a] 4 Bir kerre elüñ öpmege ṣunmaz mıdum anı
Biñ dāne eger mühr-i Süleymānum olaydı

R202[a] 5 Tefsīrle vaṣfında bu Ḳurʾān-ı ʿaẓīmüñ
Dünyā ṭolusı böylece dīvānum olaydı

6 Küffār işüdüp seni dėdi nebī degilsin
Yėrdüm etini her biri biryānum olaydı

7 Mürsel idügüñ eyledi pes her biri inkār
Ġarḳ eyler idüm anları ṭūfānum olaydı

8 İnkār ėdüben her birisi ḳıldılar iʿrāż
Vėrmezdüm ebed anlara ġufrānum olaydı

9 Anlara vėre ḥażret-i Ḥaḳ dürlü ʿaẕābı
Ben yaḳar idüm evvelā nīrānum olaydı

10 İnkār ėdeler yol-mı seni zümre-i ruhbān
Gėydürür idüm bir ḳara ḳaftānum olaydı[3342]

11 İncīlde görüp pes seni eylediler iḫfā
Aġızlarına sürmege ḳaṭrānum olaydı

12 Ėy şāh-ı rüsül çünki Ḫudā oldı güvāhuñ
Düşmenlerünüñ başına çevgānum olaydı

13 ʿĀşıḳlar eger görse senüñ Kaʿbe cemālüñ
Ṭamuda olar her biri ḳurbānum olaydı

14 Ḥaḳ dėdi saña bu sözi dė sen ya Muḥammed
Kāfīdür o Ḥaḳ dėme ki burhānum olaydı

15 Nübüvvetüme dė-ki yėter şāhid ol Allâh
Hīç dėme ṣaḳın ġayrı güvāhānum olaydı

16 Hem daḫı kitābında yazılmışdur anuñ dė

[3341] a sulṭānum olaydı: o sulṭānum olaydı A, R
[3342] 10: —A

Bundan ilerü ᶜilm ile ᶜirfānum olaydı

A274b 17 Ḳıssīs-i cihān eyler idi gerçi seni red
Keştī-i ġama ḳoşmaġa ruhbānum olaydı

18 Zer gibi senüñ nuṭḳ-ı güherbāruña cānā
Ḫarc ėder idüm dürr-i Ṣıfāhānum olaydı

19 Bir vaḳt gele kim dėdüñ ė şeh ḳalmaya īmān
Ben ḳāyil idüm ẕerrece īmānum olaydı

20 ḲULOĠLI alup ṣatmaḳ içün dürr ü cevāhir
Şehrüñde senüñ gül gibi dükkānum olaydı

395

Ḳāle'llâhu teᶜālā:[3343]

قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ[3344]

Mefᶜūlü/mefāᶜīlün/mefᶜūlü/mefāᶜīlün
– – ˬ / ˬ – – – / – – ˬ / ˬ – – –

M245b 1 Buyurdı kim ol Allâh eyleyüp işārātı
Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīminde diñle bu beşārātı

2 Ḫayruñ size aḫbārın vėrmedi mi dė Allâh
Min-ẕâliküm[3345] ėtmişdür ol ḫˇāce irādātı

3 Ḥaḳḳı bilüben ḥāżır ḫavf eylediler şunlar
Rabbileri vėrmişdür pes anlara cennātı

R202b 4 Anlara dėgil kim sen ḫayr işlerin aḫbārın
İşitmedüñüz mi hīç bu resme ḥikāyātı

5 Şunlar ki Teᶜālādan taḳvā ėdüben ḳorḳdı
İşlemediler aṣlā cürm-ile cināyātı

[3343] Ḳāle'llâhu teᶜālā: —M, R

[3344] قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ: "De ki: 'Size, onlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler, tertemiz eşler vardır.' (Âl-i İmrân, 3/15)."

[3345] *Min-ẕâliküm* (مِنْ ذَلِكُمْ): "...ondan (Âl-i İmrân, 3/15)."

6 Ḫaşyet ėdüben Ḥaḳdan ḫavf eyleyen ādemler
Buldılar olar Ḥaḳḳuñ yanında şu ravżātı

7 Anlar ki Ḫudāsından ḫavf eyledi her āna
Ḳılmadı daḫı aṣlā bir dürlü fesādātı[3346]

8 Anlar içün ol Allâh cennātı ḳılup iḥżār
Anlara naṣīb ėde ol ʿālī maḳāmātı

9 Taḫtlar ola cennetde cevherden ola ṣāfī
Şol ṣāḥib-i taḳvāya Ḥaḳḳ ėde riʿāyātı

A275[a] 10 Ol köşklerüñ altından ṣular çü revān ola
Bal ile şekerde hem bulunmaya leẕẕātı

11 Muḫalled olup ḳala cennetde dėdi Allâh
Seyr eyleye her bārı ol bāġ ile bāġātı

12 Ezvāc-ı muṭahhere ḥūrīler olısar pāk
Görmeye olar hīç ḥayż bozulmaya dārātı

13 Ḥayż ile nifās anda olmaya müberrālar
Yüzleri ola envār gör sen bu saʿādātı

14 Muḫaddere olalar her biri cinān içre
Oḳuna cemālinde hem Tañrınuñ āyātı

15 Her biri gėye anuñ yetmiş ʿaded esbābı
Sündüs ola istebraḳ gör sen bu ʿalāmātı

16 Yüzlerini kim görse ḥayrān ola anlaruñ
Bir kez olaruñ vaṣlı iḥyā ėder emvātı

17 Yetmiş ʿaded esbābuñ içinden o dildāruñ
İligi görine tā fehm ėt bu beyānātı

18 Dişleri ola incü gözleri siyāh anuñ
Şol müşg-i Ḫoten gibi ṣaçları ḳoḳa ḳatı[3347]

[3346] Nüshalarda "فشاراتی" şeklinde yazılan kelime, sözlüklerde beyte uygun bir anlam bulunamadığı için "فساداتی" okundu.
[3347] 18: —A

M246[a] 19 Yüz dānesine anuñ bir kişi cimāᶜ ėde
Ḳuvvet vėre ol Allâh sen gör bu kerāmātı

20 ḲULOĠLI Resūlu'llâh buyurdı bunı maḥżā[3348]
Sen kendü sözüñ ṣanma söylenen ᶜibārātı

396

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا[3349]

Feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūlün/feᶜūl
˘ – – / ˘ – – / ˘ – – / ˘ – – / ˘ –

1 Şu kim dünyede māl ile gülsitān istedi
Beḳā şehri içre o kimse ziyān istedi

2 Pes evlādına iᶜtibār eyleyen ādemi
Yarın maḥşer içre ol otdan amān istedi

3 Olar dünyānuñ zīnetine tefāḫür ėdüp
Unudup beḳāyı bugün ol hemān istedi

R203[a] 4 Ḫudā ẕemm ėder dünyānuñ māl ile zīnetin
Ḥayātını daḫı anuñ cāhilān istedi

A275[b] 5 Kim evlād ile mālı hem dünyānuñ ṣaġlıġın
Çiçek gibi anları bād-ı ḥazān istedi

6 Bu dünyāda bunlara meyl eyleyen ᶜāḳıbet
Yėrin ḳabr içinde o şīr-i jiyān istedi

7 Bular bir eser yėl gibidür gelür hā geçer
Ki ḳuvvet dėyüp ol yėl-i nā-tüvān istedi[3350]

8 Şu ᶜāḳıl kişi dünyede bunları terk ėder
O cāhil kişi bunları her zamān istedi[3351]

9 Gire kim cihān bāġına tīz çıḳar eli boş

[3348] bunı maḥżā: anı maḥżā A, R

[3349] الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا: "Mallar ve evlatlar, dünya hayatının süsüdür. Baki kalacak salih ameller ise, Rabbinin katında, sevap olarak da ümit olarak da daha hayırlıdır (Kehf, 18/46)."

[3350] Ki ḳuvvet dėyüp ol yėl-i nā-tüvān istedi: O cāhil kişi bunları her zamān istedi R

[3351] O cāhil kişi bunları her zamān istedi: Ki ḳuvvet dėyüp ol yėl-i nā-tüvān istedi R

Uzanup alımadı ol żaymurān istedi

10 Anuñ lebleri dişine rāst gelüp ḫınzīruñ
Yañıldı şu kimse ki sükker-dehān istedi

11 ʿAvām istedi dünyānuñ zīnetin saġlıġın
Nebīler ḳamu vaḥiy-ı āsumān istedi

12 Dėdi Ḥaḳ ki bāḳī olan ḫayr-ı aʿmāl ola
Ki aʿmāl ėdüp cenneti ṣūfiyān istedi

13 Çü taḳvā ile müʾminān işlediler ʿamel
Behiştüñ şeker nuḳlını ṭūtiyān istedi

14 Dėdi-kim Ḫudānuñ ḳatında s̱evāb u ṣalāḥ
Ḫayırdur anuñ lübbini[3352] ʿārifān istedi

15 Ki maḳbūl olan ḫayr işi işleyüp özlemek
Bu ḥāli ki senden işit Müsteʿān istedi

M246[b] 16 Emel kim ʿamelden ḫayırlu ola bilmiş ol
Emelde hīç ikrāh olunmaya cān istedi

17 ʿAmel işler iken uṣanur kişi belki hā
Ve illā ki arzūları bil cinān istedi

18 Netīce ḫayırlar ėdüp özene ḫayra ol[3353]
Uṣañ[3354] olmayup ḫayrı ol şādumān istedi

19 Gėce gündüz işleye ḫayır[lu] aʿmāli ol
Rıżāsını Ḥaḳḳuñ o ẓāhir nihān istedi

A276[a] 20 İlâhī ne ḳılur ne bilür dili söyleye
ḲULOĠLI senüñ vaṣfuñı dāstān istedi

397

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü:[3355]

[3352] lübbini: ledünnī R
[3353] özene ḫayra ol: üzerine ḫayr ola A
[3354] Uṣañ: Uṣan A
[3355] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teʿālā celle şānühü: —A, M

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ۞ إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا
غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ[3356]

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/feʿūlün
ᴗ – – – / ᴗ – – – / ᴗ – –

1 Şular kim ṣıdḳ ile īmāna girdi
Netīce ol der-i iḥsāna[3357] girdi

2 Resūline buyurdı Rabbü Raḥmān
Ġazā içün ḳaçan meydāna girdi

R203[b] 3 Dėdi aṣḥābuñ ile meşveret ḳıl
Kim anlar hep reh-i Sübḥāna girdi

4 ʿAzīmet ḳılduġuñ vaḳtin ġazāya
Bu ġāzīler ʿaceb erkāna girdi

5 Tevekkül eyle Ḥaḳḳa cān u dilden
Tevekkül eyleyen bu eyvāna girdi*[3358]

6 Tevekkül ėdeni dėr sevdi Allâh
Ki ḳorḳmasun hīç ol ġufrāna girdi

7 Ṣıġınup Ḥaḳḳa gidenler ġazāya
Ölürse cennet-i Rıḍvāna girdi

8 Tevekkül eyleyüp Ḥaḳḳuñ rıżāsın
Dileyen ḳoç gibi ḳurbāna girdi

9 Dėdi Rabbü'l-ʿulā ol Muṣṭafāya
Şu ġāzīler baş ėltüp cāna girdi

10 Eger yardım ḳılursa size Allâh
Çü kāfirler ḳaçup nīrāna girdi

11 Size ġālib olamazlar birisi

3356 وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ۞ إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ: "İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever. Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size kim yardım edebilir? Mü'minler, ancak Allah'a tevekkül etsinler (Âl-i İmrân, 3/159-160)."

3357 der-i iḥsāna: dār-ı iḥsāna A, R

3358 "bu" kelimesi çıkarılarak vezindeki aksama giderilebilir.

Helāk olup kimi zindāna girdi

M247[a] 12 Eger ḫıẕlān ėrerse size Ḥaḳdan
ᶜAceb kim nuṣret ėdüp ḳana girdi

A276[b] 13 Ki bundan ṣoñra kim ėde iᶜānet[3359]
Bu derdi kim bulup dermāna girdi

14 Netīce ḳabż u basṭ anuñ elinde
Ḫudānuñ emri çün inṣāna girdi

15 Kim Allâh üzre müʾminler tevekkül
Ḳıluben ol ulu dīvāna girdi

16 Tevekkül olmayan deryā-yı ġamda
Ṣaḳınsın bir ᶜaceb ṭūfāna girdi

17 Tevekkül ėdeni sever Ḫudāvend
Pes ėtmeyen reh-i ṭuġyāna girdi

18 Tevekkül ėden ol Ḥayy u Ḳadīme
Behişt içre yarın bostāna girdi

19 Tevekkül ehli buldı Lā-mekānı
Anuñ-çün kim reh-i Raḥmāna girdi

20 ḲULOĠLI ḳıl tevekkül ol Kerīme
Cevāhir isteyen ᶜummāna girdi

398

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ[3360]

Feᶜilātün/fāᶜilātün/feᶜilātün/fāᶜilātün

˘ ˘ – –/ – ˘ – –/ ˘ ˘ – –/ – ˘ – –

1 İşit imdi Rūḥ-ı Ḳudsī bize ne ḫaber getürdi
O nihān-ı baḥr-ı Ḥaḳdan bir eyü güher getürdi

[3359] ṣoñra kim ėde iᶜānet: kim ėde ṣoñra iᶜānet M, R

[3360] إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ: "Muhakkak ki Allah, iman edip salih ameller işleyenleri içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Şüphesiz Allah, dilediğini yapar (Hacc, 22/14)."

2 Ḳanı şol[3361] kürsīne ᶜāşıḳ ėde kim anı tenāvül
Ki behiştüñ armaġanı dėyüben s̱emer getürdi

3 Gel ėy ᶜārif-i yegāne bu yola girüp ḳo cānı
Saña sihām-ı ġam içün ne güzel siper getürdi

4 Kim ol Allâhu teᶜālā daḫil ėde cennetine
Şu ki şerīᶜat yolında bėline kemer getürdi

5 Yaᶜnī müʾmin olup aña ėde ḳapusında ṭāᶜat
Bu yola ėdüp irādet ol eşige ser getürdi

6 Ṣuçını anuñ Ḫudāvend ḳamu ėde ᶜafv u maḥv ol
Ḳamuya daḫı baḳıyye o gėrü meger getürdi

A277[a] 7 Ne ḳadar ėderse cürmi kim o cāhiliyyet içre[3362]
Ėde Rabbi anı maġfūr aġuya şekker getürdi

8 Yuya arıda günahın pes anuñ o Rabbü Raḥmān
Gözi yaşından Ḥaḳ anuñ bir alay dürer getürdi

M247[b] 9 Şu kim işleye kebāyir gėrü eyleyüp o tevbe
ᶜAmel ėde Ḥaḳḳa ṣāliḥ ki raṣāṣa zer getürdi

10 Gėrü vėre aña cennet gėrü ḳıla aña minnet
Gėrü ėde anı daᶜvet uçmaḳ[3363] içün per getürdi*

11 Kim ėder ise ᶜibādet ḳılur ise Ḥaḳḳa ṭāᶜat
Ėde Ḥaḳḳ anı żiyāfet kim aña şümer getürdi

R204[a] 12 O cinānuñ içi ṣāfī gümiş altun ola vāfī
Müʾmin ėdüp iᶜtikāfı bunı ol seḥer getürdi

13 Aḳa behişt içre enhār ola eṭrāfı semenzār
Bulamaya anı küffār günehi żarar getürdi[3364]

14 Diledügi işi işler o Ḫudā-yı lem-yezel gör
Şu kim ister ėre luṭfa[3365] o yaña sefer getürdi

[3361] şol:şu M
[3362] o cāhiliyyet içre: ol cehālet içre R
[3363] uçmaḳ: uçmaġ R
[3364] 13: —A

15 Şu ki luṭf-ı Lā-yezālı göreyim dėye cemāli
Olmaya o zen sīmālu anı bunda er getürdi

16 Diler ise kim cināna girüp ola cāvidāne
Ḳulluḳ ėde Müsteᶜāna bir eyü hüner getürdi

17 Göñül olıgör kim āgāh ne dėdi işit şehinşāh
Seni bu ile ol Allâh ḳılmaġa güẕer getürdi*

18 ᶜAmel ėden ᶜāşıḳāne aña olmaya baḥāne
Yarın o bu bāġbāna ki bir gül-i ter getürdi*

19 Şu kim ᶜaḳlı yoḳ dīvāne işidür anuñ yabāne
Ki ḥużūr-ı Lā-mekāne o ne ḫayr u şer getürdi

20 Bu ḲULOĠLI derdmendi ne var ᶜafv ėtseñ Efendi
Ṣaydına ṣaçuñ kemendi yine şīr-i ner getürdi

399

Ḳāle’llâhu teᶜālā:[3366]

وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ[3367]

Müfteᶜilün/fāᶜilün/müfteᶜilün/fāᶜilün

– ◡ ◡ –/ – ◡ – / – ◡ ◡ –/ – ◡ –

1 Diñle Resūl-i cihān derdlere dermān idi
Dėmiş aña bu sözi ol ki cihānbān idi

A277b 2 Dėdi aña Ḥaḳḳ eger seni yalanlayalar
Şol-ki seni kiẕb ėde zümre-i ṭuġyān idi

3 İmdi sen anlara dė benüm işüm ḳoñ baña
Ḥaḳ sözine fehmiñüz ėrmedi noḳṣān idi

4 Hem o sizüñ küfriñüz ben gėrü size ḳodum
Ḳılmazam anı ḳabūl çünki o küfrān idi

[3365] ėre luṭfa: ėde luṭfı R

[3366] Ḳāle’llâhu teᶜālā: —M, R

[3367] وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ: “Eğer onlar seni yalanlarlarsa, de ki: ‘Benim işim bana aittir; sizin işiniz de size. Siz benim yaptığımdan uzaksınız; ben de sizin yapmakta olduğunuz şeylerden uzağım (sorumlu değilim).’ (Yûnus, 10/41).”

5 Sizüñ işiñüz sizüñ hem benüm olsun benüm
İstedügüm sizden uş māl degil īmān idi

M248[a] 6 Çünki ḳabūl ėtmeyüp dīnüme girmedüñüz
Size delīl olduġum minhec-i ġufrān idi

7 Çünki işümden benüm sizler ıraġ olduñuz
Ben size gösterdügüm menzil-i Rıḍvān idi

8 Ben-de sizüñ işüñüz görüben iʿrāż ėdem
Küfr ü ḍalālet ile fiʿliñüz ʿiṣyān idi[3368]

9 Siz beni ḳoñ ḥālime ben daḫı vaz geçeyim
Çünki sizüñ fiʿliñüz cümlesi şerrān idi

10 Mekkede var idi hem bir niçe mūẕī ḥarīf
Anda kimi beg olup kimisi segbān idi

11 Kimi Ebū Cehl idi kimi Velīd ol ḫaruñ
Büt-peres idi olar ʿabde-i şeyṭān idi

R204[b] 12 Faḫr-ı cihānı ḳatı incüdür idi olar
Kāh olur idi Nebī Ḥażrete nālān idi

13 Niçe şaḳī bed-fiʿāl anlara uyardı pes
Her birisi Mekkede başlara ṭūfān idi

14 Aḥmed-i Muḫtār o vaḳt ḳıllet-i aḥbāb ile
Ḳalbi olup münkesir ẓāhire şādān idi

15 Görüp anı Kirdgār gönderdi Cebrāʾīli*
Ḫāṭırını tesliye ėtmege Ḳurʾān idi

16 Ol-ki Resūl-i İlâh ola çeke ıżṭırāb
Ḫilḳat-ı eşyāya ol bāʿis̱-i ekvān idi

17 Niçün anuñ ḫāṭırı ẕerre ḳadar bulana
Cümle cihān ḳaṭre ol bir ulu ʿummān idi

A278[a] 18 Sāye-i raḥmet odur ʿāleme devlet odur
Bāʿis̱-i niʿmet odur dillere destān idi

[3368] 8: —A

19 Gelse o cān içine ḥūr-ı cinān içine
İşbu cihān içine raḥmet-i Raḥmān idi

20 ᶜIyd-ı viṣāle eger ėrse idi bir seḥer
Kim bu ḲULOĠLI anuñ yolına ḳurbān idi

400

Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü:[3369]

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۞ هُوَ يُحْيِي
وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ[3370]

Feᶜilātün/mefāᶜilün/feᶜilün
˘ ˘ – –/ ˘ – ˘ – / ˘ ˘ –

1 Çekme ėy dil cihānda derd ü ġamı
Ṭoludur dü cihān anuñ niᶜamı

2 Yėr gök anuñ ḳamu sen āgāh ol
Dilemez rızḳ u kimseden diremi

M248[b] 3 Yaradupdur bu cümle ekvānı
ᶜArş u kürsī ve levḥ ile ḳalemi

4 Her işinde o fāᶜil-i muḫtār
Kime ḫande vėrür kime elemi

5 Kimini ėrgürür ᶜaṭıyyāta
Kimine serzeniş ḳılur sitemi

6 Bu zemīn ile āsumān anuñ
Yazar istedügi gibi raḳamı

7 Kimini ėder firāş-ı ġamda esīr
Kiminüñ vėrür eline ᶜalemi

8 Tā kim anı cihāna şāh eyler
Hem müsaḫḫar ḳılur ᶜArab ᶜAcemi

[3369] Ḳāle'llâhu tebāreke ve teᶜālā celle şānühü: —M

[3370] أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۞ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ: "Bilesiniz ki, göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Yine bilesiniz ki, Allah'ın va'di haktır. Fakat onların çoğu bunu bilmez. O, diriltir ve öldürür; ancak O'na döndürüleceksiniz (Yûnus, 10/55-56)."

9 Vaᶜdi ḥaḳdur anuñ ḳıyāmet olup
Kim ol iḥyā ėde bu ᶜaẓm-i remīm

10 Aña īmān getürmeyen göre
Cigeri ḳalḳanın dele sihemi

A278[b]-R205[a] 11 Tā ki Ḥaḳ ḳāżī ola maḥşerde
Kim açup söyleye öñinde femi

12 Kim odur dirgürüp hem öldürüci
Çü bu nāsa vėrür ṣadā vü demi

13 Daḫı muḥyī mümīt odur cānā
Naḳd-ı cāndur[3371] anuñ saña selemi

14 Odur iḥyā ėden bu ebdānı
Anuñ ervāḥ-ı ḳudsīdür ḫademi

15 Ve hem oldur hep öldüren nāsı
Açar āḫir saña reh-i ᶜademi

16 Añadur cümlenüñ rücūᶜı pes[3372]
Līk çoḳdur anuñ ḳatı keremi

17 Varusın ᶜāḳıbet anuñ yanına
Urusın āḫir ol ile ḳademi[3373]

18 Diler ise ṣuçuñ ėder maġfūr
Ḳoruyup seni ṭamudan ḥaremi

19 Diler ise ḳılur seni maḥrūm
Saña ol çekdürür biraz nedemi

20 Ėy ḲULOĠLI ne_ola behişt içre
Ḳoyuben vėrse bī-ᶜaded niᶜamı

401

M249[a] Ḳāle'n-nebīyyü ṣalle'llâhu teᶜālā ᶜaleyhi ve sellem:[3374]

[3371] Naḳd-ı cāndur: Ne-ḳadar cāndur R
[3372] rücūᶜı pes: rücūᶜ-ı nās R
[3373] 17: —A

علماء امتي كانبياء بنى اسرائيل[3375]

Fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilātün/fāʿilün

– ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ – –/ – ˘ –

1 Faḫr-ı ʿālem ḥażreti böyle dėmiş ol yüzi ay
Ümmetüm ʿālimleri olsa gerekdür cā-be-cāy

2 Pes ola dėdi muʿādil anlaruñ her birisi
Kim Benū İsrāʾīlüñ peyġamberine dėme hāy

3 Ümmetümüñ aʿlemi şol enbiyā gibi ola
Hep selefde geçüp anlar ḫalḳa olmış rehnümāy

4 Naḳl ėderler ululardan birisi kim bir gėce
Gördi düşinde Resūlu'llâh oturmış bir alay

5 Cümle aṣḥāb-ı kirām ile selef ulular
Hep merātibce oturmışlardı bil yoḫsul u bay

A279[a] 6 Ol araya çıḳa gelür ḥażret-i Mūsā işit
Yā Muḥammed dėr dėdüñ-mi bu ḥadīs̱i sen ḳolay

7 Ümmetüm ola berāber şol Benī İsrāʾīlüñ
Enbiyāsına müsāvī olısar dėdüñ-mi rāy

8 Pes Resūlu'llâh belī dėr ben dėdümdi bu sözi
Ben rücūʿ ėtmem sözümden göstereyim imdi ṣay

9 Ol dėdi göster baña imdi berāber olanı
Aña var birḳaç ṣoracaġum ṣorayım ser ü pāy

10 Çün İmām Ġazzālīyi ḳılmış işāret Faḫr-ı nās
Dėdi-kim buña suʾāl eyle cevāb al ol Hümāy

R205[b] 11 Ḥażret-i Mūsā İmām Ġazzālīye bir mesʾele
Ṣordı-kim ḥaṣr ėde anı çekdürür niçe belāy

12 Bir suʾāle on cevāb vėrdi bu kerre ol hümām[3376]
Hīç elemsinmedi yutġunmadı ol dėmedi vay [3377]

[3374] Ḳāle'n-nebīyyü ṣalle'llâhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem: Ḳāle'n-nebīyyü ʿaleyhi's-selām A
[3375] علماء امتي كانبياء بنى اسرائيل: "Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının nebileri gibidir (Hadis için bk. Aclûnî, *age.*, c. II, s. 64.)."
[3376] 12: — M
[3377] Hīç elemsinmedi yutġunmadı ol dėmedi vay: Hīç elemsinmedi ve yutġunmadı dėmedi vay A

13 Dėdi gördüñ-mi murāduñca mı dėr aña Resūl
Ümmetüm ʿālimleri mis̱ḳāline gelür mi ṭay[3378]

14 Dėdi Mūsā ʿālim ammā ėtdi bu terk-i edeb
Ben buña bir söyledüm on söyledi baña[3379] berāy

15 Dėdi Ġazzālī aña Rabbüñ saña bir söz dėdi
Dėdi yā Mūsā nedür elüñdeki dėdüñ ʿaṣāy

16 Gėrü dėdüñ ben aña ṭayanuram yā Rabbenā
Bir suʾāle üç cevāb vėrdüñ dėmedüñ kim H̱udāy

17 H̱āliḳ-ı bī-çuna sen terk-i edeb ḳılduñ niçün
Dėmedüñ aṣlā ḥayā ėdüp budur Rabbü'l-ʿulāy

M249[b] 18 Pes ʿaceb-midür saña ben vėrür isem on cevāb
İkimüzüñ daẖı cennetde yėri olsun sarāy

19 Niçe ilzām eyledi Mūsā gibi peyġamberi
Mesʾelede ḳıldı Mūsānuñ elif ḳaddini pāy

20 Bu ḲULOĠLI yā Resūl olursa ednā ümmetüñ
Aña ḳayildür ki yoḳdur ġayrı yėrde ẕerre cāy

402

A279[b] Ḳaṣīdetü'l-ẖātimeti'r-risāleti'ş-şerīfe ve nām-ı īn kitāb Bāġ-ı Behişt dādīm

Mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün/mefāʿīlün
˘ – – –/ ˘ – – –/ ˘ – – – / ˘ – – –

1 H̱udāvendā bi-ḥamdi'llâh derūnum şād-kām oldı
Hele bezm-i viṣālüñde muḥabbet ṭolu cām oldı

2 Şarāb-ı ʿışḳuñı nūş eyleyüp dil kendüden geçdi
Bugün mesken behiştden[3380] sāye-i serv-i ẖırām oldı

3 Cemālüñ muṣḥafı āyātını ezber ḳılurken dil
Ser-i kūyuñ ṣanasın mekteb-i Beytü'l-ḥarām oldı

[3378] ṭay: ṣay A, R
[3379] baña: aña M
[3380] behiştden: behiştde M, R

4 Senüñ zencīr-i zülfüñ gerdenime dōst kemend ėtdi[3381]
Bu kez çāh-ı zenaḫdānuñ baña Dārus's-selām oldı

5 Giderken Kaᶜbe kūyuña piyāde rūz u şeb cānā
Refīḳüm çār yāruñla şol aṣḥāb-ı kiram oldı

6 Beriyye-i fürāḳuñda yürürken ḫuşk-leb dāyim
Lebüñden şerbet-i tesnīm içürdi fażl-ı ᶜām oldı

7 Bugün meydān-ı ᶜışḳuñda biraz ceng eyledüm ammā
ᶜAdū-yı nefse bu yüzden ᶜacāyib intiḳām oldı

8 Ki himmet Ẕü'l-fiḳārını elüme aldum üç sāᶜat
ᶜAdūnuñ ᶜırḳını kesmekde işüm ihtimām oldı

9 Bu kez māl-ı ġanāyim cemᶜine meᵓmūr olup bu dil
Bir alay dürr ü dür-dāne ḫazīnemde müdām oldı[3382]

10 Cihānda yādgār içün yazup ben bir kitāb ėtdüm
Şu Ḳurᵓān-ı ᶜaẓīm içinde anuñ *lenfiṣām*[3383] oldı

R206[a] 11 Anuñ ḥablü'l-metīn olan ṣaçı bu gerden-i cāna[3384]
Ne muḥkem bağlanup[3385] ḳaldı[3386] eyā gör ne zimām oldı

12 Ki her bir āyete ben bir ḳaṣīde eyledüm inşā
Ṣanasın bir şeh-i iḳlīme bir ᶜālī maḳām oldı

13 Ve yāḫud dürr ü cevher arasında ḳondı bir yāḳūt
Ya aḳar mermer-i ḥavż içre ṣudur ber-devām oldı

M250[a] 14 Ve yāḫud Kaᶜbe bünyādı gibi bir āyet-i kübrā
Anuñ tefsīri iki cānibde gūyā Mıṣr u Şām oldı*[3387]

15 Bu deñlü saᶜy u cehd ėtdüm anı yazmaḳda her bārı
Dėse bir kez Cenāb-ı Kibriyā aña rıżām oldı

[3381] gerdenime dōst kemend ėtdi: gerdānuma dest-i kemend ėtdi A
[3382] 9: — A
[3383] *lenfiṣām* (لاَ انفِصَامَ): Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, **kopmak bilmeyen** sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir (Bakara, 2/256).
[3384] bu gerden-i cāna: peykerden cāna R
[3385] baġlanub: baġladı A
[3386] ḳaldı: ḳıldı R
[3387] "iki" yerine "dü" denilerek vezindeki bozukluk giderilebilir.

A280[a]

16 Bi-ḥamdi'llâh bu ʿirfānı yazup ėrdi muradına
Şefāʿat eylegil aña ki rāhıña ġulām oldı[3388]

17 Receb ayında başlayup Ramażān içre bitürdüm
Ḳadir gėcesi hem cumʿa idi ol iḫtitām oldı

18 Tamām biñ ḳırḳ yėdi sāline ėrmişdi hem tārīḫ
Bi-ḥamdi'llâh kitābum vaḳt-ı ʿaṣr içre tamām oldı

19 Pes oġluñ ṭoġdı adını ne ḳoduñ dėr iseñ baña
Aña BĀĠ-I BEHİŞT ismi işit bir ḫoşça nām oldı

20 Umaram cümle taḳṣīrüm benüm ʿafv eyleye Allâh
Dilümde ḥamd ü istiġfārum uş āḫir kelām oldı

21 Kim ol miḥrāb-ı *ḳavseyn*'i[3389] temāşā eyleyüp bir kez
ḲULOĠLI mescid-i maḳṣūdına ėrdi imām oldı[3390]

[3388] 16: — M, R

[3389] *Ḳabe ḳavseyn* (قَابَ قَوْسَيْنِ): (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu (Necm, 53/9).

[3390] imām oldı: tamām oldı R

DİZİN

A

B

C

Ç

D

E

F

Ġ

H

Ḥ

Ḫ

Ḳ

L

M

N

O

Ö

P

R

S

S̱

Ṣ

Ş

T

Ṭ

U

Ü

V

Y

Z

Ẕ